Enchiridion Christianæ institutionis in Concilio Prouinciali Coloniẽsi editum, opus omnibus verè pietatis cultoribus longè vtilißimum.

Quæ hoc uolumine, in quatuor partes distributo, contineantur, sequens pagina indicabit.

Hanc nostram editionem, candide lector, locis multis castigatiorem tibi exhibere studuimus, consultis (ubi referre uisum est) cùm Germanico, tum Venetiano exemplaribus.

PARISIIS,

Apud Viuantium Gaulterot, via ad D. Iacobum, sub signo S. Martini.

1547.

HAEC SVNT QVAE HOC ENCHIRIDIO CONTINENTVR.

EXPOSITIO *Symboli Apoſtolici.*

ASSERTIO *& doctrina de ſeptem* Eccleſiæ *ſacramentis.*

DE *ratione ac modo orandi* DEVM, *cum expoſitione orationis* Dominicæ.

DE *natura, diſtinctione, vi, ac vſu* Legis, *cũ ſubiuncta explicatione* Decalogi.

I*nſunt etiam huic volumini complures loci communes, præſertim hi, de quibus hac tempeſtate non leuis controuerſia eſt, ad catholicam & eccleſiaſticam veritatem excuſſi & explicati.*

TABVLA ENCHIRIDII CHRISTIANÆ INSTITVTIONIS, IN QVA PAGINAM PRIMAM A, B alteram significat.

Bapti-

Christus

Con-

101 A Confe-

Deſpe-

Deus

Eccleſia

Euchar.

Fiducia

Meri

Pau-

præce-

Remiſ-

Scopus

Spiri-

Vmbra

FINIS.

LOCI COMMVNES THEOLOGICI INSIGNIORES, QVI IN *Institutione doctrinæ Christianæ, constitutionibus conciliaribus subiunctæ, sparsim tractantur ac explicantur.*

De re-

¶ Alios locos Christiano homini cognitu necessarios, in hac Institutione quisque inter legendum facilè deprehendet.

Hermannus Dei Gratia

SANCTAE COLONIENSIS

ecclesiæ Archiepiscopus, princeps Elector, Vvestualiæ & Angariæ dux, ac administrator Ecclesiæ Paderbornen. &c. Omnibus ac singulis Parochis, alijsque diuini Verbi ministris, per nostras Ciuitates ac diœceses constitutis, Salutem in domino sempiternam.

NCHIRIDION DOCTRINAE Christianæ, quod vobis in Concilio nostro prouinciali nuper polliciti sumus, præter institutum nostrum in iustum exiit volumen, quod tandem, Deo authore, reddimus. Maluissemus certe, si licuisset, Enchiridij metas nequaquam excedere: verùm cum in progressu experiremur, res quasdam maximi momenti, quæ in præsentia, quorumdam nouatorum curiositate, summa cum ecclesiæ iactura controuertuntur, (veluti sunt illæ, de authoritate Ecclesiæ, de hominis Iustificatione, de sacrificio Missæ, ac similes complures) tam paucis explicari non posse, vt libellus intra Enchiridij angustias contineretur: & tamen vestra omnino referre sentiremus, vt hæ res ad catholicæ Ecclesiæ sententiam diligenter expenderentur, ac quàm fieri posset explicatè traderentur, quod alioqui omnis noster labor, nullum fructum facturus videretur: potius visum est, libro per nos edendo, aliud nomen à iã designato indere, quàm committere, vt vos, ignoratis illis, quæ sine graui periculo, presertim hac tempestate ignorari non possunt, non solùm ipsi impingeretis, sed & populum vobis concreditũ, in eãdem ruinam vobiscum traheretis. Quamobrem ne vel hinc quispiam ansam calumniandi arripiat, per nos planè licebit, vt qui hunc quem damus librum, ob sui magnitudinem Enchiridion propriè vocari ac inscribi nõ posse arbitrabitur, is eum dem, aut Institutionem doctrinæ Christianæ, aut Compendium Christianæ institutionis, aut (si malit) alio quolibet nomine appellet, modò tamen operam nostram boni consulat,

& quæ pro nostra exiguitate in mediũ adferimus, sic accipiat, tanquam ab eo profecta, qui non suæ, sed communi ecclesiarum sibi commissarum vtilitati, in solius Christi gloriam tantisper saltem prospicere voluerit, donec generali Concilio publicis totius Ecclesiæ rebus prope collapsis, salubrius fuerit prouisum. Erunt, scimus, quamplures, qui hunc conatum nostrum vel non probabunt, vel etiam arrodent ac reprehendent. Quidam enim prophanam eruditionẽ ac venustam sermonis elegantiam requirent. Sed hi sciant, hæc nos non delicatis hominibus, sed nostris parochis, aliísque verbi Dei ministris scripsisse. In quibus Paulus non decorũ aut venustum sermonis ornatum, sed tantùm rerum diuinarum scientiam desiderat. Quosdam etiam offendet, quod quædam parcius attacta sint, quædam fusius forsan quàm par erat tractata. Rursus, quòd quædã nõ minus quàm quæ tradita sunt, cognitu necessaria, præterita videantur. Qui tamen vel hinc nobis placidiores euadent, si intelligant nos non perfectum aut absolutũ aliquod opus fuisse molitos, sed qualemcunque saltem opem ecclesiis nostris afferre voluisse, qua se aduersus grassantem hac tempestate veterum ac nouarũ hæreson pestẽ, veluti præsenti quodam antidoto seruarẽt ac tuerentur: donec scilicet Concilium illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis succurreret ac prospiceret. Quidam denique erũt, qui in sententiam nostram non vbique discedent, quinetiam quædam veluti ab eorũ paradoxis nuperius inuectis, dissonãtia suo more reprehendent. Qui tamẽ, vt spes est, nos mitius excipient: tum quòd toto opere nullum hominẽ cuiuscunque tandem sectæ sit, nominatim perstrinxerimus, sed tãtum doctrinam nobis minimè comprobatam, non tam liberè quàm modestè reiecerimus, ac eius loco doctrinam hactenus receptã, simpliciter ac bona fide reponere, ac confirmare simus annixi, adeò vt eam etiã apud aduersarios repertã, suis propemodum ipsorum verbis efferre non abhorruerimus. Tum quòd nemini (Deus nobis testis est) malè velimus, qui tamẽ ecclesiæ Christi ac sibi bene velit, nihil magis optãtes, quàm vt pacatis dissidiis, omnes in vnitatem catholicæ fidei ac professionis in Christo Iesu, quãdoque coalescamus. Quòd si nihilosecius quidam aduersus nos contentiosi esse pergãt, hos admonitos esse volumus, ne simul & operam & oleũ perdant, quod tales tametsi suam quoque maledicentiam in nos, libellis quamuis famosis, exerere ac strin-

gere

gere in animum inducant, nullo dignabimur responso, contenti illis opponere, tam veterum quam recentiorum orthodoxorum patrum dogmata, ac vniuersalem totius Ecclesiæ, non huius tantum, sed omnium temporum, catholicum consensum. Nos enim in hac institutione, nō nostro ingenio, vel industriæ sumus innixi: sed sanctorum Patrum (qui ecclesiam à primis, vt dici solet, crepundiis in hæc vsque tempora, & doctrina & exemplo illustrarunt) ipsissimam, vt speramus, mentem in diuinarum scripturarum (quarum sacrosancta ac inuiolabilis est authoritas) interpretatione & intellectu, vbique libenter sequuti sumus, eorum non solum sententias, sed & cū licuit, ipsa verba transscribentes. Quamobrem quis non videt eos ipsos, non nos futuros, qui impetentur? quos certe necesse non est, vt nos ab iniuria vindicemus, quod ipsi ad sua, quin potius vniuersalis ac catholicæ Ecclesiæ (aduersus quam ne portæ quidem inferi quid valebunt) dogmata tuenda ac defendenda, nullo egeant defensore. Interim hoc vbique contestatum volumus, vt quæcunque in hoc volumine veluti a nobis profecta videbuntur, non vt pertinaciter dicta, sed potius, vt quæ Apostolicæ sedis ac instantis Oecumenicæ synodi iudicio penitus submiserimus, habeantur. Superest, vt vos Parochi nostri ac cæteri verbi ministri, qui ecclesiis moderandis estis destinati (vobis enim potissimum hic labor noster paratus est) hanc Institutionem nostram diligenter euoluatis, vestrásque conciones ad illius præscriptum exigatis, ac toti in hoc sitis, vt disciplina cœlesti formati, sectas comprimatis, errores eradicetis, veritatem Euangelicam doceatis, ecclesiasticam vnitatem in vinculo pacis conseruetis, quo per vestrum ministerium (cui estis alligati) nomen, honos, & gloria Dei Opt. Max. vbique amplietur ac illustretur, & homines quamplurimi ad salutis æternæ consortium adducantur.

IN Symbolum Apostolorum.

PRAEFATIO.

QVI DOCTRINAE Christianæ rudimẽta, omnibus hominibus ad perpetuã salutẽ necessaria cõpendio tradunt (sunt enim in hoc argumẽto complures, quum doctrina, tũ pietate illustres viri, summa cũ laude ac fructu versati) haud dispari quidem sententia, non
Ordinis ratio. vno tamen ordine omnes incedunt Nos eum potissimum sequendum putamus, quo Ecclesia catholica, per lauacrum regenerationis nos efficit Christianos. Ibi enim symbolum Apostolicum (quæ est fidei regula) primum locum tenet, quod hæc
Cyprian. in symbol.
Symbolũ fidei regula. quum in fidelium mẽtibus digito Dei exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes satanæ laqueos (quibus implicati infeliciter nascimur) disrũpat, ianuámque diuinæ pietatis aperiat, quam introgressi, soluto reatu corruptionis antiquæ (qui ex primi parentis Adæ delicto, in omnes posteros deriuauit) ad suauem odorem præceptorum Dei feramur, ipsique in sua ecclesia læti deseruiamus, ac proficiamus de die in diem, donec occurramus omnes in virum perfectũ, in mensuram plenitudinis Christi. Hunc ordinem ostendit beatissimus ille ecclesiæ doctor Paulus. Accedentem (inquit) ad Deū oportet credere, Et Rom. v. Per quem habemus accessum, per fidem in gratiam istam. Ac rursus, ad Hebræos: Sine fide impossibile est placere Deo. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis, non intelligetis, Vt ergo intelligentiæ aditus pateat, omnium primùm, symboli professio proponitur, in qua fidei catholicæ fundamentum, super quod ædificium ecclesiæ surrexit, constructum manibus Apostolorum ac prophetarũ continetur, ídque mirabili breuitate, perspicuitatéque sermonis, vt de hac summa diuini dogmatis prophetia, non immerito dixisse videatur, Verbum consummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus super terram.

Hiere. 31. Heb. 8. Heb. 11. Heb. 11. Esaiæ 7. Augu. in symbo. li. 4, ad Catechu. Ephes. 2. Esa. 10.

NE verò quis in primo vestibulo statim offendat, nemo putabit hanc fidei regulam ac doctrinam, humana tantum industria perdisci compararíque posse. Dei enim donum est fides. Cæterum verbi minister, huius fidei prædicator, secundum gratiam quæ ipsi data est, non nisi plantator est & rigator. Neque tamen (vt Apostolus ait) qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus, qui vnicuique partitur mensuram fidei proùt vult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organum temperat, & discentis mentem transformat.

Augu. ad Sixtũ contra Pelagianos. 1. *Cor.* 3. 1. *Cor.* 1 *Ibidem.* 1. *Timo.* 1

Qua de re, cùm nobis tantus magister (quem cœli cœlorum adorant, ac tremunt dominationes & potestates) audiendus sit, oportet huc accedentem deponere omnem arrogantiã ac supercilium, omnem carnis sensum & humanæ rationis argutias, vt simpliciter certóque credat, quicquid nobis ad salutem diuina tradidit authoritas. Quod tamen non prius faciet, quàm deus id per suam gratuitam misericordiam ipsi largiatur. Nam ea sola facit, vt fideles simus, ac Deo per omnia credamus.

FIdes ergo, de qua hîc agimus, est donum menti hominis diuinitus infusum, quo citra vllam hæsitantiam credit esse verissima, quæcunque diuina eloquia docuerunt: quĩ Paulus apostolus describens, consistere asserit, in earum rerũ, quæ non videntur cognitione, assensionéque longè omnium certissima: quod in Deum, cui creditur, nulla suspitio vanitatis cadere possit. Hæc sola aditum præbet, ac facit, vt qui per incredulitatem & superbiam veteris Adæ, à Deo excidimus, Deo rursus appropinquemus, ac etiam per charitatem inseramur. Infecta est in Adam protoplaste radix, vnde consequens erat, vt stirps quoque tota vitiaretur. Erant siquidem homini in primis præcipuè illæ animæ vires, intellectus & voluntas, in hoc diuinitus inditæ, vt Deum veluti optimum simul & maximum rerum omnium conditorem ac conseruatorem perpetuo agnosceret, agnitum verò, quoad fieri posset complecteretur. At posteaquam protoplastes legem Dei neglexit, & sathanæ legibus obtẽperare maluit, protinus intellectum, hoc est mentem & rationem, qua iudicaret, quid eligendum, omnis error inuasit. Itidem voluntatem, qua expeteret quod commonstraret ratio, carnalis concupiscentia grauiter vitiauit. Atque ita factum est, vt recederet homo (qui ad

Fides quid sit. *Augu. in Enchir. ad Laurentiũ* *Heb.* 1 *Rom.* 3 *Ioan.* 3. *Radice in Adã corrupta, vitiata est tota stirps generis humani.* *Augu. de symbolo ad catech. lib.* 1.

Duplici remedio opus. Psal. 48. Acto, 15. 1. Timo 1.

imaginem dei creatus fuerat. à deo conditore suo) compara-tusque iumentis insipientibus, similis illis factus sit. Vtraque ergo parte vitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ puri-caret cor, hoc est mentem & rationem, ceu fontem animi: & charitate, quæ submoueret prauas cupiditates, vt ad ea tātum feramur quæ præscripsit deus. Sed vtrunque remedium, non aliunde quàm a deo, petendum vel expectandum erit. ambo enim ipsissima dei dona sunt quod nemo per fidem veniat ad

Joan. 6. Roma. 5

patrem, nisi per filium. Et vicissim, nemo veniat ad filium, nisi pater traxerit eum. Rursus, Charitas dei per filium promerita non aliter diffunditur in cordibus fidelium, quàm per spiri-tum sanctum qui datus est nobis.

Sūma symboli.

Credere ī deum.

Deus vnus ess̄tia, trinus in p̄sonis.

Aug. de fide & symbo.

Proprietates p̄sonarū diserte obseruādæ

IAM vt ad symboli apostolici, in quo hæc fides proponitur expositionem pergamus. Principio sciendum est, quicquid ibi continetur, tribus verbis summatim comprehendi, Nem-pe fide in deum, qui vnitate essentiæ simplicissime vnus est, & trinus in personis, quarum tamen eadem est deitas, eadem es-sentia & coæternitas, eadem omnipotentia, eadem maiestas, eadem sapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, se-cunda filio, tertia spiritui sancto. Quarum proprietates di-serte obseruandæ, & retinendæ sunt. Pater innascibilis est, Fi-lius ab æterno genitus, appellatus Verbum & imago dei pa-tris, qui destinato tempore assumpsit humanam naturam ex virgine Maria. Spiritus sanctus ab vtroque procedens, vtrius-que quidem nexus ineffabilis. Pater per filium condidit vni-uersa. Filius restituit prolapsa, Spiritus sanctus vtrique cum vtrisque cooperatur. Pater cui summa est authoritas, per filium redemit ecclesiam, per Spiritū sanctum guber-nat, vegetat ac viuificat.

Tres symboli partes

Tribus ergo partibus hoc symbolum, vt sunt tres sanctissimæ trinitatis personæ, ad quas refertur, constat. Prima pars Patri, secunda filio, tertia spiritui sancto deputatur. In singulas per-sonas nos credere profitemur, vt diuinitatis vnitatem, ac parem potentiam teste-mur. Nam pares sint necesse est, in quos par fiducia collocatur.

Symboli Apostolorum expositio

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

D EVM sicuti est, nemo vidit vnquã, vt ne seraphicæ quidem mentes, diuinã naturã sicuti est, comprehẽdant. Multo minus nos in hac vita mortali, quibus tantum per fidẽ Deũ videre licet, sed tanquã in speculo & ænigmate. Optimo ergo iure symboli prima vox est, Credo, sed hoc initio cõmonendum est, duplicẽ esse credẽdi rationẽ. Prior, cũ credimus Deũ esse, & vera esse quæ de Deo dicuntur, quẽadmodum & dæmones credunt, & cõtremiscunt, (sciũt enim illum mentiri nõ posse) & pleriq; philosophi crediderunt, sed tamẽ euanuerunt in cogitationibus suis. Altera ratio credẽdi, est in Deo, siue in deum credere, quẽadmodum pij credunt, qui pro cõpertissimis habẽt omnia, quæ sacris Bibliis ac catholicę ecclesię diffinitione, in spiritu sancto prodita sunt, & sine omni dubitationę sperãt, quæ Deus ibi promittit. Rursus timẽt quæ minatur, breuiter, & cõstãter Deo credunt, eiq; se totos cõmittunt quãtum possunt. Qui sibi quasi nihil proprium, & in sua potestate positum vendicat, sese illius clemẽtissimi domini seruos p̃fitẽtur, suaq; omnia tradunt diuinæ voluntati, propria abnegãtes in omnibus. Quod facimus cùm credẽdo amamus, credẽdo diligim⁹, & credẽdo in eũ imus. Hæc est fides quã in nobis exigit Deus. Nec tamẽ inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hæc nos Deo copulat, hæc in huius vitæ tenebris prælucet, ostendẽs quid verè fugiẽdum, quid expetẽdum: hæc nos armat, impauidos, inuictosq; reddit, aduersus oẽs mũdi sathanæq; machinas: hæc est quæ cõsolatur nos in omnib⁹ afflictionib⁹, spe bonorũ cœlestiũ, semper habẽs in ore: Si De⁹ p̃ nobis, quis cõtra nos? Et, Non sunt cõdignæ passiones huius seculi ad futurã

Deus nobis tãtum per fidem videtur.
Ioan. 1.
1. Ioan. 4.
3. Reg. 8.
1. Cor. 13.
Duplex credendi ratio.
Augu. in psal 77
Credere deum.
Roma. 1
Credere ĩ Deo vel in Deum.
Augu. in Ioan. li. 1. ca. 4 fac.
Quã fidẽ in nobis exigat deus, & quæ illius vis sit.
Augu. in Ioã. ca 29
Roma. 8

Ephe 6 gloriam quæ reuelabitur in nobis, de qua scriptum est: Indui-
1. Pet. 5 te vos armaturam Dei, in omnibus sumentes scutum fidei, in
1. Ioan 5 quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et ite-
Nulla opera bona absque fide. rum, Circuit vos tanquam leo rugiens, quærens quem deuo-
ret, cui resistite fortes in fide. Et rursum: Et hæc est victoria
quæ vincit mundum, fides vestra. Si desit hæc fides, nulla bona
opera conferunt ad salutem. Nam diuus Paulus, peccatū pro-
Roma. 14 nuntiat, quicquid non est ex fide, intelligens quia non est sine
Roma. 8 fide quidquā meritoriū. Sin adsit, omnia cooperātur in bonū.
Aug. in solilo. lib 1 Neque enim Deus fide formata sibi sic credentem subleuare
desinet, nihilque ei euenire permittet, nisi quod ei prosit, etsi
Iob 13. nesciat, vt siue viuamus, siue moriamur, domini simus.

Deus quid CRedimus, inquam, in Deum. Cum deum dicimus, senti-
mus illam æternam mentem, qua nihil esse potest nec ma-
ius, nec sapientius, nec melius: quæ incommutabiliter est sine
tempore, quæ est ipsum esse, & a qua venit rebus conditis, vt
sint aliquo modo. Sic Exodi 3. legimus, Ego sum qui sum. Et,
Ioan. 4. qui est, misit me ad vos. Et Christus ait: Deus spiritus est. id est,
substantia spiritualis, sine initio, sine fine, simplex, sine vlla ad-
mixtione, inuisibilis, incorporea, immensa, ineffabilis, inæsti-
mabilis, in qua nihil adiunctum, nihil creatum sit. Nam infini-
ta potentia, infinita sapientia, infinita bonitas, infinita iusti-
tia, infinita misericordia, quæ Deo tribuuntur, non sunt acci-
dentia in Deo, sed Deus est re ipsa hæc omnia.

PATREM.] Patrem addidit, vt distinguat hāc personam
à filio. Mox enim subiicit: Et in Iesum filium eius vnicū. Qui-
Deus pater trifariā accipitur. quam in scripturis, Deus trifariam appellatur pater. Primo, vt
sit notionaliter nomen personæ deitatis, cui soli hoc compe-
tit, quod filiū genuit eiusdem deitatis cōsortem, & vnum cum
patre existentem, quemadmodum hic accipitur. Et apud Ioan
Ioan 14 nem: Qui me videt, videt & patrem. Et. Ego & pater vnum su-
mus. Deinde Dei nomine sic accepto, vt totam declaret trini-
tatem, Deus rectè dicitur pater, quòd creator sit omnium re-
Deu 32. rum conditarum, quemadmodum legimus: Nunquid non ipse
est pater tuus, qui possedit te & creauit te? Denique peculiari
ratione, Deus dicitur pater timentium ipsum, quos in filios
Ioan. 1 adoptare dignatur, sicut scriptum est: Et dedit illis potestatem
filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius

Solus deus omnipotēs OMNIPOTENTEM.] Quum audis omnipotentem, in-
telligis Deum esse, ad cuius potentiam & maiestatem, nihil est
homi-

hominum aut angelorum sublimitas, seu quæcunque potestas. Potest quidem secundum datam potestatem, quilibet angelus vel homo dici potens, sed absit, vt dicatur omnipotens. Solus Deus omnipotens, qui omnia ex nihilo creauit. Et omnia quęcunque voluit, fecit in cœlo & in terra. facitque hoc omnipotentis cognomen ad confirmandam fidem imbecillium, & ad excludendas omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus omnibus hoc vno verbo respondetur: Quia nō est impossibile apud Deum omne verbum. Quum enim infinita sit & incomprehensibilis Dei potentia, stultū est disquirere, quomodo hoc. vel illud fecerit. Ex quo hunc fructū homo fidelis capit, vt quemadmodū credit Deum omnipotentē, hūc mundum cum nondum esset, condidisse, atque alia omnia quæ Deum fecisse sacra scriptura commemorat: Ita credat simul futurum, quicquid ille futurum promisit vel prædixit, quando nutu quicquid vult potest, quantumuis homini videatur impossibile. Ita fit, vt incipiat homo, suis & quibuslibet humanis viribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui potest omnia, cui nemo resistit aut dicit, Cur sic facis? Cùm autem sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest: & quod ait Apostolus, negare seipsum nō potest, quod hæc omnipotentiæ repugnent. In hoc autem articulo, cum dicimus, Credo in Deum patrem omnipotentem, filium, aut spiritum sanctum omnipotentem non negamus: sed astruimus, quòd sicut patris, & filii, & spiritussancti, est eadem essentia & omnipotentia, sic & eadem sempiternitas.

Ioan. 1
Psal. 134
Omnipotētia Dei, fidei robur.
Luc. 1
Fiducia in Deū vnde.
Iob 9.
Augu de symb. ad catech. li. 1. cap. 1.
2. Tim. 2
De symb. ad cate. li. 2. cap. 3
Pater ex nihilo omnia condidit per filium.

CREATOREM cœli & terræ.) Qui condidit cœlum & terram, & quæcunque cœlo terrâque continentur, visibilia & inuisibilia, idque ex nihilo per coæternū verbum suū. id est, filium, sicut psal. 32. legimus: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et deinde: Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Quod tamen verbum, nō sicut verba nostra debemus accipere seu intelligere. Nam hæc verè atque ore prolata, verberato aere transeunt, nec diutius manent quàm sonant, cùm illud æternum verbum incommutabile maneat: nam de ipso dictum est, cum de sapientia diceretur, in se ipsa manens innouat omnia. Ideo verbum patris appellatum, quia per ipsum innotescit pater. Sicut enim verbis nostris hoc agimus, cum verum loquimur, vt animus noster innotescat audienti, & hoc conamur & verbis, & ipso sono

Psal. 32
Psal. 148
Verbum quod & filius.
Aug. de fide & symbo. c. 3.
Sapiēt. 7
Verbū cur dicatur.

vocis,

vocis, & vultu & gestu corporis, vt animum ipsum nostrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri potest) cognoscendũ & perspiciendum animo auditoris inferamus, quod intus est demonstrare cupientes: Sic Deus pater, verbum ad seipsum indicandum genuit, quanquam hæc similitudo, infinitam dissimilitudinem habeat. Deus enim cùm verbum genuit, id quod est ipse ab æterno genuit, in illud essentiã suam transfundens. Vnde & virtus & sapientia eius dicitur, quia per ipsum operatus est, & disposuit omnia. Et ne quis in hac rerum creatione somniet præexistentem materiam, diuus Ioannes ait: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quod & Apostolus exertè pronunciat Coloss. 1 Quoniam per ipsum condita sunt vniuersa, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Fecit in cœlo visibilia, solẽ, & lunã, & stellas. Suis animalibus terrestribus, & omni plantarum genere impleuit terram. Impleuit aere volatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis propriis. Fecit & hominem ad imaginem & similitudinẽ suam, in mente homini indita: ibi enim est imago Dei. Ideo mens ipsa non potest comprehendi, ne à seipsa quidem, quia est imago Dei. Fecit, inquam, hominẽ, vt creaturis cæteris dominaretur: & cõstituit eum super opera manuũ suarũ. Omnia subiecit sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Et vt hæc propter hominẽ, ita hominem atque omnia alia, propter se, tametsi ipse nullius egeat, creauit. Siquidem hîc est finis omnium rerum cõditarum, vt cognoscant & glorificent conditorem suum. quod fidelis Dauid non tacuit, Psal 8. 18. 103. ac 148. Quod & hymnus trium puerorũ manifestè declarat. Et quis tam cæcus est, qui non videat cœlos enarrantes gloriam Dei? Et hanc vniuersitatem rerum conditarum demonstrare ac testari Deum, qui sit omnipotens, sapiens, bonus, & iustus? Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in natura conspici. Inuisibilia enim Dei, à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt omnes pronũciet inexcusabiles, qui quum ex creatura cognouissent Deum, nõ sicut Deũ glorificauerunt. Nõne lex naturæ, quæ in omnibus rebus cõditis viget, hanc rerum naturam nõ existere casu, sed certo consilio conditã esse, gubernari, & cõseruari apertè clamat?

Nulla similitudo cõueniens ad indicanda diuina.
Verbum, virtus & sapientia patris.
Ioan. 1
Augu de symbo. ad catech. lib. 1. ca 1
Gene. 1
Mens hominis incõprehensibilis.
Cur homo creatus.
Psal. 8.
Finis oĩm rerum conditarum
Vniuersitas rerum Deum esse testatur.
Roma. 1
Lex naturæ arguit diuinam prouidentiam.
Act. 14.

mat? Veluti quod corpora cœlestia tot annorum milibus, suos certissimos motus retinēt, quod superiora & inferiora corpora, in quadā naturarum cōtrarietate, perpetuo quodā cōsensu colligantur: quod vices temporum recurrunt, quod maria, flumina, fontes, plantę, & omne animātium genus, siue quodque, naturæ legibus obtēperant, & in suos certos vsus ac fines diriguntur. In primis autem in mēte hominis expressum quoddā vestigium diuinitatis deprehendimus, cùm illius admirabilem vim, in corpore humano sentimus. Per hos gradus etiā Ethnici venerunt ad aliquam notitiam summæ illius mentis, vnde conditi sunt omnia. In quibus tamen nihil est tam egregium, quin infinitis partibus sit infra primam causam.

In mente hoīs expressum vestigium diuinitatis.

Ethnici quō Deum esse cognouerunt.

IAm Christiani hominis est, non solum intelligere hunc orbem à Deo conditum, sed & deum vbique esse præsentem, sustentantem & gubernantem omnia. Adeo, vt si ille vel paulisper manum subtrahat, omnia statim in nihilum recident, quemadmodum scriptum est Psal. 103. Porrigente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciē, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Quamobrem in hoc articulo, nomine creationis, nō solum cōditio, sed & sustentatio ac gubernatio & conseruatio rerum conditarum intelligi debet, vti quoque eodē psalmo subiicitur: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciē terræ. Hinc fit; vt in tota scriptura, nihil vel factum geratur, vel dicatur sine mētione dei, vt sciamus deum esse, cuius nutu geruntur omnia, atq; adeo prope adesse deum, vt penè manibus contrectari possit. Quemadmodum in Actis legimus Paulum insigniter dixisse ad viros Athenienses: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cùm sit dominus, non in manufactis templis habitat (intellige quasi circunscriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipse det omnibus vitam & inspirationem, & omnia, fecitque ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere deum, si forte attrectent aut inueniant, quāuis non longè sit ab vnoquoque nostrum: in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. Et ad Hebræ. 1. portans omnia verbo virtutis suæ. Itidem ad Coloss. 1. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Quod Christus (illud æternum dei verbum) in Euan-

Augu. de symbo. ad cathecu. lib. vlti.

Psal. 103.

Augu. de dogma. eccle.

Acto. 17

Euangelio manifestissimè docet. Matth. x. Duo (inquit) passeres asse vaeneunt, & vnus nō cadit super terrā sine patre vestro, vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Et iterum: Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt neque metunt, &c. & pater vester cœlestis pascit illa. Et paulo post: Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei? Verbum ergo, quo Deus dixit: Germinet terra herbam virentem, & faciētem semen, & factum est ita. non desiit operari, sed perpetuò operatur. & perpetuò vsque in consummationem seculi, fit ita, & sic de reliquis rebus creatis. Verbo enim domini cœli firmati sunt & terra. Vt proinde dixerit Christus: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quod & vbique Psaltes mirificè inculcat: Omnia (inquit) à te expectant, vt des illis escam in tēpore. Dante te illis, colligent. Et iterum: Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Atque alibi: Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ac Psal. xxxv. Homines & iumenta saluabis domine. Et iterum. Scitote quoniam dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos, nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Quæ omnia euidēter ostendit, nos nō nasci, aut viuere, aut ali, aut hoc vel aliud operari casu, aut tantum nostris viribus seu prouidentia, sed Deo dante, viuificante ac conseruante. Quemadmodū diuus Paulus Timoth. v. vocat Deum viuificantem omnia, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, & est saluator omnium hominū, maximè fidelium. Hæc altius repetere visum est, quod sciamus maximam hominum partem, tanta mentis caligine obtenebratam, vt etsi se nosse Deum profiteantur, factis tamen negent, ac sic vitam instituunt, quasi Deo res creatæ nullæ sint curæ, & quasi deum aliquid cælare, aut præter illum sibi prospicere, aut quid aliud agere possint, quum tamen omnia nuda, & aperta sint oculis eius, qui scrutatur renes, & corda Deus, sine quo nihil facere possumus. Qui crassissimus error facit, vt hoc hominum genus, nunquam recta mente sit erga Deū, & quicquid agat, non agat ex fide, aut simplici oculo in Deum collato, quem Christus in omni actione requirit: fit quoque vt Deū non rectè collat aut inuocet. Cui enim nondum persuasum est

Mat. 6. *Gene. 1.* *Irene. li. 4 cōtra hær. cap. 34.* *Psal. 32.* *Ioan. 5.* *Psal. 144.* *Psal. 146* *Nihil temere aut viribus nostris fit.* *Quorūdā hominum stupiditas* *Tit. 1.* *Omnia Deo apta.* *Eccle. 39.* *Hebræ. 4* *Psal. 7.* *Ioan. 15,* *Matt. 6.*

omnia

omnia à Deo petēda, sed humanis viribus aut prouidentia cōparanda, quomodo is in oratione dominica panem quotidianum à Deo rectè petierit? id quod nemo rectè fecerit, nisi qui certū habeat eū adesse, gubernare, alere, & conseruare omnia: & nihil nobis vel boni vel mali cōtingere posse, nisi dante vel permittente Deo. Qui vero eo peruenit vt hæc intelligat, is non potest suis viribus, & quibuscunque aliis externis præsidiis non diffidere, & totus ab illo pendere, qui potest & præstat omnia: is nihil suæ sapientiæ tribuit, quum Dei sapientiam intuetur, sed credit omnia rectissimè, iustissiméque ab eo fieri, etiam si iuxta sensum humanum (id quod interdum fit) absurdum videatur, quale est, quod videmus impios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mundo tribulationi expositos esse. Is denique cùm bonitatem Dei, omnia propter hominē, ipsumque hominem ad suam imaginem, & similitudinē creātem, ac lapsum per filium restituentem, ac omnia per Christū in Spiritu sancto. cum fiducia petenti, donantem intelligit, videt nichil esse, quod illius gratuitæ beneficentiæ nō debeat Quo fit, vt syncero affectu, totam spem in illum transferat, vt omnem solicitudinem, plena fiducia in illum (cui scit esse curā de nobis) coniiciat. Vnde tandem consequitur, vt viuida charitate erga Deum afficiatur, & in illum tēdat, quem nouit esse summè bonum, nihil illi in amore aut præferens aut æquans, vt libeat potius relinquere patrem, matrem, liberos, & vxorē, vt malit amittere principis amorem, perdere opes, honores, & omnem voluptatem, quin & vitam (si Deus ita iusserit) quàm hunc offendere. Qui quicquid veneratur, quicquid metuit, quicquid amat præter eum, eius causa amat, metuit, ac veneratur, omnia ad illius gloriam referens, semper gratias agens, siue contingant læta, siue tristia, siue mori detur, siue viuere, certus, diligentibus Deum, omnia cooperari in bonum, & Deum non derelinquere sanctos suos, sed in æternum conseruare. breuiter, beatos esse omnes, qui confidunt in eo.

Ibidem

Qui oculo simplici sunt, toti à Deo pendent, sibi diffidētes.

Psal 36. *Psalm. 72* *Psal. 33*

Gene. 1

Luc. 11 *Roma. 8* *1. Petr. 5*

Matt 10 *Lucæ. 14*

Roma. 8

Psal 36 *Psal. 2*

Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum.

Filii persona, Deus & homo, pluribus nominibus designatur.

HIC secundum caput apostolici symboli ingredimur, quod nobis secundam personam, quæ Filij est redemptoris, proponit, quam in primis variis cognomentis nobis designat, vt omnibus modis declaret hanc personam, quæ carnem assumpsit, esse

Ex symbolo Athana. August. de tri. li. 13 c. 17

psit, esse verum Deum de Deo. & verum hominem ex homine. Sicut enim anima rationalis & caro, vnus est homo, ita Deus & homo, vnus est Christus Iesus. Et quemadmodum ab æterno tres personæ deitatis sunt, in vnitate naturæ seu substantiæ, ita tempore destinato factum est, vt verbum Dei humanam naturam assumens, sine confusione substantiæ, vnum Christum constitueret. sicuti Ioannis Euangelium testatur: Verbum caro factũ est. Verbum, inquam, quod in principio erat Deus apud Deum, per quod omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Verbum in quo vita erat, lux hominum, & lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehenderunt, lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Verbum denique quod in mundo erat, per quod mundus factus est, & quod mũdus non cognouit, factum est caro. Filius Dei factus est homo. Hîc enim, caro, totum hominem significat, sicut sæpe alibi. Induit, inquam, humanam naturam Dei filius, vt daret se recipientibus, ac lucem hanc apprehendentibus, potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri (quales omnes sumus ex Adã) sed ex Deo nati sunt, id est, regenerati sunt. Hic est Christus Iesus plenus gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. per quem Deus, quẽ nemo vidit vnquam, multifariam, multisque modis olim in prophetis loquutus, nouissime nobis in persona eiusdem filij sui, familiarissime euidentissimeque innotuit. Vnigenitus enim filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit, per quem allata est vita æterna. Hæc enim est vita æterna, vt cognoscant te solum verũ Deum, & quem misisti, Iesum Christum, per quem liberatio ac salus, humano generi in diabolica captiuitate detento, apparuit, quemadmodum scriptum est: Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Cùm enim primus parens noster Adam, ab initio ad Dei imaginem & similitudinem conditus, ac in paradiso deliciarum, vbi erat perpetuo beatus & immortalis futurus, per inobedientiam seipsum perdidisset, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirũ auersus à Deo vero, æterno illo ac incõmutabili bono, atque hanc corruptelam, in totam stirpem suam, massæ corruptæ sobolem deriuasset, non potuit homo, sicut sponte ceciderat, ita sponte etiam resurgere, quemadmodum qui seipsum occidit,

Ioan. 1. — August. in Ioan. — Esai. 40 — Ioan. 1 — Roma. 5 — August. de fide ad Pe c. 2 — Ioan. 3 — Ioan. 1 — Hebr. 1 — Ioan. 1 — Ioan. 16 — Ioan. 8 — Genesis. 3 — Augu. in ench. cap. 26. — Aug. de li. arbi. lib.

seipsum

seipsum resuscitare non potest. Sed necessarius erat mediator per quem Deus dexteram suam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret ad vitam, & captiuos vindicaret in libertatem. Proindéque factum est, vt illud Dei uerbum per quod facta sunt omnia,& in quo omnia subsistunt,caro fieret,& vsque ad miseriam nostrã sese demitteret,& habitaret in nobis,quēadmodum diuus Paulus ait: Qui quum in forma Dei esset,nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit,formam serui accipiens,vt filius qui in deitate erat patri æqualis,humanam indutus naturã.& quatenus homo, ab omni tamen peccati labe longè alienissimus, Deo patri vsque ad mortem obediens factus,hominē qui à Deo per inobedientiam in mortem prolapsus erat, seq; diabolo subiugauerat, in vitam ac libertatē reuocaret. Nobis datus,nobis natus,vt peccata nostra, imo totius mundi (pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus Deo,habemus) ipse portaret,& nos quum inimici essemus Deo,per mortem suam in sanguine suo recōciliaret, suíque spiritus in se credentes participes faceret, per quem diffunderet charitatem in cordibus nostris, qua Deum spontè ac libenter,non vt serui,sed vt ingenui filij,læti ac alacres,Dei voluntatem faceremus. Tunc enim efficimur verè liberi,quū deus nos fingit,id est,formar & creat,nō vt homines (quod iã fecit) sed & vt Deo accepti, ac boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, vt simus in Christo Iesu noua creatura, secundum quod dictum est: Cor mundum crea in me Deus. Necesse ergo fuerat, vt hic mediator, simul Deus esset & homo, quod alioqui perditos seruare, mortuos viuificare, iustificare impios,peccata remittere, Spiritum sanctum dare, breuiter,nos regenerare non potuisset:quę omnia benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei in Christo, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam perfecit. Misericordiã enim consequuti sumus, vt simus fideles,& hoc non ex nobis,sed Dei donum est,non ex operibus,ne fortè quis extollatur. Ne tamen quis intelligat,sic nos gratis liberatos,vt bonis operibus posthac non sit opus,statim subiecit Ipsius enim sumus figmētum in Christo Iesu,in operibus bonis,vt in illis ambulemus. Non quæ iustificãdum prę cedunt (quod impossibile sit sine fide placere Deo, aut bene viuere)sed quæ comitantur iam iustificatum,qui sunt fructus spiritus & fidei per charitatem operantis.

2.c.20. Christus nobis mediator necessarius erat. Philip 2. Esaiæ. 53. Ioan 3. 1 Pet. 2. Gene 3. Esa. 9. Roma. 5. Ephe. 1. Roma. 8. Per charitatem voluntas Dei adimpletur. Augu. in enchi c. 31 Gala 6. Psal. 50. Gratis redempti sumus. Tit. 2.3. 1. Cor. 7. Opera bona necessaria, quæ sequuntur iustificationem. Hebr.

Et in

Priori aduētu Christus venit vt saluator. Lucæ I. Hierony. in Iosua. Deut. vlt. Iosue 1.

ET IN IESVM.] Vides qualis venerit hîc mediator. Non enim venit vt vltor, sed vt saluator. Iesus enim Hæbræis saluatorem sonat, vt nō temerè id nominis ei tributum sit, sed ab angelo priusquàm nasceretur, inditum. sicut scriptum est: Et vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Legimus & alium quempiam Iesum, filium Naue, sed nihil aliud quàm Iesu redemptoris typum ac imaginem gerentem. Moses enim, qui typus veteris legis est, non potuit populum in terram repromissam perducere, sed illi succedens dux Iesus, qui & Iosue, perduxit. Et quemadmodum is de terra Ægypti populum eductum, deque eremi erroribus liberatum, in terram repromissionis introduxit: Ita hîc Iesus redemptor, noster populum, de ignorātiæ tenebris eductum, & de mūdi erroribus euocatum, ad regna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quòd non sit aditus ad veram felicitatem, nisi per fidem in Iesum, sicut ipse testatur. Nemo (inquiens) venit ad patrem, nisi per me. Et iterū, Ego sum via, veritas, & vita. Ego sum ostium: si quis per me introierit, saluabitur. & cætera que sequuntur.

In solo Christo salus. Acto. 4 Ioan. 14 Ioan. 10 Cyprianus in symbo.

Christus plenitudine spiritus inunctus. Esaiæ 61. Christus sacerdos. Hebræ 6 Ephe. 5 Esaiæ 9 Luc. 1 Christus rex. Christi regnū spirituale. Ioan 18 1 Ioan 2

CHRISTVM.] Christus vel regium, vel pontificale nomen est. Nam & sacerdotes, & reges apud Iudæos, vnguento chrismatis consecrabantur, qui & Christi dicebantur, sed illi exteriori vnguento materiæ corruptibilis, velut mortales & corruptibiles vngebantur. Hunc autem singulariter plenitudine spiritus sui vnxit Deus, sicut & Esaias ex persona Domini præsignauerat: Spiritus domini super me, eò quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me Vterque porro titulus Christo apprimè congruit, qui dictùs est sacerdos secundū ordinem Melchisedech. Qui vt sacerdos, seipsum agnum verè immaculatum, in ara crucis obtulit pro salute mundi. Rex quoque ab angelo pronuntiatus est: Dabit (iuquit) illi Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in ęternū, & regni eius non erit finis. Regnabit, inquam, non in regno corporali aut mundano, quod nullum tale sit æternum, & , vt ipse alibi testatur, regnum eius non est de hoc mundo. sed spirituali, in quo sedet ad dexteram Dei patris, interpellans pro nobis, dans remissionem peccatorum, & Spiritum sanctum in ipsum credentibus, & inuocantibus eum, quos & sanctificat, vt resuscitet eos à nouissimo die, ad vitam & gloriam æternam.

De hoc

De hoc Christi regno, quod est vita æterna, quæ hîc in nobis incipit, ibi consummanda, alibi fusius dicemus. Tãtùm hîc ad monebimus symbolum docere, hunc esse verum Mesiam illũ vnicum à Prophetis olim promissum. Nam quem Latini vn ctum vocant, Græci Christum, Hebræi Mesiam appellant. Proindéque cæcos Iudæos frustrà alium expectare, quod semel Christus venerit, qui non potentia corporali instructus, sed plenitudine Spiritus sancti inunctus, sanguine suo, cõsummato illo vnico atque admirabili sacrificio, in ara crucis oblato, nos à tyrãnide satanæ liberauerit, condonatísque peccatis omnibus, veræ libertati restituerit, tandem quoque cœlestis regni sibi cohæredes & consortes asciscendos.

Christus vnicus ille Messias. *Iudæorũ cæcitas.* *Gene. 49* *Dan. 9* *Matt. 26* *Luc. 9* *Ioan. 6.* *Ioan. 1* *Hebr. 1*

FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM.] Duobus prioribus verbis, symbolum, eam personam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno destinata, vt per eam mundus redimeretur, & vt notum faceret nobis Deus sacramentum voluntatis suæ secũdum beneplacitum eius, quod proposuit in Christo, in dispẽsatione plenitudinis temporum, instaurare omnia quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso. Iam declarare incipit hanc personam, & verum Deum, & verum hominem esse. Verum enim Deum ostẽdit, quum Christum filium Dei vnicum pronunciat, id est, natura filium Dei, ex substãtia patris genitum, &, vt aliud symbolum exponit, patri consubstantialem. Et proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti virtute, magnitudine, sapientia, bonitate, sempiternitate hoc quod pater est, omnia tamen hæc nõ sine authore, sicut pater, sed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, sine initio à patre natus, quemadmodum Ioannes ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Porrò filium Dei quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis assumas, sed cum Esaia exclama: Generationem eius quis enarrabit? Nam si vel eo quod cor generat verbum, vel mens rationem, vel lux ex se parit splẽdorem, nulla fragilitas cogitatur, quãtò sacratius de horum omnium creatore censendum est? Quanquam hîc nulla similitudo afferri posit, quin innumera discrepent. Nulla enim creatura talis esse potest, qualis creator eius. Et ideo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuina generatio. Lux enim non parit substantiuum splendorem, aut cor

Cur pater filiũ misit. *Ephe. 1.* *Christus verus deus & homo.* *Symboliũ Nicænũ.* *Philip. 2* *Ioã. 5. 16. 17.* *Ioan. 1.* *Natiuitas filij in diuinis inexplicabilis.* *Esa. 54* *Nulla similitudine diuina natiuitas exprimi potest.*

Psal. 111 ſubſtantiuum generat verbum, ſiue cōceptum ſiue prolatum,
ſed filius Dei ſubſtantialiter generatur, quòd pater in eum o-
mnem eſſentiam ſuam transfundit. Sicut ipſe in Euangelio di-
Ioan. 10 cit: Ego & pater vnum ſumus.

Eſaiæ. 1 ADdidit ergo Vnicum, vt hunc natura filium Dei, ſecer-
Ioan. 1 nat à filiis adoptionis Dei. In ſcripturis enim frequen-
Roma. 8 ter homines pij appellantur filij Dei, at non natura. Natura
Roma. 5 enim omnes nati ſumus filij iræ, ſed dignatione adoptionis
per fidem in Chriſtum, facti ſumus filij Dei, quemadmodum
Ioan. 1. Ioannes ait: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui cre-
dunt in nomine eius, quum Chriſtus nunquam non fuerit na-
Ephe. 1. tura filius Dei, Deus de Deo. Itidem Paulus Apoſtolus: Præ-
deſtinauit (inquit) nos in adoptionem filiorū per Ieſum Chri-
ſtum. Et iterum Roma. viij. Accepiſtis ſpiritum adoptionis fi-
liorum Dei, in quo clamamus: Abba pater.

SEcundum ergo hāc priorē generationē, Chriſtus non fra-
ter eſt noſter, nec hæres Dei, nec fratres habet, nec cohære-
des habet. Quanquā etiā vel ob id filius vnicus rectè aſſeritur,
Augu de quòd licet ſit Deus & homo, duabus naturis, deitate ac huma-
eccle. dog. nitate cōſtans, ſit etiā bis natus, vnius tamē filius eſt. Nō enim
c. 2. duos fatemur filios, ſed Deū & hominē, vnū filiū credim', ma-
Duæ Chri- nentē in duabus naturis, nō tamen cōfuſis. Et quāquā duas ha-
ſti natiui- beat natiuitates. Vnā, qua naſcitur ex patre ſine tempore: alte-
tates. rā, qua naſcitur ex virgine matre, tēpore præfinito à Deo, non
tamen duo, ſed vnicus eſt filius, non alius, ſed idē aliter natus.

Cur Chri- DOMINVM NOSTRVM.] Filius in ſcripturis frequen-
ſtus paßim ter Dominus appellatur, quod cognomen in Chriſtū cōpetit,
dominus ī nō tantùm iuxta alterā, ſed vtrāque naturam & diuinam & hu-
ſcripturis manā. Quatenus enim eſt ab æterno Deus de Deo, dominus
appelletur eſt omniu, nō alius dominus à patre, quemadmodum nec alius
Deus. Etſi enim dicūtur alij domini, conceſſa & impartita, nō
genita, poteſtate dicuntur. Hic verò ſolus eſt vnicus filius, &
1. *Cor.* 8. ſolus vnicus dominus. Sicut Apoſtolus dicit: Vnus pater De',
& vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quē omnia. Iuxta aſſum-
Ephe. 1 ptam verò naturā, per crucē, mortem, & ignominiā promeruit
intrare in gloriam patris, omnibusque ſibi ſubiectis, cōſtitutus
eſt ad dexteram Dei in cœleſtibus, ſuper omnem principatū,
& poteſtatē, & virtutē, & dominationē, & omne nomen quod
nominatur, non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.
Philip. 2. Et vt alibi Paulus ait: Datum eſt illi nomen, quod eſt ſuper

omne

omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernorū. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Vnde ipse apud Matthæū dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et vt humanitati Christi non tribuamus omnipotentiam, tamē ob vnitatē hypostaseos, duas naturas complectētis, rectè dicitur omniū Dominus, quēadmodū Christianè ac piè dicimus, Deum passum ac mortuū. Sed peculiari ratione Christus dicitur dominus credentiū, seu electorū, & ideo symbolo additur nostrū, quo admonemur, quotquot in Christo per baptismū renati sumus, quotquot habemus redēptionem per sanguinē eius, vt totos nos ei dedicem⁹, & hūc vnicū dominū nostrū profiteamur, qui nos à dominatu sathanæ liberauit, & sibi peculiū & populū acquisitionis fecit. Nā quū essem⁹ serui peccati (qui enim facit peccatū seruus est pecati) & per peccatū diabolus in nos tyrānidē obtineret, is clemētissimus dominus nostri misertus, ab hoc tyranno crudelissimo dominium in se trāstulit, & nos suo suauissimo iugo subiecit, vt qui in baptismo diabolo renuntiamus, & ipsi vti domino nostro nomē damus, ipsius etiam præceptis per omnem vitam voluntariè parere, & sub eius tutela securi viuere & possimus & debeamus. Suauissima vox est dicētis: Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Sed vide quid reposcat: nempe vt quemadmodum ipse fecit, ita & nos faciamus. Certi quod ab eo toti pendentes, tuti simus ab omni periculo. Nam oues quæ audiunt vocem eius & sequuntur eum, non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu eius. Breuiter, dat eis vitam æternam: nimirum à patre impetrans hic benignissimus dominus, vt vbi ipse est, illic sit & minister eius.

Mat. vlt. *Christus omnium dominus.* *1. Pet. 1.* *Ephe. 1.* *1. Pet. 2.* *Ioan. 8.* *Coloss. 2.* *Matt. 11.* *Rom 6. 7.* *Ioan. 13.* *Christo fidēs ab omni periculo tutus.* *Ioan. 10.* *Ioan. 17.* *Ioan. 12.*

ET quanquam secundum hanc rationē humanitatis assumptæ, & peractæ redemptionis, dominus noster sit, nō dedignatur tamen secundum eandem, nos suos compellere fratres, & pro seruis amicos. Quid ni, quū nec dedignatus sit agere ministrū. Ego (inquit) in medio vestrū sum, sicut qui ministrat. At hæc vocabula nō æqualitatis, sed similitudinis cognationis, & charitatis sunt. Nā quod & ad humanitatem attinet, habitu quidē inuentus est vt homo, receptis in se omnibus incommodis, quæ naturæ veritatem comitantur, vt sunt, esurire, sitiri, lassari, angi, tædere, denique mori, idque volens nostra causa, vt exolueret quod nos cōmerueramus, sed interim gra-

Christi quatenus homo fratres sumus *Matt. 28.* *Ioan. 15.* *Lucæ 22.* *Philip. 2.* *Mat. 26.* *Lucæ 24.* *Ioan. 1.*

Coloss. 2. tia & veritate semper plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, expers omnis peccati, & ad peccandum procliuitatis erroris, ignorantiæ, breuiter omnium quæ vel nō cōgruunt dignitati personæ (quæ simul erat Deus & homo) vel gratiæ plenitudinem excludunt.

Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

Secunda Christi natiuitas. HI Carticulus, secundam Christi natiuitatem (de qua propheta prędixit: Post hæc, inquiens, in terris visus est, & cū hominibus cōuersatus est) proponit, Quē ergo ex prioribus, *Baruch. 3.* secundum naturam diuinam ab æterno ineffabiliter ex patre natum didicisti, eundem hîc audis in tempore de spiritu sancto conceptum, & ex virgine natum, quemadmodum *Esa. 7.* ante multa secula vaticinatus erat Esaias: Ecce (inquit) virgo *Cypria. in symbol.* concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est, nobiscum Deus. In primis ergo hoc articulo refer- *Tota trinitas coperata eum mysterium incarnationis.* tur, Spiritus sanctus dominicæ carnis, & templi eius creator: Sic tamen, vt intelligas totam trinitatem hoc adorabile mysterium cooperatam esse. Quod testatur Euangelista, referens angelum virgini Mariæ respondentem: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Adest er- *Lucæ. 1.* go altissimus, intellige patrem, fontem & authorem deitatis. *1. Cor. 1.* Adest virtus altissimi, nempe filius, qui propriè carnem assumpsit. Adest Spiritus sanctus, cui tamen hoc opus pecu- *Quid Spiritui sancto peculiariter dedicatur.* liari quadam ratione attributum, scriptura dedicat, quod non est rarum, vt quædam quę omnium personarum communia sunt, scriptura singulis tribuat personis, veluti quum patri tribuit omnipotentiam, filio sapientiam, Spiritui sancto charitatem. Iam quum opus incarnationis Christi, opus sit incomprehensibilis & ineffabilis charitatis dei, quemadmodum Christus di- *Ioan. 3.* xit: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, rectè hoc opus Spiritui sancto tribuitur, per quem dilargitur charismata.

Perpetua virginis matris virginitas. NATVS EX MARIA VIRGINE.] Sic enim debebat adimpleri scriptura, prophetico ænigmate perpetuam integritatem virginis Mariæ significans, quum ait: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, eritque clausa

clausa principi. Quo quid euidentius de consecratione virginis dici potuit? Clausa fuit in ea virginitatis porta, soli Deo Christo principi patuit, respiciens ad Orientem vnde sol oritur nunquam occidens, qui visitauit nos oriens ex alto, vt illucescat his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent. per hanc prodiit Sol ille iustitiæ, qui illuminat omnē hominem venientem in hunc mūdum. Non humana nec vulgari ratione. Spectabat enim porta ad viam sanctuarii exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra vulgarem hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiscentiæ aut fragilitatis. Suscepit verbum carnem, non est mutatum in carnem, quia manens Deus suscepit hominem.

Cyp. i' symbol. *Ezec. 44.* *Lucæ 1.* *Ioan. 1.*

QVanquam nec omittendum videtur quod filius Dei per animā rationalem, tum simul creatam, omnis cœlestis gratiæ plenam, in secreta rationabilis spiritus arce verbū capientem, tanquam mediā, carni vnitus sit. Neque enim substantia Dei, quæ per omnia incorporea est, inseri corporibus, vel capi ab eis principaliter potest, nisi aliqua media sit substātia spiritualis, quæ capax esse diuini spiritus possit. Nihil ergo hîc vulgare cogitandum est, vbi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps etiam fiebat carnis. Nihil putandum impossibile, vbi aderat virtus altissimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum, vbi plenitudo inerat deitatis.

Cyp. in symbol.

VIrginem autem designat ex nomine Mariam, idque non temerè, quod & Lucas facit: Missus est (inquit) angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro. ac statim postea. Et nomen virginis, Maria. Hæc est illa Maria ad cuius nomen recreantur omnes animæ piorum. Eua siquidem diabolo assentiens, maledictionem & mortem orbi intulit. Maria virgo deo credens, benedictionem & vitam protulit. Per Euam adhuc virginem. serpentis afflatu deceptam, venit calamitas: per virginem spiritus sancti afflatu grauidā, rediit beatitudo. Per Euam præuaricantem dei præceptum, iræ filii nascimur: per Mariam deo subditam, ac dicto angelico parentem, atq; credentem, Christum accepimus, per quem renascimur filij Dei. Eua superbiens, gratiam Dei amittens, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, & cōceptus tuos. In dolore paries filios, & quæ sequuntur. Maria gratiam apud Deum inueniens humilis audiuit. Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta

Lucæ 1. *Ad Mariæ nomen omnes piorū animæ recreātur.* *Gene. 3.* *Ioan 1. 3.* *Gene. 3.* *Lucæ 1.*

Ge.11.21

tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui, nimirum in quo benedicuntur omnes tribus terræ.

Christus propter nos incarnatus.

Iacob.1. Matt.8. Mar.5. Luc.8.

NOn sufficerit autem vt hæc omnia ineffabili dei dispensatione facta credas (nam & dæmones ad eum modum credunt & contremiscunt, exclamantes: Iesu fili Dei altissimi, vt quid venisti ante tempus perdere nos?) sed necesse est, vt credas hæc omnia propter te facta, quemadmodum symbolum Nicænum exertè commemorat. Qui propter nos (inquit) & propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est.

Augu.lib. confess.7. c.18.

1.Timo.2

Ioan.14.

Venit de cœlis Deus, homo factus ex virgine, vt esset mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui est super omnia Deus benedictus in secula, vt esset per quam veniremus ad patrem, quemadmodum ipse ait: Ego sum via, veritas & vita. Neque enim per vllam aliam creaturam, siue sit in cœlo, siue sit in terra, venitur ad patrem, sed tantum per filium. Nec est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, quòd non sit in alio aliquo salus.

Acto.4.

Cur filius incarnatus

Ioan.1.

Augu. de sym. ad catechu.

1.Tit.2.

Verbum caro factum est, vt lactaret infantiam nostram sapientia Dei, per quam creata sunt omnia. Induit humanam naturam æterna veritas supereminens omnibus creaturis suis, vt subditos erigeret ad seipsam, vt aperiret nobis voluntatem Dei, vt erudiret nos abnegare omnem impietatem, & secularia desideria, vt nos deprimeret à nobisipsis, & ad se traiiceret, vt carnales faceret spirituales, vt filios hominum per insitionem adoptionis faceret filios Dei: factus humilis, vt sanaret superbos. Exaltauit enim se homo, & cecidit: humiliauit se Deus, & erexit. Nos cecidimus, ille descendit. Nos gemebamus, ille se inclinauit, ac manum Deus homini porrexit, ac miserè lapsum subleuauit.

Cur de spiritu sancto conceptus, & ex virgine natus

Conceptus de Spiritu sancto, sine omni humana ac carnali actione, sine viri semine, idque propter nos, vt conceptionem nostram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, nósque per infinitam suam patrísque misericordiam in Spiritu sancto regeneraret. Natus ex Maria virgine, illæsa ipsius virginitate, ac pudore permanente, idque propter nos, & vt natiuitatem nostram, originalis peccati macula pollutam, purgaret Deus & homo. Nam qui posset hæc nisi esset pariter Deus & homo? Quis enim (vt Iob ait) potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?

Passus

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus est.

IAm mysterium passionis ingredimur, quod Paulus apostolus verbũ crucis appellat, in quo solo oportet nos gloriari. Nam etsi verbum crucis pereuntibus stultitia sit, his tamen qui salui fiunt, virtus Dei est. In primis ergo credimus, Christum verè passum. Sic enim scriptura clamat apud Esaiã prophetam, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et in euangelio Lucæ dominus loquitur: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Et iterũ: Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriã suam? Item primæ Petri secundo: Qui quum pateretur, non cõminabatur. Passus itaque est in corpore & anima, indicans se verum hominem esse, captus, vinctus, cõtumeliis adfectus, colaphis cæsus, cõsputus, flagellatus, spinis coronatus, denique in crucem actus. Et ne existimes eũ à passione, quod ad animã attinet, liberum fuisse, audi quid dicat, Tristis (inquit) est anima mea vsque ad mortem. & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrã. Absit autẽ, vt credas Christũ vel damno aliquo, aut iniuria impassibilis diuinitatis, in carne passum, aut passionẽ quã in carne & animo sustinuit, per diuinitatis vnionem absorptam esse. Vnio enim illa incomprehensibilis, singulis naturis suam proprietatẽ seruauit. Quod enim passibile, nẽpe humanitas, passibile fuit. Quod impassibile, nempe diuinitas, mãsit impassibile. Ego (inquit) Deus, & non mutor.

1. Corin. 1 *Christus verè passus* *Esaiæ 53* *Lucæ. 22.* *Lucæ. 24* *Mat. 26* *Mar. 14.* *Lucæ. 22* *Ioan. 12* *Psal. 101.* *Malach. 3*

SVB PONTIO PILATO.] Iudicis nomen, sub quo passus est Christus, adiectum est, propter tẽporum, agnitionẽ & historiæ certitudinem. Erat enim id temporis Pontius Pilatus præses Iudeæ, sub Tyberio Cæsare Augusto, qui Christũ, licet innocentem à se iudicatum, in crucem tamen egit.

Mat. 27 *Marci. 15* *Lucæ. 23* *Ioan. 18*

CRVCIFIXVS.] Mortis genus audis, quod vt erat maximè cruciabile ac lentum, ita habebat summã ignominiã maximè apud Iudæos. Nam in lege eorũ scriptum reperiebatur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autẽ hæc mortis species omnium acerbissima à Deo electa sit, præter scripturæ vaticinium (quæ hanc & typis & prædicationibus apertissimis futuram prodiderat) nõ oportet Christianum admodum

Cipria. in symbolum. esse solicitum, modo credat ac sciat eam mortis specie͂, ad redimendum genus humanum, nedum optimam, sed & decentissimam fuisse. Decebat enim, vt qui in ligno per superbiæ & voluptatis stimulos vicerat, in ligno quoque per extremam humilitatem & ingentissimos dolores vinceretur per Christu͂ dominum nostrum. Decebat, vt Christus expansis brachiis à terra sublimis penderet, qui pro sua ineffabili misericordia quærebat omnes complecti, quemadmodum ipse discipulis suis mortis genus significans, ait. Qu͂ exaltatus fuero á terra, omnia trahi ad meipsum. Decebat eu͂, propter que͂ omnia & per que͂ omnia, qui multos filios i͂ gloria adduxerat, authorem salutis eoru͂ per passione͂ & cruce͂ consummari. Decebat, vt sponsus noster thalami sui lignu͂ ascenderet, & qu͂ in eiusmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & ecclesia virgo prodiret, disponsanda Christo, vt quomodo Eua facta est ex latere Adæ dormie͂tis, ita & ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis, ex quo manauit sanguis & aqua, quæ sunt ecclesiæ sacrame͂ta. Decebat deniq; vt Christus, qui sibi tria regna subiecturus venerat, que͂admodu͂ Paulus apostol⁹ ait: Quia in nomine Iesu omne genu flectetur: cœlestiu͂, terrestriu͂ & infernoru͂: in aere͂ sublimatus, aëreas subiugaret potestates te͂deretq; manus, vt & populo no͂ crede͂ti incredulitatem suam exprobraret, & inuitaret, crede͂tes, fixa demum cruce in terrá, vt indicaret quòd & inferna sibi regna subiiceret. Crux ergo ista triu͂phus erat seu potius triumphi insigne. quod trophæum appellamus, nempe deuicti hostis indicium

Ioan. 12.
Heb 3.
Augu. de symb. ad cathec. lib. 2. cap. 6
Gene. 2
Ioan. 19
Philip. 2.
Esaiæ. 65.
Crux trophæum.

MORTVVS.] Ecce hostia pro peccato in ara crucis immolata. Ecce Christu͂, Dei & hominis filium, obediente͂ patri vsque ad mortem, mortem aute͂ crucis. Ecce Iesum gratia Dei pro omnibus morte͂ gustante͂, atque ideo participantem carni & sanguini, vt per morte͂ destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolu͂, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Id quod & ecclesia canit: Qui mortem nostram moriendo destruxit. Et propheta Osee ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morsus tuus ero inferne. Et ideo Christus Noui testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.

Philip. 2
Hebræ. 2
In præfa. missæ
Oseæ. 13
Hebr. 9

ris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidē sine sanguine dedicatum est. Et omnia penè in sanguine secundū legem mundantur. & sine sanguinis effusione nō fit remissio. Sed prioris testamenti typi, nimirum diuersa illa hostiarum & holocaustorum genera euanuerunt, postquam Christus verus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per spiritū sanctū semetipsum obtulit immaculatū Deo, vt emundaret conscientiā nostrā ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuēti. Obtulit autem semetipsum voluntariè sacrificiū Deo, sicut scriptū est: Oblatus est, quia voluit, vt vel hoc inter mortem nostrā & Christi intersit, quòd nostra anima vi morbi, aut humorū defectu à corpore depellitur, sed dominus volēs animam suam deposuit, quemadmodum apud Ioannē ait: Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso.

In sanguine oīa mūdantur.

Christo in cruce oblato, omnes vet. legis hostiæ euanuerunt.

Esaiæ. 53

Ioan. 10.

ET SEPVLTVS.] Sepultus est, vt monumentum clausum, resurrecturo ad vitæ nouitatē testimoniū præberet, sicut nascituro vterus virginalis. Sepultus autē in monumento nouo, è viuo solidoq; lapide exciso, vt sicut i hoc monumēto nullus alius mortuus sepultus est, nec antè nec posteà: sic in illo vtero, nec ante nec postea quicquā mortale cōceptū est, quāquam & alia pleraq; mysteria hæc sepultura complectatur.

Augu. de fide & sym.

Matt. 27

Ineffabilis dei pietas erga nos.

IAm qui credis Christum passum, crucifixum, mortuum & sepultum: & in Christum propter te passum, crucifixū, mortuum & sepultum crede. Audi Christum tuum, te aduocantē ac dicentem: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam, O ineffabilem Dei misericordiam, quam Deus commēdat in nobis, quoniam adhuc quum peccatores & impij essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciā anima Christiana pro qua mortuus est Christus filius Dei, hostia immaculata, sufficiens ad totius mundi diluenda crimina. Hic est agnus ille immaculatus, cuius purissimus sanguis submouit angelum extinctorem. Hic est æneus ille serpens, quem exaltauit Moses in deserto, positus pro signo, vt qui percussi sunt ab ignitis serpentibus, & aspexerint eum, viuant & sanentur. Serpens ignitus est diabolus, qui humanum genus à Deo viuo per inobedientiam auertens, per concupiscentiam, omnium malorum radicem

Ioan. 3

Rom. 5.

Hebræ. 9.

Ioan 1

Exod. 12

Nume. 21

Ioan. 3.

1. Tim. 6.

Coloss. 2.

In peccatis nostris venundati sumus. radicem, peccare fecit, & peccati chirographum contra nos scripsit, quia vt propheta dicit: in peccatis nostris venũdati sumus. Pretium enim animæ suę diuenditæ vnusquisque consequitur, quum concupiscentiæ satisfecerit. Christus ergo non suam, sed patris faciẽs voluntatem, ascendens crucem, deleuit quod aduersus nos erat chirographum, & affigens illud cruci suæ traduxit principatus & potestates, triumphãs in semetipso, dans subinde hominibus, in se crucifixum credẽtibus, potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. *Luca. 10*

DEinde pro peccatis nostris mortuus & sepultus est Christus, vt & nos peccatis moriamur. An ignoratis (inquit Paulus) fratres, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifix⁹ est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato, nec regnet peccatũ in nostro mortali corpore, vt obediamus concupiscentiis eius. Itidem Petrus Apostolus ait: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, qui peccatum nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui quũ malediceretur, non maledicebat: quũ pateretur, non cõminabatur, tradebat autẽ iudicanti se iniustè, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignũ, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati sumus. Et iterũ: Christo ergo passo in carne, & vos eadem cogitatione armemini, qui passus est in carne, desiit à peccatis, vt iam non desideriis hominũ sed voluntate Dei, quod reliquum est viuat tẽporis. Iuuet ergo exclamare cum Paulo: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo. Qui enim Christi sunt, carnẽ suam crucifixerunt cũ vitiis & cõcupiscentiis, qui Paulum commonentẽ & audiunt & imitãtur, dicentẽ: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immũditiã, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiã, quæ est simulachrorum seruitus, ac deponẽtes iram, indignationem, malitiã, blasphemiam, turpem sermonẽ de ore vestro, non mentientes, sed expoliantes vos veterẽ hominem, qui renouatur in agnitionẽ Dei, secundum imaginem eius, qui creauit illũ. Docet denique Christus, quam absolutã obedientiã præstare erga Deum nos oporteat

Roma. 6

1. Petri. 2

1. Petri. 4

Gloria nostra, in cruce domini.

Gala. 6

Quomodo portanda crux post Christum

Coloss. 3

quemadmodum

quemadmodum diuus Paulus exponit: Hoc ſentite in vobis, *Philip. 2.*
quod & in Chriſto Ieſu, qui quum in forma dei eſſet, non ra-
pinā arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exi-
naniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum
factus, & habitu inuentus vt homo, factus eſt obediens patri *Reſiſten-*
vſq; ad mortem, mortem autē crucis. Proponit ergo in eadem *dum pecca*
cruce nobis exemplum reſiſtendi peccato vſque ad mortem, *to vſq; ad*
& libēter interitum ſuſcipiendi, ſi ita res poſtulet pro pietate. *mortem.*
Demonſtrauit enim corporis mortē timendam non eſſe, dum *Augu. de*
ipſe prius pro omnibus dignatus eſt mori, & de morte trium- *ſym. ad ca*
phare. Diabolus promittit ſuæ voluntatis ſectatoribus vitam *tech lib. 1.*
temporalem, & momētaneam voluptatē: Chriſtus verò iuſti- *cap. 3.*
tiam vſq; ad mortē ſitientibus vitam æternam. Et hic admo- *Matt. 10.*
dum ſuaue eſt, guſtare & ſentire per mortē & paſsionē Chri- *2. Tim. 2.*
ſti factum eſſe, vt & afflictiones noſtræ, imò & mors ipſa (mo
dò tamen eas dei reſpectu ac patienter feramus) ipſi deo non
tantùm gratæ ſint & acceptæ per Chriſtum, ſed & nobis ſalu-
tares, habentes promiſsionē, quoniam ſi compatimur, & cum
illo glorificabimur. Non enim condignæ ſunt paſsiones hu- *Rom. 8.*
ius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.
Hæc eſt crux, quam tollere nos iubet Chriſtus, & eum ſequi,
quam gaudentes ſuſceperunt Apoſtoli & martyres Chriſti. In
hac gloriatur Apoſtolus Paulus. 2. Corint. 11. Hæc qui intelli-
gunt, in omnem fortunā erecti, cū fideli Iob dicunt: Dominus *Iob. 1.*
dedit, dominus abſtulit. Sicut domino placuit ita factum eſt.
Sit nomē domini benedictū. Nouerūt enim, quòd in præſen- *2. Cor. 4.*
ti eſt momentaneū & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum
in ſublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, non
contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur,
Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autē nō videntur,
æterna ſunt. Hæc qui ſciunt, ne mortem quidem abhorrent.
Sciunt enim quòd ſiue viuimus ſiue morimur, domini ſumus. *Rom. 8.*
Sciunt quoq; quòd mors adeò nō ſeparat nos à charitate dei
vt & arctius copulet, quòd ſit via per quā trāſimus à charitate *Augu. de*
imperfecta ad perfectam, optabilis piis, ſed horribilis impiis. *ſym. ad ca-*
Paulus clamat: Cupio diſſolui & eſſe cū Chriſto. Et ſancti pa *tech. lib. 2.*
tres, mortes piorū, tranſitus ſeu dormitiones, imò natales po- *cap. 10.*
tius vocant quàm mortem, Chriſti verbum ſequuti dicentis,
quòd qui crediderit in eum, nō morietur in æternū, ſed tranſ- *Ioan. 5. 11*
eat à morte ad vitā. Sed alia longè ratio eſt de impiorū mor-

Psal 33. te:nam quēadmodum propheta ait, Mors peccatorū pessima.

Descendit ad inferos.

Cur Christus ad inferos descēderit. Credimus Christum ad inferos descendisse, non quòd ibi sit aliquid passus. Nam in cruce omnis passionis eius cōsummatio facta est, sed vt nobis frangeret regnum sathanæ. Descendit, non vt illic cruciaretur, sed vt sathanam cum omni
Rom. 6. potentia, propter quam princeps mundi huius dictus est, sibi
Acto. 2. & in se credentibus subiiceret, ac captiuam duceret captiuita
Ioan. 12. tem In Christo enim verè completa est prophetia Psalmi: Nō
Ephe. 4. derelinques animam meam in inferno, quemadmodū Petrus
Psal. 15. Apostolus de Christo prædictū in Actis Apostolicis interpre-
Acto. 2. tatur. Idem in prioris epistolæ capite tertio scripsit in hunc modum: mortificatus autem carne, viuificatus autem spiritu, in quo & his qui in carcere erant, spiritibus veniens prædica-
Oseæ. 13. uit. Huc quoq; spectat prophetia Oseæ: Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne. Et piè interpretantur, qui ad hunc articulum citant, quod Zach. 9. scribitur: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecclesiastici 24. sub persona Sapientiæ dictum legimus: Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciā omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Et plæraque alia ex Psalmis, cum hoc articulo congruentia.

Tertia die resurrexit à mortuis.

1. Cor. 15. IN missæ symbolo canit ecclesia, Et resurrexit tertia die, secūdum scripturas. Et Paulus Apostolus ait: Tradidi vobis in primis quod accepi, quòd Christus pro peccatis nostris mortuus est, & quòd sepultus est & resurrexit secundum scriptu-
Triduana mors Domini. ras. Nam triduana mors domini, passim & prædicta est & præsignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus quo spectet, ipse dominus indicauit, quum ait ad Iudæos: Generatio hæc, generatio nequam est, signum quærit, & non dabitur ei,
Ionæ. 2. nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre
Matt. 12. ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet esse filiū ho-
Lucæ. 11. minis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, quod
Mat. 17. per synecdochen intelligitur. Porrò in Euangelio nihil est
20. quod tam sæpe inculcat Christus, tam euidenter prædicit,
Mar 9. 10 quàm se passurum, & tertia die resurrecturū, vt postquam fa-
Luc. 9. 18 ctum fuerit quod prædixit, inconcussa fide teneremus Chri-

stum

ſtum Deum & hominem, vt hæc omnia noſtræ ſalutis cauſa peragerer, de cœlis deſcēdiſſe. In paſsione hominem ſe declarauit mortalem, per quam quod infirmū ac fragile erat, abſoluit. In reſurrectione ſe Deum declarauit, & immortalē. Qui enim deuicta morte reſurgit, non poteſt eſſe mortalis. Atque ita decebat eum, propter quem omnia, & per quē omnia, multos filios in gloriam adducētem, authorem ſalutis eorum per paſsionem conſummari. *Hebr 2* Reſurrexit ergo Chriſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Primùm, vt eum quem authorem ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne præſidium incolumitatis noſtræ collocamus, immortalem ſciremus. *Chriſtus pro nobis reſurrexit.* Chriſtus enim reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nō dominabitur. *Roma. 6* *Coloſſ. 2* Deinde, vt nos ſimul cum illo per pœnitētiam cōmortui peccatis, & per baptiſma conſepulti ſimul etiam cum illo, in nouitate vitæ reſurgeremus: vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus: vt excitati per gratiam, ac ſpiritum ipſius, ipſi piè viuendo, & in mandatis Dei ambulando, ſeruiremus. *Lucæ. 1* Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. *Roma 4* Si ergo complantati, facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. *Roma. 6* Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiam viuemus cum illo. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu, mortificatos legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo. *Roma. 7* Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſuetudo, fides, modeſtia, cōtinentia, caſtitas, aduerſus quæ non eſt lex. *Fructus ſpiritus qui.* *Galat. 5* Qui enim Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerūt cum vitiis & concupiſcentiis. Et iterum: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram: mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. *Coloſſ. 3* Induite ergo vos ſicut electi Dei, ſancti & electi, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam: ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris.

Deprecatio Paulina. ſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Proinde pientiſsima oratio eſt Pauli ad Hebræos: Deus pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnũ ouium in ſanguine Teſtamenti æterni, dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, vt faciatis voluntatẽ eius, faciẽs in vobis quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtũ. Denique Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium, vt nobis certam ſpem reſurrectionis faceret. Ipſe eſt enim caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus eſt, ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Si enim (vt diuus Paulus colligit) Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus.

Hebr. 13

1. Cor. 15.

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris.

CONſummatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter cõſummato redẽptionis myſterio, Chriſtus aſcendit in cœlum, non ſecundum deitatem, qua ſemper æqualis eſt patri, qua vbique eſt, & qua nuſquam deeſt, ſed ſecundum hominem aſſumptum, gloria & honore coronatum, ſubiectis ſibi omnibus, & quæ in cœlo & quæ in terra. Aſcendit verò vt propheta, & prophetam explicans Paulus, ait: Captiuam ducens captiuitatem, corporis aſpectum ſubducens diſcipulis, & animos illorum ad cœleſtia ſubuehens, promittens dona ſpiritus ex alto. Aſcendit autem poſt quadraginta dies à reſurrectione, intra quos ſeipſum diſcipulis ſuis viuum præbuit in multis argumentis apparens eis, & loquens de regno Dei.

Philip. 2
Hiere. 23.
Joan. 1.
Pſal. 8
Ephe. 1
Hebr. 2.
Pſal. 67
Ephe. 4
Acto. 1

SEdet ad dexteram Dei omnipotẽtis. Seſsio iſta nõ eſt accipienda humano ſenſu, tãquam pater ad ſiniſtram, filius ad dexteram ſedeat: ſed per dexteram intelligenda eſt honoris æqualitas, regni conſortium, & poteſtas, qua conſtitutus eſt Chriſtus ſuper omnes creaturas, & quæ in cœlo, & quæ in terra, & quæ apud inferos ſunt, ſicut Paulus Epheſiis ſcribit: Secũdum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto Ieſu, conſtituens eum ad dexteram ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutẽ, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed & in futuro. Sic Stephanus legitur vidiſſe cœlos apertos, & Ieſum ſtantem à dextris virtutis Dei. Et ipſe Chriſtus

Quõ Chriſtus ſedet ad dexterã patris.
Augu. de ſymbo. ad catech. lib. 2. c. 7
Ephe. 1.
Acto. 7

Christus sic futurum dixit: Veruntamen dico vobis, amodo vi debitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei. Sedet qui sine solicitudine gubernat vniuersa, stat paratus ad opitulandum omnibus ipsum implorantibus, sicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis. Secundum ergo hanc virtutem de cordibus fidelium nunquam discedit, nunquam suos derelinquit, sed semper potens est nos eripere de omnibus tribulationibus, angustiis, ac hostibus nostris, quemadmodum pollicitus est nobis, dicens: Et ecce ego vobiscũ sum, omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

Matt. 26
Hebr. 6
1. Ioan. 2.
1. Pet. 1
Matt. vlt.

Ascendit Christus propter nos, vt omnes illum spiritualiter amaremus, & ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, scientes illic caput esse nostrum. Ascẽdit Christus pro nobis præcursor factus, pandens iter, & securos nos de se reddens, vt fideliter speremus ad ipsum nos posse peruenire, quẽ credimus ad dexteram patris sedere, quemadmodum Paulus apostolus dicit: Habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei, teneamus spei nostræ confessionem. Ascendit caput nostrum in cœlum, vt nos membra sua secum in cœlum subleuaret, alioqui nunquam ascensuros. Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Vis ergo ascendere in cœlũ? ascẽdentem tene, etenim per teipsum leuari non poteris. Vis ascẽdere? membrum illius esto, qui solus ascendit. Qui simul consuscitauit nos, simúlque sedere nos fecit in cœlestibus.

1. Pet. 1
Augu. de symbo. ad catech lib. vlt. c. 7.
Heb. 4. 8 9. 10
Ephe. 1

Vides quãtum Christo debeas, vt te à seruitute diaboli redimeret, factus est homo: & vt certus de liberatione tua esses, tradidit se in mortem, animam suam pro te posuit, téque pretioso sanguine suo coemit, vt in nouitatem vitæ resurgeres, vt certa fiducia crederes te in die illo extremo, eodẽ quod gestas, sed glorificato corpore, reuicturum: ipse primus à mortuis resurrexit, vt scires vbi petenda fœlicitas, vt hoc mũdo non aliter quàm peregrinus ac in transitu vtereris, aliam inquirens patriam, omnémque curam ad illam cœlestem æternámque vitam transferres, subuehendus tandem in terram viuentium. Ipse primus ascendit in cœlum, vt non timeres vel à mundo, vel à morte, vel à diabolo. sedet ad dexteram virtutis Dei, paratus misereri tibi. Ideo enim, vt Paulus ait, Debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis pontifex ad Deum, & vt repropitiaret delicta populi. In

Rememoratio beneficiorum Christi.
Ioan. 10
2. Cor. 6
Roma. 6
1. Cor. 15.
1. Pet. 1
2. Cor. 5.
1. Pet. 2
Hebr. 10. 11.
Psal. 26
Hebr. 2

eo enim,

eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus, potens est eis, qui tentantur, auxiliari. Quid facies igitur o homo, qui tãta Christi erga te beneficia vides? Exclama cũ Propheta: Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et si non habes quod retribuas, accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum Propheta: Calicẽ salutaris accipiã, & nomen Domini inuocabo.

Psal. 115

Accipiendũ à Christo qđ deo offeramus

Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

Duo Christi aduẽtus

Augu. de fide & sym. c. 8.

Matt. 24

Mar. 13

Luc. 13

Acto. 1

SYmbolum apostolicum duos Christi aduentus commemorat. Alterum, quo descẽdens de cœlis, humilis venit, vt per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret, de quo dictum est prius. Alterum, quo 2 veniet cõuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotũ esse voluit, in gloria patris, iudicaturus viuos & mortuos. Quos ambos aduentus in scripturis caute distinguere necessarium est. Rediturus est autem in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet, angelis, ac dicentibus: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Humana quidem specie conspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens.

Iudicium extremũ.

Augu. de symbo. ad catech. lib. 1. c. 4

Roma. 14

Ioan. 5.

IVdicabit autem viuos & mortuos: id est, feret sententiam, & de viuis qui tum adhuc in aduentu suo supererunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam vsque in eum diem defuncti sunt, tum subitò reuicturis, quemadmodum diuus Paulus ait, Quòd nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu Domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes sisti ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria operis sui, prout gessit, siue bona, siue mala. Pater enim omne iudicium dedit filio. Nec tantùm homines, sed & angeli boni ac dæmones impij corã eo sistentur. Iesumque præsentẽ intuebuntur, pij ad solatium, impij ad terrorem. Qui hîc iniustè pro nobis iudicari condẽnaríque sustinuit, illuc iudicabit orbẽ vniuersum, redditurus cuique secundum opera sua. Et hæc forma iudicij. cùm venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tum sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabũtur ante eum omnes gentes: & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis.

Forma iudicij.

Matt. 25.

ab hœdis:& ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui,& dediſtis mihi bibere:hoſpes eram,& collegiſtis me: nudus,& operuiſtis me:infirmus, & viſitaſtis me: in carcere erã, & veniſtis ad me. Et quandiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis,mihi feciſtis. Tunc & rex his qui à ſiniſtris eius erũt, dicet: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare:ſitiui,& non dediſtis mihi potum: hoſpes eram,& non collegiſtis me:nudus,& non operuiſtis me: infirmus,& in carcere eram,& non viſitaſtis me. Et quãdiu non feciſtis vni de minoribus his,nec mihi feciſtis. Quæ verba diligenter recolenda ſunt,quibus docetur Chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis opera,haud ſaluandũ. Quin adeò charitatis ac miſericordiæ opera (ſine quibus nemo verè fidelis ſeu Chriſtianus cenſeri poteſt)requiri,vt de cæteris penè omnibus ſileatur. Qui enim dilectionem habet,omnia habet. Plenitudo enim legis,dilectio eſt. Et finis præcepti,charitas eſt de corde puro,cõſcientia bona,& fide non ficta. Nam etſi quiſque per fidem abſque meritis propriis, ex impio fiat iuſtus, interim tamen manifeſtum eſt,fidem ſine operibus fidei nõ prodeſſe ad ſalutem,in eo qui tempus habet operandi.

Matt. 25.

Fides mortua nõ cõfert ad ſalutem.

Roma. 13.
1. Tim. 1
August.

CÆterum totum hoc iudicium non humano more, ſed in momento punctoque temporis geretur, & tamen veriſſimè geretur. Nec enim opus eſt moroſa diſcuſſione, quando patebunt omnia cordiũ arcana,quando ſua quẽque damnabit conſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum,ac inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus,aut etiam defendẽtibus in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Corpora quoque tunc ad immortalitatem immutata,non occupabunt(quemadmodum nũc)ſpatium loci,iuxta triplicem dimenſionem,longi,lati,& profundi, vt nemo demirari debeat,vbi ſiſtendi ſint omnes homines, qui tot annorum milibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erũt veriſsimè eadẽ corpora, quẽadmodum circa articulum reſurrectionis mortuorum latius dicetur. Quòd autem ſcriptura ita loquitur,perinde atq; humano more iudicium hoc extremum

Iudiciũ extremum in momento peragetur

Roma. 2

1. Cor. 15.

Corporũ poſt reſurrectionem ſubtilitas.

peragendum ſit,more ſuo facit,attemperans ſermonem ad hu manum captum,obſecundans tarditati noſtræ.

Rediturus propter nos,et cur.
1. Theſ. 4.
Matt. 25.
Roma. 2

CRedimus autem Chriſtum propter nos venturũ iudicare viuos & mortuos,vt pios à corporali morte ac aliis omnibus anguſtiis liberatos,in regnum ſuum cœleſte,vbi perpetuò cũ eo erimus,ſubuehat.Impios verò debitis pœnis afficiat,quemadmodum ipſe dixit: Et ibunt hi,nimirum impij, in ignem æternum.Iuſti autem, in vitam æternam. Itidem beatiſsimus Apoſtolus ait: Qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua,his quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam,& honorem,& incorruptionem quærunt,vitam æterná: his autem qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcũt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Iudæi primùm & Græci,Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum. Proindéque omnes pij hunc aduentum cum ſummo deſiderio morantur, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ſemper orantes, vt Deus pacis ſanctificet eos per omnia, vt integer ſpiritus eorum & anima & corpus, ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti conſeruetur, ſcientes quia fidelis eſt qui vocauit eos,qui etiam faciet. Diligentibus enim aduẽtum eius,magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli teſtimonio comprobatur: De cætero (inquit) repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus iuſtus iudex in illa die non ſolùm autem mihi, ſed & his qus diligunt aduentum Domini.

Acto. 10
Tit. 2
1. Theſ. 5
2. Tim. 4

Cur dies aduentus domini nobis ignot⁹.
Marc. 13.

VOluit autem Dominus hunc diem aduẽtus ſui nobis eſſe ignotum, ad excitandum nos, quo ſemper in officio, & ea qua vocati ſumus vocatione,parati inueniamur. Proindeque apud Marcum Dominus ita Euangelium ſuum claudit: Videte & vigilate,& orate: neſcitis enim quando tempus ſit: ſicut homo qui peregrè profectus,reliquit domũ ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit,vt vigilet: Vigilate ergo,neſcitis enim quãdo dominus domus veniat,ſerò,an media nocte, an galli cantu, an mane: ne quum venerit repentè,inueniat vos dormiẽtes. Quod autẽ vobis dico,omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis eſt & incerta iſta vita, & neſcimus tempus quando venturus eſt dominus.

Augu. in ſymbo.

Credo

Credo in Spiritum ſanctum.

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quę Spiritui ſancto tribuitur, in primis declarans eius diuinam naturam quam habet cum patre filióque communem, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarum, ſubinde dilucidè exprimens, quæ ſit per ſpiritum ſanctũ in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, gubernatio. *Tertiæ partis ſymboli diuiſio.* *1. Cor. 12.*

SPiritus interdum pro flatu aëreo accipitur, re inconſtanti, volubili & inſtabili, ſecundum quam appellationem non oportet aliquid ſimile imaginari de Spiritu ſancto. Sed frequẽtius in ſcripturis, generali vocabulo, ſpiritus dicitur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus eſt deus, quòd omnibus perſonis iuxta diuinam naturam commune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicuntur, ſic & animus hominis ſpiritus appellatur, ſed ratione incomparabiliter craſsiore. Peculiari autem appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſona, Spiritus ſanctus nuncupatur. *Spiritus variè accipitur.* *Pſal. 148* *Ioan. 4.* *Pſal. 103.* *Heb. 1.* *Rom. 8.* *1. Cor. 2.*

CREDO &c.] In exordio noſtræ expoſitionis, diximus ſummam apoſtolici ſymboli tribus verbis contineri. nimirum Credo in deum. Cætera enim quæ ſequuntur, tres vnius eiuſdémque deitatis perſonas, perſonarúmq; proprietates exponunt: quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, vnico cõtextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & ſpiritum ſanctum: quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidem hãc eſſe catholicam, vt vnum deum in trinitate, & trinitatẽ in vnitate veneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Chriſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, dominũ noſtrum: media intercedunt, ad incarnationis & paſsionis eius myſteriũ pertinent. In quibus tamen, de Spiritu ſancto, non ſiletur, ſed vt vna eadémque in trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars, de qua principio dicemus: *Summa Symbo.* *Cypri. in ſymbo.*

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM.] Diligenter enim hîc retinenda eſt præpoſitio, IN, quæ manifeſtè declarat Spiritum ſanctum deum eſſe patri filioque coęqualem. Nam in quas perſonas pariter creditur, eaſdem neceſſe eſt coæquales, atq; vnum deum eſſe. Nemo enim in creaturã vllam credit, hoc eſt, ſummã fiduciam collocat, ſed in vnico ſoloque deo, ſicut ſcriptũ eſt: Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt. *Præpoſitio. In.* *Spiritusſ. deus.* *Augu. in Ioan. c. 14* *Deute. 6.*

Matt. 22. *Marci* 12. *Lucæ* 10. *Aug. de fide & sym. c.* 9. *Rom.* 11.

Interrogati ergo de patre, an pater deus sit: Respondemus Deus est. Interrogati de filio, eodem modo, quia deus est. Interrogati deniq; de spiritu sancto, pariter dicimus, quia deus est. Non tamē tres dii, sed vnus est deus, de quo meminit scriptura: Quoniā ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi honor & gloria in secula seculorū. Amen. Quanquam autem omnium verissimū sit, in rebus creatis nullam reperiri posse conuenientem similitudinem, per quam vel tenuiter hæc trinitas personarū in vnitate deitatis intelligi posit: quæ enim ratio aut quæ similitudo incomprehensibili & ineffabili deo comparari potest, quemadmodum quoq; suprà meminimus?

Augu. de sym. ad catechu. lib. 3. *c.* 9. *Exo.* 3. 13.

Tamen, cum venia diuinæ maiestatis, sequuti diuum Augustinum, ad iuuandum infirmitatē nostram, aliquam afferemus similitudinem, in ea re creata, in qua deus noster, in scripturis apparuisse dicitur, nempe igni. In igne tria cōspicimus, lumen ignis, splendorē, & calorē, & quum sint tria, vnum lumen est, simul exurgunt, simulque cōsistunt, nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem, & hæc nō confusè vnū sunt, simul operātur, & inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nam quum ad ignem refers visionē, ibi operatur & splendor, & calor: & quum ad splēdorem refers illuminationē, simul operatur & ignis & calor. & quum ad calorem refers calefactionem, simul operatur ignis & calor & splendor. Ita quum dicitur, quòd deus fecerit mundum, intelligimus patrē, ex quo omnia, per filium, per quem omnia, in Spiritu sancto, in quo omnia, mundū condidisse. Et quū dicimus filiū pro nobis incarnatū, & passum, intelligimus incarnationē & pasionē filii operatum fuisse & patrē & filii & Spiritum sanctum, quemadmodū superius quoq; meminimus. Et quū peccatorū remisio tribuitur Spiritui sancto, intelligimus totā trinitatē hoc donum inseparabiliter operari. Hoc ob omnino rudes dixerimus. Nam illud mysteriū, quod est ineffabile & incōprehensibile, nec verbis angelicis explicari potest, quāto minus humanis? propterea temerè nihil de inuisibilibus affirmemus tanquā scientes, sed tāquam credentes, quoniam non nisi mundo corde videri possunt: idque nō aliter in hac vita quàm ex parte tantum, & in ænigmate.

Trinitas inseparabiliter ōnia operatur. Gene. 1. *Rom.* 11. 3. *Reg.* 8. *Augu. de fide & sym. ca.* 9. *Matt* 5. 1. *Cor.* 13.

Personarū æqualitas. Matt. 26.

SImpliciter ergo credenda est hæc personarum æqualitas. Nam quid eo manifestius, quod saluator in Euāgelio ait: baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Hic

enim

enim tres perſonas recenſet, quibus tribuit parem potentiam, virtutem & honorē remiſsionis peccatorum, & regenerationis noſtræ, per baptiſmum. Et vt euidentius ſymbolum, quod in miſſa canitur, æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinitate cum cæteris perſonis indicaret, addidit quaſdam voces de ſpiritu ſancto, appellans illum dominum, & viuificantem, qui ex patre filioque procedat, qui cum patre & filio ſimul adoretur & conglorificetur, qui loquutus ſit per prophetas. *Symbolum Conſtan.*

SPIRITVM SANCTVM.] Sanctum appellauit, quia vnicus eſt Spiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificās quę ſancta ſunt: appellatus propterea à Paulo Spiritus ſanctificationis: angelorū quidē & hominū piorū ſpiritus, ſancti quoq; dicitur, at nō ſanctificantes, ſed ſanctificati per Spiritū creatorem. Sanctus quoq; ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionē aliorū ſpirituū. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe ſpiritu a domino malum, & ſpiritū mēdacem in ore prophetarū, ſpiritum vertiginis, ſpiritum pythonicū, ſpiritū fornicationum, ſpiritū nequā, ſpiritū immundū, ſpiritum huius mūdi, ſpiritū ſathanæ, ſpiritū tumidum & elatum. His omnibus ſpiritus ſanctus contrarius eſt, eiiciens eos. Nam diſpellit omnē malitiā, pro ferocibus mites reddit, deducit in omnē veritatē, reuelat ſcripturarū myſteria, per fidem purificat corda, largitur veram charitatem, quæ non cogitat malum, nec operatur perperā inſpirat huius mundi contemptū, eximit ab omni cōſortio ſathanæ, & ſubiectos reddit deo, quia ſpiritus dei eſt, & ſpiritus Chriſti à patre filioque procedens. A patre quidem, atteſtāte ſcriptura: Qui (inquit Chriſtus) à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et iterum: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. A filio vero, quum Euangelium dicat, quòd filius poſt reſurrectionem mittēs diſcipulos ſuos prædicare Euangeliū, inſufflauit in faciem ipſorum, & dixit: Accipite Spiritum ſanctum. Et Apoſtolus ait: Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius

Vnicus ſpiritus natura ſanctus. *Rom.* 1. 1.*Reg.* 16. 3.*Reg.* 22 1*Reg.* 8. *Acto.* 16 *Luc.* 11. 2.*Cor.* 12. *Prou.* 16. *Luc.* 11. *Ioan.* 16. 1.*Cor.* 12. 1.*Cor* 13. *Ioan.* 14. 15. *Rom.* 8. *Ioan.* 5. *Matt.* 10. *Ioan.* 20. *Rom.* 8.

HAbet autem Spiritus ſanctus in ſcripturis diuerſa nomina, ſecūdum diuerſas operationes. Digitus dei dicitur, in quo Chriſtus eiiciebat dæmonia. Spiritus paracletus, id eſt conſolator, qui confirmat & conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, ſeu aduocatus. Ipſe enim poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id eſt, ad poſtulandum nos incitat & impellit. Spiritus rectus, quòd deducat nos in viam rectam à

Luc. 11. *Mat.* 10. *Ioan.* 15. *Acto.* 2. 2.*Cor.* 1. *Rom.* 8. *Pſal.* 50.

terrenis affectibus, in quibus ambulamus, nos purgans, & ad cœlestia subuehens: à circuitu, in quo impij ambulant, reuocans, & in viam rectam mandatorum domini reducens. Spiritus principalis, quòd confirmet nos, vt nullis perturbationibus à Christo separari valeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatibus infirmari. Spiritus bonus quem dat deus petentibus eum, diffundens charitatem in cordibus nostris. Spiritus adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba, pater. Tributur autem in primis Spiritui sancto bonitas, quoniam per ipsum fit remißio peccatorum, & largitio donorum, quibus ornat animam abolitis peccatis. Itidem charitas, quia per ignem amoris sui congregantur & conglutinantur fideles, sicut membra corporis nostri cohærent integra, beneficio animi seu spiritus nostri.

Rom. 8. Luc. 11. Rom 5. Rom 8. Gal. 4. Rom. 12. 1. Cor. 12. Ephes. 4.

Quomodo in Spiritũ sanctum credẽdum.

CRedimus ergo in spiritum sanctũ deum, cum patre & filio. Credimus quòd in illo pater per Christũ, & in Christo omnia operatur, omniáque viuificat ac fouet. Credimus quòd hoc ducente & gubernante, per filium veniemus ad patrem, quòd per hunc à deo patre cum filio agitemur, excitemur, vocemur, ac trahamur. Credimus quòd ille per eam fidẽ, quæ in Christum est, donetur, quòd per eum inhabitantem, efficimur templum dei, sicut dicit sanctus Paulus: Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Et iterum: Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo. Credimus quòd hic est, qui conscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubiũ est, alium spiritum spiritui nostro in æquitate frigido, tum aduenisse, cum feruore accenditur pœnitentiæ? Neque enim qui lethali crimine occubuit, seipsum rursum accendere potest, vt ad deum suũ reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei spiritus, ipsum diiudicans. Credimus quòd hic spiritus mortificet in nobis carnales concupiscentias, quod extinguat opera carnis, quòd motus in nobis excitet, & fructus gignat spirituales. Est itaque certißimum pignus vocationis nostræ, quoniam quum sentimus opera eius in nobis, id est conuersionem animarum nostrarũ ad deum viuẽtem, & cætera quæ diximus: ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quòd sumus filij dei. Si autem filii, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Quo imbuti, cum fiducia clamemus: Abba, pater. Nam qui hoc spiritu vacant, mundano spiritu imbuti, falsò dicunt

Ioan. 4. 15. 16. Ioan. 3. Rom. 8. Acto. 11. 1. Cor. 3. 1. Cor. 6. Ioan. 16. Ber. in sermone diei pentec. 1. Spiritus mortificat & viuificat. Gal. 5. 2. Cor. 5. Ephe. Rom. 8.

Christo

Christo, Domine domine: quia hoc spiritu carent, non facientes voluntatem patris, nec fructus spiritus: proindéque secundum Ioannis testimonium, nemo Iesum appellat dominū. nisi in spiritu sancto. Dominum enim Iesum appellare nō potest quisquam, qui se illi totum non committit & subdit, quod fit spiritu sancto docente. Ergo fratres (vt diuus Paulus inquit) debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secūdum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicūque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. *1 Cor 15* *Rom. 8.*

NOlo tamen, vt intelligas hanc motionem animi tui, esse ipsum Spiritū sanctum, etsi in scripturis interdum sic nominetur, nimirum quòd sit gratia & op⁹ Spiritus sancti ab eo proficiscens, quæ non substantia, sed accidens in nobis est. Ad eum modum orat Paulus, vt hic spiritus integer perseueret in nobis, hoc est, spiritus sancti gratia. Atque huius gratiæ respectu, quam operatur spiritus sanctus in cordibus fidelium, homo ex corpore, animo, & spiritu humano compositus sæpenumero, caro, carnalis, seu animalis apud Paulum appellatur, quod quicunque ex spiritu sancto non fuerit renatus, mentē, rationem, & voluntatem carnalibus desideriis ita obsitam teneat, vt regnum Dei videre non possit. *Augu. de tri. lib. 5 cap. 14* *1. Tess. 5* *Aug. de fide & sym. cap. x.* *1. Cor. 2* *Ioan. 3.*

Sanctam ecclesiam catholicam.

HIC sermonis vis mutatur: omittitur enim præpositio: IN. Non enim dicit symbolum, Credo in sanctam ecclesiam, & cætera quæ sequuntur, sicut superius dixit: Credo in Deum patrem, & in Iesum Christum filium eius vnicum, & in Spiritum sanctum: sed tantum, Credo sanctam ecclesiam catholicam, id est credo ecclesiam à Deo congregatam esse: nō in sanctam ecclesiā, vt in deū. Hac ergo præpositionis syllaba, creator secernitur à creaturis, & diuina separatur ab humanis. *Cypria. in symbolum.* *Credimus sanctā ecclesiam, nō in ecclesiā.*

SANCTAM ECCLESIAM.] Proximo articulo didicimus spiritū omnia sanctificātem: hîc ecclesiā audimus ab illo sanctificatā. Ecclesia Græca vox est, ab ἐκκαλεῖν, quod est euocare. Vnde ecclesia quasi euocata concio. Fides enim (vt ait Paulus) ex auditu est: auditus autem per verbum Christi. Qui ergo per verbum Christi euocati sunt à simulachris mortuis ad Deum viuum, ab ignorantiæ tenebris ad lucem Christianæ veritatis, & obtemperarunt, ecclesia Christi dicūntur. Ecclesia *Ecclesia quid signi ficet.* *Rom. 11.* *1 Petr. 2*

Ecclesia duplex clesia autem duplex est, militans & triumphans: vtranque complectitur hic articulus. Triuphans est cœtus ille beatarum animarum cum Christo regnantium, qui & de mundo & diabolo triumphauit, & regnat cum Christo securus in æternũ, quem Apocalypsis describit, Hi (inquit) sunt qui venerunt de tribulatione magna & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: & ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in tẽplo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos: non esurient neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neq; vllus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad fontes aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Augu. in ench. 56 57. 58
Apoca. 7

Militã: bifariam cõsideratur. VT ad ecclesiam militantem veniamus, hæc bifariam consideratur. Primũ strictius, quatenus dicimus eos esse in ecclesia, qui ita sunt in Domo Dei, vt & ipsi sint domus Dei, seu templum spiritussancti, qui constituũt vrbem illam beatã Hierusalem de cœlo descendentem, à Deo paratam, constructam viuis ex lapidibus, de quibus dixit Apostolus: Multi vnũ corpus sumus in Christo Iesu, quos & alibi vocat populum emundatum ab omni iniquitate, acceptabilem Deo, sectatorem bonorum operũ. Ecclesia vero eatenus accepta soli Deo nota est, quemadmodum idem Apostolus ait: Cognouit dominus qui sunt eius. Verum ad eum modum nõ oportet accipere Ecclesiæ vocabulum, vbi vel Christus de audienda Ecclesia præcipit, vel patres post Apostolos de authoritate Ecclesiæ disserunt: Hanc enim quæ audienda est, & cuius authoritas sequenda, nobis cognobilem atq; adeò visibilem esse oportet. Secundò ergo Ecclesia consideratur, vt complectitur omnes qui habent communionem professionis fidei, doctrinæ, & sacramentorum, secundum catholicam & apostolicam traditionem, ad hunc modum, nimirum quod ad eam societatam attinet, tam boni quàm mali, per quandam colligantiam eiuscemodi professionis ac exterioris participationis sacramentorum, sunt in Ecclesia Dei: mali tamen non secus, quàm palea est in frumento. Et quemadmodum humano corpori plerunque adhærent membra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, quæ nonnunquam resecanda veniunt, ne cætera membra horum contagione inficiantur, interdum toleranda, ne fortè si abscindantur, totum corpus in periculum veniat, quæ etsi membris viuis in vitali spiritu non communicent,

Aug. de fide ad Pet.
Item lib. 7 contra Donatist.
Apoca. 2
1. Cor. 12
Roma. 12
Ephe. 4.
Tit. 2
2. Tim. 2
Augu. de fide ad. Petr. cap. 45.
Mat. 15
1. Cor. 5

municent, colligantia tamen quadam viuis adhærent, proindéque adhuc corporis membra dicũtur & corporis esse partes. Ita de Ecclesia ad hunc modum accepta sentiendum est, vt sit populus in vnam professionem fidei, & communionem sacramentorum vocatus, cohærens saltem secũdum vnitatem professionis, & visibilem quandam Christianæ fidei formam. In quo cœtu & bonos & malos dicimus esse permixtos, qui etsi non sint colligati omnes vnitate spiritus & vinculo charitatis, colligati tamen sunt secundum vnionem vnius signaculi fidei, & corporaliter coniũcti secundum visibilia pietatis sacramenta, quamuis nonnulli inter eos sint impij, pecatores, auari, fornicatores, & id genus homines, secundum exteriorẽ fidei professionem, formam quidem pietatis habentes, virtutem tamen eius abnegantes. *2. Timo. 3*

AD hunc modum accipiẽtes ecclesiam, excludimus ab ea tum excommunicatos, tum hæreticos, schismaticos, item & paganos. Excommunicatos quidem, quòd publico ecclesiæ iudicio ab exteriori ecclesiæ consortio, donec resipiscant, separati sint. Hæreticos autem & schismaticos, quod sua sponte ecclesiam exierint, deseruerintque, eandem & contemnẽtes & proscindentes & persequentes. Paganos verò, quod ecclesiã, veluti in qua nec sint nec vnquam fuerint, nulla ex parte agnoscant, secũdum nullam, ne exteriorem quidẽ & visibilem formam religionis & sacramẽtorum, ecclesiæ vnquam adscripti seu coagulati. *Qui ab ecclesia sint exclusi.* *1. Cor. 5* *1. Ioan. 2* *Ioan. 2* *Aug. li. 7 contra Donat.*

Nec dubium est, magnum discrimen esse inter hos, quos à consortio ecclesiæ penitus secludimus, & illos quos certa ratione vti membra, licet inutilia, ab ecclesiæ vnione non repellimus. Nã gentes, itidem manifestos hæreticos, schismaticos & excommunicatos, quamuis ecclesiæ membris cohabitent, & secundum exteriorem politiã cum ecclesię membris conuersentur, nemo tamen eos ecclesiæ mẽbra dixerit, quod secus est in Christianis, quamuis publicè peccantib⁹, ab ecclesiæ tamen consortio nondum resecatis, scripturis id apertissimè docentibus. *Discrimẽ inter exclusos ab ecclesia, & inter peccatores nondũ resectos.* Paulus Apostolus ad Corinthiorum ecclesiam scribẽs, culpat ipsos, quòd audiretur inter eos fornicatio talis, qualis nec inter gentes. Et statim apertum discrimẽ facit inter fornicarios & sceleratos fratres, ac fornicarios ac sceleratos huius mundi, quod illos vti membra contagiosa tolli ac segregari, & vt fermentum malitiæ, vt nequitiæ, commixtum massæ, expurgari iubeat, donec resipuerint. quemadmodum *1. Cor. 5*

Paulus excommunicat fratrē incaſtum. modum ipſe illic incæſtum fratrem excommunicat, ac ſathanæ in interitum carnis tradit, vt ſpiritus eius ſaluus fiat in die domini: non tolleret autem nec ſegregaret, niſi eum intus in eccleſia fuiſſe fateretur. At hos, nempe fornicarios ac ſceleratos huius mundi, ibidē penitus foris eſſe dicit, & eos ad ſuū iudiciū non pertinere. Quid enim mihi (inquit) de his qui foris ſunt, iudicare? Nonne de his qui intus ſunt, vos iudicatis? nam eos qui foris ſunt, Deus iudicabit. Auferte ergo (vt ſubdit) malum ex vobiſipſis. Hæretici ergo ac ſchiſmatici manife-
1. Ioan. 2 ſti, non intus, ſed foris eſſe dicūtur, vt qui ſecundum verbum Apoſtoli receſſerint, & non permanſerint in doctrina Chriſti, qui ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis: nā ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtiq; nobiſcū, quibus ne vel Aue dicamus, vel hoſpitium præbeamus, idem Apoſtolus vetat, ac Paulus hæreticum hominē poſt vnam & ſecundam correptionem deuitari præcipit, quòd ſubuerſus ſit qui eiuſmodi eſt, & delinquat, quum ſit proprio iudicio condemnatus. Quòd ſi (vt omnes ſolent hæretici) ſe eccleſiæ membrum eſſe ſimulet, ſtatim vt innotuerit, eccleſiam exiiſſe, ac palmitem areſactum eſſe, eccleſiaſtico ſarculo reſcindendus eſt, ne viti officiat.

Malos ſuo modo in eccleſia eſſe cō probatur. ET ne quis hoc diſcrimen vanum eſſe putet, ſed intelligat Chriſtianos, vitæ licet non ſatis inculpatæ, ac carnaliter viuentes, atque adeò lethalibus criminibus contaminatos (modò tamen pacem integram, tum quod ad fidei profeſſionem ac doctrinam, tum quod ad ſacramentorum participationem
Mat. 3 attinet, cum membris viuis retineant) ad prædictum modum
Lucæ. 13 in eccleſia eſſe. Chriſtus eccleſiam ſuam, aream vocat, quæ
Mat. 13 continet & paleam & triticum: Sementem quoque ſeminatā in agro, in quo quum ſuperſeminatur lolium, ſuccreſcunt ſimul zizania & triticum. Sagenam item in mare miſſam, atque
Mat. 20 ex omni genere piſcium congregantē, maloſque piſces ſimul
Ioan. 15 cum bonis permixtos habentem. Itidem vineam, in qua ſunt
Mat. 25 palmites, nō tantum vuas, ſed & labruſcas faciētes, Regnum enim cœlorum appellat eccleſiam, quod cōfert decem virgi
Gene. 7 nibus, quinque prudentibus, & quinq; fatuis. Denique quemadmodum in arca Noē animalia munda erant ſimul cum immundis, ita & in eccleſia, quandiu in hoc mundi pelago iactatur, bonos habebimus & malos.

Cypr. ad Max. HÆC autem noſſe oportet omnem Chriſtianum, ne exiſtimet eccleſiam propter malorum permixtionem deſe-

rendam:

rendam,& aliam quærendam. Verùm in omnibus (vti Augustinus ait) tenenda est beatissimi Cypriani plenissima charitatis, pietatísque sententia, dicentis: Quanquam in ecclesia videamus esse zizania, nō tamen debet perturbari aut fides aut charitas nostra, neque de ecclesia recedere debemus, ob id, quòd zizania in ecclesia esse cernimus, quin potius vbi videmus ecclesiam opprimi per impios, hic fidei articulus, quem tractamus, nos confirmabit, ne desperemus, sed sciamus ecclesiam esse permansuram, & nauiculam iactandam quidem, sed non submergendam.

Aug. contra Cresc. grammat. cap. 31.

Matt. 16.

Matt. 14.

SEcundò, vt intelligamus nō extenuandam ecclesiæ authoritatem, multò minus ab ecclesia recedendum, ob id, quòd interdum cathedram occupent Pontifices vitæ nō satis inculpatæ, aut quod in ecclesia præsidere cōspiciamus criminosos, modò tamen per legitimam ordinationem, ius & potestatem ministerii acceperint, & in communione permāserint. Siquidem eum qui semetipsum cōstituerit episcopum, nemini succedēs, nemine legitima ordinatione episcopatum dante, quātumlibet sub se congreget multitudinem populi, & dicat se seruare ac docere quatuor Dei Euangelia, apostolicam scripturam, & fidem & charitatem cum cæteris ecclesiis, non posse tamen ecclesiæ membrum esse, palam est. Ecclesiæ ergo ordinem authoritatémque, ob malos tantummodo mores ministrorum labefactare, planè schismaticum est. Nam etsi tales ecclesiæ ministri, vitam ducentes improbatam, spiritu careant, quò ipsi sancti sint & iusti: quādiu tamen ecclesiæ mēbra sunt, & ab ecclesia tolerantur, spiritum sanctum, qui Christi & ecclesiæ ministeriis, quæ per eos agūtur, assistit, habēt, per quem in ecclesia peccata remittunt, ac sacramenta efficaciter impertiuntur. Neque enim ideo non sunt efficacia sacramenta, quia per malos tractantur. Omnia enim sacramenta, licet indignè tractantibus obsint, prosunt tamen per eos dignè sumentibus. In ministris enim, quatenus ministri sunt, nō attendimus meritorum diuersitatē, sed tantum virtutem ac potestatē eius cuius munere funguntur. Non enim pendent sacramenta ex dignitate ministrorum, sed ex mandato & ordinatione diuina. Clamat contra Corinthios Paulus, quòd æstimarint baptismi gratiam à ministris, dicentes: Ego quidem sum Pauli, ego autē Apollo, ego verò Cephæ, ego vero Christi: quasi diuisus esset Christus, vel Paulus, vel Apollo pro ipsis crucifixi, aut in nomine

Ob malos pontifices non extenuanda ecclesiæ authoritas.

Iren. contra hæres. lib. 4. cap. 43. 63.

Tertul. de præscrip. hære.

Cyprian.

Sacramenta efficaciter conferuntur per malos ministros.

Vis sacramentorum ex ordinatione Dei.

1. Cor. 1.

in nomine Pauli, & non potius Christi baptizati essent. Proindéque grauiter arguit eos, vt schismatis reos, dicens. Quum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis & secundum hominem ambulatis? Quid enim Apollo, quid vero est Paulus? Ministri eius, cui credidistis. Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, sed qui incrementum dat, deus. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. Hac de re multæ insignes in scripturis sententiæ extant. In Euangelio Ioannis legimus baptistæ testimonium, Qui (inquit) misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Similiter apud cæteros Euangelistas, Ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos in Spiritu sancto. Docet idem aperta Christi sententia, honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tamen impii sedebant: Super cathedram (inquit) Moysi sederūt scribæ & pharisæi, quæcunque dixerint, facite. Et iterum: Vade, & ostende te sacerdoti. Itidem alibi, Ite, & ostendite vos sacerdotibus. Et quid apertius eo quod ait: Qui vos audit, me audit, qui vos spernit me spernit? Vbi ministerij authoritatē à ministris in se transfert. Baptizatus ergo ab immundo sacerdote, nihilo secius mūdatur, non ab immundo, sed à Christo qui intus baptizat in homine, in quem oportet totā spem ponere. Maledictus enim qui confidit in homine.

1.Cor.3. Ioan.1. Matt.3. Mar.1. Luc.3. Matt,8. Luc.17. Luc.10.

TErtiò hæc nosse oportuit, vt sciamus malos in ecclesia Dei præsidentium mores, non tanti æstimandos, vt nos dubitare faciant, vbinam sit ecclesia Christi, quod hac tempestate multis vsu venit, qui fluctuant ab omni vento doctrinæ, à nobis recedentes, & in angulum aliquem se recipientes, dicere incipiunt, Ecce hîc Christus, ecce illic. Sic enim fieri non oportuit. Notas & signa habemus longè certissima, quæ nos de ecclesia, vbinam sit, dubitare non sinunt. Principio nemo negat in ecclesia synceram doctrinam, euangelicam & apostolicam esse oportere. Et hanc præcipuam esse ecclesiæ noti, iuxta illud, Oues meæ vocem meam audiūt, & quod est apud Paulum, Si quis prædicauerit aliud euangelium, anathema sit. Sed hæc nota non statim defendet nos ab hæreticis. Nam & ipsi iactant se Christianū habere nomen, & apud se solos esse Christi fidem, sacramēta & scripturas, sed aut mentiuntur detorquentes scripturas, aut grauiter falluntur. Nā & Cyprianus

Ephe.4. Mat.23. Mar.13. Luc.17. Certissima signa ecclesiæ catholicæ. Ioan.10. Galat.1. Cyprian⁹.

ant, Scripturas si seruarent, ecclesiam Christi cognoscerent, & in ea permanerent. Quærenda est enim ecclesia in scripturis sacris, vbi manifestè cognoscitur, quibus designatur ipsa ab Hierusalem incipiens crescere, & inde per apostolos diffundi in omnes gentes, secundum seriem successionis durans ad hæc vsque tempora. Quisquis ab hac ecclesia catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter viuere existimet, hoc solo scelere (quòd à Christi vnitate seiunctus est) non habebit vitam æternam, sed ira Dei manet super eum. Quisquis autẽ in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia cõmunio malorum non maculat aliquem cõmunionẽ sacramentorũ, sed cõsensus factorũ. Hæc est ergo sola religionis Christianæ machina, quæ cunctas hæreses semel abolet. Ipsa, inquã, concors doctrina omniũ sanctorũ patrum, secundum suorum temporum successiones, concorditer reddẽtium testimoniũ verbis Christi, & primitiuæ ecclesiæ cõsuetudini.

Augu. ad Circe. epi-sto. 152.
Ad Do-natist. epi. 160.
Luca. 24
Successio patrum legitima.

Quod vt paulò euidẽtius fiat, ex scripturis manifestum est, ecclesiæ colligantiam nõ tantùm constare aliquorum hominum consensu in vnam aliquam fidei professionem, sacramẽtorumque cõmunionem, aut in eadem Euãgelia, easdémq; canonicas scripturas, sed præter hæc, ordo in ecclesia retinẽdus est, veluti quidam ecclesiæ nexus, nõ quem humana præsumptio adinuenit, sed quem Christus instituit, qui in ecclesia sua omnia ordinatissima esse voluit, singuláque membra suis officiis defungi, diuidens vnicuiq; gratiã, prout vult. Proindéque posuit ac dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei, in virum perfectũ, in mensuram plenitudinis Christi. Et quur hoc necessarium fuerit, continuò addidit, dicens, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum. Officia ergo Christus in ecclesia discreuit, non parem membris omnibus tribuens potestatem, sacerdotalem instituens functionem, cui annexuit non humãnam, sed planè diuinam potestatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, dandi Spiritũ sanctum, claudẽdi & aperiendi regnum cœlorum, conficiendi corpus & sanguinẽ dominicũ, ac cætera sacramenta ecclesiæ ministrandi. Hanc potestatem

Ordo ecclesiæ nexus.
1. Cor. 12
Ephe. 4
Christus ĩ ecclesia discreuit officia.
Luca. 22.
1. Cor. 4

Ioan. 20 testatem collaturus Christus Apostolis, iam renatis ac Spiritũ
Matt. 18 sanctum habẽtibus, post resurrectionem insufflans dixit, Accipite Spiritum sanctum. Quorũ remiseritis peccata, remittun
Augusti. tur eis. Hanc insufflationem Augustinus ac cæteri patres, peculiarem gratiam ac potestatem interpretantur, quæ per traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impositio-
1. Tim. 4. nem ritè ordinantur, de qua dicit Apostolus ad Timotheum,
Matt. 10. Noli negligere gratiam Dei, quæ in te est per impositionem
Mar. 3. 6. manuum presbyterij. Visibili ergo ordinatione per Christum
Luc. 9. 10 instituta, per Apostolos dein facta, & in nos continua succes-
Act. 14. sionis serie deducta, ad retinendam ecclesiæ vnitatem quàm
Tit. 1. maximè opus erat.

NAm nunquam schismatum fuisset finis, nisi Christus, non tantùm inuisibili, sed & visibili iussione ac sacramento,
Ioan. 10 apostolos suos misisset, dicens: Sicut me misit viuens pater, &
Mar. 16 ego mitto vos. Et iterum: Eũtes in mundum vniuersum præ-
Matt. vlt. dicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos omnia seruare quæcunque præcepi vobis. Quomodo enim prædicabunt,
Roma. 10. nisi mittantur? vt Apostolus ait. Non enim tutò vlli hominum creditur, se inuisibiliter missum, aut à Deo vnctum esse dicen-
Acto. 13 ti, quum & Paulus Apostolus & Barnabas visibili sacramento
Tit. 1. segregandi erant apostolica authoritate ad ecclesiastica mini
Legitima episcoporũ successio ecclesiæ nota steria. Et Paulus Titum officij commonens ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Quærenda est ergo ecclesia apud eos, apud quos est concors doctrina, & legitima episcoporum successio, ab apostolorum temporibus ad hæc vsque tempora deducta.

QVod patres apertissimè docẽt, & in primis Irenæus vetustissimus episcopus, qui non multò post Apostolorum tempora floruit, hanc sententiam passim inculcat. Nam lib. iiij. aduers. hæres. c. lxiij. sic habet: Agnitio vera (nimirum ecclesiæ) est apostolorum doctrina, & antiquus ecclesiæ status in vniuerso mundo, & charactere corporis Christi, secundum successiones episcoporum quibus illi eam quæ in vnoquoque loco est, ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos, custodita. Et post pauca. Et præcipuum dilectionis munus (subaudi ecclesia habet) quod est pretiosius quàm agnitio, gloriosius autem quàm prophetia, omnibus autem charismatibus

super-

superemінens. Et eiusdem lib. cap. 45. (vbi refert se audisse presbyterum, qui audierat ab his qui Apostolos viderant) ait: Vbi igitur charismata Domini sunt posita, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea quæ est ab apostolis, ecclesiæ successio. quod hinc confirmat: quia posuit Deus primò in ecclesia Apostolos, &c. Eandem sententiam lib. 3. capi. 1. 2. 3. 4. &. 5. aduersus hæreticos grauissimè ac luculétissimè defendit, vindicans authoritatem & traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis per successionem presbyterorum custoditur, perueniens vsque ad nos. Et eiusdé astruens vnitaté: Plenissima (inquit) est hæc ostésio, vnam & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit conseruata, & tradita in veritate. Et ne quis putaret solius fidei successionem, sufficere, lib. 4. cap. 43. ait: His tantùm presbyteris obediendum, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione, charisma veritatis certum secundum placitum patris acceperunt. Reliquos qui absistunt à principali successione, & quocunque loco colliguntur, suspectos habendos, vel quasi hæreticos & malæ sententiæ, vel quasi scindentes & elatos & sibi placentes, aut rursus vt hypocritas, quæstus gratia & vanæ gloriæ hoc operantur, qui omnes à veritate decidunt. Et hæretici quidem (vt subdit) alienum ignem offerentes ad altare Dei, id est alienas doctrinas, à cœlesti igne comburentur, quemadmodum Nadab, & Abiu: & qui exurgunt contra veritatem, & alios adhortantur aduersus ecclesiam Dei, remanent apud inferos, voragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore, Dathan, & Abyron. Qui autem scindunt & separant vnitatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboã pœnam percipiunt à Deo. Hæc ille. Cui reliqui sancti patres vno ore omnes assentiuntur ac subscribunt. In primis autem Tertullianus libro de præscript. hæreticorum, vbi docet Episcopum principalem in vnaquaque Ecclesia habuisse authorem vel Apostolum, à quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus passim: ex professo verò in Epistola ad Antonianum, Eos docet esse schismaticos, qui se præpositos constituunt sine vlla ordinationis lege, qui nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumunt. Cui Hieronymus accedit: Sine chrismate (inquit) & episcopi iussione, neque presbyter neque diaconus ius habent baptizandi. Denique vt cæteros sileamus, diuus Augustinus clara voce pronunciat,

Schismatici qui seipsos præpositos constituunt.

2. Tim. 3.

Nume. 16

3. Reg. 14

Cypria. in epistol. ad Anton.

Hierony.

August. pronunciat, eos extra ecclesiã esse, qui relicto Episcopo Dei, succedanea ordinatione præsidente, aut sibimetipsis, aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos.

Plebs non habet potestatem pro suo arbitratu ministros ecclesiæ constituendi.

VBi in primis eos perstringit, qui etsi ecclesiæ ordinariam potestatem verbis ornent, tamen re ipsa confundunt, asserentes apud ecclesiam, hoc est, promiscuum populum, ius esse constituendi ministros, modò hi qui titulum habent ordinariæ potestatis, dare nolint. Interpretantúrque ecclesiam eam, quæ habet purũ verbum Dei absque omni alia nota. Ordinarios autem tum nolle dare dicunt, quum non statim dant, quos ipsi petunt homines reprobos circa fidem, quo hoc contendunt, vt plebs aliqua malè persuasa, se tantum purum Dei verbum habere, contẽnat ecclesiasticam ordinationem, & ministros legitimè constitutos pro suo arbitratu reiiciat, & sibimet ipsi constituat magistros prurientes auribus, & huc torquent scripturas, afferentes illud: Cauete à pseudoprophetis. Et illud: Oues meæ vocem meam audiunt. Et hoc: Si quis aliud Euangelium prædicauerit, præterquam quod prædicatum est vobis, anathema sit. Imò non tantùm scripturas torquent, sed & patres citant, in primis Cyprianum, quasi is plebi potestatem fecerit interpretandi scripturas, destituendi ac constituendi pro suo arbitratu ministros, quum tamen Cyprianus in eo quem citauimus loco, diuersam sententiam acerrimè tueatur. Adferunt ergo, quòd Cyprianus habet epistol. 4. vbi ait: Propter quod plebs obsequens præceptis dominicis, & Deum metuens, à peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quũ ipsa maximè habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Sed ipsi videre non volunt hanc epistolam de hæresiarchis Martiale & Basilide scriptam esse, & in hoc scriptam esse, vt doceat, plena diligentia & exploratione syncera, oportere ad sacerdotium deligi eos, quos Deo cõstet fore acceptos, non tantùm suffragio plebis (quamuis & plebem adhiberi conuenerit, vt præsente plebe, vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita) sed legitima & iusta ordinatione accedente, nimirum sacerdotali authoritate, alioqui competet in plebem, quod per Oseam dominus dixit: Sibimet regem cõstituerunt, & non per me. Propterea (vt ibi subdit Cyprianus) de traditione diuina, & apostolica obseruatione seruandum est & tenendum, vt ad ordinationes

Ioan. 10

Galat. 1

Obiectio.

Dilutio.

Oseæ. 9

ritè

ritè celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & episcopus eligatur plebe præsente. Et post pauca: Quamuis Domini voce prædictum sit, deficiente mundo, bona quoque deficere, mala verò ac aduersa proficere. Non sic tamen, quāuis nouissimis temporibus in ecclesia Dei, aut euangelicus vigor cecidit, aut Christianæ virtutis & fidei robur elanguit, vt non sit portio sacerdotum quæ minimè ad has rerum ruinas, & fidei naufragia succumbat: sed fortis & stabilis, honorem diuinæ maiestatis, & sacerdotalem dignitatē plena timoris obseruatione tueatur. Apertè ergo Cyprianus diffinit, aliud esse eligere, ac nominare hominē, qui incipiat esse pastor aut episcopus, quod permissum est plebi, aliud constituere pastorem, quod proprium est apostolorum, & eorum qui ipsis succedūt. Vt enim scriptura habet, Apostoli constituerunt diaconos, presbyteros, ac episcopos per loca, & ciuitates. Denique aliud esse, instituere sacerdotium, seu episcopalem potestatē, quod proprium est Christi.

Matt. 23
Mar. 13
Lucæ. 21.

Act. 14.
Tit. 1

QVòd autem Cyprianus ait, licere plebi separare se à peccatore & sacrilego sacerdote: vel intelligendū est de eo qui extra legitimam ordinationem ecclesiam exiens, cathedram occupat: vel si malis generatim intelligere, cognosces aliud esse, vitare personam vitiis corruptam maximè cùm ecclesiæ legitimo iudicio à consortio resecta sit: aliud verò, separare se à cathedra: hoc est, aliud esse, contēnere corruptā vitam hominis in cathedra sedentis: aliud, contemnere sacerdotalem potestatem, nam & hæc in malis episcopis honoranda est, non vita. Hanc fuisse Cypriani sententiam, ipse vbique testatur, & exemplo declarat. Nam & ipse (vt beatus inquit Augustinus) cum auaris & rapacibus, non solùm laicis & clericis, sed & episcopis, atque pontificibus, panem Domini manducabat, & calicem bibebat, nec tamen terrebatur verbo apostoli iubentis non commiscere illis, nec cibum sumere: sufficiebat enim illi à talibus corde seiungi, vita & moribus distingui, qui non poterat ab eis corporaliter separari. Quare si plebs ex vita scelerata pastoris scandalizetur, non separet se ob ib à pastorali potestate, non constituat sibi proprio arbitratu parochum, sed expectet ecclesiæ iudicium, quæ seruata lege Euangelij, debet tollere malos ac contumaces à communione. Interea autem sequatur plebs Euangelij præ-

Sacerdotalis potestas est i malis honorāda.
August.
Quid agē du plebi, cui præfectus est malus pastor.
Matt. 18.

D ceptum

Matt. 23. ceptum: Quæcunque dixerint vobis, facite, secundum opera vero facere nolite.

Plebi non est deferendũ iudiciũ, de puritate doctrinæ. IAm quod de puro verbo adserunt, non est audienda plebs, vindicans sibi censuram & authoritatem de puritate verbi cognoscendi. Nam si quibuslibet licebit de puritate scripturæ & doctrinæ pronunciare, tot erunt ecclesiæ, quot sunt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes schismaticos superbia inflatos, aut miserabili cæcitate deceptos, dicere, se tenere scripturas, & rectè sentire de domino nostro Iesu Christo, nomen Christianum fortiter iactantes? Neque enim sibi blandiantur (vt inquit Hieronymus) si de scripturarum capitulis videantur sibi affirmare quod dicunt. Nam & diabolus de scripturis nonnulla est loquutus, & scripturæ non in legendo, sed in intelligendo consistunt. Alioquin (vt subdit) si literam sequimur, possumus & nos quoque nouum vobis dogma componere, vt afferamus in ecclesiam non recipiendos, qui & calceati sunt, & duas tunicas habent, ex cap. 9. Lucæ detorto. sed puritas doctrinæ expendenda est, non secundum traditionem præsentis, aut huius vel illius particularis ecclesiæ, huius vel illius interpretis, sed secundum traditionem ab initio à temporibus Apostolorum, concordi patrum sententia ad nos vsque deductam. Non enim ideo quia Cyprianus, aut Hieronymus, aut Augustinus ita docuit, sed quia ecclesia Christi ab initio secundum successionem, serie ad hæc vsque tempora deducta, ex scripturis sic credidit, tenuit, docuit, & prædicauit, ita credendum ac docendum est.

Hierony. *Matt. 4* *Vniuersalis & ppetua traditio ecclesiæ*

Obiectio. QVare nemo nobis opponat ecclesiam præsentẽ in singulis membris posse falli, aut ecclesiæ præsenti non licere nouos fidei articulos condere. Neque enim hoc dicimus, ecclesiam præsentem pro arbitratu suo posse diffinire & statuere de fidei articulis, sed doctrinã ecclesiæ dicimus eam, quæ spiritu Dei ab Apostolis in nos vsque, concors deriuata est. Innititur ergo præsens ecclesia antiquæ fidei, antiquis scripturis ac traditionibus veteris ecclesiæ apostolicæ, cui hæc ecclesia per fidei spiritum copulatur.

Dilutio.

Cũ ĩ ecclesia quæstio orietur, quò recurrendum. SI ergo (quemadmodum Irenæus lib. 3. cap. . pulcherrimè dixit) de aliqua quæstione disputatio est, oportet ad antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus conuersati sunt Apostoli, & ab eis de proposita quæstione sumere quod certũ est. Quid autem si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent

ſent nobis? nonne oportebit ordinem ſequi traditionis,quem tradiderunt his quibus committebant eccleſias, cui & barbari aſſenſerunt, attramento ſcriptam habentes per ſpiritum in cordibus ſuis ſalutem? Hæc ille. Proindéque Paulus dixiſſe videtur: Si quis euãgelizauerit vobis præter id quod accepiſtis, nimirum rraditione,non ſcriptura. *2.Cor.3.* *Galat.1.*

IRenæo conſentit Auguſtinus contra Manichæos: Palàm (inquit) eſt,quod in re dubia ad fidem ac certitudinem valeat authoritas eccleſiæ, quæ ab ipſis fundatiſsimis Apoſtolorum ſedibus vſque in hodiernum diem durans, ſuccedentium ſibi tot epiſcoporum ſerie,& tot populorum conſenſione firmatur. Iam ſi inſpicientes veteris eccleſiæ traditionem & antiquiſsimorum patrum volumina,planè videmus veteris eccleſiæ doctrinam prorſus cum doctrina eccleſiæ præſentis conuenire,& in hiſce quæ fidei ſunt, faciem & ſtatum eccleſiæ præſentis, eſſe antiquo ſtatui conſentaneum, & eccleſiam Chriſtianam in præſentiarum credere & obſeruare,quemadmodum credidit & obſeruauit eccleſia, quæ fuit, quum Bernardus ageret in humanis: Et eccleſiam eam, quæ ætate Bernardi fuit,in eiſdem fidei rebus ita credere & docere,quemadmodum tota eccleſia Chriſtiana,quæ Bernardum ſexcentis & multò pluribus annis anteceſsit, quæ & baptizabat infantes,& pro defunctis orabat,& ieiunia commendabat, & vota obſeruabat, & ſanctorum interceſsiones non reſpuebat, ac alia quæ nunc in contentionem vocatur,tradebat. Inſanimus profectò, ſi concordi & vetuſtiſsima eccleſiæ traditione relicta,ſchiſmaticis aſſentiamur. *Aug. contra Manichæos.*

ET vt nunc occurrat aliquid, quod vel aperto ſcripturæ teſtimonio, vel ſynodorum generalium authoritate apertè deciſum non ſit,ſed inter dubia computetur,ſua cenſura & authoritas etiam præſenti eccleſiæ ſubtrahenda non eſt, ad quam Chriſtus vltimum iudicium retulit. Præterea præſens eccleſia poteſtatem habet inſtituẽdi ordinationes & ritus eccleſiaſticos,ad fidem charitatémq; ædificandam alendámque: quarum finis quum huc tendat,vt in eccleſia omnia (ſecũdum diui Pauli præſcriptum) ordine ac decenter gerantur, vt ſint pędagogia,ad ſecretiora myſteria capeſſenda,& ſacra reuerẽtius tractanda, vt ſint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influentes,vt ſint fulcimenta virtutis,& ſtimuli quidam nos admonẽtes, quid,à quo,quo tempore, quóve pacto ſuſci- *Eccleſiæ cenſura in rebus dubiis.* *Matt.18.* *Finis ceremoniarũ.* *1.Co.15.* *1.Cor.14*

pi, agi, tractaríque in toto isto ordine conueniat, omnino cótemnendæ non sunt. Quæ tamen ab ecclesia sic instituuntur, non vt charitati (modò absit scandalum) interdum cedere nó debeant, sed potius vt fidem & charitatem prouehant, quales sunt ieiuniorũ, feriarũ, ac alii innumeri pij ritus, qui huc spectant, vt expeditiores simus ad audiẽdum verbum Dei, sacramenta participandum, & seruiendum deo viuenti, & proinde non tantùm vtiles, sed necessariæ sunt in præsenti ecclesia, quæ multos carnales complectitur, quibus manuductione opus est. Quare qui has spernit & reiicit, aut vt mera figmenta hominum irridet, aut à deo vetitas esse dicit, is cum deo & discipulo eius Paulo pugnat. Nam vt cætera sileamus, prior ad Corinthios epistola satis ostendit, quàm fuerit diuus Paulus in ritibus istis piis ordinandis, atque adeò obseruandis solicitus, vt pronuntiarit reiiciendos secus sentientes. Si quis (inquit) vult contentiosus esse, nos talem cõsuetudinem non habemus, nec ecclesia dei.

Ceremoniæ in ecclesia necessariæ.
Paulus ceremonias astruit.
1. Cor. 12.

DEnique vt pręsens ecclesia non sit eiusdem illuminationis & reuelationis, cuius illa fuit, quæ sub Apostolis, & statim post Apostolos erat, quod ad docẽda ac tradenda Christianæ fidei mysteria atque doctrinas attinet, quòd apostoli ac ipsorum proximi successores, ecclesiæ primitiuæ columnæ, arctius testimonium de his, quæ viderant, perhibere poterãt, qui & ipsum Christum illiúsq; opera viderunt, & doctrinã ex sacratissimo ipsius ore perceperunt, manifestationémque diuini spiritus in signis & prodigiis assequuti sunt, quibus & ipse Christus post resurrectionem aperuit sensus, vt intelligerent scripturas prophetarum. Præsens tamen ecclesia eandem authoritatem habet, quã illa primitiua, quod ad claues ecclesiæ traditas attinet, quę nihil aliud sunt, quàm potestas ecclesiastica in docendo verbo dei, in sacramentis, cæteríſque mysteriis Christi dispensandis, in remittendis ac retinendis peccatis, in excommunicando ac reconciliando criminosos ac contumaces, ac aliis eiusdẽ generis, de quibus suo loco latius dicemus.

Primitiuæ ecclesiæ in erudiendis mysteriis maior sciẽtia siue eruditio.
Lucæ 23.
Præsentis ecclesiæ par clauiũ authoritas
Claues quid.

IAm neminẽ offendet, quod singulæ ecclesiæ suos interdum ritus non admodum consentientes habeant. Hæc enim diuersitas, fidei ac charitatis communionem non dissoluit, præsertim quum idem finis sit, & idem scopus, quem singuli in his rebus (vt diximus) intendunt: multò minus quòd patres interdum diuersa tradere videntur. Nam quòd extra eos articu-

los,

los,quos ecclesia catholica traditione diffiniuit(cui illi scientes nunquam repugnarét)salua fidei compage,& spiritu charitatis,interdum dissonent non ducimus absurdũ, quòd in his non immobili sententia diffiniendo loquuti sunt. Comperta est enim pietas fidei in eis non vacillare, quoniam omnia (in vnitate ecclesiæ vsque in vitæ finem manentes,)ad fidei ædificationem,& ecclesiæ concordiam alendam dixerunt.

EX quibus omnibus manifestũ euadit, ecclesiam dei,quod ad exteriorem colligantiam & communionem attinet, vsque in finem seculi habituram permixtos bonos & malos, etiam secũdum rationem membrorum. Deinde,quòd ob malos mores vel præsidentium in ecclesia, vel membrorum, ab ecclesiæ vnione recedendum non sit, sed semper ecclesiæ authoritas quærẽda,nc perpetuò vel ob malos mores presidentium,vel ecclesiæ membrorum, etsi mortuorum, hæreamus, num in corpore veræ ecclesiæ simus,nec ne. Denique ad quã regulam scripturæ interpretatio & dubiarum rerum, quæ in ecclesia occurrunt,determinatio exigenda sit. *Epilogus.*

INterim tamen,quod & suprà diximus,non inficiamur, ad ecclesiam strictius acceptam, quatenus scilicet ij in ecclesia esse dicuntur,ex quibus Ciuitas Dei constat, tantum vitæ spiritualis participes, & sibi mutuo in spiritu charitatis cohærentes pertinere,ad quem modum Ecclesia est corpus Christi mysticum,seu congregatio fidelium, in vnitate fidei & charitatis vinculo,sub vno capite Christo militantium, ipsique capiti(ex quo totum corpus per nexus coniunctionésq; subministratum & constructum crescit in augmentum dei) per viuam fidem & charitatem cohærẽtium. Quam hîc symbolum appellat sanctã,id est,mũdam,ac puram, quanquam & sancta rectè dicatur,quòd sit deo consecrata,sicut sanctũ domino dicitur,quod est illi sacrũ. Deniq; quod ad eam rationẽ,qua sanctum inuiolatũ appellamus, ecclesia omnino inuiolabilis est, fundata supra firmã petrã,id est Christum, adeò, vt ne portæ quidem inferorũ aduersus eam præualere posint. Talem ecclesiam cõstantẽ tantũ ex mẽbris participibus vitæ spiritualis, & occulta quadam connexione in spiritu charitatis cohærentibus, Apostolus Paulus describit Ephes. 5. Christus (inquit) dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam,non habentem maculam aut rugam,aut ali-

In ecclesia strictè accepta soli prædestinati.

Ephe. 1.
Coloss. 1. 2
Ephe. 4.
Ecclesia cur sancta dicatur.
Luc. 2.
Matt. 16.

quid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata, nutritq; & fouet eam, quia membra sumus corporis eius, & de ossibus eius.

Symbo. Constant. NEc prætermittendum censemus, quòd missæ symbolum (vt quæ vera sit ecclesia manifestius reddat) vnam sanctam dicit. nã ecclesiæ catholicæ nihil ita peculiare est, quàm

Vnitas ac charitas mutua, ecclesiæ peculiaris. vnitas: proindéque inter alias notas, qua viua membra ecclesiæ dignoscuntur, hæc est, quòd supportant inuicem in charitate, solicita seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum (inquit Apostolus) corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis

Ephe. 4. in vna spe vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Vocati ergo sumus in vnitatem spiritus, vt veritatem facientes, in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundũ operationem in mensuram vniuscuiusque membri augmentum corporis facit, in ædificationẽ sui in cha-

1. Cor. 12. ritate. Et alibi: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. habẽtes autem donationes secundũ gratiam, quæ data est nobis, differentes, & cætera quæ sequuntur. Hæc in Canticis describitur in hunc modum: Vna est colũba mea,

Ioan. 19. perfecta mea, vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Hæc est tunica illa inconsutilis desuper contexta per totum, quæ scis-

Ioan. 10. sa nõ fuit, de qua Christus dixit apud Ioannem: Et erit vnum ouile & vnus pastor.

Augu de bapti. contra Donat. lib. 5. c. 27 HÆc describitur hortus conclusus, soror mea sponsa, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorum. Quod intelligere non audet Augustinus nisi in sanctis & iustis, non auaris, fraudatoribus, rapacibus, ebriosis & inui-

Cant. 4. dis, quibus baptismum habuisse cum iustis commune est, cum

Ephe. 1. quibus non habent communẽ charitatem. Numerus ergo iu-

2. Tim. 2. storũ, qui secundũ propositum vocati sunt, de quibus dictum

Cantic. 2. est: Nouit dominus qui sint eius: ipse est hortus cõclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorũ. Ex hoc numero (vt subdit Augustinus) quidã spiritaliter viuunt, & supereminentẽ viam charitatis ingrediũtur, & cũ præoccupatum hominẽ in aliquo delicto intendunt, instruunt in spiri-

Galat. 5. tu lenitatis, ne & ipsi tententur. Et cũ fortè ipsi præoccupatu,

tur, reprimitur in eis aliquantulũ, non autem extinguitur charitatis affectus, rursusque resurgens & inardescẽs pristino cursui restituitur. Norunt enim dicere. Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Quidã verè adhuc carnales & animales, prouectus suos instãter exercẽt, & vt cibo spiritualiũ fiãt idonei, sanctorum misteriorum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiã iudicio manifesta sunt, in Dei timore deuitãt, & vt minus minúsque in rebus terrenis & tẽporalibus delectẽtur, vigilantissimè satagũt, regulam fidei diligẽter inquisitã firmissimè tenent, & si quid ab ea deuiant, cito authoritate catholica corriguntur. Ex numero etiam eorũ qui nequiter viuunt, aut etiam in hæresibus vel in gẽtilium superstitionibus iacent, nouit dominus qui sunt eius, qui nobis quidem foris esse videntur, Dei autẽ præscientia intus sunt, ipse enim nouit si cõuertantur ad eum & viuãt. Psal. 118 Tit. 2

QVod ergo diximus, sanctã ecclesiam nõ habere maculam aut rugam, intelligendũ est de criminibus lethalibus, a quibus omnes qui Christiani sumus, & possumus & debemus abstinere, opitulante spiritu Christi, qui confirmabit nos vsq; in finẽ sine crimine in die aduẽtus domini nostri Iesu Christi. A leuioribus autẽ, quis dicere potest se mundum esse? Sed hi neui verius sunt quàm maculæ, facilè diluibiles. Aut quod dicimus ecclesiam nõ habere maculam, aut rugam, non sic accipiendum est, quasi iam sit tota pulchra, sed quod ad summam puritatẽ enitatur, & à Deo præparetur, vt tãdem gloriosa appareat. Nunc enim propter quasdam ignorantias, & infirmitates membrorum suorum habet ecclesia, vnde quotidie tota dicat, Dimitte nobis debita nostra. Ephe. 5. 1. Cor. 1 1. Ioan. 2 Aug. lib. retra. c. 19 Mat. 6 Luc. 11.

CATHOLICAM.] Ecclesia sancta appellatur catholica, hoc est vniuersalis, protẽdens palmites suos in quælibet & loca & tẽpora, tum præterita, tum præsentia, tum futura, secundum seriẽ successionis, nascentium & decedentium continuata sub vno duce inuisibili Deo, in vnitate fidei & religionis. Proindeq; hæc ecclesia nõ est affixa vlli loco, regioni, genti, aut familiæ, dicente scriptura: Non est distinctio Iudæi & Græci, Non est personarum acceptio apud Deum, sed in omni gẽte & loco, qui timet Deum, acceptus est illi. Quicunque ergo ab Adam in præsens vsque tẽpus fuerũt, ac deinceps vsque in consummationẽ seculi erunt, de fide in vnum Deum & Christum eius (quem sancti ab orbe condito in spiritu ven- Galat. 3 Roma. 2 Acto. 10 Ioan. 8 1. Petri. 1 Hebre. 11

turum & diaboli regnum destructurũ nouerunt) consentien tes, vnius eiusdémque fidei & spiritus viuificantis signaculo obsignati, de ecclesię mẽbris sunt, nouerint se mutuo, necne. Sufficit enim scire hanc societatem spiritu Christi conglutinatam, in orbe semper fuisse & vsque in cõsummationem seculi futuram. Viderunt sancti ab orbe condito diem Christi, & gauisi sunt. Viderunt autem partim diuino & supercœlesti lumine illustrati, partim diuinis promissionibus innixi, quæ statim post Adæ lapsum (ne desperaret homo) insonuerunt de semine, quo conterendum foret serpentis caput, & in quo benedicerẽtur omnes gentes. Proindéque manifestum est, & veteris & Noui testamenti vnam eandémque ecclesiam, esse fundatam super fundamẽtum prophetarũ & apostolorũ, hoc est Christũ, qui vtriusque testamenti finis est, & vtriusque populi fundamentum, lapis ille angularis quo vterque populus connectitur. Vocamus ergo ecclesiam catholicã, quod ramos & palmites suos per vniuersam terram extẽdat. Quemadmodum dominus pronuntiauit ecclesiam ab Hierusalem incipiẽtem crescere, donec perueniat in omnes gẽtes: Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et iterum, Oportebat Christũ pati, & in nomine eius prædicari pœnitẽtiam & remissionem peccatorũ per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et alibi: Eritis mihi testes in Hierusalem, in Iudęa & Samaria & vsque ad vltimũ terrę: nõ quòd necesse sit, ecclesiam in dies maiorẽ fieri, sed quòd quotidie accrescat noui palmites ex gentibus: aut rursus, non quòd nulla sit natio, vbi in præsentiarum non vigeat fides, quòd possibile sit nonnullas adhuc esse gentes, quibus Euãgelium prædicatum non sit, sed quòd finis seculi vẽturus non sit, donec Euangeliũ salutis in omnibus gentibus prædicatũ fuerit. Ex quibus omnibus est consequens, hæreticos insanire, qui asserunt totum terrarum orbem apostatasse, & fidem tantùm apud se remansisse, & sua parte in quodam terræ angulo stare.

Mat. vlti. *Ioan. 8* *Gen. 3. 12* *Ephe. 2* *Fundamentum ecclesiæ Christus* *Psal. 117* *Matt. 24* *Luc. 24* *Acto. 1*

Ecclesia cur apostolica dicatur. *Ioan. 20*

CVr autem symbolum missę addat, apostolicam, superius exposuimus ac docuimus, Spiritum sanctum remittẽtem peccata, nõ alibi residere quàm apud ecclesiam apostolicam, cui Iesus dixit: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hic enim spiritus copulat & sociat omnia ecclesiæ membra, non secundum corporalem cõgregatio-

gregationem, in vnam patriam, prouinciam, regionem, sed secundum spiritualem copulam, in vno fidei sacramento, in vna professione, in vno grege, in vno ouilli, sub vno pastore, sub vna cathedra.

DEnique nosse oportet ex scripturis, duas ecclesias esse: vnam Dei, alteram diaboli: vnam Christi, alteram sathanæ: vnam piorum, alteram malignantium. Prioris author est Deus, & sanctificator spiritus sanctus, de qua hic articulus loquitur, alterius, diabolus, per apostatationē a Deo. Duæ quidem ciuitates, quarum vtraq; vti corpus quoddā crescit vsque ad cōsummationem seculi, de quorum ortu, progressu, ac exitu insigne volumen edidit Augustinus, cui nomē à parte meliori indidit, de Ciuitate Dei. Constat autē ecclesia malignantium ex conuenticulis schismaticorum, hæreticorum, ac aliorum impiorum aduersus ecclesiasticæ hierachiæ tranquillitatem conspirantium, quæ licet innumera sint, variis titulis se venditantia & inter se contraria, in hoc tamen conueniunt, quod vni ecclesiæ catholicæ nunquam nō insidiantur, aduersantur, ac bellum nō incruentū mouent. Contra quæ, hic articulus fiduciam præbet, quod non præualebunt aduersus eam.

Augusti. De ciuitate Dei.

Matt. 16

CRedimus ergo, vt huius articuli finem tandem faciamus, vnam tantum per totum terrarum orbem sanctam ecclesiam catholicam, quæ per Spiritum sanctum in vnitate fidei colligitur, conseruatur & gubernatur, quódque nullus saluari possit, vel qui de hac ecclesia non est, vel qui ab illa ritè resectus est, nisi se illi recōciliet. Quòd fit quum per ecclesiæ ministros anthoritate clauium in gratiam recipitur, nam & sæpe in scripturis, ecclesiæ ministri, iudices, rectores, moderatores, & pastores, ecclesia dicuntur. Quemadmodum si diuo Chrysostomo credimus, dictum est Marci 18. Si te non audierit, dic ecclesiæ, id est, ecclesiæ præsulibus ac presidētibus, quibus Christus ligandi ac soluendi potestatem commisit.

Extra ecclesiæ vnitatē nemo saluatur.

1. Cor. 2
Chrysost.

Sanctorum communionem.

ARticulus iste potius explanatio est proximè prioris, quā articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum sit per sanctam ecclesiam, & quem fructum referat qui ecclesiæ catholicæ viuum est membrum. Sancta enim ecclesia (vt paulò antè diximus) est cœtus & congregatio fidelis populi, vnū Deum, vnum Euangelium, vnam fidem, vnam spem, in vinculo cha

Sancta ecclesia quid
Ephe. 4.

In societate sãctorũ communio bonorũ operum.

1.Cor.12

lo charitatis profitentiũ, atque eiusdem spiritus, eorũdémque sacramentorum participationem habentium. Credimus ergo, non solum in cœlis, sed & in terris esse talem sanctorum societatem, spiritu Christi conglutinatam, idque arctissima coniũctione mystici corporis cum capite ac inter se membrorum, adeò vt in hac societate talis quędam sit communio omnium bonorum operũ, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mundi, qualis est mẽbrorum corporis inter ipsa societas. Proindéque credimus aliorum omnium piorum hominum benefacta nobis subuenire, nos iuuare, defendere ac confirmare, donec tamen mẽbra corporis, hoc est, ecclesiæ fuerimus. Hinc est quòd Christus nos orare docens, iubet non sibi quenque peculiariter aliquid rogare, sed velut vnius corporis mẽbra, eodem animata spiritu, quod in cõmune omnibus expediat, postulare, quemadmodum suo loco in expositione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & sic adimplemus legem Christi.

Matt.6
Luc.11.
Gala.6

August.

Cæterum extra hanc sanctorum communionem, quę est ecclesia, ne propria quidẽ benefacta conducunt cuiqui ad salutem, quamlibet etiam in speciem eximia. Quapropter etsi pro Christi nomine quis sanguinem fundat, tamen si in hac vita non tenuit ecclesiæ catholicæ vnitatem, non habebit æternam salutem. Nam si vnam sanctam ecclesiam, sanctorúmque communionẽ credimus (quæ est Christi corpus mysticum) consequens est, eum nullam cum sanctis communionem habere qui hanc vnitatem deserit in corpore quoque Christi mystico non esse qui ab illa recedit: nec pertinere ad Christi præmia qui relinquit ecclesiam Christi: alienus est, prophanus est, hostis est, denique habere non potest Deum patrem, qui non habet ecclesiam matrem, in qua sola est remissio peccatorum. Et ideò sequitur:

Cypria.de simp.præl.

Augu.de symbo. ad cate.lib. 2.cap.10

Remissionem peccatorum.

Quo ordine homo per Christum curetur.

Ex superioribus manifestum euadit, non propter aliud factum esse, vt & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominem sanandum, & spiritus sanctus sua dona in nos effunderet, nisi vt nostræ animæ à sarcinis peccatorum liberarentur. Suscepit quidem Christus totum hominẽ, & in anima & in corpore curandum: à cura tamen animi cœpit, tandem etiam corpori daturus felicitatem, immortalitatémque: quin

quin priorem curam animæ adhibendam esse quàm corpori demonstrauit, quum paralyticum sanaret: Fili (inquit) confide, remittūtur tibi peccata tua. Deinde quum vidisset peruersam Iudæorum mentem: Vt (inquit) sciatis, quia habet potestatem filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Necesse est enim, vt prius interius sanus sit, qui exterius sanus esse desiderat, quemadmodum dominus alibi ait: Munda prius quod intus est, vt fiat & id quod deforis est mundum. *Matt. 9.* *Mar. 2.*

CRedimus ergo in sola ecclesia Christi, neque vsquam alibi, esse remissionem peccatorum, In ecclesia, inquam, nō hæreticorū sed sancta, catholica & apostolica, in spiritu Christi congregata, est remissio peccatorū per baptismum, & post baptismum per pœnitentiam & claues ecclesiæ datas. Baptismus quidem extra ecclesiam esse potest apud hæreticos baptizantes, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: sed prodesse non potest ad remissionem peccatorum, nisi baptizatus ante finem vitæ suæ, catholicæ ecclesiæ reconciliatus, redditus, & incorporatus fuerit. Quia etsi habeam (inquit Apostolus) omnem fidem, & nouerim omnia mysteria, charitatem autem (quæ in hæreticis & schismaticis se ab vnitate ecclesiæ separantibus non est) non habuero, nihil sum. Nam & in diebus diluuii, neminem legimus extra arcam potuisse saluari. In ecclesia autem catholica, sanctum baptisma omnia prorsus delicta delet, & originalia & propria, vt amodo non imputentur. Innouat siquidem hominem per baptismum qui fecit illum, præuenit gratia etiam ipsam infantiam, vt sint liberi, per Christum liberati, qui in Adam à diabolo tenebantur antè captiui. Deoneratur anima sarcinis peccatorū, vt libertate nouæ vitæ induta, aduersus diabolum cum adiutorio diuino fortiter valeat dimicare, eúmque à quo superata est, ita superet, vt in regnum dei translata, de hoste deuicto secura, regnet cū suo capite Christo. Quum ergo baptizati fuerimus, ducere vitam bonam in præceptis dei debemus, vt baptismum custodiamus vsque in finem. *Aug. de fide ad Pet. c. 37. & seque.* *1. Cor. 13.* *Gene. 7.* *Augu. de symbo. ad cat. lib. 3. c. 10. & lib. vlt. c. 9* *Baptizatis quomodo agenda vita.*

AT si post baptismum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, superest secunda post naufragium tabula, nempe pœnitentia, per quam lapsis in virtute sanguinis Christi, donatur remissio peccatorum, ministerio clauium ecclesię in persona Petri traditarum: Tibi dabo (inquit) *Hierony.* *Matt. 16.*

claues regni cœlorum: & quodcũque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcũque solueris super terram, erit solutũ & in cœlis. Et iterum Matth. xviij. Amen dico vobis, Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunq; solueritis super terram, soluta erunt & in cœlo. Et hæc pœnitentiæ ianua non aperitur, nisi per Spiritum sanctum illuminantem & conuertentem, quemadmodũ Apostolus dixit. Ne fortè det illis deus pœnitentiam ad cognoscendum veritatẽ, & resipiscant à diaboli laqueis: sed de hoc suo loco latius. Tantũ meminisse omnes debẽt tunc demum remitti nobis peccata, si nos vicissim proximo remiserimus.

Pœnitẽtiæ effector, Spiritus sanctus.
2 Tim. 2.
Matt. 6.
Mar. 11.

Hic locus foret non importunus de septem ecclesiæ sacramentis dicendi, sed ne lectorem ad symboli finem properantem remoremur, peculiarem illis locum, statim post calcem huius explanationis reseruamus.

Carnis resurrectionem.

IAm diximus Christum totum hominem curandum & saluandum suscepisse. Constat autem homo anima & corpore. Anima rursus duas partes habet, rationalem & vitalem seu sensitiuam. Rationalis (qua carent bestiæ) mens seu spiritus dicitur, qua deo seruimus, non prius tamen quàm hic spiritus noster, per Spiritus sancti gratiã exoneratus à peccatis, & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apostolus: Mẽte seruio legi Dei. Et iterum: Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo. Altera pars, nempe vita, qua coniungimur corpori, anima dicitur: quæ quum etiam in electis & innouatis non omnino cõcupiscentiam carnalem exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Postremò, tertia pars, quæ tantùm visibilis est, vltimum & infimum in nobis, corpus est nostrum. Iam natura corrupta refingitur, & perficitur, quum spiritus hominis subiicitur spiritui Dei, & quum sequitur ducentem Deum per veram fidem & bonam voluntatem, dein quum anima spiritui nostro per spiritum dei innouato, ad bonã operationem subditur, quod non tam cito fit, quàm spiritus noster Spiritui sancto subiugatur: aliquanto enim tardius eius impetus, quo ad carnalia & temporalia defluit, refrænatur. Et ideo assidua in nobis donec vixerimus pugna est, qua spiritus cõcupiscit aduersus carnem, & caro concupiscit aduersus spiritum. Sed tamen quia

Augu. de fide & symb. c. 10
Mens.
Rom. 7.
Anima.
Rom. 8.
Galat. 5.
Luc. 2.
Assidua & perpetua in nobis pugna.
Galat. 5.

& ipsa carnalis anima mundatur, recipiens stabilitatem naturæ suæ dominante spiritu, qui ei caput est, cuius rursus caput est spiritus Christi: non dubitandum, sed firmiter credendum est, corpus etiam ipsum, beneficio Christi tandem propriæ naturæ restitui, quãuis non tam citò quàm vel anima vel spiritus restituũtur, sed tempore opportuno, in nouissima tuba, quum mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. *1. Cor. 15.*

Per Spiritũ sanctũ resurrectio mortuorum.

CRedimus ergo per Spiritum sanctum resuscitandam omnem carnem, hoc est, omnes homines secundum corpus & carnem reuicturos, tam pios quàm impios, tam bonos quàm malos, sic vt eadem caro quam circunferimus, quæ mortua est & sepulta, ac computruit, resuscitanda sit: quod apertè ostendit Paulus, quum resurrectionem carnis tradit, addito pronomine, dicens, Oportet corruptibile hoc. Quũ enim dicit, hoc, in carnem quam gestamus, quasi digitum intẽdit. Quid enim aliud est dicere, mortale hoc, quàm quod hæc visibilis caro sit reuictura? Sicut & apertissimè Iob testatur, dicẽs: Et rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Resurget ergo hoc corpus ad immortalitatem, quæ piis atque impiis communis erit, sed longè diuersa ratione: nã piis æternam beatitudinem, impiis verò æternos cruciatus adferet, quẽadmodum apud Danielem prophetã legimus, quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere, hi quidem in vitam æternã, hi autem in opprobrium & cõfusionem æternam. Sicut Christus dixit: Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij: id est, æternæ cõdemnationis, quẽadmodum explanatius dicitur in symbolo Athanasij: Ad cuius aduentum omnes homines resurgere habẽt cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò mala, in ignem æternum.

1. Cor. 15.

Iob. 19.

Immortalitas piis & impiis cõmunis, sed diuersa ratione.

Danie. 12

Symbolum Athanasij.

REsurget ergo caro non mutata substantia, sed qualitate, quòd si Deus noua corpora creare potest, cui dubium quin & hæc corpora ad immortalitatem restituere possit, nõ immutata corporis substantia, sed corporis qualitatibus? Non contradicit ergo resurrectioni corporum, quod Paulus. 1. Corinth. 15. (vbi toto capite resurrectionem corporum ex professo demonstrat) ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. hoc enim ostendere voluit, quòd caro & sanguis cum

his

his qualitatibus corruptibilibus non resurgant. Subdit enim: Neque corruptio incorruptelam possidebit.

Quæstio. *Respõsio.* *1. Cor. 15.* *Cypria. in symbo.* *Similitudine resurrectio corporũ docetur*

DIcet ergo quispiam, Quomodo ergo mortui resurgent? quali corpore venient? Audi respondentem Paulum: Insipiens tu, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult, & vnicuique seminum propriũ corpus. Quasi diceret: Quod in seminibus quæ tu in terram iacis, per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne, quæ lege Dei seminatur in terra, futurum esse non credis? Nonne quum diuersa semina quis in vnum permiscet, & hæc indiscreta seminat, vel passim spargit in terram, vniuscuiusque seminis satio quocunque loco fuerit, competenti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producit, & culmen suæ formæ, suique corporis reportat? Quid ergo mirum, si Deus vniuscuiusque carnis substantiam, quamuis variè dispersam, mutatis qualitatibus reparet, ac refingat, sic vt vnicuique animæ non cõfusum aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat, reparetur, vt subinde idem corpus cum anima sua vel pudica coronari, vel impudica puniri possit?

Summa fidei nostræ *1. Cor. 15.*

HÆc est ergo summa fidei nostræ, quæ separat nos ab infidelibus, qua sine, vana est fides nostra, tum quòd qui non credit resurrectionem mortuorum, neque credit quòd Christus resurrexit: tum quòd nos, si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

Basis fidei resurrectio mortuorum.

Hæc, inquam, est basis totius fidei nostræ, quæ piis in hoc seculo præcipuum adfert solatiũ cõtra omnes afflictiones, impiis verò terrorem: alioqui in omnia scelera sine modo prolapsuris. Porrò hic articulus insignis est (quod ad pios attinet) promissionum magnitudine, vt ex multis pauculis referamus.

1. Cor. 15.

Christus (inquit Paulus) resurrexit à mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & sicut in vno omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabũtur: primitiæ Christus: deinde qui sunt Christi, qui in aduentũ eius crediderunt. Et statim post, Stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorũ, seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget cor-

get corpus spirituale,sicut scriptum est: Factus est primus Adã in animam viuentem,nouissimus Adam in spiritum viuifican tem:primus homo de terra,terrenus: secũdus homo de cœlo cœlestis.Igitur sicut portauimus imaginẽ terreni,portemus & imaginem cœlestis.Quibus & hæc addit,Ecce mysteriũ vobis dico,Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur,in momento,in ictu oculi, in nouissima tuba. & cætera quæ sequuntur.Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem,tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria:vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? hoc est,peccatum.Stimulus enim mortis,peccatum est, quod tunc euacuabitur.Et iterum,quid dulcius illa cõsolatione,quæ est ad Thessalon. Nolo vos(inquit) ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. nam si credimus quia Iesus mortuus est & resurrexit: ita Deus eos qui dormierũt per Iesum,adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui relicti sumus, in aduentu Domini non præueniemus eos qui dormierunt:Quoniã ipse Dominus in iussu, in voce archãgeli,in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt,resurgent primi:deinde nos qui viuimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra,& ita semper cum Domino erimus.Itaque(vt subiicit)cõsolemini inuicem in verbis istis. Quod maius solatiũ homini pio adferri potest, quàm ꝙ Deus per Apostolũ suum testatur, piorũ corpora in tãtam gloriã mutari, vt in occursum Domini suspensa nubibus, & aëre vecta rapiantur? Quinimò,quòd Deus transformabit corpus humilitatis nostræ,configuratum corpori filii claritatis suæ, facietque æquale angelis, sicut in Euangelio pollicitus est:In resurrectione mortuorum nõ nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo, vt viuant cum ipsis in æterna vita.Et ideo sequitur:

1.Thes.4

Nullũ solatiũ pio homini maius, q̃ spes resurrect. Cypria in symbo. Matt.22.

Et vitam æternam.

QVid iucundius?quid dulcius? quid optatius hac symboli conclusione, qua in Christo manentibus,post gloriosam resurrectionẽ corporũ promittitur æterna vita,æterna fœlicitas, æternáque beatitudo? In hac lachrymarum valle nihil præsente vita charius ducimus, quæ tamen vix vita dicẽda est. Quem ergo non delectet veræ æternæque vitæ fidelis promis-

Vita æterna fidei nostræ cõclusio.

Vitæ æternæ dulcedo

promiſsio? Vita, inquam, corporis & animi nunquam finienda. Quod enim ad corpus attinet, nō erit amplius obnoxium fami, siti, æstui, frigori, indigentiæ, laſsitudini, ſeruituti, dolori, morti, aut vllo incommodo: ſed erit immortalitate, agilitate, ſubtilitate, & claritate ſumma decoratum, ſicut ſcriptum eſt: Quòd iuſti ſicut ſol fulgebunt, & ſicut ſplendor in firmamenti Dei. Et iterum: Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quod ad animam attinet, nullis vitiis, nulla triſtitia aut mœſtitia ſolicitabitur, ſed perpetuò fruetur ſummo bono, qui eſt Deus. Quæ fruitio quanta bona cōplectatur, nulla lingua dicere, nulla mens humana apprehendere poterit. Nec enim oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Quis enim explicet, ex qua gloria, in quam gloriam ſanctorū corpora reſuſcitata tranſeant? Quis cogitādo aſſequatur, quémadmodum ſponſa Eccleſia in virum perfectum conuertatur, conregnatura Chriſto? Quis explicare audeat, quomodo ipſe filius quum tradiderit regnum Deo & patri, id eſt, congregationem fideliū, ita illum hominem ſuſceptum ampliuſque clarificatum non dimittat, vt eam claritudinem quam habet cum patre, antequam mundus fieret, ſuis fidelibus demōſtrare non differat? Denique, quomodo erit Deus omnia in omnibus, cōtemplantes delectabimur, & delectabiliter contemplādo, Dei viſione fruemur, idque in ſanctorum omnium communione, vbi erit feruētiſsima charitas, nō minus de bonis alienis quàm de ſuis gaudens. Bonis, inquam, ſpiritualibus, quibus fruuntur angeli, ſemper videntes faciem patris qui in cœlis eſt, tum cōplebimus quod iubet Dauid: Vacate & videte, quoniam ego ſum Deus. Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

Apoc. 7 — *Quid ad corpus attinet.* — *Quid ad animam attinet.* — *Eſaiæ. 6* — *1. Cor. 2* — *Ephe. 4* — *1. Cor. 15.* — *Ioan. 7.* — *1. Cor. 13.* — *Matt. 18.* — *Pſal. 46*

QVemadmodum autem pij vitam æternam hæreditabūt, ita impios mors æterna & animi & corporis, hoc eſt, æternum ſupplicium poſsidebit, ſicut Chriſtus dixit: Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Impiorum enim immortalitas, verius ęterna mors, quàm immortalitas nuncupatur, quòd æternos cruciatus tam animi quàm corporis abſque vlla ſpe veniæ ſit allatura. Quemadmodum Paulus Romano. viij. Stipendia (inquit) peccati, mors: gratia autem Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Amen.

Mors æterna, hæreditas impiorum. — *Matt. 25.*

Amen.

Amen.

QVoniam omnia prædicta verissima esse indubitatè credimus, & quæ vel ad creationem, vel redemptionē, vel sanctificationem nostram pertinent, patrem cœlestem per filium, in & cum Spiritu sancto operatum esse, & nobis certò obuentura per Dei misericordiam credimus: idcirco dicimus, Amen, quæ vox est sermonem cōfirmantis, & ratum fore precantis, hoc est, ita certò fiat. *Amen, quid.*

Soli DEO saluatori nostro, per IESVM Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omnia, & nunc, & in secula seculorum. Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

SACRAMENTI vocabulum variè accipitur: nam qui ad proprietatem latinæ vocis respiciunt, & ex Ethnicis tantùm scriptoribus verbi significationem petunt, sacramentum appellant iusiurandum seu obligationem, numinis ac religionis interuentu confirmatam. Sed qui Biblia transtulerunt, ac cæteri sancti patres eam vocem accommodarunt, ad significandum id quod Græci mysterium dicunt, quod sacrum secretum aut religiosum arcanum dicere possumus. In qua tamen significatione interdum latius, interdum restrictius accipitur. Nam in genere accepto vocabulo, significat omne religiosum arcanum, seu omnem rem sacram absconditam, etsi alterius rei signum non sit, vti dicimus sacramentum diuinitatis. Et Paulus Ephesiis scribens, ait: Deum nobis sacramentum voluntatis suæ notum fecisse, secundum beneplacitum suum, quod aliis generationibus non est agnitum, sed absconditum à seculis, nempe gentes esse concorporales & comparticipes promissionis eius in Christo Iesu, in quo omnes habemus fiduciam ac accessum in confidentia per fidem ad ipsum. Itidem. j. Timoth. iij. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne: nimirum ipsum Christum innuens, magnum esse pietatis sacramentum, quod

Quid sacramētum significet ethnicis.

Quid sacris scriptoribus.

Interdū latius accipitur.

Ephe 2

Per solum Euangeliū didicim⁹ voluntatē Dei erga oēs gentes, à prudentibus huius seculi absconsam.

Sacramē-ta veteris testamēti. quum sit filius Dei inuisibilis, manifestatus est in carne. Frequentius verò sacramentum dicitur sacræ rei signum, quod eius similitudinem gerit cuius signum est, quemadmodum signa & figuræ veteris Testamenti, sacramenta appellantur, id quod familiare est patribus. Sic Augustinus ait: Sacramenta quæ obseruabantur ex lege, prænunciatiua tãtùm fuisse Christi venturi. Denique quod ad propositum nostrum attinet, patres sacramenti vocabulum ad significandum peculiariter sacramenta nouæ legis deflexerunt, ea scilicet, quæ sunt signa visibilia inuisibilis gratiæ Dei, quam Deus efficaciter & certo in ipsis operatur, modò ritè nec indignè tractentur & accipiatur. Qui enim suis sacramentis se adfuturum promisit Deus, mentiri seu fallere non potest.

Angu. cōtra Faust. Manichæ. li. 96. c. 13

Interdum strictissimè.

Roma. 3

Septē ecclesiæ sacramenta. Ad hunc ergo modum accepto vocabulo, septem numerãtur ecclesiæ sacramenta, quæ sunt, Baptismus, Cõfirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimoniũ. Ex scripturis enim animaduerterunt patres, hæc septem mysteria rectè ac propriè sacramenta dici, quòd ita sint sensibilia signa inuisibilis gratiæ Dei, vt & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerant & causa sint: quod vt paulò notius fiat, à rebus externis sumamus exemplum. Quædam sunt quæ interdum propter se fiunt, interdũ autem propter alia designanda, quatenus scilicet & dicuntur & sunt signa: quemadmodum annulus interdum datur, non vt sit alterius rei nota, sed tantùm propter se: interdum verò datur vti congruum fidelitatis signum, veluti quo dominus Vasallum de feudo inuestit. quo scilicet accepto, Vasallus non solùm de beneuolentia domini, seu beneficio accepto certus efficitur, sed & mutuum quoddam fœdus inter dominum & Vasallum contrahitur, vt iam dicere qui annulum accepit, possit: Non respicio annulum, sed hæreditas est, quam quærebam. Eodem modo sentiendum ac tenendum est (quod est huius rei caput) nempe dominum nostrum Iesum Christum signa quædam delegisse, per quæ Deus in virtute verbi sui peccatis nostris mederetur, & nos quodammodo de gratia sua inuestiret, ac fœdere spirituali sibi colligaret. Ita enim ipsi Deo Opt. Max. semper visum est, subducere nos per sensibilia ad inuisibilia. Nam quæ est humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuaricatione in nos deriuata, non potest homo ex seipso in Dei cognitionem assurgere, aut Dei voluntatem in remittendo peccata

Ber. in sermo. ĩ cœna domini. de baptis. & sacramēto altaris.

Quædã ꝓpter se fiũt q̃dã ꝓpter alia designanda.

Christus sacramēta īstituit, vt ꝑ hæc nobis mederetur, nosq; sibi colligaret.

Roma. 1
Joan. 1
Marc. 9

cata ratione deprehẽdere, propterea deus semper & verbis & *Rom. 10.*
externis signis nobiscum egit. per quæ nobis se manifestaret,
suámq; erga nos voluntatem indicaret. Atque ideo quum iam *Heb. 1.*
multifariã multísq; modis deus olim loquutus fuisset in pro- *Grego.*
phetis, consuluissétque verbo, lege, signis & prodigiis, nouissi-
mè nobis loquutus est in filio suo, quem carnẽ sumere, & cru-
cem pro nobis subire voluit, vt in illum tanquam in signũ po-
tẽtissimũ à deo positũ, similem nobis factum, visibilem ac pal-
pabilem intuentes, eundémq; audientes, Deum in ipso agno- *Luc. 2.*
scere, deo credere ac fidere, deum denique super omnia dili- *Hebræ. 2.*
gere inciperemus, in ipso enim dei potentia, sapientia & bo- *1. Ioan. 1.*
nitas perfectissimè euidentissiméq; resplendent, in quo habi- *Ioan. 3.*
tat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et quo tandem signo *2 Petr. 1.*
deus potentius ostendere potuit, nos sibi præcipuè curæ esse, *Ioan. 14.*
quàm quòd filiũ suũ vnigenitũ pro nobis dedit, vt omnis qui *Rom. 5.*
credit in illum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam? Et quo- *Coloss. 12.*
niam tota virtus passionis Christi, quod ad nos attinet, in ap- *Ioan. 3.*
plicatione sita est, vt scilicet eam gratiam (quam nobis in ara *1. Ioan 3.*
crucis moriendo promeruit Christus) participemus, dignatus *Ioan. 17.*
est ipse quædam post se sacramenta relinquere, quæ suo ver-
bo & promissione firmauit, vt sciremus per eorum legitimum
vsum, fructum suæ passionis, nobis efficaciter & certò cõmu-
nicari. Potuit quidem ille sine omni visibili forma gratiã suam
nobis donare, sed quoniam carnales sumus, & ad spiritualia *Aug. li. 3*
capessenda admodum tardi, quòd animi robur, corporis vitia- *de tri. c. 4.*
ti mole ac operatione, debilitetur ac distrahatur, à fide, spe, & *Ioan. 3.*
charitate subinde concidens: idcirco fragilitas carnis sub for- *Matt. 26.*
ma visibili reparanda, incitanda, erudienda, fouenda, & cõfor *Rom. 7.*
tanda erat. Et ne quis de horũ visibilium sacramentorum vir- *Ephe. 5.*
tute addubitaret, addidit deus signo visibili, verbum promis- *Aug. in Io.*
sionis: adhibuit quoque inter initia sacramentorum, visiones *tract. 80.*
visibiles ac miracula, vt ea quæ semel facta cernimus, per eun- *Aug. ĩ Psa.*
dem Christi spiritum in sacramentis in dies fieri, fidei ardore *109. 144*
credamus. Nam vt certa fide teneres, quum baptizaris, spiri- *Chrys. in*
tum sanctum in te venire, Spiritus sanctus in columbæ specie *Matt. ho-*
supra Christũ quum baptizaretur apparuit. Vt crederes, quũ *mil. 2.*
confirmaris, spiritum sanctum tibi ad robur dari, factus est in *Mat. 3.*
die Pentecostes spiritus vehemens, ac visæ linguæ dispartitæ *Mar. 1.*
tanquam ignis, sedentes supra apostolos: & sic de cæteris, quæ *Luc. 3.*
euidentia signa quotidie replicari non est necesse, quum *Acto. 1.*

Ioan.20. nobis ſola fides ſufficere debeat, quæ alioqui euaneſceret, ſi
Grego. Chriſti verbo addito ſacramento, abſque euidenti miraculo credere detrectaremus.

Sunt ergo ſacramenta Noui teſtamenti principaliter inſti-
Aug.con. Fauſt.lib. 19.ca.16. tuta, vt ſint certa & efficacia ſigna voluntatis & gratiæ dei, in ſenſum externum incurrentia, admonētia & erudientia nos, vt quod foris in ſpecie viſibili geri cernimus, intus per dei virtutem effici credamus. Conſtat enim ſacramentũ duobus: nẽpe elemento ſenſibili, vti ſigno & verbo. Verbum eſt inuoca-
Magiſt. in 4.diſt.1.ac triplici. tio Trinitatis, verbo promiſſionis innixa. Elemẽtum eſt aqua, oleum, & cætera eiuſmodi. Quemadmodũ verò verbũ inſtrumentum eſt, quo dei voluntas ſignificatur, & apprehenditur, & per quod Spiritus ſanctus efficax eſt, ſicut Paulus ait: Fides
Rom.10. ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Et iterum, Euan
Rom.1. gelium eſt potentia dei ad ſalutem omni credenti: Ita per ſacramẽta tanquã quædã indicia ſeu teſtimonia dei (quibus te-
Aug.contra Fauſt. lib.19.ca. 14. ſtatur ſe nobis placatum propter Chriſtum filium ſuum) ſpiritus ſanctus efficaciter operatur ſalutem, & confert gratiam. In ſacramento ergo non tantum elementum ſeu exteriorem ſpeciem reſpicimus, ſed magis verbum.

Cy.de car. ope.Chriſti ſer.de baptiſmo Chriſti. Vnde quum quæritur, quomodo ſacramenta viſibilia operari poſſint in animam, ſeu partem hominis ſpiritualem & incorporalem, facilè reſpondetur, virtutem ſacramenti non tribui ſeu aſſcribi elemento exteriori, ſed deũ eſſe, qui pro bona ſua voluntate per hæc ſenſibilia in verbo fidei gratiam inuiſibilem operetur, quam promeruit Chriſtus, ex cuius latere in
Ephe.5. cruce aperto, ſacramenta nouæ legis fluxerunt. Quòd ergo
1 Pet.3. ſuprà diximus, ſacramenta nouæ legis ita eſſe ſigna gratiæ, vt
Ioan.19. ſint & cauſa, intelligendum eſt non quòd ſacramenta propriè
Auguſt. in Pſal.133 & per ſe ſint cauſa efficiens, remiſſionis peccatorum ſeu collationis gratiæ: nam ad eum modum ſolus deus iuſtificat, qui
Gerſ.in cõpen tract. 3.art.1. ſolus peccata remittit. ſed quòd ſint cauſa, largè ſumpto vocabulo, quemadmodum cauſam rei dicimus, ſine qua res fieri non ſolet, quamuis ſine ea fieri poſſit. Non enim (vt diximus)
Mar.2. ſic alligauit deus potentiam ſuam ſacramentis, vt ſine illis gra
Augu.in Le. quæſt. 88.lib.23. de trini.c. 7.li.4.cõ- tiam ſuam donare non queat, quamuis ſine ſacramẽtis, quum illis conceditur vti, minimè eam donet. Conſtat quidem pleriſque ab exteriori communione ſacramentorũ per præoccupationem mortis prohibitis, ſuam fidem & bonam voluntatem ſacramenta (ſi licuiſſet) percipiendi, ad ſalutem ſuffeciſſe.

Interim

Interim tamen vis ſacramentorum (quæ inenarrabiliter valet plurimum) contempta, ſacrilegos facit. Impiè quippe contemnitur, ſine quo non poteſt perfici pietas. Quare eatenus ſacramenta gratiæ cauſa ſunt, quatenus Spiritus ſanctus eorũdem effectũ in nobis operatus fuerit: alioqui ſine ipſius ſpiritus opere, ſacramenta nullam in nobis efficaciam habent. *tra Dona. c.22. Aug. contra Fauſt. li.19.c.11*

Hæc eſt ergo principalis cauſa inſtitutionis ſacramentorum nouæ legis, vt ſint præſentiſsima remedia contra peccatum, & efficacia ſigna gratiæ dei, quæ ipſorum diſpenſatione non reſiſtentibus fidei, & recipientibus non indignè, certiſsimè cõferatur. Proindéque ſic ſunt ſigna, vt non tantum ſignent, ſed & ſanctificent: vt hinc facilè ſit diſcernere ſacramenta veteris legis à ſacramentis nouæ legis. Illa enim vmbra futurorum fuerunt, vt ſignificarent, quæ cum ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc verò inſtituta ſunt, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora: vt non tantum ſignificarent, ſed & mundarent ac ſanctificarent. Deinde (licet minus principaliter) ſacramenta inſtituta ſunt, vt ſint ſigna memoralia paſsionis ac mortis Chriſti, ſigna quoque cõſolationis futuræ gloriæ. Denique ſigna excitantia in nobis fidem, ac cohortantia ad mutuam dilectionem, alióſque ſanctos ac chriſtianos mores: quo argumento ſæpe vtuntur ſancti patres. *Sacramenta cur inſtituta. Aug. contra Fauſt. li.19.c 11 13.14.16. Augu in Pſal.75. Aug. contra Fauſt. li.19.c.9.*

Aliam inſuper inſtitutionis ſacramentorum cauſam diuus Auguſtinus recenſet: In nullum (inquiens) nomen aut verum aut falſum coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel ſacramentorum viſibilium conſortio colligentur. Quamobrem dominus Ieſus Chriſtus leui iugo ſuo, & leui ſarcinæ nos ſubdens, ſacramentis numero paucisſimis obſeruatione facillimis, ſignificatione præſtantiſsimis, ſocietatem noui populi colligauit, de qua colligatione latiùs dictum eſt in explanatione ſymboli, circa articulos qui de eccleſia ſancta catholica & ſanctorum communione ſunt. *Aug. contra Fauſt. li.19.c.11 de doct. Chriſt. lib. 3 cap.9.*

Et vt reuertamur vnde digreſsi ſumus, firmiter retinendum eſt, ſacramenta his duobus conſiſtere, videlicet verbo & elemento, tanquam partibus quibuſdam ſubſtantialibus, quibus tamen eccleſia pleroſque ritus, tam ad decorem honorémque ſacramenti, quàm ad denotandum & docendum nos, quid in ſacramento agatur, addidit: ſine quibus licet verum ſacramentum conſiſtere quidẽ poſsit, modo ibi ſint verbum & elemen- *Magiſt. in 4.diſt.1.*

tum,tamen quum eiusmodi ritus diuinorum officiorum pleni sint,& magna cum ratione à patribus instituti, nẽpe in excitationem fidei & charitatis, nequaquam contemnendi erunt: quin potius ex doctrina Pauli (qui iubet vt in ecclesia omnia honestè,ordinatè,ac ad ædificationẽ fiant) maximè circa sacrâmentorum dispensationem, ne vilescant vti fulcimenta pietatis diligentissimè ac acerrimè (nisi instans necessitas prohibeat)retinendi sunt,tanquam catenulæ quædam ecclesiasticæ vnitatis.

1.Cor.14

Sacramenta nouæ legis sunt remedia contra peccatum.

Luc. 10.

Augu.ad Ianua.episto.118.

Itẽ de doctri.Chri. lib.3.c.9.

Quanquam verò hæc legis nouæ sacramenta præsentissima remedia sint, quibus Samaritanus ille bonus vulnerato appropinquãs,& originalis & actualis peccati vulneribus medetur, & corda nostra per operationem Spiritus sancti in verbo illuminata,sanctificat,confortátque: non tamen omnibus vna est significatio,nõ eadẽ dignitas aut virtus. Nam præter omnem controuersiam,duo inter alia præcipua sunt,baptismus,& eucharistia.at singulis suum est verbum,quod formale sacramenti quidem appellant: suum item signum rei externæ & visibilis, internam & inuisibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidam materiale dicunt. Hoc verò omnibus est commune, quòd minister seu sacramenti dispensator, non suam, sed Christi personam refert, quemadmodum in expositione articuli symboli Apostolici(qui de ecclesia catholica est) declarauimus. Tantũ hîc repetisse suffecerit, sacramenta nec bonorum dispensatorum meritis ampliari,nec malorum(modò in ecclesiæ consortio maneant)attenuari. Alia ratio est in hæreticis. Nam etsi apud hæreticos sacramenta sint & ministrentur,tamen non præstãtur ad remissionem peccatorum seu salutem,quòd extra ecclesiam sacramentorũ efficacia esse non possit.proindéq; qui in hæresi quacũque vel schismate,in nomine patris & filij & Spiritus sancti, baptismi sacramentum acceperit,integrum quidem sacramẽtum accepit,sed salutem (quæ virtus est sacramenti)non habebit,si extra ecclesiam catholicam sacramentum habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non vt sacramentum baptismi iterum accipiat, sed vt ecclesiæ reconciliatus,in societate catholica vitam accipiat.

Duo sacramenta præcipua.

Augu. super.Ioan. de conf.dist. 4.c.baptismus.

Aug.de fide ad Pe. cap.5.

Et vt quæ diximus magis perspicua fiant, de singulis sacramẽtis speciatim dispiciemus, idque eo ordine, vt primò,de verbo sacramenti,secundò,de exteriori elemento, tertiò,de cæteris ritibus,quos ecclesia ad sacramẽti vsum addidit: quartò,de effectu &

Ordo tractationũ.

fectu & virtute cuiuslibet, quinto, de accedentium adfectu, sexto, de cuiusuis ministro, idque quàm fieri potest, breuissimè dicturi sumus.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

BAPTISMVS GRAECA VOX EST, SIGNIficans tinctionem seu lotionem, Quamobrem vocabulum in genere acceptum, etiam ad lotionem rerum externarũ accõmodatur, sicut Marci. 7. legimus, Pharisęi & omnes Iudęi à foro venientes, nisi baptizẽtur, non comedũt. Et alia multa sunt, quæ tradita sunt, eis seruare, & baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum & lectorum. Transfertur item ad calicem passionis dominicę & mortis eiusdem, Marci. 10. Potestis baptismo quo ergo baptizor baptizari? id est, san guinem fundere & supplicium mortis meæ sufferre? Et Lucæ. 11. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor vsquedum perficiatur? id est, patiendum mihi est pro salute generis humani, id quod summè desidero, Sed quod ad propositum nostrum attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod est omnium sacramẽtorum primum, & ianua qua in ecclesiam & ad cætera sacramenta peruenitur.

Baptismi vocabulũ quid significet.

Baptismus ianua in ecclesiam.

IN baptismo duo sunt, verbum & elementum. Verbum est ipsa inuocatio trinitatis. huic diuinæ promissioni inniza: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, quæ peragitur hisce verbis à Christo, traditis videlicet, Ego baptizo te in nomine patris, & filij, & Spiritu sancti. In quod quidem verbum in primis intuendum est. In aqua enim verbum mundat. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tingat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur aut pronuntiatur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus trãsiens, aliud virtus manens. Propterea dixit Apostolus: Christus dilexit ecclesiam, & tradidit seipsum pro ea, vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi accederet verbum, quo accedente fit sacramentum, quod perinde se habet atque visibile verbum.

Baptismi partes.

Augu. in Ioan. tract. 80

Item in Ioan. tract. 53

Aug. contra Fau. li. 19. c. 16

Ephe. 5

Sententia verbi baptismi. NAm quum dicit minister, Baptizo te in nomine patris & filij & Spiritus sancti, sensus verborum est: Hoc visibili signo tecum paciscor ac testor, te reconciliari Deo, te recipi à Deo, qui est pater filius & Spiritus sanctus. Nam quid aliud est baptismus, quàm fœdus Dei cum homine, & hominis cum Deo? Nam quatenus homo, sathanæ & mundi gloriæ, pompisque abrenuntiat, & se vero Deo astringit, ad mortificandum per omnem vitam membra peccati, est fœdus hominis cum Deo. Rursus quatenus se Deus vicissim homini astringit, quòd peccata illi remittat, quòd propter filium recipiat, quod spiritum sanctum donet, qui viuificet & sanctificet, fœdus Dei cum homine dici potest, quod diuus Petrus grauissimè testatur: Sic & vos (inquit) baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Id est, baptismum esse non tantùm externam sordium corporis ablutionem, sed pactum bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Christi, quo Deus erga nos testatur, se nobis placatum esse propter resuscitatum Christū, vt vicissim hoc fœdere bona conscientia bene respondeat apud Deum, confidens se habere placatum Deum propter Christum.

Rom.6
Ti.3
1.Petri.3
Augu in Ioan tract.1.80
Tit.3
Acto.8

TYpus autē baptismi In Veteri lege, circūcisio fuit, in mysterio & significatione cum baptismo conueniens, adeo vt beatus Athanasius dixerit, baptismum esse ipsam circuncisionem spiritualem. Quemadmodum enim circuncisio signū seu pactum fœderis inter Deū & Abraham, Abrahæque posteros fuit, vti scriptura dicit: Statuam pactū meū inter me & te, & inter semen tuū post te in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis. Quod pactum subinde exprimens, ait: Hoc est pactū meum, quod obseruabitis inter me & vos, circūcidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri. Infans octo dierum circūcidetur in vobis, eritq; pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Ad eūdem modum in Euangelio discipulis loquitur Christus: Ite (inquiens) docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Et in Actis ait Petrus: Baptizetur vnusquisque in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Et quēadmodum dicit scriptura veteris legis, Masculus cuius præpu-

Atha. lib quæst. quæstio.38
Gene.17
Analogia baptismi ad circuncisionem
Matt.14
Acto.2
Gene.1

tij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo
suo, quia pactum meum irritum fecit. Ita de baptismo dixit
Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, *Ioan. 3*
non potest introire in regnum Dei.

ET vel ex hoc ipso refelluntur impij Anabaptistæ, qui ba-
ptismum infantiū impiè negãt ac auersantur. Nam Deus
in veteri lege circuncidi iussit infantes, vt insererentur syna *Gene. 17*
gogæ, & adiecit pactum promissionis: Ergo Deus eorum. Er-
go per baptismum, qui circuncisioni successit, pueri inseren-
di sunt ecclesiæ, extra quã non est salus, ne excludantur à re-
gno Dei: quod Christus ad eos pertinere apertè asseruit: Si-
nite (inquit) paruulos venire ad me: talium enim est regnum *Matth. 9.*
cœlorū. Item, Nō est voluntas corā patre vestro qui in cœlis *Marc. 10*
est, vt pereat vnus de pusillis istis. Et iterum, Videte ne contē- *Lucæ. 20*
natis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eo-
rum semper vidēt faciē patris mei qui in cœlis est. Quib⁹ ver- *Matth. 18*
bis testatur paruulos Deo placere, & per Deum custodiri. Et
sicut pactum circuncisionis non ideò minus ad infantes per-
tinuit, quòd non intelligerent quid ageretur, ita nec baptis-
mus propterea minus valet in infantibus, quòd nondum in-
telligant pactum gratiæ diuinæ, quo remittitur ipsis peccatū *Augu ad*
originale, In fide enim ecclesiæ per verbū credentis, offeren- *Bonifaciū*
tis, benedicentis, tingentis, etiam tantilli mundantur infan- *episto. 21*
tuli, quamuis nondum valentes corde credere ad iustitiam, & *in Ioā. tra*
ore confiteri ad salutem. Sed quid opus est errorem ab eccle- *cta. 80*
sia catholica, à temporibus Apostolorum semper damnatum
pluribus reuincere? Tantum de verbo Baptismi.

ELementum autem seu materiale externum huius sacra-
menti, est aqua. Ideo autem per aquam celebratur, vt si- *Quid si-*
cut aqua corporis sordes abluit. ita credamus & nos per ba- *gnet aqua*
ptismum ab omni peccato spiritualiter mundari, innouari & *Ephe. 5*
regenerari, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Vn *Ephe. 2*
de & lauacrum regenerationis appellatur. Natura enim na- *Ioan 1*
scimur filii iræ, sed baptismus regenerat nos filios gratiæ. Na
tura nascimur ex sanguinib⁹, ex volūtate carnis, & ex volūta
te viri, hoc est, in peccatis, sed ex baptismo renascimur filij
Dei: nimirum Christo filio Dei per baptismū inserti, sicut Pau
lus ait, Quicūque in Christo baptizati estis. Christū induistis. *Galat. 3.*

POrrò omnino conueniebat, vt huius sacramenti elemen-
tum aqua esset, Nam inter alias huius sacramenti figuras,

baptismi

baptismi typus, diluuium fuit. Nam quemadmodum De⁹ per
Gene 7 diluuium mundum perdidit, & paucos in arca seruauit per a-
1. Petri. 3 quam, sic per baptismum, mundus, id est peccata pereunt, &
baptizati in arca ecclesiæ, ex aqua emergẽtes seruantur. Atq;
caro immergitur, vt significetur illic veterem hominem mori, ablui omne peccatum, sepeliri omne vitium. Ex aqua reducimur, vt significetur, illic nos in nouitatem vitæ resurgere.

Per baptismum Christo commorimur.

quamobrem Paulus passim ait, per baptismum nos commori & cõsepeliri Christo, & resurgere cum Christo, Roma. 6. Quicunque (inquit) baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cũ illo per baptismum in mortem. vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, Rursus, consepulti Christo per baptismum in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis. Hinc illa exhortationis vox: Igitur si consurrexistis

Coloss. 3

cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi est Christus in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. mortui enim estis, &c. Et iterum: Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam & auaritiam. Ergo baptismi mysterium non leuiter transmitti, sed hæc quæ significat & requirit per omnem vitam meditari, in his exerceri oportet, vt mortificationẽ Iesu Christi in corpore nostro perpetuò circunferamus, id est, vt exemplo Christi Deo viuamus mortui mũdo. Et vt Christus, quod mortuus est, mortuus est semel, quod autẽ viuit. viuit Deo: ita nos peccato semel mortui, voluntatem nostram Dei voluntati attemperemus. Mortificanda est enim non natura, sed cõcupiscẽtia mala. Si enim (vt Paulus ait) secundum carnẽ, id est secũdum carnalẽ concupiscentiam vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. vbi Athanasius: Corpus (inquit) non morte cõficiendum, sed opera carnis, quæ Paulus ad Galat. 5. & Coloss. 3. enumerat.

2. Cor. 4
Roma. 6
Roma. 8
Athana.
1. Cor. 10

MAre etiam rubrum, sacramentum seu signaculum baptismi fuisse declarat beatus Paulus, dicens: Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres vestri omnes sub nube fuerunt, & per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari. & adiecit, dicens: Hæc autẽ omnia in figura nostri fuerunt, significãs in baptismo, diabolum (cuius

Pharao

Pharao imaginem gefsit) nequitiæ suæ vires amittere. Pharao enim reluctatus & in sua perfidia demoratus, tam diu restitit ac præualuit, donec ad aquam veniret, quo quum venisset, victus est & extinctus, cum suo satellitio: sic hodie per exorcismos, voce humana, sed potestate diuina flagellatur, vritur, & torquetur diabolus: interim tamen fallax est, exire se & homines dimittere simulans. Sed quum ad aquam salutarem & baptismi sanctificationem venitur, scire debemus & confidere, quòd illic diabolus opprimitur, & homo dicatus deo, diuina indulgentia liberatur.

IAm de mysticis ritibus, quos ecclesia in baptismo adhibet, paucis agemus. Adhibentur (vt suprà diximus) non temerè, sed vt viua quædam incitamenta fidei & pietatis ad formandum religionem necessaria, nimirum quibus manuducitur vulgus ad intelligendum & retinendum mysteria Christi Pædagogo enim & lacte ei principio opus est, vt assuescat disciplinæ Christi: Nec dubium est, maximam cæremoniarum partem, quæ circa administrationem adhibentur, à primitiua & apostolica ecclesia ad nos peruenisse, vt impiè abiiciatur quod tot seculis, tot sanctissimis viris sacrosanctum est habitum.

Ceremoniæ circa baptismū. *Hebræ. 5.* *Ceremoniæ ecclesiasticæ vetustissimæ.*

IN primis consecratur fons baptismatis, & signatur oleo vnctionis duobus solennibus anni diebus, quando in primitiua ecclesia baptismus recipi consueuerat, nempe Paschæ & Pẽtecostes, quem ritum ex ecclesia matrice ad nos deriuatũm, diuus Augustinus passim testatur, quanquam tempore necessitatis etiam aqua non cõsecrata, liceat baptizare. quod Victor Ro. Pont. qui circa annum cxc. vixit, decreuit. quo Decreto primitiuæ ecclesiæ consuetudo apertè comprobatur.

Consecratur fons. *c. ecclesiasticarum. 11. dist.* *Ex decreto Victor.*

QVum verò baptism⁹ ministratur, principio adhibetur exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immundus à baptizando expellatur, vtque per purum sacerdotis ministeriũ, spiritui sancto cedat fugiens malignus, Nõ enim natura (vt inquit Augustinus) exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui sub peccato nascuntur. Adiuratur ergo, ut expellatur ab eis potestas inimica, quę decepit hominem, vt possideret hominem, ne posthac contendat eos subuertere, nec hoc sacrum signaculum vnquam audeat violare. quem ritum antiquissimum esse, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambrosio, & quem citauimus, Augustino, Chrysostomo, Cœlestino papa, aliisque patribus discimus.

Vide Augusti. lib. 2 de gratia Christi & pec. origin. cap. 40. *Li. de symbolo.* *Gene. 3.*

Deinde

Signum crucis in fronte. DEinde signum crucis fit principio in fronte, ad significandum, quod baptizandus nomen dat Christo crucifixo, in quo confidat, & quem publicitus confiteri nunquam erubescat. *Super oculos.* Super oculos dein, vt intelligamus baptizandum præparari ad videndum charitatem dei. *Aures.* Super aures quoque, vt intelligamus eum consecrari, vt audiat verbum veritatis dei. *Nares.* Super nares etiam, vt percipiat suauitatem odoris dei. *Pectus.* Signatur quoq; pectus, vt credat in eo, quia corde creditur ad iustitiam. *Scapulæ.* Scapulæ quoque, vt suscipiat iugum seruitutis dei, iuxta Christi præceptum. Tollite iugū meū super vos. *Os.* Os denique, vt confiteatur illi, quia ore confessio fit ad salutem. *Rom.10.*

Sal consecratū quid significet. INter exorcizandum, sal consecratum in os baptizandi datur, vt per sal typicum conditus, iniquitatis fœtore careat, id est, carere significetur, vtque à vermibus peccatorum vltrà ne putrefiat, sed magis illæsus, ad maiorem gratiam recipiendam seruetur, ac ad sapientiæ saporem præparetur. *Beda.*

Lectio euangelij. DEin legitur Euangelium, Oblati sunt Iesu paruuli, quo significamus, nos paruulos nostros offerre Christo, quia ipse dicit: Sinite paruulos venire ad me. Et quoniā addit: Talium est enim regnū cœlorum. *Mat.19.* *Ecclesia ex īstitutione Christi offert ei pueros baptizandos.* Offerimus etiam eos Christo baptizandos. Si enim illorum est regnum cœlorum, non negabit eis Christus baptismum, qui est (vt diximus) ianua, qua in ecclesiam, & subinde in regnum cœlorum intramus

Patrinorū munus. POst, patrini manum infanti imponunt, symbolúmque recitant & orationem dominicam, quód ecclesiam referat, quæ domino pueros offert baptizādos, & in suam illos fidem recipit. Offeruntur quippe paruuli ad percipiendum spiritualem gratiam, non tam ab eis quorum gestantur manibus, quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sint, quàm ab vniuersa societate sanctorum atque fidelium. Ab omnibus namque rectè offerri intelliguntur, quibus placet quód offeruntur, & quorum sancta atque indiuidua charitate ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. *Augu. ad Bonifa. de baptis.* Tota ergo hoc mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Vnde non fides illa particularis, quæ in patrinorum credentium voluntate consistit, sed fidei sacramentum fidelem facit. *In baptismo paruuli per alios credunt.* In ecclesia ergo Christi per alios paruuli credunt, sicut ex aliis (quæ in baptismo remittuntur) peccata traxerūt. Deinde patrini se quodammodo fideiussores constituunt pro baptizatis. Ideóque semper admonere debent eos, vt castitatem custo-

custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia verò, symbolum & orationem dominicam edoceant.

Deinde illinitur sputum naribus & auribus, exẽplo Christi, qui prius cæci nati oculos luto è sputo facto sublinivit, & sic ad aquas Siloë misit. Illinitio vocationem ad gratiam baptismi significat. vnctus nondum videt, sed mittitur, vt lauet, ad aquas Siloë, id est, vt batizetur in misso, id est, Christo: id enim Siloë significat. Et dicitur ei verbum Euangelicum, quod Iesus, quando mutum & surdum sanauit, tangens sputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Ephphetha, quod est adaperire, verbum sanè sacramento conueniens. Admonentur enim baptizandi per saliuam typicam, & saluatoris factum, vt aperiantur ipsis nares ad odorem notionis Dei & vitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Christi sumus: vtque aperiantur eius aures, ad audiẽdum verbum & mandata Dei. Saliua, typus est sapientiæ & gratiæ Dei & discretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur.

Illinitio sputi quid significet. *Ioan. 9.* *Siloë quid* *Marc. 7* *2. Cor. 2* *Saliua quid.*

POst peractum exorcismum, succedũt mysteria quæ apud ipsum fontem celebrantur. In primis quæritur de nomine infantis. Nam vetustissimo ecclesiæ more ante baptismum, baptizandi nomen suum dant, quo significatur, eos per abrenunciationem prioris possessoris, se nomen dare Christo, vt in illius dominium transeant. A nomine enim quod ab Adam habebant, scilicet filij Adæ vocati, ad nouum nomẽ quo filij Dei vocantur, perueniunt: quinimo tum demũ nomen acquirunt. antequam enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Postquam verò inuocatur nomen Dei super nos; secundũ nomen eius vocati sumus. Reddito nomine, baptizandus ter abrenũciat. Nam interrogatus, Abrenuncias satanæ? respondet, Abrenuncio. Et omnibus operibus eius? respondet, Abrenuncio. Et omnibus pompis eius, omni vanitati & gloriæ seculi, fastui, luxui, voluptatibus, breuiter omnibus vitiis? respondet, Abrenuncio. Quam ecclesiæ primitiuæ consuetudinem fuisse, docet Tertull. De corona militis. Debet ergo batizatus tota vita esse memor sermonis sui, & nunquam committere vt sibi excidat suæ series cautionis. Per verbi enim illius renunciationis, quæ in baptismo fit, recordationem, diabolicas incantationes, fastum, voluptates, breuiter, omnia peccata facilè vincemus.

Mysteriorum quæ apud fontẽ celebrãtur, expositio. *Trina abrenũciatio* *Tertul. de coro. milit.* *Ambr. de myst. init. c. 2. & lib. 1. de sacr. c. 2.*

Post

Oleũ cate chumeno-rum. POst hæc baptizãdus oleo catechumenorum inungitur in pectore & inter scapulas, at post baptismum, chrismate in vertice. De chrismate postea latius dicemus. Quod autem ad vnctionem (quæ in baptismo fit) attinet, beatus Augustinus *c. ecclesia-sticorum. 11.dist.* traditionis apostolicæ esse dicit, eam siquidem ab Apostolorũ temporibus ad nos vsque deriuatam, & canones Clementis ac Fabiani pontificis, & pleraque Concilia declarant. Prioris vnctionis, quæ ante baptismum fit, mysterium Augustinus explicat: Vngimur (inquit) in pectore & scapulis, quoniã fides mente concipitur, & opere perficitur. Vngitur pectus, vt significetur hoc pectus consecrari Christo, & mentem in sanctæ trinitatis fide confortari, in qua amodo nullas reliquias latẽtis inimici residere oporteat. Vngitur inter scapulas, vt significetur, baptizandum per gratiam vndique muniri ad bona opera facienda, & ad portandum onus Domini, fortitudinem accipere, quemadmodum diuus Ambrosius ait: Vnctus es quasi athleta Christi, quasi certamen huius seculi luctaturus. *Roma. 10 Roma. 2 Iaco. 2 Inter sca-pulas cur. Ambr. de sacra. c. 2.*

Catechesis. VNctioni succedit catechesis, id est, inquisitio de fide trinitatis: idque iuxta domini nostri Iesu Christi saluatoris imperium, qui quum ad patrem in cœlum ascẽderet apostolis mandauit: Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Quòd autẽ interrogamus, Credis sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam post mortem, non eo modo interrogamus, vt quomodo in Deum creditur, ita & in ecclesiã sanctam credatur, sed vt in ecclesia sancta cõuersantes in Deum credamus. Nam ecclesia propterea sancta & catholica est, quia rectè creditur in Deũ. Proindéque interrogatur: Vis baptizari? & respondetur, Volo. Nemo enim saluatur inuitus, sed volens, vt integra sit forma iustitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij libertate serpenti obediens periit, sic vocante se gratia Dei, propria mẽtis conuersione saluatur. *Matt. 28. Vide expo sit. symbo. Eccle. 15 Ex cõcil. Toleta.*

Verbũ for male baptismi. QVo facto, baptizatur tandem infans in hisce Domini verbis: Et ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Quid autem verba ista significent, & quod fœdus inter Deum & hominem hisce verbis contrahatur, suprà diximus.

Infans ter tingitur. TEr verò infans vel immergitur, vel tingitur aqua baptismatis. Baptizamur enim in Patrem, & Filium, & Spiritũ sanctum ad singula nomina, ad singulas personas tingimur,

vt æqua-

vt æqualitas, eadémque personarum potestas ac maiestas declaretur, vt trinitatis vnum appareat sacramentũ. Tertiò quoque repetita immersio vel tinctio, typum triduanæ domini sepulturæ exprimit, per quam Christo consepulti sumus in baptismo, & cum Christo resurreximus in fide, vt à peccatis abluti, in sanctitate virtutum viuamus, imitando Christum.

Augu. de cosec. dist. 3. c. postq.
Roma. 6.

POst baptismũ, baptizatus inungitur chrismate, sed in vertice, cuius mysterium diuus Ambrosius declarat, dicens: Memento quid tibi dixerit nimirum sacerdos baptizãs: Deus (inquit) pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, concessitque tibi omnia peccata tua, ipse te vngat in vitam æternam. Noli ergo hanc vitam illi æternæ vitæ anteferre. Verbi gratia: Si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem vt præuariceris, vide quid eligas. Noli eligere in quo non es vnctus, sed elige in quo es vnctus, & vitam æternam vitæ præferas temporali, per Christum Iesum dominum nostrum. In capite verò vngitur baptizatus, vt norit se capiti Christo insitum, vt sciat se iam à Christo nomen accepisse, seque Christo nomen dedisse, hoc est, Christi militiæ esse inauthoratum. A chrismate enim nomen habet Christianus, sicut & chrisma à Christo, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungendi vsum, præparatum est chrisma.

Inũctio q̃ chrismate in vertice fit, quid significet.
Ambr. de sacra. c. 2.
Vnctio q̃ fit ĩ capite, q d signet.
Christus.
Chrisma.
Christian.

POstremò baptizatus alba veste vestitur, quod est signum manumissiõis & libertatis, teste Tertulliano. Notat quoque innocentiam & puritatem Christianã, quam post ablutas veteres peccatorum maculas, studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet, ad repræsentandam eam ante tribunal Christi. Olim in primitiua ecclesia, baptizati adulti per totam hebdomadam stolis albis sese vestiebãt, quamobrem dies ille dominicus proximus post pascha, dominica in albis vocatur: qua ceremonia ecclesia & fidem, & vitæ innocentiam, religionísque puritatem animis nostris imprimere studuit.

Tertull.
Ambr. de myst, incarnat. Christi. c. 7.
Dominica ĩ albis cur dicatur.

VIrtus, efficacia, seu effectus baptismi, satis supérque ex prædictis colligitur. In baptismo enim per aquam & spiritum in paruulis originalis culpa aboletur, & ex filio iræ fit filius Dei. In adultis verò, tam originalia quàm actualia seu personalia peccata delentur. Morimur enim in baptismo peccato, victuri Deo in Christo Iesu, qui per lauacrum aquæ mundat ecclesiam, in verbo vitæ, vt exhibeat ipse sibi glorio-

De re sacramẽti baptismi.
Roma. 6
Ephe. 5

ſam eccleſiam, non habētem maculam aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. De hoc baptiſmi

Zacha.13 fonte vaticinatus eſt Zacharias: In die (inquit) illa, erit fons patens domui Dauid, & habitātibus Hieruſalem, in ablutionem

Ezech.35 peccatorum. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. In baptiſmo enim regeneramur ac renaſcimur, ſicut Chriſtus in

Ioan.3 Euangelio dixit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt videre regnum Dei. Ad Tit.3. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde,

Galat.3 per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia

Ambr. in epiſtol. ad Rom.c.6. ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Quotquot enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, Chriſtum induimus. Effectus ergo baptiſmi, eſt mors peccati, ut alia ſequatur natiuitas; quæ corporis manente compagine, hominum mentem innouat, ſepulta omnium peccatorum vetuſtate: quanquam idem baptiſmi effectus, demum morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) abſoluatur.

Cōcupiſcētiæ fomes, ſoluto reatu remanet in baptizato. Iam ſi quis quærat: Si verum eſt, in baptiſmo deletum eſſe peccatum, quod à parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & veluti incentiuum quoddam peccati? Neque enim dubium eſt, quin à primis parentibus in nos traducta ſit lex iſta peccati, ſeu membrorum, id eſt, concupiſcentia, quam Paulus opponit legi mentis ſeu Dei, dicens: Có-

Roma.7 delector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Vi-

Bernar. in ſer. ī cœna domini de baptiſ. deo autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in mēbris meis. Omnes ſiquidem in peccatrice voluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam poſt baptiſmū illicitos quoſdam & beſtiales propemodum motus ſentimus, qui aſsiduam

Galat.5 in nobis pugnam generant, Paulo teſte: Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, &c. Huic ergo quæſtioni reſpondendum eſt, in baptiſmo imputationem & reatum omnis peccati tolli, quia deletur chiro-

Peccatum propriè reatus. graphum damnationis noſtræ, & reſponſum mortis, quod in nobis ex inueterato vlcere manabat. Reatus enim, ſeu imputatio in peccatum, propriè peccatum eſt. Beatus enim vir, cui

cui non imputat dominus peccatum. Sed manet concupiscen- tia, quæ licet à Paulo interdum peccatum dicatur, veluti quū ait: Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Tamen post baptismum fomes non imputatur in peccatum, nisi ei mens seu voluntas assentiatur. Atque hæc est eximia baptismi virtus, quòd non tātùm peccatum tollit, sed & contra hunc fomitem gratiam confert, ne iam nobis concupiscentia noceat, si tamen à consensu abstineamus: quod vt facere possimus, impartit nobis Deus in baptismo spiritum, cuius ductum sequuti, non in nostra, sed in eius virtute de concupiscentia ac diabolo triumphemus, atq; in hunc modum hanc quæstionem dissoluit Paulus: Infœlix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum: Vt ergo concupiscētiam, quæ radix est amaritudinis, quæ seges est omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denique, vt eradicemus eam, tota vita elaborandum est. Et perpetuò cum Paulo orandum, vt spiritus ille in baptismo nobis collatus, integer perseueret in nobis: nimirum vt gratia Spiritus sancti (quæ spiritum nostrum mouet, incitat, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur à nobis, sed in visceribus nostris continuò innouetur, vt illius virtute iustificatio legis impleatur in nobis, qui nō secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Si quis autem hunc Christi spiritum non habet, hic non est eius. Si verò Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. Ergo (vt Apostolus infert) debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Reddit autem ipse spiritus testimonium spiritui nostro, quòd sumus filij Dei, quum sentimus, non accepisse nos spiritum seruitutis iterum in timore, vt scilicet Deum tanquam tyrānum aliquem metuamus: sed quum sentimus nos accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo filiali amore perciti clamamus, Abba pater. Si autem per baptismum filij, ergo & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes verò Christi. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Baptismi ergo vis & effectus, tota vita in nobis ad hunc modum (vt diximus) exercendus est, atque ita viuendum, vt

Psal. 31
Roma. 3
Roma 7
Roma. 8
Præcipua virtus baptismi.
Roma. 7
Cōcupiscētiā vt mortificemus, tota vita enitendū.
1. Th. 5.
Psal. 50
Roma. 8
Iustificatio legis quō à iustificatis īpleatur.
Quō spūs dat reddat testimoniū spūi nostro de vocatione nostra.
Roma. 8
Baptismi vis tota vita exercenda.

Mortificatio in hoīe quō peragatur. *Philip. 1* *1. Cor. 15.*

vitali huic moriamur vsui, vt seipsum homo sibi abneget, & totus mutetur, imitans Christum ducem. Quod faciendo, tandē etiam absque molestia mortificationé carnis (in domino obdormientes) peragamus, adeò vt cum Paulo dicere libeat: Mihi enim viuere Christus est, mori lucrum: nimirum quòd hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim planè effectus baptismi absoluetur, nempe per corporis resurrectionem, cuius baptisma est pignus & imago (si diuo Ambrosio in epistola ad Romanos credimus.) sed de hoc latius suprà diximus circa articulum symboli, qui de carnis resurrectione est.

Ambr. in epist. ad Rom. c. 6

De affectu quo ad percipiendū baptisma accedēdum sit.

DE affectu quo ad baptismum accedendum sit, in canonibus Concilij prouincialis, sub titulo, De administratione sacramentorum, dictum est, vt hîc repetere non sit necesse. Qui adultus accedit, cogitare debet, se huius sacramenti perceptione, seipsum totum Christo offerre, seque exutum veterem hominem, nouúmque indutum exhibere, repræsentaréque, atque hoc tota vita conaturum, vt candidã illam vestem, insigne libertatis & manumissionis, ab omni peccatorum labe immaculatam, ad tribunal Christi perferat. Quòd si totum ludicrè, mimicè & ioco ageretur, tum nec recipitur sacramentum, nec res sacramenti, si indignè aut irreuerenter propositum peccandi retinens, quis accedat, characterem quidem sacramentalem recipit, sed rem sacramenti, (id est, gratiam) nullam consequitur: postea tamen reconciliatus ecclesiæ, effectum sacramenti absque noua tinctione per pœnitentiam recipit, ac indipiscitur.

Vide Magist. in. 4. dist. 4. & 5. arti. Solet etiam. &c. *Cypri. de cardi. op.*

Christi sermo de baptis. Christi. *Tertul. in lib. de exhor. casti.* *Hiero. ad uer. Lucifer.* *1. Cor. 1*

MInister sacramenti, sacerdos est, in quo (quantùm ad sacramenti efficaciam attinet) vitæ meritum non respicimus. Nam reuera non homo est, sed Christus qui baptizat: sacerdos verò legatione tãtùm pro Christo fungitur, per quem Christus baptizat. Et quamuis sacerdos dicat: Ego te baptizo, tamen vt eum non aliter quàm ministrum hoc agere intelligas, non in nomine suo, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, baptizare se dicit, quemadmodum Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

VVM in baptiſmo non ſolùm omne peccatum tã originale quàm actuale remittatur, ſed & ſpiritus ſanctus in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiſcentiæ fomitẽ (id eſt appetitus inordinationẽ, & naturæ corruptæ imbecillitatem, quæ in nobis poſt baptiſmum reliqua eſt) ſic attenuat, vt ea nobis, niſi rurſus peccato aſſentiamur, nocere nõ poſsit: conſequens eſt, vt ſi continuò ex hoc ſeculo poſt receptum baptiſmũ nobis migrandum foret, ſolus ipſe baptiſmus ſufficeret, & regeneratio per ſe ſaluaret, mox in pace beati ſeculi recipiendos. Qui enim poſt baptiſmum cũ acquiſita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, ipſa morte confirmatur, quòd nõ poſſit peccare poſt mortem. Iam verò quũ nos poſt tranſitum mare rubrum, vaſtum huius mundi deſertum ingredi, ac cum hoſtibus & internis & externis, priuſquã ad terram repromiſsionis perueniamus, ſine intermiſsione dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorũ impetus tantus eſt, vt nemo ſecurè glorietur ſe in hoc corpore peccati ſine peccato eſſe poſſe, quod humanæ cupiditates & veteris peccati reliquiæ in ſinu noſtro latentes, rebellionem aduerſus ſpiritum mouere nunquam ceſſant: Mũdus quoque nos adhuc mortali corpore onuſtos, omnibus machinis oppugnat, denique diabolus milleartifex tanquam leo rugiens ſemper circuit, quęrens quem deuoret: vt meritò quis hanc inituris luctam grauiter terreatur, niſi interim agnoſcat Chriſtum redemptorem (qui carnem domuit, mundum vicit, ac diabolum mũdi pincipem foras eiecit) aduerſus hoſce inſultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis ſubueniret, reliquiſſe, vt non in virtutibus noſtris, ſed in eo faciamus virtutem. In Exodo legimus, filios Iſrael ex Ægypto per mare rubrum iam egreſſos, deuictis ac ſubmerſis etiamnum hoſtibus (flauit enim ſpiritus Dei, & operuit eos mare) tum maximè fuiſſe compluribus aliis confortatos ſacramentis.

Amb. lib. de myſte. init. cap. 3
Tit. 3
Vide Ber. in ſer. habito i die cœnæ domini de baptiſmo.
Roma. 8
Ex decre. Melchiad. papæ.
Dimicandũ nobis tota vita cum tribus hoſtibus.
Roma. 7
1. Ioan 1
Galat. 5
Mundus.
Diabolus
1. Petr. 5
1. Petri. 4
Ioan. 16
Ioan. 12
Pſal. 59
Exod. 15.

In primis expanſione nubis, in protectionem eorum, & ignis, vt luceret eis per noctem: deinde alitione panis cœleſtis, & bibitione aquæ, quam percuſſa dedit petra.

Columna nubis, ignis
Pſal. 140

Ad eundem modum Chriſtus (qui veteris legis typos impleuit)

Matt. 11. Ephe. 4.

pleuit) post baptismum pleraq; alia Spiritus sancti munera, ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptismũ resurgentes & erectos sustentaret confirmarétque, ne ab hostium impetu nos rursus impetente succumbamus: quæ sunt cætera ecclesiæ sacramẽta, in primis verò Cõfirmatio & Eucharistia.

Ex decre. Melchiadis. Tit. 3. 1. Cor. 12. Ioan. 16.

De confirmatione nunc dicendum est. In baptismo, filii dei renascimur, & cœlestis hæreditatis promissionem accipimus: sed vt hanc retineamus, pupillis tutore est opus. Quare nõ satis visum est Christo, in baptismo nobis impartiri Spiritum innouantem, nisi & per confirmationis sacramentum largiretur spiritum tuentem ac defendentem, qui tamen non alius, sed idem est spiritus in baptismo datus, alius tantùm atque alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus est, qui regeneratis in Christo, & custos & consolator & tutor est. Ergo Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam: in confirmatione augmentum præstat ad gratiam: quia in hoc mundo tota ætate victuris, inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est, quamobrem alia atque alia specie subinde visus est.

Cur Spiritus sanct⁹ alia atque alia specie subinde visus sit. Matt. 3. Mar. 1. Luc. 3. Actio. 2.

In baptismo, in specie columbæ descendit, innocentiam (in quam regenerat) testatus. In die vero Pentecostes, in discipulos in linguis igneis illapsus est, quibus Apostoli intrepidi loquerentur magnalia dei.

Itaque in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnã. In baptismo abluimur, post baptismũ roboramur: in baptismo in milites Christi recipimur ac signamur, in cõfirmatione ad agones & prælia mundi huius reseruandi, armis competentibus instruimur pugnaturi.

Ioan. 13. Ioan. 15. Ioan. 16.

VTrumque ergo magnum est sacramẽtum, & quamuis alterum alteri admodum coniunctũ sit, tamen in Euangelicis & Apostolicis literis sic discernuntur, vt non vnum, sed duo planè appareant sacramenta. Postquã enim Christus in vltima cœna Apostolis pedes lauisset, & dixisset: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis. tandem post multa subiecit: Quum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis. Et iterum: Adhuc multa habeo

vobis

vobis dicere,sed non potestis portare modò, quum autem venerit Spiritus ille veritatis,docebit vos omnem veritatem.

Deinde post resurrectionem,quamuis dominus insufflasset in Apostolos,dicés:Accipite Spiritum sanctum : tamen iam in cœlum ascensurus, aliud donum Apostolis & per Apostolos, omnibus regeneratis pollicitus est:Ego (inquit) mittam promissum patris mei in vos : vos autē sedete in ciuitate , quoadvsque induamini virtute ex alto.Et iterū:Accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem,& in omni Iudęa & Samaria,& vsque ad vltimum terræ:quam promissionem,postea in signo visibili in die Pentecostes euidentissimè præstitit,vt quod in Apostolis semel in forma sensibili factum esse cernimus,in nobis per sacramentū confirmationis fieri minimè ambigeremus.Nam quod in primitiua ecclesia, Spiritus sancti descensio in credentium populos donauit vniuersis, hoc in confirmandis Neophytis impositio manus Episcoporum tribuit singulis,vnicuique tamen secundum mensuram donationis Christi . Alioqui Christus verè diuinum illum sermonem in cœna habitum(quo toties paracletum pollicetur) finiens, frustra orasset in hunc modum: Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me,vt omnes vnum sint sicut tu pater in me,& ego in te,vt & ipsi in nobis vnum sint,&c.

Ioan.20. *Luc.24.* *Actio.1.* *Chrysost. de cój.di. 5.c.nouis- sime.* *Ephe.4.* *Ioan.13. 14.15.16* *Ioan.17.*

QVod vt manifestius fiat,saltē duo apertissima scripturæ testimonia intuenda sunt. Actorum octauo sic legimus,Quum autem audissent Apostoli qui erant Hierosolymis,quòd recepisset Samaria verbum dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem,Qui quum venissent,orauerunt pro ipsis vt acciperent Spiritum sanctum,nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu:tunc imponebant manus super illos,& accipiebant spiritum sanctum,etiam in signo visibili.Sequitur enim,Simonem Magum vidisse,quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus.Item Actorum 19.His auditis baptizati sunt in nomine domini nostri Iesu, & quum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & prophetabant. Quos ambos locos omnes catholici scriptores,ad sacramentum confirmationis referunt.

Testimonia scripturæ pro hoc sacramento. *Actio 8.*

HIC si quis requirat, quid profuerit Apostolis aduentus Spiritus sancti post ascensionem Christi, quem & prius

Cur Christus p[illegible]

ascen. misit Spiritũ sanctũ apostolis, quẽ pri⁹ dedit. acceperunt: ex Euangelio respondetur, quoniam profuit ad robur virtutis, qua induti sunt ex alto. Docuerunt certè nos Apostoli, quanta sit infirmitas nostra, & quanto spiritus profectu etiam post baptismum indigeamus. Petrus Apostolorum princeps Christum vidit, gloriam eius in monte gustauit, vo-
Luc.24 cẽ patris audiuit, mira opera suis oculis cõspexit: ipse quoque
Mat.17 miracula fecit, super aquas pedibus ambulauit, cum domino
Marc.9 familiarissimè conuersabatur: vbi à domino lotus esset, &
Luc.9 mũdus pronuntiatus, se paratũ & in carcerẽ & in mortẽ cum
1.Pet.1 eo ire adserebat. Sed quid factũ est? Ad vocem ancillæ terri-
Math.14 tus, statim negauit. Venit alia ancilla, & iterum negauit. Quo-
Ioan.13 modo Petrus stetisset corã regibus & principibus, qui coram
Mat.26 mulieribus stare non potuit? Quinimò, post resurrectionem
Marc.14 viso etiamnum Christo, ac larga consolatione recepta, simul
Luc.22 cum cæteris Apostolis, propter metũ Iudæorũ latebat, atque
Ioan.18 adeò vbi cum cæteris Christum tam gloriosè ascẽdentem vi-
Ioan.20 disset, & angelorũ visione, consolationéq; confortatus esset,
Acto.2 in publicum tamẽ prodire non audebat, sed expectabat pro-
Acto.4 missum patris, Spiritum sanctum. Quum primũ verò hic adue nit, tunc ipse statim simul & cæteri Apostoli, magna fiducia loqui cœperunt, virtutéq; magna testimonium resurrectionis Christi reddiderunt, atq; adeò principes sacerdotum & reges
Acto.5 huius mundi non timuerunt, vt gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Quid agatur ĩ sacramento confirmatiõis. HOC, ergo in sacramento confirmationis agitur, vt Spiritum sanctum, quem in baptismo ad purificationem & emendationem accepimus, ad robur quoq; & augmentũ virtutis capiamus, quo aduersus peccatorum, mundi, & diaboli insultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus succumbere, nullis denique
Gala.6 terroribus ac cruciatibus à Christo separari valeamus, affectantes cũ Paulo dicere: Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus
Roma.5 est, & ego mundo. Hoc Spiritus sancti robur, est illa charitas dei, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, qui nos certos facit, quia neque mors, neq; vita, neque angeli,
Roma.8 neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Quam gratiam quum

Christo

Christo visum sit, sanctis Apostolis suis signo quodam visibili suprà modum illustri impartiri, quanto magis necesse erat, vt eadem nobis tãto infirmioribus, signo quopiam visibili, ad confirmandam in nobis verbi fidem traderetur?

Verbũ huius sacramenti.

VErbum quo hoc sacramentum traditur, hoc est. Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Promissionẽ, cui hoc verbum innititur, & ex qua eruitur, suprà retulimus.

Materia chrismatis

MAteria vero huius sacramenti, chrisma est, quod manu Episcopi in frontem cõfirmandi illinitur. In ecclesia dei triplex oleum in die cœnę domini per episcopos cõsecratur, Oleum infirmorum, oleum cathecumenorũ, & chrisma quod ex oleo oliuæ & balsamo componitur, idque non absque insigni mysterio. Nec putandum est, nouam esse sacri chrismatis inuentionem, quũ ex Dionysio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Augustino, cæterísq; catholicis scriptoribus, chrismatis consecrationem nos ab Apostolis recepisse, eandémque non tantum in Romana, sed per totam ecclesiam catholicam receptam esse, dicere ac videre est. Quanquam enim veteris legis ceremoniæ, Christo illucescente, euanuerint, vnctionis tamen mysterium religio Christiana non contempsit, sed potius quod regibus & sacerdotibus eius tantum gentis, vnde Christus erat venturus, peculiare esse cõsueuit, in omnem populum catholicũ propagatũ est, vt sicut Christus à chrismate dictus est, eo quòd singularis excellentiæ oleo, hoc est, Spiritu sancto, præ participibus suis vnxerit eũ Deus, ita & participes eius, quotquot sunt, consortes sint tam actionis quàm nominis, & dicantur à Christo Christiani, vt sint sui, Christo duce, rectores & duces, & offerãt Deo spiritualia sacrificia, ordinati à Deo sanctimoniæ sacerdotes, quẽadmodum Petrus omnes Christianos appellans: Vos (inquit) estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Vnctio chrismatis exterior, vnctionẽ Spiritus sancti interiorem significat, quam accepimus à Christo, quæ docet nos de omnibus.

Cyprian⁹. Augu. in Psal. 178 Inn. in. de sac. vnc. c. cum venisset. par. vnde in vc. Acto. 11 1. Petri. 2 Innoc. iii 1. Ioan. 1

Hæretici chrismati suũ honorẽ detrahere cõtendunt, sed frustra.

IAM quod ecclesiæ hostes chrismati suum honorem detrahere contendunt, eo quòd in Actis apostolicis nõ legamus apostolos in confirmãdis baptizatis chrismate vsos fuisse, sed tantum manuum impositione & oratione, id illi suo more faciunt, degeneres filij, ecclesiam matrem, veritatis columnam,

1. *Timo.* 3 mẽdacem facere cupiẽtes, quę asseuerat per Apostolos chrismatis consecrationem nobis commendatam, sed superat illa
Mat. 16 & superabit perpetuo, quòd nec portæ inferi præualebũt aduersus eam. Vis autem scire, cur neque Christus Apostolos, neque Apostoli in primis ecclesiæ primordiis, populos confirmandos chrismate vnxisse legantur? animaduerte chrismatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuisibilem Spiritus san
Act. 8. 10 cti vnctionem) tantisper non fuisse opus, quantisper Spiritus sanctus signo visibili descẽdit in cõfirmatos, quòd per impositionem manuum Apostolorum, in primis illis ecclesiæ crepundiis factũ legimus, postea vero dilatata ecclesia Dei, cùm signo illo visibili diuersitatis linguarũ opus nõ esset amplius, Spiritu sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt inuncti, vt & ipsi signo externo admonerẽtur, excitarenturque
Lib. 2. contra literas Petiliani. c. 104. ad mysterij interioris fidem & contemplationem, quãdoquidem beatus Augustinus ait: Sacramentum chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctũ esse, sicut ipse baptismus est. Neque enim (vt idem alibi ait) tẽporalibus & sensibi-
De baptis. cõtra Donat. ca. 16 libus miraculis attestantibus, per manus impositionem modò datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & ecclesiæ primordia dilatanda.

Ibidem. QVis enim nunc hoc expectat, vt hi, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum imponũtur, repẽte incipiant linguis loqui? sed inuisibiliter & latẽter intelligitur per
Roma. 5 vinculũ pacis, eorũ cordibus diuina charitas inspirari, vt possint dicere. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Opponẽdus est ergo æmulis nostris, vniuersalis consensus ecclesiæ omnium temporũ, vti certissimum testimonium, quòd hæc ordinatio
Ire. lib. 4 *contra hæres. c.* 63 sit Apostolica, maximè cum vel vno eodémque tempore, idque nõ multò post Apostolorum decessum, per omnes fermè ecclesias, vti apostolica, custodita cõprobatur: Sic enim habet
Ex Decretis Fabia. Fabianus: Hæc (nimirũ chrismatis annuam consecrationẽ, renouationem, & veteris confirmationem significans) à sanctis Apostolis & successoribus eorũ accepimus, vobísque tenẽda mãdamus. Hęc sancta Romana ecclesia & Antiochena, à tempore Apostolorum custodit: Hæc Hierosolymorum & Ephesianorũ tenet, in quibus Apostoli præsidentes hæc docuerũt.
Chrisma aliter in ba NEC hîc pretereũdum est, quòd chrisma aliter in Baptismo, aliter, in confirmatione datur. Signatur enim bapti-

z tus

zatus chrismate per sacerdotem in capitis vertice, per pontificem verò in frõte, vt in priori vnctione significetur spiritus sancti super ipsum descensio, ad habitationem Deo consecrãdam. In secunda vero, vt eiusdem spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis & scientiæ & virtutis in hominem venire daclaretur, quod orationes, quæ circa vtranque recitantur, satis indicant. In confirmatione sic inter alia orat Episcopus super confirmandum. Immitte in eũ Spiritum sanctum tuum septiformis gratiæ tuæ, paracletum de cœlis, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & imple eum spiritu timoris tui, & signa eum signaculo sanctæ crucis propitiatus, & Spiritum sanctum nõ amittat in vitam æternam. Quæcbrem Dionysius hoc sacramentum ab Apostolis vocatum esse Teleten testatur, id est, perfectionem & absolutionem virtutis spiritualis.

ptismo, aliter in confir. datur

Oratio episcopi super cõfirmãdũ

HIC obiter se offert locus de donis spiritus: Sapiẽtia (quæ donum est Spiritus sancti) in cognitione & delectatione summi boni, id est Dei, sita est, quam beatus Augus. Theosebiam, id est, cultum Dei, appellat, quia vacat ac studet Deo, & fertur in Deum, syncero affectu, totam fiduciam ac spẽ in illum transferens, ipsumque ex toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute diligens: præterea nihil amans aut colens, nisi Dei causa, omnia ad illius gloriam referens. Quo fit, vt nihil nisi Deum suspiciat, ac omnia quæ in mundo sunt, præ Deo, tanquam stercora contemnat, vt Christum lucrifaciat, quæ sapientia plena est cœlestis suauitatis. Hæc est quæ de sursum descendit à patre luminũ, donum Spiritus sancti, quæ neque naturæ beneficio, neque humana ratiocinatione aut studio acquiritur, sed ab illo illustrante datur. de qua scriptũ est: Omnis sapientia à Deo est. Quare quemadmodum diuus Iacobus monet, Si quis indiget sapiẽtia, postulet à Deo, & dabitur ei. Huic opposita est sapientia huius mundi, quam diuus Iacobus terrenam, animalem, ac diabolicam appellat, nimirum propter finem in quem intendit. qualis erat philosophorum sapientia, qui licet ratiocinãdo, qualem qualem Dei cognitionem essent assequuti, non tamen Deum sicut Deum glorificauerunt, non fide, spe & charitate Deum coluerunt. sed euanuerunt in cogitationibus suis, sibi tantum placentes, & suam, non Dei gloriam, non æternam, sed terrenam commodit[a]

Sapientia in quo consistat.

Augu. in Enchi. c. 1.

Philip. 3

Ambr. li. 3 offic. ca. 1

Iaco. 3

Eccle. 1

Iaco. 1

Iaco. 3

Roma. 1

Coloss. 2

moditatem quærentes, imo in sapientia, quin potius astutia & viribus suis, tanquàm in idolo quodam, spem suam collocantes. quibus insultat Apostolus, dicés: Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Et iterum: Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum.

1.Corin.1 1.Cor.3

INtellectus secundum donum, in agnitione consistit, sicut præcedens donum in cōtēplatione. Christus in Euangelio ad discipulos ait: Vobis datum est nosse mysteriū regni, illis autem qui foris sunt, omnia in parabolis fiunt, vt videntes videant & nō videant, & audiētes audiāt & non intelligant. Itē: Cōfiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscōdisti hęc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc dono, noui & veteris testamenti scripturæ syncerè & rectè intelliguntur, proindéque hoc dono Christus illustrauit mētes discipulorū, vt intelligerent quæ de ipso erāt, aperiens illis scripturas. Neque enim aliter vnquā eas intelligem⁹, nisi ille qui solus aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, nobis reuelet. Oportet enim nos omnes à Deo doceri & Theodidactos esse, quod sentiēs Dauid, dominū orat: Da mihi (inquit) intellectū, & scrutabor legem tuam, & custodiam illā in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis sunt affixi, super quorum oculos velamen positum est, vt non possint intendere in faciem Moysi. Hoc dono hęretici vacant, qui Paulinas epistolas (in quib⁹ sunt quædam difficilia) indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Hoc donum Aristoteles, quam tumuis magni, sed humani intellectus philosophus, nesciuit, & facundus Demosthenes ignorauit. Breuiter, quotquot animales sunt, qui non percipiunt ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illis, & non possunt intelligere. Soli vero spirituales, quibus Deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum Paulus ait: Nos autem sensum Christi habemus

Mat.13 Marc.4 Luc.8. Ioan.12. Esa.6 Actio.28 Roma.11 Matth.11 Luca.24 Apocal.3 Esa.26. Hiere.31 Ioan.6 Psal.118 1.Cor.3 2.Petri.3 Hierony. ad Paul. Roma.8 1.Cor.2

IUnguntur autem hæc ambo dona, quòd minor sit sapientia, si intellectu careat, & valde inutilis sit intellectus, si sapientia nō subsistat. Quid enim prodest habere prophetiam & nosse omnia mysteria, si charitas Dei in qua verus Dei cultus, id est sapientia, consistit, non habeatur?

Gregor.1 mo.4. 1.Cor.13

TErtium donum spiritus est, consilium. Duo priora dona in contemplatione & agnitione sita sunt, quæ rectè sequitur

Consiliū in quo situm.

quitur consilium, quod consistit in iudicãdo & amplectendo.
Hoc dono confertur bona voluntas deum colendi & bene o-
perandi, per sapientiam gustamus, per intellectum videmus,
per cõsiliũ iudicamus, quia suauis est dominus, & quòd pro-
inde beatus est vir qui sperat in eo. Postquam ergo dei ali- *Psal. 33.*
quam suauitatem degustauimus, & aliquam cognitionem ac-
cepimus, orandũ nobis est vt voluntatẽ etiam ad seruiendum
Deo capiamus. Nam nisi hæc adsit, nihil certè proderit operũ
exteriorum facies, quantumuis in speciem bona, quia Deus *Deus non*
intuetur cor & spontaneam voluntatem, quod Christus apud *exteriorũ*
Matth. in bonis operibus insignioribus, nempe ieiunio, elee- *operũ finẽ,*
mosyna & oratione, diuinissimè explicat. Hoc est donum quo *sed cor re-*
audemus dicere: Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor no *spicit.*
mini tuo domine, quoniam bonum est. Nam etsi distribuero *Huius do-*
in cibos pauperũ omnes facultates meas, & si tradidero cor- *ni vis.*
pus meum ita vt ardeam, tamen si non prius statuero in corde *Psal. 53.*
meo, hoc bonum esse coram deo, & sponte fecero propter *1. Cor. 13.*
Deum, nihil mihi prodest. Propterea Apostolus dixit: Vnus- *2. cor. 8. 9*
quisq. prout destinauit in corde suo, nõ ex tristitia aut ex ne- *Roma. 8.*
cessitate: nam Spiritus sanctus, spiritus libertatis est. Huic do- *Consilium*
no spiritus, opponitur consilium humanum, cuius scopus nõ *humanum*
est dei gloria, sed hæret in rebus externis, & quærit quæ sua *quale.*
sunt. Consilio dono spiritus instructi erant Apostoli, quum
principibus sacerdotum præcipientibus, ne docerent in no-
mine Iesu, responderunt: Oportet magis obedire deo quàm *Acto. 5.*
hominibus. Consilium verò humanum cœperunt ipsi sacer-
dotum principes, conferentes adinuicem, ac dicentes: Quid *Acto 4.*
faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum factum
est signum omnibus habitantibus Hierusalem, sed ne amplius
diuulgetur in populum, comminemur eis, ne vltra loquantur
in nomine hoc vlli hominum. sed Gamaliel vtriusque consi-
lij vim rectè ac grauiter discreuit: Quoniam (inquit) si est ex *Acto. 5.*
hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex deo
est, non poteritis dissoluere, ne forte & deo repugnare videa-
mini. Et Dauid in eandem sententiam: Dominus dissipat con- *Psal. 32.*
silia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, &
reprobat consilia principum, consilium autem Domini ma-
net in æternum. *Amb. lib.*

FOrtitudo quartũ donũ spiritus est, quo Dei respectu, res *offic. c.*
labentes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris *35. & sq.*
emolli-

emollimur, nullis aduersis perturbamur, quo nō lucris aut diuitiis vincimur, non adulatione flectimur, nō fauore delinimur, nullius potētiæ terrore prosternimur, sed inuictum animum pro conseruatione Christianæ iustitiæ tenemus, quo casto corde, nullius vanæ gloriæ causa, sed veri dei amore, quiduis libēter perferimus. Quo dono omnia possumus, in eo qui nos confortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis est nobis necessarium, quandiu in hac vita (quæ militia est super terrã) degimus. Omnes enim qui volunt piè viuere in Christo, oportet in hoc mundo persecutionem pati. Quinimò ex hoc dono fit, ne quispiam verè Christianus, potissimum cognoscitur: nam qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat. Hoc dono instructi apostoli, ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine *Iesu* contumeliam pati. Huic verò dono opponitur fortitudo virium humanarum, quatenus sibiipsi fidit. Nam prior innititur dei præsidio, habens semper in ore, Fortitudinem meam ô Deus, ad te custodiam: Deus refugium nostrum & virtus, In Deo faciemus virtutem, quia vana salus hominis. *Posterior* viribus humanis, potentia multitudinis, & animi pertinacia constat, quæ adeò virtus non est, vt potius vitiũ sit. Quobrem apud deum nullam laudem merentur fortia illa philosophorum ac Romanorum facta, absque pietate. Quoniam (vt diuus Augustinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanæ, ad facta compulere miranda Romanos. Nos itaq; cum Dauid dicere conuenit, Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei, sed beneplacitum est domino super timentes eum.

2. Tim. 2. *Iob. 7.* *2. Tim 3.* *Acto. 5.* *Fortitudo humana quæ.* *Psal 58.* *Psal. 45.* *Psal. 59.* *Lib. 5. de ciuitate dei. c. 18.* *Psal. 19.* *Psal. 146*

Bene autem consilium & fortitudo iunguntur, quoniam valde inutile est consilium, cui opus fortitudinis deest, & valde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur. Non probat Deus constantiam hæreticorum, aut eorũ qui sibiipsis mortē sibi cōsciscunt, quia est sine cōsilio, qualis & Iudas fuit, qui seipsum suspendit. Nec probat cōsilium eorum, qui quum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: & quia radices non habent, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itaque non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Gregor. moral. *Mat. 27.* *Mat. 13.* *Mar. 4.* *Luc. 8.* *Matt. 24*

Scientia

SCientia quintum donum Spiritus sancti, ab August. episteme, hoc est, disciplina vocatur, sita in elaboratione boni, idque propter summum bonum, Deum, qua prudenter cõuersamur in medio nationis prauæ, sine nostro & aliorum scandalo. Hæc Sapientiæ. 4. dicitur sciẽtia sanctorum: Iustum (inquit) deduxit dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum: honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. Et apud Iob legimus: Recedere à malo scientia. Sicut ergo sapientia in cõtemplatione, intellectus in agnitione, consilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerum labentium, ita scientia in opere consistit, cuius finis est, declinare à malo & facere bonum: inquirere pacem & persequi eam: prouidere bona, non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Huic opposita est scientia mundana, cuius finis est rerum notitia, in ostentationem seu ob quæstum, de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Et Sapiens: Qui addit scientiam, addit & laborem. Scientia ergo, quæ donum spiritus est, charitate semper tẽperata est. Vnde hoc dono carent, qui inflati scientia, traditiones ecclesiasticas temerè dissoluunt, in scandalum infirmorum, propter quos illæ factæ sunt, quos grauiter increpat Paulus ad Roma. 14. & 1. Corinth. 8 atque alibi queritur Paulus, Iudæos zelum quidẽ Dei habere, sed non secundum scientiam.

Augu. de ciui. Dei 14. c. 1.
Philip. 2
Iob. 28.
Psal. 33
2. Cor. 8
Scientiæ mundanæ finis.
1. Cor. 8
Eccle. 1.
1. Cor. 8
Rom. 10.

SExtum donum spiritus, pietas dicitur. Hoc nomen complectitur omnem affectum, cultum, omniáque officia quę debemus his vnde vitam accepimus. Summa ergo pietas debetur Deo, secũdum quam quidem summam speciem, pietas nõ est donum à dono sapientiæ distinctum, sed est ipsa sapientia, quemadmodum in Iob legimus: Ecce pietas est sapientia, vbi græcè legimus, θεοσέβεια, id est, Dei cultus. Sed quatenus distinctum donum est, significat misericordiam, ac sita est in affectu hominis, prono ab bene merendum de proximo, idque causa Dei, vt scilicet Dei voluntatẽ exequatur, & obsequium Deo præstet: quia Deo fœneratur, qui miseretur proximi. Vnde & pietas vulgò accipitur pro operib⁹ misericordiæ, & pius pro misericorde. Qui pius est, in domino gloriatur, & proximum non nisi in domino diligit. Hæc pietas nobis commendatur. 1. ad Timoth. 4. Exerce teipsum ad pietatem. Nam exercitatio corporalis ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia

Pietatis nomen quid complectatur.
Augu. 28 Enchi. c. 2
Ambr. de vocat. gentium.

Mūdus nō habet pietatē ſpūs. omnia valet. Hanc pietatem mundus non habet, quālibet multa pietatis exempla liberorum in parentes, ſeruorum erga dominos, ciuium erga patriam commemoret, quia non ſtatuit finem beneficētiæ Deum. Pietas autem Chriſtiana adeo Deum *Matt. 10.* *Lucæ. 14.* ſcopum habet, vt Dei cauſa relinquat patrem, matrem, fratres, & ſorores, patriam & cognationem, imò impium putet, in cauſa Dei, parentes Deo præponere. *Huius doni vis.* Hoc dono muniti, facilè cōdonamus fratribus, libenter elargimur egentibus, ſubuenimus oppreſsis, ac alia miſericordiæ opera (ad quæ alioqui, niſi ſpiritu Dei excitati, torpentes ſumus) libenter præſtamus, quam *Matt. 9.* nobis Chriſtus mirifice commendat. Miſericordiam (inquit) volo, & non ſacrificium.

Cur ſcientia & pietas iungantur. Neque temerè ſcientia & pietas iunguntur. Nulla eſt enim ſcientia, ſi vtilitatem pietatis non habeat, & valde inutilis eſt pietas, ſi ſcientia diſcretione careat. quod Paulus Roma. 14. & 1. Corinth. 10. grauiſsimè oſtendit, quemadmodum etiam iamiam declaratum eſt.

Timor duplex. SVpereſt ſeptimum donum Spiritus ſancti, timor. Timor duplex eſt, ſeruilis ac filialis. Seruilis eſt, quo perinde atque ſerui dominos timore plagarum metuunt, Deus timetur, ne ſcilicet mittat in gehennam. hoc timore lex cuſtoditur metu pœnæ, quo qui præditus eſt, præuaricari mallet, ſed à crimine lex timoris cohibet illum, qui velut tyrannum & exactorem Deū *Roma. 8* habet, non patrem. de quo timore dixit Apoſtolus: Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore. Et alius Apoſtolus, *1. Ioan. 4* Perfecta charitas foras mittit timorem. Timor caſtus, qui & *1. Pet. 1* filialis, & reuerentialis dicitur, eſt timor ſyncerus, abſque prauo affectu: quo præditi, mandata Dei cum quadam reuerentia & ex intimo affectu cuſtodiunt, ſemper ſoliciti, ne alicubi offendant, ſuam ſalutem in timore ac tremore operātes, quos *Pſal. 127* Dauid beatos pronūciat: Beati (inquit) qui timent dominum, qui ambulant in viis eius. De quo timore alibi idem Pſaltes di *Pſal. 18* xit: Timor domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. Vtriuſ *Augu. in pſal. 127* que timoris exemplum beatus Auguſtinus dat, in Pſal. cxxvij. fingit duobus timoribus ſimiles eſſe duas vxores: Pone (in- *Caſta coniunx quid timeat.* quit) aliquam mulierem caſtam, timentem virum: aliam pone adulteram, & ipſa timet virū. Caſta timet, ne diſcedat vir, adultera, ne veniat. Illa timet, quia amat virū, eius optans præſen- *Adultera quid.* tiam, cui ſe caſtos debere amplexus agnoſcit: adulterinos verò concubitus ſuper omnia deteſtatur, cogitat tantùm vt pla-

ceat viro suo. Hæc timet maritũ, quia adhuc nequitiam amat plus quàm maritum. Proinde grauis est illi mariti præsentia, cui si speraret occultum fore, adulterium cõmitteret. Illius timor ex mariti reuerentia & amore procedit, odit crimen, etiã si sciat perpetuò id posse latere: trepidat & ardet, vt officio respondeat: timet, ne qua macula displiceat viro: metuit ne quid illi mali contingat absenti, cuius præsentia nihil ipsi gratius est, quem cupit mente. Huius verò timor ex metu pœnæ proficiscitur, amans iniquitatem, quam cuperet perficere, si eandem speraret posse latere. Ad modum igitur castæ & pudicæ fœminæ se habet castus timor erga Deum, qui perpetuò curat, ne offendatur Deus, Dei amore & reuerentia honestè agit, amans synceritatem, nequitiam fugiens, cupiens tantùm placere Deo, cui coniungi nunquam non desiderat, dicẽs cum Paulo: Cupio dissolui & esse cum Christo. Seruilis verò longè secus se habet, quòd oderit peccare non Dei amore, sed formidine pœnæ, quam à Deo comminante peccatoribus expectat. Et quamuis hic timor seruilis meritum non habeat, tamen quum Dei iustitiam respicit, ac Deo credit comminanti, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem se à peccato continet, assuescit iustitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulcescit Deus: & quo magis charitas crescit, decrescit timor, donec perfecta charitas penitus foras mittat timorem. Est denique timor quidam merè humanus, qui Dei respectum non habet, sed tantùm alicuius externi incommodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amissio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his similia ipsis obueniant: qui timor quatenus naturalis est, licet defectus potius corruptæ naturæ quàm peccatũ sit tamen quum à iustitia deflectit, & Dei amori præponitur, damnabilis est, prohibitus à Christo: Nolite (inquit) timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Et iterum: Nolite soliciti esse de crastino. Orandum itaque nobis est, vt Dominus timorem seruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat. Nam nisi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis surgit.

Castus timor, amori Dei coniunctus. *Philip. 2* *Augu. in psal. 127.* *1. Ioan. 4* *Timor merè humanus, quis.* *Matt. 10.* *Matth 6.* *Grego. 1. mora.* *Vide Augu. de ser. domini in monte. li. 2*

QVòd si orationem dominicam diligenter expendamus, singulis donis singulæ precationes videntur dicatæ. Timorem castum petimus, quum dicimus: Libera nos à malo.

Fortitu-

Fortitudinem precamur, Et ne nos inducas in tentationem. Pietatem dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Scientiam petimus, orantes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Cōsilium, quādo dicimus: Fiat voluntas tua. Intellectum, dicentes: Adueniat regnum tuum. Denique sapientiam, quum dicimus, Sanctificetur nomen tuum.

Cur hoc sacramentū patres Teletē appellent.

Ex prædictis ergo satis supérque liquet, cur sancti patres hoc sacramentum Teleten, seu sacramentum perfectionis & consummationis vocarint.

Cur chrisma conficitur ex oleo oliuæ, & balsamo.

IAm ad signorum & rituum expositionem pergemus. Quid chrisma significet, suprà diximus, quanquam non temerè etiam ex oleo oliuæ & balsamo mixtum conficiatur. Nam oleum, gratiæ pinguedinem, splendorem fidei, & ardorē charitatis signat: Balsamum, spiritus suauitatem qua nos Christus ad se trahit, & cuius cōmunicatione dicimus: Christi bonus odor sumus. Ideo enim confirmamur, vt meminerimus nos intrepidè fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circunferre oportere.

2. Cor. 2.

Cur cōfirmādus signetur cruce ī frōte.

SIgnatur verò confirmandus signo crucis in fronte, qui locus est pudoris, vt admoneamur suscepisse signum Imperatoris nostri Christi, quem omni metu, atque pudore postposito, palàm & vbique confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Matt. 10
Marc. 9
Luc. 9. 12
Galat. 6
Acto. 5
Matt. 5

POst confirmationem, confirmatus alapa ceditur, vt meminerit, se deinceps pro nomine Iesu contumeliam libenter passurum, & percutienti se ad dexteram, sinistram etiam porrecturum.

Quid susceptoribus iniūgatur.

POstremò, post absolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt super confirmatos, susceptoribus seu patrinis iniungitur, vt confirmatum in fide instruant: declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

EFfectus sacramenti satis supérque ex prædictis elicitur, nempe quòd detur ad impartiendum donum spiritus, quo confirmemur aduersus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi, quo denique charitatis augmentum ac perseuerantiam in bonis operibus capiamus. Huius ergo sacramenti mysterium tota vita rememo-

randum

randum est, vt recogitet Christianus, se Christi signiferũ esse, se Christi arma in fronte portare, se in crucifixo omnia aduersa victurum, se pro desertore habendum, si ab his signis ad aduersarij, nempe diaboli, castra peccando transfugerit, se nõ coronandum, nisi legitimè certauerit: se denique perdẽdum, nisi ab imperatore suo in omnibus actionibus, tribulationibus & angustiis fideliter steterit. Vix est ergo vlla ceremonia in ecclesia, quæ nos in omnibus tentationibus ad cõstantiam, perseuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur.

Roma. 8
1. Tim. 1. 2

AFfectus accedentis ad participandum hoc sacramentum, is erit, vt credat se accepturum Spiritum sanctũ, arrabonem salutis. Confirmabit autem fidem suam ex locis scripturæ suprà allatis, memor verbi Saluatoris, quod ad Apostolos suos (quorum Episcopi in ecclesia successores sunt) dixit: Sicut me misit viuens pater, & ego mitto vos. Vt enim diuus Ambrosius ait: Non humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed inuocatus à sacerdote spiritus à Deo traditur, in quo Dei munus ministerium est sacerdotis.

Roma. 8
Ioan. 20.
Ambr. de spiritu sancto lib. 1. cap. 7.

DEnique, minister huius sacramenti Episcopus est. Nam vt in Actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos verbo Dei conuerterit, & baptizauerit, non tamen hoc sacramentum ministrauit, sed Apostoli miserunt ad eos Petrum & Ioannem, qui quum descendissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum sanctum, quod nunc faciunt Episcopi, nimirum Apostolorum successores.

Acto. 8
Hierony. contra Lucifer.

DE EVCHARISTIAE SACRAMENTO.

SACRAMENTO Eucharistiæ Ecclesia nihil sublimius habet. Quid enim augustius, quàm quòd ecclesia per corporis & sanguinis domici paticipationem, etiam iuxta naturam & substantiam vnum cum Christo efficitur, & quodammodo in [illegible] m suum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indissolubilémque concordiam fouendam, quàm quod ecclesia eodem corpore vescens, eundem sanguinem bibens, per eundem spiritum in vnum corpus redigitur, & Christo capiti viuo, viua connectitur? Et eatenus hoc sacramentum cæteris sacramentis, tum veteris, tum noui Testa-

Sacramento eucharistiæ ecclesia nihil habet sublimius.

In cæteris sacramentis exterior species nõ mutatur substãtialiter. menti maius & excellentius est, quòd in aliis elementum seu exterior species, nullam substantialem mutationem recipit. Neque enim aqua baptismatis, aut oleum chrismatis cõsecrata, in aliam naturam mutantur, neque Spiritus sanctus (quem aqua in baptismo significat abluentem & emũdantem, chrisma verò in confirmatione roborantem & illuminantem) in eisdem elementis essentialiter continetur, quamuis credentibus in mysterio exhibeatur & detur. At solum sacramentum *In sacramento altaris non manet quod antè fuerat.* panis & vini, potentia verbi diuini ita mutatur, vt substantialiter non sit quod antè fuerat, sed quæ ante consecrationem erant panis & vinum, post consecrationem sint substantialis caro & sanguis Christi. Vnde (id quod paulò antè diximus) consequitur, nempe nos virtute huius tam eximij sacramenti non solùm spiritualiter (quod recta fide charitatéque syncera fit) sed & corporaliter Christo vniri, vt simus non tantùm spiritu ei conglutinati, sed & simus membra corporis ei[...] ex carne, & ex ossibus eius, quemadmodum apud diuum Paulum Eph. 5. legimus. Sic enim eum locum orthodoxi patres, in primis vetustissimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretantur. *Sed* *Cyrillus. Hilarius.* de hoc infrà latius dicemus. Nunc nobis, quem institutionis causa delegimus, ordo sequendus est.

De nomine in primis videndum. Constat autem varias esse huius sacramenti appellationes.

Eucharistia cur dicatur. A Patribus certè frequentius Eucharistia appellatur. Eucharistiam verò quidam gratiarum actionem, quidam boni gratiam interpretantur. Basilius hoc sacramentum, Eucharistiæ vocabulum exprimere volens, corporis & sanguinis Chri- *Basilius.* sti gratiam appellat: vtrique rectè. in eo enim Christus, qui gratia & veritate plen⁹ est, seipsum nobis exhibet, ac testatur *Ioan. 1* carnem suam, quam ipse æternum patris verbum, mortalis fa- *Matt. 26.* ctus, nostri causa suscepit, pro nobis crucifixam & sanguinem *1. Cor. 11.* suum pro nobis in cruce effusum esse in remissionem peccatorum nostrorum: iubétque nos eandem carnem pro nobis vulneratam sumere, & sanguinẽ bibere, idq; in suam cõmemorationem, hoc est, vt pro tantis beneficiis in Eucharistia, tanquam in nostræ redemptionis, & futuræ salutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipsi gratias agamus, quemadmodum di- *Ibidem.* uus Paulus ait: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat.

Canit

Canit itaque ecclesia, ad Eucharistiæ nomen alludens: O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, memoria passionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur: Halleluia, quod est laudate dominum, nimirum pro tanto nobis collato beneficio. Dicitur quoque hoc sacramentum Græcis synaxis, id est, conciliatio seu communio, quòd hoc mysterio significetur & confirmetur arctissima coniunctio mystici corporis cum capite, hoc est, Christi & ecclesiæ, & omniũ Christi membrorum, Christi nomen verè profitentium inter se, quæ appellatio ex diui Pauli verbis desumpta est, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? Et panis quem frangimus, nõne participatio corporis domini est? Quoniam multi vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus. Gemina ergo ista nomina ab effectu sacramenti desumpta sunt, de quo infrà latius dicemus. Quòd hodie quidam hoc sacramentum exemplo diui Pauli, cœnam dominicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modò nouandi studium abesset. Cæterum post Paulum vix reperias quenquam ex patribus, qui hoc sacramentum cœnam dominicam appellet, postquam scilicet visum esset Spiritui sancto, vt in honore tanti sacramenti in os Christiani hominis dominicũ corpus prius intraret quàm alii cibi: non enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent, aut (sicut faciebant quos Apostolus redarguit & emendat) mensis suis ista miscere. Nam Saluator, quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorũ, à quibus erat ad passionem digressurus. Quo autem ordine deinceps sumeretur, apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, docendum reseruauit.

Ecclesiæ canticum.

Hoc sacramẽtum cur synaxis dicitur.

1. Cor. 10.

Cœna domini.

1. Cor. 11.

Augu. ad Ianua.

1. Cor. 11.

Christ° cur post cœnã hoc sacramentũ instituerit.

VErbum huius sacramenti est sermo Christi, cuius virtute hoc sacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Christi, & vinum aqua mixtum transit in sanguinem. Hunc sermonem ecclesia sancta dei à domino suo Christo Iesu per apostolicam traditionem acceptum, sic pronuntiat: Accipite & manducate ex hoc omnes: hoc est enim corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite ex hoc omnes: Hic est enim calix sanguinis mei noui & æterni testamenti, mysterium

Ambr. de sacramẽtis

In canone.

fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Reliqua omnia quæ dicuntur, vel ad vsum sacramenti pertinent, vel laudes, vel gratiarum actiones sunt, vel certæ obsecrationes & fidelium petitiones. Tam autem apertus est hic Christi sermo, quo hoc sacramentum (vt diximus) conficitur, vt planè insani sint, qui eum secus quàm à Christo dictus est, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (sed frustrà) contendunt.

Augu. c. vtrum. de consecrat. dist. 3.

Christus enim æterna illa veritas, quæ omnino mentiri non potest, vt euidentissimè nobis ostenderet, quid in hoc traderet sacramento, quum hoc ipsum diuina potestate institueret ac porrigeret, simplicius ac apertius dicere non potuit, quàm quod attestantibus Matthæo, Marco, Luca euangelistis, dixisse legitur: Accipite & comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Itidē diuus Paulus vas illud electionis, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur Christus, dominicam institutionē renarrans, sic habet. 1. Cor. 11. Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescunq; bibetis in meam commemorationem. Porrò hic sermo quem retulimus, nec humanus nec angelicus etiam putandus est, sed planè diuinus, quem etsi pronuntiet consecrans sacerdos, homo mortalis, tamen pronuntiando non suis, sed Christi verbis vtitur. Itaque non sacerdotis, sed Christi sermo est, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestriū, & infernorum. Is vtique sermo, quo facta sunt omnia, quum antea nō essent. Ante conditionem mundi cœlum non erat, mare non erat, terra nō erat, nulla creatura erat. Sed audi dicentē: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ergo quum Christus illud æternū dei verbū, per quod facta sunt omnia, expressissimè dicat: Accipite & comedite. hoc est corpus meum. Et iterum, Accipite & bibite, hic est sanguis meus, certissimè credere debemus, hoc quod nobis porrigitur esse & verum corpus, & verum sanguinem Christi, licet ante consecrationem, quæ in

Ioan. 14. 2. Tim 2. Matt. 26. Marc. 14 Luc. 22. Acto. 6. 1. cor. 2. 7 Chrysost. homil. 51. in Matth. cap. 14. Philip. 2 Gene. 1. Ioan. 1. Ambr. de sacramēt.

hoc

hoc omnipotenti verbo dei fuerit panis & vinum, quod qui non facit, is ne primum quidem Apostolici symboli articulum mente percepit, neque etiam in Deum omnipotentem credit, qui verbo eius omnipotentiā detrahit. Rursus qui omnipotentiam diuini verbi intelligit, is statim colligit, quòd deus quæcunq; vult, facit in cœlo & in terra. Et vt Paulus ait: Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quòd si tanta vis est in sermone domini, vt incipiant esse quæ non erant, quāto magis operatorius est, vt quæ erāt, suo iussu in id quod prius non erant (id est, in corpus & sanguinem suum) commutentur? Quum itaque Christus, inuisibilis ille sacerdos, per visibilem ministrum, panē in manus accipit, ac benedicit, dicēs, Hoc est corpus meū: scito ibi statim ac certissimè esse corpus Christi. Itidē ad hæc verba, Hic est sanguis meus, statim adesse sanguinem Christi. Absit ergo, vt fidelis quispiam aurem accommodet impiis illis Sacramentariis hæresiarchis, qui excæcata mēte omnipotentiam Christi in hoc sacramento credere vel comprehendere detrectant, quos tanquam pestē quandam lethalē vitare, ac intellectum nostrū in obsequiū Christi captiuare debemus, exemplo fidelis patris nostri Abrahæ, qui in repromissione dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. In solum Christi testimonium, quod non potest non esse verissimum (quod Christus sit ipsa veritas) intueri debemus. Ipse est qui testificatur nobis quòd corpus suum accipiamus & sanguinem. sic enim ait: Accipite, hoc est corpus meum. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare, qui vt omnem nobis scrupulū eximeret, addidit: Quod pro vobis tradetur: id est, non aliud, sed illud idem substantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem, & crucifigeretur? Neque enim vel hoc imaginandum est, quòd ipsum corpus in vtero virginis formatū, deinceps formetur, sed illud ipsum corpus quod per Spiritum sanctum in vtero virginis formatum, & igne passionis in ara crucis decoctum est, verbo cœlesti conficitur. Deinde, ne hæc tanta mysteria in persona seu dignitate ministri seu sumentis metireris, adiecit: Hoc facite. Hoc inquam, id est hoc ipsum quod ego nunc facio, institue, ac faciendum & sumendum iubeo, facite & vos, nimirum ex pane corpus meum, non vestra virtute, sed meo verbo consecrate,

Psal. 134. *Roma.* 2 *Amb. de sacra.*

2. *Cor.* 10. *Roma.* 3.

Chryso. in hom. 51. *in Mat. c.* 14 *Ioan.* 14. *Matt.* 26. *Mar.* 14. *Luc.* 22. 1. *Cor.* 11.

Mag. in 4 *dist.* 11. *Damasc. li. de orth. cap.* 4.

accipite & manducate,ac aliis manducandum porrigite. Rursus,ne putares hanc potestatem conficiendi & porrigendi corpus dominicum, Apostolis tantùm fuisse concessam, adiecit: In meam commemorationem, id est, corpus meum accipite & manducate per successionem temporum vsque in finem seculi,in memoriam passionis meæ,quemadmodum diuus Paulus cæteris Euangelistis apertius retulit, dicens, Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. Ergo hoc ipsum quod Christus fecit, quod deinde Apostoli eius mandato fecerunt, nunc quoque per sacerdotes & fideles ipsius in consecrando, porrigendo, & manducando corpore dominico fit, & deinceps fiet, donec ipse redierit ad iudicandum viuos & mortuos. Intereà enim oportet perpetuò meminisse & prædicare mortem Domini, & annuntiare remissionem peccatorum in nomine eius, videlicet quòd is per mortem & sanguinem suum nos à morte æterna redemerit, remissionémque peccatorum & vitam æternam impetrauerit, quod certè maiori serio facere aut exprimere haud possumus, quàm edēdo corpous Christi in commemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibendo sanguinem Christi, in commemorationem sanguinis Christi pro nobis in cruce effusi. Iam vt Apostolus veritatem dominici corporis in Eucharistia magis etiam confirmaret ac testatiorem redderet, sic subintulit: Itaque quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Et iterum. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Quorum verborum sensus est: Quandoquidem dominus Iesus testatur se in hoc sacramento, nobis tradere verum corpus ac sanguinem suum: itaque quicunque manducauerit indignè, reus fit corporis & sanguinis domini, id est, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis Domini dabit, quia non diiudicat corpus Domini, id est, non discernit quàm sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quod ad externam speciem attinet, videatur esse panis: id quod ipse Apostolus graui censura coarguit in Corinthiis, qui non diiudicabant illud, sed velut quemlibet cibum indiscretè, negligentérque sumebant. Quos & superius commonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, non

Non solū Apostolis hæc potestas concessa.

1. Cor. 11.

Ambr. de sacra. c. 6.

Veritas corporis Christi ex Paulo.

1. Cor. 11.

Ibidem.

Sensus verborum apostoli.

Corinthij reprehensi grauiter à Paulo.

nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quẽ frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt? Quibus verbis nihil aliud ſignificatur, quàm porrecto nobis ſacramento ſub ſpeciebus panis, & vini in Euchariſtia, exhiberi nobis corpus & ſanguinem Chriſti, qui vt communicauit carni & ſanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniunctus eſt, indicibili charitate nobis rurſus communicat & impertit. Ex quibus omnibus manifeſtum euadit, quid Chriſtianum hominẽ de hoc ſacramento omniũ maximo ſentire, & interrogatum reſpondere oporteat, nempe in hoc ſacramento nobis ad mãducandum & bibendum exhiberi verum corpus & verũ ſanguinem Chriſti, ſub ſpeciebus panis & vini ex ipſius Chriſti inſtitutione. Ipſe eſt enim (vt ſuprà diximus) ipſe inquam eſt, non miniſter, qui nobis carnem & ſanguinem ſuum (licet per miniſtrum ſacerdotem) porrigit, quod verba ſua clariſſimè teſtantur.

1. Cor. 10 *Hebræ. 2.*

Quid chriſtianũ hominem de hoc ſacramẽto interrogatũ reſpondere oporteat.

Cypria de cœna domini ſub finem.

Elementum ergo ſeu materia huius diuiniſſimi ſacramẽti, panis eſt, & vinum aqua mixtum, ad quæ quum accedit verbum, tranſeunt in verum corpus & ſanguinem Chriſti, & fit ſacramentum. Hoc (inquit Auguſtinus) eſt quod dicimus, quod modis omnibus approbare contẽdimus ſacrificium eccleſiæ duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorũ ſpecie, & inuiſibili Domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine: ſacramento, id eſt, viſibili, ſed myſtico ſigno, & re ſacramenti, id eſt, corpore Chriſti, quanquam hîc adnotandum eſt, rem huius ſacramenti geminam eſſe. Vnam, quæ ſub ſpeciebus panis & vini verè continetur, nempe carnem & ſanguinem Domini, atque illud ipſum corpus quod pro nobis traditum eſt: quæ res, huius ſacramenti baſis & fundamentũ eſt. Alteram, quæ eſt huius ſacramenti virtus & efficacia, ſecũdum quem dicendi modum rem huius ſacramenti, vnitatem corporis Chriſti (quæ eſt eccleſia) appellamus, quæ res magis ſignificatur hoc ſacramento quàm contineatur. Dicimus autem ſpecies panis & vini tantum ſacramentũ, & non rem eſſe ſacramenti, quòd ſint ſacræ rei ſignum: ſiquidem præter ſpeciem, quam ſenſibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem venire. Quod vt paulo manifeſtiꝰ euadat, noſſe oportet, nullum elementum congruentius eſſe ad ſignificandum rem in hoc ſacramento contentam & ſignificatam, quàm ſunt panis & vinum. Qui in ſcripturis vel mediocriter verſati ſunt, nouerunt

Augu. in li. ſenten. proſper. c. hoc eſt. de cõſec. di. 2.

Augu. de ſacra fide.

Species panis & vini tantum ſacramẽtũ

uerunt appellatione panis, nō tantum hunc, qui ex farre frumentitio conficitur, venire, sed per panem interdum significari Christum, quemadmodum idem de seipso ait: Ego sum panis viuus qui de cœlo descēdi. Ipse enim vnigenitus filius, verus panis est, qui quum sit ex substantia patris naturaliter cuncta viuificans, vniuersum terrarū orbem potest nutrire. & toti mūdo vitā præbere, qui & solus per Spiritū sanctum, spiritum nostrū viuificat, & corpus ipsum a corruptione liberat. Quia verò Christus hunc mirabilē in nobis operatur effectum virtute passionis & mortis suæ, quam in carne sustinuit, frequenter panis, Christi corpus significat, vt est apud Hieremiā: Venite (quæ est Iudæorum vox) mittamus lignum in panē eius, hoc est, crucem in corpus eius. Interdum, verbum Dei, quo fidelis anima reficitur ac sustentatur, panis dicitur. Nam vt in Deuter. legimus, & Christus in Euāgelio testatur: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Hic enim est panis ille supersubstantialis, quem petimus nobis quotidie dari, interdum panis, omnia ad vitæ præsentis subsidium necessaria designat, & præsertim panē illum materialem, quo potissimum victitamus: Ergo quum Christus seipsum nobis in sacramēto exhibere & porrigere, eiusque corporis sui, in fide verbi diuini, reficere, sustinere & conseruare nos voluerit, elementum delegit, quod ad hæc omnia significanda, & non tantum menti, sed & oculis nostris inculcanda congruentissimum est. Vt enim panis hic terrestris imbecillitatem carnis nostræ reficit, sustinet & conseruat, & vinū hominem lætificat atque inebriat: sic caro & sanguis Christi, quūm non tantum sacramentaliter, sed & spiritualiter manducantur, interiorem hominem mirificè reficiūt, lætificat & saginant, quum scilicet intelligit se per Christum adeptū esse omnia, regenerationem, iustificationem, & vitam æternam. Quam refectionē præuidens Dauid, cecinit Calix meus inebrians, quàm præclarus est? Deinde cum ecclesia Christi corpus mysticum sit, & illius vnitatem, perceptione huius sacramenti Christus nobis commendare voluerit, panis & vini materia congruētissimè delecta est. Quoniā sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis vinum cōfluit, & vnum corpus ex multis membris cōponitur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante cōnectitur. Mysterium siquidem pacis & vnitatis nostræ, Christus in sua mensa cōsecrauit

Ioan. 6 · *1. Tim. 6* · *Ioan. 6* · *Ro. 6. 7. 8* · *Ephe. 2.* · *Hebr. 10* · *Hiere. 11* · *Deute. 8* · *Mat. 4* · *Matth. 6.* · *Psal. 103* · *Roma. 8* · *Tit. 3* · *1. Corin. 1* · *Ioan. 6* · *Psal. 22* · *Ephe. 2* · *Aug. in sermo. de sacra. fid.*

crauit. Præterea sic oportebat adimpleri scripturam, & vmbrã per superuenientem lucem euacuari, & veritatẽ figuræ respõdere. Quod enim Melchisedech typum Christi portarit, declarat Spiritus sanctus ex persona patris ad filium dicẽs: Ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum, secũdum ordinem Melchisedech. Hic est (inquit Apostolus) Melchisedech, qui obuiauit Abrahæ reuerso à cæde regum, & benedixit ei, cui & decimas omnium diuisit Abraham, Primùm quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde autẽ & Rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finẽ vitæ habens, assimilatus filio Dei, manet sacerdos in æternum. Quæ tamen Apostoli verba sic intellige, non ꝙ Melchisedech sine patre & sine matre fuerit, sed vt scriptura in typo nobis ostenderet sacerdotium Christi, finem non habiturum, subito introducitur in Genesi, Melchisedech occurrisse Abrahæ, à cæde hostiũ reuertenti, cuius quidem nomen, nec antea, nec postea reperitur asscriptum. Hic Melchisedech (quemadmodum scriptura refert) proferens panem & vinũ, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit Abrahæ. Quis est iste Melchisedech, qui significatur rex iustitiæ, rex pacis, nisi Christus, qui solus est Dei iustitia, Dei pax, & Dei sapientia? in quo solo iustificamur, & iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum? Hic protulit panem & vinum, dicens: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. hic benedixit fideli Abrahæ, & obtulit semetipsum pro eo verum sacrificium. Per suum enim sanguinem, benedictionem, id est peccatorum remissionem acquisiuit illi, imò & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi.

Typ⁹ christi Melchisedech — *Psal. 109* — *Hebr. 7* — *Gene 14* — *Chrys. homi. 34. in Gene.* — *Ibidem.* — *1 Cor. 1* — *Ephe. 2* — *Coloss. 1* — *Roma. 5*

Non enim benedictio illa ad Abraham tantùm, sed ad nos pertinet. Nam si Abraham Deo credidit, & reputatum est illi ad iustitiã, vtique quisquis Deo credit & fide viuit, iustus inuenitur, & iampridem in Abraham fideli (cui Deus repromisit, quia in illo benedicentur omnes gentes) benedictus & iustificatus ostenditur, manducans ac bibens carnem & sanguinẽ domini sui, quæ verus ille Melchisedech sacerdos in æternum sub specie panis & vini, ipsi de altari suo profert. Cæteras huius sacramenti figuras, quæ plurimæ sunt, persequi in præsentiarum super sedebimus, quod hanc institutionem nostram breuitas deceat: sufficiat admonuisse, per mana nõ tantum

Gene. 15 — *Roma. 4* — *Galat. 3* — *Gene. 12* — *Hieron. in Psal. 109*

tum verbum Dei,sed & hoc sacramentum pulcherrimé adũbratum esse. Qui verò volet cognoscere quàm cõueniat figura veritati, veteres orthodoxos perlegat. Certè Paulus Apostolus testatur,patribus omnia in figura contigisse: Nolo(inquit)vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt,& omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manducarunt, & omnes eũdem potum spiritualem biberunt.Biberunt autem de spirituali consequente eos petra,petra autem erat Christus.Sed, vt subiecit, non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nã prostrati sunt in deserto.Hæc autem in figura facta sunt nostri.&c. Et post pauca:Hæc autem omnia in figura contingebant illis.Edebãt ergo illi manna, bibebant de petra, sed aliud illi, aliud nos.illis imago dabatur,nobis veritas exhibetur:illi mãducabant manna,vmbram tantum veri panis,qui de cœlo descendit, quẽad modum Christus ait:Non Moyses dedit vobis panem de cœlo &c,nos corpus & sanguinẽ Domini in sacramento reipsa præsentia edimus. Illis petra erat Christus, sed non aliter quàm in signo & figura, in qua omnia (vti seipsum interpretatur Paulus)contingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & sanguinis veritatem, eam nobis non petra insensibili,sed ipso Christo porrigẽte, qui vt omnem allegoriam & æquiuocationem tolleret, tam diligẽter diffiniuit ac descripsit,quod dedit, vt accurratius nõ potuerit: Hoc est (inquit) corpus meum. Et addidit,Quod pro vobis tradetur.Itẽ: Hic est sanguis meus. Et adiecit, Qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. totúmque modum manducandi carnem suam, & bibendi sanguinem suum tradens:Hoc(inquit)facite in meam commemorationem.

Exod.16
Ioan.6
1. Cor.10
Augu in Psal.39
Ioan.6
Mat.26
Marc.14
Lucæ.22
Mod⁹ mãducandi carnẽ domini.

Proinde cunctis figurarum vel similitudinũ nebulis amotis,nõ corpus quodlibet,sed corpus Domini,quod pro nobis traditum est,edere,& illum sanguinem,qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum,nos bibere indubitato credimus:& quod facit ipse,hoc idem in cõmemorationem ipsius, scimus & bene scimus nos facere,id est,carnem ipsius manducare,& sanguinem bibere,sub speciebus panis & vini tectum. Atqui id est quod Augustinus ait, & nos suprà retulim⁹: Hoc est(inquit)quod dicimus, sacrificium ecclesiæ duobus cõstare ,visibili elementorũ specie,& inuisibili Domini nostri Iesu

Pascas. de hoc sacramẽto.c.4
Augu.de cõse di.2 c.hoc est.

Christi carne & sanguine, Et iterum: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, carnem Christi & sanguinẽ, honoramus. Nec enim similiter pendimus has duas species, sicut ante consecrationem pendebamus, quum fateamur ante cõsecrationem panem esse & vinum, quod natura formauit: post consecrationem verò, carnem Christi & sanguinem, quæ benedictio consecrauit.

QVòd verò interdum scriptura corpus domini post consecrationem panem vocat, more suo facit, quæ res quaslibet vocare solet nominibus earũ rerum, ex quibus fiũt, vt quum dicitur homini, Quid superbis terra & cinis? Sic ergo corpus domini panis adhuc vocatur, quia ex pane conficitur, & panis retinet qualitates, intuentium oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quòd reuera panis animæ sit, & angelorum, vitam æternam mundo ministrans.

Psal. 78.
Ioan. 6
Amb. lib. 6. de sacr.

QVòd si interroges, cur Christus carnem & sanguinem suum his speciebus tecta & operta nobis exhibeat? Respõdemus, id fieri, tum vt fidem tuam exerceat, quæ est de his quæ non videntur: deinde, ne abhorreat animus, quòd cerneret oculus carnem & cruorem: denique, ne ridiculum fiat paganis, quòd cruorem occisi hominis bibamus.

Cur separatim sub duab⁹ speciebus consecretur.

COnsecratur autem sub duabus speciebus separatim, tum quòd ita instituerit Christus, tum etiam quod ita fieri cõueniat. nam quum hoc sacrificium sit rememoratiuũ passionis dominicæ, conuenit vt separatim panis, & separatim calix cõsecretur: quoniam & in passione sanguis fuit separatus à corpore, quo etiam significatur Christum verum & non phantasticum corpus assumpsisse. Deinde in duabus speciebus celebratur, vt animæ & carnis susceptio in Christo, & vtriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis verò pro anima nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses: Caro (inquit) pro corpore vestro offertur, sanguis pro anima. Sub altera tamen specie totus sumitur Christus, nec plus sub vtraque, nec minus sub altera tantùm sumitur. Nec debent dici duo sacramenta, sed vnum, quia sub vtraque specie idem sumitur, atq; eadem est ratio (vt ait Hilarius) in corpore Christi quæ in manna præcessit, de quo dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo specie, ex vi

Ambr. super epist. ad Corin. cap. 11
Roma. 8
1. Thess. 5

Hilario de cõse. dist. 2. cap. vbi pars est.

(vt vo-

Exod.16. (vt vocant) sacramenti, Christi corpus continetur. Sanguis vero per concomitantiam. Contrà sub specie vini sanguis Christi ex vi continetur sacramenti, per concomitantiam verò & corpus. Nam hoc corpus mãducamus, de quo dixit Christus: quod pro vobis tradetur. Et hunc sanguinem bibimus, de quo idem aiebat, Qui pro multis effundetur. At illud corpus viuum erat, ille itidem sanguis vitalis. Absit enim, vt vel in mentem nostram subeat Christi corpus post resurrectionem, vel à sanguine, vel ab anima, vel à diuinitate separari. Siquidem Christus ex mortuis resurgens, amodo non moritur. Nam qui moreretur, qui mortem moriendo destruxit, & Oseæ vaticinium consummauit, Ero mors tua o mors? Et ideo in Ephesino concilio contra Nestorium diffinitum est, nos verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam carnem percipere. Quæ quum ita se habeant, laico molestum esse non debet, ecclesiæ consuetudinem ac decretum tantisper sequi, donec illi aliter visum erit, ne de exteriori specie tantùm solicitus, virtutem sacramenti, hoc est, ecclesiæ vnitatem, amittat, ne dicamus rumpat, seu dissipet, quemadmodum in Canonibus Concilii prouincialis admonuimus.

Cyprian. Damasc. Matt.26. Mar.14. Lucæ.22 Roma.6 Oseæ.13. Ephes. concilium. Augu. de sacra. fid.

AQua verò in sacrificio altaris vino miscetur, quòd patres perhibent fieri exemplo & ministerio domini, quod etsi in euangelio non dicatur expressim, patrum tamen concors testimonium nobis satisfacere debet, maximè quòd illi regionis Iudaæ mos suffragetur, quum ibi non merum, sed aqua mixtum vinum ex more bibatur. Quanquam magis intuendũ mysterium est. Nam primùm significatur adimpletio figuræ, quæ in lege præcessit, de qua dixit Apostolus: Bibebãt autem de spirituali consequente eos petra. Moyses propheta Dei, virga (hoc est, verbo dei) tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus dei: Tangit sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam: & bibit populus Dei, qui gratiam consequutus est. Accipite & aliud: Vnus ex militibus tempore dominicæ passionis (quã repræsentamus in hoc sacrificio) lanceã latus Christi mortui aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua: aqua, vt emundaret: sanguis vt redimeret. Per vinum igitur redemptio, ablutio per aquam significatur. Per aquam quoque populi significantur, dicente Ioanne: Aquæ multæ, populi multi. Quum ergo in calice vino aqua miscetur, significatur quòd Christo populus adunatur, & credentiũ

Cypria. Tho.aqui. Ambr. de sacramen. 1.Cor.11 Nume.20 Ioan.19 Matt.26 1.Cor.11 Cyprian. Apoc.17 c Cum omne. de consecr. dist. 2

plebs ei in quem credit, copulatur.

CÆteros ritus missæ, in qua hoc sacramentum conficitur, persequi longum fuerit, nec est necessarium, quum complures libelli extent, qui hos omnes sigillatim, & ex professo explicent. De paucis tantùm admonebimus. Missa, vocabulũ est ex lingua Hebræa mutuatum, quo significare voluerut patres, quod Græci liturgiam vocant, nos sacrum ministeriũ appellamus. Quæ, siue vestitum, siue totam sacerdotis aliorúmque ministrorum actioné spectes, nihil aliud est quàm repræsentatio quædam iucundissima mysterii humanitatis, & præsertim passionis Christi. Nullam enim hîc spectas ceremoniã (vt interim de reliquis sileam) otiosam, quæ non suam peculiarem vim significandi habeat Constat autem Missa ex duabus potissimum partibus, nẽpe ex verbis Domini, quibus corpus & sanguis eius conficitur, quæ recẽsentur in Canone: hác esse potissimã Missæ partem, nemo ambigit. Reliqua omnia, alteram parté dicimus, quę (vt supra ex Augustino retulimus) nihil aliud continet quàm laudes, confessiones, obsecrationes vel petitiones pro populo, antistitibus, & regibus lõgè omnium pientissimas, quas ecclesia sancta Dei, exemplo capitis sui Christi, huic augustissimo altaris sacrificio adhibendas decreuit, idque mirabili quadam per orbem terrarum concordia. Nam si quid variant ecclesiæ diuersæ, in vnitate catholica perseuerantes, id certè parũ admodum est, quo res ipsa nõ variatur. Sequuta est autem (vt iam diximus) ecclesia dominum suum, quem Matthæus testatur, vltimæ cœnæ, in qua corpus & sanguinem porrexit, hymnum addidisse, & tandẽ hymno dicto exiuisse in montem Olineti. Ioannes etiã refert, quo pacto pro discipulis & pro tota ecclesia per eorũ verbum creditura, potissimum pro eius vnitate patrem cœlestem orauerit. Porrò Paulus apostolus oblationem in cruce factã (quam ecclesia ex domini sui institutione repræsentare studet) pertractans, de Christo sic ait: Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationésque ad eum qui posfit illum saluũ facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerẽs, exauditus est pro sua reuerentia. Quid vero Christus, & pro quibus orauerit, apud Euangelistas in historia passionis videre est. Insequens igitur ecclesia magistrum suum, Missam orditur à psalmodia. Supplicat deinde Deo cum gloriosa celebratione sanctissimæ Trinitatis in canticis, Kyrie eleyson, & Gloria in excelsis. Et

quoniam

De ritibus Missæ.

Quid Missæ vocabulum significet.

Missa ex duab⁹ partibus constat.

Augu. c. vtrũ. de cõsec. dist. 2.

Augu. ad Pauli.

Matt. 26

Ioan. 16.

Hebr. 5.

Luc. 23.

Introitus.

Cantica.

quoniam conuenimus ad participandum corpus Domini, si
1. Cor. 11. non semper sacramentaliter exteriori participatione, saltem spiritualiter per fidem. Idcirco ecclesia præparat animos nostros viuo verbo Dei, quod partim ex prophetica seu apostolica, partim ex Euangelica lectione desumit, quibus interserit cantica quædam laudis, Euangelicæ lectioni annectit sacrosanctæ fidei nostræ professionē seu cōfessionem. Statim post, se ad huius mystici sacrificij celebrationem accingit, præmisso cantico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potissimam Missæ partem (in qua verbis dominicis corpus & sanguis Domini consecrantur) progressura, accepto in manus pane, & calice, gratiarum actionem, quam præfationē dicimus, simul & hymnum illum angelicum & planè diuinum, ex Esa. cap. vj. & Matth. xxj. desumptum, Deo concinit, imitata quidem dominum suum. nam (vt ait Euangelista) ipse accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo præmissis, progreditur ad sacratissimum Canonē, cuius (vt sæpe diximus) præcipua pars hæc est, in qua corpus & sanguis Domini consecrantur. Interim tamen ecclesia, quia sacrificium illud in cruce pro viuis & mortuis in remissionem peccatorum oblatum, ex Christi institutione recolit, insequēs dominum suum varias petitiones, preces, supplicationésque ad Deum effundit: In primis obsequium suum, quod ex iussu Christi obit, acceptum haberi petit. Dein ordine quodam dominū deprecatur. Primùm pro vnitate sanctæ ac catholicæ ecclesiæ generatim orat: pòst pro his qui publicā alios regendi ac gubernandi administrationem spiritualem vel ciuilem gerūt: quem deprecandi ordinem ab Apostolo accepit, huc cohortante: Obsecro (inquit) primū omniū fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam ac tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Neque verò tantùm pro ciuili magistratu, sed magis etiam pro Ecclesiæ antistitibus, orandum esse docet idem Paulus Ephes. vj. Colossen. iiij. & Lucas Acto. xij. Post obsecrationem pro antistitibus & potestatibus, pro quibusdam etiam specialiter orat, maximè pro his qui circunstant, fidéque ac pio affectu sacerdoti in actione communicant. Et quia non dubium est, nos curæ esse sanctis qui cum Deo viuunt, illísque sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud Deū

Epistola. *Euangelica lectio.* *Sym. apostolicum.* *Cōfeßio.* *Offertorium.* *Cypria. in oratio. dominicam.* *Luc. 22* *Canon sacrosanctus* *Vide Augu. epi. 59 ad quæst. Pau. i. q. 5 Aug. ad Pauli.* *1. Tim. 2.* *Orandum tā pro pontific. quàm regibus.*

sunt

sunt soliciti, quemadmodum pro inuicem vnius eiusdémque corporis solicita sunt membra, orat sacerdos vt Deus id precibus sanctorum concedat, non vt illorũ, sed suæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idque per Christum Dominum nostrum.

1. Cor. 12. Quid sanctis tribuatur.

Deinde ad consecrationem corporis & sanguinis dominici processurus, fidem præambula oratione acuit, qua inter alia oblationem seruitutis suæ atque adeò cunctæ ecclesiæ acceptam haberi, & vt nobis corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi, virtute diuini sermonis (quẽ profert sacerdos) fiat, precatur. Accepta quidẽ semper est patri hostia, quã in altari repræsentamus, quod ad se attinet: ea enim sola patri complacuit. Sed quod ad nos attinet, oblationẽ seruitutis nostræ accep tam fieri petimus, ne indignè cõtrectemus, offeramus, ac mãducemus, vtq; nobis virtus passionis Christi in fide manducãtibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis Domini cõsecratio, in qua huius sanctissimi sacramẽti institutio, & passionis dominicæ vis & efficacia cõmemorantur ac prædicantur: quam comitatur oblatio huius sacrificij repræsentatiua, quòd in memoriam Christi domini Dei nostri, & tam beatæ passionis, necnõ ab infernis resurrectionis, & in cœlos gloriosæ ascensionis, diuinæ maiestati offerimus de suis donis ac datis. Cui annectitur supplex deprecatio ad Deum, qua petimus, vt participemus corpus & sanguinem dominicum, non ad iudicium seu condemnationem, sed potius vt tali participatione mediante, per Christum dominũ nostrum, gratia cœlesti repleamur. Deinde commendamus domino defunctorum animas, sed eorum tantùm, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Signa fidei, sacramenta sunt, & opera Christiano homine digna. Obdormiunt autem in somno pacis, qui in pace conscientiæ erga Deum cum certa fiducia remissionis peccatorum lethalium, è viuis excesserunt: certissimè credẽtes, quòd sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorũ, non solùm ad salutem viuentium, verumetiam ad absolutionem valeat mortuorum. Quodq; pietas viuentiũ his defunctis prosit, qui cùm viuerent, hæc sibi, vt postea possent prodesse, meruerũt. Nam si hoc sanctorum communio (quam nos credere profitemur) significat, quòd in illo sanctorum cœtu omnia communia sint, neque quicquam proprium quenquam habere, omnésque omnium

Quare sacerdos petat oblationem hanc acceptam haberi. Math. 17 2. Pet. 1 Hebr. 10. Annunciatio mortis dominicæ.

Pro quib^9 animabus corpore absolutis oretur. Matt. 7. Lucæ. 6. Coloss. 1 1. Pet. 3.

omnium aliorū pias precationes,ac omnia pia opera aliis eius-
2.Mac.11 dem corporis membris prodesse, certè sancta & salubris est
cogitatio pro defunctis exorare,vt à peccatis soluantur. Eam
Nobis quoque &c. autem orationem pro defunctis maximè efficacem esse, par est,quæ sacrificio altaris coiuncta est. Post orationem pro defunctis,postulatur & pro viuis, de multitudine miserationum domini sperantibus consortium cum sanctis,iam cum Christo
Per quem hæc omnia &c. regnantibus, idque per eūdem Christum dominum nostrum. Qui statim post,tāquam Dei & hominum mediator,prædicatur omnium horum bonorum author & elargitor, atq; huius
1.Tim.2. sacrificij institutor cōfector,& applicator. Iam sacerdos pro-
Oremus præceptis, &c. gredi incipit ad participationem diuinissimi sacramenti, ad quam vt rectè pręparemur,hortatur alta voce omnes ad orationem dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc
Matt.6. supercœlestem nobis dari petim , in cuius calce subnectitur
Libera nos quæsumus &c. oratio,qua vltima dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium vnitatis & pacis nobis consecrauit,sequitur pacis Domini imprecatio: Pax
Augu. in ser. ad infan. de sacramen. vero Domini,nō quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquillitas, quæ solis reconciliatis per fidem,ipsa remissione peccatorum contingit. Iam quia remissio peccatorum,nisi per Dei misericordiam nobis in Christo propositam (quæ fidei obiectū est)
Roma.5 omnino haberi non potest,idcirco ad agnum illum Dei con-
Roma.4 uertimur,qui solus tollit peccata mundi,cuius misericordiam
Cāticum. imploramus,& demum pacem eam quam diximus,nobis do-
Ioan.1. nari petimus. At præter hāc pacem, quam per fidem habemus
Roma.8 erga Deū,alia quoque Domini pax est,hominis videlicet er-
Roma.6 ga seipsum, quæ ex priori proficiscitur, & per Spiritū sanctū, mortificantem subinde cōcupiscentiam nostram,ne domine-
Psal.33. tur rursus peccatum in nostro mortali corpore,ingeneratur.
2.Pet.3 Denique pax Domini est charitas fraterna,qua ex animo re-
Rom.5. mittimus proximo, verámque & Christianā cōcordiam cum eo habere per charitatem studemus. Hæc quoque simul cum
Ioan.14 charitate diffunditur in cordibus nostris per Spiritū sanctū, qui datus est nobis. Extra hanc triplicem pacem Domini, quā ipse abiens nobis reliquit,ac dedit, non est vlla vera pax. Esa. xlviij. Non est pax impiis, dicit Dominus. Triplicem ergo hanc Domini pacem sacerdos petit: priorem in supplicatio-
Agn⁹ dei ne ter repetita,quæ incipit Agnus Dei: alteram in ea,quæ incipit, Domine Iesu: tertiam omnes habere iubet, vt apti fiant

sacro-

sacrosanctis mysteriis Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit Christianæ charitatis symbolum. Frãgitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tantùm panis fit, quæ post cõsecrationem remanet sine subiecto, Christus verò integer manet & totus in singulis particulis. Fit autẽ hoc in signo seu sacramento, non sine insigni mysterio. significat enim & repræsentat Christi passionem: quódque corpus Christi pro multis datum, & à multis participandum sit, quemadmodum diuus Paulus ait: Panis quem frangimus, nonne cõmunicatio corporis Christi est? Per partes itaque manducatur in signo, sed manet integer, totus in substantia: manet integer, totus in corde nostro. Post hæc se ad communionem parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, vt & cordis ad deum excitet affectum, & gratiam dignè sumẽdi vitæ panem, impetret. Deinde sumit sacramentum, post sumptionem iterum orat, vt quod sumptum est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiam cum participatione virtutis & effectus sacramenti (de quo latius infrà dicemus) percipiatur. Rursus sacra cantio, quod Cõmune vocamus, succinitur. Sequitur precatio. Postremo loco, sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum, deo benedictione tradit atque commendat. Quæ omnia sic agit ac precatur sacerdos, vt interim nihil sibi aut suis meritis aut operibus tribuat, sed cuncta præstari deposcat ex diuinæ misericordiæ magnitudine, per Christũ dominum nostrum, per quem vbique optat fructum passionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquã per mediatorem donari seu propinari.

To.4.Augu. tract. de amicit. *Fractio hostiæ salutaris.* 1.Cor.10 *Augu. de cõse. dist.3* *Sũptio sacramenti.* *Cõmune. vide Aug. epi.59. ad Paulinũ.* *Christus applicat nobis fructũ passionis suæ.*

QVid in hoc toto Missæ contextu non est pium, venerandum, ac sacrosanctũ? Certè omnino fateri necesse est, in ecclesia vix vllum opus esse, quo fides magis exerceatur, & beneficium Christi illustretur, quàm quod in Missa peragitur, si tamen quod agitur, rectè intelligatur, & pio affectu geratur. In primis siquidem hîc necesse est captiuare intellectum in obsequium Christi, vt sub visibilibus speciebus panis & vini, ex omnipotentia verbi dei contineri credamus verum corpus & sanguinem Christi, atque adeò hîc nos fallẽte sensu, ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit. Præterea principalis finis institutionis huius sacramenti est, vt sit testimonium & quasi pignus remissionis peccatorum, & futuræ gloriæ nobis per Christũ promeritæ. Quũ enim Christus

Opus missæ q̃ maximè fidem exercet, et beneficia Christi illustrat. 2.Cor.10 *Tho.aq. in hymn.*

nobis corpus ſuum impertit,& nos ſibi tanquā membra adiūgit,teſtatur ad nos ſuū beneficiū pertinere. Sic enim ait:

Ioan 6

Qui manducat carnem meam,& bibit ſanguinem meum,in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, quàm quū hoc ſpectaculum oculis atque animo obiicitur? Adde Miſſam totam huc ſpectare,vt in ea Chriſti beneficiū annuncietur,prædicetur,illuſtretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat,Chriſtum per vſum Miſſæ, veluti per inſtrumentum (ſaltem quum fides his accedit,quæ in ea geri videmus) cōſolari & viuificare conſcientiam noſtram? Deinde,ſi annunciatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potiſsima Euāgelij pars conſiſtit)ſi inuocatio,gratiarum actio,& confeſsio, præcipua fidei opera ſunt, & præcipui cultus ac opera Deo placētia, atq; adeò ſacrificia ſpiritualia nouæ legis,quibus Deus ſibi honorem haberi pronunciat,ipſo teſtante,qui ait: Hoc facite in meam commemorationem.Item: Mortem domini annunciabitis donec veniat. Et Pſal. xlix. Immola Deo ſacrificium laudis,& redde altiſsimo vota tua. Et iterū: Inuoca me in die tribulationis,& honorificabis me: & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei.Profectò cōſequens eſt, Miſſam quammaximè opus fidei eſſe,& deo placere, quòd tota illa actio conſtet annūciatione dominicæ mortis,inuocatione,petitione, obſecratione,gratiarum actione,confeſsione,& ſimilibus fidei exercitiis,quemadmodum ſuprà oſtēdimus. At eos qui eccleſiā ſanctam Dei inſectātur,malè habet, quòd miſſam ſacrificium dicimus,quòd defunctorum in Chriſto memores ſimus,quòd ſanctos in canone(vt dicūt) inuocemus.Proindéque cæco iudicio canonem, qui tot ſeculis concordi totius eccleſiæ cōſenſu ſacroſanctus eſt habitus, temerè reiiciunt ac aſpernantur. Cum quibus nō eſt quod cōtendamus, quòd iam ſint proprio iudicio condemnati:tantùm de paucis admonebimus pios,ne illorum vel ſcriptis, vel dictis offendantur. Principio igitur hoc conuenit,Miſſam eccleſiæ ſacrificium eſſe:& ſic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipſis Apoſtolorum temporibus in hæc vſque tēpora eccleſiā & vita & doctrina ſua,miraculis etiā comprobata,illuſtrarunt: inter quos ſunt, Ignatius, Clemens, Irenæus, Apoſtolorum ſynchroni, Cyprianus,Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Chryſoſtomus,Gregorius.Vniuerſalis ergo conſenſus eccleſiæ,omnium temporum teſtimonium eſt omni exceptione maius,

Marginal notes: *1.Cor.1* — *Pſal.46* — *1.Corin.11* — *Actio miſſæ conſtat fidei exercitus.* — *Eccleſiæ hoſtes canonē inſectantur: potiſsimū propter tria.* — *Tit.1* — *Conſenſus vniuerſalis eccleſiæ miſſam ſacrificiū eſſe teſtatur* — *Vide Ire. lib.4.contra hæreſ. cap.63.*

Missam sacrificium esse.

SED hoc quæritur, Qualénam sacrificium missa sit? Aduersarii fingunt, orthodoxos diffinisse oblationem in Missa sacrificium esse, quod applicatum pro viuis & pro mortuis, mereatur eis remissionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato, etsi nõ accedat fides eorum quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obscurare beneficium Christi, eosdémque rursus crucifigere filium dei, quòd oblationi semel in cruce factæ, sanctificationem pro peccatis nostris detrahant ac Missæ seu verius operi illi externo sacerdotis, tribuant. Verùm hæ aspergines aduersariorum non debent vllũ ecclesiæ hominem offẽdere, quòd longè alia orthodoxorum semper fuerit & sit mens ac sententia, quàm isti fingunt. Omnes pii quotquot ab origine mundi vsque in hanc diem fuerunt, Spiritu sancto suggerente ac dictante sciuerunt, vnicum tãtùm esse sacrificium propitiatorium seu satisfactorium pro peccatis nostris, imò totius mundi, nimirum Christum dominum, agnum illum immaculatum pro nobis in cruce immolatum, qui occisus perhibetur ab origine mũdi. De hoc enim omnis scriptura testatur, quia agnus est qui tollit peccata mũdi, qui occisus est, & redemit nos Deo in sanguine suo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Qui dedit animam suam pro delictis, vt videret, semen longæuum. De quo quidem sacrificio, nimirum quo seipsum in manifestatione corporis sui Christus semel tantùm sese Deo patri obtulit, tota fermè ad Hebræos epistola concionatur. quam ecclesia subinde inter Missarum celebrationem replicat, cum Paulo libenter pronuntians, quòd Christus pontifex ille sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, non habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes veteris legis) prius pro suis delictis hostiam offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerẽdo. nam vt subdit Apostolus. Per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Et paulò post. Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione seculorũ, ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit. Item, Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Item, In qua voluntate

Hoc quæritur quale sit sacrificiũ missa.

Aduersary orthodoxos mendacius traducunt.

Vnicũ tantum propitiatorium sacrificiũ pro peccatis.

Hiero. in epistol ad Gal. c. 2

1. Petri. 1

Ioan. 1

Apoc. 5

Esa. 51

Augu. in lib. senten. prosper.

Epistolæ ad Hebr. scopus.

Hebr, 7

Hebr. 9

Hebr. 10

sanctificati sumus per oblationẽ corporis Iesu Christi semel. Et post pauca: Hic vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos. Qua sentẽtia toties repetita, quid aliud vult Apostolus, quàm vt suis Hebræis, legalibus ceremoniis assuetis ac deditis, discrimen sacrificiorum veteris legis & sacrificij Christi ostendat, vtque illos doceat, illa omnia veluti vmbras ac signa quædam promissionis de Christo, in hoc verè vnico propiciatorio sacrificio esse completa, & proinde signati præsentia penitus sublata? Hic est enim eius epistolæ scopus.

Discrimen sacrificij veteris & nouæ legis

Quale sacrificium missæ sit.

RESTAT igitur videre, qualenam sacrificium missa sit. In qua re explicanda, si paulo diutius immoremur, quàm Enchiridii breuitas patiatur, nemo nobis vitio verterit, quod operæpretium fore putemus, eam materiã quæ hoc seculo vel maximè controuertitur, quàm fieri potest dilucidè tractari, expedirique, quo eorum calumniæ, qui sacratissimos iuxta ac vetustissimos ecclesiæ cultus ac ritus hostiliter insectantur, manifestè deprehẽdi possint. Tacemus quod sacrificij rationem ac naturam nosse & tenere, ad multa alia religionis nostræ argumenta penitius percipienda quamplurimum fecerit. Et vt à ratione vocabuli auspicemur, nemo grammatices vtcunque peritus ignorat. Sacrificium à verbo sacrificare deductũ, quod est sacrum facere. Sacrum vero significare, quod deo peculiariter dedicatum est, proindéque sacrificium appellari, quod deo veluti ei propriè debitum nuncupamus, offerimus, reddimus, ac dedicamus. Quod vsque adeo verum est, vt ne Ethnici quidem cẽsuerint vlli alii sacrificandum, quàm ei, quem deum aut sciuerint, aut putauerint, aut finxerint. Qui etiam non ob hoc culpantur quod sacrificia fecerint, verum quod hæc non secundum inspirationem atque doctrinam veri dei, sed secundum adinuentiones proprias, non vero deo, sed idolis & dæmoniis exhibuerint. Nec dæmonia quidem sibi sacrificium fieri expeterent, nisi id soli deo vero deberi scirent. Falsus enim deus sic vult honorari ab his quos decepit, quemadmodum verus deus honoratur ab his quibus consulit. Ergo ad intelligendam sacrificii rationem, hoc tantum nobis indagandum est, quidnam sit, quod deus ab homine tanquam sibi propriè debitum requirat: &, quatenus id deo homo persoluere poterit ac possit. Qui vel primis religionis nostræ

Sacrificiũ quid sit.

Aug. con. aduer. leg. & proph. lib. 1. c. 18. tom. 6.

Augu. de ciuit. dei. lib. 10 c. 4

Augu. ad deo gratias. epi. 49. q. 3. tom. 2

Lib. 10. de ciui. dei c. 19.

nostræ rudimentis sunt imbuti, sciunt deum non ob vllam indigentiam (quòd ipse sibi summum & perfectissimum bonum semper fuerit) sed tantùm propter ineffabilem suam bonitatem, omnia tam visibilia quàm inuisibilia omnipotenti verbo suo creasse, hominem autem omnium postremo, non vt cętera visibilia, sed ad imaginem & similitudinem suam condidisse, quòd non tantum vitam, motum & sensum, sed & mentem & rationem (in qua diuinitatis vestigium relucet) ei indiderit. Dein, quòd eundem in paradisum voluptatis collocarit, vt operaretur & custodiret illum, subiectis ei omnibus, vt eorũ dominaretur. Et ne quicquam ei deesset, dedisse deum ei edere ex omni ligno paradisi, in quo & lignum vitæ constituit, vt ex eo vescẽs (modò vellet) viueret immortalis: quæ omnia ostendunt deum diuinæ suæ bonitatis diuitias, in vno ligno veluti circumlatas, illustrare voluisse.

Exod. 3. Gene. 1. Psal. 103. Ioan. 1. Coloss. 1. Gene. 1. Gene. 2. Psal 8. Gene. 2, Augu. in Gen. lib. 3. c. 25. & seq.

Præterea norunt fideles, deum indicibili pietate, quò scilicet non tantùm, vti optimus maximúsque deus reuereretur, coleretúrque, sed vt pientissimus pater agnosceretur, paternum quoq; officium erga tam mirificè cõditũ & tam pulchrè condecoratũ hominem egisse: proindéq; ne is malè vtẽs libertatis arbitrio (quod ex summa libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, adiecisse etiam mandata & præcepta, ostendisséque illi bonum & malum, vt si voluisset mandatum conseruare, conseruaretur, & in perpetuum fidem placitam custodiret: hoc est, deum homini præter collatam arbitrij libertatem, addidisse insuper & gratiam, quam si per liberum nõ deseruisset arbitrium, eadem adiutrice perpetuò bonus, beatúsque esse potuisset: sin deseruisset, morte moreretur, siquidem hoc erat mandatum vitæ & mortis: Ex omni ligno Paradisi comede, de ligno autẽ scientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

Augu. de correp. & gra. ca. 1. Ec. 5. 17 Deut. 32. Liberum arbitrium. Eccle. 15. Augu. de cor. & gra. c. 2. Gene. 2.

QVid ergo homo pro tot, tantísque beneficiis, quæ gratis conditus, gratis à deo, beneficentissimo creatore, pientissimoque patre acceperat, ipsi deo rursus debebat? Num vt aliquid redderet quod non accepisset? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia. Sed hoc tantùm debebat, vt perpetuo erectus, & eleuatis semper oculis mentis in deum, nunquam nõ intueretur & respiceret in creatorem, ad cuius imaginem &

Psal. 115. Rom. 11. Eccle. 17.

ginem & similitudinem erat conditus, vt illius omnipotẽtiam sapientiam, ac bonitatem cõtemplaretur, vtque ei, à quo corpus, animam & mentem, & quid non? dono acceperat, & à cuius verbo ac nutu omnia pẽdere cognouerat, soli fideret soli crederet, soli adhęreret, soli obediret, solum amaret, solum coleret, solum prædicaret, laudaret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret: solo denique frueretur, in cuius fruitione omnis beatitudo cõsistit. Hæc ergo erant sacrificia laudis, quę deus pro tot, tantísque beneficiis tantùm reposcebat, idque non propter suam indigentiam, sed magis propter maximam hominis vtilitatẽ, quod sine his beatus esse ac permanere non posset. Potuissetque hæc sacrificia homo ante lapsum, per adiutorium summi dei adiutus, mediante libero arbitrio, deo præstitisse, quæ & præstitisset, & præstando immortalis vixisset, nisi deserta ac contempta gratia creatoris, libero arbitrio malè vtens, per præuaricationem mandati in comminatam mortem miserè collapsus fuisset, ipsúmque liberum arbitrium in quandam seruitutem peccando præcipitasset.

Colos. 1
Augu de doct. Christia. lib. 1.
Homo creatus ad sacrificandum deo vincti.
Au. li. 10 de ciu. dei. c. 5.
Cõtra aduer. leg. et Prop. c. 18

NAm postquam serpens diabolus Euæ malè credulæ (insigni fraude vsus) persuasisset, nõ fore deo toto corde credendum, sed de illius summi dei fide (qui vt negare seipsum, ita mentiri nequaquam potest) addubitandum esse, quod suggereret, nequaquam fore vt comedentes de ligno scientię boni & mali, iuxta dei verbum morerentur, sed potius futurum, vt aperirentur oculi eorum, & essent sicut dii, sciẽtes bonum & malum. Atque sic demẽtasset mulierem, vt ęstimaret, deum hanc arborem cõtingi non ob id vetuisse, quòd eis pro sua paterna pietate, bonitatéque optimè voluisset, sed magis quod eius arboris fructum ipsis inuidisset, ipsáq; mulier sic dementata, diabolo plus quàm deo credidisset, déque arbore vetita manducasset, ac viro suo Adæ ex eadem præbuisset. Denique ambo mandatum dei violassent, atque adeò sacrificia soli deo debita, nempe perfectam fidem, & absolutã obedientiam, diabolo potius quàm deo viuo ac vero exhibere maluissent, protinus omnia in diuersum sunt mutata.

Au. cõtra Fortu. disput. 2. In enc. c. 105
Bernar. de aduẽtu domini ser. 2
2. Tim. 2.
Gene. 3.
Augu. in Gen. ad lit. lib. 8. c. 6.
Augu. in ench.

INtegritas enim omnium humanarum virium tam corporis quàm animi, per originale peccatũ corrupta & viciata est, in cuius locum flagitiosissimi impetus non tantùm in corpore, sed & horribiles pestes ac vitia in mente ac voluntate successerunt. In homine enim sunt, ratio seu mens, quæ iudicat

Aug. de ciui. dei. li. 14. c. 15.
2. Senten. dist. 25.

voluntas,

voluntas, quæ obtemperat vel repugnat iudicio, imperans vi ribus inferioribus. Inferiores vires sunt, appetitiones sensuũ seu affectus carnales. Statim ergo vt primi parẽtes nostri mã- datum Dei præuaricati sunt, obscurata hominis mens est & ratio, nimirum Deo vultum suum subtrahente, cœpitq; protinus humanam mẽtem occupare Dei ignoratio ac dubitatio diffidentiaque de bonitate Dei, sic vt deinceps homo serpentis astu miserè delusus, putaret non amplius Deo, sed sibiipsi, suisque propriis viribus magis fidendum fore, iudicaretque (sed cœco iudicio) non expectanda posthac omnia ab offenso Deo, sed potius se sibi prospicere oportere. Quæ quidem erga Deum infidelitas, suique fiducia, omnis mali seminariũ est, atq; adeò solum peccatum, de quo vt mundum argueret, missus est in orbem terrarum Spiritus sanctus. Hanc vero pestem proximè ac necessariò subsequutum est odium Dei, quæ pestis voluntatem, vti prior mentẽ, hominis inuasit. Vbi enim cœperunt primi parentes vacare metu & fiducia Dei, consequens erat, vt non possent eũ, cui non credebant aut fidebãt, amare: quin potius eum vt vindicem & vltorem cõmissi peccati horrebant, à voce ac vultu eius trementes, & fugientes ac abscõdẽtes sese. In locum ergo amoris Dei, amor sui successit vitium sanè (vt diximus) omnium pestilentissimum, nimirum quod non Dei voluntati, sed suis affectibus planè obsequendum persuadet, vnde inobedientia erga mandatum Dei proficiscitur, atque obedientia erga Deum, quã solã, omni creaturæ rationali sub Deo agenti, virtutem esse, diuus Augustinus asserere non dubitauit, fugatur. Denique amissa integritate virium animæ rationalis, amissa firma de Deo notitia, amissis timore & amore Dei, factum est, vt quum iam homo quodammodo esset sine Deo, protinus & necessario subsequeretur in corpore & viribus inferioribus inordinatã concupiscentia, duas potissimum comites supra modum vitiosas post se trahẽs, timorem scilicet, & amorem rerum carnalium & externarũ. Vbi enim cœpisset homo vacare metu Dei, vicissim cœpit ea tantum timere quę corpori ac vitę mortali videbantur incommoda aut nocitura: Vbi itidem amisisset verum amorẽ Dei, ea tantũ vehementi impetu cœpit cõcupiscere & diligere & amplecti, quæ ad vitam corporalem vel conseruandam, vel fouendã, vel delectanda facere videbantur. Quia tamen vires superiores per peccatũ nõ extinctæ, sed tãtum vi-

Vide Lac. de ira dei cap. 1

Ratio vitiata per peccatum.

Fer. in vigilia nati. domini: ser. 5.

Augu. de vero do. ser. 40

Ioan. 16 & ibi vi. Augusti.

Gene. 3

Amor sui pestilentissimus.

Aug. de Genesi ad lite. lib. 8

Psal. 13.

Psal. 48

Roma. 8

Appetẽdi vis vitiata

tiatæ ac corruptæ erant, remanente scilicet singulari Dei benignitate, in natura hominis, iudicio quodam, atque etiā delectu earum rerum quæ sunt subiectæ rationi ac sensui, ineuitabilis cōflictus & perpetua quædā lucta in homine suborta est, qua ratio contra carnales belligeratur affectus, & subinde vim sustinens, inquietudine carnis perurgēte & inuoluntariis motibus fatigata, infœlicitatis suę deplorat miseriā. Hanc luctam prima non sensit hominis cōditio, sed sequutū est trāsgressorem suppliciū, & adhæsit indiuidua pœna peccato. Immutabile enim decretū ab æterna lege exierat, cōcupiscentia affligi & morte puniri peccatorem oportere, nec fieri posse, quin stimulus carnis sine vlla exceptione colaphizaret infirmū, & vsq; ad dissolutionē mors importuna persequeretur captiuū, & vt mors carnis, cōcupiscētiarū intersecaret *ludibria*, superesset tamē post mortem carnis, animæ labor, & afflictio spiritus, mors illa secunda, priore multò acerbior ac grauior.

Cypria. de cardi. ope Christi. sermo. de cir. Aug. de ciui. dei. li. 13 c. 13. 14. 15 Cypr. ser. de circun. Gene. 2. 3

QVæ omnia quum sic se habeant, & originale peccatū cum pœna sua à primis parentibus in totam generis huius successionem defluxerit, facilè sanè deprehendi poterit, nū amodo in nostra potestate fuerit, post lapsum primorum parētum & tantos morbos in nos hæreditaria successione deriuatos, ea sacrificia, propter quæ Deo optimo maximo litanda conditi sumus, reddere ac præstare. Nā non statim vt conditi sunt primi parentes, sed posteaquam peccarunt, natum est de illis genus humanum, id est, homo de homine, immundus de immundo conceptus semine, morbosus de morboso, obnoxius de debitore, peccator de peccatore, mortalis de mortali, quemadmodum diuus Paulus ait: Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Proinde non est natura iustus quisquam, nō est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, nō est vsque ad vnum, nimirum quod ex se est, neque Deo pœnitus confidentes, neque Deum ex omnibus animæ viribus amātes, sed potius pleni terrore mortis & omnium incommodorū, quæ mortem percurrunt, pleni itidem malæ ac pestiferæ concupiscentiæ, quę est radix omnium malorum, & lex illa peccati, qua serpens diabolus impios quidē ac iniustos veluti sua mancipia captiuos detinet, pios vero exercere, affligere, & quantum

Roma. 5. 7

In sola potestate nostra nō est sacrificia spiritualia Deo reddere.

Augu. de ver. domini. ser. 31 de ciu. Dei c. 13. 14. Roma. 5 Psal. 18 Roma. 3

Roma 7. 1. Tim. 5 Aug. con tra. Iul. li. 3. ca. vlti.

tum poteſt, à perfectione boni remorari nunquã ceſſat. Atque hæc ita ſe habere non vanè opinamur, ſed experiẽtia, ipſa Cypria.de (quæ optima rerũ magiſtra eſt) edocemur, atque adeò con- cardi.ope. ſcientia, quæ mille teſtes eſt, nobiſque ſemper ſcaturiẽtis in- chriſti.ſer tus peccati inſidias exponit, conuincimur. Paulus Apoſtolus mo.de cir- clamat: Nõ quod volo bonum, hoc ago, ſed quod odio malũ, cun. illud facio. Itẽ, Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne Roma.7 mea, bonum, nam velle adiacet mihi, perficere autem non in- Roma.8 uenio. Inuenio igitur aliam legem in membris repugnantem Hiere.in legi mentis meæ & captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in dia.aduer. mẽbris meis. Et iterum: Carne ſeruio legi peccati. Itẽ, Senſus Pelag. ſeu prudentia carnis mors eſt, legi enim Dei nõ eſt ſubiecta, Aug.de nec etim poteſt. Quare ſi hæc eſt conditio noſtra, quãdiu ſu- ſpiritu & mus in Adam, vt legi Dei perfectè obedire, aut diabolum nos lit.c.36 in lege peccati captiuantem, noſtris tantùm viribus vincere Augu.de non poſsimus, dein vt faciamus nõ quæ volumus, ſed quę odi- tempo.ſer. mus, denique vt velle nos quòd rectũ eſt ſentiamus, ſed per- 49 ficere nõ poſſimus: ſequitur: quòd homo poſt lapſum, niſi re- Hilarij.in demptus, reſtitutus ac recõciliatus Deo, ea ſacrificia non po- pſal. 18 tuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id eſt, nõ poterat Au.ī en- verè & ex toto corde Deo fidere, Deum amare, Deo adhære- chir.c.30 re, Deo perfectè & abſolutè obedire. Quamobrem duplici ra- Item con- tione morti erat obnoxius, tum ob immutabilẽ diuini iudicij tra Pau. ſententiam, tum quia vim operandi opera vitæ amiſiſſet, ſeq; Mani.lib. in captiuitatẽ diabolicam miſerè præcipitaſſet. Ergo alio ſin- 19.ca.17 gulari ſacrificio opus erat, quo in primis vinceretur hoſtis dia- Homo ob- bolus, & placaretur offenſus Deus, vt dein à redemptis, recõ- noxius e- ciliatis, viuificatis, reparatis, ac Deo rurſus vnitis debita lau- rat morti dis ſacrificia perſolui poſſent, defecerant enim (vt diximus) ſa- duplici ra crificia laudis poſt lapſum, quòd non ſit ſpecioſa laus in ore tione. peccatoris. Et vt Eſaias ait: Facti ſumus vt immundi omnes Eccle.15 nos, & quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. Et ſi- Eſa.64 cut Apoſtolus ait: Eramus omnes natura filij iræ, quibus ne- Ephe.2 ceſſarius erat reconciliator, qui hanc irã ſacrificij ſingularis Au.in en oblatione placaret, idq; eo (vt diximus) fine, vt poſtquã fidu- chi.c.33 cia hoſtiæ tam potentis oblatæ agnoſceremus illum ſuſtuliſſe Eſa.53 peccata, reconciliaſſe nos Deo, recõciliatóſq; iam habere pa- Ioan.1 cem erga Deum, per eiuſmodi fidem iam mortui peccatis, di- Ephe. 1.2 uini ſpiritus participes efficeremur. Quo ſubinde ſpiritu car- Rom.5 nis concupiſcentias mortificante, charitatemque in cordibus Roma.6

noſtris

Rom.8 nostris diffundente, fieret, vt Deum rursus ex toto corde dili
Galat.5 gere & amplecti possemus, eodemq; ductore ac adiutore spi-
Matt.5 ritu, ad perfectam obedientiam Deo præstandam totis viri-
Ephe.2 bus accincti, in bonis operibus ambularemus: In quo omnis ratio sacrificij Deo præcipuè debiti, consistit.

Mat.5. HVnc autē reconciliatorem talē esse oportebat, qui quod
Philip.2 nos peccati originalis contagione irretiti facere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus obligati, totū adimpleret, ac Dei voluntati omnino satisfaceret. Rursus, qui,
Esa.53. quicquid nos transgressionis causa merueramus, nec tamen
Ephe.2. perferre poteram⁹, ipse nostri causa portaret ac ferret, eiusce
Coloss.2 modíque rationibus diaboli tyrannidem iusto certamine vin
1.Pet.2.3 ceret, ac tantam & talem hostiam Deo offerret, quæ ad hæc
4. omnia sufficeret. Quapropter is & De⁹ & homo esse debe-
Acto.2 bat. Homo quidē, nā id quod homo facere obstrictus erat, &
Heb.2. quod pati ob peccatum meruerat, alius quàm homo, persoluere non poterat. Sed tamen eundē hunc, alia ratione quàm nos cōceptū & natū esse oportuit, ne & ipse reus peccati, pro
1.Pet.2 aliorū peccatis satisfacere non posset. Vt autē & Deus esset,
Psal.67 88. multò magis erat necessarium: nam alioqui neque diabolum tam potentem ac prudentem tyrannum, neque mortem &
1.Reg.2 infernum, quibus ille tyrannidem in hominem exercebat, &
Oseæ.13 quæ homo peccando meruerat, vincere potuisset.

Augu. de cor. & gratia ca.10 ERgo, ne desperaret homo perditus, optimus ac beneficētissimus Deus (qui nouit etiam malis benefacere) misertus hominis, aliena fraude decepti, spem futuræ liberationis captiuo facturus, in hunc modum serpentem affatus est:
Gene.3 Inimicitias (inquit) ponam inter te & mulierem, inter semen tuum & semen illius: ipsum conteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo illius: Ex quibus verbis planè consolatoriis. Adam deposita diffidentia, de bonitate & misericordia Dei spē firmam concepit, omnino fore vt aliquando prodiret semen illud benedictum, quod & serpentis tyrannidem, hoc est, peccatum, mortem & infernum superaret, & hominem ex diabo
Esaiæ.53 lica captiuitate liberatum, Deo rursus assereret, sed non sine
Ioan.10. graui conflictu. Vnde, non dubium, ille collegit ac intellexit
Philip.2 eam liberationis humani generis rationē fore, vt scilicet hoc
Coloss.2 benedictum semen se veluti mediatorem inter Deum offen-
1.Petri.2 sum & hominem diaboli captiuum volens offerret, & veluti
Hebr.10 deuouens sese pro nobis omnibus, graues inimicitias hostis

antiqui

antiqui solus sustineret, & quicquid ille nobis ad resistendum impotentibus intētabat, in se exciperet, suáq; tandē insuperabili virtute patiendo, deiq; volūtatem plenissimè perficiendo vinceret, idque nō sui, sed nostri gratia, quo scilicet per hanc spontaneam voluntatem, qua dei voluntati per omnia respon deret, seq; pro nobis deuoueret, eum spiritum & gratiam nobis impetraret, qua accepta, totos nos deo consecrare, & secundum dei voluntatem viuere possemus. *Roma. 5* *Augu. in Ench. c. 33*

HVius itaque fiduciæ alendæ, ac confirmandæ causa, statim ab ipsis mundi primordiis, quicunque erant homines pietate erga deum præditi, sacrificia deo de primogenitis ac selectissimis animalibus gregum suorum faciebant, non quòd existimarent deum (qui & spiritus est, & omnia in manu ac potestate sua habet) ex huiusmodi pecudum mactatione delectari, sed potius quòd vera illa sacrificia, quibus deus placaretur ac coleretur, designare studerent. In primis siquidem hisce sacrificiis hoc testatum volebāt, vt quemadmodum illa animalia inmaculata erant à corporum vitiis, ita indubitatò credere ac sperare sese futurum, vt is immoletur aliquādo pro nobis, qui solus immaculatus esset à peccatis, quod Paulus ad Hebræos de hostia iusti Abel manifestè explicat. Et ne dubites, patres veteris testamenti omnes suas oblationes ad hunc tātum finem retulisse, exemplo est oblatio Isaac, in quo Abraham benedicti seminis repromissionē acceperat, quem testatur Apostolus ipsum Abraham in parabolam accepisse, eundémq; figuram futuri sacrificij fuisse, atque eadem ex causa, deus postea per Moysen tot sacrificia instituit, videlicet vt hoc vnicū & singulare sacrificiū per multiplicia signa figuraretur, vtq; res vna variis typis adumbrata, tanquā multis verbis quàm maximè & sine studio cōmendaretur atq; in memoriam reconderetur, quòd aliter nulli hominum ab exordio mundi salus, nisi per huius hostiæ fiduciam, cōtingere posset. Hæc itaq; hostia Christus est, splēdor gloriæ & figura substantiæ æterni patris, portans omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, & per mortē destrueret eum qui habebat mortis imperiū id est diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Quapropter eos qui sacrificia illa externa alia intētione offerebant, vel quòd existi

Au. con. aduer. legē & prophe. c. 18 *Ioan. 4.* *Psal. 49* *Augustin.* *Hebræ. 15* *Oblatio Isaac typ⁹ Christi.* *Hebr. 11* *Cypri. de ration. circun.* *Aug. de ciuitat. Dei cap. 20* *Cur Deus sacrificia veter. leg. interdū reprobare videatur.* *Heb. 2.*

existimarent se effusione pecuini sanguinis deum placare, vel
1. Petr. 1. ea ratione tantùm se iustos esse coram deo, & non magis re-
Ioan. 1. spiciebant in agnum illum immaculatum, Christum, ab æter-
no prędestinatum, ad tollendum peccata mundi: eos, inquam,
Esa. 1. Deus non secus increpat, quàm si eaipsa sacrificia, quæ per
Moysen præcepit, penitus reprobaret, interim summo serio
reuocans ad illius significatæ tantū hostiæ agnitionē. Sic enim
attestante Apostolo Hebræ. 10. loquitur Christus ad patrem
Psal. 39. apud prophetam suum Dauid: Sacrificium & oblationem no
luisti, corpus autē aptasti mihi: holocaustomata & pro pecca-
to non postulasti, non tibi placuerunt: tunc dixi: Ecce venio.
In capite libri scriptū est de me, vt faciam volūtatē tuam, &c.
Sacrificium, inquit, & oblationem noluisti.

Aug. lib. 10. de ciu. dei. c. 5. Nunquid noluit quod instituit? sed sic noluit quomodo il-
li offerebant, & quomodo à stultis illa velle credebatur, velu-
ti suæ gratia voluptatis. Aufert (inquit Apostolus) primum, vt
Hebr. 10. secundum statuat: primum, hoc est, sacrificia legis, tollit: quod
nihil aliud essent, quàm vmbræ iustificationis (quod ex se e-
rat) expertes, vt sequens statueret, situm in voluntate Christi,
qua seipsum pro nobis obtulit: in qua (inquit) voluntate san-
Ioan. 17. ctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel,
Scopus epistolæ ad Hebræos. quemadmodū & Christus apud Ioannē ait: Pro eis sanctifico
meipsum, vt & ipsi sanctificati sint in veritate. Breuiter, hoc se
rè tota epistola illa ad Hebræos Paulus agit, vt ostendat, etsi
Pleraque propitiatoria sacrificia apud Iudæos. pleraque fuerint propitiatoria sacrificia apud Iudæos, veluti
hostia pro peccato, pro delicto holocaustum, ídq; significati-
uè, & figuraliter: vnum tamē reuera propitiatorium sacrificiū
esse pro peccato, per tot & tā varia veteris legis sacrificia tan-
tum obumbrata, non exhibita: quódque hæc veteris legis sa-
Vmbræ ex se nō iustificabant, sed Christus adumbratus per legem. crificia vnica Christi oblatione facta penitus sunt euacuata,
quemadmodum fieri erat necesse: nam quatenus ex se erant,
non iustificabant, nec poterant iuxta cōscientiam perfectum
facere seruientē: nihil enim ad perfectum adduxit lex, vmbrā
tantùm futurorum, non ipsam rerum imaginē habens. Exhi-
buit enim lex (vt subdit Apostolus) exemplaria cœlestium &
verorum, quæ non potuerunt auferre peccata. sed Christus is
Heb. 9. 10 est (quem adumbrabāt illa) qui vnā pro peccatis offerens ho-
Heb. 7 stiam, in sempiternum sedet in dextera dei, qui tradidit semet
Heb. 10 ipsum pro nobis oblationē & hostiam deo in odorem suaui-
Rom. 8. tatis. Et vt alibi Paulus ait: De peccato damnauit peccatum,
id est,

id est, peccatum deleuit per hostiã pro peccato: nam Hebræi hostiam peccatum vocant, quemadmodum Latini piaculum. Ex quibus omnibus consequens est, patres veteris legis hisce sacrificiis in primis hanc vnicam pro peccatis hostiam Christũ significasse, per cuius vnius fiduciam quotquot ex illis pij fuerunt, Deo reconciliati ac saluati sunt, quemadmodum de Abraham scriptura meminit, quòd viderit diem Christi, & gauisus sit.

Primò sacrificium propitiatorium.

Ioan. 8

SEcundò & minus principaliter hæc sacrificia veteris legis designabant sacrificia pietatis nostræ erga Deum præstãdæ per fidem in vnicum illud sacrificium propitiatoriũ, Christum. Esaias propheta beneficia per Christum nobis præstita, proinde atque iam exhibita fuissent, euangelico spiritu denũcians, testatur Christum voluntariè oblatum, ipsumque vnicã esse hostiam, per quam accepimus remissionem peccatorum. Posuit (inquit) Dominus in eo iniquitates omniũ nostrũ, &c. Et paulò post de efficacia & fructu oblationis sic ait: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud significat, quàm hunc esse fructum sacrificij Christi ac Dei nostri, vt quotquot beneficium Christi se pro nobis hostiam offerentis, apprehẽdunt, efficiantur filij Dei, & æstimẽtur in semine, quod scilicet prædestinati sint conformes fieri imaginis filij Dei, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. In quam sententiam Apostolus ait: Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine, quod & aliis verbis apud Ioannem ita legimus: Et dedit (inquit) eis potestatẽ filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Itidẽ Apostolus ait, quòd Christus per Spiritũ sanctum semetipsum obtulit immaculatũ Deo, & in sanguine suo emundauit cõscientiam nostrã ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuẽti. Patres ergo veteris Testamẽti, cùm se promissionis esse filios per fidem intelligerẽt, spiritui seruitutis in timore valedixerunt, acceptoque spiritu adoptionis filiorũ Dei, in quo clamamus, Abba pater, summa ope cõtenderunt, vt se totos per hãc fiduciam Deo cõsecrarent, omnẽmque vitam & actionẽ suam ad voluntatem Dei, nõ vt serui, sed veluti morigeri filij componerent, reputantes eiusmodi pietatis erga Deum studia & officia, vera esse sacrificia, quæ à recõciliatis filiis pater requireret, non quidem vt propitiatoria, nam illud vnicum est, sed

Secũdò sacrificia pietatis nostræ per fidẽ in Christum.

Esa. 53

Sacrificij Christi fructus quis.

Rom. 9.

Ioan. 1.

Hebr. 11

Rom. 8.

Galat. 4

Mich. 6

vt sacrificia filialis fiduciæ, debitæ obedientiæ, laudis, & gra-
Ephe.2 tiarum actionis: quæ quum ex solius Christi sacrificio omnem suum valorem mutuentur ac sortiantur, atque adeò dona sint Dei, & propemodum non nostra, sed Christi sacrificia, quæ Christus in mẽbris suis per fidẽ facit ac operatur. Idcirco hæc etiam per tam varia veteris legis sacrificia, sed secundario, de-
Aug. lib. 10. de ciui. Dei. cap. 6 signabantur. Quamobrem (vt Augustinus ait) omnes eæ res ac opera, quæ aguntur in nobis, ad hoc, vt sancta pietate Deo inhęreamus, eiusque voluntati obediamus, atque etiã ad eundem finem proximo consulamus, vera sacrificia sunt olim ad-
Eod. lib. cap. 4 umbrata. Ergo quando ad illum sursum est cor nostrum, hoc est, cum omni cura & cogitatione rerum terrestrium abiecta, nos totos ad cogitationem & amorem Dei conuertimus, tum
Hebr. 9. cor nostrum eius altare est, sanguine vnigeniti filii Dei sum-
Roma. 5. 6 mi & æterni sacerdotis, expiatum. Quando vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus, ei cruentas hostias cædimus. Quando per spiritum Christi nobis impertitum animus noster peccato moritur, & cõcupiscentia igne charitatis per spiritum in nobis diffusæ exuritur, & spes nouæ vitæ coram deo gerendæ concipitur, holocaustum longè gratissimũ deo offe-
Psal. 50 rimus. Sic enim Dauid loquitur ad Deum: Holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor cõ-
Augu. de ciuit. Dei. lib. 10. c. 5 tritum & humiliatum Deus non despicies. Non delectatur holocaustis, qui non delectatur sacrificio trucidati pecoris: sed vult sacrificium contriti cordis, nimirum illo externo signifi-
Eo. li. c. 6. catum. Quando corpus nostrum per temperantiam castiga-
Roma. 6 mus, idque propter Deum facimus, vt nõ exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ Deo, hostiã
Rom. 12. viuam offerimus, ad quam exhortans Apostolus, ait: Obsecro
Lib. 10 de ciuit. Dei. cap. 4. vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuẽtem, sanctam, Deo placentẽ, rationabile obsequiũ vestrum. Quando nosipsos totos, simul & dona Dei in
Psal. 115 140. nobis ipsi Deo vouemus & reddimus, ac in eius cõspectu pio sanctoque amore flagramus, tũ ei suauissimum incẽsum adolemus. Quando solennitatibus, festis, & diebus statutis bene-
Psal. 4. 49. ficiorum Dei dicamus sacramúsque memoriam, imò semper quum ex corde Deum inuocamus, confitemur, & gratiarum
1. Cor. 11 actione prosequimur, ei hostiam humilitatis & laudis in ara cordis igne feruidæ charitatis sacrificamus. Quando vnius eiusdémque corporis mẽbra nos esse in Christo agnoscimus,

doníique

donísque nobis à Deo singulis secundum mensuram fidei donatis in totius corporis vtilitatē vtimur, imó quum omnes homines natura & origine nobis similes, perinde ac nosipsos cōplectimur, ac in Deo diligimus, hoc omnibus modis studētes, vt illi perinde ac nos in corpore & animo seruentur, & tandē nobiscum Deo (in quo omnis beatitudo cōsistit) fruantur, magnum sacrificium est. Vnde consequitur: vt quæcunque in ministerio tabernaculi multis modis de sacrificiis leguntur diuinitus esse præcepta, ad dilectionem Dei & proximi significādam referatur, quòd in his duobus præceptis vniuersa lex pēdeat, & prophetæ: quæ intellexisse, magnam lucem attulerit in scripturarū lectione & scrutatione versanti. Regum. 15. legimus: Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia, quàm victima, & auscultare magis quàm offerre adipē arietum. Dauid diuinus ille Psaltes ad verum sacrificium cohortans, sic ait: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Et in alio loco: Conserua (inquit) me Domine, non quia multam pecudum victimā occidi, sed quia speraui in te, quoniam beneficiorum meorum nō eges. Et iterum alibi: Si esuriero (inquit Deus) non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius: Nunquid mādūcabo carnes taurorum, & sanguinem hircorū potabo? quasi diceret: vtiq; si hæc quærerem, non à te peterē quæ habeo in potestate mea: sed vt intelligas quid illa significent, & quid requirā: Immola (inquit) Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & honorificabis me. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostēdam illi salutare Dei. Item: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomē Domini inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Apud Michæam prophetam sic legis: Quid dignum offeram domino? curuabo genua Deo excelso. Nunquid offeram ei holocaustomata & vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meū pro scelere meo, fructū ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum deo tuo. Esaias plane reiicit

Aug. ibidem.

Omnia sacrificia veter. leg. ad dilectionē Dei & proximi referuntur.

Mat. 22

Psal. 4

Psal. 15

Psal. 49

Augu. de ciuit. Dei. cap. 5.

Psal. 49

Psal. 115.

Mich. 6.

sacrifi-

ſacrificium externum, ſine pietate & bono motu cordis oblatum: Ne offeratis (inquit) vltra ſacrificium fruſtrà: incenſum abominatio eſt mihi, & c, ſed lauamini & mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere, quærite iudicium & ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me, dicit Dominus. Ad quid tam multis opus, quum Chriſtus veriſsimus ille interpres legis & prophetarũ, apud Matthæum phariſaicam increpans hypocriſim, Oſeam citans, clamet: Euntes autem diſcite, quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium? Et illius vas electum Paulus in epiſtola ad Hebræos, quum demonſtraſſet vnicum illud propitiatorium ſacrificium, fermè in calce epiſtolæ nos etiam noſtri ſacrificij, quod in Chriſto oblatum, tantum valet, admonẽs: Per ipſum (inquit) offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo: id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius. Beneficentiæ etiam & communicationis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

Eſaiæ. 1

Hypocriſis Iudaica

Mat. 9. 12

Oſeæ. 6

Hebr. 13

QVum igitur quicquid ſinguli per Chriſtum redempti, Deo dedicamus ac conſecramus, quicquid ſic operamur, vt ad Deum referamus, vtque illi inhæreamus, verum ſacrificium ſit: proindéque & animus Deo mancipatus, & corpus mundo mortuum, ac in ſeruitutem Dei redactum, & totus inſuper homo Dei nomini conſecratus, & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, & Deo viuit: & demum, omnia pietatis ac miſericordiæ opera, rectè ſacrificia appellentur, ac Deo per Chriſtum in nobis operantem offerri rectè dicitur: profectò efficitur, vt tota ipſa redempta ciuitas, hoc eſt, congregatio ſocietáſque ſanctorum, velut vniuerſale ſacrificium offeratur Deo, per eundem illum ſacerdotem magnum, qui prius ſeipſum obtulit in paſsione pro nobis, vt tanti capitis corpus eſſemus ſecundum formam ſerui. hinc enim obtulit, in hac oblatus eſt, quia ſecundum hanc mediator eſt, in hac ſacerdos, in hac ſacrificium eſt.

Tota congregatio ſanctorũ per Chriſtum patri offertur.

Augu. de ciuit. Dei. lib. 19. ca. 6. & 20.

IAm ex his omnibus facilè erit ad intelligentiam eius penetrare, qualenam Miſſa ſacrificium ſit, modò diligenter intueamur quid in Miſſa tractetur & agatur. Liquet enim ex ſuperioribus, duplex eſſe ſacrificium. Quoddã propitiatorium quod oblatum pro remiſsione peccatorum, iram Dei placat, & Deo nos reconciliat. Aliud verò, ſacrificium laudis, gratiarum

Epilogus.

Duplex ſacrificium.

rum actionis,& obedientiæ,quā Deo veluti honorem,& seruitutem ei propriè debitos,reddimus. Itidem,quia hoc sacrificium laudis post Adæ lapsum & naturæ corruptionem defecerat,constat propitiatorium sacrificiū idcirco initio promissum,& demū in Christo exhibitum esse, vt Eucharisticū istud instauraret. Nam vt Apostolus ait: Sanguis Christi qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatū Deo,emūdauit cōscientiam nostrā ab operibus mortuis. Ecce sacrificium propitiatorium, cuius vim & efficientiam ne ignorares, statim addidit: Ad seruiendū Deo viuenti. Ecce instaurationē sacrificij eucharistici. Vnde consequens est,hæc sacrificia sic cohærere,vt posterius nō sit sine priore, sed potius posterioris causa & basis sit. Rursus liquet,sacrificium propitiatorium, aliud dici propitiatorium significatione,qualia fuerunt illa Veteris testamenti pro peccato, pro delicto holocaustum & victima: aliud autē re ipsa,verū,& per illas veteris legis hostias significatum. Deinde manifestū est in omni sacrificio duo esse,quæ sunt,res oblata,& ipsa oblatio. Omnis Pontifex (vt ait Apostolus) ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deū,vt offerat dona & sacrificia pro peccatis: dona quæ offeruntur,sacrificia appellans. Quæ omnia diligenter intuenti,facile erit(vt diximus)ad intelligentiam eius peruenire, qualenā sacrificium in Missa sit & peragatur, si tamen diligēter respiciamus, quid in Missa tractetur & agatur.

Hebr. 9

In omni sacrificio duo sunt.
Gene. 22.
Hebr. 5

IN Missa itaque duo sunt,res oblata,ipsa item oblatio. Rursus, res oblata duplex est, videlicet corpus Christi verum, & corpus Christi mysticum. Si ad corpus Christi verum,quod virtute omnipotētis verbi Dei in sacrosancta Eucharistia continetur,respicimus,quis negat hoc corpus sacrificiū propitiatoriū rectè dici posse, non ratione oblationis, quam sacerdos facit,sed ratione eius oblationis, quæ semel præteriit facta in cruce,cuius virtus perpetuò durat, eiusdem semper potentiæ & efficaciæ? Proinde sancti patres non sunt veriti, corpus & sanguinem Christi in altari præsentia,pretium pro peccatis totius mundi, pretium redemptionis nostræ, & victimam salutarem appellare, quia scilicet cōsecratione verbi cœlestis hoc corpus manducamus, in quo tanta perpessus est, & bibimus sanguinem quem fudit, quo & redempti & viuificati sumus. hoc enim accipimus in specie panis, quod pependit in cruce: & hoc accipimus in calice,quod effusum est de latere Christi.

In Missa res oblata duplex.
Vide tho. aqui. par. 3. q. 73
Hebr. 7
1. Ioā. 1. 2
Cypria.
Augu. ad glorif. epi. 162.
Aug. ho. 33.
Cy. ad Cæcil. epist 3.

Ambr. de my. ad neophy. Quæ dignè sumentibus, in remissionem peccatorum & in vitã æternam, & in custodiam animæ & corporis fiunt. atque hæc est hostia illa pura & incruenta, quam ab ortu vsque ad occasum ipsi offerri, dominus per prophetam contestatur, corpus videlicet & sanguis Christi, in stabilimentum animæ nostræ & corporis incõsumptum & incorruptum, omnis nocumenti reparatio, omnis sordis purgatio. Panis enim iste supersubstãtialis, & calix benedictionis solẽni benedictione sacratus, ad totius hominis vitã proficit, simul medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.

Damasc. li. 4. cap. 14

Malac 1

Cy. de cœna domini

Cyp. ibid. Hoc est sacrificium illud singulare, omnes excedens victimas: hoc poculum quod ipse Christus pincerna nobis porrexit, tantæ virtutis, vt omnipotentis aspersione animam muniat, & sanet, quicquid carni vel spiritui veteris vitæ adlinierat corruptela. Et licet secundum hanc rationem corpus domini in altari non omnino propriè dicatur sacrificiũ, sed magis sacramentum, seu res sacramenti, quòd sacramentum & sacrificium eò differre videantur, vt sacramẽtum sit sacrosanctum signum, per quod Deus nobis aliquid exhibet: sacrificiũ verò, quod nos Deo reddimus. Attamen (vt diximus) patres non dubitarunt, hoc Christi corpus in altari sacrificium & salutarem victimam appellare, non ratione sacrificij, quod est situm in actione sacerdotis, seu Missæ cõmunicationũ, aut ecclesiæ, sed ratione sacrificij, quod in cruce oblatũ est semel, in quo Christus sacerdos est ipse & oblatio in sempiternum potens. Eo enim quod manet in æternũ, sempiternũ habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest accedẽtes per ipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis, qui est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantũ, sed etiam pro totius mundi, perpes vtique sacrificium & semper permanens holocaustum. Secundum quam quidem rationem in hoc sacramento nihil proprium est sacerdotis, sed totum agit Christus: qui vsque hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suũ creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit. Et eatenus credere debemus omnes, quẽadmodum apud diuũ Chrysostomum est, quòd etiam nũc illa cœna cœlebratur, in qua Christus ipse recũbebat. Nihil quippe interest inter illam & hanc: non enim hæc ab homine, illa ab ipso cõficitur. Proindéque, vt subdit, quãdo sacerdotẽ corpus tibi præbere videris, noli sacerdotis, sed Christi manũ ad te por-

Sacramentum.

Sacrificiũ.

Augu. de ciuita. Dei lib. 10

Hebr. 7

1. Ioan. 2

Cypri. de cœna domini.

Chrys. ho. 51. i Mat. cap. 14.

Hoc celebratur in ecclesia, quod Christus gessit in cœna.

te porrigi arbitrari. Nam (vt paulò post ait) carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit. Immolatio seu ipsa oblatio, per quã Christus in mortali corpore, factus obediens vsque ad mortẽ, in cruce seipsum obtulit. Ea, inquam, oblatio transiit nõ reiterabilis: sed victima ipsa immolata, illiusq; virtus, eiusdẽ semper efficaciæ in perpetuũ manet. Neque enim sacerdotij Christi, vti sacerdotii Aaron, pœnituit deũ: quoniã sacrificium quod in cruce Christus obtulit, sic in beneplacito Dei cõstat acceptabile, & perpetua virtute cõsistit, vt non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax, quàm eo die qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit. semper enim reseruatæ in corpore plagæ, salutis humanæ exigũt pretiũ, & obedientiæ donatiuũ requirunt. Ex quibus perspicuũ euadit, quemadmodum corpus Christi verum, sit ac dicatur res oblata in Missa. De corpore Christi mystico pòst dicemus.

Phili. 2

Cyp. de baptis. Christi.

IAM de ipsa oblatione, quæ in Missa fit, id est, de opere sacrificantium vidẽdum est: vbi iterũ ad duo respicere oportet, nempe ad ceremoniam exteriorẽ, & id quod intus agitur per fidem. Ceremoniã seu actionem exteriorẽ, sacramentalẽ oblationẽ vocamus, quam orthodoxi absque spirituali oblatione, id est, sine fide & bono motu cordis, ex solo opere operato, nobis proficere aut vtilem esse negant: tantũ abest, vt illi tribuant meritum remissionis peccatorũ pro viuis & pro mortuis non participantibus Christi meritũ per fidem. Quanquã hic animaduertendum est, orthodoxos, quum quid tribuunt operi operato in hoc sacrificio, non intelligere per opus operatum ceremoniam exteriorem sine fide, quod faciunt aduersarij, sed potius veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, quæ nõ in merito sacerdotis, sed in verbo conficitur creatoris. In quã sententiã Innocentius tertius dixit: Non sacerdotis iniquitas effectũ impedit sacramẽti, sicut nec infirmitas medici virtutẽ medicinæ corrũpit. Quãuis igitur (vt subiicit) opus operans aliquado sit immundum, semper tamẽ opus operatum est mundum. non quidem vt pariter dignis & indignis, sed tantũ vt dignè sumẽtibus, ad salutem proficiat. Nam vt omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt immunda immundis. Conuenit ergo orthodoxis cum aduersariis, cultum Noui testamenti spiritualem esse, qui non aliter quam spiritu & veritate, hoc est, vero cordis affectu perficitur, quemadmodum Christus ait: Veri adoratores adorabunt patrem

In Missa oblatio duplex.

Opus operatũ quid veteribus.

Inn. 3. lib. 3 de sacro altaris my. cap. 5

1. Cor. 11
Tit. 1

Ioan. 4

in spiritu & veritate. Interim tamen (vt iam diximus) non detrahunt orthodoxi sacramento corporis & sanguinis dominici veritatem, etsi malus sit sacerdos cõsecrans, si tamen consecrare intendat, & verbis Christi sacramentũ conficiat. Aliud est enim conficere corpus Christi, quod facit sacerdos Christi vice, Christi verba pronuntiãs: aliud verò, offerre deo Christi corpus verum vel mysticum, quod nemo vtiliter facit, nisi accedat vera fides & bonus motus, vel offerentis, vel eius pro quo fit oblatio. Itaque sancti patres vtranque oblationem, sacramentalem scilicet & spiritualem, iungunt: ac pronuntiant eandem oblationem spiritualem cum externo opere coniunctam in Missa, ecclesiæ sacrificium esse, Deo placens super omnia veteris legis sacrificia. Sed qualénam sacrificiũ oblatio sit, explicandum est.

Aliud est cõficere, aliud est offerre corp⁹ Christi

Ecclesiæ sacrificiũ.

RES in hoc sacramento oblatæ duæ sunt, vt prædiximus, nempe corpus Christi verum cum suis meritis, & corpus Christi mysticum cum suis donis à deo acceptis. Quatenus ergo ecclesia verum corpus & verũ sanguinem Christi Deo patri offert, sacrificium merè repræsentatiuum est eius, quod in cruce semel est peractũ. Quatenus verò seipsam (quæ est corpus Christi mysticum) per Christum offert, séque ac sua omnia per Christum deo dedicat, verũ, sed spirituale sacrificium est, hoc est, sacrificium eucharisticum, laudis, gratiarũ actionis, & Deo propriè debitæ obedientiæ. Sed dices: Quî fit, vt verum corpus Christi in altari iterum offeratur, quum Apostolus dicat, ꝙ Christus vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos? Quis hãc ecclesiæ tribuit potestatem? Respondemus: Christus in manifestatione sui corporis, in distinctione membrorum suorum, semetipsum semel in mortali carne in mortẽ obtulit, vt mortem destrueret, & vitã nobis resurgendo repararet. Sed nihilo secius ecclesia eum quotidie offert, non in mortem, quòd Christus semel resurgẽs ex mortuis, iam non moriatur, sed in mortis suæ recordationem, vt fructu passionis ac mortis eius repleatur, idq; secundũ ipsius Christi doctrinã & institutionem, dicẽtis: Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Nam vt diuus Irenæus vetustissimus ille ecclesiæ doctor inquit: Christus panem accipiens & gratias agens, dixit: Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui ex eadem creatura est quę secundũ nos est, suum sanguinem confessus est, & Noui testamenti nouam docuit oblatio-

Ephe. 5

Hebr. 10
Augu. in lib de tri. itẽ in sen. prosp.
Roma. 6
Sacrificiũ missæ ex institutione Christi
1. Cor. 11
Iren. li. 4 cap. 32
Matt. 26
1. Cor. 11

oblationem, quam ecclesia ab Apostolis accipiẽs, in vniuerso mundo offert Deo, de quo in duodecim prophetis Malachias *Malach. 1* sic præsignificauit: Non est mihi volũtas in vobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris: quoniam ab ortu solis vsque ad occasum nomẽ meũ glorificatur inter gentes, & in omni loco incẽsum offertur nomini meo, & sacrificium purũ, quoniam magnũ est nomẽ meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Hæc ille. Dum enim *Psal. 115.* non habemus quod illi dignũ offerre valeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, calicem salutaris accipimus, id est, passionem eius, representantes Deo patri opus nostræ redemptionis, vt illius sacrificij semel in cruce pro nobis oblati, & nostra commemoratione refricati, participes facti, maneamus & viuamus in ipso, per ipsum. Passio enim domini est (vt inquit *Cypri. ad Cæcil.* Cyprianus) sacrificium quod offerimus, id est, quod offerendo repræsentamus, memores illius vnici & summi sacrificij & sanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Chri- *Christus ĩ altari sa cramẽtali ter immo- latur.* stus in altari, sed sacramentaliter & mysticè, quia in sacramento recordatio illius fit, quod factũ est semel. Nõ toties (quod dictu abominabile est) occiditur Christus, sed repræsentatur quod olim factũ est, ne beneficij in nos collati obliuiscamur, sed potius hoc sacramento sic excitemur ac moneamur, tanquam videamus dominũ pendentem in cruce. Itaque immolatio, quæ manibus sacerdotis fit, Christi passio vocatur, non rei veritate, sed significãdi mysterio, nec hac immolatione magis quàm esu corporis dominici occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus, vt mãducetur: sed mortuos viuificat, quando manducatur: reficit, non deficit: viuit mãducatus, quia surrexit occisus: per partes manducatur, & manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atq; alibi idem beatus pater eorũ quæ diximus, summam ita perstringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipsum vnigenitũ Deum, verbum carnẽ factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis, cui cũ patre & Spiritu sancto à patriarchis, prophetis & sacerdotibus tẽpore Veteris testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc, id est, tẽpore Noui testamenti, cum patre & Spiritu sancto (cum quibus est illi vna diuinitas) sacrificium panis & vini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per vniuersum orbem terræ offerre nõ

cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quã pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus,& sanguinis quem erat effusurus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autẽ sacrificio gratiarũ actio, atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit,& sanguinis quem pro nobis idem Deus fudit. In illis sacrificiis quid nobis condonatum sit, euidẽter ostenditur. In illis sacrificiis pronuntiabatur filius Dei pro impiis occidendus: in hoc autem pro impiis annuntiatur occisus. Quæ omnia latius idẽ ipse Augustinus in Psal. 37.& cõtra Faustum Manich. libr. 9. eleganter admodũ prosequitur. Et in Psal. 79. Semel (inquit) Christus pro nobis immolatus est, Sed quũ meminimus quod ad nos venerit,& quod nobis donauerit, nempe remissionem omnium peccatorum, idque credimus, tum ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innouet, qui prima sua gratia in baptismo inouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occisum.

Chrysost. homil. 17 ad Hebr. Atque hanc sacrificij nostri rationem diuus Chrysostomus in epistolam ad Hebræos pulcherrimè descripsit: In Christo (inquit) semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius,& vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est & non multæ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius: idipsum semper offerimus. Sed ne ex his verbis lector dubitationem aliquam cõciperet de veritate corporis domini in Eucharistia (quam idem Chrysostomus vbique grauissimè asserit) statim subiecit: Nec nunc quidem aliũ agnum, crastina alium, sed semper idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificiũ: alioqui hac ratione quia in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquã, sed vnus vbique est Christus,& hîc plenus existens,& illic plenus, vnũ corpus. Sicut enim qui vbique offertur, vnũ corpus est,& non multa corpora; ita etiam & vnum sacrificium Pontifex autem noster est ille, qui hostiam mũdantem nos obtulit, ipsam offerimus,& nunc oblata quidem consumi non potest: hoc autẽ

1. Cor. 11 quod nos facimus, in commemorationem quidem fit eius, quod factum est. Hoc enim (inquit) facite in meam cõmemorationem. Hæc ille. Quibus verbis quid aliud inculcat beatus ille pater, quàm quòd in hoc sacrificio ex parte rei oblatæ sit

verum

verum corpus Christi, quum dicat vnũ vbique esse Christum, & hîc plenum, & illic plenũ, & vtrobique vnum corpus. Sed quod ad oblationem nostram attinet, eam esse exemplar illi' in cruce factæ, hoc est sacrificium repræsentatiuum.

NEque mirabere nos, verum Christi corp' in recordatio- nem Deo offerre audere. Nam quum Deus Christum nobis donauerit, quemadmodum scriptum est: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitũ daret: vtique propterea nobis donatus est, vt hunc iræ Dei tanquam reconciliatorem nostrum opponamus, & diffisi de nostris viribus, hanc potẽtissimam victimam patri repræsentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) virtus mea, nõ cõturbor, non diffido, scio quid faciam, Calicem salutaris accipiam. Et alibi: Totum quod dare possum, miserum corpus istud est. Id si minus est, addo & corpus ipsius, nam illud de meo est, & meum est. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi. de te domine suppleo quod minus habeo in me. O dulcissima reconciliatio, o satisfactio suauissima. Hæc ille. Nemo vel primis rudimentis Christianismi imbutus, ignorat, non esse aliam satisfactionẽ pro peccatis, quàm quę facta est in cruce, eandẽmque non tantũ pro nostris, sed & totius mundi peccatis sufficientissimã esse, nulláq; suppletione egere, neque requiri vllã aliam hostiam, aut vllum aliud meritum, per quæ ex impiis efficiamur iusti, & reconciliemur Deo patri, quod non sit aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri. Interim tamen omnes scire debent, neminem huius hostiæ participem fieri, nisi tantum credentem & obtemperantẽ Euãgelio Christi, quemadmodum Ioannes ait: Filium suum vnigenitum dedit Deus, vt omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in Missa propemodũ totius Euangelij summa, fide recẽseatur, videlicet quod Christus traditus sit pro nobis in remissionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hostiam, nempe Christum pro nobis oblatum, remitti peccata: quis non videt Deum per talem fidem (quæ in huius repræsentatiui sacrificij celebratiõe, atq; adeò eiusdem corporis pro nobis passi manducatione vel maximè exercetur) beneficiũ Christi dilectissimi filij sui, suis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed Deo tribuimus: nõ operi nostro, sed Dei beneficio: quod tamẽ nõ aliter quàm voluntatis nostræ assensu per fidem accipimus.

Vnde nobis prãsit, verũ Christi corpus in recordationem offerendi

Ioan. 3

Roma 8

Ber. in cãti. serm. 22

Psal. 115

in serm. 1 de Epiph. domini.

Esaiæ. 9

Vnica pro peccatis satisfactio.

1. Ioan. 2

Summa euangelii recẽsetur in Missa.

Applicatio beneficii Christi.

Philip. 2 Idque etiã vt possimus, is facit qui dat velle & perficere pro sua bona voluntate.

Sacrificiũ altaris cæteris longè præstat. IAM vide, quanto interuallo hoc sacrosanctũ altaris sacrificium cũ fide cõiunctũ, cætera sacrificia nostra (quæ tantũ interna seu spiritualia dicim⁹, qualia sunt omnia opera nostra bona in fide facta) præcellat, atque adeò cętera omnia roboret ac confirmet. *Cypria. de cœna domini.* In huius (inquit Cyprianus) veracissimi & sanctissimi corporis præsentia, non superuacuè mendicant lachrymæ veniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties ergo te in cõspectu domini video suspirantem, Spiritum sanctum non dubito aspirantem: quum intueor flentem, sentio ignoscentem. *Eleuatio manuum in Missa.* Et paulo post: Hierarcha pius quem Spiritus sanctus cõpungit, excitat, inhabitat & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysteriũ repræsentãs, confidenter orat pro sua & populi ignorantia. Hæc ille.

HAbes itaque nunc explicatum satis, quo pacto altaris sacrificium ex parte corporis Christi veri in sacramento *Cypria. ad Cæcil.* oblati, repræsentatiuum sit: superest vt exponamus, quatenus Missa, non tantum repræsentatiuum, sed præsens etiam ac verum, *Ephe. 5* spirituale sacrificium sit, cęteris omnibus sacrificiis spiritualibus *Roma. 12* vniuersalius & excellentius. Sacerdos qui sacrificat non suam, sed in primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerióque publico fungitur. Iam quum ecclesia *Augu. de ciuit. Dei. cap. 10. libro 10* Christi sit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes dona secun- *Ephe. 1. 5.* dum gratiam quæ data est nobis. idcirco ecclesia per sacerdo- *lib. 10. c. 6* tem, vti publicum ministrum, Christi corpus in missa offe- *1. Cor. 10* rens, non tantùm hoc agit vt corpus Christi verum illiusque *Cypria. ad Cæci. epi. 3 lib. 2* passionem, quę pręteriit, Deo represẽtet, sed & seipsam, quę Christi capitis mysticum corpus est, per Christũ offerat. Hoc (inquit Augustinus) sacrificium Christianorum est. Multi v- *1. Petr. 2* num corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fide- *Aug. in Psalm. 21* libus noto frequẽtat ecclesia, vbi ei demõstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quemadmodum enim *Oblatio corporis Christi mystici.* Christus nos omnes in cruce portabat, qui & peccata nostra portabat, & quẽadmodum ille totius ecclesiæ causam gerebat, eandem in seipso Deo patri offerẽs, sic ecclesia tantã oblationem, tantũque beneficium pia deuotione recolens, non

sese

sese diuidit,sed omnium membrorũ suorum curam gerẽs, &
pro viuis & pro mortuis(quos vna eademq; fides colligauit)
deprecatur,seque totam per Christum Deo viuo vicissim de-
dicat ac consecrat.

ATque hîc vide, quàm nihil eorum spiritualium sacrificio
rum (per quæ fit vt immobiles inhæreamus Deo) præ- *Fides cum*
termittat.In missa primas partes tenet fides, hoc est, fiducia re *spe cõiũcta*
missionis peccatorum per Christum , quæ vtique sacrificium *Psal 4.*
illud est iustitiæ, de quo propheta dixit : Sacrificate sacrificiũ *Chryso.in*
iustitiæ, & sperate in domino. Deinde cũ hac fide necessario *Mat.c. 18*
coniuncta est gratiarũ actio pro illo summo beneficio,& no- *homil. 16*
bis & vniuersæ ecclesiæ collato , propter quam reuerenda &
salutaria illa mysteria,Eucharistia appellantur : sunt enim be-
neficiorum recordatio plurimorum,capútq; diuinæ erga nos
charitatis ostendunt,nósque faciunt debitas Deo gratias sem-
per exoluere.Et qui fieri potest,vt nõ accendamur mira qua- *Charitas.*
dam charitate erga Deum tantorum beneficiorum recorda-
tione?Erga proximos quoque, cum quibus intelligimus , vnũ
nos esse corpus in Christo , vt quemadmodũ Christus nobis
se totum donauit,ita nos quoque vtilitati proximorum totos *1. Cor.10*
expendamus ? Vnus panis (vt Apostolus ait) vnum corpus
multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. *Augu. in*
Mysterium enim pacis & vnitatis nostræ Christus in sua mẽ- *ser. ad in-*
sa consecrauit , adeò vt qui accipit mysterium vnitatis & non *fan.de sa-*
seruat vinculum pacis,non mysterium accipiat pro se,sed te- *cra.alt.*
stimonium contra se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos *Cypria.de*
Deo consecrant,animus peccato moritur,cor sursum ad Deũ *cœna do.*
erigitur, totúmque ad cogitationem & amorem Dei tam be- *Chryso.*
neficentissimi conuertitur, atque adeò anima, propter quam *tom.1. ho.*
Christus immolatus est, reconciliatione per Christũ accepta, *mi.51*
ac sanctificata Deo offertur , vt deinceps homo cum Paulo
glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego , viuit verò in
me Christus . Corpus denique & quicquid sumus , in hoc sa-
crificio Deo consecratur : Nam qui Christi corpus mãducat, *Augu. in*
quid aliud protestatur,quàm se in Christo manere, & illũ ma *Joan.c.16*
nentem in se habere? Qui sanguinem bibit, quid contestatur *cap.26*
aliud,quàm se libenter etiam sanguinem (si res ita postulet)
fusurum pro Christo, qui non tantum pro eo sanguinem fun
dere, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propina-
re non dubitauit?

Quum

Præstantia huius sacramẽti.

QVàm eximium ergo sit Missæ sacrificium, modò secũdum Christi institutionem & exemplum pie celebretur, quis non videt? Hîc est præsens illa victima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit Deo. Hîc eadem illa victima per manum Dei à reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repræsentatur Deo: Hîc ecclesia (quæ corpus est mysticum) se totam Deo consecrat, adeò vt Cyprianus tale sacrificium, verum & plenum sacrificium non dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil vel absurdi vel scrupulosi in toto Missæ contextu occurret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenissima ac plane reuerenda (vt sunt) videbuntur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & vi omnipotentis verbi in altari præsentia, & non veretur hæc appellare hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. Aut ad oblationem repræsentatiuam & commemoratiuam passionis seu corporis Christi veri (quæ fide misericordiã per Christum apprehendente, & redemptionem, quæ est in Christo, Deo patri opponente) paragitur: & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se suísque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incoluminatis suæ, nimirum spem salutis, incolumitatis, ac redemptionem animarum debita laude & gratiarum actione Deo accepta referens: petítque, vt hanc oblationem seruitutis suæ Deus placatus accipiat, diésq; nostros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum suorum grege iubeat numerari, nõ quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum Dominum nostrum. Et ne vlla cauillandi occasio æmulis relinquatur, Canõ toties seipsum declarat, vt planè calumniari, & ecclesiam mendacio traducere conuincantur, qui asserunt orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterúmque crucifigere filiũ Dei, veluti non suffecerit oblatio in cruce semel peracta. Non enim ecclesia Christum ad eum modum, quo semel in cruce oblatus est, offert: nec oblationi suæ seruitutis, remissionem peccatorũ ascribit, nec hanc applicat vt opus meritorium remissionis culpæ & pœnæ: sed apertè, idque non semel, pronuntiat, se hanc oblationem offerre in memoriam passionis, resurrectionis, ascẽsio

Ephe. 1. 5
Cypria. ad Cæcil.

Pia & germana Canonis expositio.

Canon vindicatur ab aduersariis.
Ecclesia nõ rursus crucifigit filium Dei.
Oblatio commemoratiua.

ăſcēſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde, inquit, memores domine nos ſerui tui, ſed & plebs tua ſancta tā beatę paſsionis, necnon & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis offerimus præclaræ maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram, &c. cui ſanæ hoſtiæ (non ſuo opere operato, vt vocant) vitæ æternæ & ſalutis perpetuæ efficaciam tribuit. Ergo nō ſuam oblationem applicat, ſed fructum oblationis Chriſti, quem recolendo rememorat, per fidem ſibi applicari petit. Denique quatenus eccleſia ſeipſam Deo cō ſecrat, & per Chriſtum hoſtiam laudis, gratiarum actionis, breuiter fidei, ſpei & charitatis offert, reddit vota ſua æterno Deo, viuo & vero. *Canon.*

NE verò cum aduerſariis dicas, ſacerdotē, eccleſiæ perſonam gerentem, nō poſſe hoc ſacrificium laudis pro aliis offerre, ſeu pro aliis gratias agere: Audi quod ſuprà relatum Paulus ad Timotheum habet: Obſecro (inquit) primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c. Quem locū beatus Auguſtinus ad Paulinum explicans: In his (inquit) verbis, eligo hoc dicere, quod omnis, vel penè omnis frequentat eccleſia, vt obſecrationes ſeu precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorū, antequam illud quod eſt in Domini menſa, incipiat benedici: orationes, quum benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur. Græcus enim textus habet, προσευχὰς, id eſt, orationes, quas facimus ad votū. Vouentur autē omnia quæcunq; offeruntur Deo maximè ſancti altaris oblatio: quo ſacramento prædicatur noſtrū aliud votū maximū, quo nos vouimus in Chriſto, eſſe mãſuros, vtique in cōpage corporis Chriſti. Ideo (inquit Auguſtinus) in huius ſanctificationis & diſtributionis præparatione exiſtimo Apoſtolū iuſsiſſe propriè fieri προσευχὰς, id eſt orationes. Poſtulatiōes verò ſiue interpellationes (vt ſubiicit) fiūt quū populus benedicitur. Tūc enim antiſtites velut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionē miſericordiſſimæ offerūt poteſtati. Quibus peractis, & participato tāto ſacramento, gratiarū actio cuncta concludit, quæ ob eā cauſam ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat, ne putaretur negligendum eſſe quod ſequitur in Apoſtoli verbis, nēpe pro omnibus hominibus, pro regibus, & iis qui in ſublimitate ſunt, vt tranquillā & quietā vitā agamus in omni pietate & caſtitate, nec quiſquā (ſicut

Sacrificiū laudis pro aliis offerri poteſt.

1. Tim. 2

Augu. ad Paulinum.

Poſtulationes.

Gratiarū actiones.

(ſicut ſe habet humanæ cogitationis infirmitas) exiſtimaret, non iſta facienda pro his, à quibus perſecutionem patiebatur eccleſia, quum membra Chriſti ex omni eſſent hominum genere colligenda. Ideò enim adiungit Apoſtolus: Hoc (inquit) bonum, & acceptum eſt coram ſaluatore noſtro Deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quiſquam diceret poſſe eſſe ſalutis viã in bona conuerſatione & vnius Dei omnipotentis cultu, ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti, idcirco (eodem Auguſtino teſte) Apoſtolus ſubiecit: Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus: vt illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præſtari, niſi per mediatorem hominem Chriſtum Ieſum: quum verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Non relinquitur via ſalutis, niſi in communione eccleſiæ.

Ioan. 1

QVid potuit vir ille ſanctus fortius pro Miſſa atq; adeò ipſo Canone dicere? qui ex Apoſtolo Paulo, & celebrationis & deprecationis, quæ in Miſſa fit, ordinẽ oſtẽdit ac palàm diffinit hoc ſacrificium, quod in Miſſa per obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiones fit, pro tota eccleſia offerri oportere, atque adeò etiam pro his, à quibus eccleſia perſecutionem patitur? In quam ſententiã Tertullianus (qui ſub impio Imperatore viuebat) dixit: Sacrificamus pro ſalute Imperatoris, ſed deo noſtro, & ipſius, & id quidem pura prece. Nec hîc aliquid duri aut ſcrupuloſi occurrit, ſi oblationum ſpecies teneamus, & ſingula ſingulis referamus. Hoc enim (vt idem toties repetamus) omnis planè fatetur eccleſia, quòd remiſſio peccatorum ſeu iuſtificatio, ſoli oblationi, quæ in cruce facta eſt, tribuatur. Hæc enim ſola eſt pretiũ pro peccatis noſtris, imò totius mundi, quæ in adultis tantum his applicatur, qui eandem propria fide percipiunt. Abſit enim vt operi noſtro hoc tribuamus, vt ex dignitate ſua, ſeu ex opere operato, aliis etiam iniuſtis, impœnitentibus, & nõ reſipiſcentibus, remiſſionem peccatorum (theſaurum illum planè diuinum) mereatur. Nam quantum ad iuſtificationem attinet, omnino verum eſt, quòd iuſtus ex fide ſua viuet: nihilo ſecius tamen, quia ſumus eiuſdem corporis membra, veriſſimum eſt, quòd omnia opera noſtra bona, quæ per fidẽ fiunt, impetrẽt multa communia bona atque adeò in hoc fidelium cœtu omnia eſſe communia, neque quicquam propriũ quẽquam habere, ſed omnia pia opera, non tantum facienti, ſed

Tertull.

Peccatorũ remiſſio ſoli oblationi in cruce factæ debetur.

Abac. 2
Roma. 1
Roma. 12

Cõmunio ſanctorũ.

&

& aliis credentibus prodesse, eosdémque defendere ac cõfirmare, quemadmodum in expositione symboli in articulum de Communione sanctorum, diximus. Quanquã oratio (quã scriptura etiam inter sacrificia spiritualia recenset. Psal. 140. Apocalyp. 8.) hoc peculiare habet, quòd non tantùm pro nobis, nec pro credentibus tantũ, sed & pro iniustis fiat, non suæ dignitati, sed Dei mandato, promissioni ac misericordiæ tota innitens. Vide verò quàm diligenter in Missa proprietas ista seruetur. In Missa est sacrificium commemoratiuum passionis, gratiarum actionis, piorum votorum ac precum. Pro tota enim ecclesia secũdum Christi institutum precatur sacerdos, vt eam Deus pacificet, custodiat, adiuuet, ac regat. Pro potestatibus quoque qui in sublimitate constituti sunt, secundum Apostoli præceptum, orat. Insuper pro quibusdam speciatim, & subinde pro omnibus circunstantibus hoc sacrificium laudis offert, sed pro iis tantùm, quorum Deo fides cognita est & nota deuotio, qui & ipsi offerunt hoc sacrificium laudis pro redemptione animarum suarum, hoc est, qui per fidem recolunt se per Christi passionem, quæ hîc repræsentatur, redemptos esse, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim est aliud offerre sacrificium laudis, quàm laudem dicere, & gratias agere?

Nume. 21 26. Mat. 6. Luc. 6. 23 Acto. 7. 12. 27.

Offerre pro redemptione animarũ qd.

SEd adhuc malè habet aduersarios, quòd in Missa sanctos (vt dicunt) inuocemus. Quanquã si totum Missæ, & in primis Canonis contextum intueamur, inueniemus in Missa omnes, seu penè omnes orationes ac preces ad solum Deũ patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tãtùm ad filium, nullas ad sanctorum aliquem: vt vel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant, sed de inuocatione sanctorum suo loco dicemus. In præsentia ostendere suffecerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa non singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius oblatione, ecclesia, Christi oblationẽ repræsentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At sancti, nobilissima ecclesiæ membra sunt, quos pater cœlestis filios agnoscit ac honorat, filius fratres & cohæredes, Spiritus sanctus templa sua vocat. Deinde, licet solus Christus factus sit nobis à Deo sapientia, iustificatio, sanctificatio, & redemptio, atque solus qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli potestate, reconciliare nos Deo, & dare nobis vitam æternam, tamen

De sctorũ cõmemoratione in Missa quã Missæ ratio requirit.

Ioan. 1. Ioan. 12.

Mat. 28 Roma. 8 2. Cor. 6 1. Cor. 1

Cypr. ser. de lapsis. men præter hæc gratuita Saluatoris beneficia & diuina ope-
Eccle. 16 ra, quæ soli Christo tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamen etiam Dei sunt dona. Hæc non dubium est, vnius ecclesiæ mēbris communicari. Alioqui quid est quod profitemur in symbolo, nos credere sanctorum communionem? Denique quis dubitat, sanctos miro desiderio desiderare accelerationē pœnitentiæ & salutis nostræ, eosdémque sedulò pro nobis orare? Nam si angeli, qui non communicauerunt carni & sanguini, de salute nostra quammaximè sunt soliciti, Lucæ. 15. ipsiq; pro nobis orare non cessant, Zachariæ. 1. quātò magis sancti pro nobis soliciti sunt, eiusdem corporis membra? Si glorifi-
1. Cor. 12. catur (inquit Apostolus) vnum membrum, congaudent, quod
Ber. in ser. vlti. in festo omniū sanctorū. si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia mēbra. Nouerunt illi periculum nostrum, figmentum nostrum, ignorantiam nostram, fragilitatem nostram, nouerunt aduersariorum dolos, impetus, & insultus. In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt ex his, quæ passi sunt, compassionem. Nec est quod de eorum pia erga nos solicitudine dubitemus, quandoquidē non sunt consummandi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouissimo die omnia simul in virum perfectum cum suo ca-
Hebr. 11 pite membra concurrant, & laudetur cū hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus.

Augu. ad Paulinū. MEritò ergo ecclesia in eo votiuo sacrificio, quo vouet se in Christo māsuram (vtique in compage corporis Christi) piis votis sanctis communicat, meritò memoriam eorum
Ioan. 12. (quos honorat Deus) veneratur, vel ob id vt per eorum me-
Iaco. 5 moriam, fidem in Christū confirmet, spem æternæ salutis roboret, & charitatem accendat: nimirum quum recogitat illos olim homines similes nobis nō esse amissos, sed præmissos ad
Ioan. 6 vitam venturi seculi, ac aliquando fore, vt & nos, qui fratres
Cypri. ser. de morta. & conciues sanctorum, & domestici Dei sumus, superstructi, super fundamentum apostolorum & prophetarū summo an-
Ephe. 2 gulari lapide ipso Iesu Christo, eos sequamur, & erepti ex
Canon. hoc seculo nequam, cum ipsis in tuto collocemur. Meritò denique ecclesia in celebratione tanti sacramenti precatur, vt Deus meritis precibúsque sanctorum suorum concedat, vt in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idque per Christum dominum nostrum. Quid enim euidentius hu-

ius

ius diuinissimi sacramenti participatione significatur ac promittitur, quàm nos in Christi & omnium sanctorum suorum consortium recipi, vt non temerè patres hoc sacramentum Communionem vocauerint, quòd qui hoc sacramento dignè communicat, certus sit se in Christi corpore esse, & sanctorum omnium (qui eiusdem corporis membra sunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac confirmari. Ergo synaxeos ratio omnino requirit, vt ecclesia militans huius sanctæ communionis (quæ piis hominibus inæstimabilis thesaurus est) ad altare Domini recordetur, pioque desiderio magis fidem suam (quæ de hac communione est) exerceat, q̄uàm sanctos alioqui semper pro nobis apud Deum solicitos, excitet. Nec potest videri recens, quòd & ecclesia veteris legis obseruasse legitur. Sic Moyses pro populo qui vitulum conflatilem adorauerat, intercedens, inter orandum patrum memoriam recolit: Recordare, inquit, Abraham, Isaac, & Iacob seruorū tuorum. Tres item pueri Hebræi in fornace succensa sic orasse leguntur: Ne auferas à nobis misericordiam tuam domine Deus noster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Iacob sanctum tuum. Certè Cyprianus vetus ille ac verè pius ecclesiæ doctor testatur, in ecclesia solitas celebrari oblationes, & sacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transierunt. Et Augustinus contra Faustum Manich. libr. 20. cap. 21. Populus, inquit, Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, ita tamen, vt nulli martyrum, quamuis in memorias martyrum construamus altaria. Et vt alibi ait: Non constituimus eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia: quoniam nō ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum, tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionibus victis atque conuictis. Quis autem audiuit aliquando fidelium, stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris, ad Dei honorem cultúmque constructum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, quum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis cœlesti honore sociauit, vt ea celebritate, & deo vero

Cur cōmunio dicat̄. Ephe. 1

Exod. 35. Danie. 3

Cypri. lib. epi. 2. epistol. 6.

Aug. li. 3 cōtra epis. Pelag. ad Bonif. c. 8

de

de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ recordatione adhortemur. Quæcũque igitur adhibentur religiosorum obsequia in martyrum locis, ad ornamenta sunt memoriarũ, non sacra sunt vel sacrificia mortuorum tanquam deorum. Hæc ille.

Latria soli Deo debetur.

Ephe 2.

1. Cor. 4.

Ephe. 2.

Ephe. 4.

1. Cor. 15.

2. Cor. 10

Ergo non adoramus sanctos, non facimus eos mediatores, non seruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quòd hæc soli Deo ac Christo debeãtur: sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti mẽbra sunt) eos vt domesticos Dei amicos, ac pios & sedulos apud Deum pro nobis interpellatores agnoscimus, ipsorúmque meritis (quæ & Dei dona sunt) per fidẽ participes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorum preces (quibus adiuuari petimus) ipsorũ meritis inniti, sed potius Christi, cui iam veluti incorporati existunt: Neq; ignoramus, sanctos omnes, siue ab illo antiquo Abel vsque ad Ioannem Baptistam, siue ab ipsis Apostolis, vsque ad hoc tempus, & deinceps vsque ad terminum seculi, in domino tantùm esse laudandos, nõ in seipsis: quia illorum vox est, gratia Dei sum id quod sum: & ad omnes pertinet, vt qui gloriatur, in Domino glorietur.

Ratio Missæ requirit cõmemorationẽ defunctorum ĩ Christo.

2. Mac. 12

PORrò quum synaxeos ratio requirat, sanctorum commemorationem in missa fieri, quantò magis par est, vt & defunctorum in Christo ad tanti sacrificij oblationem memores simus? Opponimus autem his, qui hanc institutionem veluti ignotam veteri ecclesiæ calũniantur, vniuersalem consensum ecclesiæ omnium temporum, quæ euidẽs planè testimonium est, quòd hæc ordinatio sit apostolica. Beatus Augustinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum præscripsit: Vacare (inquit) non potest, quod vniuersa pro defunctis ecclesia supplicare consueuit: & ex Machabæis locũ citat, quo ostenditur oblatum pro mortuis sacrificium. Nec hoc contentus Augustinus adiecit: Sed etsi nusquam, inquit, in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua hac consuetudine claret authoritas, vbi in precibus sacerdotis (quæ domino Deo ad eius altare funduntur) locum suum habet etiam cõmemoratio animarum. & non multo pòst cap. 4. Non sunt, inquit, prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciẽdas pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque, sub generali commemoratione suscepit ecclesia, vt quibus ad ista desunt parentes,

aut filij, aut quicunq; cognati vel amici, ab vna eis exhibeatur matre communi. Quin capite vltimo satis indicat quéq; diligentius hæc facere pro necessariis suis, deinde generatim pro omnibus. Itidem Chrysost. hunc ritum orandi quotidie in sacrificio laudis (quod iuge vocat) p defunctis, in ecclesia Græca semper fuisse, eundémq; apostolicæ traditionis esse asserere nõ dubitauit. Quibus Ioan. Damascenus in sermone de his qui in fide hinc migrarunt, subscribens, ait: Apostoli discipuli Saluatoris in tremendis vitalibúsque sacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam esse dixerunt. Et hanc receptã & generalem catholicæ ecclesiæ obseruationem fuisse toto sermone confirmat. Si quis ex vetustioribus plures desideret, post Dionysium testis est Tertul. oblationes pro defunctis ecclesiam annua die facere. Testis Cyprianus lib. I. epist. 9. Testis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæsareum fratrem de matre sua, Gregorius itẽ Nyssænus. Basilius lib. quæst. ad Antiochũ principẽ, quæst. 34. docet, sanctorum animas sentire beneficia, quum super illis fiunt cõuentus & peractiones bonorum: Nam si nõ aliquo, inquit, beneficio participarent, non fieret in cura & exequiis cõmemoratio. Ambrosius in epist. ad Faustinum, ob germanæ obitum dolentem: Ego eam, inquit, non tam deplorandam, quàm orationibus prosequendam reor: non mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rursus de obitu Theodosij Imperatoris: Dilexi, inquit, virum, & præsumo de domino, quòd suscipiat vocem orationis meæ, qua prosequor animam piam: da requiem seruo tuo Theodosio, illò conuertatur anima eius vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire non possit, vbi cognoscat mortem hanc non hominis finem esse, sed culpæ.

Ibidem. c. vltimo. *Chry. to. 4. ho. 69.* *Io. Dama. in sermo.* *Diony. ca. 7. cœl. hiera.* *Tertul. ad vxor.* *Cyp. li. I. epist. 9* *Gre. Nyssenus.* *Basil. lib. quæst. ad Antioch.* *Idẽ de obitu Theod.*

SEd vt ad Augustinũ reuertamur, hîc in Enchiridio ad Laurentium (in quo opusculo beatus ille pater existimat se diligenter esse complexum, quomodo sit colendus Deus) præterea Dulcitij quæstionibus respondens, denique in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, sed ex professo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem esse, dum in hoc corpore viuitur, viuendi modum. Vnum tam bonum, vt hæc post mortem non requirat, in quo Apostoli & sancti Dei martyres, quum hinc de-- lerent, inuenti sunt. Alterum tam malum, vt ei non

Augu. in enchir. *Li. retr. 2. cap. 63.* *Ad Dulcitium.* *Lib de cura pro mor. ger.* *In enchir. cap. 17.*

prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui etsi Christi lauacro in ecclesia baptizati, nec ab ea vllo schismate vel hæresi præcisi sint, in lethalibus tamen criminibus (quæ nulla pœnitẽtia diluuntur) vsque ad vltimũ huius vitæ diẽ pertinacissimè

Ephe.5

perseuerant, de quibus Apostolus dixit: Quoniã regnum Dei non possidebunt. Tertium verò, veluti medium quendam viuendi modum: nec tam bonum, vt non requirat ista post mortem: nec tam malũ, vt ei non prosint ista post mortẽ, qualis est

A ser. Augu. de statu animarum post mortem.

eorũ qui pœnitẽtes in fide, & confessione Christi obdormiũt, necdum tamen peccati reliquiis penitus expurgatis, quos nõ incredibile est per ignẽ quẽdã purgatoriũ expiari, certè constat eos quantò magis minúsve bona pereuntia dilexerũt, tãtò tardius citiúsve saluari, qui sanè tales sunt, vt meritum sibi in hac vita cõpararint, vt eis hæc post mortẽ prodesse possint, nimirũ meritũ fidei, quod promissionẽ habet cõmunionis sanctorũ, quemadmodum superius abundè declaratum est.

Respõdet aduersarius.

QVum igitur aduersarij nobis obiiciunt, nos nostris tãtùm aut subleuari actibus aut grauari, Pauli Apostoli sententiam citantes, cùm inquit: Omnes enim astabimus ante

2.Cor.5

tribunal Christi, vt referat vnusquisque secũdum ea, quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: respondet Augustinus:

August.

Ea quæ pro defunctis commẽdandis frequentat ecclesia, huic apostolicæ sententiæ nequaquam esse aduersa: Fatemur enim

Quibus defunctis, viuentiũ pietas prosit.

planè, hîc omne meritum comparari, quo post hanc vitã possit releuari quisquam vel grauari, quod nemo rectè speret, se id quod hîc neglexit, quum obierit, apud Deum promeriturum. Ergo si meritum per quod ista prosunt, nullum comparatum est in hac vita, frustrà quæritur post hanc vitam. Sin cõparatum est, fit vt aliquid adiuuent ista defunctos, quæ post obdormitionem pro eis religiosè facta fuerint, ita vt neq; inaniter ecclesia, vel suorum cura, pro defunctis, quod potuerit,

Matt.16. Roma.2

religionis impendat, & tamen ferat vnusquisque secũdum ea quæ gessit per corpus, siue bonum siue malum, reddẽte domino vnicuique secundum opera eius: vt enim hoc quod impenditur, possit eis prodesse post corpus, in ea vita est acquisitũ,

Oramus pro oĩbus q in signo fidei decesserunt.

quam gesserunt in corpore. Breuiter, genere vitæ quod gessit quisque per corpus, efficitur vt prosint vel non prosint, quæcunque pro illo piè fiunt, quum reliquerit corpus.

NEc tamen ideo, quia non omnibus prosunt hæc pietatis officia, nõ debemus pro omnibus, qui in signo fidei decesserunt,

cesserunt, orare. Nam (vt idem beatus pater ait) quum sacrificia siue altaris, siue quarumcunque eleemosynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offerũtur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque tamen viuorum consolationes sunt. Certè charitas Christiana, virtus est mirè efficax & ampla, quæ se non continet, quin & pro viuis & defunctis sit solicita, ita vt com membra nostra ex hoc seculo emigrantia, pia prece domino cómendet: quam nostram pietatem, charitatis fructum apud Deum, inanem esse quis dicere ausit? *Aug. ibid*

QVòd verò synaxeos ratio postulet, in Missa potissimũ, animarũ commemorationem fieri, Augustinus alibi declarat: Piorum, inquit, animæ mortuorum non separantur ab ecclesia, quæ etiã nunc est regnũ Christi: alioqui nec ad altare Dei fieret eorũ memoria in cõmunicatiõe corporis Christi, quòd tamẽ piè fieri quis dubitet? Rectè enim pro eis offertur corpus Christi, qui mẽbra sunt Christi. Et quũ conuiuium domini, vnitas sit corporis Christi, quis ab illius participatione animas piorum excludat, quæ membra sunt corporis eius? *Aug. de anima & eius ori. homi. 1. ca. 9 & seq. Idẽ ad Bonifa. epist. 50. Ephe. 4. 5*

Vide verò quàm diligenter pietatem istam idem Augustinus libro 9. Confessionum commendet, vbi reperies, quemadmodum pro Monica matre sacrificiũ pretij nostri obtulerit, quas preces fuderit, quantis præconiis pia Monicæ desideria prosequatur. Illa, inquit, imminẽte die resolutionis suæ, tantummodo memoriam sui, ad altare tuum, ô Christe, fieri desiderauit, cui nullius diei prętermisiõe seruierat, vnde sciret dispensari victimam sanctam qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis cõputans delicta nostra, & quærens quod obiiciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus. Ad cuius pretij nostri sacramẽtum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei: nemo à protectione tua dirumpat eam. Hæc ille. *Coloss. 2 Vincimus in Christo diabolum.*

Nec contentus, quòd ipse parentes piis precibus domino commẽdasset, orat vt idem perpetuò faciant, qui sua legerint. Inspira, inquit, domine Deus meus, inspira seruis tuis, fratribus meis, filiis tuis, dominis meis, quibus & voce & corde & literis seruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cũ Patricio quondam eius cõiuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitã: Memi- *Ibidem.*

nerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria,& patrum meorum, sub te patre,in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu vsque ad reditum, vt quod illa à me poposcit extremum, vberius illi præstetur in multorum orationibus,tam per confessiones quàm per orationes meas. Hactenus Augustinus.

Extrema postulatio Monicæ.

Augu de cura pro mor.ca.4 & seq. Item de anima & eius ori.lib. 1.cap.9 & seq. Et ad vin. Vict.li.3. ca.11 In enchi c. 109.

Canon.

PORrò duo sunt,quæ hic beatus pater requirit, vt supplicationes istæ spiritibus mortuorũ prosint. Primùm, vt fiant recta fide ac pietate, vt scilicet verbis recordantis & precantis affectus accedat,sine quo nec externa supplicatio,nec exanimorum corporum in quàlibet sanctis locis depositio, vllas suppetias animabus ferunt. Secũdò, vt tales fuerint defuncti, qui quum viuerẽt, vt hæc sibi postea prodesse possent,meruerunt. Quorum,inquit, animas pietate suorum viuentium releuari,quum pro illis sacrificium mediatoris offertur,vel eleemosynæ in ecclesia fiũt, omnino negandum non est. Quo fit vt in canone non pro quibuslibet, sed tantũ pro his, qui nos præcesserunt cum signo fidei,& dormiunt in somno pacis, sacerdos oret. Nam(vt Augustinus alibi ait)nec credendũ, nec docendũ, nec dicendũ est sacrificium Christianorum pro iis qui non baptizati,de corpore exierunt,offerendum, sed tantum pro eis qui membra sunt Christi.

Aduersariorũ calũnia detegitur.

Canon explicatur.

Canon omnem meriti humani præsumptionẽ excludit.

ADuersarij itaque iniuria calumniantur ac fingunt, orthodoxos dicere,se hoc sacrificium etiam mortuis applicare,séque illis remissionem culpæ & pœnæ,& quidem ex opere operato mereri, séque mortuis liberationem à pœnis purgatorii suis meritis ac virtute polliceri. Nam in Canone nulla eiuscemodi applicationis(maximè quæ sine fide fiat) nulla meriti sacerdotis,nulla pollicitationis humanæ mentio fit,sed tota actio & oratio,ex fide & charitate proficiscẽs,soli indulgentiæ Dei innititur, & per Christum dominum omnia quæ petuntur, cõcedi deprecatur. Quin vt Canon omnem meriti humani præsumptionẽ excluderet,oratione statim subsequẽte (in qua iterum pia ac religiosa sanctorum commemoratio fit)sic habet: Intra quorum nos cõsortium nõ æstimator meriti,sed veniæ(quæsumus)largitor admitte, per Christũ dominum nostrũ.Ecclesia ergo quemadmodũ pro viuis, ita & pro spiritibus defunctorũ sacrificium,mediatoris offert,id est,passionẽ domini Deo repræsentat,illosq; pia oratione propitiatori

tioni tanti sacrificij semel oblati cõmendat, firmissimè credẽs, quòd hoc sacrificiũ in cruce oblatũ, tum viuis, tum fide defun ctis ad relaxationem prosit. Quod Innocẽtius tertius rectè ac grauiter sic explicauit: Orat, inquit, pia mater ecclesia, nõ solum pro viuis, sed etiam pro defunctis, & eos sacræ oblationis (nimirum in cruce factæ) intercessioni commẽdat, certissimè credens, quòd sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorũ, non solum ad salutem viuentiũ, verumetiam ad absolutionem valeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabilonensi dubio procul diligẽtissimè expensa sunt, in quo inter alia sic statutũ legimus: Visum præterea nobis est, vt in omnibus Missarum solennibus pro spiritibus defunctorum, loco competẽti, in ecclesia ad dominum deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viuentibus, & pro quibuslibet necessitatibus dominum deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in Missarum solennibus fundantur.

Inno. 3 de sac. alt. myste. lib. 4. cap. 5

Cõcil. Cabilonẽ. ca. visum de cõse. di. 1

VIdes quantis testimoniis, ecclesiæ vetustissimus perinde ac piẽtissimus ritus astruatur, quem ob solos abusus malorum sacerdotum hoc diuinissimum sacramentum & Missæ mysterium prophanantium, sugillari non oportuit, multominus tolli. Fuerunt & diui Augustini, imò sanctorum Apostolorum tempore, qui hoc sacramẽto ac sacrificio abuterentur. Propterea tamẽ neq; sacramẽto, neq; sacrificio quid detractũ est, sed abusus tantũ damnatus est. Abusum Corinthiorũ damnat Apostolus. 1. Corint. 11. Abusum similẽ dãnat Augustinus ad Aurelium de coercenda temulentia & contentione, scribens, vbi ebrietates & luxuriosa cõuiuia in templis, ac cœmeteriis, tanquã maximam fœditatem ac turpitudinẽ insectatur, iubetque vt oblationes pro spiritibus dormiẽtium (quas verè aliquid adiuuare credendũ est) super ipsas memorias non sint sumptuosæ, sed omnibus petentibus sine typo, & cum alacritate præbeantur. neq; vendãtur, Sed si quis aliquid pecuniæ offerre voluerit, id vt in præsenti pauperibus erogetur. Quod si fiat, nec superstites deserere videbuntur memorias suorum, & id celebrabitur in ecclesia, quod piè & honestè celebratur. Interim tamen ecclesiæ ministro, suo officio rectè ac piè fungenti, quod suũ est nõ adimimus. Atq; hîc erat tenenda eiusdẽ beati patris doctrina, qui in eadem epistola sanctissimè cõsuluit, eiuscemodi malũ auferendum non asperè, sed (sicut scriptum

Abusus corrigendus non res pia mutanda.

Augu. ad Aur. de coercenda temulẽtia.

Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda.

Ibidem.

Galat. 5 est) in spiritu lenitatis & mansuetudinis, non duriter, non imperioso modo, sed magis docendo quàm iubendo magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cũ multitudine peccantium. Seueritas autem exercẽda est in peccato paucorũ. Et si quid minamur, id vt cũ dolore fiat, de scripturis cõminando vindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. *Ibidem.* Itaque (eodem Augustino authore) prius erant monẽdi spirituales, vel spiritualibus proximi, quorum authoritate & lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos sequuti in canonibus Concilij nostri prouincialis sub titulo de Eucharistia, hosce abusus paulo latius indicauimus, & quod in nobis est correximus.

Epilogus. EX his omnibus pius lector facile deprehendet sacrificij iugis rationem, quod ecclesia ab Apostolis acceptũ, toto terrarum orbe religiosè celebrat, non desitura celebrare, donec Christus redierit iudicare viuos & mortuos: facilè quoque iudicabit, num aduersarii rectè faciant, qui hoc sacrificiũ ab ecclesia auferre, & sacerrimũ illum canonem *diuini plenũ* mysterii Theonino dente lacerare, atque è medio tollere nitantur. Præterea num Christiana erga orthodoxos charitate vtantur, qui ipsos nihil tale cogitantes, grauissimo crimine insimulãt, quasi scilicet Christũ denuò crucifigãt, eiusque beneficium obscurent, nimirum quòd (vt illi fingunt) oblationi in cruce factæ, satisfactionem pro peccatis nostris detrahant, ac suo operi asscribãt. Et vt cętera quæ de generalis sacrificij ratione attulimus, omittamus, saltem id locupletissimè nos ostendisse credimus, in hoc ecclesiæ sacrificio adeò non obscurari beneficiũ Christi, vt eo potius quammaximè illustretur, ac quàm latè pateat, pulcherrimè ostẽdatur, exponaturq́ue, expositũ denique & repræsentatũ oculis & auribus, summa quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac demum mente, per fidẽ & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur. *In sacrificio Missæ beneficium Christi quammaxime illustratur.* In quo argumento etsi vel prolixiores, vel ineptiores fuerimus, quàm susceptæ institutionis modus ferre videatur, ignoscendũ tamen nobis putamus, quibus hoc quàmaximè in votis fuit, vt rem cognitu admodũ necessariam, sed hac tẽpestate summa cũ animarũ iactura, ac ecclesiasticæ vnitatis ac pacis detrimento, mirè cõtrouersam ac obscuratã (quod in nobis est) expediremus. Quòd si aliqua ex parte factũ est,

soli

soli Deo gratia: sin secus, luculẽtiorem ecclesiæ diffinitionem (cui hæc omnia libenter submittimus) ex animo optamus.

IAm ad susceptæ institutionis ordinẽ reuertamur. Ceremonijs itaque quæ circa sacrosanctæ Eucharistiæ confectionẽ & distributionem totius ecclesię consensu adhibentur, aliqua saltem ex parte explicatis, nunc de virtute & efficacia huius sacramenti dicendum occurit. Quanquam vero ex superioribus, satis superque deprehendatur, quæ tanti sacramenti vis & efficacia sit, tamen quia hinc tota sacramenti vtilitas pẽdet, vt non solum sciamus quidnam sit ipsum sacramentum, sed & quæ sit causa institutionis, & qui sint eius fructus & effectus, (Hoc enim solum nobis prodest, vt sciamus quẽ fructum ex sacramenti sumptione capere debeamus.) Idcirco quã breuissimè epilogi in morem, institutionis huius sacramenti rationem & virtutem repetemus. *De virtute & efficacia sacramenti Eucharistiæ.*

Principalis ergo huius sacramenti virtus est, vt qui sumit hoc sacramentũ carnis & sanguinis domini, ita cum ipso coniungatur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur, quemadmodum ipse dixit: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius sacramenti, quæ recta fidẽ fit, ipsum filium Dei suscipimus, ac Christi corpus & membra efficimur. Et quia Christum suscipimus, thesaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittũtur, in quo mors aboletur, in quo vita nobis cõmunicatur. Viuificat quidem Dei verbum, quẽadmodum apostoli senserunt, Domino dicentes: Domine quò ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sed non minus viuificat Christi corpus omnipotenti verbo (à quo vniuersa viuificantur) coniunctum. Caro enim saluatoris verbo Dei (quod naturaliter vita est) coniuncta, viuifica effecta est. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc vitam habemus in nobis, illi carni coniuncti, quæ vita effecta est. Hac de causa Christus in exuscitandis mortuis, non solummodò verbo vt deus vtebatur, verumetiam carnem suam veluti cooperatricem adhibebat, ac tactu mortuos excitabat, vt ostenderet corpus quoq; suũ viuificare posse. Quòd si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodò non viuemus qui carnem illam & gustamus & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatẽ suam participes sui. Porro oportuit vt non solum anima per spiritũ sanctum in beatam vitam ascẽderet, *Cyril. in Ioan.* *Ioan. 6* *Roma. 3* *1. Cor. 1.* *Ephe. 1. 2* *Ioan. 6* *Caro Christi viuificat.* *Cyrill. in concil. Ephesi.* *Matth. 8* *Marc. 1. 5* *Luc. 7*

verumetiam vt rude atque terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur: non quidem vt qui corpus Christi sumerent, iam statim ne temporali quidem morte morerentur, sed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixisset Christus: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: continuo subiecit, Et ego resuscitabo eum in nouissimo die: vt habeat interim secundum spiritũ vitam æternam in pace & requie conscientiæ, ac tandem caro etiam eius vita æterna non fraudetur, nimirum resuscitanda in nouissimo die.

Augu in Ioan. tract. 26
Ioan. 6

VT autem quis contendat, caput Ioannis sextum de spirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamẽ sanctissimi patres etiam ad sacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarũt, saltem is verba Christi, quibus hoc sacramentum instituit ac porrigit, intueatur: quæ luce clarius ostẽdunt quid nobis in hoc sacramento Christus exhibeat. Hoc (inquit) est corpus meũ quod pro vobis tradetur: Hic est sanguis Noui testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorũ. Quibus verbis quid aliud Christus testatur quàm se porrigere corpus suum pro nobis in ara crucis immolatũ, & sanguinem in remissionẽ & absolutionẽ peccatorum nostrorum effusum? Is ergo quẽ peccatorum suorum ex animo pœnitet, subindéque contrito & humiliato spiritu accedit, suauitérque recolit ac memoria recondit, quod pro se Christus corpus suum tradiderit, & sanguinem in remissionem peccatorum fuderit, atq; ita demum plena concepta fiducia hoc sacramẽtum percipit, is (inquam) certum pignus remissionis peccatorum, immortalitatis & vitæ æternæ, capit. Quo enim alio pignore Christus de tãtis donis nos certiores reddere potuit, quàm impertitione sui pretiosi corporis, inæstimabilis vtique thesauri, quo nos sibi tanquam membra adiũgit, vt vbi ipse sit, illic & nos simus. Quemadmodum Hilarius dixit, Hæc sacramenta suscepta facere, vt & Christus in nobis, & nos in Christo simus. O ineffabilem Dei benignitatem, ô suauissimum summi Dei erga nos amoris pignus & testimonium, quod Christo non fuit satis, se pro nobis in mortem tradere nisi & se nobis daret in cibum vt in eo saluati & innouati, ex eo etiam tãquàm solido cibo viuamus ac grandescamus, atque adeo in eum cõuertamur, ab eo nunquàm separandi, quemadmodum pientissime Augustinus in per-

Caput Ioan. 6
Matt. 26
Marc. 14
1. Cor. 11
Euchari stia certum pignus vitæ æternæ
Ioan. 12
Hilarius.

in persona Christi: Cibus (inquit) sum grãdium, nõ tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. *Augusti.*

VIde verò quanti & quàm mirifici fructus hũc principalem Eucharistiæ finem cõsequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Christus se totũ ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat, is non potest non vicissim se totum Christo consecrare. Initio ergo quammaximè cauendum ducet, ne iam factus templum Christi, corpus suum & animam corpori Christi iam coniuncta, rursus inquinet, polluat, ac peccatis prostituat. Nescitis (inquit Apostolus) quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo mẽbra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Non potestis mensæ domini participes esse & mensæ dæmoniorum. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem coniunctio Christi ad Belial? Deinde curatis, vt cui Christus iam factus est cibus, ipse rursus cibus Christi mundus inueniatur: id est, vt voluntati Christi se totũ accommodet. Sic enim Christus cibatur. Hi verò tam insignes sacramenti fructus quammaximè in sanctis Dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis & animæ se continuerunt, sed & reciproco amore propter Christũ corpora sua immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem truculentissimis ab illo dimobiles. Vt vnum vel alterum exẽplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad bestias damnatus, ardore martyrij in hæc verba prorupit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarũ molar, vt panis Christi mundus inueniar: Ignes, cruces, bestiæ, discerptiones membrorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me vnũ supplicia, diaboli arte quæsita, cumulentur, dummodo Iesum Christum merear adipisci. Et ne eandem constantiam in sexu fragili desideres, Agnes virguncula, necdũ tertiũ decimum ætatis annum egressa, vide quàm ardet & æstuat, quàm fortiter de carne, mundo & diabolo triũphat, huius pretiosissimi thesauri virtute: Discede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æstuantem) à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis: Discede à me, quia iam ab alio amatore præuẽta sum. Et post pauca: Iam mel & lac ex ore eius suscepi, iam amplexibus eius castis astricta sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquam

Fructus q hunc Eucharistiæ finem comitantur.

1. Cor 6

1. Cor. 10

2. Cor. 6

Ioan. 4

Ignatius.

S. Agnes Ambr. in vita Agnetis.

nunquam deficiunt, cuiúsque diuitiæ non decrescunt, ipsi soli seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo. Quid Laurentius? Nunquid non is tibi bene saginatus fuisse videtur hac esca, & illo calice probè inebriatus? qui pro illius dulcedine immanissima tormenta non sensit. Mansit in Christo vsq; ad tentationem, mansit vsque ad tyrannicam interrogationem, mansit vsque ad acerrimam comminationem, mãsit vsque ad peremptionem. Parum est, vsque ad immanẽ excruciationem mansit. Nunquid hic tibi temerè dixisse videtur ad Sixtũ iam morti addictum? Quo progrederis sine filio pater, quò sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sine ministro sacrificium offerre consueueras. Quid in me igitur displicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem me probasti? experire certè vtrũ idoneum ministrũ elegeris, cui cõmisisti dominici corporis & sanguinis distributionem. Certè Cyprianus testatur: Ab hoc sacramento ne eos quidẽ, qui inter illius tẽpestatis persequutionũ procellas lapsi essent, si tamen iam Christi nomen fortiter confiterentur, secludi, idque propterea, vt quos excitamus (inquit) & exhortamur ad præliũ, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione sanguinis & corporis Christi muniamus. Et quum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium volumus, munimento dominicę saturitatis armemus. Et post pauca: Idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab ecclesia non armatur ad præliũ, & mens deficit, quã non recepta Eucharistia erigit & accendit. Hæc ille. Nos ergo martyribus tãto inferiores, si tantum robur de nobis polliceri nõ audemus, saltẽ hunc fructum ex Eucharistiæ perceptione referre oportet, vt deinceps omnia peccatorũ inquinamenta horreamus, & omnis sapor delectamentorum carnaliũ nobis sit quasi rancidũ, radénsque palatum acutæ mordacitatis acetũ. Solus vero Christus nobis sapiat, vt scilicet nihil aliud studeamus quã eius passionibus cõmunicare, & eam conuersationem imitari, quam ipse gessit in vita.

Laurẽtius *Augu in Ioan. tractã. 27* *Cyprian⁹.* *Ibidem.* *Bernar. in Psal. qui habitat. ser. 3.* *Cypria. de cœna Domini.*

ET quo magis huius sacramenti virtus illustretur, ad cæterorum etiam sacramentorum efficaciã conferenda est. Sub baptismum quum exorcizamur, quasi molimur: quando baptizamur, quasi conspergimur: quando spiritus sanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quasi coquimur: at in hoc sacramento Christi panis efficimur. Itẽ in baptismo

Augu. de sacr. fidel.

ptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtræ deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi volumus, noceat. In confirmatione aduerſus concupiſcentiam armamur, ſed tamen ipſius concupiſcentiæ fomes non aufertur. Hic fomes, ſi rurſus (vt ſolet) efferis motibus ebuliat, & vel incogitantes vel non reſiſtentes in peccatum præcipitet, poſt priora illa duo ſacramenta (quæ non iterantur) altera ſupereſt poſt naufragium tabula, nimirum pœnitentia, efficax contra peccatum medicina, qua Deus lapſis peccatoribus, ad ſe per fiduciā miſericordiæ (quæ eſt in Chriſto Ieſu) ex toto corde conuerſis, peccata iterum condonare paratus eſt. Sed nunquid etiamnū poſt condonata peccata per pœnitentiam infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquā, ſed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne cōcupiſcentia, quæ nos rurſus ad malum incitare pergit, atque adeò nunquam interquieſcens hoc agit, vt etſi in hoc corpore ſine crimine, non tamen ſine peccato eſſe poſsimus. Interim nec mundus nos deſerit, ſed circunſtans, ad malum ſolicitare nunquam deſinit: diabolus quoque quò magis nos de vita in melius commutanda ſolicitos videt, tantò acrius contra nos bella parat ac inſtaurat, atque nō aliter quàm leo rugiens circuit, quærēs quem deuoret. Ergo vt aduerſus perpetuos iſtos ac ſæuiſsimos hoſtes partim domeſticos, partim externos (cū quibus nobis tota vita belligerandum eſt) fortiter conſiſtamus, noua ſemper ope, nouis ſuppetiis ſubinde eſt opus, quæ eſt gratia huius ſacramenti Euchariſtiæ ſacroſanctæ. Hæc enim fomitem mirificè temperat ac reſtinguit, & quo minus grauioribus peccatis ſolicitante carne, mundo, ac diabolo, cōſenſum præbeamus, prohibet. minora verò peccata omnia diluit. Hæc mundum, & quæ in mundo ſunt, omnia pro Chriſto, veluti ſtercora, contemptibilia facit. Hæc fortiorem illum athletam, nempe Chriſtum, introducit, qui fortem armatum, arcem animi noſtri præoccupantem (nimirum diabolum) ſuperueniens vincit, vniuerſaque arma, in quibus cōfidebat, aufert, & ſpolia diſtribuit. Non inſcitè Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis non tam acerbos ſentit iracundiæ, inuidiæ, luxuriæ, & eiuſcemodi criminum motus, gratias agat corpori & ſanguini dominico, & gaudeat quòd peſsimum vlcus accedat ad ſanitatem. Ergo per baptiſmum abluimur, per confirmationem roboramur, per pœnitentiam relapſi mundamur.

Sed

Confirmatio.

Pœnitētia

Ezech. 33.

Augu. in ench. c. 64

1. Ioā. 2. 3

Luc. 11

1. Pet. 5

Bernar. in ſer. de cœna Domini

Luc. 11

Ibidem.

Euchariſtia animæ medicina efficaciſſima. Sed per Euchariſtiam, intus latentis morbi & perpetuæ infirmitatis noſtræ conſcij medicamur, ac dulciter reficimur & cõſummamur, denique aduerſus omnes peccati, mũdi ac diaboli inſidias roboramur ac ſuſtentamur fidei & charitatis augmento. Quis ergo non videt quam indigeamus hoc ſacramento per totam vitã, qui in carne peccati inter tot mũdi & diaboli inſidias commoramur, ab hoſtibus illis nunquam tuti aut ſecuri? Et quis tandem ex nobis eſt, qui non aliquando peccet, qui non labatur? Iteratur ergo (vt inquit Auguſtinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, ſine quibus mortalis infirmitas conſiſtere non poteſt. Et quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus myſticè immolatur pro nobis. dedit enim nobis hoc ſacramẽtum ſalutis, vt (quia nos quotidie peccamus, & ille iã mori non poteſt) per hoc ſacramentum remiſsionem conſequamur. Adeamus igitur Chriſtum ſinguli, qui laboramus, qui onerati ſumus, qui ægrotamus, qui tentationũ procellis quatimur ac iactamur. Ad præſens illud remedium nobis propoſitum properemus. Ei (qui & virtus & refugium noſtrum eſt & adiutor in tribulationibus) nos magna cum fide copulemus, atque adeò virtutem in corpore & ſanguine eius ſitã (qua omnes poteſtates inimici fortiter debellauit) in viſcera noſtra traiiciamus. Nam ſi qui fimbriam veſtimenti eius tetigerunt, rectè omnes conualuerunt: quanto magis corroborabimur, ſi totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis ſæuientem membrorum noſtrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni caſu nos eriget, & inimici poteſtate deuicta, ad veram pietatem concitabit, atque adeò in ſeipſum nos transformabit. Hic eſt ergo principalis finis huius ſacramenti, nempe vt Chriſto incorporemur, déque remiſsione peccatorũ & futura gloria, tanquã pignore quodam certi reddamur, ac veluti viuificatrice quadam medicina ſanemur, reficiamur, erigamur, conſolidemúrque. Atq; hæc omnia Chriſtus ſignificare voluit hiſce verbis: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis tradetur. Accipite meam carnem, in remiſsionem peccatorum pro vobis traditam, & manducate mãducantes, in me transformamini, & valedictis omnibus terrenis cupiditatibus, in me manete, & ego in vobis.

3. Reg. 8 — *August. ad Ianuariũ.* — *Roma. 6* — *Matt. 11* — *Pſal. 54* — *Coloſſ. 2* — *Lucæ. 8* — *Chryſoſt. in Matth. homi. 26* — *Principalis finis huius ſacramenti.* — *Matt. 26* — *1. Cor. 11.* — *1. Cor. 11.*

Secundus Euchari- SED quid ille ſubiungat, videamus: Hoc facite (inquit) in meam commemorationem, Ad hoc, inquit, ſacramentum

iſtud

istud vobis relinquo, vt scilicet non tantùm corpus & sanguinem meum manducetis ac bibatis, sed vt tanti beneficij (quod vestri causa moriens vobis impetraui) nempe remissionis peccatorũ, & vitæ æternæ semper memores sitis, & semper ad gratiarum actionem conuertamini, prædicantes & annunciãtes mortem Domini vestri pro vobis occisi, idque tantisper donec veniat. Hic est ergo huius sacramenti proprius vsus (quod & suprà attigimus) vt manducantes & bibentes corpus & sanguinem Domini, in æterno cordis gaudio summa cum laude commemoremus, annunciemus, prædicemus corpus Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius in cruce in remissionem peccatorum nostrorum effusum, vtque confiteamur hoc esse vnicum pretium redemptionis animarũ nostrarum, sicut Paulus ait: Empti enim estis pretio magno, exultate & portate Deum in corde & corpore vestro'. Idque facere nos oportet donec veniat, vt rediens ad iudicandum viuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipse à nobis discedens, vt faceremus, instituit.

stiæ finis. *Proprius vsus huius sacramẽti.* *1. Cor. 6*

POstremò (quod & superius satis declaratum est) nemo ignorat hoc sacramentum institutum esse, vt sit efficax signum ecclesiasticæ vnitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo ritè accipit hoc sacramentum. Hoc nimirum est quod dixit Apostolus: Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Mysteriũ ergo pacis & vnitatis nostræ (vt inquit Augustinus) Christus in mensa sua consecrauit, & per hunc cibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelligi voluit, quæ est ecclesiæ vnitas. Qui ergo est in eius corporis vnitate, id est, in Christianorum compage membrorum, ipse verè dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Ac per hoc hæretici, & schismatici ab huius corporis vnitate separati, possunt quidem idem percipere sacramentũ, sed non sibi vtile, imò verò sibi noxium. accipiunt enim id in testimonium contra se, qui non sunt in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur sacramẽto: diuisionem enim quærunt, cùm panis ille cœlestis indicet vnitatem. Vna mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur, non diuiti amplius, non pauperi minus, quòd Christus omnes æqualiter vocarit, idque in propatulo fit, vt scilicet nos vnum corpus agnoscamus, & mutua charitate complectamur. O sacramentum pietatis, ô signũ

Tertius finis huius sacramẽti. *1. Cor. 10* *August. c. quia passus. de consec. dist. 2.* *Augu. de ciuit. Dei. li. 21. c. 25* *Augu. de sacra. fide.* *Chrys. to. 4. ho. 51. in Matth. homi. 33.* *Augu in*

vnita-

vnitatis, ô vinculum charitatis. Cõmendatur itaq; hoc sacramentum (quòd & suprà attigimus) in eiusmodi rebus, quæ ad vnũ aliquid rediguntur: ex multis enim granis vnus panis cõficitur, ex multis racemis vinum cõfluit, vt participatione huius sacramenti, inter alia admoneremur gratiæ Christi, vt & nos vnum simus, nos diligendo, vnam tenendo fidem, vnam spem, indiuiduam charitatem. Nec dubiũ est, quin hoc sacramentũ hanc charitatem in nobis efficiat, modò vt debet sumatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc sacramẽto saturati, intellige quæ loquãtur, quàm sancti odoris sit quicquid illa eructat gratiæ plenitudo, verbum bonũ, mores cõpositos, affectus pudicos, sensus pacificos, ita vt post odoramenta ista gratiæ huius comparticipes discurrant, & mutuis se ad inuicẽ affectibus complectantur. Et quibus vnus est panis, *vnum est* corpus, & omnium vnum cor & anima vna, vni Christo adhærens, &c. Certè hi sunt fructus, quos in nobis Eucharistiæ perceptio gignere debet: hi fines, propter quos à Christo instituta, & veluti vltimum memoriale relicta est.

Cypria. de cœna domini.

De affectu accedẽtiũ.

DE affectu quo ad altare accedendũ est, quid attinet *plura* dicere? Nã quem hunc esse oporteat, & in *Canonibus* concilij nostri prouincialis, licet succinctè, & superius latè docuimus, Paulus Apostolus accessuros sic commonefacit: Probet (inquit) semetipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Accessuro itaque ad hoc cœleste conuiuium, ad hanc magnã cœnã regis æterni, incũbit, vt se primũ excutiat, vt conscientiæ suæ cõplicatam rationẽ euoluat, vt infirmitatẽ & peccatũ suum agnoscat, vt de peccatis pœniteat, secũ reputans quàm graue sit cõmissum, ob quod expiandum, Christus Dei filius in mortem tradere se nõ dubitauit, & si quid est criminis quod conscientiam grauat, id vt sacerdoti, Christi vice patefaciat, atque ea sarcina per verbũ absolutionis (quod non sacerdotis, sed Christi est) se exoneret, vt denique volũtatem deinceps peccandi deponat. In primis autẽ omnẽ simultatem si quam cum proximo habet, animo eximat, atque etiam cum eo, quantũ in se fuerit, in gratiam redeat. Hãc sanè præparationẽ præcedere oportet. Quãdiu enim homo peccatũ & infirmitatem suã non sentit, ineptus est ad participandũ hoc sacramẽtum, quod interioris hominis esuriem quærit. Esuriem quidem, de qua dictũ est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã: nõ quã sibi facit homo, sed quam dat Deus. Planè inepti sunt, qui igno-

1. Cor. 11.

Primò requiritur excutio cõscientiæ.

Roma. 3

In primis omnis simultas deponenda.

Præparatio.

Augu. in Ioã. tract. 27.

qui ignorãtes Dei iustitiam,& suam volentes constituere, iustitię Dei non sunt subiecti,qualis fuit ille superbus pharisęus. Non enim bene habentibus,(hoc est,se iustos & sine peccato præsumentibus)opus est medico,sed malè habentibus. Excluditur ergo ab huius sacraméti virtute, & qui de se præsumẽs, resolutus cum nausea accedit, & qui impœnitens animo impuro & charitate vacuo accedit,indignè certè accipit, qui tũc accipit quum debet agere pœnitẽtiam. ergo prius se iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exerceat,vt à seipso iudicatus, nõ iudicetur à Deo.cessat enim vindicta diuinæ,si confessio præcurrat humana. Nullus Iudas, nullus Simon hanc mensam adeat. pacis enim sacramentum inquisitioni pecuniarum & simoniæ non conuenit.nullus immisericors, & nullus impurus accedat,nullus communicet, nisi ex discipulis sit: alioqui sibi iudicium manducat & bibit:non quia malum accipit,sed quia bonum malus malè accipit.Habẽtem enim adhuc voluntatem peccandi,magis Eucharistiæ perceptione grauari,quàm purificari constat. Rursus,si mens cuiuspiam de cætero peccandi non habeat voluntatem,nec mortalibus criminibus prægaueetur (nimirum talibus quæ iudicio sacerdotis per pœnitẽtiam vel publicam vel secretam prius expiari oportuit) is cõfidens de domini misericordia (qui peccata piæ confessioni donare consueuit) accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Quòd si peccatis quotidianis,nõ tamẽ mortiferis, adhuc mordéris,antequam ad altare accedas,attende quid dixeris : nẽpe dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis,dimittetur tibi, securus accede, panis (nimirum cœlestis)non venenum est,sed vide si dimittis. Nã si non dimittis,mentiris,& ei mentiris quem non fallis. Mentiri Deo potes,Deum fallere non potes, nouit ille quid agas, intus te videt, intus te examinat, intus aspicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat.Breuiter,qui spiritualiter manducare vult,videbit ne sine veste nuptiali se ingerat, sed innocentiam ad altare portet,euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus cap. 22.describit.

Matt.5 *Roma. 10* *Luc 10.* *Matth. 9* *Chry.to. 4.homi.6* *August.* *1.Cor.11.* *Chry. ho. 51.in mat.* *Aug.tra. 26 in Ioã.* *1.Cor. 11* *Augu.de eccle. dog. cap. 53* *Psal.31.* *Psal.138*

Secũdò accedere debet fides.

SEcundò, vt dignè capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Augustinus)paras dentes & ventrem?crede,etiam & manducasti. Credere enim in eum, hoc est, manducare panem viuum:qui credit in eum,manducat eum.Fide ergo opus est,qua sumens credens, non tantùm veritatem corporis

August. *Qua fide opus sit.*

& sanguinis domini in Eucharistia, sed & credas ac sentias per redemptionẽ, quæ est in Christo Iesu, tibi gratis remitti peccata, qua Christum veluti adhuc in cruce pro te pendentem, téque sanguine suo in remissionem criminum aspergentẽ intuearis, & hoc sacrificium pro te semel immolatum summa cũ laude ac prædicatione prosequaris, qua intelligas, te veluti è manu Christi, corpus eius pro te traditum, & sanguinẽ in remissionem peccatorum tuorum effusum sumere, vt nõ aliter sis affectus, ac si dominum Iesum præsentem videres, proindéque carnem illam, quam tibi Christus ad salutem dat, prius adores quàm manduces. Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in causas institutionis & fines huius sacramenti diligenter respicias, eadémque fide fructus tam mirificos (quos suprà retulimus) capias ac indipiscaris, adeptis verò rursus in proximi tui commodum vtaris, insequẽs & præceptum & exemplum domini tui, qui ait: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiori certè dilectione nos prosequi ille non potuit, quàm vt animam suam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos nostros commembra nostra cõplecti, videmus. Qui hac viua fide accedit, is demum quotiescunque corpori domini cõmunicat, mortem domini annunciat, & corpus domini secũdum apostolicam iussionem diiudicat, referens fructũ permanẽtem in vitam æternam. Qui hac fide vacuus accedit, foris quidem manducat, nõ intus: premit dente, non capit mente. Sumit quidem is veram Christi carnem & sanguinem, sed essentia, non salubri efficientia: sacramentum accipit, sed vitam Christi non accipit. Ad iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Hoc est enim (vt idem sæpius repetamus) manducare illam escam, & illũ bibere potum, in Christo manere, & illum manentẽ in se habere: ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter eius carnẽ, nec bibit eius sanguinẽ, licet premat dẽtibus sacramentũ corporis & sanguinis Christi, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ nemo dignè sumit, nisi qui mundus est. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ergo priusquam accedat, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Itidẽ postquã ederit, & biberit, probet semetipsum, an dignè &

August. Chrysost.

Augu. in Psal. 98

Ioan. 15

Qui dignè hoc sacramentũ cõmunicent.

Augu. in Io. tra. 26

Grego li. dialog. 4.

Mãducare corpus domini quid.

Augu. in Io. tra. 26

Mãducare spiritualiter.

Mãducare sacramẽtaliter.

Matth. 5.

1 Cor. 11.

gnè & cum fructu hoc sacramento sit vsus: id quod hinc intelliget, nimirum si senserit cor suum hoc cibo viuifico ab operibus mortuis repurgatum, ea charitate inardescere, vt & inimicos odisse desinat, atque adeò experiatur se nũc ad omnia charitatis officia proximo impendenda paratum ac prõptum esse, seque in rebus proximi afflictis non secus ac propriis moueri. Nullum enim est certius testimonium, nos hoc sacramẽtum dignè suscepisse, quàm quum sentimus post sumptum sacramentum, officia illa charitatis cum magno virtutum prouẽtu in nobis elucere. Id quod & Petrus Apostolus innuit, quũ ait: Satagite fratres, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Quòd si quis non sentiat hos affectus post sumptam Eucharistiam, sed magis contrarios, vel cui non præsto sunt hæc charitatis officia, adhuc cæcus est & manutentans, obliuionem accipiens purgationis veterũ suorum delictorum: cui hoc solum superest, vt sedulò oret patrẽ cœlestem, quò miserum pectus prauis istis affectibus expurget, & panis illius supersubstantialis gustum ingeneret. Tantùm de affectu accedentium dixisse suffecerit.

Certißimũ signũ dignè suscepti sacramenti.

2. Petr. 1

MInister huius sacramenti, vniuersalis ecclesiæ consensu, sacerdos est, qui pro Christo legatione fungitur, & à Christo ministerium reconciliationis accepit, qui etsi malus sit, nihilo secius tamen corpus & sanguinem domini conficit & impertit. Nihil enim à bono maius, nihil à malo min⁹ perficitur sacerdote, quia nõ in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris: siquidem credendum est quòd in verbis Christi sacramenta efficiantur: sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per Spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Non sacerdos, sed Spiritus sanctus est qui viuificat, qui vnus idémque in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificat, & sanctificando benedicit. Ergo diuina solummodo est hæc virtus siue potestas, non humanæ efficaciæ: vt non sit mirum, sacramentum nec bonorum dispẽsatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quãuis interim malus minister ad iudicium & condemnationem suam tanto ministerio fungatur.

Augu. de corpo. do. c. intra catho. 1. q. 1

2. Cor. 5.

Matth. 3. Marc. 1 Lucæ. 3 Ioan. 1. Gregor.

DE POENITENTIA.

Pœnitere quid.

VT à ratione vocabuli auſpicemur, pœnitere grammaticis ſignificat, diſplicere quod antè placuit, non ſine interno animi dolore. Quod autem ſcriptura interdum Deum alicuius rei pœnitere dicit, manifeſtus tropus eſt, quo ſignificatur Deum non humano quidem more pœnitere, quaſi ſcilicet dolore aliquo tangatur, ipſique quadam affectus mutatione diſpliceat, quod placuit prius, quum ſcriptum ſit: Ego Deus, & non mutor: Sed quemadmodum homines, quos cuiuſpiam rei pœnitet, de re mutanda ſoliciti ſunt, atque etiam quoad poſſunt, mutant: ſic quum Deus mutat ſemel ſtatuta vel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geneſ. vj. legimus, Deum pœnituiſſe quòd hominem feciſſet in terra. Nam eo loco Deus iuſto Noe declarat, quo pacto hominem quem ad incolendum terram plaſmauerat, rurſus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Itidem. j. Reg. xv. refertur, dominum pœnituiſſe quòd conſtituiſſet Saul regem: quo ſignificatur, Deum velle regnum, quod ſua diſpoſitione prius Saul regi detulerat, in alium meliorem transferre. Econtrario, non pœnitere Dei, eſt ſemel ſtatuta nullo modo mutare, vt eſt illud in pſalmo: Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecũdum ordinem Melchiſedech. Quo declarat, ſacerdotium Chriſti perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quæ propriè in hominem cadit, videndum eſt.

Deus quõ pœnitere dicatur.

Malac. 3

Nõ pœnitere Dei.
Pſal. 109.

PRincipiò itaque verbum pœnitere, latiſsimè acceptũ, ſignificat non tantùm propter erratum, ſed propter rem quamcũque dolere, quam velimus aliter actam eſſe, vel aliter ſe habere, nullo interim habito iuſti aut recti reſpectu. Quémadmodum ſunt, quos pœnitet opes ſuas diuiſiſſe pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuo eccleſiæ contuliſſe, quas vellẽt reuocatas, è quorum numero Ananias & Saphira fuerunt: & generatim ſic pœnitent omnes, qui ſecundum ſeculum triſtantur, quorum triſtitia non pœnitentiam in ſalutem ſtabilem, ſed mortem operatur, de quibus dictum eſt in Euangelio, quod à ſolicitudinibus, & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes, ſuffocantur.

Verbũ pœnitere latiſsimè acceptum.
Ambr. de pœni. lib. 2 cap. 9
Acto. 5
2. Cor. 7
Lucæ 8

Secundò,

SEcundò, vocabulum pœnitentiæ accipitur strictiùs, nempe pro dolore qui ob crimen perpetratum aut erratum cõmissum concipitur. Secundùm quam significandi rationẽ, pœnitentia more scripturæ in veram & falsam seu fictam diuiditur. Vt autem vera à falsa rectè discerni posset, veteres veræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem. Rursus veram pœnitentiam duabus speciebus contineri constat, Interiori & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatam scinditur. Sunt qui publicam iterum in solennẽ & simpliciter publicam secẽt. Sed hæc vltima publicæ pœnitẽtiæ discriminatio magis rituum publicæ pœnitentiæ differentiam, quàm diuersas pœnitentiæ species denotat. Hæ tamen omnes exterioris pœnitentiæ species vt fructuosæ sint, interiorem pœnitentiã præsupponunt. Interim constat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ propriè sacramentum est, (de qua postea dicemus) vim propemodũ totam in absolutione cõsistere. Quæ omnia quàm poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi (vt speramus) haud parũ luminis, non tantum ei rei quæ præ manibus est, sed etiam veterum ecclesiæ patrum de pœnitentia sententiis ac scriptis. *Diuisio.* *Tres partes pœnitẽtiæ.*

ORdiemur ergo à veræ pœnitẽtiæ descriptione, quæ sanè nihil aliud est quã conuersio hominis ad Deũ, quę tũ fit ac peragitur, quũ peccata quæ vel in nobis experimur, vel cõmisimus, propter Deum, ex animo non sine graui animi dolore odimus cum voto ac proposito deinceps non peccãdi, sed vitam in melius commutandi. Tres autem sunt huius pœnitẽtiæ actiones, si diuo Augustino credimus, in ecclesia vsitatæ. Vna est, quæ nouum hominem parturit, donec per baptismũ omnium præteritorum ablutio peccatorũ fiat: hoc agitur ante baptismum. Nullus enim qui suæ voluntatis est arbiter, nisi pœniteat eum veteris vitæ, nouam inchoare potest. De hac dixit Apostolus Petrus: Agite pœnitẽtiã, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionẽ peccatorũ. Altera est actio pœnitẽtiæ post baptismũ, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterũ quum venero ad vos, humiliet me Deus apud vos, & lugeã multos ex his qui ante peccauerũt, & non egerũt pœnitentiã super inmũditia & fornicatiõe & impudicitia quã gesserunt. Est & pœnitentia bonorum & fideliũ pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita *Descriptio veræ pœnitentiæ.* *Augu. ad Seleu. de bap. & pœniten.* *Actio. 2*

nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt: quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimient, sicut vnum aliquod grande peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta, impleat nauē atque submergat. In dies itaque orantes, Dimitte nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atque in his verbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non cessamus.

Quotidiana pœnitētia.

INuenti sunt autem hæretici, qui primam tantùm pœnitentiæ actionem ante baptismum cōcederent: pœnitentiam verò post baptismum, penitus negarent: à Nouato authore Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impietatem nostris temporibus phanatici Anabaptistæ renouare conati sunt. Hos nō difficile est apertissimis scripturæ testimoniis & exemplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo Deus apud Ezechielem cap. xxxi. addito etiam iureiurando, hos hæreticos impiè mentiri apertissimè pronuntiat? Viuo ego, dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Per seipsum iurat Deus (per maiorem enim se iurare non potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuerti & viuere. Facescat ergo hæreticus, qui Dei testimonium conuellere non erubescit. Itidem Christus apud Matth. cap. xviii. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum. Lucæ quoque cap. xv. sic ait: Maius gaudium erit super vno peccatore pœnitentiam agente, quā super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galatas vj. inquit: Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor esto vnde cecideris, & age pœnitentiā, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, &c. Possent & alii sexcēti loci afferri. Quòd si exempla scripturæ requiras, habes ex pœnitentib. receptis, Dauidē, Manassem, Petrum, Magdalenam, Galatarū ecclesiam, Corinthiū incęstum, & plerosq; alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui verò plura in numerato ha-

Nouatiani Anabaptistæ.

Heb. 6

Apoca. 2
Acto. 8

to habere desiderat, quibus hæreticos illos reuincat, hic sanctos illos ecclesiæ patres perlegat, præcipuè diuum Ambro. *Ambrosius.* in duobus, quos de pœnitentia conscripsit, libris, vbi eosdem grauissimè ac acerrimè confutauit. Quare illos tantum locos quos illi vti præcipuos pro sua hæresi tuenda, ex epistola ad Hebræos adferunt, attingemus. Prior legitur Hebræorum vj. *Obiectio.* in hæc verba: Impossibile est eos qui semel sunt illuminati (gustauer[illegible] etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sa[illegible], gustaueruntque nihilominus bonum Dei verbum, virtutésque seculi venturi, & prolapsi sunt rursus) renouari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei & ostentui habentes. Hic locus licet duriusculus videatur, tamen *Dilutio.* sani intellectus adeò pœnitentiam non tollit, vt etiã statuat. Veteres, de quorum numero sunt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, & cæteri fermè omnes hunc locum de baptismo intelligunt, quod hunc impossibile sit iterari. Et sententiam suam his verbis Paulinis (nempe renouari ad pœnitentiam, item crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes) confirmant. Nam qui post baptismum (in quo cum Christo cruci configimur & consepelimur) labitur, ac putat aliam renouationem baptismatis superesse, is Christũ denuò crucifigit. Semel crucifixus est Christus, semel peccato mortuus est, amodo non moritur. Ergo & vnicum oportet esse in ecclesia baptisma, non plura. Potest etiam secundum veterum sententias de blasphemis intelligi, vt verbũ, Impossibile, capiatur pro, admodum difficile. Blasphemos enim, qui Christũ iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari posse ad pœnitentiam, valde difficile, atq; adeò apud homines impossibile videtur, Interim tamen nemo negauerit, id apud Deum nequaquam esse impossibile, si blasphemo pœnitẽtiam dare decreuerit. Exemplo sint in veteri testamẽto Manasses, in nouo Paulus, qui quamuis blasphemi & persequutores Dei fuerint, consequuti tamen sunt veniam. Cæterum qui hunc locum de finali blasphemia seu impœnitẽtia aut desperatione tantum intelligunt, videntur nobis quamproximè ad germanam epistolæ intelligentiam accedere, quæ nullã habet absurditatem. Nam & Euangelium docet, vnum tantum genus esse peccati, quod Christus peccatum in spiritum sanctum appellat, neque hîc, neq; in futuro seculo remissibile. Hoc beat⁹ Augustinus & cæteri sancti patres, finalem impœnitentiam seu despe

Roma. 6
Vnicum in ecclesia baptisma.
Verbũ, impossibile.
4. Reg. 2
1 Para. 33
1. Tim. 1
Matth. 12
Marc. 3
Lucæ. 12
Augu. de peccat. in

Spiritũ sanctam. rationem vſque ad mortem interpretantur Nam hæc ſola nõ remittitur, quòd propriè cum gratia pugnet. Quî enim fieri poteſt vt obſtinatus & deſperans, gratiam remiſsionis peccatorũ accipiat quam repudiat? Cætera omnia, quantúmuis grauia crimina, etiam poſt baptiſmum, quamlibet ſæpe iterata, vera pœnitentia dilui tota ſcriptura proclamat. Iam locũ illum ad Hebræos ſic rectè intelligi, ſatis indicant præcedentia, quæ declarant ſequentia. Superius enim dixerat: Videte fratres, ne ſit in aliquo veſtrũ cor malũ incredulitatis diſcedendi à Deo viuo, ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis malitia peccati. Hic Apoſtolus clarè ſignificat ſe pœnitentiam poſt baptiſmũ permittere, qui & obteſtatur fratres, vt ſeſe mutuò cohortentur, donec hæc vita ſuperſtes eſt, ne quis omnino ex ipſis incredulitati obnoxius, obduretur malitia peccati, nimirum ſolos incredulos & finaliter obduratos, non autẽ reſipiſcentes & piis cõmonitionibus obediẽtes, ab illa requie excludens. Quibus enim, vt ſubdit, iurauit dominus, non ingreſſuros in requiẽ, niſi his qui non obedierũt, quos videmus, quod non potuerunt ingredi propter incredulitatẽ? alioqui remiſſio peccatorum, quod ad credentes attinet, vniuerſalis eſt. Omnis enim qui credit in eum, non cõfundetur. Item ſic Deus dilexit mundũ, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, nõ pereat, &c. Sic itaque intelligẽdus eſt locus ille ad Hebræos, Impoſsibile eſt renouari eos, qui Christum iterum crucifigunt & ludibrio habent, id eſt, renouari nõ poſſunt qui Christo increduli ſunt, qui Chriſti fidẽ deſerunt, qui Chriſtum contemnunt, qui Euangelio amplius non obediũt, quòd non ſit in alio quoquam ſalus. Poteſt & ſic enarrari locus impoſsibile eſſe eos, qui bonum Dei verbum reliquerũt, ad pœnitentiam renouari, tãtiſper ſcilicet, donec ludibrio & oſtentui filium Dei habent.

Cap. 3

Esaiæ 28
Roma. 10
Ioan. 3

Acto. 4

Alter locus duriuſculus.

AT que hanc eſſe verè Paulinam ſententiam, ex alterius loci, quem hęretici ex eadem epiſtola cap. x. obiiciũt, interpretatione magis perſpicuum euadit, qui ſic habet: Voluntariè peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare vult Apoſtolus, quàm Chriſtum eſſe viuã illam pro peccatis noſtris hoſtiã in cruce immolatam, atq; hanc veritatem nos retinere oportere. Alioqui ſi

Dilutio.

qui si post notitiam huius veritatis voluntariè peccauerimus, hanc veritatem atq; adeò Christũ ipsum deserentes, certè nihil superest, nisi vt in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino est sententia, quæ est illius apud Ioannẽ: Qui non credit in eũ, iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomine vnigeniti filii Dei. Et iterum: Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eũ. Atque hoc est peccatum illud ad mortem, de quo in prima epistola idem Apostolus ait: Est peccatum ad mortẽ, pro eo nõ dico vt quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epistola ad Hebræos citati reuertentẽ per pœnitentiã ad Christum repellunt, quàm illi apud Ioannẽ. Vtrobique enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram Dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quamdiu filium Dei iterũ crucifigũt & ostẽtui habent, quamdiu volũtariè peccãt, notitia veritatis semel accepta, voluntariè relicta ac cõtempta, quamdiu filium Dei conculcauerint, & sanguinẽ testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutum duxerint, & spiritui gratiæ contumeliã fecerint, hoc est, gratiam quæ est in Christo, repudiarint. Nã quisquis ad Christũ per pœnitentiã & fidem reuertitur, horum omnium cõtraria facit, ad quem nõ pertinet hæc Christi comminatio: Non remittetur hîc neq; in seculo futuro: sed tantũ ad illos qui subuersi sunt & proprio iudicio cõdemnati, de quibus scriptum est: Dedit illis Deus spiritum cõpunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiãt. Item, obscurentur oculi eorum ne videãt, & dorsum eorũ semper incurua. Iã & totius epistolæ scopus hanc sententiã manifestè asserit. Paulus enim tota illa epistola ad Hebræos ferè nihil aliud agit, quàm vt discernat sacrificia veteris legis, ab illo vnico sacrificio propitiatorio, Christo, doceátque omnia illa, in hoc vnico iam euacuata & adimpleta esse, quo fiat vt impossibile sit eum, qui Christum (quem semel amplexus est) rursus cõtempserit, renouari per aliã hostiã, quum non sit alia pro peccatis hostia, quàm Christus, quem qui relinquunt, frustra ad alias victimas seu opera confugiunt. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes cõstituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, verissimam esse hanc ad Hebræos epistolam, pœnitentiã post baptismũ magis statuere quàm tollere, quum Paulus iubeat ac obtestetur, admoneri fratres per singulos dies donec

Ioan. 3

Peccatum ad mortẽ quod.

1. Ioan. 5

Matth. 12

Tit. 3

Esaiæ. 6

Roma. 11

Psal. 68

Scopus epistolæ ad Hebræos

Roma. 10

hodie cognominatur, vt non obduretur quis malitia peccati, sed vt participes Christi effecti, initium substantiæ eius vsque ad finem firmũ retineamus: per initium substantiæ initia pietatis significans, scilicet baptismi & pœnitentiæ doctrinam. quam tenentes non obdurabimus corda nostra, sicut illi qui propter incredulitatẽ à terra promissionis sunt exclusi: quin potius plena fiducia accedamus in introitu sanctorum, in sanguine Christi, aspersi corda à conscientia mala, &c.

Quid per initiũ substãtiæ Paulus velit. Hebræ. 10

Confutata itaque sentẽtia plane hæretica & plena impietatis, de pœnitẽtia, quæ post baptismũ in ecclesia agitur, paucis disserendum est. Hanc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragiũ tabulam tropo haud inelegãti appellat. Qui tropus tam placuit posteris, vt ferè in omnium de pœnitentia disserentium ore versetur. Prima tabula, qua subnixi, ex diluuio peccatorum tam in Adam veluti stirpe, quàm postea male viuendo, quacunque tãdem ratione contractorum, enatamus, baptismus est: post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest hæc secunda tabula Pœnitentia: quã si gnauiter (donec vita superstes est) apprehenderimus ac apprehensam persequuti fuerimus, non dubium quin rursus ad salutis portum pertingemus: quamlibet etiam periculosi sint, in quos postea inciderimus, peccatorum scopuli. Remediũ sanè in ecclesia summè necessarium, quo sublato, quantula quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati aut etiam criminis sibi conscia, vitæ æternę participationem sperare queat? vt nulli nobis immaniores hæretici vnquam fuisse videantur, quàm Nouatiani, qui tam necessarium animæ medicamentum, è medio tollere conati sunt.

Pœnitentia secũda post naufragiũ tabula

Hierony. super Danielem.

Prima tabula baptismus. Secũda tabula pœnitentia.

Nouatiani hæretici omniũ immanissimi.

Porrò ecclesiastici patres, veram pœnitentiam tribus partibus cõstare (quẽadmodum & superius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, Confessione, & Satisfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ propriè sacramentum est, nam ea vti cætera sacramenta, suo verbo, suo item elemento sacramentali, tanquam partibus suis essentialibus constat. Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuersionem seu renouationem complectitur. Ea enim tum demum perfecta, consummata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, contritionem & fidem. Sed fides (nostra quidẽ sententia)

Pœnitentia in genere accepta tribus partibus constat.

tia)non propriè pars,sed magis radix & fundamentum est,nō tantùm pœnitentiæ, sed & omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide,peccatum est. Orthodoxi doctores fidē appellant ianuam ad salutem, non quòd fides(si tamen secundum omnem suam rationem accipiatur)initium tantum omnis bonæ actionis sit,& nihil præterea, sed potius tale sit initium,quod & perpetuo prosequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

Fides an propriè pœnitētiæ pars sit.
Roma. 14
Fides ad salutē ianua.

QVÆ omnia vt clarius intelligātur,meminisse oportet eorum, quæ in primum articulum Symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hîc repetisse ac illustrasse superuacaneum haud putamus: nempe duplicem aut triplicem etiam esse fidei seu credendi rationem. Siquidem vna est,qua Deum esse,ac cætera quæ scriptura commemorat,non aliter quàm historica quadam fide recitata, vera credimus. Vnde & historica fides appellatur quam nobiscum dæmones communem habent. Altera,qua Deo credimus,quæ persuasio & constās opinio est, qua fidem & promissionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniusti cum iustis cōmunem. Nam(vt Apostolus ait)reuelatur ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum,qui veritatē Dei in iniustitia detinent: id est, ira Dei reuelatur hominibus etiam iniustis, qui veritatem & iustitiam Dei (qua sciunt Deum esse,Deum peccatis irasci, Deum scelera punire)in iniusticia detinent & contemnunt.

Triplex credendi ratio.
Iacob. 2
Roma. 1

Tertia fidei ratio est,qua in Deum credimus, solis piis peculiaris, quæ certissima quædā fiducia est qua totos nos Deo submittimus,totique à gratia & misericordia Dei pendemus. Hæc & spem complectitur & charitatem individuam comitem habet. Est enim (vt Augustinus ait) fides, qua amādo in Deum itur, nimirum quā Paulus describens ait,fides quæ per charitatē operatur. Prima credendi ratio, seu fides illa historica,si solā accipias, informis est, & veluti adhuc mortua. Altera verò,qua Deo tantū credimus,necdum tamē erga Deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in Deum credimus,pioq; affectu in eum tēdimus,ea demum viuida atque integra fides est. Fides ergo qua persuasum habemus, Deum esse,item qua Deo, vel promittenti,vel cōminanti credimus,spiritualis ædificij initium est. Oportet enim accedentem ad Deum credere quia est,& quia inquirentibus se remunerator.

Galat. 5
Fides informis.
Fides imperfecta.
Viuida fides.
Hebræ. 11

nerator.

nerator, deserētibus verò grauis impietatis vltor sit. Fides verò qua in Deum credimus, hæc non tantum initium est bonæ actionis, quin potius vt actio quæcũq; bona sit, facit: & quod actioni nostræ deest, supplet non ex sua dignitate, sed ex misericordia Dei, quam accipit seu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad assentiendum his quæ credenda sunt, à Deo infunditur, fides infusa dicitur: quatenus verò post iustificationem vel per auditum verbi, vel per visa miracula augescit. acquisita. Rursus, quatenus se nõ exerit, habitualis: quatenus vero sese exerit, & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum est, fidem secundum duas priores credendi rationes in intellectu consistere, secundùm tertiam vero etiam in voluntate, quòd actio fidei sic acceptæ (quod est credere, fidere, & adhærere Deo) non solum intellectu, quem fides illuminat sed & voluntate, quam accedente charitate inflammat, perficiatur. Iam etsi fides, spes & charitas tria dona spiritus sint, & singulas suas distinctas habeant rationes: tamen hoc constat, eam fidẽ, qua in Deũ credimus (quæ sola efficax, syncera, integra & salutifera est) nec infundi, nec accipi sine spe & charitate. Vnde etsi tria hæc ratione, non tamen tẽpore separantur quia simul accipiũtur: quẽadmodũ enim radius, illuminatio, & calor simul tẽpore sunt ac fiũt, licet ratione atq; etiã re ipsa distincta: sic in iustificatione hominis fides, spes & charitas simul in cordibus nostris per spiritum sanctũ diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma. 5. testatur iustificari nos per fidem, ea scilicet in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorũ Dei: spe quidem non qualibet, sed spe quæ non cõfundit, hoc est, nõ pudefacit, quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Nam quod alibi Apostolus ait, Si habuero omnẽ fidẽ, ita vt montes transferã, charitatem autem non habuero, nihil sum: non sic accipiendum est, quasi integra & syncera fides sine charitate accipiatur, sed magis exaggerãdi gratia per hyperbolen dictũ videri debet, attestantibus Chrysostomo ac Theophylacto. Nam & Basilius Magnus locum hunc citans in epistola quadam ad Neocæsarienses, hæc subiicit: Non quòd horum quæ commemorauimus, singula sine charitate possint inueniri, sed quòd sanctus Paulus voluerit testimoniis cõfirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus esse reliquis omnibus excellentius. Itidem diuus Ambrosius ad Herontianum locum

Augu. in psal. 31.

Fides infusa.

Acquisita.

Habitualis.

Actualis.

Fides in intellectu.

Fides ĩ voluntate.

Fides iustificans non accipitur sine spe & charitate.

Locus Corin. 13 explicatur.

Chrisost.

Theophy

Basilius Magnꝰ in epistola ad Neocæsa.

hunc

hunc exponens: Sed arbitror, inquit, propositi gratia hoc dixisse Apostolũ. Neque enim videtur mihi, qui habeat omnem fidem ita vt montes transferat, charitatem non habere. Hactenus Ambrosius. Interim non negamus, fidem donum Dei esse speciale, etsi desit charitas, certè fuerat in illis fides aliqua qui dicunt, In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donum, quum diceret: Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissimè viuentibus Christianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit Apostolus Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Sed fidei integræ ac syncerae (nimirum secundùm tertiam credendi rationem acceptæ, cui iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis, esse Deum, & esse Deum vnum, nisi sic credas Deum esse, vt illi omnia accepta referas, omnémque tuæ salutis spem in illum defigas. At id non facies, nisi fidei adiungas charitatem, ac postea piis operibus testeris, & quod credas & quod ames.

Ambr. ad Heronti. epi tol. 74. Fides donũ speciale etiam sine charitate. Ioan. 11. Iacobi. 2

QVibus repetitis ac præmissis, iam ad pœnitentiæ partes veniendum est. Prima itaque pars cõtritio est, quam ecclesia vocat vehementem animi amaritudinem ac intimum dolorem conscientiæ, quæ Deum peccatis irasci sentit, & se peccasse grauiter dolet cum voto vitam in melius commutandi. Hæc incipit quidem & concipitur vt plurimum fide historica & timore seruili, sed non perficitur nisi fide syncera & timore filiali. Principiò enim fides illa secundum primam & secundã credendi rationem, qua Deum esse, eundéq; iustum ac veracem credimus, timorem seruilem parit, peccãtes metu pœnæ terrentem. De quo dictũ est Ambrosio & Augustino testibus: Initium sapientiæ timor domini. Hic in nobis augescit, quũ notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis insculptæ accedit. Nã quũ peccatũ nihil aliud sit, quàm factũ, dictum, aut concupitũ contra legem, cõsequitur, vt per legem cognitio peccati fiat: & quò magis in notitiam legis penetramus, tantò perspicacius peccata & delicta nostra cernamus, quámq; procul simus ab obseruatione legis, veluti in speculo quodam intueamur. Ergo quum lex veluti digito ostẽdat ac cõmonstret peccatum, non tantum quod opere, sed etiã quod affectu committitur: præterea doceat, Deum peccata nostra seuerissimè tam in hoc quàm in futuro seculo puniturum, ac subinde huic notitiæ cõscientia nostra per fidem assentiat: fit vt

Contritio quid. Timor seruilis. Ambr. li. 2. de voc. gent. Augu. in epist. Ioan. Prouer 1 Eccle. 1 Rom. 3 Deut. 5

Fides historica cũ timore seruili terrorem incutit conscientiæ. vt hæc fides cum timore seruili coniuncta, grauem animi concussionem, terrorem & amaritudinẽ pariat, quibus cordis nostri superbia frangitur, ac veteris hominis affectus veluti conteruntur cõminuunturque. Ab incussione huius timoris, doctrinam pœnitentiæ Baptista exorsus est: Progenies, inquit, viperarum, quis vos docuit fugere à ventura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonũ, excidetur & in ignem mittetur. Nec aliter Christus docet: Nisi, inquit, pœnitentiã habueritis, omnes simul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ non possunt occidere: sed potius timete eũ, qui potest & corpus & animam perdere in gehẽnam. Itidem apostolus Petrus, prima cõcione post acceptum spiritũ sanctum, Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophetis arguens & contestans, quòd Iesum quem & Dominum & Christum fecit Deus, per manus iniquorũ affligentes crucifixerunt ac interfecerunt. Sequitur enim: His autem auditis, compuncti sunt corde. Idem docendi genus admodũ frequens est in prophetis. Concipitur itaque contritio fermè ex hoc timore, quum scilicet peccator in legem diuinã intuens, considerat interiorem animi sui immunditiem legi Dei repugnantem, simul cũ magnitudine, turpitudine, ac fœditate criminũ suorũ, repetens, quoties in ea relapsus, & quandiu in suis tenebris ac sordibus versatus sit, quantísque bonis seipsum interea priuauerit, à cõmunione totius corporis Christi separatus, obnoxius æternæ gehennæ supplicio, ex quarum rerũ attenta consideratione nascitur horror peccatorũ. Qui hunc horrorem non sentiunt, nec dolore vllo aut metu iræ Dei afficiuntur, sed securi indulgent suis cupiditatibus, vel quasi nihil habeat vitij sibi blandiuntur hypocritæ, longè à pœnitentia sunt, de quibus Propheta ait: Non est timor Dei ante oculos eorum.

Math. 3
Luc. 13
Matth. 10
Acto. 2
Psal. 8
Esaiæ. 1. 5
Chryso. de cõpunct. cordis. Itẽ homi. 15. super epistolã. 1. ad Timo.
Roma. 7

Psal 13
Solus timor seruilis parum vtilis.
Timor filialis.

NEque tamen putandum est, hunc timorem seruilem, qui ex metu supplicij ducit originem, & horrorẽ incutit peccatorum, pœnitentiam totam absoluere. Quin potius is solus adeò non suffecerit, vt & exitialis sit, quòd desperationem gignat, nisi proficiat ad spem veniæ, per contemplationem misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demũ facit, vt timorem seruilem comitetur timor filio dignus, cui cõmissa displicent, non iam quòd pertrahant in gehennam, sed quòd patrẽ optimum

ac si-

ac fide nobis meritum offendunt, quale videre est in filiis qui grauiter in parentes deliquerunt. Primùm enim mœtu pœnæ seu plagarum peccatum oderūt, deinde paternæ pietatis memoria subeunte, vbi fiduciā reditus in gratiam cœperint, etiā ex amore præterita cōmissa detestantur, sic, vt etsi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamen scientes rursus admittere nolint, quod parentes illorum offendat.

HÆC ergo fides cum timore filiali cōiuncta, veram pœnitentiam à falsa pœnitētia separat, & discrimen facit inter contritionē impij, & verè pœnitentis. Impius enim concepto timore seruili ex metu supplicij, itque ibi cōsistens, in desperationē adigitur, quod videre est in Cain, Pharaone, Saul, Achab, & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore constitutos Deus clementer respicit, hi quum ex timore per fiduciam misericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demū ad veram pœnitentiam contristantur, quales fuerunt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur, qui non vt impij illi obdurant, sed scindunt corda sua, Deo ante ostium stanti ac pulsanti aperientes ac locū dantes, cum desiderio illi deinceps adhærescendi. Atque hæc tandem est vera illa interior pœnitētia, ad quam omnis scriptura passim nos prouocat & verbis & exēplis: Scindite (inquit Iohel) corda vestra, & nō vestimenta vestra. Et Esaias: Vbi habitabit dominus in spiritu cōtrito & humiliato. Sacrificiū enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus nō despiciet. Item: Beati qui lugent, quoniā ipsi consolabuntur.

Fides in Deum cū timore filiali verā contritionem parit.

Apoc. 3

Iohel. 2

Psal. 50

Matth. 5.

VIdes ergo, quemadmodum consideratio iustitiæ ac iudicij diuini, accedente fide historica, pœnitētiam inchoēt, consideratio verò bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedens cum fiducia misericordiæ, pœnitētiam formet, quamobrem hæc duo scriptura passim coniungit: Beneplacitū (inquit Dauid) est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Et Paulus Apostolus, quum reuelari iram Dei super omnē impietatem asseruisset, subiecit: An nescis homo, quòd Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit? Haud inficiamur, sanctiorem esse pœnitentiā, quam timor filialis in bonitatē Dei respiciēs & inchoat & format. Sed quoniam hæc est fragilitas & imperfectio nostra, vt non facilè ad bonitatē Dei oculos nostros attollamus, nisi prius iram senserimus, quemadmodum Psaltes ait: Quum occideret eos, quærebant

Timor fiduciæ coniunctus.

Psal. 146

Roma. 2

Pœnitentia sanctior, quā timor filialis inchoat.

Psal. 106

rebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominum quum tribularẽtur: idcirco sanctis patribus rectè placuit, pœnitentiæ doctrinam à timore seruili non ineptè ordiri. Hinc beatus Augustinus, haud ineleganti tropo hũc timorem, setæ & medici ferramẽto cõparat. Vt enim per setã linum introducitur, sic per hũc timorẽ charitati locus præparatur: seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linũ. Sic timor primò occupat mentẽ, sed succedẽte charitate, nõ remanet timor. Et quò illa plus crescit, tantò hic decrescit magis: & quò fit illa intus familiarior, tantò magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At vbi nullus est timor, ibi non est quà intret charitas. Rursus, quẽadmodum medici ferramentum putredinem tollit, & vulnus quod minus dolebat, plus dolere facit, atque adeò principiò auget, donec accedẽte medicina, succedat tãdem sanitas. Sic timor pungit ac vulnerat mẽtem, sed succedens charitas, vulneri sanato cicatricẽ obducit. Nec minus eleganter beatus Basilius hunc timorem isagogicum, hoc est, introductoriũ & pædagogicũ, appellauit ad pietatẽ. Exercet enim timor, quẽ occupat memoria veteris vitæ, perhorrescentia & execratione peccati, & ignis æterni pauore, vt exercitatum iã per timorem charitas plena fiduciæ suscipiẽs perficiat. Nõ enim hoc timore vel ratio vel intellectus aufertur, sed illa potius quæ mentẽ premebat, caligo discutitur, vt voluntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur. Eundem timorẽ Gregorius, Hieronymum sequutus, primũ incipiẽtium gradũ esse statuit, vt qui nescit proximũ sicut se diligere, iam tamẽ incipiat superna iudicia formidare. Atque alibi duo cõpunctionis genera pulcherrimè describit. Primũ (inquit) anima timore compungitur, pòst amore. Prius enim sese lachrymis afficit, quia dũ malorum suorum recolit, pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. At verò quum longa mœroris anxietate fuerit cõsumpta, quædam iam præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur: & qui prius flebat, ne perduceretur ad supplicium, pòst amarissimè flere incipit, quia differtur à regno. Cassiodorus in psalmum cẽtesimum decimum, Metum iudicij ianuam conuersionis appellat, modò tamẽ discretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pij discedunt.

1. Ioan. 4.

Basilius.

Ambr. de voca. gen. lib. 2.

Gregor. in Iob. c. 29

Duo compunctionis genera.

Prædicatio verbi Dei vnde

HÆC eò dicta sunt, vt intelligant verbi Dei ministri, vnde verbum prædicationis suæ ordiri debeant. Nam tum

ctiùm

ctißimè suo funguntur officio, si primùm animos ad plangenda peccata commoueant, si spiritualibus increpationibus ex lege diuina desumptis, populum peccantem arguāt, vitam futuram & æterna supplicia in memoriam reducant. Hoc vnum verò quammaximè cauebunt, ne peccantes statim securos reddant, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absoluant, alioqui alienorum criminum participes futuri. Vbi verò hunc primum pœnitentiæ gradum strenuè iecerint, tum superest, vt ei secundus protinus subiiciatur ac addatur, quo fiducia misericordiæ in Christum arripitur, quem ordinem videre est in prima illa Petri concione. Postquam enim vehementi oratione ad intimum dolorem Iudæos concitasset, atque illi compuncti corde, dicere inciperent: Quid faciemus viri fratres? nō cunctandum ratus, protinus eo prouectis per veræ pœnitentiæ remedium, remißionem peccatorū in Christo Iesu denunciat ac ostendit. Eosdem gradus velut ob oculos nobis positos, in beatißimi Pauli Apostoli cōuersione cernere nobis licebit: Saulus adhuc spirans minarum & cædis in discipulos domini, quum proficisceretur in Damascum, primùm durè increpatus, ac metu penè exanimatus, in terram prosternitur: at postquam tremens ac stupens dixisset, Domine, quid me vis facere? statim Domini iussu in ciuitatē introducitur, vt ad eum Ananias (qui interpretatur gratia, seu misericordia Domini) accedat ac dicat: Saule frater, Dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via qua veniebas, vt videas & implearis Spiritu sancto.

ordienda. Nicephorus ad Theodo. Quid cauendum. Pœnitētiæ gradus. Acto. 2 Acto. 9

ET vel hoc exēplo discimus, quàm non sit in potestate nostra, vt nobisipsis hos pœnitentiæ affectus largiamur. Nā Christus est qui Paulum strauit. Rursus, Christus est qui Paulum erexit. Paulus verò trahenti, vocāti, ac sanāti tantū assensum præbuit. Quicquid ergo horū in nobis agitur, merū Christi beneficiū est, quia nō sumus sufficientes, ne cogitare quidē aliquid ex nobis, quasi ex nobis: sed Deus est, qui operatur in nobis & velle & perficere pro sua bonavolūtate. Ipse stat semper ad ostiū, & pulsat, vt & initiū salutis nostræ ipso inspirāte habeamus. Ipse est qui per verbū suum & Spiritū sanctum arguit peccata. Ipse qui horrorē peccati nobis incutit, qui amaritudinē & dolorē mentibus nostris immittit. Ipse qui eodem terrore (modò vocantem sequamur) ad filiū trahit. Breuiter, ipse est qui & pœnitētiā in nobis inchoat, & format: quod nō

Affectus pœnitētiæ, donū Dei. Philip. 2 Apoc. 3 Ioan. 16 Psal. 36

filuit

2. *Tim.* 2. ſiluit Apoſtolus, quum ait: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam, vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Ergo quum pœnitentia, Dei gratuitū donū ſit, ab illo & precibus & lachrymis, animi ſaltem, hiſque piis ſtudiis expetenda eſt. Quòd ſi non ſtatim cōtingit quod ambitur, non eſt tamen deſiſtendum à bene cœptis. Proinde qui ex cōſideratione vitæ turpiter actæ ac metu gehennæ, iam concepit aliquā deteſtationem criminū, hoc eſt timorem ſeruilē, ac necdum ſentit timorē filio dignū: perſeueret in lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulſet, donec & hunc timorē ſenſerit, cum voto certo mutandæ vitæ, cumque amore bene ſperante coniunctum. Vbi verò & hunc ſpiritum ſenſerit, quem Apoſtolus vocat filiorū, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne quid hinc ſibi tribuat, agnoſcat gratuitū Dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogans vt quod gratis largitus eſt pro ſua bonitate, perpetuum eſſe velit, ac ſemper in maius augere: nec ſuo voto ſeu propoſito deinceps non peccādi ſic fidat, vt exiſtimet ſe ſuis viribus poſſe à peccatis abſtinere, ſed cum magno tremore imploret opem diuinā, vt idem cōfirmet & adiuuet votū qui dedit. Sic enim eccleſia Deum orat, nempe vt actiones noſtras adſpirando præueniat, & adiuuando proſequatur, vt cuncta noſtra operatio ab eo ſemper incipiat, & per eū incepta, finiatur per Chriſtū dominū noſtrum.

Pœnitētia à Deo poſtulanda idque ſedulo.

Grad° pœnitentiæ.

Roma. 8
Galat. 4

Salutē noſtrā cū tremore operabimur.

Pſal. 67

SEd interim impij, impœnitentes & præfracti, qui excuſationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes, ſuæ dānationis cauſam blaſphema voce in Deum transferunt, cauſantes (idque ex Paulinis verbis perperàm detortis) quòd reſipiſcere ab iniquitate, non ſit neque volentis, neque currentis hominis, ſed ſolius Dei miſerentis. Atque hinc inferre moliuntur, omnem hominis curā in hac re planè ſuperuacaneā eſſe, aſſerere non verentes, arbitrij libertatē in homine ad bonū prorſus nihil valere. Quæ ſententia planè impia, hac deploratiſsima tēpeſtate innumerabilē Chriſtiani gregis turbam miſerè deceptā, in æternæ dānationis barathrū præcipitauit. Quamobrem pios aduerſus tale venenū præſenti antidoto præmunire oportet. De liberi arbitrij poteſtate multis diſputare huius libelli anguſtia non fert, nec eſt neceſſe, quod hęc res locupletiſsimè à veteribus, maximè ab Auguſtino (qui arbitrij libertatē & meritum ſimul cum gratia tuetur) tractata ſit, ſummatim indicaſſe ſuffecerit, quid de viribus noſtræ volun-

Impij ſuæ damnationis cauſam in Deum trāſferūt.

Roma. 9

Quid de viribus noſtræ voluntatis ad bonū ſentiendum ſit.

voluntatis ad bonum sentire oporteat.

Initiò, quòd non semel superius dictum est, retinere oportet sententiam quæ Ecclesiastici decimoquinto legitur, quòd Deus constituerit hominē, & reliquerit eum (quemadmodum & angelicam creaturam) in manu consilij sui: hoc est, quòd Deus cōstituerit hominem talem, qui gratia creatoris sibi desuper collata potuisset, nisi liberæ suæ voluntatis arbitrio malè fuisset vsus, legi Dei perfectè obedire ac satisfacere: rursus, qui posset deserta gratia Dei legem præuaricari, peccare, & in mortem (peccati stipendium) incidere. *Augu. de correp. & gra. cap. 2* *Roma. 6*

Secundò retinendum est, quòd Deus non sit causa mali seu peccati. Nam Genesis primo dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. proinde hominem ad peccādum neque incitauit, neque coēgit. Nā vti Psalmista ait: Non Deus volens iniquitatem tu es. Et Sapientiæ primo scribitur: Fidelis est dominus, qui mortem non fecit, nec letatur in perditione animarum. Et alibi: Nemini mādauit impiè agere, & nemini dedit spatiū peccandi. Non enim cōcupiscit multitudinem filiorum infideliū & inutilium. Sed homo suapte sponte lege Dei cōtempta, serpenti credens, Deum deseruit: deserens, desertus est: peccauit, & in mortē præcipitatus est: desertus quidem à Deo, non per distantiam localem, quòd Deus substantialiter vbiq; sit præsens, res creatas (alioqui statim perituras) indesinenter sustentans ac gubernās. Sed desertus est per gratiæ interioris & spiritualis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quàm liberū voluntatis arbitriū, diaboli & hominis. Vnde Christus inquit, diabolum patrem esse mendacij, & ex propriis loqui mēdacium. Itidem primæ Ioannis tertio: Qui facit peccatū, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. Omnis verò qui natus est ex Deo, nō peccat. Et iterum primæ Ioannis secundo: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscētia oculorū, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et in eadem sentētiam ad Romanos quinto legimus: Per vnum hominem peccatum in hunc mūdum intrauit. Discernere ergo oportet naturam à vitio. Natura à Deo orta est, & cōseruatur, vitium à volūtate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate sua, & se à Deo auertere, & sic fieri causa peccati. *Dānantur Manichæi* *Psal. 5* *Eccle. 15* *Quomodo deus hominē deserat* *Coloss. 1* *Hebr. 1* *Ioan. 8*

Tertiò retinere debemus (quod & superius docuimus) primam illam naturam, quæ in primis parentibus tota & integra

M erat,

erat, totam esse corruptam, proinde totam iustitiã ac immortalitatẽ perdidisse. Vnde consequens erat, vt nec alios posteros, quàm corruptos, iniustos & mortales, generare potuerit. Quod queritur Dauid Psalmo quinquagesimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Significans statim quum formaretur, in ipso extitisse peccatum illud originis. Vnius enim delicto propagatum est malum in omnes homines ad cõdemnationem, cuius mali magnitudinem Paulus Ephesiorũ secũdo describit, vbi dicit diabolum per hoc peccatũ efficacẽ esse in incredulis. Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia: hoc est, nascimur omnes cum praua concupiscentia, quæ nos ab ineũte ætate veluti hæreditarius quidam morbus, totos occupat & comitatur, quo conuincitur omnes immundos esse quos non mũdat fides Christi, sicut scriptum est: Quoniam nemo mundus à peccato corã te, nec infans cuius est vnius diei vita super terram. Quæ quum ita sint, sequitur, neminem, etiam vnius diei infantem, si in hac corruptione peccati decedat, cõtra Deum queri posse quòd damnetur, quòd reatum seu morbum illum damnatione dignum, non ex Deo, sed ex volũtario vitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, docens imbecillitatem mẽbrorum infantilium innocentem esse, non animum infantium. Nam & zelum & amaritudinẽ atque inuidentiam quãdam in paruulis lactentibus ac nondum loqui valentibus nos experiri constat. Rursus liquet, quotquot hanc damnationem euaserunt, Deo gratulari oportere: mortẽ enim debitam euaserunt, & vitam nõ debitã repererunt, liberatis indebita exhibetur misericordia, vnde gratias Deo agãt: dãnatis verò debita exhibetur iustitia, vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos se glorientur, nec hi se indignos pœna querantur. In quam sententiam dixit Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Vna erat massa perditionis ex Adã, cui nõ nisi suppliciũ debebatur: sed facit Deus ex massa, quæ iam perierat, vas in honorem, quum hominem per redemptionem quæ est in Christo Iesu, restituit. Facit Deus vas in contumeliam, quum hominẽ vel peccato originali oppressum

Roma. 5

Iob. 4. 14
15. 25
Iob. 34.

Cõfess lib. 1. cap. 7

Augu. de verb. apo ser. 11

Roma. 9
Explicatur locus Paulinus.
Roma. 9
Roma. 3
Ephe. 1

ſum derelinquit, vel quum peccatorẽ in peccatis obdureſce-
re permittit, idque iuſtiſsimo iudicio nobis inſcrutabili, niſi
quod certum habemus, Deum iuſtum eſſe & abſque omni ini *In deo nul*
quitate, nec vllum hominem etiam vnius diei infantem, dana- *la eſt ini-*
re, niſi quem præuiderit meritò damnandum, id eſt quem ſibi *quitas.*
vocanti non aſſenſurũ ſeu crediturum præſciuerit, Hoc côten *Deut. 32*
tus, noli vltra diſputare vel querere, Me quare fecit in hono- *Au. li. 10*
rem, & aliũ in contumeliam? Imò mirare & exclama cũ Pau- *retra. c. 3*
lo: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcru *Roma. 11*
tabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? quis enim
cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? tantũ
qui liberaris & iuſtificaris, ſedulò recogita, quantum gratiæ &
beneficij in te côferatur, quum alter ex ſimili corrupta maſſa
procreatus, in damnatione relinquatur ac iuſtè puniatur.

Quartò, quum in præuaricatione Adæ omnes homines na- *Vide epi-*
turalem poſſibilitatẽ & innocentiam perdiderint, idcirco ne- *Aure. &*
minem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitriũ poſſe con *aliorũ epi-*
ſurgere, niſi eum gratia Dei miſerentis erexerit, & idcirco ne- *ſcoporum*
mo ſuis ſolius viribus ad iuſtificationem, vitã bonam ac bea- *inter quos*
tam, pertingere poterit, Fatemur quidẽ, hominẽ per liberũ ar- *Aug. ad*
bitriũ, ſuiſque viribus citra renouationẽ aliquo modo exter- *Inno. to. 2*
na opera bona agere, vt colere agros, domos ædificare, atque *nu. 95*
adeò in ipſa impietate vitæ ſuæ aliqua legis & ſapere & face- *Augu. ad*
re, ciuilẽmq; aliquã iuſtitiã præſtare poſſe, quã Paulus appel- *Sixtũ. itẽ*
lat iuſtitiam carnis ſeu iuſtitiã quæ in lege eſt, in qua ſe in Iu- *de ſpiritu*
daiſmo côuerſatũ dicit ſine querela: quæ nihil aliud eſt, quàm *& lite. ca.*
iuſtitia quædã externa, quam poteſt homo implere, vt nullus *25*
hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis *Philip. 2*
præuaricator ſit legis. Lex dicit: Non côcupiſces. Si concupi- *Augu. de*
ſcis, reus es legis in oculis Dei, ſed ſi nõ rapis alienũ, nulla de *tẽpo. ſer.*
te (etſi intus côcupiſcas) erit querela hominũ. Aliud eſt enim, *40*
côſpicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipſius *Itẽ ad Bo-*
dei, vel pœnæ formidine: aliud, bene agere dilectione & amo *nif. contra*
re iuſtitiæ, vt tametſi impunè permitteretur malè agere, malè *Pelag.*
tamen agere omnino nolis. De externa illa & phariſaica iu- *Exod. 20*
ſtitia alibi dicit Apoſtolus: Volentes ſuam iuſtitiam côſtitue *Roma. 10*
re, hoc eſt, ſuis externis operibus in ſpeciem bonis (etſi mens
praua ſit) fidere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti. Nam quum vi- *Amb. de*
res hominis non ſint penitus extinctæ, ſed vitiatæ, reliquũ eſt *voca. gen.*
in natura hominis naturale iudiciũ, & delectus quidã rerum, *lib. 1. c. 3*

quæ sunt subiectę sensui & rationi operum externorum: quo fit, vt eadem suis viribus aliquo modo efficere possit. Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus seu quæ Deus requirit (quam vocamus iustitiam spiritualem) per se sine Deo efficere non potest. Sed vt hos motus concipiat, Dei & mediatoris

1. Corin. 2 gratia ac Spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Sed hi tandem qui spiritu

Roma. 8 Dei ducuntur, sunt filij Dei, & si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi. Quamobrem Christus Ioannis tertio dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Et iterū Ioannis sexto: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus qui misit me, traxerit eum.

Psal. 68 Itidem Ioannis 15. Sine me nihil potestis facere. Nam homo

Bernar. in ser. de cœna domini. in peccatum lapsus, non ineptè confertur homini, in profundissimam ac spurcissimam foueā præcipitato ac grauiter vulnerato, vnde se erigere non possit, nisi desuper quispiam fune demisso delapsum extrahat, & extractum insuper diligēti curatione acceptorum vulnerum prosequatur.

Quintò statuendū est, quòd Deus tam est benignus ac misericors, vt non tantùm voluerit hominem non peccare, sed & velit hominē lapsum, atque adeò quantumlibet criminosum,

Ezech. 33 resurgere ac resipiscere. Nam apud Ezechielem sic loquitur: Viuo ego, dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Et Christus indifferenter omnes ad se

Matth. 11 prouocat: Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et in hanc sententiam dixit Apo

1. Tim. 2 stolus Paulus: Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad a-

Obiectio. gnitionem veritatis venire. Quòd si obiiciat quis, Dei volunta

Roma. 9 ti quis resistit? cur igitur non omnes saluantur, quos Deus sal-

Dilutio. uari vult? Respondemus, hîc ad duplicem voluntatē Dei (dicendi causa) respicere oportere, antecedentē & cōsequētem.

Simile. Res autem exemplo fiet dilucidior: Legislator legem ferens, omnes ciues suos vult esse bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab eis patrētur pœnis luenda, ídque voluntate antecedēte. Interim tamen filij sui alioqui charissimi, latæ legis transgressoris mortem vult, quē vellet non peccasse, vt nihil plectēdum in eo posset inuenire, ídque voluntate consequente, qua

Luc. 13 mortem filij vult, propter aliquid iam factū. Itidem hortulanus plantat arborem, non ea mente vt excidatur & in ignem mittatur: attamen dū post longam expectationem eā nullum

fructũ producentem videt, & terra excidit, & in ignẽ mittit. Non secus misericors Deus vult omnes homines saluos fieri, quod ad se attinet, volũtate antecedẽte. Quòd verò reprobos damnat, fit volũtate cõsequẽte, quòd iustũ sit eos quibus præbita est omnis occasio cõsequẽdæ salutis, nec apprehendere voluerunt, damnare. De infantibus alia ratio est, vt iam diximus. Sextò, quòd Deus adeò vult omnes homines saluos fieri, vt nemini quantũlibet scelerato, gratiam suam subtrahat.

Septimò retinendum est, situm esse in hominis voluntate, vt gratiã Dei oblatam vel accipiat vel repudiet. Quæ ambo, vt penitius intelligãtur, fortasse retulerit de gratia Dei, & quotuplex ea sit, simul & de hominis voluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorũ operum meritis, sed gratuita bonitate Dei donatur: & sic accepto vocabulo, gratia non improbanda ratione dicitur natura, in qua conditi sumus, vt nonnihil essemus: nec ita essemus aliquid, vt cadauer quod non viuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit: sed homines, qui & essemus & viueremus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere deberemus. Hanc gratiam quam quidem donũ naturę appellant, habent impij nobiscum communem. Gratia verò specialiter accepta, quam doctrina Christiana & demonstrat, & prædicat esse propriam Christianorum, non est natura, sed est occulta misericordia Dei, qua per subministrationẽ spiritus, sanatur ac saluatur natura, qua prædestinati vocamur, iustificamur, sanamur, & glorificamur, vt dicere possimus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio suo proprio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Hæc est illa gratia, quam diuinæ literæ vbique prædicant, de qua dixit Apostolus: Non irritã facio gratiã Dei. Nã si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, nimirũ gratiam intelligens qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate. Hæc gratia distinguitur in gratiam operãtem, & cooperantem, seu in præuenientẽ & subsequentem. Vtraque in sanctis eloquiis expressum legimus. Psaltes ait: Et misericordia eius præueniet me, & misericordia Dei subsequetur me. Deus enim nolentẽ præuenit vt bene velit, & volẽtem subsequitur ne frustrà velit, sed vt perficere valeat. Operans ergo

Gratia bifariam accipitur.
Vide dictã episto. Aurel. ad Innoc.
Eccle. 17
Gratia propria Christianorum.
Vide dictã episto. ad Innoc. contra Pelag.
Roma. 8
Galat. 2
Gratia duplex.
Psal. 58
Psal. 22
Augu. in Ench. c. 32
Operans gratia quæ

gratia est, quæ præuenit ac præparat voluntatem, non vt fiat voluntas, quia & ante hanc gratiam voluntas erat, sed vt volũtas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperans vero gratia, voluntaté iam bonam factam subsequitur, vt quod iam vult bonũ, perficere possit. Nam (vt iam sæpe antè diximus) voluntas hominis quam naturaliter habet, nõ valet erigi ad bonũ efficaciter volendum, vel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur, & adiuuetur, secundum Paulinam sententiam, quã impij pro sua impietate detorquent. Non est (inquit) volentis, nec currentis, sed miserẽtis Dei: hoc est non est volentis bene velle, neque currẽtis currere, sed miserentis Dei qui operatur in nobis velle, id est, vt assentiamur vocanti, & currere, hoc est, operari pro sua bona voluntate. Itaque nõ ideo miseretur Deus hominis, quia ipse homo voluit & cucurrit sed iã homo voluit & cucurrit, quia misertus est Deus. Quamobrẽ Hieremias propheta ait: Scio domine, quia nõ est hominis via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos. Præparatur enim (teste Salomone) voluntas hominis à Deo, & à Domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniẽs plurimos habet gradus, & vt summatim dicamus, duplex est. Vna, qua Deus præuenit peccatorem vt resurgat. Altera, qua peccator præuenienti Deo assentiens iam resurgit. Vtraque voluntaté nostram præuenit Deus, sed priorem subministrando solus operatur, in altera voluntas nostra Deum præuenientem subsequens, ei per velle seu assensum, remissioné peccatorum accipiendo, cooperatur.

Cooperans gratia quæ

Augu. in Ench. c. 30

Roma. 9

Philip. 2.

Aug. contra Iulia. hæret.

Hiere. 10

Gratia præueniẽs duplex.

Prior gratia, qua Deus hominé præuenit, ac incitat vt resurgat, iterum duplex est. Vna generalior, quæ est bonus motus, bonáque cogitatio, veluti quum peccator Deo inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, veluti sunt auditio verbi Dei, immissio aduersitatis (quæ ferocientis hominis animum deiicit, & ad Deum respicere facit) remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tẽtationis, & id genus alia. Iam cõstat Deum nulli hominũ gratia illa generalius accepta, deesse, adeò vt nullus sit peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac vita superstes fuerit, hanc gratiã penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad ostium sedulò pulsat, initiũ nostræ salutis (quæ est peccati cognitio)

Psal. 106

Deus nulli hominũ gratiã funditus subtrahit.

Apo. 3

gnitio)in nobis operari desiderans. Et quis tandem est hominum, qui non sentiat se hac gratia præueniri, quòd & gentes *Roma. 9*
ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium
illis reddente conscientia eorum? Et vel Pharao vel Iudas tra *Exo 5.6*
ditor exemplo esse possunt, quàm liberalis sit Deus in hac gra *7.8.9.10*
tia subministranda. Certè prophetæ testantur, Deum non so- *11.*
lum à conuersis non auerti, sed etiam ad auersos conuerti, & *Matt. 26*
ad côuersionem côhortari. Nam Hieremiæ tertio sic legimus: *Marc. 14*
Si dimiserit vir vxorem suam, & illa recedens, duxerit virum *Luc. 22*
alium, nunquid reuertetur ad eum vltra? nunquid non pollu- *Ioan. 13.*
ta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum *Hiere. 3*
amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus. Itidē Esaiæ quadragesimonono legimus: Nunquid obliuisci potest mater infantē suum, dicit dominus, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen nō obliuiscar tui. Et Ezechielis decimooctauo: Quare moriemini (in
quit dominus) domus Israël? Quia nolo mortem morientis, *Obiectio.*
dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite. Quod autem Actorum xiiij. legimus, dicente Paulo ad viros Lystrios, Deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, non sic intelligendū, quasi Deus gentibus sua gratia
defuerit, Quinimò ipse Paulus statim subiecit: Et quidem nō *Dilutio.*
sine testimonio semetipsum reliquit benefaciēs, de cœlo dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Itidem Actorum cap. xvij. Paulus ad viros Athenienses ait. Deum fecisse ex vno omne genus hominū inhabitare super vniuersam faciē terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, vt quærerent Deum, si fortè attre
ctent eum aut inueniant. Qui enim non reliquit se expertem *Acto. 9*
testimonij, hoc est, qui beneficiis innumeris (quę in omnes homines abūdè effundit) testificatur se esse Deum optimum ac
maximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super *Acto. 26*
terram, vt quęrant eum, atq; adeo declarat se eum esse, qui det omnibus vitam & inspirationem & omnia, séque non longè esse ab vnoquoq; nostrum, quòd in ipso viuamus, moueamur
& simus, quemadmodū & quidam Græcorum poetarum dixe *Aratus.*
runt: Ipsius enim & genus sumus: isne putandus est vlli genti gratiam suam præuenientē subtraxisse? Verum quum gentes
id, quod de Deo cognosci potest, manifestū habuerint, quod *Roma. 8*
Deus illis per gratiam præuenientē manifestauerit, nec tamen

quum cognouissent Deũ, sicut Deũ õn glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis: factum est, vt gẽtes Dei gratiã cõtemnentes ac repudiantes, dimissæ sint ingredi vias suas. Atq; eadẽ omnino ratione fit, vt non omnes illos motus gratiæ specialis, omnibus peccatoribus Deus impertiat. In causa enim est peccatoris obduratio, gratiam illam communem seu generalẽ negligentis ac repudiantis. In quam sententiam dixit Apostolus: Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ nõ conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit, inquam, id est, permisit vt per cupiditates cordium suorum, in omnem iniquitatem & immunditiam ruerent. Atque ita fit, vt peccatũ sit alterius peccati causa, quinimò vt idem sit simul peccatum & peccati pœna. nam gratiæ cõtemptus grauissimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ, in quam Dei contemptor ruit. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatũ est & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio, seu pœna quæ per pecccatum fit, omnium grauissima est.

Cur Deus gratiã specialem impiis subtrahit. *Roma. 1.* *Tradere, pro permittere.* *Psal. 13.* *Roma. 1* *Psal. 118*

GRatia ergo præueniens, qua Deus hominem incitat vt iustificetur, gratia quidem Dei est eximia: sed non sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quæ voluntatem sanat, & sola facit vt rectè viuatur. Ad hanc enim gradibus quibusdam peruenitur. In primis enim quum non simus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid quasi ex nobis, Deus initio bonam cogitationem nobis inspirat, qua ad Deum respicere & peccatum nostrum agnoscere incipimus, quam solus Deus in nobis operatur, nec nobiscum, quia ad eam habẽdam nihil facimus, sed eam merè gratis nobis immittit, dum peccatum nostrum oculis nostris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu quàm affectu perficitur: præuolat intellectus, sed frequenter tardus aut nullus sequitur affectus: ratione & intellectu sæpe apprehendimus, quàm vtilis sit Dei iustificatio, sed infirmitate præpediti, nondum rem tantam ex animo desideramus, sed adiuuante sensim gratia cupimus vt desideremus, scimus bonum, nec delectat agere: sensim verò proficiente gratia, cupimus vt delectet. Hoc autem votum, quo cupimus desiderare, quædam voluntatis præparatio est, quæ fidem iustificantem præcedit: nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendum, &

Gratia incitans non sufficit. *Augu. de prædest. sanct.* *1. Cor. 3.* *Aug. contra duas epist. pelag. ad Bon. li. 2. c. 8* *Augu. in Psal. 108* *Augu. de prædesti. sanct.*

dum, & vt credat, à Deo expetat & accipiat. Hæc ergo voluntatis præparatio, ſua quidem opera habet, quæ tamen ſunt mera Dei dona, iuſtificationem antecedentia. Nam homo quum agnoſcit peccatum ſuum, quum grauitatem pœnæ ſecum mente volutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, reſtituere alienum, facere eleemoſynam de proprio, ſitire iuſtitiam (hoc eſt, remiſſionem peccatorum) eandémque precibus apud Deum ambire ſatagit. Has cordis præparationes, & voluntatis conatus ac ſtudia ad pietatem, videre licet in Cornelio illo Centurione, Actorum decimo: quæ tamẽ ſine aliqua ſaltẽ fide, quæ donum eſt Dei, non faciebat. De eiuſcemodi ſtudiis dicitur: Si in toto corde veſtro reuertamini ad dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri, & præparate corda veſtra domino. Item. Actorum tertio: Pœnitemini & conuertimini. Et apud Eſaiam: Omnes ſitientes venite ad aquas. Et Chriſtus ait: Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam cap. vndecimo: Si vos quum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quãtò magis pater cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Iam vt hanc ſitim, & cætera quæ diximus ſtudia conuerſionis, nemo negauerit bona quædam eſſe, ex Dei gratia voluntati noſtræ inſita, ob quæ interdum dicimus hominẽ talibus votis æſtuantem, bonam habere voluntatem, tamen hæc non eſt illa bona voluntas ſeu cogitatio qua bene viuitur. Hæc enim non accipitur niſi per fidem iuſtificantẽ, quæ voluntatẽ ſequitur præparatam. Nam vt Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu non eſt voluntas hominis libera ad bonum, niſi liberata fuerit: non autem liberatur, niſi per ſpiritum ſanctum diffundatur charitas in cordibus noſtris: non eſt libera voluntas, niſi eam liberet gratia per legem fidei: id eſt, non eſt libera ſine fide operante per dilectionem.

opera gratiæ ante iuſtificationem.

1. Reg. 7

Eſaiæ. 55

Ioan. 7.

Fulgẽ. li. 1 ad Momi. Nõ omnis bona volũtas ſufficit

Augu. ad Anaſta.

Roma. 5

Galat. 5

ERgo quum peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiſcens, ac de ſeipſo (ſuæ infirmitatis ſibi cõſcius) deſperans, per fiduciam miſericordiæ in Chriſto nobis propoſitæ ad Deum confugit, credens, ſibi pœnitenti, in Chriſto Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro peccatis totius mundi) remiſſum iri peccata per fidem, accipit gratiam præuenientẽ & iuſtificantem, qua voluntas ſanatur, vt ſanata Dei adiutorio, legem impleat, quam nulla merita præcedunt, ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius (hoc eſt, fit iuſtus qui prius fuit impius)

Roma. 3

Augu. de ſpiritu & litera.

impius) meritis autem impii, non gratia, sed pœna debetur: nec ista esset gratia, nisi gratuito daretur: Datur autē gratuito, quia nihil boni antè feceram⁹, vnde hoc mereremur. Nam quæ præcedunt bona, Deo inspirante præcedunt: nec tamen ea, talia sunt, vt hoc tantum bonum iustificationis pro sua dignitate mereantur. interim nos ante iustificationem nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus Dei non repugnamus, sed assentimur. Vnde vix hîc cernere est vllā ex nobis meriti causam, nisi meriti vocabulo per Catachresim propemodum abutamur, vti dicamus hominem credentem mereri iustificationem, non quidem ex obligatione seu ex operibus quæ fecimus nos (quum ante instificationem ad peccandum solùm ex nobis valeamus) sed tantùm ex cōdecentia, quod meritum congrui appellant. Ex condecentia enim Deus nobis debere videtur, quicquid per prophetas, præcursorem suum, vel seipsum, nobis promisit, dicēs: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterum: Pœnitemini, & credite Euangelio: approqinquabit enim regnum Dei. Et alibi: Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitā ęternam. Quod si Meriti vocabulum propriè accipias, ne fides quidem (quam iustificare dicimus) iustificationem meretur, sed tantū impetrat & accipit: accipit quidem, quòd nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens Deum sibi propter Christum non imputare peccata. Iustificationem ergo aliter mereri non videmur, quàm mendicus eleemosynam meretur accipere, qui oblatam nō recusat, sed accipit. Nemo itaque dicat: Habeo fidem vt merear iustificationē: alioqui gloriantem retundet Apostolus: Quid habes quod non accepisti? Fides enim qua iustificaris, gratis tibi data est. Nec frustrà Apostol⁹ vtrunq; dixit: Iustificati per fidem, & Iustificati gratis per gratiam. Gratis enim ideò dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat, sed hoc tantùm suum esse agnoscat, accipere indebitam misericordiam & iustificationem. Hanc gratiā præuenientem & iustificantem, quidam appellāt beneficiū Christi, quo liberatur liberum arbitrium, & voluntas præparatur ad faciendum bonum: quidam verò gratuitā imputationem iustitiæ seu acceptationē, quod videlicet iusti reputemur propter Christum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etsi perfectè (donec in hoc corporis tabernaculo degimus)

Meritū cō grui, meritū impropriè dictū.
Matth. 3
Marc. 1
Ioan. 3
Roma. 4
Simile.
Augu. ad Bonifa. cō tra Pelag.
1. *Thes.* 2
1. *Pet.* 1
Roma. 3
Roma. 8
Augu. li. 1 *retract. c.* 26.
Roma 4

degimus) legi non satisfaciat. De hac scriptũ est: Non irritam facio gratiam Dei. Nam si per legẽ iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterũ: Euacuati estis in Christo: qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Item: Si autem gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia iam nõ est gratia. Itidem: Ei autem qui operatur, merces nõ imputatur secundũ gratiã, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. *Gala. 2* *Galat. 5* *Roma. 11* *Roma. 4*

HAnc autem gratiam iustificantem voluntas nostra (vt supra diximus) comitatur, ac veluti pedissequa subsequitur, non quidem tempore, sed causa tantùm & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra gratiæ quodammodo cooperatur, sic, vt iustificatio nostra sine voluntate & consensu accipientis non perficiatur. Exemplo res fiet perspicatior: Oculus solẽ videre non potest, nisi solis lumen oculum præueniat vt videat. Interdiu tamen sole lucente (qui super omnes oritur) libera est intuitio: hominique liberum est oculos claudere, ne solis lumen admittat, aut aperire, vt recipiat. Haud secus impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis gratia à peccato resurgendi, eam accipere vel nõ accipere, deo prę uenienti, & per bonum cogitatum ad pœnitentiã excitãti, dare vel negare cõsensum, velle vel nolle pœnitere. Non enim (vt sæpe diximus) in casu primi hominis, voluntate spoliati, sed voluntatis sanitate priuati sumus. Natura quæ erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus, qui nunquã potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in grauiter febricitante vis appetendi non extinguitur, sed deprauatur, adeò vt febricitans tantùm noxia appetat, salutaria autẽ, donec sanetur, appetere nõ valeat. Quem etiã sanari nõ posse cõstat, nisi medico à noxiis dehortanti obtẽperet, illiq; appetitum suũ corrigẽdũ prębeat, atq; interim donec sanetur, etsi salutaria nondũ appetat, appetere tamen se posse cõcupiscat. Eodẽ modo, etsi volũtas hominis ante iustificationẽ deprauata sit, volendi tamẽ vim nõ amisit, quòd nihil tam sit in potestate voluntatis, quàm ipsa voluntas seu ipsum velle. Et quid tandẽ aliud est volũtas, nisi animi motus cogente nullo ad aliquid non admittẽdum vel adipiscendũ? Ergo etsi nisi à cœlesti medico præuenta & edocta fuerit bonũ velle, aut etiã deo *Augu. de spiritu & litera.* *Simile.* *Ioan. 1* *Amb. de voc. gent. lib. 1. cap. 3* *Simile.* *Augu. li. retrct.* *Augu. de duabus animabus.*

præueni-

Vide Bernar. de lib. arbitrio.

præuenienti, sine gratia Dei assentiri nō possit, tamē quis non videt hoc voluntatis esse, vt assentiatur? Itaq; velle pœnitere, velle resipiscere, velle accipere remissionē peccatorū, non est à sola voluntate, sed illud nobiscū operatur Dominus, dū immutando maleuolam voluntatem, eā facit beneuolam & suæ voluntati consentientem. Vnde voluntatem quidem nostram Deus immutat, & sic operatur in nobis velle: sed tamen quia voluntas inuita mutari nequit, Deo cooperatur dum ei cōsentit. Ex quibus consequitur, hominem iustificari non posse, nisi voluntas nostra Deo iustificanti ac sananti accedat, & Dei iustitiam per fidem accipiat. Quamobrem scitè dixit Augustinus: Qui fecit te sine te, nō iustificat te sine te. Qui fecit nescientem (non enim adhibuisti aliquem consensum, vt te faceret Deus, qui non eras antequam fieres) non iustificat nisi volentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, etsi voluntate iustificanti accedas. Itaque totum Deo rectè ascribitur, qui voluntatem nostram (quam creando nobis impertiit) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, vt lapsum suum norit: postea corrigit nolentem, vt resurgere velit: postremo adiuuat volentem, vt resurgere possit: & sic salus nostra Dei gratuitum est donum. Quia tamen non fit sine voluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ, nō nostrę quia quum bona volūtas nostra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à Deo sit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis valeamus, idcirco nullo bono (tacemus, cælesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis corona iustitiæ Dei, qua iustum est, vt reddat quod resipiscentibus promisit, non quidem ex debito, sed ex gratia.

Augu. de verb. apostol ser. 13

Augu. de duabus animabus.

Rom. 5

2. Tim. 4

Augu. in prolog. psal. 31

De gratia subsequēte

SVperest, vt de gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum. Postquàm itaque per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis voluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit vt iam securam se putet, & posthac se non indigere Dei gratia ad concupiscentias tentationésque vitādas, & operandum bonum existimet. Quinimò, nemo vel baptismatis vel pœnitentiæ gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per continuum quotidianum adiutorium Dei perseuerantiam

Vide epi. cōcilij Aphrica. ad Innocē. & rursus Inno. ad eosdem.

seuerantiam bonæ conuersationis acceperit. Nam quamuis hominem à præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciens hominem iterum posse peccare, ad reparationem sibi multa seruauit, quemadmodum possit illu & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti confisique nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim, vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Ergo quicunque dixerit, gratiam Dei, qua iustificamur per Iesum Christum dominũ nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, non etiam postea necessariã esse ad adiutorium, vt amodo non committantur, anathema sit. Item, quisquis dixerit, eandẽ gratiam Dei per Iesum Christum dominum nostrum, propter hoc tãtum nos adiuuare ad non peccandum, quòd per ipsam nobis reueletur & aperiatur intelligentia mandatorum, vt sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autem per illam nobis & affectum præstari, vt quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit. Vtrũque enim est donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus. Sicut enim de Deo scriptum est, Qui docet hominem scientiam: ita scriptum est etiam, Charitas ex Deo est. Et iterum: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Item: Quicunque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitriũ, facilius possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia nõ daretur, non quidem facilè, sed tamen possimus etiã sine illa implere diuina mandata, anathema sit. Nam quum Dominus de fructibus mandatorum loqueretur, non dixit, Sine me difficilius potestis facere: sed, Sine me nihil potestis facere.

Item concil. Meleuita.

Ex concil. Meleui. et Carthagi.

1. Ioã. 3. 4

Roma. 5

Ioan 15

ADdenda sunt, vt hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit Deũ impossibilia præcepisse. Alterum, Qui dixerit, nos posse mandata Dei implere sine gratia, anathema sit. Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem gratia voluntati accedere debet, vt lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia, oratio est: ad quam reconciliati per scripturas Veteris & Noui testamenti, quammaximè frequentãdam & nunquam intermittendam inuitantur & prouocãtur. Quum enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, vt peccatorum tentationem superare

Hierony. contra Pelag. to. 2

Oratio gratiæ testimoniũ.

Luc. 18

possimus

Roma. 8. possimus, vt vel Spiritus Dei (vnde pignus accepimus) adiuuet infirmitatem nostram, quamuis eo ipso liberum non diffiteamur arbitrium, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia, Lex iubet, gratia iuuat. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet, nisi esset voluntas: quis enim statuæ quid iusserit? Nec gratia iuuaret, si sat esset voluntas. Iubetur vt habeamus intellectum, vbi dicitur: Psal. 31 Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus: & tamen oramus vt habeamus intellectum, quum dicimus: Psal. 118. Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt habeamus sapientiam quum dicitur: Psal. 93 Stulti aliquando sapite: & tamen oratur, vt sapientiam habeamus, vbi dicitur: Iaco. 1 Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Exod. 20. Iubetur vt habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere: Deut. 5 & tamen oratur, vt continentiam consequamur. Roma. 7 Quum scirem (inquit Sapiens) Sapien. 8 quia nemo potest esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius hoc esset donum, adij dominum, & deprecatus sum eum. Postremò, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dicitur: Declina à malo: & tamen oratur vt nō faciamus malum: vti apud Apostolum legimus: Oramus autem ad dominum, ne quid faciatis mali. Psal. 36 2. Cor. 13 Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur: Declina à malo, & fac bonum: Psal. 36 & tamen oratur vt faciamus bonum, quum dicitur, Coloss. 1 Non cessamus pro vobis orantes & postulantes: vt ambuletis dignè Deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem voluntatis, quum hæc nobis præcepta videmus, ita agnoscere debemus gratiam, quum eadem petere debeamus. Gratia nō tollit liberum arbitrium, sed magis statuit. Atque ideo verum est, gratiam nō tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quòd sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti voluntatem, medicinam non auersantem. Roma. 3 Et fides propterea à deo datur, vt per fidem, gratiam qua legem impleamus, impetremus: Roma. 6 & quod impossibile erat legi, per fidem in Christū obtineamus.

Obiectio. Galat. 5 SEd dices, Si lex possibilis est per gratiam, ostende ergo hominem qui gloriari possit, se in hac vita (quandiu caro concupiscit aduersus spiritum) perfectè legem implere, seque

sine

sine peccato esse. Respondemus, hæc duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac vita sine peccato, & tamen fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus Dei, vt inueniri posit quis sine peccato (quod ecclesia in Virgine matre vsu venisse, etiam asserere non dubitauit.) Multa enim sunt quæ fieri possent, quæ tamen non fiunt. Oratorem descripsit Cicero, qualem nemo hactenus potuit commonstrare: nec tamen sic descripsit, vt impossibile sit talem fore. Sic etsi nemo sit in hac vita qui audeat dicere, sibi non necessariam precationem orationis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra: vel se non habere peccatum, ne (diuo Ioanne apostolo teste) seipsum decipiat, & veritas in eo non sit: tamen id vt fiat quandiu viuimus, sedulò conandum atque poscendum est. Tolerabiliter in id quisque fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat, non posit ostēdere. Id enim credit fieri posse, quod certè laudabile est velle. Quod autem idem Apostolus eadem epistola dixit, Qui natus est ex Deo non peccat, intelligēdum est, eatenus quatenus ex Deo natus est, & in charitate manet, & secundum charitatem operatur, non peccat. Charitas enim nō agit perperam, sed auget & perficit eam natiuitatem quæ ex Deo est: minuítque ac consumit cupiditatem, quæ ex Adā est. Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis: quò fit, vt nemo (quantūuis pius) sit qui non cogatur queri se longè à perfectione legis abesse, suósque conatus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine peccato, aliud sine crimine viuere: aliud, ambulare in omnib' iustificationibus domini sine querela, quod de Zacharia & Elisabeth legimus: aliud, in nullo labi vel infirmari. Vixit Zacharias sine querela, sed non vixit sine peccato. Sacerdos enim erat, at omnes sacerdotes tūc necesse habebant ex lege, primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo. Peccati appellatione omnis humanus lapsus, omne vitium venit: sed quod in querelam venit, non qualecunque etiam tentationis humanæ vitium, sed graue peccatum est. Homines itaque pij etsi sentiant imperfectionem suam, & pugnam illam internam carnis & spiritus, qua fit vt spiritus per carnem remoratus non adimpleat

Dilutio. *Nemo in hac vita sine peccato* *1 Ioan. 1* *In episto. Aure. ad Innocen.* *Obiectio.* *1. Ioan. 3* *Dilutio.* *1. Cor. 13.* *1. Ioan. 4.* *Roma. 7* *Matt. 26.* *Lucæ. 1* *Aure. Augu. ad Innoc.* *Idē de tēpore. se. 1. 49.* *Hebr. 5* *Peccatum quid significet.* *Galat. 3. 5*

pleat legem,tamen quum carnis desideriis non obediunt, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato,possunt dicere:Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, hoc est, spiritualis quidē & internus homo ad perfectionem legis contendit,sed peccatum inhabitans(nimirum intestina illa cōcupiscendi vis, quæ perpetuam sedem in membris nostris dum vixerimus habet)perficere non sinit. Velle quidē adiacet mihi,perficere autem bonum non inuenio.Nihilo secius tamen imperfecta illa obedientia & opera nostra, adiuta per gratiam subsequentem,etsi legem non adimpleant, tamē Deo placent, non quidem propter dignitatem voluntatis seu operis nostri,sed imputatiuè per gratiam. Postquā enim Deus per gratiā iustificantē nos recipit in filios & cohæredes Christi,idq; per fidē, fit vt postea opera nostra tāquam filiorum & reconciliatorum,in fide & timore filiali facta,licet nō admodum perfecta & absoluta,Deo placeāt, quia iam placent personæ per Christum, ex cuius perfectione nostram imperfectionem supplemus:sumus enim mēbra corporis eius ex carne & ossibus eius, de plenitudine eius omnes accipientes, & iustitiam eius nostram facientes. In quam sententiam dixit Apostolus: Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Nam vt subiicit,Deus filium suum mittens in carnem,præ se ferentem similitudinem peccati,de peccato peccatū damnauit:eū enim qui peccatum non nouerat,pro nobis fecit peccatū,id est,hostiam pro peccato, non alia ratione quàm vt iustificatio legis, id est,quam lex promisit,impleretur in nobis, & vt à maledictione legis(qua dicitur, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis,vt faciat ea)liberaremur. De maledicto enī legis per Christū redimimur, qui pro nobis factus est maledictum. In Christo manentes, per Christum (qui solus legem impleuit) legem imputatiue implemus, si tamen non secundum carnem ambulauerimus,id est,etsi plerunque carnis cupiditates & illecebras persentiscamus, illis tamen nullum consensum præbeamus, nec secundum carnis desideria ambulemus, vt ex reliqua infirmitate,innitentibus nobis super Christum, nihil damnationis sit timendum,quòd Christus vim & tyrannidem peccati eneruauerit,vt amodo in nobis mortem operari non possit, nisi rursus à Christo declinantes, per consensum in illud ruamus. In

Roma.7
Ibidem.
Roma.8
Ephe.5
Ioan.1
1.Cor.1
Roma.8
Christus appellatur peccatum, id est, hostia pro peccato.
Galat.3
Esaiæ.53
1.Ioan.3
1.Pet.1
Roma.8
Vis pcti per Christum euacuata.

ſumma ſtatuẽdum eſt, nos per gratiam Saluatoris in hac quidem vita proficere, deficiente ſcilicet ſenſim cupiditate, & creſcente charitate, per ſubminiſtrationẽ Spiritus ſancti: ſed perfici demum in illa vita futura, quum cupiditas tota extinguetur, & charitas complebitur. *1. Cor. 13*

DIcitur autem hæc gratia ſubſequens ſeu cooperãs, comitari voluntatem noſtram, quod voluntas noſtra ſanata per gratiam iuſtificantem, iam nacta ſit aliquam libertatem repugnandi infirmitati ſuæ & bene operandi, nõ quidem iam timore pœnæ, ſed amore Dei & iuſtitiæ, quum iam adiuuetur à Spiritu ſancto, quem in iuſtificatione Deus nobis impertit, & per eundẽ charitatem in cordibus noſtris diffundit. Proinde in reconciliatis ſeu iuſtificatis, voluntas in piis actionibus otioſa non eſt, quod impij Manichæi volebant, qui voluntati nullam actionem tribuebant, ne quidẽ adiuuante Spiritu ſancto, perinde atque nihil intereſſet inter volũtatem & ſaxum. Quæ hæreſis hac tempeſtate renouata, multis præcipitio fuit. Quinimò Paulus Apoſtolus, quemadmodum vbiq; gratiã Dei & Spiritus ſancti auxilium quammaximè amplificat, ita ſimul & acuit diligentiam noſtram, iubẽs cauere, ne fruſtra vel in vanum gratiam Dei accipiamus, ſed pro noſtra virili adiuuante gratia in dies proficiamus, & ſemper in anteriora nos extendamus. Quod faciẽtibus Deus auget dona ſua in nobis: negligentibus verò, etiam prius collata dona rurſus adimit, quẽadmodum docet parabola euangelica de negotiatoribus. Quàuis autẽ omnia opera piorum, Dei ſint dona, ex quibus magis Deo debitores ſumus quàm ipſe nobis, ipſe eſt enim qui operatur in nobis non tantùm velle, ſed etiam perficere, pro ſua bona voluntate, & qui præparauit opera bona vt in illis ambulemus: nihilominus tãta eſt Dei benignitas, vt quod ipſe poſt iuſtificationem operatur in nobis, idipſum nobis propter ſolum illum conſenſum noſtrum, & bonam voluntatem quam adhibemus, nõ tamen abſque eo, in meritũ imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus) fidem iuſtificantem, vt principium poſſet eſſe meritorũ. Datur ſiquidem vnicuique ſine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborem, vnde quiſque mercedem accipiat ſecundũ laborem, ſicut dicit Apoſtolus: Vnuſquiſque autẽ propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei enim ſumus adiutores, Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis. Exemplo res

Gratia ſubſequẽs comitatur voluntatẽ noſtram.
Roma. 5
Manichæi
Tot. epiſt. ad Roma. et ad Gal.
2. Cor. 6
Philip. 3
Matt. 25.
Mar. 4
Lucæ. 28.
Ambr. de voca. gen. lib. 2. ca. 2.
Bernar. de annũ. ſer. 1
Philip. 2
Ephe. 2
Ambr. de voca. gen. lib. 1. c. 9
1. Cor. 3
Simile.

Ambr. de voca. gen. lib. 2. c. 2 fiet dilucidior: Ex terra sterili nemo fructũ expectat, sed terra iam bene culta & imbre fœcunda, habet quod ab ipsa expectetur, iaciturq; in eam semen, non ob hoc, vt ipsum solum maneat, sed vt fructũ afferendo, multiplex atque numerosum sit. *Ioan. 12* Terram verò iam facientem fructũ suum, laudamus, atque illi omnem prouentum propemodum acceptum ferimus. Itidem dominus habens seruum & inutilem, & frugi, vtriq; pecuniæ pondus credit, vt in eo ambo operentur: Ille desidiosus recondit pecuniam domini sui, & nullum fert fructũ: hic ponit pecuniam domini sui ad vsuram vt lucretur duplum: Dominus, etsi seruo frugi nihil magis debeat quàm alteri, quòd vterque sit seruus & obligatus ex debito operari: Item, licet seruus frugi nihil de suo, sed tãtùm pecuniam domini sui ad vsuram ponat: nihilo secius tamen, quia hic seruus voluntati domini, voluntatem suam accõmodauit, & peculio cõcredito bene vsus fuit, dominus eundẽ perinde cõmẽdat ac collaudat, acsi de eo optimè meritus fuisset: Euge (inquiens) serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera nostra post iustificationem meritum suum, habent dignitatem suam quam mutuantur ex gratia, non habent ex seipsis. Deus enim ex summa misericordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, illisq; ingentem mercedem repromittit ac persoluit. Quamobrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati seu iustificati Deus imputat, recentiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, sed ex gratia Dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustentarentur, ne tantillum quidem valerent. De plenitudine enim eius (vt sæpe diximus) nos omnes accepimus. Nisi enim ille nobis meruisset, nos omni merito vacui essemus. Cõdigni verò vocabulum, ex quibusdam scripturæ locutionib' & tropis vsurpatum est, veluti: Dignus est operarius mercede sua. Itẽ, inuenit eos dignos se. Item, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, Apoc. 3. Et Coloss. 1. Vt ambuletis dignè Deo. Et iterũ: Cum gaudio agentes gratias Deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Itaque meritũ bonorum operum post iustificationem nõ est attenuandum, sed modis omnibus amplificandum quemadmodum vbique facit Christus & apostoli. Sed hoc videndum, ne meriti causam nobis asscribamus, sed Deo. Nostrum enim est tantùm assentiri,

Matt. 25.

Matth. 5

Meritũ cõdigni cur ita dicitũ.

Ioan. 1
Esa. 53. 64.
Tit. 3
Matt. 10.
Luc. 10
1. Tim. 5.

Matth. 5. 6. 7.
Luc. 6.
1. Cor. 3

&

& Dei ductib' obsequi, sed hinc ex debito nihil reposcere pos sumus, quemadmodum Christus ait: Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc voluntatem nostrā Deus (modò omnem boni operis gloriam in eum transferamus) tãti facit, vt videatur agnoscere se ex debito teneri. deus iubet, vt operemur opera digna se. Nos verò orare conuenit, vt Deus & nos & opera nostra digna faciat promissionibus Christi. Et vt beatus Augustinus ait: Nostrum est gratias agere domino & saluatori nostro, qui nos nullis præcedentibus meritis, vulneratos curauit, & inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad vitam reuocauit, & humiliter confitentes fragilitatem nostrā, illius misericordiam deprecemur, vt quia nos secundū Psalmistam, misericordia sua præuenit, dignetur in nobis non solùm custodire, sed etiam augere munera vel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare.

Galat. 9

Lucæ. 17

Augu. li. quinqua. homil. 14

Psal. 58.

POST omnia ista Dei & Christi beneficia, quæ nobis in hac lachymarū valle exulibus impertit, quid restat nisi corona iustitiæ? Vita vtique post hanc vitam sempiterna & beata? Sed ne existimes hanc dici iustitiæ coronam, quòd tuæ iustitiæ, tuis virtutibus ob earum libertatem debeatur. Sed corona iustitiæ appellatur, non nostræ, sed Dei. Iustitia Dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus: Domini est salus, nō qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit. Sic & dei gratia per Christum dominum nostrum, iustitia Dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos facit. Huius iustitiæ, nempe Dei, non suæ, coronam reposcit Paulus, sed vide qua præsumptione reposcat: Scio, inquit, cui credidi, & certus sum, quia potens est depositū meum seruare. Quia credidit promittenti, fideliter promissum repetit suum depositū. Dei promissum appellans, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persoluendum. Iustū quippe est, vt reddat quod debet, debet autē quod pollicitus est. Et hæc est iustitia (de qua præsumit Apostolus) promissio Dei.

Corona iustitiæ cur dicatur.

Augu. de ver. apost. ser. 2

Psal. 3

2. Tim. 4

Depositū Pauli est promissio Dei.

HAbes (vt speramus) summatim, quid de gratia Dei, quid de nostræ voluntatis viribus te sentire oporteat. Principiò enim ostendimus, quid gratiæ appellatione contineatur. Deinde docuimus, nos quicquid sumus, hoc totum gratiæ Dei debere, atque adeò hominem se totum bis Deo de-

Epilogus.

Homo bis se debet Deo. bere:Semel,quòd ab eo in creatione,totum esse,viuere, sentire,sapere,& intelligere, gratis acceperit.Secũdò, quòd perditus,gratuita Dei beneuolentia requisitus,sibi redditus fuerit. Post hæc ostendimus, eam gratiam, id est, fauorem illum Dei,quẽ erga genus humanum perditum exhibet (licet quod ad Deum attinet, vna sit) propter diuersos tamen effectus, & secundum eum modum quo à nobis accipitur,vel non accipitur,multiplicem esse, nẽpe incitantem, iustificantem, cooperantem & perficientem:aut,si mauis,anteuertentem,liberantem, adiuuantem & coronantem. Quas species Psaltes recolens,seipsum excitat,piẽtissimè canẽs: Benedic anima mea domino,& noli obliuisci omnes retributiones eius. Quas retributiones? Qui propitiatur (inquit)omnibus iniquitatib⁹ tuis. Vides gratiam anteuertentem & iustificantem, quæ datur in baptismo. Quid deinde? Qui sanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem & medentẽ infirmitati nostræ. Denique post redemptionem ab omni corruptione, quid restat nisi corona iustitiæ? Nec hanc tacet Psaltes, eandem non suis meritis, sed Dei misericordiæ tribuens: Qui redimit(inquit) de corruptione vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. quemadmodum & Apostolus ait: Gratia Dei vita æterna. Rursus Habes quid viribus voluntatis tuæ, & ante & post iustificationem tribuere debeas: nempe voluntatem in externa iustitia, quæ isagogica est, aliquid posse: sed in interna,quæ salutem operatur,omnino necessarium esse, vt gratiam voluntati nectamus. Nam(vt fusissimè diximus)ipsa gratia hoc in omni genere medendi atque auxiliandi agit, vt in eo,quem vocat,primam sibi receptricem & famulã donorum suorum præparet voluntatem, quòd virtus nolentium nulla sit,nec posit asseri fides,vel spes,vel charitas eis inesse, quorum bonus consensus ab his alienus est.Et vt animus nihil virtutis capit, nisi radium veri acceperit luminis: ita gratia nihil ei quem vocat,confert, nisi prius oculos in eo aperiat voluntatis.Habes item quid de merito sentire debeas,& quod sit illud congrui & condigni meritum.Breuiter, hoc solum esse liberi arbitrij meritum,quòd cõsentit,non quidẽ quòd velipse consensus(in quo omne meritũ cõsistit) à Deo non fit, quod ne cogitare quidem(quod minus est quàm cõsentire)quidem nobis posimus:sed quòd is cõsensus nõ fiat sine nobis,cb quæ etiam coadiutores Dei, cooperatores Spiritus sancti, & promeruo-

Augu.de ver.apost. sermo. 2

Psal.102

Roma.6

Amb.li.2 de voc.gẽ.

Ioan.1

Ber.de libero arbi.

2.Cor.3

Philip.2

1.Corin.3

meritores regni, in scripturis appellamur, nimirum quòd per consensum, vtique voluntariũ diuinæ voluntati coniũgamur. Deniq;, habes quid nobis, quũ hæc gratiæ beneficia intra nos vel nobiscum agitari sentimus, cauendũ sit: nempe ne hæc nostræ volũtati tribuamus (quæ infirma est) aut Dei necessitati (quòd Deus nulla necessitate teneatur (sed soli gratiæ) qua Deus plenus est) quòd ipsa sit, quę liberum excitat arbitrium, quum seminat cogitatũ: sanat quum immutat affectum, roborat, vt perducat ad actum: seruat, ne sentiat defectũ: & tãdem coronat, vt nos gloriæ suæ participes efficiat. Non habes exẽplum illustrius, quàm Virginis gloriosæ, quæ etsi per angelum gratia plena, & futura mater filij altissimi pronũtiaretur, inde tamen se nequaquam extulit, sed totã se Deo submittẽs, totum diuinæ gratiæ tribuit: Hinc (inquiens) exultat spiritus meus in Deo salutari meo: Quia respexit humilitatem & paruitatem ancillæ suæ: & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi dominus magna qui potens est. & quæ sequuntur. Item: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

Math. 26
Iob. 9
Effectus gratiæ.
Lucæ. 1

HIS verò rectè perceptis, facilè est occurrere ĩpiis & præfractis illis hominibus, qui vt suæ impœnitentiæ & iustæ damnationis causam in Deum transferant, verbis scripturæ perperam abutuntur, causantes se necessitate quadam adactos peccare & perire, quòd non sit neque volentis neq; currentis, &c: Adeò enim verba ista apostolica eorum impię sententiæ non suffragantur, vt eandem etiã planè refellant. Neque enim Paulus hac sententia homini vel voluntatem, vel illius conatus adimit, neq; nullius esse momẽti astruit, imò vtraque homini quodãmodo permittit, sed docet voluntatẽ nostram ad bonũ penitus inutilẽ & imbecillẽ, & cursum omnino inefficacẽ esse sine gratia Dei miserentis. Esset itaque impiorum excusatio longè apparentior, nisi Paulus tantus esset in amplificanda gratia. Haberent enim impij, quod semper quererentur de sua imbecillitate, nisi constaret Deum semper paratum esse, ad infirmitatem nostram per gratiam suã subleuandam, modo ipsi inspiranti obedire, ac iustificati ac adiuuanti consentire & obsequi velimus. Propterea totam percurrentes scripturam, duriorem censuram nusquam reperiemus quàm repudiatæ gratiæ. Psal. 108. quem diuus Petrus de Iuda traditore exponit, sic legimus: Et dilexit maledictionem

Dilutio obiectionum ex eo loco. Nõ est volentis &c. Roma. 9
Nulla durior increpatio quã repudiatæ gratiæ.

Psal.108 & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.
Acto.1 Et Christus deplorans Hierosolymorum perditionem, ita lo-
Matt.23 quitur: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quẽadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Itidẽ Paulus ad Roma. Et quia non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum: Itẽ ad Iudæos: Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gẽtes. Atque hæc est illa censura in scripturis, quæ vbique Iudæos grauissimè premit, quẽadmodum diuus Stephanus dixit, Dura ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut & patres vestri, ita & vos. Nihil ergo mirũ, si ille peccato demersus succũbat, hic resurgat, hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, sed apprehẽsæ dexteræ ductu & tractu, è peccatorũ fęcibus emersit. Ille verò diuinę gratię dexterã sedulò oblatã ac nunquã subtractam, apprehendere neglexit, & sic in peccatorũ luto defixus remãsit. Ambo in peccati foueã corruerunt, sed hic funẽ gratiæ Dei demissum apprehendit & mordicus tenuit, & extractus est, ille funẽ Dei demissum apprehendere neglexit. Itaque miser in peccati fouea periit, nõ necessitate absoluta coactus, sed sua voluntate suoque malo.

Roma.1 *Acto.13* *Acto.7* *Simile.*

Obiectio. *Exod.4* *Roma.1* *Tropus scripturæ in verbis indurare. & tradere.* *Permissio dei iustissima.* *Roma.1.2*

NEC habent impij quod cauillẽtur scriptum esse, Indurabo cor Pharaonis, &c. Item, Tradidit illos Deus in reprobum sensum, &c. & si quæ sunt similes in scripturis figuræ. Certum est enim, eas Hebraica phrasi significare permissionẽ non voluntatẽ efficacem seu cogentem, quemadmodum oramus: Ne nos inducas in tentationẽ, id est, ne sinas nos induci. Indurauit Deus cor Pharaonis, quòd permiserit Pharaonem, abuti sua voluntate, ídque secundũ iustissimum iudiciũ suũ, qui cor peccatoris reprobum (quod nec patientia, nec longanimitate Dei, ad pœnitentiã emollitur, nec cõpunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore) in obduratione sua perseuerare permittit, atque hæc permissio seu Dei patiẽtia magis accusat, quàm excusat impiũ. Vides enim quot miraculis Deus Pharaonem ad pœnitentiã inuitarit, adeò, vt fractus malis, cœperit resipiscere, dũ vocauit Moysen & Aaron dicens ad eos, Peccaui etiã nunc. Dominus iustus, & ego

Exod.9 & populus meus impij. Verum vbi eum salutaris pœnitentiæ

iterum

iterum pœnituisset, ac populum Dei dimittere noluisset, nec tot tantísque miraculis cõmotus, ab eorũ persequutione desti tisset, sed vindictæ cupidine cæcus, diuiso mari sese credere est ausus, Deus summa sua misericordia deploratæ malitiæ finẽ impositurus, eũ cũ suo exercitu in mediis oppressit fluctibus, vt quādo sanari non posset, saltem citius interiret. Atque hîc diligenter intuenda est Dei incomprehensibilis sapientia ac benignitas, qui adeo malorum hominum impietatem non probat, vt non tantùm impios illorũ conatus penitus frustretur, sed eisdem etiam ad bonum & gloriam nominis sui (vt ita dicamus) abutatur, quod nõ siluit scriptura: In hoc (inquiens) excitaui te, id est, permisi te tua voluntate impia abuti, vt ostẽ dam in te virtutem meam, & vt annũtietur nomen meum in vniuersa terra. Quis enim ignorat, quàm fuerit gloria dei ex illo memorabili facinore, non tantũ apud Iudæos, sed & gentes illustrata? vt interim Christi gloriã & triumphum hoc facinore significatum taceamus.

Exod. 14. *Psalm. 1* *Psalm. 32.* *Exod. 9.* *1. Cor. 10*

SVnt qui pleraq; inextricabilia & absurda colligunt de infallibili Dei præscientia, ac non sine graui periculo infirmorum, curiosè & temerè sophisticãtur ac disputant, quomodo rerum cõtingentia, & arbitrij libertas, cum certissima Dei præscientia simul manere posint. Qui sanè non leuiter peccant, quòd homini, qui mortalis atque adeo terra & cinis est, nõ liceat incõprehensibilium iudiciorum Dei abyssum discutere. Quî enim fiet, vt abstrusissima illa inuisibilis & incõprehensibilis Dei secreta comprehẽdat, qui animæ propriæ, qua viuit, sentit, ac intelligit, vim & naturam satis assequi non potest, quemadmodum Hieremias ait, cor hominis esse prauum & inscrutabile? Iudicia ergo Dei non discutienda sed adoranda: non disputanda, sed iustissima credenda sunt: alioqui scrutator maiestatis opprimetur à gloria.

De præscientia Dei, non est anxiè disputandum. *Ioan. 1* *Roma. 11* *Prou. 25*

PAucis tantum indicabimus, præscientiã Dei, rerum cõtingentiæ non obstare, Superius ostendimus Deum peccati causam non esse, sed diaboli ac nostram voluntatem. Ergo si Deo nec approbante, nec cogente voluntatem primorum parentum, peccatum factum est: sequitur necessariò peccatum non esse factum necessitate absoluta, sed voluntariè, Oportet enim in hac quæstione hoc memori semper mẽte tenere, Deum sicut vniuersam naturam condidit, ita etiã inter cætera condidisse hanc naturalem voluntatis vim, quæ est arbitrij

Præsciẽtia Dei nõ obstat rerum contingentiæ. *Eccle. 15*

Dono liberi arb. nullum præstantius. libertas, quo dono naturæ non est aliud maius excogitabile. Quum ergo voluntas nostra ante peccatũ verè libera fuerit, sequitur quòd hæc libertas est causa contingẽtiæ humanarũ actionũ. Licet ergo Deus præsciuerit hominẽ casurũ, non tamen per hanc pręsciẽtiam, homini naturale illud donũ (quod creando impertiit) ademit, aut vt sic ageret, coegit seu impulit. *Præscientia Dei nõ ligat hominis voluntatem.* Deus enim ita pręuidet ac determinat cõtingentia, vt non tollat modũ agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicut fiunt. Præuidit Deus Iudæ malã voluntatem, permisit vt proderet Christum, non coactus, sed voluntariè, & decreuit quomodo Iudam sic voluntarie peccantẽ perderet. *Psal. 40* *Acto. 1* *Matt. 26* Non ergo Iudas peccauit necessario. *Obiectio.* Quod si obiicias, Oportebat impleri scripturã, quã prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, &c. *Acto. 1* *Dilutio.* Respondeo, distinctione opus esse. *Duplex necessitas.* Duplex enim est necessitas: Absoluta, quã vocamus necessitatẽ consequẽtis, veluti necesse est Deum esse, Deum vnũ esse, hominem esse animal ratione, mortale: nã hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas cõsequẽtiæ, qua necessariò euenire dicimus, non quæ sua natura necessaria sunt, sed necessariò sequuntur, propter pręcedentes causas, vt, oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quòd ita vt fieret, Deus decreuisset, & quàmaximè cõgruum iudicasset. *Lucæ. 24* *Acto. 1* Proinde necessario cõsequebatur, vt Christus pateretur. Oportebat impleri scripturam de Iuda. Nam quum Deus præuidisset malam Iudæ voluntatẽ hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Psal. 40 *Ex conseruatione hominis post peccatum sũma dei benignitas ostẽditur.* VIde autem summam Dei benignitatem erga hominem. Nam quum homo voluntariè peccasset, mortique se obnoxium reddidisset, tamen Deus talem naturam sic (nõ Dei, sed sua culpa & vitio) corruptã nõ perdidit, sed conseruauit: statimque decreuit, quo remedio corruptionẽ hãc tolleret, & quam condidit naturam in melius restauraret: vt non habeat impij quod dicant, Cur Deus nõ perdidit Adam, & condidit hominem nouum innocentẽ, ex quo omnes nasceremur: hoc enim summæ Dei misericordiæ & benignitati minimè congruebat, sed magis quod creauerat, reseruare ac restaurare. *Eccle. 15* Habes ergo vnde gratias agas, non quod incuses.

Ad populum sermo moderan- DE cæteris, quæ in hac planè inexplicabili materia magis subtiliter quàm piè, disputantur, ad populũ concionan-

nan

nari non cõuenerit. perturbant enim imbecillium animos ac conſcientias. Quanquam hoc noſſe oportet, vt nihil eſt quod impiorũ mentes magis terret, quàm Dei præſcientia, ita rurſus nihil eſt, quod piorum animos tam cõſolatur ac lætificat. Nõ enim oportet ſic cogitare: Si Deus me præſciuit beatum, beatus efficiar: ſin ſecus, condemnabor, indormiſciturus interim in vtranque aurem, & expectaturus quid de me faciet Deus. Sed potius ſic cogitare debemus, Deus vult omnes homines ſaluos fieri, Inſuper vult, vt omnes qui credunt in Chriſtum, non pereant, ſed habeãt vitam æternam. Ergo optime Deus, tibi gratias ago, qui dederis mihi in corde meo certiſſimũ indicium, quòd ſim ex numero eorũ quos præſciuiſti, nimirum fidem in vnigenitũ filium tuũ. Quòd ſi nõdum viuidam hanc fidem in cordibus noſtris ſentiamus, reſtat vt auſcultemus vocanti & dicẽti: Crede tandẽ, & ſaluus eris: & quibus erat præſcientia Dei ante hanc viuificam fidem terribilis, ea accedente, fiet omni melle ſuauior: Propterea Apoſtolus quum præſcientiæ Dei meminit, mirũ quàm exultat: Scimus (inquit) quoniã diligẽtibus Deum, omnia cooperantur in bonũ, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autẽ prædeſtinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iuſtificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, qui contra nos?

dus de præſciẽtia dei.

Nihil magis lætificat piorum animos, quàm Dei præſciẽtia.

1. Timo. 2

Ioan. 3

Si non es prædeſtinatus, fac vt prædeſtineris.

Acto. 16

Roma. 8

VT vero tandẽ his explicatis vnde digreſſi ſumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat: pœnitere, conteri, de peccato dolere, de vita in melius commutanda ſtatuere, veniam ſperare non poſſum. Nam (vt diximus) Deus nulli gratiam ſuam ſubtrahit, ſed & non petentes ac ne cogitantes quidẽ gratia ſua anteuertit, petentes verò prouehit, ſanat, adiuuat ac confirmat. Imputet ergo æger, cui medicus præſto eſt, ſibiipſi, nõ medico, ſi eius oblatam medelã recuſans, morbo prægrauatus extinguatur.

Peccator nullam habet contra Deũ excuſationem.

CÆterùm vt hũc articulum, qui de contritione eſt, ſemel abſoluamus, Multa ſunt (vt ex prædictis manifeſtũ euadit) quæ ad verã contritionem requirũtur. Primò neceſſe eſt, vt homo concipiat odium peccatorũ, non huius vel illius, ſed omnium quæ Deum offendũt. Falſam enim pœnitẽtiam eſſe conſtat, quũ pluribus cõtemptis, de vno ſolo pœnitentia agitur: vel quũ ſic agitur de vno, vt non diſcedatur ab alio. Quid enim

Au li 10 confeſ. c. 2

Ad verã contritionẽ multa requiruntur

Inno. 2. de pæn. diſt. 5

Grego de pæn. diſt. 3. c. pœnitẽtia.

enim prodest, si peccata luxuriæ quis defleat, & tamen adhuc
Iacobi. 2 auaritiæ æstibus anhelet? In quam sententiã dixit Apostolus:
Chryso. in Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus
Mat. c. 12 est omnium reus. Hoc odiũ, quum peccati fœditas, tũ diuini iudicij feruens contemplatio subministrant.

Secundò, contritionem amarulẽtam ac gemebundam esse
Psalm. 37. oportet, qualis fuit pœnitentia Dauid, dicẽtis: Poculũ meum cum fletu miscebam Item, Non est sanitas in carne mea, non
Ibidem. est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Et deinde, Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finẽ, tota die contristatus ingrediebar. Et statim post, Rugiebam à gemitu cor-
Iohel. 2. dis mei, & gemitus meus à te nõ est absconditus. Et apud prophetam (quem suprà citauimus) ait dominus: Cõuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, ac plãctu, ac scindite corda vestra, & non vestimẽta vestra. Huc item respicit quod
Matth. 5 Christus ait. Beati qui lugent, quoniã ipsi consolabuntur. Væ
Lucæ. 6 autem vobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis. De hac tristitia dixit Apostolus. 2. Corint. 7. Gaudeo quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundũ Deum. Quæ enim secundum deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Hos ergo dolores non fictos aut simulatos, sed veros esse & in conscientia sentiri necesse est: alioqui non perficietur cõtritio: quod & ipsius vocabuli ratio satis ostendit, nec dominus aliter accedet, nisi nobis interno dolore & terrore verè affectis, territis, pauidis ac contritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dominus? in spiritu contrito &
Psal. 50 humiliato. Et Psaltes: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Fiunt au-
Rom. 1 tem hi terrores (vt suprà diximus) in nobis Dei beneficio, qui
Roma. 3 ad hoc vtitur ministerio & legis naturalis (nam ira Dei in omnem animam hominis operantis malum) & legis scriptæ: quia
Exodi. 20 per legem cognitio peccati. Et quia hæc lex non tantum arguit externa delicta factorum ac dictorum, sed etiam interiorem concupiscentiæ impuritatem, idcirco vtraque agnoscere debemus. Paulus etiam concupiscentiæ æstum, etsi lex mentis repugnet, peccatíque stimulus haud assentiatur, gra-
Roma. 7. uiter deplorat: Video (inquit) aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei, &c.

Tertiò

Tertiò, non oportet leuiter transmittere peccata præterita, sed cadé agnoscere, & memoriam eorum perseueranter retinere, quéadmodum Psaltes ait: Quoniam iniquitaté meam ego cognosco, & peccatū meum cōtra me est semper. Vix est enim quod tam segnem reddit hominem ad perpetrādā nequitiam, rursus quod tam facilem facit ad remittendū malum aduersus proximum, quàm peccatorum cōtinuata memoria. Quamobré non sufficit sola lingua pronuntiare peccasse nos, sed id & intima conscientia pronuntiare, & nobis persuasum esse oportet, vt non tantum peccatores nos esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus.

Chryso. in epistol. ad Hebr. ho. 31. cap. 12
Psal. 50
Non sufficit sola lingua pronūtiare nos peccatores
Esa. 1

Quartò, ad contritioné pertinet votū vitæ in melius commutandæ, quéadmodum propheta monet: Quiescite peruersè agere, discite bene facere. Et diuinus ille Psaltes: Declina à malo, & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. Debet ergo affectū illum in se recipere, qué gerebat ille qui dixit: Iniquitaté odio habui, & abominatus sum, & quæ in sexagesimo sexto psalmo & in aliis quàmplurimis scripta sunt. Sed & illa quæ Apostolus dixit ad illos, qui secundum Deum contristati fuerūt: Quantā (inquit) hoc ipsum cōtristari secundū Deum, operatur in vobis sollicitudiné, sed indignationé, sed æmulationé, sed vindictā. Interea offerendæ sunt omnes occasiones, quæ causam præbere possunt relabēdi in peccatū, & studium opera contraria peccatis præteritis faciendi capiendum. Nam qui verbo se pœnitere dicit, & peccādi occasioné nō deuitat, sed se rursus peccato implicādum offert, is est veluti canis ad vomitū suum reuertens. Et in primis necesse est vt habeamus voluntaté efficacem restituédi alienū. Restitutio enim ciuilis (qua satisfacimus his quorū res occupatas tenemus) ad contritioné pertinet. Non enim licet nobis ex alieno vel edere, vel cōtingere: quinimò nō solum retētio, sed & cōcupiscētia alieni lege vetita est. Quāobrem si res aliena, propter quā peccatum est, reddi posit, & nō redditur, pœnitentia nō agitur, sed simulatur: si auté veraciter agitur, non dimittitur peccatū, nisi restituatur ablatū. Deinde omnino necessariū est, vt acceptam offensam seu iniuriā proximo ex animo remittamus. Nam vt Christus inquit: Si nō dimiseritis hominibus, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. Et iterū: Qūū statis ad orandū, dimittite si quid habetis in cordibus vestris. Quādiu enim discordiā habes cū proximo, nullū boni operis fructum facere

Psal. 33
Basilius in reg. mon. cap. 21.
Psal. 118
Psal. 66
2. Cor. 7
Chryso ad Theo. lap. lib. 1. circa finem.
2. Pet. 2
Satisfactio multū necessaria.
Exod. 20
Tobiæ. 2
August.
Math. 6
Marc. 11

Math.5 facere poteris. scriptum est enim: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade, prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens, offeres munus tuum. Vt autem hunc affectum ignoscendi capias, diligenter tibi rememorãda est parabola euangelica, quã legimus Matthæi xviij. de duobus seruis debitoribus, quæ infra latius explicata reperietur.

Quintò postquàm de omnibus peccatis tuis grauiter & ex *Esa.38* animo indolueris, diésque tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris, ac firmiter in corde tuo statueris desinere à malo & facere bonum, tum fides accedere debet contritioni, qua fiducia misericordiæ Dei rursus erigaris, & consolationem accipias, confisus tibi sic affecto, peccata tua propter Christum remissum iri. Nam hæc fides (vt & suprà diximus) contritionẽ perficit, atque discrimẽ facit inter contritionem pii & impij, *Math.27 & 26* Petri & Iudæ. Ideo enim non profuit Iudæ pœnitentia, quia hac fide caruit: ideo Petro profuit contritio, *quia* hæc fides accessit, qua misericordiam apprehendit. Hæc est illa fides, *Roma.5* qua iustificati, pacem habemus erga Deum, quemadmodum suprà copiosius tractatum est, & infrà latius exponemus.

Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confessionem, & Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

Vocabulũ confeßionis variè accipitur.

ERBVM Confessionis, in scripturis variè accipitur. Nã sępe est laudare seu gratias agere, vt Psalm. lxvj. Confiteantur tibi populi Deus. Et quòd Christus ait Matt. xi. Cõfiteor tibi pater, domine cœli & terrę, quia abscondisti hęc à sapiẽtibus, & reuelasti ea paruulis. *Hilari⁹ in Psal.66* Hæc igitur confessio nihil aliud est, quàm agnitio cum laude, seu laus & sanctificatio nominis Dei, qua solius Dei gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictũ est: Cõfessio *Psal.95* & pulchritudo in cõspectu eius, qua totam fiduciam in Deum reiicientes, quæ Dei sunt, & verbis & factis profitemur, non tantùm in prosperis, sed & in aduersitatũ totius mundi cõspectu constituti. j. Ioan. iiij. Quisquis confessus fuerit, quod Iesus Christus est filius Dei, &c. Item. Qui me cõfessus fuerit co-

ram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipsum coram patre meo qui in cœlis est. Ad hanc confessionem, vbi res postulat, non sufficit solus animus siue voluntas, hoc est, interior quædam confessio, verumetiam oris confessio flagitatur, quæ libera & inuicta esse debet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem, Roma. x. Hinc dicti sunt confessores, qui à confessione nominis Christi nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum viuerent, martyres dici nolebãt, sed optabant, vt saltem in eis permaneret tuta confessio, de qua dixit Apostolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus confessionem bonam coram multis testibus. His opponũtur lapsi, ac etiam hi qui verbis quidem Deum confitentur, factis autem negant.

Confessores vnde dicti. *Vide Euseb. i eccle. hist. li. 5. c. 3* *1. Tim. 5* *Lapsi qui sint.*

Secundò, confiteri, est simpliciter agnoscere quod vel intus in animo latet, vel alicui obiicitur, aut cuius incusatur: secundùm quam significationem, scriptura verbo confessionis pro agnitione nõ cuiuslibet rei, sed magis peccatorũ, frequentissimè vtitur. Est autem triplex peccatorum confessio. Vna interior, qua soli Deo peccata nostra confitemur, hoc est, qua coram Deo peccata ex animo agnoscimus, nostra opera mala cũ ingenti cordis dolore damnantes, ac Dei misericordiam quærentes, de qua dicitur Psal. xxxj. Dixi, confitebor aduersus me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Item Psal. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Hanc interiorẽ confessionem, gentes & infideles nobiscum ex parte communem habuerũt, quod scilicet ad dãnationem & professionem peccati attinet. Nam quis tandem est hominum, quem (quum turpitudinem suam perpendit) sui non pudeat? qui se nõ accuset? nimirum id operante lege naturali omnium cordibus inscripta, quæ parit cogitationes accusantes ac defendẽtes. Sed quũ ad verum scopum nõ respexerint, periit illis omnis huius mentalis confessionis fructus, etsi Ouidius, confessis numen quoddam patere dicat. Nã in primis nemo rectè erratus suos coram Deo confitebitur, nisi qui proponat in posterum à peccatis discedere. Quid enim aliud est confessio erroris, quàm professio desinendi ab errore? Proinde gentes quæ afflictabant conscientias suas, absque voto vitam in melius commu-

Alia vocabuli acceptio. *Triplex peccatorũ confessio.* *Chryso. in paræne. ad Theo. lap. circa finem.* *Roma. 2* *Ouidius.* *Hilarius i Psal. 135*

tandi, confeſsionem fructu ſuo fruſtrabantur. Deſinendum enim à peccato eſt, ob quod peccati cœpta confeſsio eſt, atque ideo extra veniam erãt gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, ſed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerunt quidem illi peccatum, ſed præter ſpem veniæ & miſericordię. Quamobrem nulla inde ad eos redibat vtilitas. Nã quid proderunt lachrymæ & cõfeſsio, ſi nulla adſit abolitionis fiducia? Et quis poteſt á peccatis abſtinere, detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui deſperato fructuum prouentu, ſegetes deuaſtantia non arcebit: ita & ille qui confeſsionem quidẽ ſeminat, nihil lucri expectans, neutiquam dimouere ſtudebit ea, quæ reſipiſcentiam corrumpũt. Ethnicis ergo hæc confeſsio nihil profuit, quòd de vlla expiatione culpæ adeò nullam ſpem habuerunt, vt de ea ne cogitarent quidem: ſed eis pœna tantùm fuit omnium grauiſsima, criminum admiſſorum recordatio, quemadmodum idem ipſe Ouidius teſtatur lib.j. de Ponto:

Chryſo. in loco iam citato.

Simile.

Ethnici credebant culpã expiari non poſſe.

Pœnitet (inquit) ó, ſi quid miſerorum creditur vlli,
 Pœnitet, & facto torqueor ipſe meo.
Quúmque ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori,
 Eſtque pati pœnam quàm meruiſſe minus.
Vt mihi dij faueant, quibus eſt manifeſtior ipſe,
 Pœna poteſt demi, culpa perennis erit.
Mors faciet certè, ne ſim (quum venerit) exul.
 Ne non peccarim, mors quoque non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait:

Exemplo quodcunque malo committitur, ipſo
Diſplicet authori. prima eſt hæc vltio, quòd ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Et iterum:

Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiens, animo tortore, flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò ſæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Nocte diéque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Mens ſibi cõſcia mali, omnium miſerrima

Itaque ea interior confeſsio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac veris doloribus, votũ reſipiſcendi & ſpem indulgentiæ coniuncta habet, propriè piorũ eſt, potiſsima vtiq; contritionis

Cõfeſsio interior propria Chriſtianorũ.

contritionis pars, atque adeò veræ cõtritionis formatrix & effigiatrix: à qua tam ſecernuntur illi, qui neque cũ animæ compunctione & amaritudine, neque cũ peccatorũ abolitione & ſpe indulgẽtiæ ſuam malitiam agnoſcunt, quàm qui nimia deſperatione obſtupeſcunt, & bene & malè viuere, iuxta ponẽtes, atq; adeò de ſuis malis gloriãtes, qui nullo dolore aut metu iræ Dei afficiuntur, ſed ſecuri ſuis voluptatibus indulgẽt, ſicut irrationalia pecora, natura genita in capturam & perniciem, voluptatem exiſtimantes diei delicias. Sic enim Petrus Apoſtolus homines illos impiè ſecuros deſcribit, quorum hodie plenus eſt orbis. Quanti enim ſunt peccatores ſecurè degentes? quanti rapiunt & non volunt intelligere, quoniã iniquè agunt? quanti deuaſtant viduas, & diripiunt pupillorum facultates? quanti circunueniunt aliena matrimonia? quanti tribulant orphanos, & agnoſcere nolunt ſuperuenturam ſibi calamitatem? Inſuper fiducialiter, quæ mala ſunt, agunt: & ſic nec ingemiſcunt, nec lachrymam proferunt: neque confitentur, quos ſaluari eſt impoſsibile, quòd nec agnoſcant facinora ſua, nec Dei iudicium præ oculis habeant.

Chryſo. in loco citato. *2. Pet. 2* *Chryſo. in pſal. 50* *Roma. 1* *Galat. 5*

OPortebat autem & neceſsitatem & vtilitatem huius mẽtalis confeſsionis, inſuper & confitendi rationem, populo nunquam non inculcare, quòd veteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille Chryſoſtomus, qui confeſsionem eiuſmodi, modò piè ac ſedulò fiat, tanti fecit, vt quibuſdam anſam ſubdubitandi, num præterea confeſsio illa ſacramentalis ſeu ſecreta, quæ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit, præbuiſſe videatur. Certè tam eſt hæc cõfeſsio neceſſaria, vt Deus non aliter nos iuſtificet, quàm confeſſos. Deus eſt qui gratis quidem iuſtificat: Ego (inquit apud Eſaiam) ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorũ tuorum non recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini, qua nolit nos abuti Deus, vt ſcilicet hanc conſequuti, remiſsiores fiamus, idcirco quærit & à nobis quiddam, non vt pretium iuſtificationis, ſed vt adminiculũ, quod tamen ipſe quoque nobis per conſenſum cooperantibus, largitur, nimirũ fidelem mentis confeſsionẽ. Siquidem apud eundem prophetã ſequitur: Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul: narra ſi quid habes, vel, (vt Septuaginta tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Huius confeſsionis fiducia, fidelis ille rex Dauid repoſcit, vt Deus eum ab iniquitate ſua lauet.

Admonẽdus populus ad tegem cõfeſsionem interiorem. *Chryſo. in pſal. 50* *Eſa. 43* *Ibidem.*

Secundum

Psal.50 Secundum (inquit) multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde verò tâtum beneficiũ præsumat, statim subiecit: Quoniam (inquiens) iniquitatem meam ego cognosco. Requirit autẽ Deus hanc confessionem peccatorũ nostrorum, non quòd ignoret ea, quæ nisi non confessa: quum faciebas ea, præsto erat: quum admitteres, nouerat: sed quòd aliter homo sentire non possit quid Deus per misericordiam illi concesserit. Qui enim memor est cumuli peccatorum suorum, erit & memor magnitudinis misericordiæ Dei. Qui verò morborum suorũ, veluti lethargo occupatus, obliuiscitur, quo tandem pacto misericordiæ medicinam fideliter requiret aut accipiet? Quamobrem Prouerbiorum. xviij. legimus: Iustus prior accusator est sui. Et cap. xxviij. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Nõ demoreris (inquit Iesus Sirach) in errore impiorũ: ante mortem cõfitere: a mortuo quasi nihil perit confessio. Confiteberis viuens, viuens & sanus confiteberis, & gloriaberis in miserationibus illius. Atque adeò sanctis ac piis viris curæ erat hæc interior ad Deum confessio, vt etiam ea quæ iam credebant remissa, in memoriã reducerent, hoc scientes, quòd etsi culpam de præsentibus nõ haberẽt, recordationes tamen præteritorũ peccatorũ & luctũ animabus suis plurimũ prodesse, vel ob id quòd animæ verecũdiam incutere, eámque ad amorẽ eius, qui tam multa & tã magna concessit, prouocare possent, considerantes quia nisi miseratio eius subuenisset, tantum illud peccatorum pondus eos inferni suppliciis mancipasset. Proinde Dauid rex, quanuis remissum iam sibi peccatum esset, nihilo secius tamen ille in conscientia sua, tanquam in imagine adulterium & homicidium depicta habebat. Et per singulos dies præteritam illã putredinem intuens, dicebat: Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatũ meũ cõtra me est semper. Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi (domine) omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Ad eundem modũ Paulus Apostolus, etiam illa commemorat, quæ per ignorantiam commissa, gratia baptismi & confessio fidei aboleuerat: Christus Iesus (inquit) venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Et iterum: Et fidelem me existimauit, ponens in ministerio, qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus, supra modum persequens ecclesiam Dei, & expugnans eam,

Cur deus, qui nihil ignorat, cofeßionẽ nostrã requirat.

Eccle.4

Chryso. in psal.50. itẽ de compũct. cor. lib.2

Psal.31

Psal.50
Esa.38
1. Timo.1

Galat.1
1. Cor.15.

eã, & qui non sum dignus vocari apostolus. Paulus ergo etiam illorum meminit, quorum erat veniam consecutus. Nos verò nec ista recordamur, quæ post baptismũ cõmisimus: cæterùm etsi aliquando ad recordationem venerimus, statim effugit cogitatio, & transimus ad alia, & nec integra quidem hora patimur animam nostrã afflictione mœroris huius astringi. Hæc igitur causa est, quòd malis addimus mala. Quid enim prohibet vbi nihil metuitur, vbi nihil verecundiæ, nihil pudoris admittitur, vt non in omnes perditionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dominus apud Ezechielem saluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) viarũ vestrarum, & omnium scelerum vestrorum quibus polluti eratis, & displicebit vobis in conspectu vestro in cunctis malitiis quas fecistis, & scietis quia ego dominus, quũ benefecero vobis propter nomen meum, non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima.

Nostra socordia.

Ezech. 20

DEbet itaque hæc confessio, quæ mentalis est, sine intermissione fieri. Nam haud multũ differt ab illa tertia pœnitentiæ in ecclesia actione, quæ quotidiana est (de qua suprà diximus) nisi quòd latius se porrigit, nempe ad quælibet, non tantùm leuia & quotidiana peccata. Porrò si oratio nostra ad Deum perpetua esse debet, orationis autem, præsertim illius quam nos docuit Christus, vis tota in eo consistit, vt Dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomẽ sanctificemus, nos verò nostráque opera coram Deo accusemus ac damnemus, ad misericordiam eius perpetuò respicientes: consequẽs est, vt & hæc confessio nunquam intermittenda sit, quòd hæc cõfessio omnino sit aut oratio illa quam à nobis requirit Deus, aut saltem orationis eius ipsissima medulla. Quid enim aliud est confiteri Deo, quàm displicere nobis, illius verò omnipotentiam, sapientiam & bonitatem semper & vbique prædicare? Pulchra parænesi vsus est Augustinus in psal. lxvj. Cõfiteantur (inquit) tibi populi Deus, inuenerunt viam tuam: Confiteantur, ipsa cantatio, confessio est, confessio peccatorũ tuorum, est virtutis Dei. tuam iniquitatem confitere, gratiam Dei confitere, te accusa, illum glorifica: te reprehende, illum lauda: vt & ipse veniens, inueniat te punitorem tuum, vt exhibeat se tibi saluatorem tuum.

Confeßio mẽtalis debet sine ĩtermißione fieri.

Orationis vis in mentali cõfeßione sita.

Confiteri Deo, quid.

Aug. lib. 10. cõfeß. cap. 2

HÆC est autem Deo confitendi ratio ac modus. Peccata nostra Christus debita appellat. Nos, Dei villicos, cum

Ratio cõfitẽdi Deo.

Matth.6. quibus Deus sit positurus rationem. Ergo codex rationum nobis conscribendus est. Codicem habemus conscientiã nostrã: in hac peccata nostra & maiora & minora tanquã in libro scribere oportet, deinde confiteri, non tantùm quia multa in nobis delicta sunt, verùm & peccata sigillatim, idque frequentius, recensere, atque ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admissa lugere. Ita enim & animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis & vitiis commonentes, & cautela nobis (ne vltra in eadem delicta incidamus) acrior nascetur, vt interim taceamus hac confessione fidem quammaximè acui & exerceri, sine qua non accipimus remissionẽ peccatorum. Non habes autem quo te à quotidiana ista cõfessione excuses. Nam si omnino per diem nõ habuisti tempus excutiendi rationes tuas, saltem quando accubueris super stratum, & neminem habueris infestum, antequã veniat tibi somnus, profer in medium codicem, conscientiam tuam, & reminiscere peccata tua: siquid in verbo seu in facto vel in cogitatione peccasti, dicito in corde tuo & in anima tua: expẽdimus diem, o anima, quid boni fecimus, aut quid mali operati sumus? Tum si boni cuiuspiam facti tibi conscius fueris, totum Dei benignitati tribue, illi gratias age. At peccatorum reminiscens, funde saltem cordis lachrymas, recense peccata sigillatim, facito tibimetipsi rationem, Deũ tuum roga, ora misericordiam, & inuenies requiem. Sic enim poteris in lectulo tuo positus, peccata tua delere. Hoc vbi feceris, tum demum permitte animam tuam soporari. Irascimini (inquit propheta) & nolite peccare, qui dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Et alibi: Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Cur, quæso, graue aut molestum videbitur, positum in lecto quotidiana deflere peccata, vnde tanta promanat vtilitas?

Chryso. in psal. 50

Peccatum nisi agnitum seu confessum, nõ dimittetur.

Psal. 4

Psal 5

VT autem populus Dei ad hanc mentalem confessionem modis omnibus inuitaretur, lege veteri cauit Deus, vt põtifex quum offerret sacrificium pro delicto, generalem totius populi peccatorum confessionẽ ad Deum faceret. Postquam (inquit) emundauerit sanctuarium & altare, tunc offerat hircum viuentem: & posita vtraque manu super caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorum Israël, & vniuersa delicta & peccata eorũ. Sic confessus est populi delicta Neemias in Zusis, Neemiæ. 4. Itidẽ populus præsente sacerdote, Neemiæ. 9.

Confessio generalis apud Iudæos. Leuit. 16.

Nec alia

Nec alia ratione sancti patres generalem hanc confessionem tam frequẽtem in ecclesia esse,& per sacerdotes totius populi nomine, ac ipsum etiam populum sacerdotem verbis comitantem, pronuntiari voluerunt, Hinc sacerdos Missæ sacra mysteria à confessione (quam vicissim cum astantibus recenset) ordiutur. Hinc finita concione, generalem hanc & publicã confessionem ad populum pronuntiat,ac monet,vt se pronũtiantem populus eisdem verbis prosequatur : hinc in horariis precibus, & mane, nempe in Primis, & vespere, nimirum in Completorio, hęc cõfessio replicatur, ídque ne rei tam necessariæ vnquã obliuiscamur,aut fructibus tam eximiis qui hinc nobis proueniunt,careamus, Quæ de mentali confessione dixisse suffecerit. *Confessio generalis in ecclesia frequens.*

SEcunda confessio fraterna dicitur, de qua legimus Matth. 5.Si ergo offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuũ ante altare,& vade,prius recõciliare fratri tuo, & tũc veniens offeres munus tuũ. Ne autem frater tuus sic à te offensus,te noxã tuam agnoscentem,ac veniam ab eo petentem auersari, aut confessionẽ tuam aspernari impunè posset, Dominus præceptum dedit,quod & suprà retulimus,Marci.12.in hæc verba:Dimittite,si quid habetis aduersus aliquẽ,vt & pater vester qui in cœlis est,dimittat vobis peccata vestra.Quod si vos nõ dimiseritis,nec pater vester qui in cœlis est,dimittet vobis peccata vestra.Et rursus Matth. 18. Petro interroganti, Domine,quoties peccabit in me frater meus, & dimittã ei?vsq; septies?Respondit,Non dico tibi vsque septies,sed vsq; septuagies septies. Idque subsequente illic parabola magis inculcat, qua declarat,eũ vana spe Deum precari, qui fratri errata non dignatur condonare. Nã vt Ambrosius scitè ait: Si dimiseris, bene cõuenit vt dimittat tibi : si non dimittis, quomodo eum conuenis vt dimittat tibi?Et vt diuus Hieronymus ait,Nõ rectè delicti sui veniam postulat,qui nõ prius, quod in eum delinquitur,relaxat,Hæc autem confessio,significata est in Euãgelio per pedum lotionẽ.Hac siquidem post cœnam peracta, Christus rationẽ operis sui discipulis suis exposuit, dicens: Si ego laui vestros pedes,dominus & magister:& vos debetis alter alterius lauare pedes.Exemplũ enim dedi vobis,vt quemadmodum ego feci vobis,ita & vos faciatis. Quo significat,vbi proximum læserimus,id nos coram eo agnoscere, veniam *Confeßio fraterna quæ.* *Ioan.13*

petere,& vicissim vbi offensi fuerimus,remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicẽ orare oportere. Et quamuis hæc confessio propriè sacramentalis non sit, de qua statim dicemus,eadem tamen, vt remissionem peccatorum cõsequamur,necessariã esse,atque adeò sacramenti appellatione(large accepto vocabulo) contineri constat,vel Beda & Bernardo testibus. Beda certè non dubitauit eum epistolæ diui Iacobi locum, nempe, Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini, non tantùm de sacramentali,quæ sacerdoti fit,sed etiã de hac fraterna cõfessione intelligere.quamuis cum ea discretione, vt quotidiana leuiaq; peccata alterutrum coæqualibus cõfiteamur, eorumq; credamus quotidiana oratione saluari. Porro grauioris lepræ immunditiem,iuxta legem sacerdoti pandamus, atque ad illius arbitrium, qualiter & quãto tempore iusserit,purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedũ ex hoc diui Iacobi loco interpretatur. Nouerimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirum lotionis pedum)altitudine admonitos,vt confessi inuicem delicta nostra,oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit) Beda Apostoli Iacobi, hoc ipsum euidentissimè præcipientem atque dicentem: Confitemini inuicẽ delicta vestra,& orate pro vobis, quia ad hoc dominus dedit nobis exemplum Si enim ille(vt subiicit) qui vllum peccatum nec habuit,nec habebit,orat pro peccatis nostris, quantò magis nos inuicem pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quantò magis dimittere debemus inuicem nobis,qui sine peccato hîc viuere non valemus? Nam quid (inquit idem ille) in hac altitudine sacramenti dominus significare videtur,quum dicit, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis,ita & vos faciatis:nisi quod apertissimè dicit Apostol⁹, Donãtes inuicem, si quis aduersus aliquẽ habet querelã,sicut & dominus donauit vobis,ita & vos inuicẽ.Itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atq; ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus.Nostrũ est,donante ipso, ministerium charitatis & humilitatis exhibere, illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorum cõtaminatione mundare per Christum,& in Christo, vt quod etiam aliis dimittimus,hoc est,in terra soluimus,soluatur in cœlo. Hæc ille.videtur autẽ Beda his verbis testari, nõ tantũ publicè in sacramen

Confeßio fraterna neceßaria.
Beda i verba apostoli Iacobi.
Bernar. in ser. de cœna do. & lot. pedum
Iaco. 5
Beda i paulam ad Colossen.
Vide Augu. in Ioã. trac. 56
Iacobi. 5
1. Pet. 2
1. Ioan. 1
Ioan. 13
Coloss. 3

cramento pœnitentiæ, sed etiã priuatim in hac cõfessione fraterna, peccata per homines remitti, & Euangelij beneficiũ nobis applicari, quamuis alia atque alia ratione. Nec ab hac sententia alienus est Theophylactus in eum locum Matth. 18. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, &c. Si tu (inquit) offensus, habes eum qui te iniuria affecit sicut publicanum & gentilem, erit ille & in cœlo talis: si autem solueris eum, hoc est, confitenti & deprecanti ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non solum enim (vt subdit) quæ soluunt sacerdotes, sunt soluta: sed quæcũque & nos iniuria affecti, vel ligamus vel soluimus, & ipsa erunt ligata vel soluta. *Theophy. in Mat. c. 18*

Præterea sub hac specie fraternæ confessionis, continetur etiam ea confessio quæ per fraternam correptionẽ à delinquẽte (qui suapte sponte culpam agnoscere, & veniam à fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animam lucramur, vt Christus ait Matth. 18. Habet enim & hæc suam priuatã remissionem, de qua dictum est: Quoties in me peccabit frater meus & remittam ei? &c. de qua postea latiùs differendum erit. *Confessio quæ per fraternam correptionem elicitur.*

Retinendum tamen est, quod paulò ante diximus, nempe sacerdotes lõgè alia ratione soluere vel remittere peccata cõfitentibus, quàm fratres seu priuati inuicem remittunt. Nam illi publica authoritate & vice Christi (cuius personã in ecclesia repræsentant) virtute clauium ab eo acceptarum, ab omnibus passim peccatis pœnitentes absoluunt, verè cõtrito & cõfesso nihil minus præstantes, quàm si Christus præsens absolueret, ac diceret: Remittuntur tibi peccata tua. Quamobrem diuus Paulus 2. Corint. 5. dixit: Omnia ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christũ, & dedit nobis ministeriũ reconciliationis, Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundũ recõcilians sibi, nõ reputans illis delicta ipsorũ, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquã deo exhortante per nos. Sed relaxatio illa seu remissio fraterna, non fit (vt ita dicamus) authoritatiuè, nec frater eatenus fungitur vice Christi absoluentis, sed tantũ remittit priuatim, quod in se peccatũ est. Vnde magis priuatæ iniuriæ cõdonatio, quàm peccati remissio est, quam tamen Deus tam habet gratã, vt remittenti offensam fratri, idq; ex animo vicissim remissionẽ peccatorum polliceatur, sic, vt is qui hunc affectũ condonationis à se fratri factæ verè in conscientia sua sentit, sibi hoc ipso veluti certo, sed inuisibili, signo persuadere possit, *Remissio publica lõgè alia quã priuata.* *Lucæ. 7* *Sacerdotes Christi legatione fũguntur.* *Remissio priuata.* *Condonatio iniuriæ signum est remissionis peccatorũ.*

Matt.6 *Marc.11* *Non solum remißio fraterna sed & absolutio sacerdotalis quærenda.* *Confeßio fraterna non et de numero sacramẽtorũ*

re posſit, ſe viciſsim à Deo remiſsionem peccatorum ſuorum (quorum tamen eum verè pœnitet) aſſequutũ eſſe. Nam Christi verbũ eſt: Dimittite, & dimittemini. Itẽ, Si dimiſeritis hominibus peccata eorũ, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis peccata veſtra. Nihilo ſecius quia homo non facilè ſtatuit, nũ penitus & ex animo totam iniuriam remiſerit (quòd concepti odij malum altas habeat radices) adeũdus ipſe præterea eſt ſacerdos, à quo tanquam ab ipſo Christo verbũ abſolutionis & certiſsimæ conſolationis accipiat. Breuiter, miniſterium quod exhibet ſacerdos, eſt miniſterium Christi. Quod exhibet frater, eſt miniſterium charitatis & humilitatis, cuius typum videre eſt Matth. 9. Quamuis ergo hæc fraterna confeſsio tanti momẽti ſit, non eſt tamen de numero illorũ ſacramentorum, quorum eccleſia ſeptem tantum numerauit. Nam illa talia eſſe oportet, vt ſigna ſint viſibilia inuiſibilis gratiæ Dei, quam Deus per ea, quum in eccleſia publicè adminiſtrantur, in non indignè recipiẽtibus certò operatur, eiuſdem gratiæ ſimilitudinem extrinſecus gerentia, quæ omnia in hac cõfeſsione fraterna & priuata, propriè reperire non eſt. Vnde cum clauium poteſtate confundi non debet, ſed magis ad pœnitentiæ ſacramentum præparatoria & præambula eſt,

Tertia cõfeßionis ſpecies quæ fit præſbyteris. *Eius diuiſio.*

TErtia itaque confeſsio ea eſt, quæ fit eccleſiæ præpoſitis, hoc eſt, epiſcopis & ſacerdotibus, quibus à Christo facta eſt remittendorum & retinendorum peccatorũ poteſtas. Hęc in vſu veteris eccleſiæ multiplex fuit: Vna publica, altera ſecreta. Rurſum publica duplex: Quædam coacta, quædam voluntaria. Secreta quoque ſecundum diuerſos ritus & eccleſiarum & temporum, in alias ſpecies ſcindi ac diſcerni poſſet.

1.Cor.5. *Matth.5* *1.Tim.5* *2.Co.2.7* *Volũtaria confeßio publica gratior.*

QVÆ omnia vt dilucidiora fiant, in primis noſſe oportet, veterẽ eccleſiam admodum ſeuerã fuiſſe in criminibus publicis vindicandis: tum ne eccleſia ob quoſdam manifeſtarios delinquentes malè audiret inter gentes, quemadmodum Romanorum 2. ſcribitur: Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes: tum ne contagio totum gregem inficeret, néve res peſsimi exẽpli infirmioribus offendiculo foret, quod Christus vt diligentiſsimè caueretur iuſsit: denique vt alij admoniti cauerent, ne laberentur: vtq; animus ipſorum qui ad eccleſiã redibant, exploraretur, an ſcilicet ſeriò reſipiſcerent Olim ergo his qui in criminibus publicis eſſent deprehenſi, publicè erat confitendũ, hoc eſt crimẽ erat apud paſtorem

rem & ecclesiã agnoscendum, & petenda ab episcopis seu pastoribus publicæ pœnitentiæ concessio. Hæc confessio quum fiebat voluntariè, nimirũ criminosis seipsos apud ecclesiæ præsides sponte prodentibus, deferentibus ac publicantibus, longè gratior erat & venia dignior, quàm coacta. Ad eum modũ voluntariè confessa est mulier illa euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ super cõuiuantes ingressa est, nõ iussa venit, inter epulas lachrymas obtulit: ac Christi pedibus aduoluta, pedes eius lachrymis lotos, capillis tersit, imitabile pœnitentibus exemplum præbens, vt sua sponte ad Dei misericordiam per pœnitentiæ semitam, accedat. Ad hanc voluntariam publicorum criminum confessionem, sancti patres populum non indiligenter hortabantur ac incitabant. Verùm quum is sit humanæ vanitatis præposterus pudor, vt quæ publicè patrare crimina non pudeat, publicè tamen agnoscere & confiteri pudeat: visum est ecclesiæ veteri, publicè peccantes, & tamen crimen suũ cõfiteri nolentes, ad publicam exomologesim cõpellere, idque non vno remedio. Nam si crimen tam fuisset vulgatũ, quod totam ecclesiam seu ciuitatẽ commouisset, episcopus seu pastor ecclesiæ, peccantẽ corã omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Timotheo præcipit dicens: Peccãtes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Correptum verò, & confiteri seu agnoscere crimen recusantem, excommunicabat: nec recipiebat reum, nisi primùm confessum: Cuius pulcherrimum exemplũ habes. 1. Corinth. 5. vbi vides quanta cum seueritate Apostolus Corinthios increpet, quod publicum incæstũ illius Corinthij fratris, necdum agnoscentis crimen, dissimulassent, quòd eundem è medio non remouissent. Quem etiam quia de resipiscentia nõdum cogitabat, excõmunicat, ac sathanæ tradit in interitum carnis, id est, in afflictionem corporis. Postea verò crimẽ (concepta iã ex inflicta pœna tristitia, quæ secundũ Deum est) publicè agnoscẽtem ac cõfitentẽ absoluit, ecclesiæ reconciliat, & cõmunioni restituit. 2. Corinth. 2. & 7. Præterea Christus modũ, disciplinámq; prodẽdi ac indicandi peccatũ cõstituit, qua delinquẽs ad exomologesim tãdem perueniret, Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solũ: si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuũ. Si autẽ te non audierit, adhibe tecũ vnum vel duos, vt in ore duorũ vel triũ testiũ stet omne verbũ. Quòd si nõ audierit eos, dic ecclesiæ. Si autẽ eccle-

Luc. 7.
Gregorius in homil.
Olim patres ad publicã confessionem incitabãt.
Tradere in interitũ carnis.
Origen. in Nume. homil. 15.
Matt. 18.

ſiam nõ audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus:Cui non multũ abſimile eſt, quod Leuit. 5. ſcribitur, ſic referẽte Origene:Si autẽ anima peccauerit, & audierit vocẽ iuramẽti,& hic teſtis ſit & viderit aut cõſcius fuerit, ſi nõ indicauerit, & ipſa accipiet peccatũ eius.Quo quid aliud docemur,quàm ne vnquã in peccatis alienis polluamus cõſcientias noſtras, ne cõſenſum malè agentibus præbeamus?Conſenſum quidẽ,nõ ſolùm pariter agendo,ſed etiã quæ illicitè geſta ſunt,reticendo. Euãgelicum verò præceptũ in eo perfectius datum eſt, quod & ordinem indicandi peccatum demonſtrat. Non enim vult te,ſi fortè videris peccatum fratris tui(quod nondum toti ecclesiæ manifeſtariũ eſt)continuò euolare ad publicum, & paſſim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod eſſet vtiq; non corrigentis,ſed potius infamantis.Solus,inquit, inter te & ipſum ſolum corripe eum. Vbi enim ſeruari ſibi myſteriũ viderit ille qui peccauerit,ſeruabit & ipſe emẽdationis pudorem.Si verò diffamari ſe viderit,ilicò ad denegãdi impudentiam conuertetur:& non ſolùm non emendaueris peccatum, ſed & duplicaueris.Primò igitur ſolus inter te & ipſum:ſecũdò adhibe tecũ alios duos,vel tres. In ore enim duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum.Et quoniam tertiò ſeu poſtremò mandat correptionẽ ad eccleſiam deferri, par erit, vt prius(hoc eſt,ſecundò)iuberet adhiberi duos, vel tres teſtes, quibus præſentibus correptus,ſi peccatum agnoſcere,& emẽdare non velit,poſſet duobus teſtibus adhibitis(quum ad eccleſiam delatum fuerit eius peccatum)confutari,idq́ue admodum prudenter,nempe,ne quis volens euangelicum implere mandatum,calumniator videatur,ſi crimen deferat ad eccleſiam & deficiat teſtibus.Vides quò correptio euangelica tendat,nempe vt peccator ad cõfeſsionem & agnitionem criminum non clàm aut internè,ſed externè in fratrem ſeu manifeſtè cõmiſſorum,adigatur:quam ſi recuſet,neq; ſe agnoſcens, neq; pœnitendo corrigens excommunicetur.

Origen.in eũ locum. homil.3
1.Timo.5
Euangelici præcepti perfectio & ordo corrigẽdi.
Math.18
Math.18
Ob quam rationẽ ordo iſte neceſſarius.
Aug.contra epiſto. parmenia. li.3.ca.2

VErùm hîc ad duo reſpiciẽdum eſt. Primùm vt correptio fraterna & dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulentia procedat, verùm in eum modum fiat,vt ſentiat correptus ſuam ſalutem quæri. Alioqui compertum eſt plures qui arguente nullo, peccatores ſe eſſe confitentur,vbi de vera culpa fuerit fortaſſe correpti, defenſionis patrociniũ quærere, ne peccatores eſſe videãtur: quod omnino cauendum

In correptione fraterna duo neceſſaria.
Augu ad Felic.& Ruf.epiſ. 87.& in epiſto. ad Galat.

dum est. Secundò, vt excommunicatio infligatur non aliter, quàm vt salubris ecclesiæ medicina, quæ salutem omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æstuat. Quamobrem post excõmunicationem non desistẽdum, non contemnenda salus excõmunicati, sed veluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamẽ castigantur ac stimulãtur, ita debet erga excommunicatos perseuerare diligẽtia charitatis. Vicissim qui corripitur, etsi acerbè, ita vt à conuentu abscindatur ecclesiæ, arguentẽ odio habere non debet, sed animaduersionẽ patienter accipere & fortiter ferre, quemadmodum ille à Paulo correptus, maiorem etiam affectum concepit erga Paulum atq; erga omnes qui statutis Pauli in eius animaduersione paruerãt. Quo fit, vt Paulus sententiam reuocans, & eiectũ reconciliãs, ecclesiæ præcipiat, dicens: Confirmate in eum charitatẽ. Atq; vtinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admoneant, ac ad eandem quamdiligẽtissimè cohortentur, quam Christus ipse præcepit, ac tam lucrosam ostẽdit. Certè omnibus persuasum esse cõuenit, vt si quis ea quæ videt in delicto proximi sui, vel non indicauerit secundum regulam superius datam, vel in testimonium vocatus, nõ quæ vera sunt, dixerit: peccatum quod commisit ille quẽ celat, ipse suscipiet, & pœna commissi reuoluetur ad cõscium. Putandum tamen non est, hanc confessionem quam frater corripiens à correpto elicit, sacramentalem esse. Nam ea tandẽ sacramentalis est, quæ sacerdoti vice Christi fit, habens absolutionem peccatorũ annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur: nempe quum correptus ob cõtumaciam, ecclesiæ, hoc est (si tamẽ Chrysostomo ac aliis orthodoxis credimus) præsidibus ecclesiæ denuntiatus, ad cor reuertitur, & eisdẽ præsidibus sua scelera cõfitetur, absolutionis desiderio æstuãs. Nam & paulò ante diximus, remissionẽ peccatorum, quæ à fratre fratri fit, non esse cũ potestate clauium confundendam. Quàm salubris ergo res sit correptio illa fraterna, satis (vt putamus) vides: quam etiam in primitiua ecclesia, nimirum charitate verè Christiana magis adhuc inardescente, frequentissimam fuisse non dubium est.

Greg. lib. moral. 2 cap. 16
Augu ad Fest. epist. 166.
Ori. ĩ psal. domine. ne in furore. homi. 1.
Populus frequẽter admonendus de fraterna correptione.
Math. 18
Pœna celantis peccatum.
Chrysost. in Matth.
Correptio fraterna ĩ primitiua ecclesia frequens.
Correptio fraternam dissuetudinem abiit.

At quũ postea charitas refrigesceret, & tã salubre Christi præceptũ sensim negligeretur, tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eisdem vel paribus criminibus obstricti

obstricti tenerentur, tum quod correpti correptionem æquo animo & patienter ferre nolent, obliti eius quod Psaltes ait:
Psal. 140 Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Ne ergo tam salubre remedium, agnoscendorum ac confitendorum criminum publice commissorum deperiret, plurimis ecclesiasticis regulis ac canonibus cautum & mandatum est de huiusmodi delictis prodendis, atque adeo mos saluberrimus introductus
Testes synodales. est, vt in visitationibus parochiarum, aliquot ex plebe maturiores, honestiores ac veraciores viri in mediũ euocarentur, ac sacramento constringerentur, dicere quicquid contra rectam fidem & sanctam Christianitatem in parochia nossent, vel audissent factum esse, omni affectu humano longè seposito, additis hisce verbis: Videte fratres, vt domino reddatis iuramenta vestra. Non enim homini iurastis, sed Deo creatori vestro: Nos autem qui eius ministri sumus, nõ terrenã vestrã
2. Cor. 12 substãtiam concupiscimus, sed salutem animarum vestrarum requirimus. Cauete ne aliquid abscõdatis, & ex alterius peccato vestra fiat dãnatio. Nec patres temerè huc moti sunt. Neq; enim illis negligendæ videbantur diuinæ illæ sententiæ, nempe.
1. Cor. 5 Nolite cõmunicare operibus tenebrarũ. Itẽ, Auferte malum de medio vestrum. Itẽ, Exite de medio eorũ, & immundũ ne tetigeritis Item, Separamini qui fertis vasa domini. Huius
Formula inquirẽdorũ criminũ inquisitionis formulã quandam antiquissimã, canonibus Concil j nostri prouincialis annexuimus. Porro post hãc inquisitionẽ, qui publicè peccasse cõperiebatur, ad publicã cõfessionem & pœnitentia adigebatur, & secũdum Canonum ordinẽ
Vide concil. Cabilonen. ca. 38. pro merito suo excõmunicabatur. Postea expleta pœnitẽtia reconciliabatur, quemadmodum infrà latius declarabimus.

Confessio secreta & priuata. RESTAT, vt de confessione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana & in Græca ecclesia, episcopi & sacerdotes priuatim audiebant ac admittebant, sed cum quodam peccatorum discrimine. Nam si crimen aliquod manifestũ, aut tale (vnde læsa esset ecclesia) offendissent, erat in eorum potestate, nõ tamen sine magna discretione ac deliberatione (vt O-
Origen. in Psal. 37. rigenes ait) hoc crimen in conuentu totius ecclesiæ exponere & publicare, aut saltem publicam delinquẽti pœnitentiam iniungere, qua etsi qui deliquit, non proderet speciatim crimen suum, tamen ipso facto confitebatur ac declarabat ecclesiæ, se grauiter peccasse. Cauẽdum tamen erat episcopis & sacerdo-

cerdotibus,ne crimen publicarent, aut publica etiam pœnitẽtia seu excommunicatione mulctarẽt, quod commissum esse aliter quàm sua asseueratione factæ confessionis, probare nõ possent. quamobrem in Concil. Carthaginen,3. (cui beatus Augustinus interfuit) canon. 5. sic legimus: Item placuit, vt si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimẽ fuisse confessum, atque ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quòd illi soli non creditur. Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dixit neganti nolle communicare, quandiu excommunicato non communicauerit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, vt magis caueat episcopus, ne dicat in quenquam, quod aliis documentis conuincere non potest. Quin temporum illorum seueritas eò processit, vt quidam sacerdotes (quamuis regula apostolica non satis perpẽsa) omnino vellent, vt non tantum crimina manifestè facta, sed etiam reatus consciẽtiarum scripta professione publicè recitarentur. Vnde libellatici dicti videntur Sed hũc abusum magnus ille Leo damnauit ac remouit, epistola. 57. ad vniuersos episcopos per Campaniam, Sãnium & Picenum scribens, quòd reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Quamuis enim plenitudo fidei (vt idem ipse ait) videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, vt ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, remouanda erat improbabilis consuetudo, ne multi à pœnitentiæ remediis arcerentur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis sua facta reserare, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit ergo (vt subiicit) illa confessio, quæ primùm Deo offertur, tũc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium peccator accedit: quod tum demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

Cypr. 1 serm. de la.
Olim quid cauendum episcopis.
Ex conci. Carthagi. 3. cap. 5
Leo episto. 57
Prima moderatio, quæ toti ecclesiæ placuit.

VErùm postea nouissimis istis tẽporibus, quum magis ac magis hominum malitia succresceret, & peccatores omnem seueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitentiam spernere, quàm vllam pœnitentiæ acerbitatem ferre potius ducerẽt: Ecclesia veluti pientissima mater (quæ non eadem disciplina, & præfractis, & morigeris filiis medetur) remissiore disciplina peccatores in officio, quippe

Alia moderatio ecclesiæ circa pœnitentes.

ad

Decr. Gregorij. *Ex côcil. generali. ca. omnis. vtriusque de pœn. & remiss.*

ad pœnitentiæ remediũ capiendum, retinere studuit. Quamobrem vetuit, ne omnino sacerdos quæcunque crimina ipsi in pœnitẽtiali iudicio detecta, vel verbo vel signo aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorem prodere præsumat: ac contrarium facientem, non solùm à sacerdotali officio deponendum, verumetiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum decreuit. Secundò remissa est ea seueritas, qua olim confitentes etiã secretò ac priuatim, peccata haud clam commissa, non absoluebantur, nec ad communionem sacramentorũ per ianuam reconciliationis admittebantur, nisi salubri primum satisfactione purgati, quemadmodum diuus Cyprianus sermone de lapsis, & idem ille Leo

Leo episto. 69 *Triparti ta histo. li. 11. ca. 35* *Vestigium publicæ pœnitentiæ in ecclesia Rom.*

Episto. 69. quam ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum perscripsit, testantur. Et tripartita historia planè indicat, eundem morẽ in Græca ecclesia fuisse. Hodie pro crimine, quantumlibet enormi, occulto, nolenti nõ imponitur publica pœnitentia. Nam volenti, adhuc eam imponi posse, vetus ecclesiæ, præsertim Romanæ, consuetudo testis est. Nudatur enim etiam hoc tempore Romæ quibusdam scapulæ, & extra templum cæduntur interdum vsque ad sanguinem, idque numerosissima populi multitudine spectante, solus tamen pœnitentiarius nouit quid admissum sit, nisi quod omnes atrox facinus admissum suspicantur. Præterea hoc tẽpore ante absolutionem non exigitur, sed tantum imponitur satisfactio post absolutionem & reconciliationem explenda, nisi tamen Con-

Ex concil. generali ca. omnis vtriusque [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible].

fessarius crimen tam enorme compererit, vt necessariũ ac vtile ducat peccatorem à communione altaris, ad tẽpus saltem, citra tamen criminis vllam publicationem, sequestrare, aut se maiores & doctiores consulere, priusquàm manum imponat. Vbi enim prudentiori consilio Confessarius indiguerit, iubet Côcilium generale, vt illud absque vlla expressione personæ cautè requirat, quæ est casuum reseruatorum radix & origo. Nam & in veteri ecclesia ad episcopos magnitudo culpæ & criminis referebatur. Porrò etsi nunc ex ecclesiæ remissione

[illegible] publicè [illegible] [illegible] in [illegible].

peccator (qui neque apud ecclesiam accusatur, neque denuntiatur aut defertur) à publica pœnitentia, quamuis manifestè deliquerit, excusetur: videbit tamen is, vt saltem bono exemplo publicè offensos doceat, peccata bonis operibus emendãda, vt quantùm offendit publica malitia, tantùm bonis operibus publicè reædificet ecclesiam Dei. Euadit autẽ ex his per-

spicuum

ſpicuum, quoſdam contra Romanam eccleſiam iniuria queri, quaſi ea ex pœnitentia, conſcientiarum quandam carnificinam fecerit, quum diſciplina pœnitentiæ nunquam remiſſior in eccleſia fuerit, quàm nunc eſt, modò tamen rectè doceatur ac tradatur.

SEd hîc iam neceſſariò incidimus in eam rem, quæ in præſentiarum maximo cum animarum diſpendio in quæſtionem trahitur ac controuertitur: nempe, ſit ne cõfeſsio illa ſecreta, quæ ſacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouandis hactenus ſtuduerunt, aſſerere non formidarunt hanc confeſsionem, maximè cum illa enumeratione delictorum, neque habere mandatum, neque teſtimonium aut exẽplum in ſcripturis, quinimò quandoque penitus abolitam fuiſſe: vnde conſequens ſit, eam iuris diuini nõ eſſe. Sunt alij qui de hac confeſsione modeſtius ſentiunt. Nam etſi nondum perſuaſum habeat efficacibus ſcripturarum teſtimoniis & argumẽtis irrefutabilibus, à pertinacibus facilè euinci poſſe, hanc confeſsionem à Chriſto aut etiam Apoſtolis fuiſſe inſtitutam, eam tamen ita piis omnibus religioſè ſeruandã cenſent, veluti ſaltem ab eccleſiæ proceribus non ſine afflatu diuini ſpiritus inductam ad hanc vſque conditionem. Vt autem hæc quæſtio penitius percipiatur, noſſe oportet, longè aliud eſſe quum quæritur, Num cõfeſsio, qualis nunc in vſu eſt, hoc eſt, cum omnibus illis ritibus quibus in præſentiarum peragitur, iuris diuini ſit vel humani: quàm quum quæritur, ſit ne confeſsio peccatorum etiã occultorum, quæ ſoli ſacerdoti fit, inſtructionis, conſolationis & abſolutionis conſequendæ gratia, à Chriſto inſtituta aut ſaltem indicata, oſtenſa & inſinuata? Nam quod ad primum attinet, planè fatemur, Confeſsionem, qualis nunc agitur in eccleſia (hoc eſt, omnem illum cõfitendi modum & ritum, qualis in eccleſia Romana obſeruatur) non eſſe omni ex parte à Chriſto inſtitutam. Nam quis neſcit plures ritus circa confeſsionem, iuris eſſe poſitiui? quẽadmodum inter alia ſunt confitendi tempus, caſuum reſeruatio, & pleraque alia, quæ non ſunt de ſubſtantia confeſsionis, ſed magis ad decorem & accuratiorem peractionem confeſſionis, quemadmodum in omni ſacramẽto multos ritus ab eccleſia inſtitutos videre eſt, qui non ſunt ex ipſius Chriſti inſtitutione. Vnde conſequens eſt, eos qui argutatur, cõfeſsionem idcirco iuris diuini non eſſe, quòd non vno eodémque ritu in vni-

An cõfeſſio ſecreta, quæ et ſacramentalis, iuris diuini ſit.

Sententia nouatorũ.

Aliorum ſententia.

Quæſtionis explicatio & diſcriminatio

Dilutio primæ.

Totus confitendi ritus non eſt iuris diuini, ſed partim iuris poſitiui.

in vniuersis ecclesiis & omni tēpore sit obseruata, nostra quidem sententia haud leuiter falli. Rituum enim diuersitas non mutat rei substantiam. Et vt Cyprianus ait in epistola ad Antonianum: Manente concordiæ vinculo, & perseuerante catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramento, actum suum disponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem propositi sui domino redditurus.

Dilutio 2. quæst.

VErùm quum quæritur, Num confessio absolutè accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud sacerdotem per eum qui grauatam habet conscientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini sit & an necessaria: nobis certè respondendum videtur, hanc confessionem, etsi disertè à Christo instituta non sit, eandem tamen, veluti quēdam inæstimabilem thesaurum, nobis per Christum in Euangelio ostensam ac indicatam, eandémque non aliter peccatoribus criminum pauore consternatis opus esse, quàm ægrotis, & malè habentibus opus est medicina: proindéque rectè dici, eam, etsi non expresſim, re tamen ipsa à Christo præceptam, non quidem passim omnibus, sed his hominibus, qui lethalibus vitiis, etsi occultis, contaminati sunt, à quorum remorsu se extricare non possint. Deinde credimus, hanc confessionem testimonium ac exemplum in scripturis habere. Denique eādem nunquam penitus abolitam fuisse, non solùm in Romana, sed ne in Græca quidem ecclesia, quinimò vniuersalem cōsensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere, quod est testimonium in ecclesia omnium maximum: quæ omnia pro nostri ingenij modulo ostēdere conabimur, plenius iudicium de hac re sedi apostolicæ deferentes.

Matth 9.

Habet exēplū in scriptura.

Habet pro se vniuersalē totius ecclesiæ cōsensum.

Explicatur locus Euangelij Ioan. 20

PRincipiò itaque nobis explicandus & illustrandus est locus Euangelij, in quo cardo totius rei vertitur, qui Ioannis. 20. habetur in hunc modum: Hæc quum dixisset Iesus, insufflauit & dixit eis (nimirum apostolis:) Accipite Spiritū sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. His verbis omnium orthodoxorum sententia, Christus Apostolis & eorum in ecclesia successoribus, claues regni cœlestis tradidit, potestatémque remittendorum & retinendorum peccatorum concesſit, ac pœnitētiæ sacramentum instituit. Quod vt omnes clarè & expeditè intelligāt, operæpretium est, vt in primis exponamus quænam sint claues, quas Christus ecclesiæ suæ tradidit. Clauis in scripturis

Claues apostolis traditæ.

Clauis in scripturis quid.

tis summam quandam authoritatem, potestatem, gubernationem, & domesticam administrationem designat. Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio, translationem dominij ac possessionis significat, atque etiam operatur. Nec ab re, quòd habenti claues, non solùm omnia quæ in domo sunt, pateant: sed & ei potestas sit quoslibet vel admittendi, vel secludendi, atque etiam quæque secretissima cubicula reserandi vel occludendi. Quum itaque Christus in domo Dei non tanquam seruus (quemadmodum Moyses, quem scriptura vti fidelem famulum in domo Dei versatum esse dicit) sed tanquam filius in domo sua fuerit, summa eadémque æterna authoritate administrationis à patre accepta, quemadmodum ipse apud Matthæum ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Item apud Ioannem: Pater omne iudicium dedit filio. & vt Apostolus ait: Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur: idcirco apud Esaiam de eo legimus: Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat & claudet, & non erit qui aperiat, quod in Apocalypsi repetitur in hæc verba: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Atque eodem libro Ioannes Christum loquentem faciens: Noli (inquit) timere, ego sum primus & nouissimus, & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. Quo nihil aliud significatur, quàm Christum esse summum caput super vniuersam ecclesiam, atque adeò accepisse eum à patre authoritatem super omnem principatum, potestatem & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed & in futuro, vt ei omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Iacebat genus humanū ex primorum parentum vitio, crassissimis ignorantiæ tenebris obrutum: iacebat in durissima diaboli seruitute captiuum: prodierunt patriarchæ & prophetæ, quibus Deus quidem suam misericordiam veluti per transennam ostendit: Claues tamen, quibus, remotis spiritualium tenebrarum repagulis, mens humana in perspicuam Dei voluntatis cognitionem assurgeret, vel diabolicæ captiuitatis vinculis diruptis, in libertatem vindicaretur, haud concessit: tantùm fideles seruos esse voluit,

Hebr. 3
Matt. vlt.
Ioan. 8.
Hebr. 1. 2
Ephe. 1
Esa. 22
Apoc. 3
Apoc. 1
Ephe. 2
Philip. 2
Patriarchæ et prophetæ non habuerūt claues remittēdorū criminum.

qui

qui testimonium ferrent de futuro illo clauigero Christo, qui
Esa. 49 tenebrosum illũ carcerẽ, in quo omnes vincti eramus & clausi tenebamur, aperturus, & quandoque dicturus esset: Exite, &
Psal. 2 his qui erant in tenebris, reuelamini: Qui à patre rex super
Lucæ. 1 Sion montem sanctum eius, & super sedem Dauid patris sui
Matt. 3 constitutus, & in domo Iacob regnaturus in æternum, in manu sua ventilabrum ferret, quo permundaret aream suam, & congregaret triticum in horreum suum, paleas autem combureret igni inextinguibili. Qui properãtes ad se per veteris vitæ pœnitẽtiam à peccatorum vinculis absolueret, absolutosq; in regnum suum intromitteret: auersos verò & ad sua deside-
Matt. 4 ria conuersos, à regni cœlestis ingressu repelleret, ligatísque
Lucæ. 24. manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores. Denique
Io. 15. 17. qui scripturas nobis aperiret, voluntatem Dei patefaceret, & quæcunque à patre audiuisset, nobis manifestaret. Vides quot & quantas claues Christus in orbem terrarum destinatus à patre acceperit. Sed quas claues hinc discedens, Apostolis illorúmque successoribus in ecclesia reliquerit, id verò explicandum est. Et quidem constat Christum easdem, hoc est, suas, nõ alias claues apostolis commisisse, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodum ipse Petro dixit: Quodcunque ligaue-
Matt. 16 ris super terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cœlis. Nam quod eadẽ potestate qua ipse à patre missus est, eosdẽ in orbem terrarum
Ioan. 20 destinauerit, planè testatur apud Ioannem. Sicut (inquit) mi-
2 *Cor.* 5 sit me pater, & ego mitto vos: nõ tamen vt dominos, sed vt mi-
Ephe. 4 nistros, legatione pro eo fungẽtes, in ædificationem corporis eius, quæ est ecclesia, quod infrà latius confirmabimus.

Quas claues Christus apostolis tradiderit.

Diuisio clauium.

QVÆ vt magis perspicua facerẽt patres, partiti sunt claues in clauem ordinis, & clauem iurisdictionis. Rursus vtranque clauem in clauem scientiæ, quam & discretionis appellant, & clauem potestatis. Clauis ordinis est potestas vocationis, functionis, seu ministerij sacerdotalis, qua qui fungitur, Christi personam in ecclesia repræsentat, omniaque non suo, sed Christi nomine & authoritate agit: quæ complectitur potestatem prædicandi verbi seu annunciandi Euangelij, consecrandi corpus Christi, remittendi & retinẽdi peccata, & impertiendi seu administrandi sacramenta. Clauis iurisdictionis est potestas coërcendi criminosos sine vi corporali, quæ adhibetur, non vt homines, sed vt error ipse tollatur, vt ho-

mines non lædantur, sed corrigantur: non vt perdantur, sed corripiantur & instruantur. Hæc est illa potestas excommunicandi publicè delinquentes, & rursus eosdem absoluẽdi ac reconciliandi, si conuersi absolutionem petant. Clauis ordinis solis sacerdotibus, qui hac parte in apostolorum vices successerunt, peculiaris est. Nam solis apostolis dictum est: Quorum remiseritis peccata, &c. eadémque propriè clauis regni cœlorum appellatur. Clauis verò iurisdictionis, qua quispiam vel excluditur, vel admittitur ad externum ecclesiæ consortium, etiam ad alios de ecclesia pertinere potest. Nã hæc clauis per Christum ecclesiæ data est hisce verbis: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: quam non propriè clauem regni cœlorum dixeris, nisi tamen regnum cœlorum pro ecclesia ipsa militante accipias.

Augu. li. epis. epist. 68.

Potestas excommunicãdi, iuris diuini.

Ioan. 20

Matt. 18.

DIximus autem vtrâque clauem & ordinis & iurisdictionis duplicem esse: nempe scientiæ & potestatis. Nec hãc partitionem mirabere, quòd similes (licet non eiusdem potestatis ac dignitatis claues) etiam synagogæ disertè ac expressim tribuat Christus, sed interim scribis ac pharisæis abusum illarum exprobrans. De clauibus scientiæ habes dominum legisperitos grauissimè increpantem, Lucæ. 11. Væ vobis legisperitis qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. De claue potestatis, Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite. Clauem item iurisdictionis habuerunt, sed vt aliis, ita & hac claue perperàm abusi sunt, eiicientes extra synagogam nomen Iesu confitentes. Quòd si in synagoga has claues coniunctas esse oportebat, quantò magis in ecclesia easdem coniunctas esse oportet? quod non tantùm concors veterum sententia, sed & res ipsa planè conuincit. Neque enim Christus potestatem quam dedit apostolis, indiscretam esse voluit, qua liceret eis pro suo arbitratu peccata remittere vel retinere, ligare vel soluere, nullo habito inter ligandos vel soluendos discrimine, alioqui alibi non dixisset: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt: quin ipsa vocabula remittendi & retinendi, ligandi & soluendi, claudendi & aperiendi, indicant non solùm authoritatem illam & potestatem, qua remittimus ac retinemus, sed etiam inter ligandos ac soluendos discretionem, claues esse, quæ scientiæ appellantur. Reperias autem

Diuisio vtriusque clauis.

Clauẽ sciẽtiæ oportet in ecclesia claui potestatis esse coniunctam.

Matt. 10.

Lucæ. 6

In Christo claues scientiæ. & in Christo ambas hasce claues copulatas. Ipse est enim in quo omnes thesauri sapientiæ Dei sunt absconditi, qui solus docet hominem scientiam, qui solus dignus inuentus est aperire librum, & soluere septem signacula eius, ipse cui dedit pater iudicium facere, & discernere inter paleā & triticum: ipse de quo dixit Deus apud Esaiam: Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet: calamum quassatum non cōteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Quare consequens est, vt & Christus Apostolos (quos sua potestate ornauit, ac pro se legatione fungi voluit) ambabus illis clauibus instructos esse voluerit, nempe iudicij & potestatis. Quod patres acutè viderunt, qui superni iudicij principatum sacerdotibus esse commissum, ac pœnitentiæ sacramentum (in quo remittuntur ac retinētur peccata) iudicij instar se habere dixerunt. Porrò clauis scientiæ erudit ad salutē, clauis potestatis suscipit ad quietem: clauis scientiæ doctrina verborum corda patefacit: clauis potestatis animabus aperit regna cœlorum. Illa scientiæ thesauros largitur, hæc diuitias immortalitatis dispensat. Quamobrem rectè dixit Hieronymus: Eos qui iudicij clauem à potestate separant, aliquid sibi de pharisæorum supercilio assumere, vt vel damnent innocētes, vel soluere se noxios arbitrentur, quū apud Deum nō sententia sacerdotis, sed reorum vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis, vbi iubentur vt ostendant se sacerdotibus: & si lepram habuerint, tunc à sacerdote immundi fiant, non quò sacerdotes leprosos faciant & immundos, sed quò habeant notitiam leprosi & non leprosi, & posśint discernere, qui mūdus quive immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic & hic alligat vel soluit episcopus & presbyter, non eos qui insontes sunt vel noxij, sed pro officio suo, quum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive soluendus. Hactenus ille.

Apoc. 5 · *Ioan. 8.* · *Matt. 3* · *Esa. 42* · *Matt. 12.* · *Ioan. 20* · *2. Cor. 5* · *Gregor.* · *Ambr. in ser. de natali sanctorum Petri & Pauli.* · *Hieron. in Mat. c. 16* · *Leuit. 14.* · *Indicat, criminum enarrationem sacerdoti faciēdam.*

EX his ad germanam intelligentiam eius loci Ioann. 20. quem suprà citauimus, facilè pertingemus. Christus enim Spiritum sanctum apostolis impertiens, ac dicēs: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt: apostolis claues (quas ordinis vocamus) tradidit, potestatémque remittendorum ac retinēdorum peccatorum concesśit, potestatem planè diuinam. Nam (vt diuus Hieronymus in Esaiam ait) dominus soluit compeditos, qui liberati

Hieron. in Esa. c. 14.

nati ab eo gratias referunt, dicentes: Tu dissoluisti vincula mea. Funibus enim peccatorum suorum vnusquisque cōstringitur. At (vt subiicit) eos funes atque vincula soluere possunt & apostoli, imitantes magistrum suum, qui eis dixerat: Quæcunque solueritis super terrā, erunt soluta & in cœlo. Soluūt autem eos apostoli sermone Dei, testimoniis scripturarum & exhortatione virtutum. Hanc potestatem veluti omnium maximam diuus Ioannes Chrysostomus celebrat: Intellige, inquiens, quanto sacerdotes honore, quanta dignitate, Spiritus sancti gratia dignata fuerit. Etenim qui terrā incolunt, atque in ea versantur, his commissum est, vt ea quæ in cœlis sunt dispensent: his datum est, vt potestatem habeant, quam Deus Opt. Max, neque angelis, neque archāgelis datam esse voluit. Neque enim illis dictū est, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcūque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Habent quidē & terrestres principes vinculi potestatem, verùm corporum solum. Id autem quod dico sacerdotum vinculum, ipsam etiam animam contingit, atque ad cœlos vsque pertingit, vsqueadeò, vt quæcunque operati fuerint sacerdotes infernè, illa eadē Deus supernè rata habeat, ac seruorum sententiam dominus confirmet. Iam quid ipsum hoc aliud esse dicas, nisi omnem rerum cœlestium potestatem illis à Deo concessam? Quorūcunque enim (ait) peccata remiseritis, remittuntur: quorūcunque retinueritis, retenta sunt. Cedo, quænam potestas hac vna maior esse queat? Pater omne iudicium dedit filio: At hoc video à filio totum sacerdotibus esse cōmissum. & post Pauca: Rex aliquis si cui ex subditis suis honorem hunc impertitus fuerit, vt potestatem habeat, quoscunque velit in carcerē coniiciendi, eosdémque rursus relaxandi, is nimirum beatus & admirandus iudicio omnium fuerit: at verò qui à Deo tantò maiorem accepit potestatem, quantò cœlum terra pretiosus est, quantò etiam animæ corporibus præstāt, num is contemnendū ministerium accepisse putādus est? Certè insania manifestaria est, tantū despicere principatū, sine quo neque salutis, neq; promissorum bonorum compotes fieri possumus: nam & præter baptismū & sacrosanctam Eucharistiā, quæ manibus sacerdotum perficiūtur, condonandorum etiam nobis peccatorū facultatē obtinent. Hæc ille. Certè vulgaris res esse non potest, quam Christus tanta verborum seriē promittit, inquiens:

Psal. 143
Prouer 5
Matth. 18
Quomodo soluantur peccata claue sciētiæ.
Ioā. Chrysost. lib. 3 de sacerdotio.
Matth. 18
Nota sententiā seruorū, quæ clauem iudicij præsupponit.
Ioan. 20
Ioan. 8
Simile.

Claues sũma empha si per Christum traditæ & promissæ. Matt. 16 Ioan. 20

Ego dico tibi (attende verborum emphasim) quia tu es Petrus,& super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam:Et tibi dabo claues regni cœlorum : & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis:& quodcũque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.Rursus vide, quanta cum maiestate Christus hinc discessurus , apostolis hasce claues tradiderit, idque ipso suæ gloriosæ resurrectionis die.Insufflauit(inquit Euangelista) & dixit:Accipite Spiritum sanctum: Quorum remiseritis peccata,remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Tãtum donum non aliter quàm spiritu oris sui, hoc est,

Cur Christus in discipulos insufflauerit

visibili quodam signo impartitionis Spiritus sancti(cuius solius virtute in ecclesia Dei peccata remittuntur) conferre voluit , vt omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret , & ad expendendum quàm foret hoc beneficium in ecclesia necessarium,incitaret.

Confessio sacramẽtalis p Christum insinuata. Cypr. sermo.de lapsis.

SED quorsum hæc,inquies?Nimirum vt ostẽdamus hoc loco confessionem,quæ propriè sacerdoti fit, etiã criminum occultorum , veluti inęstimabilẽ quendam Euangelij thesaurum per Christum indicatam , atque vt remediũ necessarium (quo mẽtes peccato oppressæ, & à peccatorum põdere ac remorsu,propè desperantes, rursus ad certã spem salutis erigantur)insinuatam esse.Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Christus confert)absque omni controuersia animæ liberationem respiciant,anima verò non minus occultis quàm manifestis criminibus opprimatur , quin interdũ occulta manifestis grauiora & periculosiora sint: planè insanus est , qui nõ videt hoc remedium non minus ad occulta quàm ad manifesta peccata pertinere. Rursus, qui videt necessariũ esse ac rem ipsam postulare,vt scientiæ ac discretionis clauis, claui potestatis cohæreat:qui item cum veteribus cõsiderat hisce dominicis verbis:Quorum remiseritis peccata &c.sacerdotibus iudicij principatum,ac dignoscẽdi & discernẽdi inter insontes ac noxios facultatem,necnon sententiæ ferendæ potestatẽ,cõcessa esse, is necessariò fatebitur, sacerdotẽ peccata aliter remittere vel retinere non posse, nisi sibi prius per confessionem cognita.

Sacerdos aliter peccata nõ remittit nisi confessa. Remissio ac retentio discretionẽ requirũt.

Neque memoria transmittendum est,Christum apostolis non tantùm potestatẽ remittendorũ,sed etiam retinendorum criminũ fecisse. At quî discernet sacerdos,sint ne peccata remittenda vel retinẽda, nisi prius eorum audierit varietates? Quo

pacto,

pacto, quæso, is(qui euangelicus ille stabularius est)vulneribus ægroti vinum & oleum veluti prudẽs medicus infundet, ac accurratam eius curam habebit, nisi prius vulnus diligẽter inspexerit ac morbi radices inuestigauerit? Quomodo per cõtraria contrariis medebitur, nisi nouerit vtraque? Neq; enim ineptiunt, qui quod à Boetio dictum est, similitudine quadam huc transferunt: nempe, Si operam medicãtis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quod scilicet hac similitudine nõ tantùm Christus sed & scriptura passim vtatur, medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele ministeriũ opitulentur saluti, medicinam adhibentes, nimirum fomenta verborum. Rursus, qua ratione præoccupatum in aliquo delicto, presbyter instruet in spiritu lenitatis, nisi delicti specie (quod diuina instructione amputandũ est) perceperit prius? Quo tandem pacto, sermone Dei & testimoniis scripturarum & exhortatione virtutũ soluet ligatos, nisi vitiorum nodos, quibus(vti funibus peccatores constringuntur) arte quadam nõ vulgari, enodare, explicare ac dissoluere curauerit? Quam obrem rectè Gregorius in Ioan. cap. 20. Videndum(inquit) quæ culpa, aut quæ pœnitentia sit sequuta post culpã: vt quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat. Tunc enim vera est absolutio præsidentis, quum etiam sequitur arbitrium iudicis.

Luc. 10
Boetius.
Augu. in Psa. 87 & in Psa. 66
Galat. 6
Hiero in Esa. ca 14
Prouer. 5
Gregor. in Io. ca. 20

QVòd si nobis dicas, Nõ assentior veteribus, qui verba ligandi & soluendi, remittendi & retinendi, disquisitionẽ quandã criminũ exigere existimauerunt. Sed ipse hæc verba ad fidem tantum refero, vt is soluendus sit, qui dicat se tantùm credere, sibi per Christum remissa esse peccata, etsi nõ confiteatur eadem speciatim: is verò solus ligandus sit, qui Euangelij promissionem respuit, verbum Dei auersatur aut contemnit, In summa qui sibi peccata remitti non credit. Respondebimus, nos nequaquam inficiari, fidem remissionis peccatorũ, quam in nobis efficit Spiritus sanctus, omnino necessariam esse in pœnitẽte, qui velit clauium fructum percipere. Nam vt clauis non aperit seram, nisi sera ad recipiendum clauem sit disposita: sic virtute clauium spiritualium nõ soluitur peccator, nisi mentem habeat hac fide præparatam. Quo fit, vt patres interdũ hanc fidem & Spiritum sanctũ qui fide datur, clauem regni cœlestis appellent, quòd sine fide præambula & Spiritu sancto, nec sacerdos clauibus dignè vtatur, nec claues

Obiectio.
Dilutio
Orig. ho: 1 in Matth. quam lege cautè.
Amb. in ser. de natali. Petri & Pauli.

Claues aliud sunt quã fides. in peccatorũ cordibus aperiẽdis sint efficaces, sed claues nihil aliud esse, quàm fidẽ aut Spiritum sanctũ, id planè negamus. Nam apostoli & fidem & Spiritus sancti reuelationẽ habuerunt, priusquàm Christus ipsis claues vel promitteret, vel daret: ergo claues esse oportet quid præter fidem, hoc est, potestatem quandã qua in ecclesia pœnitẽtes quum accedunt per fidem ac confitentur, & confessi per tenẽtes ecclesiæ nomine claues correpti soluuntur & ligãtur. In quam sententiã diuus Augustinus dixit, Christũ has claues ligãdi ac soluendi ecclesiæ dedisse, scilicet vt quisquis in ecclesia eius, dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitteretur: quisquis autem crederet, séque ab his, correptus, auerteret, in eiusdem ecclesiæ gremio constitutus, eadẽ fide ac correctione sanaretur. Quisquis enim (vt subdit) non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperando, quasi nihil illi melius quàm malũ esse remaneat, vbi de fructu suæ conuersionis infidus est. Hæc ille. Neq; enim frustrà dixit Augustinus, vt quisquis in ecclesia correptus se à peccatis auerteret, quẽadmodum idẽ alibi dixit, Pœnitentiam tunc peccatori prodesse, si eam in ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi soluẽdíque tribuit potestatẽ dicens: Quæ alligaueris super terrã, &c. Quantò ergo rectius & veteres & recentiores catholici patres locũ illum Ioan. 20. de tali potestate remittendi & retinendi peccata (quæ cõfessionem præambulam requireret) intellexerũt? Inter recẽtiores Hugo Victorinus non contẽnendus author, sic ait: Deus homo, homines, qui puri homines erant, participes fecit potestatis suæ, vt officium eius implerent, pœnitentium confessionem suscipiendo, vt & potestatem eius exercerent, pœnitentibus & confitentibns peccata remittendo, quũ inquit. Accipite Spiritum sanctũ, &c. Iam quis est tam stupidus, qui non potius ducat, patrum, imò totius ecclesiæ cõsensum in interpretãdis scripturis, singularibus quorũdam atque exoticis sentẽtiis anteponere? præsertim quum patrum sentẽtia Christi verbis quàmaximè cõsentanea sit, præsertim si fines absolutionis & clauium in ecclesia relictarum intuearis?

Matt. 16 18

Ioan. 20

Augu. de doc. Christia. lib. 1 c. 17. & 18

Nota verbum correptus.

De fide ad Pet. cap. 3

Matt. 16

Hugo victorinus.

Ioan. 20

Quid per verbũ remittendi peccata intelligatur. Discrimen locorum.

NObis certè plurimum hallucinari videntur, qui per verbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, quàm relinquere eum, qui verbum Dei auersatur, suo errori existimãtes locos euangelicos, qui de clauibus sunt, quo ad retentionem, seu ligationem attinet, nihil aliud continere aut velle, quàm

quàm quod Christus Matth. 10. tradidit: Quicũque nõ recepe rit vos, neq; audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris, &c. Nã quis non videt claues ad soluẽdos, vel ligandos fratres qui de ecclesia sunt, ecclesiæ traditas esse? Locus autem ille Matt. 10. de his qui foris sunt, loquitur. fidem in Christum & Euangeliũ repudiantibus vel corrumpentibus, qui nõ clauiũ virtute, sed infidelitate sua & proprio iudicio condẽnantur. quos tãquam deploratos, nisi resipuerint, relinquẽdos Euangelium & Apostoli tradiderunt. De quibus Paulus dixit: Quid enim mihi de his qui foris sunt, iudicare? *Matt. 10 & Io. 20* *1. Cor. 5*

QVod si iã tandẽ hoc euicimus, quod ipsa verba Christi (Ioan. 20.) planè euincũt, nempe sacerdotibus (qui hac parte apostolorũ in ecclesia successores sunt) potestatẽ & retinendi & remittendi peccata, seu soluẽdi atque ligandi traditam esse: consequens est, & illic pœnitentiæ sacramentum (quippe visibile in ecclesia signum inuisibilis gratiæ, hoc est, remissionis peccatorum) institutum, quod necessario præcedit confessio. Quamobrem etsi Christus illic expressim confessionem non præceperit, tacitè tamen indicauit, veluti rem necessariam, sine qua ad absolutionem sacramentalem perueniri nõ potest. Quid enim soluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit sacerdos, si nihil ei confessum erit? Quomodo laborãtes & oneratos vice Christi reficiet, qui nescit qua ex parte premantur ac vrgeantur? Christus scrutator renum & cordium, & qui nouerat omnia, interrogat cæcum: Quid vis vt faciam tibi? & sacerdos homo mortalis, alterius conscientiæ penitus ignarus nõ rogabit? Quibus morbis vis succurrã? Diuus Ioannes Chrysostomus, quem suprà retulimus, requirit, vt cõfitentes Deo (quem nihil latet) non solũ non fateamur peccatores esse, sed & singula delicta computemus ac recenseamus, ꝙ aliter homo morborũ suorum oblitus, misericordiæ medicinã nunquam fideliter ac rectè petierit. Quantò magis homini sacerdoti enarranda est peccatorũ varietas, eorum saltem, quæ conscientiã detinent alligatam, nõquidem sacerdotis, sed confitentis gratia, vbi dignam percipere possit medicinam? *Ioan. 20* *Pœnitẽtiæ sacramentum. per Christum institutum.* *Chrysost.*

ARgutantur quidam, Christum nullibi confessionem præcepisse, proinde homines Christianos ad eam non esse alligãdos. Sed hi nostro sanè iudicio verbis tantum inanibus sophisticãtur. Christus ægrotis medicum, oneratis ac laboran- *Obiectio.* *Dilutio.*

tibus refectorem & consolatorem ostendit. Ergo ne tibi videtur is ægroto (qui recõualescere volet) satis præcepisse, vt medicum adeat, qui medicinam ostẽdit? Quin ægrotis vt ad medicum properent, præceptis non est opus: sed morbus ipse satis interpellat infirmum, qui docet non bene habentibus, sed male habentibus opus esse medico. Tacemus interim quod Christus non coactos, sed voluntarios nos ad salutem perducit: libera est fides, libera sunt sacramenta, adeò vt nemo vel ad baptismum capiendum cogendus sit. Quis tamẽ ob id neget baptismum non esse necessarium aut præceptum, volenti regnum Dei videre? Ad eundem modum nemo delinquẽtem absolutè cogit vt cõfiteatur, attamen si velit certum testimonium remissionis peccatorũ (quæ eum angunt) accipere, necesse est, vt absolutioni cõfessionem præmittat. Et vt pertinacissimè negent, hanc cõfessionem quæ sacerdoti fit, in scripturis non habere mãdatum, nunquam tamen commonstrabunt absolutionem (diuinum illud beneficium) vlli hominum vnquam in ecclesia fuisse impensum, nisi primùm cõfesso. Quáobrem quum & ipsi fateantur absolutionem sacerdotis esse liberalem promissionem, & pretiosissimum thesaurum gratiæ Dei, in quo Deus nobis exhibeat & proponat suam misericordiam & remissionem peccatorum, proindéque Christiano etiam nomine eum indignum esse, qui hunc tã pretiosum thesaurum contemnat, imò qui nõ summo desiderio eundẽ quærat & amplectatur: consequens est, vt cogantur, velint nolint, fateri hanc confessionem haud esse de numero eorum, quæ Christiano homini criminibus obruto liberum fit vel facere vel omittere. Nam si omnino liberum facis Christiano, vt cõfiteatur vel nõ cõfiteatur, vt sibi dicat, occultè ago, apud Deũ ago, nouit Deus, qui mihi ignoscit quæ in corde ago: ergo (quemadmodum inquit quidam vir pius) sine causa dictũ est, Quæ solueris in terra, erunt soluta & in cœlo? Ergo sine causa claues datæ sunt ecclesiæ? frustramus Euangelium Dei, frustramus verbum Christi, si promittimus vobis quod ille negat, nónne vos decipimus? Quantò rectius ergo idem ille colligit, agendam esse pœnitẽtiam, qualis in ecclesia Dei agitur, vt pro nobis & ecclesia oret, quàm isti, qui peccatores à cõfessionis necessitate absoluunt? Præterea etsi liberam faciant isti confessionem auricularem (vt vocant) fatẽtur tamen & ipsi retinendam esse eam in ecclesia, ne prorsus inexplorati cõtra præce-

Matt. 9
2. Cor. 9
Augusti.
De pœnit. dist. 1. ca. agite.
Inexplorati ad communionem non admittendi.

præceptum Paulinum ad communionem admittantur, in quo patribus accedũt, qui testantur in omni ecclesia sacerdotibus se verè præceptum fuisse, vt viderent, ne indignos ad communionem admitterent, & vt cæteros sileamus, vehemẽs est hîc beatus Cyprianus martyr sermone de lapsis, vbi inter cætera ignauos sacerdotes increpans, ait, contra Euangelij vigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorunda laxari incautam communicationem: Irrita (inquit) & falsa pax periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Et post pauca ait: Ante expiata delicta, ante exomologesim factã criminis, ante purgatam conscientiã sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis domini & minantis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant. Nõ est pax illa, sed bellum: nec ecclesiæ iungitur, qui ab Euãgelio separatur. Ne verò tergiuerseris, ac neges Cyprianũ de exomologesi, quæ sacerdoti secretò fit, loqui, audi quid idem ille sanctus martyr paulò antè dixerit: Imperitus (inquit) est medicus qui tumentes vulnerum sinus manu parcẽte contrectat, & in altis recessibus viscerum virus inclusum dum seruat, exaggerat, aperiendum vulnus est & secandũ, & putredinibus amputatis, medela fortiore curandum. Quin Cyprianus postea eodem sermone secretæ cõfessionis manifestissimus locupletissimúsque assertor est, cuius testimonium infrà adducemus copiosius. Quæ quum ita se habeant, nec inficientur illi, eum hominem qui vel negligit vel contemnit, tam pretiosum absolutionis thesaurum (non hominis, sed dei verbũ & munus) hũc ne quidem Christianum dicendũ, sed à communione arcendum, quòd contemnat id quod Christiano contemnere non licet, eóq; contemptu committat, ne remissionẽ peccatorum accipiat, ac certum de se signũ præbeat, ꝙ Euangelij cotemptor sit. Quum, inquam, hæc illi multis exaggerent, nõ videmus cur tã sint iniqui huic cõfessioni secretæ, qua sine is thesaurus non percipitur, & tam grauis censura incurritur.

1. Cor. 11

Cypria. in ser. de lap.

Ibidem.

Cyp. de cõfessione secreta loquitur.

QVod generalis Concilij constitutionem, quæ incipit, Omnes vtriusque sexus, &c. sugillent, id nobis suo more agere videntur. Certè vt quod sentimus, dicamus, verbis tantùm pugnant, re ipsa nihil efficiunt. Quid enim aliud statuit Conciliũ, quàm quod illi ipsi ecclesiæ disciplinã exigere, & plenum esse pietatis, persuadent? Cõcilium nõ aliter cogit fideles (quum ad annos discretionis peruenerint, saltẽ semel in

Canon Cõcilij generalis, qui incipit Omnes vtriusque sexus &c. defenditur ac explicatur.

Quomodo cogat conciliũ ad cõfitendum.

mel in anno omnia sua delicta proprio sacerdoti confiteri, & Eucharistiæ sacramentũ (saltem in Paschate) reuerenter recipere) quàm vt cõtemnentes idipsum facere, ab ingressu ecclesiæ arceat: & vita defunctos, ecclesiastica sepultura prohibeat. At illi absolutionis thesauri (vt verè dicunt) nõ æstimãdi contemptores, nõ solùm à sacramẽtis depellunt, sed & Christiani nominis nomenclatura indignos decernunt Vide verò, quorũ coercitio seuerior, ecclesiæ ne, an eorũ qui ecclesiã insectantur. Cæterùm habet & Euangelium legẽ suã, habet & suam disciplinam. Atq; interim tamen verum est, coacta seruitia Deo non placere, Lex bene volentẽ instruit, quid sequatur: maleuolentem terret, donec iusta censura volentem faciat: pædagogus est enim ad Christum. Quod aiunt Concilium præcepisse quod impossibile est, nempe omnium peccatorũ confessionem, quum Dauid dicat: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & nõ potui vt viderem, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & c. Certè sic argutando non satis candidè interpretãtur Canonem Concilij, qui omnium peccatorum appellatione, tantùm intelligi voluit peccata cõfitenti cognita. Nec alio consilio Canon omnia peccata confiteri voluit, quàm vt omnes (secundum diui Chrysost. sententiam) admoneret, vt accessuri Confessarium, cõscientiam suam prius per interiorem confesionem discutiant, & delicta sua in memoriam etiam sigillatim reuocẽt, ac tandẽ eiuscemodi discutione (qualem solemus in rebus arduis adhibere) pręuia, sacerdoti omnia peccata cognita sigillatim, cætera verò quę non magnopere angunt & cruciant conscientiam, oblita item ac neglecta, generatim confiteantur, atq; eatenus Canon nõ alligat confessurum ad certum tempus, liberum relinquẽs quo anni tempore confiteatur. Quòd autem canõ vnumquẽq; fidelem astringit ad percipiendum (saltem in Paschate) Eucharistiam, nouum videri non debet, quum & Fabianus martyr & pontifex non multò pòst Apostolorũ tempora & Agathen. & Elibertanum Concilium decreuerunt, ne inter catholicos quidem eos connumerandos, qui saltem in Pascha, Pentecoste & Natali domini non communicauerint, nisi fortè quis maioribus criminib' quibuslibet impediatur. Quæ disciplina, vt alia multa, nimirũ refrigescente hominum charitate, in Concilio generali per ecclesiam, facta remissior est, sic tamẽ, vt Canon

1. Cor. 9
Obiectio.
Psal. 18

Dilutio.

Quomodo confitendũ & de quibus peccatis.

Canon nõ ligat peccatorẽ vt certo tempore cõfiteatur sacramentaliter
Fabianus.
Ex concil. Agathen. & Eliber.

non

non cogat indignos & nauſeantes ad ſacerrimam illam communionem, quinimò tales de proprij ſacerdotis conſilio tantiſper à communione abſtinere vult, donec bonam voluntatẽ participandi ſacramenti accipiant, ſeu ea quæ à communione pœnitentem abſtinere ſuadent, expient. Quòd verò proprio ſacerdoti confitendum eſſe, Canon præcipit, id vetuſtiſſimis canonibus, & antiquiſſimorum Conciliorũ decretis quàm maximè conſentaneum eſt, quæ prohibent, ne quiſquam epiſcoporum aut ſacerdotum, ſe in alterius parochiam ingerat, niſi id vel de cõſenſu alterius, vel neceſsitate ita ſuadente fiat. Atque huc nõ parum facit quod Paulus iubet Tito, vt conſtituat oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouer. cap. 27. hoc per allegoriam non ineptè deflectitur: Diligenter (inquit) agnoſce vultum pecoris tui, tuóſque greges conſidera, &c. Non erat ergo cur Canon ille tanti Concilij, cui non ſolũ primores eccleſiæ Latinæ, ſed & Græcæ, maximo certè numero interfuerunt, tam acerbè tractaretur.

cap. omnis vtriuſque. Quatenus canon cogat anno ſemel communicare. Cur proprio ſacerdoti confitendum. Ad Ti. 1

VT tandem eò vnde digreſsi ſumus, reuertamur, habes iam (vt ſperamus) explicatum ſatis, quàm faciat locus ille in Ioan. 20. Quorumcũque remiſeritis, &c. ad aſtruendam confeſsionem quæ ſacerdotibus fit: habes, quàm magnificas claues, hoc eſt, quantam poteſtatem Chriſtus vicariis ſuis in terra reliquerit, ob quam Deo (qui talem dedit poteſtatem hominib') ſummas gratias ex toto corde agere oporteat: habes, quantum huic poteſtati, quæ eſt vnica peccatorum & infœlicium conſcientiarum conſolatio, tribuendum ſit: quàm contempſiſſe, Chriſtũ ſpreuiſſe ſit, quòd hı̀c idem ſit forum Dei & forũ ſacerdotis, adeò vt nõ putemus pręterea opus eſſe alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confeſsionẽ aſſerunt, quòd vnus ille quem tractamus, noſtra ſentẽtia ſuffecerit, ad commonſtrandum id quod intẽdimus. Interim nõ ignoramus id, quod Iacobi v. legimus, nempe, Confitemini alterutrũ peccata veſtra, & orate pro inuicẽ vt ſaluemini, videri non tantũ ſcholaſticis penè omnibus, ſed & veterioribus doctoribus de cõfeſsione ſacramẽtali mãdatũ, ſic, vt Chriſtus hanc confeſsionem inſinuaſſe, diuus verò Iacobus promulgaſſe videatur, nec habet hæc ſentẽtia quid abſurdi. Nam etſi locus is, etiam ad fraternam confeſsionem trahi poſsit, quis tamen negauerit, eundem de ſacramentali confeſsione potiſsimum intelligendum? ſi enim tanta eſt abſolutionis virtus & dignitas

Epilogus. Hı̀c eſt idẽ forũ Dei & forũ ſacerdotis. Sic ſentiũt Theophy. & Beda.

dignitas, quemadmodum suprà ostendimus, atq; hæc præter confessionem, quæ sacerdoti fit, obtineri non possit: nemo iure dubitauerit, diuum Iacobū velle vt confiteatur homo mortalis mortali, ídque potissimū sacerdotibus, qui certā cōsolationem conscientiis nostris in verbo absolutionis adferre possunt. Neq; enim opus erat vt Apostolus expresßim diceret: Cōfitemini sacerdotibus, quòd Christus alibi commonstrauerit, quínam sint qui potestatem habeant remittendi, & retinendi

Iacobi. 5 peccata. Vt interim taceamus ipsum Apostolum eodem penè contextu sermonis presbyterorum meminisse, quos iubet induci super ægrotos, vt orent super eos, vngentes eos oleo in nomine Domini, non sine promissione salutis, alleuiationis & remissionis peccatorum, cui statim prædicta verba subnectit in hunc modū: Confitemini ergo alterutrum. Quòd si fateris Iacobum præcepisse (nimirum ex Christi institutione) vt cōfiteamur inuicem delicta, frater fratri, à quo tanta cōscientiæ consolatio non speratur: quantò magis fatebere ex eiusdē sententia fuisse, vt grauatam habentes cōscientiam, cui priuatus, potestate clauium carens, mederi non potest, confiteremur sacerdotibus, Christi vice fungentibus, in quorum manus Christus salutem nostram quodammodo posuisse videtur: neque enim verbum, Alterutrū, sacerdotes excludit. Nā & qui præcipit vt medeamur alterutrū, omnino vult vt pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaque iudicabis, num hæc confessio mandatum habeat in scripturis, quod primum discutiendum suscepimus.

Chryso. li. 3. de sacer.

Verbū Alterutrum.

Hanc confessionē in script. exēplū & testimonium habere probatur.

SEquitur vt doceamus, hāc cōfessionem exemplum ac testimonium habere in scripturis. Hîc nullis certabimus argumentis contentiosis, sed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Basilij, quæ apud omnes catholicos hactenus fuit sacrosancta is cùm sacerdotibus cōfitendum esse asseruisset, assertionem suam exemplis & testimonio scripturæ confirmat. Sic, inquit, & hi qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur, apud sanctos confessi esse peccata sua. Scriptum est enim in Euangelio, Quia Ioanni Baptistæ confitebantur populi peccata sua: & in Actibus apostolorū, apostolis hi qui baptizabantur. Hæc ille.

Basilius in reg. mona. cap. 21

Matth. 3

Acto. 19

Hanc confessionē totius ecclesiæ cōsensu confirmari

REstat vt doceamus, hanc confessionem, vniuersalē consensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere, nec ostendi posse eādem vel in ecclesia Græca, quo ad eadem ec-

clesia

desia in catholica vnitate perstitit, penitus abolitam fuisse.

POst apostolos primi numerantur, Clemens Petri succes-sor, & Dionysius Areopagita Pauli discipulus, vterq; mar-tyr. Ille satis perspicuè hanc confessionem (qua conscientiam apud sacerdotem exoneramus) hisce verbis asserit: Si fortasis, inquit, in alicuius cor vel liuor, vel infidelitas, vel aliquod ma lum latenter irrepserit, non erubescat qui animæ suæ curam gerit, confiteri hæc ei qui præest, vt ab ipso per verbum & cõ silium salubre curetur, quo possit fide integra & bonis operi-bus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua vitæ præmia peruenire. Et iterum: Quod in nauigatione pelagi humanæ vitæ ferendi sunt vomitus, & succussationes, & agitationes, quum ex confessione peccatorum & reiectione criminum, ve lut malè congregati in visceribus fellis eiectio facienda est, & abiicienda prorsus à corde, intrinsecus latens amaritudo pec-cati, si qua fortè ex desideriis iniqua, velut ex cibis noxiis con gregata est, quam vtique quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post vomi-tum, quæ ad sanitatem pertinent, sumat.

Clemẽs Petri success-sor.

Ei q præest, nimirũ sacerdoti.

Satisfactio.

ALter, nempe Dionysius, Demophilum monachum acri-ter increpat, quòd impium ad pedes sacerdotis procidẽ-tem, ac confitentẽ, verecundè se ad peccatorum remedia quæ renda venisse, calce reiecerat, & vsurpato sacerdotali officio, sacerdotem communionem dantem lapso, conuitiis lacerauerat. Subindeq; (vir ille sacer) diffinit omni ratione carere, Dei causa peruertere diuinitus traditum ordinẽ, quòd distinctio-nes ordinésque confundere, sacratissimas Dei sanctiones & iura transgredi sit, nimirum indicans, hanc confitendi rationẽ ex iure diuino promanare ac descendere.

Dionysius Areopa. ad Demophilum.

Confessio.

Satisfactio.

VT autem quidam contendant, opera Clementis apocry-pha esse, ac negent hunc Dionysium eundem esse quem Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad præsentem rem atti-net) refert. Nam id saltem diffiteri nequaquã possunt, vtros-que illos authores, quales nunc in ecclesia extant, vetustissi-mos esse, quod vel satis est ad euincendum, hanc confessionẽ esse longè vetustissimam: nec interim quæcunque apocrypha sunt, falsa sunt.

Obiectio.

Dilutio.

TErtullianus vicinus apostolicorum temporum, testatur non facti solùm, verùm & voluntatis delicta vitanda, & pœnitentia purganda esse, sic vt non sola conscientia profe-ratur,

Tertul. de pœnitent.

ratur,ſed aliquo etiam actu adminiſtretur, qui magis Græco vocabulo,nempe(exomologeſis)exprimatur, quę proſternẽdi & humiliandi hominis diſciplinam vocat,conuerſationem iniungentem miſericordiæ illicem:& poſtea inter opera pœnitentiæ recenſet,presbyteris aduolui: atque arguit eos, qui hoc opus ac publicationem ſui aut effugiũt,aut de die in diem differre præſumunt,pudoris magis memores quàm ſalutis:veluti illi qui in partibus verecundioribus corporis cõtracta vexatione,conſcientiam medentium vitant, & ita cum erubeſcẽtia ſua pereunt: quem pudorem ſubinde intolerandum pronunciat,modis omnibus perſuadens,vt peccator in exomologeſi,ſecunda ſubſidia ſtatuat,ſuam ſalutem ne deſerat, aggredíque ne ceſſet id quod ſciat mederi ſibi. Atque alibi ait,Deũ Adam ad confeſsionem peccati prouocaſſe,vt ſcilicet condenentur nobis exempla confitendorum potius delictorũ quàm negandorum,,vt iam tunc initiaretur euangelica doctrina: Ex ore tuo iuſtificaberis,& ex ore tuo condemnaberis.

Exomologeſis quid

Satisfactio.

Pudor intolerãdus.

occulta nolle cõfiteri.

Secunda ſubſidia poſt lapſũ in confeſſione.

Matt.12

ORigenes,eccleſiarum poſt Apoſtolos magiſter (vt diuus Hieronymus ait)in pſalmo trigeſimoſeptimo, verba ac ſententiam Clementis (vt videtur) imitatus, ſic habet: Vide quid nos edoceat ſcriptura diuina,quia oportet peccatum nõ celare intrinſecus: fortaſsis enim ſicut hi qui habẽt intus clauſam eſcam indigeſtam, aut humoris vel phlegmatis ſtomacho grauiter imminentia,ſi vomuerint,releuãtur: ita etiam hi qui peccauerunt,ſiquidem occultant & retinẽt intra ſe peccatum intrinſecus vrgentur,& propemodum ſuffocãtur à phlegmate vel humore peccati.Si autem ipſe ſui accuſator fiat:dum accuſat ſeipſum & confitetur,ſimul euomit delictum, atque omnem morbi digerit cauſam. Tantummodo(vt ſubiicit)circũſpice diligentius,cui debeas confiteri peccatum tuum.proba prius medicum,cui debeas languoris cauſas exponere,quí ſciat infirmari cum infirmante, flere cum flente,qui condolẽdi ac compatiendi nouerit diſciplinam, vt ita demum, ſi quid ille dixerit, qui ſe prius eruditum medicum oſtenderit & miſericordem,ſi quid conſilij dederit,facias,& ſequaris, ſi intellexerit & præuiderit talem eſſe languorem tuum, qui in conuẽtu totius eccleſiæ exponi debeat & curari, ex quo fortaſsis & cæteri ædificari poterunt,& tu ipſe facilè ſanari: multa hoc deliberatione, & ſatis periti medici illius conſilio procurandum eſt.Idem in Homilia,cap.2.Leuitici,opponens ſacrificiis

Origenes in pſal.37

Medicus hoc eſt,cõfeſſarius ſacerdos, qualis deligendus.

veteris

veteris legis pro peccatis, expiationes euãgelicas, post septem remissiones, hoc est, peccatorum expiationes, octauã esse dicit eam, quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laboriosam. Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis stratum suũ, & fiunt ei lachrymæ panes die ac nocte, & quũ non erubescit sacerdoti domini indicare peccatum suum, & quærere medicinam secundum eum qui ait: Dixi, pronũciabo aduersum me iniustitiam meã domino, & tu remisisti iniquitatẽ cordis mei. Alibi idem Origenes id, quod supra diximus (nempe, ostendi non posse, vllum vnquam absolutum, nisi prius confessum) cõfirmat, dicens: Qui non prius animæ suæ vitia & peccatorum suorum cognouerit mala, & proprij oris confessione prodiderit, purgari atque absolui non poterit.

Origen. in homil 2. 5. Leuitici.
Confessio vt vocãt auricularis.
Psal. 31
Orig. lib. 3. periarc. cap. 1

ORigeni Græco Cyprianum Latinum, illustrem ecclesiæ doctorem & martyrem, annectamus. Is in sermone de lapsis (quem suprà citauimus) modis omnibus cohortatur, vt non modò manifesta, sed & latentia peccatorum vulnera detegamus, & occulta soláque cogitatione perpetrata delicta cõfiteamur. Et vt planè videas, eum confessionem secretam, quæ sacerdoti fit, admodum probasse, eandémque tum in vsu fuisse, sic ait: Denique quando & fide maiori, & timore meliore sunt, qui quanuis nullo sacrificij aut libelli facinore cõstricti, quoniã tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur, exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarẽ medelam paruis, licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptũ esse: Deus non irridetur. Et post pauca: Confiteantur, inquit, singuli, quæso vos fratres, delictum suum dum adhuc, qui deliquit, in seculo est, dũ admitti cõfessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud dominũ grata est. Alibi hunc rectè agere pœnitentiã ait, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperans, obsequiis suis & operibus iustis dominum promeretur.

Cyp. in ser. de lapsis.
Occultorũ confessio.
Ibidem.
Satisfactio.
Cypri. ad clerum de modo agẽdi pœnitẽtiam.

HVIC iungendus est Nicephorus Carthophylax, qui ad Theodosium monachum sic scribit: Ligandi soluẽdíque prouincia, pontificibus ipsis à clementissimo Deo nostro demandata est. Siquidem ad Petrum ait: Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcũque solueritis, soluta erunt. Vnde (vt subiicit) olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suaq; illis occulta prodere, & sic vel recõciliationem vel repudium ferre.

Nicephorus ad Theodo.
Matt. 16.

Occultorũ secreta cõfeßio antiquißima.

ferre. Ignoro autem (inquit) quî factum sit, quur hæc minus obseruentur, quanuis existimem pontifices negotij tædio, frequentíque multitudinis turbulentia defatigatos, id opere ad monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui verè probati sunt, aliisque valeant esse vtiles. Ecce quàm perspicuè vir ille pius morẽ confitendi sacerdotibus, ex diuinis literis asserit ac comprobat, quanuis suis temporibus id vsu venisse dicat, quod & nostris, nempe per pontifices & sacerdotes, vt otiosius viuerent, onus audiendarum confessionum secretarũ tum in monachos, veluti nunc in fratres mendicantes, esse reiectum, nõ sublatum. Et quid clarius eo quod sequitur: Porrò si quis expertus sit & frugi, & quum hoc sacerdotio fungatur, ad illũ in primis accedendum: nã poterit indigo prodesse, accedentẽ ad se diligentius curare, reconciliare item & corrigere. Ac paulò post, sacerdotem officij sui commonens: Lapsos, inquit, spiritalibus increpationibus admonebit, vtiliter consulet, vitam futuram & æterna supplicia in memoriam reducet: Vnum cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absoluat, fiátque alienorum criminum particeps.

Ibidem. Expertus & frugi sacerdos deligẽdus. Ibidem. Officium confessarij Quid cauendum.

Basil. in reg. mona. cap. 21

NON obscurius magnus ille Basilius, & ipse Græcus, hanc confessionem secretam testatur. Locus est ex dialogo, qui Regulæ monachorũ inscribitur, per Ruffinum synchronon diui Hieronymi, verso. Cap. 21. quærit monachus: Qui vult pœnitere, peccata sua an omnibus debet confiteri & quibuslibet, an sacerdotibus tantùm, an cæteris quibusque? Respondet Basilius: Clementia Dei erga eos qui deliquerunt manifesta est, secundum quod scriptum est: Qui nõ vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Quia ergo confessionis modus ad hoc aptus est, & conuertens se à peccato, fructus dignos ostendere debet pœnitentiæ, secundum quod scriptum est: Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: necessarium videtur his quibus dispensatio mysteriorum Dei cõmissa est, confitenda esse peccata. Demonstraturus quoque, hanc confessionem habere in scripturis testimonium, & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio Matthæi & Actis apostolorum suprà citata, affert. Ne verò putares, non confitenda parua delicta, eodem libro, capite decimooctauo monet, Nihil oportere contemni tanquam paruum, quòd de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, de eo rationẽ in die iudicij reddituri sint. Rursus cap. 98.

Ezec. 18

Mat. 3. 7. Necessaria confessio sacramentalis. Matt. 3 Acto. 19 Idẽ ca. 18. Matt. 12

98. rogat monachus, an deceat, quum soror aliqua confitetur quodcunque delictum suum presbytero, etiam matrem monasterij adesse? Respondet Basilius: Honestius mihi videtur esse & religiosius, vt per seniorem matrem presbyter, si quid illi videtur, sibi statuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat, ad emendationem eius quam corrigi desiderat à peccato: nimirum significans magis conuenire, ne soror matris imperio subiecta, non aliter oneretur satisfactione pœnitentiæ, quàm ex matris consilio, quæ omnibus sororibus prospicit. Nec cessat rogare monachus, Vtrũ decet gesta turpia cõfitentis, vel obscœna inuerecundius annunciare omnibus, aut certis quibuslibet aut quibuscunque? Respondet Basilius: Cõfessio peccatorum hanc habet rationem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel passio quæ medico demonstranda est. Sicut ergo nõ omnibus quis vitia vel vulnera corporis sui reuelat, nec quibuslibet, sed his tantùm qui summæ peritiæ testimonium habent, & curæ ac medelæ disciplinam: ita cõfessio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præualent & emendare, secundum quod scriptũ est: Vos qui fortiores estis, infirmitatem infirmorum portate, hoc est, auferte & exportate per curationẽ. Vide verò quàm pulchrè tres illi insignes Græciæ magistri ac egregia luminaria, nempe Origenes, Nicephorus, & Basilius, in hac re confessionaria concinnant, & quod comprobandum recepimus, luce clarius affirment.

Satisfactio.
An reuelanda confessio.
Simile.
1. Thes. 9

IAM rursus aliud par duorum (omniũ sententia) celebratissimorum ecclesiæ Latinæ doctorum copulabimus, nempe diuos Hieronymum & Augustinum. Nam Ambrosium Latinum Chrysostomo Græco conferendum seruauimus. Diuus itaque Hieronymus primũ eo loco quem suprà citauimus, nẽpe in commentariis super Matthæum, huius confessionis meminit, quum episcopum vel presbyterum, aliter ligare vel soluere peccatorem prohibeat, nisi primùm peccatorũ audierit varietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, quíve soluendus. Qui locus apertè conuincit, & diui Hieronymi tẽpore, cõfessionem sacerdotibus cum enumeratione delictorum factam fuisse. Deinde perspicuum testimonium eius habes in cõmentariis super Ecclesiast. cap. 10. Si quẽ (inquit) serpens diabolus occultè momorderit, & nullo cõscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, & non egerit pœnitẽtiam,

Hieron. in Mat. c. 16
Enarrãda pctã in cõfeßione singulatim.
Hier. i Ecclesia. c. 10
Alludit ad locum Iac. 5. fratrẽ, magistrũ, hoc ẽ, sacerdotẽ

potißimũ intelligẽs. Vide cap. mẽſurã. de pœ.diſt.1

nec vulnus ſuum fratri & magiſtro voluerit confiteri, magiſter qui habet linguam ad curandum, facilè ei prodeſſe nõ poterit. Si enim erubeſcat ægrotus vulnus ſuum medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat. Vt interim ſileamus pleroſque alios locos, vbi in laude confeſsionis multus eſt Hieronymus.

Pſal.105.

HVIC ſententiæ ſubſcribit Auguſtinus in pſal. ſexageſimũ ſextum: Lætentur, inquit, & exultent gentes. Vnde? per ipſam confeſsionem. Quare? quia bonus eſt cui cõfitentur. ad hoc exigit confeſsionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat ſuperbũ. Ergo triſtis eſto antequã confitearis: confeſſus exulta, iam ſanaberis. Non confitentis conſcientia ſaniem collegerat, apoſtema tumuerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat. Adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando ſecat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnoſce medici manum, confitere, exeat in cõfeſsione, & defluat omnis ſanies. Idẽ in cap. Ioan. quintum ſic habet: Vox ſaluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuum ita durum eſt, vt nondum illa vox diuina te rumpat: ſurge in corde tuo, procede de ſepulchro tuo, etenim mortuus in corde tuo tãquam in ſepulchro tuo iacebas, & tanquam ſaxo malæ conſuetudinis grauabaris: ſurge & procede, & crede & confitere. Qui enim credit, ſurrexit: qui confitetur, proceſsit. Quare proceſsiſſe dicimus cõfitentem? quia antequam confiteretur, occultus erat: quum autem cõfitetur, procedit de tenebris ad lucem: & quũ confeſſus fuerit, quid dicetur miniſtris? Quod dictum eſt ad funus Lazari: Soluite illum, & ſinite abire. Quomodo dictum eſt miniſtris Apoſtolis? Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de vera & falſa pœnitentia (quem quidem tanquam nothum ex libris eius quidã ſecernunt, quanquam interim catholicæ doctrinæ ſit) vbi modis omnibus cohortatur, vt pœnitẽtes vitam noſtrã Deo per ſacerdotem repræſentemus, huc deflectẽs, quod dominus mũdatis præcepit, vt oſtẽderent ſe ſacerdotibus, iubet vt quæramus ſacerdotem ſcientem ligare atque ſoluere: ac omnino erubeſcentiã deteſtatur, quæ confeſsionem vincit: erubeſcẽtiam verò, quæ cõfeſsionem comitatur, laudat, quòd illa partem habeat remiſsionis. Libro de ſalutaribus documentis iubet iuſsioni ſacerdotis Deũ timentis obſequi, qui vt ſapiens & perfectus medicus, primũ ſciat curare ſua peccata, & poſtea aliena

Confitẽdũ eccleſiæ miniſtris vt ſoluant cõfitentem. Ioan.11

Erubeſcẽtia deteſtabilis. Erubeſcentia laudabilis.

aliena vulnera detergere & sanare, & non publicare. Hunc enim perquirendum, & cum eo consilium salutis nostræ ineũdum esse suadet. Præterea libro de visitatione infirmorũ, ex professo confutantur, qui sufficere arbitrãtur si soli Deo (cui nihil est occultum) quem nullius latet conscientia, sua crimina cõfiteantur, vel nolentes, vel erubescentes, vel dedignantes ostẽdere se sacerdotibus, quos tamẽ inter lepram & leprã per legislatorẽ dominus constituerit. Sed nolo, inquit, vt ipsa decipiaris opinione, vt cõfundaris cõfiteri corã domini vicario, tabescens præ rubore, vel ceruicosus præ indignatione. Nam ipsius humiliter subeundũ est iudiciũ, quem dominus sibi non dedignatur vicariũ. Ergo, inquit, ad te venire roges sacerdotem, & fac ipsum conscientiarũ tuarũ penitus participem, non te seducat illa superstitio, quę in visitãdo cõfirmat, quia saluet, sacerdote inconsulto, ad Deũ peccatorũ confessio. Non enim (vt subiicit) abnegamus, quin sit ad Deum frequenter referẽda peccatorum confessio. Eges enim & sacerdotis, qui mediator sit ad Deum tuum, salubri iudicio. Item cap. 5. Astantẽ (inquit) coram te sacerdotem, angelum Dei existima: aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, conscientiarum verecundarum penitiora reuela repagula, &c. Nec moratur nos, quod libri isti de vera & falsa pœnitentia, item de salutaribus documentis, denique de visitatione infirmorum, quibusdã nõ videãtur esse Augustini, quum constet Augustinum in libris minimè dubiis eandem tueri sententiam. Et vt hi libri non sint illius Augustini Hipponensis episcopi, vetusti tamen sunt, & tanquam pij ab ecclesia recepti, vt vel hinc probetur, hanc confessionem non esse rem nouam, sed iam olim vt rem necessariam in ecclesia vsitatam.

Augu. de visit. infirmorum.
Typus potestatis sacerdotalis vetus sacerdotum.
Non sufficere mẽtalem confessionem.
Ibidẽ ca. 5
Occurritur obiectioni.
Augu. in commen. in psal. 5

IAM ad Ambrosium & Chrysostomũ pergamus, quos ideò coniunximus, vt ostendamus eos non tantùm non abolere hanc confessionem (quod tamen illis aduersarij impingunt) sed eandem tueri magis. Scimus ex Ambrosio, citari locũ de pœnitentia Petri in hæc verba: Ergo, inquit, Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus: inuenio enim quòd fleuerit, nõ inuenio quid dixerit. Lachrymas eius lego, satisfactionẽ non lego. rectè planè Petrus fleuit & tacuit, quia quòd defleri solet, excusari nõ solet: & quod defendi nõ potest, ablui potest. Lauat enim lachryma delictum, quod pudor est confiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & saluti.

Obiectio ex Amb. in ser. de pœnitentia Petri.

Obiectio ex Chryso sto. in epi ad Hebr. Hactenus ille. Scimus ex Chrysostomo in epistolam ad Hebræos citari, Non dico tibi vt te prodas in publicum, neq; te vt apud alios accuses: sed obedire te volo prophetæ: Reuela domino viam tuam, apud verũ iudicẽ cũ oratione delicta tua pronuntia, non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria, & tum demum spera te misericordiam posse consequi. Et alibi: Peccata tua discito ut deleas. Illa si confunderis dicere quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua. non dico vt cõfitearis ea seruo vt exprobret, dic Deo qui curet ea: nam licet nõ dixeris, non ignorat Deus. Et quæ in eandem sententiam scribit

Obiectio ex hist. tripar. lib. 9. cap. 36 Homilia 31. 40. 80. & homilia 2. in psalmũ quinquagesimum. Item sermone nuper verso de pœnitentia & confessione. Scimus denique locum qui ex Tripartita historia contra hanc cõfessinoem affertur, Sozomene authore, in hæc verba.

SOZOMENES.

QVoniam omnino nõ peccare, diuinum & vltra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus autem & pœnitentiam agentibus, veniam Deus dari præcepit, qui verò confiteri refugiunt, maius peccatorũ onus acquirunt: propterea visum est antiquis pontificibus, vt velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bonæ conuersationis, seruantémque secretum ac sapientem virum statuerunt, ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille secundum vniuscuiusque culpam indicebat & mulctam. Quod etiam hactenus diligenter in occidentalibus seruatur ecclesiis, & maxime apud Romam, vbi etiam est locus certus pœnitentium. Stant enim rei, & velut in lamentationibus constituti. Quum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem nõ percipientes, cum gemitu & lamentatione seipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrẽs episcopus, & ipse cũ lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte vacantes, aut ieiuniis, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis quæ iubentur, expectant commune tẽpus quod decernit episcopus. Cõstituto verò tempore, velut quoddam debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo communione participantur. Hæc ergo antiqui-

Diaconi tãquam oculi episco-

tus

tus Romani pontifices vſque ad noſtrum conſeruarunt tempus. Porrò Conſtantinopoli presbyter ſuper pœnitentes fuit vſque ad illud tēpus, quo quædam mulier nobiliſsima, quum peccata ſua eſſet cōfeſſa, & ei à presbytero fuiſſet præceptum vt ieiunaret, & Deo operibus piis ſupplicaret, quum hoc obſeruaret, crebrius in eccleſia cum diacono ſe concubuiſſe confeſſa eſt. Hoc quum populus cognouiſſet, ſæuiebat in ſacerdotes, quaſi per eos facta fuiſſet iniuria eccleſiæ. Tum Nectarius epiſcopus remouit diaconum ſceleratū, & quibuſdam ſuadentibus, vt ſingulos ad cōmunicandum iudicio conſcientiæ ſuæ relinqueret, etiam presbyterum nequaquam ſuper pœnitētes eſſe præcepit. Et ex illo antiquitatis conſuetudo ſublata eſt, quum (vt arbitror) minora peccata pro pudore cōfeſsionis, & ſubtilitate examinantium patrarētur. Hactenus Sozomenes.

pi actus totius eccleſiæ perſcrutabātur referebantque ad epiſcopū, vbi correctiōe aut admonitiōe opus eſſe cernebant. vide Clemen. epiſto. 1. ad Iacob.

SED qui prædictos locos contra cōfeſsionem ſecretā adferunt, non videntur nobis ſatis ſententiam authorum quos pro ſua ſententia citant, excuſsiſſe. Vt incipiamus à Tripartita hiſtoria, manifeſtum eſt eum locū confeſsioni ſecretæ multum tribuere. Principiò enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirere. Dein teſtatur confeſsionem ſecretā in Græca eccleſia fuiſſe, quum referat, antiquos pontifices ad hanc rem presbyterum bonæ conuerſationis ſeruantémq; ſecretum, ac ſapientem virū, ſtatuiſſe: ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria faterentur. Quod autem ſubinde teſtatur presbyterum (qui vſque ad illud tempus Cōſtantinopoli ſuper pœnitentes fuit) ſub Nectario, qui proximè Ioannem Chryſoſtomū præceſsit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis conſuetudinem ſublatam eſſe, ex eo quidem (noſtra ſententia) non conuincitur, confeſsionem ſecretā omnino abolitā fuiſſe, ſed tantùm ritum illum publicè in eccleſia ob occulta peccata pœnitēdi. Ni (vt ſuprà diximus) ea erat veteris eccleſiæ ſeueritas, vt & pro occultis delictis pœnitentiam & mulctā publicam indicere, ac cōfeſſum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat presbyter, qui ſuper pœnitentes vocabatur. Dicebantur enim tunc pœnitentes hi ſoli qui publicam pœnitentiam, id eſt, ſatisfactionem in eccleſia facerent, quemadmodum canonibus diuerſorum Conciliorum, atque adeò ex capitulis Græcarum ſynodorum per Martinum Bracharacenſem epiſcopū recollectis liquet cap. 23. Is ergo presbyter qui ſuper tales

Dilutio prædictorū locorū.

Locus tripartitæ hiſtoriæ explicatur.

Confeſsio ſecreta in eccleſia græca ab initio fuit.

Ritus pœnitendi cōfeſsio ſecreta per Nectariū ſublatus.

Vide colle. græcarum ſynodorum cap. 23

pœnitētes fuit, & qui publicam mulctam indicebat, remotus est, & ea seueritas sublata, ne confessi de occultis, publica satisfactione grauarentur, quin Nectarius eam seueritatem nō in totum sustulit, sed (vt habet historia) singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ reliquit, sic scilicet, vt his qui adhuc putarēt, ipsis ante communionem publica satisfactione opus esse, eadem petentibus daretur: cæteri verò suæ conscientiæ relinquerentur, vt scilicet ad communionem admitterentur, nulla satisfactione publicè expleta. At cōfessionem secretam ex toto sublatam esse, nobis non fit verisimile, quum diuus Chrysostomus Nectarij successor, eius non vno in loco meminerit, ex quibus vnum suprà retulimus? Alium habes libro secundo de sacerdotio, vbi ait, Multa arte opus esse, vt qui laborant Christiani, vltro sibiipsi persuadeant, sacerdotū curationibus sese submittere oportere: neque id solum, sed vt etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et post pauca: Quocirca, inquit, multa quidem opus est pastori prudentia, sexcentis etiam (vt sic dicam) oculis, vt rectè vndique humani animi habitum circūspicere possit. Postea eodem libro, præstantiam sacerdotalem, ex loco Ioannis vigesimo: Quorumcunque remiseritis peccata, &c. in cœlum vehens, insaniam esse manifestariam dicit, despicere tantū principatum, sine quò neque salutis, neque promissorum bonorum compotes fieri possumus, quòd neque baptismus, neque caro & sanguis domini aliter quàm per sanctas sacerdotum manus perficiantur: neque sacerdotes solùm nos regenerent, sed postmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atque eodem loco, nostros, Iudæorum sacerdotibus longè præfert, quòd his corporis lepram purgare seu (vt verius dicamus) haud purgare, sed purgatos probare: at nostris non corporis lepram, verum animæ sordes, non tantùm purgatas probare, sed purgare prorsus (vt ait) cōcessum sit. Quæ omnia satis demonstrant, longè aliud esse remouisse presbyterum super pœnitentes, hoc est, sustulisse illam acerbitatem, confessum etiam de occultis in ordinem publicè pœnitentium relegandi: quod per Nectarium in Græca ecclesia, postea etiam per pontifices in Latina factum esse non negamus. Aliud verò confessionem secretam penitus abolere, quod in vlla catholica ecclesia hactenus vnquam factum fuisse, nobis non facilè persuaderi patiemur. Atque hoc no-

Chrysost. Nectarij successor meminit confeßionis secretæ libr. 2. de sacerd.

Ibidem.

Locus Io. 20. explicatur per Chrysost.

Sacerdotij nostri necesitas.

Ibidem.

Quid fecerit Nectarius

Confeßio secreta in nulla ecclesia penitus sublata.

strum commentum non esse vanum, totus contextus prędicti loci historiæ tripartitæ, si modo ad viuum excutiatur, palàm ostendit, siue antecedentia siue consequentia inspicias: atque adeò finis declarat, tantum pudori consultum esse, quo pœnitentes publicè grauabantur.

Ergo & quæcunque aduersarij contra hanc cōfessionem ex Chrysostomo contorquent, ei omnino nihil derogāt, Nam quid aliud est dicere, non dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuses, vel, Non dico vt confitearis ei conseruo vt exprobret, Item necesse non est præsentibus testibus confiteri, quàm, Libero te publica illa satisfactione, qua etsi verbis peccata tua haud expressim, re tamē ipsa in publicum prodis, ac eā conseruis tuis, qui & testes contra te esse, & peccata exprobrare possint, confiteris. At longè alia ratio est confessionis sacramentalis, qua crimē non profertur in publicum, nec præsentibus testibus euulgatur, nec exprobrationem timet, sed soli sacerdoti Dei vicem gerenti, atque adeò magis Deo quàm sacerdoti (cui publicatio iam interdicta est) dicitur, quòd hic amodo non sit vllnm discrimen inter forum Dei & forum sacerdotis.

Loci ex Chryso citati explicantur.

Cypria. in ser. de lap.

Eiusdem omnino sententiæ diuum Ambrosium fuisse, nulli dubiū est, qui tamen tanti viri libros diligenter euoluerit. Nam quod aduersarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & singulare est, & publicam pœnitentiam respicit, quod ea verba indicāt, (Quod pudor est confiteri) ad quam tamen idem virille sanctus alibi quammaximè cohortatur, quemadmodum videre est libro primo de pœnitentia, cap. 86. & lib. secundo, cap. primo, & cap. decimo, vbi Petro quidem statim dimissa peccata dicit, quia amarissimè fleuit, & nihilo secius quemlibet ex nobis monet in hæc verba: Fleat, inquit, pro te mater ecclesia, & culpam tuā lachrymis lauet. Item, Volo veniam reus speret, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt agnoscatur obsecret, & cùm secūdo & tertiò fuerit dilata eius cōmunio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior. Posteà reuertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat, vt de ipso dicat domin⁹ Iesus: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui, inquit, quosdam in pœnitentia sulcasse vultū lachrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore

Ambrosij dictum excutitur.

Ambr. de pœn. lib. 1. cap. 16. & lib. 2. ca. 1. & cap. 10

Ali⁹ olim in pœnitētib⁹ ardor q̄ nunc est.

ſemper & pallido mortis ſpeciem ſpiranti in corpore prætu-
liſſe. Adeò autem Ambroſius non tollit ratioñe priuati quæ-
rendi conſilij, & abſolutionis, vt ex profeſſo doceat, quæ mo-
deratio erga peccatores, ab his qui illorum morbos curare de-
bent, habenda ſit. Nec facilè inuenies quenquam ex patribus,
qui poteſtatē ſacerdotalem magis illuſtret. Sed aiunt (inquit)
nimirum Nouatiani, ſe domino deferre reuerentiam, cui ſoli
remittendorum criminum poteſtatē reſeruent: imò nulli ma-
iorem iniuriam faciunt, quàm qui eius volunt mādata reſcin-
dere, commiſſum munus cōfundere. Nam quum ipſe (vt ſub-
iicit) in Euangelio ſuo dixerit dominus Ieſus: Accipite ſpiri-
tum ſanctum: quorum remiſeritis pecccata, remittuntur eis: &
quorum retinueritis, retenta erunt: quis eſt qui magis hono-
rat, vtrum qui mandatis obtemperat, an qui reſiſtit? Eccle-
ſia in vtroque obſeruat obediētiam, vt peccatum & alliget, &
relaxet. Dominus enim par ius eſſe voluit & ligandi & ſoluen
di, qui vtrumque pari conditione permſit. Quomodo igitur
poteſt alterum licere, alterū non licere? Hactenus ille. Quibus
verbis refutantur, qui aſſerunt poteſtatem obtinendæ abſolu
tionis, non apud ſacerdotem, ſed apud confitētem eſſe, quum
vir iſte ſanctus vtranque & ligandi & ſoluendi poteſtatem, ex
Euangelio ſacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc ſolis
permiſſum ſacerdotibus eſt. Rectè igitur eccleſia vēdicat, quę
veros ſacerdotes habet: hæreſis vendicare non poteſt, quæ ſa
cerdotes Dei non habet. Et poſt pauca: Munus ſpiritus ſancti
eſt officium ſacerdotis, ius autem ſpiritus ſancti in ſoluendis
ligandiſque criminibus eſt: docétque eodem capite, habendā
eſſe criminum differentiam. Et quid, quæſo, aliud faciunt, qui
huius confeſſionis ſacramentalis dignitatem eleuant, quàm
quod idem Ambroſius cap. 5. ait? Quid (inquit) aliud dicunt,
niſi hoc? Nemo de vulneratis noſtrum ingrediatur hoſpitiū,
nemo ſanetur in noſtra eccleſia, Apud nos non curatur ægro
ti, ſani ſumus, medicum non habemus neceſſarium, quia ipſe
ait: Non eſt opus ſanis medicus, ſed his qui male habēt. Item
capite ſequenti: Denique (inquit ad Chriſtum verba faciens,
Ambroſius) eccleſiæ tuæ ſpecies eſt illa quæ acceſſit retro, &
tetigit fimbriam veſtimenti tui, dicens intra ſe: Quia ſi teti-
gero veſtimentum eius, ſalua ero. Hæc ergo eccleſia confite-
tur vulnera ſua, hæc curari cupit. Rurſus cap. 7. Pœnitentiæ
ſacramentum apertiſſimè ſtatuit: Quid, inquit, intereſt, vtrum
per

Ambr. nō tollit priuatam cōfeſsionem ſed ſtatuit.

Ioan. 20

Nō magis eſt mandata ſacerdoti abſolutio quàm ligatio.

Ibidem.

Officiū ſacerdotis munus ſpiritus ſācti.

Confeſſionis priuatæ cōtēptores quid faciant.

Matth. 9

per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptiſmatis) hoc ius, remittendorum ſcilicet peccatorũ omnium, ſibi datum ſacerdotes vendicent? vnum in vtroque miniſterium eſt. Sed dices, inquit, quia in lauacro operatur myſteriorũ gratia. Quid in pœnitentia? nonne nomen Dei operatur? Itidẽ libro 2. cap. ſeptimo: Poterat, inquit, Chriſtus tacita vi operationis occultæ transferre ſaxum ſepulchri, in cuius paſſione remotis lapidibus plurima defunctorum ſepulchra patuerunt: ſed hominibus iuſſit vt remouerent lapidem. In veritate quidem, vt increduli crederent, quod videbant, & aſpicerent reſurgentem mortuum: in typo autem, quòd nobis donaret, vt leuaremus delictorum onera, moles quaſdam reorum: noſtrum eſt onera remouere, illius eſt reſuſcitare, illius educere de ſepulchris erutos vinculis. Videns itaque (vt ſubiicit) graue onus peccatoris, illachrymat dominus Ieſus: ſolam enim flere non patitur eccleſiam, compatitur dilectæ ſuæ, & dicit defuncto, Veni foras: hoc eſt, quid iaces in tenebris cõſcientiæ & delictorum tuorum ſordibus, quodam reorum carcere? exi foras, delictum proprium prode vt iuſtificeris: ore cõfeſsio fit ad ſalutem. ſi confeſſus, fuerit à Chriſto vocatus, clauſtra rumpẽtur, & omnia ſoluentur vincula, etſi corruptelæ corporeæ fœtor grauis ſit. Hactenus ille. Et ne tergiuerſeris Ambroſium hæc vel de interiori confeſsione quæ ad Deum fit, tãtùm dixiſſe, audis confeſsionem oris: vel de publica tantùm, audis cõſcientiæ tenebras confeſsione prodẽdas. Quin diuum Ambroſiũ confeſsiones pœnitentiũ ſecretas priuatim audiuiſſe, vel locupletiſsimus teſtis eſt Paulinus, qui vitam eius cõſcripſit: Quotieſcunque, inquit, illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, vt & illum flere compelleret. Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere, cauſas autẽ criminum, quas illi confitebantur, nulli niſi Domino ſoli (apud quem intercedebat) loquebatur, bonum relinquens ſacerdotibus poſteris exemplũ, vt interceſſores apud Deum ſint magis, quàm accuſatores apud homines. Et vt Paulino non credas, quid apertius eo, quod ipſe Ambroſius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non ſolum, inquit, poſt pœnitẽtiam ab iſtis (nimirũ peccatis) intus homo obſeruare ſe debet, ſed ante pœnitentiã dum ſanus eſt: quia neſcit ſi poſsit ipſam pœnitentiam accipere, & confiteri Deo & ſacerdoti peccata ſua. Ex his itaque omnibus iudicandũ relinquimus, num Ambroſius

Amb. lib. 2. de pœn. cap. 7.
Matt. 27.
Ioan. 11.
Solutio ligati typus abſolutionis ſacerdotalis.
Ioan. 11.
Roma. 10
Ambr. loquitur de confeſsione oris.
Ambroſi. à confeſsionibus ſuæ ecclẽæ fuit.
Paulin⁹ in vita Ambro.
Confeſsio ſecreta tẽpore Ambroſij.
Sacerdoti peccata cõfitenda.

sius ac Chrysostomus idonei authores sint, quibus aduersarij causam suam tueri possint.

Leo magn. POST horũ tempora, habes magnũ illum Leonem põtifi cem doctissimũ, & toto orbe celebratissimũ, ex quo vnũ, idque apertissimum testimonium superius attulimus. Extat aliud eius decretũ ad Theodorum episcopũ Foroiuliẽsem, in hæc verba: Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, vt nõ solùm per baptismi gratiã spes vitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donũ violassent, proprio iudicio se cõdemnantes, ad remissionẽ criminum peruenirent, sic diuinæ bonitatis præsidiis ordinatis, vt indulgẽtia dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Et post pauca: Multũ enim vtile ac necessarium est, vt peccatorum reatus ante vltimum diem sacerdotali supplicatione soluatur.

Leo ad Theod. Foroiulien. episcopum.

Ibidem.

Gregorius Magnus. QVID Gregoriũ illum Magnũ referamus? qui vt ad hãc cõfessionẽ, veluti remedium haud acerbum, sed facilè, omnes incitaret, nõ tantùm reuelandorum criminũ seueritatem sustulit, sed & sacerdotẽ diris affecit, confessa peccata publicantẽ. Decretum sic habet. Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei cõfitentur peccata sua, alicui recitet, quæ ea cõfessus est, nõ propinquis, nõ extraneis, neque (quod absit) pro aliquo scandalo. nã si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat.

Pœna in sacerdotẽ reuelentẽ secretum cõfeßionis.

EX posterioribus qui omnes in eandem in hac re sententiam discedunt, vnum tantùm, cuius testimonio libenter vtimur, adducemus Bernardum, is ad milites templi, sermone 12. sic habet: Quamobrẽ ministros verbi sacerdotes, cautè necessum est ad vtrunque vigilare solicitos, quo videlicet delinquentium cordibus tanto moderamine verbũ timoris & contritionis infligant, quatenus eos nequaquam à verbo confessionis exterreant: sic corda aperiant, vt ora non obstruant: sed nec absoluant etiam compunctum, nisi viderint & cõfessum: quandoquidẽ corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem: alioqui à mortuo tanquã qui non est, perit confessio. Quisquis igitur verbũ in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est aut vanus: quisquis verò in corde & nõ in ore, aut superbus est aut timidus.

Ber. in ser. ad milites tẽpli. c. 12.

Cõfeßiõis necessitas.

Roma. 10.
Eccle. 4.

HOS omnes viros quum doctrina, tum vitæ sanctimonia insignes, qui testimonium ferunt de consensu totius ecclesiæ omnium temporum, quod ad confessionem sacramentalem

talem

talem attinet, subsequutum est illud magnum Concilium generale, ex quo Canon, Omnis vtriusque sexus, superius declaratus, ac à calumnia vindicatus, citatur, cui Innocētius tertius, vir & pius & doctus præfuit, eidémque & tam Græca quàm Latinæ ecclesiæ, maximo prælatorum totius orbis cōuentu interfuit. Qui autem verisimile est, Christum passum esse, tantū Concilium sua causa coactum, errare, qui promisit, quū etiam vel duo vel tres cōgregati fuerint in nomine suo, se futurum in medio illorum? Quamobrem qui post hoc Concilium aliter senserunt, in Concilio Constantiensi damnati sunt.

Concil. generale. ca. omnis vtriusque &c. Innocē. 3 præsidens concilij generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo Theologi confessionem hanc non ab hominibus, sed ab ipso Christo fuisse institutam comprobant. Neque enim verisimile est, homines hominibus hoc cōfessionis onus imponere potuisse, quod solum plus habet sarcinæ quàm vniuersa lex Mosaica, cuius ceremoniis beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Ratio pro confeßione admodum valida. Acto. 15

VT ergo semel de hac re finem faciamus, expendendum relinquimus, satísne apertis ostenderimus testimoniis, hanc confessionem sacramentalem & à Christo insinuatam, à viris apostolicis promulgatam, & ab ecclesia receptam, eandem quoque & exemplum in scripturis, & vniuersalem totius ecclesiæ consensum pro se habere. Non aliter tamen facimus hanc confessionem necessariam, quàm fecerūt veteres illi patres, hoc est, necessariam illis qui habent grauatam conscientiam, nimirum quibus consilio, consolatione & absolutione est opus: paucissimos autem reperias qui ex istorum albo non sint: alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui sibi nullius peccati mortalis conscius est, sufficere, vt se sacerdoti ostēdat, ac dicat: Ego non sum mihi conscius alicuius peccati mortalis. Nec ineptè nobis dixisse videtur Theodorus Canthuarien. episcopus: Interiorem confessionem, quæ soli Deo fit, perfectorum & iustorum esse: nobis verò apostoli institutionem sequendam, vt confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem vt saluemur. Interim tamen non probamus, hanc exomologesim hominum spinis & scrupis sic impediri, vt vix quisquam à sacerdote discedat tranquilla conscientia, quam magis veterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati sumus in Canonibus Concilij nostri prouincialis, ac latiùs, quum ad tractationē sacramēti pœnitētiæ ventum

Quatenus hæc cōfessio sacramētalis necessaria.

Scotus.

Theodor. Canthuarien. episcopus. c. quidā de pœn. dist. 1.

ventum erit, non necessarias difficultates ostendere ac remouere annitemur, Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio est, properabimus.

DE SATISFACTIONE.

Tertia pœnitentiæ pars satisfactio.

RESTAT ex pœnitentię partibus tertia, nempe satisfactio. Principiò dubium non est, vocabulum satisfactionis ex publico ecclesiæ vsu frequentari cœptum esse, pro castigatione seu pœna, quæ secundum vniuscuiusque pœnitentis & confitentis culpam ab episcopo vel sacerdote indicitur, quamuis nunc hoc vocabulum latiùs vsurpemus. Quæ omnia vt dilucidiora fiant, duplex omnino est in ecclesia satisfactio. Vna, meritoria remissionis peccatorum & abolitoria mortis æternæ: hæc soli Christo tribuitur, qui dedit semetipsum pro nobis vt redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis nostris, & non tantùm pro nostris, sed & pro totius mundi, vtiq; quod ad sufficientiam attinet, licet nō quantum ad efficientiā, quòd non omnes sibi hunc satisfactionis Christi fructū applicari curēt. Applicatur siquidē hæc satisfactio à Deo per verā cōtritionem & fidē, cuius certum testimoniū est, absolutio sacramētalis sacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere Deo, nō nostris operibus. Nā nullus omnino hominum poterit vel pro culpa vnius peccati mortalis satisfacere, & pœnam ęternam suis meritis abolere. Ergo nō in merito confitentis, sed in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti sacerdos confitentē absoluit. Præterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatū. Deo autem gratia qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Verùm quū ex diuinis literis compertum sit, post remissionem peccati (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdam præteritorum peccatorum reliquias in anima hærere: deinde remissa culpa, nō statim omnem remitti pœnam, sed tantùm pœnā æternæ mortis, quam etsi Deus in iustificatione hominis cōdonet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit: idcirco patres viderūt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remissa) & ad expiādas præteriti peccati reliquias, & ad mitigandas seu tollendas temporarias illas pœnas, nobis adhuc imminentes, opus esse, quam

Duplex in ecclesia satisfactio.
Tit. 2
1. Ioan. 2
Remissio peccatorū quomodo applicatur p Christū.
1. Cor. 15
Post remissa peccata remanent quędā reliquiæ peccati.
Item non remittitur semper omnis pœna tēporaria, sed æterna tantùm.

quam pœnitentiæ satisfactionem appellarunt. Post remissum peccatū, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid testis est. Nam etsi Nathā remissionem peccatorum Dauid annunciasset, dicēs: Dominus dimisit peccatum tuum, nihilo secius tamen Dauid adhuc orat, vt dominus secundū multitudinem miserationum suarum deleat iniquitatē eius: vtq; amplius lauet eum ab iniquitate, & à peccato mūdet, hoc est, vt non tantùm remittat culpā, sed & decorem pristinum restituat. Atque eadem omnino ratio esse videtur in diluendo peccato actuali, quæ est in diluendo originali. Originalis peccati reatus in baptismo remittitur, attamē reliquiæ eius, nimirum fomes ille manet, quem tota vita piis exercitiis mortificare & eradicare oportet. Sic actuale peccatū per fidē quidē in Christum, merito passionis eius remittitur, attamē adhuc quidam veluti fomes seu quædā reliquiæ in anima manēt, quas salubri satisfactione purgare necesse est, præsertim quum præteritum peccatum in consuetudinem quandā abierit, quę quum altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus habet. Lauari quidem citò possumus, ad sanandum verò opus est curatione multa, quam contrariis oportet adhibere remediis, quemadmodum diuus Paulus apostolus ait: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nūc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Quod cùm facimus, satisfactionem pœnitentiæ agimus. Satisfactio enim pœnitētiæ (vt beatus Augustinus ait) est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditū indulgere. Et vt vir quidam iuxtà pius ac doctus monet: Omnis anima Christiana cordis sui interna diligenter discutiat, viderit ne quid ibi discordiæ hæserit, ne quid cupiditatis inséderit: incontinentiam castitas procul pellat, mendacij tenebras lux abigat veritatis, detumescat superbia, humilitas assumatur, resipiscat iracūdia, & obtrectatio lingue frænetur, cessent vindictæ, & obliuioni mādentur iniuriæ: omnis denique plantatio quam non plantauit pater cœlestis, radicitus auferatur. Atque hoc ipsum est, quod Ioannes præcepit, dicens: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Dignos autem fructus pœnitētiæ, fecerimus, (vt diuus Chrysostomus ait) si cōmissis peccatis aduersa faciamus: aliena rapuisti? incipe donare iam propria: longo es tempore fornicatus? legitimo quoque vsu suspendere coniugij, ac perpetuam continentiam sæpius pau-

Chrysost. in psal. 50
2. Reg. 11.
Psal. 50
Collatio originalis peccati ad actuale.
Aug. lib. 1. de serm. domini in monte.
Gregor. in Iob.
Ber. 1 ser. de cœna domini.
Roma. 6
Satisfactio pœnitētiæ qd. August.
Leo serm. de quadragesima.
Matt. 15
Ioan. 15
Matt. 3
Chrysost.
Digni fructus pniæ qui.

corum

eorum dierum castitate meditare: iniuria vel opera quęquam vel sermone affecisti? refer benedictionis verba: conuitiis te percutientes, nunc officiis, nunc beneficiis placare cõtende. Neque enim vulnerato sufficit tantummodo ad salutem, spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus oportet: deliciis antè & temulentia diffluebas? ieiunio & aquæ potu vtrunque compensa, vt famem superes imminentẽ. Vidisti impudicis alienum decorem oculis? fœminã iã omnino non videas, maiori tactus cautione post vulnera. Hæc ille. Vocarunt ex recentioribus quidam, inter quos est Anselmus, hæc opera indebita, non improbanda prorsus ratione, si candidè accipiantur. Sunt enim & digni fructus virtutum, qui nõ sufficiunt pœnitentibus, quòd pœnitentia grauiores expostulet, nempe vt pœnitentes non tantùm ab illicitis, sed etiam licitis temperemus: tunc enim virtutũ semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum euellitur. Hæc itaque pœnitentiæ opera, quibus non tãtũ ab illicitis, sed etiam à licitis temperatur, ex se quidem indebita quis non absurdè dixerit, licet interim pœnitẽti necessariò peragenda sint, veluti voluntariè vel recepta, vel à præsidibus ecclesiæ ex clauium concreditarum potestate imposítas, eatenus enim debita efficiuntur.

Opera satisfactiõis indebita cur dicta.
Anselmus.
August.
Leo ser. de quadrag.

CÆterùm per remissionem culpæ peccati actualis, nõ statim etiam aboleri omnem pœnam temporariam, nõ magis absurdum est, quàm quòd abolito peccato originali per baptismum, non simul tamen aboleãtur eius peccati pœnæ, quæ sunt omnia corporis incommoda, atque adeò mors ista corporalis. Certè Dauid locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionẽ culpæ à remissione temporaliũ pœnarum, quod ipse etiam exemplo fit, restare eam pœnã post remissam culpam, quemadmodum docet secũdus liber Regum cap. 12. & 24. Quin hoc luculenter satis Exod, 32. & Numer. 14. & plurimis aliis in locis comprobatur. Has pœnas quadam pœnitentiæ nostræ satisfactione mitigari ac tolli, diuus Paulus testatur, inquiens: Si nosipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. nam hîc à domino diiudicari, significat castigari pro peccato: quod subintulit Apostolus, quum ait: Dum iudicamur autem à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Et alibi scriptum est: Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram,

Nõ statim abolita culpa, aboletur omnis pœna.
1. Cor. 11.
2. Para. 7

terram, & misero pestilentiam in populum meum, conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomẽ meum, deprecatus me fuerit, & quæsierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Item: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Huc pertinet & illud: Eleemosynæ liberāt à peccatis. Et quod Danielis quarto scribitur, vbi legimus Danielem consuluisse Nabuchodonosori, vt peccata sua eleemosynis, & iniquitates suas misericordiis in pauperes redimeret. In quibus locis appellatione peccati, pœna peccato debita venit. *Iohelis. 2* *Tobiæ. 4.* *Peccatum pro pœna peccati debita.*

PRæterea curæ sacerdotum incumbit, vt explorent pœnitentium animos, an scilicet ex animo resipuerint, vel tantùm fictè, hoc est, verbis tantùm, non autem affectu ac re ipsa. Dolor enim vnius cordis occultus est alteri, nec facilè in aliorum notitiam procedit. Ergo satisfactione etiã externa opus est, vt sacerdoti animus pœnitentis innotescat. Item in ecclesia disciplinam esse oportet, maximè in coërcẽdis publicis delictis, qua fiat etiam satis ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata: extra eam quippe non remittuntur illa. Denique, vt cæteri à flagitiis dehortentur. *Aliæ satisfactiõis rationes.* *Augu. in Enchir.*

QVamobrem in ecclesia semper obseruatum est, vt episcopi ac sacerdotes ecclesiis præpositi, resipiscere cupientibus secundum criminum ac delictorũ modum, pœnitentiam darent, hoc est, pœnitendi tẽpus constituerent, ac castigationes & opera quædã pia (quæ ad eluendas præteritorũ peccatorum reliquias, & cõmonstrandum peccatoris animũ, quammaximè idonea viderentur) imponerent. Idque non potestate humana vsurpatum est, sed potius diuina, nimirum Apostolis & eorum successoribus per Christum tradita hisce verbis: Quorum remiseritis peccata, remittuntur, &c. quod euidentissimè doctissimus ille põtifex Leo hisce verbis (quæ suprà attulimus) testatur: Mediator Dei & hominum, homo dominus Iesus Christus, hanc præpositis ecclesiæ dedit potestatem, vt pœnitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramẽtorum per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo seueritatis pœnitens aut voluntariè, aut iniunctum in se reciperet, vel pro peccati reliquiis expiandis, vel pœnis temporariis mitigandis vel tollendis, vel ad animum pœnitente *Vetustißimus ecclesiæ mos.* *Pœnitentiã dare.* *Satisfactio iponitur authoritate diuina.* *Leo magnus.* *De pœ. di. 1. cap. suffi cit. & ca. quanu. s.* *Satisfactione pensātur quo-*

dam modo praeterita delicta & poenae. *Chryso.in Matth.* *Ambr.ad quandam virginem corruptã.* *Hieron.in Malach.* *Amb. li. 2 de poe.c. 5.*

tente homine dignum declarãdum, vel vt ecclesiæ satisfieret, patres pœnitentiæ satisfactionē, atque adeò pœnitentiam vocare non sunt veriti. Nec dicere dubitarunt, his satisfactionibus præterita delicta & pœnas inde imminentes quodammodo compensari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum vltionem sumat) placari: non quòd opera ista satisfactoria remissionem culpæ aut æternæ mortis mereantur, (nã hoc est proprium Christi meritum ac beneficium, ipsius etiam virtute nobis per fidē & sacramenta applicandũ) sed quòd à conuersis facta, iam placeant Deo, mutuentúrque iam aliquid meriti non ex se, sed ex merito & satisfactione Christi, ad diluenda peccata, hoc est, peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambrosius hęc duo disertè discernit: Remitti iniquitates, & tegi peccata. Vtrunque (inquit) beatum dixit Dauid, & cui remissæ sunt iniquitates, & cuius peccatum tegitur bonis operibus. Qui enim agit pœnitentiam, non solùm diluere lachrymis debet peccatum, sed etiam emēdatioribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum. Hæc ille, respiciens (vt putamus) in id, quod diuus Petrus ait: Charitas operit multitudinem peccatorum. Quòd autem veteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas, per pœnitentiam in hoc paruo vitæ spatio compensari dicunt, id non de merito operum istorum, quæ satisfactoria appellamus, intelligendum est. Nam horum meritum & dignitas se eò non porrigũt, vt quod solius Christi glorię ac merito asscribitur, ipsis ex debito tribuatur. Quin priusquam incipias hæc opera peragere, iam in interiori pœnitentia culpam remisit Deus. Illud ergo rectius de tota pœnitētia intelligitur, quæ tropo quodam, cõpensatoria est æternæ mortis, eo scilicet, quòd nisi pœnituerimus, in æternum pereamus: non quòd dignitas nostræ pœnitentiæ mortem æternam aboleat, sed quòd Deus non aliter quàm per pœnitētiam tantum beneficium nobis impartiat. Interim quoque rememorandum est (quod & suprà dictum meminerimus) in veteri ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliandos, nec ad communionem admittendos pœnitentes, quàm post peractam pœnitentiã, nisi tamē necessitas coēgisset, & periculum mortis institisset. Deinde vt eis, si qui post baptismum omni tempore vitæ suæ voluptatib⁹ dediti, in extremo vitæ suæ pœnitentiam exposcerent, pœnitentia ab ecclesiæ

Tropo quodã, pœnitentia dicitur compēsare pœnas gehennæ. *Amb. ad virginem corruptã.* *Olim non restituebantur communio ante expletã satisfactionem.* *Vide cyp. de lap.* *Conci. Nicæ. et Cartha. 4. ca. 76. 77. et 78. et Mo*

desiderantibus antistitibus daretur. Ac postea placuit, eis etiam communionem ac vltimum illud ac necessarium viaticum concedi. Id tamen certa lege agebatur, nempe sub ea conditione, vt si eis dominus vitam donauerit, sanitatémque reddiderit, secundum delicti qualitatem & canonum instituta pœniteant. Hodie longè remissius agitur cum pœnitentibus. Nam exceptis atrocissimis criminibus, publicè in totius ecclesiæ scandalum commissis, (quæ etiamnum publicè expiari conuenerit, antequam criminosus ad communionem rursus admittatur) pro cæteris certè delictis ante absolutionem imponitur quidem, sed exigitur satisfactio, nimirum post absolutionem cōplenda. Hoc ergo solùm ecclesia (nos admodum mititer & indulgenter tractans) nunc respicit, si congruam satisfactionem non negligamus, sed agendam recipiamus, ac curemus: ferenda quidem hæc lenitas, sed interim videant sacerdotes, ne quū in consideranda ac exploranda vita pœnitentium post absolutionem omnino incurij fuerint, haud postremus ille satisfactionis finis, negligatur.

gūti. ca. 2. & decreta. Pij.

Præsentis ecclesiæ indulgentia. Hodie post reconciliationē satisfactio expletur.

Augu. in Enchir. c. 70.

EX prædictis ergo perspicuum est, ecclesiam in pœnitente præter confessionem duo requirere: In primis, propositum deinceps non peccandi, quod in contritionem superius inclusimus, quemadmodum Christus ad mulierem in adulterio deprehēsam, dixit: Vade, iam amplius noli peccare. Quòd votū sequi debet bonæ conscientiæ iustitia ac noua vita, quēadmodum Apostolus dixit: Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, &c. Deinde etiam præter hæc exigit satisfactionem pro præteritis delictis, secundum eum modum, quē in ecclesia Præsidens pœnitenti præscripserit. Quãobrem diffinit, non sufficere mores in melius commutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem. Non enim tantùm dictum est, Fili, peccasti? non adiicias iterum: imò adiectum est, Sed & de pristinis deprecare dominum vt tibi dimittatur. Qui dicunt hoc Ioannis Baptistæ præceptum: Facite fructus dignos pœnitentiæ: tantùm de bonis operibus alioqui debitis, nō de satisfactoriis & pœnitentibus propriè dignis, intelligi debere, ij non tantùm suo more veterum interpretationem ac sententiam in hunc locum, quem suprà retulimus, temerè reiiciunt, sua suffecta, sed etiam verbis eiusmodi mandati minus consentanea adferunt, quòd nemo non intelligat, alios esse

Ecclesia pter propositū nō peccādi requirit satisfactionem. Ioan. 8 Roma. 8

Eccle. 21 Obiectio quorūdā. Ioan. 3 Pœnitenti nō sufficit edere quoslibet bonorum operū fructus.

bonorum operum fructus, vnoquoq; Christiano dignos, alios verò, pœnitente dignos. Nam illi boni hominis ornamenta sunt, hi verò etiam remedia pro peccatis. Quamobrem Chrysostomus homilia octogesima docet: Non à pristinis tantùm malis desistere, sed etiam meliora sequi officia, rectè pœnitentiam dici: nec ad sanitatem satis esse nobis, extraxisse tantū sagittas, verùm & medicamenta vulneri esse imponenda. Et vt Augustinus ait: Non tantùm in melius est vita mutanda, sed & per eleemosynas de peccatis præteritis est deprecandus Deus. Miserando quidem delet iam facta peccata Deus, sed si sati[...]tio congrua non negligatur. Certè Cyprianus hæc opera pœnitentiæ, non dubitat redemptiones delictorum & ablutiones vulnerum appellare. Verùm quod nouatores illi has satisfactiones, scholasticas appellant, & è numero traditionum humanarum (quibus coli nolit Deus) faciunt, atque adeò dicunt per easdem opera bona verè obrui, præterea, satisfactiones quarum meminerunt Ecclesiastici scriptores & Concilia, nihil aliud fuisse, quàm quendam politicum morem ecclesiæ, humana authoritate exempli tantùm causa ad dehortandos cæteros à flagitiis, nō etiam ad expiationem veterum reliquiarum, aut etiam pœnarum institutum. Hæc qua ratione illi dicant, non videmus. Nam suprà satis ostendimus, sacerdotem mandatum habere non tantùm remittendi, sed & ligādi. Et si verum est, has satisfactiones humanitus tantùm inuentas, quid est quod Cyprianus dixit, se in remittendis delictis plusquam oportet penè delinquere? nimirum significans, se leuiori satisfactione, quàm euangelicum mandatum de remittendis peccatis permittere videatur, confitentes recipere solitum, idque suggerente prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium postulat, vt euangelij præco pœnitētibus iniungat, vt faciant fructus dignos pœnitentiæ? Id verò miramur, quomodo illis in mentem venerit vt dicerent satisfactionibus ecclesiasticis obrui opera verè bona, cùm patres omnes satisfactiones, quas plurimis canonibus (vt vocant) pœnitentialibus sunt complexi, tribus operibus quammaximè euangelicis contineri dicant, nēpe oratione, ieiunio, & eleemosyna. Et rectè quidem. Nam cū omne quod in mundo est, aut concupiscētia carnis, aut oculorū sit, aut superbia vitæ: quis nō videt concupiscentiæ carnis, nulla re melius quàm ieiunio, concupiscentiæ oculorum (quæ auaritia est) quàm eleemosyna, &

Augu. in ench. c. 70

Cyp. 1 epi. ad Anto.

Refellūtur aduersarij

Satisfactiões ecclesiasticas, non esse numerandas inter traditiões merè humanas.

Cypri. ad Corne. papam.

Matt. 3

Satisfactionibus, non opera verè bona obruūtur, sed omniū præcipua explentur.

ia, & fastui vitæ, quàm humili ac pia oratione mederi? Adde quòd omnis ferè peccator, & in Deum & in proximum & in seipsum peccet. Oratione itaque, quod in Deum commissum est: eleemosyna, quod in proximum: ieiunio, quod in seipsum peccatum est, quodammodo expiatur. Quod vero aiunt satisfactiones de quibus patres meminerũt, apud Deum nihil valere vel ad expiationem reliquiarum, vel pœnarum pro delictis debitarum, sed tantùm exempli causa imponi solitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicũt, quēadmodū ex superioribus liquet. Denique demiramur, quòd putant satisfactiones (quæ hodie priuatim ac secretò imponuntur) nihil habere cum vetustis illis commune, perinde atque veteribus nulla secreta satisfactio cognita fuerit, quum vel solus Augustinus idoneus testis sit, in ecclesia veteri non solùm publicam, sed & secretam satisfactionem in vsu fuisse, scribens in hæc verba: Quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere. Sed & (vt subiicit) secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus. Verùm mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per vitæ correctionem, & iugi, imò perpetuo luctu, miserante Deo, ita duntaxat, vt contraria pro his quæ pœnitet, agat. Meminit quoque Leo priuatæ successionis ad Rusticum Narbonen. Episcopum.

NON ignoramus tamen, apud veteres satisfactionem publicam & frequentiorem, & patribus gratiorem fuisse, quàm priuatam, quòd interna satisfactio non facilè innotesceret ecclesiæ præpositis. Proindéque eandem impositam etiam iis, qui secretò essent maiora crimina confessi, quemadmodū Sozomenes in Tripartita testatur historia, & nos supra diximus. At planè absurdum nobis apparet, ob id quòd ecclesia indulgentius agens, seueritatem illam publicæ satisfactionis remiserit, idcirco etiam omnem satisfactionem iam prorsus planè abolitam esse oportere. Nam si sacerdos, spiritualis medicus censendus est, si apta remedia pro modo & conditione cuiusque morbi adhibere, si inter soluendos & ligandos discernere debet, idque ex mãdato Dei: planè desipit qui putat eum debere pœnitenti nulla prorsus imposita satisfactione,

1. Ioan. 2

Peccator, in Deum, proximũ, et seipsum peccàt.

Patrũ sententia, satisfactiões apud Deũ nonnihil momenti habere.

Veteris nostræ ecclesiæ consensus.

Augu. de eccl. dog. cap. 53

Secreta satisfactio. veteri ecclesiæ nota

Leo ad rusti. Narbo. episcopum.

Publica satisfactio, veteribus gratior & frequẽtior

Sozomenes in tripartita histo. lib. 9. cap. 35

Satisfactio in ecclesia nõ est abolita.

Veteres ritus quoad fieri potest reuocandi in vſum.

præpropere manum imponere. Potius docendum erat, quod huius tempeſtatis omnium ſcelerum lue corruptiſsimæ ratio quammaximè poſtulabat, vt ad præſcripta patrũ (quoad fieri poſsit) regredi anniteremur, quàm vt magis adhuc laxatis habenis eccleſiaſticæ diſciplinæ, ex pœnitentia rem planè ridiculam faceremus.

Patrum diligentia ac prudentia.

Certè iucundũ eſt videre, quàm fuerint patres in remediis iſtis imponendis ſoliciti, prudentes, ac diſcreti. Non vno collyrio omnium oculos ſanabant, non eadem ſeueritate quælibet crimina expurganda putarunt, nõ eadem tempora pœnitendi quibuſlibet ſtatuebant, non omnes qui pœnitentiam recipiebãt, in vnam claſſem relegabant, non eadem indulgentia in tempore pœnitentiæ impoſitæ moderando, erga quoſlibet (citra omne diſcrimen affectus pœnitentium) vtebantur, ſed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora verò mitiori ac breuiori pœnitentia vindicabant.

Vide Cõc. Ancyranũ & Nicæ. 1

Audiẽtes.

Conci. Aphri. 4. ca. vt epiſcopus qui eſt 84

Qui lapſi fuiſſent, participes idolorum facti, inter audientes conſtituebantur. Audientes erant, quibus tantùm auditioni verbi intereſſe licebat. Intereſſe autem, & eam ob cauſam eccleſiam ingredi, atque ibi vſque ad Miſſam catechumenorum permanere, quibuſlibet ſiue gentilibus ſiue Iudæis ſiue hęreticis permittebatur.

Catechumeni.

Sed catechumeni, qui & audientes dicebantur, poſt concionem manebant, donec ſacerdos ad conſecrationem Euchariſtiæ pergeret. Ergo ea pars Miſſæ quæ canonem antecedit, Miſſa catechumenorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginenſe quartum. capi. lxxxiiij.

Conc. Ancyra. c. 16.

Energumeni.

Quòd ſi qui in fœdiſsima crimina proruiſſent, veluti qui cum pecoribus coitu miſcentur, hi tanquam à dæmonibus correpti, in claſſem energumenorum relegabantur.

Diony. Areopagita.

Erant autem energumeni, qui prius quidem ſacris participarunt, ſed poſtea in grauiſsimas tentationes incidentes, à dæmonibus vexabantur: dicti energumeni, quòd terriculamentis ſpirituum immundorum, veluti tempeſtate quadam iactarentur.

Conc. Ancyra. c. 17.

Communicantes, ſed ſine oblatione.

Perfectionem recipientes.

Poſteaquàm verò iſti rei tempus conſtitutum, vel inter audientes, vel inter energumenos ſecundum delicti rationem compleſſent, in ordinem pœnitentium (qui ſacris quidem intererant, ſed arcebantur à communione) recipiebantur, oratione tãtum cum eccleſia communicaturi: dein ſacramentis reconciliabãtur, & communionem recipiebant, ſed ſine oblatione. Poſtremò perfectionem pœnitẽtiæ recipiebãt, & qui in integrum per manus impoſitionem reſtituebantur. Idque

non

non aliter, quàm vita ac cõuersatione eorum toto illo tempore per præpositos ecclesiæ diligenter prius inspecta, perpensa ac considerata, quemadmodũ ex antiquissimis Conciliis, præsertim illo primo Nicæno ac Ancyrano, videre est. Denique in actione pœnitentiæ (vbi tale crimen commissum erat, vt is qui commiserat, à Christi etiam corpore separaretur) nõ tam episcopi considerabant mensuram temporis quàm doloris, abbreuiantes interdum constitutæ pœnitentiæ tempus, si modo ardorem conuersionis in pœnitente considerassent. Refrigescente quoque subinde charitate, constitutus est modus redimendi rigorem canonis pœnitentialis, nempe vt ieiunium redimeretur eleemosyna aut oratione, quemadmodũ libri vetustissimi canonum pœnitentialium (qui apud nos seruantur) declarant: quæ est radix indulgentiarum pontificiarum, quæ nihil aliud sunt, quàm canonicarũ satisfactionum condonationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruentes, quum adhuc pœnitentiæ illæ canonicę in ecclesia vsitatiores essent. Atque vtinam eiuscemodi indulgentiis non fuissent abusi, qui eas dispensandas receperant. Iam eò deuẽtum est, vt vix vllus sit confessarius sacerdos, qui veterum canonum vllã notitiam habeat: multò minus vt ad earũ normam satisfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia veterem seueritatem non sustinente, sed magis in omnem licẽtiam ruẽte. Vt autem seueritatem illã non reuocemus in vsum (quod nec nostrum est, nec an expediat, satis compertum habemus) hoc tamen à sacerdotibus confessariis requirimus, vt diligenter cõsiderata morbi radice, idoneum adhibeant medicamẽtum, vel indictionis ieiunij, vel eleemosynæ, vel orationis, doceántque ex cap. 5. Matthæi confitentem, quo pacto ipsi ieiunandum, eleemosyna tam spiritualis quàm corporalis indigenti impertienda ac danda. Denique quomodo orandum sit. Quod si fecerint illi, & vicissim pœnitentes in simplicitate cordis verbo sacerdotis vice Christi fungẽtis obedierint, nõ dubium opus eorum futurum Deo bis gratum, tum quòd sit suapte natura pium, tum quod habeat obedientiam (quæ omnium virtutum mater & fons est) sibi coniunctam. Vnde quoque cõsequitur, eos non satis sibi cõstare, qui putant tota pœnitentia pœnas temporales mitigari, his verò satisfactionibus ecclesiasticis nequaquam: quasi hæ nullam resipiant pietatem, cum alioqui pietatis plenæ sint, si tamen per expertum

Vide Concil. Nicæ. & Ancy. Augu in Ench. c. 65

Modus redimendi satisfactiões ecclesiasticas.

Radix indulgentiarum pontificiarum.

Indulgentiarum abusus.

Imperitia sacerdotũ.

Admonẽtur sacerdotes confessarij officij sui.

Satisfactio quærite geritur, opus Deo bis gratum.

magiſtrum adhibeantur.

Verus ſatisfactionũ vſus retinẽdus eſt.

Populus clarè docẽdus de fine ſatisfactionis ꝓpitiatoriæ et ecclesiaſticæ.

Satisfactio noſtra ex beneficio Chriſti efficax.

Ioan. 4

Cypria. de lap.

Ioan. 5

Augu. de medic. pœ. cap.

Chryſoſt.

Singulæ partes pœnitẽtiæ, pœnitentia dicuntur.

Vide collecta. Græcorũ Synodo ca. 23. &

NEC minus diſplicent nobis, qui ſatisfactiones iſtas aliò trahunt, aut eis pluſquàm oportet, tribuunt, veluti qui in ſatisfactiones iſtas etiam culpæ remiſsionem, aut mortis æternæ abſolutionem transferunt, aut earum reſpectu cætera bona opera, quæ Deus præcepit, paruipendunt. Singula enim ſingulis diſertè tribuenda ſunt, ac populus de fine vtriuſque ſatisfactionis, planè ac diligẽter docendus eſt ac instruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, ſoli Chriſto tribuenda eſt, quam tamen non applicat nobis, niſi per cõtritionem & fidem, & quæ ipſe inſtituit ſacramenta. Satisfactio verò canonica, tantùm medetur peccati reliquiis, & mitigat pœnam temporalem: ídque non ex dignitate ſua, ſed ex beneficio Chriſti, qui opus ſuum à ſe præceptum, præſertim obedientiam (quam ſuo vicario in re ſibi mãdata preſtamus) coniunctam habens, in nobis agnoſcit ac acceptat, ſi tamen non phariſaico more, hoc eſt, tantùm externè, ſed in ſpiritu & veritate, hoc eſt, internè ſecundum regulam euangelicam peragatur. Dicimus itaque his ſatisfactionibus mitigari atque etiam purgari pœnas temporarias, modò tamen ex fide proficiſcantur. Scimus interim pœnarum reſeruationem neminem ad integrum noſſe, niſi cui pater omne iudicium tradidit, Chriſtum Ieſum: quamobrem pœnarum diſcuſſio, & exactum iudicium Deo relinquendum eſt: noſtrum autem eſt, citius peccatum emendare & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (vt ille ait) veluti filios maternorũ mẽbrorum, ordine cuſtodito, à præpoſitis ſacramentorum, non ſecus atque ab ipſo Chriſto, ſatisfactionis modum accipere, & cum bona fiducia expiendæ nos mãctis pœnas exoluere. Quæ de ſatisfactione, atque adeò de tribus pœnitentiæ partibus dicta, ſuffecerint. Qui plura deſiderauerit, veteres cõſulat, quibus hæ tres partes quàmcognitiſsimæ fuerunt: adeò, vt eius demum hominis perfectam pœnitentiam pronuntiarent, in cuius corde contritio, in ore confeſsio, & in opere tota humilitas eſſet. Admonitum tamen lectorem volumus, ſingulas pœnitentiæ partes interdum generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confeſsionem, item pœnitentiam vocamus, in quibus Deus delet culpam: ſatisfactionem etiam pœnitẽtiam vocamus, in qua Deus remittit temporariam pœnam, quamuis interim conſtet, apud ipſos

ipsos veteres, satisfactioné illam publicam, passim ac ferè tantum, pœnitentiam: & pœnitétes, tantum qui publicè pœniterent, appellari solitos: quod in veterũ lectione retinendũ est,

Tolet. 1 cap. 2.

IAm ad pœnitétiæ species veniendum. In primis itaque pœnitétia in interiorem & exteriorem diuiditur. Interior etsi propriè in contritione sita sit, tamen docendi causa quis haud ineptè dixerit, eandé etiam tribus illis partibus suo modo cõstare, népe cõtritione, nimirum veris illis internis doloribus, confessione, vtique nõ externa sed interna illa agnitione peccati, quæ magna fiducia accipiendæ misericordiæ erga Deum peragitur: satisfactione verò, nimirum syncero illo voto deinceps non peccandi, sed vitam in melius commutandi. In hac interiori pœnitétia, si tamen idonea fuerit, iustificationé hominis fieri, & per fidem à Deo accipi constat.

Interior pœnitentia suo modo tribus partibus constat.

DE IVSTIFICATIONE.
HOMINIS.

ET QVANQVAM supra ex penitissimis, vt speramus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iustificationem perueniatur, quomodo per Deum in nobis fiat, quo pacto per fidé (non tamen sine spe & charitate) accipiatur, & cui tribuéda sit: nihilominus, quia hæc materia hac tempestate maiori contentionis quàm pietatis studio controuertitur, idcirco annitemur ipsissimam veritaté ex limpidissimis scripturæ fontibus altius eruere, & ecclesiæ sententiam, quod in nobis est, illustriorem reddere. Arbitramur autem ecclesiæ sententiam in hac tanta re eam solam esse, cui apostolicarum scripturarũ patrocinatur authoritas, cui patres subscribunt, quam vniuersa ecclesia cuiuslibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantùm asserunt, sed & mente sentiunt, ac experiuntur ipsam veritatem esse.

Ecclesiæ sententia que existimanda sit.
Iren. li. 4 contra hære. cap. 63. & 45

VT autem ad rem ipsam accedamus, Iustificatio duo propriè complectitur, nempe remissionem peccatorum, & interioris mentis renouationem seu repurgationem. Nec repugnamus, vt quis addat & tertium, nempe donationem vitæ æternæ, modo intelligas, eam in nobis per iustificationem & gratiã Dei in hac vita magis inchoari, & spe accipi, quàm perfectè dari, expectãdam tandem post mortem temporalé, cum Deus gloriam suam quam promisit, in nobis reuelabit. Qui

Iustificatio duo cõplectitur.

Verbũ iustificari q̃d propriè apud Paulũ significet. dicunt, verbũ iustificari, apud Hebræos verbum esse forense, & vsurpari apud Paulum Hebraica consuetudine, pro eo tantùm quod est acceptum reputari, & non magis significare, impium seu iniustum gratuito dei munere nõ solùm à peccatis absolui, sed & intus regenerari, renouari, repurgari, piúmque & iustum effici, perinde atq; mentis seu voluntatis innouatio ad iustificationis rationem propriè non pertineat, sed eãdem potius subsequatur: ij nobis neque Pauli sentẽtiam satis assecuti, neque patribus consentire videntur: vt interim sileamus rationem vocabuli, modò tamen propriè accipias, aliud postulare. Quid enim est aliud, iustificari, quàm iustũ effici, seu iustitia indui ac adornari: & quid iustificari aliud, quàm iustũ fieri? Quòd autem existimãt illi, Iustificari Paulo nihil aliud esse, quàm iustum pronũtiari seu haberi, ac si quis dicat, populus Romanus iustificauit Scipionem accusatũ à Tribunis plebis, hoc est, iustũ pronuntiauit, absoluit, approbauit, id nobis necdum satis probatur. Quin alia ratione populus Romanus iustificauit Scipionem, alia Deus iustificat peccatorem, etiam quod ad rationẽ vocabuli attinet. Populus enim Romanus iustificauit Scipionẽ, quòd Scipionẽ quasi per calumniam accusatum ac veluti innocentẽ absoluerit, iustum pronuntiauerit, atque acta eius non tantũ non resciderit, sed & approbauerit.

Quorũdã sentẽtia excutitur.

Aug. lib. de spiritu & litera.

Iustificari plus apud Paulum significat, q̃ iustum pronuntiari.

Alia ratione absoluuntur rei in foro iudiciali aliter in foro Dei. In quem modum, quotquot in foro per sentẽtiam absoluuntur, iustificantur. Nam cum rei neque conuicti, neque confessi sunt, vel per calumniã accusati comperiuntur: tum pronuntiant iudices, accusationem iniustam fuisse, proindéque reos absoluendos fore. At Deus remittens peccata, longè secus nobiscum agit: non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipsam legẽ accusantem nos, calumniæ arguit, nec acta nostra approbat, sed omnia contraria agit. In primis enim per legem nos de peccato conuincit: conuictos, ad peccati cõfessionem adigit: confessos, peccatores pronuntiat, & vt tales damnat, quanuis postea conuictos, confessos, ac damnatos ad misericordiã suam in Christo exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra sententiam quam passi sumus, gratuita clementia restituat, vt peccator reconciliatus, magis sit conferendus ad sententiam passum & restitutum, quàm ad absolutum in foro: quòd absolutio qua peccator à delictis absoluitur, nihil simile habeat cum absolutione forensi. Iustificatio itaque, nostra sententia, non in sola condonatione seu remissione peccatorum

Roma. 2. 3

Ephes. 2. Coloss. 2

Peccator reconciliatus ad instar h3 sententiã passi et restituti.

catorum

catorum conſiſtit,ſed & iuſtitiam complectitur,qua Deus remiſſis peccatis, inſuper etiam ex malis bonos, hoc eſt, ex impiis pios, & ex male volentibus bene volentes facit,idque per donationem ſpiritus ſancti, mentem & voluntatem noſtram transformantis,renouantis,ac reformantis.

Iuſtitia ſpiritus.

Nam quis iuſtificatum dixerit eum,cui tantùm ſunt remiſſa peccata, nõ autem voluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quēadmodum nemo ſeruum nequam, ob id tantùm, quòd ei indulgens Dominus noxam clementer remiſerit, iuſtificatum dixerit, niſi is bonam quoque volūtatem (qua poſthac ſeruus non inutilis,ſed frugi eſſe contendat)ceperit.

Nemo iuſtificatur, niſi per innouationē volūtatis.

Quo fit,vt non ſatis nobis probetur, ꝙ illi qui diuerſum ſentiunt,docent iuſtitiam Dei imputatiuā, à iuſtitia bonæ conſciētiæ diſcernendā eſſe quum, noſtra ſententia,eadem omnino ſit iuſtitia,qua Deus per ſpiritum ſanctum,cum iuſtificamur,vtrunque,nempè remiſſionem peccatorum & mentis renouationem, per fidem operatur,non alia atque alia.

Roma. 5

NObis ergo videtur, iuſtitiam Dei imputatiuam à iuſtitia bonæ conſcientiæ,quæ ex fide eſt,non eſſe diſcernēdam. Verùm ſecūdum omnium veterum ſententiam, potius diſcernendam eſſe dicimus iuſtitiam Dei à iuſtitia humana, iuſtitiam fidei à iuſtitia legis,iuſtitiam bonæ cõſcientiæ à iuſtitia carnis ſeu externa. Nouum teſtamentum à veteri,Euangelium à lege, legem fidei à lege operum ſeu factorum, legē literæ à legè ſpiritus vitæ, legem ſeruitutis à lege libertatis, denique opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo conſiſtit,ſi intelligamus quid differant Euangelium à lege. Nouum teſtamentum à veteri.

Quid differat Euāgeliū à lege.

Aiunt quidam, duas omnino eſſe ſcripturæ partes,legem & promiſſionem recõciliationis: Legem eſſe doctrinam requirētem à nobis perfectā obedientiam erga Deum,ſed promiſſionem reconciliationis,quæ pollicetur remiſſionem peccatorum gratis propter Chriſtum (etſi obedientia non præſtetur) eam propriè ac rectè Euangeliū dici: vocari quoque legē vbicūq; præcepta legūtur:vel in libris Veteris teſtamenti, vel Noui.Itidem Euangeliū vocari, vbicūq; vel in libris Veteris teſtamenti vel Noui hæc promiſſio reperitur.

Quorūdā ſententia de ſcripturæ partibus.

Vt autem iſti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet veterum patrum, & ſententiam & ipſa propemodū verba ſequi,præſertim quòd exiſtimemus Euangeliū ſeu Nouum teſtamentum,non omnino in promiſſione,ſed magis in exhibi-

Euangeliū in exhibitione iuſtitiæ ſpiritalis cõſiſtit.

exhibitione, non ſolum remiſsionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritualis (qua Deus iuſtificat credentes) conſiſtere.

Augu. de ſpiritu & litera
Vetus teſtamẽtum.
Exod. 24. 32. & 34
Deut. 17
Galat. 3
Ro. 2. 3. 4
Deut. 6
Deut. 27
Galat. 4

BEatus Auguſtinus quum alibi ſæpe, tum in libro de ſpiritu & litera ad Marcellinum, Vetus teſtamẽtum à Nouo ſic diſcernit: Vetus, inquit, teſtamentum eſt doctrina præceptorum ſeu mandatorum, in qua foris docemur, quid Deus à nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis ſcripta, per Moyſen populo Iſraelitico data eſt: quam ſi per ſe ſolam conſideres, docet quidem quæ facere, quæ omittere oporteat, & condemnat hos, qui non ſunt tales quales ipſa vult, ſed virtutem faciendi vel omittendi ea quæ præcipit, minimè ſubminiſtrat. Quinimò quotquot in eam tãtùm intuẽtur, accuſat & cõdemnat. Verbi gratia: Lex foris ſcripta iubet nos diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mẽte, ex tota virtute, & ſimul pronuntiat, maledictum eſſe omnem hominem qui non permanet in omnibus quæ ſcripta ſunt in lege. Iam quis tandem eſt hominum, qui non videt ſe hac lege accuſari & damnari, quòd nemo auſit dicere ſe huic mandato feciſſe ſatis? Vnde conſequens eſt, omnes quotquot in hanc legem & ſuas vires tantùm reſpiciunt, ſentire oportere, ſe ſub maledicto legis eſſe, & Dei benedictione (quod ad ſe attinet) indignos. Itidem lex dicit, Nõ concupiſces. ſed da quæſo, hominem ſola doctrina ſeu notitia legis adiutum, qui hanc legem impleat. Atque adeò nulla prorſus lex eſt, quam homo ſuis tantùm viribus perficere poſsit. Requirit enim lex internam obedientiam: vult non timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ impleri. Iam vt plures reperias, qui manus quidem à crimine contineant, nullos tamen dederis, qui non mallent peccare, ſi poſsint peccatum impune committere, ſaltem antea quam ſpiritu Dei intus renouentur. Nec mirum: nam quum hominis voluntas ab ipſa natiuitate ad malum prona atque deprauata, & corrupta ſit, quî fieri poteſt vt ad legem ſuauiter afficiatur, niſi prius ſanetur? Vides ergo Vetus teſtamentum eſſe externã illam, Dei mãdatorum ac operũ (quæ Deus requirit) doctrinam, extrà hominem ſcriptam, quæ foris quidem miniſtratur, ſed intus ex ſe ſola, quoad ſpiritus Dei innouatio acceſſerit, nõ iuſtitiam, ſed magis iram operatur, id eſt, terret, accuſat, & damnat conſcientiam noſtram: nec tollit, ſed auget peccatum: quia vt ſit magis preſpicuum, & vt planè appareat, facit: imò prohibendo hominem carnalem, ad peccandum

Exod. 20.
Deut. 5
Roma. 7
Augu. de ſpiritu & litera. ca. 8
Gene. 6
Augu. de ſpiritu & litera. c. 18
Vetus teſtamẽtum.
Roma. 4
Lex iram operatur.

dum irritatiorẽ facit, suopte ingenio in vetitũ nitentem. Propterea & ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata, non quòd legis intentio aut finis sit, operari mortem, & cætera quę diximus (est enim lex sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum) sed tantùm per occasionem. Lex enim veram iustitiam proponit, & huc propriè tendit, vt eam facientes, in ea viuant. sed quia nemo illam facit, nec ipsa virtutem faciendi tribuere potest, vt scilicet impleatur: idcirco dicitur ministrare & afferre mortem, non suo, sed naturæ nostræ vitio, quæ per legem cognoscens peccatum, & non inueniens in lege, hoc est, in sola legis doctrina, remediũ quo peccatum aboleat, & abolito peccato, peccare desinat, & ad bonum afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam sic se habet ratio Testamẽti seu legis veteris modò per se sumatur, facilè est intelligere cur dicatur lex literæ, lex operum seu factorum, lex seruitutis, & cur opera legis dicuntur iustitia carnis. Nam litera significat doctrinam, quæ non viuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamen spiritus accedat) quàm litera mortua. Item, lex seruitutis seu timoris dicitur, quòd timore pœnæ, non amore iustitiæ (quam tamen lex requirit) à peccando coërceat. Et lex operum seu factorum appellatur, quia facta & opera requirit, quorum tamen faciendorũ non præstat virtutẽ. Et qui suis viribus legi satisfacere se simulant aut gloriantur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare, & sibi propriam iustitiam constituere velle: quæ tamen neminẽ iustificare, nec opera reuera bona producere potest. Denique iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac viuificante caret. Caro enim in scripturis veterem hominẽ significat, nondum spiritu Dei renouatum, quemadmodũ Ioãnis tertio dicitur: Quod natum est ex carne, caro est. Postremò, hæc lex propterea Vetus testamentum dicitur, quia veteris hominis noxa, per literam iubentem & minantem non sanatur, quemadmodum Apostolus dixit: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus.

E Contrariò, Nouum testamentum duo complectitur. Primò promissionem gratuitæ remissionis peccatorum per Christum. Secundò, interiorem hominis renouationem, quæ est lex, non extrinsecus in tabulis lapideis seu chartis papyraceis, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritum sanctum, qui digitus Dei appellatur, atque adeò propè nihil aliud

est

2.Cor.3 — *Roma.7* — *Leuit.18* — *Roma.10.* — *Philip.3* — *Veteris testamenti varia nomina.* — *Lex seruitutis seu timoris.* — *Lex operũ seu factorũ* — *Iustificãtes seipsos.* — Roma. 10 — *Iustitia carnis.* — *Caro quid* — *Gene.6* — *Ioan.3* — *Vetus testamentum cur.* — *Nouũ testamentum duo complectitur.* — *2.Cor.3* — *Augu. de spiritu & lit. cap. 21*

est, quàm ipsa præsentia spiritus sancti. Dicitur autem Euangelium Nouum testamentum, quia per doctrinam euangelicam hæc promissio remissionis peccatorum, & renouationis interioris hominis per Christum credentibus annuntiatur: vnde non abs re Paulus Euangelium appellat virtutem & iustitiam Dei, ad salutem omni credenti, hoc est, salutem omni credenti afferentem. Hæc est iustitia quæ in Testamento veteri velata, in nouo reuelatur: quæ ideò iustitia Dei dicitur, quòd Deus eam impertiendo iustos facit, quemadmodum salus Domini appellatur, qua nos saluos facit: & charitas Dei, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo Testamentum vetus non distat eo ipso à Testamento nouo, quòd testamentum vetus à Mose & prophetis, nouum verò ab euangelistis & apostolis scriptum acceperimus. Nam & in libris veteris testamenti testamentum nouum, licet olim velatum, nunc verò per Christum reuelatum, cõtinetur. Nec eo differt, quòd aliud iubeat lex vetus, aliud postulet lex noua: nam idem omnino iubent. Nec eo ipso quod lex iubeat & minetur, Euangelium verò tantum promittat gratuitam remissionem peccatorum per Christum etiam indignis, & legi non satisfacientibus: sed propriè eo differũt, quod vetus testamentum sit doctrina extra hominem scripta, quæ infirmitatẽ nostram nobis tantùm ostendit, non etiam tollit, atque eoipso indicat nobis necessarium esse, vt ad gratiam redemptoris per fidem confugiamus: nouum verò testamẽtum sit doctrina nõ foris scripta vel pronuntiata, sed potius interna, & viua, quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persuadet, non tantùm nos accipere remissionẽ peccatorum per Christum per fidem, sed simul etiam mẽtem & voluntatem nostram viuificat & immutat de mala bonam faciendo, vt iam non timore vel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per spiritum sanctum indito, quod bonum est faciat, factura etiam posthac, etsi nulla lex externa iuberet, quæ propriè iustitia fidei appellatur. Tum quod remissio peccatorum propter Christum, & renouatio spiritus sancti non aliter accipiantur, quàm per fidem in Christum, cuius spiritu & à peccatis absoluimur, & spiritu mentis nostræ renouamur. vt iam Dei voluntatem adiutore spiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus & operis in nobis sentimus, id non ex nobis, sed ex Dei beneficio propter Christũ in nos

Vide Am. in epist. ad Roma. c. 1
Roma. 1
Augu. de spiritu & lit. cap. 11
Iustitia dei quomodo discernatur testamentũ vetus à nouo.
Roma. 1
2. Cor. 3.
Hebræ. 1
De spiritu & litera cap. 13
Ibi. ca. 9
Lex est index seu vehiculum, quo ad Christum perducamur.
Nouũ testamen. est lex viua hominem immutans.
Roma. 5
Ephe. 4
Vide Augu. de spi. & literac. 12. 19. 24

in nos profectum esse, vnde Deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus. Hoc autem Veteris & Noui testamenti discrimen non sunt patres primùm commenti, sed euidentissimè id Hieremias propheta cap. 31. ostendit: Ecce (inquit) dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël Testamentum nouũ, non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, quia ipsi non perseuerauerũt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: Quia hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel, post illos dies, dicit Dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mẽte eorum scribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit vnusquisque ciuem suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce dominum, quia omnes cognoscent me à minore vsque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. Quid apertius dicere potuit propheta ad discernendum testamentum nouum à veteri? Vetus appellat nõ ex tempore, sed magis ex effectu: nempe quòd etsi voluntatem Dei ostenderit, non tamen vi sua veteris hominis noxam abstulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneũ fecerit, aut innouauerit. Hoc est enim quod dixit propheta: Quia ipsi non perseuerauerunt in testamẽto meo. non enim simul cum lege, hoc est, virtute legis, bonam quoque voluntatem (qua sola lex fit) acceperunt. Et idcirco, inquit, consummabo super domum Israël testamentum nouum, testamentum vtique consummatum quo lex impleatur, quod promissione & exhibitione propitiationis & remissionis peccatorũ, necnõ viua doctrina, seu (vt Apostolus ait) doctrina spiritus, per Spiritum sanctum intus in corde scripta, ac mentem & voluntatem illuminante, immutante ac viuificante cõstare dicit. Vide verò quàm pulchrè Paulus (hanc prophetiam intuens atque explicans) hoc ipsum doceat 2. Corinth. 3. vbi sic ait: Manifestati quoniam epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Et vt doceat hoc in nobis agi non viribus nostris, aut propter nostram dignitatem, sed mero Dei beneficio remittentis nobis peccata per Christum, ac bonam insuper voluntatem ingenerantis per fidem, subiungit: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum,

Vetus testamẽtum non ex tẽpore vetus vocatur.

Hebr. 8

Virtute legis non accipitur bona volũtas

1. Cor. 2.

Locus prophetæ per Paulũ explicatur.

2. Cor. 3

Ibidem.

non

non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testaměti, nō litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autē viuificat. Quum itaque quæritur, quid sit Euangelium, non aliud respondendū est, quàm quòd sit propriè non illa scriptura mortua, quam nobis apostoli memoriæ causa reliquerunt: (nam & eadem si literam tantùm spectes, mortua est) sed sit viua illa doctrina quæ menti nostræ reconciliationem propter Christum, hoc est pacem erga Deum, insuper bonam voluntatem ex Dei beneficio annunciat, nunciū sanè longè optimum ac lætissimum. In hunc modum angeli natiuitatem dominicam pastoribus annunciantes, Euāgelium descripserunt: Gloria (inquiunt) in excelsis Deo, & in terris pax hominibus bonæ voluntatis, seu vt Græca exemplaria habent, in hominibus bona voluntas. In primis gloriam vni Deo tribuunt, ídque in altissimis, quòd illi soli gloria debeatur, cuius solius beneficio natus est nobis saluator mūdi. Deinde annunciant hominibus pacem: Nunc (inquiunt) pax in terra facta est, quia humana natura recōciliata est Deo per Christū, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona volūtas, hoc est, in hominibus facta est Dei beneficio bonus affectus, quem prius in hominibus non habuit. Et vt Theophylactus ait: Refocillatus est Deus nunc & bene habitus in hominibus, nimirum quòd per Christum reconciliati & voluntate conglutinati sumus Deo, & vniti illi verbo incarnato.

Quid sit euangeliū propriè.

Luc. 2

Vide chryso. in epist. ad Coloss.

Theophy. in Lucam. cap. 2

Euangeliū habet varia noīa.

EX his facilè deprehendi potest, cur nouum testamentum seu Euangelium, dicatur lex spiritus, lex fidei, lex libertatis, iustitia Dei, seu iustitia spiritus. Nam ideo lex seu iustitia spiritus dicitur, quia hanc efficaciter spiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia hæc reconciliatio & renouatio, fide in Christū accipiuntur, non autem debentur aut tribuūtur operibus nostris externis, quæ legis appellantur: Lex libertatis, quia non solùm docet nos intus quid faciamus, sed etiam voluntatē innouando liberat, vt iam non tanquam serua legis ex timore, sed suapte sponte ac liberè bonum operetur. In quam sententiam dixit Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. Item: Dominus spiritus est: vbi autem spiritus, ibi libertas. Et alibi ait: Nos vocatos in libertatem, non vt libertatem in occasionem carni demus, sed vt per charitatem inuicē seruiamus.

Lex seu iustitia spūs. Roma. 8

Lex fidei. Roma. 3

Lex libertatis. 2. Cor. 3

Roma. 8

2. Cor. 3

Galat. 5

ciamus. Qui dicunt legem fidei nihil aliud significare, quàm *Lex fidei*
fidem, ac meram fiduciam misericordiæ propter Christũ, nõ *quid*
etiam hanc internam innouationem, quæ propriè est lex scri- *Roma. 8*
pta in cordibus, & lex spiritus vitæ, viderint quomodo ipsi suã *Lex fidei*
sententiam tueantur. Ex prædictis etiam cõsequitur, nõ opor *ab operi-*
tere nos fidem seu iustitiam fidei, ab operibus fidei discernè- *bus fidei*
re, sed tantùm ab operibus legis, quæ fiunt in non renouatis *non est di-*
sine spiritu. Nam quid tãdem est aliud iustitia fidei, quàm ip- *scernẽda.*
sissima illa & intus in mente viuentia fidei opera? nempe fide- *Ambr. in*
re de Dei misericordia per Christũ, remissionem peccatorũ *epi. ad Ro*
propter Christũ per fidem apprehẽdere, accipere ac velle: itẽ, *ma. c. 1. &*
Deo voluntatem nostram immutãdi assentiri, audire, quid in *ca. 3. vtro-*
nobis loquatur dominus Deus, hoc est, ab operibus nostris *bique in*
cessare, & Dei ductibus summo conatu obsequi, & quicquid *verbum iu*
Deus in nobis facit, Deo tribuere? Quæ quidem opera quum *stitia, &c.*
spiritus intus in nobis operatur, postea etiam prodeunt in ex- *Psal. 84*
ternum opus, quod iustitiæ fidei internæ testimonium est. *Matth. 7.*

HIS præmissis, de Iustificatione sic simplicissimè ac planis- *Sententia*
simè dicimus: Euangelium initiò vtitur ministerio le- *catholica*
gis, Christus præcursore Ioanne. arguit enim peccata, terrefa *de iustifica*
cit conscientiam, ad pœnitẽtiam adigit, docet nos de infirmi- *tione.*
tate nostra, indicat nobis opus esse propitiatore Christo, pro- *Matt. 3*
pter quem datur nobis remissio peccatorum. Postea ministe- *Ioan. 1*
rio legis velut interquiescente, accedit fiducia, quam mẽs con *Acto. 10*
trita & humiliata capit ex promissione Euangelij, & qua se *Fiducia.*
erigit credens sibi remitti peccata gratis propter Christum: *Acto. 2*
quod quum fit, simul donatur Spiritus sanctus, per quem dif- *Roma. 5*
funditur charitas Dei in cordibus nostris, qua renouatur vo- *Ro. 6. 7. 8*
luntas, & libera efficitur à legis seruitute: ac ita demum iusti-
ficatur homo, & inchoat vitam nouam atque adeò æternam,
idque per fidem in Christum, qua tanquã instrumento, remis- *Roma. 6*
sio peccatorum & renouatio interioris hominis & vita acci- *Roma. 3*
piuntur, habentur ac retinentur. Hæc doctrina est planè apo- *Fides ĩstru*
stolica, quã & patres & tota ecclesia semper est amplexa: Con *mẽtum iu-*
iungimus autem in iustificatione hæc duo, nempe remissio- *stificatiõis.*
nem peccatorum, & renouationem interiorem voluntatis, au
thoritate scripturæ freti, quæ hæc duo semper copulat. Non *Ephe. 4*
enim vt iustificeris, tãtùm exuendus est vetus homo, sed & in-
duendus nouus, qui secundum Deum creatus est in iustitia & *Roma. 6*
sanctitate veritatis. Non tantùm vetus Adam eiiciendus est, *Rom. 7. 8*
sed

ſed Chriſtus etiam complectendus. Non tantùm peccato moriendum eſt, ſed noua etiam vita concipienda. Non tantùm liberari nos oportet à peccato, ſed etiā ſeruos fieri iuſtitiæ deo.
Roma.6 Non tantùm oportet nos commori Chriſto, hoc eſt, defungi peccatis, ſed etiam in Chriſto reſurgere. Nec dubium, Paulū & cæteros apoſtolos, vt oſtenderent, in quibus iuſtificatio hominis ſita eſſet, remiſsionem peccatorum ad mortem: interiorem autem reuouationem, quæ fit per infuſionem charitatis, atque adeò ipſam iuſtificationem, ad reſurrectionem Chriſti
Rom.1. 4 retuliſſe: Ieſus Chriſtus, inquit, traditus eſt propter delicta no
1.Cor.15 ſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Myſterio
1.Pet.1 enim dominicæ mortis, vitæ noſtræ veteris occaſus, & iniqui-
Acto.13. tatis abolitio: Reſurrectionis verò, exortus vitæ nouæ, & iu-
Myſteriū dominicæ mortis. ſtitiæ renouatio, demonſtrata ſunt. Vtraque autem per fidem in Chriſtum accipiuntur: nam ea nos Chriſto copulat ac coniungit, nóſque coniunctos ſpiritus ille fidei, meritorum & bonorū Chriſti participes facit, vt quod nobis adhuc deeſſe ſen-
Galat.6 ſerimus, à Chriſto per fidem mutuemus, vt dicere ſimul poſſi-
Philip.1 mus: Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Et: Mihi vi-
2. Cor.4. uere Chriſtus eſt. In quam ſententiam apud eundem Apoſto-
Gala.2 lum dictum eſt: Chriſtum habitare in cordibus noſtris per fi-
1.Cor.1 dem. Et alibi: Chriſtum nobis factum eſſe ſapiētiam à Deo, &
1.Cor.1 iuſtitiam, & ſanctificationem, & redemptionem, quòd Chriſtus hæc omnia nobis per fidem fiat. Nam quum ſpiritus noſter ſpiritui Chriſti per fidem adhæret, fit vnus ſpiritus cum eo: & quicquid eſt in Chriſto, nobis in Chriſtum credentibus ſecundum fidei noſtræ rationem & modum communicatur.
Roma.8 Qui enim proprium filium dedit, quomodo non omnia ſimul cum illo donauit? Hic eſt theſaurus ille quem habemus in vaſis fictilibus, vt ſit eminentia virtutis Dei, & non ex nobis: hoc
2.cor.4.5 eſt indumentum illud iuſtitiæ fidei, quo nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur, quod mortale eſt, à vita: hoc
Roma.8 eſt, pignus illud ſpiritus, quod nobis dedit Deus qui nos in
2.Cor.5 hoc ipſum efficit, & Chriſtū (qui non nouerat peccatum) pro
Galat.4 nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.
2.Cor.5 Denique hæc eſt illa regeneratio, renaſcētia & renouatio no-
Galat.3 ſtra, ſine qua nemó poteſt videre regnum Dei.
Ioan.3. NE verò ſcripturam, vbique duo hæc (nempe remiſsionē
Patrū conſenſus. peccatorum, & renouationem mentis) in iuſtificatione hominis copulantē, aliò detorqueas, concors patrū conſenſus

prohi-

prohibet: qui testantur, tunc demum nos liberari gratia per le- *Augu. de*
gem fidei, quæ est in Christo Iesu, quum diffunditur charitas *spir. tu &*
in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis: *lit. c. 5. 14.*
tunc viuificari, quum ex illo fonte vitæ (cuius solius haustu *Roma. 5*
iustitia bibitur) bonam vitam (nimirum bene agendi volunta- *Ioan. 4*
tem) haurimus: tunc illuminari, quum ab illo incommutabili *Bona vita*
lumine anima nostra rationalis quodammodo accenditur, vt *Ioan. 1*
fit etiam ipsa factum creatúmque lumen: quemadmodum Io- *Augu. de*
annes erat lucerna ardens & lucens participatione eius lumi- *spiritu &*
nis, de cuius plenitudine (vt idem ipse dixit) nos omnes acce- *lit. cap. 7*
pimus: tunc iustificari, quum Spiritus sanctus operatur in no- *Ioan. 1*
bis, vt non peccare delectet, sed magis vt condelectemur legi *Ibid. c. 16*
Dei secundum interiorem hominem, quum scilicet non tantū *Roma. 7*
preceptum iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed *Aug. ibi.*
etiam intrinsecus incrementum dat Deus per charitatis dilar- *cap. 25*
gitionem: quum facit, vt iustitiam legis, non propterea quòd *1. Cor. 3*
lex iubeat, sed magis voluntariè ac intimo affectu amplecti *Roma. 5*
adnitamur: quum imago Dei terrenorum affectuum labe de- *Aug. ibid.*
trita, in mente credentium digito Dei (hoc est, spiritu sancto) *cap. 26*
reformatur & adornatur. Denique, quum facit Deus, vt non *Psal. 1. 39*
tantùm credamus, sed & velimus. Clarè admodum diuus Ber- *Aug. ibi.*
nardus dixit, præsumptam indulgentiam delictorum, parere *cap. 28*
animi tranquillitatem ac lætitiam (hoc est iustificationem) in *Luc 11*
animo eius, qui sibi ad iustitiam pœnitentiæ opera seminauit, *Aug. ibi.*
si tamen ipsam pręsumptam indulgentiam efficacia attestetur *cap. 34*
acceptæ gratiæ ad sanctius deinde viuēdum, quòd omnis qui *Ber. in Cā-*
hac intra se actitari sentit, sciat quid loquatur spiritus, cuius *tica. serm.*
vox atque operatio nunquam inter se dissentiūt. Sed quid at- *37.*
tinet sententiam patrum pluribus recensere? quum Apostolus *Psal. 118*
Ioannes planè testetur, charitatem Dei (hoc est, quam Deus *1. Ioan. 3*
impartitur) tam spectare ad iustificationem, vt hanc non asse-
quutum seu habentem, in morte manere dicat? In quam sen-
tentiam non dubium est, dixisse Apostolum Iacobum, fidem *Iaco. 2*
sine operibus, hoc est, sine affectu charitatis, qui paratus sit
semper in opus, quum res postulet, prodire, mortuam esse.

SED dices nobis, Non assentior tibi. Ex Euangelio enim in *Obiectio.*
legem relaberis, facísque nos perpetuò dubitantes ac am-
bigentes, an remissionem simus assequuti, an reconciliati, an
iustificati: breuiter, an filij Dei, hoc est, an in gratia Dei simus.
Nam si interior innouatio, & bonæ voluntatis insitio, ad iu-

ſtificationem neceſſaria eſt, quis vnquam ſtatuet ſe reconcilia tum eſſe? Quem enim reperies, qui auſit credere nouitaté mé tis ſuæ, qua iam affectus eſt ad implendam legem, tátam eſſe, vt digna ſit iuſtificatione? hoc eſt, quis auſit iudicare ſe iá dono ſpiritus hoc aſſequutũ, vt velit ac poſsit Deũ ex toto corde & tota anima diligere? Atque hinc forſan colliges, nos ſecúdum eam rationem nunquá pacem habituros erga Deum, quòd lex (vt apparet) quãtum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accuſare non deſinat. Et proinde non oportere hác no uitatem ad iuſtificationé referri, ſed tantùm gratuitam remiſſionem peccatorũ, quæ accipitur per fidé, vt promiſsio ſit certa, quæ ſi penderet ex conditione noſtræ nouitatis, redderetur incerta: vnde tandem conſequeretur nos in hac dubitatione, neque Deum (de cuius miſericordia adhuc ambigeremus) vt

Roma. 10 patrem inuocare poſſe, ſecundũ id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? neque quicquá boni poſſe operari, quòd quicquid non eſt ex fide, peccatum ſit.

Roma. 14 *Dilutio.* Ad hæc reſpõdemus, nos nequaquam in legem relabi, ſed docere quomodo mens noſtra à ſeruitute legis, nõ ſuis viribus, ſed Dei beneficio, per interioré innouationé liberetur: quod abundè declaratũ eſt prius. Deinde dicimus, nos omnino non docere, iuſtificationem nobis contingere propter hanc nouitatem, maximè quod ad eam parté attinet, quam ea mentis noſtrę nouitas ex nobis mutuatur, hoc eſt, eatenus, quatenus nos illi renouationi aſſentimur. Quis enim ſatis Deo innouãti aſſentitur ac obſequitur? vt non magis propter dignitatem huius nouitatis, quàm propter dignitaté noſtræ pœnitentiæ aut contritionis (de qua arroganter ſentire non oportet) iuſtificari nos ſtatuere debeamus, non in fletibus, nõ in actibus noſtris, ſed in aduocati noſtri defenſione, quem apud patré pro nobis interpellantem habemus, confidentes. Quin nec ipſi fidei eam dignitaté tribuimus, vt meritoria ſit remiſsionis peccatorum, quam nulla merita præcedunt. Et quem, quæſo, dabis hominem, qui tantam ſe habere fidem auſit gloriari, quá tam ſibi haberi requirit Deus? Detrahimus itaque & fidei & huic nouitati (quod ad eã partem quã ex nobis ſibi aſciſcunt, attinet) eam dignitatem ſeu cauſam iuſtificationis, quin potius ob id tantùm dicimus fidem iuſtificare, non quòd ſit cauſa iuſtificationis, sed quòd nulla alia re miſericordiam & gratiam Dei nos innouantem, quæ propriè cauſa formalis iuſtificatio-

Iuſtificationem nõ aſſequimur propter noſtrã nouitatem, ſed nouitas quã Deus operatur ĩ nobis, hæc eſt iuſtificatio noſtra.

Gregor. in Ezec. li. 1. homil. 7

Cur fides dicatur iuſtificare.

ficationis est, accipiamus. Verùm hoc docemus, nempe iustificationem non ex lege pendere, sed esse gratuitū donum Dei, quod consistit in remissione peccatorum & renouatione voluntatis, quæ non aliter à Deo gratis donante accipiuntur, quàm per fidem in Christum, fidem quidem, non dubitantem aut ambigentem, sed nihil hæsitantē. Vt clarissimè quid velimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas: repetimus ac dicimus te per fidem donū iustificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac cōcussus in pœnitentia, rursus erigeris per fidē, credens tibi remissa esse peccata propter meritum Christi, qui in se credentibus remissionem peccatorum pollicitus est: & quum simul sentis te iam alio affectu quàm prius rapi, hoc est, eo affectu quo peccata quę prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accéderis, tametsi is affectus nōdum sit in bono perfectus & absolutus. Hanc enim imperfectionem, quam viribus tuis supplere nō potes, supplebis ex fide in Christum, credens iustitiā Christi (cuius membrum factus es) tuum imperfectum suppleturum, si tamen perpetuò pro viribus quas tibi dominus suppeditauerit, coneris eam quam accepisti gratiam promouere, & præteritorum oblitus, non respiciens iterum retro, in anteriora te extēdere annitaris. Pulchrè dixit beatus Augustinus: Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamē ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cùm affectu teneat sanctitatē. Non enim naturæ humanæ viribus, sed propositi argumento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Interim scimus quādam esse plenā & absolutam iustitiam, seu charitatem, quam in hac vita nemo assequitur, sed tantùm in futura, quando videbimus facie ad faciē, & cognoscemus sicut cogniti sumus, sed alia minor est huic vitæ cōpetēs, qua ex fide viuimus & ambulamus. Hæc etsi omnes motus terrenæ cupiditatis nōdum omnino absorbeat atque consumat, consensum tamen prohibet ac extinguit, ac insuper facit, vt magis ac magis in bono proficere pergamus: quæ etsi à perfectione iustitiæ longè adhuc absit, ea tamen imperfectio iustificationem nostram non remoratur, nec accusationi seu damnationi legis subiacet, saltem in iis qui sunt in Christo Iesu. Nam qui Christo (in quo lex quod accusaret, nihil inuenit) per fidem cōcorpores facti sunt, legis imperium beneficio Christi euaserunt: adeò, vt si lex imperfectionem eorum

Quando accipiatur iustificatio *Ioan. 6*

1. Cor. 1

Philip. 3

Augu. de diffini. ortho. fidei. cap. 49

Augu. de spiritu & lit. cap. 37

2. Cor. 5

Roma. 7. 8

1. Petr. 2

Roma. 7 accuſare pergat, reſpődere poſsint: Quid nobis tecum eſt lex?
Roma. 14 Non tui, ſed alterius ſumus. Tu quæ es, quæ iudicas ſeruos a-
Matt. 20 lienos? domino noſtro ſtamus aut cadimus. huic ſi viſum eſt ex gratuita miſericordia nos indignos aſſumere, & quicquid
Ephe. 5 in nobis imperfectionis eſt cődonare, quid ad te? Quid nobis
Pſal. 5 alienum inuides beneficium? Recepit nos ille in mẽbra ſua,
1. Cor. 1. ſcuto ſuæ bonæ volűtatis protexit nos, ſua iuſtitia nos induit. Quamobrem ſi nos impetere pergas, eũ tibi opponemus, cui per fidem inhæreſcimus, in eo certè nő habes quicquam, proinde nec in nobis, qui de corpore eius per gratuitam miſeri-
Ioan. 14 cordiam facti ſumus. Nonne licet huic facere de nobis quod
Roma. 8 ipſi videtur? non ignoramus nos ſeductioni expoſitos, ad reſi
Matt. 20 ſtendum fragiles, ad operandum debiles eſſe, ſed induti Chri
Roma. 8 ſtum, non eſt cur timeamus. Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui cődemnet? Hæc quidem iuſtificatos in Chriſto, habere quæ legi opponãt, Paulus Roma. 7. & 8. locupletiſsimus teſtis eſt, & Ioannes cap. 3. qui inquit: Qui credit in filium Dei, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti
Augu. li. filij Dei. Hæc ruminans Auguſtinus libro Meditationum cap.
Medita. c. 14. ſic Deum alloquitur: Deſperare vtique potuiſſem propter
14. nimia peccata mea & infinitas negligentias meas, niſi verbum
Ioan. 1. tuum Deus caro fieret, & habitaret in nobis. Sed deſperare iã
Roma. 8 non audeo, quia cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus per mortem filij tui: quantò magis reconciliati, ſalui erimus per
Certitudo fiduciæ. eum? omnis nanque ſpes & totius fiduciæ certitudo, mihi eſt in pretioſo ſanguine eius, qui effuſus eſt propter nos & pro-
Philip. 3 pter noſtram ſalutem, in ipſo reſpiro, & in ipſo confiſus, ad te
Lib. Medita. cap. 15 peruenire deſidero, non habens meam iuſtitiam, ſed eam quæ eſt ex filio tuo domino noſtro Ieſu Chriſto. Et capite ſequen
Hebræ. 2 ti. Supereminet omnem ſcientiam tua inæſtimabilis charitas,
Ibidem. quã oſtẽdiſti nobis indignis pro ſola bonitate & pietate tua,
Omnis noſtra fiducia ac tota ſpes. filius nanque tuus Deus noſter non angelos, ſed ſemen Abrahæ apprehendit, aſsimilatus nobis per omnia abſque peccato. & poſt pauca: Hæc nempe mihi tota eſt ſpes omniſque fiducia. Eſt enim in ipſo Ieſu Chriſto domino noſtro, vniuſcuiuſq;
Ephe. 2. 5. noſtrum portio, caro & ſanguis. Vbi ergo portio mea regnat,
Imperfectio noſtra gratiã iu ibi me regnare credo: vbi caro mea glorificatur, ibi glorioſum me eſſe cognoſco: vbi ſanguis meus dominatur, ibi dominari me ſentio, quamuis peccator ſum, de hac communione

gratiæ

gratiæ non diffido. & si peccata mea me prohibent, substantia mea requirit: & si delicta mea me excludunt, naturæ communio non repellit. Et statim post: Mitis & valde benignus est dominus Deus noster, & diligit carnem suam, mēbra sua, & viscera sua in ipso Deo, & domino nostro Iesu Christo dulcissimo, benignissimo & clementissimo, in quo resurreximus, & iam cœlos ascendimus, & iam in cœlestibus considemus. Caro nostra nos diligit, habemus etiam sanguinis nostri prærogatiuam in ipso. Sumus enim membra eius, & caro eius: ipse denique est caput nostrum, ex quo totum corpus, sicut scriptum est: Os ex ossibus meis, & caro de carne mea, & nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed fouet ac diligit eam. Mysterium hoc magnum est, ego autem, inquit, dico in Christo & ecclesia. Gratias itaque tibi domine Deus noster ago pro omnibus miserationibus tuis, quibus miserabiliter nobis perditis subuenire dignatus es per eundem filium tuum saluatorem & recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: & nunc viuens sine fine, sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. Hactenus ille.

stificātē nō excludit.
Ibidem.
Ephe. 5
Deus diligit nos in Christo filio suo.
Ephe. 2
Eph. 3. 4. 5
Gene. 2
Ephe. 5
Roma. 4
1. Ioan. 2

NON habes ergo quod dicas, nos euangelium cum lege confundere, vel euangelium in legem transformare, vel causam iustificationis in nostram dignitatem transferre, vel iubere vt perpetuò de iustificatione & acceptatiōe nostra dubitemus. Nam omnia contraria docemus. fatemur enim verū esse, ad iustificationem hominis omnino requiri, vt homo certò credat, non tantùm generaliter, quòd propter Christum verè pœnitentibus remittantur peccata, sed & quòd ipsimet homini credēti remissa sint propter Christum per fidē. Nam qui dubitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quòd accipiat aliquid à Deo. Rectè dixit Hilarius, Deum velle, vt sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate speremus, quòd alioqui iustificatio ex fide nulla sit, si ipsa fides sit ambigua. Augustinus verò cogitationem nos ab hac certitudine auocantem, abigendam docet. Murmuret, inquit, quantum voluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, & quāta est gloria illa, quibúsnam meritis illam obtinere speras? Ego fiducialiter respondeo. Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia verax est in promissione, potens

Respondetur aduersariis.
Ad iustificationē requiritur, vt singuli credant sibi remissa peccata per Christum.
Iacobi. 1
Hilari⁹ in Mat. canone. 5
Augu. in manua. ca. 22. & 23
2. Cor. 1
Ro. 8. & 3
Tit. 1
Mat. 20

in exhibitione, & licet ei facere quod vult: nō possum terreri multitudine peccatorum, si mors domini in mentem meā venerit. Tota spes mea est in morte domini mei. Mors eius, meritū meum est, refugium meum, salus, vita & resurrectio mea. Meritum meum, miseratio domini. Non sum meriti inops, quandiu ille miserationum dominus non defuerit. Et si misericordiæ domini multæ, multus ego in meritis. Quantò ille potentior est ad saluandū, tantò ego securior. Hactenus ille. Denique Bernardus apertissimè pronuntiat, nō sufficere tantum vt credas, te remissionem peccatorum habere non posse, nisi per indulgentiam Dei: præterea quod nihil habere queas affectus vel operis boni, nisi & hoc dederit ipse: Ad hæc quòd vitā æternam nullis possis operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Sed præter hæc, inquit, quæ magis initiū quoddam & fundamentum fidei habēda sunt, etiam hoc addendū est, vt credas quòd per ipsum & tibi peccata condonētur. Hoc enim (vt subiicit) est testimoniū, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et sic arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.

Meritū nostrū in miseratione domini cōsistit.

Bernar. de annun. domini. ser. 1

Gradus fidei iustificantis.

Testimoniū Spiritus sancti, quod perhibet cordi nostro.

Roma. 8

Roma. 3

SED hîc diligenter animaduertendum est, longè aliud esse dicere, omni homini quicūque credit sibi remissa esse peccata per Christum, illi statim peccata remitti: quàm si dicas, Nemini remitti peccata, nisi remissionem se credat assequutū per Christum: nam hoc verum est, illud falsum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui sic credunt, & tamen remissionem peccatorum non assequūtur. quòd extra ecclesiam sint, & spiritu charitatis vacent. Vtrunque ergo requiritur ad iustificationem, nempe vt & credas tibi remissa esse peccata per Christum, & vt te spiritu charitatis renouatū mēte, & iam ad opus bonū affectum esse per fidem intelligas. Vt alios omittamus, non videtur nobis hîc contemnendus Bernardus, in re iustificationis haud leuis author, vel aduersariis testibus, vir certè doctrina præditus infusa magis diuinitus, quàm humanitus parta. Is alibi quærit, vnde aut quomodo nosse possimus nos indulgentiam à Deo consequutos esse? quòd homini quantūuis spirituali etiam vsque ad primum spiritualis exercitij gradum prouecto, tantum de primi gradus imperfectione relinquatur, vt vix sibi primum videatur adeptus. At ille respondet, nobis non leuiter transmittendū esse, quod in Euangelio legimus Iesum paralytico dixisse: Confide fili, remittuntur tibi

Verū nemini remitti peccata nisi credat sibi peccata remitti.

Bern ser. de 4. modis orandi.

Matth. 9

tibi peccata tua: vtque Pharisæis non credentibus, sed magis
subsannantibus, hanc fiduciam tanti esse momenti cōmonstra
ret, signo visibili inuisibilem probasse potestatem. Vt sciatis
(inquit) quia potestatem habet filius hominis in terra dimit-
tendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum &
ambula. Et tu er (vt subiicit ille) si iam surgis desiderio su-
pernorum, si grabatum tollis, corpus videlicet à terrenis sub- *Philip. 3*
leuans cupiditatibus, vt iam non feratur animus concupiscen *Bernard.*
tiis eius, sed magis ipsa (vt est dignum) regat illud, & ferat quo *Ibidem.*
non vult si demum ambulas, quæ retro sunt obliuiscens, & ad
ea quæ ante te sunt te extendens desiderio & proposito pro-
ficiendi, curatum te esse non dubites. Et post pauca: Propter-
ea fiducia aliter iam postulare potest qui eiuscemodi est, nimi
rum quòd se iam reconciliatum & filium esse intelligat (mo-
dò tamen caueat, ne fortè postulet non postulanda, aut quæ
postulāda erant, ritè postulare negligat:) alioqui absq; fiducia *Iacobi. 4*
frustrà Deum inuocaueris aut postulaueris, quod nemo oret *Bern. ho-*
sen petat, nisi quod credit & sperat. In corde, cui hæc fidei for *mil. 4. su*
titudo deest, nō nascitur Christus, qui nō nisi per hanc fidem *per euāge.*
habitat in cordibus: nec is dicere potest cum Dauid, paratum *Missus est*
cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psalmum di- *Ide ser 6*
cam. Non est enim paratum cor, quod non est confirmatum. *in vigi. na-*
IAM si huic homini sic affecto occurrat, quod apostoli domi *tiuit.*
no cōcionanti, quàm difficilè diues in regnū cœlorū ingre- *Psal. 107*
deretur, rogantes obiecerūt: nempe, Quis poterit saluus esse? *Matth. 10*
respōdebit tum hæc fiducia: Apud homines quidē impossibi- *In promis-*
le est, sed nō apud Deū, in cuius promissione & misericordia *siōe & mi*
tota nostra fiducia atque vnica cōsolatio nostra, & tota ratio *sericordia*
spei nostræ consistit: atq; ideò ex fide iustificatio, vt secundū *Dei, tota*
gratiā firma sit promissio. Rursus si occurrat, Quis scit si amo *nostra fidu*
re vel odio dignus sit? item, Quis nouit sensum domini, aut *cia cōsistit.*
quis consiliarius eius fuit? hic iam non oportebit in opera no *Roma. 4*
stra respicere: nā hæc statim nos faciēt dubitare, sed planè fi- *Eccle. 9*
dem nobis subuenire necesse est, atq; adeò hîc oportet succur *Roma. 11*
rere veritatē, vt quod de nobis latet in corde patris, idipsum *Bernar. in*
nobis per ipsius spiritum reuelætur, & spiritus eius testificans *sermo. de*
spiritui nostro, persuadeat quòd filij Dei sumus: persuadeat *dedica. ec*
autem vocando, & iustificando gratis per fidem. Cum ergo *clesiæ.*
suggerit mihi infirmitas mea, quînam sciam me in numero fi- *Roma. 8.*
liorum esse: tunc maximè memorē esse me oportet verbi pro-

 missio-

Psal. 118. missionis, in quo mihi domine spem dedisti: tunc mihi in verba tua Christe respiciẽdum est, quibus mulieri adulteræ, necdum damnatæ, dixisti: Nec ego te condemnabo mulier: vade, & iam amplius noli peccare. O vocem misericordiæ, ò auditum lætitiæ salutaris. Auditam (inquit Psaltes) fac mihi mane misericordiam tuã, quia in te speraui domine. Sola nimirum spes apud te miserationis obtinet locũ, nec oleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ reponis: sed mihi interim videndum, ne hæc fiducia sit affectui ad peccandum procliui coniuncta. Hanc vero fiduciam passio tua, ò Christe, mihi subministrat, vltimum quidem refugium, & singulare remediũ: deficiẽte enim sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis, illa succurrit. Quòd si rursus in animum meum subeat, scio quidem passionẽ hanc potentissimam esse: sed quî sciam, an data & applicata sit mihi? Hîc respondebit fides, Mihi data est, quia alteri dari non potuit. Nam Christus meus in similitudinẽ hominum factus, habitu inuentus est vt homo, obediens patri vsque ad mortem, vt me mortis filium redimeret ac patri reconciliaret. Rursus si surrepat in animũ, Quonam pacto possim statuere Deum mihi esse propitium, qui tãtum imperfectionis & infirmitatis adhuc in me cernã ac reperiam? tũ profectò neque in dignitatẽ fidei, neque operũ meorum, vt me certum faciam, rectè respexero. Quis enim de sua sapientia, vel iustitia, vel sanctitate, præsumat sufficientiam ad salutem? quòd nec sufficientes simus cogitare aliquid à nobis tanquã ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed in passionem tuam, ò Christe oculos mẽtis defigã, & cum defecerit virtus mea, non conturbabor, nõ diffidã. scio enim quid faciã, Calicem salutaris accipiã: quia si sanguis tuus interpellet pro me saluus ero. Denique si verbum tanti Apostoli (qui ausus est dicere, an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus) me terreat, cum ait: Nihil mihi conscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum: tũ vicissim eiusdem Apostoli verbũ me consolabitur. nam etsi eo ipso quod mihi nihil sim conscius, iustificatus non sim, hinc tamen me iustificatum rectè iudico, si spiritum innouantem accepero, qui ex deo proficiscitur, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur,

Ioan 8. Ber. de ãn. dom. ser. 3 Psal. 142

Quõ occurrẽdum dubitationi q̃ nos de applicatione paßionis Christiam bigere facit.

Philip. 2 2. Cor. 3.

Psal. 115.

2. Cor. 13. 1. Cor. 4

1. Cor. 2.

etiam

etiam profunda Dei. Itaque ſcriptura quæ ait, Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? non facit ambigentes Chriſtianos. Non enim (vt inquit ille) ſenſum Chriſti habemus. Neque ob id ſenſu Chriſti nos vacare iudicabimus, quod perpetuò labimur, & perfectionẽ iuſtitiæ nunquam aſſequimur, ſi tamen à conſenſu peccati abſtinentes in Chriſto manſerimus radicati & fundati. Nã ſi diuo Auguſtino credimus, ideò veraciter ſe omnes ſancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, etſi nõ reprehenſione cõſciẽtiæ, certè mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ: nec tamen ex hoc ſancti vel iuſti eſſe deſinũt, ſi affectu ſanctitatẽ retinẽtes in Chriſto eſſe perſeuerẽt. Quãobrem Bernardus Chriſtũ appellans, ait: Quiſquis pro peccatis cõpũctus eſurit & ſitit iuſtitiã, credat in te qui iuſtificas impiũ & ſolam iuſtificatus per fidẽ, pacem habebit ad Deum: ſolam vtique per fidem, hoc eſt, non per merita propria, ſed per miſericordiam, quam ſola fides accipit & apprehendit.

Roma. 11. 1. Cor. 2

Augu. de diffini. orthod. fidei. cap. 41. Oẽs ſãcti peccatores

Ber. ſerm. 22. i Cãti.

Roma. 5. Sola fide iuſtificari quid.

QVòd autem alibi legimus, Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Item, In timore incolatus veſtri tẽpore conuerſamini. Item, In timore & tremore ſalutem veſtram operamini, &c. nequaquam cum ſuperioribus pugnat. Hæc enim & ſimilia dicta ſcripturæ iuſtificationem non reſpiciunt, nec fiduciam (qua remiſſionem peccatorum accipimus) vacillare faciunt de miſericordia Dei, ſed magis reſpiciunt iam iuſtificatos: hi enim ſi ſentiant ſe Dei beneficio intus innouatos, & fiducia certa erga Deum præditos, abſit vt hinc ſibi iam fidentes ſecuri viuant, & poſthac ſe ſuis viribus legem implere poſſe cõtendant. Hoc enim eſſet non deo, ſed ſibi fidere, quin potius ſuæ infirmitatis ſibi conſcij, toti à gratia pendere pergent, debebũntque filiali timore ſemper eſſe ſoliciti, ne in vanũ gratiam Dei receperint, néve à gratia percepta, ſua incuria vel arrogantia rurſus cadãt, in priores ſordes reuoluti. In quã ſentẽtiam dixit Apoſtolus: Tu fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time, quia ſi Deus naturalibus ramis nõ pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Vnde poſt iuſtificationem non debet fides indormiſcere, ſed magis ac magis exerceri, ac iã (vt ſuprà diximus) fide nõ tantùm generali, ſed & ſpeciali credere oportet, quòd nihil ipſe prorſus habere poſsis operis boni, niſi hoc deus dederit. Itidem, quòd æternam vitam nullis meritis promereri poſsis niſi gratis detur & illa, quam tamen non ſis aſſequuturus,

Prou. 28

1. Petri. 2.

Iuſtificati ſemper debẽt eſſe pauidi et tiõrati timore filiali.

2. Petr. 2.

Roma. 11.

Ber. de ãn. domi. ſer. 2

Matt. 24

rus, nisi perseueraris vsque in finem.

Obiectio. VErùm forsan is, quem ex aduerso dicere fecimus, nobis obiiciet ac dicet: vt largiamur tibi hæc omnia vera esse, quidnam tandem est quod in nostra doctrina reprehendendum putas? Cui respõdemus, nos putare in primis periculosè doceri iustificationis verbum tantum pro imputatione iustitiæ, non etiam pro renouatione interiori apud Apostolum Paulũ accipi. Item, eo solo quòd quis credit sibi gratis remitti peccata propter Christum, hinc ei statim peccata omnia cõdonari. Item, quòd sola fide iustificemur, nisi tamẽ his verbis commoda temperatura ad sensum apostolicũ addatur. Item, quod iustitia bonæ conscientiæ, à iustificationis ratione secernatur. Denique, displicet quòd opera fidei cum operibus legis confunduntur, aut saltem plus quàm oportet ab his quæ les impetrat, discernuntur. Nam etsi quæ diximus, commodis interpretationibus adiectis, defendi posint, quod & sciamus veteres similibus interdũ loquutionibus vsos esse, quemadmodum Origenem & Ambrosium in epistolam ad Romanos, & Hilarium in Matthæum, atque his longè recentiorem Bernardum, non semel dixisse reperias, solam fidem iustificare: tamen quia hæ & similes propositiones alio atque alio modo accipi possunt, non conuenit vt in vulgus indiscretè spargantur, nisi eodem sale quo apud illos cõdiantur. Nobis enim non licet quibuslibet verbis ad populum vti, sed tantum illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc est, claris, planis, & expeditis. Patres in interpretandis scripturis, in scripturarũ scopum respexere, à quo non conueniebat eorum dictionem vel latum vnguẽ discrepare. Nobis quibus ad populũ loquendum est, sic oportet moderari verba, ne qui scripturarũ scopos nondum satis intueri possunt, verba nostra secius quàm oportebat intellecta, deprauent ad suã ipsorum perditionẽ, quod epistolis Paulinis, ob earũ difficultatem euenire Petrus testatur. Idq; beatus Augustinus de epistola ad Romanos (in qua Apostolus tantus est fidei prædicator) quammaximè intelligẽdum putat. Porrò cùm indocta plebs ad malũ alioqui prona, è suggesto ebuccinari audit, eo solo se iustificari, si credat Christũ pro nobis satisfecisse, nulla habita suæ immunditiei ratione: præterea cùm audit renouationẽ interiorẽ propriè de ratione iustificationis non esse, sed eam potius sequi, nonne statim efficitur malè secura ac sibi quãdam vanã fidei præsumptio

Dilutio.

Periculosè docetur.

In concionibus ad vulgus sermonẽ cautũac quã maximẽ salutum esse oportet.

2. Petr. 3

Aug. de fide & operibus.

Vana fidei

ſumptionem facit, quia iam hoc ipſum audaci quadam temeri- *præſũptio*
tate ſibi perſuaſum eſſe ac credere gloriatur, interim nullum *& ſecuri-*
faciens interioris renouationis experimentũ, ſine qua tamen *tas mala,*
iuſtificatio nõ accipitur? Item cum dicunt hominẽ iuſtificari *peſtilentiſ-*
ſola fide, nec commodè interpretantur, ſtatim plebs peccatis *ſima ſunt.*
aſſueta, & bonorum operũ expers, putat ſibi non admodũ ma-
gni bonorũ operũ curã habendã: tãtum ſufficere, vt ſibi per-
ſuadeat Chriſtum pro ſe ſatisfeciſſe, atque ita malè perſuaſa,
iuſtitiam fidei operibus bonis propemodum opponit, quæ ta-
men diſcernenda non erant, ſed omnino copulanda. Dein e- *Epiſtola*
tiam epiſtola illa Iacobi planè apoſtolica, ex incautis hiſce ad *Iacobi.*
populum loquutionibus in dubiũ vocatur, atque etiam impiè
contemnitur. In qua dixit Apoſtolus: Videtis quoniam ex o- *Iaco. 2*
peribus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm.

ET quoniam aliquibus adhuc videri poſſet, Iacobum apo-
ſtolum hanc ſententiam diſertè ac eo conſilio poſuiſſe, vt
Pauli ſententiam Roma. 3. qua pronuntiat, hominem iuſtifi-
cari per fidem ſine operibus legis, corrigeret: idcirco ex his
quæ ſuprà diximus, breuibus explicanda eſt hæc quæſtio, qua *An fide*
quæritur, an fide tantùm, an & ex operibus, vel omnino ſine *tãtũ an &*
operibus homo iuſtificetur. Vt autem intelligas quid quæra- *ex operib⁹*
tur, in primis noſſe oportet, ambas illas præpoſitiones (ex) & *iuſtificetur*
(ſine) dupliciter intelligi poſſe. Primùm vt reſpiciant cauſam *homo.*
ſubſtantialem maximè efficientem, formalem & finalem, cui
res ſimpliciter debet quòd ſit. Secundò, vt denotẽt tantũ eam
cauſam quã vocamus inſtrumentalem ſeu adminiculantẽ, ſine
qua res nõ fit. Dein opera, in opera legis & opera fidei diſtin-
guenda ſunt. Deniq;, in operibus fidei ad duo reſpicere opor-
tet, nimirum ad id quatenus ex Deo ſunt, deinde quatenus ex
nobis: nam in confeſſo eſt, nos in iuſtificatione non omnino
nihil agere, quin potius Deo nos præueniente ſaltẽ per aſſen-
ſum & conatũ voluntatis prẹuentæ & adiutę cooperari, quẽ-
admodum ſuperiùs abundè declarauimus. Principiò itaque, ſi *Cauſa eſſẽ-*
præpoſitio (ex) ad cauſam efficientem, formalẽ & finalem de- *tialis iuſti-*
notandam referatur, facilè eſt videre quid reſpondeas roga- *ficationis,*
tus, num ex operibus iuſtificetur homo: conſtat enim, in vni- *operibus*
uerſum operibus noſtris cauſam iuſtificationis detrahi, & re- *noſtris de-*
ctè ac verè dici nos ſine operibus iuſtificari. *trahitur.*

CAuſa enim efficiens iuſtificationis noſtræ, ſolus Deus *Cauſa effi-*
eſt, nõ noſipſi, Solus enim Deus eſt, qui iuſtificat qui ſo- *ciẽs iuſtifi-*
lus pec- *[ca]tionis.*

Esaiæ. 43 lus peccata remittit, qui apud Esaiam ait: Ego sum, ego sum, ego ipse sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Qui vt nos, quo essemus homines, fecit: ita regenerando in spem viuam, fecit vt iusti simus. Absit autem vt quisquam nostrum ita se iustum dicat, vt velit constituere iustitiam suam, hoc est reputare quasi à seipso sibi datam, cum dicat Apostolus: Quid enim habes quod non accepisti? Pharisaica atque adeò impia vox est eorũ, qui dicũt quòd Deus eos fecerit homines, iustos autem ipsi se faciant. contra quos Christus parabolam Luc. 18. dirigit. Porrò causa finalis, hoc est, ea causa quam Deus in remissione peccatorum respicit, & propter quam, & ob cuius dignitatem & meritum propriè dictum, ipse nobis remittit peccata, Christus est, non quatenus Deus, nam eatenus cũ patre & spiritu sancto efficit iustificationem, sed quatenus homo, nimirũ quatenus factus est hostia pro peccato in sempiternũ potens: Roma. 3. Iustificamur gratis gratia ipsius per redẽptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem. Item Roma. 5. Per hunc habemus accessum, &c. & post pauca: Gloriamur in Deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc recõciliationem legis accepimus. Et Acto. 10. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorũ accipere per nomẽ eius omnes qui credunt in eum. Item, Finis legis Christus ad salutem omni credenti. Et quid aliud est, quod Christus apud Ioan. ait, Ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere, quùm propter hoc iusti estis, quia mihi estis insiti. Nec hoc latuit patres & prophetas: Abraham in promissionem venturi Christi respiciens, se propter venturum semen iustificari credidit: vidit enim Abraham diem Christi, vidit, & gauisus est. Dauid quoque non reperiens iustificationem in hostiis legalibus, sacerdotem describit Christum. Tu es (inquit) sacerdos in æternum, nimirum cuius hostia esset apud Deum in æternum potens ad abluẽda peccata. Et clarissimè Esaias causam finalem iustificationis in Christum trãsfert: Omnes, inquit, nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrûm, & post pauca: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, in scientia sua iustificabit ipse seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Hanc autem iustificationis

Augu. ad Bonifaciũ epist. 1

Augu. de ver. Apostol. ser. 2

Impiũ est dicere. quòd nos ipsos iustos faciamus.

Luc. 18

Causa finalis.

Ioan. 14

Eo ipso & ob id iusti sumus quia Christo insiti.

Ioan. 8

Psal. 109

Hebr. 10

Esaiæ. 53

Ibidem.

causam

causam, Gentes ante obortam Euangelij lucem non viderunt, proinde iustificationem & pacem erga Deum non sunt asse-quutæ, quia nullam causam sufficientem viderũt, propter quã certò statuere possent se à peccato ablutos esse, & se Deum habere propitium. Iam si & formalẽ causam iustificationis quis requirat, respondebit Apostolus hanc iure dici misericordiam Dei & gratiam, qua animam ad se conuertit Deus: Apparuit, inquit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Item, iustificati gratis per gratiam ipsius. Item, gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis: Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Vnde consequitur, recentiores theologos haud temerè affirmasse, charitatem Dei, quæ per Spiritum sanctum in cordibus nostris diffunditur, in iustificatione rationem causæ formalis obtinere. ea est enim illa gratia qua cor absque vllis præcedentibus meritis innouatur, qua timor legis (qui pœnam habet) foris mittitur: quam qui assequutus est, is demum ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui verò assequutus non est, non nouit Deum, quia Deus charitas est, in qua qui manet, in deo manet, & deus in eo. Quin in hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu sancto suo dedit nobis, nimirum diffundente charitatem in corda nostra. Dicimus autem disertè charitatem Dei, hoc est, quatenus Dei donum est, & à deo proficiscitur, causæ formalis rationem in iustificatione obtinere, vt meritum nostræ voluntatis, qua hæc charitas per fidem accipitur, à ratione causæ excludamus. Nam cùm noster consensus ad bonum, quo deo charitatem largienti obsequimur, adhuc admodum imperfectus sit, resistente nimirum, quandiu in hoc corporis tabernaculo sumus, infirmitate carnis, quo minus ipsam charitatem (quam alioqui Deus perfectam nobis infundere esset paratus) perfectè capiamus: idcirco omnino cauendum est, ne causam iustificationis à Dei dono in dignitatem nostri consensus, aut etiam conatus transferamus.

Gẽtes non viderunt causam finalem iustificatiõis.
Roma. 1
Formalis causa iustificationis.
Tit. 2
Roma. 5
Ephe. 2
Charitas Dei causa formalis iustificatiõis.
Roma. 5
Augu. de spir. tu & litera.
1. Ioan. 4.
Ibidem.
Charitas nõ quatenus ex nobis, sed quatenus ex deo causa formalis iustificationis.
Roma. 7

NON refragamur autem, quo minus voluntatem nostram subiectum iustificationis facias. Ipsa siquidem est, in qua Deus illam operatur per Spiritum sanctum, reddentem testimonium spiritui nostro, quòd simus filij Dei. Itidem non inficiamur

Volũtas nostra substerniculũ iustificationis.

Roma.8 ficiamur assensu voluntatis nostræ ad iustificationẽ opus esse,
Augu.de ver. apost. ser.15. quemadmodum Augustinus dixit: Deum qui creauit te sine te,non iustificare te sine te. Sed asserimus,voluntatẽ nostram non magis seipsam iustificare posse, quàm hominẽ natura cæcum,deformẽ aut incuruũ,seipsum facere posse videntẽ, formosum aut rectũ: vt nõ solùm impij, sed planè insani sint,qui dicere ausint: Voluntatẽ hominis seipsam iustificare.

Voluntas non iustificat seipsã.

Et vt cõsensui nostro quamplarimum tribuas, nihilo magis euiceris, ex nobisipsis iustificationem pendere. Nam siue absolutè accipias consensum,vt videlicet est propria actio liberi arbitrij,& certè exclusa est gloriatio tua. Nam & volũtatem & liberum arbitrium accepisti per creationem. Sin accipias non absolutè,sed quatenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ Dei necessariò acceptum referes, quòd non simus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid à nobis quasi ex nobis, sed Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro sua bona voluntate.

1.Cor.3
Philip.3

Opera legis à causa iustificationis ex- cludũtur.

Quæ quum ita sint,quis non videt opera legis,quæ operamur sine Spiritu sancto, & quæ nõ viuunt in nobis,sed quæ operamur tantùm respectu legis,aut ob alium finem,quàm ob Dei amorẽ, à causa essentiali iustificationis omnino excludi,& eatenus verissimum esse,quod dixit Apostolus: Arbitramur enim hominem iustificari per fidẽ sine operibus legis? Quin in eã sententiã non solùm opera legis, sed & dignitatẽ fiduciæ nostræ à causa essentiali iustificationis excludimus,vti suprà docuimus.

Rom.3

Sine operib⁹ legis potest fieri iustificatio ĩ nobis.

Secundò igitur,si dictionem(ex)accipias, vt denotet tantũ causam instrumentalẽ seu adminiculantem,talem tamen,sine qua res non fit: & iterum,verum est,hominem nõ iustificari ex operibus legis, eatenus scilicet sumptis, quatenus sine Spiritu sancto in nobis, seu pro nobis,seu per nos fiũt. Iustificatio enim nulla legis opera præsupponit. Quinimò, Christus Pharisæis apertè cõtestatur,quòd meretrices & peccatores præcedãt illos in regno Dei. Et latro in cruce testis est,à iustificando nulla præcedentia legis opera requiri.

Matth. 2.
Luc.23

Loc⁹ Ro. 3. propriè de operib⁹ legis, quæ & litera dicũtur intelligitur.

Quamobrem locus ille Romanorũ.3. propriè de hisce operibus legis,quæ sine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet. Interim tamen non negamus, hæc opera (licet tantùm in speciem bona) non esse omnino contemnẽda, sed dicimus ea sæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere, nec ineptè pædagogiam in Christum vocari posse. Nam & externa disciplina, ac bona institutio & assuefa-

Gala.3

suefa-

suefactio inuitant ad audiendum, & discendum verbum Dei, & incitant hominem ne euangelicam disciplinam aspernetur: non sunt tamen tanti momenti, vt rectè dixeris hominem vel ex eis iustificari, vel sine illis iustificari non posse.

Legis opera pædagogia in Christum.

VErùm causa (vt ita dicamus) instrumentalis iustificationis proxima, fides in Christum est, qua credimus, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, nobis remitti peccata. Ea enim, tanquam instrumento immediato ad hoc à Deo cõparato accipimus, & apprehendimus remissionem peccatorum. Et eatenus fides apud Apostolum, non facta interdum aperta mẽtione spei & charitatis, dicitur iustificare, non quòd ipsa fides iustificãs sine spe & charitate existat, quin Paulo teste, hæc fides iustificans ex hoc solo dignoscitur, quòd statim efficax est per charitatem. Nec ideo quòd ex se, hoc est, ob nostram illam imbecillem assensionem, digna sit, tantum donum vt accip..., sed quòd non aliter iudicare possimus nos esse iustificatos, nisi hoc per opus ipsi fidei peculiariter proprium apprehẽdamus. Propria enim fidei ratio est, credere, & credẽdo se consequutum quod promisit Deus, donum iustificationis sumere. Hac enim vel sola ratione, à spe & charitate secernitur. Spes enim propriè futurorum est, fides præsentiũ. Spes se accepturã confidit, fides verò arripit & accipit. Charitas operosa est, sed non prius operatur, nisi fide pacem erga Deum te assequutum apprehẽderis. Ergo cùm fidem in Christum, proximum instrumentum iustificationis appellamus, charitatem & spem à iustificatione non excludimus: sed propriam esse fidei rationem, iustificationis donum ac pollicitationem spiritus accipere, cum diuo Paulo simul & Ambrosio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoque toties, ne quis incautus fallatur, nos hîc nõ de qualibet fide loqui: nec enim de ea quæ tãtùm historica est, quam diuus Iacobus dæmoniacam vocat: nec de ea quæ impiorũ est, qui etsi verbis fateãtur se Deum nosse, factis tamen negãt: neq; de fide qua quispiam sibi absque vllo charitatis affectu persuadet, per Christum remissa esse peccata, quam Augustinus libro de fide & operibus, etiam fidem in Christum, sed latè sumpto vocabulo, appellare videtur. Verùm de hac fide loquimur, qua propriè in Deũ credimus, hoc est, credẽdo in Deum pio affectu tendimus, quam Apostolus Hebræ. 5. fiduciam misericordiæ & gratiæ Dei, & orthodoxi fidem viuam seu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo

Roma. 3
Ambr. in epist. ad Roma. cap. 1. & 3.
Galat. 5
Ambr. in episto. ad Roma. c. 1. & 3. vtrobique, in ver. iustitia.
Roma. 8
1. Cor. 15.
Roma. 14
Galat. 3
Fides dæmoniaca.
Iaco. 2
Augu. de fide & operibus.
Fides impiorum.
Fides propria Christianorũ.

fides

Fides iusti ficans plura admini cula reqrit

2. Tim. 2.

Roma. 3

Opa gratiæ pueniẽtis iustifica tionẽ præcedentia.

fides pleraque adminicula, sine quibus non tantùm non existit, sed nec intelligi potest, requirit. In primis enim requirit pœnitẽtiam, quæ non est simpliciter opus legis, sed magis Dei seu Spiritus sancti, quanuis ad efficiendam pœnitẽtiam in nobis Deus ministerio legis initiò vtatur, conscientiam nostram per legem accusans, perterrefaciẽs, ac condẽnans, vt vel hinc facilè deprehendas, quàm sit legis ministerium ad iustificationem ineptum, nisi Deus ipse qui mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanquam instrumẽto vteretur. Postea verò perterrefactis mentibus, ope spiritus quædam opera pœnitentiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & Deum credimus & Deo, quæ nos suprà de gratia differentes, præparationes cordis ac studia ad pietatem appellauimus, opera vtique gratiæ præuenientis, qualia sunt temperare à malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienum, facere eleemosynas, sitire iustitiam (hoc est, remissionem peccatorum) & id genus alia, quæ etsi neq, mereantur iustificationem, neque accipiant, nisi fides accedat, fides tamen nimirum illa iustificans, ea tanquam præambula & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationem nõ peruenitur, requirit, imò includit. Nam cùm illa fides sit cũ affectu & desiderio remissionis peccatorum coniuncta, non potest delectari peccatis, quorum remissionem quærit: item, nõ potest gaudere in malefactis. Qui enim malè agit, odit lucem, quum hæc fides lucem amplecti modis omnibus anhelet. Rursus, qui peccatum facit, ex diabolo est. at per hanc fidem spiritus sanctus (cui nihil cum diabolo cõmune esse potest) & accipitur, & retinetur. Vnde Paulus monet, vt accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à consciẽtia mala, vt manifestum sit, eos homines qui vitiosis indulgent cupiditatibus, hanc fidem habere vel retinere nõ posse, licet fidem habeant, quæ ipsis vel cum dæmonibus, vel cum impiis communis est, quæ omnem pœnitentiam præcedit, sed non iustificat. De hisce autem operibus pœnitentiæ, quæ sunt quædam præexercitamenta spiritus, nõ propriè acceperis locum illum ad Roman. 3. quòd sine illis pœnitentiæ operibus homo haud iustificetur: nisi tamen eum locum sic velis intelligere, vt apostolus iis verbis (Sine operibus) voluerit generatim omnibus operibus citra exceptionem, quæ iustificationem præcedunt, detrahere meritum iustificationis, nõ etiam illa reiicere quasi non

Fides iusti ficãs inclu dit pœnitẽtiam.

1. Ioan. 3

2. Cor. 6

Hebr. 10.

Homines vitiosi non habẽt fidẽ iustificãtẽ, seu gratiæ

non necessaria. nam omnium orthodoxorum sententia hoc illic agit Apostolus, nõ vt opera legis contemnantur, aut quòd omnino sine illis, maximè absque pœnitentiæ operibus (quæ opera sunt fidei proxima, nec omnino sine omni fide peragũtur) ad iustificationem perueniatur: sed vt sciamus, quòd gratis iustificemur, hoc est, quòd nullis operum præcedentibus meritis iustificatio debeatur: alioqui gratia iam non esset gratia: quæ ideo datur, non quia opera bona fecimus, sed vt ea facere valeamus, id est, non quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus. *Augu. de spiritu & litera. Roma. 3 Gratis iustificari.*

Deinde hæc fides, quædam opera habet ipsi omnino peculiaria, sine quibus ne cogitari quidem potest, imò quæ re nihil aliud sunt, quàm ipsamet fides. Nam cùm de fide iustificante loquimur, maximè in adulto, non accipimus fidẽ, quatenus habitus quispiam est, sed magis quatenus in actu consistit. Quin ipsa actualis fiducia, qua cor contritum & humiliatum iam Deo fidere incipit, misericordiam quærit, ac tandem aspiciens in authotem fidei, & consummatorem Iesum, sibi per eandem peccata remitti credit, ac simul Spiritum sanctum cor innouantem ac affectu charitatis imbuentem accipit, ea ipsam fiducia (quæ opus est, quod in nobis Deus præcipuè requirit) iustificationem impetrat & accipit, de qua Christus dixit: Hoc est opus Dei, vt credatis in illum quem misit ille. Accipit autem, non meretur: tum quòd & ipsa Dei donum sit, tum propter infirmitatẽ assensus nostri, qua fit vt nemo dicere possit, se satis fidere Deo, & propterea se dignum esse & mereri remissionem peccatorum. Quin semper opus habemus dicere: Domine, adauge nobis fidem. Verùm quòd passim apud Paulum Apostolum fides simpliciter iustificare dicitur, id rectè demum intelligitur, si in correlatiuam transformetur oratio, & ex obiecto fidei intelligatur, veluti, fide iustificamur, id est misericordia & gratia Spiritus sancti propter Christi meritum (quæ fide accipiuntur) iustificamur, quemadmodum si dicamus fiduciam ægroti erga medicum, ægrotum sanare: non quòd fiducia propriè seruet aut medeatur, sed quòd libens amplectatur medici medelam, quæ propriè causa sanitatis est. Postremò post acceptam reconciliationẽ, protinus spiritus fidei per charitatem in corda nostra effusam, opera bona in nobis sedulò operatur, quæ B. Apostolus Ephes. quinto, fructus spiritus appellat. Hæc etsi subsequantur iusti- *Ipsissima fidei opera, quæ in ipsa iustificatione interueniũt. Hebr. 12. Ioan. 6 Fides accipit, nõ meretur. 1. Cor. 4 Mar. 9 Paulus ad Roma. & Galat. Opera fidei post iustificationem.*

ficatum, non tamen à fide iustificante, seu gratia innouantẽ (quam alteram iustificationis partem dicimus) vllo modo discerni debẽt aut possunt, sed potius sunt ipsa actualis fides per charitatem operans, hominésque magis ac magis iustificans.

Locus Ephe.2. explicatur.

Quod vt apertissimè Apostolus indicaret, quum Ephes. secũdo dixisset, nos gratia saluatos esse per fidem, nõ ex operibus (nimirum iustificationem antecedentibus) ne quis glorietur, statim addit: Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Iesu in operib⁹ bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Vbi Apostolum sibi contraria dixisse facilè quis existimaret, qui inter opera iustificationem præcedentia, & opera sequentia, nullam putaret discretionem habendam. Nam quum prius dixisset, Saluatos nos non ex operibus: statim subdit: Nos etiã creatos in operibus bonis, quæ propemodum repugnantia videri possint. sed qui intelligit opera post iustificationem esse fructus spiritus, videt apud Apostolum idem penè significare, nos nouam esse in Christo creaturã, quod est, esse instructos ad omne opus bonum. Neque verò hæc opera bona minus à Deo quàm ipsa hominis innouatio proficiscuntur. Sicut enim pręparata est voluntas à domino, qua bonum velimus, sic etiã bona opera præparauit Deus, vt in illis ambulemus (quæ nostra quidem sententia) nihil prohibet operosam seu actualem bonam voluntatem appellare, cui si quid interdum tribuatur, nihil periculi est: Deus enim est qui operatur in nobis non tãtùm velle, sed & perficere, pro sua bona voluntate. imò non vetamus, vt hæc opera, etsi ex Deo profecta, nostra quoque dicamus, non quòd ex nobis tanquam ex nobis prodeant, & nostris viribus perficiantur, sed quòd donata sint nobis, & assentiendo tantùm ac obsequendo fiant nostra. De hisce spiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitẽtia per operationem gratiæ præuenientis iustificationem præcedunt, tum quæ in ipsa iustificatione peraguntur, tum quæ iustificationẽ sequuntur, propriè dixit Apostolus Iacobus: Videtis quoniã ex operibus iustificatur homo, & non fide tantùm.

Nouã esse in Christo creaturam quid.
Ephe.2
Opera bona, actualis bona voluntas.
Philip.2
Vide Augu. de fide & operibus.

Quæstio.

IAM si forsan iu dubium voces, quidnam sit, quòd hęc opera quæ fides per charitatem post iustificationem operatur, iustificationem sequi dicimus, & tamẽ eiusdem hominem iustificari cum Iacobo pronunciamus: respondemus, hominem nõ iustificari ad eum modum, vt semel veluti in momento iustificatus, alia iustificatione amodo non indigeat. Quinimò qui iusti-

Dilutio.
Homo iustificatus quandiu

iustificatus est per gratiam remissionem peccatorum & impartitionem spiritus, dehinc continua & perpetua iustificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna vita glorificetur. Paulus spiritum innouantem (quem accipimus quum initiò iustificamur) primitias spiritus appellat, quibus etsi certam consolationẽ, atque etiam experimẽtum Christi in nobis habitantis simus assequuti, nihilo secius tamẽ adhuc intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Quandiu enim in hoc corpore sumus, quotidie adhuc per infirmitatem carnis labimur: eoque prohibente fit, vt ad iustitiæ perfectionem pertingere non possimus. Sed spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram, facitque vt quandiu sumus in hoc tabernaculo, viuida illa fides, etsi iustitiæ perfectionem non assequatur, perpetuò tamen esuriat, sitiátq; iustitiã, vtq; de die in diem in interiore homine renouemur, obliuiscendóq; quæ retro sunt, in anteriora nos strenuè extendamus, donec scilicet perfectam iustitiam in vita æterna consequamur nam tum demum fiet quod Psaltes veluti summum beneficium domino tribuit, quum ait: Qui satiat in bonis desiderium tuum: Cæterum quum opera nostra bona (etsi ex fide facta) imperfecta sint, & nisi in Christo fierent, accusationẽ legis (quæ perfectam obedientiam requirit) non euaderent, idcirco diligenter retinendum est, eis perpetuò fidẽ accedere debere, qua credamus ipsa, etsi adhuc imperfecta, Deo placere, non propter nos, sed propter Christum in quo fiunt, quum iam Christi membra & Dei filij facti simus. Et propterea apostolus Iacobus iustificationem Abrahæ describẽs, pulcherrimè dixit: Vides quoniam fides cooperatur operibus illius, & ex operib⁹ fides cõsummata est. Quasi dicat, tunc demum opera nostra sunt grata Deo, cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiũt, tanquam accepta à Deo, & non tanquam ex nobis: vicissim fides placet, quum ex talibus operibus consummatur. Nam & si quis dicat se Deo fidere, si tamen neque sibi neque aliis fidem suam ex operibus cõprobet, is verbis quidem Deum confitetur, factis autem negat, facitque ne iustificatio legis (cuius plenitudo est dilectio) in ipso per fidem vnquam impleatur. Quamobrem apostolus Paulus nõ sine causa in Galatis, vbi fidem quammaxime celebrat, dixit: In Christo Iesu neq; circuncisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem quę per charitatem operatur.

viuit magis ac magis iustificatur.
Roma. 8
Primitiæ spiritus.
Ibidem.
Ibidem.
Mat. 1
Augu. de spiritu & li. c. 32. 36
2. Cor. 4
Philip. 3
Psal. 102
Opera nostra placẽt propter Christum.
1. Cor. 12
Iaco. 2
Fides debet cooperari operibus.
Tit. 1
Roma. 13
Galat. 5

Quod enim Iacobus dixit, suppletur: Paulus dixit, operatur.

Diuus Iacobus eadē omnino cū diuo Paulo docuit.

QVÆ omnia diligenter intuentibus, perspicuū euadit, diuum Iacobum nihil diuersum à Paulo docuisse, sed eam quæ est ad Romanos epistolam, eadem omnino proponere, nisi quòd quædam quæ illic subobscurius docentur, magis explicat Iacobus. Liber Actorum docet, in nascentis ecclesiæ primordiis graue dissidium à Iudæis concitatum, qui dicerent, Gentes nisi circuncidērentur secundum legem Moysi, non posse saluari. Nec tantùm hoc agebant Iudæi, vt ceremoniis legis Mosaicæ per Christum antiquatis gentes grauarent: sed hoc agebant potissimùm, vt causam iustificationis, in legis non tantùm ceremonialis, sed etiam moralis obseruationem trāsferrent, putaréntque se legem sua iustitia ac viribus implere posse, atque hinc iustificari: gloriabantúrque (eatenus tātum in Deo) velut qui soli meruissent legem eius accipere, secundum id quod scriptum est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Hic error longe pestilentissimus (qui Iudæis magnum, superbiæ supercilium addebat, & gentium causam quammaximè deprimebat) acriter ac fortiter reprehendendus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mētibus, conueniebátque hæc docēdi prouincia quammaximè Paulo Apostolo, quòd in illo gratia Dei clarior ac euidentior apparuerit. Expediebat autem hunc errorem tanta spiritus vehementia debellari, quod is vehementer obscuraret, imò omnino obrueret Christi beneficium. Nā si hoc verum est, hominem suis viribus legem implere posse, legis autem impletionem iustitiam esse cōsequens erat Christum frustrà venisse, & gratis mortuum esse, nempe si tantùm doctrina & cognitione legis nobis opus est, vt legem faciamus, nec interim voluntas nostra alio eget adiutorio vt legem impleat, quàm litera mortua magistra, quid erat opus Christo redemptore? Deinde & si Iudæi hæc non sine magno fastu & fuco externorum operum (quæ ostentabant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorum conscientia fortiter reclamaret, quòd satis in seipsis experirentur, se tametsi quædam opera in speciem perspicua ederent, ea tamen se magis timore pœnæ seu vanæ gloriæ obtentu, quàm amore iustitiæ facere: proindéque ex his se coram Deo iustos censeri non posse, quòd coram Deo nō esset in eorum voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere: quin potius ex

Scopus epistο. ad Roma. indicatur.
Augu. de spiritu & litera.
Rom. 2.
Primus error in ecclesia.
Augu. de spiritu & lit. cap. 7
Galat. 2
Pharisaica iustitia fucata & cōscientiā nō trāquillās.
Augu. de spiritu & lit.

ex illo rei tenebantur, quòd eos nouerat Deus malle(si fieri posset)peccare, Vt interim taceamus, eos sibiipsis(vel propria conscientia teste)licet aliud simularent, persuadere non potuisse, quòd per opera sua legi perfectè obedirent. Vnde consequens erat eos nunquam potuisse certò statuere, se coram Deo ex obseruatione legis (quæ perfectam obedientiam erga se requirit)iustificatos fuisse: quo iterum fiebat, vt nullum cultum gratum Deo (quem vt durum exactorem timebant, non amabant vt patrem)exhibere possent, præsertim quòd is velit in spiritu & veritate, non simulatione adorari. Apostolus ergo quammaximè necessarium ratus, duo potissimùm agit in epistola ad Romanos. In primis, vt Iudæos & Gentes, suiipsorum propria conscientia conuincat esse peccatores. Occulta enim cordium per Euangelium retegens, Iudæis internam, Gentibus externam etiam immunditiem exprobrat: ac grauissimè ostendit, naturā humanam primorum parētum vitio, tāta corruptione ac imbecillitate laborare, vt ei impossibile sit, suis viribus ad legis impletionem pertingere, & propterea omnes homines ex se coram Deo iniustos esse & peccatores, ideóque sub legis maledicto consistere, ac proinde opus habere redemptore ac reconciliatore Christo. Secundo docet, Christum propterea venisse, non vt legem (nimirum moralem)aboleat, sed vt magis impleat, vtque maledictum legis(quæ in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictum, auferat, & pro peccatis nostris satisfaciat. Denique (qui principalis finis est) vt redemptis spiritum innouantem per fidem impertiat, quo adiutore legem facere incipiamus, atque adeò non nostris quidem viribus, sed per fiduciam iustitiæ Christi nobis communicatæ impleamus, vtque liberati à captiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquilitatem conscientiæ erga Deum ex fide, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram eo omnibus diebus nostris. Atque hic est (nostra sententia) ipsissimus epistolæ ad Romanos scopus, ac propemodum summa. Non ergo apostolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit: sed hoc magis docere contendit, quo tandem pacto fiat, vt à peccatis expurgati, Deo reconciliati, ac Spiritu sancto innouati, bona opera facere & legem implere possimus: adeò opera bona, quæ post iustificationem fiunt, à iustificatione non discernens, vt penè in epistolæ vestibulo pa-

Cur Christus in euā. pharisaica iustitia, iustitiam nostram vult esse abundantiorē.

Ioan. 4

Summa epistolæ ad Romanos.

Duo aguntur in epistola ad Romanos *potissimū.*

Galat. 3

Lucæ. 2

Paulus nō vilipendit bona opera, sed magis docet quomodo opera bona facere possimus.

Roma. 2

Factores legis iusti.

 lam

Roma. 1

làm pronuntiet. Non auditores legis iustos esse apud Deum, sed factores legis iustificari: ac planè ostendit, iustificationem cum malis operibus nequaquam constare posse. Ira (inquiés) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni animæ operanti bonum. Verùm quo pacto lex fieri posit, postea docet.

Iacobus eadem omnino docet cũ Paulo.

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus, nos omnes reos ac peccatores. In multis, inquit, offendimus omnes. docet veram sapiẽtiam (qua voluntas nostra corrigitur, vt deinde bene operetur) nobis non nostris viribus, sed Dei beneficio per fidẽ contingere, nõ quamlibet, sed eam quam suprà descripsimus, qua cum desiderio in Deum itur, & certa fiducia quod Deus promittit, accipitur. Si quis, inquit, vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Quem locum beatus Augustinus renarrans, prudenter ad fidẽ iustificantem refert: Hæc est, inquit, fides, ex qua iustus viuit, hæc est fides qua creditur in eum qui iustificat impium, hæc est fides qua excluditur gloriatio, hæc est fides qua impetratur largitas spiritus, de qua dicitur: Non enim spiritu ex fide spẽ iustitiæ, expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sententiam confirmans: Omne, inquit, datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminũ, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Et post pauca: Suscipite insitum verbũ, quod potest saluare animas vestras. Ergo quũ dicit nos veram sapientiam ac iustitiam à Deo accipere oportere, & verbo veritatis iterum gigni, eodémque nobis insito animas nostras saluari: quid aliud dixit, quàm Apostolus Paulus, quum inquit: Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

Iaco. 3 · *Iaco. 1* · *Fides viua* · *Ibidem.* · *Augu. de spiritu & lite. ca. 32.* · *Abac. 2* · *Roma. 1* · *Roma. 3* · *Gala. 3* · *Iaco. 1* · *Ibidem.* · *Roma. 3*

Augu. de fide & operibus.

Iacobus explicat episto. ad Ro. cap. 2

VErùm quum ex hac sentẽtia Paulina non satis intellecta, quidam occasionem acceperint, vt tanquam securi de salute (perinde atque sola fides sufficeret, quam sibi fingebant) bene viuere non curarent, coactus est Iacobus fidem secare in fidem viuam, & fidem mortuam: seu in fidem, quam non veretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam seu nõ hæsitantem de promissis Dei. Eadem ratione discernit legem libertatis,

libertatis, à lege seruitutis: & opera quæ fidem antecedunt, ab *Cōferūtur*
operibus quæ fidei cooperantur, seu fidem iustificantē sequū- *Iacob⁹ &*
tur. Quæ omnia etiam apud ipsum Paulum, licet quædā sub- *Paulus.*
obscurius, reperias. Iacobus fidei mortuæ, quæ nihil aliud est *Iaco. 2*
quàm vel historica fides, vel stulta quædam persuasio de mise
ricordia Dei, etiamnum cum affectu peccandi, seu ipsis etiam
malis operibus cōiuncta, iustificationem detrahit. Idem facit
Apostolus Paulus, quum ait: Cōfitentur se nosse Deum, factis *Tit. 1*
autem negant. Iacobus fidei vitam seu spiritum, opera chari-
tatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opera, mortua est in *Iaco. 2*
semetipsa. Idem facit Paulus, quum describit fidē per charita *Galat. 5*
tem efficacem. Iacobus asserit, quòd fides Abrahæ cooperata *Iaco 2*
sit operibus illius, & ex operibus fides cōsummata sit, nimirū
quæ fidem eius sequebātur. Idem alibi testatur apostolus Pau *Hebræ. 11*
lus: Fide, inquit, qui vocatur Abraham, obediuit. Iacobus ait: *Iaco. 2*
Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & nō ex fide
tantùm: nimirum illa fide qua impij securitatem quandam sa-
lutis sibi vendicant, etsi malè viuant, quos coarguens: Estote, *Roma. 2*
inquit, factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes vos- *1. Corin. 6*
metipsos. Idem omnino docet Paulus: Non auditores, inquit,
legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.
Et alibi: Nolite errare: Neque fornicarij, &c. regnum Dei pos
sidebunt. Et hæc aliquando fuistis, sed abluti estis, sed sancti fi-
cati estis, sed iustificati estis ī nomine domini nostri Iesu Chri *Galat. 5*
sti, & in spiritu Dei nostri. Item, Qui talia agunt, regnum Dei
non possidebunt. Vides ergo quàm pulchrè coapostolis illis
Christi (quorum erat vna fides atque vnus spiritus) in re iusti-
ficationis conueniat.

ET VT semel hunc articulum finiamus, putamus nos iam
perspicuè satis ostendisse, Non opera legis quæ fiunt an-
te iustificationem sine gratia Dei in nobis, ad iustitiam impu-
tari, sed interim opera fidei quæ spiritus in nobis operatur, *Coopera-*
aliā prorsus obtinere rationē, quippe ea à iustificatione nullo *tio fidei &*
pacto secerni oportere, quin cooperationē illam fidei & ope- *charitatis,*
rum post reconciliationem, rectè vocari iustitiam, qua debe- *est iustifica*
mus cōtinuè iustificari, quandiu in hac vita superstites sumus, *tio nostra*
donec scilicet mortale hoc immortalitatem induat, & fiat ser *cōtinuata.*
mo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria, quod tum *1. Cor. 15*
demum iustitia perficietur in nobis. in eam enim sententiam *Oseæ. 13*
dictum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Vnde non mirū, *Apoc. vl.*

quòd ſcriptura operibus iſtis fidei in Deo factis,paſsim vitam etiam æternam,non tãtùm alia eximia præmia,vti mercedem polliceatur.nam ſi vita æterna (quæ in iuſtificatione per animę ſpiritualem viuificationem inchoatur)accipitur fide propter miſericordiam in Chriſto promiſſam, nec dubiũ ſit hiſce operibus fidei nihil aliud agi,quàm quod perpetuò in miſericordiam Dei reſpicimus, non ſolùm referentes,ea Deo accepta,non nobis,ſed etiam ipſa ex Chriſto ſupplentes, omnémque fiduciam noſtram,non in noſtris viribus, aut etiam in dignitate noſtri cõſenſus, ſed in Chriſto meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam charitatem Dei nobiſcum,vt fiduciam habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt, & nos ſimus in hoc mundo, quis nõ videt haud abſurdè ac propemodum ſine vllo tropo rectè dici poſſe, Bonis operibus nos vitã æternam adipiſci?Quinimò bona opera,quæ ſpiritus in nobis operatur eſſe, illam inchoatam vitam æternam olim in nobis perficiendam, de qua dixit Ioannes Apoſtolus,& mandatum eius vita æterna eſt. Et quodnam aliud eſt regnum Dei quod nobis aduenire petimus, niſi vt non regnet peccatũ in noſtro mortali corpore, vt obediamus concupiſcẽtiis eius,ſed potius regnet in nobis iuſtitia ſpiritus, vt ſint mẽbra noſtra arma iuſtitiæ Deo? Neque veretur ſcriptura vitam æternam, bonorũ operum mercedem appellare, non vt putemus benefacta noſtra digna eſſe vita æterna, ſeu deberi illis vitam æternã propter operum ipſorum dignitatem. Quis enim tam ſtupidus eſt, qui ſic ſentiat? ſed magis quòd Deus fidei noſtræ (quam per eiuſcemodi opera in nobis exercet) vitam æternam gratuitò ſit pollicitus: De plenitudine enim eius (inquit Ioannes) nos omnes accepimus, gratiam pro gratia, gratiam vitæ æternæ pro gratia iuſtificationis indebitæ. Ergo merces, quia pollicita. Item quia tanta eſt Dei erga nos benignitas, vt opera quę ipſe in nobis facit verè ſua,mallit appellare noſtra,idque tantum propter imbecillem illum aſſenſum & conatum,quem tamen non ſine eo adhibemus, idcirco ipſe non indignè feret, etſi dicamus (modò ad pium ſenſum) bonis operibus noſtris vitam æternam nos promereri,non quòd aſſenſus noſter tanta mercede dignus ſit,ſed quòd non ſine eiuſmodi aſſenſu,atque adeò ſine bonis operibus, modò tamẽ operari valeamus, vitam ęternam(quæ donum Dei eſt,nobis per Chriſtum promeritum) capiamus. Certè nemo dubitat, idcirco Chriſtum tam

Matth.7. 19.25 *Ioan.5* *Roma.2* *1.Corin.3* *1.Corin.5* *1.Ioan.4.*

Bona opera ſunt inchoata vita æterna. *Ioan.12* *Roma.6*

Lucæ.6. *Rom.6.8.* *2.Cor.4* *1.Timo.4* *1.Petri.1* *2.Ioan.1* *Apoc.2.3.* *Ioan.1* *Grã.pro gratia.* *Deus opera ſua vocat noſtra.*

Roma.6 *Cur Chriſtus tã frequenter vi*

tam sæpe vitæ æternæ sub nomine mercedis meminisse, vt diligentiam ac conatus nostros quammaximè acueret, incitaret, ac proueheret. *tam æternam mercedem appellet.*

HÆC de iustificatione hominis, déque fide & operibus, dicta suffecerint, quæ (vt speramus) piis multum lucis in lectione scripturarum & consolationis sunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, sententiã, esse verè apostolicam & germanam ecclesiæ doctrinam, tam erudientem quam cõsolantem pias mentes, quæ non solùm ea docentur, sed & afficiuntur. Damnantur autem hac doctrina in primis pharisaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas suprà de gratia differentes retulimus. Deinde damnatur etiam opinio longè pestilentißima, in qua scelestißimè turpissiméque viuentibus, etiam si eo modo viuere perseuerent, & tantummodo credant in Christum (hoc est, sibi etiam sine renouatione mentis persuadeant se iustificatos esse propter Christum) iustificatio, salus, atque adeò vita æterna promittitur, contra apertißimam Domini sententiam, qui desideranti vitam æternam, respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Postremò ea asseritur, periculosè doceri iustificationem hominis in sola remißione peccatorum cõsistere: innouationem autem voluntatis & opera fidei, quæ iustificationẽ sequuntur propriè ad iustificationem non pertinere. Hoc enim quum docetur, redduntur homines malè securi, qui quũ audiunt se tum statim iustificari, vbi mens perterrefacta, agnitione peccati se protinus erigit, & certò statuit sibi peccata remitti gratis per Christum, fit vt solùm de hac (vt vocant) fide solliciti sint, ad interiorem animi renouationem & nouitatem voluntatis, potißimam iustificationis partem, parum attenti, iuxtà ponentes, an interiorem animi renouatiouem & voluntatis nouitatem intus experiantur, forísque testentur néc ne, quorum sanè causa (quòd non ignari sint voluntatis Domini) durior est, quàm eorum qui nescientes, vitam nequißimam & iniquißimam ducunt. Quare vt cum beato Augustino concludamus, omnino cauendum est, ne in adiutorio Domini Dei nostri faciamus homines male securos, nimirũ persuadendo eis, quòd si modò fuerint credentes in Christum, hoc est, si tantùm credant quòd Christus satisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide vixerint, ipsos tamen ad salutem esse venturos. Rursus, ne sic faciamus Christianos, quomodo

Opiniones damnatæ.

Matth. 19

Augu. de fide & operibus. cap. vlti.

Ibidem. modo Iudæi proselytos, quibus Dominus ait: Væ vobis Scri-
Matth. 23 bæ & pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam, vt fa
ciatis vnum proselytum: & quum fuerit factus, facitis eum fi-
lium gehennæ duplo quàm vos estis. sed potius sana doctri-
na Dei magistri, in vtroque tenenda est, vt sancto baptismo ac
fidei consona sit vita Christianorum, & ne cuiquam homini,
Ioan. 3 si vtrúlibet defuerit, promittatur vita æterna. Qui enim dixit,
Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in re-
Matth. 5 gnum cœlorũ: ipse etiam dixit, Nisi abũdauerit iustitia vestra
plus quàm scribarum & pharisęorum (nimirum quorũ iustitia
erat, dicere & non facere) non intrabitis in regnum cœlorum
Nostra ergo iustitia erit, dicere & facere, quæ si nõ fuerit, nõ
intrabitur in regnum cœlorum. Iam ad intermissam speciẽ
pœnitentiæ tractationem redeundum est.

DE POENITENTIA EXTERIORI.

OSTQVAM de interiori pœnitẽtia, in qua hominis iustificatio peragitur, & de partib' eius (quæ sunt, cordis contritio, mentis erga Deum cum fiducia accipiendæ misericordiæ cõfessio, & votum internum vitæ in melius commutandæ) dictum est satis: restat vt de exteriori pœnitentia & illius speciebus, quæ sunt, pœnitentia publica & priuata, pau-
Quæstio. cis dicamus.

PRincipiò ergo roget aliquis: Si verum est, peccata in in-
1. Timo. 2 teriori pœnitentia remitti ac hominem iustificari, quid
Dilutio. exteriori pœnitentia est opus? aut quidnam post remissionẽ
culpæ & abolitionẽ pœnæ æternæ (quæ in interiori pœniten
tia Deus operatur) facit sacerdos vel episcopus? Hæc quæstio
1. Corin. 2 ex superioribus satis explicari potest, sed vt res clarissimè in-
Roma. 3 telligatur, id animo repetendũ est quod paulò ante diximus,
necesse esse vt remissionẽ peccatorum accipias, certò crede-
re tibi remissa esse peccata propter Christum. Iam quum hæc
certitudo nõ iudicio sensuũ, aut ratiõis effici in nobis queat,
sed fide tantùm: constet autẽ, fidem in paucissimis hominibus
præsertim his qui grauioribus criminibus occupati quando-
que fuerunt, ad eam certitudinem (nisi externis signis iuue-
tur) peruenire, vt certò credant aut statuant se esse in gratia,

nimirum diffidentia ac dubitatione de voluntate Dei, quæ in animis nostris naturaliter hæret cum fide perpetuò luctante quod re ipsa vnumquenque in animo suo experiri non dubiū est: idcirco Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externum sacramentum subueniendum ratus, pœnitentiæ sacramẽtum instituit, Ioan. 20. vt quemadmodum baptismum, Eucharistiã, & cætera sacramenta certa & efficacia signa esse voluit, quibus doceamur, vt quod foris in specie visibili geri cernimus, intus per fidei virtutem in nobis effici certò credamus, sic & pœnitentiæ sacramẽtum nobis relinquendum putauit, quo fidem nostram de remissione peccatorum stabiliret & cõfirmaret, atque eam ob rem sacerdotibus insignem illam potestatem contulit, remittẽdorum scilicet peccatorum, hoc est, potestatem signo visibili indicandi & ostendẽdi confitenti ac pœnitenti, peccata per Deum esse remissa, adeò vt verè cõtritus ac confessus, quum absolutionis sacerdotalis verba perceperit, non secus affectus esse debeat, quàm si ipse Christus ei dixisset, Dimittun[tur] tibi peccata tua. Suam enim potestatem Christus (quam & visibilli signo adhibito, ad certam fidem remissionis peccatorum nobis faciẽdam confirmare legitur) sacerdotibus concessit, ne quis putet sacerdotem sua propria potestate absoluere. siquidem vt ipse Christus est qui baptizat, ita ipse est qui absoluit, sic vt de virtute vtriusque sacramẽti vnumquemque Christianum parem atque eandẽ habere certitudinem oporteat, quemadmodum suo loco latiùs docebimus. Hæc autem potestas seu absolutio sacramentalis, etsi in vtraque pœnitentia, & priuata & publica, tanquam suauissimum vtriusque condimentum requiratur, ipsum tamẽ sacramentum pœnitentiæ non est propriè pœnitentia vel publica vel priuata. Constat siquidem, pœnitentiam non ratione absolutionis sacramentalis, in qua tota propemodum vis sacramenti pœnitentiæ sita est, sed magis ex modo vel genere satisfactionis publicam vel priuatam appellari. Porrò quum Christus & ecclesia vnum sint corpus, proindéque pœnitentem nõ tantùm pacem erga Deum, sed erga ecclesiam (in qua sola remittuntur ipsa peccata) habere oporteat, ac omnino intersit, vt qui in ecclesia præsident, explorata habeant pœnitentium conscientiam ac propositum, quæ (vt Christus ait) ex operibus eorum cognoscuntur: idcirco Christus sacerdotibus præter potestatem remittendi peccata in sacramento, potesta-

Pœnitẽtiæ sacramẽtũ institutum est, vt sit certũ testimoniũ remißionis peccatorũ. Vide supra in procemio de sacramẽtis no...

Matth. 9
Marc. 2
Luc. 5

Aliud est sacramẽtũ pœnitẽtiæ, atq; aliud pœnitentia publica, vel priuata.

Matt. 7
Ioan. 20
Mat. 16

potestatem etiam fecit ligandi atque soluendi, hoc est, confitentibus pœnitentiæ satisfactionem dandi, qui tum ligant, cũ satisfactionem imponunt, & pœnitẽtes (donec ea purgẽtur) à communione prohibent: soluunt verò cùm satisfactionẽ impositam vel relaxant, vel ea purgatos, ad sacramentorum communionem admittunt, in quo etiam Christus imbecillitati nostræ pientissimè consuluit: nam cùm pœnitenti non quælibet sed digna pœnitentiæ opera (vt peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos pœnæ, per Dei clementiam dimittantur) peragenda sint, nemo autem in causa sua idoneus iudex videatur, atq; adeò vnusquisque semper propriam censuram suspectam habeat, idcirco Christus vicarium suum ostendit, cuius dicto in hac etiam re staretur, vt Augustinus non temerè dixerit, eũ ecclesiæ claues frustrari, qui volet sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autem exterior pœnitentia, in verè contritis & confessis remissionem culpæ sequitur: neq; enim sacerdos aliis hanc pœnitentiã imponit, nisi quos contritos credit. Denique duplex ista potestas per Christum sacerdotibus collata, clauis illa ordinis est, de qua supràabundè diximus. Clauis iurisdictionis aliò respicit: nam non propriè ad pœnitentiam spectat, nisi vt prouocatoria, quòd vt pedagogus, tantisper impœnitentem flagellet, donec pœnitentiæ ianuam ingredi faciat & quodammodo compellat.

Leo ad Theodor. episcopum foroiulien. epist. 69
Matth. 3
Augu. de visit. infir. ca. 4. & 5
Augu. de pœniten. dist. 1. cap. agite
Pœnitẽtiæ satisfactio remißionẽ culpæ subsequitur.

QVibus rectè perceptis, facilè est intelligere quænã sit pœnitentia publica vel priuata. Publica enim est, quæ publicam habet satisfactionem: Priuata, quæ priuatam. Publicam iterum duplicem faciunt, solennem & simpliciter publicam. Solennis pœnitentia (quæ olim propriè publica vocabatur) ea erat, quæ ob enorme & vulgatissimũ crimẽ (quod multitudinem seu totam vrbem commouisset) extra ecclesiam in cinere & cilicio publicè peragenda suscipiebatur. Huius pœnitentiæ ritum describit Agathen. Concilium cap. 11. In capite (inquit) Quadragesimæ, omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susceperint pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes: ibi adesse debent Decani, id est, Archipresbyteri parochiarum, presbyteri pœnitentium, qui eorum cõuersationem inspicere diligenter debent, qui & secundum modũ culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc episco

Vide Carthа. Cõci. 3. cap. 23
Agath. cõci. c. 11. 5 dist. 3 in capite.
Presbyteri pœnitẽtiũ.

episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septem pœnitentiæ psalmos, in terram prostratus, cũ lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione, iuxta quod Canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspiriis denunciet eis, quòd sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia abiiciuntur: post hoc iubeat ministris, vt eos extra ianuas ecclesiæ expellant, clerus verò prosequatur eos cum responsorio: In sudore vultus tui vesceris pane, &c. vt videntes sanctam ecclesiam, pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non paruipendant pœnitentiã. In sacra autem domini cœna rursus ab eorum Decanis & eorum presbyteris, ecclesiæ liminibus præsententur. Hactenus Canon. Hanc solẽnem pœnitentiam, pœnitentes pro ratione criminum, interdum breuiorem, interdum longiorem, plures etiam annos duraturam, accipiebant. Iam qui tam lõgam pœnitentiam plusquam anno duraturam accepissent, interea temporis ab ecclesię ingressu toto anno, præterquam à cœna domini vsque ad octauas paschæ, abstinebant. Qua tandem peracta, à solo episcopo (nisi necessitas aut periculum mortis immineret) per manus impositionem, idque ante ἄψιδα reconciliabantur: vt vel hinc radicem casuum Episcopis speciatim reseruatorum, facilè sit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambrosio, Theodosius suscepit: talem egit Fabiola, quemadmodum Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanum scribit ac testatur, quem iucundum erit inspicere, vt intelligas quanta fuerit olim veteris ecclesiæ seueritas, ac etiam pœnitentium feruor, ad nostrorum temporum disciplinam neutiquam conferendus.

Septẽ psalmi pœnitẽtiales. *Gene. 3* *Matt. 18* *Gene. 3* *Die cœnæ pax dabatᷣ pœnitẽtib⁹ hoc est recõciliabantᷣ ecclesiæ.* *ἄψιδα.* *Ambrosi⁹. Theodosi⁹ imperator* *Hier. ĩ epitaphio Fabiolæ ad Oceanum.*

HOC autem habebat pœnitentia solennis (quam humilimam Augustinus appellat) peculiare, quòd semel in ecclesia dabatur, non temerè reiteranda. Idque (vt idem ille testatur) cautè salubritérque præuisum est, ne frequentius iterata vilesceret, minúsque vtilis esset medicina vilis ægrotis, quæ tantò magis salubris est, quantò minus contemptibilis fuerit. quamobrem (vt Ambrosius inquit) meritò reprehenduntur, qui sæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriãtur in Christo. Nã (vt subiicit) si verè agerẽt pœnitẽtiam, iterandam postea non putarent: quia sicut vnum baptisma, ita vna pœnitentia

Aug. ĩ. 2. epi. ad Macedonium. *Ibidem.* *Ambr. li. 2 de pœ. ca. 10.* *1. Tim. 4* *Ephe. 4*

tentia quæ tantùm publicè agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati. Sed hæc (nimirum quotidiana pœnitẽtia) leuiorum, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambrosius discernat hanc quæ publicè agitur, hoc est solennem, à quotidiana. Quin Origenes videtur etiam hanc solennem à simpliciter publica, de qua statim diximus, discernere. Qui in Leuit. homil. 15. sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici & apostolici dogmatis cincta est) sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de commissis huiusmodi pœnitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantùm, vel rarò pœnitentiæ conceditur locus. Ista verò communia, quæ frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur. Verùm interim nosse oportet, ecclesiam veterem etsi hanc solennem pœnitentiam in pristinas sordes relapso vel omnino non daret, vel admodum rarò, ipsam tamen nulli ad se, quamlibet sæpe lapso, ac redeunti gremium suum vnquam penitus seu omnino clausisse. Quin potius constat, quoties pœnitentes & confessi ad ecclesiam matrem reuerterentur, à spe remissionis peccati nunquam deterritos, sed magis ad deprecandam Dei clementiam, (cuius misericordiæ non est finis) diligentissimè commonitos fuisse. Nam hic (vt Augustinus ait) quis audeat dicere Deo: Quare huic homini qui post primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere, erga istos nõ agi, quod Apostolus ait: Ignoras quia patientia Dei, ad pœnitentiam te adducit? Quin Augustinus ipse testis est, quandoque eundem pœnitendi locum dari posse, sed rarò: vbi verò idem pœnitendi locus non dabatur, non omnino repellebantur, sed recipiebantur reuertentes, nõ tamen sine disciplinæ seueritate. Nam etsi non daretur eis locus iterum in ecclesia publicè pœnitendi, tamen eatenus recipiebantur, vt intra ecclesiam fidelibus iungerentur, ac vt sacris mysteriorũ celebritatibus interessent, sed à dominicæ mensæ conuiuio perpetuò segregarentur, vt hac districtione correpti, & ipsi in se sua errata castigarent, & aliis exemplũ tribuerent se ab obscœnis cupiditatibus retrahendi. Eisdem etiã (quòd carnali fragilitate cecidissent) cùm ad dominum cœpissent proficisci, per communionis gratiam

Ecclesia etsi iterationẽ solẽnis nõ cõcederet, gremiũ tamen redeũti nũquã clausit.

Psal. 144.

Augu. ad Macedonium.

Roma. 2

Quõ recipiebantur olim lapsi post solẽnẽ pœnitẽtiã.

tiam ſubueniebatur, hoc eſt, in extremis cõſtituti, tandem reconciliabantur, vti canones Siricij pontificis cap. 5. & Innocentij primi cap. 2. teſtantur. Præterea, qui ſemel publicè pœnituiſſent, non admittebantur ad clerum, quanuis correcti & boni effecti eſſent, quòd hæc pœnitentia infamiam quandam ingereret, quum aſſciſcendos in clerum maximè ad epiſcopatum, ſacerdotium, & diaconatum, oporteret eſſe irreprehenſibiles, etiã quod attinet ad vitam anteactam: tantùm ſi neceſſitas aut vſus exegiſſet, inter Oſtiarios aut Lectores deputabãtur. Presbyteris quoque ac diaconibus ne tantus gradus in eccleſia propter paucorum improbitatem vileſceret, hæc publica pœnitentia nõ imponebatur, niſi prius deponerentur. Sed vt inquit magnus ille Leo, in canonibus ad Ruſticum Narbo. huiuſmodi lapſis ad promerendam miſericordiam Dei, priuata eſt expetenda seceſsio, vt illis ſi ſatisfactio fuerit digna, ſit etiam fructuoſa. Item hæc pœnitentia coniugatis nõ dabatur, niſi ex conſenſu, quemadmodum Arelaten. concilium. 2. teſtatur cano. 21. Denique conſulebatur iis, qui non ſpectarent ſe hanc pœnitentiam explere poſſe, vt eandem differrent, ne (vt Ambroſius ait) ſi ſemel fuerit vſurpata, nec iure celebrata, nec prioris fructum obtineret, nec vſum poſterioris auferret. Huius pœnitentiæ ritus penè totus in eccleſia abolitus eſt, partim incuria paſtorum, partim quòd delinquentes tantam ſeueritatem detrectarent. Sed quis interim negauerit, inſtitutiones patrum noſtrorum, eccleſiæ veteris rectas vias nunquam deſeruiſſe, bis fœlices, ſi poſteros reperiſſent qui eas alacriter inambulare pergerent?

Cõmunio illis tãtum in extrem. reddebãt.

Carth. conci. 4. c 68.
Tolet. 1. c. itẽ placuit
1. Timo. 3.
Tit. 1

Cõcil. Arelat. 2. c. 21
ca. alienũ. 50. diſt.
Am. li. 22. de pœ. c. 11

POEnitentia ſimpliciter publica, at non ſolennis (quantum ex Origenis, Ambroſij, Auguſtini, & cæterorum patrum dictis colligi poteſt) erat, quæ pro delictis, etſi mortalibus, tamen leuioribus, in morum vitio conſiſtentibus, quæ totam non commouiſſent eccleſiam, imponebatur. Quinimò omnem pœnitentiam, quæ ſatisfactionem publicam popoſciſſet, etſi delictum ſecretò commiſſum & confeſſum eſſet, ſecundũ hanc pœnitentiæ rationem, quis rectè publicam dixerit. Nam vt ex Origene & hiſtoria Tripartita cõſtat, presbyter qui erat ſuper pœnitentes, vir tenax ſecreti (nimirũ pœnitentium cõfeſsiones ſecretò audiens) confeſſos, modò tamen ratio delictorum requireret, etiam hac pœnitẽtia grauabãt, qua etſi ad populum ſpeciẽ delicti non faterentur ipſi pœnitẽtes, ſe tamẽ peccaſſe

Pœnitẽtia publica nõ ſolennis.

Origen. in pſal. 37
Tripar. hiſto. lib. 9. cap. 35

peccasse grauiter, ipsa satisfactione publicitus declarabãt. Hęc autem non habebat tantum austeritatis, quantum solennis illa: nec omnino extra ecclesiam fiebat, sed pœnitẽtes sacris intererant, à communione tantùm separati, de qua Sozomenes historiæ Tripartitæ lib. 19. (quem suprà in tractatu Confessionis citauimus) potissimùm loquutus esse videtur. Hanc aiũt sæpius iterari solitam. Nec ab hac clericos seu sacerdotes fuisse prohibitos, quemadmodum adhuc videmus sacerdotes ob admissa crimina publica, suspensione à sacris aut interdictione ingressus ecclesiæ, aut pœnam etiam carceris (vt vocant) claustralis mulctari. Cæterùm & huius pœnitẽtiæ publicæ vix vllum vestigium in ecclesia reliquum est, nisi quòd synodorũ, vt vocant, presbyteralium seu archidiaconalium correctio, in huius locum videtur surrogata. Quãquam & id ex veteri vsu relictum videtur, quòd ante initium Quadragesimæ, nempe feria quarta, quam Cinerum vocamus (qua die olim in veteri ecclesia populus per presbyteros conuocari, & pœnitentibus à confessis pœnitentia dari consueuit) adhuc cinere tantùm obsignamur: quódque eadem ac aliis quoque Quadragesimæ diebus, ea responsoria ac preces dicimus, quæ olim super pœnitentes publicè recitari cõsueuerunt, & quæ eiuscemodi pœnitentibus propriè conueniunt, nimirum vt meminerimus nobis pœnitentiam in cinere & cilicio ad maiorum nostrorum exemplum, meritò peragendam esse.

ca. presbyter. 28. di. c. quæsitũ. de pœni. et remis.

Vnde ortũ & relictũ quòd in capite ieiunij cinere aspergimur

HAbemus itaque in ecclesia ex omnibus pœnitentiæ speciebus, vix eam quæ priuata dicitur, superstitem, quę hodie adhibetur non tantùm in delictis secretò admissis (quibus peculiariter erat destinata) sed & publicis, quanquam interim & hæc sic passim nunc ministretur, accipiaturque, vt potius ludus videatur, quàm pœnitentiæ datio. Atque vtinam vel hæc sola in suum legitimum vsum restituatur, & piè in ecclesia geratur: quod tum demum futurum spes est, vbi pœnitentiæ sacramentum (quod in hac priuata pœnitẽtia datur) cœperit & per sacerdotes ex Dei ac ecclesiæ præscripto syncerè administrari, & à populo debita cum pietate accipi. Commodũ ergo nunc est, vt de pœnitentiæ sacramento breuiter dicamus.

Pœnitẽtia priuata, sola adhuc ĩ vsu, quæ et quibuslibet pœnitẽtibus indiscriminatĩ inducitur.

De pœniten-

DE POENITENTIAE SACRAMENTO.

SACRAMENTVM pœnitẽtiæ quomodo à tota pœnitẽtia discernatur, initiò diximus. Est itaque pœnitentiæ sacramentum, externum & visibile signum pœnitẽtiæ interioris, & remissionis peccatorum seu gratiæ Dei, quam ipse Deus efficaciter & certò (modò ritè accipias) in eo sacramento operatur. Habet autem vt cætera sacramenta, suas partes, verbum & elementum. *Pœnitẽtiæ sacramentum quid.*

VErbum huius sacramenti, verbum absolutionis est, quod sacerdos vice Dei ad confessum peccata sua, pronũciat: Ego (inquiens) absoluo te à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: quod huic diuinæ promissioni innixum est. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Sunt qui hisce verbis absolutoriis pleraque alia addunt. Sed vt Ioannes Gersonus rectè (nostra quidem sententia) dixit, erat hæc quam iam retulimus, verborum absolutionis, & breuitas, & simplicitas retinenda, nec absolutio verbis additis vel restringenda, vel inuoluenda. Nam sacerdoti qui Christi vice fungitur, formula domini sui non immeritò imitanda est. Is absoluens peccatores, simplicissimè dixit: Remittuntur tibi peccata tua. Et cùm propterea hoc sacramentum capiatur, vt conscientia pauida & perterrefacta auditis verbis absolutionis, certa consolatione remissionis peccatorum adepta, læta à sacerdote discedat, quis non videt ea omnia rectè omitti, quæ confessum adhuc hæsitantem ac dubitantem, relinquere possint? Cæterùm olim sacerdotes antequam confessum absoluerent, largiter pro eo dominum exorabant, ac etiam confitentem hortabantur, vt vicissim pro eis precaretur, idque ex instituto Apostolico. Nunc tantùm sub absolutionem precationes illæ, nempe: Misereatur tui omnipotens Deus. Item, Indulgentiam ac remissionem, &c. (id quod non negamus) piè & sanctè recensentur: absolutionis autem verba in longum protrahuntur, quod non erat necesse, nec vt nobis videtur multum vtile. Quæ sit autem huius verbi vis, & quis intellectus verborum promissionis, cui innititur, abundè explicatum putamus.

Verbum huius sacramenti. *Ioan. 20* *Gersonus.* *Verba absolutionis debẽt simplicissimè ac breuissimè pronunciari.* *Matth. 9.* *Marc. 2* *Lucæ. 5* *Lucæ. 7* *Iaco. vlt.*

Elemētum huius sacramenti. Elementum seu externū & visibile signum huius sacramēti, est ille corporis gestus & actus, quo sacerdos absoluit confitentem, similitudinem habens cum interiori absolutione, qua Deus animam à peccatorum nexibus exuit. Nam verba absolutoria externæ prolata, Deum intus dimittentem significant. *Impositio manus qd significet.* Quod præterea ex more ecclesiæ nostræ, manus sacerdotis super caput pœnitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc est, diuinam virtutem, seu Spiritus sancti gratiā emūdantem ac sanctificantem, sacramento adesse. *Man⁹ dei.*

Pœnitētiæ perfectio p manus īpositionē recipiebatur. Deinde manus impositio, apud veteres signum erat reconciliationis. Vnde qui publicè pœnitebant, nō recipiebant pœnitentiæ perfectionem, nisi per manus impositionem Episcopi, quemadmodum superius expositum est. Ergo cùm peccator imposita manu absoluitur, nihil aliud designatur, quàm eū & Deo & ecclesiæ (à cuius saltem interno consortio delinquens excidit) reconciliari. *Cōcil. Carth. 1. c. 2, 3*

Ritus qui huic sacramento ex more ecclesiastico adhibentur. Ritus quos ecclesia in administratione huius sacramēti adhibet, hi fermè sunt: Principiò à cōfitente requirit, vt simpliciter, purè, ac syncerè, tanquam coram Deo, aperiat sacerdoti omnia (quæ ipsi post diligētem conscientiæ excussionem occurrunt) lethalia crimina, ac quæ conscientiam onerant ac lædunt. *Quæ pctā cōfitenda.* Nam tametsi ecclesia non oneret peccatorem ad confitendum omnia venialia (quòd id fuerit factu impossibile) tamen si venialia crebrius recurrant, omnino contemnenda nō sunt, quod collecta non minus grauabunt & oppriment, quàm vnum aliquod graue delictum. *Psal. 18.* Et vt Basilius ait: Nullum peccatum tanquam paruum contēni oportet, quòd de omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem redditùri sint in die iudicij. *Basi. ī reg. mon. c. 28. Matt. 18.* Præterea, non tantùm confitenda sunt, quæ peccator certò scit lethalia esse crimina, sed etiā ea, in quibus hæret ac dubitat, sint ne crimina mortalia. *Quæ scrupulum conscīētiæ iniciūt, cōfitēda sunt.* Neque enim postremus finis atque vsus confessionis is est, quòd scilicet confitens, per sacerdotem (cui iudicium datum est cognoscendi ac iudicandi inter lepram & non lepram) instrui debeat, vt discernat inter peccatum & nō peccatum. *Leuit. 13* Item, cùm oporteat nos coram Deo sic conuersari, vt cōfidamus Deo facta nostra comprobari: idcirco dubitans, faciat ne bene an secus, is in anceps se periculū coniicit, atq; adeò in peccatū: quia omne quod non est ex fide, peccatum est. Roma. 14. *Ambulare coram domino. Gene. 17* Quanquam interim velimus hîc leues coniecturas & inanes scrupulos

los reiici: qui enim amat periculum, peribit in illo: sed tantùm Prouer. 3
cùm ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exomologesim animo eximenda est. Circunstantiæ quoque quæ speciē delictorum variant, exprimendę sunt. Circunstantes particulæ (Gregorio Nisseno teste) sunt, quis, quid, vbi, quando, qualiter, propter quid, videlicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Ergo non tantum tempus, locus & persona, veruinetiā animi malitia & tentationis magnitudo, consideranda sunt: Deinde etiā ad quàm multos vnius peccati noxa perueniat. Ex persona delictum fit capitalius. Grauius peccat sacerdos aut princeps, quàm laicus aut priuatus. Nuge in ore laici (vt inquit Hieronymus) nuge sunt: in ore sacerdotis, blasphemia. Sacrilegium furto maius est. Bis peccat, qui diem dominicum audiendis concionibus & sacro, ac recōciliando Deo, excitandæque charitati in Deum ac proximum destinatum, ineptis lusibus, scortis, temulētiis, obscœnis fabulis, ac rixis etiam & pugnis transmittunt. Leuius peccat qui per occasionem in stuprum incidit, quàm qui probam ac simplicē virginem, ex probis prognatam, destinatam honesto matrimonio, malitiosis artibus diu solicitatam, tandem vitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atque aliis quoque prostituit. Grauius peccat, qui voluntariè in tētationem inductus ac per concupiscentiā illectus labitur, quàm qui necessitate cecidit. Denique atrociùs delinquit, qui sacerdotē, aut virum etiam talem occidat, à cuius consiliis tota respublica pēdebat, aut si quis principem ad tyrannidem instiget, quòd eodem facinore plurimos læserit. Hoc tamen omnino cauendū est, ne de his circunstantiis sacerdos confitentē sic percontetur, vnde personæ quoq; possint agnosci. Præterea, in peccatis quæ libidine cōmittuntur, periculosa est mora in recensendis vel percontandis circūstantiis, tum quòd periculū est prodendæ personæ, cum qua admissum est peccatū: tum quòd ex hac recogitatione facilè subiret animum veteris voluptatis irritatio. Breuiter in circunstantiis, neque confitentem, neque confessarium sacerdotem conuenerit esse vel nimis anxium vel nimis remissum. Ea moderatio tenenda est, vt saltem scrupuli qui conscientiam molestant, tollantur,

Quæ circūstantiæ peccatorū confitēdæ sunt. Vide Augu. de vera & fal. pœ. cap. 14. & lib. 2. de visi. infirmo.

Ex persona.

Ex tēpore. Gene. 20

Ex animi malitia.

Vide Conciliū Ancyra.

Ex effectu

Quid cauēdum sacerdoti Confessario in percontando, quod ad circunstantias attinet.

QVorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine vel iudicio cōfitentur, sacerdotibus interdū molestam esse quis negat? sed erat hæc ineptitudo per cōfessarios

Ineptitudo cōfitentiū per sacerdotem corrigenda.

V ij pia in-

pia instructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione cō-
Prima. plures libellos editos, commemorantes quicquid inter homines committitur, aut committi potest, sceleris. Qui vt rectè à confirmatis ætate vsuque rerum viris legantur, ita nostro iudicio periculosè sparguntur in vulgus, periculosius animis innocentioribus offeruntur. Nam si non leuiter peccat sacerdotes, qui ab omnibus sciscitantur de omnibus, non habita ratione sexus, ætatis aut ingenij, quis neget hosce libros periculosè à quibusdam legi? *Secunda.* Sunt qui peccatum actuale discernunt
Tertia. in peccatum trāsgressionis & omissionis, & singula genera in plurimas species diducunt. *Peccata mortalia ex quibus cætera oriuntur.* Sunt quibus ea ratio confitēdi placet, vt quæcunque confiteri velimus, memoriæ iuuandæ causa, in septem aut octo illa genera peccatorum læthalium, veluti in locos quosdam cōmunes, includamus: quæ sunt superbia, vana gloria, auaritia, ira, inuidia, luxuria, gula & acedia, seu tristitia, quod ex iis omnia vitia oriantur. *Superbia.* Ex superbia enim (quæ initium est omnis peccati, & regina omnium malorum) nascitur omnis inobedientia, omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia. *Vana gloria, Auaritia, Ira, Inuidia, Luxuria, Gula, Acedia, Tristitia, Superbiæ filiæ.* Ex vana gloria, iactantia, arrogantia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido, & hypocrisis. Ex inuidia nascitur odium, susurratio, detrectatio, exultatio in aduersis proximi, afflictio in prospe ris. Ex ira oriuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis effusio, homicidia, vlciscēndi cupiditas, iniuriarum memoria. *Vanæ gloriæ, Iræ, Inuidiæ, Tristitiæ, & Acediæ* Ex tristitia nascitur malitia, rancor animi, pusillanimitas, amaritudo, desperatio, torpor, vagatio mentis, sæpe etiam & præsentis vitæ nulla delectatio. Ex auaritia oriuntur inuidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, periuria, rapinæ, violentia, inquietudo, iniusta iudicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis obliuio, obduratio cordis. Ex gula propagatur inepta læ-
Auaritiæ titia, scurrilitas, leuitas, vaniloquiū, immunditia corporis, in-
Gulæ. stabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo sensus. Ex luxuria
Luxuriæ. generatur otiositas mentis, inconsideratio, inconstantia oculorum, vel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus sui, odium mandatorum Dei, affectus præsentis seculi, horror & desperatio futuri: atque hæc ferè sunt, quæ præceptis decalogi prohibentur.

Peccatum, aut animo, aut vno SVnt qui cōfitendi locos ex seipsis petant, quòd omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinque sensuum committatur:

tur. Nam etsi omne crimẽ ex fonte cordis proficiscatur, tamẽ quæ ad luxum, libidinem, violentiam & contumeliam pertinent, magis ad sensus & membra corporis referuntur. Nobis vt singulæ istæ confitendi rationes minimè displiceant, tamen veteris ecclesiæ mos quòd ad præsentiũ temporum cõditionẽ attinet, magis placuerit. Olim Confessarius sacerdos de articulis fidei, & quæ illis cohærent ecclesiæ sacramentis, ac præceptis dominicis interrogabat, hoc est, de vita & moribus, ex quo confitẽtes duplicem fructum referebant. Primùm, quòd de fide & præceptis instruerentur: deinde quòd in sui ac peccatorum agnitionem (quæ salutis initium est) venirent. Quẽadmodũ ergo omnino velimus, vt sacerdotes veterem ecclesiam in hoc imitentur: ita nobis simplicissima confitendi ratio videbitur, si confitentes doceantur, omnino duo esse quæ in nobis Deus requirat, nempe fidem cum spe coniunctam, & charitatem: fidem duo requirere, initio, vt quicquid symbolo apostolico summatim continetur, firmiter credamus. Secũdò vt tota fiducia præsentis ac futuræ vitæ constituatur in Deo, vtque confidamus opera nostra bona tanquam filiorum, Deo placere. Principiò ergo de diffidentia confitendum fuerit, nẽpe si quis de vllo articulo fidei vel tenuiter hæsitauerit. Nam hìc ante omnia pia instructione opus est, vt hæsitatio omnis per verbum Dei cordibus eximatur, & fides plantetur. Deinde quotusquisque hominum totam suam fiduciam in Deum collocat? Nunquid non singuli penè singulos sibi Deos faciunt? Alius finem operum suorum in fastu ac vana gloria constituit, alius in diuitiis confidit, alius ventrem curat, atque alij alia respiciunt: interim de fide in Deum (cui omnia accepta referre, & à quo totos nos pendere oportet, vtcunque tandem res istæ externæ cadant) parum aut nihil soliciti, atque interim quàm pauci sunt, qui hanc suam diffidentiam, atque adeò idololatriam, peccatum putant, cùm tamen sit omnium peccatorum fons & origo. Nam qui à fiducia in Deum prorsus alienus est, huius tota vita nihil aliud est, quàm vnicum peccatum, de quo Spiritus sanctus mundum condemnat. De hac ergo diffidentia initium rectè capietur, & instruetur per sacerdotem confitens. Iam charitas ad duo se porrigit, charitatem Dei & proximi: vtranque Deus in decalogo præcepit, qui aptissima quædam methodus est, docens nos de omnibus quæ Deus & fieri velit & fieri nolit, quòd in eã omnes leges mo-

quinque sensuũ cõmittitur.
Matt. 15
Vetus confitendi ratio optima
Peccatorũ agnitio salutis initiũ.
Quomodo docenda plebs est confiteri.
Fides.
Psal. 61
Quomodo de diffidẽtia cõfitendum.
Psa. 48
Psal. 51
Matth. 6
Ephe. 5
1. Tim. 6
Ioan. 16.
Augu. in Ioannem.
Charitas.
Decalogus aptissima methodus agendorũ.

 rales

& omitẽ dorum. rales includi possint. Quum ergo omnino velimus ac cupiamus, vt nō tantùm priuatim, sed & publicè ex suggestis, ídq; *Populus in decalogo sedulò instituendus.* frequentissimè populus in decalogo instituatur, vtque non solùm plebs decalogum memoria tenere, sed & quibus operibus singulis præceptis satisfiat, rursus quibus contra singula peccetur doceatur, quā doctrinā in postrema parte huius institutionis trademus: fit vt speremus (id cum parochi factum curāt) forè, vt hinc plebs certissimā simul ac simplicissimā cō- *Interior cõfeßio frequẽs, ad iuuandā memoriā vtilis.* fitendi rationem sibi facillimè colligat. Porrò ad memoriam iuuandam nihil magis profuerit, quàm frequens interior, confessio, quemadmodum suprà docuimus. Præterea huc non parum fecerit, si pœnitēs intuens in pręcepta dominica recolat secum vbi locorum vixerit quibus in negotiis versatus sit, & apud quos vixerit. Videndum autem est sacerdoti, ne pecca *Esaiæ. 15* tum omissionis extenuetur, quod solet esse grauissimum, maximè in iis, qui authoritate aut dignitate præeminent, veluti sunt episcopi, abbates, parochi, principes, magistratus & patres familiâs, qui quemadmodum multorum malo peccāt, ita *Loci communes.* multorum malo cessant in officio. quæ autem horum officia sunt, docebunt Loci communes, quos huic sacramento annectemus, vt Confessarius cessantes corripiat, ac singulos de suo *De restitutiõe ciuili.* munere diligenter admoneat,

DE restitutione ciuili, anxij sæpe sunt confitentes & confessarij, ídque rectè. Nam quis dubitat eam esse necessariam, saltem quoad fieri potest, quòd sine ea fingere quidem *Qui teneatur ad restitutionem.* possit quispiam se pœnitere, verè autem pœnitere nequaquā? Non solum autem ad restitutionem tenentur qui pecuniolam alterius suffurati sunt, sed in primis qui pestilenti viru- *Corruptores simplicium mẽtiũ.* lentáque lingua simplicium mentem corrumpunt, trāquillitatem animi proximo adimunt, obtrectationibus famam alienam lædunt, peruersis consiliis publicam pacem perturbant, *Exod. 22* qui pudorem puellarũ corrumpũt, quos oportebat legis Mo- *Qui nõ ex fide cũ proximo agũt* saicæ censuram subire. Item omnes opifices, qui non ex fide cum proximo agunt, hoc est, qui regulæ euangelicæ obliuiscuntur, quæ habet: Quod tibi nō vis fieri alteri ne feceris. Et, *Matth. 7* Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos *Luc. 6* facite illis. Quæ omnia in explicatione Decalogi latiùs attin- *Quid faciẽdum sacerdoti post* gemus. Tantum de confitendi ritu dixisse suffecerit.

POstquàm autem pœnitens peccata sua confessus fuerit, rectè interrogat sacerdos, an ei peccata præterita displiceant,

ceant, an propositum habeat adiutore Deo se à peccatis deinceps continendi, quòd absque contritione interna, confessio vocalis magis obsit quàm prosit. Quo facto, sacerdos singulis morbis sua remedia adhibebit, idque ex diuinarum scripturarum myrothecio, quarum syluam quandam dabimus in calce huius sacramenti, quam qui volet, pro suo arbitratu secũdum rationem criminum, augere poterit. Nam superbo rectè dixeris, Humilia te in conspectu domini. Vanam gloriam sectanti, Vide ne ob transitoriam gloriam, æternã perdas mercedem. Inuido, Peccatum tuum maximum est, quod diabolum propriè parentem habet, cuius inuidia mors intrauit in orbẽ terrarum. Age itaque pœnitentiam, & profectum aliorũ, tuum deputa. Iracundo, Ira in stultorum sinu requiescit: dominari debes animo tuo, & hanc tranquillitatẽ mentis effugare. Auaro, Cogita quia radix est omnium malorum cupiditas, & idololatriæ cõparatur. Ventris curam in desideriis faciẽti, sobrietas: Luxuriæ dedito, castitas sectanda persuadebitur. Contra Acediam animam hominis aggrauantem, vt ei nihil boni agere libeat, sedulitas. Contra tristitiam, ob aduersa hominis mẽtem occupantem, patientia & longanimitas inculcanda est. Et vt summatim dicamus, contraria contrariis antidotis curanda sunt. Deinde postquam confessarius sacerdos, confitentẽ quãtum ad corrigẽdam vitam sufficere videtur, instruxit, tum statim satisfactio, hoc est, opus aliquod piũ, quod cum vitio perpetrato quammaximè pugnat, ipsi confesso imponitur, licet demum post absolutionem peragendum, nisi tamen aliud delicti & personæ ratio poposcerit. Posteà pro pœnitẽte, ad dominũ fit pia deprecatio, in qua tamen sacramenti vis non continetur. Postea pronuntiatur absolutio, in qua tota sacramenti vis consistit.

enarratione peccatorũ. quod ad instructione cõfitẽtis attinet.

Matth. 6

Gene. 4

1. Timo. 5

Ephe. 5

De iniunctione satisfactionis.

Deprcatio pro cõfitente.

HVius autem sacramenti vim & efficaciam multiplicem esse constat. Principalis finis est, vt pœnitens, verbis absolutionis assentiens, referat beneficium remissionis peccatorũ & certissimam consolationem reconciliationis, qua ecclesiæ rursus inseritur. Neque enim dubitandum est, Deum (qui remittendorum peccatorum, ligandi ac soluendi potestatem sacerdotibus fecit) ipsum etiam ministerio eorum potenter assistere, si tamen pœnitens spiritui sancto obicem non posuerit, hoc est, per incredulitatem restiterit: nam mentiri non potest Deus in promissis longè veracissimus, etsi nos indigni

De virtute & efficacia huius sacramenti.

Ioan. 20

Tit. 1

Psal.50 dignì simus quod ad nos attinet. In quam sententiam Dauid,
Roma.3 Apostolo iuterpretante, dixit: Tibi soli peccaui, & malú co-
1.Petri.3 ram te feci, vt instificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iu
Roma.6 dicaris. Vnde quemadmodum per baptismũ eximimur à ty-
rannide sathanæ, & facti filij Dei inserimur corpori Christi,
Sacramẽti poenitẽtiæ vis. quod est ecclesia, & in tam felix cõtubernium cooptamur, & angelorũ & omniũ ad cœlestem hæreditatem prædestinatorũ, vbicunque terrarum viuunt, vixerint, aut victuri sunt: ita per ministrationẽ huius sacramẽti in eãdẽ societatẽ ritè restituimur. Pręter hunc finẽ plerique alij sunt minus principales,

Confeßionis secretæ commoda. In primis, quòd non alia ratione, aut citius, aut efficacius quàm sacramentali cõfessione frangitur superbia mentis humanæ, ac ceruix erecta contra Deum, quæ nisi magno studio deprimatur, erigit tandem sese aduersus omne quod dicitur
2.Theß.2 Deus: deprimitur autẽ cum homo prorsus sibi displicens sese deo totum submittit. Porrò nulla potest esse maior submissio, quàm vt homo sponte sese submittat ad pedes hominis, eíque prodat non solùm facta, sed & cogitata. Atque interim experiẽtia docet, nulla ex re pl⁹ lucis & gratiæ cœlestis capi, quàm
Chrisost. ex syncera confessione, cui plena consolationis succedit absolutio, nimirũ quòd Deus superbis resistat, humilibus autẽ det gratiam. Quamobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præsertim cogitanti, tolerabilius esse hîc apud hominem semel pudescere, quàm pòst erubescere in cõspectu Dei, angelorum & sanctorum omnium, certè cuius animus vehementer refugit se sacerdoti submittere, is (nostra sentẽtia) nõdum cor satis deiecit apud Deum, nec ex animo satis adhuc pœnitet, vt sileamus par esse, vt quemadmodum totus homo se erexit contra Deũ, ita corpore quoque sese submittat, quòd sæpenumero occasionem peccandi præbuit.

Secũdò, vsus sacramẽti ad hoc quammaximè valet, quòd hinc discamus nosse nosipsos (quæ est præcipua sapientiæ pars) quòd confessio totum hominem sibiipsi subinde ponat ob oculos, excussis omnibus animi latebris, dum penitus con
Vna meditatio in lege domini. siderat, quò vocent præcepta Dei: contrà, in quæ ipse propensus sit, & quibus occasionibus labatur. Atq; hæc est vera meditatio in lege Domini, vt homo componat se ad eum vitæ statum, in quo se cuperet esse, si iam supremus vitæ dies vrgeret.
Peccatorũ agnitio ex confeßiõe. Interim docet confessio agnoscere peccatum. Nam plerique sunt, qui vel per ætatem, vel per imperitiam non intelligunt,

morbũ

morbum suũ,per errorẽ iudicantes nullum esse delictũ,quod crimen est capitale:contrà,hoc esse crimen quod crimen non est:quidam sic inuoluti sunt,vt seipsos extricare non posŝint, qui sacerdotem Confessarium desiderant, hominẽ integrum, prudentem, ac sacrarum literarum scientia instructum. *Homines inuoluti.*

Tertiò, hoc remedio maximis quibusdam malis medetur sacerdos, quæ sunt pestilens securitas, & hac etiam pestilentior gloria de peccatis, deniq; desperatio diuinæ clementiæ, cuius primus author fuit Cain detrectans confesŝionem.

Quartò, hoc sacramentũ non mediocriter iuuat ad parandam idoneã detestationem cõmissorum,ex amore Dei proficiscentem.ac serium certúmq; propositum, in posterũ ab omnibus abstinendi quæ deum offendunt. *Gene.4*

Quintò,pudor retegendi secreta peccatorum,velut expiatio quædam est,quæ bonam pœnæ partẽ adimit, hominémq; cohibet,ne facilè relabatur in eadem.

Sextò,confitens non solùm cõsolationem remisŝionis peccatorum accipit,sed etiam consilio exhortationéque ac precatione sacerdotis iuuatur,quam plurimum valere Iacobus testatur.Hactenus de huius sacramenti virtute. *Iaco.vlti.*

IAM quo affectu pœnitentem ad sacerdotẽ accedere oporteat,ex supradictis satis intelligi potest. Debet enim sacerdotem accedere non vt hominem, auditurus ex eo quid humanũ,sed vt vicarium Christi,cuius legatione fungitur,vt audiat ex eo diuinum verbũ absolutionis, cui fidem adhibẽs, de remisŝione peccatorũ se certũ faciat,atque in primis eum affectum adhibere debet, quem habent lęthalibus morbis occupati cũ ad medicum cõfugiunt, sine cuius ope mortem oppetituri sibi videntur.quin hoc maiorẽ pœnitentis affectum esse conuenerit, quantò vulnus animæ omni plaga corporali periculosius est.Hunc affectum resipiscenti verbum Christi ingenerat quo nos certos reddit,vt quibus peccata sacerdotes remiserint, illis remissa sint. Exomologesim itaque facturo sic cogitãdum est,sacerdotẽ angelum esse domini,quẽadmodum propheta dixit: Labia sacerdotis custodiũt scientiã, & legem exquirunt ex ore eius,quia angelus Domini exercituum est. Itidẽ eum esse scribã illum,de quo Christus dixit:Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamiliâs qui profert de thesauro suo noua & vetera. Ad hæc sacerdotẽ designatum esse per stabulariũ illum euãgelicum, cui Samari- *2.Cor.5* *Pœnitentis affectus erit instar affectus ægroti.* *Ioan.20* *August.* *Malach.2* *Matth.13* *Lucæ.10*

tanus

tanus verus ille hominũ custos Christus, duos denarios protulit in curam vulnerati. quæ cùm recolit pœnitens, fieri non potest quin magno quodam desiderio ad sacerdotem properet, veluti ad eum à quo certam salutem sit relaturus, & saluberrimam sitim remissionis peccatorum, potu aquæ salutaris remissionis peccatorum restincturus. Quem putas tam socordem, qui non longissima itinerum spatia præter omnem moram alacriter ac libenter esset emensurus, si ex Christo domi-

Matth 9 no audire posset, Dimittuntur tibi peccata tua? & tamen si fi-
Marci. 2 dem ad sacerdotem Christi vicarium attuleris, nihil minus au-
Lucæ. 5. 7 dies, nec minori cum fructu. Ille potestatem suam sacerdoti-
Ioan. 20 bus concessit, ac vt verbis suis fidē adhiberes voluit: ergo bea-
Marci. 2 tus qui non vidisti & credidisti. Qualis autem sacerdos tibi
Ioan. 20 deligēdus sit, superius ex patribus indicauimus: quem etiam vt facilè reperias, nobis episcopis incumbit, vt qui officio nostro in ecclesiis nostris funguntur, viri sint & sapientes, & discreti, qui cũ potestate iudicium habeant coniunctum.

Minister huius sacramenti. Sacerdos qualis.

MInister huius sacramenti, sacerdos est, videbit autem quilibet sacerdos, ne tam arduum confessionis audiendi munus suscipiat, nisi doctrina, animi rectitudine, prudentia, sed ante omnia pietate ad hoc sit idoneus: qui si quid alioqui habeat affectus humani, videat tamen ac curet, vt auditurus confessionem, non priuati hominis, sed sacerdotis: imò Christi personam sumat, neque quicquam habeat præ oculis, nisi Deum, cuius illic quodammodo vices gerit. Præparabit itaque ad rem tam seriam tamque sacram animum, ne malum medicum præstans, & proximi morbum augeat, & iram Dei in se prouocet, & vterq; ab altero discedat deterior. Ante omnia sobrium ac silentij tenacem eum esse oportet: præterea debebit sic moderari omnia, vt percontationes suas non vltra proferat, quàm necesse sit ad criminis cognitionem, ne scilicet inficiat animos simplicium & infirmorum: nec tamen interim sinat ignorari, quod ignoratum, vitari curarive non poterat. Sic esse affectus, vt malis hominum, cum Paulo Apo-

Medici. Sobrius. Discretus. Silens.

Roma. 9 sto, illachrymet, vt tanto instantius oret ac vigilet pro grege dominico, quo videt morbos esse maiores, quibus is tenetur occupatus: cogitans eos morbos gregem non fuisse inuasuros, si ipse & cæteri quibus hoc munus concreditum est, doctrina, monitis, increpationibus, & obsecrationibus aduigilassent.

Breuiter

BReuiter non eſt idoneus ſacerdos, qui non gerit paterna viſcera erga gregem ſuum, qui nondum nouit cum confitentibus indoleſcere & compati infirmitatibus eorum, quales ſunt qui ex hominum malis criſtas tollunt, & ſupercilium adducunt. Hic vero ſolus idoneus eſt, qui nouerit infundere vinum & oleum, verbum ſcilicet correptionis & conſolationis: ſic tamen vt in conſolationem ſemper procliuior ſit, præſertim vbi intellexerit pœnitẽtem ex animo reſipiſcere. Quanquam verò ſacerdotem talem eſſe oporteat, nõ minus tamen hoc ſacramentum percipitur ab indigno quàm à digno miniſtro: ſi tamen confitens veram contritionem & rectam fidem attulerit. Nam (vt Auguſtinus inquit) propterea dictum eſt à Domino in Numeris ad Moyſen & Aaron ſacerdotes, Vos ponite nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego dominus benedicam eos: vt gratiam traditam per miniſterium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas ſacerdotum obeſſe vel prodeſſe poſsit, ſed meritum benedictionem poſcentis. Nam quanta ſit dignitas ſacerdotalis officij & ordinis, ſatis indicat nequiſsimus ille Caiphas, de quo dictum eſt: Hoc autem à ſeipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetauit: quo oſtenditur, ſpiritum gratiarum non perſonam ſequi digni vel indigni, ſed ordinem traditionis. Non itaque perſona ſacerdotis ſpectanda, ſed Chriſtus (cuius ſacerdos miniſterium gerit) intuendus eſt. is enim ſolus peccata dimittit, qui ſolus pro peccatis noſtris mortuus eſt, qui eſt agnus tollens peccata mundi. Verbum Dei (inquit Ambroſius) dimittit peccata, ſacerdos eſt iudex. Sacerdos quidem officium ſuũ exhibet, ſed nullius poteſtatis iura exercet. Sed dices, quid ſibi vult, quòd patres non ſemel dicunt, à ſolis ſanctis & colũbæ membris dimitti peccata? Vt autem intelligas quid quæratur, repetere animo oportet, Omnem hominem Chriſtianũ, qui ſeſe lethalibus criminibus etſi occultè contaminat, nõ ſolum in Deum, ſed & in eccleſiam, hoc eſt, in cœtum ſanctorum omnium peccare. Eoipſo enim quòd exit à veritate, à fide, à charitate, de caſtris eccleſiæ exit: ac ſtatim cum lethaliter delinquit, ſeſe ab occulta illa communione ſanctorũ, qui vno fidei & charitatis ſpiritu, ſub vno capite Chriſto, toto terrarum orbe, arctiſsimo quodam vnitatis vinculo ſibi cohærẽt ac connectuntur, ſeparat: atque hoc ipſi facit, vt iã & in cœlo & in terra ligatus cẽſeatur, etſi nondũ Epiſcopi voce ligetur.

Iaco. 10
Vinum & oleum.
Galat. 5
Augu. li. quæ. Veteris & Noui teſtam.
Nume. 6
Ioan. 11
Caiphas.
Augu. cõtra Iulianum.
Marc. 4
Roma. 4
Ioan. 1
Ambr. de pœni. diſt. 1. c. verbũ Dei.
Quæſtio.
Origenes in Leuit.

Dilutio quæstiōis. Talem ergo hominem, modò salutis suæ rationem vllam habere velit, & in Dei, & in sanctorum omnium gratiam redire necesse est: quod aliter fieri non potest, nisi & Deus & tota ecclesia sanctorum, eum in gratiam & communionē, à qua propria malitia excidit, rursus recipiant, hoc est, peccata dimittant. Itaque dum quæritur, num à solis sanctis dimittatur peccata: respondendum est: Nos hîc ad duo respicere oportere. Primùm, ad id quod reuera agitur, cum dimittuntur peccata. Secundò, ad ministerium reconciliationis. Exemplo res fiet

Simile. dilucidior: Quum populus Romanus quempiam proscriptum in gratiam recipere velit, & ad hoc ministerio vniuscuiuslibet hominis vtitur: hic populus Romanus est qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, & proscriptum in consortium suum iterum recipit, Legatus tantùm ministerio fungitur, populus Romanus reuera dimittit culpam. Legatus verò non aliter quàm populi Romani nomine. Ad eundem modum cum peccata dimittuntur, dicendum est, solos sanctos & columbæ membra, propriè peccata dimittere. Nam ipsi sunt qui peccatorem à se abalienatum, cùm veraciter ad Deum conuertitur, rursus in suum consortium recipiunt. Sacerdos tantùm mini-

Augu. de baptis. par uulorum. cap. 7 sterium exhibet. Atque hoc ipsum est, quod ait Augustinus: Cum veraciter, inquit, ad Deum, conuerso, peccata dimittuntur, dimittuntur ab eis, quibus ipse veraci conuersione cōiungitur, spiritus sanctus ea dimittit, qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærentibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, à quibus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corporaliter, siue ignotis. Omnes enim mali spiritualiter à bo

1. Cor. 2 nis seiuncti sunt. Et alibi: Ecclesiæ charitas quæ per spiritum

Roma 5 sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit: eorum autem qui non sunt eius participes,

Ioan. 20 tenet. Ideo posteaquàm dixit: Accipite spiritum sanctum, cōtinuò de peccatorum remissione subiecit, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Re ipsa ergo sancti sunt, qui peccata remittunt: sed quoniam ecclesia sanctorum occulto vnius eiusdémque spiritus vinculo, coherēs, toto orbe dispersa est, nec simul in vnum locum congregari potest, vt ab eius ore peccator verbum remissionis peccatorum audiat: idcirco ministerium sacerdoti in ecclesia constitutum est: vt quod sacerdos ecclesiæ nomine fecerit, tota ecclesia piorum fecisse

censea-

censeatur. Iam vt nihil prohibet hominem etiã criminosum, honestæ cuiuspiam reipublicæ procuratorem esse posse, qui reipublicæ nomine contrahat ac rescindat: sic nihil repugnat, solos pios vbiuis terrarum constitutos, siue notos, siue ignotos veraciter conuerso peccata re ipsa dimittere, & tamen in hoc vti ministerio sacerdotis, etsi mali. Quamobrem pulchrè dixit (cuius verbis libenter vtimur) Augustinus: Sacramentum gratiæ dat Deus, etiam per malos: ipsam verò gratiam nõ nisi per seipsum, vel per sanctos suos. Et ideo remissionẽ peccatorum vel per seipsum facit, vel per ipsius columbæ membra, quibus ait: Quorum remiseritis peccata, &c. Interim extra publicum ecclesiæ ministerium (quòd scilicet eadem virtute ac efficacia ministrant mali, qua boni sacerdotes, modò tamen ab ecclesiæ consortio resecti non sint) constat, multum inter benedictiones bonorum & malorum hominum distare. Legimus enim benedictiones patriarcharum, prophetarum, atque multorum aliorum sanctorum hominum, longè efficacissimas fuisse, malorum verò nequaquam. Efficax est enim sanctorum spiritus propter inhabitantem Deum in ipsis. Sed malorum spiritus longè secus habet, licet quum publico ministerio funguntur, sacramentorum efficaciæ (quã magis Deus quàm ipsi operantur) sua priuata malitia nihil detrahere possint. Aliud est enim priuatim benedicere, aliud publicum ministerium gerere. Vt ergo hanc rem semel finiamus, in sacerdote non persona hominis, sed Christi, cuius vices gerit, spectanda est: & firmiter credendum, quòd reconciliatio sacerdotis in verè conuerso hoc intus operetur quod designat, nempe absolutum non tantùm militanti, sed & triumphanti ecclesiæ reconciliari. Quid enim aliud est, Quodcũque solueritis super terram, erit solutũ & in cœlo: quàm si dicat, Ego Deus & omnes cœlestis curiæ ordines, & omnes sancti in gloria mea, laudãt vobiscũ & confirmant, quos ligatis & soluitis. Quamobrem Deus modis omnibus à nobis collaudãdus est quòd dederit talem potestatem hominibus.

Augu. de baptis. paruulorum.

Inter priuatas benedictiões bonorũ ac malorum multũ interest.

Gene. 27. 48.

4. Reg. 4

Vide Athanasiũ in vita antonij.

Aliud est priuatĩ benedicere, aliud publicũ ministeriũ gerere

Aug. lib. de pœnit.

Matt. 18

Matt. 11

Marc. 2

LOCI COMMVNES EX *scripturis diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parochus ad commonendum quęque, præsertim quum Exomologesim facit, officii & functionis suæ, secundum ætatem, ordinē, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.*

EPISCOPORVM, parochorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, clericorū omnis generis, deniq; eorum qui monasticæ vitæ sunt addicti, munera, & functiones, quæ singulos ordines ac status propriè ac peculiariter respiciūt: canones Concilij nostri prouincialis, quin potius euangelicæ & apostolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de sacramento Ordinis copiosius adferemus, exactè describunt, vt eadem hîc vel referre vel repetere non sit opus.

Quid vicißim debeant laici episcopis, sacerdotibus, ac maximè parochis.

IN primis orabunt pro eis omni tempore, in spiritu, vt detur eis sermo in apertione oris ipsorum, cum fiducia notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione funguntur. Ad Ephes. 6. Coloss. 4. Actuum. 12. Et audient eos. Sic enim Christus apud Lucam cap. 10. ait: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eū qui me misit. Et vt sit sacerdos aut Parochus vitæ non admodum inculpatæ, non tamen ordo & munus iniuria afficienda sunt, sed magis obtemperandum ipsis est verbum Dei ministrantibus. Sic enim Christus in euangelio Matth. 23. Super cathedram, inquit. Moysi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, facite, secundum verò opera eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite, inquit, præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, &
1. *Timo.* 5 non gementes. Hebræ. 13. Et alibi: Qui bene præsunt presby-
1. *Cor.* 9 teri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant
Matt. 10. in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Non alligabis os
Luc. 10 boui trituranti. Et: Dignus est operarius cibo suo. De victu
1. *Timo.* 5 parochis suppeditando, Canones Concilij nostri prouincia-

lis

lis fusius docent ac commonefaciunt.

De principum ac magistratuum ciuilium munere.

ET nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Psalm. 2. Non eleuetur cor regis in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistrã, sed describet sibi Deuteronomium legis, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias quæ in lege præcepta sunt. Deute. 17. Meminisse debent magistratus, omnem potestatem à Deo esse, sicut scriptum est, quia non est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Romano. 13. Item ad ipsos esse dictum: Diligite ergo iustitiam qui iudicatis terram. Sapientiæ. 1. Potestati dicitur: Non facies quod iniquum est, nec iniustè iudicabis, non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Iustè iudica proximo tuo. Leuit. 19. Siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distãtia personarum: ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Deute. 1. Non accipies personam nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Deuter. 16. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate, eripite pauperem de manu fortiorum eius, de manu peccatorum liberate. Psal. 81. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Esaiæ. 1. Si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens, in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis, tu sede hîc bene, pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nónne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum vestrarum? Si enim personam respicitis, peccatum committitis, redarguti à lege tanquã transgressores. Iaco. 2.

Quid debeant subditi magistratibus.

OMnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem?

ſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Sin autẽ malum feceris, time. Non enim ſine cauſa portat gladium. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malè agit. Ideóque neceſsitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Roma. 13. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Matth. 22. Deum timete, regem honorificate, & ſubiecti eſtote omni humanæ creaturę propter Deum, ſiue regi quaſi pręcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſsis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum: quia ſic eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudẽtium hominũ ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. 1. Petri 2. Obſecro igitur primũ omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate: hoc enim bonũ eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro Deo, primę Timothei ſecundo. Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. 1. Timoth. 3.

Maritorum officium.

VIRI cohabitent ſecundum ſciẽtiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ, & non impediantur orationes veſtræ, 1. Petri 3. Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mũdans eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſunt corporis eius, de carne eius, & de oſsibus eius: propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum

cramentum hoc magnum est in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat, Ephes. 5. Viri, diligite vxores vestras, & nolite amari esse erga illas. Coloss. 3.

Vxorum munus.

Similiter & mulieres subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant. Considerantes in timore sanctam conuersationem vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti, vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabāt se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cuius estis filiæ benefacientes, & non pertimentes vllam perturbationem. 1. Petri. 3. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus est caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Vxor ergo timeat virum suum. Ephe. 5. Mulieres in habitu ornato cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittētes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cū omni subiectione: docere mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, sed mulier seducta, in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione, & sanctificatione cū sobrietate. 1. Timot. 2. Vult denique Apostolus eas esse prudentes, non detrahentes, pudicas, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum Dei. 1. Timoth. 2. Titum 2.

Parentum erga liberos.

VOS patres nolite ad iracūdiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione Domini. Ephesiorum. 6. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Coloss. 3. Tu autem mone adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant. ad Titum 2.

Liberorum erga parentes.

FIlij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Ephes. 6. Filij obedite parentibus vestris per omnia. Hoc enim placitum est in domino. Coloss. 3.

Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

SErui, subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiẽs iniustè. Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati, suffertis? Sed si benefacientes sustinetis, hæc est gratia apud Deum, primæ Petri secundo.

SErui, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatẽ Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut domino, & non hominibus: sciẽtes quoniã vnusquisque quod fecerit bonũ, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Ephe. 6. Serui, obedite per omnia dominis carnalib⁹, non ad oculũ seruientes, quasi hominibus placẽtes, sed in simplicitate cordis, timẽtes dominũ. Quodcũq; facitis, ex animo operamini, sicut domino, & nõ hominibus, sciẽtes quòd à domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriã facit, recipiet id quod iniquè gessit, & non est personarũ acceptio apud Deum. Coloss. 3. Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomẽ domini & doctrina blasphemetur. Qui autẽ fideles habẽt dominos, non contẽnant, quia fratres sunt: sed magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, quia beneficij participes sunt. 1. Timot. 6. Seruos oportet dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, nõ fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, vt doctrinã saluatoris nostri Dei ornent in omnibus, ad Tit. 2.

Dominorum, patrum & matrumfamiliâs, erga seruos.

ET vos domini eadem facite illis, remittentes minas, sciẽtes quia & illorum & vester dominus est in cœlis, & personarum acceptio nõ est apud Deum. Ephe. 6. Domini, quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes quòd & vos dominum

minum habetis in cœlo.

Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris. Lucæ tertio.

Quid publicanis.

NIhil amplius quàm quod constitutum est vobis faciatis, Lucæ tertio.

Quid diuitibus.

DIuitibus huius seculi præcipe, nō sublimè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruēdum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, thesauriza re sibi bonum fundamentum in futurum, vt appræhendant vi tam æternam. 1. Timoth. 6

Quid quibus victus suppetit.

EST quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus, Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditio nem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, inseruerunt se doloribus multis, primæ Timoth. sexto.

Quid mendicantibus validis, & qui otio torpentes fraude victum conquirunt.

IN sudore vultus tui vesceris pane tuo, Genesis 3. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Ephesiorum quinto. Denūtiamus vobis fratres (inquit Paulus, seipsum eis exemplum proponens) in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionem, quā acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cùm essemus apud vos, hæc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiui-

mus enim inter vos quosdam ambulantes inquietè, nihil operantes, sed curiosè agētes. His autem qui eiuscemodi sunt denuntiamus & obsecramus in domino Iesu, vt cũ silentio operantes suum panem manducent. 2. ad Thessa. 3

Quid senibus.

VT sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. ad Titum secundo.

Quid iuuenibus.

IVuenes similiter hortare, vt sobrij sint, ad Titum 2. Adolescentes, subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, primæ Petri 5.

Quemadmodum admonendæ anus.

ANus, vt in habitu sancto sint, non criminatrices, nõ multo vino seruientes, bene docentes, vt prudentiã doceant, ad Titum secundo.

Quemadmodum viduæ.

SI qua vidua filios aut nepotes habet, discat primũ domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem verè vidua est & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quę in deliciis est viuens, mortua est. Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem [illegible] are aduersario maledicti gratia. 1. Timoth. 5. quamuis Paulus ibidem potissimum de viduis quæ ecclesiastico ministerio destinantur, loquatur.

Quemadmodum virgines.

QVI sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Nã qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. 1. Corinthiorum quinto. Quæ virginitatem aut cœlibatum vouit, siue virgo, siue vidua fuerit, videat ne voti rea, damnationem sibi acquirat, quòd primam fidem irritam fecerit. 1. Timoth. 5

Gent-

Generalis admonitio.

SEniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, Iuuenes vt fratres, Anus vt matres, Iuuēculas vt sorores, in omni castitate. Viduas honora quæ verè viduæ sunt. 1. Timoth. 5.

Quid omnes omnibus debeamus.

QVI habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Lucæ 3. Nemini quicquā debeatis, nisi vt inuicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Nam in hoc verbo omne mandatum instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio, Roman. 13. Per omnem orationē & obsecrationē orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus hominibus, Ephe. 6. In fide omnes vnanimes, compatiētes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrariò benedicentes, quia in hoc vocati estis, vt benedictionē hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere & dies videre bonos, coërceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum: declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam: quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum: vultus autem domini super facientes mala, primæ Petri 3. In hoc enim apparuit gratia Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes omnem impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectātes beatā spem & aduētum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mūdaret sibi populū acceptabilē, sectatorē bonorū operum. Hæc loquere & exhortare, & argue cū omni imperio. ad Tit. 2.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

DE sacramēto Ordinis quā poterimus paucis agemus: nā pleraque quæ huc spectāt, tractata sunt in canonibus Cōcilij nostri prouincialis, & in articulo symboli, quo profitemur nos credere, Ecclesiam sanctā catholicā. Principiò verò repetendum nobis est, ecclesiæ hostes, hoc semper maximo studio *Studiū hæreticorum.*

X iij quæsisse,

Tertullianus. quæsisse, vt ordinem ex ecclesia tollerent, ex sacerdotibus (vt Tertullianus ait) laicos faciētes, & sacerdotalia munera laicis iniungentes: quo nihil aliud agunt, quàm vt sublata legitima ministrorum potestate gratiam coniunctam habēte, & sacramenta & alia omnia quæ in ecclesia ministrorum opera peragantur, euilescere faciant, qua doctrinæ peste nullam pestilentiorem esse veteres asseuerant. Vt autem tam perniciosum *Obiectio aduersariorum.* dogma plebi ex scripturis pessimè detortis persuaderent, nempe: Nullum esse sacerdotij discrimen, Omnes ex ęquo presbyteros esse, omnes eandem habere potestatem, Ordinem nihil esse quàm ritum quendam eligendi concionatoris in ecclesia: verbi quoque & sacramentorum ministerium non nisi laicorum consensu committi, in primis huc detorquent, quod Petrus *1. Pet. 2* Apostolus, omnes Christianos alloquēs, ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Et quod Apoca. 1. scribitur: Dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnū & sacerdotes Deo & patri. Item quod Paulus 1. ad Corin. 12. dixit: Etenim in vno spiritu omnes nos in vnū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gētiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus, &c. Verùm *Dilutio.* quàm errent isti, modò tamen idē quod dicunt sentiant, quis nō videt? Nam rudem admodū in literis sacris eum esse oportet, qui non intelligat scripturas de duplici sacerdotio atque etiam regno loqui. Siquidem aliud est internum & spiritale, *Duplex sacerdotium ac regnūm in scripturis.* quod est omnibus Christianis, saltem piis cōmune, qui Christi summi sacerdotis ac regis membra per baptismum sunt effecti. In quam sententiam beatus Augustinus ait, Ioannem in *Internum.* Apocalypsi dixisse: Sed erunt sacerdotes Dei, & Christi, & *Augu. li. 20. de ci. Dei.* regnabunt cum eo mille annis. Non vtique, inquit, hoc de solis *Apo. 20* Episcopis & presbyteris dictum est, qui propriè iam in ecclesia vocātur sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicim' propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes: quoniā mēbra sunt vnius sacerdotis, nempe Christi. Proinde diuus Hieronymus contra Luciferianos, ipsum baptisma, sacerdotium *Hiero. contra Luciferianos.* laici appellat, quod per baptismum in vnū corpus, cuius Christus est caput, conglutinati simus. Ergo omnes Christiani secundum *Baptisma est sacerdotiū laici.* eam rationem sacerdotes sunt, sed spiritales, quòd quemadmodum Christus se obtulit hostiam patri in odorem *Oēs christiani sacerdotes spiritales.* suauitatis, ita Christianos oporteat exhibere corpora sua hostiam viuentē, sanctam, Deo placentem, & offerre spiritualia sacrifi-

ſacrificia, vti ſuprà in materia ſacrificij latiſsimè declarauim⁹.
Itidem omnes Chriſtiani ad eandem rationē reges ſunt, quod *Roma. 12.*
quemadmodum Chriſtus conſtitutus eſt rex à Deo potentiſ-
ſimus, qui deuicit carnem, mundũ, & diabolũ: ita Chriſtianos, *Pſalm. 2*
per Chriſtum in eis regnantem vincere oporteat omnes car-
nis, mundi ac diaboli tētationes, illecebras ac inſidias. At ſicut *Regnum*
præter ſpiritale regnũ, aliud eſt regnum externũ, cuius pote- *externum.*
ſtatē Euangeliũ non abrogat, ſed cõfirmat, Matt. 22. & Roma.
13. ita præter ſpiritale ſacerdotiũ, quod in ſola mēte conſiſtit,
& vnctionem tantũ ſpiritalem habet, aliud eſt ſacerdotium in *Sacerdo-*
eccleſia externũ. Id quod nemo miretur, quum ad eundē mo *tium exter*
dum vtrũque ſacerdotium ſcriptura ſynagogæ etiã tribuerit. *num.*
Siquidē de interno vniuerſis Iudæis dicitur: Si audieritis vo-
cem meã, & cuſtodieritis pactum meũ, eritis mihi in peculium *Exod. 14.*
de cunctis populis, & in regnũ ſacerdotale, nimirum ſpiritua
le. De externo vero ſacerdotio Deum Moyſi præcepiſſe legi- *Exod. 28.*
mus, quum ait: Aaron & filios eius vnges, & ſanctificabis eos,
vt ſacerdotio fungãtur mihi. Quod quidem ſacerdotium, ne- *Hebr. 5*
mini ſibi ſumere licebat, ſed magis ex vocatiōe pēdebat: quã-
obrem Dathan, Chore. & Abiron, ſe propria authoritate inge *Nume 16*
rentes ſacerdotio, viui abſorpti ſunt. Item Oza ſubita morte
à domino percuſſus eſt, vel ob id ꝙ manum arcæ Dei, ne ca- *2. Reg. 6*
deret, ſubmiſiſſet, ſui officij fines excedēs. Itidem Ozias cùm
functionē ſacerdotalem vſurpans, increpatúſque ab Azaria & *2. Par. 26*
reliquis ſacerdotibus Domini, non deſiſteret, lepra in fronte
perfuſus eſt: quos locos tantò libentius afferimus, quòd vide- *Vide Cy-*
mus patres eoſdem aduerſus hæreticos (ordinem ex eccleſia *pria.*
auferre molientes) validiſsimè torſiſſe. Ergo & in eccleſia ea-
dem omnino ratione, præter internum illud ſacerdotium, a-
liud quoque externum eſſe neceſſe eſt, quod legitima ordina
tione, ac cum ſigno quodam viſibili, non ſine ſpiritali gratia in
eccleſia Dei conferatur.

QVum itaque quæritur, quídnam ſit Ordo in eccleſia, & *Quid ſit*
ſit ne Ordo ſacramentum: reſpondendum eſt ve- *ordo in ec-*
terum ſententia, Ordinem eſſe gratiam quandam & poteſta- *cleſia.*
tem, quæ per traditionem viſibili quodam ſignaculo bapti-
zatis infunditur, quum per manus impoſitionem, ad munus
aliquod in eccleſia publicè gerendum ritè ordinantur. Dein-
de dicendum eſt, Ordinem eſſe ſacramentũ: habet enim vt cæ *Ordo eſt*
tera ſacramenta ſuum viſibile ſignum, habet & verbum ſuum, *ſacramētũ*

atque adeò promiſsionem miniſterio aſsiſtentis gratiæ Dei, quæ multis declarare non eſt opus, quod id factum ſit ſuperius paucis tantùm repetitis, monſtrabimus, Ordinē non humanum commentum, ſed Chriſti inſtitutum atque ſacramentū eſſe, & pro ſacramento in eccleſia hactenus ſemper habitū. In primis, quid manifeſtius eo quod Ioann. 20. legimus? vbi Chriſtus ipſe quum reſurrexiſſet, Apoſtolos in orbem terrarum miſſurus, ſic alloquitur: Sicut (inquit) miſit me pater, & ego mitto vos. Et quum hæc dixiſſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite ſpiritum ſanctum: quorū remiſeritis peccata, remittuntur eis, &c. Hic vides Chriſtū Apoſtolos ceremonia quadam viſibili in opus ſuum ordinaſſe, & in eam rem gratiā ſpiritus, ſigno quodam viſibili cōtuliſſe, poteſtatem quoque eiuſcemodi ordinatione collatam, apertiſsimè confirmaſſe ac ſic ſtabiliſſe, vt quod ipſi eorumq; ſucceſſores ſuo nomine in eccleſia ritè peragerent, Deus perinde ratum haberet, ac ſi per ipſum Chriſtum factum eſſet, idque non ipſorum, ſed Chriſti merito, & virtute ſpiritus operibus eorum aſsiſtente. Mat. cap. 10. Marcus. 6. & Lucas. 10. non ſine graui emphaſi narrant, quo pacto Chriſtus in montem aſcendens, vocarit ad ſe quos voluit ipſe, qui & venerunt ad eum feceritque vt eſſent duodecim cum illo, & vt mitteret illos prædicare. Præterea, quo pacto deſignauerit & alios ſeptuaginta duos, & miſerit illos binos ante faciem ſuam: ad hæc quam poteſtatē eis dederit, nempe immundorum ſpirituum eiiciēdorum, & curandorum quorumlibet morborū, dandi quoque & retinendi pacem, grauiſsima pœna his comminata qui eoſdem non reciperent, & ne ex merito ſuo eandem poteſtatem metirētur (nam & inter eos Iudas Iſcariotes erat, qui & tradidit eum) ſubie-

Matth. 10 ciſſe legitur: Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris
Lucæ. 10 veſtri qui loquitur in vobis. Et non multo poſt: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos ſpernit, me ſpernit, miniſterij authoritatem à miniſtris in ſe transferens.

EXtant deinde varia in ſcripturis teſtimonia ſuprà in canonibus Concilij noſtri, aliiſque in locis citata, quæ oſtendūt ordinem in eccleſia de numero viſibilium ſacramentorū ſemper fuiſſe, in quo peculiaris quædam gratia ordinatis cōferatur. Sic enim Apoſtolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Et iterum: Admoneo

1. Tim. 4.

te vt

te vt resuscites gratiam Dei, quæ in te est per impositionẽ manuum mearum. Vide verò quo pacto Apostolus hanc ordinãdi potestatem plebi detrahat, qui eandem soli Episcopo permittit, idque nõ temerè, sed adhibita graui cura. Nemini (inquit) citò manus imposueris. Et ad Titum: Huius rei gratià reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab apostolis instituti sint Episcopi ac Diaconi, nullibi verò quòd à sola plebe: id quod latius ostendimus in expositione symboli, in articulum (Ecclesiam sanctã catholicam). Quin scriptura ordinationem nõ apostolis, aut episcopis propriè, sed magis ipsi spiritui sancto tribuit. Nam Actorum 20. in hunc modum legis: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quã acquisiuit sanguine suo. Nec sine causa Actor. 13. scriptum legimus: Dixit spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes & imponentes illis manus, dimiserunt illos. Et quid apertius Apostoli verbis Ephes. quarto? Et ipse (inquit) dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Denique quid attinet plures locos pro hoc sacramento adferre, cùm epistolæ apostolicæ nõ solùm eius, sed & discretorum in ecclesia ordinũ, nempe episcoporum & diaconorũ, apertè meminerint, ac singulis etiam sua munia sigillatim præscripserint?

Apostolus detrahit plebi ordinandi potestatem.
1. Timo. 5
Tit. 1
Acto. 1
Acto. 6
Ordinatio spiritui sãcto tribuitur.
Ephe. 4
Epistolæ apostolicæ meminerũt episcoporũ & diaconorum.

HÆC si cuiquã nondum suffecerint, huic saltem vniuersalem ecclesiæ cõsensum, meritò sufficere posse arbitrabimur. Nam in primis sacer ille Dionysius, Ordinẽ exertissimè pronuntiat sacramentũ esse: huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & cæteri veteres quotquot sunt, subscribũt, quorũ dicta retulimus in articulum symboli, qui de ecclesia sãcta catholica est. Vnus aut alter adhuc locus ex patribus, maioris perspicuitatis gratia adferendus est. Augustin. lib. 2. contra epist. ad Parmenianum, quum de baptismo & ordine differit, in hunc modum scribit: Vtrunque (inquit) sacramentum est, & quadam consecratione vtrunque homini datur. Illud quum baptizatur. & illud, quum ordinatur: ideò non licet in ecclesia catholica vtrunque iterari. Nã si quando ex here-

Vniuersalis ecclesiæ consensus de sacramento ordinis.
Aug. lib. 2. contra epist Parmen.
Propter charact. qui impri-

mitur, non iterātur baptiſmi ac ordinis ſacramenta Ibidem.

ex hæreticorū parte venientes, etiā præpoſiti pro bono pacis (correcto ſchiſmatis errore) ſuſcepti ſunt: & ſi viſum eſt opus eſſe, vt eadem officia gererent quæ gerebant, non ſunt rurſus ordinādi, ſed ſicut baptiſmus in eis, ita māſit ordinatio integra: quia in præciſiōe fuerat vitiū, non in ſacramēto: quæ vbicunq; ſunt, ipſa ſunt. Et paulò poſt: Neutro ſacramento faciēda eſt iniuria. Et addit de ſacramēto ordinis: Sicut non rectè habet qui ab vnitate recedit, ſed tamē habet: ſic etiā non rectè dat, qui ab vnitate recedit, & tamen dat. Et rurſus ad vtrūque reuerſus, adiecit: Non ergo ideò non ſunt ſacramenta Chriſti & eccleſiæ, quia eis illicitè vtuntur nō modò hæretici, ſed etiā omnes impij: ſed illi corrigendi ſunt & puniendi, illa autem ſunt agnoſcenda & veneranda. In eandem ſententiam Gregorius ait: Quòd dicitis (inquit) vt qui ordinatus eſt, iterum ordinetur, valde ridiculū eſt. Vt enim baptizatus ſemel, iterum baptizari non debet: ita qui conſecratus eſt ſemel, in eodem ordine non valet iterum conſecrari.

Abuſus ſacramentorum ſanctitati nihil detrahit. Gregorius

Concilium Aphr. 4. Vrbanus. 1 ca. nullus. 60. diſtin. 1. Timo. 3. Titum. 1. Inn. 3. ca. à multis. de ætat. & quali. ord. Ianitorum officium.

ORdinum autem eccleſiaſticorum, alij ſunt maiores, alij minores, qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Auguſtinus interfuit) ſimul cum ritibus quibus conferebātur ex ordine recēſentur, de quibus vt veteris eccleſiæ mos innoteſcat, paucis dicendum erit. Olim itaque appellatione maiorum ordinum, Presbyterium & Diaconatus tantùm veniebāt, quos & ſcriptura tradit per impoſitionem manuum per Apoſtolos, in eccleſia fuiſſe collatos. Poſtea hypodiaconorum, hoc eſt, ſubdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus eſt, ob id potiſsimū, quòd ſubdiaconis perinde atque presbyteris ac diaconibus propter ſacrorum contrectationem, matrimonij vſum interdicere placuerit. At qui minores ordines in eccleſia gerebant, alij erant Ianitores ſeu Oſtiarij, alij Lectores, alij Exorciſtæ, alij Acolythi. Ianitores dicebantur, quibus cuſtodia templi commiſſa erat, in hoc potiſsimum, vt aſtantes clauſis templi foribus, quoſlibet indignos à liminibus ſanctæ Dei eccleſiæ reiicerent, ac dignos tantùm & inculpatos ad ſacrorum conſpectū reciperent ac admitterent, idque non ſine magno iudicio ac diſcretione inter infideles, hæreticos, excommunicatos, cathecumenos, energumenos ac pœnitentes varij generis accuratè habenda, quod Ancyranum & Nicenū Concilia planè indicant, & nos ſuperius oſtēdimus. Deinde Oſtiarius cuſtodiam habebat rerum ad vſum eccleſiæ pertinētium.

Ancyranū & Nicen. Concil.

Hic

Hic quum ordinabatur, poſtquã ab Archidiacono inſtructus fuerat, qualiter in domo Dei debeat conuerſari ad ſuggeſtionem Archidiaconi, tradebat ei Epiſcopus claues eccleſiæ de altario, dicẽs: Sic age quaſi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his clauibus recluduntur. Et vt ordo iſte inter ceteros eſſet minimus, tamen olim Oſtiario Abbas obedientiam debebat: ſed tunc alij erant monachi, alij clerici. Lectores erant, qui quotidie lectiones ex prophetis, ac aliis biblicis ſcripturis veteris teſtamenti ad populum in eccleſia publicè recitabant, quemadmodum etiamnum in precibus Horariis, præſertim Matutinis, eiuſcemodi lectiones, non vt olim ad omnem populum inſtituendum, ſed tantùm ad præſentem clerum, ídque tamen, non ea mentis attentione, qua olim in veteri eccleſia, recitantur. Nam tum populus recitatione verbi Dei per Lectores ſaginabatur: nũc lectores quod recitant, vix ipſi intelligunt. Lector quum ordinabatur, faciebat de illo verbum Epiſcopus ad plebem, indicans eius fidem atque ingenium. Poſt hæc, ſpectante plebe, tradebat ei codicem de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & eſto lector verbi Dei, habiturus, ſi fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cũ eis, qui verbum Domini miniſtrauerint. Exorciſtarum (qui latinè adiurãtes ſiue increpantes dicũtur) officium ſeu munus erat, ſuper Energumenos ſiue baptizatos ſiue cathecumenos, hoc eſt ſuper omnes inquietos, qui à ſpiritibus immundis vexabantur, aut dæmoniacis illuſionibus vel terriculamentis agitabantur (veluti tempeſtate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratum ſpiritũ immundũ eiicere, vel compeſcere, quod munus etiã ſynagoga nouit, quemadmodum locus Actorum. 14. oſtendit. Atque vtinam id muneris in eccleſia hucuſque diligenter retentũ ac rectè adminiſtratum fuiſſet, quod tum (non dubiũ) minus haberemus diabolicarum illarũ ſuperſtitionum, impoſturarũ, technarum, magicarũ artium, & incantationũ, quibus increduli quidã miſerè lædificantur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quæ ad quæuis ſomnia diabolicis ſuggeſtionibus damnabiliter aſſentiuntur, totæ in ſuam & proximi perniciem intentæ. Interim ſuperſtitione earum diabolo locum prębẽtæ, vt in filios diffidentiæ operari poſsit. Quum ordinabatur Exorciſta, accipiebat de manu Epiſcopi libellũ, in quo ſcripti erant exorciſmi, dicente ei Epiſcopo: Accipe & commenda memoriæ, & habeto

Aphr. 4 ca. 9

Ritus ordinandi Oſtiarium.

Cap. ſubdiaco. 23. diſt.

Doctorum officium.

Veteris eccleſiæ mos

Ambr. in epiſt. ad Eph. ca. 4.

Ritus ordinandi lectorem.

Conc. Aphr. 4. c. 8

Exorciſtarũ officiũ.

Energumeni qui.

Dionyſ.

Cõc. Ancyr. ca. 17

Piũ votũ.

Mulierculæ illæ incãtatrices ex diffidentia miſerè ludificantur.

Ephe. 2

beto

beto potestatem imponendi manus super Energumenum siue baptizatum, siue cathecumenum.

Acolythorum officium. Acolythi dicti sunt, qui in hoc erant vocati, vt constitutos in maioribus ordinibus proximè comitarentur, ipsisque ministrarent. Acolythus enim grçce, latinè assectator, comes seu ministrans dici potest. Vnde olim & ministri generali vocabulo dicebantur, vt subindicat Concilium Laodicenum cap. 22. & 24. *Cerei q̃d significent in ecclesia. Ioan. 1* His postea mandatum est, vt cereos (quum in ecclesia Euangeliũ legeretur, & sacrificiũ laudis celebraretur) presbyteris ac diaconibus ministrantes anteferrent, ídque in signum lætitiæ, vt vel sic fidelium animi ceremonia exteriori incitarentur ad contemplandam Euangelij lucem, atq; adeò ad erigendam mentem ad ipsum Christum (qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum) debitásque laudes Deo per Christum dicendas prouocarentur. *Ritus ordinandi acolythum.* Hi quum ordinabantur, ab Episcopo docebantur, qualiter in officio suo agere deberent. Et ab Archidiacono accipiebant ceroferariũ cum cereo, vt scirẽt se ad accendẽda ecclesię luminaria mancipari. *Cõc. Aph. 4. cap. 6 Ceroferarius.* Accipiebãt quoque vrceolũ vacuum ad suggerendum vinum in Eucharistiam sanguinis Christi. *Eucharistia sanguinis christi.*

Psalmistæ. Cõc. Aph. 4. cap. 10 Præter hos erant & Psalmistæ, id est, cantores, qui tamen inter ordines non cõputabantur, quòd Episcopi ordinationẽ non expectarent, sed sola iussione presbyteri suum officium exequerẽtur, dicẽtibus ipsis presbyteris: Vide vt quod ore cãtas, corde credas: & quod corde credis, operibus comprobes.

Refellũtur aduersarij. SVnt qui hosce minores ordines simul cum subdiaconatu (de quo statim dicemus) veluti humanum atq; etiam nouum commentum rideant, qui hoc ipso se doctis omnibus deridendos propinant, quòd facilè ex receptissimis authoribus comprobari possit, primitiuam etiam ecclesiam eosdem ordines reuerenter agnouisse, ac longè sanctius quàm in præsentiarũ, coluisse. *Primitiua ecclesia agnouit ordines minores.* In primis siquidẽ ex vetustissima traditione accepimus, quòd & argumenta illa nequaquam noua, apostolicis epistolis præfixa testantur, Paulum Apostolum scripsisse vtráque ad Thessalonicenses ab Athenis per Tychicum diaconum, & Onesimũ acolythum, vt vel hinc constet, & Pauli tempore acolythos ecclesiæ fuisse in ecclesiæ ministerium ascitos. *Canones apostolorũ recollecti per Clementem.* Itidem Canones apostolici, quos Clemens Petri successor recollectos nobis reliquit, quos & Iustianinus Imperator in Constitutionibus suis nouellis, expresis verbis toties

apostolis

apostolis tribuit, quos item vltra longæuam, & constantem in ecclesia opinionem, sancta etiam sexta synodus (quum in controuersiam denuò vocarentur) grauissima sententia agnouit. Hi, inquam, apostolici Canones, & Subdiaconi, & Lectoris, & Cantoris expressim meminerunt. Dionysius Areopagita vetustissimus citra controuersiam scriptor, & Ostiarij, & Lectoris, ac aliorum clericorum mentionem facit. *Iustinian. i autēt. Vt synod. agnouit canones apo sto.c.25. 40.41.*

Deinde, inquit, ministrorum officio, sanctarum scripturarum lectio suo ordine recitatur. Et paucis interiectis, subiungit: Porrò ministrorum alij quidem pro clausis templi foribus astant, alij proprij aliquid muneris agunt. Quòd verò quidam de authore libri subdubitant, negantes Dionysium Areopagitam, quem à Paulo conuersum legimus, eum librum conscripsisse, idque potissimùm ea coniectura ducti, quòd putent illis temporibus tantum vsum ceremoniarum non fuisse, ij sanè hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad distinctissimam rerum & ministrorum ecclesiæ ordinationem, & piarum ceremoniarum obseruationem attinet, nemo vetustatis studiosus, vt putamus, negabit, has in veteri ecclesia longè diligentius quàm in nostra fuisse custoditas, atque adeò numero ceremoniarum non adeò multum accessisse, licet pietati decesserit plurimum. siquidem & Paulus Apostolus vbique testatur se hoc summo serio curasse, vt omnia honestè & secundum ordinem in ecclesia fierent, ac quosdam ab ordine in ecclesia rectè custodito, plurimũ laudat ac commendat. Rursus iubet Thessalonicensibus, vt subtrahant sese ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionem quã acceperunt ab ipso. Quid multis opus? Nónne prior illa ad Corinthios epistola, magna ex parte occupata est in piis ceremoniis ac sanctis ecclesiæ moribus, etiam minutulis (quale est quòd mulier vetatur orare nudo capite) constituendis ac formandis, sic, vt omnes ab ecclesia reiiciat, qui contentiosè, ecclesiæ moribus obluctari velint? Quid quòd alibi tam solicitus est Paulus de constituendis episcopis ac diaconis, deligendísque viduis ecclesiæ ministraturis? *Diony. de eccle. hier. cap.3 Ostiarij. De autho re libri ec cle. hierar. In veteri ecclesia or do pulcher rimus, & pietissimæ ceremoniæ 1. Cor.14 2. Thes.3 1.Cor. 9 &.c.seq. Tit. 1 1.Tim.3*

VErùm quòd ceremoniæ atque etiam Ordines isti minores quos recensuimus: paulatim in contemptum venerint, id cuiquam mirũ videri nec debet, nec potest, modò veteris ecclesiæ faciem ad nostram conferat. videbit enim penè omnia, ipso rerum abusu sensim irrepente, vitiata esse. Olim *Qui factũ sit quòd or dines mino res sensim in cōtēptũ venerint.*

Veteris ecclesiæ mos.

Vide annotationes B. Rhenani ī Euseb. Eccle. hist. lib. 9. c. 9

Dominica templa appellata sūt in quibus ꝓpter dominū coibant. vnde Germani etiānū episcopalia tēpla Dom. vocant.

1. Cor. 14

quum Episcopus cum suis presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus ac Ostiariis singuli suis officiis intenti incumberēt, quum Laici ad Dominicū (sic enim cathedralis ecclesia nuncupabatur) non confabulandi seu de rebus friuolis cōgerrandi, sed magis lectionum, cōcionis, & sacri audiendi, participandiq; corporis & sanguinis dominici, ac precum gratia cateruatim cōfluerent: quum episcopus syncerè tractaret ac dispensaret verbum Dei, populus religiosa attentione ac reuerentia auscultaret, non vt verbū hominis, sed vt verbū Dei: cùm sacerdos reuerētissimè tractaret mysteria, & populus totus ad ea quæ agebantur intentus, hæc omnia religiosè veneraretur. cùm Catechumeni, Energumeni, Pœnitētes, & cætera plebs sancta, in suas quique classes distributi, clericorum monitis parerent: rursus quum Clerici in suo quisque officio, quæ singuli singula gerebant, non cessarent, sed pulcherrimo ordine quisque, quod agendum receperant, mutuò subseruientes exequerentur: nónne tum ecclesia plurimum habebat, nō solùm alacritatis, sed etiam maiestatis? Nonne vim magnam habuisse existimandus est legitimus ille & pius conuentus, qui prophanos in admirationē sui rapiebat, sicut Paulus testatur, idiotam aut incredulum ingressum ecclesiā sanctorum, procidere in faciē suam, & adorare Deū, profitentem quòd verè Deus sit in medio eorum?

Ordo veteris ecclesiæ penè confusus.

At postea cùm ecclesię cathedrales primùm in monachorum, deinde in canonicorum collegia cōmutatæ, & minores Parochiæ prope Dominicum ædificare, & in singulis singuli Parochi minores constituti sunt, cœperuntque hi parochi in suis quique Parochiis ecclesiastica officia, quæ olim in Dominico, distincti clericorū ordines gerebant, indiscriminatim obire ac peragere: factū est, vt vix vmbra veteris ecclesiæ in nostris cathedralibus ecclesiis (quę nunc magis deambulationibus ac prophanis colloquiis, perinde ac fora publica à plebe fœdantur, ac nulla penè pietate inuisuntur) remanserit.

Olim officiū Ostiarij nō fuit contemnendum.

Adde quòd nemo ferè nunc suo officio ad veterem morem fungatur, nomina tantùm retinemus, munus nemo exequitur, sed in pueros seu conductitios passim relegatur. At olim quàm non fuerit contēnendum etiam illud inter cætera minimū munus Ostiariorū in veteri ecclesia, vel opima illa stipēdia, ecclesiarum cathedraliū Custodibus (qui & Thesaurarij vocantur, in locum Ianitorū surrogatis) cōstituta, satis indicant, quæ quū illi percipiant,

cipiant, de officio etiam Ostiariorum ad veteris ecclesiæ morem exequẽdo, cogitare meritò debebunt. Lectorum officiũ partim in pueros, partim canonicos promiscuè relegatum est, sed qui neque populo, neque clero, quin nec sibiipsis, saltẽ ad veterem illum ecclesiæ morem hoc est, ad ædificationem, legunt. Nam quotusquisque est qui quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit, operibus comprobet? Exorcistarũ officium penè totum obsoleuit, vt vix vestigium eius appareat. Acolythi munus pueris (quos chorales vocamus) demandatur. Vides quàm sint omnia confusa, ac in diuersum mutata, color sanè optimus in colorem pessimũ, vt mirum esse non debeat, si hæretici videntes vix quenquam ex destinatis ecclesiastico ministerio, suo officio fungi, officiis simul (quæ solis tantùm vocabulis retinentur) cum personis illudant. Vtinam Deus optimus maximus, repurgatis omnibus abusibus ac sublatis erroribus vniuersis, ecclesiam suæ maiestati quandoque restituat: quod vbi factum erit, tum facilè cuiuis persuadebitur in veteri ecclesia non solùm minores ordines, sed & ceremonias quas Dionysius ille recenset, extitisse. Consentit autem Dionysio beatus ille Ignatius martyr, Ioannis Apostoli discipulus, qui in epistola quam ex Philippis ad Antiochenses perscripsit, minores ordines simul cum maioribus ad vnũ fermè omnes nominatim recenset. Saluto, inquit, sanctũ presbyterum vestrum, Saluto sanctos diaconos. Item: Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque cõfessores. Saluto custodes sanctarum portarũ, Diaconissas quæ sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi virgines, quas ego nutriui in domino Iesu. Saluto pudicissimas virgines. Saluto plebem domini à minimo vsque ad maximũ, & omnes sorores meas in domino. Itidẽ Clemẽs Petri successor, & proximi quique post eũ Romani pontifices, inter quos est Anacletus, Subdiaconorum & reliquorum ministrorum meminerũt. Denique vetustissima illa Concilia, quæ totus penè recipit orbis Christianus, Ordines minores in ecclesia semper extitisse comprobant, veluti Laodicen. cap. 23. & seq. Calchedonense. 4. cap. 6. & seq. Toleta. 1. cap. 4. Toletan. 4. ca. 40. Braccharense. 1. cap. 28. & seq.

Abusus Ordinum minorum. *1. Cor. 14*

Corrupti mores ecclesiæ ministrorum hæreticis causã subsannandi præbent.

Piũ votũ.

Dionysi⁹. *Ignatius i epi. ad Antiochenses.*

Ostiarij.

Clemens.

Anaclet⁹.

QVin & diuus Ambrosius post Cyprianũ ac reliquos patres palàm testatur, non tantùm maiores, sed & minores hosce ordines, non omnino humanitus, sed magis diuinitus

Ambr. in epistol. ad Ephe. c. 4

uinitus & ex Christi authoritate in ecclesia institutos fuisse. Nam in commentariis in epistolam ad Ephesios, in eum locum nempe: Et ipse quosdam quidem dedit apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorũ, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi &c. Ambrosius ipse non est veritus dicere, in Apostolorum locum Episcopos successisse, Prophetas verò explanatores & interpretes esse scripturarum, qui ordo nunc potest esse presbyterij, Euangelistas verò diaconos, sicut fuit Philippus, qui etsi non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodũ & Stephanus & Philippus memoratus. Pastores verò sint, ac esse posint lectores, qui lectionibus saginent populũ audientem, quia non in pane tantùm viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Magistri autẽ sint exorcistæ, quia in ecclesia ipsi compescunt & verberant inquietos. Hæc ille.

Minores ordines ex Christi authoritate ĩ ecclesia cõstituti.
Acto. 6. 7. & 8.
Deut. 8
Matth. 4

Itaque non dubium est, Ambrosium in ea etiam sentẽtia fuisse, vt qui in hos minores Ordines cooptarentur, eosdémq; dignè reciperent, gratia quadam communiri, vt eisdem etiam rectè, hoc est, in ecclesiæ ædificationem vti ac defungi possint, vtque ea quæ in ecclesia pro ratione concrediti muneris agerent, rata essent. Constat autem Ordines istos minores veluti gradus quosdã fuisse, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, nisi aliud diuina reuelatione fuisset indicatum. nam & Paulus vetat neophytum Episcopatum suscipere. Iam qui in nullum horum ordinum essent asciti, Laici appellabantur, qui & cancellis olim ab altari, dum sacra mysteria celebrarentur, arcebantur, quemadmodum ex Concilio Moguntino relucet. Atque hinc factũ est, vt Ambrosius Theodosium tametsi Imperatorem, atque etiam Christianum & piũ virum, in choro inter sacerdotes consistere, & clericorum sedilia occupare vetuerit, censens ordinum Ecclesiasticorum rationem non contemnendam, ac decorum non minus in ecclesia, quàm in synagoga seruandum.

Quid tribuatur in collatione minorum ordinum.
Olim ad p̃sbyteriũ gradatim vocabãtur in minoribus ordinibus explorati.
1. Cor. 3

REstat vt de subdiaconatu ac cæteris maioribus ordinibus paulò latius dicamus. Hypodiaconorum munus in eo situm fuisse, vt diaconorum officiis proximè subuenirent, ac eorum præceptis parerent, vel ipsum vocabulum indicat. Inter alia verò ipsorum officij erat, oblationes quæ à fidelib⁹ in templo inferebantur, suscipere, ac Leuitis seu Diaconis altaribus

In veteri ecclesia oblatiões ad altare largiter fiebant.

taribus superponẽdas deferre: quæ certè in veteri ecclesia sic fiebant, vt ad victum, cùm sacerdoti ac cæteris ecclesiæ ministris, tum pauperibus sufficerent, vt nemo eum morem ridere posit, qui veteris ecclesiæ consuetudinem nouerit. Nam & Paulus testis est, eum qui altario seruit, debere etiã de altario viuere, vt interim sileamus quæ Apostolus de collectis in sanctos faciendis, ad Corinthios diligentissimè perscripsit. Nec dubium, fideles ecclesiæ primitiuæ, Pauli doctrina edoctos ac incitatos, has oblationes liberaliter ac hilariter attulisse. Postea, cũ sacerdotia seu beneficia ecclesiastica in vsum ministrorum erecta ac dotata sunt, mos iste oblationes ad altare faciẽdi, paulatim imminutus est, tandem penè totus obsoleuit. Interim tamen necessitas ipsa coget, vt in parochiis, quæ nullos habent destinatos prouentus, aut stipendia, quibus alantur ecclesiarum ministri, mos iste aut renouetur, aut alia certè via ipsis ministris prouideatur, saltem in eum modum, quem in canonibus prouincialis nostri Concilij indicauimus, ac præscripsimus. Nam omnino dignus est operarius mercede: & lex vetat, ne obligemus os boui trituranti.

1. Cor. 9
2. cor. 8. 9
Oĩno curãdũ vt parochis suppetat victus.
Matt. 10
Lucæ. 1
1. Timo 5
Deut. 25
1. Cor. 9

Deinde subdiaconis incumbebat, vt tantùm de oblationibus, id est, consecrandis hostiis (quæ nunc oblata vocamus) super altare ponerent, quantæ sufficere possint populo, olim enim populus frequentissimè communicabat.

Oblata.

Postea etiam subdiaconis, quod prius solis diaconis incumbebat permissum est: nempe Epistolam ad populum pronunciare, calicem & patenam ad altare Christi deferre, ac Leuitis tradere, vrceolum quoque & mappam tenere, episcopo, presbyteris & Leuitis, aquam lauãdis manibus ante altare præbere, Corporales (vt vocant) & pallas & substratoria lauare. Siquidem hæc, atque adeò omnis attrectatio rerum sacrarũ, veluti calicis, corporalis, & similium rerũ, laicis vetita erat, quod & in Canonibus Concilij nostri prouincialis cauimus.

De cõsecr. dist. 1. cap. episcopus.

Denique, hoc erat subdiaconis cum Diaconibus cõmune, quòd sacris induti vestimentis episcopo sacrificãti testes astarent, custodientes eum à malis hominibus, & consensum præbentes sacrificio, quemadmodum Anacletus meminit.

Legimus quoque Fabianum pontificem, septem subdiaconos in hoc ordinasse, vt septem notariis imminerent, & gesta martyrum veraciter ex integro colligerent, ac ipsi pontifici rimanda manifestarẽt: idq; propterea ne aliqua in eis illusio inueniretur,

De subdiaconis q ad gesta martyrũ cõscribẽda deputati erãt.

ueniretur, ex qua fidelibus scãdalum oriatur. Fuit quidem vir ille piè motus, sed votis suis non successit euentus, quod in locum verè gestorum, quædam Legendæ sanctorum (vt vocãt) suspectissimæ fidei, non sine offendiculo plurimorum sint suf-

Gelasius i decreto de apocryphis scripturis.

fectæ, quod & Gelasius Pontifex queritur: atque vtinam summus Pontifex adhuc viris aliquot iuxta doctis ac piis hoc negotij delegaret, vt notha à veris, germana ab adulterinis discernerent, quòd hoc ipso hæreticis ansa ecclesiam subsannandi multa ex parte adimeretur. Et quanuis subdiaconatus nunc

1. Timo. 3

Tit. 1

inter maiores ordines (vt diximus) computetur, subdiaconi tamen cùm ordinantur, manuum episcopalium impositionem non suscipiunt, quod de diaconibus & presbyteris Apostolus præcepit.

Diaconorũ officiũ.

Ecclesiæ ministrorũ & pauperũ in veteri ecclesia summa cura habebatur.

Acto. 2

Acto. 6

1. Timo. 5.

Acto. 6

Diaconi Grȩcè, Latinè ministri dicũtur, quòd toti ecclesiȩ seu congregationi ministrarent, potissimùm autem episcopis & presbyteris. In primitiua ecclesia (vti paulò antè attigimus) summa ratio, ecclesiæ ministrorum ac pauperum habebatur, agebatúrque hoc præcipua cura, ne quis in ecclesia egeret: quin tanta erat mutua inter primos illos Christianos charitas, vt omnia pariter communia haberent, possessiones & substantias venderent, & pretia eorum quæ vendebant, afferrent, & ponerent ante pedes Apostolorum: qui tum singulis diuidebant, prout cuique opus erat, vtebantúrque etiam in hoc, ministerio viduarum, quæ se ecclesiæ cõsecrassent, dedidissentque. At cùm postea crescẽte numero discipulorum, Græci aduersus Hebræos murmurarent, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum, viderentque Apostoli sese huic muneri vacare non posse, conuocata multitudine discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo viros ex

Ibidem.

vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & fide, quos constituamus super hoc opus. Nos verò orationi & ministerio verbi instãtes erimus. Qui sermo quum placuisset toti multitudini, elegerunt Stephanum virum plenum fide & Spiritu sancto, ac alios sex, quos statuerunt ante conspectum,

Diaconi p manus impositionẽ ordinati.

Apostolorum, qui orantes imposuerunt eis manus. Erat ergo diaconis dispensatio thesauri Ecclesiastici, & cura pauperum & ecclesiæ ministrorum in primis demandata. Deinde, vt testatur Clemens, diaconi veluti episcoporum oculi erant, oberrantes & perlustrantes cum verecũdia, actus totius ecclesiæ perscru-

perſcrutantes diligentius, ſi quem vidiſſent vicinum ferri præcipitio & proximum eſſe peccato, vt referrent hæc ad Epiſcopum, vt commoneri ab eo poſsit is, qui in præcipitium lapſurus eſt, vti reuocet pedem, & non corruat in peccatum. Negligentiores quoque & eos qui rariùs ad audiendum verbũ Dei, nec ſolicitè ad epiſcopi tractatum accedebãt, ipſi commonefaciebant ac hortabãtur. Præterea (vt Euariſtus ait) cuſtodiebant Epiſcopum prædicantem, ne ab inſidiatoribus quoquo modo infeſtaretur, aut læderetur à ſuis, aut verba diuina detrahendo aut inſidiando polluerẽtur vel deſpicerentur. Item, Diaconorum officium eſt, epiſcopis & ſacerdotibus aſsiſtere quum ſacra myſteria tractant, & quum ſacramenta benedicũt ac adminiſtrant. Præterea nomina cathecumenorum recitare, ordinandos epiſcopo offerre, ac teſtimonium de eorum vita & conuerſatione præbere, componere menſam domini, oblationes inferre & diſponere in altari, præmonere aures habere ad dominum, Euangelium & Epiſtolam ad populũ pronuntiare (etſi nunc Epiſtola per ſubdiaconum recitetur) atq; adeò prædicare & hortari, ſed ſine cathedra, pacem annuntiare, ſacramentum euchariſtiæ à ſacerdote conſecratum erogare ac diſpenſare populo, vt ſicut erat in ſacerdote miniſtratio, ita in miniſtro diſpenſatio ſacramenti. Ne verò putes, hęc poſteriora Diaconi officia recens inuentũ eſſe, inuenies Hieronymum ad Ruſticum epiſcopum Narbonenſem, hæc omnia penè Diacono tribuere. Nec vti vanum commẽtum exiſtimandum eſt, quod de beato Laurentio martyre, beati Sixti diacono, legimus. Is ſiquidem vtrunque miniſterium in eccleſia geſsit: nam & theſauros eccleſiæ pauperibus fideliſsimè diſtribuit, & Sixto pontifici in his quæ ad Deum erant, indiuiduus aſtitit miniſter: quem, quum ad mortem traheretur ſic clamaſſe fertur: Quo progrederis ſine filio pater? quo ſacerdos ſancte ſine miniſtro properas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificium offerre conſueueras. Quid in me ergo diſplicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem me probaſti? experire certè vtrum idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſpenſationem. Videntur autem eſſe diaconi in eccleſia ſuffecti Leuitis ſynagogæ: quo fit, vt & ipſi Leuitæ appellentur. Quod autem Leuiticæ tribus à patriarcha Leui originem ducentis, officium fuerit, libri Leuiticus & Numerorum explicant. Præcepit ſiquidẽ domi-

Euariſtus.

Hiero. ad Ruſticum Narbonẽ. epiſcopum.

Sixtus.

Laurẽtius.

Diaconi.

Leuitæ.

Nume. 3

Synagog.

Nume.14 nus Moysi, vt post ordinationem Aaron & filiorum eius, tota tribus Leui ad diuini cultus ministeria prorsus ordinaretur & consecraretur domino, & seruiret pro Israël coram Aaron & filiis eius in tabernaculo, vtque gestaret arcam & tabernaculũ & omnia vasa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret, ac in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumque componerent. Iubebantur auté à vigintiquinque annis & supra seruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo ecclesia in Diaconis repræsentet, quod Moyses de tribu Leui ex diuino mandato statuit. Quum itaque Diaconi munus in ecclesia nõ sit vulgare, non erat temerè cuiquam committendum, sed cũ magna ac diligenti exploratione, quod ab apostolis diligenter obseruatum est. Proindéque Paulus requirit Diaconos esse pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi, inquit, primùm probentur, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Postea diaconibus bene ministrantibus pollicetur, quòd gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam quæ est in Christo Iesu. Hæc fusius visum est attingere, vt saltem intelligant nostri Diaconi, quod ministerium in ecclesia susceperint, cuius vix vmbram repræsentãt. Nã quod potissimum ipsorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus: quòd nunc Diaconi nullam penè gerant pauperum curam, quamuis vicissim laicos reperias hodie quàm paucos, qui vt in primitiua ecclesia largi sint in conferendis eleemosynis, in ecclesiæ ministros ac pauperes distribuendis quæ olim tam liberaliter in ecclesia in manus diaconorũ deportabantur, vt thesauri nomen acciperent, quem certè maximum expendit Laurentius. Et Chrysostomus testis est, ecclesiam Constantinopolitanã suo tempore aliquot millia pauperum aluisse. Gregorius item quotidie multa millia pauperum virginum & viduarum sustentauit. Atque vtinam tam pius ecclesiæ mos in ecclesiam reuocetur: quod quomodo tẽtandum sit, in Canonibus Concilij nostri prouincialis ostendimus. Diaconus quum ordinatur, solus Episcopus qui eum benedicit, manus super illius caput ponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur. Olim in singulis ciuitatibus, tametsi paruis, septem erant Diaconi, presbyteri autem secundum loci rationem plurimi interdum erãt. Quo factum est temporum successu, vt Diacones paucitas honorabiles,

Nume.18 — *1.Tim.3* — *Ibidem.* — *Vix vmbram veteris ecclesiæ retinemus.* — *Veteris ecclesiæ pietas in pauperes.* — *Chrys. in Mat. ho. 70* — *Gregori⁹.* — *Cõc. Cartha. 4. cano. 4.* — *Ex cõcil. Neocæsa.*

biles, presbyteros turba contẽptibiles fecerit, adeò, vt in quibusdam ecclesiis Diaconi se presbyteris anteferre præsumerent, quorum supercilium diuus Hieronymus ad Euandrum grauiter reprehendit. Eligebant præterea Diaconi ex se, quẽ industrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Hodie paucißimos reperias qui hunc ordinem à sacerdotio separatim gerant, præterquam in cathedralibus & collegiatis ecclesiis, vbi ex Canonicis quidã diaconi canonici appellatur, qui hoc solo Diaconi sunt, quòd interdum lectionem Euangelij in Missa pronuntiant, & in capitulis, quæ disciplinæ vocant, quasdam partes in delinquentes sibi vendicant. *c. legimus 93 dist. Hiero. ad Euandrũ. cap. legim' 93. dist.*

Presbyteri, qui summum in ecclesia ordinem gerunt, latinè seniores appellantur, quo nomine presbyter Petrus cõ presbyteros suos appellat. Seniores, inquit, qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum, &c. Seniores autem appellati sunt, non tam ob ætatem vel senectutem, sed magis ob morum grauitatem & sapientiæ doctrinam, quæ in ipsis quammaximè debent elucere. Nam vt scriptum est, Senectus venerabilis est, nõ diuturna, nec annorum numero cõputata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo Episcopo ac presbytero testatur: Nemo, inquit, adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fideliũ in verbo, in cõuersatione, in charitate, in fide & castitate. Et post pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. Dicũtur etiam qui ex hoc ordine sunt, Sacerdotes, à sanctificando seu à dando vel conficiendo sacra. Consecrant enim & sanctificant corpus Christi. Hunc ordinẽ surrogatum esse constat in locũ minorum sacerdotum veteris legis. Quum enim Moyses Aaronẽ in summum pontificem constituisset, filios eius vnxit in minores sacerdotes. Ad eundem modum Christus primũ duodecim elegit discipulos. quos & Apostolos vocauit, quorum locum in ecclesia obtinẽt Episcopi: deinde alios septuaginta duos discipulos designauit, quorum locum in ecclesia tenent presbyteri. Non est tamen putandum, episcopos alium in ecclesia ordinem à presbyteris cõstituisse. Nam in primitiua ecclesia iidem erant episcopi & presbyteri: quòd apostolorum Petri & Pauli epistolæ, diuus quoq; Hieronymus, ac cæteri ferè omnes veteres ecclesiastici scriptores, attestantur: & præsertim locus ille. 1. Petri

1. Petr. 5 Presbyteri seniores. Sapiẽti. 4 1. Tim. 3 Ibidem. Sacerdotes vnde dicti. Exod. 29 Matth. 10 Apostoli. Lucæ. 10 LXXII. discipuli. Philip. 1

1. Tim. 4 *Tit. 1* *Acto. 20* Petri 5. ad hoc commonstrãdum euidens est. nam quum dixisset Petrus, presbyteros qui in vobis sunt, precor ego cõpresbyter & testis passionum Christi & futuræ quæ reuelenda est gloriæ particeps, subiecit: Pascite seu regite eum qui in vobis est gregem Christi, & inspicite non ex necessitate, sed voluntate iuxta Deum. Quo quidem græcè significantius dicitur ἐπισκοποῦντες, id est superattendẽtes, vnde & nomen episcopi tractum est. Quamobrem sacerdotiũ summus ordo in ecclesia existimatur. Interim tamen nemo ignorat, hunc ordinẽ rursum ordine quodam officiorum ac dignitatum distingui. Nã quidam sunt Episcopi, qui & pontifices, Antistites sunt præsules, quidam Archiepiscopi seu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa, ecclesiasticæ dignitatis apicem tenens, cuius dignitas respondet ad summum pontificatum veteris legis, quæ graduũ presbyterij distinctio, ad sectas comprimendas facta est. Nam vt Hieronymus ait, quòd postea vnus electus est ex sacerdotibus qui cæteris præponeretur, in schismatis remediũ factum est, ne vnusquisq; ad se trahens ecclesiam Christi rumperet.

Sacerdotiũ summ' ordo in ecclesia, cuius sunt multi gradus.

Episcopi cur sic dicti. *Antistites Præsules.* *Pontifices.*

EPiscopum diuus Hieronymus in loco iam citato, superattendentem, & Ambrosius de dignitate sacerdotali cap. 6. superinspectorem interpretantur, qui & speculator dici potest. Antistites & Præsules dicti sunt, quòd cæteris dignitate præeminerent. Pontifices (si Scæuolæ credimus) dicebantur à posse & facere, quamuis Terentius Varo eos à ponte dictos arbitretur, quòd ab iis Sublicius factus sit primùm, nomenà gentilitate in Christianismum translatum. Et vt Romani veteres, olim minores & maiores pontifices, & inter hos vnum summum, qui omnes sacris præerant, habebant: ita & nos in Christianismo easdem denominationes seruamus. Archiepiscopi dicti sunt, tanquam primores Episcopi, qui & Metropolitani seu Metropolitæ appellati sunt, à Metropoli, id est, à matre ciuitate, quasi eius ciuitatis quæ totius prouinciæ veluti mater est, episcopi. Patriarchæ dicti sunt, veluti primores seu summi patres, horum ante Constantinũ Imperatorẽ numerabantur tres tantũ, nempe Romanus, Antiochenus & Alexandrinus, nã principiò sub Antiocheno erat Hierosolymitanus, post Constantinum additus est quartus Constãtinopolitanus. horum summus est Romanus, non quòd ordine sacerdotij cæteros antecellat, sed magis plenitudine administrationis regiminis

Archiepiscopi. *Metropolitani.* *Patriarchæ.* *Tres patriarchæ olim.* *Rom. pontifex quomodo cæ-*

giminis ac poteſtatis. Hanc enim apud vnum eſſe oportet in *teris præſtat.*
eccleſia, vt eccleſiæ vnitas monſtretur ac conſeruetur. Exertè
dixit Anacletus, cæteros apoſtolos cum Petro pari conſortio, *Anacletus*
honorem & poteſtatem accepiſſe, ſed tamen ſacerdotij prin- *ca. in nouo*
cipatum Petro (cuius ſucceſſorem vetuſtiſsimi quique ſcripto *teſtamẽto.*
res, pontificem Romanum eſſe conſtantiſsimè perhibent) tri- *91. diſtin.*
butum, vt ab vno poſt Chriſtum ſacerdotalis ordo pẽdere vi-
deretur. Quod beatus Cyprianus hiſce verbis confirmat: Lo- *Cyprian⁹.*
quitur (inquit) Dominus ad Petrum: Ego tibi dico, quia tu es *Matt. 16*
Petrus, & ſuper iſtam petram ædificabo eccleſiam meã, & por
tę inferorũ non vincent eam. Tibi dabo claues regni cœlorũ:
& quæ ligaueris ſuper terrã, erunt ligata & in cœlis: & quæ-
cũque ſolueris ſuper terrã, erũt ſoluta & in cœlis. Et idẽ poſt
reſurrectionẽ dicit: Paſce oues meas. Et quãuis apoſtolis om- *Ioan. vlti.*
nibus poſt reſurrectionẽ ſuam, parem poteſtatẽ tribuat & di- *Ioan. 20*
cat: Sicut me miſit viuens pater, & ego mitto vos: Accipite ſpi-
ritum ſanctum: Si cui remiſeritis peccata, remittentur illi: ſi
cui tenueritis, tenebũtur: tamen vt vnitatẽ manifeſtaret, vni- *Vnitatis*
tatis eiuſdẽ originẽ ab vno incipiẽtem ſua authoritate diſpo- *conſeruan*
ſuit. Hoc erãt vtique & cæteri apoſtoli, quod fuit Petrus, pari- *dæ cauſa*
cõſortio prædití & honoris & poteſtatis, ſed exordiũ ab vni- *vnus aliis*
tate proficiſcitur, vt eccleſia vna monſtretur. Et poſt pauca: *prælatus.*
Quam vnitatẽ firmiter tenere & vindicare debemus, maximè *eſt.*
Epiſcopi, qui in eccleſia præſidemus, vt epiſcopatum quoque *Vnus epi-*
ipſum vnũ atque indiuiſum probemus. Epiſcopatus vnus eſt *ſcopatus.*
cuius à ſingulis inſolidum pars tenetur. Hæc ille. Et Hierony-
mus ad Euagriũ teſtatur, Epiſcopũ ſiue Romæ, ſiue Eugubij,
ſiue Cõſtantinopoli, ſiue Regij, ſiue Alexandriæ, ſiue Thebis,
breuiter vbicunque exiſtẽtẽ, eiuſdem eſſe meriti, eiuſdem etiã
ſacerdotij. Sacerdotij ergo poteſtas, res ſpiritualis eſt & incor
poralis, quæ diuidi nõ poteſt. Hanc ſinguli epiſcopi in ſuum
quiſque gregẽ inſolidũ poſſident, ſed pontifex Romanus (ve-
luti illius ſucceſſor, in cuius perſona Chriſtus hanc poteſtatẽ
eccleſiæ tradidit) hanc in vniuerſum ſuper totum gregẽ Chri *Matth. 16*
ſtianum tenet, quã & exercere poterit ac debebit, vbi viderit *Ioan. vlti.*
rẽ poſtulare. In hoc enim conſtitutus eſt, vt fratrum ſuorũ ne-
gligẽtiam ſuppleat: quod planè Chriſtus indicare voluit, cum
Petrum alloquitur: Simon, Simon, inquiens, ecce ſathanas ex- *Lucæ. 22*
petiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: Ego autem rogaui pro
te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando cõuerſus, cõfirma

fratres tuos. Quòd si nõ satis intelligis, quî fiat vt par sit singulis Apostolis potestas, & tamen Petrus principatum gerat, accipe simile: Paterfamiliâs pluribus seruis negotiandi prouinciam ex æquo partitur ac demandat: ne tamen negotiationis vnitas dissipetur, vni ex eis potestatem facit, vt is non tantùm in suam partẽ, sed & in aliorum partes respiciat, & sicubi aliquis ex conseruis in officio cessauerit, eum vt ad functionem suam reuocet, ac prospiciat, ne cõmunis negotiatio iacturam patiatur. Qamobrem cæteri Episcopi rectè dicuntur vocati in partem solicitudinis, summus verò Pontifex in plenitudinem potestatis: habent enim illi sibi assignatos greges, singuli singulos, huic vniuersi crediti sunt. Cùm enim Christus tertio interrogasset Petrum, num se plus aliis diligeret, atque ille respondisset, Tu scis Domine quia amo te. subiunxit: Pasce oues meas. Quod tam exertè à Christo ad nullum alium ex Apostolis singulatim dictum reperimus.

Simile.

Vide Bernar. ad Euge. lib. 2.

Ioan. vlt.

DIcimus autem cœteros Episcopos vocatos in parem potestatem ordinis, sed nõ iurisdictionis. Idque nõ sine ratione. Potestas enim ordinis collata est pariter omnibus apostolis: Potestas verò iurisdictionis propriè collata est toti ecclesiæ, idque in personã Petri. Romanus ergo pontifex, quod ad clauem iurisdictionis attinet, maiorem habet ligandi ac soluendi potestatẽ quàm cęteri. Ipsi enim pro temporum & rerũ necessitate, in ædificationem ecclesię potestas est cõdendi leges seu canones, quibus cõtumaces ab externo ecclesię cõsortio repellat, & vicissim resipiscentes solus recipiat & reconciliet. Hæc tamen clauis iurisdictionis, clauẽ Ordinis quibuslibet sacerdotibus cõmissam (quæ consciẽtiam ipsam astringit vel soluit) nõ remoratur, modò qui claue iurisdictionis ligatus est, authoritatẽ Apostolicæ sedis non contemnat, sed potius se resipiscentem cõtestans, re ipsa probet se in eam angustiam deuenisse, vt omnino ei potestas nõ sit Apostolicam sedem, priusquam absoluatur, absque corporis periculo securè ac tutò adeũdi ac interpellandi. Quamobrem potestatẽ absoluendi quantumlibet criminosos in extremis cõstitutos (quod ad forum conscientiæ attinet) apud quoslibet sacerdotes esse constat. Porrò Papæ nomen, nõ est tam recens aut infrequens in ecclesia, vt quidam contendunt. Quin potius frequẽtissimũ fuit sanctis patribus. Hieronymus siquidẽ Damaso Papæ scribit. Et Ambrosius Siricio Papæ lib. 10. Epistol. 81. licet non inficie-

Episcopi vocati in parem potestatẽ ordinis, sed nõ iurisdictionis.

Ioan. 20
Matth. 16
2. Cor. 10
Ephe. 4

Vide ca. si quis suadẽte diabolo. 17. q. 4. c. nõ dubium. c. de his. c. quãuis. de senten. ex commu.

inficiemur hoc nominis olim non soli Romano pontifici tributum, cum & Augustino asscriptum reperiatur.

PResbyterorum officium, in primis in prædicatione verbi, dein in conficiendo corpore & sanguine dominico & cæteris sacramentis administrandis (confirmationis tamen & Ordinis, quæ solus Episcopus ob ecclesiæ vnitaté retinendam administrat, exceptis) denique in orando Deũ pro totius ecclesiæ & populi Christiani prosperitate, situ͂ est. Hæc munera sacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodũ solis exerceri, minoribus officijs interim in alios reiectis. Nam verbum apostolici senatus est: Non est æquum nos derelinquere verbũ Dei, & ministrare mẽsis. Et post pauca: Nos verò orationis & ministerio verbi instantes erimus. Diximus autem de hac re latius in canonibus Concilij nostri, titulo De officio ac vita clericorũ generatim: item titulo De Parochis ac eorũ vicariis. Quod auté sit officium Episcopi: Canon primus atque adeò totus titulus De munere episcopali declarat. Quales etiã in episcopos ac sacerdotes eligi ac constitui oporteat, Paulus ad Timotheũ scribens ostendit (Illic enim episcopi appellatione etiam presbyter cõtinetur.) Archiepiscopi & Primates olim cõfirmabãt episcopos. Sic enim legimus in Canonibus Concilij Niceni, cap. 4. Potestas sanè vel confirmatio pertinebit ad singulas prouincias ad Metropolitanum episcopum. Et vt summus Pontifex cæteris omnibus iurisdictione præeminet, sic Archiepiscopi episcopis. Qua de re in rebus ecclesiasticis rectè ab episcopo ad archiepiscopũ appellatur. Patriarchæ præter Romanum, curam gerebant totius ecclesiæ sub ipsorum patriarchatu (vt ita dicamus) constitutæ. At Romanus solicitudiné gerit non Romanæ tantum, sed & vniuersæ ecclesiæ toto terrarũ orbe in Christo congregatæ, vt dicere possit cum Apostolo: Ministri Christi sunt, & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium ecclesiarũ, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Itidem nec erubescit cum Apostolo gloriari de potestate sua quam dedit ei Dominus in ædificationé, non in destructioné. Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponunt ac tenẽt euangelicum codicem super caput & ceruicem eius, & vno super eum fundente benedictioné, reliqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput eius tangunt. Presbyter

Hierony. ad Euagr cap legimus, 93. dist.

Acto. 6

Ibidem.

Officium episcopi.

1. Timo. 3.

Hierony. ad Euagr.

Archiepiscoporum officiũ confirmare episcopos.

Cõci. Nic. cap. 4

Patriarcharum officium.

2. Cor. 11

1. Cor. 10

Ritus ordinandi episcopum & presbyterum.

verò

Ministeriorum ecclesiasticorũ ordine nihil pulchrius. Vnitatis nexus Ordo. Ecclesia inuisibilis Visibilis.

verò cum ordinatur, episcopo eum benedicente, & manum super caput eius tenẽte, etiam omnes presbyteri qui præsentes sunt, manus suas iuxta manus episcopi, super caput illius tenent. Hoc ministeriorum ordine, quem ecclesia, (diuina profectò dispositione) recepit, nihil pulchrius, nihil speciosius, nihil vtilius aut necessariũ magis, Ecclesiæ multæ sunt distinctione locorum & personarũ, queadmodum Paulus ait: Sicut in omnibus ecclesiis doceo, sed vnica est professione fidei, & sacramentorum communione. Huius vnitatis veluti quidam nexus est, ordo: quo soluto, necesse est vt amabilis illa ecclesię concordia dispereat. Vt autem contendãt quidam, ecclesiam inuisibilem esse, quod de ecclesia prædestinatorum non negamus: nihilo secius (vt opinamur) nobis concedent Ecclesiam etiam visibilem, quæ bonis habet admixtos malos, visibili fidei professione, & sacramentorum communione sociatos. In hac certè Ordinem esse oportebat, qui exordium ab vnius authoritate recipiens, in numerosam ministeriorum Dei multitudinem pulcherrima serie diffunderetur, ac veluti in plurimos ramos per vniuersum orbem extẽderetur, intrinsecus incremẽtum sumens ab vno Christo. de qua re fusius dix imus in articulum Symboli, qui de sancta ecclesia est: & qui volet, legat Cyprianum de simplicitate prælatorum contra Iouinianum, vbi ostendit hæreticorum esse proprium, hanc vnitatem scindere, vt fidem subuertãt, ac corrumpant veritatem. Vnum verò nobis perpetuis votis postulandũ à Deo est, nẽpe vt Deus ordinem diuinitus institutum cõseruet, vt omnibus mentem suo cuique officio ac munere dignam tribuat. vt vnusquisque sit quod esse debet, vt quisque non quod suum est quærat, sed quæ Iesu Christi, vt nemo alterius potestatẽ ac iurisdictionem perturbet, vt pontifices Christi vicarij sint, gregis dominici curam synceriter ac amanter agentes, vt Episcopi oculati speculatores sint, & superintẽdentes ac prospicientes, ne quis officio suo desit, vt sacerdotes noctes ac dies meditẽtur in lege Domini, qui possint esse sal populi, vt cæteri clericorũ ordines sua munia ritè obeant ac peragant. Et vt ex ordine ecclesiastico in ciuilẽ labamur, vt Principes sint principes diuinæ iusticiæ ministri, tanquam Deo reddituri rationem: vt magistratus bona fide rempublicam administrent, vt qui laici sunt sint quod dicuntur, non præeant, sed reuerenter obtemperẽt sacerdotibus, fideliter pareant Principum legibus, vtque in suo

Cypria. de singu. prælato. cõtra Iouinia. 1. Corin. 3 Proprium hæreticorũ vnitatem scindere. Quid à Deo postulandum. Phil. 2 Psal. 1 Matth. 5 Roma. 14

suo quisque officio atque opificio probet suam conscientiam summo illi cordium scrutatori. Nam sic tandē reintegrabitur & coalescet ecclesiæ pax & tranquillitas. Atque idipsum est, quod ecclesia in sacerrimo Missę canone in primis precatur, népe vt Deus sanctam ecclesiam catholicā pacificare, custodi re, adiuuare & regere dignetur, vnà cum famulo suo Papa, & antiste eius loci vbi sacrum peragitur, & Rege, ac omnibus orthodoxis atq; catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipsum sacramentum Ordinis reuertendum est.

Quid ī canone oret ecclesia.

VErbum huius sacramenti, quo episcopus in ordinandis presbyteris vtitur, admodū illustre est in scripturis. nam in primis Ioan. 20. legimus Iesum in apostolos insufflasse, ac dixisse: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis pecca ta remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Item Matth. 28. Euntes docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, docētes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis: & ecce, ego vobiscū sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Itidem Marci 16. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Item Lucæ 22. & 1. Corint. 11. Hoc facite in mei commemorationem. Quæ loca ostendunt, Apostolos & eorum successores, in ordinatione authoritatē diuinitus accipere, vt eorum munus ac functio efficax sit. Accipit sacerdos potestatē prædicandi Euangelij, accipit potestatem baptizandi, remittendi peccata, corpus dominicum consecrandi conficiendíque, ac cætera sacramenta administrandi, non suapte virtute, sed diuina. Manum tātùm & linguam præbet sacerdos, sed pater & filius & spiritus sanctus omnia facit, de qua authoritate vt nos Christus certos faceret, apud Ioannem 20. sic ait: Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quibus verbis Apostolorum & illorum successorum animas erigit, & suam proponit authoritatē, quibus erat suum ministerium relicturus.

Verbū sacramenti Ordinis.

Chryso. in Ioā. ho. 85

ELementum huius sacramenti, quod ad Ordines maiores attinet, quos dubium non est ecclesiam ex Christi institutione recepisse. impositio manuum est, quemadmodum plurima loca in Actis Apostolicis, & apud Paulum ostendunt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis, sub titulo De impositione manuum. Cuius mysterium diuus Ambrosius libro de dignitate sacerdotali, capite quinto, in hunc modum

Elementū sacramenti ordinis impositio manuum.

Ambr. de digni. sac. cap. 5

dum explicat:Homo (inquit) imponit manus, Deus largitur gratiam: sacerdos imponit supplicem dexterā, & Deus benedicit potenti dextera:Episcopus initiatur ordinē, & Deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impositionis verba sunt mystica,quibus confirmatur ad opus electus,accipiens potestatē, teste conscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium Deo offerre. Est itaque manus impositio congruum signum, quo ordinati conscientia,certa efficitur de dono Dei, sibi ad ædificationem ecclesiæ collato.

Vnctio. Præterea, vnctio quæ adhibetur sacerdotio initiandis, elementum est ordinis, quæ ab vnctione legis originem habet,non recens commentū, sed in omni ecclesia tam Græca,quàm Latina,à tempore Apostolorum celebrata: quod ex antiquissimis ac receptissimis quibusque scriptoribus facilè comprobari poterit, quorum vnum aut alterum postea afferemus.

In collatione minorū ordinum, quid sit loco elemēti. Cæterum in collatione minorum ordinum,quos ecclesia diuinitus inspirata,instituit:(vt nullus de clero qui ordinatus nō esset,auderet præsumere officiū,quod sciret non sibi creditum) certa quædam instrumēta traduntur, quibus quod cuiusque ordinis munus sit,exprimitur,quæ vice elementi sunt, atque inter tradendum episcopus ordinando suggerit,cur hæc instrumenta porrigat,cōmonens vt suo quisque officio rectè fungatur,simul Deū orans, vt ordinatis cuique ad suam functionem exequēdam,efficax adesse dignetur, quemadmodum superius ex Concilio Carthaginensi per singulos ordines ostendimus. An autem hosce minores ordines propriè sacramentum dixeris, non diffinimus. certè presbyterium & diaconatus,sola habent apertum scripturę testimoniū, quāuis & cæteri ordines diuina, nō humana, authoritate sint instituti: vt quis officium bona conscientia in ecclesia gerere audeat sibi commissum, quod alioqui sibi haud creditum periculosè gerendum præsumeret.

Ritus hui' sacramēti. RItus qui in ordinum collatione adhibentur,prolixius adnotare aut exponere non est necessarium. Nam quicunque ordinatur, satis intelligit quid sibi ritus illi velint, modo tamen in grammaticæ rudimētis sit mediocriter versatus. Nā Episcopus(vt diximus)singulis sua munia præscribit,ac deinde orat super ordinatos,quę orationes expositionis vice sunt, plenæ pietatis.

Cur clerici tondeātur. Quòd autem clerici ex more ecclesiastico tondentur, id in primis fit vt clerici à laicis discernantur: deinde etiam tōsura suam significationē habet, qua clericus sui officij ad-

cij admonetur. Nam vertex rasus quid aliud significat, quàm clerici animum ab omnibus terrenis cupiditatibus longè semotum, & his quæ ad Deum sunt, perpetuò intentum esse oportere? Nec ineptiunt, qui rasuram signum esse dicunt regalis sacerdotij, quod noui testamenti ministri, gerũt in ecclesia. Sed viderint ministri, vt signo non tantũ doctrina eorum, sed & vita respondeat.

Virtus, efficacia seu effectus huius sacramenti, est donum seu gratia diuina ordinato collata, qua efficacia & rata sunt, quæcunque ordinatus, secundum Christi & ecclesiæ institutionem in ecclesia gerit. De hac dixit Apostolus. 1. Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Et iterum 2. Timoth. 1. Admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ in te est, per impositionem manuum mearum. Operatur autem hæc gratia non tantùm in bonis, sed & in malis sacerdotibus. Nam etsi mali sacerdotes spiritu careant, quo ipsi sancti sint, Spiritum sanctum tamen habent qui ministeriis quæ per eos aguntur, assistit: quod superius non semel ostendimus: atque hæc semper fuit & est catholicæ ecclesiæ tam Græcę quàm Latinæ concors sententia. Ambrosius in Epistol. primam ad Corinth. cap. 12. Sicut, inquit, idolorum imago in ministris eorũ est, ordinem suum habens per singulos gradus, totũ tamen hominis est: ita & in lege dominica gradus charismatum sunt in ecclesiæ officiis. Et subdit: In loco Ordinis ecclesiastici officij constitutus, gratiam habet qualisvis sit, non vtique propriã, sed ordinis per Spiritus sancti efficaciam. Itidem Theophylactus in illud Ioan. 11. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cùm esset pontifex anni illius, &c. Hoc autem à semetipso nõ dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit quia Iesus moriturus erat pro gente &c. sic ait: Cum aliis, pontificatus dignitas erat corrupta, simul ac venalitij facti fuerũt principes, nec vltra per omne tempus vnus, sed dũtaxat in annum vnum sacerdotio fungerentur, & quanuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia Spiritus sancti, operans in his qui vncti erant. Hæc ille. Verùm in bonis sacerdotibus, hæc gratia non tantùm ratum facit ministerium, sed & ordinatum iuuat, vt ordine cõcredito ritè vtatur, estque apud Deum causa multi meriti cumulandi, quod parabola Christi de fideli negotiatore satis declarat. Euge (inquit) serue bone & fidelis. quia

Vis huius sacramẽti.

Gratia ordinationis nõ tãtũ in bonis, sed et ĩ malis.

Ambr. in epist. 1. ad Cor. c. 12

Ibidem.

Theophy. in Ioã. 11.

Caiphas pontifex prophetauit.

In bonis sacerdotibus gratia & ratũ facit ministerium, & ordinatio vtilis est.

quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te cõstituam, intra in gaudiũ domini tui. Et Petrus apostolus dixit: Pascite qui in vobis est gregẽ Dei. Et post pauca: Et cũ apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam. Et Paulus apostolus dixit de diaconis: Qui enim bene ministrauerint, bonum gradum sibi acquirent. Et huius gratiæ causa idem Apostolus pronunciat presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos, maximè qui laborant in verbo ac doctrina. Quàm verò insignis sit sacerdotalis dignitas, paucis explicari non potest. quã qui volet cognoscere, præter alios Ambrosium & Chrysostomum legat: qui lecti, facient vt nõ facilè quis extenuantibus eam dignitatem, aurem posthac præbeat.

1. Timo. 3. presbyteri q̃ bene p̃sunt, dupli ci honore digni.

Sacerdotalis dignitas

Ambros. Chrysost.

Quo affectu ordĩes suscipiẽdi.

QVO autem affectu, & quo pacto ad capiẽdos ordines accedendum sit, in titulo De impositione manuum satis superque ostendimus, breuiter, qui sacerdotio initiandus est, non alio affectu accedere debet, quàm ad submittẽdos humeros non dignitati externæ, sed magis publico muneri, vice Christi in ecclesia gerendo. in quam sententiam dixit Apostolus: Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Cogitare secum debet, vt imitator Christi sit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cùm ordinatur ab episcopo, quàm se ab ipso Christo ad ipsius & ecclesiæ munia exequenda mitti ac destinari, idque cum multa & insigni potestate ac virtute, nimirum diuina, & ea qua Christus missus est, quemadmodum ipse dixit: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et alibi: Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit. Qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nempe vt vel cæteros honore præeant, vel vt de ecclesiæ thesauris lautè viuant, ac ventri indulgeant, hos scriptura non mitti, sed suo nomine venire dicit, ac lupos, fures & latrones appellat, qui non intrant per ostium, sed aliundè ascendunt, maximi criminis rei, quos ingens vltio tandem certò certius subsequetur.

Ioan. 20 Matt. 10. Luc. 10

Qui perniciosè sacris ordinibus admoueantur.

Matth. 7. Ioan. 10

MInister huius sacramenti, Episcopus est, idque non tantũ vniuersalis ecclesiæ sententia, sed & ex sententia Pauli. is enim ad Titum episcopum sic habet: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verùm de hoc fusius diximus toto titulo De officio Episcopali.

Minister hui⁹ sacramẽti episcopus.

Tit. 1

De Ma-

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

MATRIMONIVM, coniugium, connubium & nuptiæ, pro eodem fermè vsurpantur. Matrimonium, si diuo Augustino lib. 19. contra Manichæos, credimus, dictum est, quòd fœmina ob id potissimùm nubere debeat, vt mater fiat. Coniugium (diuo Ambrosio teste) à coniungẽdo deriuatum est: nam cùm legitimè mulier viro coniungitur, cõiugium est. Eodem Ambrosio authore, Nuptiæ dictæ sunt, quòd pudoris gratia puellæ se obnuberent, quod Rebeccam Isaac iam desponsatam, fecisse legimus, quæ maritum designatum aperto capite non putabat videndum: sed cùm is fortè fortuna, seu potius Dei cõsilio in agro deambulans, ei obuius factus fuisset, sublato pallio sese operuit. Hoc tamen nuptiæ à matrimonio seu coniugio differunt, quòd propriè nuptiæ sint matrimonij celebritas, quæ coniugij testificationem declarat. Quæ de ratione vocabuli dicta suffecerint. Deinde sciendum est, aliud esse matrimonium, aliud matrimonij sacramentũ: quemadmodum aliud est pœnitentia, aliud est pœnitentiæ sacramentum: nam longè latius matrimonium, quàm matrimonij sacramentum, patet. Quæ res vt perspicua fiat, à prima institutione nobis repetenda est.

De ratiõe vocabuli matrimonij.
Aug. li. 19 cõtra Manichæos.
Coniugiũ.
Amb. lib. 1. de Abra. patriar. c. 9
Gene. 24
Nuptiæ quo differant à matrimonio.
Ambr. in Lucã lib. 2. ca. 2

MAtrimonium itaque, mundo iam recens condito, à Deo institutum & benedictum esse constat. Nam Genesis. 1. legimus: Masculum & fœminam creauit eos, benedixítque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram. deinde scriptura refert, Deum, posteaquam primum hominẽ creasset, protinus subintulisse: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Et post pauca narrat scriptura, Deum immisisse soporẽ in Adã, cúmq; is obdormisset, tulisse vnam de costis eius, & replesse carnem pro ea, & ædificasse costã quam tulerat de Adã, in mulierẽ, & adduxisse eam ad Adam. Adã verò cùm intuitus esset mulierem, dixisse (nõ dubium prophetico spiritu) Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Vnde constat matrimonij institutionem omnium antiquissimam esse,

Matrimoniũ initiò oĩb' à deo institutũ et benedictũ.
Gene. 1
Gene. 2
Adam primus propheta.
Vide Aug. lib. de bo. coniug.

& Deum authorem referre.

Matrimoniũ est institutũ potißimũ ob quatuor causas. *Gene. 2* *Gene. 1* *Aug. super Gene. li. de nupt. & concu. Cõtra Faustũ Mani. li. 19. c. 26* *Augu. de bone cõiug.* *1. Cor. 7 cap. 1* *Augu. super Gene.* *Potißima causa institutiõis matrimonij.* *Ephe. 1* *Tit. 1*

EST autem matrimonium ob diuersas causas à Deo institutum. Principiò, vt esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atque amicabilem quandã cõiunctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obsequentis compleecteretur. Secundò, vt esset arctissima quædam cõiunctio, quæ soboli & amanter suscipiendæ, & religiosè educandæ deseruiret. Vtrunque finem scriptura nõ tacuit, cùm inquit: Faciamus ei adiutorium simile sibi. Ac rursus: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Tertius institutionis finis, qui propriè statum hominis post lapsum respicit, est vt infirmitas incontinentiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nam cùm constet, nisi cecidissent primi parentes, homines futuros, atque etiam liberos sine carnis incentiuo, ac absque feruore libidinis, atque adeò non tantùm sine peccato, sed etiam cum merito procreaturos fuisse, post peccatum verò lethalis concupiscentiæ lex membris nostris inhæserit, sine qua carnis commixtio non fit: necesse erat vt institutum quoddam Dei haberemus, quod carnis commixtionem, alioqui ob concupiscentiam reprehensibilem, excusaret. in quam sentẽtiam dixit Apostolus: Propter fornicationem (vitãdam) vnusquisq; propriam vxorem suam habeat. Augustinus duo priora officia, matrimonio ante hominis lapsum, tertium iam lapso tribuit. Quod, inquit, sanis est ad officium, ægrotis est ad remedium. Præter hos fines non postrema, sed potissima causa institutionis matrimonij (si Dei propositum respiciamus) est, vt esset cõgruum signum arctissimæ illius coniunctionis venturi Christi & ecclesiæ, quam quidem à principio & ab æterno antequam quicquam fieret, præordinauit Deus, attestante Paulo, Deum elegisse nos in Christo ante mundi constitutionem, nobísque promisisse spem vitæ æternæ in Christo ante tempora secularia. Pręuidens nanque Deus hominem diabolica fraude deceptum iri & lapsurũ, simul & de homine perdito restituẽdo regenerandóque secum statuit ac disposuit: Proinde Christo (quem huius regenerationis parentem esse voluit) nuptias præordinauit, quas in Adæ (qui erat forma venturi) & Euæ, ex Adæ indormiscentis latere formatæ, mirabili copulatione, pulcherrimè expressit, ac veluti despõsatione inchoauit: eiusdémque desponsationis fidem, promissione venturi ex muliere seminis, quod caput serpentis contereret, cõfirmauit, quam

Christ⁹ parens regeneratorũ. *Roma. 5*

& in

& in omnibus piis qui ab exordio seculi vsque ad Christum fuerunt, renouauit, & per prophetas suos prædicari & euulgari fecit. Vt cæteros prætereamus, quid apertius eo quod apud Oseã dominus ecclesiam appellãs, de ipsius desponsatione loquitur in hunc modum? Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Salomon vir omnium sapiẽtissimus, epithalamion etiam harũ nuptiarum in Christo & Ecclesia futurarum, cecinit in Canticis canticorum: & cum sua ætate nondum appetisset tempus, quo hæc desponsatio nuptiarum celebritate consummaretur, spõsam (quæ tum adhuc venturo sponso Christo parabatur) canticum ipsum à voce intimi desiderij ordientẽ introducit: Osculetur me (inquit) osculo oris sui. Denique Ioannes Baptista paranymphus ille sacerrimus tanti coniugij, cùm appetisset tempus nuptiarum celebrandarum, & spõsus iam prodisset in orbem, propter sponsum (quem & digito ostendit) gaudet, quia tempus impletum est: Qui habet (inquit) sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eũ, gaudio gaudet propter vocem sponsi: hoc ergo gaudium meum impletum est. Ab exordio itaque mundi Christo desponsata est vxor ecclesia. Missi sunt serui prophetæ, qui vocarent inuitatos ad nuptias. Venit tandem speciosus ille præ filiis hominum sponsus Christus, cui crucis thalamum ascendenti & obdormiscẽti, pater ex latere, lancea militis aperto, desponsatam illam exhibuit, atque adeò vxorẽ formauit, ornauit ac copulauit ecclesiam ipsi Christo, indissolubili vinculo, veluti vnã cum eo carnem perpetuò adhæsurã, atque ita demũ nuptiæ illæ consummatæ sunt, quod magnus ille Euangelista non tacuit, qui non sine grandi mysterio sic ait: Postea sciens Iesus quia omnia cõsummata sunt, dixit, Sitio. Et pauló post quum accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatũ est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et post pauca: Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militũ lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Quòd ne fortuitò aut naturaliter factum esse crederes, sed grãde atq; inenarrabile mysteriũ, vt est, reputares, adiecit: Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimoniũ eius. Et ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis. Apud Matt. quoq; & Lucã Christus ipse hasce nuptias aptissima parabola

Oseæ. 2

Cãtica cãticorũ Salomonis, est cãticum nuptiale.

Ioan. 1
Ioan. 3

Ab exordio mundi ecclesia Christo despõsata est
Matt. 22.
Luc. 14
Psal. 44
Ioan. 19

Ibidem.

Matt. 22.
Luc. 14

insinuat,& quod futurum prophetæ prędixerunt,iam exhibitum pronunciat. Apocalypseos quoq; 19. nō iam epithalamiō futurarum,sed præsentium nuptiarum succinitur: Audiui(inquit Ioannes) vocem tubæ magnæ,& sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorū magnorum dicentium, Halleluia, quoniam regnauit dominus Deus noster omnipotens: Gaudeamus & exultemus,& demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datum est illi vt cooperiat se byssino splendenti & candido. Et paulò post: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Hæc altius repetere visum est,vt doceremus tātam rem (qua nec est, nec cogitari potest vlla alia maior) symbolo quodā perpetuo repræsentari debuisse,eóque omniū aptissimo, id quod Deus Adæ & Euæ coniugium esse voluit. Poterat quidem Deus pari opera, qua Adam ex limo terræ plasmauit, Euā quoque ex simili argilla condere: poterat eos separatim formatos(quemadmodum cætera animantia) propagationis gratia iungere, poterat coniugij leges dare: sed sic res mysterio vacasset,nec Adam & Eua fuissent forma & figura futurarum nuptiarum Christi & ecclesiæ. Iam & ipsum Adam in hanc mysterij rationem potissimùm respexisse non solùm Apostolus docet, sed & res ipsa planè ostēdit. Quid enim putas est,quòd Adam ad primum Euæ conspectum,verba(quæ superius retulimus) protulit,quibus patri & matri præferebat vxorem, quum ipse neque patrem habuisset,neque matrem? Quid quòd,quamuis graui ac profundo somno soporatus, seu (vt alia habet editio)exstasi correptus sit,tamen nō clam illo fuit quod factum est? quod ea verba manifestè comprobant,cùm ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea : quæ satis indicant etsi occlusos habuerit sensus corporis, mente tamen vigilauerit,in tempora olim post multa secula futura respiciens. Quid quòd cùm imposuisset cunctis animantibus nomina(nulli tamen nomen cognatum hominis vocabulo) soli tandem Euæ, in qua similitudinem suam recognoscebat, vocabulum à suo nomine deductum dederit, dicens: Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est? quod in Hebræa lingua manifestam habet nominis etymologiam: Vir enim Hebraicè Is, & mulier Issa vocatur. Quid ergo hoc verborum inuolucro aliud vaticinatus est Adam,nisi quandoque fore, vt Christus in orbem terrarum prodeat? qui licet Deo sit æqualis, ὁμούσιος patri,

Cōiugium Adæ & Euæ grāde mysterium.

Gene. 1

Adā mysterij non ignarus fuit

Ephe. 5

Gene. 2

Ibidem.

Ibidem.

Adam soli Euæ vocabulum suo nomini cognatū indidit.

Mysterij laictis breuis explicatio.

patri, semetipsum tamen exinaniret, ac veluti relicto patre, *Symbolum Nicenum.*
nostri causa formam serui acciperet, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus vt homo, fieret obediens vsque *Philip. 2*
ad soporem mortis: ídque eam tantùm ob causam, quò Deus pater de latere eius sanguinem & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de ossibus & carne eius vxorem ecclesiam ædificaret, de ipsius etiam no mine nuncupandam, nimirum à Christo ecclesiam Christia- *Acto. 11*
nam, atque adeò ipsi Christo vniẽdam, vt iam Christus & ec- *Ephe. 5*
clesia non duo, sed vna caro rectè dicantur, vtque ea quę pro- *Psal. 8*
phetico spiritu de hominis gloria Dauid cecinit, tandem in Christo & ecclesia, tanquam in vnum hominem coagmentatis, complerẽtur: quod fieri nõ posset, si aliũde quàm ex ipsius Christi latere ecclesia sumeretur: fit autem tum, quũ Deus eã dem vsque ad consummationem seculi ex Christi filij sui late *Ephe. 4*
re ædificare non desinit, donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei & agnitionem filij Dei, in virum perfectum in mẽsuram plenitudinis Christi. In quod mysterium diuinissimus Paulus intuens, cum passim alibi, tùm in Epistola ad Ephesios (quæ *Ephe. 1*
propriè in explicationem tanti arcani in primis nostris paren tibus olim repræsentati scripta videtur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat, in ipso conuiuificatam & conresuscitatam, simul etiam in ipso in cœlestibus consedentem. Ex his itaque omnibus (vt vnde digressi sumus reuertamur) colliquescit, matrimonium non vulgari, sed mystica omnino ratione, non quolibet, sed singulari quodam modo (quẽ scriptura refert) à Deo in paradiso institutum fuisse, nimirum vt sacramentum esset arctissimæ illius vnionis in Christo & ecclesia futuræ, quod diuus Paulus in iam citata Epistola ad Ephes. cap. 5. grauissimè commonstrat.

QVanquam autem omnes istæ causę institutionis matri monij simul acceptæ, populo Dei tantùm, etsi non pariter omnibus, cognitæ fuerint, negari tamen non potest, etiam ipsas Gentes idololatras, lege quadam naturæ menti diuinitus insita percepisse, matrimonium rem quandam sanctam esse, ac maiorem quàm vt humanum inuentum æstimã dum sit, Intelligit enim ratio, vagos concubitus contra naturam esse, intelligit stupra & adulteria, inhonesta ac puni enda esse. Præterea castitatem, moderationem ac verecundiam in voluptatibus corporis, hominis naturæ maximè con- *Etiam gentes agnouerunt matrimoniũ rem sanctã esse*

 uenire,

uenire. Proinde etsi gentes propriam matrimonij sanctitatem non viderent, quosdam tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis vtcunque viderunt, ac cum populo Dei communia habuerunt, eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebãtur, & abutentes, grauissimis pœnis, de adulteriis, stupris & id genus reliquis vitiis editis, coërcebant. Nec erat eis vulgaris matrimonij descriptio ignota, qua matrimonium describitur esse legitima maris & fœminæ coniunctio, & consortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, indiuiduam vitæ consuetudinẽ retinens. Et quia non probauerunt Deum habere in notitia, quòd non agnoscerent dona Dei, sed sibi omnia tribuerent, ex re sacra rem fecerunt prophanam, adeò vt matrimonium iam non Dei, sed à maioribus ac legibus cuiusque populi totum pẽderet: eóque talia erant apud alios legitima coniugia, qualia haberentur alibi perabsurda. Quàobrem vt inficiari nõ possumus apud gentes fuisse matrimonia, tamẽ nemo non videt matrimonium apud eos propriè sacramentum non fuisse, aut saltem non habuisse sacramẽti sanctitatem. Nam quæ tandem illius matrimonij sanctitas, quod licebat marito etiã nulla vel omnino improbabili causa rescindere? quemadmodum de Catone Romano legimus qui vxorẽ non sterilitatis causa (quæ rationem aliquam apud Dei ignaros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis impleturam repudiauit, ac alij ducendam tradidit.

Vide titulos iuris ciuilis de adulteriis. & stupris.

Matrimonij descriptio etiam apud gẽtes Roma. 1

Matrimonia quidẽ legitima apud gẽtes, sed matrimonij sacramẽtum non fuit.

Augu. de fide & operib. ca. 7

APud Iudæos maior erat matrimonij sanctitas. Nam cùm repromissionem venturi seminis ex Abraham & Dauid (in quo omnes gentes benedicerentur) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, propagandi potissimùm causa, nuptias copulabant, non victi libidine, sed ducti pietate, non vt vxores in morbo desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deũ, sed magis in generandi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantùm honestatis causa, qua & fœdæ libidinis indecorum celarent, & liberos ordinato non vago concubitu procrearent, contrahebant: Iudæi verò non tantùm honestatis, sed & pietatis causa. Nam quum scirent in semine Abrahæ benedicendas omnes gentes, non tãtùm officij, sed & pietatis erat, carnaliter filios propagare: religionis erat, sobolem propter Christum quærere: nimirum ad genus eius secundũ carnem ab omnibus aliis gentibus (Deo ita volente) distinguendum, cum & id ad prophetandum Christum quammaximè valeret,

Matrimonia Iudæorũ sanctiora quàm gentium.

Gene. 17

Psal. 131

Augu. de bo. cõiug. cap. 13

Augu. de bo. cõiug. cap. 1

leret, quòd prænuntiabatur, ex quo etiã genere & ex qua gente esset venturus: vnde sanctitatis erat propter populum Dei propagandum nuptiis vti, quòd per hunc populum & prophetaretur & nasceretur princeps & saluator omnium populorũ. Sed dices: Si patribus veteris legis ratio primæ institutionis matrimonij non fuit incognita, si pietate suadente ducebant vxores, quî factum est, vt omnium pientissimi, veluti Abraham, Iacob & Dauid, plures ducerent coniuges, cum tamẽ Adam diuino instinctu dixisset, Et erunt duo in carne vna? Item, quî factum est, vt permittente Mose, vxores repudiare atque alias dimissarum loco ducere possent Iudæi, cum tamẽ Adam eodem instinctu percitus, dixisset relinquendũ esse patrem & matrem, & adhærẽdum vxori, quæ esset os de ossibus, & caro de carne viri, atque adeò cum viro vna caro? Hîc ferè nihil habemus quod respõdeamus, nisi quòd quemadmodum ædificatio Euæ ex latere Adæ, sic & verba illa protoplasti, salua semper historiæ veritate, planè mystica & prophetica fuerint, non in populo Iudaico, sed demum in venturo Christo & ecclesia complenda. Interea ergo dum Christus, ex eodem ad hoc peculiariter delecto populo expectaretur, dúmque velaretur adhuc propheticis sacramentis salutis nostræ mysterium, secreta Dei dispẽsatione patribus permissum est, plures vxores ducere, quo facto etsi vnionem illam verbis propheticis designatam non exprimerent, ad eam tamen pulchrè præludebant. Nam cùm hoc ageretur, vt significaretur olim in Christo Synagogam simul & Gentium multitudinem veluti in vnũ corpus esse iungendas, & demum in ipso Christo verè complendum, quod Adam prophetico spiritu prędixerat: idcirco factum est (Deo ita disponente) vt huius mysterij designandi gratia, liceret vni viro plures vxores ducere, vicissim verò vnam fœminam pluribus viris nubere non liceret: duobus enim seu pluribus maritis viuis nullam legimus seruisse sanctarum. Plures autẽ fœminas vni viro legimus coniunctas, dum scilicet ratio temporis suaderet, & Gentis illius societas permitteret, cuius generatio nũtia futurorum erat, ac ad propheticam dispensationẽ pertinebat. Quid ergo est quòd vnus plures ducit, nisi quod vnus est Christus, qui synagogã & Gẽtium multitudinem olim longissimè dissitas, sibi cùm aduenisset copulans, ac propheticũ mysterium adimplens, in vnam ecclesiam redegit? Quid est quòd vicissim vna non nubit plu-

Mal. 2. Matth. 22. Augu. de bo. coniug. cap. 9. De monogamia Iudæorum. Obiectio. Gene. 2. Obiectio de repudio Iudæis permisso. Deute. 14. Gene. 2. Dilutio. Augu. de bo. coniug. cap. 16. 17. 1. Cor. 13. Galat. 5. Gene. 2. Augu. ibidem ca. 16. Quid significabat polygamia patrum.

ribus, nisi quòd ecclesia plusquàm vni viro, hoc est Christo, nubere non præsumit? Hinc enim stomachatur Paulus, & de-
1. Cor. 1 litigat cum Corinthiorum ecclesia, quòd in se plures viros vi-
Matt. 24 deretur diuidere, quòd vnusquisque eorum diceret: Ego qui-
Marc. 13 dem sum Pauli, Ego autem Apolo, Ego verò Cephæ, Ego au-
Luc. 17 tem Christi: Nunquid (inquit) diuisus est Christus? & Christus præmonuit venturos multos, sed nequaquam audiendos, qui dicerent: Ego sum Christus. Item: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo vnus & singularis est, quemadmodū apud Hebræos maritus: Gentes verò (quemadmodum vxores Hebræorū) multæ, sed tamen vni Christo copulandæ, & in Chri-
2. Cor. 11 sto vnum futuræ, quemadmodum dixit Apostolus: Despondi
Ephe. 2 enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et ite-
2. Cor. 11 rum: Sicut enim vnū corpus est & membra habet multa, om-
1. Cor. 12 nia autem membra corporis cum sunt multa, vnū tamen cor-
Ibidem. pus sunt, ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus.

Patrū polygamia nō repugnat verbis Adæ mysticis

EX quibus facilè intelligis, patrum polygamiam verbis Adam mysticis magis seruire quàm repugnare. Non enim vt quarumdam gentiū polygamia, in solam pluralitatem vxorum (quàm libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantùm causa adhibebant) sed magis in Christi & ecclesiæ (cui præludebat) monogamiam respiciebat, ac futurum designabat, vt
Ephe. 5
Galat. 3 quandoque diuersissimi populi vni Christo subditi, vnam ecclesiam constituerent, cuius arctissima vnione prophetia protoplasti tandem adimpleta consummaretur. Atque hæc se sic habere nemo nō intelligit, qui saltem animaduertere velit, in patrum polygamia plures vxores, non indiscriminatim hanc coniunctionem, sed magis vnam ex eis synagogam, alteram verò quampiam ecclesiā ex gētibus significasse: id quod Abra
Gala. 4 hæ, Iacob, & Dauid cōnubia commōstrāt, cum catholicis scriptoribus omnib⁹, tū & Apostolo testibus, Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum mysteriū adeò nihil peccasse, vt magis illius significationi olim adimplendæ suffragati videantur.

Patrū polygamia nō fuit naturali rationi contraria.

CÆterum nec naturæ contrariam fuisse patrum polygamiam, constat. Nam occulta lege naturæ ita comparatū est, vt quæ principantur, singularitatem ament: quæ autē subdita sunt nō semper singula singulis, sed si ratio naturalis vel socialis admittit, etiam plura vni, non sine decore subdantur

quemadmo-

quemadmodum plures serui vni domino rectè subduntur, vnus verò seruus duobus dominis cômodè seruire non potest. Itaque cum in nuptiis vir principantis, mulier subditi vicem gerant, contra naturam nuptiarum non est, vnum virũ plures ducere: sed vnam pluribus viris nubere, planè contra naturalem rationẽ esse, quis non videt? Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari possunt, vna vero à pluribus nõ potest. Proindéq; haud absurdè dixerimus, per illius tẽporis connubia, non solũ illam Christi & ecclesiæ coniunctionem, sed & animarũ cum Deo copulationẽ esse significatam. Non est enim verus deus animarum nisi vnus, nec potest vna anima plusquam vni Deo spiritualiter nubere, tametsi enim vna anima per multos falsos deos fornicari posit, fœcundari tamen non potest: plures vero animæ vni Deo rectè subduntur.

Augu. de bo. coniug. cap. 16
Matth. 6
Augu. in loco iam citato.
Deute. 6
2. Cor. 11.

QVÆ cum ita sunt, nempe patrum polygamiam neq; cũ natura pugnasse, neq; mysterio sui temporis defuisse sed magis seruisse, mirandum nõ est, quod catholici scriptores ausi sint aliquot ex patribus polygamis, nostris monogamis, imò & continentibus anteferre, nimirum personas personis, non virtutem virtuti comparantes, nemo enim dubitat continentiã matrimonio excellentiorẽ, ac longè præstantiorẽ esse, sed personam Abrahæ polygami, multis apud nos etiam continentiam solemniter profesis ac cœlibem vitam ducentibus, anteferendã esse quis ausit dubitare? Nã cùm personas personis conferimus, non externũ opus, sed animi propositũ, seu vt Augustinus vocat, animi habitũ respicimus, in quo virtus ipsa potius quàm in opere consistit. Habitus enim est, quo aliquid agitur cum opus est: cum autẽ non agitur, potest agi, sed non est opus. In habitu animi virtus semper esse debet: in opere autẽ pro rerũ & temporum opportunitate. Iam si habitum virtutis continentiæ in Abraham licet polygamo cõtemplaris, planè fatebere continentiæ virtutẽ in eo fuisse permaximam, quam & nuptiis prætulisset, & cum gaudio suscepisset, si ei optio talis data fuisset, qualis reuelato nouo testamento data est, dicente Domino: Qui potest capere capiat. Satis enim apparet, quàm potuerit Abraham, si ratio temporis permisisset, propter regnum cœlorum à nuptiis continere, qui vnicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ sunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Mosi lex ætatem patriarcha-

Veteres prætulerũt Abraham & Iacob polygamos nostris monogamis, atque adeò continentibus.
Augu. de bo. coniug. cap. 20 & sequenti.
Abraham proposito continentissimus, atque etiã opere si ratio temporis sui permisisset.
Matt. 19.
Gene. 22

rum subsequēs,inuenit, (qua maledictus pronuntiatus est qui non excitaret semen in Israël) continentes fuerunt. nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus vtebātur, reperiet planè, eos castius habuisse plures, quàm nunc quilibet eorum vnam habet: quibus quid secundum veniam permittat Apostolus, videmus, nimirum vt quisque eorum propter fornicationem vxorem suam habeat, & vnaquæque suum virum: ac prætereà vult ne inuicem fraudent, nisi fortè ex consensu sed statim pòst reuertantur in idipsum, ne tentet eos sathanas propter incontinētiam eorum. At illi vxores tametsi plures, non propter fornicationem vitandam, sed tantùm causa propagandæ prolis habebant, cùm hanc propagationem temporum dispensatio omnino requireret ac postularet. Atque hinc etiam fit vt beatus Augustinus, quod ad habitum virtutis attinet, audeat pronuntiare, non impar esse meritum continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Ioanne qui nullas expertus est nuptias: quemadmodum non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Ioanne qui passus non est, passurus tamen non minus libenter, quàm Petrus si Deus voluisset, & res ipsa poposcisset. Igitur ipsius Augustini sententia, & Ioannis cœlibatus, & Abrahæ connubium, pro temporum distributione Christo militarunt: sed continentiam Ioannes & in habitu & in opere, Abraham verò in solo habitu habebat. Proindeque Hieronymus ait: Quis ignorat sub alia dispensatione Dei, omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo Abraham antè placuit in coniugio, sic nunc virgines placent in castitate: seruiuit ille legi & tempori suo, seruiamus nos legi & tempori nostro, in quos fines seculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non solùm erat sine culpa, sed & meritum habebat, saltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ sola opera nostra discernit) viuebant.

1. Corin. 7

Augu. de bo. cōiug. cap. 21

Par meritum. Abrahæ polygami & Ioānis virginis.

Aliud habitus.

Aliud opus.

Hierony. 32. q. 3.

Roma. 3

Augu. de bo coniug. cap. 8

VErùm diuortium Iudæis à Mose permissum longè aliam quàm polygamia habet rationem: Nam illud & cum mysterio & cum ratione seu natura matrimonij propè pugnare videtur. Vnde Christus diuortiū ab omni culpa non excusat, nec vt rem bonam probat, sed tantùm indultam ac permissam fatetur ob duritiam populi: alioqui vxores suas animo suo nō satis commodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij

Diuortiū aliā habet quàm polygamia rationem.

Diuortiū Iudæorum nō vacauit culpa.

monij institutio. Vnde in tota scriptura, nō facilè reperias vllum ex sanctis patribus, vxorē quam semel duxisset repudiasse. Habes nunc vtcunque Iudaici matrimonij rationem.

Matth. 10 Chriso. in Mattheū.

IAM de matrimonio Christiano videndum est, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico cummune. Deinde, quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaque hoc habet matrimonium apud omnes populos, & Gētes, & Iudæos, & Christianos commune, quòd legitima quædam maris & fœminæ coniunctio est, quod mutuo magis cōsensu contrahitur, quàm concubitu, quod mutuæ societatis ac familiaritatis, quòd prolis suscipiendæ, quòd denique fœditatis vagi concubitus vitandæ gratia initur. Cæterùm, Iudaicum matrimonium ante aduentum Christi, cum Christiano matrimonio hoc commune habebat, quòd non tantū ob causas prædictas, sed & pietatis contēplatione contrahebatur. Verùm hoc solo ab vtrisque, tam Ethnico quàm Iudaico, matrimoniū distat Christianum, quod est nouæ legis sacramentum, gratiam conferens iis qui id ritè auspicantur. Et eatenus præter gratiam quam confert, pleraque habet singularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundò prohibet diuortium ex omni causa, præterquam ex causa fornicationis, ex qua tamē, non aliam quàm corporalem, non autem sacramentalem separationem concedit. In quo fanatici Anabaptistæ, ac plerique hæretici, qui sacramenti huius virtutem ignorant, miserè hallucinantur,

Legitimū matrimonium apud omnes gentes.

Quo differt Christianū matrimonium à nuptiis aliorū populorum.

Matth. 19

Error anabaptistarū & hæreticorum.

QVÆ res vt clarior fiat, eiuscemodi quæstio nobis mouēda est: Fuerítne matrimoniū apud Iudæos sacramētum? Et vt fuerit sacramentum, quî fiat vt Christianum matrimonium ratione sacramenti ab isto discernatur? Respondemus, Matrimonium apud Iudæos sacramentum fuisse, quemadmodū aliȩ quoque veteris legis cȩremoniæ ac mysteria futurorum nuntia & significatiua, Iudæorum sacramenta fuerunt. Vnde non dissimili, sed eadem planè ratione matrimonium Iudaicum à Christiano discerni constat, qua cætera illa Iudaica à Christianis sacramentis discernuntur: quæ in hoc sita est, quòd Iudaica illa, id quod repræsētabāt, iam in Christo futurū figurabant, erāt enim vmbra futurorum, Christiana verò idipsum quod repræsentāt, iam in Christo adimpletum signant, nec tantùm (vti illa) signant, sed & ritè accipiētes virtute spiritus assistente sanctificāt & mūdant. Interim tamen

Quæstio, an matrimonium, fuerit apud Iudæos sacramētum.

Dilutio.

Quo discernatur matrimonium Iudaicum à nostro.

non

Quo pacto sacramenta veteris legis patribus profuerit. *Roma.3.* *1.Cor. 10* *Ephe.5* *Augu.de bo.coniug, cap.13.*

nõ negamus sacramenta veteris legis, veluti circuncisionem & cætera similia, patribus profuisse, sed nõ virtute sacramẽtis indita, verùm solam per fidem venturi Christi, in sacramentis illis significati. Ergo quemadmodum transitus maris rubri baptismũ significabat, & manna Eucharistiam: sic matrimonium Iudaicum, vnionem Christi & ecclesiæ designabat futuram, quam Christianum designat impletam, diuersa tamen (quod ad Iudaicam polygamiã attinet) ratione. Nam sicut sacramentum pluralium nuptiarum significauit vnionem synagogæ & ecclesiæ ex gẽtibus in Christo, seu futuram multitudinẽ Deo subiectam in terrenis omnibus gentibus, sic sacramentũ singularium nuptiarum nostri temporis, significat vnionem illam iam esse in Christo & ecclesia adimpletam & quotidie adimpleri, seu etiam vnitatẽ omnium nostrorum subiectam Deo, futuram in vna cœlesti ciuitate. Vnde non sine magna ratione Paulus apostolus, etsi declarasset nuptias non esse peccatũ cum dixit: Si acceperis vxorẽ, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccat: quod vult, faciat: nõ peccat, si nubat: vetuit tamen, ne ordinaretur quispiam in episcopum, qui non esset vnius vxoris vir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus, vel paganus alteram habuerit, etsi post Christianismum auspicatum, vnam tantùm atque virginem duxerit, ordinandum censuerunt. De sacramento enim agitur, nõ de peccato. Vnde quamuis in baptismo omnia peccata dimittantur, & rectè visum sit, eum qui plures temporum successu habuisset vxores, peccatum nullum commisisse, tamen quia normam quandam sacramenti amisit, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculũ necessarium, antistes esse prohibebatur. Antistes enim ecclesiæ, quem Paulus vult tantùm vnius vxoris virum, significat, ex omnibus gẽtibus vnitatem vni viro Christo subditam.

Augu.de bo.cõiug. cap.18

Refelluntur qui matrimonium negãt omnino sacramentum.

QVÆ omnia nobis cõtemplantibus, nõ possumus nõ demirari quosdam eò dementiæ venisse, vt ausi fuerint matrimonium ex sacramentorum numero impudenter secernere ac remouere, quod tamen constat propterea institutum esse, vt esset veteris testamẽti patribus futuræ, nobis verò præsentis Christi & ecclesiæ longe sanctissimæ vnionis expressissimum signum, habens etiam in lege noua vti cætera sacramenta gratiam certò assistentem: idque imprimis diuo Paulo in loco, quem suprà attigimus, deinde omnibus orthodoxis

Ephe.5

ris patribus & Græcæ & Latinæ eccleſiæ vno ore conteſtantibus. Quæ omnia ex ſequentibus manifeſta ac perſpicua fiet. Hic tantum prælibaſſe ſuffecerit, Paulum apertè pronũtiare, matrimonium ſacramentum eſſe: Sacramentum, inquit, hoc magnũ eſt. Ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Nam tametſi quidam ſint qui ſenſum Paulinum, quem eccleſia in hiſce verbis intelligit adducto quodam gloſſemate eludere moliãtur, nihil tamen efficiunt. Nam quod contendunt Apoſtolum hiſce verbis (Sacramentum hoc magnum eſt, Ego autem dico in Chriſto & eccleſia) voluiſſe ſacramentum matrimonio viri & vxoris adimere, & in myſticam illam vnionem Chriſti & eccleſiæ omnino transferre, quaſi hoc ſenſiſſet Paulus, & ſic voluiſſet accipi, vt hoc ſacramentum ſignum eſſet duntaxat in Chriſto & eccleſia, neque pertineret quicquam ad viri & vxoris matrimonia: id quam & verbis & ſententiæ Paulinæ repugnet, quis non videt? Paulus enim ad verba illa protoplaſti (Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna) ſtatim ſubintulit: Sacramẽtum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Iam quum & Apoſtolus doceat, & omnes doctores ſancti confirment, verba illa protoplaſti fuiſſe vaticinium de Chriſto & eccleſia: deinde quum Chriſtus doceat, & is ipſe Pauli locus quem tractamus, manifeſtè declaret, eadem verba non tantùm ad hanc myſticam vnionem, ſed & ad ipſum matrimonium pertinere, ac ſic ab Adam prolata fuiſſe vt eadem & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc eſt, & in hominum coniugium, & Chriſti cum eccleſia copulam competerent, omnino perſpicuum euadit, Paulum hiſce verbis, ſacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia (quæ immediatè verbis protoplaſti ſubiunxit) nihil aliud ſignificare voluiſſe, quàm quòd matrimonium, hoc eſt, illa coniunctio viri & mulieris, quæ fiebat Deo copulãte, ſanctiſsimæ illius coniunctionis, qua Chriſtus coniungitur cum eccleſia, ſacramentum (hoc eſt, ſacrum ſignum) eſſet: alioqui hæc Pauli verba, ad verba protoplaſti nequaquam reſponderent. Quin ſi quis vel grammaticum ſenſum diligenter expendat, videbit Pauli verba à gloſſemate aduerſariorum longiſsimè diſtare. Nam paulus quiddam videt in verbis protoplaſti quod ſit ſacramentũ. Hoc, inquit, ſacramentum magnum eſt. Quod eſt autem hoc ſacramen-

tum,

Ambr ibidem.
Aug. in locis innumeris.
Chryſoſt.
Vanum cõmentum aduerſariorum.
Refellitur vanum gloſſema.
Ephe. 5
Matth. 19
Ephe. 5
Intellectus verborum propter hoc relinquet homo pa. &c.
Senſus grãmaticus.

tum,in verbis superioribus celatum,quod magnũ est in Christo & ecclesia? Certè Christus & ecclesia id esse non potest. Nam absurdè sequeretur, Hoc (id est, Christus) & ecclesia est magnum sacramentum in Christo & ecclesia: nemo enim sic loquitur. Nec idem propriè est sacramentum suiipsius: necesse est igitur, vt id sacramentum quod dicit esse magnũ in Christo & ecclesia, sit illa coniunctio viri cum coniuge, quam verba protoplasti citra omnem cõtrouersiam apertè commemorant, etsi interim mystica sint. Quo concesso, necesse erit (cogentibus nimirum verbis Paulinis) coniugium pro sacramento suscipere, præsertim si constabit, in ipso (cum in domino, hoc est, religiosè & piè contrahitur) gratiam conferri: siquidem inter omnes conuenit hoc sacramẽtum esse nouæ legis, quod est sacrum signum seu visibilis forma inuisibilis gratiæ Dei, verbo constans & elemento. Superest itaque, vt & verbũ & elementum huius sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demonstremus.

Verbũ huius sacramenti.

VErbum itaque huius sacramenti, quo accedente ad elementum, fit sacramentum: id nimirũ est, quo ambo, mas & fœmina (quum pietatis respectu quæ in Deum est, sibi mutuo fidem cõiugalem dant accipiúntque) non quouis modo, sed in Dei nomine coniungũtur ac copulantur. Interim nihil refert, qua lingua, an Latina, an vernacula, an qualibet alia, & quibus dictionibus hoc verbum exprimatur, modò id clarè & exertè significetur, nempe præsentes marem & fœminam in se mutuo consentientes, seseque in coniuges accipientes, in Dei nomine, seu in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti copulari. Est autem tale verbum, Christi verbis, vti validissima ac firmissima basi subnixum, cum inquit: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Quibus sanè verbis, sacramentum matrimonij nouæ legis firmissimè stabilitur, & Christianorũ coniugia ab omnium aliarum gentium connubiis separantur. Verbũ profectò admirabile, quod nemo potuisset effari, præter verbum quod caro factum est. Quo in primis ostenditur quòd quicunque pietatis respectu, legitimo cõiugio copulantur, eos non temerè, neque humanis tantùm cæremoniis, sed ipso Deo inuisibiliter assistente & insensibiliter cooperante coniũgi, atque etiam Deum non solùm interesse, sed & præesse suo (hoc est, pietatis respectu contracto) coniugio. Deinde eodẽ Christi verbo principalis res seu vis Christiani matrimonij

Mat. 19
Christianorũ matrimonia verbo Christi stabiliũtur & sanctificantur.
Ioan. 1
Deus non solũ interest sed & præest piis coniugiis.

trimonij declaratur, quæ est indissolubilis firmitas fœderis, seu vinculi cōiugalis, insigni Dei gratia redimita. Nam si Deus coniuges sic nectit ac copulat, vt nulli hominum potestas sit eos separandi, omnino consequens est, vt eisdem à se coniunctis coniugibus etiam eam gratiam impartiatur, qua sibi hoc mutuo atque inuiolabili fœdere per pium ac castum amoré perpetuò cohærere, seque mutuò ad eum modum, quo Christus ecclesiam pro suo modulo complecti ac diligere posśint, ab omni immūditia alieni. Quamobrem catholici (vt suprà diximus) sciunt magnum esse sacramentum, duos esse in carne vna, hoc est, duos, Deo iungente, in vnam carnem cōstringi, nectique, non secus quàm Christus & ecclesia, indissolubili affectus & naturæ communione, vna & caro & corpus efficiuntur. Hæc sacra cōiunctio, diuortium olim Iudæis ob cordis duritiam à Moyse permissum prohibet, & pluralitaté vxorum patribus olim licitam, tollit. Nec alibi quàm in ciuitate Dei nostri, in mōte sancto eius, talis est causa cum vxore: hoc est, sola ecclesia sacramentum matrimonij nouit ac colit. Iudæi, ethnici & hæretici, qui matrimonium nouæ legis sacramentum vel ignorant, vel de numero sacramentorum temerè proscindunt, ij & Repudia permittūt, & polygamiam licitam ducunt, quos Christus, casti matrimonij author, stabilitor, tutor, ac defensor, sua voce pari cēsura damnat ac inuoluit. Qui interrogātibus, si liceat homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa, respondit: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos? & dixit: Propter hoc dimittet homo patré & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erūt duo in carne vna. Itaque iam nō sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et rursus, interrogātibus, cur ergo Moyses mandaret dari libellum repudij & dimittere? Respondit, Quoniam Moyses ad duritiam cordis Iudæorum permisit eis dimittere vxores suas, ab initio autem non fuit sic: Quamobrem, inquit, quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Quæ omnia vt exactius intelligātur, retinendum est quod suprà diximus, aliud esse, etiam apud Christianos matrimonium, aliud matrimonij sacramentum: aliud esse verbum quo cōtrahitur matrimonium, aliud esse verbum quod efficit matrimonij sacramentum. Verba quibus matrimoniū apud omnes gentes, non tantùm

Gratia quā Deus cōfert ī sacramento.

Ephe. 5

Ratio sacramēti nō permittit Christianis cōiugibus diuortiū, neq; polygamiā.

Augu. de bo. coniug. contra Iouin. c. 7

Matt. 19

Gene. 1. 2

Matt. 19

Mar. 10

Luc. 16

Aliud est matrimoniū, aliud matrimonij sacramentum.

Verba quibus matri-

moniũ. contrahitur. tantum apud Christianos contrahitur, ea sunt, quibus mutuus consensus coniugum (quem de præsenti vocant) exprimitur. *Amb. c. cũ initiatur. 27. q. 2.* Consensus enim & voluntas, seu pactio coniugalis eorum, de quorum cõiunctione agitur, vbique matrimoniũ facit, qui solus si in nuptiis defuerit, cætera etiã cum ipso coitu celebrata *Chryso. c. sufficiat. 27. q. 2* frustrãtur, quòd non coitus aut defloratio virginitatis coniugium faciat, sed consensus. Quãobrem coniunx rectè vocatur ex prima desponsationis fide, etsi nullus cõcubitus, aut carnis *Augu. de bo. coniu.* commixtio interuenerit. Sed nõ omne matrimoniũ protinus est sacramentum, alioqui & matrimoniũ apud ethnicos, quod eiuscemodi mutuo consensu (non sine magna honestate & solennitate contrahebatur) sacramentum esse fatendum foret. *De matrimoniis clã destinis cẽsura.* id quod non temerè concedemus. Quin non facilè nobis persuadebitur, matrimonia illa clandestina, quæ apud Christianos nedum ethnicos, mutuo quodam, sed impuro consensu libidinis tantùm explendę, seu cuiusuis alterius damnabilis causæ gratia, sine vllo Dei respectu, seu in Deum fide, idque pessimo exemplo & præter ecclesię sententiam ac permissum cõtrahuntur, sacramẽtum esse. *Verbum quo matrimoniũ efficitur sacramentum.* Aliud ergo verbũ, quàm verbum meri consensus, requirendum erit, quo coniugium sacramentum efficiatur. Quod nos vt in cæteris, ita & in hoc sacramento tale verbum esse putamus, cui fides in Deum accedit, népe *Aug. tract. 80. in Ioan.* quòd accedens ad elementum, faciat sacramentum, non quia pronunciatur, sed quia creditur. Vt planè dicamus quod sentimus, Non sufficit vt matrimonium quod contrahitur, sit sacramentum, virum tantùm accipere mulierẽ, & vicissim mulierem accipere virum in coniugem: sed necesse est ad sacra- *Sacramẽti ratio ĩ quo consistat.* menti rationem, vt alter alteri religiosè ac in domino iungatur, non tanquam auspicaturi rem humanam, sed magis diuinam, quam non ipsi suis viribus, sed in ipsis sit operaturus ac *Fides accedere debet sacramẽto* effecturus Deus. Quod fit, si in verbũ Dei (quo hoc sacramentũ firmatur ac stabilitur) respiciamus, ac fide credamus ea bona in non indignè auspicantibus matrimonij sacramentum *Patres veter. leg. soli matrimonio religiose cõtracto sanctitatẽ tribuebãt.* effecturum Deum, quæ ipse verbis suis pollicetur, aut certè in coniugibus requirit. Quod tam verum est, vt nec patres veteris legis matrimonio (quod apud eos etiam sacramentum, sed illius legis erat) nullam sacramenti sanctitatem tribuendam putarent, nisi quod esset piè ac religiosè sub Dei testimonio in fide ac timore Domini contractum. Id quod omnibus facilè patere potest, qui matrimonia quæ vetus testamentum celebrat

lebrat, expenderint. De matrimonio quod Deus ipse inter Adam & Euam copulauit, plura dicere non est necesse. Cùm ad tempora Noë ventum est, vides damnari nuptias, quas filij Dei cum filiis hominum sine vllo Dei respectu contrahebãt. Nam sic habet scriptura: Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnib⁹ quas elegerant. Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Ad quam nuptiarum prophanationem Christus respexisse videtur, cùm ait: Sicut enim erant in diebus Noë ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradẽtes, vsque in eum diem quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Porrò hanc fuisse causam cur Iudæi ab alienigenis nuptiis ante legem abstinebant, post legem etiam abstinere iubebantur, facilè potest æstimari. Abraham accepturus filio suo vxorem, vide quo spectarit. Non enim quærebat substantiam multam, nõ diuitias, non seruos, non multa agri iugera, non externæ venustatis formam (quæ mutuum consensum, sed fide vacuum in cõtrahendo matrimonio conciliare potuissent) sed in vnum illum authorem & conciliatorem casti matrimonij Deum, & in causam institutionis respiciens, mandatum seruo dat, ne filio suo Isaac de filiabus Chanaan idololatris ducat, sed profectus in Mesopotamiam, de cognatione ipsius Abrahæ Deum agnoscente & timente accipiat, atque eam accipiat, non quam humanus affectus elegerit, sed quam Deus filio suo præparauit. Mandat præterea ne filium suum Isaac reducat in Mesopotamiam, ac seruo hæsitanti quidnam ageret, si mulier secum venire nollet, omnem dubitationis scrupum eximit, idque facit fretus certa fiducia euenturæ repromissionis Dei. Ne reducas, inquit, filium meum illuc, neque hoc opus erit tibi: dominus enim Deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui loquutus est mihi & iurauit, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet angelum suum coram te, & accipies inde vxorem filio meo. perinde atque si dicat: Certus sum illum qui mihi hoc annunciauit, qui semen meum multiplicãdum promisit, qui tãtam erga me declarauit benignitatem & curam, qui tantis beneficiis me prosecutus est, prioribus etiam illud additurum, vt mittat angelum suum ante te, qui præcedat te, & viam tuam in omnibus

Gene. 2
Gene. 6
Matt. 24
Gene. 7
Abrahã.
Chryso. in Gene. homil. 48
Gene. 24
Ibidem.
Cõciliator religiosi matrimonij, Deus.
Gene. 12

bus præparet, vxorémque filio meo afciscédam notam faciat, qua accepta, huc properè reuertaris. Vt verò seruus intelligeret quanto serio hæc mandarentur, & quàm nō leuis res esset, quam agendam reciperet, patriarcha eum iuramento etiam astrinxit, deque rerum omnium cōditore, ac casti matrimonij præparatore, (in quo tota sit fiducia collocanda) diligentissimè instruxit ac docuit, summum insuper nuptiarum bonum, quod in femore suo nouerat, signo declarauit. Nam cùm seruum manum femori suo subdere iussit, vt de vxore, quæ filio suo esset ducenda, iuraret, idque per Deum cœli: quid aliud significabat, nisi in ea carne quæ ex illo femore originem duceret, adeoque ex coniugio illo filij sui, Deum cœli esse venturum? Eadē pietate Isaac quoque præditus, filio suo Iacob præcepit, ne acciperet coniugē de genere Chanaan, sed magis de cognatione sua, adiecta benedictione fiduciæ erga Deum plenissima. Deus, inquit, omnipotens, benedicat tibi, & crescere te faciat atque multiplicet, vt sis in turbas populorum, & det tibi benedictiones Abrahæ & semini tuo post te. Ad hæc, liber Tobiæ (vt cætera sanctorum veteris legis religiosorū matrimoniorū exempla recitare omittamus) disertè secernit matrimonia sanctorū à matrimoniis prophanis. Sic enim loquitur Tobias ille iunior: Filij quippe sanctorum sumus, & non possumus ita coniungi sicut gentes quæ ignorant Deum. Et rursus in verbum & finem sacramenti respiciens, Deum appellans: Domine Deus, inquit, patrum nostrorum, tu scis quia nō luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomē tuum in secula seculorum. Et capite proximo testatur Angelus, cōiugem bonam deberi viro timenti Deum. Raguel quoque Saræ pater, non ignarus vnde matrimonij vis depēderet, plena erga Deū fiducia, dexteram filiæ suæ apprehēdens, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleátque benedictionem suam in vobis. Sed quid hæc tam multis attinet commemorare? cùm passim Biblia Deum casti matrimonij conciliatorem pronūcient? Apud Salomonem Prouerbiorum decimo nono sic legimus: Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à domino autem propriè vxor prudens. Et Ecclesiastici vicesimo sexto: Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis. Psaltes quoque viri timētis Deum

Non leuis res vxorē ducere.
Gene. 24.
Augu. de bon. nup. cap. 19.
Sūmū nuptiarū bonū Christ⁹
Gene. 28.
Liber Tobiæ matrimonia sanctorum à prohanis disertè secernit.
Ibidē ca. 7
Cōiunx bona debita viro timēti Deum.
Raguel.
Sara.
Ibidem.

præmia

præmia recenſens,inter cætera ait: Vxor tua ſicut vitis abun- *Pſal.127.*
dans in lateribus domus tuæ.

IAM ſi hæc fuit apud patres veteris legis matrimonij ratio,
vt non tantùm requirerent verbum mutui conſenſus,ſed &
fiduciæ erga Deum ſignificatiuum , quantò magis id obtinet *Coloſſ.1*
in nouo teſtamẽto,in quo Chriſtus(reſtaurator omnium quæ *Chriſtus*
ſunt in cœlo & in terra) coniugium nõ ſolùm ad primam in- *matrimo-*
ſtitutionẽ reuocauit,priſtinæque dignitati reſtituit,ſed & am- *niũ ſuę pri*
plioris gratiæ augmento ſacrauit,quũ ſcilicet in cruce obdor- *mæ digni-*
miſcens,aqua & ſanguine ex aperto latero profuſis,ſibi eccle- *tati reſti-*
ſiam vxorẽ conderet, ac præordinatas illas ab æterno nuptias *tuit, atque*
(quarũ voluit noſtras eſſe ſacramentum)cõſummaret. Itaque *etiam am-*
diuus Apoſtolus Paulus , quod Chriſtiani ducunt vel nubunt, *pliori grã*
non ſimpliciter nubere,ſed in domino nubere appellat:nimi- *ornauit.*
rum indicans,Chriſtianos, domino mediante iungi oportere, *Ioan.19*
accedente fide quæ in verba Chriſti (quibus hoc ſacramẽtum *Ephe.5*
firmauit ac roborauit)reſpiciat.Quam fidem tanti etiam facit *Ber. i ſer.*
Apoſtolus,vt dicat propter virum fidelem vxorem infidelem, *de domina*
quam,prius quàm ad Chriſtum cõuerteretur,duxiſſet, modò *noſtra.*
ei cohabitare conſenſerit,ſanctificari . Hanc diuini verbi,ma- *1.Cor.7*
trimonium ſancientis,vim,is rectè intellexit, qui locum illum *Ibidem.*
Geneſ.2. (Immiſit ergo dominus ſoporem in Adam) pertra- *Rupertus*
ctans:Ecce,inquit,quia non vndecunque, ſed de coſta viri fe- *abbas in*
cit viro author coniugij Deus adiutorium ſimile ſibi:nunquid *Gene. li.2*
abſque iniuria factoris ſui vir coſtam ſuam abiicere poterit? *cap.24*
Si cæcus,ſi claudus,ſi vel paruo,vel grandi , vel torto naſo , ſi *Leuit.21*
fracto pede,vel manu,ſi gibbus,ſi lippus , vel quamlibet eiuſ-
modi maculam habens, non accedet ad miniſterium Domini
ſecundum mandatum legis : quantò magis qui coſtam inte-
gram corpori violenter exemit vel abiecit , meritò ab altari,
imò & à communione totius eccleſiæ, debet arceri ? Etenim *Verbũ ſa-*
mox vt pro adiutorio huiuſmodi,quilibet vir quamlibet mu- *cramẽti et*
lierem aſſumpſerit,mediante fide & teſtimonio eius,qui hanc *vis eius.*
mulierem ad hunc virum adduxit,nempe Euam ad Adam, co *Gene.2*
ſtatus eſt,os ex oſsibus eius,& caro de carne eius eſt . Igitur *Matt.19*
ſi illam vltra reliquerit pro qualicunque cauſa, excepta cauſa *Marc.10.*
fornicationis , iam apud Deum vir non erit , nec pro integro
corpore reputabitur , quia videlicet vna eſt coſta mutilatum.
Coſta (inquam) non qualicunque,ſed bene ædificata , dimi-
nutum eſt corpus . Itidem & mulier ſi virum reliquerit , iam

apud Deum in numero non erit, quia non corpus integrum vel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege conditionis, quia de viro sumpta est. Hæc ille. *Gene. 3*

Ambrosius quoque ad latentem huius sacramenti vim respiciens, in caput septimum prioris ad Corinthios sic habet: Non debetur reuerentia cõiugij, ei qui horret authorem con iugij. Non enim ratum est matrimoniũ, quod sine Dei deuotione est: ac propterea nõ est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eũ qui relinquitur, ne accusetur, alij copulatus. Infidelis autem discedens, & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur, quia noluit sub Dei deuotione habere coniugium. Itaque non est ei fides seruanda coniugij, qui ideo recessit, ne audiret authorem Christianorum Deum esse coniugij. Nam si Esdras dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent, (non enim ita præceptum iis est, vt dimissis istis, alias minimè ducerent) quantò magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro? Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem Dei est: sed cùm pòst cognoscit, & dolet se deliquisse, se emendat, vt veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Christiano. *1. Esdræ. 9* *Nõ est propriè matrimonium, quod est extra legẽ Dei.*

HANC itaque diuinã huius sacramenti rationem, beatus Augustinus propius contemplatus, non solùm Christianorum matrimonia à cæterarum gentium connubiis separat, sed etiam verba Christi & apostoli sic interpretatus est, vt matrimonij sacramentum, quod inter Christianos ad contrahendum idoneos, piè ac religiosè contractum est, ex nulla causa postea accedente (quod ad fœderis coniugalis vinculum attinet) dissolui posse adseueret. Et vt Christus ex sola causa fornicationis dimitti vxorem permiserit, nõ tamen aliam ducendi potestatem fecerit, sed secũdum Pauli doctrinam oporteat virum illum aut reconciliari vxori, aut cœlibem, donec repudiata vixerit, permanere. Nam cum hoc Apostolus exertè doceat de vxore, cùm ait: His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, vxorem à viro nõ discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: constet au- *Augu. de bo. coniug. Itẽ de adulterinis ad Pollentium. Itẽ lib. de ver. dom. Matt. 19 1. Cor. 7* *Ibidem.*

stet autē Apostolum loqui de vxore discedente, non ex quacunque, sed ex iusta causa, hoc est, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apostolus contra præceptum domini, virum dimittere, & sic innuptam manere, ne sine causa à viro recedens, faciat eum mœchari: consequens est, vt vicissim vir dimittens vxorem, etiam ex causa fornicationis, eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus virum & vxorem paribus conditionibus astringit. Subdit enim: Et vir non dimittat vxorem. Quòd verò post hæc verba non repetat Apostolus expresſim de viro, quod iamiam dixit de muliere, non adiiciens videlicet, virum discedentem aut cœlibem manere aut reconciliari vxori oportere, id ex Augustini sententia, non alia ratione factum est, quàm quod similem formam in viro Apostolus intelligi voluerit, nempe vt eodē modo, si vir vxorem dimiserit (quod ex causa fornicationis tantùm permittitur) tum aut manendum ei sit sine vxore, aut vt reconciliari se patiatur vxori. *Quorūdā rationes p diuortio expendūtur.*

ET vt quidam vehementer vrgeant verbum reconciliari, quòd id non propriè competat in offensum, sed magis in offendentem, quasi Paulus de muliere non quæ ex iusta, sed ex non iusta causa à viro discesſit, intelligi debeat, necdum tamen videmus, an hoc ipso quod probandum recipiunt, satis cōprobent: nam tali mulieri qualem illi fingunt, nō permitteret Paulus corporalem separationem. Præterea, quid absurdi, si dicamus offensum offendenti, modò tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiam si offensus offendentis opera carere non voluerit, aut etiam non potuerit, reconciliari oportere? Cæterum, qui verba Christi apud Matthæum, videlicet, Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eā mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sic intelligunt, vt non solùm liceat marito vxorem adulteram dimittere, sed post dimissam, aliam etiam ducere, hi de suo, quod Euangelium non habet, addunt, id quod ipsis non licet, quantumuis etiam in speciem æquis ac pulchris rationibus nitantur: siquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti Euangelium Dei, quod apud Marcum & Lucam, dimittenti vxorem ius alteri se iungendi indiscriminatim adimit. Nam Marci decimo legimus: Quicunque dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit *Verbū reccōciliari.* *Loc⁹ Matthæi 19 expenditur.* *Vide August. de adul. cōiug. ad Polleutium lib. 1.* *Diuersa sunt vxorem posse dimittere & post dimissam aliam ducere posse.*

virum suum,& alij nupserit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap. 16. Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur:& qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Cũ ergo euangelium dicat omnem mœchari, qui dimissa vxore aliam ducit,quî ergo nos sumus,vt dicamus: Virum dimittẽtem vxorem,etsi ex causa fornicationis,& ducentem aliam,non mœchari?id quod Euangelium nõ dicit. Quinimò locus ille apud Matthæum,si ad eum sensum, quem illi fingunt, intelligi deberet, mœchus non esset qui dimissam ex causa fornicationis duxisset, quod tamen proculdubiò falsum est. neque enim quisquam ita est absurdus,vt mœchum neget esse,qui duxerit eam, quam maritus ob causam fornicationis abiecit, cum & cum esse mœchum Christus dicat, qui duxerit eam,quæ præter causam fornicationis abiecta est.

Augu. de adulte. cõiug. lib. 1 cap. 9

Marc. 10
Luc. 16
Origenes homi. 7. in Matth.
Tertul. cõtra Marti. lib. 4.
Amb. sententia in Episto. 1 Cor. cap. 7

SCimus veteres in hac re aliquantisper variasse. Scimus Origenem, Tertullianum, atque adeò Ambrosium Augustino opponi, maximè, quòd Ambrosius vir pari sanctimonia & doctrina præditus, aliud viro innocenti permittat, quod adimit mulieri,nempe, vt viro innocenti, qui ex causa fornicationis seu adulterij vxorem repudiasset, licitum sit alteram ducere,mulieri quæ ex simili causa virum dimisisset,alij viro nubere non liceret. Alterutri verò coniugum, qui diuortio causam præbuisset,siue viro,siue mulieri, alteri matrimonio iungi ex eiusdem Ambr. sententia omnino interdictum sit. Hæc (inquam) atque alia multa ad aperiendam fenestram diuortiis,à quibusdam adferuntur, cũ quibus in præsentiarũ differtare non est instituti nostri, quod cuilibet pio ad tuendam vtrinque vinculi coniugalis perpetuam indissolubilitatem,ea meritò suffecerint, quæ Augustinus libro de sermone domini in monte, item libro de bono coniugali contra Iouinianũ, libris quoque duobus,quos de adulterinis coniugiis ad Pollentiũ,in hanc rem acutissimo quidem iudicio(nostra sententia)congessit. Et omnino is vir summa doctrina, nec minore pietate præditus,quiddam quod ipse testatur, in matrimonio vidit, quod maioris firmitatis sit, quàm vt vlla ratione quod ad ipsum vinculum attinet, dissolui possit, nempe verbum & rem sacramenti. Videmus, inquit, vinculum, seu fœdus illud coniugale (quæ est res sacramenti) tantùm valere,vt tametsi causa procreandi colligetur, non tamen ea causa cessante soluatur: alioqui quis vxorẽ sterilem dimittere posit, & ducere, seu

Diuortio fenestram aperientibus pientissimus ac doctissimus opponitur
Augu. de sermo. domini in monte.
De bono coniug.
De adulterinis coniugiis.
De bo. cõiu. cap. 7

seu saltem superinducere eã, de qua filios haberet, quod Christianis non licet. Quem ergo non faciat intentũ, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? quod nequaquam tãtum valere putandum est, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominũ quoddam sacramentũ adhiberetur, quod licet deserentibus, atque adeò dissoluere cupientibus hominibus, nihilo secius tamen inconcussum illis remaneret ad pœnam. Qua de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeò vt etiam corporaliter separati coniuges maneãt: cum illis verò adulterium committant, quibus fuerint etiam post repudium copulati: nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius, talis est causa cum vxore. Hactenus ille. Et alibi. Manet, inquit, inter viuentes quoddam coniugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima de coniugio Christi recedens, etiam fide præstita sacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit.

Quid designet tanta firmitas vĩculis coniugalis.

Diuortiũ ex causa fornicationis nõ dissoluit vinculum coniugij.

In sola ecclesia matrimonij indissolubilitas.

Cuius interpretationi & sententiæ, cùm Ecclesiæ Catholicæ calculus accesserit, idque non ex Augustini, sed ex Euãgelica & Apostolica authoritate, per Augustinum rectè (vt Ecclesia iudicauit) intellecta, frustrà in disceptationẽ reuocatur quod decisum est semel. Nam sic in Concilio Mileuitano cui Augustinus ipse interfuit, & quod Ecclesia recepit, constitutũ legimus: placuit vt secundũ Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coniungantur, sed ita maneãt aut sibimet reconciliẽtur. quod si contempserint, ad pœnitentiã redigãtur. Tanto verò serio id ab eo Cõcilio constitutũ est, vt etiã patres operæpretium ducerent, petẽdum esse legem imperialem promulgari, qua idẽ fieri à Cæsare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euãgelicam expensum statuisset, temerè violaret. Et reuera iniuriã facit iudicio religiosissimæ synodi, qui semel iudicata ac rectè disposita reuoluere ac disputare contendit. Quòd si clariùs testimonium requiris, inspice decreta Innocentij pontificis synchroni Augustini, qui ad Eugubinum capite sexto sic habet: De his etiam requisiuit dilectio tua, qui interueniente repudio alij se matrimonio copularũt, quos in vtraque parte adulteros esse manifestũ est. Qui verò vel vxore viuẽte (quãuis dissociatum videatur esse cõiugium) ad aliã copulam festinauerint, neque possunt adulteri non videri: in-

Aug. sententiam ecclesiæ calculus approbauit.

Cõc. Mileuitanum.

Ibidem.

Vide quomodo cœptum sit inuocari brachium seculare.

Martian⁹ Imp. in cõcil. Calcedonen.

tantùm, vt etiã hæ personæ quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulteriũ commisisse videãtur secundũ id quod legimus in Euangelio: Qui dimiserit vxorẽ suam, & duxerit aliã, mœchatur. Similiter & qui dimissam duxerit, mœchatur: & ideo tales omnes à cõmunione fidelium abigendos. Hactenus ille.

Matth.10
Luc.16

QVòd si dixeris, si hæc ita se habẽt, nẽpe, vt separato matrimonio, etiam ob causam fornicationis, neutri coniugum altero viuo, alij matrimonio iungi liceat: Certè dura est causa hominis cum vxore, & nõ expedit nubere. Nam aut recipienda & tenenda est adultera, quod scriptura abominari videtur, cum ait: Qui tenet adulteram, stultus & insipiens est, aut perpetuò abstinendũ est, etiã continere non valenti quod prohibet Apostolus, dicens, Si se non continent, nubant: melius est enim nubere quam vri: Respondemus, nos libenter concedere, quod Christus ipse, & Paulus etiam adfirmant, nõ esse rem leuis momenti matrimonio iungi, & propterea bonum esse homini si omnino extra matrimonium viuere & cõtinere possit. Sed quoniam non omnes capiunt verbum hoc, qui continere non potest, ducat: at videat, vt in fide & timore Domini talem ducat, ac taliter cum ducta viuat, ne sit necesse adulterij crimen in ea timere vel expectare. Verùm vt res secus accidat, durum quidem esse fatemur vel adulterã recipere, vel perpetuò continere: sed tamen hanc conditionẽ leuiorem facit ius optionis, quod Apostolus concesit, nimirum vt vir vel contineat sese si posit, vel si cõtinere non posit, se muliere per pœnitentiã correctæ recõciliari patiatur. Quid enim (vt Augustinus ait) tibi durum videtur, vt post adulterium reconcilietur vxor? Certè si fides adsit, durũ nõ erit. Cur enim adhuc non deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Et iterum: Non erit turpis, nec difficilis etiã post patrata & purgata adulteria reconciliatio cõiugij, vbi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remisio peccatorũ, non vt post viri diuortiũ adultera reuocetur, sed vt post Christi consortium adultera non vocetur. Quod autem scriptura stultum vocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum est, quæ cum deliquerit, ne cogitat quidem de resipiscendo, sed magis eligit in fornicatione sua permanere: quam si vir retinere non dubitauerit, patronus turpitudinis & lenocinij reus videbitur. At eam peccatricem quæ pœnitentiam egerit, recipere non tantũ non turpe, sed planè pium est & Chri-

Obiectio.
Deute.24
1.Cor.7
Dilutio.
Marc.19
2.Cor.x
Nõ est res leuis momẽti matrimonium contrahere.
Matt.19
1.Cor.7
Augu. de adulte. cõiug. ad Pollentium.
Idem.
Respondetur ad locum Deute.24
Chrysost.
Gregori⁹.

stiano homine dignum. Atq; hic debet parochorum cura solicita esse, nempe, vt correctos coniuges reconcilient, nō vt se paratis ius faciant aliis se copulandi, quod ecclesia ex Euangelica & Apostolica traditione vetuit. Tantum de verbo huius sacramenti & efficacia dictum suffecerit.

Elementū sacramēti.

Elementum huius sacramenti, est illa exterior viri ac mulieris coniunctio, seu ille exterior gestus & actus, quo cōiuges in nomine domini copulantur, ac inter copulandū profitentur, se post hac duos in vna carne futuros, sibíque mutuo coniugalem fidem perpetuò seruaturos, cui cum sexuum cōmixtio accesserit, tum demum perfectum huius sacramenti elementum efficitur, quo expressim eius finis, virtus, & efficacia designantur.

Copula signi perfectio.

Quod vt clarè intelligas, constat, in sacramento coniugij duo signari. Primum signatum, est arctissima illa coniunctio Christi & Ecclesiæ. Secundum, quod priori signato cohæret, est indissolubile illud & inuiolabile fidei seu fœderis coniugalis vinculum, quod Deus per gratiam suam quam sacramento adhibet, in coniugibus nectit, & per mutuū amorem & affectum, quem animis ipsorum immittit, cōtinet ac conseruat.

Duæ res sacramēti matrimonii.

Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula consummati facies, expressim repræsentat. In primis enim vnionem illam Christi & ecclesiæ designat, qua Christus ecclesię nō tantùm spiritu & charitate, sed etiam natura per carnis susceptionem, veluti caput membris suis cohęret. Secūdò, hoc elementum designat indissolubile illud coniugale fœdus, simul & gratiam, quam Deus fœderis huius author & conciliator sacramento adhibet: qua accepta, per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporum cohærere, hoc est, & animos suos, & corpora à prohibita concupiscentia & illicita fornicatione continere, ac sancta & immaculata conseruare possint.

Signi congruitas. Ephe. 5

Visibilis forma inuisibilis gratiæ.

Quod Paulus apertissimè in Ephes. capite quinto ostendit, vbi fideles coniuges grauissimè commonet, vt & in finem & rem sacramenti respicientes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud Dei) in seipsis resuscitent ac colant. Locus sic habet: Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesię, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illā sanctificaret, mundans eam laua-

Locus Ephes. 5. explicatur.

cro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugā, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, & de carne eius, & de ossibus eius: propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suā, & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna. Sacramentū hoc magnum est, ego autem dico, in Christo & ecclesia. Hactenus Paulus.

Apostol⁹ docet matrimonium esse sacramentum. Primò, quia signū vnionis Christi & ecclesiæ.

HIC vides, vt beatus Apostolus matrimoniū docet vndique sacramentum esse. Docet enim à Deo consecratum esse matrimonium, vt esset Christi cum Ecclesia, & spiritu & carne coniuncti, sacramētum, atque ideo virum cōparat Christo, vxorem Ecclesiæ: virū caput esse dicit eius corporis, quod vnum facit cum fœmina: Christum caput facit eius corporis, quod vnum dicit cū ecclesia. Membra capiti (veluti à quo vitales spiritus mutuantur) & mulieres viris suis subiectas esse oportere, deinde neminem carnem suam vnquam odio habuisse, sed magis nutrire ac fouere pronuntiat, atque id iustum esse diffinit, ob id potissimum, quod ad eundem modum Christus, ecclesiam suam intus viuificet, sanctificet, ac mundet lauacro aquæ in verbo vitæ, ac insuper foueat ac nutriat. Rursus præcipuam causam facit, cur vir vxorem suam diligat, non aliam, ne matrimonium dissimile signum sit vnionis Christi & ecclesiæ, quam repræsentat, néve gratiam (quam Deus, matrimonium eo quē diximus fine reconcilians ac nectens, diuinitus subministrat) contemptim negligat, & hanc potiorem causam facit, quàm communem masculi & fœmellæ naturam quæ & ipsa potuisset incitare ad diligendum. Vicissim ipsam mulierem, vt virum timeat ac reuereatur, eodem exēplo prouocat, nempe quod illa referat ecclesiam obediētem Christo. Quæ cùm iterū atque iterū multis verbis inculcasset, ne quis hanc viri cum Christo, & vxoris cum ecclesia collationem, putaret similitudinem esse quampiam, duntaxat exhortādi causa desumptam, ostendit matrimonium illius vnionis (quæ in Christo & ecclesia consummatur) significandæ gratia institutum, & à protoplasto prophetarum omnium primo, indicatū esse. Nam cum dixisset, Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit.

Secundò, quia signū mutuæ dilectionis est.

Potissima causa dilectionis inter virum & vxorē, quæ.

Paulus indicat matrimonium institutum esse, vt sit

ligit, subiūgit Paulus: Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de ossibus eius. Quæ verba vtique dixit Apostolus, vt nos in memoriam duceret eorum verborum quæ verbis istis similia dixit Adam, cum in conspectum eius primum adducta est Eua: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et vt euidentius ostēderet, ad Christi copulam cum ecclesia, pertinere sacramentū coniunctionis Adæ & Euæ, Adā verba subintulit, Propterea relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: hoc sacramentum (inquit Apostolus) magnum est in Christo & ecclesia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonij sacramento? maximè cum ibidem mutuæ dilectionis gratiam inter cõiuges magis ad cõiunctionem illam Dei, quàm ad communem maris & fœminę naturam referat. Quæ diuus Augustinus cõsiderans. Quod in Christo (inquit) & ecclesia est magnum, hoc in singulis quibusque viris & vxoribus est minimum, sed tamen coniunctionis inseparabile sacramentum.

Signum vniõis Christi & ecclesiæ. *Ephe. 5* *Gene. 3* *In sacramento matrimonij, magis inspicitur signi sāctitas, q̃ naturæ similitudo.*

SED dices: Si externum illud coniugium, tum demum haberi debet perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesiæ, cùm sexuum commixtio accesserit, nunquid ergo coniugia illa perfecta non sunt, quæ sexuum commixtionem nō experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioseph sentire necesse esse videtur. Respondemus, Aliud esse cū quæritur, an coniugium perfectum esse, deinde an coniugium sanctitatem sacramēti habere possit absque sexuum cõmixtione, deniq; an externum coniugium perfectū & absolutum signum sit illius vnionis Christi & ecclesiæ sine sexuum commixtione. Nam quòd ad duo priora attinet, certum est coniugium esse legitimum, quod mutuo consensu (qui de præsenti est) cõtrahitur, etsi nulla commixtio, multominus proles, sequatur aut speretur, quemadmodū in hominibus decrepitis matrimonia contrahentibus, videmus. Deinde constat, eidem cõiugio, si in domino contrahatur, etiam sacramenti sanctitatem non deesse, etsi copula non sequatur, modò tamē carnalis copula diuinæ dispensationi relinquatur, nec naturalis commixtionis impotentia (cuius sibi alter coniugum conscius est) alteri dum matrimonium contrahitur, non celetur. Non enim ideò coniuges esse desinunt, quia pariter temperant à commixtione car-

Obiectio. *Dilutio.* *Matrimoniū potest esse legitimū etsi nō speretur proles.* *Itē matrimoniū pōt esse sanctū sine prole & copula carnali.* *August. ad Editiam.*

nali:

nali: imò tantò sanctius coniuges manent, quantò sanctiori placita concorditer seruare in animum induxerút. Quamobrem matrimonium inter Mariam & Ioseph, & firmitate vinculi coniugalis, & sanctitate coniugij perfectum fuit: imò tantò sanctius quantò à carnali opere alienius. Siquidem Augustino teste, Maria virgo nupsit, diuinæ dispensationi seu inspirationi se submittēs ac subiiciens, gerens quidem castitatis propositum mente, quod tamen non expressit ore: at cum postea spiritu Dei obumbrata, filium Dei concepisset, virginitatem intactam cum cõiuge perpetuam seruare statuit ac decreuit, quo voto adeo nihil detractum est eius coniugij sanctitati, vt nullum vnquam sanctius fuerit aut futurum sit. Apud Apostolum quoque 1. Corinth. 7. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent vxores, velit esse tanquàm non habentes: vt planè consequens sit, continentiam in coniugio sanctitati sacramēti nihil adimere. Sed si quæratur, sit ne externum coniugium perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesiæ, si carnalis copula non accedat: ibi certè patribus visum est, vt signũ vndiq; perfectum sit, commixtionem sexuum accedere oportere. Hæc enim coniugium, non quod ad veritatem seu sanctitatem eius, sed tantum quod ad significationem attinet, confirmat, perficit ac consummat. Vnde recentiores, Coniugium aliud legitimum, quod legitimo consensu intercedente coit: aliud ratũ, quod more Christiano cõtrahitur: aliud consummatum, quod culpa carnali firmatum est, appellant. In quam etiam sentētiam intelligendus est Ambrosius libro de Patriarchis, & Augustin⁹ in Soliloquiis. Leo quoque pontifex, cuius verba Gratianus in hunc modum recenset: Cùm societas nuptiarum ita à principio sit instituta, vt præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum, non dubiũ est illam mulierem nõ pertinere ad matrimoniũ, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. Non pertinere, inquam, ad coniugium, sic scilicet, vt vndiq; repræsentet coniunctionē, cuius mysteriũ est matrimonium. Veruntamen de signi perfectione non est admodũ curandum, nec ob id etiam coniugibus dolendum, quòd soboles non donatur, cum in nuptiis plus valeat sanctitas sacramēti, quàm signi perfectio seu fœcunditas vētris. Sanctitas enim sacramenti magis ex repræsentatione spiritalis vnionis Christi & ecclesiæ, deinde ex repræsentatione spiritalis cõiunctionis &

Augu. li. de nuptiis & concupiscentiis.

Continentia in coniugio laudabilis.

Matrimoniũ aliud legitimum aliud ratũ, aliud consummatũ.

Amb. lib. de patriar.

Augu. in Soliloq.

Leo 27. q. 2. c. cũ societas.

Nõ est hic dolendum coniugibus quod sobole non donantur.

Augu. de bo. coniug. c. 17. 23

nis & dilectionis animorum qua coniuges copulantur, quàm vnionis corporalis, pendet. Quod diuus Ambrosius in cap. 5. ad Ephesios sentit, qui tamen cautè legẽdus est, ne cæteris patribus, néve etiam ipsi Paulo qui Christum & spiritaliter & corporaliter ecclesiæ iunctum esse asseuerant, repugnare videatur, ac tantisper de huius sacramenti elemento dixisse suffecerit. Vides vero (vt speramus) nunc, quanti momenti sit, docere matrimonium in ecclesia sacramentum esse, ac suo verbo & elemento vt cętera constare: quo bis damnãtur fanatici Anabaptistæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Christianis cõiugibus, & polygamiam, & diuortia etiam, quod ad fœdus coniugale attinet, idque non tantùm ex causa fornicationis, contra Christi & ecclesiæ institutum, permittere non verentur, non videntes ambo hæc, ex diametro, vt dici solet, cum huius sacramenti ratione (vt interim Christi interdictum sileamus) pugnare. Nam vis verbi vtrunque tollit, Elementi verò ratio polygamiam omnino non admittit. Restat vt de sacramenti vsu paucis dicamus,

Ambr. in epistol. Ephes. ca. 5

polygamiæ & diuortio ratio sacramenti omnino repugnat.

DE ritibus huic sacramento in ecclesia Dei ab ipsis Apostolorum temporibus semper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euaristi qui post Petrum tertius, vel vt alij volunt quintus ecclesiæ Romanæ post annos circiter cẽtenos à Christo passo prę̨fuit, ad vniuersos Aphricæ regionis Episcopos, in hæc verba: Similiter custoditũ & traditum habemus, vt vxor legitimè viro iungatur. Aliter enim legitimum (vt à patribus accepimus, & à sanctis Apostolis eorúmque successoribus traditum inuenimus) non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem videntur habere, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus propinquioribus sponsetur, & legibus detur, & suo tempore sacerdotaliter (vt mos est) cũ precibus & oblationibus à sacerdote benedicatur, & à paranymphis (vt consuetudo docet) custodita & consociata à proximis, tẽpore congruo petita, legibus detur, & solenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & castitatem custodiant, vt bonæ soboles generẽtur, & domino in actibus suis placeant. Taliter enim & domino placebunt, & filios non spurios, sed legitimos, atque hæreditabiles generabunt. Quapropter filij charissimi, & merito illustres, fide catholica suffragante, ita peracta, legitima scitote esse coniugia. Aliter verò præsumpta, non coniugia, sed

De ritibus hui⁹ sacramenti.

Canõ Euaristi, quinti post Petrum.

Vide quid vir ille sanctus de nostri tempo-

aut a-

ris clandestinis matrimoniis sentiat.

aut adulteria, aut contubernia, aut stupra, vel fornicationes potius quàm legitima coniugia esse non dubitare, nisi vel volũtas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima. Nam fructus diuinus est, præcepta diuina custodire: ea quoque deserere, pręsumptionem fieri nulli dubium est. Cur ergo indignum est vnitatem ecclesiæ custodiri? idemque omnes pariter & sentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præsumpta fuerint, perdunt profectò ipsi transgressores seipsos, qui semetipsos decipiunt. Hæc cuncta recitanda per omnes ecclesias Aphricanas scripta dirigite, & istis connectite quas adiũximus literas præfectorum, vt de his quæ iniquè laudantur (si quid tale probare poterit) iudicium fiat, & inhibita coërceantur, & præterita mala, & illicita coniugia, si doceantur admissa, digna seueritate corripiantur. De cætero verò caueantur talia per omnes ecclesias, ne ecclesiæ sanctitas per nostrã fatigata negligentiam, perdat priuilegia, quæ est per viros venerabiles consecuta. Hactenus Euaristus.

HVnc Canonem planè sanctissimum, cuperemus in ecclesia Concilio generali renouari, ob clandestina illa matrimonia tollenda, quæ nunc passim non palàm, sed furtim inter pueros & puellas, citra parentum consensum, vel lenones & lenas copulantur, vel inter stultos & temulentos sola causa libidinis, non Dei respectu, sed diaboli instinctu, coniunguntur: ídque sæpenumero præter destinatum cõsensum. Quis enim consensum rectè vocarit (pręsertim in re tãta quę rescindi nunquam possit) cuius non consilium, sed vel pueritia, vel temulentia, vel insidiæ, vel libido causa sint? Quis verò nescit, quot stupris, quot periuriis, & id genus aliis criminibus, ac innumeris malis clandestina ista matrimonia ansam præbeant, vt non immeritò sanctus ille pontifex Euaristus ea non coniugia, sed aut adulteria, aut contubernia, aut stupra, vel fornicationes, non sit veritus appellare, nisi tamen postea voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima? Certè vt sint matrimonia, sacramenti tamen vel nomẽ, vel sanctitatem sibi vendicare non possunt, nisi pio accedẽte consensu, in ecclesia Dei firmentur. Nam quis id matrimoniũ sacramentum rectè dixerit, cuius non sit author vel coniunctor Deus? Scimus ecclesiam hæc matrimonia (modo testibus probari possent) multo ex tempore sustinuisse, nec facilè rescidisse, ne vitiatis puellis sua simplicitas fraudi, néve adole-

Clandestina matrimonia plurimorũ malorũ causa.

Clandestinum matrimoniũ irreligiosè contractũ, non est propriè sacramẽtũ.

Cur ecclesia hactenus permiserit atque adeò non

scentibus

scentibus impune foret, quòd puellis stuprum intulissent, in hoc veteris legis æquam censuram intuita ac imitans. Nam Deuteronomij vicesimo secundo scriptum legimus: Si quis puellam nulli desponsatam virginem vitiarit, dabit eius puellæ patri centum quinquaginta siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit eā. Non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. Verùm cùm experientia doceat, hanc ecclesiæ indulgentiam, qua stultæ puellæ nimium confisæ, libidinosos adolescentes (postea fortiter negaturos, quicquid præter illatam libidinem inter ipsos actum sit) passim admittunt. innumeris malis abutentium vitio ansam præbere, quis non videt longè satius esse, vt clādestina illa matrimonia, quæ omnino sacramenti rationem non habent, ab ecclesia tollantur, seu decernatur saltem, ipsa matrimonij firmitatem apud ecclesiam non prius habitura, nisi noui consensus robur accesserit? tum enim puellæ & cautius agere discerent, & tot stupris, adulteriis, aliisque plurimis incommodis, iisque longè maximis, quæ ex inuitis & malè contractis nuptiis oriuntur, via præcluderetur, suusque honos matrimonio, rei tam sanctæ, seruaretur. Denique iis qui de diuortio non tantùm ex causa fornicationis, sed etiam quod ad vinculum attinet concedendo, hoc tempore largius quàm conuenit disputant, ansa de ecclesiæ rigore querendi ac causandi adimeretur, quòd videlicet vbi locus tantùm esset matrimoniis legitimè cōtractis, bona spes foret, vt ea quæ bono essent inchoata principio, bono quoque terminarentur exitu. Iam etsi interdum res aliter caderet, non fuerit tamen propter vnum aut alterum infaustum connubium, Apostolica illa doctrina (quæ post diremptum matrimonium coniuges separatos innuptos manere, aut sibi inuicem reconciliari requirit) temerè laxanda. Sed ad ecclesiæ ritum huic sacramento adhiberi solitum reuertamur, de quo & Tertullianus libr. 2. ad vxorem sic habet: Vnde sufficiam ad enarrandam fœlicitatem eius coniugij, quod ecclesia conciliat, confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciāt, Pater ratum habet? Nec leue est horum rituum mysterium. Nam cōiunctio quam sacerdos facit, significat matrimonium nectente Deo (cuius legatione sacerdos fungitur) copulari. quamobrem etiam sacerdos Christi verbis inter copulandum vtitur, nempe iis: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Benedictio verò significat, vitam coniugatam, à Deo benedi-

facilè resciderit clandestina cōiugia.

Lex in stuprātē puellam.

Clandestina matrimonia abrogari cōuenerit per ecclesiam.

Inuitæ nuptiæ, rarò lætos sortiūtur exitus.

C. cū locū. de spōsa. et matrimonio.

Leo. c. pricipatus. 1. quæst. 1

Propter vnū vel alterū infaustū matrimonij exitū nō est laxāda regula apostolica.

ctam

ctam esse. Denique oblatio, signat huiusmodi vitam, hostiam
2. Cor. 5 boni odoris esse coram domino. Testatur quoque Tertullia-
Matt. 19. nus, in primitiua ecclesia nuptias cum laudis sacrificio & sa-
Benedictio sacerdotalis cramenti venerabilis communicatione celebrari solitas, quòd ea vita, sanctorum cõmunione non sit indigna, quod Raphael quoque angelus ad Tobiam contestatur, quem morẽ per dioecesim nostrã vbique renouari nobis curæ erit. Testatur quo-
Oblatio.
Tobiæ. 6 que Carthaginense Concilium, in ecclesia olim constitutum
Concil. Aphrica. 4. cap. 13 fuisse, vt sponsus & sponsa cùm benedicendi sunt à sacerdote, à parentibus suis, vel à paranymphis offerãtur: vtque quum benedictionem acceperint, pro reuerentia ipsius benedictionis
Tobiæ. 8 sese eadem nocte contineant, ac in virginitate permaneant. Quod ne ridiculum putes, exemplum Tobiæ tibi intuẽdum, ac omnino rememorandum est. Quòd si quis hos quos retulimus ritus, à veteribus pro huius sacramenti elemento reputatos fuisse dixerit, huic non valde repugnauerimus. Certè di-
Ambr. in Luc. lib. 2. cap. 2 uus Ambrosius in Euangelium Lucæ, lib. 2. cap. 2. Coniugij testificationem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios quoque ritus adhibet ecclesia. Nam nullum peregrinum aut
Alij rit⁹. ignotum & alterius parochiæ hominem ad sacramentum cõ-
Literæ dimissoriæ. iugij admittit sine literis, quas dimissorias vocamus. Praeterea trina declamatio sponsi & sponsæ publicè præmittitur, vt
Trina declamatio. ecclesia si quod ad impedimentum coniugij nouerit, sacerdoti indicet. Quos ritus exactè seruari velimus, quòd sic mul-
Nuptias conuocatis amicis celebrari solitas. tis fraudibus & iniuriis occurratur, multísque puellis consulatur, quas alioqui sæpe videmus profugis, imò adulteris maritis nuptas, ac desertas, infœlices hymenæos detestari. Ad hæc, nedum apud Christianos, sed & Hebræos nuptias celebratas legimus, conuocatis amicis non sine cõuiuio ac communi læ-
Gene. 29 titia, qui ritus ad matrimonij sacramentum (quod Christi &
Tobiæ. 7. ecclesiæ nuptias repræsentat) non parũ facit. Ad has enim vo-
Matt. 22 catæ sunt omnes gentes, ad has venitur cum inenarrabili læ-
Luc. 14 titia. Quamobrem vt signum rei signatæ respondeat, sanctam
Apoc. 19 quoque, non ineptam nuptiarum lætitiam esse conuenit. Nam
Ambros. & Ambrosius author est, Iuuentutem olim in nuptiis salsio-
Gene. 24. ribus sermonibus vti solitam: & patrum coniugia declarant
Tobiæ. 6 quanta cum reuerentia ac honestate nuptiæ olim celebrarentur. Hodie saltandi leuitas, ebrietas, & pleræquæ ineptissimæ gesticulationes, in locum sanctæ congratulationis successerũt. Quem abusum Parochi piis admonitionibus, quo ad fieri

potest,

poteſt, extirpare nitentur. Copioſam monendi materiam ve-
teres, & præſertim Chryſoſtomus, ſuppeditabunt. Et in pri- *Chryſo. in*
mis exempla patrum, præſertim verò Chriſti, qui nō dubium *Gene.*
propterea nuptiis in Chana Galilææ intereſſe, eaſdemq; ſuo *Ioan. 2*
illo miraculo omnium primo commēdare, ac veluti conſecra
re voluit, aqua in vinum conuerſa, vt ſe matrimonij præſidem
& ſtabilitorem demonſtraret, ſeque piis fidelium nuptiis ſpi-
ritualiter intereſſe teſtaretur. Atqui præſente Ieſu, religioſiſ-
ſimè quæque agi, & ab omni ſpecie mala non tantùm re turpi,
abſtinere par eſt.

VIrtus, efficacia ſeu effectus huius ſacramenti, ſatis ſupér- *Virtus hu*
que ex prædictis colligitur. Beatus Auguſtinus matrimo *ius ſacra-*
nium tria bona complecti docet: Sacramentum, fidem & pro- *menti.*
lem. In ſacramento hoc dicit attendi, vt coniugium non ſepa *Aug. ſup*
retur, néve dimiſſus ac dimiſſa, etiam prolis cauſa alij coniun- *Gene. li. 4.*
gatur. Ergo ſacramenti vis propriè in fœderis coniugalis in- *Matrimo-*
diſſolubilitate ſita eſt, quæ & principalis finis matrimonij re- *niū cōple-*
ctè dicitur, hanc in ſacramento Deus operatur, nectit, robo- *ctitur tria*
rat, ac confirmat, eámque gratiam ſuppeditat, qua coniuges *bona.*
non abuſi, hoc fœdus inuiolabile inuicem ſeruēt, ſeſeque mu *Prīcipalis*
tuo amore complectātur, ac ſic diligant, ſicut Chriſtus dilexit *finis, ſeu*
eccleſiam: qua item gratia ſuffulti, quicquid eſt iuris diuini & *vis Chri-*
humani, ſibi libenter & ex animo cōmunicent, omnes deniq; *ſtiani ma-*
caſus cùm triſtes tum iucundos, vſq; in extremā mortē æqua *trimonij.*
lance inter ſe partiantur. Gignit quoque hoc bonum ſacramē-
ti fiduciam bonæ conſcientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, *Fiducia bo*
vitam illā coniugalem honeſtè auſpicatā, ſanctè quoque & re- *næ conſciē*
ligioſè obſeruatā, Dei gratia non vacare, Deo curæ atq; adeò *tiæ in con-*
meritoriā eſſe. In quam ſentētiam Apoſtolus ad Timotheum *iugio.*
ait: Mulier ſalua fiet per liberorum generationem, ſi perman- *1. Tim. 2*
ſerit in fide. Item Hebræorum vltimo: Honorabile cōnubium
in omnibus, & thorus immaculatus. Et diuus Ambroſius lib.
1. de Patriarcha Abrahamo, cap. 9. ait, accedere aliud inſigne
caſtimoniæ, ſi credas, à domino Deo tuo hoc quod ſortitus es
coniugium tibi datum. Hoc ergo ſacramenti bonum qui rectè
ſecum reputauerit, & conſcientiam ſuam erga ſeipſum quam-
maximè ædificabit, & caſti amoris ignem erga coniugem con *Bonū ma-*
citabit. Secundum bonum matrimonij, Auguſtinus fidem ap- *trimonij*
pellat. Non fidem, hoc eſt fiduciam erga Deum, ſed fidem con *Fides con-*
iugalem, in qua hoc attenditur, ne cum altera vel altero con- *iugalis.*

cumbatur,

cũbatur, cuius boni faciendi vim, nisi Deus coniugibus in hoc sacramento impartiret, quotusquisque coniunx, inter tot carnis, mundi & sathanæ insidias positus, eam fidem saltem corde synceram ac incontaminatam retineret? nam Christus mœchiam cordis, mœchiæ quæ carne committitur, æquat. Tertiũ bonum est Proles, cuius potissimùm gratia, matrimonium cõtrahi debet, hoc scilicet animo vt liberi amanter suscipiantur, ac religiosè educentur: quod cùm fit, matrimonium non solùm omni culpa vacat, sed & suum meritum habet. Cæterum quod tantùm vitandæ fornicationis gratia contrahitur, magis secundum indulgentiam conceditur.

Mœchia cordis. Matth. 5 Bonũ matrimonij, proles. Tobiæ. 8 1. Tim. 2 1. Corin. 7

HÆC tria bona in coniugio faciũt, vt coitus qui in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentia carnis, omni culpa vacare possit: quam insignem esse huius sacramenti gratiam quis nõ videt? Quod vt magis perspicuum fiat, Coitus in cõiugio trifariam adhibetur. Primùm causa prolis, qui culpam non habet, & solus ipse propriè nuptialis est. Decus enim coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc est opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens: Non peccat virgo si nubat. Secundò concubitus fit, cùm vir cognoscit vxorem vltra necessitatem procreandi liberos, non propaginis voluntate, sed libidinis voluptate, quo concupiscentiæ seruitur, non hoc agitur, vt fœtus quem postulant nuptiæ, impleatur. Hunc coitum qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequens, exactum coniunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat prospicere, ne fornicetur coniunx, sed non omnino inculpabiliter exigit. Quamobrem Augustinus in psal. 146. Dicat, inquit, vir: continere iam volo, vxor autem, nolo: non potest scilicet cõtinere: quod enim tu vis, illa non vult: nunquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria? Si alteri nupserit te viuo, erit adultera. non vult Deus tale lucrum tali damno compensari. redde debitum, etsi non exigis: pro sanctitate tibi perfecta computabit, si non quod tibi debetur, exigis, sed reddis quod debes vxori. Iam etsi exiges vltra necessitatem culpa omnino non vacet quod agis. Hanc tamen culpam bonum coniugij venialem facit: Non enim quia incontinentia malum est, ideo coniugium, vbi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum: & quia bonum est coniugium in genere suo, etiam

Carnalis commixtio trifariã in coniugio adhibetur Decus coniugale. Augu. de bo. coniug. 1. cor. 4. 7 Coitus habens culpã venialem i exigente. 1. Cor. 7 Augu. in psal. 146 Alter coniugum sine alterius volũtate cõtinere non potest. Concubitus præter necessitatẽ non impu-

etiam eum concubitum quem fieri non cogunt, ignosci impetrant nuptiæ, si tamen non tam nimius sit, vt impediat tempora quæ orationi debētur, nec immutetur in eum vsum qui est contra naturā. Quamobrem si ambo coniuges tali concupiscentiæ subiugantur, rem faciunt quæ propriè nuptiarū nō est, cuius non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices: quòd etsi voluptas non careat culpa, propter nuptias tamē accipiat veniam. In quam sententiam dixit Apostolus: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secūdum imperium: quid est enim quod secundum veniam concedit Apostolus? nisi quòd coniuges debitum carnis exposcunt, non propaginis volūtate, sed libidinis voluptate? Idem Augustinus alibi dixit: Hoc quod coniugati victi concupiscentia vtuntur inuicem vltra necessitatem liberos procreandi, ponā in his pro quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra. Atque hoc ipsum est quod suprà ex Apostolo retulimus, quòd propter fornicationem vnusquisq; propriam suam vxorem habere debeat ad remedium lubricitatis carnis: nam coniugium quod sanis est ad officium id ægrotis est ad remedium. Tertius coitus effrenis, quo ardentiores coniugum amatores, suis vxoribus abutuntur, quemadmodum Fabiola abutebatur maritus, quod Hieronymus referat eam ea coactam pati à marito, quæ nulla ancilla pateretur à domino, quem coitum adeò non excusant, nuptiæ, vt etiam aggrauent, quòd quanto sanctior res connubium est, tanto religiosius coli debeat. Non cōtemnendum est, quod in Xisti Pythagorici sententiis legitur: Omnis ardentior amator propriæ vxoris adulter est. & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugem, non affectu: non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitū. nihil est fœdius quàm amare vxorem tanquā adulteram. Qui dicunt se causa humani generis vxoribus iungi, imitentur saltem pecudes, & postquam venter vxoris intumuerit, nō perdant filios, nec amatores se vxoribus exhibeant, sed maritos. Idem alibi: Liberorum, inquit, in coniugio concessa est propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur, damnandæ. Et Raphaël ad Tobiam dixit: Audi me, & ostendam tibi qui sunt, quibus præualere potest dæmonium. Hi nanque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mēte excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem

rat matrimonij sacramentū.
1. Cor. 7
Ibidem.
De bono coniugali.
1. Cor. 7
Aug. sup Gene. & lib. de nup. & cōcup.
Hieron. in epitaphio Fabiolæ.
Effrenis coitus in cōiugio dānabilis.
Xistus Pythagoric⁹.
Hiero. contra Iouin. c. capiens. 22. q. 4
Tobiæ. 6

Abusus matrimonij summopere cauẽd. testatem dæmonium super eos. Modis ergo omnibus curandum est, ne per matrimonij abusum, matrimonij bona perdamus: quæ etsi non pariter omnia ad matrimonij substantiam seu etiam sanctitatem requirantur, quod & sine spe prolis inter vetulos rectè contrahatur matrimonium, sacramenti tamẽ ratio & fides quæ potissimum in matrimonio spectantur, omnino sunt obseruanda. *Inter vetulos rectè cõtrahi matrimonium ob germanã & amicabilem societatem.* Beatus Augustinus omne nuptiarũ bonum impletum etiam esse in parentibus Christi dicit, nẽpe fidem, prolem, & sacramentum. Prolem agnoscimus ipsum dominum: fidem, quia nullum adulterium: sacramẽtum, quia nullum diuortium. *Augu. de bo. coniu.* *Oẽ nuptiarũ bonũ, implетũ in parentibus Christi.* Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati (vt supra diximus) sine pudenda concupiscentia carnis, quæ ex peccato accidit, fieri non poterat, sine qua concipi voluit qui sine peccato futurus erat. Nec ob id minus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam vt idem Augustinus ait: Si primi parentes non peccassent, forsan habituri erant filios ex munere omnipotentissimi creatoris, quod potuerit etiam ipsos liberos sine parentibus condere, qui potuit carnem Christi in vtero virginis formare, quum tamen hi liberi ad eum modum, nimirum ex munere creatoris capiendi ac habendi, bonum nuptiarum censendi fuissent. *Augu. de bo. cõiu. c. 2*

De affectu cõtrahentium. IAM quo affectu matrimonium contrahẽdum sit, dicemus, quãquam id ex superioribus liqueat satis. Matrimonij itaque sacramentum auspicandum est in timore Dei, amore casti coniugij, & dilectione procreandæ sobolis ad augmentum religionis, scortationis quoque & immunditiei vitandæ gratia. Breuiter, eo affectu amplectendum est, quo Sarra filia Raguelis matrimonium suscepit, quæ sic orans, ait: Tu scis domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concubitu. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum his qui in leuitate ambulant, participẽ me præbui: virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere &c. *Sarra filia Raguelis exemplar coniugalis castitatis. Tobiæ. 8* In primis autem animo concipiendum est, quantum sacramentum coniugium sit, nempe quod Deo authore copuletur, vt proinde matrimonio iungendus, non aliter affectus esse debeat, quam si præsentem Deum videat sibi vxorem copulantem. *Quæ rememoranda.* Deinde quanta sit signi maiestas, quod similitudinem Christi & Ecclesiæ refert. Hæc qui secum rectè reputauerit, & coniugij bonũ propius æstimauerit, is cum multa Dei gratia coniugium inibit, qua subinde cõsuscitata *Ephe. 5*

sollicitata seipsum saluũ faciet & ecclesiæ Dei decori erit. Qui alio affectu, nimirum prophano, vxores ducunt, hi iniuria afficiunt sacramentum: quod tum demum rectè coit, cùm pręcipuæ causę contrahendi sunt, nempe honestißima ac sancta societas, amor religiosæ posteritatis, & odiũ fornicationis: quæ quum vt principales fines in coniugio intenduntur, non moramur, si tum insuper quædam aliæ leuiores (quas causas impulsiuas dicimus) accesserint. Neq; enim statim peccat, quem & sponsæ decor mouet, & honesta dos allicit, si tamẽ hæc sibi primas partes non præripiant. Nam & de Iacob patriarcha legimus, quòd Rachel, quæ erat decora facie & venusto aspectu, impẽsius dilexerit, Deuteronomij quoque 21. legimus in hunc modum: Si videris in medio captiuorum mulierem pulchrã, & adamaueris eam, voluerísque vxorem habere, intro duces eam in domum tuam &c. Interim admonendi sunt viri, ne vxores contemptui, tanquam seruas, sed magis tãquam omnis vitæ consortes, habeant. Nam coniugium non redigit mulierem viro in seruitutem, sed adiicit in adiutorium, sic tamẽ, vt viro se reuerenter subditam cognoscat: Eua siquidem nõ de Adæ capite, neque de pedibus est facta, & neque domina, neque serua illi est condita, sed & socia & consors. Rectè ergo de medio nimirum de latere, est creata.

1. Tim. 2

Viri non cõtemnant vxores.

Gene. 2

Ephe. 5

Cur Eua sit creata de latere.

DE ministro huius sacramenti, postremò videndum est. Vt forsan quidam non improbanda ratione dicant, matrimonium certum ministrum non exigere, quòd coniuges in sese casto amore ac religiosè consentientes, Deus ipse coniungat, tamen videmus & in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice coniuges coniungerent: quantò ergo magis putandum est, in noua lege sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos huius sacramenti ministros esse? In lege siquidẽ veteri pater, aut defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor, Dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ 7. legimus apprehendens Raguel dexteram filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradit, dicens: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Ad eundum modũ ab Apostolorum temporibus, matrimonij sacramentũ in facie ecclesiæ celebratum est, ministris sacerdotibus Christi, Raguelis atq; alia scripturæ verba, & pias admodum benedictiones super coniuges pronuntiantibus. Debent autem presbyteri, dum copulant

De ministro huius sacramẽti.

Sacerdos rectè copulat coniuges in ecclesiæ conspectu.

2. Cor. 7

Euaristus.

Quomõ admoneri debeant quũ copulãtur cõiuges.

Gene. 2 Matt. 19. Marc. 10 Luc. 16 1. Cor. 7 Ephe. 5 Gene. 3

coniuges, eos de matrimonij institutione ex Genesi, de sacramenti sanctitate & efficacia ex Euãgelio, déq; sacramẽti mysterio & officio coniugali ex Paulo Ephe. 5. denique de matrimonij molestiis, tanquam originalis peccati reliquiis, æquo animo tolerandis, ex Genesi cõmonefacere, vt sciant quid apprehenderint, & qua ratione in ea vocatione viuere debeant.

SOlẽt alia multa in hac materia matrimonij disputari, quæ ad ius positiuum pertinent veluti de gradibus, de impedimentis, de rescissionibus. Sed hæc omnia in præsentia excutere nõ est instituti nostri. Suffecerit parocho, quem instituendum hoc libro recepimus, docere populum de matrimonij institutione, sacramenti ratione ac sanctitate, denique de recto Christiani cõiugij vsu. In primis autem admoneri omnes cõuenerit, vt quicunque matrimonio iungi velit, talem consortẽ deligat, cui nec iura diuina vel humana prohibeant copulari, & cũ quo speret se sanctam & indiuiduã vitæ consuetudinem perpetuò habiturum: vtque omnis error personæ & conditionis atque etiã qualitatis in contrahendo, quoad fieri potest, caueatur. Quod si nihilo secius scrupus aliquis incidat, de gradibus seu aliis quæ vel contrahendum vel contractum matrimoniũ impedire possint, habet parochus Episcopum suũ. Ad huius iudicium hãc referat quæstionem, nec de re sibi parũ cognita iudicandi prouinciam sumat, quã nõ sine magna ratione vetus ecclesiæ Romanæ mos, in caussis matrimonialibus solis episcopis reseruauit: quanquã interim optaremus, vt Conciliũ generale, quæ in matrimonio iuris diuini sunt, ab his quæ sunt iuris humani ac positiui, disertè secerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc sacramẽto magis, quàm in vllo alio ius humanũ iuri diuino sic permixtũ esse, vt alterũ ab altero, nisi ab oculatissimis haud facilè discerni possit, quod multã peperit in hac re difficultatem.

Cuius admoneri debeant, qui affectant matrimonio iungi.

Soli episcopi olim de matrimonio iudicabant.

Piũ votũ.

DE VNCTIONIS INFIRMORVM SACRAMENTO, QVÆ EXTREMA APPELLATVR.

De ratiõe nominis.

E nomine sacramẽti anxiè disputare nõ est necesse. Cõstat siquidẽ veteres hoc sacramentũ appellasse sacramentum vnctionis infirmorũ, idq; propriè, siue ad verba Iacobi Apostoli, quib' hoc sacramẽtũ promulgatur, siue ad vsum eius respiciat.

ctas. Poſtea dici cœpit ſacramentum extremæ vnctionis: non quod hoc agat eccleſia, vt hæc vnctio omnino extrema ſit: nã & reiteratur, ſicubi morbus depulſus ſubinde redierit, & per eccleſiã hoc potiſsimùm ratione miniſtratur, non vt ægrotus eo percepto ſtatim vita defungatur, & indormiſcat, ſed potius vt nedũ mente, ſed & corpore (ſi ita Deo viſum erit) conualeſcat, quod precationes illæ, ipſam vetuſtatem ſpirãtes, ac plenæ omnis pietatis, quas in adminiſtratione eiuſdẽ ſacramenti eccleſia adhibet, apertiſsimè demonſtrant. Nec dubiũ, quin in primitiua eccleſia plerique infirmi, quum vngerentur, priſtinam incolumitatẽ reciperent, nimirum fide flagrantiori, tam ſalutare myſteriũ accipiẽtes. Quòd hoc tẽpore rariores ſunt, qui huius ſacramenti virtutẽ, ſaltem quod ad corporis conualeſcentiam attinet, experiantur, in cauſa eſt fidei modicitas, quam oportebat in accipientibus ardentẽ ac flagrantem eſſe, nã per hanc ſolam Dei virtutem in nobis efficaciter operari conſtat. Vnde Marci quinto legimus: Et non poterat, nimirũ Chriſtus, ibi virtutem vllã facere, niſi quòd paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorũ. Sed vt ad rationẽ nominis reuertamur. Vnctio hæc infirmorũ, vel ob id extrema dicta videri poteſt, quòd extrema ſit è quatuor illis, quæ in eccleſia celebrantur. Nã (vt ſuprà diximus) primũ vngimur cathecumeni, dein vngimur baptizati, ſtatim poſt baptiſmum vngimur quoque quũ confirmamur: demũ exceſſuri è vita, extremã accipim' vnctionẽ. Quòd ſi & quintã vnctionẽ addere placeat qua ſacerdotes & reges inauthorantur, erit nihilo ſecius & hæc, quæ infirmorum eſt (etſi interdum non tẽpore) ratione tamen poſtrema. Qua verò ratione Chriſtiana religio cæteris cæremoniis veteris legis euaneſcẽtibus, vnctionis myſteriũ retinuerit, repetere hîc nõ eſt neceſſe. Nam id ſuperius nos docuiſſe meminimus.

Iacobi. 5
Cur dicatur extrema vnctio.
Finis extremæ vnctionis.
Cur huius ſacramenti virtus hodie nõ ſit tã euidens, quàm fuit olim in eccleſia.
4. vnctiones in eccleſia.
Cathecumenorum.
Poſt baptiſmum.
In confirmatione.
Ægrotorũ

VErùm de inſtitutione huius ſacramenti videndum eſt. Marci ſexto legimus, quemadmodũ Chriſtus duodecim illos ad ſe vocarit, eoſdẽmque binos miſerit, certa quadam legationis forma præſcripta, & poteſtate qua vterentur, data & conceſſa. & ſtatim ſequitur: Exeuntes, prædicabant vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebãt oleo multos ægrotos, & ſanabantur. Vngebant, inquit, oleo multos ægrotos, non dubium, quin ex Chriſti inſtitutione ac mandato, non ſua præſumptione: Abſit enim vt vel in mem-

De inſtitutione hui' ſacramẽti.
Marci. 6

Matth.10 tem nostrā veniat, sanctos Apostolos in tanta legatione præter Christi præscriptū quippiam fecisse, qui non sua, sed tantùm data potestate vtebantur, scientes quia non est discipulus suprà magistrum. Nam quàm vani sint, qui ex hac vnctione officium ciuile faciunt, quis non videt? neque enim Christus suos discipulos chirurgos fecit, sed Apostolos, qui vngerent ægrotos oleo, non quidem medicinali, sed sacramentali & mystico. Addit autem Euangelista, ægrotos ab Apostolis inunctos, sanatos fuisse, virtutémque præsentem exteriori signo non defuisse. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco asserunt, ecclesiam hoc sacramentum ex ipsius Christi institutione accepisse, quamuis postea diuus Iacobus Apostolus, modum ac formam administrationis eiusdem clarius expresserit, ac quod ipse à Christo acceperat, populo tradiderit, in hæc verba: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Quæ verba manifestè declarant, hanc vnctionem sacramentum esse, quæ neque signo careat visibili, nec promissione gratiæ. Porrò Apostolum eiusdem vnctionis meminisse, quam Euangelium docet Apostolos, potestate à Christo accepta, ægrotis adhibuisse plurimi ex patribus, & Græcæ & Latinæ ecclesiæ satis idonei testes sunt, è quorum numero primus occurrit diuus Hieronymus, seu quisquis tandem est is scriptor, certè pius ac vetustus, in Marcum cap. 6. dicens: Quum vngunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei virtute corroborant. Corroborant autem intercessione & oratione fidei, quam Dei clemētia exaudiet, & se exorabilem præstabit, cuius sacramentum est oleum consecratum. Itidem author libri de visitatione infirmorum, diuo Augustino hactenus inscripti, sic ait: Nec prætermittendum est illud Apostoli Iacobi præceptum: Infirmatur quis in vobis? inducat præsbyteros ecclesiæ, &c. Et statim post. Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, imo per Apostolum suum Dominus: Ipsa videlicet olei sacri delibutio, spiritus sancti typica vnctio intelligitur. Hæc ille. Innocentius quoque eius nominis primus, quem Concilium Aphricanum (cui & beatus Augustinus interfuit) vti Papam præcipuo diuinæ gratiæ munere in sede Apostolica præsidentem, cum summi honoris delatione

Vani qui ex hoc sacramento officium ciuile faciunt.

Veteres asserunt hoc sacramentū ex Euāgelio.

Iaco. 5

Eadem est vnctio de qua narrat Euāgeliū, & quā docet Iacobus.

Hierony. in Marc. cap. 6

Augu. de visit. infirmorum.

venerari

venerari non dubitauit. Is, inquam, in decretis suis ad Eugubinum cap. 8. apertè pronuntiat, hanc vnctionem genus esse sacramenti. Proindéque quibus reliqua sacramenta negātur, iis ne hoc quidem concedi posse, diuos Ambrosium & Gregorium in testes euocare nō est necesse, à quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus ac retinemus. Denique Beda (vt Lyranum & cæteros recentiores prætereamus) prædictū locum Marci Euangelistæ exponens, pronuntiat hoc sacramētum vnctionis infirmorum, vt cætera omnia, à Christo institutum, per Apostolos ecclesiæ traditum. Ex Græcis (vt omittamus interim vetustissimū illum Dionysium Areopagitam) sufficerit attulisse diuum Ioannem Chrysostomum, ac Theophylactum. Ille lib. 3. de sacerdotio, huius sacramenti & eius ministri meminit, de sacerdotibus loquens in hæc verba: Neque enim solùm quum nos regenerāt, sed postmodum etiam condonādorum nobis peccatorum facultatē obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? accersat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngētes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluum reddet laborantem, & eriget eum Dominus, & si in peccatis erit, remittentur ei. Hactenus ille. Hic verò, nempe Theophilactus, Euangelium Marci edisserens cap. 6. sic ait: Quod vnxerant Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epistola dicit: Infirmatur, inquit, quis inter vos? aduocet seniores ecclesiæ, & orent super illum, vngētes eum oleo &c. Est igitur oleum (vt subiicit Theophylactus, signi mysterium declarans) & ad labores vtile, & lucis fomentū, & hilaritatis effectiuum, significátque misericordiam Dei & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucē & gaudiū, hilaritatémq; spiritualem accipimus. Hæc ille. Est itaque hoc sacramentum, non ex humana, sed ex Christi institutione & Apostolica traditione descendens, id quod vniuersalis ecclesiæ, tā veteris quàm nostræ, Græcæ pariter & Latinæ, consensus, simul & ipse sacramēti vsus, quammaximè comprobant.

Innocē. 1. ad Eugu. cap. 8
Ambrosius
Gregorius
Beda.
Lyranus.
Dionysius
Chrysost. lib. 3. de sacerdotio.
Theophy. in Marc. cap. 6
Oleū quid significet in hoc sacramento.

QVI huius sacramenti vim hinc eleuare cōtendūt, quòd epistola diui Iacobi Apostoli, non sit certi authoris, nostra sententia planè desipiunt, quod ecclesia, quæ hoc (veluti Dei viui columna & firmamentum veritatis) peculiare habet, vt posit discernere verba Dei à verbis hominum, olim hanc epistolam diuo Iacobo tribuerit, & Apo-

Respondetur huius sacramēti cōtemptoribus & corū cauil.
1. Timo. 3

Hieronymi censura de epistola Iacobi.

stolico spiritu plenam iudicarit, atque adeò diuus ille Hieronymus, quo nullus vnquã in scripturis doctior, neque exactiori censura fuit in distinguendis certa à dubiis, hanc epistolam ipsi Iacobo aperte, idque nõ sine magna epistolæ laude asscribit: Iacobus, inquit, Petrus, Iudas, & Ioannes, septem epistolas ediderunt, tam mysticas quàm succinctas, & breues pariter & longas: breues in verbis, lõgas in sententiis, vt rarus sit qui nõ in earundem cæcutiat lectione. Vides vt beatus Hieronymus idem iudicium de Iacobi profert epistola, quod de Petri, nec putat indignam apostolico spiritu. Iam quum plane constet, apostolum hanc vnctioné pro sacramento tradere, nequaquã dubitandum est, verè sacramentũ esse, & Apostolum nõ fuisse tam impiè arrogantem, vt pro sacramẽto traderet populo, quod sacramentum non esset. Quare etsi Apostolus condendi sacramenti potestatem non habuit, constat tamen eum verbis illis tradidisse populo quod ipse à Christo acceperat: qui vt alia mundo volebat innotescere per Matthæum, alia per cæteros Euangelistas, quid prohibet, quo minus quædam etiã doceri voluerit per Apostolum Iacobum?

Iacobus quod à Christo acceperat, promulgat.

Verbũ huius sacramenti.

VErbum quo hoc sacramentum traditur, eandem in omni ecclesia sentẽtiam habet, etsi vbique eisdem dictionibus seu præscriptis verbis haud pronũtietur. Vngitur enim ægrotus oleo sanctificato in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, adiectis verbis precatoriis, nempe, vt quicquid illicito visu, auditu, ac cæteris sensibus seu membris ægrotus deliquit, per huius olei vnctionem expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autem hoc verbum, quo sacramẽtum traditur, promissioni, quam Apostolus acceptã, idque nõ dubium, à Christo promulgat, dicens: Et oratio fidei saluabit infirmũ, & si in peccatis sit, remittẽtur ei. Quæ etiam verba satis indicãt huius sacramẽti vim, quãmaximè ab oratione fidei depẽdere. Quam obrem ecclesia ministrationi huius sacramenti plures precationes quàm vlli ferè alij sacramento abhibet, eásque admodum pias, quemadmodum paulò ante meminimus.

Iaco. 5 Promissio gratiæ.

Elementũ huius sacramenti.

ELementum huius sacramenti, est oleum sanctificatũ, cuius mysteriũ superius ex Theophylacto retulimus. Oleum enim & sanitatis & hilaritatis effectiuum, & lucis fomentum est: præterea ad labores vtile & lenitiuũ. Quæ omnia in huius sacramenti dispẽsatione diuina virtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi significantur.

Propterea

PRopterea enim hoc sacramentum potissimum adhibetur & ea est huius sacraméti ritè suscepti vis, vt aduersus tericulaméta & trepidationes instátis mortis (quæ solent menti hominis morbo grauiter decúbentis occursare) pium solatiú sit, ac fiduciæ titubantis fulcimétum. Quod tum certè fit, dum qui inungitur, recogitat sese per fidelem illá & piam ecclesiæ (cuius cósortio ipse vti viuú membrum insitus est) precationem, quæ in hoc sacraméto adhibetur, vel cóualiturum sese, si tamen Deo ita visum erit, & quod ad animæ salutem attinet, salutare ei fuerit, vel saltem cum certa fide, bonáque spe hinc emigraturum, atque in Domino obdormisciturum, idque maximè, quú scit ac intelligit orationé fidei, præsertim eam (quæ & signum externú & promissioné, Apostolica traditione confirmata sibi annexa habet) apud Deum vanam esse non posse, sed ad alleuiationem, quum corporis, tum animi, atque adeò ad remissionem peccatorum, plurimum valituram. *Hui⁹ sacramenti vis.* *Fiduciæ titubãtis sustẽtaculũ.* *Iacob. 5.*

Affectus quo ægrotus se presbytero vngendú offerre debet, is erit, quo olim ægroti se Apostolis vngendos præbebát, nimirum vt intus ac foris, si ita Deo visum erit, sanetur. Cogitare itaq; debet presbyter, se non suá, sed Apostoli Christi, atq; adeò ecclesiæ personá gerere, atq; hoc agere, vt ægrotus perinde atq; athleta inuictus, ac velut in extrema lucta constitutus, omnibus sathanicis tẽtationibus (quas tum potissimú diabolus cateruatim solet ingerere) fortiter resistat, ac ad omné tentationis impetú constanti animo dicat: Christi membrum sum, Christi athleta sum. In cuius signú oleo etiá externo, secundum Apostoli traditioné inunctus sum. Quamobrem tu princeps mundi huius, tu immúde spiritus, discede. Ille enim te foris eiecit, quáobrem in me nó habes quicquá, nihil mihi & tibi cómune. Nam quæ cóuentio Christi (cui insitus sum) & Belial? Quis consensus templi Dei cú sathana? Adhæc, etsi multis stipatus satellitibus in animæ meæ excidium coniuratis appareas, non te timeo tamen, non, te metuo: plures enim mecú sunt, quàm tecum. tota enim ecclesia sanctorum pro me curam agit, orat, meque in suá tutelam recipit, aduersus quá nó præualebis. Habeo interim à Deo certissima fiduciæ meæ signa ac testimonia, nempe sacraméta pœnitẽtiæ, eucharistiæ, & hoc extremæ vnctionis. quibus Deus me nequaquá fallet, sed promissioni suæ assistens, faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus est. Hæc atque *Quo affectu esse oportet hoc sacramẽto muniendũ.* *Quomodo tẽtationib⁹ diabolicis ĩ extremo in agone obsistẽdũ sit.* *Ioan. 14* *Luc. 11* *Ioan. 12* *2. Cor. 6* *4. Reg. 6* *Matth. 16* *sacramẽta fiduciæ nostræ certissima signa*

alia eiuſcemodi piè cogitanti, quis dubitet hoc ſacramentum magnam alleuiationẽ mentis aduerſus horrorem mortis (in quam inſtantem tum tota defigit oculos) adferre, itidem aduerſus ſathanæ impetus, tum ſolito grauiores, plurimum valere? Quòd ſi tum omniũ maximè ac modis omnibus adlaborãdum eſt, atque etiam vndique omnia pietatis fulcimenta congerẽda ſunt, ne ægrotis fiducia excidat, ſed vt quàmaximè aduerſus ſpiritales inſidias roborẽtur, non rectè faciunt qui hoc ſacramẽtum in eum vſum peculiariter inſtitutũ, ac tanto cum ſerio per Apoſtolum Iacobum eccleſiæ traditum, ex eccleſia auferre moliuntur. Neque tamen dicimus hoc ſacramentum abſolutè ac omnino ad ſalutẽ neceſſariũ, modò ne cõtemnatur, ſed magis eſſe ad fulcimentũ pietatis, proindéque piis votis ab ægroto, priuſquàm hinc excedat, expetẽdum. Præterea reiterationi eius, quẽadmodum pœnitentiæ, in eccleſia locus eſt, recurrente ſcilicet ſubinde morbo aliquo grauiore.

Non rectè faciũt qui hoc ſacramẽtum ex eccleſia tollere annituntur.

Reiteratur hoc ſacramentũ.

TOtus ritus, quẽ eccleſia in miniſtratione huius ſacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus longè pientiſsimis (quæ ad ſingulas vnctiones adhibentur) conſiſtit, quas referre longũ fuerit, nec eſt neceſſe, quòd omnibus paſsim, maximè parochis, expoſitæ ac obuiæ ſint & intellectu faciles.

Ritus qui adhibẽtur huic ſacramento.

POſtremò, huius ſacramenti miniſter ſacerdos eſt, ita docente Apoſtolo Iacobo: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eũ &c. Sacerdos verò in eiuſdẽ ſacramenti miniſtratione, non ſuã, ſed Apoſtoli Chriſti, ac eccleſiæ perſonã, quẽadmodum & in cæteris ſacramentis, gerit ac repræſentat. Nam vt Chriſtus eſt qui baptizat, qui corpus ſuũ impertit, qui abſoluit: ſic Chriſtus eſt qui intrinſecus inungit, ſacerdote externũ tantùm miniſteriũ adhibente. Breuiter, Chriſtus eſt Samaritanus ille euãgelicus, qui homini à latronibus diſpoliato, ac grauiſsimis plagis affecto appropians, cæteris prætereuntibus, ſolus miſericordia mouetur: & totus intentus curationi hominis tam miſerè affecti, ſacramentorum ſuorum alligamenta adhibet, quẽ & alligatum, iumentóque ſuo impoſitũ, in ſtabulũ eccleſiæ ducit. Sacerdos autem ſtabularij vicem gerit, cui præcipitur, vt curam ægroti agat, ſed pharmacis à Chriſto vero illo Samaritano, hoc eſt, hominum cuſtode præſcriptis, qui ſolus ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Hui⁹ ſacramenti miniſter.
Iaco.vlt.
Matth.3
Marc.1
Lucæ.3
Lucæ.10
Pſal.146

Ipſi gloria in ſecula. Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

ECCLESIA catholica, mater nostra, in qua per baptismum renascimur Christo, eum ordinẽ tenet, vt symbolum apostolicum (quæ est fidei nostræ regula) ante omnia proponat ac tradat: subinde vero posteaquam professi sumus quod credimus, orationem dominicam subiungat ac reddi etiam iubeat, Idque ordine nõ modo decenti, sed & necessario. Siquidem vt precemur Deum, necesse est vt fidem prius teneamus, quæ vtiq; nisi data esset, orare nõ possemus. Quomodo enim (vti Paulus Apostolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos insequẽtes, post Apostolici symboli, diuinorumque sacramentorũ (quæ veluti pars quædam symboli esse videntur) expositionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationem rectè properabimus,

Ordo catechizandi ecclesiæ.

Sine fide nemo orat Deum.

SED priusquam ad cõtextum eiuscemodi precationis accedamus, paucis de modo Deũ orandi præfandum erit. Principiò ex his, quæ passim, præsertim in expositionem symboli ac sacramentorum, maximè pœnitentiæ, attulimus, manifestum euadit, fidem, quæ nos Christianos efficit, non esse vanam aliquam aut euanidam persuasionẽ, sed Dei donũm cordibus nostris infusum, viuũ & efficax per charitatẽ, quã Apostolus definiens, ait: Neque circũcisio est aliquid, neque præputium, sed fides quæ per dilectionẽ operatur, qua efficimur filij Dei, qua Deo nos totos cõmittimus, qua omnia ad Deum referimus, qua deo per spem & charitatem copulamur, nobis penitus diffisi, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixisset: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Quis enim fidem se habere glorietur, nisi qui acceperit spiritum fidei, de quo Apostolus ait, Habentes eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo spiritus qui talem fidem largitur, suggerit nobis per fidem quid loquamur, & vt Apostolus ait: Ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Nõ quòd ipse spiritus sanctus, vti indigens alicuius interpellet, sed quòd nos interpellare faciat, nobisque interpellandi & gemẽdi inspiret affectum. Quod idem Apostolus explicatius facit,

Fides Christianorum.
Galat. 5
Fides gratuitum donum.
Ioan 6
2. Cor. 4
Psal. 115
Spiritus fidei suggerit nobis quid loquamur & oremus.
Rom. 8
August.

Roma.8 facit, quum subdit: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram vt ipse facere dicatur, quod vt faciamus, facit ac iuuat: de quo *Ibidem.* spiritu alibi apertiùs ait: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij *Gala.4* Dei estis, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba pater, Vnde consequens est, vt quemadmodum sine spiritu fidei non est rectè quispiam crediturus: ita nec sine spiritu orationis salubriter oraturus, atque adeò nihil boni acturus, nisi eodem spiritu adiuuante. Nemo enim rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudine præualet, nemo scienter pius est vel piè sciens, nemo amore casto Deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & timoris Dei. Nec habet quisquam virtutem veram, charitatem synceram, cõtinentiam religiosam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & continentiæ: non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique sicut vult, quanquã aliter adiuuat nõdum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans, adiuuat vt simus fideles: inhabitans verò adiuuat iam fideles, vt simus in omne opus bonum propensi. Siquidem vt Apostolus ait, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qua præditi, non solùm iam in Deum credimus, aut spe erigimur, sed & in domino delectamur, in mandatis eius voluntariè inambulantes, quemadmodum Psaltes ait: Viam mãdatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum, nempe per charitatis diffusionem.

August. Sine spiritu fidei nemo salubriter orat, neque quicquam rectè facit. *1.Cor.12* *Spiritus aliter adiuuat, nondũ inhabitãs, aliter inhabitans.* *Ephe.2* *Roma 5* *Psal.118*

SED quorsum hæc, nisi vt ostendamus etiam ipsam orationem inter gratiæ munera deputari, verùmque ac rectũ orandi modum esse, si in fide, spe & charitate ad orandum accedamus? Quomodo enim aliter orabimus nisi acceperimus spiritum fidei, spei & charitatis, in quo clamemus Abba pater? Alioqui, si neque per fidem accedamus, neque per spem erigamur, neque per charitatem accẽdamur, loqui quidem possumus, orare verò nequaquam. Quid enim aliud est oratio, nisi pius mentis ascensus in Deum, seu piorum votorum oblatio intenta & ardens? Quomodo autem eleuabitur in Deũ mens? quomodo domino vota pia offeret, nisi in primis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona à Domino petenda esse, &

Nemo rectè orat nisi acceperit spiritũ fidei, spei & charitatis. *Roma.8* *Galat.4* *Matth.19* *Bernard'.*

Deum ipsum, natura bonum, omnib' optimè velle, ac magna & inæstimabilia bona suis fidelibus parasse? Dein spe erecta sit, qua ea bona vti sibi parata se capere posse indubitatò speret, quòd homo fidelis, id quod credit, sibi per spem quodammodo vendicet. Denique etiam charitate inardescat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petam, & accipiam quæ præparauit Deus diligentibus se. Nā (quemadmodum sæpe diximus) vt fides, qua Christiani & filij Dei sumus, aliud à spe & charitate donum sit, spem tamen & charitatem comites ita coniunctas habet, vt ab eis nequaquam separetur, separata verò, iam non fides viua, sed mortua sit & nuncupetur, ad deprecandū Deum omnino inepta, quòd à mortuo pereat confessio ac oratio. Rursus hæc duo posteriora dona, fidem semper vti substerniculum spiritualis ædificij necessariò præsupponunt, atque etiam vt cōcomitetur, postulant. Neque enim quis in eū spe[ra]t, cui non credit, cui se & sua non committit. Item nemo syncerè eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo optimè nō speret. Denique, frustra quis omnia bona se à Deo sperare, atque etiam Deū diligere sibi videbitur, nisi viuida quoque fides accedat, qua idem ipse bona illa (quæcunque tādem ea sint vel animi vel corporis) quæ à Deo petūtur, ac nobis in hac vita donantur, à Deo etiam accipiat, atque à Deo ea sese iam tandem accepisse, quandoque statuat ac certò credat. Frustrà siquidem Deū assiduè de pane quotidiano interpellaueris, nisi tandem etiam fide accipias quod petis, nimirū vt mente sentias, hunc panem quo victitas, te non aliunde, quàm à Deo ipso, quem oras, accepisse, ac in dies accipere. Itidem frustrà de peccatorum remissione Deum solicitaueris, nisi simul quoque credas remissionem peccatorum, quam fideliter postulasti, te ab ipso Deo tandem etiam assequutum esse. Quid enim proderit, si perpetuò inclames: Remitte domine iniquitatem serui tui, modo nunquam desinas de dei erga te misericordia dubitare, aut confidere seu statuere nunquam possis, deum tibi reconciliatum esse? Atque hæc est fides illa singularis & specialis, quę non tantùm spiritualis ædificij initium est, sed magis spei absolutio, indiuiduam post se trahens charitatem, qua nobis Dei beneficia applicamus, & quod actioni nostræ deest, ex apprehensione misericordiæ per Christum supplemus. De qua superius in tractatu Pœnitentiæ & Iustificationis fusius diximus. Vt ergo necesse est hæc tria in omni opere

Fidē, spem & charitatē in oī opere bono coniuncta esse, oportet.

Ber. ser. 1. de annūciatione.

Iaco. 1.

1. Timo. 1

opere bono cõcurrere, quòd finis præcepti sit charitas de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta: ita maximè orationem (veluti opus, quo proximè cum Deo agimus) antecedere ea oportet, non tempore quidem, (quod animus fide, spe, & charitate imbutus, saltem per cœlestium desiderium, in quo tota orationis vis consistit, non possit non orare) sed causa magis & ratione.

Fide, spe, & charitate prædictus, semper orat.

Psal. 9

Roma. 4

IAM cùm fides in hominis pectore per verbum formetur, & promissioni Dei planè innitatur, quod Paulus exemplo Abrahæ grauissimè astruit: In repromissione (inquit) Dei (qua scilicet pollicitus erat Deus illi vetulo ex Sarra vxore decrepita futurum filium, in cuius semine benedicerentur omnes tribus terræ) non hæsitauit Abraham diffidentia, nec considerauit corpus suum emortuum, quum iam ferè centũ esset annorum, & emortuam vuluam Sarræ, sed confortatus est fide, dãs gloriã Deo, plenissimè sciens, quia quæcũque promisit Deus, potens est & facere: consequitur certè, oraturum in primis oportere respicere ad institutionem & mãdatum Dei, quo nos orare se & precari docuit, precantes quoque exauditurum se promisit. Quod faciens, ac mãdato promissioníque Dei assentiens, fideliter accedit, sciens Deum pro nobis solicitum esse, & ad dandum paratum, qui ad petendũ suo verbo nos cohortatur & impellit. Huc respicit ecclesia Dei, quum ante orationem dominicam in sacrosancto Missæ mysterio in hunc modum præfatur: Oremus, præceptis salutaribus moniti, ac diuina institutione formati, audemus dicere, Pater noster. Sic alibi hymnum canens, Deum promissionis suæ per fidem cõmonefacit. Si renuis (inquit) quis tribuet? Indulge, quia potens es, si corde rogamus mundo, certè debes ex promisso. Vt ergo Christus nos fideles faceret precatores, non tantùm orandi mandatum dedit, & promissionem addidit, dicens: Petite, & accipietis: sed & modum orandi docuit, & formulam præscripsit, vt citra vllam hæsitationem verbo suo confirmati fideliter peteremus, quod ille precari nos iussit.

Prima ala orationis fides, quam p̃caturus ĩ primis acuere debet.

1. Pet. 5

Matt. 6

Christus orare iussit, ac orandi formulã præscripsit, et cur.

Secũdò, vt agnoscat suam infirmitatẽ & indigẽtiã.

Matt. 9

Fides docet nos de

SEcundò, qui ad precandum accedit, infirmitatem & indigentiam suam sentire debet, quibus promoueatur ad quærendum Deum, & potentem & volentem infirmis mederi, & indigentibus subuenire. Non enim opus est bene habentibus medico, sed malè habẽtibus. Fide ergo opus est, quæ (vt suprà diximus) interdum illuminat & cor purificat, vt & nostram mise-

miseriam,imbecillitaté,infirmitatem,ac immunditiam,& rursus dei maiestatem bonitatémque videre posſimus. Fide enim apprehendimus & cernimus Deum esse, qui propter bonitatem suã cuncta creauit,à quo omnia bona procedũt, sine quo nihil quicquam est, quique omnia in omnibus operatur, sustentans,conseruans,gubernãs,viuificans, & vegetans omnia: qui præstat nobis vt viuamus,moueamur,& simus: qui abundè omnia ad fruendum tribuit:quo dante, omnia quæ bonorum appellatione continentur,accipimus: quo subtrahẽte manum, omnia rursus amittimus. iustus & misericors: iustus in impios & peccatores,non agnoscentes eum: misericors in timentes ipsum. Fide percipimus infirmitatem & indigentiam nostram, quòd puluis simus & cinis, quòd omnis homo fœnum,& omnis gloria eius quasi flos fœni: quòd vana salus hominis,qui vanitati similis factus est, cuius dies sicut vmbra prętereunt:quòd in iniquitatibus concepti, quòd in peccatis nati simus,quòd concupiscentiam (reliquias peccati) hostem illum domesticum circunferamus, qui nunquam spiritui nostro molestus esse desinit:quo solicitante,ab adolescentia proni in malum sumus,& in omne ruimus peccatum: quòd mũdus à dextera,læuaque à fronte pariter atque à tergo nos interdum falsis præstigiis occupatos detineat,interdum rebus aduersis velut aperto Marte sæuiens oppugnet, vt à Deo alienet: quòd aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumire nos nunquã cesset,quærens quem deuoret. Fide denique percipimus,quòd Deus,miseriæ nostræ misertus,cùm adhuc peccatores & mortui essemus, filio suo vnigenito nõ pepercerit, sed pro omnibus nobis tradiderit illum, vt iustificati in sanguine ipsius,credẽtes in eum qui iustificat impium, per fidem de concupiscentia,mundo & diabolo triumphemus, vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: quò tandem consummata militia nostra, quæ est super terram,ipso summo bono,qui est Deus, in æternum fruamur. Ad quem vnum finem omnia referri oportere fides docet. Qui ergo tali fide instructus est, hic solus rectè ad orandum accedit. Nam eum qui petere vult aliquid,necesse est, vt ante omnia se discutiat,num egeat. Secundò, vt apud se statuat, quid petere velit,& quánam re opus habeat. Tertiò quærendus est,qui inopiam leuare & velit & posſit: quæ omnia fides oraturo

nostra infirmitate & inopia.
Gene.3
Exod.3
Psal.103
Acto.13
1.Tim.5
Psal.103
Esa.40
Psal.59
Psal.143
Psal.50
Roma.7
Gene.6
1.Pet.3
Ioan.3
Roma.5
Lucæ.1.
Iob.7

ad orandum [illegible] [illegible] [illegible]

oraturo ostendit, quam qui non habet, is suæ fiduciæ (quæ fidei ex diametro opponitur) temerè innititur, nondum intelligens se Dei donis, beneficiis, & auxiliis egere. Quamobrem etsi ore preces permurmuret, nihil tamen minus faciet quàm vt oret, imò oratio eius sibi in peccatū reputabitur, quia non orat ex fide, nec suam infirmitatem & inopiam, nec dei bonitatem & misericordiam agnoscens: hoc enim fide fit, quæ pauperes spiritu, humiles corde & contritos animo facit, ad quos solos respicit Deus, sicut scriptum est: Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et iterum: Super quem respiciam, nisi super humilem & cōtritum, & trementem sermones meos? Respexit (inquit Dauid) in orationem humilium, & non spreuit precem eorum. Superbos autem qui infirmitatem suam præsertim interiorem non sentiunt, qui latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in fortitudine, viribus, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur, qui dicunt, quia diuites sumus, & locupletati, & nullius egemus, & nesciunt quia in oculis Dei miseri sunt, & miserabiles, & pauperes, & cæci, & nudi: hos despicit Deus sicut illos respicit, quemadmodm gloriosissima virgo virginum cecinit: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Deus enim (vt Apostolus Petrus ait) superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et ideo sequitur: Humiliamini igitur sub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.

Psal. 108. *Psal. 33* *Esa. 66* *Psal. 103.* *Psal. 48* *Apoc. 3* *Luc. 1* *Iaco. 4* *1. Pet. 5.*

Quo respiciant parabolæ, de filio prodigo, & de pharisæo ac publicano. *Luc. 15* *Luc. 18* *Pharisæ.*

HÆC vt Christus animis nostris perpetuò retinenda infigeret ac inculcaret, duas insignes parabolas adhibuit. Alteram de filio prodigo, alteram de pharisæo & publicano. Filius prodigus portione paternæ substantiæ, quæ illi obuenerat, abutens, non antè venit oratum patrem, quàm in se reuersus, & suam miseriam deploraret, & diuitias bonitatis benignissimi patris agnosceret. Itidem publicanus, proculdubio quod ad mundum attinebat, rebus affluens, sed quod ad animum pertinet, conscientia peccatorum perculsus, suæque indigentiæ per fidei lumen certior redditus, ascendit in tēplum, orans non eodem quo pharisæus affectu. Hic enim sibi fidēs, & bonorum operum in speciem diues, in seipsum non descendit, quo minus mentis suæ, fœdissimis concupiscentiæ & ambiti

bitionis affectibus corruptæ, turpitudinem videret: sed stans apud se orabat elatus, seipsum commendans, non accusans, quasi à se esset, si quid egisset boni, cùm diceret, Non sum sicut cæteri hominum, &c. velut etiam hic publicanus. At ille in se reuersus, & miseriam animi sui per fidem contemplatus, à longè stetit, animo deiecto & humili, nolens vel oculos ad cœlum leuare, sed percutiẽs pectus suum, & ad Deũ (qui cor contritum & humiliatum non despicit) cõuersus dixit: Deus, propitius esto mihi peccatori. Quàm verò diuersus fuerit vtriusque orationis fructus, sequitur: Amen (inquit dominus) dico vobis descendit hic, nempe publicanus, in domum suam iustificatus ab illo: Qui enim se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Hunc affectum beatissimus Apostolus in vidua Christiana requirens, ait: Quæ autem verè vidua est & desolata, sperat in domino, & persistit in oratione die ac nocte. Desolatam vult esse Apostolus viduam, non quòd viduas secundum hoc seculum diuites ab orando repellat, sed vult viduam animo pauperem & prudẽter intelligẽtem, quòd in hoc mundo & in hac vita nulla anima possit esse secura. In hoc ergo orandi genere in viduis quid electum est, nisi destitutio & desolatio? Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atque desolatam, quandiu peregrinatur à domino, profectò quandam viduitatem suam Deo defensori, assidua & impensissima precatione commendat. Neque enim hæc desolatio seu paupertas à censu, sed à mẽte metienda est. Christus enim, quum adhuc esset in carne Zachæũ diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites, impartito Spiritu sancto, fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores. Diuitibus itaque perinde ac pauperibus huius seculi hæc animi desolatio ac paupertas communis est, modò non superbè sapiant, neque sperent in incerto diuitiarum: Sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, ac thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam, gratias agentes in omnibus. Quamobrem (vt diximus) in his præsentis vitæ tenebris, in quibus peregrinamur, à domino, quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam se debet Christiana anima putare, ne desistat orare, & scripturarum

Publican.
Psal. 50
1. Tim 5
Augu. ad Probam.
Matth. 5.
Oportet aio esse desolatum.
Paupertas spũs non à cẽsu. sed à mente metienda.
Luc. 19
Diuites cẽsu, possunt esse paupe res spiritu
1. Timo. 5
2. Cor.
2. Pet. 1

Augu. ad rarum diuinarum sanctarúmque sermoni discat, tanquam lu-
Probā. ca. cernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere donec
45. dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris: Imò donec
1. Cor. 15 hoc mortale immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi seu sathanæ tentatio, quando absorpta erit mors in victoria, & vita fœlicissima nunquam desitura, nullius amodo indigens, sed
Scopus orationis nostræ. Dei fruitione saturata. Huc enim tanquam in scopum quendam omnem orationem nostram respicere oportet. Quemadmodum diuinus Psaltes precatur: Vnam (inquit) petij à domino,
Psal. 26 hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Quisquis autem hanc vnam petit à domino & requirit, is securus petit, & si quæ alia petuntur, quæ est vna
Vna ac sola beata vita. illa vera & sola beata vita, vt contemplemur domini dilectionem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & spiritu.

Secūda ala orationis, spes. POstquam animus ad orandum accessuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus est, spem etiam vt adhibeat, necesse erit, qua quod petitur cum fiducia expe-
Bernard. ctetur. Ad spem enim in primis requiritur animi firmitas, qua
Fiducia misericordiæ qua dei dona accipimus, q̃ & fides iustificans appellatur, fidē generalē, & spē cōplectitur. homo sibi promissam Dei gratiam quodammodo vendicet, ac tandem per fidem, hac spe confirmatam, etiam applicet, assignet, arripiátque. Vt ergo verè & rectè oremus, non oportet nos de promissione veracis & fidelis dei vllatenus addubitare. Propterea enim se nos exauditurum promisit, ac vt se precaremur, iussit: vt certi essemus, ac fortiter & constanter speraremus fore vt nos exaudiret. Sicut Matthæi 21. & Marci 11. dixit: Dico autem vobis, omnia quæcūque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Et Lucę vndecimo: Ego (inquit veritas) dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Et vt spem nostram corroboraret, similitudine vtitur quæ vel desperatissimis spem sit præbitura:
Matt. 19 Quis (inquit) ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester cœlestis (nimirum natura bonus, & solus bonus) de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Sed hîc interim videndum, vt spei

nostræ scopus sit vita beata per Christum, quemadmodũ Apostolus ait: Expectantem beatam spem, de qua Psaltes dixit: Tu es spes mea à iuuentute mea, Dominus enim ipse spes nostra est, & Christus spes Euangelij & gloriæ, quòd per ipsum nos speremus lætum Euangelij nuntium consequuturos, id est remissionem peccatorum & gloriam sempiternam. Consequemur autem quod speramus dubio procul, si tamen permaneamus in fide fundati, stabiles & immobiles ab hac spe Euãgelij Dei. Quod si anchoram spei nostræ in Christo figimus, nõ est periculum, si quæ alia ad hunc finem nanciscendum accommoda, vti media quædã à Deo speremus, modò absit carnalis concupiscentia, & hoc solũ attendatur, vt his secundũ Deum vti, & iisdem proximis prodesse possimus.

Spei nostræ scopus quis esse debeat. *Psal. 7*

Quomodo cætera præter vitam beatam petenda.

PRecaturus ergo Deum, omni diffidẽtia vacare debet, nihil dubitare aut hæsitare de promissis Dei, alioqui temerè petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Si quis autem vestrũ indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circũfertur: nõ ergo existimet homo ille quod aliquid accipiat à domino. Quæ verba sic ex sequẽtibus intelligenda sunt. Ideo enim qui hæsitat, nihil accipit, quoniam vir est animo duplex, corde minimè certo & inquieto, in quod se gratia domini insinuare nõ potest, quemadmodum maris fluctus non facilè formam vllam recipit, quum vẽto mouetur & circunfertur. Deinde malè de Deo sentit, cuius auxilium implorat, quasi aut non velit aut nõ possit suis promissis satisfacere, quod parum à blasphemia abest. Simplicem ergo & nusquam vacillantem fiduciam nostram esse oportet, quæ Deum semper respiciat, qui neminem sibi fidentem destituit, siue contingat viuere, siue mori, vt dicere possimus cum Dauid: Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Orantem nõ oportet hæsitare. *Iacobi. 1*

Psal. 24

SEcundò, quemadmodum necesse est, vt spes orantis certa & indubitata sit, ita eandem oportet esse patientem, & timori Dei innitentem, alioqui nõ dicenda spes seu fiducia, sed arrogans præsumptio, quali afficiebatur superbus ille Pharisæus. Propterea neque tempus, neque modus Deo statuendus est, qui nouit, quando & quomodo nostris precibus satisfacere velit, etsi non eo tempore, vel eo modo, quo nos peti-

Spem orantis patientem esse oportet. *Luc. 18*

mus, ſatisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino Deo noſtro, vt non ideò nos ab eo negligi exiſtimemus, ſi non ſtatim ea dederit quæ petimus, aut abſtulerit, quæ deprecamur, ſed potius pia patientia malorum, bona ſperemus ampliora. *Augu. ad Probam.* Imò ſi aliquid, contra quod oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuiſſe fieri, quod Dei, non quod noſtra voluntas habuit, minimè dubitare debemus. *Matth. 26 Marc. 14 Luc. 22 Philip. 2* Tale exemplum præbuit nobis ille mediator Chriſtus, qui licet Deus & homo, tamen vt homo, ſuam ſemper voluntatem, Dei patris voluntati ſubmiſit. Qui quum humanā in ſe voluntatem ex hominis ſuſceptione transformās, dixiſſet: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte: continuò ſubiecit: Veruntamen non quod ego volo, ſed quod tu vis pater. *Sancti ſe Dei volun tati penit' ſubmiſerūt* Hunc affectum videre licet in ſanctis patribus, id quod ipſorum ardentiſsimæ preces vbique teſtantur. Expecta (inquit Dauid) dominum viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine dominum. *Pſal. 36* Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intēdit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſerię & de luto fecis. *Auguſt. Pſal. 29* Memorabile exemplum pręſtat nobis inſignis illa veteris teſtamēti mulier Iudith, quæ quum intelligeret Oziam promiſiſſe, quòd tranſacto quinto die traderet ciuitatem Bethuliam Aſſyriis, ſi interea non veniſſet adiutorium à domino, grauiter reprehendit Oziam & populum, inter alia dicens: *Iudith exē plar. Iudith. 8* Qui eſtis vos, qui tentatis dominum? nō eſt iſte ſermo qui miſericordiam prouocet: ſed potius qui iram excitet, & furorem accēdat. Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei? *Ibidem.* Et ſtatim poſt: Humiliemus illi animas noſtras, & in ſpiritu conſtituti humiliato ſeruientes illi dicamus, vt ſecundum voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum miſericordiam ſuam, expectemúſque humiles conſolationes eius. Qui enim tentationes non ſuſceperunt cum timore Domini, & impatientiam ſuam & improperium murmurationis ſuæ cōtra Deū protulerunt, exterminati ſunt ab exterminatore. Et nos ergo non vlciſcamur nos pro his quæ patimur, ſed reputantes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora, eſſe flagella Domini, ea quaſi ſerui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem noſtram eueniſſe credamus. *Paulus patiētiæ exē plar.* Nec minori exemplo eſt Apoſtolus Paulus, cui, ne reuelationum magnitudine extolleretur, datus eſt ſtimulus carnis, angelus ſathanæ, qui eum colaphizaret *2. Cor. 12*

pro-

propter quod ter Dominum rogauit, vt eum auferret ab eo. Sed vir tantus reſponſum Dei, cur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit in hanc ſententiam: Sufficit tibi gratia mea, nā virtus in infirmitate perficitur. Quamobrem idem Apoſtolus alibi dixit: Quid enim oremus, ſicut oportet, neſcimus, nimirum intelligens, non in tribulationibus, cæteriſq; rebus corporalibus (quę poſſunt & prodeſſe & nocere) interdum non tamen cum peccato (ſi tamē Dei voluntati noſtram ſubiecerimus) petere, quæ ſtatim fieri nō expediat, ſed potius proſit, nos petitis ad tempus fruſtrari, vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ, vel ad probandam, exercendámque patiētiam vel ad punienda & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere ſpes noſtra Dei voluntati attemperanda eſt, ſic vt indubitati ſimus, nos aut id quod ſperamus, aut aliquid melius, ſaltem magis ſcilicet profuturum ad nanciſcendum finem ſpei noſtræ, conſequuturos. Hunc affectum vt inderet nobis Chriſtus, pleriſque parabolis ſupra modum accommodis vſus eſt. Nam vt doceat, quòd oporteret ſemper orare, & non deficere, ſed per patientiam expectare miſericordiam Dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec Deum timebat, nec hominē reuerebatur, propoſuit: quem quū vidua ſedulò interpellaret, vt vindicaret eam de aduerſario ſuo, atque ille nolet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate victus, vindicauit illam. Quo magis (inquit Chriſtus) Deus (cuius viæ ſunt miſericordia & veritas) faciet vindictam electorum ſuorum, clamantium ad ſe die ac nocte? Aliam, nec minus incitantem parabolam, Lucæ vndecimo legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit: qui etſi non impetret ea ratione quòd amicus ſit, tandem tamen per importunitatem, ſi perſeuerauerit pulſans, impetrabit tot panes quot habet neceſſarios. Quantò magis pater cœleſtis (qui dat, & non improperat) ſedulò petentium vota reſpiciet? Huc ſpectant illę ſententiæ, quæ ſedulò & inſtanter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudete, ſine intermiſſione orate, obſecrationi inſtate, vigilantes in ea. Multū enim (vt diuus Iacobus ait) valet deprecatio iuſti aſsidua, quod exēplo confirmat, dicens: Helias homo ſimilis erat nobis paſsibilis, & oratione orauit, vt non plueret ſuper terram, & nō pluit annos tres & menſes ſex: & rurſus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum.

Ibidem. *Roma.* 8

Cur Deus interdum ad tempus nos non exaudiat.

Parabola de iudice iniquo explicatur. *Luc.* 18

Luc. 24

Parabola de amico veniente nocte & petēte tres panes. *Lucæ.* 11 *Iacobi.* 1 *1. Theſ.* 3 *Iaco.* 5 *3. Reg.* 17

Spes debet esse syncera, vt sancta ac iusta petat.

TErtiò, hæc spes synceritatem requirit, vt sancta, iusta, ac Deo placita petamus ac speremus, non vana, fucata, & falsa, ne dicamus mala ac exosa Deo. Quare qui gloriam seculi & diuitias petit ac sperat, eo affectu vt in illis conquiescat, is non rectè petit, quia non sequitur mandatum Christi, qui iubet, vt in nomine suo petamus patrem. In nomine verò saluatoris qui petit, salutaria tantùm postulat. Qui verò vana rogat, nomen Iesu ludibrio habet, & Deum contemnit, quia spem non in Deo, qui non videtur, sed in diuitiis & cæteris huius mundi transitoriis rebus ac vana gloria collocat, quod veræ Christianæ spei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait. Petitis & non accipitis, eo quòd malè petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis: Et Prouerbiorum decimo legimus: Spes impiorum peribit. Itidem Iob septimo: Spes hypocritarum peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius: Proindéq; Christus orationem hypocriticā damnat, quòd hypocritæ spem suam in vana gloria reclinent, amantes in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus, quos Dominus hîc recipere mercedem suam asseuerat. Quo pacto verò victui necessaria petere & possim⁹ & debeamus, post dicemus.

Petere in nomine Christi qd sit. *Ioan. 15* *Ioan. 1* *Iaco. 4* *Matt. 5*

EX prædictis liquet, orationes nostras, etsi cū fiducia porrectas, tamen duabus potissimùm de causis non exaudiri, vel quòd magis nostra referat, vt non exaudiamur, Deo vota nostra in melius commutaturo: vel quòd malè petamus, sequuti concupiscentiam nostram carnalem, quam petendo insequentes, vel non accipimus, vel si interdū accipimus, cū periculo & detrimento accipimus. Legimus enim Dominū quibusdā impatientibus, quòd cōcupiscentiā sequuti poscebant, iratū cōcessisse, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nā Israëlitis cōcupiscentia carniū inardescentibus, Deus dedit eis petitionem eorum, & misit saturitatem in animas ipsorum: sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata, quoniā adhuc escæ erant in ore eorum, & ira Dei ascēdit super eos. Quæ scripta sunt, ne fortè quis magni pendat, si fuerit exauditus, quū aliquid malè aut impatiēter petit, quod nō impetrare plus profuerit: aut se abiiciat, & de diuina erga se miseratione desperet, si nō exaudiatur, quū fortè aliquid petit quo accipiendo affligatur atrocius, vel à prosperitatis lenocinio corruptus, penitus euertatur.

Nume. 11 *Psal. 77* *2. Cor. 12* *Psal. 77*

Postre-

POstremò, oratio vt cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda est. Nam vt omnia opera bona citra charitatis donum tepēt, atque adeo in speciem tantùm fiunt: ita maximè friget oratio, nisi alis geminæ charitatis & Dei & proximi subuehatur. Charitatem Dei in nobis excitat sua ineffabilis bonitas, ad quam precaturi in primis respicere debent, vndique certè expositam, ne quis causari possit, se in eius conspectū prodire non audere, cuius adhuc suspectam habeat bonitatem. Hanc enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocūque tandem oculos vertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrū, iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex Deo esse intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni creator amabilis esse debet, præsertim homini, quem ad imaginē & similitudinem suam fecit, & super omnia opera manuum suarum constituit, quem propriæ voluntatis arbitrio lapsum non deseruit, sed per propriū filium de cœlo missum, & ipsius hominis causa in mortem traditum, redemit, viuificauit, iustificauit, & ex inimico in filiū gratuita bonitate adoptauit, ipsíque cum Christo omnia bona donauit, impartiens etiam ei per Christum de spiritu suo, quo ductore, tandem in consortium cœlestis regni (quod piis paratum est à constitutione mundi) perueniat? Qui hæc animo volutat, & per spiritus sancti gratiam percipit, is Deum non potest nō diligere ex toto corde suo, ex tota mente sua, ex tota anima sua, & ex totis viribus suis. Quomodo enim non delectabitur in summo bono, qui delectatur in creatura? Quomodo non suspirabit semper ad optimum illum parentem, à quo quicquid est & tenet, & habet? Quomodo nō semper ardebit illius desiderio, qui ipsi gratis promittit regnum cœlorū, imo seipsum? Hæc est enim vita æterna, vt cognoscamus Deum, & cum eo perpetua felicitate fruamur. Hunc affectum qui induit is ad Deum fide firmus, ac spe corroboratus, amanter vadit, ac rectè Deum precatur. Huic Psaltes dixit: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Et iterum: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo. Charitatem proximi in nobis cōcitabit eiusdem naturæ participatio, quod sit idem omnium & similis ortus ex vno parente Adam, par (quod ad naturam attinet) conditio. Itē quod hic mundus pariter omnibus vna domus sit. Et quod omnium maximum est, vnus Deus, quem omnes vno ore pa-

Tertia ala orationis charitas.

Charitas Dei vnde in nobis excitetur.

Gene. 1
Psal. 8
Eccle 17
Ioan 3
Philip. 2
Roma. 8
Matt. 25

Roma. 5. 8
Ioan. 14
Ioan. 17
Psal 36
Psal. 34

Charitas proximi quomodo in nobis nascatur.

1. *Cor.* 12

Ephe.4 trem appellamus,vnus Christus, in quo omnes renascimur,& Deo in filios adoptionis asciscimur, vt & duplici vinculo tam *1.Cor.10* naturæ quàm adoptionis nos fratres esse fateamur. Vnus spiritus quem habemus è cœlo,vna & omnium communis cœlestis patria, vna fides, vnum baptisma, vnus panis, & vnus calix omnium, qui de vno pane & de vno calice participamus, Breuiter, vnum corpus sub vno capite, Christo. Quæ potest, quæso, arctior agnatio excogitari? Adeò, vt præceptum dilectionis proximi,quo iubemur,vt proximum sicut nosipsos diligamus, quammaximè naturæ ac rationi consentaneum sit. Qui hoc affectu imbutus est (id quod nemo non facilè agnoscet,si tantùm quisque se ad suum ipsius cor cõuertat, & seipsum interroget, num reuera erga proximum, perinde atque erga se afficiatur)is demum rectè ad orandum accedit. Quá- *Matt.6.* obrem Christus vbique ferè, vbi de orando præcepit, ex pa- *Marc.11* cto nobiscum agit,vt nos non aliter se exauditurος dicat,quã si proximum ex corde dilexerimus,& si quid in nos peccauerit,remiserimus.

Quæstio. SED dicis, Si sic oportet ad orationem accedere, vt mens *Augu.in* neque fide,neque spe, neque charitate vacet, nullus vide- *Ench.c.17* bitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen vel maximè orare conuenerit. Dein,si hæc præcedere orationem oportet, quid est quòd scripturæ clamant, hæc tria nos præci- *Dilutio.* puè à Deo postulare debere? Sed facilis est responsio:In donis *In donis spiritus & virtutibus sunt gradus.* spiritus & virtutibus Christianis, gradus sunt quidam: Peccator quum in altissimis ignorantiæ tenebris versatur, secũdum carnem viuens,sequens carnales concupiscentias,peccat, sed propemodum ignorans. Deinde quum respicit in legem Dei condemnantem peccatum, si nondum adiuuet spiritus, vult *Roma.7* quidem secundum legem viuere, sed victus concupiscentia delinquit,idque sciens, & proinde grauius. Postquàm autem *Roma.8* accesserit spiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde cõuersis ab operibus mortuis ad Deum, per Christum remissum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum Dei, tum demum incipit homo agi spiritu Dei, *Galat.5* qui spiritum nostrum (iactis in eum seminibus fidei, spei & *Roma.1* charitatis) concupiscere facit aduersus carnem,atque tum incipit nobis reuelari Dei iustitia ex fide in fidem, vt quò magis homo sibiipsi diffidere ac Deo credere, in Deum sperare, ac Deo per charitatem adhærere pergit, eò magis hæc spiri-

tus

tus dona in nobis augeſcant: & quantò cupiditas minuitur, tantò magis charitas creſcat, donec tandem caro penitus ſubiiciatur ſpiritui, quod tamen perfectè & cõſummatè demum in reſurrectione mortuorũ implebitur. Vt ergo vnde digreſſi ſumus reuertamur, adeò nõ prohibemus peccatores ab orando, vt illos quàmaximè ad orandum incitemus, quòd infirmis quammaximè opus ſit medico: ſed tamen eos fruſtrà orare dicemus, niſi iacta fidei, ſpei, & charitatis ſemente, id eſt, niſi ſaltem odio peccati ad miſericordiam Dei fidenter ac amanter confugere incipiant. Vt autem fides principiò modica ſit, vt ſpes vacillans, vt tepida charitas, non tamen ideò minus, ſed tantò magis orandum eſt, & cum Apoſtolis inclamandus eſt Chriſtus: Domine, adauge nobis fidem. Et cum tota eccleſia precandus, vt ſpem corroboret, & ſui ignis amorem in nobis accendat. Eos verò peccatores tantùm ab orando repellimus, qui ſe peccatores eſſe non ſentiunt, qui quærunt excuſationẽ in peccatis, qui obſtinati, venditi, & traditi ſunt in peccatum, qui gloriantur quum malefecerint, & exultãt in rebus peſſimis, quos peccatores ſcimus quia Deus non exaudit, ſed potius eorũ oratio fit in peccatum, quemadmodũ apud Eſaiam cap. 1. legimus: Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et Hieremias Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam te prouocauimus. Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad ſe redit, pauper ſpiritu, humilis, contritus, ſuſpirans, credens, ſperans, & deſiderans, Deum inuocat, is proculdubio voti ſui compos fiet, quoniam non fallet veritas, pientiſſimè ad ſe omnes laborãtes inuitans, Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris.

1. Cor. 15 *Matth. 6.* *Peccatoribus orandũ & quo affectu.* *Pſal. 110.* *Pſal. 51.* *Ioan. 9* *Pſal. 101* *2. Cor. 6* *Matt. 5* *Matth. 11.*

VNde conſequens eſt, vt tametſi oratio noſtra ſoli miſericordiæ ac gratiæ Dei (quæ etiam nos ad orandum incitat, & gratis quæ petimus donat) inniti debeat, oportere tamen, vt hanc fiduciam noſtram affectus bene viuendi ornet, & bona opera ſubſequãtur. Hoc enim vult Apoſtolus, quum iubet, vt orantes manus puras extollant. Et Pſaltes ait: Innocens manibus & mundo corde, hic accipiet benedictionem à domino. Innocentium aſcendit oratio, ſi Ægyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Phariſæos dominus cul-

Affectus bene viuẽdi oranti neceſſari'. *Pſal. 14*

par,

pat, quòd deuorarent domos viduarum, simulantes longã o-
Lucæ.20 rationem. Hi, inquit, accipient dãnationem maiorem. Quid ergo orationis affectui magis obstabit, quàm si voluntas aut vita voci non cõcordet? Ea vero demũ (vt est in cantico quodam ecclesiastico) dulcis est symphonia, si vox vitam non remordet. Et diuus Ioãnes ait: Charissimi, si cor nostrum non
1.Ioan.3 reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quãdo mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus.

Ieiuniũ & eleemosyna oratione faciunt alacriorẽ. IN primis autem scriptura duo opera commendat, quæ nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, si tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & eleemosyna. Bona est (inquit Tobias) oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere. Nec Christus temerè hæc
Tobiæ.4 tria, nempe ieiunium, eleemosynam, & orationem apud Mat-
Matth.6 thæum cap. 6. coniungit. Et Esaias cap. 58. sic copulat, perinde
Esaiæ.58 atque necessario cohærentia. Nec est quispiam tam stupidus, qui non videat hęc tria propemodum indissolubili vinculo cohærere oportere, præsertim si oratio in deprecanda ira Dei efferuescere debeat. Oratio enim ascensus mentis est in Deum
Lucæ.21. sed quum crapula, ebrietate, & curis huius mundi corda no-
Vigilare ĩ oratiõe necesse est. stra aggrauantur, fit vt non possint in Deum respicere, seu in oratione (quod necesse est) vigilare. Vigilate, inquit Christus, & orate. Dein: Si quis habuerit substantiam huius mundi, &
Matt.26 viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera
Ioan.3 sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? & qua tandem
Esaiæ.58. fronte, is viscera misericordiæ dei nostri implorabit qui viscera clauserit fratri? Quamobrem Esaias veram rationem ieiunandi (quæ est abstinere à peccato) ac dandi eleemosynam & orandi docés, sic ait: Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti sunt) liberos, & omne onus dirumpe, frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam (hoc est proximum tuum) ne despexeris. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsũ, quia misericors sum dominus deus tuus.

In affectibus piis tota orationis vis consistit. IAM (vt putamus) satis superque ostendimus, quomodo affectos esse oporteat ad orationem accessuros. Id autem, doceri omnino & ante omnia oportebat, atque adeo semper inculcari,

culcari, quòd in affectu spiritus seu cordis tota orationis vis cōsistat. Nam ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi & desinere debet, quamuis affectus orandi, hoc est desiderium vitæ cœlestis, quod ad se attinet, in Christiano nūquam desinat, etsi verba finiantur. Qui hoc intelligit, facilè videt, quo pacto Christus non diuersum, sed vnum atque idem vbique præceperit, quum alibi iubet, vt orantes non multum loquamur: alibi verò dicat, oportere semper orare, & nunquam deficere. Quò tamē vterque locus adhuc dilucidior fiat (quòd hic tota rei vis consistat) in primis diligenter intuendum est, quod Christus apud Ioannem mulieri Samaritanæ, opinanti orationis vim, loco seu rebus exterioribus alligatam esse, respondit: Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, nam & pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & veritate adorare. Quibus verbis hoc admonere voluit Christus, Deum (qui spiritus est) in homine non carnem, sed eam partem potissimùm respicere, quam ad similitudinem & imaginem suam creauit, nempe spiritum & mentē: quódque oratio non sit alligata certo loco, tempori, verbis præscriptis, aut aliis externis ceremoniis (quamuis tamen interim externa ista omnino contemnenda non sint, si rectè adhibeantur) sed in synceritate animi, qua coli vult Deus, nobis per coæternam sibi sapientiam inclamans: Fili, præbe mihi cor tuum, habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, in omnibus viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Hic certè est verus dei cultus: quòd etiam non latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur. is enim sic orditur: Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt, Hic tibi præcipuè sit pura mente colendus. Homo quidem videt ea quæ patent. Deus autem intuetur cor. & rursus: Deus ab homine tantùm qui mundo corde est, videtur. Proinde Dauid orat, vt Deus cor mundum in ipso creet, & spiritum rectum innouet in visceribus eius.

Conciliantur loci de orando. *Matth. 5* *Verus dei cultus in spiritu.* *Ioan. 4* 1. *Reg. 16* *Prouer. 3* *Cato.* 1. *Reg. 16* *Matth. 5* *Psal. 50*

CHristus ergo quum doceret nos orare, sic ait: Et quum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperūt mercedem suam. Tu autē

In veritate, hoc est, seposito omni fuco, oportere orare.

quum

quum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui sicut ethnici faciunt: putant enim quòd in multiloquio suo exaudiātur. Nolite ergo asimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequā petatis eum. Hactenus dominus apud Matthæum. Quod verò est istud cubiculū in quod nos intrare iubet Christus, nisi cubiculum cordis? quod tamē adhuc nō sufficit intrare, nisi claudatur. Nam si inter orandum, ostium cordis nostri pateat, & ea quæ foris sunt, per carnalem sensum in cogitationes nostras improbè se immergāt, synceritas orationis maculatur, quo minus spiritalis oratio dirigatur ad patrem: at quū clausum est ostiū, tum pater qui videt in abscon so, id est, qui inspicit abdita cordis, reddet oranti. Et vt Christus in hac re nos attentiores faciat, duos admodū prauos affectus pari censura damnat. Alterum, qui est Iudæorum: alterum ethnicorū. Iudæi hypocritæ quærunt apud homines spectari & videri sancti, quemadmodum Christus eos increpans, ait: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, qui hunc fructum orationis potissimum quærunt, vt hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguæ potius, quàm mundando animo dant operā, toti superstitioni dediti, putantes ita agi cū Deo, perinde atque cum homine agitur, qui sæpe multis tandē verbis in sententiam, licet iniquam, adducitur. Sed vnus ille & verus magister dicit: Nolite asimilari illis, nimirum quia Deus nouit corda, & quod hominibus altū est, abominatio est ante Deum, apud quem sola verborū replicatione non est opus cum sciat, quid opus sit nobis priusquam petamus eum. Si enim verba multa ad id proferūtur, vt instituatur & doceatur ignarus, quid opus verborum replicatione apud eum, cui omnia patent? Sola inquam, replicatione verborum absque affectu nihil opus est, quàm Christus per multiloquium vult intelligi: hoc est, multum sermonem absque deuotione profusum, nō autem prolixas ac diuturnas preces, piè ac ex intimo affectu deprōptas. Nam & de ipso domino scriptū est, quòd pernoctauerit in orando, & quod prolixiùs orauerit, quo nobis ad se imitandum exēplum præbere volebat. Constant ergo sibi, & vt non debeamus orando multum loqui, & tamen sine intermissione orare. Is multum loquitur, qui in sola multorum verborum prolatione, non adhibita mente, confidit,

Matth. 6

In cubiculum cordis Christus iubet intrare orantē, idque clausum.

Augu. de ser. domini in monte.

Affectus Iudaicus in orando.

Luc. 19

Affectus Ethnicorū.

Matth. 6

Orationes Christianorū & breues & perpetuæ esse debent.

Luc. 6

Et mente & voce orandum.

tanquam

tanquam eo fiat vt exaudiamur, quo loquaciores sumus. Is sine intermisione & multum orat, nec tamen multũ loquitur, qui continuato desiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, spe, & charitate Deum pulsat, intentus in vnum illũ, quod Christus dicit, necessarium. Neque enim Christus hoc volebat, vt nullis verbis orantes vteremur, alioqui nõ docuisset nos, quibus verbis patrem compellaremus, sed vanum sine mente sonum, multiloquio significauit. *Luc. 10*

SED mouere potest alicuius mẽtem, quur Deus, qui nouit, quid opus sit nobis antequam petamus eum, & paratus est bona data dare filiis suis, petere tamen nos, quærere, & pulsare compellat? Sed facilè hæc dubitatio submouebitur, modò intelligamus Deum non hoc cupere vt volũtas nostra sibi per verba innotescat, quam non potest ignorare, sed vult in orationibus exerceri desiderium nostrum, quo possimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidem dare paratus est, sed nos ad accipiendum angusti & inidonei sumus, nisi animum oratione excitemus ac dilatemus. *Augu. ad Probã, & lib. de magist.*

PRoinde non tantùm verbis, sed & per certa interualla horarum & temporũ rogamus, non quòd vis orationis, verbis & tempori sit alligata, sed vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quãtùmque in hoc desiderio donorum cœlestiũ profecerimus, nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendũ nosipsos acrius excitemus. Vnde quòd Apostolus ait: Sine intermisione orare: nihil aliud est, quàm beatam vitam, & quæ huc spectant & conducunt, ab illo qui eam solus dare potest sine intermisione desiderare. Semper ergo oramus, quum hanc à domino Deo desideramus. Sed ideo ab aliis curis atque negotiis, quibus ipsum desiderium quodãmodo tepescit, certis horis ad negotium orandi mẽtem reuocamus, vt verbis orationis nosipsos admoneamus, in id quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat & penit⁹ extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud Deum, non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui & antequã essent, vtique nouerat, sed nobis innotescant apud Deũ per tolerantiam, non apud homines per iactantiam. *Cur ecclesia oret p interualla temporũ.* *Sine intermisione orare, q̃d.* *Roma. 12 Ephe. 6 Coloss. 4* *Postulationes nostras deo ĩnotescere, q̃d.*

QVÆ cùm ita sint, tum cũ diu orare vacat, id est, cũ alia bonarum & necessariarum actionum non impediuntur officia (quanuis & in eis, vt diximus, desiderio illo semper *Augu. ad Probam.*

orandum

orandum ſit)id vt fiat,omnino vtile eſt,ſic tamen ne per pro-
ductiores moras euaneſcat atque hebetetur intentio. Quam-
obrem pium ac ſanctum inſtitutum eſt, quo ſacerdotes legen
De hora- dis horariis precibus alligantur . Nam ſacerdotes vt à ſecula-
rijs preci- ribus negotiis omnino vacēt, & vt pro populo Dei in his quæ
bus. ad Deum ſunt,curam agant,ordinantur,perinde atque viduæ
1. Tim. 5 primitiuæ eccleſiæ, quarum erat perſiſtere in oratione nocte
Luc. 2 & die, quemadmodum de Anna filia Phanuel legimus, quòd
Anna filia non diſcedebat de templo,ieiuniis, & obſecrationibus ſeruiēs
Phanuel. nocte & die . Sacerdotes itaque (quòd ipſis præ aliis negotiis
vacet)horarias preces recenſere decet,atque ignaui illi ſacer-
dotes reprehendēdi ſunt, qui quod dicunt vel nō intelligunt.
Eſaiæ. 29 vel quod legunt,non attendunt,de quibus dixit Eſaias: Popu-
Matth. 15 lus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me,
qui nondum eò ſcientiæ ſunt prouecti, vt intelligant oratio-
nem ex intimis cordis penetralibus proficiſci oportere, quē-
Pſal. 110 admodum Pſaltes ait : Confitebor tibi domine in toto corde
Pſal. 37 meo.Item : Domine, ante te omne deſiderium meum. Item:
Pſal. 75 Cogitatio hominis confitebitur tibi . Et iterum : Adhæſit ani-
Pſal. 62 ma mea poſt te . Et : Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt
Pſal. 33 corde, & his mille ſimilia in Pſalmis obuia . Quos ignauos ac
ſtupidos clericos acriter corripere oportet & docere, quid ve
1. Cor. 14 lit diuus Apoſtolus, quum iubet nos pſallere ſpiritu, pſallere
pariter & mente, orare ſpiritu,orare pariter & mente . Alio-
qui ſi ſcientiam repellunt, repellet eos dominus ne ſacerdo-
tio fungantur ei. Quod & iuſto Dei iudicio quotidie fieri vi-
demus, puniente Deo ſtupiditatem cleri ſui etiamnum ſurdi
& obaudientis . Abſit ergo (vt reuertamur tandem vnde pau-
lulum digreſsi ſumus) ab oratione multa loquutio, & verba
ſuperflua,ſed non deſit multa precatio, & intelligant omnes
plus quidem gemitibus,quàm ſermonibus hoc negotium agi,
Nobis ver plus fletu, quàm affatu . Ponit enim Deus lachrymas noſtras
borū pro- in conſpectu ſuo, & gemitus noſter nō eſt abſconditus ab eo,
fuſio neceſ quanquam interim vt ei verbis noſtris non ſit opus,nobis ta-
ſaria. men neceſſaria ſint,quibus cōmoueamur,& inſpiciamus quid
Pſal. 37 petamus,non quorum replicatione,non adhibita ferventi in-
Augu. ad tentione,dominum docendum ſeu flectēdum eſſe credamus.
Probam. Fideliter ergo hoc retinēdum eſt, vt quemadmodum hæc in-
tentio obtundenda non eſt prolixitate ſermonis, ita ſi perdu-
rauerit,non citò eſſe rumpendam , & tamen interim in omni
actione

actione nostra pio illo desiderio sola etiamnum mente orandum & colédum Deum per Christum, quod monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcunque facitis, in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes patri per ipsum: certi quòd tantò ad gratiam Dei capiendam capaciores erimus, quantò Dei misericordiam fidelius credimus, speramus firmius, desideramus ardentius. *1. Cor. 10* *Coloss. 3*

NEC hoc omittendum esse putamus: Non esse aspernãda templa ac alia loca sacra, quæ ad hoc facta ac consecrata sunt, vt conueniatur illuc ad orandum, audiendũ verbum, & communicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, quòd sint domus orationis, vt proinde in illis nihil aliud agi oporteat, quàm id, ad quod sunt facta. Nam & in templum cubicula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum claudamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt viua templa Dei. Nec scriptura frustrà recitat, quòd Apostoli simul cum omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint vnanimiter in templo. Et alibi sæpe, quòd vno in loco vnanimiter in oratione & obsecratione perseuerauerint, non quòd à loco oratio vim recipiat, aut quòd ibi solùm orandum sit, quum Paulus dicat: Volo autem viros in omni loco manus puras leuare. Sed quòd Deus vnanimem ecclesiæ suæ orationem exposcat, ad quam nos templa inuitant. Quum enim vnum corpus simus, decet nos conuentus & vnanimis oratio. Nam (vt Christus ait) vbi duo vel tres cõgregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet eis. Idem de piis ecclesię inter orandum ceremoniis sentiendum est, vt nequaquam contemnantur, quæ rectè & magno cũ fructu adhibentur, si vel ad incitandum nos, vel vt omnia secundum ordinem fiant, vel vt hæc exterius repræsentent quod intus agitur, adhibeantur, atque hæ non mentis intentionem præcedant, sed subsequantur. Nam quũ mens & oratio in hoc nobiscum corpore conclusa sit, sic vt animus totam hominis molem regere debeat, nequaquam à pietate abhorrens est, si corpus dominam suam rationem seu spiritum tendentem ad Deum, & ad illum propius se applicare cupientem, suis quoque motionibus, suis compositionibus & figuris, suo habitu ac gestu subsequi conetur. Quòd si in omnibus planè agẽdis, tractandis, cõsiderandísque rebus, corporis consensu & ministerio animus vtitur,

Non sunt aspernãda tẽpla orationi dedicata. *Augu. de ser. domini in monte.* *2. Cor. 6* *Acto. 1* *1. Timo. 2.* *Tẽpla inuitãt nos ad vnanimem orationẽ.* *Ephe. 4* *Matt. 18* *Quid sentiẽdum de piis ecclesiæ ceremoniis.* *1. Cor. 14* *Augu. ad Probam.*

vtitur, num in adorando ac venerando Deo, illius tantùm reiiciet societatem? Iure itaque ac piè fit, vt siue animus peccati & culpæ conscius se prosternat atque abiiciat corā Deo, corpus quoque eundem gestum, eundémque actum subeat, siue agendis pro accepto beneficio gratiis, mentem ad Deum, cogitationémque tollamus, eandem mentis ad Deum sublationem, vultus, oculi, manúsque sequantur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes, genuū inflexiones (quæ passim in communi ecclesia adhibentur) imitationes sunt & simulachra animi, varios in se affectus erga Deum suscipientis. Quæ si falsò & per simulationem vsurparentur, essentque ementita atque ficta, maximum nimirum hoc crimen & nefaria improbitas sceleratæ mentis esset. Sed si ita res se intus habet, si est voluntas ritè conuersa ad Deum, si animus, si mens, si ratio in ipso Deo verè collocata est, cur repellamus corpus à pietatis huius & venerationis erga Deum consortio? quod

2. Cor. 6 Paulus non addubitauit vocare templum Spiritus sancti, & quod in partem immortalitatis & gloriæ apud Deum aliquādo futurum est. Nam quòd & detecto capite viros, velata co-

1. Cor. 11. ma mulieres in ecclesia orare vult Paulus, num non ad externas id pertinet ceremonias? Præterea percussio pectoris, nec-

Luc. 18 non deiectus oculorum in terram, quæ sunt in publicano illo sibi veniam à Deo precante per dominum Iesum Christum exposita, nónne in corpore sunt testimonia animi cum Deo humiliter colloquentis? Atque adeò, quid est quòd dominus

Ioā. 11. 16 *Matt. 26.* *Marc. 14* *Luc. 22* ipse ad orationem accinctus, vix vnquam aliter quàm subleuatis in cœlum oculis, ac genibus flexis in terris, totóque gestu corporis affectum mentis indicante orasse legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in vniuersum cæteræ piæ illæ ac antiquissimæ ecclesiæ ceremoniæ, in ecclesia adhibentur, modò tamen sic (vt diximus) adhibeantur. Absitque, vt assentiamur iis, qui dicunt, Christum has ceremonias quæ pietati suffragantur damnasse. Traditiones & mandata hominū auersantium veritatem, qui-

Marc. 7 *Tit. 1* bus irritum fit pręceptum Dei, & mandata Dei relinquūtur vt illa statuantur, damnauit Christus. Non autem damnauit pios ritus ad cultum & obseruationem præceptorum Dei cōducibiles, quos ipse quoque obseruauit. Rectissimè ergo Augusti-

Augusti. Regula in ceremoniys tenenda. nus vnam hanc saluberrimam regulam, in hisce ritibus retinēdam esse docet, nempe vt quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad mouēdum piè ani-

mos

mum,aut ad exhortationem vitæ melioris nõ inutile, ea vbicunque instituta cognoscimus, non solùm non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, sic tamen vt ea quę præcipua sunt, etiam præcipuas partes teneant, & ceremoniis non aliter quàm ceremoniis vtamur. *Matt.23* *Luc.11*

HVcusque docuimus, quid sit oratio, quid de deo qui oratur præsumendum, quomodo & quo affectu ad orationẽ accedendum, qualem orationem esse oporteat, & vnde proficisci. Breuiter, quòd orationem quæ deo sit placitura, cœlumque penetratura, nõ ambitiosam, aut temerariam, sed fidelem, humilem, & verecundam, non desperantem, aut vacillantem, sed certa fiducia de dei misericordia sperantem, non denique frigidam aut tepidam, sed charitate efferuescentem esse, & ex intimis ipsis cordis affectibus prodire necesse sit. *Epilogus.*

ORATIONIS DOMINICÆ EXPOSITIO.

RESTAT nunc, vt ex diuinis scripturis doceamus, quænam à deo petenda sint, hũc siquidem ordinem seruat Christus, vt primùm orandi modum doceat, deinde quid petendum sit, præscribat. Suprà de orationis scopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda est, diximus. Sed quoniam interim dũ adhuc in hoc corpore ad dominũ peregrinamur, innumeris tẽtationibus impetimur, quibus hoc vnum perpetuò agũt ac moliuntur, mundus, caro, & diabolus, vt nos ab verè vnico illo fine (qui est vita beata) modis omnibus auertant, meritò oratio in species quasdam petitionum diducitur, quibus tot tẽtationum generibus resistatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorum, aut remissione malè commissorum, aut deprecatione malorum futurorum consistit. Qua de re Christus vita, author, dux & rector noster, qui venit in hunc mundum, vt omnem hominem illuminaret, ac viam salutis æternæ monstraret, ipse via, veritas, & vita, etiam orandi formam dedit, vt certi essemus nos rectè petere, quum bona quæ ille iussit, peteremus, & mala deprecaremur. *Quæ à deo petẽda sint* *Matth.6.* *Psal.26* *Scopus oĩs petitionis, triplex.* *Ioan.14* *Ioan.1*

NON inutile autem videtur, vt hîc rememoremus Christum tradendo orationem dominicam, nõ tam nos quædam præscripta verba docuisse, quàm res quas peteremus: verba autem orationis dominicæ in hoc tantùm esse tradita, vt

Augu.de ser domini in monte.

ipsis memoriæ mandatis, rerum à Deo petendarum recordaremur. Apud Deum enim (quemadmodum suprà diximus) non agimus verbis, vt impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, & intentione cogitationis, idque per fidem & spem, cum dilectione pura & simplici affectu. Proinde mens orantis non debet in verba orationis dominicæ tantùm respicere, sed magis dilatari, & quod in se est orando quàm plurimum complecti, quæ sub his verbis longè omnium fœcundissimis continentur.

Oratio dominica alijs quibuslibet anteponenda. Chrysost. August. Cypria. in orationem dominicã. Matt. 17. 2. Pet. 1 Joan. 11 Roma. 8 Joan. 4 Joan. 15 Luc. 24 1. Joan. 2 Joan. 14

EST enim oratio dominica, multis nominib⁹ aliis quibuslibet orationibus anteponenda. Primùm quòd non ab hominibus, sed à filio dei (qui est verbum & sapientia patris, deus de deo, doctor vitę, & summus ac cœlestis magister) nobis tradita fuerit. Ex quo hũc fructum referimus, quòd certi sumus, & nequaquam dubitare debemus, non posse hanc precationẽ ad aures dei non ascẽdere, quam dei filius deus docuit. Quomodo enim pater filij sui, imò sua verba quæ per filium suum nos docuit, non agnoscet, qui voluit & præcepit, vt hunc vnicum filium suum audiremus? imò quomodo non audiet Christum in nobis sua verba resonantem, quem semper audit? Nõ dubium enim Christum in nobis loqui per spiritum suũ, si tamen ipse intus habitet in pectore, qui est in voce. Et quũ ipse docuerit, patrem in spiritu & veritate adorandum, quæ potest esse magis spiritalis oratio, quàm quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus sanctus missus est? Et quę efficacior apud patrem oratio esse queat, quàm eius quẽ habemus aduocatum pro peccatis nostris? qui & pollicitus est, dicens: Quia quodcunque petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis: quantò efficacius ergo impetramus, si quod petimus in Christi nomine, ex eius etiam instituto & præscripto petamus!

Oratio dominica totũ cõplectitur, quęqd à deo peti potest. Augu. ad Probã. ca. 11. & 12

SEcundò, oratio dominica cæteris iure antefertur, quòd totum complectatur, quòd rectè à deo peti possit, atque adeò nihil inuenies, tametsi omnes pias ac sanctas precationes, quæ tota scriptura, maximè verò in psalmis continentur, percurras, quod non ista dominica compendio contineat & concludat oratio. Vnde liberum quidem est aliis atque aliis verbis orare, modò tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus. Sed alia orare liberũ non est. Quamlibet enim alia verba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm quod in ista dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus. Qui se-

cu

cus orat, is certè carnaliter orat, & nescio, cur nõ illicitè oret, *Ioan.14*
quòd spiritu renatos, non nisi spiritaliter orare sit necesse. *1.Cor.14*
Porrò tantam esse orationis dominicæ amplitudinẽ, facilè potest intelligi, quum singulæ eius partes ad alias sanctorũ orationes conferuntur. Qui dicit: Illuminet Deus vultum suum *Psal.66*
super nos & misereatur nostri, vt cognoscamus in terra viam *Eccle.36*
tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Et, Clarificare in omnibus gentibus, sicut clarificatus es in nobis: quid aliud *Psal.79*
dicit, quàm, Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit, Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus: *Psal.118*
quid aliud dicit, quàm, Adueniat regnum tuum? Qui ait: Vias meas dirige secundum eloquium tuum, quid aliud precatur, quàm, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra? Qui preca- *Prouer.30*
tur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantùm victui meo tribue necessaria, nihil ferè aliud dicit: quàm, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, nisi quòd hic articulus orationis dominicæ se latius porrigit, quod infrà osten *Psal.131*
demus. Quum Dauid orat, vt dominus meminerit mansuetu- *Psal.7*
dinis eius (quæ tanta in eo erat, vt coram Deo diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quàm, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Rur- *Psal.118*
sus, qui dicit, Et non dominetur mei omnis iniustitia. item, *Eccle.32*
Aufer à me concupiscentias ventris, & desiderium concubitus ne apprehendat me: haud aliud dicere videtur, quàm, Ne nos *Psal.58*
inducas in tentationẽ. Denique qui dicit, Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis. Item, Erue me de inimicis meis, Deus meus. & ab insurgentibus in me libera me: is vtique non aliud orat, quàm libera nos à malo. Quanquam interim animaduertendum est, singulas orationis dominicæ sententias, perfectionem quandam virtutis concludere, quod in aliorum sanctorum orationibus, quantumlibet piis, vti in hac ipsa dominica precatione, reperire non est, adeò vt beatus ille Cyprianus huius dominicæ orationis sublimitatem satis demirari non potuerit. Qualia (inquiens) sunt fratres dilectissimi orationis dominicæ sacramenta, quàm multa, quàm magna breuiter in sermone collecta, sed in virtute spiritualiter copiosa? vt nihil omnino prætermissum sit quod non in precibus atque orationibus nostris, cœlestis doctrinæ cõpendio comprehendatur.

Orationis domicæ perfectio.
Chryso. in Matth. homil. 20
Cypria. in orationem dominicã.

TErtiò, Oratio dominica cæteris præstat vel ea ratione q nulla alia oratio ita affectum in Deũ excitet, aut ad pietatem vitę & omnem virtutem nos cohortetur, perinde atque hæc oratio: quod dilucidius fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.

Pater noster qui es in cœlis.

ATER] Quis facilè animo complectatur, quãta sit Domini circa nos dignationis & bonitatis vbertas, qui nos sic voluerit orationem incipere, vt Deum, patrem vocaremus, quod non ita obuium est in veteri Testamento: quũ nusquam sit præceptum filiis Israël, vt Deum patris nomine orãdo compellarent, sed domini nomen eis insinuatum est, tanquam sub lege seruientibus. Et quum Abraham vir tantus (qui amicus Dei appellatus est) non absque multo tremore ad Dominum loquutus sit, Ne indigneris (inquiens) Domine, si loquar ad dominũ meũ, quum sim puluis & cinis: quis nostrûm Deum illum conditorẽ, seruatorem, ac moderatorem omniũ, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & sibi honorificentissimum nomen filij Dei, quo nec angelos suos dignatus est, vẽdicare ausit, nisi ille iussisset? Dicimus ergo, Pater, nõ tam quòd pater noster sit ratione creationis, secundum id quod dictum est: Nunquid nõ ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te? sed magis ratione adoptionis, qua gratuita pietate nos in filio suo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac potestatem fecit, quotquot eum receperunt vt filij Dei fierent, qui credunt in nomine eius. Serui peccati eramus, infœliciter geniti ex Adam. Sathanæ filij eramus, cuius instinctu, ad omne malum solicitabamur. Sed ille, quum adhuc inimici essemus, nostri misertus, per vnigenitum filiũ suum Iesum, nos à seruitute peccati exemit, à patre diabolo emãcipauit, à morte perpetua & æterni ignis hæreditate vindicauit, ac per fidem & baptismũ in filij sui corpus insitos, tum in nominis, tum in hæreditatis consortium adoptare dignatus est, hæredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Christi. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam suæ erga nos charitatis cœlitus immisit in animos nostros, spiritum filij sui, qui propulsato timore seruili, non vereretur in cordibus nostris clamare, Abba pater.

Cypria. in orationem dominicã. Chryso. in Matth. hom. 20 Augu. de sermo. domini in monte. *Deute.* 5 *Rom.* 3 *Gene.* 18 *Hebr.* 1 *Cur Deũ appellem᷒ patrem.* *Deut.* 32 *Roma.* 8 *Ioan.* 1 *Roma.* 6 *Ephe.* 2 *Roma.* 5 *Dei erga nos benignitas.* *Roma.* 8 *Spiritus est qui clamat in cordibus nostris, pater.*

Dicendo

DIcendo ergo, Pater, in primis gratias agimus Deo, quòd non ex meritis nostris, sed gratuita adoptione facti simus filij Dei, profitemúrque hoc nomine nos in baptismo renũtiasse patri diabolo, & omnibus operibus eius, iamque solũ nosse & habere cœpisse nos patrem, qui sit in cœlis, cuius potentia conditi sumus, quum nihil essemus: cuius bonitate restituti sumus, quũ perissemus, cuius sapientia gubernamur & cõseruamur, ne reuoluamur in exitium. In quã sententiam Dominus dixit: Nolite vocare vobis patrẽ super terram, vnus est enim pater vester qui in cœlis est. Secũdò, quum homines dicunt Deo, Pater, excitatur in ipsis supplex affectus, maximè vbi Deum in propheta sic loquentẽ rememorant: Si pater ego sum, vbi est honor meus? Itidem erga Deum charitas accenditur & inardescit, Quid enim charius filiis debet esse, quàm pater? Quædam insuper impetrãdi præsumptio ac fiducia cordi innascitur. Quid enim Deus non det iam filiis petẽtibus, quũ hoc ipsum antè dederit vt filij essent? Postremo, quum dicimus, Pater, non vulgaris cura animũ nostrum tangere debet, ne tali patre simus indigni, vt quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat & ille de nobis, vt conuersemur quasi Dei templa, vt Deum in nobis cõstet habitare. Nec degeneret act⁹ noster à spiritu, vt qui cœlestes & spirituales esse cœpimus, nõ nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus. Nam, vt inquit Paulus, Non estis vestri: Empti estis pretio magno, exultate & portate Deũ in corde & corpore vestro. Cauendum ergo nobis est à peccatorum sordibus, quòd quandiu peccamus, desideria carnis insequẽtes ac perficientes, in filiorum Dei catalogum asscribi non possimus, ipso Domino dicente: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Cauendum quoque, ne indigna filiis petamus, mobilia cum Ismaële filio ancillæ, sed immobilia cum Isaac filio liberæ. Si filiũ Dei te credis, pete quæ te deceant accipere, & illum dare. Si carnalia petis, vt in illis conquiescas, quomodo illa præstabit, quæ quum habeas, præcipit vt contẽnas? Quasi filij ergo agere debemus, vt quod esse dicimur, actu & re ipsa probemus.

Ioan. 1 *Tit.* 2 *Roma.* 6 1. *Pet.* 3 *Gene.* 1 *Ioan.* 3 *Mat.* 23 *Malach.* 1 *Ioan.* 1 *Luc.* 11 *August.* 2. *Cor.* 6 1. *Cor.* 6 *Ioan.* 8 *Gene.* 16 *Gala.* 4 *Gregorius*

NOSTER.] Parum est nosse, Deum esse patrem, nisi & eum patrem nostrum esse credamus, in quem omnem curam & solicitudinem nostrã proiiciamus, quòd ipsi sit cura de nobis, quos natiuitate gratiæ spiritualis reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asseruit, tales etiã nos perpetuò habiturus,

Cypr. in orationem dominicã. 1. *Petr.* 5

nisi tamen nostra culpa ac malitia ab eo recedẽdo, & mandata eius spernẽdo, filij esse cessemus, quales erãt Iudæi, ad quos Dominus dixit: Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Et in Esaia: Filios genui & exaltaui, ipsi autẽ me spreuerunt. Secũdò dicimus, Pater noster, nõ meus, quoniam hoc soli Christo cõuenit, qui est solus filius per naturam, nos autẽ filij sumus per gratiam & cõmunem adoptionem. Quod discrimen vt ostẽderet Christus: Vado, inquit, ad patrem meũ, & patrẽ vestrum. Non dicit vado ad patrem nostrum, sed meũ & vestrum, quoniam ipse per naturam, nos per gratiam filij. Tertiò, noster, dicimus, vt fraternæ charitatis, in quam nos Christus vocauit, meminerimus, & vota concordiæ emittamus. Ante omnia enim pacis doctor atque vnitatis magister, noluit singulatim & priuatim precem fieri, vt quis cùm precatur, pro se tãtũ precetur. Nõ enim dicimus, Pater meus qui es in cœlis: nec Panem meum da mihi hodie: nec, Dimitte mihi debita mea: nec, Et ne inducas me in tẽtationem, aut, Libera me à malo: sed publica nobis & cõmunis est oratio. Non ergo sibi quisque peculiariter rogat aliquid, sed omnes velut vnius corporis membra, eodem animata spiritu, quod in commune expediat, postulamus, & vbique nõ tam propria cõmoda, quàm proximorum petimus. Quo quidem precãdi modo Christus discordias & inimicitias interimit, & superbiam reprimit, & humanarum rerum inæqualitatem (quod ad Deum attinet) prorsus expellit. Non enim cõuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore, contẽtione inter se dissideant, Vnde quum dicimus, noster, fraternæ pietatis, charitatis & humilitatis admonemur, iuxta illud Malach. 2. Nunquid nõ pater (est) vnus omniũ nostrum? nunquid non deus vnus creauit nos? Quare ergo vnusquisque nostrũ despicit fratrem suum, violans pactũ patrum nostrorum? Superbi pharisæi orationem auersatus est Dominus, quia non tantùm non cõmuni nomine, sed cum cõtemptu etiam proximi orauit, dicẽs: Non sum sicut cæteri homines, aut etiam hic publicanus. Inuitantur ergo hìc diuites, & genere nobiles, & quicũque cæteris in seculo præstant, nõ superbire aduersus pauperes & ignobiles, quia simul dicunt Deo, Pater noster: quod non possunt verè ac piè dicere, nisi se fratres esse cognoscant. Nemo ergo alium spernat, sed magis pro alio precetur, quum communem patrem se in cœlis cum aliis habere fateatur.

Ioan. 8 — *Esaiæ. 1* — *Ioan. 1* — *Hebr. 1* — *Ioan. 20* — *Christus vult cõmunem precationem.* — *1. Cor. 12* — *Chryso. in Matth.* — *Apud deũ quod ad humana attinet, sumus æquales.* — *Luc. 18* — *Augu. de sermo. domini in monte.*

Qui

QVI ES IN COELIS.] Cœlum in ſcripturis, vocabulo generaliter accepto, omnem creaturã dei ſupra nos exiſtentẽ, ſiue corpoream, ſiue incorpoream ſignificat, quẽadmodum Gene. 1. legimus, Deum in principio creaſſe cœlũ & terram: vbi Moſes cœli nomine cõplectitur omnia, quæ ſurſum ſunt, aerem, ignem, corpora cœleſtia omnia, cũ ſpiritualibus creaturis, quæ ſunt in cœlis, & ſenſibus noſtris capi non poſſunt. Terræ verò nomine, quicquid deorſum iuxta terrã conſpicitur, cũ aquis ipſis terræ cohærentibus. quaſi diceret, quicquid in toto mundo vides vel non vides, ſurſum ac deorſum, initium habuit, aliquando non fuit, à Deo vno & ſolo de nihilo conditum eſt, Dei creatura eſt, atque hoc eſt ſummũ dei omnipotentis encomium ſeu epitheton, quo dicitur ac appellatur ſubinde in ſcripturis Deus, qui fecit cœlum & terram. Chriſtus itaque quũm nos ad orationẽ accinctos hoc procemio (Pater noſter qui es in cœlis) Deum compellare iubet, in primis reuocat nos ad veram cognitionem creationis, vt intelligamus, quiſnam is ſit, quantæ quoque potentiæ, ſapientiæ ac bonitatis, quem petimus, nempe Deus qui eſt in cœlis, hoc eſt, qui vt eſt creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos ac omnia quæ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideò in cœlis eſſe dicitur, quaſi ipſe cœli ambitu concludatur. Nam de eo Salomon dixit: Quem cœli cœlorum non capiunt, ſed magis quia ſua virtute cœlos continet, ſuámque poteſtatem ad omnia extendit, quemadmodum Romanorum. 11. legimus, Per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo ſunt omnia. Et Epheſ. 1. Qui omnia in omnibus adimplet. Itidem Coloſſ. 1. Omnia in ipſo cõſtant. Nec ideo in cœlis eſſe commemoratur, quaſi non etiam ſit in terris, quum vbique ſit Deus, & maieſtatis ſuæ plenitudine omnia quantumlibet etiam abdita & occulta penetret, ſicut ſcriptum eſt. Nónne cœlum & terram ego impleo? Et in Pſalmo. 138. Si aſcendero, in cœlũ, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, Etenim illuc manus tua deducet me, &c. Et eccleſia ex Eſaia canit: Pleni ſunt cœli & terra maieſtate gloriæ tuæ. Sed potiſsimùm in cœlis eſſe dicitur, quòd ſua ineffabilis diuinitatis maieſtas, poteſtas, & gloria magis reluceat in cœleſtibus, quemadmodum Dauid ait: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Et idcirco etiam

Cœli appellatione quid contineatur.

Terræ nomine quid.

Exordium Geneſis explicatur.

Vis procemij orationis dominicæ.

In cœlis.

3. Reg. 8

Deus ſicut in cœlo ita et in terra

Eſaie. 66

Prouer. 15

Eſaiæ. 6

Cur Deus potiſsimũ in cœlũ eſſe dicatur.

Pſal. 18

Cyp. in orationem dominicā. precaturi, ad Orientem vertimur, vnde cœlum surgit, non quod ibi solùm sit Deus, aliis mundi partibus relictis, sed vt animus noster ad Deum tanquam ad omnium excellentissimam maximámque naturam, cœli opificem, erigatur. Nec sine ratione pluraliter dicimus, in cœlis, vt omnes intelligant, quia ipse in omnibus & super omnia est, omnia gubernans ac moderans. Hæc autem contemplatio (quam nobis hisce verbis Christus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac summam ingenerat fiduciam. Nam si talem habemus patrem, cuius omnia plena sunt, qui cœlos moderatur ac regit, quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia potest, & cuius sunt omnia? vt Apostolico certè spiritu dixerit Iacobus: Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est. Et rursus: Si quis indiget, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Confirmamur quoque hisce verbis, ne ab vlla creatura, propitio Deo, timeamus. Nam quum patrem nostrum, qui filiis suis non potest non bene velle, in cœlis esse profiteamur, frustrà metuimus à stellis & signis cœli, quæ à benignissimo patre nostro cœlesti ad bonum procul dubio filiorum reguntur, atque hoc ipso secernimur à gentibus idololatris, quas, ne imitemur, Dominus apud Hieremiam. 10. præcipit, dicens: Iuxta vias gentium nolite discere, & à cœli signis nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Itaque qui fideli mente patrem qui in cœlis est, compellat, is se totum Dei protectioni committit, certus sibi nullam posse nocere creaturam, quem tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, Deus. Secundò, his verbis docemur, discernere patrem cœlestem à terreno, quē hîc in mundo habemus. Terrenus enim (à quo hoc fragile corpus, non tamen sine formatore deo accepimus) multis rationibus egens est, infirmus, ac imbecillis, qui si quid aduersi accidat, mutare id non potest: nec certum habemus quamdiu maneat is pater, nimirum mortis imperio subditus, sic, vt in talem fiduciam nostram collocare neque possimus neque debemus. In quam sententiam dixit Christus: Nolite vocare vobis patrem super terram. At quum patrem cœlestem appellamus, patrem agnoscimus longè meliorem & præstantiorem, omnipotentem, fortissimum, beneficentissimum, & immortalem. Atque hoc ipso profitemur iustum ac æquum esse, vt præ eo patrem, matrem, cognatos, necessarios, carné quoque

Augu. de ser. domini in monte.

Cur pluraliter dicimus in cœlis.

Iacobi. 1

A nulla creatura timendum propitio Deo.

Psal. 90

Discernendus pater cœlestis à patre terreno.

Matth. 23

Matth. 10

Luc. 14

que & sanguinem contemnamus. Tertiò, his verbis incitamur ad recolēdum vnde simus delapsi, nempe è cœlo, & quo rursus tāquam ad destinatum locum fœlicitatis nostræ patre nostro authore, redituri simus. Deinde, vt sedulò cogitemus ac optemus, vt cœlestis patris, cœlestes quoque filij esse possimus, ab omni re mundana alieni, hoc est, ne quid præter animæ salutem & cœlestem illam hæreditatem spectemus, ne huius mundi concupiscentiis decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, vt planè erubescere debeat, qui his verbis patrem cœlestem compellans, nondum desinit sese terrenis immiscere rebus.

Cœlestis pater, cœlestes filios requirit Chryso. in Matth. Matt. 6.

PRoinde & ille intellectus allegoricus, quem diui Ambrosius & Augustinus recēsent, nobis plurimū probatur, nempe, Pater noster qui es in cœlis, id est, in angelis ac sanctorum iustorúmq; cordib⁹. Nam quemadmodū peccator appellatus est terra, quum ei dictū est, Terra es, & in terrā ibis: sic iusti aptissima metaphora, & cœli dicūtur, & cœlis cōparātur, quēadmodū Paulus Apostolus Psalmū illum. 18. (qui incipit, Cœli enarrāt gloriam Dei) de Apostolis intelligit. In iustis enim Deus esse dicitur, quia eorum conuersatio in cœlis est. Et vt alibi ait Apostolus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et accommodatissima ista similitudo est, vt hinc omnes intelligant tātùm interesse inter iustos & peccatores, quātum corporaliter inter cœlum & terrā. Et rectè orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat in se quoque ipso deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hūc non dubium est, eo ipso inuitare Deum, vt animum eius inhabitet.

Ambr. in Lucam. Augu. de ser. domini in monte. Gene. 3. Roma. 10. 1. cor. 3. 6 2. Cor. 6

HActenus dominicæ orationis procemiū recēsuimus, quò mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga Deum (qui oratur) imbuitur. Nūc ad ipsas preces, quę septē numero sunt, descendimus. Multæ autē à piis rationes afferūtur, quur septenario numero Christus orationē, quam tradidit, absoluerit ac incluserit. Hoc certè constat, vt est septenarius numerus perfectus, & multi in scripturis mysterij, ita hanc orationem dominicam septem petitionibus comprehensam, longè perfectissimam (quod & superius ostendimus) & maximè mysticā ac spiritualē esse. Nihil enim est (vt diximus) quod à deo rectè peti possit, quin hac orationis serie abundè exprimatur ac contineatur. Dein, sic videtur distributa, vt satis appareat,

Septē petitiones orationis dominicæ, et cur

septem

septem dona spiritus sancti (quib⁹ innouamur, sanctificamur ac consummamur) ordine quodam decentissimo, à deo postulari, quéadmodũ superius nos indicasse meminimus. Quin tanta est huius orationis amplitudo, vt ea mediante, quicquid est seu cogitari potest, bonorum spiritualium & corporalium, præsentium & futurorũ, à deo precemur: (quod scilicet quatuor prioribus petitionibus fit) rursus, quicquid est malorum tam spiritualium quàm corporalium, præsentium & futurorũ, deprecemur: id quod tribus posterioribus postulationib⁹ peragitur, idque non sine decẽtissimo ordine. sed ad rem ipsam. Vt autem intelligas, quid prima ista petitio sibi velit, de ratione vocabulorum paucis præfandum erit.

Omnia bona precamur, oĩa mala deprecamur in oratione dominica.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomẽ dei quid significet.

Exod.15
Psal.8
1.Cor.10
Coloss.3

NOmen Dei seu Domini, in scripturis Deum ipsum, seu dei potentiam, virtutem, maiestatem, gloriam, sapientiã, prouidentiam & bonitatem, & quicquid de deo rectè dicitur, designat. Vnde quum scriptura dei nomen, omnipotens, admirabile, bonum, suaue, ac saluificum facit, deum à potentia, sapientia, & bonitate celebrat. Rursus, quũ iubet, vt nomen domini sit spes ac fiducia nostra, vtq; in nomine domini omnia faciamus ac geramus, vult vt totum Dei potentiæ, sapientiæ, ac bonitati tribuamus, & vt omnia quæ facimus, in gloriã dei faciamus, Deóque accepta referamus. Nec ineptus est scripturæ tropus, quo nomen Domini dicitur inuocatum esse super fideles. Hoc enim significatur, Deum nos in suam tutelam & protectionem recepisse, & in filios adoptasse, quo summa erga nos Dei bonitas ac charitas demonstratur ac prædicatur, quemadmodum. 1. Ioannis. 3. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, vt filij Dei nominemur & simus. In filios enim dei asciscimur, quum in nomen eius credimus, & fide viua ad deum accedimus, sicut scriptum est: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Quandiu in infidelitate cæci persistimus, Adæ veteris nomen retinemus. Sed vbi per fidem deo inserimur, nouum nomen (quo filij Dei appellamur) adipiscimur, vt cũ propheta dicere possimus: Nomen sanctum tuum inuocatũ est super nos, hoc est, secundum nomen tuum vocati sumus.

Dei nomẽ inuocari super nos. quid sit.
Esai.66.

1.Ioan.1

Sanctificare quid.

SAnctificare in scripturis sæpe significat, ad sacros vsus separare, segregare, seu nuncupare. Quod enim segregatur domino,

Domino, non amplius prophanũ manet, ſed ſanctum fit. Hic *Gene. 1*
propriè tãtùm valet, quantùm laudare, glorificare, illuſtrare, *Ezech. 36*
præconiis euehere, honore proſequi, tam verbis quàm factis. *Vis primæ*
Sed dices: Quid eſt igitur quod oramus, Sanctificetur nomen *petitionis.*
tuum? Nunquid hoc optamus, vt aliquid ſanctificationis deo *Cyp. tota*
à nobis accedat, vel vt nomen Dei ſanctificetur orationibus *tionem do-*
noſtris, quod in ſe perpetuò ſanctum, glorioſum admirabile, *minicam.*
& maieſtate plenum eſt, quod noſtra laude non indiget, quod
potius omnia ſanctificat, quã ſanctificatur, cui angeli ſemper
acclamant, Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus Sabaoth? *Eſaiæ 6*
Nequaquam. Sed hoc petimus, vt nomen Dei, quod in ſe ſan-
ctiſsimum eſt, ſanctificetur quoque & glorificetur, ac ſan-
ctũ & celebre in nobis & omnibus gentibus fiat ac habeatur. *Eſaiæ. 52*
Quod vt magis perſpicuum fiat, à contrario ratio ducẽda eſt. *Ezech. 36*
Nam & ſcriptura phraſi non diſsimili aſſerit nomen Dei pol- *Nomẽ dei*
lui, non quòd nomẽ tam ſanctum, quod ad ſe attinet, à nobis *pollui, qd*
vllo modo contaminari, aut tantæ gloriæ ſplendor vllo pro- *ſit.*
bro inquinari poſsit, ſed quòd quantum in nobis eſt, illud cõ-
tumelia ac ignominia in noſtram perniciem ſæpenumero af-
ficiamus. Quod qua ratione fiat, quum oſtenderimus, mox ma
nifeſtum euadet, quid prima iſta particula (quę meritò in om-
ni oratione noſtra ac voto prima eſſe debet) petamus. Nomẽ *Nomẽ dei*
itaque Dei ſecundum hanc rationem multifariam afficitur cõ *multifariã*
tumelia. In primis à gentibus ethnicis, que vel ignorato vel *afficitur*
contempto rerum omnium cõditore, venerantur & adorant *contumelia*
contemptiſsimas etiam creaturas, multa idola ac ſtatuas, de *Apud gẽ*
quibus dixit Apoſtolus, Quia quum cognouiſſent deum, non *tes.*
ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius *Roma. 1*
mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem ima-
ginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum &
ſerpentium, coluerúntq; & ſeruierunt potius creaturæ quàm
creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen. Secundò, Iudæi, *Apud Iu*
etſi externa abhominentur idola, nomen tamen Dei probris *dæos.*
afficere non deſinunt, quum Chriſtũ, qui eſt vnicum Dei ver- *Ioan. 1*
bũ, atque adeò propriè Dei nomẽ, per quem ſolum Deus no-
bis cognobilis ſit, in ſynagogis ſuis aſpernantur, ac reiiciunt.
Tertiò, Chriſtiani quoq; duplici ratione Dei nomen ignomi *Apud chri*
nioſius tractant. Primùm cum fiduciam ſuam à Deo viuo in *ſtianos.*
creaturas transferunt, diffidentia ac ſuperſtitione laborant,
magicis artibus aut incantationibus dant operam, hæreſes ſeu

impias doctrinas sectantur, vel etiam quum ex titulis (qui soli Deo debentur) veluti sunt, potentia, sapientia, ac bonitas, sibi quicquam tanquam proprium decerpunt, suo, non Dei nomini gloriam tribuentes, Quod faciunt, quicunque in diuitiis suis, terrenis honoribus, seu etiam benefactis, veluti à se profectis, gloriantur, laudémque ab hominibus captant, sibi fidentes: Deum verò (à quo, quicquid est virtutis ac boni, proficiscitur) veluti vnicum authorem non agnoscentes, aut etiã qui vel in prosperis vel aduersis, ab alio, quàm à Deo pendẽt, aut aliunde quàm à domino salutis præsidia quærunt. Deinde Christiani iniuriam inferunt Dei nomini, cum nomine filiorum (quod adoptione gratuita sunt adepti) in dedecus diuinæ gloriæ abutuntur. Nimirum, quum non imitantur patris sui cœlestis mores ac voluntatem, sed veluti degeneres filij omnia contraria faciunt, vti quum peierent, per adorandũ nomen Dei, quum & blasphemiis idem nomen incessunt, quũ mammonæ seruiunt, aut ventrem pro Deo habent, quum vlciscuntur, furantur, mœchantur, fraudant, & id genus similia scelera effrontes committunt. Nam quum hominum vulgus deum ex ipsius cultoribus æstimet, fieri non potest, quin dei nostri nomen apud infideles malè audiat, quũ vident eius nominis professorem impiè agentem. Quos Apostolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras: nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est, nimirum Esaiæ 52. & Malachiæ capite primo.

1. Cor. 1 · *2. Cor. 10* · *Matt. 5. 6* · *Abuti nomine filiorum Dei quid sit.* · *Roma. 8* · *Matt. 6* · *Psal. 14* · *Roma. 2*

COgnitio igitur, quibúsnam rationibus nomen Dei inhonoretur, facilè à contrario videre est, quibus modis honoretur ac sanctificetur. Postulantur itaque hac prima particula potissimùm tria. Primùm, vt nomen dei excelsissimum, quod per se sanctissimum est & benedictum in omnia secula, toti etiam mundo inclarescat, vt gentes relicto idolorum cultu solum verum Deum venerentur ac adorent, vt Iudæi, impia superstitione relicta, diuino spiritu edocti, non solùm patrem Deum, ex quo omnia, sed & Dei filium, per quẽ omnia, & spiritum sanctum, in quo omnia agnoscant, & in tribus personis eandem maiestatem, & in simplici essentia triplicem personarum proprietatem adorent. Atque in hunc modum omnes sancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non sine ardentissimo affectu orasse leguntur: & frequentissimus

Prima petitione tria postulãtur. · *Roma. 11*

est

est talis orandi modus in Psalmis. Et in hanc sententiam orat *Psal. 66*
Iesus filius Syrach, Ecclesiastici. 26. Alleua, inquit, manum tuam ô pater, super gentes, quæ nõ exquisierunt te, vt cognoscant, quia non est Deus, nisi tu, vt enarrent magnalia tua: alleua manum tuam super gentes, vt videant potentiam tuam. Sicut enim (vt subdit) in conspectu illorum es sanctificatus in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis, vt cognoscant te, sicut & nos cognouimus te. Sic autem orantes nos ad doctrinam & exemplum Christi (qui in terris agens, nihil ar- *Modis oĩ-*
dentioribus votis exoptauit, quàm vt nomen patris sui per v- *bus annitẽ-*
niuersum orbem inclaresceret) veluti morigeri filij compara- *dum vt no-*
mus, ac pro nostro modo similibus desideriis optamus, vt ado- *men Dei il-*
randi diuini nominis gloria cœlum ac terram impleat, vt om- *lustremus.*
nis creatura eius ineuitabilem potentiam metuat, æternam sa- *Lucæ. 2.*
pientiam veneretur, amet ineffabilem bonitatem: Non quòd *Ioan. 17*
id vt fiat, Dei referat, sed quòd humani generis omnino inter- *Nomẽ dei*
sit, vt Dei gloria ex se semper immẽsa, ac in sese semper florẽs *illustrari*
cunctis etiam innotescat. Hæc enim est vita æterna (vt veritas *nõ sua sed*
ait) nosse te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. *nostra re-*
At digna prorsus hęc oratio est eo, qui quum patrem appella- *fert.*
uit, nihil omnino prius habet, quàm pro illius gloria supplica- *Ioan. 16*
re. Omnia verò reliqua secũdo loco ducere, quod & Christus *Chrysô. in*
vt faceremus, iussit, quum suos instituens, ait: Primùm quæ- *Matth.*
rite regnum Dei &c. Secundò in hac particula petimus, vt *Matth. 6*
non tantùm crassa illa idololatria, sed & omnis spiritualis in- *Spiritua-*
fidelitas, qua gloria & honor diuini nominis imminuitur, à no- *lis idolola-*
bis tollatur, vt omnes magicæ artes aboleantur, vt dæmonum *tria.*
aliarúmve creaturarum incantationes omnino cessent, vt omnis diffidentia ac superstitio è mentibus nostris eliminetur, vt omnes hæreses & impiæ doctrinæ redigantur in nihilum & perdantur, vt verbum Dei syncerè currat ac prædicetur. Rursus precamur, ne nobis aut vlli creaturæ, sed soli Deo fi- *2. Cor. 1*
damus, vt omnem salutis spem in Deum inclinemus, vtque ab *2. Cor. 3*
eo solo toti pendeamus. Denique, vt quicquid est virtutis à *1. Cor. 10*
nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanquam ex nobis sufficientes sumus) sed Dei benignitati acceptum feramus, vtque omnia quæcunque facimus aut gerimus, non nostro, sed in Dei nomine, nec nostræ, sed Dei virtutis fiducia, nec in nostram, sed in Dei gloriam fa- *Psal. 113*
ciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine, non nobis,

sed

Cypria. sed nomini tuo da gloriam. Tertiò oramus, vt quemadmo-
Ambros. dum nomen filiorum Dei gerimus, ita & castis & inculpatis
Augu. in moribus gloriam tanti nominis sanctificemus ac illustremus,
Chrysost. quod facimus, cùm pro viribus ac sedulò conamur vestigia
Nomẽ dei Christi insequi, Deum super omnia: proximum, perinde vt
sanctifica- nosipsos diligentes, atque adeò bene volentes iis qui nobis vo
bitur in no lunt malè, & benefacientes qui nobis malè faciunt. Sic enim
bis per bo- nos docuit Christus, prouocans ad imitationem patris cœle-
na opera. stis, qui solem suum iubet oriri super bonos & malos. Tum e-
nim pro modulo imbecillitatis nostræ Deus sanctificatur & glorificatur in nobis, sicut perfectissimè glorificatus est in filio suo, si mundus nos conspiciat, iuxta eiusdem filij sui doctri nam viuentes, quemadmodum & is alibi inculcauit, dicẽs: Lu-
Matth. 5 ceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bo-
Luc. 6 na, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Petimus de-
Matth. 5 nique, ne in ea crimina (à quibus abluti, iustificati, & sanctifica
1. Cor. 6 ti sumus in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu Dei no-
Augu. de stri) rursus incidamus, sed vt hæc sanctificatio & viuificatio,
ser. domini quæ de Dei gratia sumitur, in nobis perpetuò maneat, hoc die
in monte. bus ac noctibus postulamus, nec vnquam deprecari cessamus,
1. Cor. 14 quòd nobis continua sanctificatione sit opus, vt qui quotidie delinquimus, delicta nostra assidua sanctificatione purgemus, quod quum à Deo orando consequimur, fit vt per nostram bonam conuersationem cogantur etiã impij & infideles procidere in faciem suam, & renunciare quòd deus reuera iustus & bonus in nobis sit.

Adueniat regnum tuum.

Quæstio. QVID, inquis, est, quòd petimus aduenire regnũ Dei?
Augu. de Nunquid non Deus ab æterno regnauit, aut quando
ser. domini non regnat? aut nunquid regnum apud Deum incipit, quod
in monte. & semper fuit, & esse non desinit? Sicut Psaltes ait: Regnum
Exod. 15 tuum, regnum omnium seculorum. Et dominatio tua in om-
Psal. 144 ni generatione & generationem. Imò nõ hoc petimus, vt ad-
Dilutio. ueniat regnum Dei in terram, quasi verò etiam ipse nunc non regnet in terra, sempérque in ea regnauerit à constitutione mundi, sed hoc petimus, vt adueniat nobis, id est, vt in primis
Ioan. 1 mundo id ignoranti manifestum fiat, Sicuti & nomen eius vt
Augu. in in nobis sanctificetur, postulamus. Nam veluti lux licet præ-
Ioan. sens sit, cæcis tamen est absens, quòd nihil luminis eis adferat.

Ita

Ita & regnum Dei, tametsi vbique præsens, mundo tamen id ignoranti deest, cui vt adueniat, petimus. Sed vt penitius intelligas quanta bona hac petitione postulemus, scies in vniuersum duo esse regna, Dei scilicet & diaboli. Nam regnum terrenum quod gerunt principes, quicquid est, habet, aut gerit, totum id vel à Deo accipit, vel à diabolo mutuatur. Regnum dei duplex est, gratiæ & gloriæ. Gratiæ rursus duplex, publicũ & priuatum. De regno gratiæ seu misericordiæ scriptũ est Lucæ. 12. Regnum dei intra vos est. Item Apoc. 10. Fecisti nos regnum deo nostro. Hoc itaque regnum gratiæ nihil aliud est, quàm spiritualis liberatio cordium à peccato, ac gubernatio animarum ac conscientiarum nostrarum. Nam quum omnes nati simus serui peccati, & filij tenebrarum, non prius asciscimur in regnum gratiæ dei, quàm deus per filium suum nos à peccati vinculis liberauerit, ac (vt Paulus ait) de potestate tenebrarum eripuerit ac transtulerit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Regnum ergo gratiæ priuatum, nihil aliud est, quàm iustitia cõscientiæ, quod Christus obtinet in quoslibet, quos per fidem regenerauit & iustificauit, de quo dictum est Romano. 14. Regnum Dei est gaudium, iustitia, & pax in Spiritu sancto. Constat enim iustificatum ex fide, pacem habere erga deum, quæ dulcissimam animi tranquillitatem, & ineffabile gaudium conscientiæ parit, ac securitatem aduersus carnis, mundi ac diaboli tyrannidem præbet. De quo gaudio dictum est in psalmis: Lætentur in te omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis. Regnum verò gratiæ publicum, militans ecclesia sanctorum est, de quo scriptum legimus: Mittet angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Quod & Christus simile facit sagenæ missæ in mari, decem virginibus, ac aliis terrenis rebus ad humanum captum expositis. De regno gloriæ habes Matthæi. 25. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Item Matthæi. 7. Qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, hic intrabit in regnum cœlorum. Itidem 1. Corinth. 6. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Et Ephesiorum. 5. Hoc inquit, scitote, intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. De regno diaboli habes Ephes. cap. 2. Vos, inquit, conui-

Duo regna, Dei, diaboli.

Terrenũ.

Regnũ dei duplex.

Regnum gratiæ.

Psal. 50
Roma. 5
Coloss. 1

Regnum gratiæ priuatũ obtinet Christus in oẽs regeneratos.

Roma. 5
Psal. 5

Matt. 13

Regnum gloriæ.

Regnum diaboli.

conuiuificauit, cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principẽ potestatis aëris huius spiritus qui nũc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes volũtatem
1. Ioan. 2 carnis, & cogitationum &c. In hoc ergo regno tenet imperium omnis peccati caput & fons malus spiritus, qui regnum Dei dissipare, ac nos in suam tyrãnidem triplici retinaculo, nimirum per concupiscentiam carnis & oculorum, ac superbiã vitæ, nunquam non pertrahere nititur. Denique, regnum terrenum (quod terreni principes gerunt) etsi cum regno Christi (quod merè spirituale est) nihil propemodum commune habeat, in quo fanatici Anabaptistæ impudentissimè hallucinati sunt, tamen si secundum essentiam suam, (quæ nihil aliud est, quàm legitima quædam potestas externæ pacis conseruãdæ, ac retinendæ politiæ) consideretur, optima certè Dei ordinatio est, quemadmodum Paulus ait: Non est potestas nisi à deo. Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Placet ergo etiam hoc regnum, etsi terrenum, deo, tãquam sua creatura: (ipse est enim qui constituit & transfert regna) sed non aliter, nisi sic geratur, tanquam à deo acceptum, ac iustitia firmetur, quemadmodum Prouerb. 25. legimus: Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Et psal. 2. Dauid ait: Et nũc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, seruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari constat, quemadmodum scriptum est: Per me reges regnant. Et iterum: Qui dat salutem regibus. At si principes hac potestate à deo accepta, abuti incipiant, exercentes non dei iudicium, sed suam tyrannidem, ac regnum quod acceptum deo referre oportuit, fastu, violentiáque gerentes, aut etiam in sua virtute, potentia, opibus, famulitio, copiis, & armis confidentes, certè tales regnum, alioqui sua natura rem bonam, abusu malam faciunt, vt iam magis regnum mundi, quàm dei ordinatio dicatur. Nihilo secius tamen (quod obiter dictum velimus) dei volũtas est, vt propter potestatem, quæ à deo est, etiã regibus ac dominis dyscolis obediamus.

Regnũ terrenum seu corporale, etsi nihil habeat cõmune cum Christi regno, ordinatio tamẽ dei est.

Ioã. 6. 18. Matt. 14. Marci. 6 Roma. 13 Danie. 2

Boni reges diuinitus dãtur, & iuuantur. Psal. 144

1. Petr. 2

Ordo petitionum.

QVibus sic expositis, facilè videre est, quãta hæc petitio complectatur, quàm pulchrè etiam ac decenti ordine primam particulam subsequatur. Priore enim petitione precati

cati sumus, vt nomen patris nostri cœlestis, toto terrarum or-
be inclarescat, vt vbique gentiũ laudetur & glorificetur, quod *Roma.* 3
fit per agnitionem & apprehensionem redemptionis quæ est *Galat.* 5
in Christo, in quo sanctificamur & regeneramur in nouam *Ephe.* 2
creaturam. Sed quoniam tanta est sathanæ malitia, vt ne vi- *Luc.* 11
ctus quidem & expulsus semel, cesset, quin potius è sua tyran-
nide liberatos, ac etiamnũ filios dei effectos, oppugnare nun- 1. *Ioan* 2
quam desinat, quandiu hoc mortali corpore sunt onusti. So- *Galat.* 5
licitat enim veteris peccati reliquias, ac humanas ingerit cupi
ditates, quibus carnis rebellionem aduersus spiritum moli-
tur. Idcirco post postulatam illustrationem & agnitionem no
minis dei, iusto ordine dicimus, Adueniat regnum tuum. Quo *Vis peti-*
hoc in primis petimus, vt deus quos semel à sathanæ tyranni- *tionis.*
de liberatos esse voluit, regere etiam ac gubernare dignetur,
ne in eandem tyrannidem reuoluantur, néve deinceps regnet
peccatum in nostro mortali corpore, & obediamus concupi- *Rom.* 6
scentiis eius, aut exhibeamus membra nostra, membra pecca-
ti, sed magis liberati à peccato, serui autem facti Deo, & in re-
gnum eius asciti, exhibeamus membra nostra seruire iustitiæ, *Luc.* 1
vt eiecto semel, idque in Christo rege nostro, sathana huius
mundi principe, amodo obtemperemus deo, vt obrutis ac op
pressis peccatis, in sanctitate ac iustitia seruiamus ei omnibus
diebus vitæ nostræ, vt quemadmodum Christus spiritu cœle- *Ioã.* 12. 14.
sti impium huius mundi spiritum ac principem vicit, ac inno- 2. *Cor.* 6
centia peccatum superauit: ita nos quoque per eundem fœli-
citer vincamus, & in deo regnemus, ac vicissim deus in sui no
minis gloriam regnet in nobis. Sic enim Deus mirabiliter vi-
cit, triumphauit, ac regnauit per filium suum Iesum in sanctis
suis martyribus, incorruptis suis confessoribus, ac castissimis
virginibus, qui semel in Christo sanctificati & regenerati, car- *Sancti in*
nis lasciuiam, mundi malitiam ac sæuitiam, & sathanæ insul- *Christo vi-*
tus ac molitiones fortiter fœliciterque vicerunt. Quibus etsi *cerunt car-*
fidei constantia impares simus, rogare tamen nunquam ces- *nẽ, mũdũ,*
samus, vt eadem fide donemur, nimirum vt spreto huius mun *& diabo-*
di regno, breuiter, cõtemptis omnibus (quæ speciosa, pulchra *lum.*
ac dulcia nobis videntur,) sequamur promissa regni cœlestis, *Hebr* 11
vt reiecto iniquo mammona, vnicum illud margaritum euan- *Matth.* 6
gelicum amplectamur, vt comprimẽtes omnes carnales æstus *Matt.* 13
ac affectus, regnum sathanæ debellemus, vtque hac graui per-
petuáque colluctatione, è prælio semper firmiores discedamus

quo Deus in dies magis ac magis regnet in nobis, regno quidem spirituali, quod (vt iam diximus) est pax, iustitia, & gaudium in Spiritu sancto. Secundò, quum nondum totus mundus Deo ceruicem submiserit, sed plurimas etiam nationes, gentes, ac populos tyrannus ille sathanas adhuc occupet, quales sunt impiæ gẽtes, Iudæi & Turcæ: rogamus vt eis regnum Dei (cuius libertatem, dignitatem & fœlicitatẽ penitus ignorant) innotescat, vt ex mancipiis diaboli fiant serui dei, cohæredes Christi, consortes regni cœlestis, vtque tandem fiat vnũ ouile, & vnus pastor. Tertiò, quum plerique etiam sint, qui etsi regni Christiani insigne præ se ferant, ac Christi milites dici velint, nihilo secius tamen cum sathana conspirant, iactisque hæresum ac schismatum seminibus, regni diuini gloriam, quod in ipsis est, dedecorant: optamus vt pater ille cœlestis aream ecclesiæ suæ purget, de regno suo omnia scandala tollat, vt sublatis hæresibus ac schismatibus vniuersis, ecclesia trãquilla gaudeat libertate. Quartò, quum terrena imperia ac magistratus, quod ad concreditam potestatem attinet, à Deo sint ac constituantur, quibus tamen plurimi in regni cœlestis ignominiam, & ecclesiæ Dei suppressionem miserè abutuntur: optamus vt tales principes ac magistratus suum munus, & in primis regnum illud spiritus Dei agnoscant, ac sanctæ ecclesiæ Dei molesti esse desinant, quin etiam in viua ecclesiæ membra cum vocatis sanctis coalescant. Certè non temerè Paulus iussit, vt omnium primùm fierent obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus & regibus, & omnibus qui in sublimitate cõstituti sunt, vt quietam ac tranquillam vitam agamus, in omni pietate ac castitate. Quod precandi genus putandum non est dominicæ orationi (qua quicquid piè postulari potest, comprehenditur) inclusum non esse. Quintò, præcipuus finis huius petitionis est, vt recepti in regnum gratiæ & misericordiæ Dei, tandem quoque regnum gloriæ & perpetuæ pacis, post huius temporalis vitæ curriculum adipiscamur, ingrediamúrque. Hoc est enim summum illud desiderium, quod de optima cõscientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes sancti mirum in modum æstuarunt, quod videre est in Apostolo Paulo, qui illius summa expectatione tenebatur, quũ ait: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Rom. 14 — *Augu. de ser. domini in monte.* — *Orandum pro impijs gentibus.* — *Roma. 8* — *Ioan. 10* — *Orãdũ pro hæreticis.* — *Matt. 13* — *Oramus pro magistratibus.* — *Roma. 13* — *1. Timo. 2* — *Augu de ser domini in monte* — *Regnũ gloriæ postulandum.* — *Chryso. in Matt. ho. 20.* — *Roma. 7* — *Philip. 1*

Et

Et iterum: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Rursus alibi: *Roma. 8*
Sed & ipsi, inquit, qui primitias spiritus habemus, & nosipsi in nobisipsis gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptioné corporis nostri. Certè, modò sapiamus hoc domini regnum (quod gloriæ appellamus) atque adeò secundus ille domini aduentus, qui proximè tale regnum præcedet, quod Deus suis fidelibus perfectissimè tam in corpore quàm animo beádis largietur, assiduè optanda ac expectanda sunt, ídque ad exéplum sanctorum patrum, qui diem supremi aduentus die noctúque summo studio, ieiuniis, vigiliis, lachrymis, & precationibus vacantes videre cupiebant, ac securè coronam iustitiæ expectabát, in quam sententiá summa fiducia dixit Apostolus: Non solùm mihi reddet coroná iustitiæ, sed & his qui diligunt aduentum eius: Aduétum, inquam, magni Dei & beatam spem. Et Christus monet, vt similes simus hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptiis, vtque ad hanc diem redemptionis nostræ leuemus capita nostra, quando scilicet Christus regnum suum plenum & integrum, subiectis sibi omnibus quos æterna Dei voluntas suo regno destinauit, patri tradet ac resignabit, & electis suis ea bona, quæ neque oculus vidit, neq; auris audiuit, núquam auferenda donabit, talíque regno ascíscet, vbi nó erit amplius vllus luctus aut dolor, vbi non esurient, neque sitient amodo, neq; cadet super illos sol, neq; vllus æstus, vbi erit vita æterna, quies perpetua, sempiterna lux & claritas, pax & tranquillitas nunquá finienda, inenarrabile gaudium & lætitia, certissima sempiternæ fœlicitatis securitas, copiosissimáq; exantlatorum laború merces. Quòd si quisquá eo pietatis nondú pronouit, vt eius diei accelerationé ex animo petere necdú possit, saltem is ardentissimis votis exoptet, vt in se gratiæ & misericordiæ Dei regnum adueniat, vt fide, spe, & charitate (quæ sunt huius regni præcipuæ partes) de diabolo, mundo & carne fœliciter triúphet, vt hoc spirituale Dei regnum in eo subinde crescat & augeatur, vt constanter perduret, nec vnquam obdormiat in morte, néve in sathanæ potestaté veniat, vt post exutum exteriorem hominem, cœptum in se regnum Dei, in illa cœlesti vita perficiatur. Denique is saltem expectet sibi eú affectum à deo donari, quo hanc vitam peccatis & periculis plenam contemnat, ac odisse incipiat, illam vero alteram vitæ, atque adeò supremum aduentum Dei & saluatoris nostri

Secundus aduétus domini ardéter desiderandus.

Patres die noctuq; supremú aduétú domini videre cupiebant.

2. Tim. 4
Luc. 12
1. Cor. 15
1. Thess. 4
Esa. 64
1. Cor. 7
Apoc. 7
Apo. 21
Lucæ. 20.
Apoc. 14
Matt. 13
Psal. 3
Esa. 51. 33
Matth. 5
Psal. 12
1. Thess. 5

Iesu Christi, vel expetere incipiat, etsi nondū ex animo, impediente infirmitate exoptet, vt nō tantū spiritus & animus eius integer in illum diem conseruetur, sed & corpus humilitatis
1. Thes. 4 suæ, corpori claritatis Christi conformetur, vtque demū ipse sanctorum cœtui coniunctus, simul cum illis obuiam Christo in aëra rapiatur, posthac in æternum cum domino victurus.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Quæstio. *Cyp. i orationem dominicam.* *Augu. de sermo. domini in mōte.* *Psal 132* *Psal. 113* *Hester. 13* *Dilutio.* *Duplex voluntas.* *Diuina.* Humana. Gene. 6 *August.* Gene. 6

ROges forsan principiò, quidnam id sit quod petimus, Dei fieri voluntatem, num vt Deus faciat quod vult? Nō quidem. Voluntas enim Dei semper fit, etsi nos, vt fiat, nunquam poscamus, quemadmodum scriptum est: Omnia quæcunque voluit dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et rursus: Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit. In eius siquidem ditione cuncta sunt posita, nec est qui possit resistere voluntati suæ. Et ipse est qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Quid ergo est quod petimus, nisi vt Deus non quod vult faciat, sed vt nos facere possimus quod vult Deus? Sed vt penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem voluntatem respicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunquam non potest esse optima, nostra verò nunquam est bona: sed aut mala, aut saltem ad malum prona: nihilo secius tamen etsi mala & deprauata sit, tamen voluntas est, quā Deus inuitam ac renitentem non immutat, sed naturali ac innatæ volendi libertati relinquit. verùm quum ipsa sibi relicta ad peccandum tantùm valeat ac perpetuò in malum prona sit, sicut scriptum est: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, rectè postulamus, vt post concupiscentias nostras non eamus, vt à voluntate nostra auertamur, vt non nostra, nimirum mala, sed Dei voluntas (quæ semper optima est) in nobis fiat ac peragatur. Subnectitur autem ordine quodam elegantissimo hæc particula superioribus. Nam primùm postulamus, vt nomen Dei nobis ac toti orbi innotescat ac inclarescat: deinde, quia non sufficit nouisse Deum, aut in nos etiam nomen Dei in baptismo inuocatum esse, nisi statim etiam Deus à baptismo post destructam sathanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis: idcirco petendo subiungimus, vt adueniat ac in dies proferatur regnum eius in nobis. At quoniam in renatis ac regeneratis

Quomodo differant & priores petitiones.

non

non statim etiam extinguitur fomes ille peccati, quæ est lex membrorum, carnalis vtique concupiscentia aduersus spiritũ perpetuò pugnans, ac faciens, vt non quæcunque voluerimus eadem etiam faciamus, quòd tametsi Christiano iam in Dei regnum translato, voluntas bene agendi adiaceat, repugnante tamen natura vitiata, eam perficere non possit, nisi spiritu adiuuante. Proinde necesse est nos sedulò postulare, vt Deus quod in nobis cœpit, etiam perficiat, hoc est, carnalis concupiscentiæ vim in nobis compescat, coërceat, ac mortificet, naturam corruptam sanet, carnem reluctãtem spiritui subiiciat, vtque post vocationem suam, in nobis etiam voluntatem suã impleat, & opus fidei in virtute perficiat, vt quemadmodum spiritus iam non resistit Deo, sequens & faciens voluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui, qui nunc corporis infirmitate vexatur, sed simul cum spiritu ad perficiendam Dei voluntatem feratur, vt tandem & carne & spiritu Deo seruire, & cum Dauid dicere possimus: Cor meum & caro mea exultabunt in Deum viuum. Sic orat Paulus. 2. Thessal. 1. Hæbreorum 13. Idem orat Epaphras pro Colossensibus, Colossens. 4. Rursus, quum non sufficiat nos à sathanæ tyrannide ereptos, ac in regnum Dei translatos esse, nisi etiam ad eiusce modi regni leges, vitam, omnésque actiones nostras componere modis omnibus studeamus, ac Deum nos regentem ac ducentem volũtariè sequamur, quemadmodum scriptum est: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Præterea, quum nõ sit satis declinare à malo, nisi etiã quod bonũ est faciamus, nos verò nec velle nec facere efficaciter possimus quod vult Deus, nisi voluntas diuina nos attraxerit, ac libertatem nostri arbitrij suæ voluntati sociauerit, atque adeò ea bona quæ præparauit, vt in illis ambulemus, in nobis operatus fuerit: idcirco iusto ordine petimus, vt Deus post gratiam iustificantem seu operantem, etiam gratiã subsequentẽ, cooperantẽ, ac coadiuuantẽ donet, cuius ope voluntatem eius & mandata facere possimus. Denique, qui iamiam poposceramus aduenire nobis regnum illud gloriæ ecclesiæ triumphantis, scientes interim hoc regno tantùm nos potituros, si voluntatem Dei fecerimus, dicente Domino: Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cœlorũ, sed qui facit voluntatẽ patris mei. Et iterum: Si vis vitã ingredi, serua mandata: congruo nimirum ordine postulamus,

Vis tertiæ petitionis.
Roma. 7
Gala. 5
Cypria. in orationem dominicam
Augu. de sermo. domini in monte.
Psal. 83
1. *Iaco.* 4
Psal. 33
2. *Cor.* 3
August.
Ephe. 2
Matth. 7
Matth. 19

vt voluntatem Dei facere posimus, quā non facientes, in regnum cœlorum ingredi nequeamus.

Voluntas Dei alia atque alia. PORrò, vt explicatior fiat huius particulæ vis à scripturis docemur aliam voluntatē Dei adorandā, aliam agnoscendam, aliam faciendam & sequendam. Voluntas præuidētiæ, *Voluntas præsciētiæ Dei nō est inquirēda sed adoranda.* præscientiæ, seu prædestinationis Dei, potius à nobis adoranda quàm curiosius inquirenda est, quemadmodū Paulus Roma. 9. docet. Ad hanc voluntatē hæc orationis dominicę particula eatenus pertinet, vt ardentibus votis petere debeamus, quò Deus nos quos secundum voluntatis suæ propositū prædestinauit, sibi adoptare in filios per Christum, vocās scilicet ac iustificans, tandem etiam iustificatos ac conseruatos glorificet. *Roma. 9 Ephe. 1* Nec debet Christianus hic vlterius progredi ad inquirendum scrupulosius de hac Dei volūtate, multò minus num ipse ex prædestinatis sit, temerè dubitare ac ambigere. *Nō debet quis ambigere, an ex numero prædestinatorum sit.* Nam credentes, de hac voluntate Christus certos fecit. Hæc est inquit, volūtas patris mei, vt omnis qui videt (hoc est, agnoscit) filium, & credit in eum (hoc est, dictis illius fidit, ipsique syncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat vitam æternam. *Ioan. 6* Item: Hæc est voluntas eius qui misit me patris, vt omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdā ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. *Ibidem.* Hæc secum meditanti ac piis desideriis ruminanti dulcissima sunt. *Roma. 8* Non glorificantur, nisi iustificati: non iustificantur, nisi vocati: nō vocantur, nisi prædestinati. Rursus prædestinati ad vitam, certissimè viuent, nec possunt perire contra voluntatē ac decretum Dei. Ergo qui fidem (gratuitum Dei donum) in se agnoscit, huic prædestinationis Dei voluntas, non ignauiam parit, sed mirabilem potius amorem Dei intus accendit, & ad omne bonum excitat, faciens vt pia mens orare ac dicere nunquam desinat, Fiat voluntas tua. &c.

Voluntas dei scrutāda et agnoscēda quæ. SEcundò, est voluntas Dei, quam scrutari & agnosci oportet, ea scilicet, qua erga nos affectus est deus, quam, vt notam nobis faceret, misit filium suū, qui redimeret nos, & sanguinem suum funderet in remissionem peccatorum nostrorum. Ephes. 1. Qua ei ab æterno placuit, vt per Christum sanctificaremur & purgaremur à peccatis, Hebræorum 10. quò sancti essemus & mundi, ac ad omne opus bonum instructi. 1 Thessalon. 4. & 5. cap. Quam voluntatē vt faceret Christus, descendit de cœlis. Ioannis. 6. quam etiam adimplere miro deside-

desiderio optauit, Ioannis. 4. Iam etsi omnes sancti de hac voluntate edocti sunt, non cessant tamen orare & postulare, vt impleantur agnitione voluntatis dei, gratias agentes Deo patri, qui dignos eos fecit in partem sortis sanctorũ in lumine, qui eripuit eos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ: In quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, qui est caput corporis ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificãs per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Colossen. 1. Eatenus ergo hæc petitio ad eam voluntatem referri potest, vt petamus fieri voluntatem Dei, vt magis ac magis agnoscamus tantùm mysterium, quod absconditum fuit à seculis & generationibus, vt innotescant nobis diuitiæ gloriæ sacramenti huius, quod est Christus: vt denique huius sacramẽti vis & Christi beneficium seu voluntas patris in Christo in nobis adimpleatur. Quo desiderio quid potest esse suauius? Quo Dauid, de lõginquo in Christum respiciens imbutus clamat: Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti: hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Coloss. 1

Psal. 118

TErtiò, est voluntas dei bona, quæ & cognoscenda & facienda est. Romano. 12. Ephes. 5. Hæc est illa voluntas, in lege dei comprehensa, ac sita in mandatorum diuinorum custodia. In quam respiciens Dauid Psal. 118. hoc vnum orat, vt eum deus iustificationes suas doceat, vt eum in semita mandatorum suorum deducat: Tu, inquit, mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam (ergo) dirigantur viæ meæ ad custodiẽdas iustificationes tuas. Hanc voluntatem dei nos Christiani non iam in mortua litera quærimus, sed in Christo, veluti in viuo exemplari expressam cernimus. Voluntas enim dei est, quam Christus & docuit & fecit. Siquidem ipse est, de quo pater cœlestis de cœlo intonans, dixit: Hîc est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. ipsum audite. Docuit autem Christus soli Deo constantissimè fidere, Deum toto corde diligere, amare in eo quòd pater est, timere quòd Deus est, deo omnino nihil præponere (quòd nec ille nobis quicquam præposuerit, etiam filium suum vnigenitum pro nobis in mortem ignominiosissimam tradens) charitati eius inseparabiliter adhærere, proximos sicut nosipsos atque adeò super

Voluntas dei cognoscẽda et facienda, quæ

Philip. 3

Doctrina et vita christi est volũtas dei.

Matt. 17.

Ioan. 1. 14

Matt. 22

Marci. 12

Luc. 10. 11

Matth. 10

Ioan. 2.

Matt. 22.

Matth. 5.

Roma. 12. nos diligere, iniuriam facere nō nosse, factam tolerare posse, *Ephe.* 5 cum fratribus pacem seruare, cordis munditiam amplecti, ve *Matth.* 5 recundiam in verbis, iustitiam in factis, humilitatem in con- *Ephe.* 4 uersatione, in moribus disciplinam, & in operibus misericordiam tenere ac exhibere. Hoc siquidem est præceptum Dei, hoc est voluntatem patris facere, quam tamen solus Christus omnium perfectissimè adimpleuit, & vt nos eam pro nostro *Coloss.* 3 modulo adimplere possimus, facit. Hæc est illa voluntas Dei, *Matt.* 5 de qua dictum est: Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet *Luc.* 18 in æternum, quomodo & Deus manet in æternum. de qua & *Matt.* 9 Apostolus dixit: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. 1. *Ioan.* 2 Ergo quum dicimus (Fiat voluntas tua) hæc omnia in nobis 1. *Thes.* 4 Deo authore agi petimus, sine quo nihil boni facere possu- *Ioan.* 15. mus. Rursus, voluntas nostra ad ea quæ in mundo sunt, prona 1. *Ioan.* 2 est, ea diligit, ea sectatur, quæ nihil aliud sunt quàm concupiscentia carnis, cōcupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non sunt ex patre, sed ex concupiscentia mundi, qui transibit & cōcupiscentia eius. Habet etiā in piis caro voluntatē suam, quæ, quandiu corpus hoc terrenum circūferunt, subinde negotium facessit voluntati spiritus. Oramus ergo, vt Deus voluntatē nostram cum fructibus suis (qui Galat. 5. recensentur) mortificet, suámque voluntatem cum fructibus spiritus (qui sunt charitas, gaudiū, pax, longanimitas, fides, māsuetudo, continētia, castitas) in nobis operetur. Atque hæc est oratio, quam in psalmis nusquam nō obuiā reperias. Dirige (inquit Dauid) gressus meos secūdum eloquium tuum, vt nō dominetur mei *Psal.* 118 omnis iniustitia. Item. Dirige gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Item, Deduc me domine in via *Psal.* 15 tua, vt ingrediar in veritate tua: Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. Et reuera, mirandus est in hac meditatione Psaltes toto illo celeberrimo psalmo 118. Quin hæc demū est beatitudo nostra in hac vita corporali, vt volūtas nostra sit in le- *Psal.* 1 ge dei, vt meditemur in ea die ac nocte, quod demū faciemus docente & cooperante deo: alioqui nequaquā, vt beatus Augustinus, in huius petitionis vim respiciens, deum pulchrè appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod vis.

Caro habet suam etiam voluntatem.

Augustini dictum.

Voluntas dei sequenda quæ.

Fidei exor

DEnique, est voluntas Dei, quæ sequenda est. Hæc est ea voluntas dei, qua omnia in omnibus operatur secundū beneplacitum suum. De qua quum sæpe, tum in primum symboli articulū multa diximus. Certè qui fidei mysteriis initiari velint

velint, in primis sic imbutos esse oportet, vt credant & agnoscant vnum verum deum, rerum omnium conditorẽ, moderatorem ac seruatorem, omnipotentem, summè sapientẽ ac bonum. Cæterũ, qui deum omnipotẽtem agnoscit, is statim colligit nihil fortuito, sed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui summè sapientem, is iudicat omnes vias dei esse iudicia, hoc est, Deum omnia certo cõsilio ac rectisimè facere. Qui summè bonum, is intelligit omnia opera dei optima esse oportere, tametsi homo animalis hæc non percipiat, quin potius sæpissime contrariũ iudicet, quo fit vt interdũ deum blasphemo ore accusare & insectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo Deus curet humana, præsertim cum videt bonos affligi, iniuriis affici ac opprimi, impios verò ac improbos omnium rerum affluentia florere: horum impia consilia, concupitos sequi successus, illorum pios conatus sæpe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus rectè iudicat, is intelligit voluntatem Dei in omnibus quæ fiunt ac cõtingunt, longè optimam ac iustisimam esse, veluti pios semper à Deo conseruari ac defendi, piis suam esse à Deo cõstitutam mercedem, etsi nunc ipsorum opera, ab impiis veluti vana cõtemnantur: piis suas tentationes ac tribulationes non in iacturam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, etsi nũc secus appareat. Rursus nouit, deum ipsos impios sæpe multis beneficiis temporalibus afficere, vel vt eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant vllam contra Deum causandi materiam, vel vt inuictam ac gloriosam iustitiã suam, in obstinatos contemptores diuitiarũ bonitatis suæ postea declaret. Quin hoc etiã sentit spiritualis, ab impiis nihil mali patrari posse, nisi permittente deo, atque adeò quicquid improbi mali perpetrant, hoc deum mirabili consilio contra malorum consilium ac propositum in cumulum gloriæ suæ piorúmque vtilitatem & profectum vertere: quod videre est in Pharaone & Iuda, & reliquis Christi persequutoribus, quorum impij conatus dei gloriam quammaximè illustrarunt, atque interim tamen cernit spiritualis Deum, deprauatum illum impiorum affectum (in quo solo peccati vis cõsistit, & cuius author est diabolus) omnino non probare, etsi naturæ opus in improbis non prohibeat, quòd nisi mala voluntas accederet, ex se malũ non esset. In summa, hoc habet spiritualis persuasum, Dei voluntatem semper & vbique fieri, ac deum nihil velle, nisi quod est optimum,

dium, seu primũ elementum.

Roma. 9
Deut. 32
Gene. 1.
1. *Cor.* 2
Psal. 72

1. *Cor.* 2
Psalm. 33. & 36.

Sapi. 5.
Roma. 8
Roma. 1.

Cur impij dei beneficijs afficiãtur.

Spũales ab ĩpijs nihil mali pati possunt.
Sapien. 5

De⁹ malorũ conatus in suã vertit gloriã.
Iustũ est, vt nos totos dei voluntati submittamus.

mum,proindéque iustum ac sanctũ esse, vt nos totos Dei voluntati submittamus, vt Deo nunquam obmurmuremus, sed potius tam in aduersis quàm in prosperis gratias ipsi agamus. Atque hoc ipsum est quod petimus,dicentes,Fiat volũtas tua. Quo quid aliud postulamus, nisi vt deus eum affectum nobis inspiret,ne pro nostro iudicio & ratione, sed ex dei voluntate,viuendi agendíque rationem ineamus, ne nostris consiliis dei voluntatem anteuertamus, vtque quicquid agendũ suscipimus, dei voluntati cõmittamus,vt nihil faciamus,nisi quod deo probari confidimus, & vt in iudicando fallamur, hoc tamẽ semper potius ducamus,vt vel deus conatus nostros impediat, quàm vt suæ voluntati quicquam contrarium operemur:breuiter, vt potius Dei voluntas de nobis fiat quàm nostra. Sic nos docet Iacobus,non vt dicamus,Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem,& faciemus ibi quidem annũ, & mercabimur & lucrum faciemus,qui ignoramus, quid erit in crastino.Sed potius dicamus, Si dominus voluerit, & si vixerimus,faciemus hoc aut illud.Sic Paulus non proficiscitur ad Macedones, nisi vocatus: rursus in spiritu iussus reuerti Hierosolymam,non audit Agabum prophetam prædicentem ipsi vincula & carceres,Non audit discipulos profectionẽ deprecantes, sed dei volũtati se committit. Iosiæ(alioqui pio regi) malè succesfsit,quod bellum suscipiens dei voluntatẽ præuerterit. Secundò,quum dei voluntas sit, vt vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat apud deũ, hoc est, vt sortem suam æquo animo ferat, non contendat statum suum temerè mutare (nisi aliqua cõmoda à domino detur occasio, melioris conditionis, citra vllam rerum perturbationem amplectendæ)sed magis vt cuique sua sors contigit à Deo, in ea Christo quieto ac tranquillo animo seruiat. Alligatus es (inquit Apostolus) vxori , noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti.Seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed & si potes fieri liber,magis vtere. Vnumquemque ergo sicut vocauit deus,ita ambulare oportet.Sed quum vix reperias vllum hominem(nisi renouatum)qui eiuscemodi dei voluntati libens obsequatur,quod gentilis poeta nõ tacuit, quum inquit: Qui fit Mœcenas,vt nemo quam sibi sortem,Seu ratio dederit,seu sors obiecerit vltro, Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?Idcirco nobis à Deo postulandum est,vt vocationem nostram

Iacob. 4

Voluntas dei non est anteuertẽda,sed vocãti deo obsequẽdum.

Acto. 16.

Acto. 21

Acto. 20

4. Reg. 23

1. Cor. 7

Horatius satyra. 1

1. Cor. 7

ſtram æquo animo feramus,vt in ea trãquilla mente perſeueremus,vt ſanctè piéque(quod in omni ſtatù fieri poteſt) viuamus. Vt quicquid affert ſtatus tẽporariæ ſolicitudinis, negligamus: vt qui habent vxores,tanquam non habentes ſint : & qui flent,tanquam non flentes:& qui gaudent, tanquam nõ gaudentes:& qui vtuntur hoc mũdo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi. Breuiter, vt tantũ ſoliciti ſimus quæ domini ſunt, & quomodo Domino placeamus. Tertiò, hac particula à Deo petimus,vt æqua mente tam in proſperis quàm in aduerſis ſimus, vt Dei voluntas fiat, ſiue nos viuere ſiue mori velit,ſiue affligi vt corrigamur,ſiue ſubleuari,vt ſuę benignitati gratias agamus, Petimus,inquam,vt iniuriam nobis illatam patienter feramus, vt vindictæ cupiditate careamus,vt per contumeliam, vim, vel calamitatem nobis immiſſam,diuinam fieri voluntatem agnoſcamus, quòd hæc omnia ſic adminiſtret Deus, vt noſtra voluntas impediatur, quo magis ſua voluntas in nobis dominari poſsit, *Cypria. in orationem dominicã.* *Petimus vt in aduerſis perinde atque in proſperis æqua mẽte ſimus ſemp Deo gratias agẽtes*

RVrſus, hoc petimus, vt ſi quis aliter quàm nos volumus faciat quid, aut omittat, loquatur aut ſileat, ne ea re ad iram & impatientiam commoueamur,ne queramur, vociferemur,iudicemus,condemnemus,aut alios calumniemur. Vt iis qui noſtræ voluntati aduerſantur,placidè cedamus,atque etiã pro rei qualitate gratias agamus, veluti qui optimam dei voluntatem cõtra noſtram (quæ mala eſt) promouerit. Petimus quoque eum affectum nobis donari,vt ſentiamus nobis neminem incõmodare poſſe, niſi idem multò magis ſibiipſi coram Deo noceat, vt proinde magis ad miſericordiam, quã ad vindictam cõtra proximũ de nobis male merẽtem incitemur,nec ob id gaudeamus,ſi illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint,vel etiam ipſis, bonum rerum ſucceſſum inuideamus,ſed potius vt bona pro malis rependere ſtudeamus, & ſimiles patri noſtro eſſe pergamus, qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos. Præterea petimus, vt omnis fortunæ,dolorum,cruciatuum,ægritudinum,morborum, breuiter,omnium aduerſitatũ victores ſimus,vt hæc,ſimul & inopiam,ignominiam, tyrannides, vim potentiorum, crucem, & omnia incõmoda,quin & ipſam mortẽ patienter feramus, ſentientes in hoc Dei fieri voluntatem, vt caro noſtra mortificetur. Denique petimus, vt patienter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatiẽtia aut deſperatione vi- *Matt. 5.* *Matt. 7* *Roma. 8* *Mat. 5* *Luc. 6* *Roma. 8*

ctì,dei

cti, dei volũtati repugnasse videamur. Hæc omnia vides Christum Iesum exactissimè, perfectissiméque & optasse & fecisse & docuisse. Ille carnis, mundi, ac sathanæ voluntatem & tentationes fortissimè superauit. Ille non tantùm turpe volenti eum, vt regem faceret, rapere, sed & electis discipulis, atque adeò amantissimæ virgini matri (alio, quàm quò patris voluntas) vocantibus, restitit, vbique testatus se venisse de cœlo, nõ vt faceret voluntatem suam, sed eius qui misit eum patris. Ille denique agnus omnium innocentissimus, qui peccatũ non fecit, & in cuius ore dolus inuentus non est, factus est obediẽs patri vsque ad mortem, mortem autem crucis, & vt infirmitatem hominis, quem portabat, ostenderet, dixit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Vt autem exemplum nobis tribueret, quo Dei volũtatẽ nostrę omnino anteponeremus, subiecit: Veruntamen, non quod ego volo, sed quod tu vis. vt pudere debeat hominem seruum, suam dei voluntati præferre, vbi vnigenitus Dei filius, in mortem vsque Deo patri obediens esse voluit, atque adeò omnes iniurias, contumelias, cõuitia, cruciatus, & cætera quæ crucifixores eius ipsi intulerũt, patienter tulit, vt etiam pro illis patrem exorauerit, dicẽs: Dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Hinc Christi spiritum omnes pij, quotquot ab origine mundi fuerunt assequuti, similes egerunt de sua voluntate triumphos, Dei voluntati in omnibus obtemperantes, quemadmodum videre est in Abel, Enoch, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Dauid, ac cæteris patriarchis & prophetis, in sanctis Apostolis, gloriosis martyribus, piis confessoribus, ac sacratis Deo virginibus. Eundem ergo affectum, vt nobis Deus ingeneret, oramus dicentes, Fiat voluntas tua.

Matth. 4 · *Ioan. 6* · *Luc. 2* · *Mat. 16* · *Ioan. 4. 6* · *Esa. 53* · *Ioan. 1* · *1. Pet. 2* · *Philip. 2* · *Matt. 26* · *Cypria. in orationem dominicam* · *Luc. 23* · *Sancti vestigia christi insecuti sunt.*

SICVT IN COELO ET IN TERRA.] Germanus ac principalis intellectus particulæ est. Quemadmodũ (ò pater cœlestis) volũtas tua perfectè fit in angelis & cœlestib⁹ ciuib⁹ qui tibi vnanimes seruiunt, tuæq; diuinæ voluntati summo studio adhærent, téq; fruũtur, nullo errore obnubilãte sapientiam eorum, nulla item miseria eorum beatitudinem impediẽte. Et quemadmodum in cœlo omnia liberè fiũt, & non alia quidem audiunt angeli, alia verò contemnunt, sed voluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obsequũtur, quemadmodũ Psaltes ait: Benedicite domino omnes angeli eius, potentes virtute, qui facitis verbum eius ad audiendam vocem sermo-

Chryso. in Matth. homi. 20 · *Augu. ad Probam.* · *Sententia particulæ.* · *Psal. 102*

num

num eius:Item : Benedicite domino omnes virtutes eius,mi- *Gene.* 1
nistri eius, qui facitis voluntatem eius. Ita, ô pater,præsta, vt tua quoque voluntas in hominibus,qui in terra sunt, & de terra(quod ad corpus attinet)facti sunt, sine vlla remora inculpatè & ex integro fiat,vt quemadmodum in cœlis summa pax & concordia est(vnde eiectus est diabolus)ita & in terris per *Apoc.* 12
filium tuum, per cuius sanguinem pacificata sunt omnia, vel in cœlo vel in terra,pax bonæ voluntatis redundet, vt quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iussionibus, deui- *Lucæ.* 1
ctis,carne,mundo,ac sathana, vnanimes ac tranquillè pareant ac obediant. Ad hoc certè respicit angelica illa prædicatio, Gloria in excelsis Deo,& in terris pax hominibus bonæ volũ- *Cypria. in orationem dominicã.*
tatis,quam alibi explicauimus. Secũdò,sic potest intelligi particula, vt quemadmodum in cœlo,hoc est,in iustis, qui cœlis comparantur, ita quoque in peccatoribus & iniustis (qui in *Augu.de ser.domini in monte.*
scripturis terra appellantur)Dei voluntas fiat,vt scilicet peccatis explosis, & immundis spiritibus eiectis, Deum agnoscere incipiant, & ad animi tranquillitatem per pœnitentiã redeũtes,vnà cum iustis Dei voluntatem faciant & exequãtur. Ter- *Augusti.*
tiò,non est absurdus intellectus(quem & superius attigimus) *Ibidem.*
vt pro cœlo & terra accipiamus spiritum & carnem,vt sit sen- 1. *Ioan.* 5
sus:Quemadmodum spiritus in renouatis non resistit deo,se- *Rom.* 7.8
quens & faciens voluntatem eius,ita & corpus nõ resistat spiritui.Et quemadmodum spiritu seruimus legi Dei, ita etiã car 1. *Thess.* 5
ne seruiamus, quod tandem perfectè fiet in vita illa æterna, vbi erit summa pax, vbi non solùm velle bonum adiacet nobis,sed etiam perficere.Interim tamen orandum est,vt quemadmodum corde secũdum interiorem hominem delectamur *Ibidem.*
legi Dei,ita etiam corpus sensim mortificetur,mortificatúmque huic delectationi accedat,vt tandem integer spiritus no- 1. *Cor.* 1
ster,& anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu conseruetur. Certè si fideliter hoc oramus, fidelis est qui vocauit nos,qui etiam faciet.

Panem nostrũ quotidianum, da nobis hodie.

SVperiores petitiones summam salutis nostræ continent, quibus ea postulamus, quæ ad perfectam & absolutam beatitudinem,quam olim cum angelis cõmunem habebimus,po- *Chrysost. in Matth. homil.* 20.
stulamus. Sed quoniam interim carnales ac mortales sumus, multa & spiritus & animi sustentatione egentes, donec ad vl-

timam

Sequentes petitiones resspiciunt vitam præsentem.

timam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus. Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam ſpiritualia quàm temporalia bona ad hanc vitam traducendam neceſſaria nobis donari poſtulamus. Mala item omnia (quæ nos ab inſtituto curſu ad regnũ cœleſte nobis per Chriſtũ promiſſum remorari poſſunt) deprecamur, iuſtiſsimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Quæ particula, vt cæteræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & myſteria. Panis (vt ſuperius in ſacramentum Euchariſtiæ diximus) in ſcripturis variè accipitur. Nam quandoque deſignat omnia ad præſentis vitæ ſubſidiũ neceſſaria, & præſertim ea, quæ ad victum & amictum ſpectant. In quam ſententiam dixit Iacob Gene. 28. Si dominus dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum, erit mihi dominus in Deum, & lapis iſte quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Vnde hoc vocabulo panis ſic accepto, veniunt omnia, quæ ſunt ad hanc vitam corporalem neceſſaria, quæ Chriſtus his verbis, Matthæi. 6. deſignare voluit: Hæc omnia adiicientur vobis. Interdum verò panis ſpiritualiter accipitur, idque trifariam. Primùm, pro verbo Dei, quo fidelis anima ſubinde reficitur ac ſuſtentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo, & Matthæi quarto legimus: Non in ſolo pane viuit homo, ſed de omni verbo quod procedit de ore Dei. Secundò, panis propriè Chriſtum Deum & hominem ſignificat, quatenus ſcilicet pro nobis de cœlis deſcendit, carnem induit ac immolatus eſt. Nam quum eatenus fide percipitur, fit veriſsimus ac efficaciſsimus animæ cib⁹, dum ſcilicet fide in carnis ſuæ immolationem nos certos reddit de parta ſalute, ac ſuprà quàm dici poteſt delectabiliter ad vitam æternam reficit. Quid enim iucundius, quàm cùm tali fiducia freti, non dubitamus nos propitium habere Deum & patrem, atque hinc fore, vt olim peccatis omnibus exuti, & vera iuſtitia pleni, æternam & beatam vitam cum ipſo Chriſto & patre viuamus? In quam ſententiam dixit Ioannis cap. 6. Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Et ſtatim poſt: Ego ſum panis viuus, qui de cœlis deſcendi: ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Tertiò denique, panem pro ſacroſancta Euchariſtia

Vis petitionis.

Panis appellatione, qd veniat.

Panis corporalis.

Panis ſpiritualis.

Verbum Dei.

Chriſtus deus et homo, panis.

Locus Ioan. 6. explicatus.

charistia accipi constat,in qua,nobis non tantùm caro & sanguis Christi spiritualiter,sed etiam naturaliter & corporaliter porrigitur,quemadmodum Paulus testatur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est?& panis quem frangimus, nónne participatio corporis domini est?

Euchari-stia panis.
1.Cor.10

IAM constat,omnia hæc, quæ appellatione panis continentur, hac precationis dominicæ particula rectè peti. In primis enim hac ipsa particula petimus, quæcunque ad præsentis vitæ subsidium necessaria sunt,veluti sunt cibus,potus, vestis, certæ sedes, ac alia omnia, sine quibus commodè viuere non possumus. Sed roges: Quî fit, vt nos dominus orare iubeat pro his adipiscendis,quæ huic vitæ necessaria sunt, quum ipse dicat:Nolite soliciti esse,dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus,aut quibus operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester cœlestis, quia his omnibus indigetis.Nam si pro his soliciti esse non debemus, ne orandum quidem pro eis videtur, quum oratio non nisi cum summa animi intentione ac solicitudine dirigenda sit. Itidem quum Christus dicat, Quærite primùm regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis, videntur hæc non quærenda,proindéque nec petenda,sed tantùm regnum Dei, & iustitia eius. Præterea etiamsi non oremus, nihilo secius non tantùm piis, sed & malis hominibus panem quotidianum largitur Deus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos.Quid ergo est quód Christus nos orare iubet in hunc modum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? nisi vt doceat, hæc nos non aliundè quàm à Deo petere & expectare oportere? vt scilicet nos à mundanis hominibus discernat, ac alio affectu quàm vulgari nos præditos esse debere declaret.Mundi enim iudicio stulta propemodum hæc videtur petitio,quód mundus, quicquid ad sustentandum corpus pertinet, magis labori ac solicitudini humanæ tribuat, quàm à Deo expetat aut expectet. Sed pij, quicquid id est quo vitam traducimus, inter dona Dei computandum esse sciunt. Rursus, hoc est impiis cum piis commune, vt habeant panem ad manducandum, nec raró longè abundantius piis. Sed hoc interest,quód piorum est panem de manu Dei,id est,benigna illius gratia cum gratiarum actione percipere, quum impiis per iniustitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius huic est sen-

Augu.de ser.domini in monte.
Augu.de ser.domini in monte.
Quæstio.
Matth 6.
Ibidem.
Matt.5
Dilutio.
Mundus suæ solicitudini,non deo tribuit bona corporalia.
Psal.48
72.
Ioan.14
1 Cor. 10
Coloss.3
Vis petitionis.

est sensus. Quemadmodum filij huius mundi, quãdiu non sunt abdicati vel emancipati, sed in parentum potestate constituti, de victu soliciti non sunt, sed tantùm, quum opus est, cibum à
Matth. 6. parentibus postulant, certi se, quod petunt accepturos: sic multò minus deceat nos de victu solicitos esse, qui edocti sumus omnem crastini solicitudinem abiicere, ac agnoscere patrem nostrum cœlestem tam diuitem, tam benignum, tam amantẽ,
Ibidem. cui tantopere curæ sumus, non commissurum, vt quum passerculis etiam de victu prospiciat, quum lilia campi tanto decore vestiat, nobis in filios cooptatis, victus aut amictus à se petitus & expectatus vnquam desit. In quam sententiam Psaltes dixit: Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum,
Psal. 33 nec semen eius quærens panem. Et Salomon Prouerbiorum
4. Re. 17 decimo ait, Deum non occidere fame animam iusti. Id quod
4. Reg. 4 & insignibus exemplis Heliæ, Helisæi, & Danielis prophetarũ
Dane. 14 manifestum euadit. Nec tamen hoc putandum est, Christum noluisse vt laboremus, quum ad laborandum conditi simus, quemadmodum aues ad volandum, & Genesis testatur iussisse & ordinasse deum, vt Adam post lapsum, victum in sudore
Gene. 3 vultus sui quæreret, sed hoc voluit Christus, ne laboribus nostris, veluti causæ, rei euentum tribueremus, aut victum solicitudini nostræ acceptum ferremus: sed magis Deo, qui si laboribus nostris suã benedictionem non addat, terra præter spinas ac tribulos nihil nobis germinabit: atque adeò labores nostri, si dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem sustentationem attinet, parum aut nihil proderunt: quod & res ipsa declarat, quum Deus permittit fruges clade interire: tum enim videmus quàm non sit in nobis situm, vt terra labo-
Ibidem. ribus nostris respondeat, sed planè experimur, totũ à deo pen-
Laborandum nobis auiũ more dere. Laborandum est itaque, sed auium more, quæ officium quidem suum cantando expediunt, sed interim de victu solicitæ non sunt, ex dei prouidentia reperientes quod edant. La-
1. Thess. 3 borandum inquam est, ne Deum tentare videamur, si contra eius ordinationem foueri cupiamus, sed sine solicitudine, ni-
Psal. 144 mirum labores nostros Dei benedictioni permittentes, ac ab eo solo pendentes, qui aperit manũ suam, & implet omne ani-
Psal. 127 mal benedictione. Qui sic in timore Dei laborant, hi soli labores manuum suarum manducabunt, id est, dona Dei cum gau-
Psal. 126 dio cordis & gratiarum actione percipient: quum interim impiis sese labore enecãtibus, vanum sit ante lucem surgere, qui

etsi

etsi coram mundo locupletissimi appareant, non alium tamẽ, quàm panem doloris manducant.

VT ergo Christus tam vanam solicitudinem, & præter benedictionem Dei, prorsus inutilem nobis eximeret, & vt quicquid est superfluæ voluptatis magis quàm necessariæ frugalitatis resecaret, in primis simplici verbo panis, vtitur, vt intelligamus, nos nec delicata nec superflua, sed tantùm necessaria petere debere, ac habentes alimenta, & quibus tegamur, his contentos esse oportere. In quem modum Salomonem quoque postulasse legimus, Prouerbiorum tricesimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantùm tribue victui meo necessaria, ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam. Quis est dominus? aut egestate compulsus, furer, & periurem nomen Dei mei. Et idcirco nõ frustrà in hac petitione addimus, NOSTRVM. Noster enim panis est, quem deus nobis ad vsum tantùm humanæ vitæ suppeditat, quo commodè & necessariò ad piè viuendum, & fratribus inseruiendum alimur, non quò ad lasciuiendum præter necessitatem luxuriamur. Noster est, quem dominus iustis rationibus partum nobis suppeditat, non quem fraude, dolo, calumnia, vi conquirimus, & ex proximi substantia ac sanguine exugimus. Nec hoc contentus, addidit Christus, Quotidianũ: Item, Hodie, vt omnino quid vellet, intelligeremus. Per quotidianũ enim victum, parabilem intelligi voluit, adimens studium sumptus & deliciarum: per (hodie) denique substulit curam crastini. Quemadmodum paulò post apud Matthæum ait: Nolite soliciti esse in crastinũ. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi, sufficit diei malitia sua. Perinde atque si singulis nostrum diceret: Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Non est qur anxia solicitudine & cura te emaceres, pro victu in annos & dies plurimos congregando, quòd hanc irrideat Deus, quemadmodum Parabola de homine diuite (cuius vberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa solicitudine sibi diuitias parasset, horrea priora destruxisset, maiora fecisset, & illuc omnia, quæ nata ipsi erant cõgregasset, & iam animę suę diceret: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare, en ex insperato audiuit sibi deum dicẽtem: Stulte, hac nocte repetent animam tuã à te: quæ autem parasti, cuius erunt? vbi vt parabolę vim explicaret, continuò subiungit, Sic est qui sibi thesaurizat, & non

Cypria. in orationem dominicã. Chryso. in Matth.

1. Tim. 5

Emphasis verbi nostrum.

Chryso. in Matth.

Matt. 6

Psal. 54

Luc. 12

eſt in Deum diues. Nimirum omnes qui eodem ſunt affectu, eadem damnationis cenſura percellens.

Vis verborum, da nobis. NEC grandi myſterio carent hæc verba, DA NOBIS. Quo in primis ſignificamus noſtram indigentiam & inopiam, deinde conuincimur etiã, quòd ex nobiſipſis hunc panem habere non poſsimus, ſed ſolum Deum eſſe, qui eum & dare poſsit & velit. Quo etiam hoc ſimul oramus, vt Deus nobis eam cognitionem donet, qua certò ſentiamus eum panem quo alimur, ac cætera omnia quibus ſuſtẽtamur, diuinitus nobis donari, vtque pro tanto beneficio ipſi grati ſimus, iuxta illud Pſaltis: Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. Item: Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in tẽpore opportuno: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quamobrẽ parochi ſummo ſtudio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientiſsimum benedicẽdi domino ante cibum ſumptum, & gratias agendi Deo poſt ſumptum, (quem à Chriſto profectum, & ab omnibus piis in hæc vſque tempora viſitatum conſtat) intermittant, aut negligant quòd vel hoc ipſo more quæcunque in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur. fiducia, erga Deum alatur: & debitæ gratiæ ipſi pro collatis beneficiis reddantur.

Mos bene dicẽdi domino et ante & poſt cibum retinendus.

1. Cor. 5 POrrò quod dicit, NOBIS pluraliter, non mihi, hoc ipſo Chriſtus indicat Deum, quæcunque dat, non nobis ſolis dare, ſed & aliis per nos, & proinde partem illorum cedere debere ſibi parare non valentibus: atque eo ipſo tenacitatem tollit, rerum communionem (quum neceſsitas proximi poſtulat) largitatémque & liberalitatem commendat. Ergo fruſtrà in hunc modum orabunt impij, qui non tantùm pauperibus, quæ acceperunt à Deo, communicare renuunt, ſed & inſuper pauperes diripiunt, ſpoliant, ac fraude doliſque, ſeu etiam iuris verſutia circumueniunt, vt ſe ſolos locupletent, quos ſummopere odit, & quàmaximè in prophetis deteſtatur deus. Certè Chriſtianus iudicare debet ſe nihil tanquam proprium tenere, ſed omnia in vſus proximi, quum res poſtulat lubẽti animo communicanda eſſe. Rectè dictum eſt in tenaces & ſordidos: Paſce fame morientem: ſi non paueris, occidiſti. Et alibi: Eſurientium panis eſt, quem tu detines: nudorum veſtimentum eſt, quod tu recludis: miſerorum redemptio eſt pecunia,

Impietas huius ſeculi diuitum.

Cyrillus.

47. diſt. c. ſicut.

quam

quam tu in terram recondis.

SEcundò, hac particula petimus, vt pater ille cœlestis non solùm corporalem, sed & cœlestem & spiritualem alimoniam, qua animus & spiritus noster vegetetur, nobis impertiat. Et in primis, vt intellectum diuini verbi, & diuinorum mãdatorum suorum dare dignetur. Verbum enim Dei, verè spiritualis panis est, qui animum pascit & reficit, quemadmodum locus ille Matth. 4. suprà citatus, atque adeò res ipsa testatur. Rursus, meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis est, quem Psaltes dulciorem esse pronuntiat suprà mel & fauum. Petimus, itaque, vt Deus hunc panem nobis dilargiatur, vt ipse eum nobis frangat ac impertiat, vtque eodem pane & intellectũ & volũtatem nostrã reficiat ac corroboret. Præterea vt quotidie nos eum panẽ operari (hoc est, vt nos sedulò in lege Dei meditari ac ambulare) faciat, quo scilicet eiuscemodi spirituali alimonia aliti & cõfortati, tandem ad illam perfectionẽ, absolutámq; vitæ beatę saturitatẽ peruenire mereamur. Vocatur quoq; & iste cibus Quotidianus, quòd quãdiu ista vita tẽporalis per dies decedentes succedentésq; peragitur, animi nostri affectus nũc in spiritualia, nũc in carnalia alternent: quo fit, vt quotidie panis iste nobis necessarius sit, quò animus subinde relabans & esuriẽs erigatur, reficiaturq; Petitur autem & hic panis, nobis à Deo dari, quòd verbũ Dei nõ aliter salutare sit, nec in animæ viscera traiiciatur, fructum se dignum pariens, nisi Deus ipse intus docuerit. Frustrà siquidem concionatoris vox aures foris pulsabit, nisi & vnctio (id est gratia spiritus sancti) verbi vim in animi recessus inserat, ac faciat nos Theodidactos, id est, à Deo doctos. Certè qui quotidie in intellectu verbi Dei promouet, adolescitque & grandescit quotidianis virtutum auctibus, is solus verè sentit quàm dulcis animæ cibus sit, verbum Dei, vt iam libeat exclamare cum Dauid, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo? Et iterum, Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ nostræ modulum donec hanc temporalem vitã gerimus (quod, hodie, denotat) ali nos oportet, donec ad perfectũ robur plenitudinis, quæ est in Christo Iesu, nunquam non proficientes perueniamus.

TErtio, & magis peculiariter panis, quem petimus ipse Christus est, vitæ largitor & author, quem nobis fame pereũtibus de cœlo mittere Deus dignatus est. Nõ enim ex-

Augu. de sermo. domini in monte.

Verbum Dei panis animæ.

Psal. 18

Augu. ibidem.

Quotidianus.

Verbũ dei nõ aliter salutare nisi Deus ipse doceat

1. *Ioan.* 5

Theodidacti.

Psal. 118

Hodie.

Philip. 3

Christ⁹ panis verus qui de cœlo descendit.

plebat animum nostrum panis philosophorum, aut fermentũ
Psal.106 Pharisæorum, sed panis ille cœlestis, qui dat vitã mundo. Pe-
Ioan.6 timus ergo, vt Deus hunc panem nobis quotidie det, id est, vt per spiritum suum nos doceat incarnationis Christi mysteria idque per fidem, qua sciamus & cognoscamus Christum carnem suam dedisse pro mundi vita, hoc est, pro nostra redemptione, Deoque patri pro nostris peccatis satisfecisse. Deinde in hac carne resurrexisse, vt certi simus, eum regnare nunc
Roma.6 immortalem, in hoc, vt nos in membra sua coagmentatos, planè iustificet, & reddat etiam post hanc exactam vitam immortales & beatos. Sic enim spiritualiter pascitur animus no-
Roma.4 ster suauiter, fide recolens, quòd Iesus Christus traditus est
2.Cor.3 pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem no-
Ioan.14 stram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc est, hanc fidem in nobis in dies augeri, quò tandem eò perducamur, vt & ipso Deo, id est, diuinitate Christi, qua idem est cum patre, pascamur, lætique ac alacres vitam sanctam in deo
Ioan.6 agamus, certi ac securi, quòd hunc panem manducantes, hoc
1.Cor.13 est, in Christum pro nobis crucifixum & mortuum credẽtes, non moriemur in æternum, sed transeamus à morte in vitam. Quoniam verò hæc perfruitio deitatis hîc nondum plena est, tùm verò plena erit, quando extincto in nobis per spiritum Christi omni peccato, Deus in nobis erit omnia in omnibus:
1.Cor.15 idcirco postulamus hunc panem hodie, hoc est, quãtisper nos
Ioan.6 hanc mortalem vitam viuimus, nobis dari. Petimus etiam, vt
Fides donũ Dei. hunc panẽ ipse det qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Nam hæc fides non aliundè quàm ex
Mat.19 mero Dei beneficio animis nostris infunditur, neque aliter quàm promouẽte spiritu Dei augescit, sicut scriptũ est: Quia
Ioan.1 nõ caro aut sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Hæc est illa fides, qua regeneramur, renascimur, ac in Christo adolescimus, quemadmodũ scriptũ est: Et dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui nõ ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate
Cypria. in orationem dominicã. viri, sed ex Deo nati sunt.

QVartò, Quoniam necessarium erat, vt Christus hanc fidem in nobis sacramento aliquo insigni ac visibili ro-
Augu. de ser. domini in monte. boraret, ac certos etiam efficeret, vbi tale sacramentum non indignè participaremus, Christi beneficium ad nos omnino pertinere: idcirco rectè etiam petimns, vt pater cœlestis det nobis

nobis panem illũ superſubſtantialẽ in ſacroſanctæ Eucharſtię ſacramento tectum & velatum, quem rectè noſtrum dicimus, quia ſicut Deus intelligentium & credentium pater eſt, ſic & Chriſtus, quum corpus & ſanguinem eius in Euchariſtia per fidem cõtingimus & edimus, noſter panis eſt. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, quod ſic nobis viuẽdum ſit, vt eũ quotidie accipere mereamur. Atque vtinã omnes Chriſtiani ſic vitam ſuam inſtituerent, vt quemadmodum olim in primitiua eccleſia occidẽtali, nõ tantùm ſpiritualiter, ſed etiã ſacramentaliter communicabant corpori dominico, ſic & hodie omnes ad Euchariſtiæ perceptionem debita pietate accurrerent, quòd id infirmitas noſtra plurimum requirere videatur. Nam ſi quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis myſticus neceſſarius videtur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ, certiſsima eſt medicina, & præſentiſsimum remedium. At ſi ea eſt temporum horũ conditio, vt hic mos non facilè in vſum reuocetur, viderint fideles ſacris aſtantes, vt ſaltem ſpiritu ac mente communicent cum deſiderio, quum oportunum erit etiam ſacramentaliter communicandi. Sed de hoc aliàs latius diximus, Datur autem hic ſacroſanctæ Euchariſtiæ panis, non ab alio, quàm à Deo & Chriſto filio eius: Ipſe eſt enim, nõ miniſter, ſacerdos, qui re vera baptizat, & qui carnem & ſanguinem ſuũ nobis præbet in remiſsionem peccatorũ. Et quamuis hic panis ſempiternus ſit, quotidianus tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, inquantùm ſcilicet miniſtratur animæ quibuſdam ſignis ac dictis, & quatenus ad quotidianum peccatorum, in quæ in dies incidimus, remiſsionem proficit.

Augu. de ſermo. domini in monte.

Augu. ad Ianuariũ.

Suprà de adminiſtratione ſacramentorũ. Item in ſacramentis Euchariſtiæ.

Chriſtus dat nobis corpus & ſanguinem ſuum.

Et dimitte nobis debita noſtra.

HIC debitorum nomine peccata ſignificari, manifeſtũ eſt ex Luca, qui eandem petitionem in hęc verba renarrat: Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. Porrò peccata, debita dicuntur ac debitis aſsimilantur, Matth. 18. quòd non ſecus atque debitor obligationis vinculis obſtrictus, ſoluere quod debet, tenetur: ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius eſt. Sic Chriſtus de hominibus illis decem & octo, ſuper quos cecidit turris in Siloë, reſpondens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitãtes in Hieruſalem fuerunt

Augu. de ſermo. domini in monte.

Luc. 7

Luc. 13

August. runt debitores: id est, peccatores ac pœnæ obnoxij. nam cõtinuò adiecit: Non dico vobis, sed si pœnitentiã nõ habueritis, omnes similiter peribitis. Christus itaque hac orationis particula non hoc iubet, vt pecuniam mutuò datam debitoribus remittamus, sed tantùm, vt veniam demus in nos peccãtibus. Christiana enim philosophia seu Euangelium, docet nos de quadam spirituali & æterna iustitia in corde, quæ inter alia postulat, vt volentes nobis à Deo dimitti peccata, fratribus similiter in nos peccantibus offensam ex corde remittamus, quòd alioqui cor aut ira aut vindictæ cupiditate æstuans, iustitiæ spiritualis capax omnino non sit. Interim (vt iam diximus) non vetat Christus, quo minus repetamus pecuniam mutuò datam, aut quod nostrũ est, qui ne vetat quidem, ob id legitimo iure experiri. Nã quod apud Matthæum legimus, dominũ dixisse: Ei qui vult tecum in iudicio cõtendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, eo (quemadmodum id genus alia) dictum est, vt Christus animum formaret, non vt imperia seu iudicia terrena, quæ sunt ordinationes Dei, aboleret seu illicita iudicaret. Vult Christus in suis ante omnia vigere charitatem, vult vt alieni sint ab omni ira amaróq; affectu, maximè verò à vindicãdi cupiditate. Vult vt studeãt, quatenus in eis est, etiam cum rerum suarum temporariarum iactura, pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaque est sensus Christi verborum: Si incideris in hominem contentiosum, qui malit ad iudicium prouocare, quàm tibi quod tuum est, vel dare vel relinquere, & periculũ sit te eiuscemodi aduersarij tui malitia (vt ferè fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, seu vindicandi affectum animo inde concepturum, potius est vt iacturam rei familiaris, quàm animi facias. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Quin & ethnicis litigandi studium tam inuisum fuit, vt quoad possent, omnem litigandi materiã abscinderent ac submouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeò non facere iacturam, vt etiam plurimum lucraretur. At si quis est, qui animum Christiano homine dignum gerit, à tranquillitate non facilè dimobilem, nec temerè amaris affectibus, ab his quæ extrinsecus acciderint corrumpendum, is salua conscientia, ac licitè, quòd suum est, iure repetierit, si tamen modestè ac leniter egerit, hoc est, ad eam regulã,

Christus non vetat pecuniam mutuo datã repetere.

Roma. 1
Matth. 5
Marc. 11

Explicatur locus Matt. 5

Christi doctrina non abolet imperia seu iudicia terrena.

Lucæ. 12

Augu. de ser. domini in monte.

vt

vt in animo ſemper paratus ſit, magis amittere quod ſibi debetur, quàm Chriſtianã lædere charitatem, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, quàm vt proximum malitioſum debitorem ſuum corrigat. is enim ſi habet, vnde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tũ non ſolùm non peccabis in eum, ſed etiam proderis ei plurimum, ſi iure repetas quod tuum eſt: ne ille dũ alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur: quod tantò eſt grauius, vt nulla ſit comparatio. Paulus certè non damnat vſum iudiciorum, ad vitam corporalem traducendam apprimè neceſſarium: ſed dãnat, quòd Corinthij mallent apud iniquos, nimirum ethnicos iudices, quàm apud ſanctos iudicari, perinde atque non fuerit inter eos ſapiens quiſquam, qui poſſet iudicare inter fratrem ſuum, qui poſſet cõtrouerſiolas inter fratres ſubortas, citra tumultum aut gentilium ſcandalum componere, aut etiam diiudicare. Damnat itaque hoc litigandi indecorum, procliuitatem ſcilicet ac temeritatem, maximè verò vindicandi (qui rarò à litigando deeſt) affectum: verum iudiciorum vſum integritate animorum (quæ Chriſtianos docet) ſalua permanente, adeò non damnat, vt alibi valde celebret. Itidem, non vetat Chriſtus, quum iubet dimitti debitoribus noſtris, publicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ peſtes iure publico accuſari, ac etiam puniri. Multò minus iubet, vt temerè ipſis commiſſum ignoſcamus, aut ad ipſorum ſcelera conniueamus. Nec prohibet etiã, quò minus magiſtratus auxilium ad propellendum vim priuatam imploremus, tametſi dicat, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui fruſtrà Euangelium plurimis aliis in locis doceret, imperia ac magiſtratus, eſſe ordinationes Dei bonas, præſentes item poteſtates obedientia ac honòre colendas. Poteſtatem quoq; non fruſtrà gladium portare, ſed in hoc à deo conſtitutam eſſe, vt gladio vtatur in laudem bonorum, & vindictam malefactorum. Neque Chriſtus ipſe Cæſaris imperium ſuis verbis firmaret, quũ ait: Reddite Cæſari, quæ ſunt Cæſaris: & Dei quæ ſunt, Deo. Quo quidem reſpõſo, etſi ſuum regnum quod ſpiritale eſt, à corporali regno diſertè diſcreuerit, ſuum tamen cuique tribuendum eſſe indicauit, Deo perpetuam animi iuſtitiam ac innocentiam, Cæſari verò, quod leges ciuiles ac publici mores ei præſtari volunt, ac iubent. Hîc ergo dominicæ

Locus Pauli. 1. Cor. 6 explicatur

Paulus dãnat litigandi peruicaciam ac indecorum, nõ iudicia.

Roma. 13

Chriſtus non vetat maleficos puniri.

Locus explicatur.

Matth. 5.

Roma. 13.

1. Petri. 2.

Matt. 22.

Matt. 5.

Roma. 12.

orationis locus,& similes in Euangelio,qui vindictam prohibent, intelligendi sunt de priuata vindicta non de publica, quam exercet magistratus,quem & Paulus ministrum dei appellat ac variis encomiis illustrat. Itaque neque accusator seu delator publici criminis peccat in Euangelium,modo tamen cesset priuata vindicandi libido, ac desit priuatus animi dolor,sese,si liceret,vlcisci paratus,& hoc tantũ quæratur, vt publica scelera iuxta leges, quæ dei ordinationes sunt, puniantur,vtque reipublicæ tranquillitas seruetur. Neq; peccat,qui videns sibivim intentari,vel ad Cæsarem,vel præsentem prouocat magistratum.Id quod & Paulus fecisse legitur apud Festi præsidis tribunal.Sed de hoc obiter dictum sit satis.hîc admonuisse suffecerit,verbo debiti hoc loco peccatũ venire,nõ pecuniam,aut quod alioqui nobis in iure ciuili debetur.

Roma. 13. Accusare publicũ latronẽ non est pctũm. Nume. 35. Paulus appellauit Cæsarem. Acto 25

SED iam ad expositionẽ dominicæ orationis reuertamur. Superius itaque à deo precati sumus,omnia ea bona,quæ à deo peti possunt. In primis æterna ac spiritualia. Deinde etiam corporalia ac temporalia:hîc docet nos Christus deprecari omnia mala tam corporis quàm animi,siue huius temporis,siue æterna. Principiò itaque iubet, nos à Deo petere remissionem peccatorum nostrorum,quibus tanquam funibus constringimur, quo principio hoc ostendit,locum etiam esse pœnitentiæ lapsis post baptismum. Fidelibus enim hæc aptatur oratio,quòd qui initiatus baptismatis sacraméto non fuerit, Deum vocare patrem nõ possit.Itaque cogentur(velint, nolint) Nouatiani,simul & Anabaptistæ nobiscum confiteri, vel remissioni peccatorũ post baptismum locum esse, vel saltem orationem dominicam ad se non pertinere : quod si hoc concesserint, iam se planè hæreticos declarant,qui se à Christo & ecclesia (cui hanc orãdi formulam ille præscripsit)separant.Secundò, reuocat nos Christus ad nostræ infirmitatis cõsiderationem,bonúmq; humilitatis insinuat,vt scilicet agnoscamus,nos omnes in cõspectu dei esse peccatores & reos,ne scilicet quis sibi quasi innocens placeat,sed quisque conscientiæ suæ recordetur.Quod & Ioãnes in epistola sua monet,dicens: Si dixerimus,quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus,& veritas in nobis non est.Et Salomon Prouer.cap. 20.Quis potest,inquit,dicere:Mundum est cor meum,& purus sum à peccato?Et rursum: Non est homo qui non peccet. Alio quoque in loco : Septies in die cadet iustus, & resurget.

Ratio ordinis dominicæ precationis. Vis huius particulæ. Nouatiani Anabaptistæ. Oẽs in conspectu Dei peccatores sumus. Psal. 113. 1. Ioan. 1. Rom. 7. 8.

Nam

Nam etsi à consensu (qui nos reos æternæ mortis fecit) tépe-
remus, quis tamé nõ sentit se circũferre carné peccati? qua im
pelléte, fit, vt quisq; cogatur multa adhuc in seipso desiderare,
& sentire se multa, perpetuáq; cõdonatione egere, ac sibi sem
per orandum esse: Ne intres domine in iudicium cum seruo *Psal. 113*
tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens? *Hũilis con*
Hæc certe humilis confessio, quæ ex limpido fidei fonte ema *fessio, sum*
nat, summum est præsidium ad impetrãdam veniam, qua sub- *mũ præsi-*
nixus Publicanus, repulso superbo Pharisæo, descendit iustifi *diũ ad ob-*
catus in domum suam ab illo. Nam (vt ibi veritas subiungit) *tinendam*
qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. *veniam.*
Ac vt Petrus & Iacobus testantur: Deus superbis resistit, hu- *Luc. 18*
milibus autem dat gratiã. Tertiò, docet Christus hanc pecca- *1. Pet. 5*
torum remissionem nõ aliunde quàm à patre cœlesti peti o- *Iacob. 4*
portere. Nemo eñ potest peccata dimittere, nisi solus Deus, *A solo deo*
Marc. 2. Et vt ipse ait Esaiæ. 43. Ego sum, ego sum ipse qui de- *petẽda pec*
leo iniquitates vestras. Nã quatenus homines peccata remit- *catorum re*
tant, diximus superius in pœnitẽtiæ sacramento. Quartò do- *mißio.*
cet Christus pronã ac facilem esse viam, remissioné peccato- *Facilis via*
rum consequendi, quòd hanc iubet postulare à deo, tãquam *cõsequendi*
patre nostro, cuius propriũ est, filiorum ad se reuertentiũ mi- *remißioné*
sereri ac parcere, quod & alibi Christus ipse insigni parabo- *pctõrum.*
la de filio prodigo declarauit. Et Psaltes in laudis confessio- *Luc. 15.*
nem prorũpens, testatur, quum ait: Qui propitiatur omnibus
iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redi
mit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia &
miserationibus. Deinde, eo ipso ostendit, patrem suum cœle- *Psal. 102*
stem facilem esse ad cõdonandum nobis delicta nostra, quod
nos idipsum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iusserit.
Hoc enim solo, paternã misericordiam & veniam preces no-
stras secuturam satis promisit. Qui enim nos sic iussit orare,
neque semel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs Deo
in ipsius nomine peteremus, ille certè præbuit petendi fidu-
ciã, quòd fidelis sit & mẽtiri non possit pater, qui per filiũ suũ
sic nos orare docuit ac iussit. Si (inquit Apostolus) cõfessi fue
rimus peccata nostra, fidelis est dominus, qui nobis peccata di
mittit. Fidelem certè dominum ad dimittenda peccata asserit
Apostolus, significans deum pollicitationis & fidei suæ seruã-
tem, quod & Dauid Psal. 50. testatur, cum commissorũ veniã *Roma. 3*
deprecans ait: Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iu
stificeris

ſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cũ iudicaris: quaſi dicat, Mundus ſibi verè perſuadere non poteſt, te Deum grauiter contra te delinquentibus verè & ſerio ignoſcere. Sed quando tu deus policitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorum indulgentiam: idcirco planè confiteor me tibi ſoli deo deliquiſſe, certus ac ſecurus de venia, veritati promiſsiõis tuæ innixus, qua re ipſa vinces omnes ſecus de te iudicantes. Denique facilitatem remiſsionis cõfirmat adiecta conditio, qua tanquam ſigno nos certos de ſua volũtate facit deus, noſtrámq; imbecillitatem ac diffidentiam confirmat ac corrigit, hoc inquam ſigno, Remittenti remittetur. Ne enim vel irrationabilis quiſpiã, aut in magno aliquo, aut in exiguo delicto de iudicio dei cõqueri poſsit, aſſerit in noſtra eſſe poteſtate iudicium de nobis futurũ, perinde atque ſi dicat, quẽadmodum tu tibi ipſe iudicabis, ita etiã tibi iudicabo. Si enim (inquit Chriſtus) dimiſeritis hominibus errata ſua, remittet & vobis pater cœleſtis errata veſtra. Ex pacto ergo dominum conuenire poſſumus, vt peccatorum remiſsionẽ concedat. Si tamen aliis à nobis erratorũ ſuorum prius facta ſit venia. Certè pater agnoſcet à filio præſcriptam conditionẽ, modo, quod ad nos attinet, conditioni ſatisfacere non detrectemus.

Chriſtus per adiectã cõditionẽ, veluti ſigno quodã nos certos facit de remiſsione peccatorũ. *Matth. 5* *Chryſo. in Matth. homil. 20* *Matth. 5* *Matth. 4*

CÆterùm verbo dimittendi vſus eſt Chriſtus, vt ſignificaret remiſsionem peccatorum, è ſola gratia Dei pendere, id quod latius in materia iuſtificationis explicauimus. Quod autẽ rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternæ charitatis, vt non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis noſtris ſua delicta ignoſci, qua nobis noſtra condonari poſtulamus. Quin Chriſtianæ charitatis ardor, latius etiam progreditur. Vt ſancti videantur maiorẽ habuiſſe in orando proximorum curam, quàm ſuæ propriæ ſalutis, quemadmodum Paulus teſtatur: Veritatem, inquit, dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimoniũ mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundũ carnem, qui ſunt Iſraelitæ, &c. Et Moſes eodẽ ſpiritu percitus orauit, dicens: Obſecro, inquit, domine, peccauit populus iſte peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxã, aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſiſti. Amen. Dicimus autem: Debita noſtra, non quemadmodum panem quotidianum

Cur Chriſtus vſus ſit verbo dimittẽdi. *Nobis.* *Roma. 9* *Noſtra.* *Exod. 32.*

num, nostrum appellamus, veluti nobis impartitum ac donatum à Deo, à quo omne, quod bonum est, proficiscitur & suo dono nostrū fit. Sed nostra sunt peccata, veluti quæ ex nobisipsis, & non à Deo sint, quemadmodum apud Oseā dominus contestatur: Perditio, inquit, tua ex te Israël tantūmodo, ex me est auxilium tuum. nā neque in Deo, neque à Deo est malum, & nemo Deo authore fit deterior.

QVI hac petitione deprecari etiam peccati pœnā nos affirmant, veluti indiuiduam peccati comitem ac stipendium, quemadmodū Paulus ait: Stipēdium peccati mors, hi in ecclesiæ supplicationem respexisse videntur, quæ hanc petitionem, veluti paraphrasi quadam explicare voluisse videtur, cum orat: Ineffabilem nobis domine misericordiam tuā clementer ostede, vt simul nos & à peccatis exuas, & à pœnis, quas pro his meremur, eripias: atque eo tendit psalmus septuagesimusoctauus.

Pœna indiuidua comes peccati.
Roma. 9
Gratio ecclesiæ.

Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

SVnt plerique solo nomine Christiani, quibus videtur fieri vix posse, vt homo ex perfecto corde, capitali hosti & male factori dimittat, sed hi incipiant fieri Christiani, dicentes & hunc affectum remittendi proximo non ex nobis esse, sed à deo peti etiam oportere. Deinde intelligant nullum planè laborem esse, petenti fratri condonare errata, siquidem inuidia liberari, liuoris, iracundiæque solicitudine leuari, magnam reddit menti nostræ quietem. Odium verò assiduè in corde gerere, inuidia torqueri, tormentum est, quo non facilè reperias maius, vt testes nobis sunt inimicitiarum appetentes & odij amantes. Ad hæc & si præceptū de diligendis inimicis magnū valde esse videatur, tamen si præmiū hoc enauantibus cogitaueris, nihil omnino videbitur. Præmiū quidē quod à te dimittenti proximo, nullius à te exigetur ratio peccati, atq; etiā merces ampla in futuro tribuetur. Rursus si cogitaueris quàm non paria domino facias, in conditione proposita adimplenda, te profectò pudebit vllam hîc difficultatem causari. Deus cùm nullius vnquam indigeat, à te grauiter offensus, tibi gratis ignoscit, ab omni peccato prorsus extraneus. Tu verò qui proximo dimittis, ipse quoque remissione indiges, nimirum multorum etiam peccatorum erga Deum reus, & fortè maiorum quàm proximus tuus, cui dimittere iuberis. Sed fac, te in-

Affectus hominum carnalium.
Facile est remittere proximo.
Chryso. in Matth. homi. 20
Ibidem.

iusta aliqua à proximo esse perpessum, ea tamen talia procul dubio sunt, qualia etiam tibi à Deo remitti poscis, multóque interdum tua commissa maiora. Denique si Deum vis habere patrem, necesse est, vt exemplo eius nõ tantùm amicos, sed & hostes & inimicos diligas & complectaris. Quemadmodum Christus Matt. 5. ait: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos ac iniustos. Si enim (ut subdit) diligitis eos qui vos diligunt, quã mercedẽ habetis? nónne & publicani hoc faciũt? Et si salutaueritis fratres vestros tantũ, quid amplius facitis? nónne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester perfectus est. Atque hic, ne doctrinam euangelicam (vti imposibilem auersemur) Christi & sanctorũ fratrum nostrorum exempla nobis intuenda ac imitanda sunt, qui pro persecutoribus & occisoribus suis, inter ipsa etiam verbera ac mortes, ardentissimè orasse leguntur: quin & Dauidis, viri veteris testamenti, affectus intuẽdus est: Domine, inquit. Deus meus si feci istud, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Iob quoque (memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememorãdus est: Si gauisus, inquit, sum in delicto inimici mei, si dixi in corde meo, benefactum est, audiat auris mea maledictionẽ. A quo multũ abhorrẽt hi, qui cum aduersariũ suũ malitiosum in ius vocauerint, nec ab eo confessionẽ elicere posint, gaudent tamen, si saltem eũ ad periurij reatum adigant, vt vel sic animam eius perdant.

Hostes nostri diligẽdi. *Matth. 5* *Luc. 23* *Act. 7* *Psal. 130* *Iob. 31*

SED dices: Quid si quispiam eam adhuc imperfectionẽ in animo suo sentiat, vt proximo noxã statim remittere posse sibi non videatur, nũquid is penitus ab orando desistet, aut saltem orationis dominicæ formulam euitabit? Respõdemus, Multum differre, an quis affectum eum nondum habeat, cum tamen à Deo sibi dari affectet: an verò, quum eũ necdum habeat, ne optet etiam habere ac à Deo nancisci, sed magis odio ac liuore intabescat, eligens magis mori, quàm vindictæ libidinem ponere. Siquidẽ prior ritè ad orationem accedit, atque adeò magis oratione indiget, quo corruptiorẽ gerit affectũ. Is itaque piè & dominicam orationẽ totam recensebit, si hanc particulam quam tractamus, animo permurmurãs, à Deo expetat sibi hunc affectum dimittẽdi proximo, ac spiritũ dulcẽ

Quæstio. *Dilutio.* *Consulitur imperfectis.* *Imperfectus.*

largiri.

largiri. Quod faciens, adeò non orabit contra se, vt etiã quod fideliter petit, sit impetraturus, quemadmodum Christus Lucę. 11. pollicitus est, dicens: Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se. At posterior, qui obfirmauit animũ contra proximum suum, is certè frustrà orat sibi dimitti peccata, Christo exertè dicente: Si nõ dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra, quod & memorabili parabola declarauit de seruo, qui noluit misereri conserui sui, qui & propterea iussus est tradi tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum: vbi in calce parabolæ vim explicans, subiunxit: Sic, inquit, & pater vester cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quod & sæpe alibi, veluti cuius summam gesserit curam, requirit, dicens: Dimittite, & dimittetur vobis. Item: Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Item: Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Rursus Matthæi. 5. Cùm offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliare fratri tuo, & tũc veniens offer munus tuũ. Ecce quãtam curam Christus huius rei gesserit, quam tam sæpe, idque non generatim tantùm, sed specialiter & exertè inculcat, atque etiam maximum præmiũ facienti pollicetur: interim etiam mille tibi occasiones mansuetudinis ac pietatis ministrat, vti hoc quod in te est beluinum, depellat, & iram (qua flagras) extinguat, téque vndique tuis membris reiungat. Quin & Iesus filius Sirach veteris testamenti sapiens, pulchrè monet: Qui vindicari, inquit, vult, à domino inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti tibi, & tunc deprecãti tibi peccata soluentur. Homo homini reseruat irã, & à domino quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse cùm caro sit, reseruat iram, & propitiationẽ petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius? Quo quid aliud significat, quàm quòd talis hominis oratio (iuxta Psalmistæ verbum) ei fiat in peccatum? Nam quid aliud est dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si non dimittamus: quàm, Sicut nos non dimittimus debitoribus nostris, ita nec tu deus dimittas nobis? quæ horrida profectò est imprecatio, piis auribus

Odio tabescens. *Matth.* 5 *Matt.* 18 *Matt.* 6. *Marc.* 11 *Chryso. in Matth.* *Eccle.* 28 *Psal.* 108.

ribus ac mentibus inuisa.

Quæstio. AT inquies: Si talis est causa orantis, qui necdum ex corde remisit proximo, multi erunt, qui dum orationem dominicam recensuerint, huiusmodi particulam inter orandum omittent. Sed quis hos stultos non videt? Primùm, quia non orant, vt Christus voluit & docuit, nec sunt Christi discipuli. Secundò, quia nec pater libenter exaudit orationem, quam filius nõ dictauit. Cognoscit enim pater filij sui sensus & verba, non suscipit quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapiẽtia Christi exposuit. Ergo orationem quidem dicere possunt, circumuenire Deum & fallere non possunt: nec accipiunt indulgentiam, nisi ipsi indulserint prius. In summa, vt huius particulæ finem faciamus, Nobis qui filij Dei & Christi discipuli, cùm dici, tum esse volumus, orandum est, vt pater noster cœlestis nobis donet gratiam ex corde remittendi proximo debita in nos commissa, vt eandem remissionis gratiam vicissim ab eo consequamur.

Dilutio.

Stulti qui aliter orãt q̃ Christ⁹ docuit.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentare quid signi ficet in scri pturis.

TEntare in scripturis cùm generatim accipitur, significat periculum facere, seu experimentum de aliquo sumere, At tentare deum, nihil aliud est quàm Dei verbis seu promissis nolle simpliciter credere aut fidere, sed velle facere periculum aut experiri, num verum sit, quod deus verbo suo proposuit, aut futurum pollicitus est: vel ecõtrario velle aliquid experiri contra legem naturæ inditam, vbi nec Deus id vt fiat, prȩceperit, nec extrema necessitas huc coẽgerit, quod est Deũ irritare, exasperare ac contemnere, quemadmodum legimus Genes. 17. Quid (inquit Moyses ad populum) iurgamini contra me? Cur tentatis dominum? Item, Deuter. 6. Non tentabis dominum Deum tuum. quem locum Christus contra diabolum tentatorem citat, Matth. 4. Et in Actis: Cur tentatis dominum, vt imponatis iugum super ceruices discipulorum? quasi diceret, Nõdum creditis nos iustificari per fidem in Christum Iesum, quemadmodum ipse docuit, sed magis ceremoniis Iudaicis. Dicitur autem & Deus tentare, & diabolus, sed diuersa ratione ac fine. Deus tentat vt probet seu exploret fidem nostram, non quasi nescius mentium humanarum, sed vt nos nobisipsis ostendat, ac mundo reddat manifestos. Sunt enim plurimi, qui sibi probè in Christianismo profecisse videntur,

Acto. 15

De⁹ tẽtat. Diabolus tentat.

Augu de ser. domini in monte.

sibi

sibi persuadentes, quasi toto corde Deo fidant ac adhæreant, idque priusquam sui periculum fecerint: at quum aduersitatis procellæ inciderint, tum demum re ipsa comperiunt quàm longè absint à perfectione iustitiæ, qui ob id tentantur, vt sibi cogniti fiant, vtque erudiantur, instruantur ac probentur. Qui verò iam re vera pij sunt, hi vt manifestentur glorificenturque, à domino tentari perhibentur, sicut scriptum est: Vasa figuli probat fornax, homines autem iustos tentatio tribulationis. Sic Deus Abraham multarum gentium patrem in filio tentauit & honorauit: sic sanctos Apostolos, sic inuictissimos martyres, igni & ferro, infinitisque tormentorum generibus coronauit. Diabolus verò tentat, non vt instruat, sed vt subruat: non vt erudiat, sed vt euertat. Nam cùm sciat carnem fragilem esse, & ad malum procliuē, mūdi amantem, mentémque nostram veluti captiuā in corpore mortis huius detineri, suggerit carni, corporeq; voluptatis cupidinem ac illecebras, obiicit oculis mūdi ornatum, fastum & gloriam: aut si hoc nō succedit, solicitat mūdum, vt intentet bonorum direptiones, exilia, & mortes: denique, prouocat mentem ad vitæ superbiam, vel tristitia & amarulentia obscurat, faciens vndique periculum, num posit hominem subuertere. Dei ergo tentatio, probatio: diaboli verò tentatio, deceptio, seu praua suggestio est. Absit ergo, vt quis putet Deum ad hunc modum, nempe subuertendi gratia, quempiam tentare. quamobrem diuus Iacobus ait: Nemo cùm tentatur, dicat, se à deo tentari. Deus enim intentator malorum est, hoc est, deus non est mali suggestor, qui est author omnis boni. Quòd autem hîc oramus, ne Deus nos in tentationem inducat, simili phrasi dictum est, qua dominus dicitur indurasse cor Pharaonis, aut conuertisse cor Ægyptiorum, vt odirent populum eius, seu conclusisse omnia sub peccato, id est, permisisse, vt hæc fierent. Nam frequēs hæc phrasis est in scripturis, qua Deus dicitur ea agere siue facere, quæ fieri permittit, vt sit sensus: Et ne nos inducas in tentationem, id est, ne permittas nos induci. Tentatio enim hîc pro mali suggestione accipitur. Nec hoc omittendum est, tentationem aliam humanam dici, veluti quæ à carne seu à mundo proficiscitur, qualis est tentatio ad fornicationem, furtum, & id genus similia vitia, de qua dictum est: Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Alia verò est diabolica, qua sathan tristitia æternæ damnationis, timoris blasphemia & desperatione

Eccle. 7
Gene. 22
Diabolus tentat.
Roma. 6
Duplex diaboli machina.
Illecebræ.
Sæuitia.
Amb. li. 1. de Abraham.
Iaco. 1
Exod. 9
Roma. 9
Augu. de ser. domini in monte.
1. Cor. 10

tione mentem hominis occupat, qua interdum etiam oculis corporalibus visibilium rerum spectra offert,& aperto marte hominem aggreditur, quæ tentatio maxima quidem est & periculosissima, sed tamen eodem scuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infrà dicemus.

Augu. de ser. domini in monte. *Pharao.*

INduci autem in tentationem, significat non tantùm tentari, sed tentationi penitus immergi, assentiri, ac à tentatione superari, quemadmodum Pharaoni impiissimo tyranno contigit, ac passim omnibus contingit, qui à concupiscentia sua illecti & abstracti, peccati vinculis collum submittunt, tentationíque succumbunt. Quod ne fiat, deprecandum est: non autem hoc orandum est, ne omnino tentemur: Tum, quòd vita nostra sic cõparata sit, vt assiduè cum hostibus animæ pugnam gerere debeamus, quemadmodum Iob cap. 7. legimus: Militia est vita hominis super terram. Tum, quòd saluti nostræ, vt tentemur, sæpe non parũ conducat: nempe, vt infirmitatis nostræ nobis conscij facti, neque superbiamus, neque veluti securi in vtranque aurem obdormiamus, sed magis in humilitatis ac virtutum profectu cõseruemur, ac in timore Dei nostrã salutẽ vigiles operemur. Quod in beato Apostolo Paulo relucet. qui 2. Corinth. 12. de seipso loquens: Ne, inquit, magnitudo reuelationum me extollat, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus sathanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui, vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Atque in hanc sententiam alibi legis: Beatus homo qui semper est pauidus. Tum denique vtilis est tentatio, quòd præparet ad victoriam & coronam. Si enim nullus esset hostis, nulla esset pugna: si nulla pugna, nulla esset victoria: si nulla victoria, nulla esset corona. Quemadmodum Paulus ait: Nemo coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Nimirum, quòd soli vincenti promissa sit à Deo corona vitæ. Apoc. 2. Et vt Iacob. testatur: Beatus vir qui suffert tẽtationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.

Cypria. in orationem dominicã. *1. Petr. 1* *Prou. 28* *2. Tim. 2* *Iaco. 1*

Augu. de ser. domini in monte.

QVÆ cùm ita sint, nemo ob id deiecto aut pusillo animo esse debet, quòd tẽtatione agitetur, nec putare se propterea Deo exosum, multò minus à Deo derelictum esse: quin potius hinc statuere ac iudicare debet, se Deo curæ esse. quem enim diligit filium pater, castigat. Et manifestum sanè est argumẽtum, nondum esse in hostis potestate, quẽ is adhuc

acriter

acriter impugnat. At qui nullis tentationibus impetitur, magis habet cur formidet, quòd quem hostis iam captiuum occupat ac vinctum tenet, minus infestet, quamobrem diuus Iacobus nos dulciter consolans, ait: Omne gaudium existimate fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat, vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Et quis tandem Christianus est, qui tentari omnino recuset, aut pugnam, cùm ingeritur, detrectet, cùm Christus ipse Deus & homo caput nostrum se à diabolo tentari passus sit? Idque eisdem omnino tentationum generibus, quibus nos aggredi ille solet tentator, nempe suggestione ac incitatione concupiscentiæ carnis, concupiscentię oculorum, & superbiæ vitæ. Quin caput nostrum nobis imitandum est, ne scilicet in tentationis certamen audacius insiliamus, aut idipsum nobis accersamus: sed demum quum ducimur cum Iesu in desertũ, vt tentemur, vt tum eius exemplo certamina non recusemus, ac tentati, diabolo fortiter resistamus.

Iaco. 1 *Matth 4* *1. Ioan. 2* *Chryso. in Matth.*

IAM ad particulæ expositionem veniamus. Non semel antè docuimus, quanta sit naturæ nostræ imbecillitas: rursus quàm potentes hostes habeamus, qui nobis nũquam non immineant, nempe caro, mundus, & diabolus. Primus hostis, domesticus est, intra tecta parietésque domus nostræ conclusus, qui nec totus, quamdiu in hoc mortis tabernaculo sumus, excludi potest, tantò periculosior, quantò intimior, nimirum caro. Alter familiaris admodum est, ac vicinus, nos vndique circunstans, interim vt fallat blandiens interim vt euertat, minitans ac ferociens, mundus scilicet. Postremò, omnis malitiæ author diabolus, nunquam non circuit tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret; tantò formidabilior, quantò occultior, versutia ac malitia insignis, tantæ in segnes & oscitantes potentię, vt non sit super terram potestas quæ ei comparetur. De qua potestate operæpretium duxit Apostolus nos admonere, cùm ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, cõtra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Ergo ne tanti ac tam propè semper imminentes ac fortiter instantes hostes, nos planè imbecilles euertant, iubet Christus, vt cœlestem patrem oremus, ne nos permittat induci in tentationem. Quo in primis nos humilitatis rursus admonuit, & vt indomitæ mentis tu-

Cyp. ĩ orationem dominicam. *Chryso. in Matth.* *Roma. 7* *1. Ioan. 2* *1. Pet. 5* *Ephe. 6* *Vis petitionis.* *Cyp. ĩ orationem dominicam.*

Chryso. in Matth. morem reprimeret, nostrã nobis infirmitatem ostendit, quod scilicet omnino sufficientes non simus nostris viribus, tot & tam infestis hostibus resistere, sed cœlestis patris egeamus auxilio, qui nos etiam sua virtute in tam difficili pugna faciet tandem victores. Quod & Dauid non tacuit, Psal. 17. Quoniam in te speraui, inquit, eripiar à tẽtatione. Et iterũ Psal. 59. In deo faciemus virtutẽ, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Quis, quæso, de se securus esse poterit? quis suæ virtuti fidere, qui intelligat, quàm tota hæc vita vndique diaboli laqueis plena sit, quàm nõ cesset tentator ille, qui nec veritus est & filiũ dei Iesum technis suis aggredi? *Matth. 4* Dein qui secũ reputet, quot sathanæ machinis impetitus sit seruus Dei Iob? *1. Re. 9. 10* qui recordetur Saulum prius electum, pòst eiectum à conspectu dei? *3. Reg. 15. 16.* qui meminerit Dauid appellatum in scripturis virum secundum cor dei, eò turpitudinis pertractum, vt adulterium homicidio copularet? *2. Reg. 11* qui videat Salomonem, cui deus in principio regni sapientiam dederat vltra omnes homines, eò dementiæ perductum, vt peregrinis simulachris immolaret? *3. Reg. 3* *3. Reg. 11* cui veniat in mẽtem, quid acciderit apostolorum principi Petro, *Matt. 26* *Marc. 14* *Luc. 22* *Ioan. 18* qui fortem vsque ad mortis discrimen animum professus, ter dominum suum abiurauit? Hæc itaque huiusmodi multa qui considerat, is certè non potest non inhorrescere ac formidare tentationis periculum, & humiliare se sub potenti manu Dei, quod hîc, vt faciamus, iubet Christus. *1 Pet. 5* Secundò, eoipso quod Christus iubet, vt patrem cœlestem oremus ne tentatione superemur, nobis certam fiduciam facit omnis tentationis, Dei auxilio filialiter vincendæ, quin eoipso testatur, Deum semper paratum esse, vt nos à tentatione (vbi opem eius implorauerimus) eripiat. *De° semp parat° nos eripere à tẽtatione.* Quod & Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 10. non tacuit, quum ait: Fidelis est Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Tertiò, ostendit hoc ipso Christus nullum esse remedium salutarius ac efficacius ad superandas tentationes, viuida ac vigilanti oratione, quemadmodum & alibi monens, ait: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. *Matt. 26.* Fide enim diabolus vincitur. Fidei verò primus fructus, fidelis ac vigilans oratio est. quamobrem Apostolus Petrus nos commonet, vt sobrij simus & vigilemus, vtque aduersario nostro diabolo resistamus, fortes in fide. *1. Petr. 2* *1. Ioan. 5* Et quàm valeat oratio ad superandos hostes, satis ostendit Amalech tantisper superatus,

quandiu

quãdiu oret Moyses manibus in cœlum leuatis. Certè, si hoc remedium adhibueris, non est cur diabolum quantumuis potentem, formides, quòd iam te in longe potẽtioris præsidium receperis. Accepit quidem diabolus tentandi licentiã, sed nõ *Ambr. de* accepit copiam subruendi, nisi sua sponte labatur infirmus af- *parad. c. 2* fectus, qui sibi consilium nõ nouit exercere. Adeò diaboli inuidentia & omnes eius machinæ nihil sunt, nisi euanida ac phantastica apparitio, sibilus & susurrus, quem hoc solo viceris, quòd restiteris. Debilis (inquit quidam) est hostis, non po- *Gregorius* test vincere, nisi volentem: vinci autem vult, qui negligit resistere, quoniam supersedet se humiliare & orare. Ergo cum *Quo pacto* tentator vana & praua suggerit, timeamus, recolẽtes nostram *tẽtationib⁹* infirmitatẽ: oremus Deum, vt sensus nostros custodiat, ne sug *resistendũ.* gestio pariat delectationem, delectatio consensum, consensus *Iacobi. 1* peccatum, peccatum autem mortem. Quòd si ita ad Deum hu *Tãetsi dia* miles confugimus, iam hostis superatus est. Quòd si etiam ho- *bolus exe-* stis ea suggerat, quæ nec anima vellet proferre, nec hominis *crãda sug-* lingua nominare, veluti planè execrabilia & nefaria, ne sic *gerat pro-* quidem conturbabere, quòd non rarò tentator, præsertim in *pterea ta-* oratione (qua maximè Deo appropinquamus) plerunque no *men nõ cõ-* bis ea, quæ sunt plena opprobrij alicuius aut sceleris, offun- *turbabi-* dat, vel sic nos à studio precationis auertere cupiens. In hoc *mur.* ergo congressu non referas pedẽ, tametsi tentatio fuerit diuturnior, sed in oratione perseuerato, & sedulò verbis Domini tui Christi Iesu, diabolum tentatorem retunde. quod & Atha *Athana. 1* nasius faciendum monet. Dic, inquit, blasphemia sit in caput *quæstioni-* tuum diabole. Ego ego enim dominũ Deum meum adorabo, *bus. q. 15* & illi soli seruiam. Dic cum Dauid: Exurgat Deus, & dissipen *Psal. 67* tur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum, à facie eius. nam & Athanasius testatur, plures sanctos expertos esse hunc psalmum, summo terrori diabolis esse. hoc ergo faciens, in tentatione non timebis, quòd tum non ruinæ, sed magis meriti occasio tibi futura sit.

IN summa itaque hac petitione postulamus à patre cœlesti eam gratiam nobis donari, qua suffulti, carnalem libidin[illegible], *Caro.* & quæcunque sunt à quibus accendi solet caro, domemus, ac totis viribus curemus, vt omnia incitamenta voluptatis, cruci Christi affigere & mortificare possimus. Ad hæc ne nos vlla *Psal. 91* mũdi creatura, sua fucata venustate ac dulcedine solicitet ad *& 103* peccandum, sed magis prouocet ad Dei laudem & gloriam. *Mundus.*

Romæ.1 Rursus, ne nos mundi malitia, persecutiones ac tribulationes ad impatientiam, vindictam, iram, aliáque vitia incitent, sed vt constantes in mortem vsque, fidem in Deum firmam tenea-
1.Pet.3 mus. Itidem si flagellis castigemur, ac delicta nostra plagis iu-
1.Cor.1 stißimè immißis puniãtur, tum ad hanc petitionis formulam rectè postulauerimus, vt Deus huius tentationis fœlicem exitum faciat, quò scilicet patiẽter ferentes quod immittitur, hîc leuem vindictam experti, posthac non cum hoc mundo dam-
Diabolus. nemur. Denique petimus, ne nos sathanæ tentatio obruat, qua nos quò vel in superbiam, vel in odium & inuidiã, vel in alia spiritualia crimina, atque adeò tandem in desperationẽ pro-
Nos. trudat, subinde impetit. Rogamus autem non singuli pro nobis, sed pluraliter, hoc sensu, vt cœlestis pater omnium illorũ agat curam, qui cũ grauibus & magnis tentationibus confli-
2.Timo.2 ctantur, vt nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac ca
1.Cor.9 lamitosa vita, vt sicut decet Christianos milites, vera fide dimicemus, quò æternæ vitæ coronam, post legimè gesta ac finita certamina in Domino simul consequamur.

Sed libera nos à malo.

Cypria. in orationem dominicam HÆC est dominicæ orationis clausula, vniuersas petitiones ac preces nostras collecta breuitate concludens. Nã cùm dicimus, Sed libera nos à malo, comprehendimus aduer-
Chryso. in Matth. sa cuncta, quæ contra nos in hoc mundo molitur hostis diabolus, quo petito, nihil remanet quod vltra adhuc debeat postulari. Impetrata enim protectione Dei aduersus quæcũque mala, securi stamus & tuti contra omnia, quæ diabolus & mũdus in perniciem nostram operantur, machinantúrque. Quis enim ei de seculo metus est, cui in seculo Deus tutor est? & quis à diabolo metuat si Deus liberet, cuius fida & firma tu-
Chrysosto. Ibidem. tela est? Rectè etiam veteres (nostra quidem sentẽtia) hîc per malum, diabolum intellexere, quòd ille omnis mali (quatenus nobis dãno & exitio est) vnicus author sit. Deinde, quòd cùm nihil sit læsus à nobis, irreconciliabili tamen aduersus nos certamine, ac odio plusquam capitali prælietur: sic, vt si ipsi in fide nostra infirmanda aut in obruẽdo nos, peccati sarcina non succedat, gaudeat tamen vel externis malis nos vexare &
Iob.1 excruciare, vt vel hinc periculum faciat euersionis, quemad-
Vis petitionis. modum contra Iob & alios sanctos fecisse legitur. Quamobrẽ Christus hanc clausulam cæteris subiecit, dicens: Libera nos à malo.

malo. Vbi in primis dicere nos maluit, à malo, quàm à malis: *Chrysosto.* nos videlicet erudiens, quòd aduersus proximos, ob mala ea quæ ab illis patimur, amarius commoueri nunquã debeamus, sed, magis ab eis in sathanam omnis mali causam & inimicitias (veluti in cunctorum malorum caput) transferre: sic, vt si te lædat proximus, hoc affectu orare debeas cœlestem patrẽ, vt liberet non solùm te, sed & proximum tuum tibi incommodãtem, à malo, hoc est, à diaboli laqueis, quibus ille captiuus detétus, tibi incõmodat, alioqui nõ incõmodaturus, quòd natura à Deo bonus creatus sit. Non negamus interim hîc mali *August.* etiam appellatione venire, quicquid est periculorũ ac aduersitatis, quod corpori & animæ, fortunis & famæ vel iam imminet, vel futurum est ac instat, si tamen intelligas (vti diximus) quò causa mali referenda sit, nempe ad diabolum: quod tamẽ vt cautè accipias, necesse est. Nam aliud est malum culpæ, aliud pœnæ. Mali (quod culpæ est) solus diabolus est author, *Malum duplex.* cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malum pœ- *Culpæ.* næ hoc ipsum est, quod homini accidit in peccati vindictam, *Pœnæ.* id quod scriptura Deo tribuere non veretur, veluti quod & *1. Cor. 11* bonum & iustũ est. De quo propheta Amos cap. 3. dixit: Non est malum in ciuitate, quod Dominus nõ fecerit. Et rursus dominus per Esaiam, cap. 45. Ego Dominus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creãs malũ. quamuis interim hoc malum pœnæ, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipse, Deo iustissimè permittente, eo in incredulorum & obduratorum perpetuam perniciem abutitur.

HOC autem differt hæc particula à priori, quòd ibi postulauerimus, vt pater cœlestis, nos à malo (quod culpæ vocant) immaculatos seruet: hîc verò vt à malo pœnæ præsentis & futuræ liberet: ibi rogauimus, ne tentationibus succumbere sinat: hîc petimus, ne nos tribulationibus, afflictionibus & calamitatibus, præsentibus aut futuris deprimi, aut euerti permittat: hoc est, petimus, vt à vi aquarum & ignis, à fulgure & grãdine, à famæ & annonæ caritate, seditionibus, bellis, factionibus, tumultibus, schismatis, malis mortibus, pestilentiis, ægritudinibus, vinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miseri in hoc mundo præmimur & irretimur: deinde etiam à malis futuris, veluti à subitanea & improuisa morte, & perpetua ira Dei, & pœnis, quæ impios post hanc mortem expecta- *Quo differat hæc particula à priori.*

re certum est, nos liberet. Sic ecclesia hanc clausulam, & in

Letaniæ. missæ sacro, & in letaniis (vbi & præterita, & præsentia, & futura mala deprecatur) explicat & exponit: Magna est autem consolatio fidelibus, quòd Christus iubet vt patrem petamus, quo nos ab his malis liberet: nam eoipso nobis fiduciam tribuit impetrandi quod postulauerimus, Neque enim quid petere iuberet, nisi nos certos esse vellet patrem petētibus id e-

Matth. 7 tiam daturum, quod alibi pollicitus sit, dicens: Petite, & dabi-

Ioã 14.16 tur vobis, & quæcunque petieritis patrem in nomine meo, da

Marci. 11 bit vobis. Et rursus: Amen dico vobis: Omnia quæcunq; oran-

Luc. 11 tes, petitis, credite & accipietis & eueniēt vobis. Item, Omnia quæcunque in deprecatione vestra credentes petieritis, accipietis. Quæ verba toties iterat Christus, idq; non aliter quàm si iureiurando se nobis obstringat, quò vel sic nos precantes

Iacobi. 5 certa in fide constituat. Et hanc sententiam Iacobus testatur:

Helias. Multum valere deprecationē iusti assiduam. quod & insigni

3.*Reg.*17 exemplo confirmat: Helias, inquit, homo erat similis nobis,

*Luc.*4 passibilis, & oratione orauit, vt non plueret super terrā, & nō pluit annos tres & mēses sex. Et rursum orauit, & cœlum de-

Peccatoribus orādū, sed piè affectis. dit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quod tamen Iacobi dictum de oratione iusti, sic intelligi non debet, vt qui adhuc peccatorum pondere premimur (modo tamen impiam segnitatem & mentis tumorem deposuerimus, & in cōspectu

*Psal.*106 Dei humiliati simus) præsentia mala & aduersitates deprecari non debeamus. Nam, vt Psaltes de Israëlitis præuaricantibus ait: Ipsi, inquit, exacerbauerunt eum in cōsiliis suis, & hu-

*Psal.*102 miliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur,

1.*Pet.*1 & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui,

*Psal.*45 & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suę, & dedit eos in misericordias in cōspectu omnium qui cœperant eos. Nec mirum, nam quomodo miseretur pater filiorū. miseretur dominus eorum qui timent eum. Ipse est enim pater misericordiarū & Deus totius consolationis. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, cuius oculi super metuentes eum, & in ipsis qui sperant super misericordia eius, vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Exēplum habes insigne in Niniuitis.

Aduersa omnis mūdi patienter ferēda. Denique Christus iubens vt precemur à malo liberari, insinuat nobis aduersa mundi huius, quæcunque tandem ea sint, nos patienter ferre oportere, nec ob id debere

aduersus

aduerſus Deum indignari, aut obmurmurare, ſed magis (vt Paulus docet) eſſe in tribulatione patientes, & à ſolo Deo, humili & æquo animo remedium petere. Sic tamen ne deo certam legē præſcribamus, ſed vt ſemper committamus eius voluntati, quid de nobis fieri velit. Porrò, ſi Apoſtolo credimus, Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patiētur. Quòd per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum Dei. Quamobrē patiētia nobis ſummopere neceſſaria eſt, quam ſubminiſtrat viuida fides, qua intelligimus quòd ſicut oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuā: ita & nos multò magis compati oporteat, vt ſimul etiam cum illo glorificemur. Atque hoc eſt quod diſcipulis ſuis inculcans, ait Chriſtus: In patiētia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Hæc eſt enim quæ ſerenat ac pacat animos, quæ nullis aduerſitatibus cedit, quæ (vt Apoſtolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

Roma. 12.
2. Tim 3.
Luc. 14
Roma. 8
Iacob. 1.
Augu. de ſer. domini in monte.

TAmetſi autem, quod hac petitione poſtulamus, quandiu iſtam mortalitatem circumferimus non ſit ſperandum perfectè in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum ſit rectè vt fiat, poſtulamus, nimirum vt mortalitatis huius onere depoſito, ac morte etiam ipſa per bonam fiduciam futuræ capeſſendæ ac obtinēdæ vitæ ſuperata, ex omni noſtri parte, opportuno tēpore, beatitudo perficiatur. Quam in hac vita quidem inchoamus, ſed demum poſt hanc vitam à Deo Optimo maximo (ſi tamen fideles permāſerimus) perfectam accipiemus.

Amen.

HÆC dictio, vt ſuprà diximus, vox eſt ſermonem confirmantis, & ratum fore precantis, perinde atque dicatur: ita certò fiat, hoc eſt, ô pater cœleſtis, ſi hæc vota filiorū tuorum pia ſunt, ſi iuxta formam à filio tuo Ieſu præſcriptam cōcepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præſtituram quod petimus.

Amē qd.

Cuius eſt regnum & poteſtas & gloria
in ſecula, Amen.

DE NATVRA, DISTINCTIONE, VI, AC VSV LEGIS, CVM SVBIVNCTA explicatione decalogi.

Cur postremus locus dat⁹ sit explicationi Decalog⁹.

NON TEMERE in hac institutione doctrinæ Christianæ, postremũ locum explicationi Decalogi dedimus, non tantùm ordinem, quem res ipsa requirebat, sed & ecclesiæ mentem ac præscriptum sequuti. Explicationi enim symboli Apostolici, quod fidem complectitur, primus locus debebatur: quod fides ianua sit, qua ad Deum acceditur: proximũ, ecclesiæ sacramenta, quæ veluti quædam symboli pars esse videntur, atque adeò fidei nostræ certissima symbola sunt, postulabant. Tertium vero locum, dominicæ orationis expositio meritò tenuit, quòd oratio primùm ac præcipuum fidei opus & exercitium sit. Fidem enim in Deum statim sequitur inuocatio. Quartum itaque ac postremum locũ iure sibi Decalogus vendicat, qui regulam planè diuinam præscribit, ad quam credentibus ac sperátibus in Deum, tota vita deinceps exigenda sit. Homini enim necdum fidem in deum assequuto seu nondum renato, frustrà præscripseris Decalogum obseruandum. Porrò eundem ordinem ecclesia in catechizando ac baptizando obseruat. Primùm enim Deum precatur, vt à baptizando, quem ad fidei rudimenta vocare dignatus est, omnem cæcitatem cordis (quod per fidem fit) expellat, vt omnes laqueos sathanæ, quibus is per incredulitatem fuerat colligatus, disrumpat: vt ianuam pietatis aperiat: denique vt baptizatus sapientia Dei imbutus, iniquitatum fœtoribus careat, ac ad suauem odorem præceptorum Dei lætus in ecclesia eius ipsi deseruiat. Deinde statim sub baptismũ ecclesia symbolum & orationem dominicam reddi & recitari iubet. Quo facto baptismum in nomine trinitatis peragit. At mox post baptismum, baptizato (quem iam ex aqua & spiritu sancto regeneratum, & remissionem omnium peccatorum suorũ adeptum esse constanti fide pronuntiat) vestem candidam tradit, dicens: Accipe vestem candidam & immaculatam, quam perferas ante tribunal domini nostri Iesu Christi: quo nihil aliud significat, quàm baptizatum eam innocentiam, quam per spiritum sanctum in baptismo accepit, per custodiam mandatorum

Hebr. 11.
Roma. 5
Rom. 7.8.
Rom. 8.10
Decalog⁹ vitæ regula.
1. Cor. 2
Ordo Catechismi Ecclesiæ sub baptismum.
Vestis candida.

torum Dei tota vita seruare oportere, vt tandem ad gloriam regeneratis, & in nouitate vitæ ambulantibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non quòd iustificato iam per spiritum sanctum in baptismo, deinceps opus sit lege, si tamen eundem fidei spiritum (qui datur in baptismo) per vitæ innocentiam retineat, illiúsq; ductibus perpetuò obsequatur. Sed propterea vt habeat iam factus Christianus Decalogum veluti speculum quoddam, quod semper ob oculos positum inspiciens videre possit, quãtum in fide suscepta per vitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, vt subinde possit dispicere, num à ductibus spiritus alicubi & quantum deflexerit, num spiritum Domini ab innocentia innouata rursus labendo contristarit, num vestem illam candidam vndiquaque immaculatam seruarit. Porrò si in baptismo conuentis, ac pactis minus steterit, tum profectò cernet admodum exertè in hoc Decalogi speculo maculas illas suas, quibus rursus post baptismum, eius quam acceperat tunicæ candorem incautè deturpauit, idque non sine fructu. Fit enim, vt postquam viderit fœditatem ac morbum suum in ipso speculo demonstratum, indolescat, pœnitentiæque dolore intrinsecus ductus ad eum medicum (qui ægrotum, quamlibet sæpe in eundem, vel grauiorem etiam morbum collapsum, non aspernatur) certa salutis concepta fiducia recurrat, & dicat: Erraui sicut ouis quæ periit, require seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Matt. 25

Decalogus tradit baptizato veluti quoddam vitæ speculum.

Fruct⁹ qui ex Decalogi meditatione nascitur.

Mat. 9. 11

Psal. 118

SED priusquam ad Decalogum veniamus, dicẽdum, nobis erit de significatione & natura legis, quòd nullus locus in scripturis frequentius occurrat, quo non vtcunque intellecto in scripturarũ sensu cæcutire omnino necesse sit. Iam (vt hîc plurima repetamus) quæ sparsim dicta sunt prius, id tamẽ lectori molestum esse non debet, quod satis tradi non possit id quod omnino intelligendum ac noscendum est semel. Lex itaque generale nomen est, dictum à delectu. Omnis ergo institutio, quam sequuti eligimus, quod faciamus, & contrarium vitamus, communi appellatione lex dici potest. Sic accepto vocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam. Diuina rursus diuiditur in legem naturæ & latam: Lata iterum in veterem & nouam: Vetus in moralem iudicialem, & ceremonialem quæ breui declaratione indigere videntur.

Lex vnde dicta.

Cicero.

Legis diuisio.

Lex diuina quæ sit & quid requirat. LEX diuina est, per quã accepta pro captu nostro Dei notitia de Dei voluntate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga Deum, qua nos totos submittamus diuinæ voluntati, ac damnans eos qui non præstant hanc perfectam obedientiam. *Propria vis legis diuinæ.* Hæc est enim propria vis legis diuinæ, siue scripta sit, siue non scripta. De non scripta legimus, Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium. De scripta verò, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. Rursus: Maledictus qui non permanserit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis. Et iterum: Quicunq; totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Hac diuina lege, vt est ab optimo maximo Deo data, nihil iustius, nihil sanctius, nihil salubrius est, quæ in dilectione dei & proximi tota cõsistit. Quum enim homo conditus sit potissimum ad Deum agnoscendum & colendum, idq; per lumẽ quoddam menti humanæ inditũ, quo homo ante lapsum in peccatum certam de Deo notitiam habuit, nempe deum esse creatorem & gubernatorem omnis creaturæ, iustum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginem suam in ipsa hominis mente cõdidisset: cõsequens est, vt priore legis diuinæ parte, quæ dei amorem respicit ac complectitur, nihil iustius esse posit: siquidẽ perfectam obedientiam hominis ex gratuita Dei bonitate conditi, erga creatorem suum (cuius imaginem ex gratuita beneficentia gerit) postulat ac requirit. Cæterũ, quum per idem lumen intelligamus, nos in vno & ex vno homĩe omnes esse creatos, idq; nõ ob aliud, quàm ad Deum ipsum in quadam vitæ societate collaudandum & glorificandũ: quid, quæso, sanctius ac salubrius altera parte legis diuinæ, vel dici, vel excogitari potest, quæ iubet proximum propter Deum, sine concupiscentia diligi? Hæc vero diuina lex hoc maximè ab humana lege differt, quod humana externam, sed diuina magis internam iustitiam requirat, id est, mentem & volũtatem cõsentientem legi Dei, qua Deum verè & ex animo timeamus, & ex toto corde, omni fiducia in eum cõiecta, diligamus: proximum vero nostrũ, perinde ac nosipsos syncero dilectionis affectu complectamur.

Roma. 1. Deute. 6 Matt. 22. Mar. 12 Luc. 19 Deut. 27. Gala. 3. Iacob. 2 Roma. 13. Augu. li. 3. cõfeßio. c. 7. et lib. 1. de libero arbi. c. 56. & sequẽ. Gene. 1. Discrimen legis diuinæ et hũ inæ. Lex diuina requirit mentem cõ sentientem legi Dei. 1. Petr. 5 Exod. 20 Deute. 5. Roma. 7

mur, Proindéque damnat hæc lex omnem concupiscentiã malam, omnésq; vitiosos affectus, qui ipsi ceu obedientiæ perfectę erga Deum repugnant. Hæc ergo diuina lex, quæ iustum decernit, vt omnia sint ordinatissima, semper eadem est & æterna, quemadmodũ Dei voluntas est immutabilis, quamuis variè exhibita sit pro ratione temporum & personarum: quo fit, vt in tot species diducatur, eadẽ tamen re ipsa semper existens, quemadmodum inferius latius dicemus.

LEX humana, quæ & ius ciuile appellatur, veluti media est inter legem diuinam & diabolicam: quæ quantò ad diuinam magis accedit, tantò sanctior ac melior est: quantò rursus ad diaboli legem deflectitur, deterior ac deprauatior. Est autem lex humana ordinatio publica, nõ pręcipiens de interiori mentis iustitia, nec iudicãs de occultis, quòd homo non intueatur cor, sed tantũ de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & pœnam irrogans externis maledictis: in hoc constituta, vt obedientia ac honor præsentibus magistratibus deferatur, & ciuilis quædã & externa pax conseruetur. Hæc enim statuit de iure personarum de rerum diuisione & possessione, de cõtractibus, de testamẽtis, de pœnis delictorum, & cæteris similibus, sine qua lege impossible est retinere vitam corporalem, vt non iniuria anima ciuitatis appellata sit. Et quanquam de iustitia interiori, quam Deus requirit, ferè nihil præcipiat, attamẽ quatenus ad suum finem refertur, ordinatio & donum Dei est, Deo placens. Et quis tam cæcus est mente, qui non videat, quantò terris ornamento sit, & quantũ valeat ordo ille reipublicæ in cuiusdam pacis terrenæ vinculum, coërcens etiam peccatores, vt tantũ donum non possit nõ esse à Deo? Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam potestatibus sublimioribus ob id subditam esse, quòd non sit potestas nisi à Deo: sed potestates quæ sunt, à Deo sunt. Ideóq; subdit: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Item: Dei minister est, ei qui bene facit in bonum: ei vero qui male facit, vindex in iram. Et apertè pronuntiat Paulus, necessariũ esse, vt huic legi obediatur, non tanùm propter iram, sed & propter conscientiam, vt qui secus fecerit, non tantùm pœnæ ciuili subiaceat, sed & peccatũ incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinã abrogatæ non sunt, sed potius lege diuina firmantur. Et vt non faciant, vt rebus externis homo

Lex humana quæ.

Legis humanæ vis.

1. Pet. 2

Summa iuris ciuilis.

Lex anima ciuitatis.

Lex ciuilis Dei ordinatio.

Roma. 13

Legi ciuili obediendũ sub pœna peccati.

bene

Quatenus lex ciuilis abrogata sit per legẽ diuinam bene & secundum Deum vtatur (quod nemo nisi fidelis hoc faciat, dicente scriptura : Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus) faciunt tamen, vt malè vtentes rebus corporalibus, minus molesti sint, donec fideles & pij inter eos viuentes, perueniant ad illam ciuitatẽ, vbi hæreditas æternitatis est, vbi non habet nisi iustus locũ, non nisi sapiens principatum, vbi possidebunt, quicũque ibi erunt, verè sua. *Augu. ad Macedonium episto. 54. circa finem.* Et propterea Paulus pro magistratibus etiam Ethnicis orare iubet, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & castitate. *1. Tim. 2* Hic est enim finis legis humanæ, à qua si aberrauerit (aberrat autem, quum quid contra Deum, aut Dei mandatum apertè iubet) tum demum audienda non est, sed fortiter illi obsistendum cũ apostolis, quod oporteat plus obedire Deo, quàm hominibus, *Acto. 5* maximè quòd tum potius diabolica quã humana lex censenda sit.

LEX denique diabolica ea est, cuius author est sathanas, princeps & author omnium malorum, non quòd sit vlla substantia per se mala, sed quòd sicut ipse sathanas bene conditus à Deo, sua peruersa voluntate degenerauit in malum, ita res alias à Deo bene conditas, quantũ potest, vitiat & corrumpit, maximè verò homines, quos lege sua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum solicitat. *Augusti. Chrysost. Gene. 1 Esaiæ 14 Ioan. 8.* *Lex diaboli legi Dei contraria.* Quemadmodum enim deus lege sua fidem & obedientiam erga se requirit, ita diabolus sua lege per diffidentiam & rebellionem hominum mentem inquinat: & quemadmodum lex diuina omnia vult esse ordinatissima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandum. *Ephe. 2 1. Pet. 5* Hanc sathanicam legem, scriptura vocat legẽ carnis, legem mẽbrorum, legem peccati, quòd illlius satelles peccatum sit, stipendium, mors, cuius origo & vis superius nõ semel ostensa est. *Gene. 2. Eccle. 15 & 17* Porrò primi parentes nostri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus indito (quo Deus legẽ suam initio tradidit, & hominis mẽti inseuit) bene vsi sunt, sub lege diuina tantùm fuerunt, qua duce, etiam potuissent per superadditam gratiam perfectè obedire Deo, quòd scilicet nullam in se dissensionis materiam aut pugnam sentirent, sed magis experirẽtur carnem menti omnino consentientem. *Augu. de corrupt. & gra.* At postquàm diabolus in paradiso legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali) omnino contrariã, ipsis proposuisset ac suggessisset, quum diceret: Comedite, si comederitis, non moriemini, sed eritis sicut dij, ipsique *Gene. 3*

ſique malè creduli ac miſerè ſeducti, magis elegiſſent aſſentiri diabolo mendaci, quàm deo vero, & magis obtemperare legi ſathanæ corruptoris, quàm legi Dei creatoris ac ſeruatoris, protinus in eis obſcuratum eſt lumen illud notitiæ dei diuinitus infuſum, illo ſcilicet effundente infidelitatis tenebras, quem Chriſtus poteſtatem tenebrarum appellat, proindéque mox vbi præceptum Dei tranſgreſsi ſunt, peccatum velut ægritudo quædam læthalis eos inuaſit, & mors ipſa protinus cō cepta, ac illa vis (qua ante peccatum mens corpori dominabatur) repente vitiata eſt, ſuccedente lege concupiſcentiæ carnalis, deinceps per Adam in omnes homines ex mortis propagine deriuata, quæ eſt omnium peccatorum, omníſque rebellionis contra Deum amariſsima radix. In hac peccati lege, quum concipiamur & naſcamur, afferimus nobiſcū Dei ignorantiam, ſeu ſaltem obſcuriſsimam notitiam, diffidentiam, & rebellionem contra Deum. Vacamus enim dum naſcimur, ac tantiſper etiam, donec renouemur vero timore Dei, nā ſi quis eſt in nobis Dei timor, is eſt cum odio coniunctus. non tangimur vera fide, dubitantes ſubinde de prouidentia, iuſtitia & miſericordia dei, non afficimur vera charitate, ad amorem rerum fluxarū magis procliues, tametſi adhuc ſentiamus in nobis illam Dei legem non eſſe penitus extinctam, ſed oppreſſam. quò fit, vt nemo non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem volenti mihi bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuātem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Per hanc legem factus eſt diabolus princeps mundi huius, quem Chriſtus veniēs eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obſtrinximus, quod erat contrarium nobis, auferens illud de medio, & affigens cruci, & expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo. Ergo qui in Chriſto baptizantur, ab huius quidem legis vi ac dominatione, hoc eſt, à peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberat nos à lege peccati & mortis, ſed tamen interim manet concupiſcentia, materia ac fomes peccati, non vt dominetur, ſed vt per ſpiritū nobis in baptiſmo datum ſenſim eradicetur. Quò fit, vt Apoſtolus dicat, nihil damnationis eſſe his, qui ſunt in Chriſto Ieſu,

Diabolus, poteſtas tenebrarū.
Luc. 22
Bernar. in ſer. de cœna domini
Lex diaboli ſeu cōcupiſcētiæ, in qua naſcimur, q̄ ſecū adferat.
Roma. 7
Diabolus prīceps mūdi huius.
Coloſſ. 2
Roma. 7
August.
Ber. ī ſer. in cœna domini, de baptiſmo.

Iesu, qui non ſecundum carnem ambulant: quò ſignificat ac docet, diabolum in regeneratis, per concupiſcentiam efficacem non eſſe, niſi tamen legem ſpiritus vitæ deſerant, & facti deſertores, relictis Chriſti vexillis, ſua voluntate carnem iterum inſequendo, ſe diaboli legi rurſus alligent, & ex filiis fidei, fiant filij diffidentiæ, in quibus ſolis, efficax eſt ſpiritus ille erroris, quemadmodum in expoſitione ſacramenti baptiſmatis latius diximus.

Ephe.2

Legis diuinæ diuiſio.

Tria tẽpora quod ad legẽ diuinã attinet, ſpectãda.

Lex naturæ.

Lex Moyſi

Lex Euangelica.

Hiere.31

2. Cor.3

SED ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (vt diximus) ſemper eadem ſit & immutabilis, aliter tamen atque aliter ſecũdum diuerſitatem temporum & perſonarum exhibita eſt. Quò fit, vt in legem naturæ & legem ſcriptam, ſcripta rurſus in veterem ac nouam diuidatur. Tria ſiquidem tempora ſpectanda ſunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapſi, & reſtituti. Condito data eſt lex naturæ, Lapſo verò, quum hęc naturæ lex nedum per originale peccatum obſcurata, ſed increſcente etiam hominum malitia propemodum obliterata fuiſſet, data eſt lex vetus per Moſen in tabulis lapideis, dei digito conſcripta. Poſtquam verò & hoc dei donum, hominum impietas ſibi verterat in occaſionem grauioris damnationis, data eſt lex Euangelica per Chriſtum, quæ digito Dei in cordibus fidelium exaratur.

Lex naturæ ſi generatim accipiatũ, ĩ oĩb' rebus creatis viget.

Pſal.103

Auguſt.

Lex naturæ hoĩ ĩdita, quo diſferat à lege naturæ communi.

Pſal.103

Lex natu. ĩ hoĩe q̃d.

LEX naturæ ſi generatim accipiatur, non tantũ indita eſt mẽti hominis, quin viget quoque in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ ſenſu carẽt ac ratione, veluti corpora cœleſtia, maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animantium genus, ſuæ quodque naturæ legibus obtemperant, quod tamen ſic accipi volumus, non quòd natura, ſed quòd Deus naturæ conditor, harum legum ſit author, etſi leges naturæ dicantur. Quicquid enim natura dat aut facit, Deus facit ac generat, quemadmodum ſuperius in ſymbolum diximus. Cæterùm, quidnam ſit naturæ lex, quatenus ad hominem tantùm refertur, & quatenus ea à communi lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex ſuperioribus ſatis intelligi poteſt. Cæteræ creaturæ ſuam legem à condito orbe perpetuo quodam tenore obſeruant, quia libero carẽt arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiam homo (quòd ipſis data fuerit libera voluntas) hanc legem præuaricati ſunt. Lex ergo naturæ in hominibus eſt illa notitia de deo, & de dei voluntate, quæ conditis nobis, menti noſtræ per Deum eſt indita. Hæc (vt iam

diximus)

diximus) ante præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus insitum, tam certa erat ac dilucida, vt si voluisset homo, potuisset Deo per gratiam sibi in hoc suppeditatam obedire. Verùm, post præuaricationem hoc lumen cum diaboli suggestione, cum nostro vitio non aliter obrutum est & obscuratum, quàm fieri videmus in oculo saucio. Purus enim & syncerus oculus, lumine quodam diuinitus insito illustratur, quo suo munere ritè persungitur. Quòd si in eum puluis irruat, aut vehemens fumus, vel pituita immigret, statim sordidus fit ac saucius, purgandus prius, antequam videre aut rectè intueri lumen rursus possit. Non secus lumen illud naturæ menti primi hominis infusum, etsi peccato succedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit. Remansit adhuc effigies quædam & imago diuinæ sapiẽtiæ, quã ipse animis nostris impressit ac insculpsit, sed tenuis, qua tamen nullum est in rerum natura certius dei vestigium. Certè hoc constat, nullam esse rationalem animam quamuis peruersam, quæ tamen vllum rationis vsum obtineat, in cuius conscientia per hanc naturæ legem non loquatur Deus, qui eam in cordibus hominum solus inscribit. Fertur quidem animus hominis necdum renati cæca quadam cupiditate, interim tamen cùm cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione verum est, non ei, sed huic ipsi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro sui capacitate illustratur, tribuendum est, ac agnoscendus Deus qui inuisibiliter, sed sensibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in Ethnicis etiam testatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, deum bonum & iustum, deo obediendum, deum inuocandum esse, sicut dicit Apostolus: Qui cùm cognouissent deum, (nimirum per naturæ legem) non sicut Deum glorificauerunt. Hæc item lex facit, vt homo naturaliter intelligat virtutem expetendam esse propter deum. Item secũdum naturam esse, parentibus ac maioribus obtemperare. Hæc quoque facit iniurias, cædes, furta, stupra, adulteria, mendacia, & his similia, naturali iudicio displicere, idque atteståte conscientia. Sed de hoc satis.

Ante lapsum.
Augu. de corrept. et grat. cap. 10. 11
Augu. in Ioã. trac. 1
Augu. de spiritu & lite. c. 27
Augu. de ser domini ĩ mõte. li. 2
Roma. 2
Deus operatur sensibiliter in mẽtibus hominum.
Lex naturæ docet nos de deo
Roma. 1
Docet sectãdã virtutẽ, et scelera vitanda.
Roma. 2

VT ad legem latam seu scriptam veniamus, principiò quo intelligi possit, cur ea data & quæ eius virtus sit, repetendum est quod toties superius docuimus: nempe, per lapsum primorum parentum, viribus liberi arbitrij miserè abutẽtium,

Augu. de natura & gratia.
Augu. de spiritu & litera.

tium,

tium,legem diuinitus insitam,atque adeò totam ipsam hominis naturam, cum viribus suis tam grauiter vitiatam ac corruptam fuisse, vt per suas vires originali innocentiæ seu iustitiæ restitui nullo modo potuerit. Adeò enim vires illæ naturales per peccatum vitiatæ sunt, vt liberum arbitrium amodo ex se inefficax esset ad bonum, ac planè impotens ad præstādam obedientiam legi Dei, initiò mentibus humanis insculptæ, vel ob id, quòd vitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, statim cœperit, idque necessaria quadam conscientia, in natura hominis hærere ignorantia, dubitatio, diffidentia, odium & contemptus Dei, quæ cum lege diuina pugnant, quæ natura ipsa dictante iubet, vt deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus viribus diligamus, vtque soli Deo subiecti simus ac adhæreamus. Iam etsi Deus hominem lapsum, & peccato planè obrutum, déque salute & reparatione sua penitus desperantem, ineffabili pietate rursus erexerit, cùm promitteret futurum aliquando semen ex muliere quod caput serpētis contereret, hoc est, quòd regnum diaboli (peccati scilicet & mortis) aboleret, ac hominem à peccati vinculis eximeret: in qua etiam promissione non dubium est, omnes pios ab orbe condito suæ salutis anchoram posuisse, quinetiam omnes homines in huius promissionis fide saluari, & per eam bene operari, ac legem sectari potuisse: tamen cū diabolus sua tyrannide necdum per venturi Christi potentiā destructa, hominum maximam partem (alioqui ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne insuper scelerum genus ruere fecisset, ac mentibus eorum per accumulatas peccatorum sordes magis ac magis obscuratis, hanc promissionem sensim excussisset, factum est, vt paucis admodū sanctis ac piis hominibus exceptis, qui memoriam eiuscemodi promissionis singulari Dei beneficio conseruabant, & postea in Abraham ac Dauid renouatam agnoscebant, cæteri huius promissionis, & eiuscemodi spiritalis liberationis ignari, lege naturæ malè sint abusi. Quidam enim eò dementiæ sunt prolapsi, vt Deum esse negarent. Siquidem hi, quum hominem in tantam miseriam per peccatum illud primorum parentum lapsum esse nō agnoscerent, nec modum viderent, quo se è peccati vinculis extricarent, ac etiam cernerent temporariam scelerum impunitatem, cæco planè ac impio iudicio prouidentiam dei sustulerunt, desideria sua pessima insequentes, ac dicentes in cordibus

Liberū arbitriū post lapsum inefficax ad bonum.

Gene. 3
Aug. epi. 95. de Pelagio ad Innocētiū.
Gene. 6
Gene. 12
2. Reg. 7
1. Par. 17
Psal. 55.
Propter excussam pmißionē de Christo & abusū legis naturæ, necessariò erat veniēdum ad legem scriptam.

dibus suis, Nō est Deus: quos tamen non dubium est grauem mentis lanienam ex delictorum conscientia semper circuntulisse, qua tamen vel sola commonstrante, satis intelligere potuissent scelerum aliquem vltorem aliquando fore. Quidam verò etsi deum esse naturali iudicio, vtcunque cognouissent, non tamen sicut Deum glorificauerunt, sed superstitionibus dediti, vanos Deos, opera manuum suarum, ac vanos ritus (in quibus omnem suam fiduciam constituebant) sibi finxerunt. Quidam denique licet vnū deum agnoscerent, cui & obediētiam deberi censerent, & quæ lex naturæ, veluti bona suggereret, sequenda, quæ vicissim mala respuenda esse putarēt, tamen cùm in proprias vires & opera, & non in dei virtutem ac bonitatem respicerent, seipsos miserè deceperunt. Nā etsi manus à publicis criminibus abstinerent, animum tamen praua concupiscentia imbutum mundare non potuerunt. Hoc enim solius dei & promissi mediatoris munus erat, quē illi vel ignorabant, vel agnoscere saltem non volebāt. Quid autem magni est, si manus retineantur à scelere, cùm animus legi dei, interiori concupiscentia repugnante, nondum consentit? Vbi adhuc vitiosi affectus ex concupiscentia pullulantes, ac perfectā erga deum charitatem (quæ ex toto corde, & ex omnibus viribus proficisci debet) vitiātes reliqui sunt, qui (etsi externum opus peccati non patretur) conscientiam tamen coram Deo in non renouatis accusare non desinunt. Nam vt Apostolus ait, Non solùm digni sunt morte, qui ea faciunt, sed & qui facientibus consentiunt. consentiunt autem, qui in similia scelera cum facientibus omnino ruerent, nisi deum vt vltorem timerent. Certè planè aliud est quempiam voluntate benefaciēdi benefacere: aliud verò, ad malefaciendum sic inclinari, vt & malum faceret quis, si hoc posset impunè permitti. Nā profectò is in ipsa intus voluntate peccat, qui non voluntate, sed timore non peccat, quales sumus omnes, in quibus nondum viuit Christus, quòd omnes prorsus quotquot sumus, sic nos adfectos deprehēdimus, vt si nulla lex vrgeret, ac abesset tam pœnæ metus quàm spes præmij, essetque planè liberum nobis facere quiduis, omnino quæ pessima sunt, faceremus, præsertim vel impellente tentatione, vel prouocante occasione.

Psal. 13
Roma. 2
Deut. 32
Roma. 1
August.
Deut. 6
Matt. 22.
Ro. ca. 1
Qui dicāt consentire faciētibus.
Augu. ad Bonifa. li. 1. cōtra. 2. epi. Pelag.

QVum ergo naturalis lex per lapsum Adæ in hominum mentibus intantum obtenebrata fuisset, vt citra fiduciam promissionis venturi seminis, in quo benedicerentur

Gene. 22
Galat. 3

omnes gentes, ad instificandum hominem ipsa non sufficeret, insuper etiam per increscẽtem hominum malitiam propemodum esset obliterata: factum est singulari Dei prouidentia, vt lex per Mosen data (quæ & vetus ad differentiam nouæ legis per Christum latæ appellatur) succederet, idque tribus potissimùm de causis. Primò, vt coërceret homines quadã disciplina, pœnarum metu à flagitiis deterrens: quod vt ita fieret, erat necesse, modò societas humani generis aliquo saltem modo constare deberet. Nam cùm lex naturę ita esset obscurata, vt etiam manifesta scelera, perinde ac si scelera non essent, dissimularentur: fiebat vt stupra, incestus, adulteria, rapinæ, cædes, & his similia facinora, non tantùm impunè admitterẽtur, sed & scelerati sese laudem inde referre putarent. Quare post naturæ legem, scripta lex ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata est, vt hæc externa & manifesta scelera comprimerentur. Quod significans Apostolus, ait: Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris. Hunc vsum diuinæ legis (qui ciuilis est) lex humana est imitata, & eatenus dei donum est, ex lege diuina suam originem trahens, quemadmodum suprà diximus. Secundò, lex diuina lata est, vt ostenderet peccatum, vt accusaret, terreret, conturbaret ac confunderet conscientiam: quem legis vsum lex humana (quæ tantùm externa respicit) ignorat, lex verò diuina sibi vt proprium vendicat. Quem legis finem Paulus frequenter indicat, vt cùm ait: Roman. 3. Per legem agnitio peccati. Et iterum, Roma. 7. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Non quòd ante legem concupiscentia non esset peccatum, sed, quòd lateret. Sine lege (inquit Apostolus) peccatum mortuum erat. Ego autem viuebã sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit. Transfigurat enim Apostolus in se hominem, qui est ante legem & sub lege positus. Sine lege peccatum mortuum est, id est, occultatum, quod velut mortuum putatur. Et ego viuebam sine lege, id est, nullo ex peccati metu terrebar, quia non apparebat peccatum, cùm lex non esset. Adueniente autem mandato peccatum reuixit, id est, peccatum, quod latebat ante prohibitionem, notum factum est, seu apparuit, per

præua-

Lex vetus per Moysen data tres potissimùm ob causis.

Lex disciplina coërcens hominum cupiditates.

1. Timo. 1

Lex humana imitatrix legis diuinæ.

Lex lata vt ĩdicaret peccatum.

Lex humana non iudicat de occultis.

Ante legẽ quõo peccatũ mortuũ

prævaricationem. Fuit enim ante legem peccatum, sed vt Apostolus ait, Non imputabatur: intellige apud homines, quòd lex naturalis propemodum esse abolita: Lex ergo neque peccatum propriè operatur aut inserit, quia iusta & sancta est, si quis ea legitimè vtatur: neque peccatum vel extirpat, vel viuificat, sed tantùm ostendit peccatum, ídque non eo fine, vt per peccatum occidat, aut per incussos nobis terrores perimat, sed vt animam humanam, quasi de innocentia securam, ipsa peccati demonstratione ream faciat, quo tandem illa, intelligens peccatum sine gratia Dei vinci non posse, reatus solicitudine ad percipiendam gratiam promissi mediatoris conuertatur: quod vix clariori exemplo, quàm speciali indicari potest. Speculum nobis turpitudinem seu maculam nullam vel adfingit, vel inserit, vel adimit: sed tantū ostēdit, vt de fœditate nostra (quā ipsi nobis adimere nō possum⁹) cōmoniti ac cōturbati, ad eū, qui eiuscemodi deformitati mederi possit, cōfugiamus. Sic Deus per legē ostēdit homini infirmitatē suā. eo scilicet fine, vt iā suæ sibi infirmitatis conscius ad eius misericordiā per fidē cōfugiens, sanetur. In quā sententiam Paulus dixit: Concludit Deus omnes sub peccato, vt omnium misereatur. Neque enim quispiam concupiscentiæ resistere poterit, nisi adiutus gratia. Nemo naturale vitium deponit, nisi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem, diffidentiam, odium, & contemptum Dei exuit, nemo cum voluntatis delectatione bonum operatur, nisi Deus fidem, spem & charitatem per spiritum suum menti prius immittat. Tertiò, lex data est, vt iustificatis per fidem regula sit bene viuendi, in qua cernant opera quæ Deo placent, ac imitentur, vt faciāt quę requirit Deus: & eatenus pręstat sapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. In quam sententiam Dauid ille diuinus Psaltes ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Nam quamuis iustificati, ab onere legis liberi sint, quia iam per legem non terrentur, conturbantur aut damnantur: tamen ab obedientia legis liberi nō sunt, imò gratia iustificationis in ipsis iam facit & operatur, vt legem voluntariè impleant, non constituti amodo sub legis imperio, sed sponte sua facientes, quod lex præscribit. In summa, lex data est per Moysen, ad reuelādam legem naturalem penè obliteratam, ad disciplinam corrigendam, ad indicandā

Lex ꝓpriè nō est causa peccati. Roma. 7 1. *Timo.* 1 *Augu. de spiritu & litera ad Marcellinum.* *Quo fine lex ostēdat peccatum.* *Speculum legis symbolum.* *Galat.* 3 Roma. 11 *Nemo cōcupiscentiā vincit, nisi per gratiā* *Lex regula bene viuendi incitans ad operandum bonum.* Psal. 18 Psal. 118 Ro. 4. et 7 *Aug. li. q̄stionū veteris testamēti. quæst.* 4

infirmitatem nostram, denique fidem in deum reformandā.

Diuisio legis Mosaycæ. DIuiditur autem hæc lex, in moralē, ceremonialem & iudicialem. Iudicialis respondet primo fini legis, qui est in coërcendo per disciplinam ad retinendam societatem humani generis, sed per Moysen potissimùm tradita ac instituta ad gubernationem illius populi Christum expectantis, de ritibus coniugiorū, successionibus, pœnis delictorum, & similibus rebus forensibus præcipiens. Moralis, secūdo fini respōdet, quòd sit expositio legis naturę ac doctrina virtutum carnis fragilitatē ostendens, & ad gratiā præparans. Ceremonialis verò instituta fuit ad præfiguranda venturi Christi mysteria & veros fidei cu.. us Deo acceptos,, nimirū vltimo fini legis respondens. Sunt autem iudiciales ac ceremoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis enim data erat ad moderandū populum illum, vtētem ceremoniis Christum præfigurātibus. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat, vt & hæc lex cessaret. Vnde nos nunc rectè eius loco iure ciuili Imperatorio vtimur, quēadmodum suprà diximus & ostendimus. Itidē ceremonialis obsoleta est, quoniā per Christum adimpleta, sicut Christus ipse testatur: Lex, inquiens, & prophetæ vsque ad Ioannē, id est, ceremoniæ & typi veteris legis vsque ad Ioannē. Nā post Ioannē cōsummatis omnibus, quæ lex figurabat, & sublatis typis, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. At sola lex moralis (cùm interpretatio sit legis naturæ) abrogata non est, sed manet, quam Christus non venit soluere, sed adimplere, eámq; gratiam conferre, qua & nos adiuti eandem adimplere possimus. Id quod sæpissimè in hac institutione replicatum meminimus.

Iudicialis. — *Lex iudicialis tantùm tradita Iudæis.* — *Moralis.* — Ceremonialis. — *Iudicialis & ceremonialis leges abolitæ.* — *Heb. 7* — *Augu. in epistolā ad* Hebræos. — *Mat. 11* — *Luc. 16* — *Iaco. 1* — Matt. 5

QVibus semel rectè perceptis quāplurima in scripturis subobscura statim manifestiora fiūt. Veluti sunt, cur lex Moysi, lex literæ, lex operum & timoris, cur itē ministratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, iram operari, & impossibilis esse dicatur. Cur pedagogo & speculo comparetur. Lex enim literæ dicitur (vt quod antea semel diximus maioris perspicuitatis gratia iterum repetamus) quatenus doctrina est literis deformata, docens, quid agendū, quid vitandum, cui si spiritus viuificans seu gratia adiuuans (quam ipsa non præstat) desit, id est, si non viuat in corde per spiritum, quid aliud est, quàm mortua litera? quum certè non sufficit scire, sed opus est, vt id quod iubet etiā fiat in nobis, quod non

Roma. 8 — *Lex literæ* — *Non sufficit scire literā legis.*

non fit virtute legis, sed ope gratiæ. quamobrem grauiter errarunt Pelagiani etiam antea per nos notati, asserentes hominem suis viribus leuem adimplere posse, eoipso euacuantes & irritam facientes crucem & redemptionem per Christum. Si enim possibilitas naturalis per liberum arbitriũ & doctrinam legis (qua tantũ cognoscit, quomodo viuere debeat) ad bene viuendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, qui certè propterea mortuus est, vt peccati imperium in membris nostris destrueret, & gratiã promereretur apud patrẽ, qua adiuti legem alioqui nobis factu impossibilem facere possemus. *Augu. de natu. & gra. cap. 40*

Lex factorum seu operum dicitur, quia opera imperat quę facere debeamus, licet non addat possibilitatem qua faciamus, necessitatem aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad medicum prouocans. Lex verò timoris appellatur, quòd timore pœnæ à peccato coërceat, quodq; quandiu non accedit spiritus coadiuuans, timore non amore fiat, imò omnino non fiat, ꝙ lex sine dilectione adimpleri nequaquam possit. Quòd autem aculeus & virtus peccati ministratioq; mortis appellatur, quòd occidere, quòd peccatum augere, quòd iram operari, quòd omnes sub peccatum includere dicitur, sic intelligendum est: Non quòd hæc operetur lex diuina sua natura (nam eatenus differt à lege diabolica, quæ propriè lex peccati dicitur) sed tantùm per occasionem, idque in hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad verum ac vltimum finẽ, quem ipsa intendit, non accommodantibus, quemadmodum apertè Apostolus ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Et paulò post: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Et post pauca: Inuentum est mihi mãdatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem: nam peccatum occasione accepta, per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta & mãdatum sanctum & iustum & bonum. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum operatũ est mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mãdatum. *Lex factorũ seu operũ quare dicatur.* *Lex timoris.* *Roma. 13* *Quomodo lex operetur peccatũ & irã.* *Roma. 7*

Elegit Apostolus generale quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, vt vna voce cuncta complexus legis infirmitatem indicaret, vtque quàm non prodesset, sed obesset magis lex non rectè vtenti, doceret. Proinde ait: Non concupisces. Neque enim vllum peccatum, nisi concupiscendo contra legem Dei committitur. Est ergo ea lex, quæ hoc præcipit *Augu. de spiritu & lite. cap. 4* *Roma. 7* *1. Timo. 1*

admodum laudabilis, optima etiam ac saluberrima, quam si quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum. Sed tamẽ nisi adiuuet spiritus sanctus inspirans pro concupiscentia mala, concupiscentiam (vt ita dicamus) bonam, hoc est, nisi spiritus charitatem diffundat in cordibus nostris, lex ipsa quantumuis bona, prohibendo auget desiderium malum, sicut aquæ impetus, opposito obice, fit vehementior, si in eam partem, qua obex positus est impetu influere non desinat, euicta enim mole maiori cumulo præcipitatus violentus per prona prouoluitur. Nescio enim quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, fit iucundius dum vetatur. Quod & poeta non tacuit, cum ait: Nitimur in vetitum semper, cupimúsq; negata. Hoc ergo est, quod peccatum, vt (Apostolus ait) fallit per mandatum, quódq; per illud occidit, cùm scilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatum, (quod ante legem, vel latebat, vel non ita angebat) magis peccans peccatum, id est grauius. Vnde alibi ait Apostolus: Lex subintrauit, vt abundaret delictum, vt scilicet eo modo cõuictus atque confusus miser peccator, videret non tãtùm doctorem sibi esse necessarium, quo docente legem percipiat, verùm etiam adiutorem Deũ, à quo sua itinera secundum legis præscriptum dirigantur, vt confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur: atq; ita fit, vt vbi abũdauit delictum, superabundet & gratia, nõ quidem peccantis meritò, sed subuenientis auxilio. Ex quo manifestè sequitur (quod sæpe etiam docuimus prius) Bene viuere donum esse diuinum, non tantùm, quia homini Deus dedit liberum arbitrium, (sine quo nec malè nec bene viuitur) nec ob id tantùm, quia præceptum dedit, quo doceat quemadmodum sit viuendum: sed quia ipse solus est, qui charitatem per spiritum sanctum diffundit in cordibus eorum quos iustificat. Ergo qui lege secus vtuntur, id est, qui literæ tantùm inhærent, & qui suis propriis viribus putant se legi satisfacere velle absque gratia & dono charitatis, iis lex quæ erat ad vitam, per occasionem fit mortis ministratio, peccatum augens, iram efficiens & occidens, quæ admodum salubris ipsis fuisset, si in finem præcepti, id est liberatorem (cuius gratiæ participatione mandatum demum impletur) respexissent, & illius opem impetrassent. Ex quibus quoque perspicuum euadit, quatenus lex impossibilis factu dicatur. Ex se enim (quod extra hominem sit) lex non iustificat, etsi liberum accedat arbitriũ.

Augu. de spiritu & litera.

Ouidius.

Augu. ibidem ca. 5 & 7

Roma. 7

Peccatori *vt resipiscat nõ tantũ doctor, sed & adiutor De⁹ necessarius*

Psal. 118

Bene viuere donum diuinum.

Augu. *ibi. cap.* 5

Eccle. 15

Roma 5

Finis præcepti Christus ad salutem omni credẽti.

trium. nam quandiu latet veritatis via, liberum arbitrium ex se non valet quicquam, nisi ad peccandum. Quinetiam veritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum non sufficit. nisi enim quod agendum est, delectet etiam & ametur, nõ agitur, non suscipitur, non bene viuitur. Vt autem quod agendum est, diligatur, necesse est vt charitas Dei diffundatur in cordibus nostris, non per liberum arbitrium (quod surgit ex nobis) sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Impossibilis ergo lex est, si tantùm liberi arbitrij vires respicias, possibilis autem factu est per gratiam. Quamobrem audiendi nõ sunt, solo nomine Christiani, qui legem simpliciter factu impossibilẽ esse dicunt, atque hinc & interdum etiam ex verbis Apostoli male detortis, suam malitiam excusare nituntur. Nã cum per Christum redempti, spiritum quoque sanctum in baptismo (ritè saltem præbito & accepto) sint adepti, ipsisque quãtumuis peccatorum mole obrutis, per eundem Christum (si tamen verè pœniteant) redditus pateat ad patrem, & spiritus emissi participationem, consequens est, vt contumeliam Christo inferant, si legem sibi simpliciter adimpletu impossibilem esse cauillentur. Certè, quandiu carnales esse pergunt, lex ipsis impossibilis factu est, quia lex spiritalis est, id est, exigit spiritum, requirit affectum, non fit solo opere externo: sed qui spiritalis est (quales facit spiritus gratiæ) is iam Dei similis factus, legẽ facilè implet, nec erit sub illa, sed cum illa. Talis autem is est, qui nec capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis.

Augu. de spiritu & litera. ca. 2
Roma. 5
Ioan. 6
Hie. cõtra Pelagia.
August.
Lex spiritualis.
Roma. 7
Spũalis nõ est sub lege sed cũ leg.

Ex prædictis etiam facilè videre est, cur lex dicatur pædagogus in Christum, nimirum quòd quemadmodum pædagogus per ferulam & disciplinam correctionis, pueros ad scientiæ perfectionem adducit, sic lex à malo coërcẽdo, & nostram infirmitatẽ nobis demonstrando, nos ad Christum mittit. Item, sub pedagogo esse dicimur, quandiu sumus sub lege, id est, quandiu nos lex occulta censura damnat, quòd scilicet ex toto corde legem non faciamus, tandiu legi viuere, id est, sub dominatione & imperio legis esse dicimur. At postquàm legis vinculis amodo non constringimur, quia scilicet vltro & ex animo, idque Dei amore, nõ quidem ex nobis, sed per gratiam legem implemus, quia tum non habet lex quod in nobis damnet, pulchra certè periphrasi, legi mori, & per legem spiritus vitæ à lege mortis liberari dicimur.

Lex pædagogus.
Gal. 4.
Legi viuere quid sit.
Legi mori à lege mortis liberari quid sit.

Lex noua euãgelium est. LEX noua quæ sit, satis ex his, quę de lege veteri diximus, colligi potest. Lex noua, Euangeliũ est, quæ & nouum testamentũ, & lex spiritus, seu lex spiritus vitæ, ministratio spiritus vitæ & iustitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circũcisio cordis appellatur. *Nomĩa legis nouæ.* Euãgelij vocabulum Apostoli vsurparunt pro læto nuntio seu annuntiatione aduẽtus ac beneficij Christi *Euangelij vocabulũ.* Quid enim eo nuntio lætius, quo annuntiatur per fidem in Christum gratis peccata nobis condonari, solui inimicitiam inter deum & hominem, donari nobis spiritum sanctum nos innouantem, denique vitam æternam? *Euangelij summa.* Habet autem Euangelium suam quoque literam, id est, historiam & doctrinam, quæ in quatuor Euangeliis & Apostolicis literis continẽtur, *Euangelij litera.* sed eatenus (quod & superius nos dixisse meminimus) non sumitur differentia legis nouæ à lege veteri, nam multi sunt, qui & historiam & doctrinã Euangelicam legunt & audiunt, quibus tamen Euangelium non est ministratio spiritus vitæ seu iustitiæ. *Matth. 7 Luc. 6.* Pręterea, quod ad doctrinã attinet, noua lex, veteris legis tũ explanatio, tum epitome est. *Doctrina euangelica veteris legis explanatio.* Legem enim moralem (quæ vna est omnium temporũ ac ætatum) non sustulit Euangelium, sed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirũ non solùm opus externũ, sed & animum & affectum. *Matth. 5* Vnde quod ad literam attinet, ita possit occidere litera Euangelij, sicut litera legis, si non progrediamur vltra ad Euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per spiritum sanctum datur, in fidelium corda diffunditur. *Euangelij gratia. Rom. 10. 5* Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidẽ & charitatem innouans, & viuens in nobis, propriè noua lex, nouum testamentum & Euangelium est. *Noua lex viuens grã in cordib⁹.*

NEC alia ratione Paulus legẽ ab Euangelio discernit, cum Corinthios suos appellans, ait: Quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. *Quo differat lex vetus ab euãgelio. 2. Cor. 3.* Hoc ergo solo differunt, quòd lex vetus extrà hominem scripta est in tabulis lapideis, vt eum perterrefaciat: lex vero spiritus in ipso homine, vt eum interius iustificet. *Augu. de spiritu & lite. ca. 17.* Quum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidẽs præuaricatorem: quum autem ipsa charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei & spiritus, viuificãs dilectorem: quæ hoc intus scripta facit diligi, quod foris scripta lex faciebat timeri. Hæc discretio legis nouæ & veteris per Hie-

remiam prophetam pulcherrimo &prçclariſsimo teſtimonio (quod & ſuperius,iuſtificationis materiam pertractantes, attulimus ac explicauimus)planè aſſeritur.Id quod hîc repetere vanum non putamus,quod ad ea quæ in Decalogum adferemus plurimum lucis ſit allaturũ. Ecce,inquit, dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël teſtamẽtum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci patrib⁹ eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerẽ eos de terra Ægypti, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos,dicit Dominus:quia hoc teſtamẽtum eſt quod ordinabo domui Iſraël. Poſt illos dies, dicit Dominus,dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorũ ſcribam eas,& ero eis in Deum,& ipſi erunt mihi in populum,& nõ docebit vnuſquiſque ciuem ſuum , & vnuſquiſque fratrẽ ſuum, dicens,Cognoſce Dominum: quia omnes cognoſcent me,à minore vſque ad maiorẽ eorum, quia propitius ero iniquitati eorum,& peccata eorum non memorabor vltrà.Diligenter intuenda eſt prophetia,quæ veteris & noui teſtamenti differentiam explicatiſsimè tradit , in cuius verba reſpiciens Apoſtolus dixit: Non quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis,quaſi ex nobiſipſis,ſed ſufficiẽtia noſtra ex Deo eſt,qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti,non literæ,ſed ſpiritus:litera enim occidit,ſpiritus autẽ viuificat. Quid enim apertius ad diſcernẽdum vetus à nouo dicere potuit Propheta,quàm,Conſummabo ſuper domum Iſraël, & Iuda,teſtamẽtum nouum?quaſi ſic dicat, Non ſic cõdam nouam legem,vt ſim legem quam antè tuli abrogaturus, cùm lex mea ſemper fuerit, & perpetuò futura ſit eadem, ſed conſummabo (id eſt implebo)teſtamẽtum nouum.Quod ideo nouum voco,quia conſummatum & impletum. Lex enim , quam patribus dedi, meritò vetus nuncupatur , quòd ex die qua ducti ſunt ex Ægypto, lata quidem , ſed non impleta ſit . Hoc enim eſt quod ſubditur , quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, non quidem ipſius legis vitio, quæ bona eſt,ſed vitio ſuo, qui per legem ſuç infirmitatis admoniti, gratiam futuri mediatoris nõ apprehẽderunt.Cõſummabo ergo teſtamentũ nouum, ideo ſcilicet nouum , quia dabo leges meas in cor illorum, id eſt,ſpiritum innouantem mentes,quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem. Lex itaque dei quæ diu ſcripta erat in tabulis lapideis,quæ diu terruit,nec tamen impleta

Hiere.31

2.Cor.1.

Augu. de ſpiritu & litera.

Lex Moſi cur dicta vetus.

Lex in corde.

pleta fuit, ea tum, cum digito Dei (id est, spiritu sancto) scribitur in corde nostro, verè noua lex efficitur, quia tunc primũ fieri incipit: quod enim recens fit, nouum est. Subiicit autem propheta, Et non docebit vnusquisque ciuem suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce dominum, nó quòd non sit opus Euangelium prædicare. Quomodo enim credẽt in eum quẽ non audierunt? Quomodo credent sine prædicante: sed quòd in voce prædicationis exterioris Euangeliũ nullius sit efficaciæ, nisi spiritus quem dominus per Euangelij fidem impartitur, intus doceat. nam vt Apostolus ait: Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementũ dedit. Et alibi scriptũ est: Et erunt omnes Theodidacti, id est, à Deo docti. Lex verò vetus data est, vt infirmitatem ostenderet, vt gratia quæreretur. Gratia data est, vt infirmitatẽ adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim impossibile erat legi per carnem, id est, cùm obsistẽte carnali concupiscentia lex non impleretur, & eatenus in nobis esset imbecillis & infirma, misit deus filium suũ in similitudinẽ carnis peccati, & de peccato dánauit peccatũ in carne, vt iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnẽ ambulamus, sed secundum spiritũ. Conclusit itaque scriptura omnia sub peccato, non simpliciter, sed in eum vsum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus. Ex hac enim promissione, hoc est, ex dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua promissione præuaricatores facit. nam postquam territi per legem confugimus ad mediatorẽ, & credimus Christum, qui peccatum non fecit, pro nobis in mortẽ traditum, sustulisse peccata mũdi, & in ipsius sanguine & meritis nos iustificari, statim in ea fide (quæ tamen sine charitate veraciter non contingit) incipimus condelectari legi Dei secundum interiorẽ hominem, quæ delectatio non literæ, sed spiritus donum est. Et licet alia lex in mẽbris adhuc repugnet legi mentis, tamen hæc lex spiritus vbi semel dominari cœperit, cõcupiscentiã in dies magis ac magis mortificat, donec in nouitate spiritus (quæ de die in diem in interiori, hoc est, spirituali homine augetur) tota vetustas mutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Opus est in ecclesia verbi ministerio. *Roma. 10.* *1. Cor. 1* *August.* *Ibidem.* *Cur lex data.* *cur gratia Euangelij.* *Roma. 8* *Galat. 3* *Roma. 3* *1. Petr. 2* *Roma. 7* *Ibidem.*

ATque hæc contemplanti liquet, nouum testamẽtum seu Euangelium à veteri vestamento seu lege hinc propriè non distingui, quòd Vetus sit, testamentum illud quod in libris

bris Moysi & prophetarum: Nouum verò quod in quatuor Euangeliis & literis Apostolicis continetur. Nam in libris veteris testamenti, non tantùm lex, sed & Euangelium reperitur in promissionibus, de venturo Christo & futura in Christo gratia factis, quæ frequentissimæ sunt in prophetis. Quo fit, vt Euangelium non tantùm in noui, sed & in veteris testamēti libris, & vicissim lex non tantùm in legalibus, sed & Euangelicis scripturis reperiatur. Estque vnum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pij ab initio mundi sunt saluati. habuerunt enim patres eundem spiritum fidei nobiscum, per quem sunt saluati, quemadmodum Apostolus ait: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut & illi secundum quod scriptum est, Credidi, propter quod loquutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Christus testatur, cū ait Abraham pater vester concupiuit videre diem meum: vidit, & gauisus est. Sed hoc interest, quòd gratia, quæ in veteri testamento velata latitabat, in Christi Euangelio reuelata est, quemadmodum Apostolus ait: Nūc autē sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Quòd si manifestata, ergo erat prius, licet tecta. Rursus, si testificata per legem & prophetas, ergo lex & prophetæ Euangelium obumbratum continent.

Nō libris, sed efficacia adipletionis, lex noua à veteri distinguitur.
Aug. epi. 95. de Pelagio ad Innocentiū
2. Cor. 4
Ioan. 8
August.
Ibidem.
Roma. 3

QVare vt beneficiū seu gratia Christi cognoscatur, Lex ab euangelio reipsa potius quàm scriptura distiguēda est. Lex ostendens infirmitatem prouocabat ad gratiam. Neque gratia futuri Christi, ad quam à lege confugeretur, in legis litera omnino præterita erat, sed typis obumbrata: idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non quærentes in lege promissiones Dei, in quibus gratia consistebat, sed inhærentes literæ legis, se per legem iustificari, & ad iustificationem sibi sufficere liberum arbitriū arbitrabātur, iustitiam sibi ex natura humana, non ex donata gratia asscribētes, sicut de ipsis dictum est: Ignorantes Dei iustitiam, & suam volētes constituere, legi Dei non sunt subiecti. Sed reuelato Euangelio per Christū, cùm ille iussisset doceri pœnitentiā & remissionem peccatorum in nomine ipsius, gratia saluatoris per totum orbem illuxit, & non tantùm verbo prædicata, sed & in cordibus fidelium digito Dei inscripta est. Datus est ergo patribus ante Christi aduentum (exceptis paucis, iis scilicet qui spiritu illustrati in promissiones respiciebant) spiritus timoris

Augusti. ibidem.
Iudæorū cæcitas.
Ad iustificationē vires liberi arbitrij nō sufficiunt.
Rom. 9. 10
Lucæ. 24.

Nobis

Nobis autẽ datus est per reuelationem euangelij, & per Christum iam exhibitum, & pro nobis passum, spiritus amoris. In summa, breuis est differentia legis & euangelij, duobus nimirum verbis comprehensa, quæ sunt, amor & timor. Non quòd charitas non fuerit ad legis adimpletionem in lege requisita, imò in ea consistit omnis lex, sed non præstabatur ab illis, qui tantùm in legem respiciebant, & proinde Israël in terroribus legem accepit, nimirum spiritum seruitutis in timore: Nos verò spiritum libertatis in gaudio cordis & animi, data scilicet per spiritum sanctum in cordibus nostris arra gratiæ, qua certificamur nos esse filios Dei & cohæredes Christi, in qua clamamus, Abba pater.

Rom. 13. 8
Malac. 4
Per arrã gratiæ certificamur nos esse filios Dei.
Quo differãt lex naturæ & Euangeliũ.

EX præcedentibus etiam satis liquet, quod sit discrimen legis naturæ & euangelij. Hoc quidem conuenit legi naturæ cum euangelio, quòd ambo in corde scripta dicuntur. Sed interim euangelium longè aliud est, quàm lex naturæ, seu etiam legis naturæ explicatio. Lex enim naturæ, est illa notitia naturalis, quæ animis nostris indita ac concreata est, gentibus etiam & sapientibus huius seculi non incognita: sed euangeliũ non est notitia naturaliter nobis indita, nec huius mundi, aut huius mundi principum sapientia, sed mysterium absconditum à seculis, reuelatũ autem & euulgatũ per Christum, sicut scriptum est: Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Per Euangelium enim annuntiatur & exponitur nobis bona Dei voluntas, qua illi visum est nos perditos per filium suum redimere, gratis per fidem iustificare, ac simul Spiritum sanctum cordibus nostris infundere, qui & certò persuadeat nos esse filios Dei, & in nobis Dei voluntatem, hoc est, fructus spiritus operetur. Ostendit quidem ratio, cui lex naturæ indita est, quædam quæ sunt voluntati Dei consentanea. Sed non ostendit, an & quomodo peccatis nostris ignoscat Deus, an nobis propitius, & quemadmodum erga nos affectus sit. Et cùm omnes naturæ corruptionem sentiamus, ac experiamur etiam nos à perfectione boni (quod vel ipsa ratio nedum Dei spiritus suggerit) longè abesse, constat hanc legem nullas omnino vires præbere perficiẽdi boni. Quod & poeta Comicus non tacuit: Video (inquit) meliora proboq;, (nimirum per lumen naturæ) at deteriora sequor. Verùm Euangelij gratia corda nostra de remissione peccatorum per Christum, deq; summa

Roma. 1
Roma. 2
1. Cor. 2
Ioan. 1
Coloss. 1
Ro. 3. et 5
Ephe. 2
Roma. 8
Gala. 5
Lex naturæ nõ satis docet nos de Dei erga nos misericordia.
Lumen naturæ non præbet vires perficiẽdi boni.
Gratia euãgelij corda nostra trãquillat ac innouat
Ioan. 2

summa Dei erga nos dilectione, benignitate & clementia certificat, ac insuper emundat ac innouat, vt iam non deteriora, sed meliora sponte ac voluntariè sequamur. Et vt quãdam adhuc imperfectionem in nobis sentiamus (qua fit, vt nemo in hac vita legi dei perfectè satisfaciat) hinc tamen nos (quasi scilicet ob id maledicto legis obnoxij, proindéque deo inuisi simus) conturbari non oportere docet, nimirum ostendẽs, quo pacto in Christo manentes, legem etsi non perfectè (quod ad nostram obedientiam attinet) imputatiuè tamen impleamus, hoc est, à Christo cui per fidem insiti sumus, mutuata iustitia, legis maledictum euadamus. Quæ omnia lex naturæ, tantò euangelio inferior, non docet. Quamobrem Paulus Euangelium virtutem seu potentiam Dei appellat ad salutẽ omni credenti, quòd scilicet per Euangelij gratiam cordibus nostris insitam, salutem ac certissimam æternæ vitæ spem cõsequamur. In summa, euangelium, & legem naturæ, & scriptam multis rationibus antecellit, quanuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atque adeò quod illæ faciendum suadent, hoc Euangelium faciat & adimpleat.

Euangelij grã quatenus liberet ab imperio legis moralis.

Imperfectionẽ nostrã supplet gratia per Christum.

Ephe. 3
Roma. 8
Galat. 3

Euãgeliũ legẽ naturæ & scriptam consummat.

VNde etiam consequens est, non leuiter eos desipere, qui legem spiritus, ob id spiritalem vocari putant, perinde atque officio corporali non sit opus, & quasi iustitia nostra tantùm in corde & in quadam præsumptione fidei consistat, non solicita interim quid operum agamus, imò euãgelica lex quammaximè operosa est. Nam quum propterea spiritalis appelletur, quòd requirat in primis spiritum, quin propriè sit viua illa charitas diffusa in cordibus nostris, sequitur, quòd otiosa esse non possit, quæ cordibus nostris inscripta planè viuit. Spiritus enim propterea datur, vt mente viuificati, legem adimplere possimus, atque adeò pro modulo nostro adimpleamus. Vnde qui Euangelium profitentur, hos maximè oportet esse factores verbi, & non auditores tantùm: alioqui frustrà gloriantur de lege spiritus, in quibus nullus est spiritus bonorum operum effector. Siquidem vt Apostolus testatur: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Et iterũ: Filioli, nemo vos seducat: qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. Et paulò post: Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus. Et post

Cur Euãgeliũ dicatᷓ lex spũs.

Euãgelica lex operosa.

Roma. 5

Euangelij professores, debẽt esse verbi factores.

1. Ioan. 2 & 3.

post pauca: Et hoc est mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit, mãdatum nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus quia manet in nobis ex spiritu quẽ dedit nobis. Ecce vides Euangeliũ duo complecti. In primis annunciationem gratiæ & remissionis peccatorum: deinde viuam charitatem, indiuiduam veræ fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem, quam qui nondum in se experiuntur, hi se euangelicos esse desinant gloriari: necdum enim in eis lætum illud angelorum nuncium Christo recẽs nato allatum, adimpletur: Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona voluntas. Sed de hoc alibi latius.

Euangeliũ duo complectitur.

Luc. 2

HIS, de legis natura, distinctione, vsu, ac potestate prælibatis, ad expositionem Decalogi (hoc est, decem verborum) quæ duabus lapideis tabulis inscripta, Deus populo suo promulganda Mosi tradidit, veniendum nobis est. Hęc Decalogi lex, etsi olim peculiariter populo Israëlitico data sit propter transgressionem vitandam, donec veniret semẽ, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris, hoc est, Moysi, qui erat inter Deum & populum, veluti quidam medius sequester. Iam tamen ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus est, quòd (vt suprà diximus) explicatio quædam sit legis naturæ, vitio primorum parentum, in hominum mentibus obscuratæ. Et vt post Christi aduentum leges iudiciales ac ceremoniales partim abolitæ sint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatę, ab hoc tamen Decalogo qui moralem legem compendio complectitur, non aliter liberat Euangelium, nisi quòd aucta in nobis charitate, ea spõte facimus & lubentes, quæ Iudæorum populus faciebat metu pœnæ, vt eatenus qui spiritu ambulamus à legis imperio & terrore per Christum liberati simus, quatenus scilicet lex nolentem cogit, non quatenus facienda est: alioqui diabolica, non Christiana libertas est, qua mœchari, furari, aut peierare licet. Non enim eò Christus venit in mundum, vt nobis à se redemptis permitteret impunè peccare, sed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatũ, & qui pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sunt nonnulli, qui decem præcepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili populo Israëlitico tradita esse putant, tanquam prima rudimenta pietatis, potissimùm ob id,

Decalogus ptinet ad oẽs gẽtes.

Galat. 3

Moses mediator.

Euangelij gratia quatenus liberet ab imperio legis moralis.

Diabolica libertas, qua licet facere qd- uis.

1. Pet. 2

Roma. 4

Quorũdã sententia excutitur.

ne

ne in omnia paſsim facinora prolaberetur, vtque ab his elemẽ tis ad alia præcepta, quæ conſummatiora videntur, proficeret, donec veniret ad perfectionem euangelicam: proindéque do minum dixiſſe: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: quaſi *Matt 19.* dominus hiſce verbis indicare voluerit, Decalogum limen eſ ſe & ingreſſum ad pietatem, non autem conſummatam pieta tem cõtinere: putantque eos, qui in hoc laborant, vt vniuerſa præcepta ſiue iubentia ſiue vetantia, ad hæc decem redigant, ſedulam verius diligentiam quàm ſeriam adhibere. Qui etiam *Verbũ con* duo illa extrema, quæ non tantùm malum facinus, ſed & ma- *cupiſcẽtiæ.* lam prohibẽt concupiſcentiam, ſic intelligunt, vt cõcupiſcen tia eo loco non tam qualencunque vxoris aut rei alienæ cupi ditatem, quàm conatum maleficij ſignificare videatur, quem admodum dicimur inſidiis appetere aliquem, non quòd illum læſerimus, ſed quòd ſtructis inſidiis conati ſumus eum lędere. Sed nobis magis aliorum ſententia placet, qui aſſerunt, De- *Decalog⁹* calogum conſummatam complecti iuſtitiam, hoc eſt, iuſti- *cõplectitur* tiam requirentem, non tantùm externam, ſed & ſpiritualem, *conſumma* veram & perfectam obediẽtiam erga deum: quódque in De- *tã iuſtitiã.* calogum tanquam in aptiſsimam methodum, quicquid eſt le gum naturæ, & moralium præceptorum (vbicunque tandem ea, ſiue in prophetis, ſiue in Euangelicis ac Apoſtolicis literis extent) referri ac includi poſsint. Certè fons omnium præce ptorum eſt primum illud, hoc eſt, omnium maximum, Dili- *Deut. 6* ges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima *Matt. 22.* tua, ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Deinde, Diliges *Marc. 12* proximum tuum ſicut teipſum. Qui ſanè ſermo ipſiſsimam *Luc. 10* medullam ac genuinum ſenſum omnium præceptorum com- *Homicida* plectitur, quem qui non præſtat, etſi verbis legis ſatisfacere vi *apud Deũ* deatur, legem tamen non obſeruat, veluti ſi quis inimicum nõ *animũ oc-* occidat, non quòd illi minus malè velit, ſed quòd minas legis *cidendi ha* metuat, is apud Deum homicida eſt, vel ipſo Moſe teſte, qui *bẽs, niſi ve* iubet Deum ex toto corde diligi, & proximum ſicut ſeipſum. *taret lex.* Ad hæc Moſes, vt doceret Deum per Decalogum non ſolùm *Deut. 6* externa opera vel cultus requirere, ſed & internos cordis af fectus, ſtatim poſt promulgatam legem ad populum, ſic ait: Ponite hæc verba mea in cordibus & animis veſtris. Rurſus *Matth. 5* Apoſtolo teſte, quòd lex dicit, Non concupiſces, non in eam *Roma. 7* ſententiam accipiendum eſt, vt cauere tantùm debeamus, ne affectus noſter in conatum ſe protendat, ſed vt planè ab omni

Roma.7 malo affectu intrinsecus temperemus. Nec dubium est, legem propterea spiritualem dici, quòd spirituales motus requirat. *Mat.5.15 & 23.* Et Christus sic vbique legem interpretatur, & Pharisæos verba quidem legis sectantes, & opera, quamuis in speciem eximia edentes, propter internos tamen affectus malos, irritum fecisse mandatum Dei pronunciat, ac sepulchra foris dealbata appellat.

Methodi doctrinæ christianæ Symbolũ. Oratio dominica. Decalog⁹. Martian⁹ in.l.nã & Demost.ff. de legib⁹. Vlpianus i.l. ius ciuile.ff de iusti.& iur. Iustinia. instit.de iusti.& iur. §.iuris p̃cepta.

CÆterùm, quum omnino referat, vt in omni doctrina res latè ac sparsim traditæ in summas quasdam ac methodos contrahantur, vt ordine quodam rerum capita ac fontes videri ac complecti posint, quod diuino certè beneficio factum videmus in doctrina Christiana, vbi quicquid ad fidem pertinet, diuinis voluminibus latè traditum, contractum videmus in symbolum Apostolicum: rursus, quicquid à Deo rectè peti potest, aut vnquam à piis hominibus petitum est, videmus in oratione dominica compendio comprehensum esse. Sic nobis placet, vt & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, veluti ἐπιτομὴν quandam, non humana, sed diuina sapientia compositam cõtrahatur, qua ne potest quidem vlla aptior excogitari. Iureconsulti atque alij viri præstantes, acutè viderũt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditum sapientia, sed magis inuentum ac munus esse Deorum, quod scilicet à iure naturali, omnibus indito initium sumat, ab eo nunquam in totum recedens. Iam illi vt quicquid iure imperatur, summatim comprehenderent (non dubium quin naturale iudicium sequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ sunt honestè viuere, alterum non lædere, ius suum vnicuique tribuere, quæ rursus in plurimos titulos distribuunt: in quibus de his quæ Deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patriæ debeamus: item, de propulsandis iniuriis, de vitæ honestate, veluti de coniugiorum iure ac ritibus, de rerum ac dominiorum proprietate ac distinctione, de contractibus, succesionibus, de iudiciis publicis ac priuatis præcipiunt, sed ita, vt de externa quadam ac ciuili iustitia hominem instruant, de corrigendis affectibus nihil soliciti, quòd veræ religionis, hoc est, iuris Deo debiti, vnde omne reliquum ius fluit, ignari & expertes fuerint.

Decalog⁹ oẽ ius ciuile longè superat. Verùm Decalogus à summo legislatore Mosi exhibitus, quicquid est iuris naturalis ac moralis, aptisimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atque etiam explicat, eadem illa tria nos edocens, nempe ius suum vnicuique

tribuere,

tribuere, alterum non lædere, & quod ad nos attinet, honestè viuere, at longè perfectius quàm vlla lex ciuilis, quòd præcipiat non tantũ de externa iustitia, quanuis & de hac, sed magis de interna, quæ in animi munditie consistit, quæ sola coram Deo valet, & sola rectè iustitia nuncupatur. Vide verò quàm pulchrè Decalogus ad naturæ leges respondeat. Lex naturæ iubet Deum agnoscere & glorificare, quemadmodum Paulus Rom. 1. testatur, religionem colendam ac ceremonias conseruandas iudicat. Deinde docet parẽtibus ac aliis, qui parentum loco sunt, & nobis imperant obiẽdum esse, quòd aliter humana societas retineri nõ posit: iniurias ac priuatas vindictas detestatur, abhorret vagos concubitus, verecundiam & castitatem amplectitur. Ad hæc, tametsi quod ad ipsarum rerũ naturam attinet, iudicet omnia esse communia, tamen secundum eam naturam hominis, qualis nunc est (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit necessariam esse ad conseruandam humani generis societatem, rerum diuisionem, quæ tamen rerum communionem in totum non abolet, sed magis sancit ac cõfirmat, quòd natura quoque doceat, quo pacto per honestos contractus, res omnes inter nos communes fiant: idque decenti quadam æqualitate. Nam quæ tãdem ea foret rerum communio, si qui cęteris potentiores sunt, cupiditate æstuantes, quantum possent rerum, vi occuparent, reliquis à cõmuni rerum vsu depulsis? Denique, quid magis secundum naturam est, quàm veritas in pactis, testimoniis, ac iudiciis? Iam si Decalogum inspicias, videbis hanc totam naturæ legem, haud absque decenti ordine in eo comprehendi, vt in primis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum intelligit: deinde, quod parentibus ac magistratibus exhibẽdum esse iudicat. Denique, quod de iniuriarum prohibitione, coniugiis, dominiorum distinctione, ac pactorum & testimoniorum fide conseruandis sentit. Ex hac itaque lege naturæ in Decalogo exposita, omnes leges ciuiles ortas esse, dubium non est, quas constat tantò meliores esse, quò minus ab illo naturali iudicio discedunt. Sed ad Decalogum.

Collatio decalogi ad leges naturæ.

Leges naturæ.

Iure naturæ quatenus omnia communia sunt.

Rerũ diuisio, rerũ cõmunionem confirmat.

Decalogi series.

Oĩs lex ciuilis ex lege naturæ ĩ decalogo explicata, ortũ sumpsit.

PRincipiò Decalogus ob id ab ipso Deo tradi debuit, vt verè sciremus, quænam opera Deo placerent. Gentes varios cultus commentæ sunt: varia item operum genera sibi finxerunt, in quibus sibi placebant: sed ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non

Cur decalog⁹ à deo traditus.

Roma. 10 fuerunt, euanescentes in cogitationibus suis, & volentes sapiē
Roma. 1. tes videri, stulti facti sunt. Quibus Israëlitæ longè fœliciores
1. *Cor.* 1 fuerunt, quòd per Decalogum edocti fuerũt de cultu & ope-
Augu. de spiritu & litera. ribus, quæ scirent deo placere, vt vel hinc copiosam haberent gloriandi materiam. Qui annunciat (inquit Psaltes) verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël. Non fecit taliter o-
Psal. 147 mni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Paulus te-
Roma. 3 statur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuisse, quòd credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia postea Iudæis carnalibus adempta, in nos spirituales Abrahæ filios (qui legis spiritualis, spirituales sectatores sumus) trāslata est. Ex hoc autem capimus hunc fructum, vt non sit necesse nos esse solicitos, quibúsnam operibus Deo placere possimus. Nam Decalogus ipse ea præscribit, quæ certò scimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, & ingenti benedictionis mercede facientibus ea, cumulata.

Gloria Israel in nos translata.

DEinde Deus Decalogum duabus tabulis lapideis, quas suo opere fecerat, digito suo inscripsit, ac in monte, quē populus etiam attingere prohibebatur, Mosi tradidit, vbi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua visebantur, idque ob hanc causam, vt indicaret legis onus & grauitatem in lapideis Israëlitarum cordibus, quę etsi sua virtute absque adiutrice gratia non iustificaret, terreret tamen animos ac conscientias, incitarétque ad quærendum adimplendæ legis auxilium à Deo. Nec aliam ob causam Moses hasce tabulas de cœlo portans, fregisse videtur, quàm vt ostenderet, legem esse, quæ corda scinderet ac frangeret. Diuersa sanè ratione prodita est, ipso sancto die Pentecostes lex Euangelica. Tantùm hoc conuenit, quòd vtrobique loci sublimitas & ignis fuerit: sed illic nihil aliud erat, quàm mons Sinai crassus & terrenus, quem populus discors & obmurmurans attingere prohibebatur, à præcepto Sina dictus, quòd Decalogus in hoc daretur, vt præceptis coërceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui speculum sonat, vnde despiciuntur omnia terrena, vnde per fidem velut è propinquo prospectantur cœlestia. Et in ipso monte domus est, in qua etiam conclaue, vbi Apostoli quieti vnanimésque deprecantur, expectantes cœleste donum à Christo promissum. Illic ignis, fulgura, tonitrua, & cætera omnia terribilia, vt intelligas legis vim in terrendo sitam esse, vti Paulus inquit: Lex iram operatur. Hîc

Aliter atque aliter lex vet⁹ et lex euāgelica pdita. Legis grauitas.

Cur Moses fregerit tabulas priores.

Exod. 20

Sina mons vnde dict⁹ Mōs Syō.

Acto. 1. 2

Roma. 4

spiritus

spiritus vehemens, sed alacritatem adferens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, sed mentem cæcam illuminet, voluntatémque torpentem accendat, vt iam non terrore, veluti coacta, legi collum submittat, sed amore incitata ac dilatata in via mandatorum Dei currat, eorum quæ retro sunt obliuiscens, & in anteriora se extendens. Vides quàm pulchrè hisce externis signis, legis & euangelij discrimen adumbratũ, delineatúmque sit. *Psal. 118* *Philip. 2*

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi, quarum prima complectitur ea, que Deo debemus, & quibus propriè cũ Deo agimus, hoc est, verum Dei cultum, tam internum quàm externum. Secunda docet, quales esse debeamus erga proximum. Quanquam hoc sciendum ac retinendum est, secundam tabulam è priore manare, sic vt opera secundæ tabulæ sine prioris operibus verè fieri nequaquam possint. Nam tum demum proximus rectè diligitur, si non propriæ vtilitatis aut alterius cuiuscunque rei cõtemplatione, sed tantùm propter Deum diligatur, hoc est, propterea quia Deus, cui credimus & toto corde adhæremus, præcepit ac voluit, vt proximũ tanquam fratrem ac viscera nostra complectamur. Origenes, quem Hieronymus sequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo spiritalem, in altero crassam illam & externam idololatriam prohiberi dicit, vt primum sit, Non habebis deos alienos coram me. Alterum, Non facies tibi sculptile. In secundam tabulam sex retulit, duo vltima præcepta, de non concupiscendo vxorem & res proximi connectens. At Augustinus, & ferè quotquot Augustinum sequuti sunt, primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septem tribuerunt, qui primum mandatum de vitanda idololatria siue spirituali, siue corporali, vnum faciunt. Postrema verò præcepta, quæ sunt de non concupiscendo vel vxorem vel res proximi, in duo secant, quorum sententiam ecclesiæ magis placuisse constat, vel ob id quòd magis ad mysterium sanctæ Trinitatis respiciat, vt primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui propriè nomen & verbum Dei, non creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante, sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus, hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem Deus Decalogum, hoc procemio præmisso.

Duæ tabulæ Decalogi.

Quomodo proximus diligendus

Origenes Hierony.

Augu. li. 2. q. super Exodum.

Augusti. ibidem.

Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis.

Modus co gnoſcendi Deũ præſcribitur. HOC procœmio, ſeu (ſi malis) primi præcepti exordio, Deus formam ſui cognoſcẽdi præſcribit, ac pleraque inſinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obſeruationem plurimum faciunt. *Maieſtas.* *Bonitas.* In primis quum maieſtatem, tum bonitatem ſuam proponit, quæ in legiſlatore coniuncta eſſe oportet, vt maieſtas legibus authoritatem, bonitas amorem faciendæ legis apud ſubiectos conciliet, qui tum facilè obtemperát, quum perſuaſum habent, leges in ſuum commodum & commune bonum latas eſſe, quamuis interim hoc procœmio Deus in primis fidem in nobis formet ſeu excitet. *Dominus Deus.* *Ego.* Dominum ergo & Deum ſe nuncupat, vt priori nomine maieſtatem ſuá inſinuet, altero bonitatem ſuam proponat, ídq; non ſine emphaſi pronominis, Ego, inquit, & non alius. Ego, inquam, ſolus ſum Dominus, hoc eſt, non vt cæteri, qui vulgari more domini dicuntur, ſed verè ſum Dominus, à quo ſunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius eſt orbis terræ & plenitudo eius, quem omnia obſeruant, timent ac venerantur, omniſcius & omnipotens, ac faciens omnia ſecundũ beneplacitum voluntatis meæ. *Roma.11* *Pſal.23* *Deute.32* Ego, inquam, ſolus ſum rex regum & dominus dominantiũ, & non eſt alius præter me. In cuius manu eſt mors & vita, ſalus & interitus. *Nomen tetragrãmaton ineffabile.* Huc reſpicit nomen illud apud Hebræos ineffabile Tetragrammaton, quod quatuor literis ſcribitur, quæ ſonari non poſsint. Deductum tamen nomen ab eſſendo, ſeu à quo nomen, eſſe, deriuatur. Et profectò non eſt alia vox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam. *Solus deus verè eſt.* Nam ſolus Deus verè eſt, qui incommutabiliter eſt ſine tempore, qui eſt ipſum eſſe, & à quo venit omnibus rebus cõditis, vt ſint aliquo modo. Sic Exodi.3. legimus: Ego ſum qui ſum. &: Qui eſt, miſit me ad vos. *In cognitione Dei primum.* Ex quo id nobis diſcendum eſt, hoc primum eſſe in cognitione Dei, vt ſciamus ſiue cognoſcamus eſſe, qui natura eſt, qui ipſe eſt, & à nullo accipit vt ſit, atque perpetuò eſt. *Gene.1* *Acto.17* Vnde liquidò colligimus, omnia quæcunque videmus & nõ videmus, nõ à ſe, ſed à Deo eſſe & conſtare, qui omnibus eſſe tribuit, atq; ita tribuit, vt nulla ratione eſſe, nulloq; momento conſiſtere poſsint, niſi Deus ſeruaret, ſuſtineret, ac regeret. *Eſaiæ 40* Quis (inquit Eſaias) mẽſus eſt pugillo

gillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus satis perspicuum euadit, quid sibi velint hæc verba, Ego sum Dominus, quæ piè intellecta, iustũ Dei timorem ac metũ nobis ingenerant, quem nos mortales seruos atque adeò misellas creaturas erga æternum Dominum, omnipotentisſimúmque creatorem ac seruatorem omnium rerum habere oportet, vt suprà hunc Dominum excelsissimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum scriptum est in Deuter. Dominum Deũ tuum timebis, & illi soli seruies. Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domino ergo dominorum summa seruitus debetur, atq; eò etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Item, Non potestis Deo seruire & Mammonæ. Vnde facilè colligis, quòd omnino Deo magis obediẽdum sit, quàm hominibus, tum scilicet, quum diuersa à Dei instituto præcipiunt. Siquidem non habent homines potestatem, qua domini dicuntur, nisi desuper concessam, qua si in Domini dominorum contumeliam abutantur, quis nõ videt eos audiendos non esse, sed fortiter contemnendos? quemadmodum Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, sed potius timete eum (nimirum Dominum illum dominorum) qui & corpus, & animã mittere potest in gehennã. Hunc, inquit, ac repetit, timete. Ergo si in quodcũque discrimẽ venerimus, ac sathanas, veluti nactus occasionem vel ipse vel per suos ministros titulo dominationis id agere incipiat, vt nos à præscripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo Christi gladius spiritus nobis accipiendus est, hoc est, verbum Dei, quo retundamus hostem, dicentes: Vade post me sathana, dominũ Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Ego sum dominus. Qualiter Deus timẽdus. Deute. 6 Dominus. Matt. 6 Acto. 5 Deo oportet plus obedire, quàm hominibus Ioan. 19 Homines quatenus domini. Matt. 10 Mat. 4

HEbræi ad obumbrandam ineffabilem hanc Dei maiestatem, ac summam, æternámque dominationem variis nominibus vsi sunt, quibus latinè redditis, nos Deum appellamus, Deum virtutum, dominum exercituum, omnipotentem, conditorem cœli & terræ, regem gloriæ, regem regum, dominum dominantium, cuius maiestate pleni sunt cœli & terra. Atque hactenus de domini nomine dixisse suffecerit.

Plurima Dei nomina apud Hebræos.

IAM quum Legislator noster maiestatem suam hisce verbis (Ego sum dominus) insinuasset, quæ nobis Dei timorẽ in-

Deus.

cutit, ſtatim & Deũ ſe appellat, vt ad amorem quoque ſui nos prouocet. Nam Dei nomen ad beneficentiam refertur, quod nos à Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς dicitur, ἀπὸ θεῖν, hoc eſt, à currẽdo, quòd vbiq; dũ opus eſt accurrat, adſit, opémq; ferat, quam vocabuli proprietatem nos Germani ſequuti, Deum, God appellamus, nimirum à bonitate. Ergo quum audis, Ego ſum Deus nihil aliud dici exiſtimabis, quàm ego (vt ſum omnipotens rerum omniũ conditor ac dominus) ita ſum omnibonus omnis boni fons ac largitor, rerũ tenax vigor, vita, lux, robur, & firmamentũ. Breuiter, ſaluator & Deus totius conſolationis vndiq; expoſitus, beneuolus, mitis, largus liberalis, exorabilis, ac ſuprà quàm dici aut excogitari poteſt, miſericors, clemẽs, ac beneficus, cuius bonitas in omniũ creaturarũ conditione & cõſeruatione relucet. Deniq; is ſum qui potiſsimùm gaudeã homines huius bonitatis meæ vndiq; expoſitæ, quoad fieri poteſt, effici participes, ſemper ad opitulãdum accinctus, ad ſuccurrendũ promptus, cuius deliciæ ſunt, eſſe cum filiis hominum, hoc eſt, qui cupiam ab omnibus apprehendi, teneri & poſsideri, qui velim vt omnes me fruantur, in me æternam vitam ac fœlicitatem habituri, atq; hoc eſt quod pronomen, Tuus, hîc ſubiectum denotat. Quàm autem ſeſe exercuerint patres ac ſancti Dei homines in diuinæ bonitatis cõtemplatione, varia illa nomina, quæ ex interna fide ab effectu, operatione & virtute ei impoſuerũt, ſatis declarãt, appellãtes ſcilicet Deũ, robur, petram, rupem, ſcutum, clypeum, cornu ſalutis, propugnatorẽ, ereptorẽ, exaltationẽ: breuiter. deum ſuum, deum noſtrũ, gloriam & laudem ſuam, quòd ſic apud ſe de Deo ſentirent, imò quòd intra ſe reipſa per fidem iam experti eſſent, Deum ipſum reuera eis hæc omnia eſſe.

Alij dicũt deriuari ἀπὸ τοῦ θέομαι quod ſpectet oĩa & timeatur à cunctis. vide Amb. li. 1. de fide

Ambr. in hymn.

1. Pet. 2

Roma. 1

Acto. 17

Tuus.

Patrum pietas.

Suus.

Noſter.

Gloria, laus noſtra

QVamobrem vt eadem fides omniũ mẽtibus inſeratur, Parochi diligentes eſſe debent, in erudiendo populum, quid Deus ſibi hiſce verbis velit, Ego ſum Dominus Deus tuus, nempe ego ſum, qui omnia condidi, in cuius manu ſunt omnia, Creator, ſeruator & gubernator tuus, qui vt te cõdidi, ita te guberno, à malis, à peccatis, à damnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficiis cumulo, ne ſcilicet tuæ prudentiæ, tuis viribus, tuæ iuſtitiæ, hæc accepta feras, ſed tantùm mihi. Tuus, inquam, dominus ac deus ſum, totus in tuam fœlicitatẽ p o ſuſus, qui tecũ in omni curſu vitæ verſor, qui de te ſolicit⁹ ſum, qui & poſsim & velim te fœlicisſimè regere. Hac

Parochorũ munus.

Roma. 12.

Tuus.

doctrina

doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ vt est initiũ salutis nostræ, ita in omnibus cogitationibus, verbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit vt omnia munda mundis sint, qua sine, quicquid fit, Apostolus peccatũ esse pronuntiat. Hác castus timor & suauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur. Nempe vt agnoscamus vnum deum, illi fidamus, illum timeamus ac amemus, vnde cætera omnia planè dependent.

Fides ĩ deũ debet tenere primas partes in oĩ opere.
Tit. 1
Roma. 14
Cast⁹ tĩor.
Amor.

Qui eduxi te de terra AEgypti, & de domo seruitutis.

MOdum se cognoscendi addidit Deus. Nam quum Deus quod ad essentiam suam attinet, incomprehensibilis ac inuisibilis sit, sicut scriptum est. Non videbit me homo & viuet. Et iterum: Deum nemo vidit vnquam. necesse erat vt certum opus ac testimonium adderetur, quo veluti à posteriori apprehẽdi posset, ne quis hæsitatet quisnam is Deus esset, qui se mandatis istis colendũ præcepisset: quasi dicat: Is ego sum verus ille Deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, qui te populum meum ex Ægypto mirabiliter eduxi, idq; tam manifestis verbis & signis, quæ vidisti, vt negare non possis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit verum Deum esse. Eatenus enim, nẽpe per euidẽtia verba ac signa, Deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atque ita conciliantur scripturæ, quæ alibi Deum videri negant, alibi Iacob & Mosi facie ad faciem visum esse perhibent. Ergo quum Moyses Deuter. 5. dixisset: Nullam speciem Dei vidistis: citra vllam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus est vobiscum in monte de medio ignis. Deinde Deus hoc opus & testimonium adiecit, vt intelligeres id verum esse quod dixerat, nempe se esse dominum deum tuum, id est, te regentem, gubernantem, asserentẽ, redimentem, respicientem, curantem & saluantem. Insignis enim dei potẽtia simul & bonitas, declaratę sunt ab nunquam satis admirãdo opere eductionis filiorum Israël de Ægypto. In quo Moses & prophetæ omnes, Dei maiestatem, magnificentiam, & bonitatem erga populum suum illustratam vbiq; deprædicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiam discimus non tantùm iustũ ac æquum esse, sed nostra etiam quàm plurimum referre, vt legibus tam potentis Domini ac clementis

Modus cognoscendi dei ab affectibus.
Exod. 33
Ioan. 1.
Verbis ac signis agnoscitur deus
Ioan. 1
Gene. 32
Exod. 33
Deut. 5
Exod. 15
Psal. 104. & 113.
Nostra plurimũ referri, vt legibus obtẽperem⁹.

Dei(qui non sibi,sed nobis consulere voluerit)ex animo obtemperemus,mente cõplectentes, quantã semper populo suo benignitatem exhibuerit, contra quantam seueritatem in aduersarios,suis præceptis ac iussis repugnantes ostenderit.

PRIMVM PRÆCEPTVM.

Non habebis deos alienos coram me: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, ac quæ est in terra deorsum, nec eorũ, quæ sunt in aquis, sub terra,non adorabis ea,neque coles.

Præcepta negatiuè tradita, et cur.

Præcepta prohibent, quæcũque ex nobis tanquã ex nobis facimus.

HIC in primis animaduertendum est, præcepta maxima ex parte negatiuè esse tradita. Quod qua ratione factũ sit,nemo non videt. Siquidem quum Deus hominem rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inseuerit, sua quidem natura malum abhorrens,ac bonũ veluti connatum sibi agnoscens ac amplectens, id verò lumen non multò post fuerit obtenebratum, ob id scilicet,quòd homo diabolum ac seipsum magis sequi maluisset quàm Deum, quem tamen solum meritò in se operari permisisset,à suis adinuentionibus abstinẽs. Consequens erat, vt homo ignorantiæ tenebris obtectus,prohibendo ac vetando doceretur, inquantum à lege illa in corde diuinitus scripta recessisset, vtq; vel sic instrueretur ac doceretur, sese rursus à suis adiuuentionibus abstinere: Dei vero instinctum, vocationem ac voluntatem omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis cõsideranda est. Nam oratio negatiua è regione affirmatiuam requirit, Sic vt qui prohibet, cõtrarium eius præcepisse videatur. Debet itaq; in singulis istis præceptis non solùm id attendi,quid prohibeatur,sed etiam quid à cõtrario deus(etsi non expressis verbis)requirat. Hoc autem tradendi ac docẽdi ordine vtemur,vt in primis verborum vim, & quid singula præcepta à nobis requirant,explicemus. Deinde quibúsnam modis in singula peccetur,quàm poterimus breuiter ac dilucidè,trademus.

Negatiua è regione requirit affirmatiuã.

Quid sit ꝓhiberi deos alienos.

AVdis itaque in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter vnum ac verũ Deum, alios quoque

quoque eſſe,ſiue in cœlo,ſiue in terra, qui dicantur dij,longè tamen alia ratione,quàm ille vnus viuus & verus deus, qui de ſeipſo dixit: Videte quòd ego ſum ſolus, & non ſit alius præter me.In Exodo legis, Dei nomen tranſlatum ad Moſen. Sic enim ad Moſen legitur deus dixiſſe:Ecce cōſtitui te deū Pharaoni.Et ſcriptura deos publica dignitate præcellentes appellat.quemadmodum Exodi.22.ſcribitur: Diis non detrahes,& principi populi non maledices.Rurſus.Pſal.81.ſcribitur: Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. quem locum in Euangelio dominus aperuit in prophetas cōpetere, dum depellit blaſphemiæ crimen, quòd deum patrem appellans, ſignificaſſet ſe eſſe filiū dei.Similiter & angeli dicuntur dij, vt in Pſalm.8. Minuiſti eū paulominus ab angelis, quòd ibi hebraicè ſit Eloim,vnū ex cognomentis Dei, etſi vox numeri ſit ancipitis. Quin Paulus ſathanam deum appellat huius ſeculi. Et idola quoque hoc nomine intelligūtur Gene.31. Vbi narratur Rachel furata deos patris ſui,haud dubium,quin idola.Quid ergo inquis?Num hoc præcepto Deus, ne dij nominentur, aut habeantur,prohibet,quos ſcriptura deos nominat?Non quidem. Sed ſic prohibet Deus, ne (coram ſe) dij habeantur, id eſt,ne ſibi æquentur,néve quæ ſibi peculiaria ſunt, veluti omnipotentia,ſapientia ac bonitas,aliis quàm ſibi ſoli,veluti authori tribuantur. Rurſus,ne honos ſibi debitus aliis reddatur. Alioqui nihil vetat alios, deos quoq; vocari, non ſuapte quidem natura,ſed clemētia dei.Dij(vt Origenes ait) dicti ſunt, quaſi à Deo dati:domini, quaſi à domino poteſtatem ſortiti, non autem in propriam gloriam, ſed Dei, & ſubiectorum vſum & commoditatem. Atque hinc deſcendit, quòd deum noſtrum, deum deorū, ac dominum dominorum vocamus, quē nō appellaremus hoc nomine, niſi eſſent & alij dicti dij. Verùm(vt diuus Paulus ait) etſi ſunt qui dicantur dij,ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiquidem ſunt dij multi,& domini multi, nobis tamen Chriſtianis vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum:hūc enim ſolùm non agnoſcimus,cui ſoli,quæ dei propria ſunt,tribuimus, ſcientes quòd nihil eſt idolum in mundo:& nullus eſt deus,niſi vnus,cui ſoli nos fidere,in quē ſperare, quem denique ſuper omnia amare oportet. Cæterū & aliud inſinuant hæc verba,Coram me,nimirum deum vbique eſſe præſentem. hoc itaque dicens admonet, vt in omni

Deute.32.
Dei nomē trāſlatū ad Moyſen.
Exod. 7
Principes.
Prophetæ dij.
Ioan. 10
Angeli,dij
Pſal.8.
Eloim.
Sathanas deus huius ſeculi.
Idola dij gentium.
Dilutio.
Corā me.
Dij domini
Origenes.
Deus noſter.
Deus deorū.
Dominus dominorū.
Dij multi.
1.Cor.8
Nobis deus vnus.
Ad ſolum deū oī tpe recurrēdū.

loco atque omni tempore, eius solius gloriæ studeamus & ab eo toti pendeamus, nobis persuasum habentes, eũ vbique esse præsentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoq; deos (quasi non vbique ille præsens sit) recurrendum esse. Vis ergo huius præcepti est, vt in vnum verũ Deũ credamus, in eum omni fiducia nos proripiamus, eũ super omnia timeamus ac diligamus. Vt summatim dicamus: Hæc lex fidẽ, spem, & charitatem requirit, quẽadmodum innumeræ sentẽtiæ in scripturis, quæ sunt primi præcepti enarrationes, abũdè declarãt. Et in primis eæ, quæ in Deuteronomio recẽsentur, veluti: Deum tuũ timebis, & illi soli seruies, vbi timorẽ ac fiduciã erga deum summam postulat. Rursus, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis. vel, vt alibi legimus, ex tota fortitudine & virtute tua, hoc est, vt quãtum animo, intellectu, voluntate consequi possumus, Deum diligamus: breuiter, vt omnem affectum, ac omnes tam animi quàm corporis vires, ad amandum, honorandum, colendum Deum, ad obtemperandũ, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus. Atque hoc est illud primum ac magnum mandatum in lege, quod quum perfectam obedientiam erga Deum requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantùm ac tam magnum est, vt quandiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere posit, se hoc præceptum perfectè adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est, euacuabitur. 1. Corin. 13.

Vis pcepti. *Hoc præceptũ requirit fidem, spẽ & charitatem.* *Deut. 6.* *Ibidem.* *Matt. 22.* *Marc. 12.* *Luc. 10* *Primũ & magnũ mãdatũ ĩ lege* *Augu. de spiritu & lite. ca. 36.*

DIximus autem superius, primam huius præcepti particulam idololatriam spiritualem prohibere, & ad affectus internos propriè referri, ne scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuiuis etiam creaturæ fidamus supra deũ: Quẽadmodum & Salomon in Prouerbiis hanc legem interpretatur. Ergo peccant in hanc legem, qui in potentia sua, in curribus & equis gloriantur, qualis erat princeps Tyri, cui per prophetam Ezechielem dominus ait: Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris, quũ sis homo & non Deus, & dedisti cor tuum, quasi cor dei. Tales notat Psaltes, quum ait: Hi in curribus, hi in equis, nos autem in nomine dei nostri inuocabimus.

Prima pcepti pticula spũalẽ idololatriam prohibet. *Peccent in hoc præceptum qui.* *Ezech. 28* *Psal. 19*

RVrsus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem Dei amori præponunt, ac Deum huius seculi magnati

gnatibus poſt habent, de quibus ſcriptum eſt. Maledictus om- *Pſal. 145*
nis qui confidit in homine. Atque huc reſpicit tam acris ſcri-
pturæ comminatio, quum inquit: Nolite confidere in princi-
pibus, in filiis hominũ, in quibus nõ eſt ſalus. Ad hæc, qui ſibi
in ſua ſapientia ſeu prudentia placent, hîc impingũt, de qui-
bus dictũ eſt: Perdam ſapientiã ſapientum, & prudentiã pru- *Eſaiæ. 29*
dentũ reprobabo. Qui in fortitudine & virtute ſua cõfidunt, *1. Cor. 1*
& in multitudine diuitiarũ ſuarũ gloriantur. De quibus ſcri-
ptus eſt Pſalmus quadrageſimus octauus. Et Paulus auaritiam
ſimulachrorum ſeruitutẽ appellat. Coloſſ. 3. Qui voluptatibus
plus quàm pietati ſtudent. De quibus ſcriptura ait, quòd tan-
quam iumenta in ſuo ſtercore peribunt. De quibus & Paulus
ad Philip. 3. dixit, quorũ Deus venter, & gloria in confuſione *Augu. de*
eorum. Qui ita liberũ iactant arbitrium, vt obliuiſcantur om- *ſpiritu &*
nia ſe gratiæ debere, hoc eſt, qui citra Chriſti meritum & gra- *litera.*
tiam propriis operibus iuſtos ſe ac ſaluos futuros putãt, qua- *Iudæi.*
les ſunt Iudæi, de quibus dictũ eſt, quòd volentes ſuã iuſtitiam *Roma. 10*
conſtituere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti. Atq; adeò omne cri *Omne cri*
men ad idololatriam ſpiritualẽ pertinere poteſt, quòd qui cri- *men perti-*
minaliter peccat, magis in creaturam quàm in Deum affectus *net ad ido*
ſit. Sic qui in gratiã vxoris offendit Deum, Deum abnegauit, *lilatriam.*
& vxorẽ pro Deo coluit. Qui in gratiã regis ſpoliat pupillos *ſpiritualẽ.*
immeritos, aut aliud ſimile crimen admittit, principẽ pro Deo *Matt. 10*
colit. Blandiantur enim tales ſibi quantum velint, recitent hoc *Luc. 14*
præceptum millies, ore profitentes Deum, Paulus illis recla- *Titum. 1*
mat, dicens: Factis negant.

HIC incidit locus de inuocatione ſanctorũ. Iamdudum *Inter oẽs*
inter omnes conuenit ſanctorum memoriam reuerẽter *cõuenit ſan*
colendam, ídque triplici potiſsimùm ratione. Primùm, vt exi- *ctorũ me-*
mia Dei opera in illis exhibita celebremus, Quemadmodum *moriã reco*
ſcriptura vbiq; facit, ac Deũ in ſanctis ſuis laudari vult. Dein- *lẽdam ob*
de, vt fidẽ etiã ſanctorum (qua vicerunt regna, operati ſunt iu *tres cauſas*
ſtitiã, adepti ſunt repromiſsiones) ſuſpiciamus. Ipſoſq; veluti *Eccle. 44*
iam perpetuos filios Dei, fratres & cohæredes Chriſti, ac tem *Hebr. 11*
pla Spiritus ſancti honoremus: nam planè ſuperbus atq; etiã *Ibidem.*
impius eſt, qui quos honorificat pater cœleſtis, ſecundũ Chri- *Roma. 8*
ſti teſtimoniũ, Ioã. 12. honorare recuſet, atq; adeò vilipendat. *2. Cor. 6*
Denique, vt imitatione ſanctioris vitæ, ſanctos colamus, quæ
honoris ſpecies non eſt minima, vt ſcilicet ſimus imitatores il
lorum, ſicut & ipſi Chriſti. Adaugent certè ſanctorũ vitæ no- *1. Cor. 11*

Bernar. in ser. de omnib⁹ sanctis bis fiduciā assequendi brauij, quod currendo appetimus. Addunt operandi alacritatem, quod quæ illos per Christum iam assecutos intelligimus, eodem authore nos assecuturos nō dubitemus. Huc spectant egregiæ illæ sanctorum veteris legis laudes apud Iesum filiū Syrach, apud Paulum quoque in epistola ad Hebræos. Nam is vbi sanctos ex fide admodum commendasset, subiecit: Ideóque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum. Ad hoc vertunt nouatores in dubium. Num inuocatio sanctorum hoc præcepto prohibeatur, & vt non vetetur, num pia ac vtilis sit. Hîc multis verbis non est opus, quòd piis & non contentiosis in hac re paucis satisfieri possit. Verbum, inuocare, si propriè & secundum magis communem scripturæ intellectum accipias, nimirum pro eo, quod est aliquē, tanquam suæ salutis primum ac solum authorem appellare, & pro ope aut auxilio, sua virtute impartiendo interpellare: Si, inquam, sic accipias vocabulum, constat sanctos inuocandos nō esse, ne quod solius Dei est, sanctis tribuamus, qui sanè hoc inuocandi genus nequaquam agnoscunt, veluti nostri conserui, vnum eundémque Deum nobiscum adorantes, illius bonitati quicquid est boni operis, auxilij, salutis, fœlicitatis veluti summo authori nobiscum tribuentes. Quamobrem in Apoc. legimus, Ioannem ab eiuscemodi inuocatione & adoratione ab angelo prohibitū esse. Sic Petrus in Actis Cornelium procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicens: Surge, & ego ipse homo sum. & Iudæos stupētes de sanato & erecto claudo instruēs: Viri, inquit, Israëlitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate, fecerimus hunc ambulare? Deus Abrahā, & Deus Isaac, & Deus Iacob, & Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum. Et post pauca: Et in fide nominis eius hunc quem vos vidistis & nostis confirmauit nomen eius, & fides que per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrûm. Sic Paulus & Barnabas Listrios, eis immolare festinantes, grauissimè increpauerunt, conscissis etiam tunicis exilientes in turbas, clamātes & dicentes: Viri, quid hîc facitis, & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiātes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cœlum & terrā, & mare

Eccle. 44
Hebr. 11
Sanctorū fides & opera nostram fiduciam corroborat.
An sit licita sanctorū inuocatio, an etiā sit pia.
Sancti non sunt inuocandi, vti principales authores salutis.
Apoc. 19. 22.
Acto. 10
Acto. 3
Ibidem.
Acto. 14

& mare & omnia quæ in eis ſunt? Solus itaque Deus ad hanc rationem inuocandus eſt, tanquam author omnis ſalutis noſtræ, vnicum refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduerſis, qui ſolus ſua virtute & non alius præter eum nos ſaluat ac protegit, qui occidit & viuere facit, percutit & ſanat. De quo & Iob dixit: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit, ita factum eſt. *Pſal. 45* *Deut. 32* *Iob 1.*

VErùm ſi verbum inuocare latè & propemodum impropriè accipias, pro eo, quod eſt ſimpliciter interpellare, ſeu miniſterium alicuius aut officium expetere, certè hac ratione non videmus, quur quiſpiam impium eſſe putet inuocare ſanctos, veluti noſtra membra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine vt deum pro nobis (cuius optatiſsima fruuntur præſentia) rogent & implorent, quò is ſcilicet nobis laborantibus, ſua, non ipſorum ſanctorum virtute opem adferat ſalutarem. Quemadmodum Apoſtoli Chriſtum pro muliere Chananæa, deprecabantur, dicẽtes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Quod Theophylactus nõ inſcitè ad ſanctorum implorationem accommodat. Et cùm ad hanc rationem, quis nõ abſurdè dicatur opem medici inuocare, tãquam miniſtri dei, per quem Deus velit iuuare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Chriſto viuentes interpellemus, vt ij ſaltem dominum pro nobis exorent, ad adiuuãdum nos? Aſa rex cùm ægrotaſſet dolore pedum vehementiſsimo, non ob id reprehenditur, quia medicum accerſerat, quod alibi ſcriptura dicat: Honora medicum, propter neceſsitatem enim creauit eũ Deus. Sed quia in arte medicorum magis confiſus eſt, & quia dominum non quæſierat, quod erat ante omnia faciendum, quod abſque domino ne tãtillum quidem omnis medicorum ars, taceam natura, valeat, ſicut ſcriptum eſt: Nunquid medici ſuſcitabunt & confitebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in deum, veluti ſalutis authorem, hoc præcepto ponenda præcipitur. Nõ prohibetur autem quo minus ſanctorum præcibus apud Deum adiuuari deſideremus. Quòd ſi rem acutius perpendamus, tota contentio (modò abſit ſuperſtitio) in verbis tantùm ſita eſt. Conuenit enim & abſque controuerſia eſt, Sanctos qui in domino obdormierunt, ſedulò & cõtinuè orare pro nobis, veluti vnius eiuſdémque corporis membra, qui noſtram ſalutem, ſine quibus conſummandi non ſunt, expectant & deſiderant. Alioqui articulus de ſanctorum communione

Matt. 15 *Theophy. ibidem in Matth.* *1. Par. 16* *Eccle. 38* *Pſal. 87* *Fiducia principaliter in ſolũ deum collocanda.* *Cõuenit ſãctos pro nobis in cœlo aſsiduè orare.* *Hebr. 11.* *Cõmunio ſanctorũ.*

nione symbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans à militante rescindenda, quòd planè Christianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, vt quos sedulò pro nobis Deũ deprecari scimus, eorum etiam precibus cõcedi petamus, vt in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio? Certè nõ poterit nobis fructus communionis sanctorum ecclesiæ triũphantis applicari, quemadmodum nec alia quæ symbolo continentur, nisi per fidem, quæ piis votis ac desideriis excitanda est. Ergo etsi nihil sanctis hinc accedat, quòd eos interpellamus, vt deum pro nobis deprecentur, tamen eoipso fidem cõmunionis sanctorum in nobis excitamus, vt quod illi pro nobis assiduè faciunt, nobis etiam applicetur & salutare sit, quemadmodum Augustinus alibi dicit: Non contẽnendum esse affectum morientis, qui desiderarit, post obitum corpus suum in basilicam martyris poni, siquidem is crediderit animam suam martyris precib⁹ adiuuari. Hoc enim (vt subdit) quòd ita credidit, supplicatio quædam fuit, & hæc profuit, si quid profuit. Non respuit igitur ecclesia, quicquid citra dei iniuriã fit, quò fides in nobis excitetur, veluti cũ sanctis nos, tanquã patronis post Christum apud dominũ adiuuandos orando commendamus. Deus enim cordis inspector est, & voti pietatem examinat, nõ structuram verborum. Nam quid refert apud deum, siue dicamus: Scimus ò deus, sanctum Petrũ orare pro nobis: eius itaque precibus concede, vt nos tuæ protectionis auxilio muniamur. quàm si dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis. nisi quòd quantum ad nos attinet, cùm sanctos nominatim appellamus, non solũ fidem, sed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus: persuasum habentes Apostolos & martyres, qui adhuc in corpore constituti, & voluerunt & potuerũt pro cæteris orare, nunc tantò magis pro nobis esse solicitos, quantò post coronas, victorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectũtur. Agnoscit ecclesia vnum mediatorem redemptionis & salutis nostræ opificem Christũ Iesum. Nec est enim aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat saluari, & tamen non refugit scriptura, Mosen vocare sequestrum, atque adeò mediatorem inter deũ & Israëlitas. Non quidem quòd propria virtute salutem attulerit, sed qui tantùm fuerit intercessor. Sic legis Deũ suscitasse Israëlitis saluatorem Othonielem. Et alibi: Deũ dedisse illis saluatores, qui saluauerunt eos. Quæ tamen idcirco dicta non velimus, vt vllo modo probare videamur, si quid in sancto-

Augu. de cura pro mort. ger.
In cultu sãctorũ hoc tantũ spectatur, vt intentio sit pia.
Psal. 16
Prou. 24.
Hiere. 17
Hiero. cõtra Vigil.
Vnus mediator redẽptionis & salutis, Christus.
1. Tim. 4.
Acto. 4
Moses mediator.
Deut. 5
Gala. 3.
Judic 3.
4. Reg. 13
Nehe. 9

sanctorum interpellatione hactenus superstitiosius est actum. Forsan eò deuentum est, vt nobis peculiares quosdam ex sanctis delegerimus, quos auxiliatores appellauimus, quos & vt adiuuarent, & opem ferrent, implorauimus. Sed vtinā defuisset verbis superstitiosus affectus, quod totum situm erat in parochis, qui populum docere debebant, sanctos nō aliter adiuuare nos, nisi intercessione apud deum. Non autem quòd ipsi salutem sua virtute dilargiantur, sed quòd opem nobis à Deo impetrent, quemadmodum diuus Paulus, non sine magno serio sanctorum etiam viuentium orationibus se commendat: Obsecro, inquit, vos fratres per dominū nostrum Iesum Christum, & per charitatē sancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. Irrepsit, fatemur, pastorum dormitātium incuria error in ecclesiam, quo vulgus veræ pietatis non satis intelligens, singulorum morborum curam singulis sanctis assignauit. Vel quòd in Euangelio scriptum intelligeret Christum ad preces cuiuspiam ab Apostolis morbum quempiam depulisse, veluti quòd ad Petri preces rogantis pro socru sua magna febri laborante, dominus febrem increpauerit, & pristinæ sanitati socrum Petri restituerit. Vel quòd sanctos, cùm adhuc in hac vita superstites essent, quosdam morbos in nomine Iesu curasse, vel quòd ad sanctorum reliquias, siue memorias ad fidelium preces certas quasdā infirmitates ablatas acceperit, veluti quòd refertur Cōstantiam Constantini Augusti filiam virginem, fœdis vulneribus obsessam, ita vt à capite vsque ad pedes, nulla membrorum pars libera remanserit, precibus fusis fuisse sanatam: vel quòd audiat ecclesiam ea supplicia recolere, quæ sancti pro Christi nominis gloria sunt perpessi, quorum suppliciorū similibus morbis vulgus vexatur. Hinc enim malè edocta ac persuasa plebs cęco iudicio collegit, scripturam ipsis sanctis curam certorum morborum peculiariter asscribere, seu quosdam sanctos sanādi morbos potestatem peculiariter obtinere, quòd à pietate, & ecclesiæ sentētia, ac supplicationis vsu est alienum. Interim tamen nō abhorret ecclesia (fidei & spei in Deum excitandæ gratia) subinde admonere dominum eorum miraculorū, quæ ad suorum sanctorum intercessionem in morbis depellendis ostendit, veluti cùm orat, vt quemadmodum dominus ad Petri fideles preces, socrum eius sanitati restituit, ita nunc quoq; intercessione beati Petri infirmos à febrium paroxismis & ardoribus

Supstitio in sanctorū inuocatione non probatur. *Sancti nō aliter auxiliātur, q̄ intercedēdo.* *Reprehēditur supstitia, qua cura singulorū morborū prīcipaliter singulis sanctis tributa est.* *Marc. 1* *Luc. 4*

Piè oram⁹ dominū, vt queādmodū olim ad preces sanctorū quosdam morbos pepulit, ita & eosdē nunc pellat.

doribus liberare dignetur: vbi spes sanitatis consequēdæ, non in Petrum, sed in Christum coniicitur, idque fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in historia Agnetis, legis Constantiam, Agnetem virginem, precibus pulsasse, non vt illa vulneribus eius mederetur, sed vt pro se ad Christum, suum sponsum intercederet. Subinde legis, ipsam Agnetē, Constantiæ repentina somni suauitate correptæ respondisse: Constanter age Constantia, & crede in dominum Iesum, per quem modò consequeris omnium vulnerum, quæ in corpore tuo pateris sanitatem: vbi Agnes non sibi, sed Iesu donum sanitatis apertè tribuit. Sic cū oramus, vt quemadmodum Deus animum Apolloniæ virginis confirmauit, ne percussione dentium à fide Christi excideret, ita & nos, cùm dentium dolore vexamur patientes faciat ac corroboret, tum nō assignamus Apolloniæ dentium medelam, sed prouocamus in nos dei misericordiā, quam exhibuit in Apollonia. Hîc itaque vigilādum est parochis, vt plebem à superstitione contineant, & ad pietatem reuocēt, quod fecerint si populum docuerint, vt Deo tanquam omnis boni, ac salutis tam spiritualis quàm corporalis authori, suas preces offerat, sanctis verò non aliter, quàm intercessoribus, coniecta interim omni cura in solum Deum, quemadmodum Petrus iubet, cùm ait: Omnem solicitudinem proiicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. Quòd si factum fuerit, tum recordatione fidei sanctorum, nō tantùm Dei gloriam non imminuemus, sed magis celebrabimus, idque modo quodam, nostrę fragilitati vtili & accommodo. nam, vt suprà diximus, Deus amat nobis insinuari signis & exemplis, ac inuocari etiam ad eorundem exemplorum recordationem. Quāobrem piè oramus, vt quēadmodum deus in manu Moysi liberauit Israëlem de manu Ægyptiorum, ita nos liberare dignetur à potestate diaboli principis tenebrarum. & quemadmodum propitius fuit Abrahā, Isaac, & Iacob, ita & nobis eiusdē fidei successoribus misericordiā suam præstet. Beatus Augustinus, vt curam pro mortuis gerendam esse ostenderet duplici vtitur testimonio. In primis locum ex Machabæis citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificium, non absterritus, quòd hic liber in canonem Iudæorum non sit receptus, sed solo contentus, quòd ecclesia eum librum, certè antiquissimum, veluti impium nō reiecerit. Deinde totius ecclesię vniuersalem consensum adducit, cuius non paruam, sed

Ambr. in historia Agnetis.

Quō docēda plebs interpellare sanctos.

1. Pet. 5

Per recordationē fidei sanctorū, gloriā dei celebramus.

Psal. 76

Augu de cura pro mort. ger.

2. Mac. 12

longè

longè maximam authoritatem esse contendit. Nos itaque eisdem rationibus, piam sanctorum interpellationem, impiā esse nō posse, haud omnino ineptè astruemus. In Machabæis enim ad eundem modum de sanctis legimus: nempe Iudam Machabæum vidisse Oniam manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Post hæc etiam vidisse alium virum ætate & gloria mirabilem de quo dixerit Onias: Hic est fratrū amator, & populi Israël: hic est, qui multùm orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta domini. Deinde etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, nō parua tamen clarcret vniuersalis Ecclesiæ tam Græcæ quàm Latinæ authoritas, quæ sanctorū interpellationes ad eū quem diximus modum factas, adeò non reiicit, vt & tanquam pias approbet ac celebret. Ex Latinis testes sunt, vt cæteros sileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis Dionysius, Chrysostomus, Theophylactus, Damascenus, cum omnibus fermè, qui & ante & post eos in ecclesia, sanctitate vitæ & spiritus virtute floruerunt. Porrò si in hoc error fuit, videbimur non iniustè cum Augustino, ipsi domino dicere posse: Domine, à te decepti sum⁹. Nam tot & tantis signis confirmata est eiuscemodi sanctorum interpellatio ac intercessio, quæ nisi per dominū omnino fieri non potuisset. Sed de hac re satis. Nunc ad alteram primi præcepti particulam pergendum est. Sequitur itaque.

2. Mac. 15
Cui dubiū Iudā hæc vidētē aio saltē postulasse hoc petiò vt facerent?
Vniuersalis ecclesiæ consensus.

Non facies tibi sculptile.

HÆC particula de externa & crassa idololatria rectè intelligitur, etsi sint qui primum præceptum totum propriè ad affectus referendum esse dicant, ac sculptile interpretentur, quicquid sculpit cor nostrum, hoc est, quicquid apud se fingit, quod maioris faciat quàm deū, sed nobis magis placet, vt hæc particula, nō tantùm cordis, sed & crassam illam & externam idololatriam cōprehendat. In hanc in primis peccabant Ethnici qui idola & similitudines creaturarum, opera manuum suarum adorabant, & à simulachris veluti diuinitatem aliquam habentibus, seu vel prodesse vel nocere potentibus pendebant, quos scriptura acerrimè insectatur. Peccant item in hoc præceptum, qui eleuatis oculis ad cœlum, vidētes solem & lunam, & omnia astra seu militiam cœli, errore decepti adorant & colunt ea quæ creauit dominus deus noster, nō

Sculptile.
Hæc particula respicit externā idololatriam.
Roma. 1
Deut. 4
Planetæ et astra cæteraq̃ cur creata.

vt adorentur, sed in ministerium cunctis gentibus quę sub cœlo sunt. Item, qui aut ignem, aut spiritum, aut citatũ aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum, & deos putauerunt, qui si illorũ specie delectabantur, magis scire debebant, quantò his dominator eorum speciosior sit. Ad hæc, Qui Genethliacis & Astrologis fidem accommodant, suámque vitam & opera ad cœli signa, iuxta temporum discrimẽ comparant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas, quòd scilicet cõuerterentur iterum ad infirma & egena elementa, quòd dies obseruarent & menses, & tempora, & annos. Fatemur quidem, quod & res ipsa ostendit, & scriptura non negat, Superiora corpora, in hęc inferiora suam quandam influentiam habere, nec tantùm in inanimata & bestias, sed etiam in corpora humanã, quæ constat certis temporibus melius, certis peius habere. At anima rationalis seu spiritus hominis qui à Deo creatur, & homini infunditur, nullis constellationibus subiacet, quod qui non credit, fidem abnegauit, & baptismum violauit. Vide quod in procemium dominicæ Orationis diximus. Præterea, in hoc præceptum peccant, qui hariolos sciscitantur, qui somnia atque auguria obseruant, qui maleficos & incantatores, seu pythones, aut diuinos consulunt, vt noua inquirant, vt secreta rimentur, vt futura præsagiant, vt perdita recuperent. Item, qui veneficis mulieribus fidem accommodant, & credunt ea reuera fieri, quæ ipsæ, diabolicis illusionibus deceptæ, iactant. De quibus in Decretis pontificum sic legis: Quædam sceleratæ mulieres post sathanam conuersæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus deceptæ, credunt se cum Diana horis nocturnis cum innumera multitudine equitare supra quasdã bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, suis iussionibus obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari: Sed vtinam hæ solæ sua perfidia periissent, nã innumera multitudo hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, & credendo à vera fide errori paganorum inuoluitur, cùm aliquid diuinitatis extra vnum Deum arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo Dei omni instantia prædicare debent, vt nouerint hæc omnia falsa esse, & à maligno spiritu talia phantasmata, mentibus fidelium irrogari. Hæc ibi. Eiusdem criminis rei sunt, credentes maleficas istas sua virtute seu opera, hominibus reuera incom-

Sapien. 13

Galat. 4

Quatenus corpora cœlestia in nos agant.

Eccle. 12

Mẽs nullis cõstellationibus subiacet.

Deut. 8

Deut. 20.

Quid de maleficis mulierib⁹ sentiendũ.

Ex concil. Acquirẽ. c. 1. ca. episcopi. 26. quæst. 5

Incõmodare posse, quòd nec diabolus (quem scriptura huius aëris spiritum seu potestatem appellat) vllo damno afficere quempiam posit, nisi permittente Deo. Maleficæ igitur non faciunt grandines, tonitrua, & his similia, sed diabolus, quatenus Deus hoc illis permittit. Permittit autem vt fidem suorum exploret. Quamobrem etsi quandoque eueniant, quæ maleficæ iste minantur, aut quæ diuinatores futura prædicũt, vt cũ lædere sanos aut sanare vidẽtur languidos, nõ eo magis ipsis credẽdum est, quia hoc solius Dei permissu fit, vt ipsi qui hoc audiũt, vel vident probẽtur, & appareat qua fide sint, vel deuotione erga Deum, sicut in Deuteronomio legimus: Si surrexerit (inquit Moyses) in medio tui propheta, aut qui somnium se dicat vidisse, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoramus & seruiamus eis, nõ audies verba prophetæ aut somniatoris, quia tẽtat vos dominus deus vester, vt palàm fiat, vtrum diligatis eum an nõ. In toto corde, & in tota anima vestra dominum Deum vestrum sequamini, ipsum timete, mandata eius custodite, & audite vocem illius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis, &c. Porrò diabolum nõ posse piis plus incommodare, quàm illi à Deo fuerit concessum, liber Iob insigni testimonio confirmat, quin nec diabolus in impios potestatem habet maiorem, quàm illi Deus permittit, alioqui non dubium impios ac malos funditus statim perderet, quos Deus patiẽter fert, vt ad pœnitentiã adducat. Vnde qui aduersam fortunam sustinent, docendi sunt hoc amanter & demisso erga Deum animo ferre, non sine gratiarũactione, qua se Deo velut Iob ille totos resignẽt, dicentes: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Ex quibus consequens est, In hoc præceptum eos etiam impingere, qui licitum arbitrantur maleficia maleficiis tollere, quales sunt, qui maleficos consulunt ad indicandũ quæ furto ablata sunt. Certè præstat mortem oppetere, taceo rerum iacturam ferre, quàm hæc aduersus Dei præcepta tentare: diabolus in hoc permittitur suum in Christianos odium exercere, vt vel peccata eorum puniantur, aut fides probetur. Non ergo tum à Deo ad diabolum desciscendum, sed ad Deum recurrendum est, ac fideliter precandum, vt nos à malo liberet, aut si id nostra non retulerit, tum quæcunque acciderint, in nostrum bonum vertat.

Ephe. 2

Maleficæ sua virtute nihil facere posũt

Augu. in li. de ciuit. Dei. ca. nec mirum. 26 quæst. 9

Deute. 13

Diabolus nõ potest nobis incõmodare, nisi ꝑmittente Deo.

Iob. 1

Quomodo docẽdi quẽ aduersam fortunã experiuntur.

Iob. 1

Non licet maleficia maleficiis tollere. ca. nec mirum 26 q. 5

Maleficiis quomodo obsistendũ.

Quæstio. SED dices, Nunquid ergo quodcũque aliud remediũ adhiberi prohibes, vbi diabolus Dei permissu, vel in homines, vel in pecora fascinata suam exercet malitiam? Respondemus in primis, nullum esse præsentius aduersus hæc omnia, ne vel incurrantur, vel vbi incursa sunt, vt depellantur, remedium, quàm viuidam fidem ac salutaris baptismi rememorationem. Quamobrem Chrysostomus alibi monet: Cùm es, inquit, ianuæ vestibula transgressurus, hoc prius loquere verbum, Abrenuntio tibi sathana, & coniungor tibi Christe: nec vnquam absque hac voce exeas: hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis, cum hoc verbo & crucem in frontem imprime, sic enim non tantùm homo occurrens, verũ nec ipse diabolus te quicquam lædere poterit. Hæc ille. Nec enim putandũ est propterea, diabolum, quia spiritus est, crucis consignationem non abhorrere. Nam cum ille non prius noceat, quàm à domino potestatẽ accipiat in hominũ corpora sæuiẽdi, iustum est, vt & corpus animæ fidelis ductibus obsequens, corporalibus etiã signis declaret, se à Christo crucifixo pẽdere. Nam & Athanasius lib. 2. de incarnatione Verbi, satis idoneus testis est, Apostolos etiã ipsos & alios sanctos consignatione sanctæ crucis edidisse miracula, quin eodem libro perhibet hoc signo artem magicam & rem veneficam tolli. Et alibi lib. quæst. 38. Non in lege, inquit, Christus diabolum euacuauit, neque in ea salutem operatus est, sed in cruce. Vnde legem quidem videntes dæmones non tremunt neque timent, crucem autem videntes, tremunt, fugiunt euanescunt. Rursus Chrysostomus testis est, dæmones, vbicunque signum sanctæ crucis viderint, fugere, timentes baculum, quo plagam acceperunt. Deinde quoque vetus ecclesia solenne adhibet remedium aduersus hasce diaboli diuexationes: nam (quemadmodum supra in sacramẽtum ordinis diximus) olim erant in ecclesia Exorcistæ, qui super vexatos à spiritibus, ac agitatos dæmoniacis illusionibus vel terriculamentis, nomen domini inuocabãt, & adiuratũ spiritum eiiciebant, vel compescebant quod munus in ecclesiam vt syncerum plurimum expedierit referatur, prohibitis interim atque adeò ex ecclesia reiectis omnibus illis qui citra ecclesiæ authoritatẽ superstitiosissimis exorcismis, ac adiurationibus sacrilegis vtũtur, quibus verba peregrina & commentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibẽt ac admiscẽt, Ad hæc qui hos characteres & ignotas

Dilutio.

Chrys ho. 21. tom. 4

Diabolus abhorret signũ crucis.

Athanas. li. 2. de incarna. verbi.

Chrysost.

Ex cõcilio cartha. 4. c. 7 & Ancyra. c. 17.

Dãnãtur supstitiões.

tas literas ſtultis hominibus diuẽdunt, perſuadẽtes illis, quòd dum eiuſmodi characteres ſecum portauerint, tùm eos a periculis ſecuros fore, quos lex diuina damnat, ac eccleſia pronuntiat fidem Chriſtianam & baptiſmum præuaricaſſe, paganos, apoſtatas, & Dei inimicos effectos.

Ex concil. Acquirẽ. c. 1. c. epiſcopi. 29. q. 5

IN hoc ergo ſoliciti debent eſſe parochi, vt plebem ab his ſacrilegis ritibus auocent, vtque ipſi, pios & ab eccleſia receptos exorciſmos in parato habeant, quos viuida fide ſuper vexatos recenſeant. Interim tamen mos ille in totum dãnandus non eſt, quòd hactenus Chriſtiani, tẽpore triſti rebus externis, veluti cereis, aqua, ſale, floribúſque benedictis vſi ſunt, quódque herbas per inuocationem diuini nominis conſecratas, brutis etiã animalibus, ignota lue laborãtibus comedẽdas prębuerint, modò tamen omnis ceſſet ſuperſtitio, hoc eſt ſi in has res externas, nullam fiduciã coniiciamus, ſed tantũ potentiæ verbi Dei per earũ vſum admoneamur, & fide nominis diuini excitemur. Nam non temerè in Actis Apoſtolicis refertur fideles liberatos à morbis, ſi vel ſemicinctia, vel ſudaria ab Apoſtolis recepiſſent. Vetus eccleſiæ mos eſt, vt die Palmarũ nouelli rami arborũ benedicantur: ídque non ſine magna ratione. Principiò enim id fit, vt hiſce ramis inſpectis, admoneamur regni Chriſti, qui in aſina ſedẽs, Hieroſolymam ingreſſus ramis palmarum exceptus eſt, auſpicaturus regnum, aduerſus quod princeps huius mundi nihil poſſet. Deinde cum eo tẽpore ver inſtet, quo omnia refloreſcere incipiunt, par eſt, vt tum arborũ rami benedicãtur, quo plebs intelligat, quæcũque futurus proferet annus, ea nobis ſola domini benedictione, nõ noſtra prouidẽtia aut fortuitò obuenire. Eadẽ ratione herbæ (quæ medicinales ſunt) die qui Aſſumptioni glorioſę virginis deſtinatus eſt cõſecrantur, vt intelligamus herbas, nõ ſua virtute, ſed Dei beneficio morbis mederi, vtque in omnibus quæ vel facimus, vel percipimus, gratias agamus Deo. Certè Cõcilium ſub Martino Papa habitũ, etſi acerrimè prohibeat in herbarum collectionibus quaſlibet incãtationes attẽdere: probat tamen ſi herbis cum ſymbolo diuino, aut Oratione dominica vtamur, vt tãtùm Deus omnium creator & dominus honoretur. Et Paulus Apoſtolus teſtatur: Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciẽdum, quod cum gratiarũ actione percipitur: ſanctificatur enim (vt ſubiicit) per verbũ Dei & orationẽ. Sed hîc iterũ atque iterum admonemus, vt ceſſet omnis

Officiũ parochorum.
Proſperè poteſt cedere quicquid ſimpliciter ĩ Dei deuotione fit. teſtis Ambr. in epiſt. ad Galat c. 4
Act. 19. c. nõ liceat. 26. q. 5
Mos benedicendi ramos in die palmarum excutitur.
Ioan. 12
Omnia nobis obueniũt benedictione domini.
Cõci. ſub Martino papa. 26. q. 5. c. non liceat.
1. Tim. 4

Externis reb⁹ nõ aliter quã signis vtẽdũ

superstitio, hoc est, vt res istæ non aliter quàm signa fidei nostræ adhibeantur, vt in eas nulla, verùm omnis in Deum fiducia ponatur, alioqui magis retulerit, vt omnia signa tollãtur, quàm vt idololatria crimen omnium maximum incurratur.

De veneratione reliquiarũ & imaginũ.

RESTAT paucis de veneratione reliquiarum, & imaginum Christi, ac sanctorum, quatenus ea licita sit, & quatenus illicita dicere, vt cesset superstitio & vetus pietas retineatur. Quamlibet reclamẽt Nouatores, compertum est sanctorum, qui in Christo publica confessione decessissent, reliquias in ecclesia tam Græca quàm Latina semper religiosè esse habitas, cuius inter alios, idonei testes sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, & Chrysostomus, idque ob causas non contemnendas. Primùm quod eiuscemodi reliquiæ, nos fidei quæ in sanctis fuit, plus quàm vllæ scripturæ commonefacerent, recogitãtibus nobis, hæc eadem esse ossa, quibus compaginatum olim fuit corpus, domicilium inhabitantis gratiæ, quibus membra cohæserunt, iam pridem templum spiritus sancti, cuius recordatione, & fides nostra in Deũ excitatur ac fulcitur, nimirum cùm mente cõplectimur, vt quemadmodum illi per fidem omnia aduersa vicerunt, atque adeò miracula suprà humanũ captum non sua, sed Christi virtute fecerunt, ita & nos eundem fidei spiritum habentes, & sanctorum communione per fidem fruentes, quæcunque nobis aduersantur in domino vincamus. Augustinus referens ecclesiam plaudentem in miraculo apud memoriam beati Stephani facto: Quid erat, inquiens, in cordibus exultantiũ, nisi fides Christi pro qua Stephani sanguis effusus est? Et Beatus Ambrosius vel hinc ostendit Arrianos non habuisse rectam fidem, quòd miraculis ad monumenta martyrũ factis detraherent: Re ipsa, inquit, ostendunt alterius fidei fuisse martyres, quàm ipsi credunt, neque enim aliter operibus eorum inuiderent, nisi fidem in his fuisse eam quam isti non habent, iudicarent. Hic tamẽ (quod negare non possumus) ab ecclesiæ præsidibus mirum in modum dormitatũ est. Olim fideles in animi vel corporis grauedine constituti, pio instinctu ducti ad sanctorum memorias non superstitiosè, sed religiosè profecti sunt, Nam cum constet ad monumenta martyrum mortuos frequenter suscitatos, tortos dæmones, obsessos à dæmonibus solutos, valetudinarios restitutos, peccatores ad pœnitentiam conuersos, idque in fide Christi pro qua sanctorum sanguis profusus est, Quis tam cæ-

Reliquiæ martyrum in omni ecclesia religiosè habitæ.
Herony.
Ambros.
August.
Chrysost.
2. Cor. 6
Hebræ. 11
1. Cor. 4
Aug. li de ciui. Dei.
Ambr. in ser. de san. Gerua. & Protha.
Hæreticos malè habet martyrum reliquias religiosè haberi.
Abusus.

cutit,

cutit, vt eiuſcemodi piam reliquiarum venerationem ac viſitationem cõtemnere auſit? niſi tamen hoc negare velit, quod diabolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus confitetur. Sed noſtro ſeculo hîc variè, idque parochorum ſocordia erratum eſſe, inficiari non poſſumus.

ECcleſia vetus pium Chriſtianorum affectum, in inuictam martyrũ fidem nõ in miracula principaliter reſpicientem cõprobauit. Atque interim nulla miracula euulgari paſſa eſt, *Quæ miracula vulgãda ſint.* niſi quæ ſuprà naturalem rerũ euẽtum fidelibus multum commodaſſe, ac plurimũ habere virtutis ad firmandam fidẽ catholicam certiſsimis argumentis cõperiſſet. Deinde non alias re- *De vener. ſãctorũ, et reliquiarũ ca. 1. et 2.* liquias, quàm quas verè conſtaret ſpiritus ſancti templa fuiſſe venerari permiſit. Quas tamẽ publicè exponi vetuit, ad quæſtum autem exponi, veluti ſacrilegium iudicauit. At noſtro ſeculo non admodum multũ de fide ſanctorum populo inculcatum eſt, ſed multa miraculorũ mentio, quæ tamen interdũ vel impudentiſsimè ficta, vel talia fuerunt, vt de eorum anthore non iniuria dubitaueris, iuſſuſque eſt populus nõ quidem ob martyrũ fidem, ſed magis ob recens edita miracula accurrere, id quod factum non oportuit, quòd poſt tot edita in primi *Alia miracula poſtulãda nõ ſunt.* tiua eccleſia, ſigna & prodigia alia poſtulanda non fuerunt. Quiſquis enim (vt Auguſt. ait) adhuc prodigia, vt credat, inquirit, magnũ eſt ipſe prodigium, qui mũdo toto credẽte ipſe nõ credit. Quin alius quiſpiam teſtatur ceſſurum in diſſeſsio- *Auguſt.* nes & ſchiſmata, ſi adhuc veluti in primitiua eccleſia ſigna fie- *Chryſoſt.* rent. Et Chriſtus vetat apoſtolos gaudere, quoniam dæmonia *Lucæ. 10* ipſis obedierint, ſed quoniam nomina ipſorum ſcripta eſſent in cœlis. Expoſitæ ſunt paſsim ad quæſtum reliquiæ, eædemq; incertæ, & forſan hinc præbita eſt non paucis, necdum bene Chriſtianis occaſio, magis in ſanctorum oſsibus confidendi, quàm in deũ viuum, quod factum non oportuit. Corrigendus *Abuſus quomodo corrigẽdus* ergo omnis talis abuſus eſt, vt neque eorũ pietas, qui fidei ſuæ iuuãdæ, excitandæque gratia, ad indubitata ſanctorum monumenta occurrũt, contẽnatur, neq; ſuperſtitioſus cultus in exponẽdis ad quæſtum reliquiis, vel recenſendis incertis ac pro *Secunda cauſa.* digioſis miraculis deinceps feratur. Secũdò, viſum eſt, non iniuria ſanctorũ oſſa ad eum modũ reuerẽter haberi poſſe, quo filius demortui patris veſtẽ, honorificẽter tractat, aut quemadmodum quiſpiam annulo (quem amicus decedẽs legauit) oblectatur, quo etiã vix vnquam vtitur, niſi chari amici ima-

go ſubeat, niſi & verborũ & factorum meminerit, & annulum veluti perpetuæ amicitiæ pignus relictum exoſculatus fuerit. Nam quid ſunt aliud ſanctorum cineres & oſſa, niſi quædam ſanctorum pignora in terris relicta? Tertiò, reliquiarũ venerationem, non ſolùm non reiiciendam, ſed vtilem iudicauit vetuſtas, quòd reliquiæ & futuram reſurrectionẽ nobis promittant, & ſpem noſtrã in futuram corporis glorificationem erigant, contemplantibus nobis eadem ſanctorũ corpora etſi immutata quandoque ad vitam excitanda, ac deum noſtrum eſſe deũ Abraham, deũ Iſaac, deũ Iacob, deum inquã nõ mortuorum ſed viuẽtium. In ſumma, populus docẽdus eſt, non fidere reliquiis nec reliquias adorare, ſed tãtùm ſanctorum fidem in reliquiis exoſculari, vitæ ac doctrinæ recordatione accendi, ac in ſpe futuræ reſurrectionis fulciri. Quod cùm ſit, procul erit, vel aduerſariis teſtibus, à veneratione reliquiarum omnis idololatria. Sed iam de imaginum vſu pauca ſubiiciamus. Qui verba huius primi præcepti vrgent, ij omnem imaginum vſum penitus vetitum eſſe audaces pronuntiant. Quòd ſcilicet, ſi præceptum ad verbum exigas, videatur vetare omnem ſimilitudinem eorũ, quæ ſunt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, & quæ ſunt in aquis, ſub terra. Sed ſi hunc ſenſum verborũ mordicus tueri velis, cogeris, velis nolis, fateri, ipſum etiam Moſen huius legis promulgatorem idololatram fuiſſe, atque adeò deum alibi idololatriam (quod piæ aures abhorrent) præcepiſſe, quòd Moſes ex præſcripto dei duos Cherubim aureos poſuerit in tabernaculo in ſummis propitiatorij partibus. Quemadmodum legis Exodi. 25 In vaſis quoque templi quod extruxit Solomon erant boum, leonum, & Cherubim ſculptiles imagines. Rurſus. 2. Paralipomenon. 3. Sculpuntur Cherubim in parietibus. In mitra quoque pontificis erat imago lunæ. In veſte vero, malorum punicorum ſimulachra. Vnde conſequens eſt, Iudæis hoc primo præcepto, non ſimpliciter interdictum omne genus imaginum, ſed tantùm nefandũ vſum, ne ſcilicet more gentiũ haberent ſimulachra, quæ proponerentur adoranda. Id quod ſequentia præcepti verba, nempe: Non adorabis ea neq; coles manifeſtè indicant, ac velut exponẽdo declarant: quo etiam pertinet, quod dictum eſt, Coram me, id eſt, non habendas imagines deo æquandas, quibus aliquam tribuamus diuinitatem. Aliud ergo eſt imaginem ſeu picturam adorare, quod nequa

Sãctorũ cineres, ſanctorum pignora.

Matt. 22

De vſu imaginum. Iconomachi.

Nõ omnis imago prohibita.

3. Re. 6. 7

Nõ imagines, ſed imaginum adoratio prohibita.

Corã me. Imagines retinendæ

nequaquam licet hac lege prohibente, aliud per picturæ hiſtoriam quid adorãdum, vel venerandum, vel contemplandum addiſcere. Id enim cũ ne Iudæis quidẽ ſimpliciter fuerit prohibitum, (populo ad gentium ſuperſtitionem mirè procliui) multo minore periculo populo Chriſtiano permittitur, modò tamen omnis abſit ſuperſtitio, poſteaquã per euãgelicam lucem extinctus eſt paganiſmus. Permittitur autem (vt diximus) ad excitãdam geſtorum recordationem & hiſtoriæ memoriam & intellectum. Nam quod legentibus ſcriptura eſt, hoc idiotis præſtat pictura cernentibus, quia in ipſa ignorantes vident, quid ſequi debeant, & in ipſa legunt, qui literas neſciunt, imò interdum plus præſtat imago cernenti, quàm ſcriptura legenti, quòd vnico contuitu tabula rem oculis inſpectantium proponat, quæ ex ſcriptura non niſi paulatim diſcitur. Deinde doctus etiam interdũ plus videt in tabula, quàm in literis ac vehementius afficitur veluti magis commoueremur ſi conſpiceremus Chriſtum in cruce pendentem, quàm ſi legeremus illum crucifixum: Pictura verò, rem quatenus licet ponit ab oculos. Quamobrem Gregorius magnus, quendã Secundinum hîc laudat, quòd imaginem Chriſti quam colebat ſibi dirigi poſtulauerit, nimirũ quòd illum ſumma cordis intentione quæreret, cuius imaginem præ oculis habere deſiderabat, vt dum picturam quotidie videret, ad illum animo inardiſceret. Et paucis interiectis, ſubiungit, Scimus quia tu imaginem ſaluatoris noſtri, ideo non petis, vt quaſi deum colas, ſed ob recordationẽ filij dei vt in eius amore incaleſcas, cuius imaginem videre deſideras, & nos quidẽ non quaſi ante diuinitatem, ante ipſam proſternimur, ſed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut paſſum, vel in throno ſedẽtem, recordamur. Et dum nos ipſa pictura quaſi ſcriptura ad memoriam filium dei reducimus, animum noſtrum de reſurrectione lætificat, aut de paſsione mulcet. Hæc ille. Grauiter autem idem Gregorius Seruiũ epiſcopum Maſsilenſem arguit, quòd inconſiderato zelo ſuccenſus Sanctorum imagines confregerit. In ſeptima quoq; ſynodo damnati ſunt Iconomachi, in qua & hoc Decretum legitur: Venerabiles imagines, Chriſtiani non deos appellant, neq; ſeruiunt eis vt diis, neq; ſpem ſalutis ponunt in eis, neque ab eis ſperant futurum iudicium, ſed ad memoriam & recordationem primitiuorũ venerantur eas. Damaſcenus ait: Patres noſtros conſtituiſſe, in imaginibus

tãquã mutæ hiſtoriæ

Imaginũ vtilitas.

Grego. c. p latũ. de cõ ſecr. diſt. 3.

Pictura quãdoque vehemẽtiꝰ afficimur q̃ literis.

Greg. imago ſaluatoris quomodo colẽda.

Gregorius Seruium violatarũ imaginum damnat.

In ſeptima ſynodo dãnati Iconomachi.

Damaſcenus.

bus quædam veluti trophæa repræsentare, ad promptam memoriam, siquidē ob negligentiam, frequenter cogitatione nō tenentes, passionē Christi, imaginem transfixionis Christi videntes in passionis Christi memoriam redimus, & procidētes adoramus non imaginem, sed imagine repræsentatum. Et vt quum codicem exosculamur, non materiam, ex qua scriptum est Euangelium, sed ipsum Euangelium veneramur: sic nec crucis materiam adoramus, sed quod typo figuráque exprimitur. Atq; hinc nimirum factum est, quemadmodū Athanasius ille Alexandrinus episcopus testatur, vt olim fideles, cruces quidem cōformes cruci Christi facerēt, sacræ autem lanceæ, vel arundini, vel spongiæ cōformia non fabricarent, ea scilicet ratione, vt si quis infidelium eos accusare pergeret, quòd lignū adorarent, facilè possent crucis figuram ex duobus lignis compositam separare, & sic formam crucis destruentes (quasi inanem hanc ligni materiam reputādo) eidem infideli persuadere, quòd non lignum colerent, sed crucis figurā. De lancea autem & arundine & spongia hoc facere & ostendere nō possent. Ergo qui caput inclinat signo crucifixi, scit ligno nihil honoris deberi, sed ad occasionē imaginis veneratur illud, quod ea repræsentat. Talem imaginū venerationem, neq; impiam, neq; aspernandam esse, testes sunt, quos antè citauimus ex Latinis, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chrysostomus, Damascenus. Quorum testimonia quàm maximè corroborant aliquot generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

Athanasi⁹ Imago crucis olim in ecclesia, sed non lanceæ aut clauorum.

Quo affectu caput inclinandū imaginib⁹

Septima synodus. Cōcil. Frācfordien.

VErùm cùm multus etiam abusus circa imaginum venerationem sensim irrepserit, veluti, quòd earum etiam rerum imagines in Ecclesiam inuectę sunt quæ in sacris scripturis, aut à probatis authoribus nullum habent testimonium. Quòd statuæ supra modum plurimæ, magnis sumptibus & impensis in templis certatim collocatæ sunt, quasi in hoc magna pietatis pars sita esset, neglectis interim Christi pauperibus, qui sunt viuæ Christi imagines. Deinde, quòd Iconas sic depictas ac deliniatas cernimus, vt non ad Christianæ honestatis formam, sed ad seculi vanitatis incitamenta effícta videantur, Denique, quòd rudis plebs permissa est imagines quadam in ipsas collocata fiducia colere. Id quod ab idololatria nō omnino immune est, vt ab ea excusari non posint, qui imaginem aliquam sibi ad adorandū elegerint, idq; vel ob pulchritudinem,

Abusus circa imaginū venerationem corrigēdi.

Ioā. Gerson in opere tripart.

nem, vel deformitatem, vel nouitatem, vel vetustatem, credẽtes hanc aliquid præ cæteris habere virtutis aut etiam numinis siue diuinitatis. Qui error planè damnãdus est, & in summa omnes abusus diligẽtissimè corrigendi ac deinceps docendum erit, signum Christi ac cæteras imagines, veluti pietatis signa conseruanda, eadémq; non propter se, sed propter ipsa, quę repræsentant mysteria veneranda. Solum vero Deũ, vnũ ac verum adorandum, ac nihil beneficij, auxilij aut solaminis aliunde quàm à Deo exquirendum. Quin ad eũ solum in omnibus anxietatibus & tribulationibus nostris, veluti potentissimum refugium ac opitulatorem recurrendum esse. Quæ si ad eum modum sedulò docuerint Parochi, parum erit periculi ab imaginum conseruatione. Sequitur:

Quid docẽdũ de imaginibus.

Psal. 145

Ego enim sum dominus Deus tuus, Deus æmulator, visitãs iniquitatẽ patrũ super filios in tertiã & quartã generationẽ, his qui oderũt me, & faciẽs misericordiã in multa milia diligẽtibus me, & seruãtibus præcepta mea.

QVia Deus hoc vnũ à nobis quammaximè requirit, vt agnoscamus, qualis erga nos sit, nimirum fortissimus iudex & vindex contemptoribus, diligentibus verò se pientissimus pater. Quumque hoc vnum tota scriptura ferè solùm requirat, vt ita comparati simus, quo aurem Deo accommodantes, ab eo nunquam non audiamus: Ego sum Dominus Deus tuus. Quod fit viuida cordis fide in Deum erecta. Idcirco vt Deus id quod omnium præcipuum est, nobis quàm maximè inculcaret, iterum atq; iterum repetit ac dicit: Ego sum dominus Deus tuus: perinde atq; si dicat: Porrò vnum est necessarium, nempe, vt me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talem agnoscas, nihil adhæreas, ac in me totã spem tuam reclines. Atque etiam hoc scias, me Deum tuum fortem & zelotem esse: ex quo vult intelligi, quàm grauiter ferat, si quis à fide ipsi data ad idololatriam, à fiducia in diffidentiam, à dilectione in Dei contemptum ac neglectum desciscat. Frequentissima est hæc in scripturis, præsertim in prophetis collatio, qua Deus sese marito, animam verò seu synagogam vel

Deus agnosci vult, qualis erga nos sit.

Psal. 80

Deute. 5

Luc. 10

Vnum necessarium.

Scripturæ tropo quo Deus marito populus sponsæ, si-

des cõiugio cõparatur. vel ecclesiam sponsæ, veram verò in se fidem coniugio cõpa-
rat. Quemadmodũ videre est Hierem. 3. Oseæ. 1. 2. & 4. Amos
Matt. 22. 7. Et huc respicit parabola illa Euangelica de nuptiis, quas
rex filio suo parauit. Et quod apud Apostolum. 2. Corin. 11.
Zelotypus. legimus. Quum ergo zelotypum se vocat, vehementissimè
idololatris (qui ab eo deflectunt, & cum creaturis quodãmo-
do fornicantur) comminatur. Sicut Psal. 72. scriptum legis:
Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Constat enim zelo-
typum eum dici qui ita vxorem deamat, vt sibiipsi metuat, ne
quis eam ad adulterium solicitet, néve ipsa cuiuspiam blandi-
tiis decipiatur, adeò vt ægrè ferat, aliquem propius coniugi
suæ assidere, nec facilè permittat, nisi se præsente vxorẽ in pu
blicum progredi, quòd se solum amari ac suscipi velit. Talis à
nobis haberi vult Deus, quemadmodum Exod. 24. & Esaiæ.
28 legimus. Audit autem Deus seueritatem suam in desciscẽ-
tes & cõtemptores suos, & misericordiam in fideles, vt vel sic
transgressuros metu pœnæ reuocet, pios verò pietatis & mi-
sericordiæ suæ pollicitatione, in via mandatorum suorum ala
cres faciat, & suapte sponte currentes.

Quæstio. SED inquies: Quidnam id est, quòd Deus ait se visitare ini
Ezech. 18 quitatem patrum in filios in tertiam & quartam genera-
tionem? quum econtrà in Ezechiele dicatur: Quid est, quòd
inter vos parabolã vertitis in prouerbiũ, istud in terra Israël,
dicentes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorũ
obstupuerunt. Viuo ego dicit dominus Deus: Si erit vltra vo-
bis parabola hæc in prouerbium in Israël. Ecce omnes animæ
meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij mea est: quæ pec-
Dilutio. cauerit, ipsa moriatur. Sed si acutius inspicias, videbis eum lo-
Loc⁹ apud Ezechielẽ hunc locũ exponit. cũ huic adeò cõtrariũ non esse vt magis hunc exponat. Nam
quod hîc dicit, visitans iniquitatẽ in tertiam & quartam ge-
nerationem eorum qui oderunt me, ibi apertius dictum est:
Omnem animam quæ peccauerit (hoc est, dominum oderit)
Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ ꝓpagationẽ. esse puniendam, Vnde hîc locus non damnat tertiam & quar
tam generationem ob solã naturæ propagationem, sed magis
ob imitationẽ & hæreditationem paternæ impietatis. Conue-
nit autem & hoc affectui hominis zelotypi, vt adulteros deli
cti authores, & cõiugem adulteram deceptam pari pœna in-
Alius loci intellectus. uoluat. Quamuis interim, aliorum sententia, hic locus & de
pœna temporali posset intelligi, quæ interdum ob peccata pa
rẽtum in posteros transmittitur. Et animaduersum est à qui-
busdam

busdam hanc comminationem etiam secundum literam fuisse in filiis Israël adimpletam, quòd iniquitas fratrum, qui Ioseph fratrem suum vendiderant, reddita sit in tertiam & quartam generationem, non tamen absque misericordia: nam soluta captiuitate, reuertebantur de Ægypto generatione quarta. Iucundum est autem hîc videre, quàm differenter hîc de seueritate & misericordia loquatur: Seueritatem in tertiam & quartam generationem prædicit, misericordiam in mille se facturum pronunciat, vt discamus misericordiam dei, seueritate tantò esse maiorem, quantò millenarius ternario aut etiam quaternario est maior: Quin millium finito numero pro infinito vtitur, quòd misericordia dei infinitè exuperet iudicium, quòd nullum sit dei iudicium, in quo non superexaltet misericordia iudicium. Misericordia enim domini super omnia opera eius. Et propheta ait. Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Et in hanc sententiam dictum est Psalmo 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Quę omnia huc dicta sunt, ne quantumlibet peccatores de misericordia dei desperemus, néve de misericordia Dei diffidamus, perinde atque omnia de necessitate absoluta euentura sint, ac nihil referat, siue conuertamur, siue non conuertamur à viis nostris pessimis. Rursus, ne in misericordiam Dei peccemus, sed magis si peccauerimus, quiescamus, pœnitentiam agamus, & longanimitate dei non abutamur, certi deum nunquam obliuisci animæ, quam sibi semel per fidem desponsauit, ac omnino nolle, ea vt peccet, sed vt quàm ocyssimè purgetur. Contrà verò certò futurum, vt si sponsum suum ridere pergat, in æternum perdatur, vtque dominus vicissim in interitu eius in æternum rideat.

Rupertus Tutien. in li. de trini. i Exo. li. 3.

Misericordia dei sup oĩa opera eius.

Iacob. 2

Psal. 144.

Abac. 3

Neque de misericordia dei desperãdum, neque ĩ misericordiã peccãdum.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

Non assumes nomen Dei tui in vanum. Nec enim habebit dominus insontem, qui assumpserit nomen Dei sui frustrà.

PVlcherrimo ordine, hoc secũdum præceptum primo subnectitur, veluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos vnum verum Deum agnoscere, requirit fidem, spem, & charitatẽ

Ordinis ratio.

charitatem erga Deum, ac principaliter cor nostrum format ac instituit, Christianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentum, quod in eo situm est, vt cognoscamus, quomodo erga deum nos affectos esse oporteat, quid item de eo sentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iã quum fieri vix posit, quin quod tota mente complexi sumus, lingua identidem sonemus. (Est enim sermo proximus animi interpres.) Idcirco hoc secundum præceptum proximè subiungitur, quo docemur ac instituimur, quomodo de deo agnito, cũ apud nosipsos, tum apud alios loqui debeamus. Nam etsi hoc præceptum, quemadmodum & primum negatiuè prolatũ sit, affirmatiuam tamẽ orationem instar illius è regione includit. Qui enim prohibet ne nomen dei in vanum assumatur, is simul iubet vt reuerenter ac honorificè tantùm vsurpetur. Nomen autem dei hîc accipitur non pro voce prolata, qua deum indicamus: hæc est enim res creata, sed (quemadmodum in orationem dominicam diximus) accipitur vel pro ipso Deo, vel pro æterno illo verbo dei Christo, aut pro Dei maiestate, potẽtia, sapientia, bonitate: breuiter, pro eo quod deus est, vel quod deo rectè tribui potest. Deinde animaduertẽdum, quòd non dixerit, non nominabis, sed non assumes aut vsurpabis nomẽ dei. Assumitur enim seu vsurpatur, quod ad aliquem vsum adhibetur. Vis ergo huius præcepti est, vt dei nomine rectè vtamur, nequaquam autem abutamur. Bene autem vtimur nomine domini triplici aut quadruplici ratione. Primùm confitendo, secũdò laudando & gratias agendo, tertiò prædicãdo, quartò inuocando. Ad quæ omnia nos hortatur Psaltes, cũ ait: Confitemini domino & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius. Cantate ei & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius. Laudamini in nomine sancto eius, lætetur cor quærentiũ dominũ. Quærite dominum, & cõfirmamini, quærite faciem eius semper. In primis ergo rectè vtimur nomine dei, quum ipsum deũ coram toto mundo, deũ ac dominum nostrũ cõfitemur, ab illius cõfessione, neq; blanditiis, neque tormẽtis dimobiles, de qua cõfessione dictũ est: Qui me cõfessus fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eum corã patre meo, qui in cœlis est. Secũdò bene vsurpamus nomẽ dei, quũ deum in omnibus laudamus, ipsique tã in prosperis, quàm in aduersis gratias dicimus. Quod genus frequentissimũ est in Psalmis: veluti: Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius

Hoc pceptum è regione affirmatiuã postulat.

Quid hic veniat appellatione noĩs Dei.

Non assumes.

Vis huius præcepti.

Rectè vtimur noĩe Dei, quadruplici ratione.

Psal. 104

Confeßio.

Matt. 10.

Gratiarũ actio.

Psal. 33

eius in ore meo. Item: Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuã, qui coronat te in misericordia & miserationibus, ac aliis sexcentis in locis. Huius mirificum exemplum habes in Iob, qui quum grauissimis omnibus calamitatibus premeretur, in hãc laudis ac gratiarum actionis vocem prorupit: Si bona suscepimus de manu domini, mala autem cur non sustineamus? Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Tertiò, bene vsurpamus nomen domini, quum verbũ eius syncerè prædicamus ac inuulgamus, & priuatim & publicè. Priuatim quidem, quũ vbique nomen dei nostri magnifacimus ac celebramus, & quantũ in nobis est, omnes homines in eiusdem dei nostri celebrationem & verbis & operib⁹ nostris trahere studemus. Rursus, quum auersamur omnes qui deum nostrum, vt par est, non reuerẽtur. Sic affectos fuisse videmus omnes sanctos, quibus nihil vnquam molestius fuit, quàm videre aut audire aliquid agi in dei cõtemptum & contumeliã. Quẽadmodum videre est in Dauid, quum ait: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cùm dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Publicè verò prædicatur ab his quibus ministerium verbi commissum est, quibus dictum est: Prędica verbum, insta opportunè & importunè. Quartò, ritè vsurpamus nomen dei, deum in omnibus inuocando, ac ipsius auxiliũ postulando & expectando, siue vt actus nostros in via mandatorum suorum dirigat ac prosperet, siue vt ab aduersariis nos eruat ac eripiat. Hic certè est verissimus ille dei cultus, quẽ à nobis ipse requirit, quo nobisipsis penitus diffidẽtes ei soli omnium rerum & actionum nostrarum exordia, progressus & fines tribuimus. Rursus, quo ab eo solo auxilium & redẽptionem in tribulationibus expetimus & expectamus. Quod genus vbique etiam obuium est in Psalmis, veluti quum orat Dauid: Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Item: Deduc me in semita mãdatorum tuorũ. Item: Inclina cor meũ in testimonia tua. Item: Nõ in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Quem cultũ etiã deus apud Psaltẽ à nobis requirit hisce verbis: Inuoca me in die tribulationis, & eruã te, & honorificabis me. Ad hęc rectè vtimur nomine

Psal. 12 *Iob 1.* *Prædicatio priuata* *Psal. 41* *Publica prædicatio verbi.* *2. Tim. 4* *Inuocatio præcipuus dei cultus.* *Psal. 16* *Psal. 118* *Psal. 43* *Psal. 49*

nomine dei, quum illud, pro veritatis alioqui periclitãtis confirmatione, seu ob publicam vtilitatem adhibemus. Quod tamen genus sub prioribus, maximè quod in laudando seu inuocando consistit, contineri constat. De quo dictum est Deutero. 6. Dominum deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et apud Hieremiam cap. 4. Iurabis, inquit, viuit dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Qui hisce modis dei nomen assumit, is se intra huius præcepti limites continet: qui secus, is in præceptum impingit.

Qui ĩ hoc præceptũ impingãt. PRincipiò ergo in hoc prçceptum peccant, qui vel blanditiis vel tormentis victi, deum verum, seu Christum dominum, aut eius rectam, sanctam & Catholicam fidem abnegãt. *Matt 10* Quibus Christus in hunc modum comminatur: Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum corã patre meo. *Chrysost. Nõ sufficit mẽte nõ discedere, si verbis neges fidem.* Quos nequaquam excusat, quanuis mente se à dei confessione nunquam decessisse dicant, si vel ore discedant, quum res publicam confessionem postulat. Nam scriptum est: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Exibilatur enim è schola Christi, & exploditur è vita Christianorum impia illa vox: Iurata lingua est, animus iniuratus. *Roma. 10.* *Impia vox* Sic grauissimè peccauit sapientissimus ille Salomon, qui in gratiam vxoris phanum idolo Moab, & Moloch idolo filiorum Ammon ædificauit. *3. Reg. 11.* Sic & Petrus, sed hic resipiscens, gratiam à domino consequutus est. *Matt. 26.* Itidem peccant, qui quum Christiani dici ac esse velint, omnia Christianæ disciplinæ ac moribus cõtraria & verbis & factis agunt. Propter quos nomen Dei in gentibus blasphematur. *Roma. 2* Dicentes enim verbis se nosse deum, factis negant. *Titum. 1.* Quales sunt, qui scurrilitates & colloquia praua (quæ bonos mores corrumpunt) sectantur, qui de facinorosa vita, quam agunt, gloriantur, de quibus dictum est: Lætantur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in domino, sed in se laudari appetunt: Qui sibi nomen, aut gloriæ, vel sapientiæ, vel bonitatis extra Deum quærunt, de quibus dixit Psaltes: *Psal. 48* Vocauerunt nomina sua in terris suis: Qui Dei bonitatem, munificentiam & misericordiam non agnoscunt, qui per impatientiam, vel sibiipsis, vel domino maledicunt, quos scriptura, Leuit. 24. morti addicit. Id quod vulgare est, aleâ ludentibus & perfidis militibus. Sunt etiam ex hoc genere, qui se deuouent, vel qui sibi nescio quid mali imprecantur, si res aliter,

ter, quàm ipſi dicunt aut ſtatuunt, euenerit. Præterea hoc præcepti præuaricantur, qui nomen Dei dehoneſtant, vel dehoneſtantibus non reſiſtunt, ſed cõniuent: Quòd nõ tantùm rei *Roma. 1* ſint, qui faciunt, ſed & qui cõſentiunt facićtibus, quod frequẽs eſt in adulatoribus. Publicè verò, non tantũ priuatim peccant in hoc præceptum Parochi, & qui verbi miniſterium gerunt, *Parochi, et* tam omitttendo quàm cõmittendo. Omittendo, quum cõcreditum *omittẽdo,* munus exequi contemnunt, quæ ſua ſunt, nõ quæ Ieſu *& cõmit-* Chriſti quærẽtes: quos væ horrendũ manet, ſicut dicit Apoſtolus: *tedo in hoc* Væ mihi, ſi nõ euangelizauero, quia diſpenſatio mihi cre- *præceptũ* dita eſt. In cõmittendo verò qui haud legitimè miſsi ſeu vocati, *qui peccẽt.* ſe verbi miniſterio temerè ingerunt, qui ſacram ſcripturam *Philip. 2* falſis enarrationibus aut interpretationibus maculant. Qui di *Hæretici.* uinas literas ad impiam opinionem tuendam detorquent. Qui rudem populũ nouis & à præſcriptis eccleſiæ alienis dogmatibus imbuunt. Qui ſacramenta Dei irrident. Qui potẽtiam ac *Matt. 24* virtutem Dei in ſanctis ſuis exhibitam ac commoſtratam blaſphema *Galat. 1* voce aſpernãtur. Breuiter, qui aliter docent, quàm ca- *1. Tim. 4.* tholica docuit eccleſia, ab Apoſtolis ad nos vſque deriuata, *2 Timo. 3* quos vehementer cauendos Chriſtus iubet, & Apoſtoli grauiſ *2. Petr. 2* ſimè inſectantur, veluti adulterantes verbum dei. Quibus cõ- *Eſ. 3. &* fines ſunt, qui ex ſuggeſtis non niſi placentia plebi loquũtur, *58.* qui populo peccata ſua non annunciant, ſed magis in abſentes, eoſdémque indefenſos impudenter vociferantur. Qui ſub prætextu verbi dei, ſeditiones & turbas excitant, ac Parochos ritè vocatos, ſuis ſedibus (quos ipſi vi ac iniuria inuadunt) extrudere nõ formidant. Breuiter, qui non rectè ſecant verbum *1. Pet. 3* veritatis, ſed vel ad ſua vitia tegenda, vel ad quæſtum ſeu luxum ſuum, vel ad lites & contentiones ſeminandas, abiecta omni modeſtia & tranquilitate ſpiritus (quam ſyncera verbi Dei diſſeminatio requirit) verbo Dei abutuntur. Inſuper in hoc præceptum delinquunt, qui Dei nomen vel in proſperis, vel in aduerſis inuocare contemnunt. De quibus Pſaltes di- *Pſal. 13* xit: Deum non inuocauerunt: Item, qui etſi inuocent, in ſpiritu tamen & veritate non adorant. Quales ſunt, de quibus dixit Eſaias: Populus meus labiis me adorat, cor autem eorum *Eſaiæ. 29* longè eſt à me. Qui in aduerſis poſiti, non ad nomen domini *Matt. 15* confugiunt, ſed vel diffidentes deo, vel Dei auxilium contemnentes, aliunde remediũ petunt, qui aduerſa impatiẽter ferũt, qui in his etiam Dei clementiam hæc vel ingerentis aut per-

 mittẽtis

mittentis non agnoſcunt. Atque adeò qui ſuam voluntatẽ dei voluntati præponere ſatagunt. Denique in hoc pręceptũ peccant, qui vel temerè, vel falſò, vel impiè ac iniuſtè iurant, multò magis qui peierant, vel iuſta vota deo præſtita infringunt.

Quatenus liceat iurare.

Duo errores.

VT autem quid velimus, apertius intelligatur, operæpretiũ viſum eſt paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinque enim in hoc non leuiter erratur. Sunt enim qui putant licere indiſcriminatim iurare, quod videtur Iudæis cum gentibus fuiſſe commune, exiſtimantibus non eſſe crimen, ſi paſsim ſermoni familiari Deus teſtis adhibeatur, modò dicatur verum. Qui error vtinam in Chriſtianorum mores non dimanaſſet, quod is error cũ hoc præcepto & Chriſti doctrina (quam ſtatim afferemus) ex diametro pugnet. Sunt alij, qui aſſerunt Chriſtiano homini, omnino quacũque etiã ex cauſa iurare non licere, atque adeò iurare damnabile eſſe, innixi in primis verbo Chriſti, Mat. 5. dicentis: Dictũ eſt antiquis, Non peierabis, reddes autẽ domino iuramẽta tua. Ego autẽ dico vobis, nõ iurare omnino, neque per cœlũ, quia thronus dei eſt, neque per terrã, quia ſcabellũ eſt pedum eius, neque per Hieroſolymã, quia ciuitas eſt magni regis, neque per caput tuum iurabis, qui nõ potes vnũ capillum album facere aut nigrum. Sit autẽ ſermo veſter, eſt, eſt: non, nõ. Quod autem abundantius eſt, à malo eſt. Et quod Iacobi. 5. in eadem ſententiam legimus, quum inquit: Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcũque iuramentum. Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt, non non, vt non ſub iudicio decidatis. Verùm hi Chriſti verba ad ſuam ſententiam aſtruendam nimis vrgent. Ergo vt intelligas, quid in hac re, non leuis certè momenti, & ſentire & facere te oporteat, videbis vt germanam Chriſti verborum ſententiam teneas nos eam, quæ patribus viſa eſt, cùm verbis, tum menti Chriſti magis cõuenire, ſimplici fide recitabimus. Hoc conuenit inter patres iuſiurandũ, quod homines mutuò pręſtant aut exigunt, non eſſe ponẽdum inter probata, ſeu quæ ſua natura bona ſunt, ſed inter neceſſaria. Loquimur autem de iuramẽto humano. Nam ſicubi iurat deus, qui falli non poteſt, aut Chriſtus (qui eſt ipſa veritas) aut angeli, qui Dei nomine abuti nequaquam poſſunt, nihil propemodum ad nos attinet. Iuramẽtum verò humanum de numero eorum non eſſe, quæ ſua natura bona ſunt, vel origo eius ſatis declarat. Nã ſi diuo Chryſoſtomo

Sẽtẽtia eccleſiaſtica.

Augu. de verbis domini in mõte. lib. 1.

Iuramẽtũ non de numero ſua natura bonorum.

sostomo credimus,non statim ab orbe condito,sed dudū pòst irrepsit inter homines iuramentum, nimirum tum,quum mala creuissent,quum sursum & deorsum confusio facta fuisset, quum ad idolorū seruitutem homines declinassęnt, tunc, inquam,quum infideles apparerent testem inuocabant Deū, tāquàm dignum dātes dictorum vadem:hoc enim est iuramentum,morum infidelium vadimonium, vt nisi cum spōsore credatur, & sponsore quidem magno. Propter multam enim incredulitatem, non hominem volunt sponsorem, sed Deum. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelij locum (Quod autem abundantius est, à malo est) de diabolo interpretatus est. Quē sequitur Theophylactus: Iurare(inquit) & adiicere amplius,etiam,vel non, à diabolo est, nimirum quòd omnis infidelitatis, diabolus primus sit author. Porrò si dicas, quur igitur iurare iubet Mosi lex,quæ nihil nisi quod bonū est præcipit, si de genere bonorum iuramentum non est? Respondebit Chrysostomus. Nō statim omnia, quæ lex Mosi præcipit, boni perfectionem habent,quæ pleraque talia sunt, quæ accipientiū legem infirmitas exigebat,quale est & illud quod Moses iussit dare libellum repudij, quū Christus hoc factū testetur propter duritiam cordis Iudæorum, non quòd repudium sua natura bonū fuerit. Nā & nidore victimarū coli, quàm sit satis indignum Deo, quis non videt? & tamen rudi illi populo ad idololatriā admodū propenso præceptum est,vt siquidē omnino sacrificando prohiberi non possit, saltem sacrificaret non idolis, sed Deo viuo ac vero. Ad eundem ergo modū Iudæis ad iurandum admodum facilibus permissum est iurare per Dei nomen, ne saltem per simulachra iurarent, & tamen non aliter permissum est,quàm reuerentissimè & rei necessitate postulante, quod hoc secundo præcepto satis ostenditur. Lex ergo quum iubebat, vt iuraturi non aliter quàm per nomen Dei iurarent, bonum quidem iubebat, sed non absolutè bonū. Verùm tale, quo rudes Iudæi ab boni perfectionē sensim adduci possent. Et laudabantur Iudęi,qui proximo,ídque in Deo,iurassent,& proximum nō decepissent. Hoc est enim quod lex iubebat:Reddes domino iuramenta tua,id est, iurās verum loqueris. Laudabātur,inquam, non quia rem omnino sanctā ac piam, sed magis illo tempore permissam fecissent,à prohibitis tantò peioribus abstinentes. Quamobrem iustitia Pharisæorū erat,nō peierare. At Christus legis, cōsummator,

Chrys ho. 26.ad populum. Antioch.

Chryso. in Matth. Theophy. in Matth. cap.5

Quæstio. Cur Mosi lex iubeat.

Dilutio. Chryso.in Matth

Matt. 19.

Cur victimæ Iudæis præceptæ.

Quatenus oli Iudæis permissum iurare.

Psal.62 Reddere domino iuramenta.

Alia pharisæorum. alia Christiana iustitia.

absolutæq; & perfectæ iustitiæ doctor, ostẽdere volens, quàm procul abessent Pharisæi à perfectione, non tantùm execratur periurium quod & lex facit, sed & suis discipulis indignũ censet, quomodolibet iurare, etsi iuramẽta reddant Deo, hoc est, verum iurent, id quod lex non tantũ permittit, sed & factum vt videtur laudat: Idque facit Christus duplici potissimũ ex causa. In primis, quòd sua doctrina ea sit, quæ interiorem hominem, hoc est, animum transformat: non tantùm externã iustitiam, sed & interiorem innocentiam in suis discipulis requirens, qua vnusquisque quod sibi fieri velit, alteri faciat, Quod verò sibi fieri nolit, in alterum non committat. Nunc quorsum attinet iurare, si nemo sit, qui quẽquam velit circũuenire, etiã si id posset impune, si nemo alteri diffidat, si quisque quod simplici verbo dixisset, non minori fide ac religione seruaret quàm si iusiurandum intercesisset? Deinde, quòd quisquis iurat se grauissimo periurij periculo exponat: propterea quod homo ob imbecillitatem mẽtis, ob obliuionem, ob sensus fallaces, sępenumero putat se præstare posse, quod non potest. Quod Christus hoc ipso satis indicare voluit, quũ vetat, ne per caput nostrum iuremus, quia scilicet non possimus vnũ capillum album facere aut nigrum. quasi dicat, Non permitto vt vel per illud iures, quod proprium tuum esse putas. Nã & illud adeò nõ est tuũ, vt ne minimũ quidẽ, quod in eo est, possis cõficere. Nimirũ vt in capite quod omnino tuũ esse putas, nõ solũ capillũ vllũ producere non possis, sed nec ipsam coloris eius conuertere qualitatẽ. Quo magis metuẽdũ indicat, ne hoc, iuramẽto nos facturos affirmemus, quod minus in potestate nostra, quàm quod nostrũ videtur, situm est. Ergo hæc est planissima Christianæ doctrinæ sententia, non esse Christianæ innocentiæ aut perfectionis iurare aut iuramentum exigere, præsertim in his rebus, quarũ cõtemptũ præ cœlestibus Christiani profitentur, abundè satis esse, vt in omnibus actionibus nostris simplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur: & præstemus, quòd simplici sermone nos præstaturos receperamus. Certè qui iurat, nõ bene sentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iusiurandum exigit. At quum Christus suos inter sese optima fide cũcta loqui & agere vult, ꝓcul ab omni dolo, fraude & mẽdacio semotos. Cõsequens ergo est, vt nec iurare eos inuicẽ velit, etiã in re seria. Veraces enim esse debent, & alter alterũ talẽ æstimare,

Matt. 5

Cur Christus iusserit oĩno nõ iurare.

Matt. 7

Chrysost.

Matt. 5

Quid sit apud Mat. 5. nõ iurare omnino.

re. Veracibus autē verax fidē absq; iuramento facere sufficit.

QVid ergo inquis, Dānat Christus omne iuramētum? *Quæstio.*
quòd si ita est, quomodo excusabimus Apostolū *Paulum*, ne contra præceptum domini fecisse videatur, qui sæpe iurasse comperitur? veluti quum dicit: Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et iterum: Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Item: Testis mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Et alibi: Quotidie morior per vestram gloriam. Quam contestationem, iurationem esse, eandémque se domino debere, idem vt ostenderet, addidit: Quam habeo in Christo Iesu.

Gala.1 *2.Cor.11* *Roma.1* *1.Cor.15* *Augu. de ser. domini in monte. lib.1*

HIC quidam sic respondent, vt dicant iusiurandū promouendo Euangelio concessum esse, vt scilicet liceat, quum necessitas exigit, apud infirmos veritatem iureiurando corroborare, atque hac ratione excusant Paulum iurantem, qui & tantò fuerit iurando securior, quòd iurauit in his literis quas afflatu spiritus sancti prodidit continentes non hominis, sed Dei verbum. Sed hi iurandi permissionem nimis restringere & in arctum cogere videntur. Nobis itaque magis placet beati Augustini sententia, qui hîc rem non tā ex verbis, quàm ex mente Christi æstimans, sic determinat. Principiò, vt verū esse fateatur Christum reuera hoc velle, omnem asseuerationem inter perfectos Christianos superuacaneam esse. Verùm quum interim in ecclesia sint non tātùm perfecti, sed & infirmi, bonum esse ait, & verè Christianis omnino appetendū, ne omnino iurent. At si iurare cogantur, infirmitate fratris vel necessitate causæ ita postulante, sciant id de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadent. Quæ infirmitas etsi malum sit, sciant tamen se malum non facere, quum bene vtantur iuratione. Nam etsi ea non bona fuerit, tamen necessaria est, vt alteri persuadeatur quod vtiliter persuadetur. Excusat ergo Augustinus non tantùm in Euangelij, sed & in aliis negotiis iurātem, modò infirmitas eius cui iuratur, & causæ grauitas seu necessitas iuramentum extorserit, quod tamen, quoad fieri potest, vitandum esse docet. Quam sententiam communis ecclesiæ consensus sequi videtur, qui permittit, vt perhibet, non tantum in confirmatione verbi dei, sed etiam in fœderibus principum, in suscipiendo magistratu, in

Quorundā sententia. *Dilutio.* *Augu. de ser. domini in monte. lib.1* *Quatenus excusetur iurans.* *Infirmitas* *Grauitas.* *Necessitas*

iudiciis, maximè si magistratus exegerit, ac sicubi causæ graui tas postulauerit, nos iuramẽtum sine peccato præstare posse. Quin etiam peccaturos, nisi id præstiterimus modo ad publicam vtilitatem, tranquillitatem & pacem, aut etiam proximi commoditatem fecerit, & omissum allaturum sit vtilitati vel publicæ vel proximi detrimentum. Quod & à mente Christi abhorrere non videtur, si scilicet intelligamus eum non simpliciter iurare vetuisse, sed tantùm inter suos, qui verè & perfectè sunt Christiani, quòd nulli omnino iuramẽto apud eos locus relinquatur, nimirum vnoquoq; de alio etiam iniurato optimè & sentiente & sperante. At si res nobis agenda sit cum malis (qui bonis numero longè plures sunt) aut etiam cum infirmis non aliter credituris, nisi iuremus, tum Christum non simpliciter, sed eo modo iuramenta fieri vetuisse, quo vulgato more hominum fiebant, quemadmodum vetuit irasci, salutare quenquam in via, resistere malo, appellare magistros, vocare patrem in terris. Vulgato autẽ hominum more fiebãt iuramenta indiscriminatim, ídque impune, modò verum iuraretur, tametsi nulla causæ necessitas, vel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino sine peccato non licet, quibus iurandi cõsuetudo (vt Hilarius inquit) omnino adempta est. At si vel proximi conditio, vel rei grauitas exegerint vt nobis iurandum sit, tùm licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis veniendum sit, tamẽ necessitate atque adeò charitate (quæ nihil agit perperam) postulante, impunè ac sine peccati reatu iurabimus, modò tamen iusiurandum nostrum tres comites habuerit, quemadmodum Dominus apud Hieremiam cap. 4. præcipit dicens. Et iurabis, viuit dominus in veritate, in iudicio, & in iustitia. Veritas prima comes, iuramenti causa erit, ac substantia, vt non aliter præstetur, quàm vt mẽdacium opus diaboli destruatur, veritas verò detegatur ac firmetur. Deinde iudicium adhibẽdum est, vt non temerè, sed cum magna discretione & deliberatione ad iuramẽtum veniatur, nẽpe vt iurans prius consideret, an rei necessitas aut grauitas iuramentũ exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nécne. Item, ne vel nõ suo tẽpore & loco, vel ira, aut alio prauo affectu cõcitatus iuret. Postremò videndũ, vt nihil nisi quod iustum, æquũ, honestũ, ac rectum est iuretur, vtque rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur, has comites quũ habuerit iuramentũ, dãnabile non est, tametsi in rebus prophanis adhibeatur,

Inter pfectos Christianos iuramento nullus locus relinquitur.

Matth. 5

Hilarius.

1. Cor. 13

Juramẽtũ debet habere tres comites.

Veritas.

Judicium.

Iustitia.

beatur, ꝙ tũ ipſo iuramẽto veritas, pax, & concordia defenda tur: falſitas, lis, & diſſentio deſtruatur, ad quod certè inuẽtum eſt iuramẽtũ. Hebr. 6. Omnis cõtrouerſiæ finis eſt iuramentũ.

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptũ peccãt, qui pra ua cõſuetudine tertiò quoque verbo addũt, per deum, per mortẽ dei, per animæ ſalutem, & id genus ſimiles deiuratio- nes. Quòd tales in iurãdo nullum adhibeãt iudiciũ, ſed nomẽ dei ſui temerè vſurpant. quod & Ieſus filius Sirach quàmaxi- mè deteſtatur: Iurationi, inquit, non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa. Nominatio Dei nõ ſit aſsidua in ore tuo, & nominibus ſanctorũ non admiſcearis: quoniã non erit immu- nis ab eis omnis iurãs: & nominans, in toto à peccato nõ pur gabitur. Vir multũ iurans implebitur iniquitate, & non diſce det à domo illius plaga. Et cap. 27. Loquela multũ iurans hor ripilationem capiti ſtatuet, & irreuerentia illius obturatio au rium. Hactenus ille. Hanc prauã iurandi cõſuetudinem adeò inſectatur Chryſoſtomus, vt iuramẽto videri poſsit paulò ini- quior. niſi quòd conueniebat, vt aduerſus eã partem, in quam magis propendent hominũ ingenia, & vnde graue imminet periculum, eſſet vehemẽtior. Is ergo à iurandi conſuetudine deterrens, Chriſtus, inquit, & per propriũ caput iurare prohi- buit: nos verò tam paruipẽdimus Dei gloriam, vt eum paſſim trahamus. Neſcitis quid ſit Deus, & quali debeat ore vocari? Quòd ſi de ſtudioſo quopiã viro ſermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita cõmemora. Nũc vero nomen ſuper omne nomen venerãdum, in omni terra admirabile, (quod audiẽtes dæmones horrẽt) temerariè circunferimus. Et paulò poſt: Ille tantus pio zelo æſtuãs epiſcopus, ab eccleſia prohibet eos, qui paſsim iurãt, quos & ad ſe deferri iubet, vt iudicẽtur, eoſdẽm- que ab ore & lingua, quòd veri Chriſtiani non ſint, dignoſci ait, quẽadmodum pſitaci voce noſcuntur. Secũdò, hîc impin- gũt, qui etiã in rebus etiam ſeriis, nõ tamen magni momenti, iuramẽta adhibent, ex quibus nõ ſit manifeſta, vel publica, vel proximi vtilitas ſequutura. Quos Chryſoſtomus etiã hinc ex- cuſari negat, ꝙ ſit aliquis, qui neceſsitatẽ iurationis imponat. Sit, inquit, tibi timor Dei omni neceſsitate violẽtior. Si enim velis huiuſmodi occaſiones ſemper obiicere, nihil de his quæ ſunt imperata cuſtodias. Excuſari ergo nequaquam poſſunt, qui in omni penè negotio iuramentum adhibent, quod ſolẽt mercatores, qui lucri gratia in extrudẽdis mercibus, nihil nõ

Qui peccãt in hoc pceptum malè iurando.

Eccle. 23.

Cõſuetudo iurandi deteſtabilis.
Chryſ. ho. 26. et 27.

Pſal. 8.

Ibidem.

Chryſo. in Mat. ca. 5.

In oĩ negotio adhiberi iuramentũ nõ debet

Matth.16 iuramentorum admiſcent, raro etiam ſine periurio. Sed quid
August. tandem proderit eis, ſi vniuerſum mundum lucrentur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animã. Sed dices: Exigit à me iuramentum,
Obiectio.
Chryſoſto. qui mecum contrahit, de cõmerciis hæſitans, deum in ſpõſionem trahit, & dicit ſe non acceſſurũ, niſi capiat illum ſponſorem. O ingẽtem inſenſibilitatem & contumeliam: qui vermis
Reſponſio.
es & terra, cinis & fumus, dominum deum tuum citas in vadimoniũ, & illum trahere cogis? Dic mihi, ſi ſeruis veſtris inter ſe cõtendentibus & ſibi fidem nõ habẽtibus, diceret cõſeruus ſe prius non crediturum, quàm cõmunem dominum ſponſorẽ acciperet, nonne multa tuliſſet verbera, didiciſſétq;, quod ad alia domino ſit vtendum, non ad huiuſmodi? Quin tu qui hinc te excuſas, quòd aliter tibi iniurato non credet, eius es cauſa, eo quod facilè iuras, quoniã ſi id nõ faceres, ſed omnibus conſtaret quod non iures, mihi crede dicenti, quòd his, qui mille deierant iuramenta, maiorem ipſe fidem ſolo nutu
Moderanda foréſia iuramenta ho.36.37. nuenires. Damnat quoque Chryſoſtomus forenſia iuramenta, & nos certe probare nõ poſſumus, quod paſsim in iudiciis abſque omni iudicio iuramenta etiã pro decẽ obulis exiguntur & præſtantur. Mirandum certè, quum tot iuramenta, quæ malitiæ appellãt, ac cætera eiuſdẽ generis temerè fiunt, quod quandoque fulmen ſuperius non veniat in tantæ temeritatis vltionem. Sed propterea quòd non punimur, nos ne peccare cogitemus. Illud eſt miſericordiæ dei, nõ virtutis noſtræ. Dic
Trahens hominẽ in iuramentũ nõ eſt ſine culpa. mihi quæſo (inquit ille) trahens hominẽ in iuramentum, quid expectas, vtrum vt peieret? Sed hoc eſt extremæ demẽtiæ, & in caput tuum pœna cõuertetur, melius eſt te pecunias amittere, quàm illum perire. At non peieraturum expectas, igitur & abſque iuramento crede. Sed multi ſunt, inquis, qui ſine iuramento defraudare voluerunt, non autem cum iuramento. Teipſum decipis homo, homo furari ſolitus, & iniuria proximum afficere, neque iuramentum frequẽter peſſundare dubitauerit. Quod ſi fuerit in iurãdo reuerens, & in ferenda iniu-
Epilogus. ria multò magis erit. In ſumma, iuſtum ac decẽs eſt, Chriſtia-
Quales iudices eſſe debeant in exigendis iuramẽtis. num hominum omnẽ iuramẽti præſtationem tam in cõtractibus, quàm in iudiciis, quoad fieri poteſt, euitare. Deinde, iudices in exigendis iuramẽtis plurimum diſcretos eſſe oportet, atque adeo tales, qui priuſquàm iuramẽta, vel à litigatoribus, vel à teſtibus exigant, omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta

ramenta, ea saltē, quæ communi partium cōsensu remitti possunt, remittātur, ac nulla (nisi rei necessitate, aut grauitate exigente) præstentur, quod facilè persuadebunt litigatoribus, si affirment nos hanc reuerētiam deo debere, præsertim in causis ac negotiis modici momēti, vnde nō sit euidens vtilitas, vel publica, vel proximi expectanda. Id quod multò magis ecclesiasticos viros decet, quos certè turpe est assiduitati iurādi intentos esse, quum potius sese veluti exēplaria euangelicę perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordiū reformator & rector, hanc iurandi assiduitatē ac temeritatem corrigere dignetur ad sui nominis gloriam & honorem.

In iudiciis ecclesiasticis à iuramētis quoad fieri potest tempe randum.

TErtiò, in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui vsurpato nomine Dei deierant (hoc est, sanctè ac vehementer iurant) ac sese quodammodo iurando execrātur & deuouēt, quod Petrum Apostolum fecisse legimus, quum dominum tertiò negaret. Hos peccati pondere superant, qui peierant, hoc est, scienter falsum iurant: aut qui iurant vt facilius fallant, aut per temulentiā iracundiámve, aut animi gratia iurant, qui blasphemiæ proximi sunt. Dein, adhuc grauius peccant in hoc præceptum, qui nomen Domini blasphemauerint, ac execrabiliter detestati fuerint, quos vetus lex morti addicit. Quæ de iureiurando & quatenus in hoc præceptum temerè iurando committatur, dixisse suffecerit.

Deierātes *Matt. 26.* *Peierātes.* *Blasphemantes.* *Leuit. 24.*

POstremò, peccant in hoc præceptū, idque grauissimè, qui vota Deo facta temerè violant ac rumpunt. Scriptum est enim Leuitici tertiò: Quod semel egressum est è labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti Deo tuo. Item Ecclesiastici quinto: Si quid vouisti Deo, nō tardabis reddere, quia Dominus Deus requiret illud. Monēdi ergo sunt omnis generis homines, ne temerè quid voueant, præsertim tale quod an præstare possint, incerti sunt, vel quod sine superstitione aut turpitudine præstare nequeāt. Displicet enim Deo stulta promissio, Ecclesiastici quinto. Sunt vota superuacanea, vana & incauta, sunt impia & turpia, sunt deniq; licita ac honesta. Sed interim hoc certum est vtrinque grauissimè peccari, nēpe si vel licita ac honesta vota temerè violentur, vel illicita Deo fiant ac præstentur. In impiis quidem ac turpibus votis decretum mutare, in malis promissis rescindere fidē oportet, quòd impia sit promissio, quæ cum scelere adimpletur, qualis fuit promissio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorum, qui voue-

Voti violatores. *Leuit, 3.* *Non temerè emittendū votum.* *Votorum distinctio.* *Impia ac turpia vota piè rescindūtur, sed impiè ac turpiter fiunt.*

runt

Marci.6 runt se nō comesturos, nisi prius occidissent Paulum. Sed in-
Acto.23. terim constat non illos tantùm grauissimè peccasse, sed simul omnes qui talibus votis se obstringunt, etsi nullus sequatur effectus. Idem de superstitiosis & superuacaneis votis sentiendum putamus. Nempe, vt tametsi æquum fuerit, ea nō præstare grauissimè tamen eos peccare, qui talia præstiterint, nullū adhibentes in vouēdo vel iurando iudiciū, aut discretionem.

Vota superstitiosa & superuacanea.

De voto perpetuæ castitatis. Votū perpetuæ castitatis, modò tamē sano cōsilio, animoque deliberato factum fuerit, ab exordio ecclesiæ licitum & honestum, atque adeò pium semper est habitum, idque non solùm
Matth.19 authoritate humana, sed & diuina. Quòd Christus inter alios Eunuchos eos potissimum commendauerit, qui se castrarunt
1.Cor.7 propter regnum cœlorum. Itidem quòd Paulus eum benefacere dicat, qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, iudicauit in corde suo seruare virginē suam: vt interim prætereamus vete-
Concilium Gāgarēse rum patrum Cōcilia non multò post Apostolorum tempora, in Ecclesia dei habita, inter quæ antiquissimum illud Gangarense pari censura damnat tam eos, qui continentiæ & virginitatis professionem ac sanctum propositum violāt, quàm qui non professos, sed matrimonio iunctos damnant.

Votū perpetuæ castitatis nō temerè emittēdum. IAM si votum hoc piū ac sanctū est, modò legitimè præstetur, quod nemo pius negauerit, tātò certè magis cauere oportet ne temerè emittatur, nimirū à talibus qui suæ infirmitatis ignari, eiuscemodi votū non principaliter respectu Dei, sed vel præsentis cōmoditatis gratia, vel blādè illecti seu inducti cōtinentiā vouēt. Nā quātumuis tales quū eos emissi voti pœnitere cœperit, cōtendāt, melius esse nubere quàm vri, & violare votum quàm fornicari, negare tamē omnino nō possunt (nisi verbū dei & Apostoli Pauli doctrinā cōtēnere pergant) se nō leui dānatione obnoxios esse, quū voti immemores cōnubio temerè se alligāt. Nā vt hoc demōstraret Apostolus, de ecclesiç viduis ait. 1. Timoth. 5. Cum luxuriatæ fuerint (hoc est, in deliciis degerint) in Christo nubere volūt, habentes dānationē, quoniā primā fidem irritā fecerūt. Quod Apo-
Aug.27. q.1.ca.nuptiarum. stoli verbū, omnis ecclesia sic semper intellexit, vt etsi nuptiæ quas tales cōtra votū præstitū contrahebant, ex se damnandæ non iudicarētur, tamē omnino dānari propositi fraudē, damnari voti fracti fidem, dānari nō solùm susceptionem à bono inferiori, sed ruinā ex bono superiori, damnari denique tales non

non quia cõiugalem fidem posterius inierunt,sed quia conti-
nẽtiæ fidẽ primam irritã fecerunt. Ergo quia nõ omnes capiũt *August.*
verbũ hoc(sicut dominus ait)sed qui potest capere, capiat,du *Matt.19.*
cant ante votũ qui se non continent:qui nõ cœpit,deliberet,
qui egressus est,pseueret,nulla aduersario detur occasio,nul-
la Christo subtrahatur oblatio. Nos in medio relinquimus,ac *Concilium*
ecclesiæ in futuro Concilio determinãdum committimus,nũ *euangelio*
expediat veterẽ morem immutari. Deinde,num nuptiæ,quę *cõsentaneũ*
cõtra votũ contractæ sunt,irritæ, ac velut adulteria censenda *Qui cõtra*
sint, nihilo secius tamen etiã hoc inter omnes cõuenire puta- *votũ cõtra*
mus in contrahentibus eiuscemodi nuptias, etsi non ipsas nu- *hũt matri*
ptias, grauissimè tamen dãnari fractã voti fidẽ,& quòd nomẽ *monium*
domini frustrà seu temerè vsurpatũ sit, vtcũque etiã tales vo- *grauißimè*
uẽtes se excusent,vel per ætatem, modo ea doli saltem capax *peccant.*
fuerit,vel per incogitãtiam. Quo magis miramur eos qui ho-
die temerè votum cõtinentiæ infringunt, nec solum nuptias
suas, quas qualibet occasione oblatas irreligiosissimè ineunt,
cõtẽpto voto defendere conantur, sed etiã putant se Eccle-
siastes ac Parochos esse nõ posse, nisi votũ cõtinentiæ infrege-
rint,cum tamẽ Apostolus episcopũ velit esse vndique irrepre- *1. Tim.3.*
hẽsibilem,& si fieri queat, ab vxore & omni solicitudine solu *1 Cor.7*
tum. Et quo pacto quæso Paulus tulisset Parochum, hoc est, *1.Tim.5*
ecclesiæ moderatorẽ,qui votum solenne violasset,qui ne mu-
lierculas quidẽ tanto gradu inferiores in ministerio ecclesiæ
facere voluit,quæ primã fidẽ nubẽdo irritam fecissent,quas &
dãnationẽ habere pronũtiat? saltẽ hi votorũ temerarij viola- *Concilium*
tores,veteribus canonibus hãc vim permittãt,vt se ob voti fra *Chalcedo-*
cti reatũ excõmunicatos & indignos etiã officio sacerdotali *nẽse.ca.19*
esse fateãtur, vt interim largiamur, ipsis humanitatẽ exhiberi
posse,si ita probauerit,qui eius rei potestatẽ habet,episcopus.

Nec enim habebit dominus insontem eum, qui assumpserit nomen Dei sui frustrà.

GRauis certè censura in huius præcepti violatores, cuius *Sententia*
hæc est sententia, Deum non habiturum innocẽtẽ eum, *præcepti.*
qui nomen eius frustrà assumpserit, sed grauissimis pœnis
suam iniuriam vlturum, etsi non in hoc seculo, quamuis & in
hoc sæpissime,saltem tamen in futuro. Certè vt nullum aliud
crimen nostrum extaret, quæ tamen maxima sunt & sine nu-

mero,

Crimē blasphemiæ et periurij sufficiēs ad inducēdā omnem plagā

mero, vnicum tamen illud blasphemandi & peierandi, & in vniuersum nephas illud & prauissima consuetudo nomen domini indignè vsurpandi, sufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiā quam iis malis, calamitatibus ac miseriis, quæ nostra sentit ætas, quibus meritò premimur, & non dubium, prememur, si (vt cœptum est) in dehonestando domini nomine pergere voluerimus. Sunt qui non omnino absque ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicāt, ꝙ hæc nō sic transeant in consuetudinem, & durius puniantur. Hoc autem commune fiat omnibus, & semper, idque etsi non apud Deum, apud homines tamen propemodum impune. Quamobrem adnitendum est omnibus modis, vt tollatur è medio horribilis corruptela nominandi in vanum sacrosanctum & gloriosissimum nomen Dei, vt obscœnitates verborum, stultiloquia, turpiloquia, mēdacia, conuitia, detrectationes, maximè autē vt blasphemiæ in Deum & Christū dominū, illiúsque membra sanctissima, sacrosancta item vulnera vsque ad amarissimam mortem pro nobis afflicta, & benedictū pro nobis effusum ac pretiosum sanguinem omnino eliminentur, quod Deo authore fiet, si populus, & verbo, & exemplo doceatur, vt sermo eius semper gratiosus & sale conditus sit.

Quidā iudicāt piurium homicidio & adulterio grauius. *Chrysost.*

Quid cauendum. *Coloss. 3*

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento vt diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies oīa opera tua. Septimo autē die sabbatū domini Dei tui est. Nō facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumētū tuū & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlū & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit illum.

Ordine

Ordinis ratio.

ORdine planè pulcherrimo tria iſta prima præcepta, quæ quodammodo vnum ſunt, & ad Dei cultum, quem Latriam vocamus, pertinent, ſeſe conſequuntur. Primũ enim præceptum (vt ſuprà diximus) animum format, in veram dei agnitionem nos ducit, déq; interiori cultu (qui in fide, ſpe, & charitate erga deum conſiſtit) inſtituit. Verùm cùm ex abundantia cordis os loquatur, & fieri non poſsit, quin lingua (quæ animi noſtri interpres eſt) hoc ſonemus, quod mente ſumus complexi. Proinde ſecundus locus debebatur præcepto proximo quod docet qualiter de Deo loqui oporteat. Iam quod ſubſequitur tertium præceptum amborũ illorum abſolutio eſt, quo docemur de omni alio exteriori cultu Deo præſtando ac exhibendo. Vt autem huius præcepti ſententia manifeſtior fiat, conſtat ſabbatum Hebræis ſonare requiem, & ſabbatizare idẽ eſſe quod requieſcere. Et quia ſeptimus hebdomadæ dies requieti peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebręos propriè ſabbatum dictus eſt, quemadmodum Exodi 30. legimus: Septimus dies erit vobis ſanctus, ſabbatum & requies domini. Poſtea etiam ſabbati appellatione (ſed latius accepto vocabulo) tota hebdomada ſignificari cœpta eſt. Sic Luc. 18. legimus: Ieiuno bis in ſabbato.

Matt. 12
Luc. 16
Sabbatũ.
Sabbatizare.

Duplex ſabbatum.
Hoc præceptũ aliam olim apud Iudæos, aliam apud nos habet rationem.
Eſaiæ. 1
Quod ad morale attinet, nihil mutatum.

IN vniuerſum autem duplex eſt ſabbatum, Externum & internum ſeu ſpirituale. Rurſus externum ſuum habet ceremoniale, ſuum item morale. Quod ad ceremoniam attinet, non habet hoc præceptum eandem omnino rationem apud Chriſtianos quam habebat apud Iudæos. Siquidem quod ſabbatum apud Iudæos certæ diei alligatum erat, ceremonia eſt, apud Chriſtianos, vt conſtat, abrogata, qui non Iudaizant ſeu ſabbatizant cum Iudæis. Iudęi verò hanc ceremoniam (magis verba, quàm verborum genuinũ ſenſum, vim ac ſpiritum ſectantes) mordicus adhuc tenent, tametſi ex prophetis conſtet eam obſeruationem quandoque abrogandam. Verũ, quod ad morale legis pertinet nihil mutatum eſt. Id verò conſtat in eo ſitum eſſe, vt homo qui corpore conſtat, & anima, aliquo ſaltẽ deſtinato tempore, & corpore, & animo interquieſcat, totus laudi, contemplationi ac venerationi dei intentus, vt & corpus labore fatigatum alterna requie non careat, & mens ipſa, externis laboribus diſtracta, diuinæ legis meditatione, ac diuinorum beneficiorum recordatione reficiatur, ſaginetúrq;. Vnde conſequens eſt, nedum apud Iudæos, ſed & apud Chri-

ſtianos

Feriæ ſunt de iure diuino. ſtianos iuris eſſe diuini, vt ſaltem aliquo deſtinato tẽpore, cęremoniæ institutæ ad audiendũ verbum dei, & ad commonẽdam ac excitandam fidem & charitatem erga deum, & ad vacandũ hymnis, precationibus, aliiſque ſpiritualibus ſacrificiis retineantur ac cõſeruentur. Deinde conſtat externum ſabbatum in hoc datum & præceptum eſſe, vt eſſet certum ſignum, inter Deum & homines Deum agnoſcentes, quemadmodum Exod. 21. dominum dicentem legimus: Videte (inquit) vt cuſtodiatis ſabbatum meum, quia ſignum eſt inter me & vos. Iudæis enim ſabbatum ſignum erat & memoriale, quo in primis admonerentur illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis, ſex dierum opificio abſoluti, vt vel hinc in admirationem potentiæ, ſapientiæ & bonitatis Dei excitarentur. Quod deus in huius præcepti verbis ſignificauit, cùm inquit: Sex diebus fecit deus cœlum & terrã, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo. Secundò, ſabbatum Iudæis erat memoriale, quo ſubinde admonebãtur, vt cum ſumma gratiarum actione recordarentur inſignis illius beneficentiæ ac miſericordiæ diuinæ, qua à duriſsima ſeruitute Pharaonis liberati fuerunt, quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memento (inquit) quòd & ipſe ſeruieris in Ægypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, vt obſeruares diem ſabbati. Tertiò, ſignificabat Iudæis ſabbatum externum requiẽ internam & ſabbatum ſpiritale, vt ſcilicet hinc admonerẽtur, à ſuis operibus requieſcere, ac ſinere, vt dominus eos non ipſi ſeſe ſanctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam cap. 20. nõ tacuit, cùm inquit: Inſuper & ſabbata mea dedi eis vt eſſent ſignum inter me & eos, & ſciant quòd ego dominus ſanctificãs eos. Quanquam interim Iudæorum vulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis ſignis quàm rebus ſignatis inhæſerit, quo factum eſt vt ſcriptura teſtetur, Deum Iudæorum ſabbata odiſſe cœpiſſe, vti apud Eſaiam cap. 1. Dominum increpantem Iſraëlem legimus in hæc verba: Neomæniam & ſabbatum, & feſtiuitates veſtras non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. Et ne mireris, cur Deus dicat ſe odiſſe ſabbatum, quod præcepiſſe videtur, cauſam odij ipſe ſubiungit, nempe quòd Iudæi ſabbato non ad quietem animi, & ad mentis tranquillitatem erga Deum

Externum ſabbatum cur præceptum.

Externum ſabbatum inter Deũ & hoĩes.

Deut. 5

Deus ĩ ſcripturis dicitur odiſſe ſabbata, et cur.

com-

comparandam (ob quod potiſsimùm erat inſtitutum) ſed tãtùm ad externam & corporalem quietem (quam illi ſolam ſuperſtitioſius obſeruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cùm extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationẽ, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Lauamini, mũdi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere.

PORrò eadem propemodum, quæ ſabbatum externum Iudæis ſignificabat, nobis ſignificat dies dominicus. Niſi quòd nos loco liberationis Iſraël ex Ægypto (qui typus erat) admonemur, vt meminerimus, nos per agni immaculati ſanguinem, à fœdiſsima tyrannide ſathanæ redemptos, ne per ingratitudinem reuoluamur in maiorem ſeruitutẽ. Deinde hic dies nos monet, vt quemadmodum Chriſtus noſtri cauſa factus eſt obediens patri vſque ad mortẽ, mortem autem crucis, vtq; is ſuperata morte, ac operibus ſuæ diſpenſationis cõſummatis requieuit in ſepulchro: ita & nos mortificata carne, omnibuſque carnalibus deſideriis cõſopitis, totos deo ſubmittamus, & cõſepulti Chriſto per baptiſmum vltrà non ſeruiamus peccato, ſed exhibeamus membra noſtra Deo ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quamobrem & eccleſia, eo die, pleraſque alias non contemnendas ceremonias nos huc prouocãtes admouet. Quòd enim aquam benedictam aſpergit, quid aliud eſt, niſi quòd nos baptiſmi, per quem Chriſto in ſpiritualem requiem conſepulti ſumus, commonefacit, ac veluti ſigno declarat nos oportere ſubinde mortificare carnem, & cum Chriſto quieſcentes auſcultare deo? Quòd item proceſsiones celebrat, in quibus populus ſignum crucifixi, & vexilla veluti trophæa quædam reſurgentis domini comitatur, quid aliud eſt, niſi pia quędam ceremonia, qua admonemur nos potiſsimùm ea die totos intẽtos eſſe oportere, vt per omnem vitam Chriſtum crucifixum ſequamur, vt carnem vnà cum vitiis & cõcupiſcentiis ſuis Chriſti cruci configamus, vt parati ſimus (ſi res ita poſtulauerit) pro Chriſti nomine, & in carcerem & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, vndecũque nobis impoſitam, patienter poſt Chriſtum portare? Vt item meminerimus glorioſi illius de diabolo triumphi per Chriſtum acti, vtque quemadmodum Chriſtus reſurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Denique quòd thurificantur

Dies dominicus quid nobis ſignificet.

Philip 2

Roma. 6

Cur aqua benedicta die dominica ſpargatur

Cur agantur proceſſiones die dominico.

Roma. 6

Cur thurificentur altaria. ficantur altaria, quódque thus deinde ad psallentes defertur, quid aliud designat, nisi quòd externo signo testamur nos corda sursum habere ad dominum, in laudem, gratiarum actionē & preces profusa? Quid enim aliud sunt altaria, quàm corda nostra? Quid ignis, nisi feruor charitatis? Quid thus, nisi orationes sanctorum? Quemadmodum Dauid dixit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et in Apocalypsi legimus: Angelo (cùm impleuisset thuribulum de igne altaris) data esse incensa multa vt offerret de orationibus sanctorum. Quis ergo negauerit eiusmodi ceremonias esse pias, modò ad eum finem adhibeantur ad quem sunt institutæ?

Altaria. *Ignis.* *Thus.* *Psal. 140* *Apoc. 8*

Quid parochis pr̄standū circa ceremonias. HOC ergo Parochis præstādum erat, vt populus disceret inhærere rebus signatis, non nudis signis, nam & eatenus ab ecclesia ceremoniæ reprobantur, si quis putet in illis salutē consistere. Atque hinc etiam fit, vt inter decem præcepta, hoc solum quod de sabbato est, quantum ad exteriorem ceremoniam attinet, non tantùm charitati dei, sed & proximi cedere debeat, quod non ita se habet cum duobus prioribus. Nam vt suprà diximus, nulla charitas est, ne dicamus ceremonia, quā debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quàm duo proxima præcepta requirunt. At quum externū sabbatum Iudæis sacramentum fuerit, nobis quoque signum sit sabbati spiritualis (quod propriè in charitate dei & proximi consistit) omnino cedere debet, quod ad ceremoniam exteriorem attinet, nō tantùm dilectioni dei, sed & proximi, quod & lex ipsa, licet Iudæis obcæcatis, id non videntibus, satis demonstrabat, quæ iubebat, sacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die sabbati. Quin & Machabæi in sabbato pugnasse leguntur. Atque hoc vniuersale est, necessitatem & charitatem in omnibus externis (vt dici solet) dispensare. Quamobrem Christus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam ceremoniam saluti hominis (quam sabbatum signat) præponebant. Sic legis apud Matthæum. 12. Christum discipulos suos præ esurie spicas sabbato vellentes ac manducantes, aduersus Iudæorum calūniam ex ipsa etiam lege defendisse, cū inquit: Non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine

August. *Ceremonia sabbati cedit charitati.* *Sabbatum spirituale.* *Matt. 12* *Necessitas et charitas in oībus externis dispensant.* *Marc. 2* *Luc. 6*

crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo maior est hic. Si autem sciretis, quid est, Misericordiã volo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocẽtes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Et statim pòst, cùm venisset in synagogam eorũ, & vidisset hominem habẽtem manũ aridam, & ipsi interrogarent eum, Si liceret sabbatis curare? Idq; dolo malo, vt accusarent eum. Respõdit eis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam, & si ceciderit hæc sabbatis in foueã, nonne tenebit & leuabit eã? Quantò magis melior est homo oue? Itaque, vt subiicit, licet sabbatis benefacere. Et statim, ad domini iussum restituta est manus hominis sanitati, sicut altera. *Matt. 12.*

Quod factum saluatoris etsi pientissimum, ac lege etiam ipsa roboratum, cæci Iudæi velamen ob oculos habentes, & in legis corticem tantùm respicientes, tam indignè tulerunt, vt cõsilium inirent aduersus eum, quomodo ipsum perderent. *Iudæorum malitia.* Verùm nos quibus per Christum velamen ablatum est, & veritas nudata, scimus sabbati signum, signato sabbati cedere, hoc est, requiem corporalem requiei spirituali, qua tum fruimur, *Sabbati signatũ pfertur signo.* cùm fides per dilectionẽ operatur, sola enim charitas est, quæ diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, opera bona cum requie operatur, quòd alioqui opera nostra habenda sint vt seruilia, veluti, quæ fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione. *Requies spiritualis. August. Roma. 5* Atque ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, quæ scilicet Dei gratiæ tribuenda sit, non nobis veluti ex nobis obueniens. *Oĩa opa extra charitatẽ, seruilia.* Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac aliis festis diebus, rei alioqui tempore perituræ, vnde victus suppeditari possit cõsuli ac intendi. *Sabbatum reqes sctã domino* Quemadmodum etiam esum carnium in Quadragesima, ac in aliis diebus ieiunio destinatis infirmis ac debilibus indulgent, quòd legi necessitas non subiaceat, & maius periculum semper veniat euitandum. *Alexãder 3. ca. licet. de ferijs.* Vnde liquet eos iniuriam ecclesiæ Romanæ inferre, qui fingunt eam, ceremonias charitati præferre, atque adeò solis ceremoniis vim iustificationis ac salutis tribuere.

EX quibus etiam liquet, cur factum sit, vt olim destinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis (vt videtur) in lege peculiariter præscriptus, in alium, nempe dominicum immutatus sit. *Cur sabbatũ in diem dominicã translatũ.* Nam id initiò factum est, ne quis iudaizans putaret vnum illum certum ac destinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod ad se attinet) sanctiorem esse, aut sabbatum nos, & nõ

potius nos sabbatum ipsum sanctificare, vt iá in nos non competat id, quo Paulus Galatas increpat, dicens: Dies (inquit obseruatis,& tempora,& annos,qui scimus omnes dies æquales esse,nec per parasceuen tantùm Christum crucifigi, & die dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem, ac semper Christum carnem suam & sanguinem dare pro mundi vita. Sed propter finem institutionis diem festum agimus, qui nimirum is est,quo quandoque in vnum omnes pariter veniamus, vt ex conspectu mutuo lætitia maior oriatur,vtque dei verbum audiamus,ac Dei opera erga nos exhibita in memoriam reuocemus,& sanctis sacramentis communicemus: breuiter, vt deo toti vacemus. Estque id necessariũ non tam propter spirituales in ecclesia (qui continuum sabbatum agunt,quemadmodum statim dicemus) sed ob infirmiores,qui magis seculo vacant quàm Deo,nec possunt, imò nolunt toto in ecclesia vitæ suę tempore congregari,& ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Secundò, dies septimus in octauum mutatus est, vt ceremonia nostra dispensationi operum Christi respondeat. Deus enim quodammodo bis condidit mũdum, & in hoc hominem,imò mundum propter hominem.Primùm enim creauit quod non erat vtique per filium, dein per eundem incarnatum restituit quod perierat.Ibi requieuisse dicitur ab opere condendi. Hic Christus ab operibus dispensationis requiescens,dum corpore requiescit in sepulchro, velut abrogat Iudaicum sabbatismum,dumque octaui diei diluculo resurgit immortalis, sabbatum euangelicum(quod apostolica scriptura iuge appellat) nobis commendauit,eoque is dies dominicus dicitur, de quo canit ecclesia:Hic dies quem fecit dominus. Itaque post Christi resurrectionem sabbatum Iudaicũ deinceps celebrari desiit, quòd Christus eo die in sepulchro requiescens,reipsa indicaret anteà requiem quidem mortuorum fuisse,sed nó glorificatam,verum resurrectione sua apertè declarabat iam aditum factum esse, ad requiem sempiternam nunquam finiendam,quam die dominico recolimus. Quin & animæ omnium sanctorum, ante resurrectionem corporis in requie quidem sunt,sed non in ea sunt actione, qua receptis rursum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruentur. In cuius futuræ gloriosissimæ quietis, certissimum testimonium Christus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis

Galat. 4
Hierony. ibidem.
Oẽs dies æquales.
Dies resurrectionis [illegible] gis.
Ad quem finẽ instituta festa.
Festa magis instituta ob infirmiores.
Deus bis condidit mundum.
Heb. 4
Dies dominicus cur sit dictus.
Augu. de genesi contra Manichæ. lib. 1.
1. Cor. 15

mortuis resurgens, iam non moritur, sed ad dexteram Dei patris omnipotentis sine solicitudine, vniuersa gubernans immortalis sedet. Dies ergo dominicus ex resurrectione dominica declaratus est, & ex illa cœpit habere festiuitatèm suam, statim post Christi abitionē ab ipsis Apostolis institut⁹. Quod Ioannes in Apocal. testatur, cum ait: Ego Ioannes fui in spiritu in dominica die.

Roma. 6
August.

ET quamuis ea sit diei dominici institutio, pertineátque illius pia & Christiana obseruatio ad hoc præceptum, non tamen putandum est solum hoc iuberi, vt tantùm hic dies sanctificetur, sed accipi debet præceptum de omnibus diebus festis hebdomadæ, communi ecclesiæ consensu receptis. Nam cùm deus omnino velit, vt aliquo saltem tempore ab omnibus operibus seruilibus abstineamus, & ipsi soli vacemus, is certè dies sabbati putandus est, quem ad hoc ecclesia communi consensu destinauit, nec vllus est, qui sit in veteribus & Latinis & Græcis scriptoribus vel mediocriter versatus, qui ignoret præter dies dominicos, ab ipsis fermè Apostolorum temporibus in ecclesia celebres etiam plurimos alios fuisse dies, ad recolendum mirabilia Dei opera in Virgine matre, in sanctis Apostolis & martyribus exhibita. Et cur hoc non liceat ecclesiæ in natalibus martyrum, qui cum Christo de hostibus triũphantes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicandis diebus ob quaspiam insignes victorias. Dei ope per viros aut mulieres illustres, veluti Hester, Iudith, Iudam Machabæum, ac similes partas?

Apocap. 1
De festis sanctorum
Quæ apud nos dies sabbati.

EX prædictis satis percipi potest, quænam sit huius præcepti vis, siquidem hæc partim fidem, partim dilectionem respicit. Nam quum hoc præceptum ad externum sabbatum secundum proprium sensum verborum accommodatur, constat in primis ipsum spectare ad exercendam fidem & charitatem erga Deum, cum iubet vt tempus decernatur, quò homo totus vacet operibus latriæ, hoc est, quò oret ardētius & copiosius, quò de reformandis suis & suorum moribus cogitet, quò se suámq; familiam ad audiēdum Dei verbũ, Deúmq; super omnia laudãdum, incitet ac prouocet. Atq; adeò totum diem non ad fatigationem corporis, sed ad recreationem spiritus & mentis conferat. Spectat etiã ad dilectionem seu humanitatem erga proximum exhibēdam, quòd hic doceamur debere nos nō nostræ tantùm saluti, sed & eorum qui nobis-

Vis huius præcepti & fidē & dilectionē cōplectitur
Ad dilectionē proximi spectat sabbatum.

cum versantur consulere, vt & serui nostri, ancillæ, filij, & domestici omnes, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas nostras, hoc est omnes, qui nobiscum habitant in eadē vrbe vel vico, serui & ciues, aduenæ vel negotiatores, ab omni opere cessent. Nulli enim cohabitanti permittitur sabbati dissolutio, imò & iumenta ipsa interquiescere debent. Hæc enim charitas expostulat: nec hanc causam dissimulat lex, cùm addit Deuteron. 5. Memento quòd & ipse seruieris in Ægypto, & eduxerit te inde dominus tuus, vt scilicet diuinæ māsuetudinis memoria exemplum esset humanitatis erga proximum. Quòd autē additur de boue & asino, huc respicit, quòd lōgius submoueamur ab inhumanitate erga homines, cū iubeamur, & iumentis parcere. Siquidem inclementia in hæc quæ & nobis seruiunt iumenta, gradus est ad inclementiam erga nobis subiectos homines. Nec putandum est Paulum Apostolum, cum diceret: Nunquid de bobus cura est Deo? sentire Deo nullam curam esse boum, quum & in Euangelio dominus testetur, ne passerculum quidem sine illo cadere in terram, sed Apostolus præcipuā Dei curam à bobus in homines trāsfert: quemadmodum enim iumenta creauit propter hominem, ita & curat illa in hominis vtilitatem.

Aduenæ. *1. Cor. 9* *Matt. 10.* *Gene. 1*

Memento. VTitur autem Deus in hoc præcepto ferendo imperādi verbo, nempe Memento, in quo nos segnes & oscitantes ad ea, quæ præceptum istud requirit, excitat. Nam quàm tardi simus ad vacandū sanctis exercitiis, quàm segnes ad audiendum verbum Dei, quis non videt? Quem torporem vt dominus animis nostris eiiceret præceptum oculis ingerit, quo sedulò nos interpellat dicens: Memento vt diem sabbati sanctifices. Quo etiam nos tantùm de otio diei, sed de sanctificatione quoq; disertè præcipit. Quamobrem grauissimè errāt, & nequaquam hoc præceptum seruant, qui sabbatis ita tantū quiescunt, vt eos dies vel somno, vel fabulæ, vel inertiæ dent, non præstantes hoc cuius gratia præceptum est proditum. Sanctificari enim iubet dominus diem sabbati: Sanctificare autem est, diem sanctis operibus transigere, in vsus sanctos collocare, nec vllis Deo indignis actionib⁹ prophanare, quod est huius præcepti præcipuum. Nam quod interim etiam à seruilibus seu externis & prophanis laboribus abstinere nos iubet Deus, id facit, non vt laborem, veluti vitiosum damnet, qui per se bonus est, aut iners otium commendet, quod malum

Sabbatum sanctificandum. *Sāctificare.* *Labor ex se bonus.*

lum est, sed vt quod per se bonum est, aliquo saltem tempore ei cedat, quod est optimum, & cuius gratia præcipuè conditus est homo, videlicet vt cognoscat, veneretur, colat, amétque Deum super omnia. Nam etsi in mediis etiam laboribus Deus & coli debeat & possit, vix tamen homo, vt par est animum in Deum attollere poterit, nisi ab his laboribus vacet, qui & tempus absumunt & animum aliò, quàm ad solam Dei bonitatem contemplandam, auocant, & à cõuentu ecclesiastico retrahunt. propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: hoc est, non torpebis inerti otio sed labore manuum tuarum, non tantùm tuæ, sed & proximi necessitati consules, Septimo autem die sabbatum domini Dei tui est, id est, septimũ diem domino deo tuo solo separabis ac dedicabis, vt tum cęteris neglectis hoc cures, quod optimum est, nempe vt deo soli vaces. Et vel hinc est videre hanc legem quod ad externum sabbatum attinet potissimùm infirmis datam esse, quò vel per externũ otium certo tempore indictum, discerent, non tantùm corpus, sed & animum habere à tumultuosis cupiditatibus feriatum, videlicet ab odio, ab ira, ab ambitione, à libidine, cæterisque carnis affectibus.

Labor externus reuocat infirmos à contemplatione Dei.

Sex diebus opaberis.

Externum sabbatum ĩfirmis datũ in signũ.

SVbiungitur autem & causa præcepti, quum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo, idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit illum. perinde atq; si diceret: Idcirco diem sabbati sanctificabis, quòd Deus illo die ab omni opere suo requieuerit, quódq; eidem diei benedixerit, quòd illũ sanctificarit, hoc est, segregarit & in hoc ordinarit, vt tum ipsi deo creatori soli vacares. Non putabis autem scripturã sibiipsi contrariã esse, quòd hîc dicat Deum septem diebus vniuersam creationem perfecisse, alibi verò legas vnum diem tantùm, in quo vniuersa mundana conditio sit creata. Nam qui in Genesi per dies singulos cõdita omnia retulit. qualiter etiam simul omnia vna die creata subiunxit? nisi vt liquidò ostẽderet, quòd creatura omnis simul per substantiam extitit, sed non simul per speciem processit. Rerum quippe origo seu materia simul creata, sed simul species formata non est, & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per substantiam formæ. Cum enim simul facta, cœlum & terra dicũtur, simul spiritualia & corporalia, simul quicquid de cœlo oritur, simul quicquid de terra pro-

Causa præcepti.

Occurrit obiectioni.

Deus creauit omnia simul.

Gene. 1

Cœlum et terra simul facta.

Ecclesi. 18. ducitur, indicatur. Scriptum est enim: Qui viuit in æternum,
August. creauit omnia simul. Deinde quum audis Deum requieuisse
Deus dicitur requieuisse tropo quodã sermonis. die septima ab vniuerso opere suo, non imaginaberis Deum post mundi fabricam, opera sex dierum absolutam quasi fatigatum ac lassum, otio indulsisse: quid enim stultius de eo cogitari possit, qui solo verbo ac nutu absq; omni labore ac tædio cõdidit vniuersa? Sed tota scriptura Geneseos mystica, il-
Augu. de Genesi cõtra Manichæ. lib. 1 lud voluit Iudæos meminisse, quòd hic mũdus à Deo cõditus sit, non vt in his quæ huius mundi sunt, conquiesceremus, sed vt ex his quæ condita sunt, agnoscentes conditorem ad illius exemplum requiesceremus ab amore rerum visibilium, ac per
Gene. 1 fidem vitæque innocentiam (quę vera animi pax est) ad æter-
Psal. 8 nam illã requiem properaremus. Nam si omnia condita sunt
Scriptura verba ad captũ nostrũ accõmodat. propter hominẽ, homo verò propter Deum cõtemplandum & amandũ, Deus autem testetur se ab omni opere suo requieuisse: omnino cæcus est qui nõ videt hoc ipso Deum indicare voluisse, & vt ipse homo conquiescat ab his quæ huius mundi sunt, vtque requiescat in solo Deo. Atq; hîc agnoscẽdus est vsi-
Iaco. 1 tatus illæ scripturæ tropus, quo de operibus Dei loquens ver-
Deus vsq; modò operatur. ba ad captum nostrũ accommodat, ac deum plerũque sic affectum describit, qualiter homines vel affecti sunt, vel deus eos affici velit. Quẽadmodũ enim homines post opus aliquod egregiè absolutum (cui nihil noui affingunt, sed quod factum est, conseruant) ab opere suo requieuisse dicũtur: Sic deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, nõ quasi fatigatus ab opere, sed quòd deinceps nihil noui operis crearit. Interim tamen à rerum conditarum conseruatione, propagine, reparatione & gubernatione, nunquam desistens. In quam sententiam accipiendum est, quod Christus Ioannis quinto ait: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Quæ de principali sententia huius præcepti dicta suffecerint.

De æterno sabbato. VErùm cùm Christus venerit, non vt soluat legem, sed vt adimpleat, hoc est, vt doceat & faciat, non tantùm quæ
Matt. 5 inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere
Hebr. 4 tantùm videtur, sed etiam ea, quæ hominem perficiunt. Id-
August. circo Apostoli domini aliique viri apostolici hoc præceptum
Pijs hoc pceptũ totũ mysticum. quod ad perfectè Christianos & verè pios attinet, latius etiam se porrigere cõtestati sunt, atque adeò præceptum sanctis ac piis hominibus totum mysticum esse volunt, quo Deus signi-
Iuge sabbatum. ficet populũ suum iuge sabbatũ celebrare oportere, hoc est,

requiem

requiē internam, quā certè nulli externi labores in verè piis interturbare vnquam possunt. Sic Apostolus Paulus testatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum est de sabbato, nō introisse in requiē propter incredulitatem. Proindéq; Deū iterum terminasse diem quendam in Dauid dicendo: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam (vt subiicit) si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die, vt consequēs sit relinqui sabbatismū populo dei. Qui enim est ingressus in requiē eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. quamobrē etiam subinde iubet Apostolus, vt festinemus per singulos dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quę est iugis & perpetuus sabbatismus. Quem etsi patres veteris legis ac prophetæ haud obscurè indicauerint, veluti cū Dauid ait: Vacate & videte, quoniam ego sum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Eum tamē solus Christus & exertissimè, perfectissimėq; docuit, & tota vita celebrari iussit. Qui in hoc consistit, vt ne nos quidpiā tanquam ex nobis, humanos affectus sequuti operemur, sed assentiendo patiamur spiritū Dei in nobis operari, quieti scilicet & attēti, quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis spiritus dei bifariā. In primis mortificādo carnem. Deinde viuificando spiritū. Itaque ad hunc sabbatismum pertinet, vt sedulò ac per totam vitam carnem mortifices, omnésque affectus & cōcupiscentias eius in Christo cruci configas, ac penitus enecare satagas, donec tādem hoc mortale totū absorbeatur. Nam quò magis carnē mortificaueris, tātò magis sabbatū sanctificaueris, & requiē animi pleniorem adipisceris, quòd caro quādiu in totum mortificata non fuerit, rebellionē aduersus spiritū moliatur. ¡Itidē hoc sabbatismo (qui propriè Christianorū est) exigitur, vt renuntiemus, saltem animo omnib⁹ quæ posidemus, hoc est, vt rebus istis tēporariis, quamuis affluant, cor non apponamus, sed vt thesaurū nostrū in cœlis repositū esse agnoscamus, vt mentē à rebus externis intro reuocemus, vt amori dei omnia postponamus, atq; adeò vt perdamus animā nostram propter deum & Christum eius, hoc est, vt ne quidem hanc vitam deo chariorem habeamus. Præterea vt crucē nostram in humeros tollamus, & Christum sequamur, hoc est, vt quæcunque aduersa nobis illata fuerint exemplo Christi patienter feramus, ab omni vindictæ cupidi

Hebr. 4
Psal. 94.
Augu. in Gene.
Iugis sabbatismus īdicatus à patribus.
Psal. 45 & 36.
Iugis sabbatismus ī quo cōstat.
Psal. 48
Spūs dei ī nobis bifariā opatur
Gala. 5.
Christian⁹ oībus quæ possidet renūtiare debet, et qūo.
Psal. 61
Matt. 6.
Matt. 16.
Singulis sua crux ferenda.
Matt. 16.

tate, seu animi amarulentia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduersitatis, requies spiritus est, de qua Christus dixit: In mũdo pressuram habebitis, in me verò pacem. Et alibi: In patiẽtia vestra possidebitis animas vestras. Ad hunc ergo modum sanctificamus sabbatum, quum vehemẽter læsi, non retaliamus iniuriam, sed cessamus ac permittimus, vt Deus in nobis non tantùm patientiam (qua domino omnem vindictam resignamus) sed etiam gaudium in tribulationibus operetur: quod fit cùm spiritu intus docemur, nos externa molestia affici, vel vt mortificetur caro, vel vt præsens peccatum, vel veteris peccati reliquiæ tollantur, vel quòd digni simus habiti pro nomine Iesu contumeliam pati, de quo superius in secundam & tertiam particulam orationis dominicæ fusius diximus. Denique, hoc sabbatũ celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffisi, ad pedes Domini, quieti & attẽti sedemus, & audimus verbum illius: quum nõ nostro, sed dei spiritu ducimur ac gubernamur, hoc est, quum omnia opera nostra, nõ ex nostris affectibus, sed ex Dei cooperãtis præscripto & instinctu agimus. Quemadmodũ Apostolus ait: Deum esse qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Nec enim aliter requiescere poterimus, nisi spiritus sanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem vbique oramus, sed nisi deum amãdo non inuenimus. Inuenimus autem quum charitas diffunditur in cordibus nostris per spiritũ sanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non absurdè ab Augustino tribuitur spiritui sancto, sicut primum patri, secundum verò filio.

Patientia. Requies. Ioan. 16 Quõ cõparandũ animi gaudiũ in tribulationibus. Acto. 5 Psal. 1 Luc. 10 Augu. in Gene. Spũs sãct⁹ efficit ĩ nobis requiẽ. Roma 5 Augusti. Hoc præceptũ tribuitur spiritui sancto.

NEque verò ob id existimabis te hunc spiritalem non agere sabbatismum, vel quòd non semper abstineas ab externis operibus, vel quòd nondum videris in hac vita perfectam nactus quietem. Nam etsi quamdiu in hoc es corpore, corpore penitus & animo vacare non possis: animo tamen, Dei dono adiutus, vacare poteris, præsertim si omnia sic opereris, vt tua intentio, non nisi in futuram illam ac sempiternã requiem sit directa, in qua erit sabbati plenitudo, quam scriptura sabbatum ex sabbato, seu sabbatum sabbatorum mystica ratione designat, quod tum demum facies, si fidem subinde excites, spem acuas, charitatem extimules, Deum in omni opere tuo celebres, salutaria semper petas & pro omnib⁹ gratias agas. Hic autem sabbatismus tam est nobis necessarius, vt

Externi labores nõ ĩpediũt iugẽ sabbatis. August. Sabbatum ex sabbato Matt. 16. Marci. 8 Luc. 14

neget

neget Chriſtus ſe agnoſciturũ pro diſcipulo, aut reputaturum dignum ſe, qui hunc ſabbatiſmum agere neglexerit. Quod & in lege ſignificatum eſt, quæ teſtatur Deum ſabbatum benedixiſſe & ſanctificaſſe, hoc eſt, ſegregaſſe ſoli ſibi, quo quid aliud indicatur, quàm ſolum ſabbatum, hoc eſt, internam requiem, qua ab operibus noſtris quieſcentes, aſſentiendo ſinimus Deum operari in nobis, à Deo benedictũ eſſe: reliquam omnem vitam & opera noſtra veluti prophana cenſenda? Et reuera maxima eſt piorum conſolatio, quòd non tantùm hoc habét præ aliis peculiare, quòd in omnibus, ſiue proſperis, ſiue aduerſis æquam ac quietam mentem ſeruent. Sed quod & certò ſciunt hunc ſabbatiſmum, quem in hac vita inchoãt, plenitudine optatiſsimæ quietis (quæ in requie ſempiterna olim continget) perficiendum eſſe, idque edocti ex Chriſti verbis, qui hunc ſpiritualem ſabbatiſmum vnum ac ſolum nobis neceſſarium, nunquam item finiendũ aſſeuerat, de Maria Magdalena ad pedes ſuos, in hunc modũ ſabbatizante, ſic inquiẽs. Porrò vnum eſt neceſſarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Quid ſignet. quod deus ſolum ſabbatum. & non alios dies legitur benedixiſſe.

Cõſolatio piorum.

Luc. 10

QVanquã autem Chriſtianis verè piis, omnis dies, Dominicus habẽdus, ac in hunc modum ſpiritualiter ſabbatizandum perpetuò ac incontinuè ſit, propterea tamen externum ſabbatum abrogatum cenſeri non debet. Nam quum (vt ſuprà diximus) inter Chriſtianos plurimi adhuc ſint imbecilles & infirmi, qui ad eam ſabbatizandi perfectionem nondum pertingunt, retinenda erat hæc lex in eccleſia tanquam pædagogus imperfectorum, in eã ſenſim perfectionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, adducens. Quin non tantùm infirmis, ſed & perfectionibus, ac iam tota mente Deo vacantibus, diebus feſti ab omni opere externo ceſſandum eſt: Tum ad conſeruãdam eccleſiæ diſciplinã, tum ob vitãdum ſcandalum, tum deniq; vt animus ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in Dei contemplatione aſſurgat.

Chriſtus non abrogauit externũ ſabbatum.

SAnctificant ergo (vt ſuperius meminimus) hoc externum ſabbatum. In primis, qui die dominico, diuinæ vacationi deſtinato, ſe totos huc conferunt, vt ſi quid per cæteros dies ex humanis negotiis contractum eſt labis, id vt diluãt ac cum Deo in gratiam redeãt, & ſi quid cũ quoquam ſimultatis habeant, ex animo reiiciant, & ſic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur domini templum, to-

Quib' modis externũ ſabbatũ ſctĩficetur. Et cũ Deo & cum pximo ĩ gratiã redeundum.

tos

tos se ad Dei laudem componentes. Sic enim sabbatizandum
Matth.11. iussit Christus quũ ait: Discite à me, quia mitis sum & humilis
Roma.12 corde, & inuenietis requiem animabus vestris.

DEinde, rectè sanctificāt sabbatum, qui eo die corpora sua exhibēt hostiā viuētem, sanctam, Deo placentē, qui mortificant membra sua, quæ sunt super terram, hoc est, suos affectus carnales mactant, ac igne spiritali absumunt, qui cor con
Psal.50 tritum & humiliatum ad Deum adferunt. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Qui propositum certum faciunt, deinceps ab omni opere seruili, hoc est ab omni peccato absti
Ioan.8 nēdi. Quòd omnis qui peccet, seruus sit peccati. Præterea sab-
Chrysost. batum sanctificant, qui eo die neglectis omnibus præ studio
in Ioan.ho audiendi & discendi verbum Dei in ecclesiā properant, vt ex
mil.2. ore sacerdotis discāt Euangelium & voluntatem Dei: qui ex ecclesia redeuntes interpretationem Euāgelij auditam domi repetunt, ac veluti ruminant: qui auditum verbũ neque leuiter transmittunt, neq; spinis cupiditatũ huius seculi enecant, neq; diabolo suffocanti verbi semen aditum præbent, sed au-
Matt.13 ditum verbum cum Maria in corde recōdunt ac conferũt, vt
Luc.2 fructum permanentem faciāt. Ad hæc, sabbatum sanctificant, qui Dei beneficia in se collata, cum summa gratiarũ actionē rememorant, & pręsertim qui summi illius beneficij (cuius signum est, sabbatum nostrum) nimirum passionis ac resurrectionis Iesu Christi piam agunt memoriam: qui diuinis etiam sacramentis, & potissimùm quod Christus in sui commemorationem instituit communicant: qui non ventris, sed animæ
Ambros. solicitudinem gerũt. Neq; enim facilè excusare se potest, qui
sermo.1. quum sacramentorũ die prandium sibi domi præparauit, prādium cœleste contemnit, & ventris curam faciens animæ suę negligat medicinā. Verùm ne hîc duriores videamur, si hæc est pręsentium temporum conditio, vt non facilè in vsum reuocari queat assidua illa sacramentalis communio, quæ olim singulis diebus dominicis summa cum pietate fiebat, saltem hoc requirimus, vt his diebus tota missa à non impeditis deuotè audiatur, vtque saltem sacræ doctrinæ, præcationis, laudis, & gratiarum actionis communio spiritualis celebretur.

PRÆterea sabbatũ sanctificant, qui toti in Dei laudem & gratiarũ actionem dieb' festis profusi sunt. Nā hoc est sacrificium laudis, quod honorificari vult dominus, Psal.49. Ad
Coloss.3. quod etiam Paulus inuitat, quum vult, vt simus commonentes

nos-

nosmetipsos in psalmis & in hymnis & canticis spiritualibus in gratia cãtantes in cordibus nostris Deo. Deniq;, rectè sanctificant sabbatum, qui ad exemplum Christi domini sui operibus misericordiæ erga proximum exhibendis, festis potissimùm diebus toti incumbunt. Sic enim Christus sabbato paralyticos curabat, cæcos illuminabat, aridos restituebat, ac quibuslibet morbis oppressos sanabat. Qui & testatur, Deũ misericordiam velle, & non sacrificium: quin hoc esse sacrificium Deo placens, si à fratre nostro necessitatem patienti, viscera nostra non claudamus. Si (vti dominus apud Zachariam cap. 7. iubet) vnusquisque cum fratre suo misericordiam & miserationes faciat. Et quod apud Nehemiam & Esdram præcipit: Si mittamus partem his, qui non præparauerunt pinguia, & mulsum, quia sanctus dies domini. Rectè ergo diuus Ambrosius monet vt in festiuitatibus & delictorum face nos purgemus, & eleemosynam faciamus largiorem, ne extranei sint a limoniis, qui fratres sunt in sacramentis. Quale enim, vt subiicit, erit, si in vna eadémque domo inter seruulos vnius domini alter exultet in holosericis, alter consumat in pannis, alter æstuet cibo, alter famem, frigúsque sustineat? Sed iam videamus, quibus modis in præceptum peccetur.

Matt. 6

1. Ioan. 5

Nehe. 8

Ambros. sermo. 14 de Natali domini.

PEccant itaq; in hoc præceptũ qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, veluti sunt arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna vtilitas. Nam quum semper dei causa cæteris rebus longè anteponenda sit, & quotidie pietati studẽdum, quis non videt scelus esse, nolle vt vel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apostolorum institutio, & populi Christiani solennis conuentus, sacra etiã lectio, sacra concio, ac religiosi ritus à patribus instituti? Numeri 15. legimus, eum hominem qui ligna collegerat in die sabbati, oblatum Mosi, Aaron, & vniuersæ multitudini, iussu domini lapidibus obrutum esse, extra castra. Exodi quoque 14. narratur, quàm grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quantò ergo magis putãdum est, eos grauissimè peccare, qui negotiationibus diebus festis toti incumbunt? Nec videamus, quî excusari possint magistratus, qui non prohibet hisce diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quum hîc palàm in hoc præceptum committatur non sine graui indignatione,

Peccant in hoc p̃ceptũ

Nundinas diebus festis haberi scelus.

tione Dei. Deinde impingunt in hoc præceptum, qui diebus
Choreas. festis, spectaculis, ludis, aleæ, saltationibus, aut choreis sunt intenti, qui comessationibus, ebrietatibus, sumptibus vacãt, qui colloquiis prauis, ac turpibus cantilenis diem sanctum con-
Chartag. spurcant, quos Carthaginense & Toletanum Concilium ex-
Toletanũ. cõmunicandos decernũt. Non enim solennitates & festa ideò
Chryʃ.ho. in 1.epi ad Cor.ca.11 instituta sunt, vt turpitudini seruiamus, seu vt delicta congregemus, sed vt illa prorsus abiiciamus. Nec ideo instituta sunt, vt ea ciborũ abundantia, sed spiritus exultatione celebremus.
Amb.li.3 de virginitate. Et quî fieri potest, vt in choreis sabbati sanctificatio seruetur, vbi intuta verecundia, illecebra suspecta est? Nemo enim (vt dixit quidam secularium doctor) saltat sobrius, nisi qui insanit. Quòd si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scripturarum cautũ putamus exemplis? Quum Ioannes Christi prænuntius saltãtis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegij furoris amẽtiam: & qui fieri po-
2. Reg.11 test, vt à spectaculis quis illæsus euadat, quum Dauid ex eo
Gene.14 quod vidit Bersabeam lauantem se, prouocatus sit ad libidinem? Et Dina tabernaculum patris egressa, tantùm vt filios Sichem spectaret, spectata ipsa vitiũ passa sit? Et quid est (in-
Theatrũ. quit Chrisostomus) in theatro, nisi risus ineptitudo, diabolicus fastus, effusio temporis, impendium & superflua dierum cõsumptio, malæ cupiditatis inductio, adulterij meditatio, intemperantiæ schola, turpitudinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exemplar? Neque tamen hi tantùm qui choreis indulgent ac theatris intendunt, in hoc præceptum peccant, sed etiam qui tametsi in ecclesiá diebus festis se recipiant & ceremoniam obseruent, spiritu tamen, ea ipsa ob quæ conuenitur, non perficiunt, quos dominus apud Esaiam cap. 29. designat, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autẽ eorum longè est à me. Quin apud Hieremiam 48. is maledictus pronuntiatur, qui opus Dei facit negligenter. Nam hoc demũ bonum est, vt Michæas cap. 6. testatur, si solicitus ambules coram Deo tuo. His verò grauius peccãt, qui in templis diebus festis deambulant, de rebus prophanis, sæpe etiã vanis ac turpibus sine vlla Dei reuerentia ac veneratione confabulantur. Qui ne suum delictum leue esse putent, recolant Christum. Ioan. 2. factò de funiculis flagello, eiecisse ementes & vẽdentes de tẽplo, & mensas nummulariorum subuertisse, ac dixisse: Domus

mea

mea,domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam spe-
luncam latronum.Peccant itidem in hoc præceptum,qui die-
bus festis dei verbum & sacrũ non audiunt: item,qui non orãt
nec deo spiritu seruiũt.Denique,internum sabbatum propha-
nant,qui se deo non totos submittunt: qui non sic omnia secũ
agi velint, vt vult ipse Deus: qui seipsos vlciscuntur : qui non
audiunt quid in eis loquatur deus, sed suos affectus sequun-
tur,& si quid in specië boni agunt,veluti qui orantes, aut ieiu
nantes aut eleemosynam facientes,huc se magis humano du-
ctos affectu,nimirum eo fine, vt conspiciantur ab hominibus,
quàm per Spiritum sanctum,hoc est,charitatem dei & proxi-
mi concitatos,agnoscunt.Itidem peccant, qui non cõmodant
proximo necessitatem patienti,quum possunt.

EX his omnibus vides quanta & quàm non leuis momenti *In tribus*
sint ea,quæ præcepta primæ tabulæ docent : quibus certè *priorib' p̃-*
tota vis Christianismi,veluti breui quodam compendio com- *ceptis tota*
prehẽditur, quæ & in hoc tertio præcepto mysticè intellecto, *vis christia*
in vnum quiddam redigitur:Nempe, vt animã nostram odia- *nismi com-*
mus,nosipsos abnegemus,ac toti nobis diffisi,ad pedes Chri- *prehẽdit.*
sti sedeamus,verbum illius audiamus,fide,spe, & charitate er-
ga deum inardescamus,ac dei ductibus obsequamur,fructum
bonorum operum in deo facientes,& mandatũ eius obseruã-
tes.Atque hæc omnia sic cohærent,vt qui vnum habet, omnia
habeat:& qui vno caret,careat quoq; cæteris.Habet enim do- *In doctrĩa*
ctrina Christiana(sicut & cæteræ)plurima dogmata, habet fi- *christiana*
des cõplures articulos, sed omnia tãdem rediguntur in vnum, *oĩa redigũ*
hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde pu- *tur ad vnũ*
ro,& conscientia bona,& fide non ficta,diffusa in cordibus no *id est, spiri*
stris per Spiritum sanctum,finis & adimpletio legis,per quam *tuale sab-*
Christus salus,& vita nostra,principiũ item & finis legis, men- *batum.*
tes nostras inhabitat. Porrò quum tanta sint quæ his præceptis
continentur, quis non videt ea hominem suis viribus nequa- 1. Timo. 1
quam præstare posse?quũ nullum hominem in hac vita eadem *Augu. de*
perfectè vnquam præstitisse constet.Aliam ergo quàm ex no- *litera &*
bis viam,Christus commonstrauit,qua eadem à Deo, qui hæc *spũ.ca.26*
solus operatur in nobis pro nostro modulo adipiscamur, quæ *Oratione*
est ardens & fidelis ad deum oratio.Constat enim nos id quod *cõseqmur,*
primo præcepto exigitur in oratione dominica, tum precari, *vt primæ*
quum dicimus,Sanctificetur nomẽ tuum.Itidem quod secun- *tabulæ ob-*
do pręcipitur,quũ dicimus:Adueniat regnum tuum.Denique *sequamur,*
quod

quod tertio iubetur, quū dicimus: Fiat volūtas tua sicut in cœlo & ī terra, vt pulcherrimè hæc oratio ad Decalogū quadret.

SECVNDA TABVLA, QVÆ PROXIMORVM DILECTIONEM RESPICIT.

QVARTVM PRAECEPTVM.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, & eris longæuus in terra.

INter præcepta secundæ tabulæ non immeritò primum est quod de honore parentibus tribuendo constituitur. Conueniebat enim, vt post præcepta primæ tabulæ, quibus ad Deū ordinamur, ipsumque super omnia amare ac colere iubemur, præceptum de honorādis parentibus (qui Dei loco sunt) proximè subsequeretur. Vt autē intelligas, quàm latè se hoc præceptum porrigat, non nosse oportet, quínam veniant appellatione parentum in scripturis. In primis itaque parentes propriè sunt, qui nos carnaliter genuerunt, quibus post deum hoc debemus, quòd sumus, de quibus Ecclesiast. 3. dicitur: Qui timet Deum, honorat parētes, & quasi seruiet eis, qui se genuerunt. Deinde parentes dicuntur, qui nobis prælati sunt ac præsident. E quorum numero primi sunt animarum præfecti, sacerdotes ac pastores. Hos enim rectè quis dixerit patres, nempe spirituales, quemadmodum Apostolus 1. Corinth. 4. ait: Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed nō multos patres, nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Et iterum, Galat. 4. Filij mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. De quibus etiam potissimùm dictum esse videtur: Interroga patrem tuū, & dicet tibi: maiores tuos, & annunciabunt tibi. Proximè & secūdùm sacerdotes & pastores, scriptura magistratus ciuiles, qui gladij potestatem habent, parentum loco ducit. Sic 4. Regum 5. legis famulos Naaman principis, dominum suum patrem appellasse: Pater, inquiunt, si grandem dixisset tibi rem propheta, facere debuisses. Breuiter, quicunque nobis præsunt, siue publicè, siue priuatim, rectè patres appellātur, quales sunt omnes, quorū imperio paremus, & quos dominos vocamus. Denique, qui quācunque nostri curam gerunt, veluti tutores,

Parētū appellatiōe q veniant.
Carnales.
Spūales.
Deut. 32
Magistratus.
Qui nobis impernat publicè vel priuatim.

tores & curatores, præceptores & pædagogi: nam quum in paternum officium succedant, iustum est, vt & nomẽclaturę honorem ferant. Quamobrem apud Romanos pulcherrimo vocabulo vocati sunt patresfamilias & matresfamilias, qui domui & toti familiæ præsiderent, Principes verò etiam patriæ patres appellati sunt. Præterea non repugnamus, vt & quoscunque seniores, qui nos annis antestant præsertim (modo vitæ inculpatæ sint) patres appelles. Ad omnia ergo hæc parentum genera hoc præceptum porrigitur, quanuis ordine quodam, estque inter sequentia præcipuum & primum in promissione, vti Apostolus ait, & nos latius exponemus.

Principes patriæ patres.

Seniores.

IVbet verò Deus vt honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiã, quæ vt parentibus non tãtùm affectu, sed & re ipsa & effectu exhibeamus, id Deus à nobis hoc mandato requirit. Parentes ergo, ex quibus prognati sumus, post Deum intimo ac supremo amore prosequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantùm esse proximos nostros, quos sicut nos diligere præcipimur, sed & vitæ nostræ causam, qua ex parte in eis quoddã diuinæ maiestatis vestigiũ adumbratur. Vnde quicquid summus ac syncerus amor postulat, hoc totum in parentes ex animo perfundere, eosdémque & animi & corporis bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quamobrem si parentes habeas, in quibus pietatem desideres, summa ope niti debes, vt eos nõ quidem acerbè, sed reuerentissimè admonitos ad Christum ac pietatem trahas, vt de dei voluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosque sanctorũ pientissimo studio fecisse legimus. Deinde cura eorum quàmaxima habenda est, ne quid eis quod ad corporalem necessitatẽ attinet, desit. Potentissimum exemplum filialis amoris erga parẽtes Christum habes, quem Euangelista memorat, etiam dum in cruce positum, & crudelissimè tractatum sub instãtem mortem dilectissimæ matris, non sine affectu longè omnium pientissimo memorem fuisse, eandémque virginem discipulo virgini cõmendasse. Tobias quoque iunior, quàm fuerit in patrem pius, historia, quæ Tobiæ inscribitur, declarat, nam & manuum suarum labore patrem suum senẽ & luminibus orbũ educauit. Quod exemplum omnibus imitandum est, quibus sunt parentes eorum ope indigentes: his enim victum atque alia omnia ad vitã cõmodè traducendam necessaria, hilariter suppeditare debẽt,

Honor tria cõplectitur.

Parentes carnales quomodo amandi.

Parentes Dei loco.

Parentes ĩpij ad pietatem adducendi.

Tale legimus de sancto Pãthaleone martyre.

Exemplũ pietatis in parentes, Christus. Ioan. 19.

Tobias.

nec

Hanc legẽ Christus ſpũalẽ eſſe docet, cui cedere debeant q̃uis externa. nec vllam cauſam parẽtum ſaluti anteponere. Acerrimè Christus increpat Phariſæos, qui auaritiæ ſuæ religionẽ prætexentes, filios à pietate in parentes auertebant, docentes eos matri vel patri indigentibus, vt dicerent, Corban, quod eſt, donum quodcunque ex me tibi profuerit: nec permittebãt eos quicquam facere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum dei per traditiones ſuas. Certè maxima religio eſt, parentes, pauperes, exules, ſenes & pios cõplecti, illíſque modis omnibus ſuccurrere, nam hæc eſt dei voluntas hoc præcepto declarata. *Sũma religio pietas ĩ parẽtes.* Debes autem benefaciendo parentibus ſic affectus eſſe, vt quantumcunque benefeceris, nunquam te feciſſe ſatis exiſtimes. Atque interim deo maximas gratias agas, quòd tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit.

Quæſtio. SED dices, Si hæc ita ſe habẽt, quid ſibi vult, quod Chriſtus ait Lucæ 14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt eſſe meus diſcipulus? Et iterũ Matth. 10. Veni ſeparare hominẽ aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam. Et quod Chriſtus Lucæ 9. volẽti prius ſepelire patrem ſuum, antequam eum ſequeretur, dixit: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos? Reſpondemus, ipſum Chriſtum te hiſce locis docere, quidnã velit, vt interprete nõ ſit opus. Sic enim inquit apud Matth. cap. 10. Qui amat patrẽ aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. Quin ad eũ modum non tantũ qui parentes, ſed & qui amat filium aut filiam ſuper me, nõ eſt me dignus. Qui amat animam ſuam, hoc eſt, vitam iſtam temporalem, plus quàm Chriſtum, hic (Chriſti teſtimonio) non eſt Chriſto dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deum & Chriſtum ordinandus eſt. Deinde parentes & cæteri ſuo quique ordine diligendi: Nam ſi officium parentibus exhibendum eſt, quantò magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes? Amandus eſt pater, ſed præponendus eſt Creator: debetur affectus parẽtibus, ſed maius obſequium ſalutis debetur authori. Ergo parẽtes quantũcunque alioqui amandi, relinquendi ſunt, ſi impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio perſequutionis, ſed diſsimulationis pietatis, nõ crudelitatis. Abſit enim, vt Chriſtus, qui dixit, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, amarulẽtum odiũ filiis in parẽtes mandauerit. In ſumma, quum licet parentes ſimul cum Deo colere, proximè poſt

Dilutio.

Amor Dei amori parentũ anteponendus.

Ordo dilectionis.

Quo odio impĳ parẽtes proſequendi.

Matt. 11

Deum

Deũ colendi ſunt:ſi vtrunque cũ animę ſalute fieri non poteſt, dicẽdũ eſt patri & matri, Neſcio vos, & fratribus ac filiis, ignoro vos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnoſci: ſed ſi curſum mẽtis præpedit ignorari, debet affectus in parẽtes viſcera mentis implere, ſed à ſpiritali propoſito non auertere.

Quatenus copula terrenæ cognationis agnoſcẽda.

SEcundò, quum Deus iubet honorar. parẽtes, obedientiam præcipit. Obedientia omnium virtutum mater eſt, & iuſtitia vniuerſalis, cuius primus gradus eſt, poſt Deum obedire iudicio & authoritati parentu. Audi (inquit Salomon) fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Exempla ſanctorũ habes innumera, quæ huc te cohortantur. Iſaac figura Chriſti, triginta iam annos agens, patri ſe colliganti nõ reſtitit, imò & ad immolandum quoque ſe, copiam ſui fecit, quanuis non ſine diuino inſtinctu. Rechabitæ iuſſu Benadab patris, abſtemij facti ſunt. Sed quid homines mortales referimus? Chriſtus Ieſus dei & hominis filius, Ioſeph & Mariæ parẽtibus ſubditus fuiſſe legitur. Deus ſeruulis, imò Ioſepho non alia ratione, quàm quòd eſſet pater opinione ac lege, non natura.

Obediẽtia parẽtibus debita, & quæ. *Prouer. 1* *Exempla obedientiæ erga parẽtes.* *Gene. 22* *Hiere. 35* *Chriſtus.* *Luc. 2*

POſtremò, Deus non tantùm requirit, vt obedientiam, ſed & honorem (quod eſt ſummum vtique obedientię opus) parentibus præſtemus. Honor in eo conſiſtit, vt magnificè de parentibus ſentiamus, vt eos honorificẽtiſsimè colamus, ipſorum iudicio & authoritati plurimum tribuentes ac deferẽtes. Nunquam autẽ contemnamus aut vilipẽdamus, etſi pauperes, ſenes, capulares, aut etiã deliri ac moroſi fuerint. Quibuſlibet enim vitiis nomen patris & matris anteponẽdum eſt, nec quales parentes, ſed quòd parentes habeamus, æſtimandum. Nam vt in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobiliſsimo, hanc claritudinem acceptam referre debes: cui poſt Deum debes, quòd es. Ioſeph ille in Ægyptum venditus, ac dein Dei prouidentia ſublimatus, vt eſſet primus poſt regem, quanto honore proſequutus ſit patrem Iacob, deſcendentem ad ſe in Ægyptum, quanta celebritate in Ægypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaam appoſuerit ac ſepelierit, Gene. cap. 46. 47. & 48. legimus. Salomon matri ſurgenti aſſurrexit, eámque adorans, iuxta ſe in ſolium regium collocauit. Fili (inquit Sapiens) ſuſcipe ſenectutem patris tui: & ne contriſtes eum in vita ſua: ſi defecerint ſenſus ſui, da veniam ei, & ne ſpernas illum in virtute tua. Et iterum: In ope-

Honor parẽtibus debitus. *Honor parẽtũ ĩ quo conſiſtat.* *Non debemus eſſe acuti ĩ parẽtum vitia, aut ignobilitatem.* *3. Reg. 2* *Eccle. 3*

re & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo. Debent autem hæc tria, nempe amor, obedientia, & honor parentibus, non tantùm externo quodam apparatu, sed synceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter Deum, quemadmodum diuus Paulus ait Ephe. 6. Filij, obedite parentibus vestris in domino, hoc enim iustum est: Honora patrem & matrem tuam, quod est primum mandatum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Item: Filij, obedite parētibus per omnia: hoc enim placitum est in domino.

Honorādi parētes intimo mentis affectu.

DEbes autem eadem illa tria, amorem scilicet, obedientiā, & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officium & nomenclaturam succedunt. In primis autem patribus spiritualibus, qui sunt animæ parentes: hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent, quale testimonium diuus Paulus Galatis præbet, quod scilicet si fieri potuisset, etiam oculos suos eruissent, & dedissent ei. Quamobrem ante omnia curandum est, vt eorum necessitati succurratur, vtque ipsis, quæ ad victum pertinent, idque abundè, libenter, & ex animo suppeditentur. Quemadmodum Paulus 1. Corinth. 9. docet: Quis (inquit) militat suis stipendiis vnquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neque enim magnum est, si qui spiritualia seminant, temporalia etiam metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex vetus præcipit, non alligandum os boui trituranti. Quod vtique nō boum causa, sed propter nos dictum esse constat. Ecclesiastici quoque cap. 7. legis: Honorifica sacerdotes, & da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitiis in domum dei deferendis, Exodi 22. ac 23. Leuitici quoque 27. & Numeri 18. præcipiuntur.

Patres spirituales diligendi.

Ante oīa succurrendū necessitati patrū spiritualiū

Decimæ. Primitiæ.

DEinde, debetur ipsis obediētia, quemadmodum Apostolus ad Hebr. cap. 13. testatur: Obedite, inquit, præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant, quasi rationem de animabus vestris reddituri. Et Christus monet etiam Phariseis sedentibus super cathedrā Mosi, obediēdum esse: Quę, inquit, dicunt, facite: secūdum opera verò illorum nolite facere. Porrò vt ecclesiæ præsides duplicem clauem à Christo acceptā habere debent, potestatis scilicet ac scientiæ seu discretionis, sic par est, vt ipsis, quod ad vtrāque clauem attinet, pareatur

Obediētia debita patribus spiritualibus. Matt. 23

Clauis potestatis.

tur

tur. Quamobrem cum publicè criminosos, contumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigant, cẽsura ipsorũ non aspernenda, sed modis omnibus obseruanda est, donec in ecclesiæ gratiam redeant excõmunicati, quẽadmodum Apostolus docuit 1. Corinth. 5. & 2. Corint. 2. Rursus par est, vt constitutionibus & ordinationibus eorũ ad ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem editis, reuerenter pareatur.

Non spernendæ censuræ ecclesiasticæ.

Clauis sciẽtiæ.

SED hîc pugnãt nobiscum Nouatores, qui ecclesiasticas cõstitutiones veluti humana quædã figmenta irrident, atque adeò vt damnabiles aspernantur. Qui ne quẽpiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiæ minus obtẽperantem aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus institutiones illæ ecclesiasticæ obligent, & quatenus sese earũ vis porrigat. In primis itaque constat ex constitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis, neque vim iustificãdi pendere, neque ceremoniis externis, quãuis piis, remissionem peccatorum aut salutem deberi. Quamobrem qui in operibus eiuscemodi legum ecclesiasticarum, suam spem salutẽmque contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus dãnat circuncisionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico vobis, quòd si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit, quum tamen ipse nihilo secius Timotheũ circunciderit. Damnat quoq; ciborũ delectum ac dierum discrimen, quum inquit: Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorũ, quum tamen interim ipse legatur cõtinentissimè vixisse, & sabbatũ etiam externum sanctificasse. Ergo non aliter hasce etiam ceremoniales Iudaismi leges damnat Apostolus, quàm si eis iustificationis ac salutis vis (quæ soli Christo tribuenda est) asscribatur. Deinde constat externam tantum obseruationẽ harum constitutionũ coram Deo inutilem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem vtatur ad finẽ pietatis, ad quam sint institutæ. In quã sententiam Deus apud Esaiam dixit (quod & Christus repetit) Frustrà colunt me mãdatis hominũ. Et tamen alibi Christus vult, vt & hę constitutiones (sed vt diximus ad suum finem) obseruentur, sic tamen, vt his quæ præcipua legis sunt, postponantur, quũ inquit, Oportet quidem hæc facere, illa verò non omittere.

De cõstitutionib' humanis qd sentiendũ.

Vis iustificãdi detrahit cõstitutionibus ecclesiasticis.

Gala. 5

Acto. 16

Coloss. 2

2. Cor. 11

Acto. 21

Cõstitutiones humanæ inutiles nisi eis ad pietatem vtamur

Esaiæ. 29

Matt. 15

Matt. 23.

IAM si quæratur, peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiæ mores, aut ecclesiasticas cõstitutiones violat? Respõdendum est, eiuscemodi consuetudines seu cõstitutiones non

An criminaliter peccet q violat cõstitutiões humanas.

Augu. ad Ianuariū. ca. illa 12. distinct.

vnius generis esse, nam aliæ sunt, quæ toto terrarũ orbe obseruantur, à patribus acceptæ, quales sunt de annua Quadragesima celebranda, de diebus passionis, resurrectionis, ascensionis in cœlum, Pentecostes, & id genus aliis diebus feriandis. Has certè & similes cõsuetudines seu cõstitutiones in sanctũ ac pium finem cõstitutas, ac à tota ecclesia receptas, nemo sine reatu peccati (nisi vel magna necessitate vel vtilitate excusetur) violauerit, quin tales cõstitutiones temerè præuaricãtes, & in hoc & in præcedens præceptũ delinquunt, quemadmodum ibi fusius ostendimus. Nec mirum, nam si obediendũ est magistratibus prophanis, non solùm propter iram, sed etiam propter cõscientiam, hoc est, ne cõscientia polluatur peccato mortali, atque hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tãtùm ad retinẽdam ciuilem politiam & rerũ proprietatem muniendã, ordinatæ sunt, quãtò magis peccato se inuoluunt, qui eiuscemodi ecclesiasticas constitutiones seu mores tam ad cõseruationem & augmẽtum pietatis quàm ecclesiæ decorẽ, disciplinam & tranquillitatem proditas ac receptas temerè violant? Nec enim Deus minus nos subiecit ecclesiæ pręsidibus quàm prophanis magistratibus, nec minori periculo Dei authoritas in ecclesiæ ministris, quàm in magistratibus contemnitur, præsertim quòd horum ministerium incomparabiliter maius sit quàm illorũ, vt diuus Chrysost. in libris de sacerdotio grauiter ostendit. Ambrosio etiã contestante, dignitatem ac ministerium sacerdotale regali tantum præferendum esse, quantũ aurũ argento, aut etiam sol lunę pręstat. Proinde vt nõ est cõsequens, eũ non peccare mortaliter qui magistratibus nõ obtẽperat, quòd leges ciuiles vim iustificãdi nõ habeant, Ita non cõsequitur, eum criminis reũ nõ esse, qui cõstitutiones ecclesiasticas temerè violat, etsi in eis basim salutis cõstituere haud oporteat. Ipsa enim inobedientia (quàm execratur deus) nos delicti reos facit. Certè nõ frustrà Paulus Apostolus, perambulans Syriam & Ciliciam, & confirmãs ecclesias tanto serio præcepit custodiri præcepta Apostolorum & seniorũ, nõ absoluturus (vt putamus) à crimine, quos reperisset peruicaces transgressores. Et vt inobedientiæ nota cesset, scandali tamen ratio non permittit vt à crimine immunis sit, qui constitutiones seu consuetudines publicè receptas cõtemnũt ac irridẽt. Nam & Paulus passim iubet ne faciamus quippiã, in quo frater noster, offendi, scandalizari, aut infirmari possit, quin se

Roma. 13 Obediendum propter conscientiam. Dei authoritas non minori periculo cõtẽnitur in p̃latis, q̃ in magistratibus. Chryso. in lib de sacerdotio. Ambro. Nõ hũana authoritas sed inobedientia nos peccato inuoluit. Acto. 14 Scãdalum quoq; reos facit violatores receptæ constitutionis ecclesiasticæ.

carnes

carnes potius in æternum non manducaturum contestatur, quàm offendat fratrem. Porrò planè stupidi sunt qui ecclesiæ præsidibus potestatem cõdendarum constitutionum ad pietatem conducibilium abrogant, quum Paulus iubeat, omnia in ecclesiis ordine ac decẽter fieri. Constat etiam ipsum Apostolum eiusmodi ordinationes quàplures fecisse, quales erant, vt mulieres velatæ ecclesiam intrarẽt. Item, vt ordo in lectionibus in ecclesia obseruaretur. Quibus tantũ etiam tribuit, vt immorigerum aut contradicentem non videretur laturus. Si quis, inquit, vult cõtentiosus esse, nos talem cõsuetudinẽ non habemus, neque ecclesia Dei. Quę de cõstitutionibus seu moribus ecclesiæ vniuersalis dicta suffececint. Sunt & aliæ cõstitutiones particulares, quas per singulas diœceses singuli episcopi promulgant, quarũ finis si fuerit pietas seu ecclesiæ honestas & tranquillitas, eãdem planè habent cum prioribus rationẽ, sic scilicet, vt sine peccato in ea diœcesi, in qua promulgatæ sunt, nisi tamen iusta causa subsit, præuaricari non possint. Idem de variis ecclesiarum moribus sentiendum est. Nam mores singularum ecclesiarũ in singulis ecclesiis omnino custodies, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quenquam tibi, quẽadmodum diuus Ambrosius Augustinum docuit. In moribus autem simpliciter adiaphoris, alia ratio est, veluti est, ꝙ alij ex more diẽ Mercurij ieiunant, alij non, alij quotidie communicant corpori & sanguini domini, alij certis diebus. Totum enim hoc genus liberas habet obseruationes: quod enim neque cõtra fidem catholicam, neque cõtra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos viuitur, societate seruãdum. Interim nõ negamus præsidibus ecclesiasticis (si quid cõtra Dei mãdatũ, quod absit, præcipitur) nõ esse parendum, quòd oporteat magis obedire deo quàm hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaismo scribæ & pharisæi docebant potius esse, vt parẽtes egestate laborarent, quàm vt filij necessitati eorũ succurrẽtes, tẽplo de oblationibus aliquid subtraherent. Quòd autem hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo cœlibatu sacerdotum aut monachorum, in his etiam qui perpetuã castitatẽ non coacti nec temerè, sed animo deliberato sunt professi, eiusdem generis esse, id quale sit, in proximum præceptum adnotauimus.

Roma. 14. *Apud ecclesiæ præsides authoritas statuendi.* *1. Cor. 14* *1. Cor. 11* *2. Cor. 14* *Varij mores ecclesiarũ. ca. illa. 12. distin.* *Acto. 5* *Matt. 15*

SED vt vnde digressi sumus reuertamur, pręter amorem ac obedientiam, ecclesiæ ministris nõ vulgaris veneratio debetur:

Ecclesiæ ministris debetur veneratio.

betur. Idque eius muneris ac ministerij gratia quod in ecclesia gerunt: Nam par est, vt omnes homines hoc ministerium summa cum pietate venerentur, ac operam etiam dent, vt cōseruetur ac ornetur, quod nihil sit, nisi repræsentatio eius ministerij, quod gessit Christus, ipso attestante, cū ait: Sicut misit
Ioan. 20 me viuens pater, ita mitto vos. Et alibi: Qui recipit vos, me re-
Matth. 10 cipit. Proinde Apostolus 1. ad Timoth. 5. Duplici, inquit, hono
1. Tim. 5. re digni sunt, qui bene præsunt in verbo & doctrina. Item 1. Thess. 5. Rogamus autem fratres vt agnoscatis, eos qui laborāt inter vos & qui præsunt vobis in domino & admonent, vt ha
Epilogus. beatis illos in summo pretio. In summa, docemur hoc præcepto non solùm de patribus nostris carnalibus, sed & de spiritualibus reuerenter sentire, eosque amare & ornare, ac omni officij genere conseruare ac prosequi.

Magistratus ciuiles honorandi. Amandi. C. de Iudæis & cœlicol. l. nullus.

PRoxime & secundū sacerdotes magistratus ciuiles, reges ac principes gladij ministri, veluti patriæ patres modo nō dissimili honore afficiendi sunt. Qua de re in primis ex animo amandi sunt magistratus, vti Dei ministri, per quos Deus nobis non vulgaria beneficia impartit, veluti externam pacem, politicam societatem, tranquillitatem publicam, legum ciuilium (sine quibus respublica non consistit) conseruationem. Breuiter per quos præstat, vt inter improbos tuta sit innocentia, & ne quis sibi permittat vltionem. Sentire ergo oportet, quod pro his beneficiis & Deo & magistratibus non vulgarem gratitudinem debeamus. Atque adeò tantus dilectionis affectus erga magistratus esse debet, vt pro eis Deum sedulò precari simus parati. Quemadmodū diuus Paulus monet, quū inquit: Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & castitate. Deinde Apostolus requirit, vt & cætera officia corporalia, veluti tributa, vectigalia, ac sumptus necessarios, sine quibus respublicæ regi non possunt, eis liberali animo ac libenter præstemus: Reddite (inquiens) omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.

Sedulò pro magistratibus orandum. 1. Tim. 2. Roma. 13

Obedientia debita magistratib⁹. 1. Pet. 2

AD hæc magistratibus ex animo obedire debemus, idque propter deum, quod scilicet Dei ministri sint, quemadmodum Petrus Apostolus præcipit, dicens: Subiecti estote omni

omni humanæ creaturæ propter deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquã ab eo missis. Quinimo Paulus adeo seuerè præcipit de obedientia, vt doceat peccatum esse criminale, non parere mandatis magistratuum, quum inquit: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nõ est enim potestas, nisi à deo: quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Et post pauca: Ideoque potestati subditi estote non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Perinde atque si dicat: Necesse est obedire, nõ tantùm propter iram, id est, non tantũ propter pœnam corporalem, qua magistratus plectit non obtemperantes, vindex in iram ei qui malè agit, sed etiã propter cõscientiam, hoc est, ne conscientia coram deo rea fiat. Vnde & Titum instruens iubet, vt admoneat suos Cretenses, principibus & potestatibꝰ subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.

Peccatum mortale non parere magistratibus in rebꝰ licitis.
Roma 13.
Ibidem.
Obedire ꝓpter irã.
Propter cõscientiam.
Titum 3.

Denique magistratibus honor tribuendus est: idque non tantùm externa reuerentiæ significatione, sed magis animi iudicio ac voluntate, videlicet vt agnoscamus in eis Dei ministerium & ordinationem. Ob quod scriptura non dubitat eos & deos vocare, hoc est Dei vicem in terris gerentes cum inquit: Ego dixi, dij estis. Et rursus, Applica eos ad deos. Quo respiciens Petrus Apostolus: Regem (inquit) honorificate. Debemus autem hoc nõ tantùm bonis ac modestis prĩcipibus, sed etiam impiis, dyscolis, malis, & indisciplinatis. Tum propter ministerium quod gerunt, quæ est ordinatio Dei: Tum propter religionem, disciplinam, pacem, & tranquilitatem publicam retinendam. Sic legis Baruch prophetã, & qui cum eo erant in Babylonia captiuos, Iudæis qui residui adhuc erant in Hierusalem scripsisse in hæc verba: Orate pro vita Nabuchodonosor, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cœli super terram. Et vt det Dominus virtutem nobis, & illuminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodonosor Regis Babylonis, & sub vmbra Balthasar filij eius, & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum. Et Petrus Apostolus iubet, vt subditi simus in omni timore dominis non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Proinde si nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis vi quàm iure agat) contigit, is tamen non statim cõtemnendus est, nec ob id obmurmuran-

Magistratibꝰ tribuẽdus honos.
Psal. 81
Exod. 22
1. Petri. 2.
Etiam malis principibus debetur honos.
1. Pet. 2.
Roma. 13.
Baruch.
Quid agẽdũ si obtingat efferus

princeps aut magistratus. dum nobis, multò minus mouenda seditio est, ne publica pax perturbetur. Hæc enim gratia (vt idem Apostolus ait) si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè, *1. Petri. 2.* in hoc enim vocati sumus, quia & Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius, qui quum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè. Duplici tantùm remedio nobis ad emolliendã magistratuum tyrannidem vti permittitur ac etiam præcipitur. Primùm, vt pro eis deum precemur, quo ad meliorem mẽtem reuocentur, quod tum magis soliciti faciemus, si agnoscamus malos magistratus nobis immissos, ad puniendum peccata. Quemadmodum *Iob. 24.* Iob testatur, quòd dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi.

Duplex remediũ ad emolliẽdã tyrannidẽ magistratuum.

SEcundo, hîc meminisse debent Parochi officij sui, nempe vt efferos magistratus per dei verbum, cũ omni modestia corripiant, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem vitæ melioris adducere pergant. Ad hoc enim constituti sunt, quemadmodum Dominus apud Hieremiam testatur: Ecce (inquit) dedi verba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Et vt sit in arguendo periculum, nihilo secius tamen verbi ministros suo officio fungi oportet, quemadmodum vides Ioannem Baptistam, Herodem, atque adeò ipsum Christum scribas ac pharisæos liberrimè (quamuis non sine summa modestia) arguisse & increpasse, ac omne corporale periculum veritate longè post habuisse.

Hiere. 1. *Matt. 14* *Marc. 6*

HÆC tamen quæ de honorandis magistratibus diximus, intelligenda sunt, nisi subditis aliquid præcipiant contra Dei mandatũ: tum enim potius subditi obedire deo, quàm hominibus debẽt, quemadmodum historia Danielis & Acta Apostolica docent. Quod & Christus non tacuit, cum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eũ, qui potest corpus & animam simul perdere in gehennam. Alibi etiã Christus beatos pronuntiat, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quos & gaudere & exultare vult, quoniam merces eorum copiosa est in cœlis. Quod & Petrus non tacuit, cum inquit:

Magistratibus nõ est obtẽperandum cõtra Dei præceptum *Daniel. 3* *Acto. 5* *Matt. 10* *Matth. 5* *1. Petr. 3*

inquit: Et quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati: tumorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe & fide, ſed cum modeſtia & timore. Hactenus de magiſtratibus.

POſtremò (vti ſuprà meminimus) hoc præceptum ad omnes eos porrigitur, quicunque nobis præſunt, ſeu quamcunque noſtri curam gerũt, veluti ſunt domini, heri, tutores, curatores, præceptores, & pedagogi. Quibus etiam tria illa, amorem, obedictiam ac honorem debemus. De ſeruis Petrũ dicẽtem audis: Serui, ſubditi eſtote in omni timore dominis. Et Paulũ Epheſ. 6. Serui obedite dominis carnalibus cum timore ac tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, nõ ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatẽ Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes ſicut domino, & non ſicut hominibus. Id quod & ad Coloſſ. 3. repetit. Vides verò quomodo Paulus nõ tantùm externam obedientiam, ſed magis internam reuerentiam ac bonam voluntatem ſeruorũ & mercenariorum erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis anteſtant, vel qui tui curam gerunt, vides dominum per Moyſen præcipientem & dicentem: Corã cano capite aſſurge, conſurge & honora perſonam ſenis. Et alibi Moſen dicentem: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi. Exemplum autem horum habes Chriſtum dominum, de quo legis, quód ſubditus fuerit non tantùm Mariæ, ſed & Ioſeph, qui non alia ratione, quàm opinione ac cura Chriſti parens fuit. Exemplum item habes Paulum ſedentem ad pedes Gamalielis, & dicentem veritatem paternæ legis.

Oẽs honorandi qui nobis præſunt.

1. Petri. 2.

Qui annis anteſtant vel curã gerũt noſtri.

Deute. 32.

Acto. 22

EX prædictis autem ſatis colliqueſcit, quibuſnam modis in hoc præceptum peccetur. Nam in primis huius præcepti rei ſunt, qui parentes non ex animo diligunt ac magnifaciunt. Item, quos inopiæ ſeu cuiuſcunque miſeriæ, vel humilitatis parentum pudet, qui non proſpiciunt eis victum ac alia neceſſaria, qui eos non venerantur. Hi enim huius legis interpretationem contemnunt, quam habes Eccleſiaſtici. 3. in hæc verba: Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius: & ſi defecerit ſenſu, veniã da, & ne ſpernas

Quib⁹ modis in hoc præceptũ peccetur.

eum

eum in tua virtute: eleemosyna enim patris non erit in obliuione. Et rursus eodem capite: Qui timet Deum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerũt, in opere & sermone, & omni patiẽtia. Item, Quàm malæ famæ est, qui relinquit patrem? &c. Præterea grauius peccant, qui parentes suos affligunt, rident, duris verbis à se abigunt, subsannãt, deuouent, execrantur, aut verberant, qui odio eos & inobedientia afficiunt. De quibus Exodi. 21. scriptũ legis: Qui percusserit patrẽ suum, aut matrem, morte moriatur. Et Leuit. cap. 20. Patri matríque qui maledixerit, sanguis eius sit super eum.

Prouer. 19 20. et 30. Rursus Prouerb. 19. Qui affligit patrem, & fugit matrẽ, ignominiosus erit & infœlix. Item Prouerb. 20. Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumen eius in mediis tenebris. Item, Oculum qui subsannat patrem, qui despicit partũ matris suæ, suffodient eum corui de torrentibus, & comedent eum filij aquilę. *Cham. Gene. 19.* Exemplo est Cham filius Noë, qui se, totámq; posteritatem suam maledictioni inuoluit, quòd patris sui turpitudinem non operuerit, sed deriserit. *Ruben.* Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni addictus est, quia ascenderat cubile patris sui. *2. Reg. 18* Et Absalon, qui patrem de regno expellere conabatur, insigni eadémque miserrima morte absumptus est. Tertiò, peccãt in hoc præceptũ, qui ecclesiæ præsidibus ac patribus spiritualibus iniurij & inobedientes sunt. *Nume. 16* Quemadmodum Dathan, Chore & Abiron, qui propter suam erga Mosen & Aaron inobedientiam viui absorpti referuntur. Item, qui in sacerdotes, mordaces iocos, amarulentáque scommata iaciunt, qui ex suggestis ipsis maledicunt ac publicè cõtumeliam inferunt: qui de ipsis temerè, id est, non suo loco & tempore iudicant. Qui ipsorum turpitudinem ad populum circunferunt ac denudant. Quis enim nõ videt eos fratres esse Cham, nõ Sem & Iaphet, qui patris turpitudinem verecundè cõtexerunt, vnde & benedictionem sunt consecuti? *Quomodo arguendi ecclesiæ præsides.* Non prohibemus vt præsides ecclesiæ aberrantes arguas & increpes, modò id ad regulam Euãgelicam facias, cum omni animi lenitate, ac modestia. Deinde suo loco & tempore, vbi scilicet fructũ correptionis expectes. Nõ autem permittimus id, vt facias ad mobile vulgus, ad seditionem cõtra Ecclesiasticos præsides mouendam suopte ingenio procliue: non prohibemus doctorem, sed criminatorem, quẽ & Paulus prohibet & sathanæ tradit, qui etiam monet, vt sermo noster sale condiatur.

diatur. Rursus peccant in hoc præceptum, qui ecclesię constitutiones ac pios mores irrident, contemnunt, ac temerè præuaricantur. de quibus dixit Augustinus: Non habebit Deum patrem, qui ecclesiam cõtemnit habere matrem. Dein qui excommunicationẽ qui ecclesiæ clauem ligantem ac soluentem nihili pendunt, quos Christus habendos decernit, sicut ethnicos & publicanos. Item, in hoc præceptum peccant, qui magistratibus ea quæ diximus officia ipsis debita non impendunt, idque diui Pauli testimonio, qui cõscientiam hominis nõ obtemperantis potestati, reatu criminis obstringit. In summa peccant in hoc præceptum, qui eos quorum curæ commissi sunt, temerè aspernantur, aut debito honore nõ afficiunt, aut obseruant, quiq; his neque fidi, neque parentes sunt, id quod superius plus satis ostendimus.

Augu. de expositiõe symboli.
Mat. 18

Et eris longæuus super terram.

HIC audis, quid velit Apostolus quum dicit, hoc præceptum esse primum in promissione. Est enim primũ, cui inter præcepta secundæ tabulæ merces promittitur, eaq; non vulgaris, nempe vitæ longitudo, ipsi tanquam præcipuo operi charitatis debita: nec abs re, quòd deceat, vt ipsis vita prolongetur qui parentes colunt, huius vitæ post Deum authores. Intellige autem hisce verbis nobis non tantum vitæ longitudinẽ, sed & ea omnia quæ ad vitã seu vsum vitæ pertinẽt, vt sunt tranquillitas, pax, rerum successus, victus, atq; alia id generis, sine quibus vita longa est iniucunda. Nobis tamen Christianis præmium nõ tam huius quàm futuræ vitæ (cuius longitudo interminabilis est) spectari debet. Nã vt Deus piũ aliquem hominem in parentes, præmatura (vt nobis apparet) morte hinc abstulerit, ob id tamen putandum non est, hunc perdere huius præcepti mercedem, quam copiosius recipiet in ea vita, cuius longæuitatis non est finis. Imò dubitandum non est. Deum eiuscemodi homini, vel ob pietatem in parentes cita illa morte consulere voluisse, quò in veram illam & beatam vitam ocyus cõcederet. Quemadmodum dictum est, Ablatus est iustus ante diẽ, ne malitia sensum eius immutaret. Vt autẽ vides filiis morigeris omnia prospera esse promissa, ita è regione intelliges immorigeros (veluti sub Dei maledictione positos) omnia aduersa manere, quod paulò ante plurimis scripturæ exemplis commonstrauimus.

Vitæ lõgitudo merces.

Vitæ longitudo Christianis.

Præceptum

PRAECEPTVM QVINTVM
Non occides.

Ordinis ratio.

PRincipiò decens ordo confiderãdus eſt: Tria prima præcepta ad Deum pertinent, quo vt eſt nihil melius, ita nobis nihil clarius eſſe debet. quartum parentes reſpicit, quibus ſecũdum Deũ honos, & gratitudo debetur, veluti eis qui Dei vice quodammodo funguntur. Quæ meritò ſequentia præcepta, quæ ad priuatam proximi dilectionem ſpectãt, præcedũt. Nam quando animus ſe rectè habet erga Deũ, & eos qui dei loco ſunt, fieri vix poteſt, quin cætera quoque quæ proximo debemus facilè ſequantur. Cõtrà verò dubium non eſt, eum, qui neque Deum neque parentes reueretur, facilimè cõmittere in proximum, vt meritò quis priorum præceptorum tranſgreſsionem, veluti radicem quãdam cæterorum flagitiorum, atq; adeò omnium malorum eſſe putauerit. Quî enim fieri poteſt, vt non irruat in omnia flagitia, qui deſertus à Deo & ſub domini maledictione (quam præcedentium mandatorũ præuaricatio irrogat) poſitus, ſathanæ mancipiũ effectus eſt. Iam cùm poſt Deum & parentes iubeamur diligere proximos ſicut nos ipſos, aptiſsimè ſanè inter ea mãdata quæ proximi læſionem prohibent, primum illud eſt, quod ad proximi vitam ac corpus pertinet, quæ poſseſsio cuique chariſsima eſt.

Ad omne opus malũ instructus, qui neque Deũ neq; parentes reueretur. Hoc præceptum ad vitã et corpus proximi reſpicit.

VT autẽ hoc præceptum cum duobus ſequentibus intelligas, non eſt neceſſe interpretationem remotius petere. Quod Chriſtus ipſe apud Matth. cap. 6. ea dilucidè admodum enarret ac exponat. Vbi etiam duo inter cætera Chriſtum docere vides. Primùm, legem eſſe ſpiritualem, quæ non ſolo externo opere, ſed ſpiritu magis & affectu ſit adimplenda. Secundò, docet Chriſtus præcepta iſta negatiua è regione affirmatiuam requirere, quod poſtea in ſingulis ex ipſius Chriſti verbis fiet manifeſtius. Nam vt ab enarratione iſtius præcepti incipiamus, ſi verborum corticem tantùm intuearis, videtur hoc præcepto tantùm retundere Iudæorum craſſam malitiam, quã in homicidio committendo adhibebãt. At Chriſtus declarat non ſufficere, vt huic præcepto ſatisfacias, continere manũ à cæde, niſi etiã contineas animũ ab omnibus affectibus qui huc tendunt, cũ ait: Audiſtis, quia dictũ eſt antiquis, Non occides: qui autẽ occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui autẽ

Duo docet Chriſtus. Matth. 5 Lex ſpiritualis.

Matth. 5. Auguſt. de verbis domini in mõte. lib. 1

autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio: qui auté dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad lædendum est ira in animo concepta, quæ nihil aliud est, quàm dolor flagitans vindictam. Proximus ira irrumpens in vocem indignationis, quam dominus appellat Racha. Tertius est dolor irrũpens in manifestum conuitium, vt cùm dicimus, fatue. Planè ergo Christus docet, non tantùm homicidam esse apud Deum, qui vitam proximo eripuit, sed & omnẽ illum qui proximum odit, hoc est, qui malè vult, tametsi iram animo celauerit, & necdum in vllam indignationis vocem proruperit. Accipe tamen Christi sermonem de ea ira, quæ lædendi affectum coniunctum habet, alioqui irascimur & his, quibus bene volumus, non vt lędamus, sed vt corrigamus: & odimus in homine, non quod fecit Deus, sed quod fecit ipse. Idque zelo iustitiæ sine peccato. In quam sententiam Psaltes dixit: Irascimini & nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo intuẽdum est, quid sit irasci, indignari, & conuitium inferre fratri suo: quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur, quod non prohibet Christus, sed qui sine causa irascitur, is nõ peccato, sed fratri irascitur, quod Christus vetat. In his ergo sententiis, subaudiendum est (sine causa) aut si mauis, vindicãdi studio. Nam alioqui & Paulus in hoc præceptũ impegisset, cùm pontificis iussu palma percussus, aiebat: Percutiat te dominus, paries dealbate. Et cũ Galatas stultos vocat. nõ enim id fecit Paulus sine causa: fecit item id cum summa mansuetudine citra vllam perturbati animi indignationem, quod vtrobique satis ex sequentibus constat. Nam vt illic testaretur, quàm immotam custodisset animi tranquillitatem, & quòd nihil iratus dixisset, insultantibus sibi Iudæis ac dicentibus: Principi sacerdotum maledicis? respondit: Nesciui fratres, quia princeps est sacerdotum. Nemo enim perturbatioris animi in hunc modum tam citò respondisset. Hic verò nempe ad Galatas scribens, ne id quod stultos eos vocarat, contumeliæ causa fecisse videatur, eos etiam fratres nominat. Vtrobique ergo Paulus iustam causam habebat, quòd quæ diceret tuendæ veritatis gratia (cui Ananias impiè maledicebat indignus sacerdotum principatu) deinde etiam corrigendi studio diceret. Docet itaque Christus vim huius præcepti hoc postulare, vt omnem deponamus affectum in proximi læsionem procliuem. Porrò, quum iram prohibet, qui primus gradus est quo à mãsuetu-

Ira, grad° in lædẽdo indignationis vox. Racha. Cõuitium.

De qua ira loquit̃ Christus.

Augu. de ser. dom. in monte. li. 1

Psal. 4. 118.

Sine causa irasci prohibitum.

Acto. 23

Galat. 1

Augu. de ser. dom. in monte. li. 1

Vis huius præcepti.

Augu. de ser. dom. in monte. li. 1

ſuetudine & mititate deflectimus, multò magis odium prohibuiſſe videbitur, quæ eſt ira inueterata. Nam ſi iraſci non eſt fas fratri ſine cauſa, multò minus fas eſt, animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Ad quod pertinet quod Paulus ait: Nō occidat ſol ſuper iracundiam veſtram. Et cùm vtraque peior ſit inuidia, quæ alienam fœlicitatem, ſuā interpretatur iniuriam, quis dubitat, vetita ira, magis etiam inuidiā vetitam eſſe? Nec mirum, & iraſcentem & indignantem, & cōuitium inferentem in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiuſmodi præcepta ſecundæ tabulæ pertinentia ad doctrinā de dilectione proximi, quæ ſola in omnibus huiuſmodi mandatis potiſsimùm quæritur, quam ſi habeas quomodo fratri iraſceris? At hæc ſi exciderit animo, vel ſola ira ſubintrante, qua fratri malè velis, quis non videt te potioris huius mandati partis, iam coram Deo factum eſſe tranſgreſſorem? Etſi enim manum non admoueas: iam mēte peccaſti. Porrò, qui fratrem ſuum ratione ac prudentia priuat, facitque vt à nulla differat beſtia, quomodo immunis eſt à reatu huius præcepti, quod vt cætera, charitatem proximi requirit? Etenim qui ſcommatis & cōtumeliis perſequitur, charitatem deſtruit, qua deſtructa ſimul omnes tolluntur virtutes, ſicut omnes cōſeruantur ea ſalua. Damnatur igitur hîc in vniuerſum cor erga fratrem malè affectum, & priuatæ vindictæ cupiditas.

Ira. *Odium.* *Ephe. 4* *Inuidia.* *Indignantis vox.* *Cōuitium.* *Dānatur cor malè affectū erga fratrē.*

ATque hinc liquet hoc præceptum non pertinere ad magiſtratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis ſontes afficiunt: non enim ipſi ſunt qui occidunt, ſed lex Dei ferit, iubens vnum membrum tolli ob totius corporis incolumitatem: non enim iudex ſuo nomine, ſed Dei vindicat. Nec fruſtrà gladium portat, vindex in iram, ei qui malè agit: quin magiſtratus animaduertendo, in ſontes quammaximè Deum refert, vnde & dij vocantur iudices, tantum abeſt vt occidendo delinquant, qui niſi occiderent, delinquerent, quòd mandatum habeant exercendi vindictam iuxta legem, quæ nō humana, ſed diuina potius, hoc eſt diuinitus ordinata exiſtimanda eſt. Sic Moſes (quo nihil clementius fuit) percuſsit, & ſacerdos Phinees percuſsit, & ceſſauit quaſſatio. Legitur & Helias multos morte affeciſſe, & propria manu & igne diuinitus impetrato, nimirum diuinitus iuſſus, non deſiderio vindictę, ſed amore correctionis. De quo Helia quum exemplum diſcipuli domino ſuggererent, commemorātes, quid ab eo factum

Hoc præceptū nō ptinet ad magiſtratus. *Roma. 13.* *Iudices, dij* *Vindicta exercenda ſecundum legem.* *Exod. 32* *Nume. 25* *Pſal. 105.* *4. Reg. 1*

ctum sit, vt etiam ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignē ad consumendum eos, qui sibi hospitium non præberent, reprehendit in eis dominus, non exemplum prophetę sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verùm, quoniam deus temerariam sanguinis effusionem magnopere odit. (Nunquam enim non occurrit in veteri testamento sanguinis prohibitio, quod & mysterio prohibiti esus sanguinis satis demonstratum est) omnino videndum est magistratui, vt in negotiis, vbi de sanguine fundendo disceptatur, circumspectè, cōsiderateque agat. Quod faciet, si & ritè & rectè iudicare instituerit. Ritè iudicat, cùm iuris ordine seruato sententiā profert, quod in Deuteronomio præcipitur, cùm dicitur: Iustè quod iustum est, exequaris. Rectè iudicat, qui ex legis prę-scripto, tanquam minister Dei, zelo iustitiæ maleficium punit. Nam qui corruptè iudicat, aut legibus ad priuatum odium commodumve abutitur, seu ex cupiditate, aliove quocunque malo affectu, aut cum acceptione personarum iudicat, aut maiorem pœnam, quàm lex infligit, is iudex homicidium patrat, etiam si nocens morte dignus sit.

Esus sanguinis prohibitio q̃d sit.

Ritè ac rectè iudicādum.

Deut. 16

Rectè.

IDem de bello sentiendum est. Nam etsi Christianos deceat ac optandum sit, vt omnes sic à beliis abhorreant, quasi sit parricidium illic occidere, quando omnis Christianus Christiano germanus est, tamen cùm mali maiori semper numero sint, qui nō tantùm ad perfectionem Christianismi non accedunt, sed ne nomen quidem Christiani hominis sibi iure vendicant, quis non videt necesse esse, vt sint & in ecclesia magistratus, qui vim vi repellant, qui latrocinia & seditiones armis & bello compescant, ne respublicæ & vita communis dissipētur? Sed viderint principes, vt non aliter bellum, quàm iustè & legitimè suscipiant & gerat. Iustè autem tum demum suscipitur, quum non voluntariè, sed coactè, tum demum quum nulla alia spes est pacis ac iustitiæ tuendæ, non priuata, sed publica authoritate, hoc est, permissu supremi magistratus (qui nobis Cæsar est) initur. Deinde, cùm non aliter quàm ex iusta causa indicitur, veluti sunt pacis & tranquillitatis publicæ tuitio, patriæ defensio, & in primis seditionis compressio. Rectè verò geritur non aliter, quàm si eodem quo diximus affectu, idque iustis conditionibus geratur. Siquidem scriptura docet, non antè in bellum descendendum, nisi hostibus pax offeratur, atque illi pacem dare nolint: deinde ne propter minus malum

An liceat christianis bellum gerere.

Quādo bellū iustè suscipiatur.

Rectè quādo gerat.

Deut. 19

peius

peius cōmittatur, vt insontibus parcatur, vt imbecilles agricolæ protegantur, vt fides etiam hosti seruetur: denique, vt sola pax quæratur, qua parta, deinceps omnis belli strepitus omnino cesset. Ad hunc modum Dauid aliosque viros pios ac sanctos pugnasse legimus. Atque vt vnum aut alterum exemplū belli iure suscepti ac rectè gesti afferamus. Cùm Absalom seditionem mouisset, ac patrem Dauid regno expulisset, necessitas bellum suasit, descendit Ioab parua manu contra ingentem exercitum Absalom, committitur prælium, vincit Ioab. At statim cùm exercitus terga vertisset, Ioab qui poterat insequēdo omnem seditiosum Israel ad vnum interemisse, retinet exercitum suum ne persequatur Israel fugientem, volens parcere multitudini. Quid verò Dauid? nunquid post cædem misit ad occidendum eos, qui filio suo in hac factione fauerant? qui in bello contra se gesto fuerant duces, tribuni & centuriones? Neutiquam. Quin & Amasiæ, qui seditiosum exercitum duxerat dixisse legitur: Nōnne os meum & caro mea es? Hæc faciat Deus & addat, si non magister militiæ fueris coram me. Itidem quum non multò pòst Siba vir Belial factionem similem concitasset, ac tuba cecinisset, Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai, & iam cum coniuratis in Abelam venisset, Ioab cum exercitu secutus, vt expugnaret Abelam, interpellatus per mulierem, cur præcipitaret hæreditatem domini? Respondit: Absit hoc, absit hoc. Tradite mihi solum Sibam, qui leuauit manum suam contra regem. Quod cū factum esset, & proiectum per murum abscissum caput vidisset Ioab, non deprædatus est seditiosam vrbem, nulla spolia retulit, sed abscisso capite authoris motę seditionis contentus, receptui cecinit ac abiit. Cæterùm principes qui eiuscemodi exempla non insequuntur, veluti qui non necessitate adacti, neque reipub. sed studio ob priuatos affectus bellum suscipiunt, aut non legitimè gerunt, vel fidem fallunt, tot homicidia committunt, quot homines in eo bello vel pereunt, vel ad famem adiguntur. Adde, quisquis vel odio, vel spe prædæ currit ad bellum, etiam si neminem occidat, coram Deo tamem homicida est: nō enim voluntas abfuit, sed voluntati defuit occasio. Ioannes ille Baptista militibus legem præscripsit, nec dubium talem, quam si præuaricentur, maximi criminis rei fierent: Neminem, inquit, concutiatis, nemini calumniam inferatis, sed contenti estote stipendiis vestris. quam meritò

Dauid pugnator. 2.Reg. 15 16.17.18 *Mititas Ioab.* *Mititas Dauid.* *Amasias.* 2.Reg. 20 *Grauis cēsura in principes q iniustè belligerantur.* *In milites stipendiarios.* *Luc. 3.*

principes suis militibus sedulò inculcandam curarent.

VErtunt etiam quidam in quæstioné, num lex ciuilis, quæ homini priuato vim vi repellere concedit, pugnet cum Euangelio. *Quæstio.* Nos putamus non pugnare, sed licere capitis periculum intentantis exitio depellere, si tamen certa mors intenditur, nec est aliud effugium. *Dilutio.* Nam cum eo casu certo quodã ordine & modo, quem lex præscribit, magistratus vim vi depellere concedat, videbitur inuadens, hoc ordine & modo occisus magis ipsius magistratus, quàm priuata authoritate. *An Christiano liceat vim vi repellere.* Verùm, quum plurima sint, quæ ad obseruandum hunc ordinem & modum requirũtur, veluti inter alia ac potissimùm, vt omnis affectus lædẽdi inuasorem penitus absit: talis autẽ affectus non facilè in conflictu retineatur: *Plurima req̃runtur vt liceat occidere inuasorem.* idcirco nos homini Christiano suaserimus, vt in ea angustia ante omnia Dei auxilium imploret, quod sæpe propinquius est, quàm credimus, quando legimus & draconem eius, cuius olim fuerat alũnus, clamore excitatum, accurrisse, & à latronibus liberasse. *Consilium pium.* quòd si interim Deo visum non sit, inuaso præsens adferre præsidium, & malit is occidi quàm occidere, certè existimamus talem Christiani hominis officio functum, nimirum Christi domini sui exemplum secutum esse. *Matt. 5* quanuis interim secus facientem, ordinéq; & modo legitimo se defendentem nõ damnemus. Neq; enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationem, sed tantùm format affectus ac animum, quem Christus vult ab omnis vindictæ cupiditate longè alienissimum esse. *Euãgeliũ non tollit ius naturale.*

CÆterùm, vt vnde digressi sumus, reuertamur, docet (vt diximus) Christus hoc præceptum, non tantùm omnem vindictæ cupiditatem prohibere, sed & vt negatiuum, è regione tamen affirmatiuã requirere, multásque ac eximias virtutes, atque adeò ipsissimos fructus spiritus includere ac requirere. *Matth. 5* *Hoc p̃ceptũ includit eximias virtutes.* *Gala. 5.* In primis enim requirit humanitatem ac mansuetudinem, quæ virtus propriè opponitur iræ ac rixis, odio quoque rancori & inuidiæ. *Mansuetudo.* Secundò, concordiæ studium postulat, vt in omni negotio proponamus redire cum proximo in gratiã, quod Christus indicat, cùm inquit: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade, prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum. Tu verò intellige pergendũ, non quidẽ pedibus corporis, sed animi motibus. Absurdum est enim credere, si absens sit, & trans

August.de ser.dom.in mõte. lib. 1 mare constitutus,qui reconciliandus fuerit,& tale aliquid veniat in mẽtem, Christum præcepisse tantisper ante altare munus relinquendũ, donec post terras & maria pererrata rediẽs, offeras Deo. Spiritaliter ergo Christi verbum intelligendum est,vt scilicet te humili affectu prosternas fratri ad quẽ reconciliandum satis perrexeris, si ad eum chara cogitatione cucurreris,atque ita etiã,si præsens sit,poteris eum nõ simulato animo lenire,ac in gratiam reuocare, veniam postulando, si hoc prius corã Deo feceris,pergens ad eum, nõ pigro motu corporis,sed celerrimo dilectionis affectu:quod vbi feceris, tum inde veniens,id est,intentionem reuocans, ad id quod agere cœperas,offeres munus tuũ, nimirũ preces ac alia spiritualia sacrificia,quæ non accipit Deus,nisi à cordibus charitate proximi imbutis. Tertiò,monet Christus hoc præcepto contineri etiam id,quod & Paulus docet,vt pacem cum omnibus hominibus(quantum in nobis est)habeamus,quum ait:Esto consentiens aduersario tuo citò,dum es cũ eo in via,ne fortè tradat te aduersarius(tuus)iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerẽ mittaris.Et huc spectat, quòd Christus beatos pronunciat pacificos, qui student non solùm inter alios dissidentes sarcire concordiam,verùm etiam vltro inuitare ad pacẽ, à quibus sunt offensi. Quartò,& tolerantiã à nobis exigit Christus,vt hanc legẽ adimpleamus, vt scilicet nõ solùm cupiamus habere pacem cum omnibus hominibus, sed etiam ne detrectanti pacem pro malo malum reddamus,cùm inquit: Ego autem dico vobis,non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuã,prębe illi & alterã.Id quod & Paulus alijs licet verbis expressit: Non reddentes,inquit,malum pro malo.Quintò,patientiam etiam postulat, quã non tantùm malos toleramus, sed etiam patimur eos abuti nostra tolerantia, parati adhuc magis damnũ ab eis accipere, quàm iniuriã referre.quod Christus significauit,cùm inquit:Et ei qui vult tecum in iudicio contendere,& tunicã tuã tollere,dimitte illi & palliũ.Sextò,supra hęc & benignitatẽ ac mititatem in nobis desiderat,cùm inquit: Et quicũque te angariauerit mille passibus, vade cum illo & alia duo.Benignitas enim & mititas virtus est lenis,tranquilla,ad familiaritatem suam inuitans, & pluris faciens concordiã & animi tranquillitatẽ,quàm exteriorẽ quietem & otium.Septimò,& bonitatem à nobis postulat,qua nemini nocemus, sed ad benefaciẽdũ omnibus sumus expositi, cùm

Explicatĩ locus in Matth. 5.

Matth. 6.

Pacis studiũ cũ oĩb' hoĩbus.

Matth. 5

Ibidem.

Pacifici.

Matth. 5

Roma. 12

Patientia.

Mititas.

Matt. 5

Benignitas.

Bonitas.

cùm inquit: Qui autẽ petit à te, da ei:& voléti à te mutuare, ne auertaris. Quo quid aliud significat, quàm à nobis requiri, vt necessitatem patienti, ac reddere sortem cupienti ac voléti mutuũ demus sine spe lucri: egẽtibus verò, etiam sine spe sortis de nostro tribuamus? Octauò, vltra bonitatẽ eximium, etiam illũ charitatis gradũ in nobis requirit, quo & inimicum, etiam nobis incõmodantem toto pectore cõplectamur, & beneficentia etiã afficiamus, quẽadmodum solent parentes paruulos, vel phreneticos filios (à quibus multa sæpe patiuntur) non minus diligere, atq; insuper omnia tentare, vt ipsorũ saluti consulant. Quamobrem Christus inquit: Ego autẽ dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos. Postremò, Christus pręter hæc omnia summũ charitatis gradũ à nobis exigit, qui in longanimitate consistit, quæ virtus non solũ malos tolerat, atq; maiora ab eis tolerare parata est, sed etiam adhuc inuicto quodã animi robore eorũ emendationẽ expectat, atq; adeò salutem optat. Quod Christus significauit, cùm diceret: Orate pro persequentibus & calũniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vides quantũ huius præcepti vis, secundum Christi enarrationem ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi fœlicitatem suã constituunt) distet. Vides quàm non sufficiat externè nõ occidere, si semel etiam omnem lædendi affectum nõ deponas, omnémque vindictã Deo resignes. Rursum vides hoc præceptum solo affectu impleri, nec situm esse in externo opere, sed in incorrupta ac bona voluntate, qua proximũ nõ tantùm nõ lædere, sed eius saluti quammaximè consultũ velimus, existimantes, quod res est, eum tametsi malum, misericordia dignũ, quin tantò magis dignum, quò est peior, præsertim, quòd malitiam ex natura nõ cõtraxerit, sed diabolo faciat instigante, quem si per nostrã misericordiam eiicere poterimus, dubium non est, nos in eorum numero cẽsendos, de quibus dictũ est: Beati misericordes quoniã ipsi misericordiam consequentur.

Matth.5 *Mutuum dãtes &c.* *Beneficentia erga inimicum.* *Augu. de ser. do. in mõte. lib.1* *Matt.5* *Lõganimitas summæ charitatis gradus.* *Matt.5* *Vis pcepti* *Roma.12* *Hoc pceptũ affectu impletur.* *Augu. de ser. dom. in monte. li.1* *Matt.5*

EX superioribus autem manifestũ euadit, quínam in hoc præceptũ peccent. Principiò enim, qui ira ac odio in proximum deflagrant, aut inuidia contabescunt, huius præcepti planè obliti videtur. Nam vt apud Ioannẽ est: Omnis qui odit fratrẽ suum, homicida est. Quamobrem tam seriò monet Paulus, vt omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & blasphe-

Qui peccẽt in hoc præceptum. *1. Ioan.3* *Ephe.4*

Prouer.25 mia tollatur à nobis. Quin & Sapiens veteris legis iubet, ne comedamus cum homine inuido, & ne desideremus cibos eius.
Leui.19 Præcipit, quoq; vetus lex, ne odio habeas fratrẽ tuum in corde tuo, sed vt publicè arguas eum, ne habeas super illo peccatum. Secundò, in hoc præceptũ peccat, qui cõtumelia proximum afficit, qui iniuriis honorem proximi cõmaculat, qui libellis famosis proscindit. Calumniator, sycophanta, & criminator, pro gladio, lingua vtuntur & calamo, Sicut scriptum est linguam maledicam esse malum plenum veneno mortifero, quam & Psaltes nouaculæ acutæ cõfert. Tertiò, in hoc præceptum peccat, qui quũ proximum seruare posſit, non seruat, aut qui pauperẽ suis facultatibus exuit. Auarus ergo dũ egenti non occurrit, fame occidit. Et vt non pereat proximus, nihilo secius (quantum in illo est) periclicanti non tulit opẽ, extinxisse censetur. Vnde Ecclesiastici 34. scribitur: Panis egentium vita pauperis est, & qui defraudauerit, vir sanguinũ est.

Lingua & calamus gladius.
Iaco.3
Psal.63
Auarus occidit.

Amb. 86. di. c. pasce. Et vulgare est illud Ambrosij verbum: Pasce fame morientẽ: quisquis enim hominem pascendo seruare poteris, si non paueris, fame occidisti, Eodem reatu restringitur, qui ob iustitiã captiuos non redimit, aut qui iniuriam à fratre cùm potest, nõ repellit. Qui enim non repellit à socio iniuriam (cũ sine periculo potest) tã est in vitio, quàm ille qui facit. Vnde scriptũ est: Erue eos qui ducũtur ad mortẽ, & qui ducũtur ad interitũ liberare ne cesses. Patrũ quoque decreta clamant, mortẽ probatur infligere, qui hanc quum posſit, non excludit.

Proue.24
82 dis.c.1.
Malefici.

Quartò, occidũt, quicunque habent peruersam voluntatem lædendi proximi. Quamobrẽ malefici, qui incantamentis suis perimere ac lædere student, homicidæ censendi sunt.

Qui cõsentiunt in necem.

DEinde omnino committunt homicidium, qui vel imperio, vel cõsilio, vel persuasione, vel impulsu, vel dissimulatione in mortẽ hominis & sanguinis effusionẽ cõsenserint: qui alios inter se cõmittunt, & in mutuum dissidium alliciũt, ac prouocant: qui discordiam excitant, quos non dubium est minus peccare quàm si manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam: sic Iesabel occidit Naboth: Herodias Ioannem Baptistam. Denique, Iudæi sic occiderunt Christum, succlamantes: Crucifige, crucifige eum. Id quod & in Deuteronomio indicatur, quum dicitur: Maledictus qui clàm percutit proximum suum. Et Psaltes ait: Exacuerunt vt gladium linguas suas, vt sagittent in occultis immaculatũ. His verò magis

2.Reg.11
3.Reg.21
Marci.6
De pœ.distin c.periculosè.
Psal.63

rei

rei sunt, qui non tantũ animo, sed etiã manu ipsa cædem perficiũt, quos lex morti absq; vlla misericordia addicit: Qui percusserit (inquiens) hominẽ, volẽs eum occidere, morte moriatur. Item, Si quis per industriã occiderit proximum suũ & per insidias, ab altari meo euellas eum, vt morte moriatur. Peccãt dein in hoc præceptũ & iudices (vt diximus) qui sontem dãnant, non vt suo officio, sed affectibus voluptatibúsq; satisfaciant, obliti eius quod Iosaphat iudicibus præcepit. Non hominis exercebitis iudiciũ, sed domini: & quodcũque iudicaueritis, in vos redũdabit. Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Ad eundem modum peccant carnifices seu lictores, iudicum ministri, qui occidendo hominem, lucrum quærunt, ac sponte faciunt, quòd tãtùm iustitię cõtemplatione faciendum erat. Præterea (vt diximus) ab homicidio non excusantur principes, qui bellum non legitimè suscipiũt, vel qui nõ iustè gerũt. Postremò, non dubium est, eos in hoc præceptum grauissimè committere, qui sibi mortem consciuerũt. Lex enim generalis est, quæ simpliciter prohibet ne occidamus. Quin hoc homicidium omnium funestissimum reputatur. Ad quem modum legimus Achitophel se laqueo suspendisse, qui erat typus Iudæ proditoris, seipsum laqueo suffocantis Matth. 27. Quod tamen de his intelligi volumus, qui vel desperatione gratiæ Dei, vel desponsione animi, vel impatientia vitam (maximum certe dei donum) abrumpunt. Nam aliud est iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, sibi manus adferunt. Nam quum hic morbus omne mẽtis iudicium adimat, homicidium (quod sine peruerso affectu non committitur) haud perpetratur. Sunt qui hîc laborant de excusando Sampson, Eleazaro, ac Rasia, qui in Iudicum ac Machabæorum libris, nõ sine laude mortem sibi intulisse seu saltem accelerasse legũtur. Deinde de excusandis Leone papa & Auiano Alexandriæ episcopo, quorum alter sibi manum amputauit, quòd per illam libidinis ignem ad animum sibi sensit proserpere, postquàm eã puella quædam esset deosculata. Alter conspicata & concupita fœmina, oculum sibi eruit. Item, qui de Nyceta martyre soliciti sunt, qui cùm molissimo lecto arte colligatus iaceret, & resupinatus à meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam suam mordicus abscissam in os scorti conspuit, vt vel ita imminentem libidinis pestẽ repelleret. Nos etsi ea facinora omni vacare cul-

Exo. 21
Ibidem.
2. Par. 19
Qui sibi mortẽ consciscunt.
Iudit. 16
2. Mac. 6. & 14
Leo.
Auianus.
Nyceta.

pa affirmare non audeamus, eam tamẽ culpam, si qua fuit, nõ omnino dãnabilẽ iudicamus, ꝙ eam leuiorẽ faceret zelus custodiendæ legis Dei, ac ardens desiderium, non tantùm vitandi offendiculi, sed & præbendi testimoniũ fidei suæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præsertim quum illi in

2. Mach. 2 & 14 Machabęis non ante sibi vitam abruperint, quàm viderẽt ipsis certam mortem à tyranno intentari.

Quid sētiẽdũ de ijs q vigiliis aut ieiuniis sibi vitam abrũpunt. Finitimi sunt seipsos enecãtibus, qui aut crapula aut ebrietate se obruunt ac enecant. Nam Sapientis verbum est: In multis escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad choleram. Item: Propter crapulam multi perierunt: qui autẽ abstinens est, adiiciet vitam. Cæterum, qui ieiuniis, vigiliis, frigore, nuditate, reliquisque corporis afflictionibus, sibi vitam vel

1. Cor. 13 rũpunt vel abbreuiant, hi (si adsit hypocrysis) homicidæ sunt: si syncerus animus, leuius peccant, præsertim si studio iuuandi proximi modum excedant. Charitas enim multa excusat. Denique huius præcepti vim non præstant, qui inimicis suis non condonant, qui opera misericordię erga quoslibet etiam inimicos non exercent, qui pro eis orare detrectant. Breuiter qui eos neque amore, neque obsequio prosequuntur.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non mœchaberis.

Ordinis ratio. INiuria in proximum atrocissima est homicidium, proxima adulterium: vt enim viro nihil coniunctius, nihil charius vxore legitima, ita nulla est contumelia intolerabilior, quàm vxor per adulterium constuprata. Iusto itaque ordine hoc sextum præceptum, quod coniugia munit, præceptum illud sequitur, quod corpora & vitam proximorum tuetur ac defendit. Hoc autem præceptum Christus Matth. 5. ad eundẽ modum interpretatur quo præcedens, docens eo submoueri non tantùm externum adulterium, sed & omnem penitus adulterij causam ac radicem, atque adeò omnes affectus, qui huc tendunt. Audistis (inquit) quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Sicut enim ira mater est homicidij, sic concupiscẽtia adulterij. Omne enim adulterium ex concupiscentia nascitur. Ergo nunquã radicitus sustuleris adulterium secundũ legis mandatum, nisi præcideris etiam omnem concupiscentiã

Christus hoc præceptũ interpretatur Matt. 5

Vis huius præcepti.

Ira.

Cõcupiscẽtia.

secundum

secundum Christi præscriptum ac spiritum. Nam & quemadmodum qui fratri irascitur, apud deum homicidij reus est, qui non magis opus cōsiderat quàm affectum: sic qui concupiscit mulierē alienā, iam mœchatus est eam in corde suo, idq; etsi non apud homines, apud deum tamen, qui magis voluntatem respicit, quàm opus, qui etiā quæcunque præcipit, toti homini præcipit, qui corpore cōstat & animo. Quamobrem quum lex dicit, Non mœchaberis: quid aliud vult, quàm ne vel animo vel corpore adulterio te cōspurces, ne scilicet corpus libidine æstuet, néve mens fœda concupiscentia inardescat: Mœchiæ autem nomen etsi Græci ad significandū adulterium frequentius accōmodent, hoc tamen loco mœchię appellatione omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorū non legitimus vsus venit, idque non omnino cōtra vocabuli rationem. Nam vt adulterari Latinis, ita μοιχεῖν Græcis verbū est generale ad omnem corruptionem. Nam & monetam adulterant, qui eam vitiant: & adulterant verbum dei, qui illud corrupto affectu tractant. Et in hanc certè sententiam non tantùm euangelium, sed & lex ipsa vetus, hoc præceptum interpretatur. quemadmodū legimus Tobiam filium suum docuisse, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Et in Leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filiis Israël. Et Ecclesiastici. 41. Erubescite ab conspectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apostolus fornicationem magna quadam vehemētia, non vno in loco detestatur ac prohibet: Hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisq; vestrū vas suum possidere in sanctificatione & honore, nō in passione desiderij. Rursus. 1. Corinth. 6. Fugite fornicationem. Item Ephe. 5. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis. Atque adeo hoc crimen abominatur, vt nolit nos vllam cum fornicariis habere vitæ consuetudinem. Sic legis. 1. Corint. 5. Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis. Item, Si is qui frater nominatur inter vos, fornicator est, aut auarus &c. cum huiusmodi nec cibum sumere. Nec mirum, quod scriptura doceat, nullam propemodum pestem turpius, quàm fœdam illam libidinem hominem cōmaculare, atque adeò totum commutare, quæ sanè facit, vt vix agnoscas hominē eundē esse. Testis est Dauid, quo nemo cor-

Matt. 5
1. Ioan. 3
Aug. quæstionum in Exod. li. 2
Mœchiæ appellatione hic venit omnis illicitus coitus.
Tobiæ. 4
Deute. 23.
Fœda libido totū hominem planè commutat.

2.Reg.11. datior,nemo pientior, nemo mãsuetior. At is vbi turpissimæ libidinis æstu exardescit, quàm fit carnalis, excors, ac crudelis, atque adeò sui dissimillimus, quinetiam homicida, vt omnino verùm sit,quod Oseæ.9.legimus.Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor.Et Salomon Prouerb.5.Stillans,inquit, fauus est scorti os, & mollius est quàm oleum collum eius:verùm postrema illius amara sunt, velut absinthiũ, ac acuta ceu
3.Reg.3. gladius.Atque idem etiam Salomon huius rei potentissimum exemplum est. Nam etsi ipse à domino cor sapiens & intelligens nactus fuerit,in tãtùm,vt nullus ante eum similis ei fuerit, nec post eũ (vt scriptura testatur) consurrecturus sit quispiam, tamẽ quum cœpisset adamare mulieres alienigenas,En quantum mutatus est ab illo Salomone sapientissimo? Statim enim deprauatum est cor eius per mulieres,vt non esset deinceps perfectũ cum domino Deo suo,sed in tãtum auersum,vt sequeretur etiam deos alienos,& coleret ille Salomon, nuper
3.Reg.11. omniũ sapientissimus,Astarthen deam Sidoniorũ, & Chamos deum Moabitatũ,& Molochi idolum Ammonitarum.Et quî, quæso,(vt omittamus exempla)fieri potest,vt nõ totus auertatur à Deo,qui libidinibus seruit,quum Apostolus.1. Corin. 6.dicat:An nescitis,quoniã qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur:qui autem adhæret domino, vnus spiritus est? Et statim post, Omne peccatũ quodcunque fecerit homo,extra corpus est:qui autẽ fornicatur,in corpus suum peccat. Quòd si roges, quur sic? Respondebit Apostolus, quod corpus non fornicationi,sed domino,&dominus corpori.An nescitis(inquit) quoniam corpora vestra membra sunt Christi, & quoniam membra vestra templũ sunt Spiritus sancti, qui in vobis est,quem habetis à Deo?Tollam ergo(vt rogans subiicit ille) membra Christi,& faciam membra meretricis?Absit: quin potius (vt idem monet)quum nostri non simus(empti enim pretio magno sumus)hoc nobis curandũ est, vt prostratis omnibus immundis concupiscentiis & desideriis,perpetuò glorificemus & portemus deum in corde & corpore nostro.

Grauissime semp est punita fornicatio & adulteriũ.

CÆterùm,huius criminis grauitatẽ, vel sola pœna proposita satis ostẽdit.Nam vix vllum peccatum est,quod atrocius in scripturis punitum legamus, atque illud : id quod satis testatur diluuium,quo deus totũ mundum perdidit,eo quòd
Gene.6.7 omnis caro corruperat viam suã super terram: perdidit quoq;
Gene.19 atque etiam in cinerẽ redegit Sodomam & Gomorram vrbes floren-

florentiſsimas,vt ne ruina quidem ſuperſit, illorúmque incolas externis cruciatibus deſtinauit,quod ſcortationi & ſtupris vacarint,quéadmodũ teſtatur Apoſtolus Iudas: Sicut, inquit, Sodoma & Gomorra,&finitimæ ciuitates, ſimili modo exfor *Iudæ.* 1. nicatæ & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplũ, *Caro alte* ignis externi pœnam ſuſtinentes. Præterea ſic legimus,vigin- *ra.* titria millia de filiis Iſraël plaga diuinitus immiſſa ob fornica- *Nume.* 25 tionem cum filiabus Moab, periiſſe. Quod exemplum Paulus 1.Corint.10.nobis intuendũ proponit: Neque, inquit, fornicemur,ſicut quidã ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderũt vna die vigintitria millia. Hæc enim omnia in figura cõtingebant illis.Scripta ſunt autẽ ad correptionẽ noſtram,in quos fines ſeculorũ deuenerunt.Nec dubitat etiam tantus Apoſtolus,ſcor *Scortato-* tatores regno cœleſti excludere, & inferni pœnis mãcipare, *res regno* quum inquit. 1.Corint.6. Neque ſcortatores,neque adulteri, *Dei exclu-* neque molles,&c.regnũ Dei poſsidebunt.Et alibi: Scitote in- *duntur.* telligentes,quòd omnis fornicator, aut immundus etiam,nõ *Ephe.* 5. habebit hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Rurſus ad Hebræos cap.13.Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.

POrrò quum Chriſtus animi libidinem ac concupiſcentiã *Vis pcepti* tanto ſerio prohibeat, ſimul quoque prohibet quæcũque *Chriſtus p* eam vel excitant vel nutriũt,qualia ſunt, verba impudica,la- *hibet oĩa q̃* ſciuæ hiſtoriæ,ſpurcæ cantilenæ, imagines indecoræ: deinde *vel excitãt* oſcula,tactus,cogitationes,nimius ornatus & comptus corpo *vel nutriũt* ris,occaſio,& potiſsimùm crapula,ebrietas, deſidia, otiũ,ſom *libidinem.* nus,& ſi quæ ſunt ſimilia. Propterea quum prohibuiſſet con- *Matth.* 5. cupiſcentiã,ſtatim ſubiecit: Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te,erue eũ & proiice abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorũ, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te,abſcinde eam, & proiice abs te:expedit enim tibi, vt pereat vnũ membrorum tuorum, quàm totũ corpus tuum eat in gehen- *Explica-* nam. Hæc enim docendi gratia per ſimilitudinem dicuntur, *tur locus.* non vt quis ſibiipſi amputare debeat genitalia:tum quòd mẽ- *Matth.* 5 brorũ natura mala non ſit, tum quòd hoc proximo præcepto planè,vt fiat, prohibeatur. Sed magis his verbis docetur, omnis cõcupiſcentiarum occaſio diligẽtiſsimè vitanda, adeóque *Ab oĩ eo* cauendum nobis ab omni eo,quod in huiuſmodi peccatũ nos *quantũuis* protracturum timemus, etiam ſi id tam charũ ac neceſſarium *charo no-* nobis fuerit, quàm ſunt oculi, manus & pedes, imò dexter & *biscauẽdũ,*

potior

quod ptrahere posit in libidinē. potior oculus. Quid enim nō abiicere & contemnere potius eligamus, quàm vitam æternam amittere? & quosnam animorum affectus (qui ipsius quoque mēbra sunt) præferemus desiderio regni cœlestis? Principiò ergo hoc videtur monuisse *Affectus animi mēbra.* Christus, vt si cōtingat nos vitæ consuetudinem habere cum eo homine, à cuius fauore tota nostra fœlicitas post Deū dependere videatur, atque interim suggestione diaboli fiat, in eius homini domo aspectum nostrum in mulierculā aliquam incautius coniectū, malæ cōcupiscentiæ ignibus inardescere, vel nostram pudicitiam solicitari, tum potius esse, vt eam occasionē euitemus, ac quàm longissimè nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incōmodi) quàm vt præsenti
Gene. 39. periculo nos committamus. Sic castus ille Ioseph dominam suam, quæ in eum oculos suos iniecerat, ad adulterium solicitans, quod fieri poterat fugiebat, mallens etiam se in vitæ discrimen coniicere, quàm tantum crimen committere. Atque
Psal. 118. hoc est, quod monet Psaltes, quū inquit: Auerte oculos tuos, ne videat vanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici nono: Virginem (inquit) non cōspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius: auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circunspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hac concupiscentia quasi ignis exardescit. Speciem mulie-
Hiere. 9. ris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt: colloquiū enim illius quasi ignis exardescit. Nec mirum: Ascendit enim (vt
Mors spiritualis ascēdit per sensus. Hieremias propheta capite. 9. ait) mors per fenestras nostras. hoc est, per sensus, quemadmodum idem propheta alio in loco dixit. Oculus meus deprædatus est animam meam. Et Salomon Prouerb. 6. Nunquid, inquit, potest homo abscōdere
Thren. 3. ignē in sinu suo, vt vestimenta sua non ardeant? aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? Re ipsa comperimus, incendi ignem quum proximat stipula: ad eundem modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit fœmina conscientiam pariter habitantis.

QVÆ quum ita sint, quàtò magis putàdum est crapulā & ebrietatem veluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto resecari? Nam vt Salomon ait Prouerb. 26. Quum
Luc. 21. defecerint ligna, extinguetur ignis. Proinde apud Lucam tam
Hier. de cō secr. dist. 5. cap. nunq̄. serio monet Christus, vt attendamus nobis, ne fortè grauentur corda nostra crapula & ebrietate. Ad hæc monemur hoc præcepto, prophanum otium, securitatem, quammaximè vitare,

tare,ac prouocamur, vt semper aliquid boni faciamus, vt semper nos diabolus occupatos inueniat: quò respicit, quod Paulus 1 Corint. 4. ait: Nolite locū dare diabolo. Et Ezechiel propheta disertè testatur, olim Sodomitis exitij occasionem præbuisse: Ecce, inquit: hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarū eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant, & eleuati sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eos, sicut vidisti. Hæc ergo omnia quātumuis nobis dulcia videantur, resecāda sunt, & magis eligendum, vt tenuiter, atque etiā miserè viuamus, quàm vt abiiciamur in gehennam. Præsentissimum autem remedium erit aduersus hoc malum, si sedulò à Christo hoc intimis precibus cōtenderis, vt te continentem faciat, tuæque pudicitiæ florem illibatum conseruet: alioqui tantum bonum retinere viribus naturæ frustrà contenderis. Nam & Sapiens ait: Non possum esse continens, nisi dominus dederit. quòd si Christum ad eum modum ex toto pectore rogaueris, non dubium illum (vt est pudicitiæ summus amator) votis tuis satisfacturum. Nam & Salomon testatur, Sapiētiam esse, quæ præstat vt eruaris à muliere aliena & ab extranea quæ molit sermones suos.

Ezech. 13.

Præsētissimū remediū aduersus libidinē

Natura nemo continens.

Prouer. 2

CÆterum (vt paulò antè meminimus) Christus etiam docet, hoc præcepto non solùm prohiberi adulterium, atq; omnem illicitum Veneris vsum. sed & è regione quoque requiri virtutes illas longè pulcherrimas, nempe castitatem, tēperantiam, cōtinentiam, sobrietatē, verecundiam, non factorū tātummodo, sed verborū etiam & morum, atque ea exercitia, quibus hæ virtutes retinentur, veluti sunt ieiunia, orationes, vigiliæ, ac pij labores. Triplicem autem esse constat castitatē, nimirum virginalem, cōiugalem & vidualem. Nō solùm enim castitas virginum aut viduarum est, sed etiam coniugum, quēadmodum Apostolus testatur ad Hebræos vltimo: Honorabile (inquiens) coniugium, & cubile immaculatum. Et Sapientiæ 4. legis. O quàm pulchra est generatio casta cum claritate Immortalis est enim memoria illius, quoniam & apud Deum nota est, & apud homines. Quomodo enim castum ac pudicū non erit, quod sanctificauit & mundauit Deus? est enim Matrimoniū Dei ordinatio atque etiam sacramentum, præceptū etiam habens vt omnes qui non continent eo vtantur. Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationē vnusquisque suā vxorem habeat.

Hoc præceptū è regione reqrit affirmatiuā q̄ cōplectitur plurimas eximias virtutes.

Triplex castitas.

Gene. 2

1. Cor. 7

Quodnā sit castū matrimonij. habeat, Verùm vt castum & immaculatum seruetur matrimonium, eo non quomodolibet, sed sanctè vti oportet. Alioqui si immodicè seruiatur libidini, aut cõgressus ita peragatur inter fœcundos, vt inde nulla sit spes prolis, talis abusus nõ procul ab adulterio aberit, quemadmodũ superius in sacramentũ Matrimonij fusius docuimus. *Casta mēs & syncer⁹ amor cõiuges decet.* Casta mens & amor syncerus coniuges decet, sine quibus coniugiũ vix coniugiũ, sed magis cõtubernium censetur. Gentes, quæ hæc castitatis genera vel non nouerunt vel nõ ritè coluerunt, delapsæ sunt in vagas ac spurcissimas libidines, propter quas Deus se Chananeos deleturum esse testatur. Et Paulus significat cæcitatem, & amentiam libidinũ pœnas esse. Hoc igitur dico (inquit) & testificor in domino, vt iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in *Cæcitas et amētia libidinis pœnæ* vanitate sensus sui, tenebris obscuratũ habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, *Ephe. 4* Rursus & alibi Paulus impudicitiam impie*Roma. 1*tatis pœnam esse tradit, quia (inquit) non probauerunt Deum *Acto. 24* habere in notitia, tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & cætera quæ sequuntur, Ac satis coniectari potest *Matt. 19* Apostolum, quum coram Felice prçside & Drusilla vxore sua, de iustitia & castitate, & de iudicio futuro dissereret, adeò vt tremefactus discederet Felix, in eundem modum de castitate disseruisse.

Refellũtur virginitatis osores ac contemptores.

SVnt hodie qui virginitatem matrimonio æquant, atque etiam contendunt Christum ac Paulum non aliter laudare & suadere virginitatem, quàm vt expeditores simus ad docendum Euangelium, & ad obeunda ministeria ecclesiastica. Et proinde Christũ dixisse, qui se castrauerunt propter Euangelium &c. Nos vt nõ dicimus virginitatem aut aliam quampiam virtutem sua dignitate mereri remissionẽ peccatorum & iustificationem: ita cum patribus & ecclesia sentimus, virginitatem matrimonio excellentiorem ac longè præstantiorem esse, tametsi scriptura testetur multos perfectiores fuisse coniuges, vt Abraham, Isaac & Iacob, quàm plerasque virgines. Sed aliud est personas personis, quàm virtutem virtuti comparare, vt superius in Sacramentum Matrimonij docuimus. Deinde ex Christi ac Pauli verbis colligimus, virginitatem donum esse matrimonio excellentius, quòd & sua eximia præ

Virginitas etsi nõ mereatur remißionem peccatorũ matrimonio tamen supior est.

Aliud est psonas psonis q̃ virtutē virtuti comparare

mia

nis habeat, quemadmodum habet & ieiunium. Denique ex ipso Paulo conuincimus, consilium cœlibatus, nō tantùm spectare ad primitiuam ecclesiam, sed etiam ad præsentem. Nec tantùm ad eos qui ecclesiarum gubernaculis admouentur, sed ad omnes Christianos viros pariter ac fœminas. Idque non solùm propter docendum vel discendum Euangelium, sed quàmaximè vt in hac breuiuscula vita expeditiores simus ad seruiendum Deo viuenti. Quid enim his verbis apertius, tempus breue est, reliquum est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui emunt tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi, volo autem (vt subdit) vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, solicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu: quæ autē nupta est cogitat quæ sunt mūdi, quomodo placeat viro. Atque hoc (inquit) ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Et post pauca: Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit, & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius fecit. Item: Beatior autem erit si sic permanserit secūdum meum consilium: puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam. Hæc ille. Hoc nobis cum aduersariis conuenit, Euangelium requirere, vt si qui non possint cōtinere, potius ducant vxores, ne se libidinibus conspurcent, néve sint authores alicuius turpis exempli. Deinde qui cœlibatum meditantur, explorare oportere suas vires, & diligenter conniti, vt purè viuant. At licere iis qui cœlibatum maturo consilio spe seruandæ continentiæ freti vouerint, ob obortam aliquam carnis tentiginem spreta priori professione, coniugium sine peccato contrahere, id verò non cōuenit: quemadmodum in secundum præceptum latius diximus. Hactenus de vi præcepti.

1. Cor. 7
Cōsiliū cœlibatus perpetuū est, respiciens oēs ætates

Quid cōueniat nobis cum aduersarijs.
Quid non conueniat.

PEccant verò in hoc præceptum initiò, idque grauissimè, qui adulterium & corpore & animo committunt, hoc est, qui

Qui peccent in hoc præceptū.

Leuit. 20. qui alterius thorum violant, siue vterque in coniugio sit, siue
Deut. 22 alter tantùm, quem lex vetus morti addicit. Sic grauissimè Da
Dauid grauissimè punitus ob adulteriũ. uid deliquit, grauissimè etiam punitus: idque in liberis suis & vxoribus. Nam & infantem amisit, & videre coactus est Absalom filium decem concubinas ipsius violantem, & de regno eum eiicere & occidere molientem. Quod futurum ipsi Na-
2. *Reg.* 12 than propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum tribum Beniamin propè totam à domino deletam fuisse, quòd fœdissimè peccasset in vxorem cuiusdã Leuitæ vi oppressam. Quin
Gene. 20. & Abimelech rex punitus est à Deo, nondum facto adulterio, tantùm quia Abrahæ vxorem concupierat. Non leuius pec-
Stuprum. cant, quin interdum grauius, qui stuprum committunt, hoc est, qui virginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos itidem lex morti addicit. Fit autem stuprum grauius, si puellam virginem iã alij desponsatam quis corruperit, quem lex morti addicit. Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit eã aliquis in ciuitate & concubuerit cum ea, ambo educti lapidibus
Deut. 20 obruentur. Si in agro repererit & apprehendens concubuerit cum ea, ipse morietur solus. Grauius etiam peccant qui raptum committunt, ob quem legis Sichem filium Emor prin-
Raptus. cipis Sichimorum cum patre occisum, ac totam simul vrbem euersam esse. Amon quoque quòd rapuisset & vi oppressisset Thamar sororem suam à fratre suo Absalom inter conuiuan-
Leuit. 18 dum obtruncatus est. Grauissimè verò in hoc præceptum committunt, qui naturæ ius violant, non temperantes ab iis, à quibus abstinendum esse natura iudicat, quos lex etiam mortis
Leuit. 20. reos facit. Omnis, inquit, homo ad proximam sanguinis sui nõ
Ibidem. accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Item qui dormierit cum nouerca sua & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo. Item si quis dormierit cum nuru sua, vterque
1. *Cor.* 5 moriatur. Paulus Apostolus virum Corinthum (qui nouercã suam duxerat) tradidit sathanæ vexandum in interitum carnis. Et grauiter corripit Corinthios, quòd inter eos talis omnino audiretur fornicatio, qualis nec inter gentes, vt vxorem
Incestus spiritualis patris sui quis habeat. Est & incestus spiritualis, veluti, cũ quis virginem Christo desponsatam & perpetuam castitatem pro-
Adulteriũ spirituale. fessam, violat. Quemadmodum & adulteriũ spiritale est, quod etsi in omni quidem crimine committatur, peculiarius tamen
Apostasia. in Apostasia, cùm quis à cultu veri Dei recedit ad cultum dæmoniorum, de quo passim in prophetis, quod ad primũ præ-

ceptum

ceptum propriè pertinet. Deinde etiam peccat in hoc præceptum,qui quomodolibet fornicantur, etsi mulier neque coniunx,neque proxima, neq; virgo sit, quòd & lex vetus dicat: Nō erit meretrix de filiab⁹ Israël, nec scortator de filiis Israël. Omnium verò grauissimè delinquūt,qui peccatum contra naturam(quod piæ aures abhorrent)committunt, ob quod potissimùm Sodoma & Gomorrha, cum reliquis tribus ciuitatibus igne & sulphure funditus euersæ ac consumptæ sunt. Id quod patres rectè mutum appellarūt,vel ob id, quòd de eo sobriè ad promiscuam plebem loquendū sit,ne innocentes animi offendantur.De quo peccato habes Exod.22.Leuitici 28. & 20.& Romanorum.1. Hactenus de committentibus crassam illam Mœchiam & Fornicationem. *Peccatū cōtra naturā* *Gene.19* *Peccatum mutum.*

QVinetiam secundum Christi doctrinam nō tantùm ij in hoc præceptum impingunt, qui vel animo impudico sunt, ac internis concupiscentiis vtuntur & æstuant, sed & qui matrimonio abutuntur in venerem impetuosam ac illicitam cum coniuge ruentes. Item qui coniugem repudiant, Matth.5. Qui debitam beneuolentiam denegant. 1. Corinth. 7.Qui vxorem despiciunt,aut non ex animo diligunt, Ephesios.5. Qui contra coniugem amarulenti sunt. Coloss. 3. Deinde qui impudicis verbis seu cantilenis libidinem nutriunt. Galat. 5. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, Corinth.15. Qui conspectu,tactu, ac osculis se contaminant. Matth.5. Osculum enim mulieris,quoddam pignus est veneris, & per oscula etiam amantium spiritus inter sese transfunduntur.Quo fit vt qui aliorum amori se exponit, aliorúmque amoris pignora accipere gaudet, adulterio occasionem struat moliatúrque.Quamobrem quis non videt consuetudinem illam planè nefariam ac damnabilem esse, qua alicubi in vnum eundémque lectum masculi & fœminæ innuptæ nuptæque se recipiunt, quod & idem apud magnates, non tantùm non turpe putatur, sed laudi etiam ducitur. Sed mira quadam cæcitate qua diabolus eorum animos perstringit. Nam si oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inspiciamus: Item si rectè sentit Hieronymus puellam virginem sic educandam, vt ne quidem cum mulieribus lauet,néve ad nuptias etiam cum matre pergat: Quis neget hunc abusum, ipsissimam esse pudicitiæ prostitutionem vtcunque offundantur excusationum fumi in peccatis? Nam vt asserant ij,se inhonestè quid neque *Leuit.5* *Necessaria cōsuetudo.* *Matth.5* *Hierony.* *Matth.5*

agere,

agere, neque loqui, fieri tamen non poteſt, quin caro tentigine & pruritu concitata neſcio quid ſuadeat. Ne quid interim grauius dicamus, profectò verum eſt quod ille ait: Cùm proximat ſtipula, incendit ignem, vt meritò de tam craſsiſsimo vitio gloriari deſinant, qui præ aliis honeſtatis gloriam ſibi vendicant. Præterea ab huius legis cenſura immunes non ſunt, qui crapula & ebrietate, deſidio, otio, ac ſomno luxuriæ flammas concitant: Nolite (inquit Apoſtolus) inebriari vino in quo eſt luxuria. Et Prouerbiorum 20. Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicunque his delectatur, non erit ſapiens. Notus eſt verſiculus: Venter vino æſtuans facilè deſpumat in libidinem. Breuiter omnes in hoc præceptum peccant, vel qui domum, copiam, locum, tempus, auxilium commodant ad libidinis operam, quod omnium turpiſsimè faciunt lenones, vel qui vllam occaſionem vnde excitari libido poteſt, vel præſtant vel non vitant.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non furtum facias.

Ordinis ratio.

POST corpus ſeu vitam, & vxorem (quæ corporis & vitæ pars eſt) externa quoque bona, ſine quibus non viuitur, inter chara habemus. Iure itaque, quod de nõ furando eſt, ſuperiora præcepta conſequitur. In quo quidem præcepto vti in cæteris à parte totum intelligimus: vt furti nomine omnẽ iniuſtam vſurpationem, affectationem & cupiditatem rei alienę accipiamus. Quin Chriſtus docet hoc præcepto, non tantùm prohiberi omnem auaritiam, fraudem, & impoſturam, ſed & è regione requiri ſummam animi ſynceritatem ac ſimplicitatẽ, deinde etiam benignitatem ac liberalitatem erga proximum egentem. Siquidem eo loco vbi Decalogum interpretatur, ac de conſummata iuſtitia præcipit, docet in omni actione, quæ nobis cum proximo eſt, hanc regulam ad vnguem (vt aiunt) tenendam, vt omnia ſic faciamus alteri, quemadmodum velimus vt viciſsim nobis ab altero fiat: quæ regula veluti Lydius quidam lapis eſt, ad quam conſcientia noſtra applicata facilè diiudicauerit, num huius præcepti rea ſit.

Aug. quæſtionum in Exo. lib. 2.

Vis pˉcepti Matt. 6

Regula euangelica.

Facultatũ noſtrarum partẽ pauperes ſibi vendicant.

RVrſus cùm præcipit, vt omni petenti demus, & volentem à nobis mutuare, ne auerſemur, beneficentiam & eleemoſynam in pauperes à nobis requirit, ſubindicans externa bona ſic eſſe noſtra, vt tamen eorum partem egentes ſibi

sibi vendicent,(quod & superius docuimus)quò minus absurdum tibi videbitur quod Sapiens Prouerb.6.dixit:Nõ est grãdis culpa cùm quis furatus fuerit. Loquitur enim de homine, quem ineuitabilis vitæ necessitas ad furandum impellit, quæ planè vel minuit,vel tollit culpam, quandoquidem mox subdit:[illegible] ratur vt esurientem impleat vẽtrem. Quanquam etiam quod Salomon dicit furti culpam,non esse grandem adulterij criminis omnium grauissimi respectu,cuius cõparatione furtum ex necessitate commissum longè minoris culpæ est,dictũ esse videtur. Alioqui furtum etiam quod ad se attinet crimen grauissimum,si tamen vel manuum labore, vel alia quacũque ratione fames pelli possit.Cæterùm quod Exodi.3.cap.dominus per Moysen Hebræis mandasse legitur, vt acciperent ab Ægyptiis vasa aurea & argentea,& vestes pretiosas,vtque deprædarentur seu spoliarent Ægyptum, nihil habet cum hoc præcepto commune. Nec illi Deo obtemperantes furtum cõmiserunt,sed Deo iubente impleuerunt mysterium. Mandatum Dei erat,cuius est terra & plenitudo eius,de quo iudicãdum non fuerat, sed obedientia tantùm præstanda. Ille enim nouit quàm iustè mandauerit:ad seruum autem pertinet obedienter facere,quod ille mandauit, qui cùm à priuata cupiditate mentem defecatam habet, ac Dei iussionem insequitur, peccare omnino non potest. Sed vt ad vim præcepti reuertamur,ea in primis in hoc sita est, vt ab omni fraudulenta vsurpatione rei alienæ penitus abstineamus. Impingũt ergo in primis in hoc præceptùm qui rem alienam fraudulenter contrectant inuito domino. Videte(inquit Tobias)ne fortè furtiuus sit hœdus,reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid,aut contingere. Iam etsi olim tale crimen lege Mosaica non plecteretur morte, vt videre est Exodi cap.20. Nihilo secius tamen non iniustè agunt magistratus, qui insequentes præsentes leges & patriæ mores fures suspendunt. Neque enim lex iudicialis, & politia Moysi in gentes etiam translata est, sed docet Euangelium præsentibus magistratibus obediendum esse. Quibus etiam potestatem legum condendarum præbet, ac vt in sontes ac pacis & communis societatis perturbatores seuerè animaduertant,permittit. Sed tamen viderint magistratus,ne sint appetentes sanguinis, neque acceptores personarum, néve furculum qui vel ob necessitatem quid modicum furatus est, spem etiam frugis me-

Q̃uo intelligendũ, q̃ Salomon furtũ eleuat.

Furtũ graue peccatũ

Aug. quæstionum in Exod.li. 2

Psal.23

Vis p̃cepti

Qui peccent in hoc præceptũ.

Tobiæ.1

An peccẽt magistratus q̃ furẽ adiudicãt.

Politia Moysi non trãslata in gentes.

Roma.13.

Matt.23

Quid vidẽdũ magistratibus.

lioris vitæ promittentem, temerè furcæ addicant, publicos au-
tem homicidas, adulteros, raptores, latrones ac pauperum di-
Leui.39 reptores liberos abire permittant: Non consideres, inquit lex,
personam pauperis, nec honores vultum potentis, iustè iudica
proximo tuo: Item Deuteron. 1. Quod iustũ est iudicate, siue
ciuis sit ille siue peregrinus, nulla erit distantia personarum.
Ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquã per-
sonam, quia Dei iudicium est. Rursus, iustè quod iustum est
Eccle.1. persequere. Nec abs re monet Sapiens, dicens: Noli quærere
fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè
extimescas faciem potentis, & ponas scandalum iniquitate
tua. Grauius autem in hoc præceptum peccant prædones &
Prædones. pyratæ, qui aperta vi sub belli specie spoliant homines, de qui-
Pyratæ. bus Paulus. 1. Corinth. 6. dixit quòd fures & raptores regnum
Principes Dei non possidebunt. Quibus finitimi sunt principes & Ma-
cõniuẽtes. gistratus, qui hosce milites seu equites viarum obsessores, ac
Latrones. rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones appellat) per con-
Raptores. niuentiam ferunt. Audiant siquidem prophetam Esaiam: Prin-
Esaiæ.1 cipes tui infideles, socij furum. Nam quòd vtique crimẽ hinc
eleuant perinde atque locupletibus, ac vt ipsi vocant vsura-
riis mercatoribus crumenulam exuere leue sit, eo ipso cõpro-
Qui princi- bant, ac proprio quasi testimonio conuincunt, se iniustis iniu-
pes vecti- stiores, iniquis iniquiores, & auaris auariores esse. Viderint au-
galia bona tem eiuscemodi principes qua tandem ratione vectigalia ac
conscientia tributa accipiant, siquidem ipsis non vt quibuslibet, sed vt Dei
accipiant. ministris, & vindicibus in iram eis qui malè agunt, & in hoc
ipsum seruientibus, vt pax & tranquillitas publica seruetur, tri-
buta præstamus: vt testis est Paulus Romano. 13. Atque inde
etiam consequens est, ipsos hoc præceptum præuaricari, dum
subditos illicitis exactionibus expilant, dum iniquas leges
condunt, dum iniusta bella tractant, dum subditos ementito
Quãdo ve- aliquo honestatis titulo diripiunt, dúmque iudicium ac iusti-
ctigalia il- tiam diuendunt. Illicitæ quidem exactiones ac vectigalia im-
licitè impo- ponuntur, quum iusta causa imponi haud postulat, aut quum
nantur. modum excedunt, aut denique quum personis publico iure à
Quando solutione vectigalium exemptis & immunibus imponuntur.
licitè. Iustè verò causæ imponendi vectigal subditis, inter cæteras
sunt, iustitiæ defensio, tranquillitatis publicæ vindicatio, à vi
& insidiis prædonum tuitio vel defensio, prouinciæ purga-
tio, viarum publicarum ac pontium fluminibus malè vadosis
trans-

transmissorũ extructio & refectio. Rursus iusta causa non est, *Quãdo ex*
si ad crapulam, ad commessationes, ad voluptates, ad luxum, *iniusta causa*
ad spectacula, & id genus similes vanitates, vel parandas vel *Quãdo mo*
augendas imponantur. Modum verò excedunt vectigalia, *dũ excedãt*
cum principes rapaces, æquis & solitis vectigalibus contenti
non sunt, sed noua subinde imponunt, ac subditos simul &
tondent & deglubunt, quum tamen vel ethnicus Cæsar Ty- *Suetoni⁹ ĩ*
berius, boni pastoris esse docuerit oues tondere, non deglu- *vita tybe-*
bere. Non habent hi quod per Ioseph, qui per Ægyptum *rij.*
omnem fame laborantem, Pharaoni vectigalem fecit, se ex- *Occurrĩt*
cusent. Is enim bono & æquissimo iure terram emptam, fe *obiectioni.*
cit vectigalem, non oppressit liberam, non in seruitutem re *Gene. 47*
degit, sed ab inedia liberauit: quamobrem & lingua Ægyp- *Ibidem.*
tiaca dictus est, non oppressor, sed seruator. At quàm graui-
ter scriptura insectetur eos, qui secus agunt, inter cæteros au-
diendus est Ezechiel, Principes (inquit) eius in medio illius, *Ezech. 22*
quasi lupi rapientes prædã. Et iterum: Qui in sanguine come- *Ezech. 33*
ditis, nunquid terram hæreditate possidebitis? Itidem Esaias *Esaiæ. 20*
væ horrendum iis comminatur, qui cõdunt leges iniquas, &
scribentes iniustitiã scripserunt, vt opprimerẽt in iudicio pau
peres, & vim facerent causæ humilium, vt essent viduæ præda
illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob de huiusmo-
di succlamantem, Asinum pupillorum abegerunt, & abstule- *Iob. 24*
runt pro pignore bouem viduæ, & oppresserunt pariter man
suetos terræ, vigilantes ad prædã præparant panem liberis.
Agrum non suum demetunt, & vineam eius quem vi oppres-
serunt vindemiãt, nudos dimittunt homines, vestimenta tol-
lentes, quibus non est in frigore operimentum, quos imbres
montium rigant, non habentes velamen, amplexantur lapi-
des, vim fecerunt deprædãtes pupillos, & vulgum pauperem *Tẽperãdũ*
despoliauerunt. Esurientibus tulerunt spicas, de ciuitatibus *est principi*
fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & *bus à fre-*
Deus inultum abire non patitur. Quæ omnia non in quosli- *quenti ve-*
bet principes aut magnates, sed in rapaces tantùm, qui violen *ctigaliũ ĩ-*
ta tyrannide (quæ tantò scelestior est furto, quantò est impu- *positione.*
dentior & violentior) dicta videri debent, nõ in principes & *Tributa*
magistratus qui ex iusta causa tributum conferendum indi- *ac vectiga*
cunt, quibus tamen danda est opera, ne hoc sæpe fiat, quod te *lia ex chri*
nuitati ærarij, frugalitate rectius quàm violentis ac insolitis *sti pcepto*
exactionibus prouideatur. Absit verò vt factiosis ac vertigi- *soluenda.*

PP ij nosis

Matth.22 nosis spiritibus (qui census & vectigalia veluti rem iniquam *1.Pet.2* damnat) vllum suæ seditionis præsidium afferant. Nam & tri-*Roma.23* buta ac vectigalia ex Christi præcepto soluenda sunt, & pa-*Matt. 17* rendum magistratibus, etiam iniqua iubentibus, modò non *Roma.13* præcipiant quid contra verbũ Dei, quòd & Christus tributum soluerit, & per Paulũ soluenda mandauerit. Sed de hoc satis.

INsuper Iudices qui iustitiam ac Iudicium (quæ gratis impar tienda sunt) diuendunt, grauiter in hoc præceptum peccare putandi sunt. Nam id quàm graue sit satis declarat Moyses Exod. 23. Non accipias, inquit, munera quæ excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. Rursus Deuteron. 31. *Iustè quod iustũ est exequendũ.* Non accipies personam nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Iustè quod iustum est exequeris. Iustè verò quod iustum est exequitur, qui *Exod.18* ad defensionem iustitiæ & virtutis æmulatione, non amore *Qualis iudex eligendus.* præmij temporalis excitantur. Ietro socer Moysi, iudicem eligendum sensit eum, in quo sit sapientia, timor Dei, & veritas & qui oderit auaritiam. Et prophetæ vbique iudicum cupiditatem detestantur, veluti Esaiæ 1. & 3. Hieremiæ. 50. Ezechielis. 22. Micheæ. 3. Sophoniæ. 5. Prouer. 28. Nec tantùm peccant magistratus hæc facientes, sed & à suis præsidibus, Vicariis, Officialibus, aliisque ministris fieri permittentes, quòd non solũ digni sint morte qui faciunt, sed etiã qui cõsentiunt facientibus. Quid ni morte digni ac proximi? contra quos assidua pauperum oppressorum vox in cœlum clamat. Quemadmodum Exod. 22. scribitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam cla-*Prælatisy moniaci.* morem eorum, & indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupil-*Matt.10.* li. Itidem: Non minus peccant in hanc legem Ecclesiastici præ *Acto.5* sides, qui indignos accepta pecunia ad gubernacula Eccle-*2.Reg 5* siarum admouent. Nam vendentes (quod gratis committi ac dari debebat) nónne furantur? Qui Hieroboam illum imitantur: de quo scriptum est, Quicũque volebat, implebat manum eius & fiebat sacerdos excelsorum, & propter hanc causam peccauit domus Hieroboam, & auersa est, & deleta de super-*Sacrilegi.* ficie terræ. Deinde quis non videt in hoc præceptum quam grauissimè peccare sacrilegos, qui sacra prophanant, qui templa demoliuntur, qui prædia ecclesiæ distrahunt, qui templorum facultates diripiunt, qui Clericos & Monachos suis do-

miciliis

miciliis extrudũt,ac victu priuãt? Quos merito terreat Balthazar apud Danielem, & Heliodorus qui templum Hierosolymis despoliaturus, subito concidit in terram, & multa caligine obrutus, è templo semiuiuus eiectus est. Item Antiochus ille, quem dirus viscerum dolor (templum expoliare tentantem) apprehendit, sic vt de corpore impij vermes scaturirẽt, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, adeò vt odor etiam illius & fœtor exercitũ grauaret. Deinde huius præcepti censura percellũtur peculatores, qui suppilant ex ærario publico. Plagiarij qui abducunt aliena mancipia seu liberos. Abigei qui abducũt aliena iumẽta aut pecudes. Peccant item Vsurarij in hanc legem, ꝙ vsuram & lex abominetur & euangelium damnet. Vt legem sileamus, Euangelij doctrina quæ latius se porrigit sic habet, Si mutuũ dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores & peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia. Veruntamen mutuum date, nihil inde sperantes.

Daniel. 5
2. Mach. 5 & 6
De peculatores.
Plagiarij.
Abigei.
Vsurarij.
Exod. 22
Leuit. 25
Eze. 8. 22
Psal. 14
Luc. 5

SVnt & furtorum quædam genera tectiora, sed non minus scelerata, qualia cõmittũt qui mercenarios debita mercede fraudãt. cõtra quos Iacobus cap. 5. inclamat: Ecce (inquit) merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. Quò fit in hunc modum Leuiticus moneat: Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Vicissim peccat operarius, qui aut non præstat quod pollicitus est, aut infidè præstat, is enim si mercedem integram accipit, fur est. Qui monetam publicam adulterant, furibus deteriores sunt: Impostores, qui fucata, veluti fictitias gemmas pro veris ac natiuis diuendunt, & reuera fures sunt. Eodem crimine oenopolæ & aurigæ se reos faciunt & inuoluunt, qui aquam sulphuratam, aut lixiuium vendunt pro vino. Et institores (qui iniquo pondere & fallaci mensura emptorem circumueniunt) furibus peiores sunt. Non habebis (inquit lex) in sacculo diuersa pondera maius & minus. Et iterum, Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, & mensura. Ad hæc qui calumniantur pauperem, id quòd crebro fit fraudulentis litibus, aut aliis etiam dolosis commentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, vt egeni ius vel euertant vel saltem impediant, huius præcepti censuram non euadunt. Nam & calumniam mendacem Sapiens

Furta tectoria.
Adulterãtes monetã
Impostores
Oenopolæ
Aurigæ.
Institores.
Calumniatores.
Eccle. 26

Ezech.26 piens ſupra mortem grauem eſſe aſſerit:& Ezechiel dominum loquentem facit in hæc verba:Populi terræ calumniabantur calumniam,& rapiebant violenter : egenum & pauperem afflixerunt,& aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio, & effudi ſuper eos indignationem meam . Item apud Zachariam cap.7. legis: Viduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari, & malum vir fratri ſuo non cogitet in

Male parta male dilabuntur. corde ſuo. Neque verò ob id ſecum gaudeant iſti, quòd ſcilicet per calumniam diteſcunt, aut quòd ſententia ſecus quam oportebat extorta ſuperiores euadant. Nam ſcriptũ eſt, Qui

Prouer.22 calumniatur pauperem vt augeat diuitias,dabit ipſe ditiori,& egebit. Et Sapiens Eccle.4.Si videris,inquit , calumnias egenorum,& violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia,

Extrudentes merces quanti poſſunt. ne mireris,quia excelſo excelſior eſt alius. Rurſus qui merces ſuas vendunt, nõ quanti debent . ſed quanti poſſunt,quis excuſabit à furto ? quum prophetam dicentem legamus: Audite hoc,qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ,dicentes , quando tranſibit menſis & venundabimus merces?& ſabbatum , & operiemus frumentum , vt imminuamus menſuram,& augeamus ſiclum,& ſupponamus ſtateras doloſas,vt poſsideamus in argento egenos & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vendamus? Et paulò poſt ſubditur:Iurauit dominus , ſi oblitus fuero vſque in finem omnia

Molitores Piſtores. opera eorum.Molitores etiam ac Piſtores veteri dicterio fures appellantur , ſed ij demum rectè ac iure,qui rem alienam vel ſubtrahunt,vel vitiant.

Clerici qui ſocij furũ. IAM ſi hæc obtinent in rebus prophanis , quantò magis in cenſibus eccleſiaſticis,quorum Clerici & ſacerdotes diſpenſatores tantùm ſunt,non domini? Qua de re Clerici & ſacerdotes,qui cenſus Eccleſiaſticos accipiunt nec ea præſtare conantur,ob quæ illi ſunt inſtituti , aut qui ſacerdotij cenſus accipiunt,cum abhorreant à ſacris. Itidem qui eccleſiæ patrimonium cum ſcortis & potatoribus decoquunt , & pauperes negligunt,quos non dubium eſt infidelium diſpenſatorum pœna afficiendos.Sic enim legis apud Lucam Dominum dicen-

Luc.12 tem.Quòd ſi dixerit ſeruus in corde ſuo : moram facit Dominus meus venire , & cœperit percutere ſeruos & ancillas,& edere & bibere & inebriari:veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat & hora quam ignorat,& diuidet eum,partémque eius ponet cum hypocritis.

Poſtremò

POstremò, quisquis fratri suo malum cogitat, & regulam euangelicam de non faciendo alteri, quod sibi fieri nolit, non insequitur, is ab huius præcepti transgressione omnino excusari non potest. Id verò omittendum non est, peccatum quod vsurpatione rei alienæ committitur, non aliter condonari, nisi integra fiat ablatæ rei restitutio. Vulgatum est Augustini verbum, Peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Et pulchrè Chrysostomus in opere imperfecto: Qualis, inquit, præcessit offensio, talis sequatur reconciliatio. Et post pauca: Si operibus quenquam offendisti, redde quæ abstulisti, & pœnituisti. iuxta illud Zachæi: Domine, quæcunque fraude abstuli reddo in quadruplo. Et statim post: Alioqui nisi quem factis læsisti, factis placaueris, sine causa oras ad dominum, sine causa eleemosynas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad dominum, alter autem à te fraudatus, aduersus te ingemiscat ad Deum? Quod tamē sic accipe, si restitutio fieri possit: sin secus, adesse saltem debet prompta voluntas alienū restituendi, aut si ignoretur is, cui restitutio facienda venit, de mammona iniquitatis pauperes subleuādi erunt, quemadmodum & superius nos dixisse meminimus.

Matt. 7. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* *August.* *Chryso. in opere imperfecto.* *Luc. 19.*

Quid agendū vbi restitutio fieri nō potest. *Suprà i sacramento pœnitētiæ.*

CÆterùm, Christus præter hæc omnia quiddam etiā maius requirit, vt hoc præceptum adimpleamus, nimirū vt liberales etiam simus in proximum, adeò vt gehenna dignos esse pronunciet qui in pauperes & egenos, quum possunt & res exigit, non impendunt. Quod parabola de diuite epulone & Lazaro satis ostendit, Lucæ. 16. Quamobrem tam serio monet Christus, vt eleemosynam faciamus, quum ait: Verūtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Et iterū, Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis. Tanta verò est misericordiæ exhibendę proximo apud Deum ratio, vt Christus Matth. 25. testetur, se in extremo illo iudicio iustis, qui misericordiæ opera in proximum exercuerūt, regnū cœleste redditurum: è regione vero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturum. Admonet denique hoc præceptum nos frugalitatis ac sedulitatis, ne scilicet nostra culpa in inopiam ruamus, sed magis manibus laboremus vt victus suppetat vtque impartiri possimus ei qui eget, quemadmodum Paulus ait: Qui furabatur, non amplius furetur, ma-

Christus vbique pfectionem iustitiæ requirit. *Luc. 11.* *Ibidem.* *Augusti.* *Admonemur frugalitatis.*

gis autem laboret operãdo manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Ephes. 5.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Ordinis ratio.

POST præcepta secũdæ tabulæ, quibus mãdatur, ne quo modo fratrem nostrum opere lædamus, tum in corpore, tum in bonis, præsens decenti ordine subnectitur præceptũ, quo præcipitur, ne vel verbo fratrem lædamus. Vti enim per superiora, personæ, coniuges, ac res proximorum ab iniuria vindicantur, ita præsens synceritatem iudiciorũ (quæ ad defensionem illorum omnium diuinitus instituta sunt) requirit. Quemadmodum autem in superioribus pręceptis, à parte totum rectè intelligitur, veluti cum idololatriæ nomine, non tantùm illa crassa, sed & illa cordis & interna venit: item periurij nomine omnis illicita nominis Dei vsurpatio, sabbati itẽ omnis spiritalis vacatio, ad hæc homicidij nomine omnis proximi læsio in personam redundans, mœchiæ verò omnis illicitus coitus, denique furti nomine omnis noxa rebus proximi illata: sic absurdum non est, sub falsi testimonij titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximũ afficimus. Hoc enim apud Mosen frequens est, vt insigne aliquod exemplum ponat, ac vt postremo affectu simpliciter prohibito, omnes etiam causas & occasiones, quibus fit vt ad illum eatur, damnatos esse velit. Rectè item hoc præceptum, quod omnẽ linguæ abusum, atque omne mendaciũ vetat, superiori quod furtum prohibet proximè subnectitur, quòd scilicet cognata vitia sint, mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non solet, furtum multò minus committit: ita raro fit, quin mẽdaces etiam furentur.

Hoc præceptũ ptinet principaliter ad muniendũ iudicia.

A parte totum intelligitur.

Falsi testimonij nomine quid contineatur.

Cognata vitia, mendacium & furtum.

Vis pcepti

Matt. 12.

CHristus perfectionis magister vim huius præcepti ad cor ipsum & affectus transfert, docens etiam eum cõtra proximum falsum testimonium dicere, qui vel dicere cogitauit, si detur occasio: Quæ, inquit, procedunt de ore, de corde exeunt: hoc est, ea quæ in corde latent, & quum præbetur occasio, foris erumpũt, coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, falsa testimonia, & blasphemiæ. Deinde Christus docet hoc præcepto contineri, vt nedũ à mendacio,

dacio,

ducio, sed ab omni verbo otioso quod ad rem non pertinet, temperemus: Dico, inquit, vobis, quoniam omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Et Paulus magistri sui interpres. Ephes. 5. ait: Turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, nec nominetur in vobis. Item. 2. Timoth. 2. Prophana, inquit, & vaniloquia deuita: multũ enim proficiunt ad impietatem. Præterea Christus monet cauẽdum ab omni hypocrisi, hoc est, simulatione & dissimulatione (quum inquit) Cauete à fermento pharisæorũ, quod est hypocrisis. Item, prohibet omne temerarium iudiciũ de proximo, quum inquit: Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Et paulò post: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabẽ in oculo tuo non vides? aut quomodo dices fratri tuo: Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne secundum faciem iudicemus, sed vt iustum iudicium iustificemus. Nec tãtùm prohibet temerarium iudicium quod externè fit, sed & animi: hoc est, ne malè de proximo sentiamus, sed vel omnia in meliorem partẽm interpretemur, vel infirmitatem seu vitia proximi patienter feramus, atq; etiam tegamus. Atque hoc est, quod nos misericordes esse vult, hoc est dextro ac cãdido corde erga proximum. Atque huc spectat insignis illa parabola de pharisæo ac publicano. Denique Christus requirit in nobis non tãtùm linguæ, sed & cordis veritatem, simplicitatem, ac synceritatẽ vt non aliter lingua loquatur, quàm quod mens sentit: nam quum verbum cogitationis nuntius sit, quî fieri potest, quin peccatum committatur, si verbum aliud enuntiet, aliud mens cogitet? neutrum enim suo officio rectè defungitur. Quod & Psaltes non tacuit, qui tales describens, ait: Corde & ore loquuti sunt. Qui & alibi eum demum in tabernaculo Dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

Cauẽdũ ab omni hypocrisi. *Matth. 7.* *Nõ secundum faciẽ iudicandũ.* *Quid sit esse misericordẽ erga proximum.* *Luc. 18.* *Veritas pulcherrima virtutum.* *22. q. 2. c. mihi.* *Psalm. 14*

SED inquies: Si hæc est huius præcepti ratio, quomodo excusabis Abraham & Isaac, qui (ne interficerentur propter vxores suas) eas sorores suas nuncuparunt, dissimulantes coniuges esse? Item. quomodo Iacob defendes, qui vt se Esau simularet, manus & collum pellibus hœdorum circundedit?

Quæstio. *Gene. 12. 20.* *Gene. 26. & 17.*

Deinde

Exo.1 Deinde, qui tutabere obstetrices Ægyptiorum, quæ & laudẽ
Iosue.2.6. timoris domini Dei, atque etiã beneficia ex mendacio videntur assequutæ? Præterea, quî factum est (dices) Raab meretrix adeò non damnetur ob mendacium illud, quo finxit Hebræorum nuntios apud se latentes iamdudum abiisse, vt & ob tale facinus in Hebræorum familiam, quin etiã in Christi genea-
Iudith.13. logiã sit ascita? Denique, quî fit (roges) quòd Iudith tantoperè celebratur, quæ Holofernem mentiendo decepit, ac intermit? Hunc nodum vt dissoluant patres, mendacium triplex faciunt, officiosum, iocosum, & perniciosum. Mendacium officiosum id appellant, quod nulli nocet & alicui prodest: aut etiam quod necessitatis ratio pietate, misericordia, aut zelo religionis suadẽte, quodammodo extorquet, etsi interim alij nocere videatur: hoc vt patres non ducant crimen esse capitale, non audent tamen pronuntiare omnino non esse peccatũ, quin etiam peccatũ esse diffiniunt, sed excusabilius, ac veniale, quòd non sint committenda mala vt eueniant bona, nec etiam qualecunque peccatum perpetrare liceat pro redimenda vita. In patribus ac cæteris piis, quos obiectio recensuit, aliud quoque spectandum est, nempe animus ab omni fallendi proposito penitus alienus. Ad hæc ad obsequendum ductibus spiritus totus paratus, mysterio etiam ac ordinationi Dei totus subseruiens, vt interim sileamus sanctorum quum verba tum facta sic temperata fuisse, vt vix eos commissi mendacij arguere possis. Abrahã enim & Isaac in vitæ discrimine apud impios constituti, non omnino mentiti sunt, quum & affirmarint vxores suas, suas etiam esse sorores, quemadmodũ Abraham Regi Abimelech mendacij eum insimulanti, respondit: Verè soror mea est, & filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam vxorem. Hebræis enim omnes, quotquot de vna cognatione sunt, fratres & sorores appellantur. Quod autem Iacob fecisse legitur, planè mysticum est, electioni Dei subseruiens: nec omnino falsum erat, quod dicebat Iacob se esse primogenitum, quum Esau ipsi primogenita sua vendidisset, & Dei electione primogenitus censeretur, quemadmodum & nos Dei dono & beneficio per fidem Abrahæ filij dicimur: in benedictionem Hebræis quidem ex carne Abrahæ descẽdentibus promissam, sed ob infidelitatem ablatam, surrogati. Itidem, quàm non vacet mysterio, quod fecere Ægyptiacæ illæ obstetrices: Raab item ac Dauid: denique Iudith illa memo-

Dilutio.
Augu. de mendacio ad cõsentiũ.
Triplex mendaciũ.
Officiosũ.
Nullũ peccatũ cõmittendũ etiã pro redimenda vita.
Fratres et sorores apud Hebræos.

rabilis fœmina de Holoferne triumphans, non est hîc dicendi locus. Tantùm hoc ex Augustino memorabimus, quòd obstetrices illæ ob id remuneratæ non sint, quòd mentitæ fuerint, sed ob pietatem erga Deum, quia scilicet infantes Hebræorum liberare studuerunt: nec Raab cõmendatur mendacij nomine, sed quòd certa de voluntate Dei, piè egisset in liberandis nuntiis Hebræorum. Non ergo temerè cuilibet hæc sanctorum exempla imitanda ducimus. Quis enim post aduẽtũ Christi domini (qui omnibus typis & figuris veteris legis, in quibus omnia contingebant, finem fecit, qui solus gratiam & veritatem attulit) dicere audeat, se instingãte spiritu vel officiosè mentiri? Certè Christiano homini potius expectanda mors fuerit, quàm vt fidem fallat, aut vt mentiatur, vel apud impios, etiam pietatis causa. Nam sibi quisque dictum putare debet, quod Ecclesiastici septimo scribitur. Noli velle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cauendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait. Si veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tãquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidem nos dicere, Faciamus mala vt eueniant bona?

Augu. de mendacio.

Nõ temerè quibuslibet q̃ fidei expertes sunt sanctorum exẽpla externè imitanda.

Nõ cõmittendũ mendaciũ etiã vitæ tuẽdæ causa.

Roma. 3

MEndacium autem iocosum est, quod vt nemini obest, ita & nemini prodest, oblectandi causa dictum, quod etsi capitale non sit, minus tamen licet quàm illud officiosum, futurum etiam capitale, si assiduitate aggrauetur, quod satis testatur locus ille Ecclesiast. 5. Noli mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius mala est: Et Paulus damnat omne stultiloquium, atque etiam vrbanitatem, quam vocant, ad rem non pertinentem, ac præcipit vt sermo noster sale conditus sit. Nec mirum, quòd & de omni verbo otioso reddendam esse rationem in illo iudicio, Christus affirmauit. Nec tamen propterea putandum est præcipi, ne etiam docendi causa, adhibeãtur docti apologi aut parabolæ, pietatẽ annexam habentes, modò non nesciat auditor, quo animo & quorsum verba quæ audierit, dicta sint. At qui loquacitatis vitio, vel delectatione mẽdacij (qua se facetos putant) mẽtiuntur, idque ad eũ modum, vt vel hinc vanè placeant, vel vt audientes, vana credulitate imbuãt ac fallant, hi quomodo excusari possunt non videmus. Quamobrem (nostra sententia) nõ leuiter peccarũt, qui hactenus è suggestis, loco Euãgelij aniles fabulas ac exẽpla,

Mẽdaciũ iocosum.

Ephe. 5

Licet concionatori vti similitudinibus.

Taxatur abusus.

pla impudẽter cõficta vulgo prædicarunt, ꝗ hoc ipso non vulgarem suspicionẽ ac cõtumeliã doctrinæ fidei, quã profitebãtur, attulerunt. Rectè dixit Augustinus: Si ad scripturas sacras admista fuerint mendacia, nihil remanet in eis soliditatis.

Augu. ad Hyerony.

Mẽdaciũ ꝑniciosum.

MEndacium perniciosum seu malignum id iure censetur, quod nulli prodest & aliis nocet, hoc est, quod eo fine dicitur, vt proximo, vel vitæ, vel famæ, vel bonorũ externorũ iacturã afferat, quod omnino dãnabile est, Quẽadmodũ statim ostẽdemus.

Quæstio.

Sed dices: Si hæc est Christi sententia, vt de fratre cãdidè semper sentire, & neminẽ iudicare debeamus: nũquid ergo peccabimus, si publicũ fratris crimen publicè etiam detestemur?

Dilutio

Locus Math. 6. explicatur.

Augu. de ser. dom in mõte. li. 2

Roma. 14

Respondemus nequaquam id prohiberi. Nam quod Christus iubet, ne iudicemus, intelligendum est, de his rebus. quæ possunt & bono & malo animo fieri. tum enim Deo iudiciũ dimittendũ est, nec de alterius corde (quod nõ videmus) temerè proferenda sententia. In quam sententiã dixit Apostolus: Tu quis es, qui iudicas seruũ alienũ: qui domino suo stat aut cadit? Et iterũ Gala. 6. Opus autẽ suum probet vnusquisque, & sic in semetipso gloriã tantũ habebit, & non in altero. Vnusquisq; enim onus suum portabit. Vbi profectò Apostolus, in hisce rebus adiaphoris de proximo ad Deum (corã quo quisq; aut stabit aut cadet tãquam domino suo) trãsfert, & simul nos ad consideranda opera nostra reuocat: nec ab re, ꝗ his acutè inspectis, tantùm quisq; vitiorũ apud se repererit, vt facilè neuorũ proximi obliuiscatur.

Aug. ibi.

De manifeste malis nõ prohibemur iudicare.

In his autẽ rebus, quæ ita fiunt, vt eas bono animo & casto fieri non posse manifestũ sit, nõ reprobatur si iudicemus. Itaq; quod de cibis dicitur (quia ignoratur quo animo fiat) non vult Apostolus nos esse iudices, sed Deum. De illo autẽ, qui nefario stupro nouercã suam violauit, præcipit debere iudicari, sicut scriptum est, inquit: Quæ occulta sunt Deo, quæ autẽ palàm sunt vobis & filiis vestris.

In iudicando de proximo ad tria respiciendum.

Bernard.

1. Petri. 4

Sed hîc ad tria respiciẽdum est. Primùm, vt non aggrauemus crimẽ, sed nostræ quoque infirmitatis memores, cũ odio criminis, charitatẽ personæ proximi retineamus. Non ineptè monet Bernardus: Si potes, inquit, excusa actionẽ: si nõ, excusa intentionem: si nec intentionẽ, excusa tẽtationem. Nã hoc vt facias, charitas postulat, quæ multitudinẽ operit peccatorũ Secundò, ne hoc solo loco & tẽpore, quum scilicet iudicando profuturi nõ sumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicat, à charitate excidit, & malum non corrigit, adeò vt & deterius faciat.

ciat. Rectè dixit Sapiens Ecclesiastici 31. In conuiuiis vini non arguas proximũ tuum, quod scilicet planè intẽpestiuum sit, inter pocula corripere, vbi peccãtem non ad pœnitentiã, sed citius ad furorem cõcitaueris, & cõpotores non ad misericordiã, sed magis ad cõtemptum & dilacerationem proximi cõmoueris. Paulus monet, vt episcopi seu Parochi publicè peccãtem corã omnibus arguant, sed sic, vt & cæteri timorẽ habeant, hoc est, nõ vt tribuatur cæteris ansa alterius vitam incessendi, sed magis occasio ob fratris casum ingemiscendi ac cõdolendi, vtque cæteri ex fratris periculo cõmoniti, suæ quoq; infirmitatis ne obliuiscantur, sed timeãt, ne in simile peccatũ incidẽtes eãdem cẽsuram incurrant. Sic Paulus incestum illum publicũ apud ecclesiam Corinthiorum corripuit, nõ vt Corinthij inflarentur, sed vt magis luctum haberẽt, & cõtristarentur ad eã pœnitentiam, quæ salutem stabilem operatur, nõ vt lapsum odio prosequerentur, sed vt in eũ correptum cõfirmarent charitatem, nõ vt eum in desperationẽ coniicerent ac contumelia afficerent: quin potius vt qui peccantẽ horruerant, iidem pœnitenti condonarent, ac mœrẽtem cõsolarentur, neque fieret vt immodico dolore absorberetur, ac testimonium etiam prębet Apostolus Corinthiis, suã correptionem in eis nõ contẽnendum fructum fecisse. Quantam, inquit, in vobis operatur solicitudinẽ, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictã. Purgarunt enim se apud Paulũ Corinthij, ac testabantur ipsis non probari turpe cõmissum: se studuisse, vt ilico corrigerẽt quod erat cõmissum, quasi periculũ vnius esset omnibus cõmune. Breuiter, correctionẽ huc cessisse, vt & lapso sanãdo ac cæteris deterrẽdis proficeret. Atque hoc est, quod alibi monet Apostolus: Fratres, inquit, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Sunt, qui hodie ex suggestis nihil non conuitiorum ac probrorũ in ecclesiæ præsides, põtifices, sacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, vt promiscua plebs (alioqui ecclesiæ præfectis suopte ingenio infesta) eos auribus palpantes nõ vulgari plausu excipiat, illos verò summa contumelia afficiat, conspuat, lapidet, atque adeò concitata seditione perdat. Qui ecclesiastæ, quàm suo officio non fungantur, quis non videt? Bis enim citra controuersiam peccãt, tum quòd absentes & indefensos pessimorum

1. Tim. 5. *Quõ publicè arguendus peccans.* *1. Cor. 5* *Locus 2. Corint. 7. explicatur* *Gala. 5* *Quorũdã petulantia taxatur.*

rum criminum insimulant ac traducũt, tum quòd in eos sæuis verbis apud eos inconditam plebẽ detonantes, nihil aliud agãt quàm quod vulgo fenestra aperiatur authoritatẽ seniorum ac ecclesiæ præsidum eleuandi, ac sinistrã suspitionem, ad quálibet delationem facilè recipiendi, planè obliti Paulinæ modestiæ ac doctrinæ, qua monemur, seniores ne increpemus, sed obsecremus vt patres, néve presbyteros, non solùm nõ temerè accusemus, sed ne accusationem eorũ, nisi sub pluribus testibus recipiamus, vt interim sileamus eiuscemodi criminatores verbo Dei grauissimè abuti, quemadmodum in secundũ præceptum ostendimus. Tertiò, si priuatim in nos peccatũ fuerit, modus iudicãdi à Christo præscriptus, seruãdus est: Si, inquit, peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eũ inter te & ipsũ solũ: si te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos, vt in ore duorũ vel trium testiũ, stet omne verbum. quod si nõ audierit eos, dic ecclesiæ: si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Nam & hoc est opus charitatis, quando fratrem in te priuatim peccantẽ, ita corripis vt saluetur.

1. Timo. 5

Criminatores.

Quõ iudicandum de ꝓximo qui primũ in nos peccat.

PEccant autẽ in hoc pręceptum in primis ac propriè, qui in iudicio falsum testimonium contra proximum perhibẽt, quos scriptura pœnam à Deo certò expectare asserit. Nam Prouerb. 19. legis. Testis falsus nõ erit impunitus. Rursus cap. 21. Testis mendax peribit. Item, cap. 25. Iaculum, gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur cõtra proximum suum falsum testimonium. Alibi quoque Salomon pronunciat, inter ea quæ odit dominus, non extremum locum tenere testem mendacẽ, mendacia proferentem. Peccati autem grauitas exemplis declaratur. Nam testes qui falsum perhibuerunt contra Susannã testimonium, lapidati sunt: Iudæi qui Christum falsis nixi testimoniis accusarũt, maiorem etiam culpam, quàm Pilatus & milites, qui Christum crucifixerunt, habuisse asseruntur.

Qui in hoc præceptũ peccent.

Danie. 13.

Ioan. 19

DEinde in hoc præceptum peccant, quicunque mendaciũ aduersus cognitam veritatem committũt. Perdes (inquit Psaltes) omnes qui loquũtur mendacium. Et Sapientiæ 1. scribitur: Os quod mentitur, occidit animam. Rursus: Qui loquitur mendacia, peribit. Itẽ: Abominatio sunt domino labia mẽdacia: qui autem fideliter agunt, placent ei. Et vt excusabilius sit officiosum illud mendacium, assiduitas tamen illius non est bona. Potior est (inquit Sapiens) fur quàm assiduitas viri mendacis, perditiones autem ambo hæreditabũt. Ad hæc grauiter impin-

Psal. 5.

Sapien. 1

impingunt in hoc præceptum, qui proximo qualibet detractione iniuriantur, vt famę & opinioni eius notam inurant, quod scriptura vbique quàmaximè damnat. Detrahētem (inquit Psaltes) secretò proximo suo, hunc persequebar. Et Sapiens: Si mordeat, inquit, serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Rursus Prouer. 24. Abominatio hominum detractor. Et Paulus: Detractores Deo odibiles enunciat. & Galatas suos corripiens, ait: Si inuicē mordetis & comeditis, videte ne ab inuicē cōsumamini. Et Iacobus monet: Nolite, inquit, detrahere alterutrū fratres mei. Detractoribus verò nō multò meliores sunt, qui detractionibus facilè aures accommodant. Nam vt quidam vir pius dicere solitus est, detrahere, vel detrahētem audire, quid horum dānabilius sit, nō facilè dixerim. Quamobrem Sapiēs commonet, dicens: Sepi aures tuas spinis, & linguam nequā noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Nec habent hi quod dicant, per eos non stare quo minus detractores, sua conuitia effutiant, quòd non dubiū sit sycophantam à maledicētia sua temperaturum, si ipsi audire recusauerit. Nam vt Sapiens testatur: Facies tristis dissipat linguā detrahētem. Et antiquum dictum est, quòd nemo inuito auditori libenter referat. Quàm verò inexcusabiles hi sint, vel hinc liquet. Nam si asinum aut bouē fratris qui in via ceciderit, subleuare iubemur, quantò magis famam proximi (qua nihil homo pretiosius habet) defendemus? Ergo vt forte fortuna detractoris cōuitia in proximum audiuerimus, sapientis cōsilium sequendum est. Audisti, inquit, verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidēs quoniam te nō dirumpet. Item, peccant in hoc præceptum susurrones, qui (vt Sapiens ait) conturbant amicos, & in medio pacem habentium immittunt inimicitiam. Non erit (inquit lex) criminator & susurro in populis. Et rursus Sapiens ait: Susurro inquinabit animam suam, & in omnibus odietur. Itē susurro & bilinguis maledictus erit, multos enim turbauit pacem habentes. Non temerè patres susurronem Iudæ proditori assimilant. Qui enim societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, Deum produnt. Præterea in hoc præceptum peccant hypocritæ, qui aliud verbis & externis operibus simulant, quàm mente complectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob passim detestatur: Spes, inquit, hypocritæ deperibit, nō ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearū fiducia

Detractores. *Psal. 110* *Gala. 5.* *Iaco. 4* *Accōmodantes aurem detractoribus.* *Deut. 23* *Sapien 7* *Pium consilium.* *Susurrōes.* *Susurrōes Iudæ ꝓditori aßimilantur.* *Hypocritæ.*

cia eius. Rursum: Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Item: Laus impiorũ breuis est, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Item: Simulatores & callidi prouocãt iram Dei. In hos Christus horrendum illud væ detonat: Vę, inquit, vobis

Matt. 23 scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mũdatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem estis pleni rapina & immunditia. Et pauló post: Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparẽt hominibus speciosa, intus veró sunt plena ossibus mortuorũ & omni spurcitia: sic & vos apparetis hominibus iusti, intus autem estis pleni hypocrisi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est

Iactatores apud Deum. His etiam intolerabiliores sunt, qui publicè se iactant, ac ea sibi gloriosè arrogant quæ non habent, vt vel hinc proximos deprimant, aut contẽnant. Talis erat pharisæus ille euangelicus, qui ausus est etiam apud ipsum Deum (qui solus

Luc. 15 intuetur cor) se inaniter iactare: Gratias (inquiens) ago, quód non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, veluti

Psal. 11 etiam hic publicanus. Disperdat (inquit Psaltes) dominus vniuersa labia dolosa, & linguã magniloquã. Quamobrem serió

1. Cor. 1 monet Paulus, vt qui gloriatur, in domino glorietur, quód scilicet nõ is, qui seipsum cõmendat probatus sit, sed quem Deus cõmendat. At è regione, eodem reatu tenentur, qui cõtrarium vitium incurrunt, veluti qui se fallẽndi studio humiliãt ac de-

Deiiciẽtes se studio fallendi. iiciunt, quos scriptura vitandos esse dicit: Qui submiserit (inquit) vocem suam, ne crediderís ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. Et Sapiens ait: Est qui nequiter se humi-

Adulatores. liat, & interiora eius plena sunt dolo. Pari reatu tenẽtur adulatores, qui ad potentiorũ gratiam captandã, eorum & dicta & facta quæcũque tandem ea sint, laudant ac deprædicant, quos

Psal. 170 Psaltes auersatur, cũ ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autẽ peccatoris non impinguet caput

Psal. 9.10 meum. Et alibi queritur, quód laudetur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicatur. Nec omnino non peccant in hoc præceptũ loquaces, stultiloqui, scurræ, & id genus alij.

Loquaces. Nam Salomõ testatur, In multiloquio non deesse peccatum. Cõtrà veró, eum qui custodit os suum, custodire animã suam. Qui autẽ inconsideratus est ad loquendum, sensurum mala. Et Eccles. 28. legis: Qui multis vtitur verbis lædit animam suam.

nam

nam & Psaltes ait: Vir linguosus non dirigetur in terra. Tanta est autem huius præcepti vis, vt Iacobus hunc perfectum virũ dicat, qui verbo non offendit: tanta difficultas, vt nisi diligentissimè caueamus, frequẽter in hoc præceptum impingamus. nam vt idem Apostolus ait: Omnis natura bestiarum & volucrum, & serpentũ, & cæterorũ domantur, & domita sunt à lingua. Linguam autem nullus hominũ domare potest. Quod tamen ne sic accipias, perinde atque omnino præstari impossibile sit, audi quod sequitur: Sit autẽ omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquẽdum. Gratia sanè Dei opus est, vt tam inquietum malũ refrenes, ab ipso Deo nunquam nõ cum Psalte postulanda, in hunc modum precante: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circũstantię labiis meis. Qui lingue malitiam (modò ea abutamur:) rursus qui linguæ vtilitatem ac bonitatem (si ea rectè vti consuescamus) nosse velit, Iacobum Apostolum legat cap. 3. Peccant insuper & in hoc præceptum, qui proximi vitam, verba aut facta malè interpretantur, aut in odium adducunt, quemadmodum suprà ostendimus. Peccant denique, qui mentem habent ab ore quomodolibet dissidentem, hoc est, qui (vt Psaltes ait) non loquuntur veritatẽ in corde suo, quos ille etiam à tabernaculo Dei excludit: veritatem enim & simplicitatem cordis hoc præceptum requirit, quam qui non præstat, hic non dubium impingit.

Psal. 139
Magna huius præcepti vis.
Iaco. 3
Ibidem.
Psal. 140
Linguæ malitia.
Bonitas.
Psal. 14

PRÆCEPTVM NONVM.

Non concupisces domum proximi tui.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

Nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. *Exod. 20*

HÆC postrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo: Non concupisces domũ proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, non seruũ, non ancillam, non bouem, nõ asinum, nec omnia quæ illius sunt. In Deuteronomio verò hac serie: Non cõcupisces vxorem proximi tui, nõ domum, non agrũ, non seruum, non ancillã, non bouem, non asinum, & vniuersa quæ illius sunt, Quo factum est, vt suprà diximus, quòd Origenes secutus Hebræos, vnum ex his duobus

Hæc duo pcepta cõiunctim ponuntur.
Deut. 5
Origenes ex duobus vnũ fecit.

præceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus denarius solidus & integer maneret, primum pręceptum prioris tabulę in duo secuit. Sed magis ecclesiæ placuit Augustini sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit, secundæ in sex digerit, hæc posteriora non vnum, sed duo faciens. Et disertè quidem Moses in Deuteron. (quæ est legis repetitio) discreuisse videtur concupiscentiam vxoris alienæ, à concupiscentia cuiuslibet rei alienæ. Quibus positis, cętera cœpit adiungere, vt quid domus nomine intelligi vellet, significaret.

Deut. 5

Quæstio. Quo differant sextũ et septimũ ab his duobus vltimis.

SED dices: Quonam differt sextum illud, Non mœchaberis, ab hoc, quod est, Non cõcupisces vxorem proximi tui? Rursus septimũ, Non furtum facies, ab hoc, quod est, Non cõcupisces domum aut quãcunque rem proximi tui? Respondemus potuisse quidẽ hæc duo postrema, sub prioribus sexto & septimo cõprehendi, quòd nõ dubium sit, eum qui malũ facinus prohibet, eũ simul etiam malam prohibere volũtatem. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quẽ prophetæ populũ incircuncisi cordis testantur) datum est. Ne enim crederet ille hoc non esse peccatũ apud Deum, quod apud homines est impunitũ, præceptis nõ mœchandi & nõ furandi (in quibus ipsa opera expressim notata & prohibita sunt) hæc postrema subiunxit, quibus exertè malam etiã vetat volũtatem, quò magis mirandũ est, post hãc latã legem viros etiam quosdam illustres apud Iudæos, hoc crasso errore laborasse, quòd putarent non ante committi peccatũ, quàm cupiditas, etsi nõ in operis perfectionem, saltem in conatũ maleficij prorupisset, è quorũ numero Iosephus fuisse videtur, qui Polybium, hominem ethnicum reprehẽdit, quòd ille Antiochum illustrem miserè periisse testetur, ob id tantùm, quòd voluerit tantùm ac destinarit spoliare templum Dianę. Quod Iosephus absurdè dictum esse putat, diffiniẽs malè sano quidem iudicio, eũ nullatenus egisse peccatum, illoque reatu teneri, qui tãtum peccare cogitasset. Quæ Iudaica planè Iosephi sententia, quàm sit omnis scripturæ, præsertim his duobus præceptis contraria, nemo non videt, nisi tamen quis contendat, concupiscentiæ nomine hoc loco non tam venire qualẽcunque cupiditatem, quàm conatum maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc præcepta acciperent, passim ex prophetis discere poterant, qui dei iussu hoc vbique requirunt, vt nõ tantùm externum opus atque etiã conatus ipse, sed etiam malum cogitationũ ab oculis diuinis auferatur.

Dilutio.

Acto. 7

Error Iudæorum.

Iosephus.

Polybius.

Psal. 36

Esaiæ. 1

Hiere. 4

feratur. Et sapiẽs apertè testatur, peruersas cogitationes separare à Deo. nec mirũ: quum enim (vt Tertullianus ait) voluntas origo culpæ sit, quare non tantò potior ad pœnã est, quantò principalis ad culpã? Sed rursum rogabis, cùr in præceptis periuriũ, homicidium & falsum testimoniũ vetantibus, nõ est expreßsim prohibita cõcupiscentia, quẽadmodum in his, quæ adulteriũ & furtum respiciunt? August. non ineptè respondet, libidinis & habendi affectum, penitius esse cũctis à natura insitum, quàm periurij, homicidij, aut ferendi falsi testimonij: ab his enim suopte ingenio abhorremus, verũ ad illa, nimirũ ad corporeas voluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescẽtia proni admodũ ac procliues sumus: idcirco opus erat, vt in his, ad quæ veluti bona quædã corporis inclinamur, ac veluti rapimur, non tantùm factum, sed & affectus prohiberentur, quum in illis nemo non sanæ mẽtis, & qui vel naturali iudicio præditus esset, facilè iudicaret, prohibito facto prohiberi quoque pessimam faciendi voluntatem. *Tertullianus.* *Quæstio.* *August.*

CÆterùm horum præceptorum, vt & aliorũ omnium vim nusquam melius ac certius disces, quàm ex Christi Euangelio, qui æternũ Dei verbum, vt est legislator, ita nimirũ est eiusdem optimus interpres. Lex dicit: Non mœchaberis. intelligit Iudæus, prohiberi tantùm externũ adulterium: Christus interpretatus est, non tantùm hoc vetitum, sed etiam omnem mœchandi affectũ. Sic cùm lex dicit, Non concupisces vxorẽ proximi tui, non domũ, non agrum. &c. Iudæus intellexit, nõ sic concupiscas, vt nõ tantùm animo verses, sed & perpetrare saltem tentes ac coneris maleficium, nimirum solum affectũ prauum non iudicãs vitiosum. Aut si quis ex Iudæis sensatior fuit præceptũ, Non concupisces vxorẽ, interpretatus est, animo scilicet cum ea, si permittatur, mœchandi: aut præceptum, Non concupisces domũ proximi, animo scilicet nudãdi proximum tuum facultatibus suis, iniustis quibusque rationibus. At Christus horum præceptorũ vim latius patere cõtestatur, sic scilicet, vt non tantùm in hanc legem cõmittant, qui proximi vxorem desiderant animo cum ea mœchandi, sed etiam qui proximo inuident, quòd talem cõiugem nactus sit, quam ipsi sibi, si vlla detur occasio, vxorem esse velint. Itidem quòd non tantùm rei sint, qui rationibus manifestè iniquis, proximi facultates ad se pertrahere conantur, aut etiam affectant, sed etiam illi qui quocũque modo se locupletari cum aliena *Horũ pceptorũ vis.* *Latißimè patẽt hæc præcepta.* *Qui velint locupleta-*

ri cū aliena iactura — *Ius ciuile nō excusat malè affectum à peccato.* — *Ista postrema sunt etiam per se mandata.* — *Matt. 6* — *Augu. de ser. dom. in mōte li. 1* — *Oculus, intentio.*

iactura seu incōmodo cupiūt, quales sunt, qui proximū velint in eam necessitatē incidere quæ eū cogat, etsi cum dāno, sua illis diuendere, seu qui quouis quæsito ingenio vel colore proximi bonis insidiātur, quāuis id faciant modis ac rationibus à iure ciuili haud reprobatis, modò saltem eo animo res agatur, vt malint sibi quàm proximo esse prospectū. In quā sententiā si hæc postrema præcepta intelligātur, fit, vt & ipsa per se sint mandata, non tantū expositoria aliorum. Hanc autem esse horum præceptorū vim Christus declarat, cū iubet, vt eodē animo simus erga proximū, quo velimus vicissim eum erga nos esse. Deinde cū docet totū penè in eo situm esse, si oculus noster, qui est totius corporis lucerna, simplex fuerit, quòd tum totū corpus futurum sit lucidū: sin oculus fuerit nequā, totum etiam corpus tenebrosum fore, quòd scilicet fieri non possit, vbi lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsas tenebras non posse non esse maximas. Oculum autem Christus hîc appellat ipsam intentionē, qua facimus quicquid facimus: quæ si munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendū est, omnia opera nostra, quæ secūdum eam operamur, necesse est esse bona. Sin autē intētio mala fuerit, etiā ipsum lumen in tenebras cōuertendum. Lumen nimirū appellans, mentis iudiciū. quo quisque nouit quo animo quid faciat. Quod rectè dicitur verti in tenebras, quum simplex intētio, non ad dei seu proximi dilectionē, sed ad sui ipsius amorē inclinatur. Quod cū fit hoc est cum ipsa cordis intētio sordidatur, omnino necesse est, & ipsum factum (cuius incertus est exitus) sordidū & tenebrosum esse: quia etsi bene alicui proueniat, quod tu nō recta & mūda intentione facis, id te nō excusat: sed quomodo tu feceris, tibi imputatur, nō quomodo illi prouenerit, consideratur.

Lumē mētis iudiciū.

Augu. de ser dom. in monte. li. 1 — *Christus reqrit cor mundum.* — *Immūdus oculus.*

IN summa, Christus cor mundum requirit, & solos eos qui mūdo sunt corde, beatos pronuntiat. Mundū est cor, quod ab omnibus terrenis desideriis defœcatū est. Mūdum est cor, quod totū in dei & proximi amorē est effusum, quod non sua quærit, sed ea tātùm quæ dei sunt & proximi. Quod proximū diligit propter deū, non propter vllū tēporale cōmodum, nō quod fratri cōsulit, quòd hinc aliquid emolumenti sibi redditurum est, sed quia proximus est, & propter deū: alioqui si temporale cōmodū tantū spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur à videndo Deo, in cuius sola visione sita est beatitudo certa ac perpetua. Immūdus est oculus, qui non diligit proxi-

mum

mum tãquam seipsum: qui sibi bene esse optat, etiã si interim proximo sit male: qui sibi cupiat omnia ad nutũ adfluere, vtcúque tãdem cũ proximo res agatur. Is enim oculus à Christiana charitate in sui amorẽ deflectitur, quem Augu. rectè dixit, caput omniũ esse peccatorũ. Christiana charitas nõ quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorũ. 1. Corinth. 13. Sui amor, Deo quæ Dei sunt detrahit: hominibus, quæ sunt hominũ: hunc è mentibus nostris profligatũ esse volunt hæc nouissima præcepta. Qui nisi eiiciatur, & subintret charitas, non dubiũ est nos quã longissimè ab adimpletione mãdatorũ dei abesse, ꝙ sola proximi dilectio legem adimpleat. Scimus sapientes ethnicos, sui amorẽ proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium, nata est vulgata illa sententia, Charitas ordinata incipit à seipsa. Rursus, Tunica pallio proprior est. Et quod Terentius ait: Omnes sibi melius esse malle quàm alteri: Itẽ, eum optimè viuere qui sibi viuit. Sed num hæ sententiæ cũ Christiana doctrina conueniant, viderint alij: nos certè scimus Christũ & Apostolos, & verbo & exẽplo docuisse, verã Christianam charitatem exhibere, vt proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

August. Capat omnium peccatorum sui amor.

Roma. 13

Sapientes huius seculi sui amorem proximi amori præponũt.

NE tamen hîc impingas, ad duo respiciendum est. In primis, vt quod diximus de nõ concupiscendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem cõmittere, si eo animo ea concupiscas, vt in ipsis tua cõmoda quæras, incurius interim, nũ hinc proximo cõmodes vel incommodes: nã qui iubemur in omnibus proximi vtilitatẽ quærere, nostra verò commoda proximi vtilitatibus posthabere, ac proximũ (quod in nobis est) iuuare, rei proculdubio corã Deo erimus, si nostrã tãtùm vtilitatẽ, nõ proximi, spectemus. At si proximus suapte sponte res suas distrahere cupiat, facturus ex pretio maiorẽ quàm ex seipsa fructum, túq; bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Absit enim, vt putes per Euangeliũ legitimos cõtractus, qui ex iure gentium (quod est pars iuris naturalis) descẽdunt, abrogatos esse. Sed hoc tantũ in omnibus cõtractibus ac actionibus nostris Christus requirit, vt animus noster erga fratrem syncerus sit, vt oculus simplex, vt intentio recta sit, vt proximos suos successus perinde atque nobis nostros gratulemur, vt ipsi sua cõmoda ac diuitias faueamus, vt nostra sorte contenti esse discamus, vt nostrã vocationẽ nõ aspernemur, vt proximi cõditionem non desideremus præ nostra, vt illius res non ambiamus cũ illius iactura.

Ad duo respiciendũ.

Philip. 2

Quomodo liceat rem alienã cõcupiscere.

Euãgeliũ nõ abolet legitimos cõtractus.

Mat. 5 6 7.

1. Cor. 7

1. Tim. 6

Breuiter, vt voluntatem nũquam nocẽdi, sed semper commodandi proximo habeamus: sic, vt interim nobis liceat, modò hanc rectã intentionẽ cõseruemus, iusto labore ac etiã cõtractibus facultates nobis parare, si sic paremus, vt illis bene vtamur, ac egẽti ꝓximo (quũ opus est) succurrere spõte velimus.

Duplices affectus. Secundò, non est putandum, his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi. Nam in vniuersum duplices sunt affectus. Quidam sunt omnino naturales, qui cũ Dei lege non pugnant, veluti iuuare liberos, necessarios, cõiuges, bene meritos. Item necessarium victum expetere, post fatigationẽ desiderio quietis & somni affici, & similes id generis. Qui certè affectus nullam habent peccati rationẽ: nam & Christus, qui peccatum nullum fecit, & esurisse & sitisse, & ad quietem corporis se cõposuisse, Ioannem item Apostolum præ cæteris discipulis dilexisse perhibetur. Aliæ verò sunt appetitiones & affectus pugnantes simpliciter cum lege Dei, veluti sunt, res alienas aut coniugem cum incõmodo proximi appetere, aliis suos successus ac beneficia Dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi semper mali sunt & peccatum pariunt, si tamen consensus accedat, & proinde his præceptis vetiti.

1. Pet. 2
Ioan. 13
Affect⁹ pugnãtes cũ lege Dei.

Triplex cõcupiscẽtia ꝓhibet 1. Ioan. 2

QVO verò penitius intelligas, quid sibi hęc pręcepta velint, nosce debes hîc triplicem illam cõcupiscentiam prohiberi, de qua dixit Apostolus: Omne quod est in mũdo, concupiscẽtia carnis est, & cõcupiscentia oculorũ, & superbia vitæ. Concupiscentia carnis prohibetur, quũ dicitur: Nõ desiderabis vxorẽ proximi tui. Cõcupiscentia verò oculorũ & superbia vitæ vetãtur, quum dicitur: Non concupisces domum proximi tui, nõ seruum, non ancillam, nõ bouem, nõ asinum, nec omnia quæ illius sunt. Domus enim in scripturis, & genus, & familiam, & famulitium, & statum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter, omnem hominis possesionẽ significat, tametsi si strictius accipiatur, familiam tantũ, non etiam seruos & ancillas, ac reliquas res comprehendat. Quare disertè hîc additum est, non seruum, non ancilam, non bouem, non asinũ, nec omnia quæ illius sunt. Peccant itaque in hoc præceptum, non tantũ qui vxorem proximi, animo cum ea mœchandi desiderant, sed & qui suam vxorẽ proximi vxori posthabent. qui proximo cõiugem suã non fauent, perinde atque sibi, sed magis eã accipere cuperẽt, si vllã ratione liceret, etiam cum proximi incõmodo. Quod vitium apud Iudæos, quibus repu-

Domus in scripturis.

Qui peccẽt in hoc præceptũ.

repudium concedebatur, & frequentius & euidẽtius erat: nã permiſsione legis abutentes, alij aliorum vxores ſolicitabant, vt vel moroſitate, vel alia quapiã ratione, diuortij cauſam merito præſtarent, quò illi, ſoluto matrimonio eis potirentur.

NON diſsimili ratione peccant, qui deſponſam alteri abſtrahunt & abalienant, etſi id prætextu iuris faciant, quo declaratur, matrimonium per verba (quæ de præſenti vocãt) contractum, ſponſalia prius inita dirimere. Deinde peccant in hæc præcepta, non tantùm qui rem alterius, quamuis iniuſtis, ſed etiam qui permiſsis apud homines rationibus, ac (vt dici ſolet) ſub iuris colore nanciſci appetunt, idque cum incommodo & proximi iactura. Neque enim tales tam fauẽt proximo quàm ſibi, obliti præcepti Apoſtolici, non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum: qui ſibi bene conſultum eſſe volunt, etſi interim male conſultum ſit proximo, qui ad iuris rigorem omnia exigunt, æquitatis penitus obliti, idque ſui commodi gratia, qui occaſionem damni dant, & qui damno proximi nõ perinde atque ſuo afficiũtur, quod exemplis ſuperius allatis ſit manifeſtius. Et quis non videt adeũdem modum peccare emptores & venditores, itidem permutatores qui ſe in contrahendo decipiũt, etſi intra iuſti pretij dimidium, quamuis lex ciuilis ob id contractum nõ reſcindat. Nã alia eſt lex fori, alia lex poli, quæ præcipit, vt quod tibi non vis fieri, alteri ne feceri., Quamobrem, ſiue venditor ſis, ſiue emptor, omnem dolum detegere, ac proximum de rei æſtimatione ac pretio admonere debes, nec abuti in tuũ commodum, eius vel ætate, vel ruditate, vel incuria, vel neceſsitate. Vnde non dubiũ eſt, & eos in hoc præceptum peccare, qui pactum redemptionis ſic aſtringunt, vt euoluto certo tempore, res nunquam ad venditorem (qui eam diſtrahere coactus eſt) redeat, etſi id lex ciuilis permittat. Grauius peccant tutores & curatores & cæteri, quibus vel perſonæ, vel res aliorum ſunt commiſſæ: quum ſinunt eos, quorum tutelam gerunt, genio indulgere, ſeu in omnẽ malitiam ruere, vt ipſi tãdem eorum bona ad ſe pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum, quàm in ſuis agunt. Ad hæc peccant in hoc præceptum. qui virũ aliquem præſtantem, principi vel reipublicæ, cui non ſine magno commodo ſeruit, ſubducere moliuntur: Qui ſeruos ſeu ancillas ac mercenarios etiam ſuis dominis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeò qui non monẽt

Prætextu, iuris nõ excuſatur.

Æquitas rigori præferenda.

Alia lex fori, alia lex poli.

Pactum redẽptionis.

ac hortantur, vt apud dominos suos (qui eorum opera liben-
ter vtuntur) maneant, ac suo officio sedulò fungãtur. Alia ra-
tio est, si famuli ac famulæ nolint diutius in seruitio manere,
vel quia domini mali sunt, vel quia mercedẽ denegant, vel vi-
ctum necessarium non suppeditãt, vel aliã iustam ob causam:
tum enim licitum est alteri eorum operam conducere, quum
id faciat non animo incõmodandi proximo, quemadmodum
soluto matrimonio, licet alterius vxorem (cuius solam pudi-
citiam ac honestatẽ, quum adhuc alteri nupta esset, quis ama-
uit) in vxorẽ ducere. In summa, desiderãt hæc præcepta sum-
mã animi puritatem, ac impuritatẽ, immunditiãq; detestãtur.

Puritas animi desideratur.

Difficillima ĩpletio horũ præceptorum.

EX his facilè deprehendi potest, quàm sit horum mãdato-
rum difficilis impletio, ac quanta vigilantia nobis opus
sit, ne metas nobis à Deo præscriptas excedamus. Habemus
enim innatam concupiscentiam omnis mali fomitem, quam
quidem quàm sit difficilè intra diuinæ voluntatis limites con
tinere non tantũ mali, sed & sancti ac pij subinde sentiunt, ac
testantur. Certè vt possibile est hominem renatum, non suis
quidem viribus, sed Dei gratia hanc Dei legem adimplere, ta
men hactenus inuentus est nemo (virginem matrem post
Christum semper excipimus) qui se hanc legem vndiquaque
adimpleuisse, & omnino sine peccato esse, gloriari audeat:
quum Ioannes Apostolus palàm asserat, nos mendaces esse, si
dixerimus, quòd peccatum nõ habeamus. Rursus, (nostra sen
tentia) non rectè faciunt, qui asserunt, nos hîc nihil posse, atq;
adeò concupiscentiam etiã in renatis regnare dicunt, vt etiã
impossibile sit nos concupiscentiæ non succumbere, atq; hãc
legem adimplere: nã hac doctrina infirmos nõ leuiter offen-
dunt: quosdam enim in pestilẽtem quandam securitatem in-
ducunt, vt existiment se frustra gratiã Dei ambire, ac conari
vt hanc legem adimpleant quæ adimpleri nõ possit: satis esse,
vt credant Christum adimplesse legem, atq; hanc adimpletio-
nem ipsis vtcunq; de adimpletione incuriis (si tamen in Chri-
stum suo modo credant) imputandam fore: quosdam verò de
Dei iudicio magis metuentes examinant, ac in Deum mur-
murantes faciunt, quasi scilicet is, quæ impossibilia sunt, vt fa-
ciamus præceperit. Erat itaq; regia via pergendum, hoc est, ec
clesiastica doctrina potius inculcanda, quæ (vt sæpe diximus)
sic de concupiscentia sentit, vt cõcupiscẽtia in necdum rena-
tis, non tantũ morbus sit, sed etiã peccatum, æterna morte di-
gnum

Hierony. Augu. de natura & gratia. c. 6

Hactenus nemo oĩno sine pctõ.

Error exploditur.

Quomodo docendum de viribus nostris.

gnum, etsi in nullum actum exteriorem prorumpat: At cõcupiscentiam in renatis morbũ quidem esse, sed nõ peccatũ, saltem propriè dictum, nisi accedat cõsensus. Nam Apostoli verba aperta sunt, quæ eludi non possunt, nihil damnationis esse iis, qui sunt in Christo Iesu, qui nõ secundũ carnem ambulãt. Et Iacobus testatur, in fidelibus non ante peccatum esse concupiscentiã, nisi conceperit & pepererit. Concipit autẽ suggestione & delectatione, & parit assensu. Suggestio fit, vel per memoriã, vel per corporis sensus: cũ aliquid scilicet videmus, aut audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus. Delectatio subsequitur, si fruendi appetitus assurgere incipiat, tamen adhuc si & suggestioni & delectationi non cõsentimus, sed eam dominantis rationis iure cohibemus peccatum non committitur. At si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem Deo in corde nostro, etsi facto non innotescat hominibus, atq; hæc sic se habere testatur rei gestæ historia, de lapsu primorũ parentum in Genesi cõscripta. Vides enim quo pacto illic à serpente fiat suggestio, & quędam suasio, in appetitu autẽ carnali tanquàm in Eua delectatio oriatur, in ratione verò tanquam in viro consensio. Qui tandem consummato peccato homo tanquam de paradiso, hoc est, de beatissima luce iustitiæ, in mortem expellitur, idque omnino iustissimè. Non enim cogit, qui suadet, & constat omniũ naturas, tum demum suam seruare pulchritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, vt consequẽs sit de superioribus, in quib⁹ rationalis animus ordinatus est, ad inferiora nõ esse declinandũ. Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur: nõ enim hoc committit inuitus. Quòd si ratio in sua sede consistit, nec declinat, à peccato immunis est homo, etsi fomes ebulliat. In quam sentẽtiam dixit Gregorius: Cogitatio quantumcunque turpis mentem non polluit, si humana ratio non consentit.

Cõcupiscẽtia in renatis. *Roma. 8* *Iacobi. 1* *Cõcupiscẽtia cõcipit* *Suggestio.* *Delectatio* *Consensio.* *Gene. 2* *August.* *Ibidem.* *Gregorius*

Libenter fatemur in renatis ac piis hominibus legem peccati reliquam esse, habere illos semper quod deplorent, quòd scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quòd experiantur se à perfectione legis longè adhuc abesse, quam assequemur tandẽ in futura vita. Nam quotusquisque est, qui in afflictionibus (vt debet) nimirũ citra vllam animi molestiam obtemperat, qui non interdũ stomachatur, cum impiis omnia ex animo succedere videt? Rursus, quẽ dabis, in quo asiduam

Lex peccati ĩ renatis

illam

illam carnis & spiritus pugnā omnino extinctā esse reperias? IAM si extincta non est, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiā Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus: qua tandē ratione dices vllū hominem, quantumuis spiritu vegeto & alacri sit, legē adimplere, vbi altera adhuc hominis pars repugnat, aut saltē vt debet, spiritum non subsequitur, sed magis remoratur? quemadmodum Christus dixit: Spiritus quidem promptus est, caro autē infirma. Et Paulus: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliā legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Et paulò post: Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne verò legi peccati. Itaq; nō negamus, si peccatum largius accipias secundū phrasim Hebraicam, vt significat morbum aliquem seu defectum, imperfectionē seu vitiū, quod à perfectione legis nos remoratur, in piis, quantumuis piè agentibus, legem peccati, atq; adeò peccatum esse, quemadmodum accipiendus venit Apostolus cap. 7. ad Romanos. Sed si propriè peccatum accipias nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiscentiam in renatis post baptismū tale peccatum esse, quòd pugnet ex diametro cum lege Dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omne tale peccatum tollat, præterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modò abstineant à consensu, & non secundū carnem ambulent, qua tandē fronte dicemus hunc morbum seu imperfectionē per se sumptam rem morte æterna dignam esse? Quòd si dicas: Quî fit, vt hæc imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfectè adimpleri velit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus verbis legis? Respondemus, hanc imperfectionem, modò absit consensus in malum, à Deo non imputari piis in peccatum. Quin potius pios hanc imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissimè adimpleuit, in cuius corpus, veluti viua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atq; eo modo in Christo legem etiam adimplere. Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suū mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato dānauit peccatum

Roma. 7

Mat. 26

Roma. 7.

Peccatum largius acceptum.

Peccatum propriè reatus est.

Ioan. 1

Roma. 7

Quæstio.

Dilutio.

Impfectio nō imputatur in peccatum, nisi accedat cōsensus.

tum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

POtius ergo docendum erat, cõcupiscentiam renatis post baptismũ potius ad meritũ quàm ad culpam cedere. Nec ob id reliquum esse vt obsit, sed vt ansam ad capessendam victoriam præstet, quemadmodum Chananæi in Israël à Deo relicti sunt, non in subuersionẽ, sed in exercitiũ. Nã quî tandem vincemus, quî coronabimur, nisi legitimè certauerimus? quomodo certabimus, nisi hostis nobis negotiũ facessat? Deinde docendũ erat, Christum huius hostis vires sic fregisse, vt nobis (modò in Christo per fidẽ maneamus, ac nõ nostra, sed illius virtute suffulti, fortiter resistamus) ab eo timẽdum non sit. Consolatur enim nos Apostolus, contestans nos liberos esse à peccato, seruos autẽ factos esse Deo, hoc est, fractã esse in nobis peccati tyrannidem, non amodo regnare cõcupiscẽtiam, sed debilitatem esse, vt nisi contemnatur, suásque vires, nobis obdormiscentibus ac stertentibus resumat, dominari non possit. Peccatũ (inquit Apostolus) vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et rursum: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Siquidẽ non perfectè regnat tyrannus, cui resistitur. Quod quammaximè obtinere putandum est in hoc hoste, qui eoipso vincitur, quod illi resistitur: Resistite (inquit Iacobus Apostolus) diabolo, & fugiet à vobis. Spiritu itaq; ac animo prompto ac in Christum se inclinãte est opus. desides nunquam coronabimur, vigilantes nunquam supprimemur. Vigilate (inquit Christus) & orate, ne intretis in tẽtationem. Docendi eramus cum Paulo, vt accipiamus armaturam Dei, vt possimus resistere in die malo, & in omnibus perfectè stare, vt stemus succincti lũbos nostros in veritate, & induti loricã iustitiæ & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus sumamus scutũ fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumamus, & gladiũ spiritus, quod est verbũ Dei. Itidem Petrus monet, dicens: Cui resistite fortes in fide. Cui succinit Apostolus Ioannes: Quoniam (inquit) omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est autem (vt subiicit) qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Iam planè vecors est, qui Christũ credere nolit, qui se totum illi committere negligat,

Quid docẽdũ de cõcupiscentia in renatis.
Chananæi in Israel relicti.
Roma. 6
Liberi à peccato.
Peccatum non dominatur existẽtibus in Christo.
Roma. 6
Diabolus vĩcitur nõ assentiẽdo.
Iaco. 5
Matt. 26
Ephe. 6
1. Petr. 5
1. Ioan. 5
Vecors q in Christũ credere no lit.

quem

quē sciat (Deum & hominē) eum à peccato liberasse, ac victoriā esse de hoste consecutū, spiritū quoq; efficacē præstitisse, per quē mortificata carne, legē adimplere pergamus. Sic enim ipse inquit: Cōfidite, ego vici mundū, Et iterū: Petite, & accipietis: & quicquid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis. Rursus: Sic pater vester cœlestis dabit spiritū bonū petētib⁹ se.

Ioan.16 *Ibidem.* *Luc.11.*

A Christo petendū et accipiendū vt legi satisfaciam⁹ *Matth.3*

DEinde & hoc in primis ac sedulò monendum est, modò velimus Dei præceptis satisfacere, quēadmodū debemus (quòd Deus nouā vitam in nobis requirat) vt tū ad Christum properemus, daturū scilicet nobis spiritū sanctū, ac creaturū in nobis animū nouū, ad spirituales fructus in nobis gignendos aptū, Siquidē ipse est qui solus baptizat in spiritu sancto ac igne, frigida pectora igne charitatis inflāmans. Ita & hoc quoque docendū fuerat, ne quispiā in vacuum Dei gratiā recipiat otio torpescens, sed iam impartitæ gratiæ vires ad opus etiam accōmodet. Deinde vt maximè prospiciat, quò primos gradus ad peccandū protinus subuertat. Itē, vt omnem etiam externā peccandi occasionem deuitet. Lubricus est enim ille serpens antiquus, qui nisi capite teneatur, totus elabitur. Quāobrem Apostolus Ephesios suos monet: Nolite, inquit, locum dare diabolo. Pulchrè itē dixit Hieronymus: Quia impossibile est incēsum hominis motum, medullarū calorem non vrere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus qui statim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad petrā. Nimirum respiciens ad id quod Psaltes dixit: Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petrā. In quem etiam locum idem sic ait: Ille paruulos suos ad petrā allidit, qui cogitationes suas prauas, quū primùm insurgunt, & adhuc paruæ sunt, ad Christum (qui petra est) cōcutit & elidit. Et rectè monet quidā: Quando, inquit, te tāgit cogitatio praua, ne cōsentias illi, sed statim cum apparuerit scorpio, cōtere eum, calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initiū, culpam ibi emenda vbi nascitur. sic dū imfans est hostis, citius vincitur, quàm quum pubescit. Quod breui quodā compendio satis Sapiens cōplexus est, dicēs: Post concupiscentias tuas ne abeas. Abit enim post concupiscentiam, qui suggestioni locū præbet, qui delectationē suggestionis comitem, statim cum seminatur non eradicat. Fieri enim non potest, quin delectationem diuturniorem consensus in peccatum (qui nos captiuos in vitiū præcipitat) subsequatur. Quamobrem si serpēs ille tortuosus in cor tuū, vel superbiæ

Subuertēdi primi gradus ad peccandū. *Omnis peccandi occasio deuitanda.* *Ephe.4* *Hierony.* *Psal.136* *Allidere paruulos ad petrā* *Hieron. in Psalter.* *Eccle.18* *Abire post concupiscētiam.*

perbiæ

perbiæ, vel auaritiæ, vel libidinis, vel iræ, vel gulæ, vel inuidiæ, vel accidiæ sementem iacere incipiat, protinus ad semen illud benedictũ conuertere, eodemq; in animũ per fidem cõcepto, caput serpentis cõtere. Quod facies, si contemplere Christum caput tuũ (cui per baptismum insitus es) humillimũ omnibus expositum, ac liberalissimũ, castissimũ, mitissimum, continentissimum, beneuolentissimũ, denique ad faciendam patris voluntatem semper accinctũ. Ad hunc enim modũ suos Philippẽses Paulus monet: Hoc sentite, inquit, in vobis, quod & in Christo Iesu: hoc est, sic affecti esse cõtendite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirũ, qui quum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualẽ Deo, sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis. Et Petrus Apostolus: Christo, inquit, passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit à peccatis, vt iam nõ desideriis hominũ, sed voluntate Dei, quod reliquũ est in carne viuat temporis. Quod si quẽ Christus vita ac exitus nõdum à concupiscentia reuocat, hunc saltẽ instantis mortis ac gehennæ (quę impios manet) meditatio, à mali progressu reuocet, donec ad Christũ proficiat. Ad hæc nõ est remediũ efficacius, quo insurgẽtes carnis stimulos reprimas, quàm si protinus ad piam orationẽ (primũ illud fidei opus) recurras. Nã vt tres illos pueros Hebręos, in mediis flãmarum ignibus constitutos cũ suppliciter Deũ orarent, flãma fornacis Babylonicæ per Angelum excussa nõ tetigit, sed lenis quidã afflatus tanquã venti roris flãtis refocillauit: sic & orationis efficacia nos ab omni concupiscentiæ incentiuo liberos faciet, & gratiæ salutaris refrigerio leniet. Denique, vt diximus, omnis externa peccati occasio omnino vitanda est, quod in nobis etiã, vt fiat, partim situm est. Id verò facimus, quũ sensus nostros (per quos veluti fenestras quasdam peccatũ ingreditur) diligenter custodimus. Prima fenestra visus est, facilè admodũ peccati virus intus suscipiẽs, ac in animũ transmittens. Eua vidit pomũ esse pulchrum aspectu, & per oculos cõcupiscentia ad animum proserpsit. Dauid vidit Bersabeę elegantiam, & statim in eam exardescẽs, adulterium homicidio copulauit. Claudẽda est ergo hæc fenestra, ne crimen subintret: intuendum non est, quod non licet concupisci: reprimendi sunt oculi, quasi quidã raptores ad culpam. Ne verò

Pium cõsiliũ, ac præsens remediũ aduersus tentationem. *Gene. 3.* *Philip. 2* *1. Pet. 4* *Mortis & gehennæ meditatio.* *Oratio.* *Danie. 3* *Vitanda occasio peccati.* *Sensus diligenter custodiendi.* *Visus.* *Gene. 2* *2. Reg. 11*

Obiectio. verò causeris ac dicas, Quî possum in mundo obambulás ocu-
Respõsio. los claudere? Audi atque etiã sequere sanctũ Iob dicentẽ: Pe-
Iob.3 pigi fœdus cũ oculis meis, ne mulierem alienã cõcupiscerem,
Gregor.in hoc est, modis omnibus cõtendi, ne prius incautè respicerem,
Iob. quod postea inuitus amarẽ. Rursus, si replices, Quis mihi eam
Obiectio. perfectionis gratiã, qua ille vir sanctus imbutus erat, largietur?
Dilutio. Respõdemus, Deus. & quò minus vacilles, hîc proponimus ti-
bi imitandũ Dauid, cum quo si ardenter ad dominũ oraueris,
Psal.118 dicẽs: Auerte oculos meos ne videant vanitatẽ, certùm habe,
quod petis, te accepturũ, quòd qui id se daturũ pollicitus est,
Auditus. mentiri omnino nõ possit. Secũda fenestra, nimirum Auditus,
nõ minori cura custodiendus est, ne verbis, aut canticis otio-
sis, blandis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuantibus,
criminis venenũ in mentem traiiciatur. Quamobrẽ monet Sa-
lomon Prouerb.1. Fili, si inuitauerint te peccatores, ne audias.
Item Ecclesiastici.29. Sepi aures tuas spinis, ne audias linguam
Matt.10 nequã. Et Christus monet, vt simus prudentes sicut serpentes.
Psal.57 Siquidẽ serpentes obsurdescũt ne audiant vocem incantantis.
Odoratus Ab odoratu quoq; veluti tertia fenestra non parũ metuẽdum
est. nam & res probat, & Salomon testatur, vnguento & variis
odoribus delectari cor, qui & meretricẽ allicientẽ in hunc mo
Prouer.7 dum loquẽtem facit: Aspersi cubile meũ myrrha, aloë & cina-
momo. Esaias item odoris luxum notans, Deum cõminantem
Esa.3 facit in hunc modũ: Auferam olfactoria, & erit pro suaui odo
Gustus. re fœtor. Gustus item quartã esse mortis ianuam, Euæ exem-
plo discimus: de ea enim Genesis.3. legitur: Vidit quòd lignũ
esset bonũ ad vescẽdũ, &c. & tulit de fructu illius & comedit,
dedítque viro suo. Qua de re Sapiens gustus tẽperantiam sua-
dens, ait: Noli auidus esse in omni epulatione, nec te effundas
Luc.16 super omnẽ escam. Et Christus parabola illa de purpurato di-
uite satis indicat, in quã ruinã nos gustus illecebræ præcipites
Tactus. agãt. Postremò, tactus quàm diligẽtissimè obseruãdus est, mo-
nente Salomone Prouerb.6. Nũquid, inquit, potest homo ab-
scõdere ignem in sinu suo, vt vestimẽta illius non ardeant? aut
ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? Sic
qui ingreditur ad mulierẽ proximi sui, nõ erit mũdus quũ te-
tigerit eã. Itẽ: Qui tangit picẽ, inquinabitur ab illa: & immun-
dum qui tetigerit, efficitur immundus. Et in tactu (inquit Am-
Ambros. brosius) crimen est. Ideo tibi dicitur, ne multus fueris ad alie-
nã, neque cõtinueris cõplexibus eius. Hãc sensuum custodiam
nobis

nobis tātopere necessariam, patres tū spiritalē circūcisionem, *Spūalis circuncisio.*
tum verum ieiuniū appellant. Hanc autē facilè præstabis, mo- *Verū ieiunium.*
dò omne prophanum vitaueris, ac stes semper ad bene operā-
dum accinctus. Desideria enim (vt Sapiēs ait) occidūnt pigrū. *Prophanū otium vitandum.*
Noluerunt enim quicquā manus eius operari, tota die cōcupi
scit & desiderat. Proinde Christus monet: Sint (inquiens) lum-
bi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, &
vos similes hominibus expectātibus dominum, quando reuer *Prouerb.*
tatur à nuptiis. Semper itaque aliquid boni operandum est, ne *Lucæ. 12*
nos diabolus otiosos inueniat, discincti & supini capiuntur ab *Hierony.*
hoc hoste, at non facilè capitur, qui sancto vacat exercitio.

HAbes summam diuinę voluntatis breuibus conceptā, hoc *Peroratio.*
est, decem verbis cōprehensam, & ab ipso domino propo *Sūma diuinæ volūtatis, decalogus.*
sitam, quā & initiò omnis naturæ conditor, humanæ menti in-
sculpsit. Quam dein quū per lapsum Adę, ac succrescentē post-
modum hominum malitiam obliterata penè esset, ac indignè
negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inscriptā im-
partiit, ac per fidelē ministrum ecclesię proponi mādauit, quē-
admodū Moses ait: Hæc, inquiēs, verba loquutus est dominus *Deut. 28*
ad omnem multitudinem vestram in mōte de medio ignis, &
nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius, & scripsit
ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi, nimirū vobis
Israëlitis promulganda. Tu itaque Paroche, qui minister es ec- *Parænesis ad Parochos.*
clesiæ Dei, accede mente ad dominum Deum tuum, accipe
Decalogū de manibus eius, & loquere quæ in eo scripta sunt
ad populum tibi concreditum, vt audiēs faciat, quæ in eo scri-
pta sunt, vt non declinet neque ad dexterā, neque ad sinistrā, *Deut. 28*
sed per viā, quam præcepit ei dominus Deus suus, ambulet: vt
viuat & bene sit illi, non tantū in præsenti, sed & in futura vi-
ta. Ostende quoque populo tuo, vnde faciendi virtutem acci-
pere debeat. Quod tū demum feceris, si eum assiduè doceas fi-
dem in Christū, si diuinis sacramentis imbuas, si deniq; ad pre-
candum accinctū reddas & alacrē. Hæc autē agens, & te & illū
saluū facies, vt quū apparuerit princeps pastorū, immarcesci-
bilē gloriæ coronā percipias, quam reddet tibi dominus in illa *1. Tim. 4.*
die iustus iudex, ac solus potēs & beatus, rex regū, & dominus *1. Pet. 5*
dominantiū, qui solus habet immortalitatē, & lucē habitat in- *1. Tim. 6*
accessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre po-
test. Cui est honor & imperium sempiternum, Amen.

ENCHIRIDII FINIS.

FORMVLA AD QVAM VISITATIO INTRA DIOECESIM COLONIENSEM EXIGETVR.

HRISTVS Iesus pastor ille bonus, qui venit quærere & saluũ facere quod perierat, circuibat omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum, prædicans Euangeliũ regni, & curans omnem lãguorem, & omnẽ infirmitatem. Videns enim turbas, misertus est eis, quia erant vexati, & iacẽtes sicut oues non habentes pastorem. Quæ Christi actio, quid aliud est, quàm nostra (qui pastorum munus in ecclesia gerimus) instructio, & viua quædam admonitio? nempe, vt eisdem vestigiis incedentes requiramus gregem nostrum, quem hac corruptissima tempestate partim hæresum ac schismatũ agminatim in eccclesiam Dei irrepentium contagione miserè dissipatum, partim fœdissima scelerũ, ac malorum morum lue cõtaminatum ac conspurcatũ cernimus. Atque adeò nobis requirendi imminet necessitas, vt si in hoc officio diutius torpẽtes fuerimus, dominus sanguinem ouium alioqui periturarũ de manibus nostris sit exacturus. Sed quid attinet in formulã gerendæ visitationis multis præfari? cuius nedum vtilitas, sed & necessitas præterquam quod seipsam ostendit, in Prouincialis nostri Concilij Canonibus satis superq; demonstrata est.

IN præsentiarum ergo de ordine tantùm rei gerendæ dispiciemus. Quòd non parum referre visum sit in omni re, pręsertim magna ac graui decentem ordinem sequi.

QVod autem ad pręsens negotium attinet: Ordinem in duobus potissimùm cõsistere putamus. Primùm, quo progressu loca singula Diœcesis nostræ, in quibus Ecclesiæ ac domus Deo dicatæ, sunt constitutæ, visitare oporteat.

DEinde quis ordo cùm ad singula loca deuentum erit, in ipsa visitationis gestione tenendus sit.

De ordine & progressu locali.

Isitationẽ nostrã iãdudũ ipsi ab Ecclesia nostra metropolitana Colonien. orsi sumus. Quã intra ciuitatem Coloniã per visitatores nostros cõtineri oportebit, nec antè extra hãc Metropolim nostrã ꝓgredi, quàm visitatio ibidẽ vndequaq; peracta,

peracta fuerit, quod fieri oportere, nō tantū Canones præscribunt, sed & ratio ipsa docet, quæ à principali vrbe, atque adeò in omni re à capite ordiri æquum iustúmq; cēset. Quàuis nec idipsum scripturę exēplo vacet. Quod Christus voluerit Euāgelij prædicationē ab Hierusalē incipere. Deinde in omnem Iudæā & Samariā, denique vsque ad vltimū terræ propagari.

INtra ciuitatem nostrā Colonien. in primis inuisenda & reformanda est ecclesia nostra Metropolitana, quod facere (vt iā diximus) ipsi cœpimus, ac deo dante perficiemus. Visitatores autē per nos delegati, in primis de loco idoneo cōueniāt, vbi habita cōsultatiōe dispicient ante omnia, vt officio nostro (quod partim Vicarius noster in pōtificalibus, vnus ex visitatoribus delectis, partim Officialis, partim Vicarij nostri in spiritualibus gerūt) iuxta censurā Canonum Cōcilij nostri Prouincialis satisfiat. Quo etiam vocandi erunt, qui functionibus hisce subministrāt, quatenus videbitur opus. Et in primis Procuratores fiscales. Dein adibunt ecclesias collegiatas. Subinde ad monasteria trāsibunt, & virorum, & mulierum. Post hæc ad parochias ibitur, proximū loca hospitalia occupabūt. Postremò, Vniuersitatis ac Academiæ nostræ ciuitatis cōuocatio, & visitatio quoque haud prætermittenda, modò tamē ei, nostra ope videbitur opus ad studia subleuanda. Pædagogia quoque omnia tam apud collegiatas, quàm parochiales Ecclesias constituta, inuisenda. Et quoniam scholis cohærent Bibliothecæ, nec harum perlustratio negligenda erit.

POstquam peracta fuerit in nostra ciuitate Colonia visitatio, ad oppida & vicos diœceseos nostrę eo ordine, quem locorum situs aptiorem demonstrauerit, aut visitatorum conditio commodiorem reputauerit, perducenda, sic vt à vicinioribus sensim ad magis dissita, ac remotiora loca properetur.

ET hîc idem quem in ciuitate nostra Colonien. obseruandum præscripsimus ordo, quadātenus fieri potest, seruandus est. Nimirum vt in oppidis insignioribus, vbi ecclesiæ collegiatæ, monasteria, parochiæ & reliquæ pię domus reperientur, eodem progressu visitatores nostri incedant. Porrò si cōmodè omnia oppida adiri possint, pręsertim populosa, tum id vt fiat, non inutile sanè fore arbitramur.

QVod ad vicos attinet & modica oppidula, quę omnia cōmodè adiri nō poterunt, hic modus seruādus est, nēpe vt visitatio per singulos archipresbyteratus distribuatur, sic vt

visitatores accersitis in archipresbyteralibus sedib⁹ archipresbyteris, qui parochiarũ ipsis subiectarũ exactã notitiã habent, eidẽ vt indicibus vtãtur, pręsertim in hoc, nũ sufficiat vt parochi ei sedi subiecti, cũ presbyteris & clericis, cõcomitãtib⁹ aliquot parochianis potioribus, ad ipsã archipresbyteri sedẽ oẽs euocẽtur. An vero referat, vt quidam sigillatim inuisentur. In hoc enim habẽda discretio est, secũdũ populi vel multitudinẽ vel paucitatẽ. Deinde habẽda etiam ratio necessitatis, ꝙ vicus quispiã, aut ob vnã, aut ob aliam causam præsentis visitationis remedio magis etiã quàm oppidũ aliquod opus habere possit.

Cæterùm, si nulla sit præcipua ratio quæ exigat Visitatorũ in singulis oppidulis, aut vicis præsentiam, post peractam visitationem in vna sede archipresbyterali, ad aliam viciniorem vti locus & res postulauerit, transeundum erit.

De quibusdam initiò curandis, quæ vtrũque progressum expeditiorem reddent.

IN primis dabimus Visitatoribus nostris præscriptam mandati formam, sigillo nostro publico cõmunitam ac authenticam, qua omnibus suæ missionis ac functionis certam fidem facere possint. Quod est ante omnia necessarium, non tam ad conciliandam ipsis vndique authoritatem, sed & ad retinendum ecclesiasticæ regulæ vigorem, quæ factæ missionis indubitandum testimonium requirit.

DEinde cõuocabimus Clerum ciuitatis nostræ Colonien. ad locum Visitatoribus nostris opportunum, vbi ipsi visitatores post nostri delegatorij mandati ostensionem, totius Cleri animos ad visitationẽ, quam statim aggredientur, pręparabunt, vt singuli ad Visitatorum aduentum parati sint, ad recipiendos eos nomine nostro, ipsisque vt Dei ministris, in ecclesiæ nostræ causa omnium maxima, auscultandum ac parẽdũ. Postulabunt quoque Visitatores nostri cleri cõsilium, quò res tantò maturius ac expedientius procedat, quantò fuerit plurium consilio & assensu comprobata.

QVòd ad collegiatas ecclesias ac monasteria attinet, Visitatores nostri, nullis ex ciuili magistratu opus habẽt, qui ipsis adsint, sed in parochiis, hospitalib⁹, scholis ac bibliothecis visitãdis, cũ ibi magna ex parte res populi ac plebis tractanda veniat, proindéque populus, multa reformatione egẽs, hic potissimùm aduocãdus sit. Videbimur operæpretiũ factu-

ri, si ex Senatu ciuitatis nostræ, quosdam bene Christianos & integros viros, deligi ac Visitatoribus adiũgi curemus. Qui visitationi aderunt, nõ ostẽtandæ virtutis aut potestatis causa, sed tantũ ad cõfirmandã fidem & ad multitudinem populi, attractã interdum prauis institutionibus, ac dissentientem compescendam, ne officio visitationis per improbos illudatur.

PRoinde vt eandem ob causam intra ditionem illustris ducis Cliuẽ. vnus aut alter ducalis Cõsiliarius, vir pari fidei ac morum integritate, authoritatéque pollens, Visitatoribus nostris non aliter tamen quàm prædiximus, adiũgatur: vt referre admodum putamus, ita vt fiat curæ nobis erit.

PRæterea sub visitationẽ edictũ publicum, quàm late se nostræ dioecesis ditio porrigit, proponemus. Et vt in eandẽ sententiã per ducẽ Cliuen. intra pomeria suarũ ditionũ publicetur, curabimus. Quo subiectis omnibus, vt aducturos Visitatores ob functionẽ dei quã gerũt reuerẽter recipiãt, vt omnes malæ volũtatis præsumptores forsan repertos (qui visitationis progressũ ausi fuerint, aut facto, aut verbis impedire, seu incessere) cõprimãt: vt deniq; Visitatores ingrediẽtes, egrediẽtésq; securè deducãt omnẽ iniuriã propulsuri. Idq; sub grauissimarum poenarũ non tantũ ecclesiasticarũ, sed & etiã ciuiliũ incursu, vt factiosi ea quam metuunt magis poena cõprimãtur.

DEnique Visitatores priusquam ab vno ad alium locum progrediantur, aliquot ante diebus suũ aduentum Clero & plebi eius loci significabunt, maximè verò vbi ad Archipresbyterales sedes eundum est, Archipresbyteris aduentus denuntiandus maturè est, quo ipsi Parochos sub sua sede constitutos ad diem præstitutum commodè euocare posint.

ERúntque omnes admonendi, quò se ad visitatorum aduẽtum expeditos ad rem, quæ pro manibus est agenda, reddant. Vbi autẽ ad Parochias ibitur, sub aduentũ, vt qui volent Sacramentum Confirmationis recipere, ad illud se præparẽt, vt qui grauatæ cõscientiæ remediũ adhiberi velint, aut cõsilio opus habeãt in re quacunque perplexa, conscientiæ tranquillitatem perturbante, ij vt die designãda cum bona fiducia adueniant, seque audacter Visitatoribus præsentẽt. Deniq; hortabũtur populum, vt mane eius diei quo ipse populus visitandus est, ab omni, seruili opere cessetur, quo omnes ad Ecclesiã accedant ad capiendũ cibũ, qui non perit, hoc est, ad percipiendum ea, quæ ad suarum animarum salutem pertinebunt.

VBI ad locũ ventũ erit. In ecclesiis Collegiatis, ac Monasteriis conuocabuntur omnes, ad domum Capitularem. In Parochiis verò Parochus & Clerici ad Sacristiam, si tamen ad conueniendum ea domus idonea fuerit, populus verò in medio templi, interrogandus, audiendus & instruendus est, in eum qui sequitur modum.

QVoniam Visitatores Christi legatione fungũtur non quæ sua, sed quæ Iesu Christi sunt quæsituri, ac cum Paulo dicturi, Non enim quærimus quæ vestra sunt, sed vos. Dignum iudicamus vt initiò ipsius gratia & misericordia imploretur, cuius opus geritur, sine quo alioqui nihil facere poterimus. Quamobrem principiò, Missæ sacrum, pro ratione loci, aut decantetur aut legatur. Idque deuotè magis quàm externo apparatu, quò populus tãtum ad pietatem accendatur.

SEcundò: Cum Visitatoris officium sit instare prædicationi, exhortationi & doctrinæ, vt referat fructum qui nõ perit, post finitum sacrum per Vicarium nostrum in pontificalibus, aut si is defessus fuerit, per alium ex Visitatoribus sermo commonitorius habeatur, ex ipsissimis sacris literis, syncerissimè, omissis tropis ac allegoriis, præsertim non admodum aptis, depromptus, rei, personis ac locis accommodus. Qui ad populum habendus, cautissima circunspectione moderandus est, secundũ ouium palatum, hoc est animorum affectus, opiniones, & vitia, quæ licebit statim post aduentum à Parocho, aut Archipresbytero expiscari, vbi populus à contagione dãnatæ doctrinæ, adhuc integer est, tantùm corruptis moribus inquinatus, ibi cõsultius in recensendis præceptis dominicis, coarguendis (in spiritu tamẽ lenitatis) peccatis, præsertim iis quibus populus ille potissimũ seruit, incitatione ad pœnitentiã, & breui explicatione fidei catholicæ, cũ decenti cohortatione, vt in synceritate fidei, doctrina Christi & ecclesiæ, ac obseruatione preceptorũ dei perseueret. Et in primis, vt suis, tam ecclesiasticis, quàm Ciuilibus præpositis, Rectoribus & Potestatibus debitum honorem & obedientiam præstet. Vbi verò Visitatores cõpererint parochiam aliqua hæresum cõtagione infectã, ibi primas partes fidei nostrę explicatio obtinebit. Vbi verò ad eos articulos ventum erit, à quibus videbitur praua corruptione discessum (Nam quotquot sunt hæreses vnico Apostolorũ symbolo retũduntur) ibi diutius immorandum est, & quid ille articulus credendũ proponat diligenter

expli-

explicandū,& tum quaſi per occaſionē & obiter hæreſis ſubor ta per paucos ſcripturæ locos,non remotius petitos, qui nulla detorta interpretatione eludi poſsint retūdenda,aſtruenda veritas eſt,& coarguēdus error. Deniq; populus per cōcordē eccleſiæ diffinitionē,quæ ex aliquo Oecumenico Cōcilio petenda eſt cōfirmandus.Deinde coarguenda ſcelera ſunt,& via mādatorū dei indicāda. Et hîc præcipuè ille locus erudita pietate ac docta breuitate tractādus.Nēpe idcirco à deo per ſpiritū ſanctū fidē nobis donari, vt per fidē mādata diuina adimplere poſsimus. Atque adeò neceſſariū eſſe vt fidem charitatis opera comitētur, vt præter hæc fides non viua,ſed mortua dicatur,factáq; cohortatione ad pœnitētiam & fructus pœnitētiæ dignos,ſermo ea cohortatione qua prior,finiendus eſt.

Poſtremò ad Deum publicè porrigenda oratio eſt, & commonendus Clerus ac populus, vt idem apud Deum oret, in hanc vel ſimilem ſententiam.

OMnipotēs ſempiterne deus qui etſi corda noſti omnium ad exēplum tamē noſtrum deſcēdere ac videre voluiſti, an populus ſceleratus clamorē qui ad te peruenerat opere cō pleuiſſet. Qui filiū tuum vnigenitū in terras ad requirendum & ſeruādum quod perierat,miſiſti.Et per eundem, omnes qui gregis paſcendi curā ſuſceperūt, & opere & verbo vt idē ſedulo agerent admoneri feciſti. Te ſuppliciter exoramus vt nobis indignis famulis tuis pro tua ineffabili pietate gratiā diuini luminis tui clemēter infundas, labia aperias, linguā dirigas omnéſq; actus & cūctas operationes noſtras tua virtute inſtruas,& cōfirmes, vt viſitationis munere ad quod in nomine tuo accincti ſumus,ſpiritu tuo cooperante,& beata Maria virgine genetrice filij tui, ac omnibus ſanctis tuis intercedentibus,ad Catholicæ fidei robur & exaltationem, charitatis augmentū, ac profectum: hæreſum ac vitiorum eradicationem, tui Cleri & populi repurgationem & ſalutem, eccleſiarum tranquillitatem & cōſeruationē, ac demū ac tui ſolius nominis laudem & gloriā ſempiternā,rectè perfungi valeamus,per eundem dominū noſtrū Ieſum Chriſtum filiū tuū, qui tecū viuit & regnat in vnitate eiuſdē ſpiritus ſancti Deus per omnia ſecula ſeculorū.

POST hæc ad peculiares viſitationis actus progrediendū eſt. Idque certo quodā ordine. Et quanquā in hoc variēt, nedum qui de viſitando ſcripſerunt,ſed & ij quorū cōſiliis in hac re vſi ſumus, quibuſdam exiſtimantibus Ab inquiſitione

vitiorum ordiendum. Deinde pœnitentiam populo indicendã. Postremò faciendam reformationem, & dandam populo benedictionem. Quibusdam verò sentiẽtibus, exteriorẽ templorum ac aliorum suorum locorum faciem contemplandam ac repurgandam, ac deinde ad reliqua ex ordine transeundũ.

Quanquam autem vterque ordo Christianissimus & à Canonicis scripturis ac regulis minimè dissentiẽs sit, tamẽ, pro ratione tẽporum & morũ præsentiũ, ita nobis agendũ videtur.

PRimùm vt singulis hominum ordinibus, sigillatim ac gradatim Canones Concilij nostri prouincialis, quemadmodum illi quęque secundum suæ vocationis, cõditionem respiciunt, diligenter ac disertè relegantur, ac vbi opus erit dilucidius exponãtur, vtque deinde diligens fiat inquisitio, nũ quilibet ad eorundẽ Canonum regulam, professionẽ & vitam suã hactenus instituerit, & instituere pergat. Nã statim ab inquisitione criminũ incipere, tale, nobis videtur vt videãtur multi hinc auertendi. Nec id nouæ reformationis cõscribendæ gratia, vt fiat necessarium putamus, cum iam cõpertum sit in omnibus iis esse peccatum, de quibus cõsilium nostrum prospicere opus putauit. Adde quòd hic agendi modus scripturis atq; adeò instituto Christi ac sanctorum Apostolorum admodum cõsentaneus nobis apparet. Nã siue veteris testamenti Reformatores (quales post discessionem Israẽl ab Iuda vsque in tempus captiuitatis Babylonicæ Iosaphat, Ezechias, & Iosias: post captiuitatem verò Iesus, Zorobabel, Esdras & Nehemias fuere, siue Christum & Apostolos eius spectemus) semper hic ordo seruatus cõperietur, vt à doctrina, vel veteris, vel nouæ legis inciperetur. Sic enim secũdi Paralipomenon, capite decimoseptimo legimus: Tertio autẽ anno regni sui Iosaphat misit de principibus suis Benail & Abdiam & Zachariã & Nathanaël & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas & sacerdotes, docebántq; populum in Iuda, habẽtes librum legis domini, & circumibãt cunctas vrbes Iuda atq; erudiebant populũ. Breuiter vbique ferè reperias librum legis principiò lectũ, post librum lectum ad inquisitionem processum, & factã secundum legẽ separationem, quemadmodum 2. Esdræ cap. vltimo videre est. Neq; id absq; magna ratione. Lex est enim quæ ostẽdit peccatũ, sicut Paulus ait, Per legẽ cognitio peccati. Adeò vt frustrà de peccatis inquiratur, nisi per legem arguãtur, qui est gladius biceps pertingens vsq; ad diui-

sionem

sionem animæ & spiritus. Itidem Christus cùm circuiret omnes Ciuitates & Castella, primùm docuit in synagogis eorum prædicans Euangelium regni, deinde curauit omnẽ languorem. Et vt cætera sileamus, Actuũ 16. legimus: Cum pertrãsirent Paulus, Sylas & Timotheus (diuini illi Visitatores) Ciuitates, tradebãt eis custodire dogmata quæ erãt decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Hierosolymis.

QVamobrẽ Visitatores quoq; nostri primũ tradẽt Decreta synodi nostri prouincialis, quæ nihil aliud quàm legẽ domini & dogmata Apostolica cõtinent, hoc enim agentes, & authoritatẽ sibi conciliabunt, & ab omni suspicione lõgè erunt alieni: qui nihil proponent, vel exigent quàm quod est synodica sententia per patres vnanimiter conclusum.

QVO facto Visitatores authoritate dei iubebũt, vt singulis de seipsis, totóq; eius ecclesiæ quæ visitatur statu, interrogati syncerè depositis omnibus humanis affectibus, amore, odio, spe seu timore, sola veritate innixi, euidenter quæ corrigenda videbuntur, referant. Nulli tamen crimen imponant, quod probari non possit, ne eiusdem criminis reatu ac pœna, cuius proximum falsò deferre cõuicti fuerint, se inuoluant. Atque subinde inquirendũ, Num sciant aut credant aliquid in ea quę visitatur Ecclesia reformationis, vel correctionis tam capite, quàm in membris indigere.

ET quò hæc inquisitio omni cõuentionis dedecore vacet, per Visitatores, non solùm ex Clero (cum de eius vita & doctrina) sed & ex populo (cum de ipsius fide & cõuersatione inquiretur) quidam qui ad veritatem dicendam magis apti videbuntur deligẽdi, ac sigillatim & secretò super singulis articulis, ac aliis de quibus operæpretium videbitur in modum qui infrà sequitur, interrogandi sunt.

ATque hîc iterum nobis talis agendi ordo conueniẽtissimus apparet, vt secuti præceptũ domini, primùm de his inquisitionem instituamus.

Primò, quænam ad repurgationem animorum facere viduntur, Mundemúsq; prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat, & id quod deforis est mundum. Nam ipsi homines Christiani in vnitate fidei per vinculum charitatis congregati, reuera sunt ecclesia visitãda. Et templum illud quod peculiariter spiritui sancto dedicatum esse debet.

Secundò. Deinde vt de exterioribus ritibus, aliis rebus, vel

ad conseruandam, vel ad dissipandam tranquillitatem facientibus quæratur.

Tertio. Denique vt & domũ Dei, hoc est, templorũ ac aliarum sanctarum ædium exteriorem quoque faciem cõtemplemur. Illa enim oportet facere, hoc vero non omittere.

Generale.

VBI reperientur beneficiorum Ecclesiasticorum Collatores, Electores, patroni laici, & Archidiaconi, iis generatim prælegantur, & inculcentur. 1. 2. 3. 4. & 5. articuli sub titulo, de Impositione manuum. Speciatim autẽ collatoribus. articu. 6. Electoribus. 7. 8. & 9. Patronis. 11. 14. & 15. Archidiaconis. 12. & 13. Super quo tamen necesse erit cum ipsis latius agere & inquirere, emendareq; vitiosa, quoad fieri potest. Sin Archidiaconi resistãt, ad nos referre. Præterea ipsis proponetur articul. 26. sub titulo de Metropo. Cathedr. & Colle. Eccl. Itidem inculcabuntur omnes articuli, sub penulti. titulo, De iurisdictione Ecclesiastica contenti. Similiter 18. cum cæteris articulis sequẽtibus, sub titulo. De visitatione ac Synodis Episcopalibus, Archidiaconibúsque comprehensi.

Aliud.

QVanquam ad visitationis executionẽ duo requirantur: Instructio scilicet & Coërtio, Doctrina & virga disciplinæ, quæ pari gradu incedere oporteat. Quia tamen hæc visitatio nostra, noua & rara est, populúsq; tã delicatas habet aures, vt omnis seueræ increpationis, priusquàm ad pœnitentiam cordis cõuersus fuerit, sit impatiẽs. Propterea hortamur Visitatores nostros, vt Paulinam sententiam, & exemplum potissimùm spectent, nempe, vt sint patientes ad omnes, cõsolentur pusillanimes, suscipiant infirmos. Post, non omittant corripere etiam inquietos. Expedientius enim est, vt Visitatores nostri nunc omniũ primùm, potius videantur in charitate & spiritu mãsuetudinis ac lenitatis, quàm in virga venisse. Quare pręcipua eorum cura erit, vt contristent quidem eos ad quos mittuntur, sed secundum Deum ad pœnitentiam & salutem. Coërtio tamen (vt diximus) moderata, maximè in contumaces nequaquam omittenda est, aut ad nos referendum.

De visitatione eorum qui nostro officio funguntur.

VIcarius noster in pontificalibus suiipsius Visitator erit. Respiciunt officium eius Canones sub titulo, De impositione manuum, à 16. vsque ad 30. Quare super singulis articulis

culis se concernentibus cum collegis suis maturè cōsultabit, vt omnia quæ illis cōtinentur, ad suum effectum deducantur.

SED interim hîc duo erunt per Visitatores agenda. Primū cōferetur cum Scholastico ecclesiæ nostræ, vt ille suis Cōmissariis (quos & huic rei idoneos esse volumus) Vicario nostro adiungendos, mandatum faciat his decretis parendi. Deinde vt deligentur vnus, aut duo Theologi, qui his rebus vacare possint, relaturi à nobis sui laboris mercedem, quorū conscientiam in re tanta onerare cogimur.

OFficiali nostro proponentur articuli sub titu. de impositione manuum, à 30. cum sequent. vsque ad articulū. 35. Deinde omnes qui sunt sub titulo, De iurisdictione Ecclesi. contenti. Admoneatúrque vt eosdē articulos tam ipse seruet, quàm per alios sibi subiectos obseruari faciat. Præterea aduocabuntur Fiscales, quoniam sunt aliquot articuli, qui illorum officium peculiariter concernunt, dehortandi ab omni auaritia, ac cohortandi, vt vigilantissimè prospiciant, ne alicubi à nostris decretis praua præuaricatione discedatur. Quibus si quid deerit, nos supplebimus, de quo ad nos referatur. Deinde interrogabitur Officialis, an reformationi iurisdictiōis ecclesiasticæ, per nos promulgatæ, per omnia pareatur. Admoneatúrque vt si alicubi cessetur, id suppleatur.

VIcariis nostris in spiritualibus proponēdus est articulus 35. sub titulo, De impositione manuum. Et diligēter commonendi, vt in omni permutatione beneficiorum, De statu, & qualitate personarū, de conditione beneficiorum permutādorum, & quis adfectus cōpermutātes moueat ad permutandū, & quæ cōditiones intercesserunt, an sit permutatio reuera fucus, an vera permutatio, an velint in cōpermutandis beneficiis residere, aut illis per alios saltē satisfacere, an potius pecunia principaliter quæratur, vel iā data, aut per extinctionem dāda, atq; adeò, an quęstus tantū, aut luxus causa permutatio fiat, inquirant. Idq; antequàm recipiāt iuramētum, Alioqui rei essent criminis, in quod consentiēdo saltē faciētibus incurrēt.

CVM extra quadragesimā & aduētū domini Vicarius noster in Pōtificalibus, paucis diebus cōcionetur. Nos verò ex animo cupiamus perpetuum verbi concionatorē, virum doctum & integrū, tam necessario muneri, in ecclesia nostra Metropolitana præficere: Idcirco Visitatores, post maturam mutuò habitam deliberationem, ad nos referent. Quo pacto

per

per vnionem,aut suppreſsionẽ alicuius beneficij eccleſiaſtici, cuius reditus talem virum alere poſsint voto noſtro ſatisfieri queat. Quod non tã pium, quàm neceſſarium putamus, Nã hic futurus erit dux gregis, quo inſtruente ac arguẽte, Clerus ac populus tandem ſanctis decretis aſſueſcent.

De viſitatione Eccleſiarũ collegiatarũ, tam extra, quàm intra Coloniam conſtitutarum, quæ ad inſtar eius, quam nos in Metropolitana noſtra cœpimus, peragetur.

POST Miſſæ ſacrum, Concionémq; in domo capitulari habendã, atq; alia ſolẽnia per Viſitatores, omnes articuli, ſub titulis, De officio priuato ac publico clericorũ. Item ſub titulo, de Metropolitanis, cathedralibus & collegiatis eccleſiis, & in his miniſtrantibus. Primùm toti collegio integrè ac diſertè prælegẽtur. Deinde viris illis integris ex collegio, vt prædictum eſt, ad inquiſitionem faciendam deligendis Summaria tantùm articulorum diſtinctè repetentur. Sic tamen vt articuli illi qui tantùm Eccleſias intra Coloniam conſtitutas concernunt, extra Coloniam omittantur. Fiátque diligẽs ad ſingulos articulos (quæ factum reſpiciũt) inueſtigatio. Quánã in parte aduerſus vnum vel alterum peccetur, atq; ibi apponẽda manus, vbi lapſus compertus fuerit.

Referatur ad nos de correctione Breuiariorũ & Miſſaliũ.

ITem cõtendant Viſitatores inſpicere ſtatuta Eccleſiarum, & quæ minus iuſta, ac ſancta erunt, reſecare. Quòd ſi capitula reclamauerint, vel in toto, vel ex parte, ad nos referetur. Præterea, contendant modum imponere annis carentiæ, vbi reclamatum fuerit, ad nos referent reclamationis cauſas.

DE obſeruatione capitulorum, iuxta articulos diligenter inquirent, maximè verò, num ſint in capitulis diſsidia & contentiones, Num prælati omniũ vota audiant, Num fauore, aut odio, aut alio deprauato affectu quorũdam priuatorũ res gerantur, & an expectetur omnium ſententia, aut etiã cõtemnatur, quantumuis cauſa eccleſiæ vtilitatem reſpiciat.

ITem an fundationibus piis, quarum prætextu quotidianæ diſtributiones percipiũtur, ſatisfiat. Et hæ fundationes exhiberi

liberi debent, & per nostros Visitatores inspici, vt sicubi negligentiæ suppletione opus fuerit, suppleatur.

De Decanis.

ANte omnia visitatores se de cõditione & moribus Decanorum certiores reddi curabunt. Nam si hi cæci fuerint, consequitur, vt grex quibus ducatum præstant in præcipitium cum ipsis ruant. Quare inquirant potissimùm, an bonũ exemplum frequentando Ecclesiam, & bene viuendo cæteris præeant. An ecclesiæ laudabilia statuta faciãt obseruari. An ea quæ inordinatè & vitiosè fiunt, feruenter reprehẽdant. An citra personarum acceptionem excessus puniant. An negligentes in monendo Ecclesiæ personas, tam quod ad diuinum officium, quàm quod ad vitam & mores attinet, sint.

HIS Visitatores summo serio demãdabũt, vt quàm diligẽgentissimè respiciant, quò decretis Concilij in omnibus & per omnia pareatur, vtque, cùm necesse erit, & cõsilium & auxilium capituli aduocent. Quòd si ipsos audire noluerint, rursum ad nos referant.

QVòd si inter visitãdũ cõmissarij nostri inquietos quosdam & rebelles Decanis ac Prælatis repererint, hos castigabunt, & ad obedientiã reducent. Si reduci nolint, eos nostro nomine ab officio & beneficio suspẽdent, donec nobis suspẽsionis relaxationẽ obtinere mereãtur. Decani (quibus cura animarũ cõmissa est) interrogãdi, cui administrationem sacramẽtorum cõmiserint. Ab aliis quoque inquirendũ, quẽadmodum ille officio suo satisfaciat, imò exhibẽda persona est. Quæ respicere poterit quid correctione egeat, tam quod clerum, quàm quod ad familiam attinet, nõ discutiẽdo personas.

De Præpositis.

NEC interim prætereũdi erunt Præpositi (quod ad dignitatis gradũ attinet Decanis ex more prælati) Nam vbiq; ferè hi dissolutiorẽ vitã gerunt, ignorantes, aut dissimulantes ad quod munus sint vocati, cuius admonebuntur.

NAM vt de ecclesiæ reditibus luxurientur, non sunt instituti, sed vt ecclesiam suo sumptu ac opera defendant. Et vt excuset eos coram hominibus, mos aliquis non satis legitimus à frequentanda ecclesia, præsertim cum per ecclesiæ negotia minimè retrahuntur: admonendi tamen sunt, vt cogitent suam desidiam non ita comprobari Deo, sed iustum esse vt officium gerãt, propter quod datur beneficium, vtque Dei

milites

milites,non ſeculi ſe eſſe meminerint.
Inſpicienda eorum iuramenta.
Inſpiciendæ ſeparationes,& num illis pareatur.
Ad habitum quoque & tonſuram clericales reuocandi.

De ſcholaſticis.

QVærendum de Schola: Qualíſnam illa habeatur. Qui ſint magiſtri puerorum. An eruditi ſatis, an ab omnis inſyncerææ doctrinæ ſuſpicione longè alieni.

AN fieri poſsit vt iuniores Canonici, qui rudimenta non ſatis callent ad ſcholas haſce relegari poſsint videndum, ſeu ſaltem vt lectiones aliquot priuatæ per illos inſtituerentur, quas ſemotis pueris horis quibuſdam delectis audirent. Quod ad Scholaſticū maioris eccleſiæ attinet, nos videbimus. Quāquam de ſcholæ theologicæ ſtatu ad nos referri velimus.

De magiſtro fabricæ.

QVærendū vt ſit fabricæ prouiſum. Si minus prouiſum ſit, ex communibus reditibus per prębendam (vt vocant) currentem prouideatur, vt ſarta tecta teneantur.

De cuſtode.

AN Cuſtos (quem alibi Theſaurarium, alibi Sacriſtam appellant) vaſa atque alia eccleſiæ ornamenta diligēter faciat conſeruari. Et de ablutione pallarum, quemadmodum habet articulus vltimus, de Metropol. & Cathe. ac Collegi. Eccleſ. ac infrà latius dicemus.

De canonicis.

SAtis ſuperque in concilio prouiſum eſt, de ipſorum vita & conuerſatione.

De vicariis.

SImiliter, cogendi illi interim ſunt, vt fundationes ſuarum vicariarum exhibeāt. Quibus relictis, vbi in officio ceſſare comperti fuerint, adigendi, vt illis ſatisfaciant.

De reliquis miniſtris quos Campanarios ac virgiferos vocamus.

HI poſt hæc ſuo officio perſonaliter perfungētur, niſi vel ætate, vel morbo impediantur, aut idoneos delegent arbitrio Decani & capituli admittendos, aut reiiciendos.

De collegiis Canoniſſarum ſecularium.

COllegia Canoniſſarum, quæ ſeculares vocari delectantur, ad inſtar collegiorum quæ virorum ſunt, ſuos ritus habent. Proinde multa ſub præcedenti titulo, quæ ibidem, quemadmodum in virorum collegiis ad cenſuram Concilij reuo-

reuocanda sunt.

MAximè autem videndum, vt vita illa licentiosa sub Canonum regulas trahatur. Quod fiet si in spiritu lenitatis ex scripturis, sui officij, imò saltem vitæ Christianę admoneantur. Nam nisi per verbum ad pietatem trahantur, minæ hic proderunt parum.

De monasteriorum visitatione.

PEractis Missa ac Cõcione qua ad Christianam & mutuam charitatẽ, mundi contemptũ & votorũ suorũ obseruationem, ad pacem denique & tranquillitatem cõmonebuntur, in domo capitulari habenda per visitatores. In primis Abbatibus ac aliis monasteriorum prælatis seorsum paulisper receptis, Duodecim priores articuli sub titulo de vita & conuersatione monastica recensebũtur, diligentíque cohortatione illi monendi sunt, vt hisce decretis tam in nouiter recipiendis monachis ac velandis, quàm in reliquis omnibus sese attẽperent, pecuniã pro receptione ne extorqueant, vtque in iis ad quæ ipsi corrigenda non suffecerint, implorẽt nostram authoritatem.

Vbi visitatores nostri, Abbates ipsos repugnantes repererint, ad nos distinctè referant.

ET præsertim nostro nomine in eo erunt, vt sumptuosi illi præpositi abrogentur. Quod si in ipsorum potestate non fuerit, saltem ad nos referent post visitationem, quid facto opus sit.

VBi hæc cùm prælatis acta fuerint, Regula ordinis, simul cum formula visitationis si habeatur, petenda est atque relegenda, sic tamen vt instruantur regulam & doctrinã Christi solam esse quæ ducit ad vitã, regulas verò monasticas expeditiorem tantũ semitã indicare, qua facilius viã domini inambulare pergamus. Considente iterum toto conuentu, cũ prælatis præmittenda est illa generalis adiuratio de non occultãda, sed syncerè dicenda veritate. Deinde semotis arbitris,

Interrogetur Abbas, aut eius loco moderator Conuentus,

QVãdo proximè visitatio obseruata sit, & an diligẽter, Regulã ac monasterij statuta obseruari procuret, an pax inter fratres, conuersos, deuotos ac familiares effloreat. Dissidij si quid fortasse fuerit, origo perquiratur & emẽdetur.

Interrogetur Prior,

DE obseruatione diuini officij. De obedientia, paupertate, continentia, silentio, Communi mensa, Mutua reuerentia,

rentia, Mutuo colloquio, Hoſpitum acceſſu.

Interrogentur fratres ſigillatim.

1 De vita & conuerſatione Prælatorum.

2 An viſitatio proxima ritè obſeruata ſit.

3 An Prælati quæ ad obſeruationẽ religionis & ordinis pertinent, diligenter perſequantur.

4 An vitia fideliter corrigant citra acceptionẽ perſonarum.

5 An honeſtè cum laicis conuerſentur.

6 An bonum exemplum ſuis ſubditis præbeant.

7 An in obſeruãdis, ordinis regula, ac ſtatutis ſint feruentes.

8 An deſides ſint, An eadem ad Chriſtianam pietatem moderentur.

9 An fratres ad ſtudia ſacrarum literarum ſedulò inuitent.

10 An pacem, tranquillitatem & concordiam, inter omnes ſibi ſubiectos ſeruent ac nutriant.

11 Item de clauſura & ingreſſu monaſteriorum.

12 De victu quotidiano.

13 Deinde, an Conuentus certum numerum habeat, an illi ſuppetat victus.

14 Deinde de officiis ad officia tranſeundum eſt, & videndum, an qui illis præfecti ſunt, veluti Camerarij, Sacriſtæ, Cellarij, Procuratores, & id genus alij, ſuis ſinguli officiis grauiter incumbant.

15 De moribus, habitu & conditionibus fratrum conuerſorum diligenter quoque quærendum eſt.

16 Poſt inquiſitionem, ſi qui notati fuerint, illi euocentur. Qui ſi errata ſponte confeſſi fuerint, ad diſciplinam Abbatis, iuxta regulæ formam remittendi ſunt, ſic tamen, vt Abbati mãdetur, ne Chriſtianæ lenitatis modum excedat, quòd habita ratione perſonæ, cenſuram potius mitigari, quàm exaſperari conuenerit in haud præfractis.

17 Quòd ſi neget delictũ infamatus, adhibeantur teſtes, admonitis prius omnibus, ne fraudi ſit teſtibus veritatẽ dixiſſe.

Legantur deinde articuli. 14. 15. 16. 17. ſub titulo, De vita & conuerſatione monaſtica.

Poſtremò declarata vitæ monaſticæ prima inſtitutione, adhortentur omnes, vt viam quam amplexi ſint, ad vitam æternam expeditiorem in charitate, de conſcientia bona & fide non ficta inambulent, & pro eccleſia dei ſedulò orent cuius eleemoſynis ſuſtentantur.

Item, cum fratribus mendicantibus eadem via incedendum est, ipsis tamen peculiariter articuli, à sexto vsque ad 15. sub titulo, Qui admittendi, legendi & persuadendi sunt.

De visitatione Monialium.

QVÆ est forma monasteria virorum visitãdi, eadem rectè obseruatur in visitatione monialiũ, nisi quòd hîc interim quædam addi posśint.

Præsertim vt quæratur, Quibus affectibus & qua forma ad electionem Abbatissarum, ac aliarum quibus monasteriorum moderatio commissa est, procedatur: An in eligendo seruetur regula, cessetque omnis impreśsio ac corruptio.

Admoneantur, ne non professas virgunculas, quum nõdum de voluntate sua statuere possunt, ad profeśsionẽ mellitis verbis alliciant.

Prohibendus omnis suspectus ingressus & egressus.

Omnis suspecta conuersatio prohibenda, Et priuata diuerticula penitus tollenda.

De exercitationibus & operibus extraordinariis quærendum est. Et in primis dehortandum omne otium. Deinde cohortandæ potiśsimùm, vt aśsiduæ sint in reuoluẽdis sacris scripturis & piis opusculis, quæ poterint ipsis facilè comparari, & cohortanda lectrix, vt omnem operam adhibeat, quo sorores suas in Christi verbo à se doctiores semper dimittat.

Quòd si & corporales exercitationes amplecti velint, curãdum vt tales sint, ne mentem Deo dicatam euertant, atque à Christo in mundum retrahãt, qualia sunt quædam artificiola in texẽdis sudariolis ac camisiis, quæ magis prætermissa oportuit. Nam diabolus alioqui mille artifex, iuuandus non est ad irritandũ simplices cõscientias, sed modis omnibus abigẽdus.

De victu quoque diligenter quærendum.

Et si vt interdum fieri solet, fatuis superstitionibus teneantur, illæ incautè animis earum eximendæ sunt, inflammandæ ad verum Dei cultum & viuam charitatem. Qua sine, ea monasteria non Dei, sed eius quem prohibeat Deus, domus sunt. Ante omnia verò diligenter examinabitur is, qui monialibus à confeśsionibus est. Qualem hunc esse oporteat declarat articulus 8. sub titulo de vita & conuersatione monast. instruendúsq; est in omnibus fermè articulis qui parochũ concernunt, præsertim qui pœnitentiæ sacramentum respiciunt. Qui si vel leuiculus, vel vitæ minus inculpatę, vel ineruditus, breuiter ad

munus

munus cui præfectus est, inidoneus fuerit, repellatur, & alius idoneus in locum suum surrogetur, aut ad nos referatur.

De visitatione domorum militum Teuthonicorum S. Ioannis & Antonitarum.

HIC multa reformatione opus est, quam articulus.13. sub titulo De vita & conuers. monast. breuiter comprehendit. vbi ad visitationem ventum erit cætera occurrent.

De visitatione Parochialium ecclesiarum.

HIC opus hîc labor est, hîc multa solicitudo adhibenda. Ars enim artium, ac scientia scientiarum, cura animarum optimo iure dicitur.

Quemadmodũ aduẽtus visitatorũ prænũciandus sit aliquot antè dieb⁹, & cætera quæ ad cõuocationẽ Cleri & plebis pertinent, deinde qualis habẽda post Missam ad populũ concio suprà diximus. Ad reliqua ordine infrascripto procedatur.

De visitatione Cleri qui in Parochijs est

CVM ad parochiã acceditur, priori die ad sacristiam Parochus cũ presbyteris ac clericis eius loci conuocabuntur, QVibus accitis & congregatis post concionem, In primis diligenter & exertè totus titulus de officio priuato ac publico, vitaq; ac moribus clericorũ generatim prælegetur, & sicubi visum fuerit, latius explicetur. Nam hic respicit omnium clericorum ac sacerdotum vitam & conuersationem.

POstea Parocho seorsum prælegendus est titulus de parochis ac eorum vicariis, aliísque verbi ministris. Item titulus, Qui admittẽdi, vsque ad articulum sextum. Itidem titulus De vita & moribus Parochorum vice speculi, in quo suos erratus contẽplentur. Deinde totus tit. de disseminatione verbi. Prætereà, integer titulus de administratione sacramẽtorum.

Postremò, totus titulus de constitutionibus ac consuetudinibus ecclesiasticis. In his enim tribus proximis titulis, Parochorum officium dilucidè explicatur.

Quo facto ex ordine clericorum dabuntur aliquot viri graues. His summaria prædictorum titulorum distinctè relegentur, ac super singulis interrogentur, num omnes clerici illius parochiæ secundum eorundem articulorum normam sua studia & vitam instituerint.

DEinde, num Parochus ad eum modũ viuat, verbũ dei disseminet, sacramenta administret, ac ritus ecclesiasticos populo declaret ac obseruet, vti articuli ex ordine pręscribũt,

&

& præsertim an populum in priuatis confessionibus, & subinde ex suggesto symbolum fidei, orationẽ dominicam, salutationẽ angelicã, decẽ præcepta, & sacramenta ecclesię edoceat.
Examinandus quoque super formis sacramentalibus, & ritu sacramenta ministrandi.
Item de lectione precum horariarum.

QVòd si hîc vel in clericorũ & parochi vita corruptio, vel in officio cessatio comperientur, solerti cura defectus suppleantur, & excessus corrigãtur, idque in spiritu lenitatis: non omittẽda tamen interim virga disciplinæ in publicè criminosos & proteruos, qui scandalo sunt domui Israël, & propter quos blasphematur doctrina Christi, sic vt tales è medio tollãtur, aut suspendãtur, donec resipuerint aliis in eorum locũ suffectis. Idẽ putamus necessariũ vbi parochi omniũ literarũ inexperti, & præsertim tã ignari, vt summã religionis nostræ minimè callere reperti fuerint, qui ad scholas remittãtur.
Potissimũ autẽ visitatores nostri interrogationib⁹ illis quæ 10.11.12.13.14.15.ac 16.articulis sub titulo, De visitatione ac synodis Episcopalibus, Archidiaconibúsq; cõtinentur, insistent.
Vbi visum fuerit Visitatoribus nostris, & præ temporis penuria integrum, poterunt semel parochum ex suggesto ad populum audire concionantem. Nam ex vna concione satis superque percipient, quid crepet fidelia.

IN sedibus Archipresbyteralibus, Archipresbyteris, præter articulos istos omnes, qui ipsos vti parochos, imo parochorum & presbyterorum partes respiciunt, proponendi sunt articuli.19.& cæteri sub titulo, De visitation. & synod. &c. vsque in finem, quoniam illi obseruationem synodorum ruraliũ respiciunt, ad quos articulos deinceps suas synodos exigent.
Præterea Archipresbyteri seu Decani isti rurales scire debẽt se vocatos in partem solicitudinis Episcopalis, propterea debent esse vigiles, & diligẽter respicere, vt intra limites suorum Decanatuũ per omnes parochos, presbyteros ac clericos, secundum formã ecclesiasticam ac Concilij nostri prouincialis doceatur ac viuatur. Quòd si compererint alicuius parochi doctrinam & verbi prædicationem de hæresi aut nouatione suspectam, aut vitam probrosam, eundem ad se aduocabũt, & præcedẽte correptione fraterna monebũt, vt à tali vel doctrinæ, vel vitæ impuritate desistat, ac rectam viam catholicæ fidei, pietatis ac charitatis inambulet. Quòd si hic peruicax esse

SS malit,

inalit, præsertim quod ad impuritatem doctrinæ attinet, debebit hoc ipsum Decanus ruralis ad Visitatores nostros, aut nos, scripto referre, vt apponamus securim ad radicem.

Præterea simul omnibus proponentur articuli. 6. 7. 8. 9. & 10. sub titulo, De iurisdictione ecclesiastica cōtentiosa: vt sciāt quam pœnā expectare debeant delinquentes, vtq; testamenta suorum confratrū approbrari atq; exequi procurēt. Vt si quos sciant testamēta suppresisse, aut minimè executos fuisse, illos reuelent. Item instruantur super votis solennibus & non solēnibus, super impedimentis contrahendi & contracti matrimonij. Interrogandi quoque de iure patronatus ecclesię, quo pacto sint in ecclesia instituti sacerdotes, de iure patroni quod sibi in ecclesia vendicat, de fundationibus vicariorū, aut officiorum perpetuorum, num supprimantur, num diuinus cultus iuxta piam testantium voluntatem peragatur.

ITem quærendum de damnata illa dispēsatione, quam percipimus in vsu esse sacerdotibus ruralibus fornicariis, qui sibi mutuò permittunt sacra mysteria celebrare etiam non cōfessis, donec iterum conueniant, & suam, si ita dici mereatur, absolutionem rursus mutuò impartiantur. Quem morem vti execrabilem damnamus. His inculcandum est, Deum nō impunè irrideri, & quòd tanta mysteria celebrēt & corde & manibus pollutis in iudicium, & cōdemnationem. Quòd spe veniæ peccant, id quod nō procul est à peccato in Spiritum sanctum. Item quod Paulus ad Ephe. ait: Hoc scitote, intelligētes quòd omnis fornicator, aut immūdus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatē in regno Christi & Dei. Nemo vos seducat inanib⁹ verbis. Nolite effici participes eorum, & cætera eiuscemodi, quę tales præuaricatores ad pœnitentiam commouere possint.

SI qui reperiantur clerici aut sacerdotes qui exorcistarū officium assumunt, diligenter examinandi sunt & instruendi, vt vel desistant à superstitione, vel officium rectè gerant.

De oratoriis in parochia constitutis.

QVæratur de fundatore, ad quos spectet prę̄sētatio, institutio ac cōfirmatio rectoris, cuius authoritate Oratoriū erectū sit, de cōditione rectoris, de officio cui astringit̄, an illi secūdū formā fundationis satisfaciat, ac id gen⁹ similib⁹.

DIligenter quoque prospiciendum est, vbi imagines positæ sunt, ad quas superstitiosius concurritur, vt populus doceatur,

doceatur, de vera ac syncera imaginum veneratione, ne superstitionis reus fiat. Quòd si tantus est abusus, ad sublationẽ etiam citra scandalum tum procedendum erit.

De visitatione populi.

POST Missam & concionem ad modum supra scriptũ habendam, quum viri aliquot honestissimi delecti fuerint,

Interrogabuntur absque exactione iuramenti,

NVM omnes parochiani rectè instituti sint in articulis fidei, decem pręceptis, oratione dominica, ac cæteris prædictis populi Christiani rudimentis, num omnes diebus dominicis ad parochiam conueniant audituri Missam parochialẽ, & prædicationem Euangelij Dei. Num exeant ante finitum sacrum & sermonem, quod fieri nõ oportuit, Nũ fabulentur in ecclesiis & cœmeteriis sub sacro. An semel in anno saltem cõfiteantur & sacrosanctam Eucharistiam percipiant.

Interrogabuntur de vita, moribus ac cõuersatione laicorũ, de criminibus ac vitiis publicis, quibus potissimùm plebs est infecta, vt pro qualitate morbi salubris medicina adhiberi possit, ídque per salubria monita, nunc leuia, nũc aspera, iuxta datam Visitatoribus nostris à Deo prudentiam.

Et præsertim rogabuntur, nũ quempiam in parochia hæreticum, schismaticũ, aut ea de re suspectum, Item, an conuenticula in domũ aliquã, aut prædium, agrum, aut aliũ locum fieri sciãt. An taliũ receptatores, fautores, defensores ac ministros, maximè Anabaptistarũ & Sacramentariorum nouerint. Num sint qui nouam religionem introducere satagant.

Num sint in parochia publicè criminosi, velut blasphemi, incestuosi, adulteri, homicidæ, sacrilegi, cõiuratores seu cõspiratores, vsurarij, ebriosi, solemnes ferias non seruantes, ecclesiæ laudabiles ritus, veluti ieiunia, indicta, & id genus alias pias ceremonias contẽnentes, decimas denegantes, seu similia crimina, quæ ecclesiastici aut mixti fori sunt, committentes.

Qua inquisitione facta, Visitatores facilè intelligent, quæ publicè concionando & priuatim admonendo, reprehẽdere, corrigere & reformare debeant, accõmodaturi sermonẽ, personis, rebus, tẽpori, & loco, dispensaturiq; sermonem, secundũ captum auditorum & diligentissimè expensuri, qua via correctioni rectius consulatur.

QVòd si quos in hæc enormia crimina sæpius relapsos cõpererint, hos publicã pœnitentiã subire cõpellant.

Nam hoc est vnicum remediũ, quo ecclesia sordibus istis expurgabitur. Poterunt isti integriores viri ex laicis delecti, de moribus & vita parochi ac clericorum interrogari, præsertim de auaritia & luxu, & quæ illis vitiis adhærent, & præsertim an aleæ lusu perditi, an in tabernis desideãt, an ebriosi, maledici, contentiosi, pugnaces seu percussores sint.

ITem de officio eorũ, an illo rectè fungantur, an res ecclesię & hospitales & corporales seu exteriores rectè administrẽt.

TAmen hic Visitatores cũ quid sinistrũ de clericis ex laicorũ declaratiõe intellexerint, nõ statim excãdescẽt, sed in spiritu lenitatis clericos delatos instruãt, res incognitas nemini imputãtes. Nec facilè credẽtes. Nã ipsorũ credulitas probabilis erit, & ex veris signis colligẽda: gaudere enim non debemus in infamia subditorũ. Proindéq; Visitatores nostri nõ dicẽt ad promiscuũ populũ. Vt si quis aliquid de rectore aut clericis sciat, id vt dicat, cum laicorũ accusatio in clericos nõ facilè audienda sit, multò minus incitanda, sed tantũ vt diximus, cum aliquibus delectis bonis, prudẽtibus, honestis & fide dignis viris de parochia, de his inquirere debẽt. Chartulas autem quas passim leues laici aduersus suos parochos clanculum offerre ac porrigere solent, non facilè recipient.

QVòd si offeratur, inquirent an delatus de eiuscemodi crimine publicè diffamatus sit. Quòd si delator affirmare non ausit, imponãt ipsi silentiũ. Sin affirmat, quærat vnde nã id sciat. Quòd si dicat se audiuisse, quærant à quibus, & quot: propter enim dicta paucorũ non debet quisquam infamatus reputari. Quærant etiam à quibus audiuit. Num à maleuolis, maledicis, aut vilibus. Nam eo casu ad inquisitionem procedãt. Quòd si clericũ infamatũ de crimine reperiãt, accito illo narrabũt, quid de ipso fama prædicet, & acri modestia obiurgabũt eum, tamen se ipsi in præsentiarũ parcituros, nec se canonicæ disciplinæ seueritate erga eum vsuros, tantũ videat ne posthac talia cõmittat, quibus in eandẽ suspicionem veniat. In correptione enim, sicut sæpe diximus, potissimùm adhibenda est benignitas. Quòd si infamia tanta fuerit, vt meritò ob enormitatem criminis inquirẽdum videatur, tum id visitatoribus nostris etiã solenniter fieri licebit. Præmittẽt tamen præfatiunculam quãdam, qua officij sibi cõmissi necessitatem declarabũt, in hunc vel similem modum: Deus omnipotens qui est scrutator cordium & renum, & ante cuius oculos

omnia

omnia aperta ac nuda ſunt, vt nos à præcipitandæ ſententiæ prolatione cõpeſceret, nõ antea voluit contra Gomorrhæos ſententiã dãnationis ferre, quàm cognoſceret de his quæ publicitus per illos ſceleſtiſsimè cõmittebantur. Vnde (ait) deſcẽdam, & videbo vtrum clamorẽ qui venit ad me, opere compleuerint. Quòd Chriſtus in parabola de villico confirmat. Is enim licet eſſet diffamatus apud dominũ, quaſi diſsipaſſet bona illius, tamẽ non eſt dãnatus inauditus, ſed accerſito eo, dominus dixit: Quid audio de te? redde rationẽ villicationis tuæ. Hæc Dei & Chriſti monita, inſequẽtes, licet pleraque à pluribus fide dignis & idoneis perſonis de te mala referantur, quæ etſi vrgente cõſcientia & officij cõmiſsi neceſsitate, nõ poterimus nec debebimus diſsimulare: Et tamen vera eſſe cũ hactenus nobis cõprobatum non fuerit, & proinde necdũ nos ad te cõdẽnandũ permouerint, aduerſus te canonicè inquiremus.

AC tum articulis confectis ſuper diffamatione criminum ſolemniter inquirant, in qua ſolenni inquiſitione licebit Viſitatoribus cùm oportunum eſſe viderint, exigere iuramentum de reſpondenda veritate.

Poſt hæc de victu & ſuſtentatione Parochorum diligenter inquiretur, Idq́ue ſecũdum decreta, ſub titulo De victu Parochorum poſita.

Maximè autẽ videbunt Viſitatores, num expediat vt vel duæ eccleſiæ Parochiales vniantur, aut vicariç ſeu officia aliqua eccleſiæ parochiali incorporentur.

Item diligenter de Decanis interrogabunt, quo pacto illæ ſint parochialibus eccleſiis detractæ. Quòd ſi iniuſtè factũ comperietur, ſtudeant modis omnibus vt eccleſiæ in priſtinũ ſtatum reuocentur, aut ad nos referant.

Vbi parochiæ ſunt incorporatæ, vel collegiis, vel monaſteriis, ſi compererint portionẽ vicario perpetuo relictam nimis exilem eſſe, eandem ex collegij vel monaſterij reditibus augebunt, ac tantũ aſsignabũt, vt rector iura epiſcopalia ſoluere & cõgruam ſuſtentationẽ habere poſsit, aut ad nos referant.

Item à prouiſoribus eccleſiæ inquirent, an eccleſiæ reditus iuxta fundationẽ ac alias debitè diſpenſent. Num damnũ fiat in diuini cultus, rectoris, ac aliorum miniſtrorũ præiudicium ac detrimentum, ac in fraudem piarum voluntatum.

Item de ſolutione decimarũ, de oblationibus ac cæteris interrogandi quæ videbuntur opportuna.

Et in primis inculcandus articulus vltimus, ſub titulo De victu parochorum, & ad oblationes alias faciendas ex ſcripturis (quæ victum paſtori ſuppeditari iubent) cohortandi ſunt.

Articulus quoque poſtremus, ſub titulo De cõſtitutionibus & conſuetudinibus eccleſiaſticis, qui de fraternitatibus eſt, cõmemorabitur, & fraternitates ad normam illius articuli poſt hac exigentur.

De viſitatione hoſpitalium.

MAgiſtris hoſpitaliũ, omnes articuli, ſub titulo De hoſpitalibus diligenter proponentur declarabunturque cum feruenti admonitione, vt poſt hac illis obſequantur.

Quæratur, qui ſint patroni, qui prouiſores hoſpitalis, an hoſpitalarius ibi à patronis inſtitutus ſit, à quo, & an ab eccleſiaſtico prælato confirmatus, an res & bona hoſpitalis incuria hoſpitalarij deteriores reddãtur, aut intereãt. An luxu ipſius aut aliàs minus rectè dilapidentur, diſtrahantur, ſubtrahãturque. An infirmis quod ipſis ex inſtitutione hoſpitalis debetur, præſtetur.

De lectis, fulcimentis ac aliis huc pertinentibus etiam perquiretur. An magiſter hoſpitalis erga infirmos ac debiles mitis ſit ac miſericors, an potius durus ac ſeuerus.

De eccleſiaſtico rectore hoſpitalis, diligẽter quęrendũ quis ille ſit, an ritè præſit, docẽdo & ſacramẽta egenis miniſtrãdo.

Speciatim quoq; de prouiſione hoſpitaliũ, quæ ad eccleſias collegiatas ptinẽt vidẽdũ, quomodo pauperes ꝓcurẽtur, à qui bus inſtituãtur, qui ſint ꝓuiſores, an reddatur calculus, & cui.

De viſitatione templorum & aliarum ſacrarum ædium, quod ad exteriorem faciem attinet.

IN primis locus vbi venerabile ſacramentũ corporis & ſanguinis dominici, ac ſacrũ Chriſma cõſeruatur ac reponitur inſpiciendus eſt, qui debet eſſe nitidus, purus, ornatus & obſeruatus, an ſacramenta illa ſuis debitis temporibus renouentur. Quærẽdum, an lumen ante hunc locum perpetuò ardeat, quod ſecundum Canones fieri oportet, ad deſignãdum quòd ibi corpus eius reconditum ſit, qui eſt candor lucis æternæ.

Deinde baptiſterium inuiſendum, in quo regenerantur infantes, an mundum & clauſum retineatur. Nec eſt prætermittendus reliquiarũ locus. Altaria inſuper & capellas inſpiciat, & per totam eccleſiam ſeu templum oculis diſcurrat, viſurus num omnia munda & nitida ſeruentur.

Deinde

Deinde iuxta articulum vltimum ſub titu. De metrop. Cathed,& colleg. eccleſiis videndum eſt de ablutione corporalium,aliarúmque pallarum.

ET in primis de Sacriſta ſeu Cuſtode inquirendum eſt. Nũ officio ſuo rectè præſit, num reditus illi, qui huic officio deputati ſunt ad reformationem ornamentorum,aut pecunia illa quæ à nouitiis Canonicis pro ornamentis exigitur rectè &vtiliter expẽdatur. An ſingulis annis legalis calculus & cõputus fiat. An habeat inuentariũ de omnibus capſulis,ac thecis reliquiarum,ac aliis ornamentis receptis. An paratus ſit inuentarium tradere,& de omnibus reddere rationem.

Item,Viſitatores faciant ad ſe adferri ornamenta, eadémq; explicari quò negligentia miniſtrorum deprehendatur.Inſpicienda Miſſalia,Gradualia,Antiphonalia,ac cæteri libri ex quibus ſuccinitur,num integri ſeruentur.

Quærendum an res & bona eccleſiæ indebitè alienentur an hypothecentur,an ad tempus, an perpetuò locẽtur, & quorũ conſenſu id fiat, an dilapidentur ſeu diſsipentur, an mobilia diſtrahantur. Poſtremò eundum eſt ad ædes ſeu domos virorum eccleſiaſticorum.Et curandum vt domus ruinam minantes erigantur,vt quæ prolabuntur in ſtatũ deteriorem, reſtaurentur ac reformentur.Quod in primis vt fiat in domibus parochialibus,quas dotales dicimus,curandum eſt.

Videndum etiam vt ſuppellex ad perpetuũ vſum Parochi, ſeu alterius eccleſiæ miniſtri,deſtinata, ſalua ſubſtantia manẽte vſui ſeruiat pręſentis Rectoris, & ſucceſſori tradatur eadẽ lege cuſtodienda.

Vtile fore putamus vt in ſingulis eccleſiis duo libri conficiantur ſigillandi,aut per notarium ſignandi. In quorũ altero ſcribãtur,in primis bona immobilia ipſius eccleſiæ, per vocabula, confines, quantitatem ac menſuram pro ratione loci vbi ſit viſitatio. Subinde bona mobilia in altero ſcribantur, decimæ ac reliqui cenſus ad quos ſoluendos Parochiani obligantur,& annotentur nõ ſoluẽtes, quod multum fecerit pro conſeruatione rerum & bonorum Eccleſiaſticorum.

Generale.

VBI ſolæ Archipresbyterales ſedes inuiſuntur,ibi quæ oculis ſubiici non poſſunt,ea per Archipresbyteros ex Viſitatorum noſtrorum mandato deinceps agentur, qui & de omnibus ipſis Viſitatoribus referent, vt vel ipſi proſpiciant

vbi reformatione opus est,vel per eos ad nos relatio fiat.

In discessu quid agendum.

SI ecclesiam aut parochiã inuenerint, vbi nec doctrinæ insynceritas, nec morum turpitudo dominantur publicitus. Inter valedicendũ ex suggesto, aut alioqui in conspectu concion. Deo gratias agant,ac exhortentur cœtum, vt de virtute in virtutem procedat. Nam hoc ipsum alacritatem, & calcar ad virtutem addet hominibus bonæ voluntatis. Nã & Ethnicus poëta dixit: Virtus laudata crescit.

Si multa correctione digna compererint,ad pœnitentiam omnes cohortentur,& ad fructus pœnitentiæ dignos. Paulus vbique copiosam subministrat materiã,neque incõmodum argumentum ex cap.5.ad Ephes. desumi poterit. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate,probantes quid sit beneplacitũ Deo,& nolite cõmunicare operibus infructuosis tenebrarũ. Et cætera quæ sequuntur.

De Scholis, Typographis,ac Bibliothecis visitandis.

SCholæ ac Bibliothecæ diligenter visitandæ sunt,iuxta Decretorum sub titu. De scholis, Typographis ac Bibliothecis,tenorem.

Academiæ nostræ Colonien. restaurationem ex animo cupimus, sed quoniam res ad multos pertinet, & vt sunt in vniuersitate multa capita,ita multi sensus, libenter audiemus ab eis quo pacto ipsi putent, publicis studiis subueniendum, faciemus nos deinde quod principem decebit.

Cæteræ scholæ tam apud Collegiatas,quàm parochiales ecclesias diligenter repurgandæ sunt, lectiones in bonis literis, in sacris quoque præscribendæ sunt,didascali quod ad eruditionem & vitam attinet diligenter examinandi, simul & eorũ libri inspiciendi,qui si suspecti ac nothi fuerint,abiiciantur.

Vbi de stipendio satis prouisum non erit, ad modum in Cõcilio præscripto prouideatur.

Cætera, Visitatores pro ipsorum circumspectione & prudentia à Deo data disponent.

Laus Deo qui opus suum promoueat ac prosperet.

Excudebat Lutetiæ Benedictus Preuost, Typographus, in vico Frementello, iuxta clausum Brunellum. 1547.

(Dives, sed [illegible] dives, [illegible])

Dr Saridamus est herus meus: